БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеттинген

1967 ч. МАРТ 1 СРЕДА № 51 (6688).

Өртээ 2 көп.

ДААНДЫРГАН АЖЫЛ ДЭЭШ БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга болгаш ам белүр сөңгүлдәгә белетнелдер үезинде республиканың партия организациялары беш чыл планының ийиги чылының онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турарлар. Коммунистиг тургузуушкунуң карын соруглагларын шиитпирлээри-биле хөлбаштыр партия организациязы болгаш коммунист бүрүзүнүң харыысалгазы улам-на бедип турар. Ынчангаш партия бодунуң неижигүннеринден, хамыктың мурнунда удуртучу ажылдакчылардан даандырган ажыл-херек дээш хууда бедик харыысалгалыг болур чорукту негеп турар.

Ынчаарга бистиң республиканың байдалы-биле алырга, амгы үеде хөй-хөй бүдүрүлгелер планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг берииишкинниң чаа байдалдарынче шилчиринге белетиенип, партия эге организациларының ролюн улам бедидерине шиитпирлиг базымнар алдынып турар үеде, коммунистерниң даандырган ажылга бедик харыысалгазы чугула улуур-дуузалыг. Партия организацияларыкның чаа чүүл дээш организанчы күүш ажаа кел черни эзилээр ужуруур.

Ынчалза-даа чамдык бүдүрүлге удуртучулары экономиктиг айтырыгларның утка-шынарынче ханы кирбейн, нимти чугаалажыышкыннар кыйыр болгаш хөй-ле айтыышкыннар бээри-биле нызыгаарлаттынып турар. Чамдык бүдүрүлгелерде, неляхозтарда болгаш совхозтарда күш-ажылдың сагылга-чуруму кешнан, планныг онаалдаларын күүседир дээш бар нурлавырларны болгаш арганы долу ажыглавайн турар. Кызылдың эът комбинады, Кызыл-Мажалыктың болгаш Кызылдың сүт заводтары, чонның ажыырал хандырылгазының чамдык бүдүрүлгелери эрткен чылын кешнан ажылдап, куду шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрүп турганын; күрүнеге эът садар планын Таңды, Бии-Хем болгаш Эрзин районнардан өске районнар күүсетпээнин; мал ажылында элээн каш чылдарда үргүлчүлеп келген улуг четпестерниң дугайын СЭКП обкомунуң чоокта чаа болган пленуму шыңгыы айтып, оларны чайладырыкче үгландыр шиитпирлиг хемчеглерни алырын негээн болгай. Бо четпестерниң үндезини чүдел? Ол черлерде партия организациялары ажылчы чонның алган хүлээлгелерин күүседир дээш күштүг мобилизастап шыдаваанында, организанчы болгаш инпизидинчи ажылды куду деңнелдиг тургусканында.

Материалдыг чүүлдү бүдүрүп турарлар-биле хүн бүрүнүң ажылын чорударда, партия организациялары бодунуң ажылының стилин болгаш методун, партийнин-организастыг ажылдың хевирлерин сайзырөөгаймыдар дээш шыңгыы бодаксыг чугула. Удуртучу кадрларга негелдени кошкадыр чорум бүдүрүлгенниң нимти түңнелдеринге, күш-ажылдың сагылга-чурумунга багай салдарны чедирип турар дээрзи черле билдингир.

Ажыл-агый болгаш политиктиг сорулга бүрүзүнүң чедиишкинниг шиитпирээттинери улуг, биче-даа коллективтиң удуртучузунуң ажылга принципиалдыг болурундан, чурумнуундан улуу-биле хамаарыжырын уттуп болбас. Удуртучуларның боттары безин даандырган ажыл-херек дээш бодунуң хуу харыысалгазын кудуладып, ажылдак-чыларга негелде чок болуп турарындан бүдүрүлге онаалдалары күүсеттинмейн базар таварылгалар база бар. Чижээ, «Кызыл тудуг» эргелелиниң проработары болгаш мастерлери эштер Елисеев, Левинский, Кузнецов болгаш Согрин олар организанчы ажылга мергеживейн, бот идепкей чок ажылдап турарлар. Ынчалза-даа ол эргелелдиң партия комитеди (секретары эш Сухачев) олар-биле партийни ёзу-биле чугаалашпайн, ажылды сегидеорин олардан шыңгыы негевейн турган.

Даандырган ажыл-херек дээш партийни удуртулга тодаргай болгаш ажыл-кошчи угланыышкынныг, эртемге болгаш мурнакчы дүрүмүлгага үндезилеттинген болур ушуруг деп партия бистен негеп турар. Бир эвес партия организациялары ол принциптерден адырлы бээр болза, нимти айтыышкын бээринче, ажыл-херек кырынга бадыткаттынмаан, амыдыралдан хоорулчан практиканаме кире бермп болур.

СЭКП-ниң Тес-Хем райкому партия эге организацияларының ажылагый чорудулгазынче хаяы кирбейн, чер-черде байдалды тодаргай өөренип көрүнче кичээнгейни кошкадып турар. Пленумнарга, бюроларга айтырыглар белеткээринче партийни активти эвээш ажыглап, удургучулуун, партия ажылдакчызының ажыл-херекчи мергежилин бедидериниң айтырыын үениң негелдезин ёзугаар шиитпирлевейн турар. Партияның күжү—масса-биле быжыг харылзаазында. Ынчангаш коммунистер-биле, бүгү ажылчы чон-биле улам чоок, улам тодаргай ажылдаарын чедип алыры — партия ажылдакчызынга эң чугула негелде.

Бодунга даандырган ажыл дээш партия эге организацияларының, партия болуүтериниң харыысалгазын бедидерин онзалап демдеглээр херек. Устав негелделерин коммунистерниң күүседип турарын, партийни даалга болгаш оон үшүр-дуузазы, бодунуң организациязында ажыл-херек дээш коммунистиң бедик харыысалгазы дээн ышкаш айтырыгларны СЭКП-ниң Каа-Хем райкому сөөлгү үеде коммунистерниң чугаламышкынынга налбаа-биле киирип турар. Районнуң «Ленинчи орук» колхозунуң партия комитеди (секретары О. Наксыл-оол) партийни даалгаларны коммунистерниң канчаар күүседип турарын оларның ажылдап турар черииниң аайы-биле хынап тургулаан. Мында коммунист бүрүзү партийни даалганы эки күүседип турар деп партком болгаш райком түңнел кылган.

Партияның болгаш чазактың директиваларын, партия организацияларының үндүрген шиитпирлерин коммунистерниң күүседип турарын хүн бүрү контрольдаары партийни ажылдакчыларның, кадрларның харыысалгазын бедидери-биле тудуш харылзаалыг, оон-биле чарылбас. Күүселдениң хынаадазы—даандырган ажылга харыысалга чок чорук-биле демисеге шиитпирлиг арга болур. Ол дээрге ажылдакчыларның талазындан бот догдунар, чедип алган чедиишкиннерин үнелеп биибес, оон чогуур түңнелди кылып шыдавас чоруктан ой-шаанда адырлырынга партия организацияларынга дузалап турар.

Партия организацияларының чугула херээ—күүрүнениң хөй-ниитиниң эрге-амыдының дугайында айтырыгларны биирги чергенни кылдыр үнелеп мөрбүшаан, аңаа үндезилээш, тус черниң, тус партия организациязының ажыл-чорудулгазынга эң чугула, аңаа шын дүгүүл турар арга-хемчегларни боттандырары болур.

Республиканың ажыл-агыйлары юбилейлиг чылда күүрүнеге 20560 тонна зэтти, 25000 тонна сүттү, 2140 тонна дүктү, 80000 тонна тараапы садар, оон ыңай планнан ажыр 600 муң рубльдиң продукциязын будурер деп улуг хүлээлгени алган. Бо дээрге хамаңгызындан-даа артын күүсеминишкинниг ажылдаарын бистен негеп турар-дыр. СЭКП райкомнарының, партия эге организацияларының соруглагы болза юбилейлиг чылда Тываның ажыл-ишчилериниң Төрээн чуртка алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарышты чер болганга налбартыры, организанчы болгаш киимизиндичи ажылдың деңнелин улам бедидери болур.

Оон-биле холбаштыр, недээмик партия организацияларының харыысалгазын улам бедидери чугула. Оларның бо хүннерде бирги чергенин соруглагы—Совет эрге-чагырганың бемен чылынга белеткелге недээ коммунистерниң авангардтыг ролюн бедидери, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтерине база чер-чер Советтерине сөңгүлдәгә белеткелди, бо чылдың часны тарылгазынга эргемнен чугула чүүлдерни амдыгааштан белеткеп алырын организастаары болур.

ЭШ Ф. И. ШУЛУНОВТУ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың мал ажылының кадрларын белетээрингө идепкейлиг киржилгээн дээш Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле Бурятияда күрүнениң кедээ ажыл-агый институдунуң экономика бөлүгүнүң эш Федор Ильич Шулуновту Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары К. ДИНГА.

Кызыл хоорай.
1967 чылдың февраль 24.

Депутатка кандидаттарбиле ужуражыышкыннар

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» кедээ ажыл-агый артелиниң Биледиг сүт-бараан фермазының сөңгүкчүлери-биле Тыва АССР-ниң Дээди Соведининге депутаттың кандидазы, райкүүсконың даргазы М. Дамчай болгаш район Соведининге депутаттың кандидазы, СЭКП Бии-Хем райкомунуң биргн секретары М. Харченко-биле ужурашканнар.

• • •

Самагалдай суурнуң № 14 сөңгүлдә округундан Тес-Хем район Соведининге депутаттың кандидазы П. Дурносиев, Ч. Шулуу-Маадыр, Т. Дава олар-биле сөңгүкчүларның ужуражылгазы база болуп эрткен.

• • •

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозта Бичө-Тей суурнуң чүрттакчылары Тыва АССР-ниң Дээди Соведининге депутаттың кандидазынга Бичө-Тейнин № 43 сөңгүлдә округундан депшиттирген М. Достак-оол-биле ужуражылганы арттырганнер. Бүүтеттирген кижи — «Шекпээр» совхозтуң директору М. Чүлдүм чүве чугаалаан, депутатка кандидат дээш бир үн-биле бадылаарынче сөңгүкчүлерни кыйгырган.

Аңгатынын эрги бугаларын чаартты кылырынга болгаш Сүт-Бажы сүт-бараан фермазын механизастаарынга хуза чедирер дугайында чагыын депутаттың кандидазынга сөңгүкчүлер берген.

Сөңгүкчүлер чыылгаш, ужурашкан

Бистиң республикада сөңгүкчүлерниң депутаттарга кандидаттар-биле ужуражыышкыннары үргүлчүлеп турар. Бай-Тайга районнуң Тээли суурга РСФСР-ниң Дээди Соведининге Тываның № 855 сөңгүлдә округундан депутаттың кандидазы, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Бай-Кара Шожулбеевна Долчаңмаа-биле ужуражылгага 300 ажыг сөңгүкчү чыылган. Ам болур деп турар сөңгүлдәниң дугайында плечелиг партия райкомунуң секретары эш Түлүш аңаа кылган.

Хуралдың киирииниве бүүгеттирген кижи — «Тээли» совхозтуң партком секретары эш Очур-оол РСФСР-ниң Дээди Соведининге депутаттың кандидазы эш Долчаңмаанын намдарын чыыган сөңгүкчүларга ол таныштырган. Март 12-де сөңгүлдә хүүнде ол дээш бадылаашкынны бир үн-биле бээринче сөңгүкчүларны кыйгырган. Ужуражылгага районнуң улуг эмчизи эш Бичө-оол, районо эргелекчизи эш Чыргал, «Мурнакчы» колхозтуң баштаар черииниң даргазы эш Кудурукпай болгаш оон-даа өскелер санал берип, бо кандидат дээш бадылаашкынны бир үн-биле бээринче сөңгүкчүларны кыйгырбышаан, боттарының чагыгларын бергеннер. Ылаңгыя Тээли суурга автоажылгатай салбырын ажыдын, суурлар аразынга аргыжар пассажирлер автобустарын тургузарынга, Ак-Довуракта электри шугумун киирериң дүргедедиринге, Тээли—Кызыл-Мажалык аралының оруун эжиждеринге боттуг дузалы чедирериң депутатка кандидаттан дилээнивер.

• • •

РСФСР-ниң Дээди Соведининге депутаттың кандидазы, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы эш Бай-Кара Шожулбеевна Долчаңмаа-биле сөңгүкчүларның ужуражылгазы үргүлчүлеп турар. Совет күрүненик дээди органынга депутаттың кандидазы-биле Кызыл-Мажалык суурнуң болгаш Ак-Довурак хоорайның сөңгүкчүлары ужурашканнар. Кандидат-биле сөңгүкчүларның «Тыва даг-дүүз» комбинаттың Ак-Довурак хоорайның Культура бажыңынга болган ужуражылга хуралын партком секретары эш Червов ажыткаш, партияның Барыын-Хемчик райкомунуң биргн секретары эш Стал-оолга сес берген.

Партия болгаш Совет чазактың хүн бүрүдеги ада сагыш салыышкынынга ачызында районнуң культура, ажыл-агыйы, үлегүүрт улуг хөгжүлдеин ап турарын база бөлүк чылдың ийиги чылында районнуң ажылчы чоннуун, ылаңгыя Ак-Довурак хоорайның ажылчыннарының мурнунда турып турар сорулгаларының дугайын эш Стал-оол тодаргай чижектерге көргүзүп чугаалаан. Эш Стал-оол Тываның № 855 сөңгүлдә округундан РСФСР-ниң Дээди Соведининге депутаттың кандидазы эш Долчаңмаанын допчу намдарын чыыган сөңгүкчүларга таймыырлавышаан, март 12-де болур сөңгүлдә хүүнде оны дээш бадылаашкынварын бир үн-биле бээринче кыйгырган.

Кызыл хоорай Соведининиң «Кавтей» совхозунуң саанчылары Тамара Кавай-оол биле Ондар Бичиң-Уруг түс-туста бедиткен сопиалистиг хүлээлгелерин аалгаш, чаржып ажылдап турарлар. Тамара бо чылдың январь айда инек бүрүүнден 199 кг-сүттү саап алган, а Бичиң-Уруг эжиниден база чыдып калбаан. Сөңгүлдәлер хүүнүге улам бедик көргүзүлгелиг ужуражыр дээш, бо саанчы кыстар улам соруктуг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: саанчылар Т. Кавай-оол биле О. Бичиң-Уруг хоетуг шаңында.

С. Феоктистовтуң фотозу.

ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ЛЕСОВОДУ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТУРГУЗАР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. Тыва АССР-ниң Алдарлыг лесоводу деп хүндүлүг атты тургузар.

2. Тыва АССР-ниң хүндүлүг атгарының дугайында Дүрүмге немелдеин киирер:

1 Чүүлдүң «у» деп пунктузунуң адаанга мындыг немелде пунктуну киирер:

«Ф». «Тыва АССР-ниң Алдарлыг лесоводу» деп хүндүлүг атты ыяш ажыл-агыйын хөгжүдеринге улуг ачы-хавыаалыг, тускай мергежилиниң аайы-биле 10 чылдан эвээш эвес ажылдаан, бедик мергежилдиг специалист-лесоводтарга тыпсыр».

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары К. ДИНГА.

Кызыл хоорай.
1967 чылдың февраль 24.

ЭШ К. Х. МАКАРОВКА ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ МАЛ ЭМЧИЗИ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың кедээ ажыл-агый хөгжүлдезинге ачы-хавыазы дээш Тыва АССР-ниң Алдарлыг мал эмчизи деп хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Климентий Халзанович Макаровка— Бурятияда күрүненик кедээ ажыл-агый институдунуң кафедра эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары К. ДИНГА.

Кызыл хоорай.
1967 чылдың февраль 24.

Чаңгыс эп болгаш сырый каттыжыышкын

НИЖНИЙ ЛОМОВ. (Пенза область). (СЭТА). Нижний Ломов сөңгүлә округундан РСФСР-ниң Дээди Соведининиң депутадының кандидадынга бүүгүтеттирген СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Куланов ыңда чоруп турар. Февраль 27-де Ф. Д. Куланов областтың үлетпүрүнүк болгаш кедээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының нушажылчы ажыл-херектери-биле, экономиканы болгаш нультураны өстүрериниң перспективалары-биле таныварын үргүлчүлээн. Хавааннар семиртир талазы-биле неляхозтар аразының базазынга ол чораан. Бо база бир чыл мурнунда Нижний Ломов суурга тургускан ёзулуг эът фабриказы-дыр. Малчыннар кайы хире чүрттап база ажыдап турарын, коллективиниң экономика талазы-биле идиг берииишкинин камчаар боттандырып турарын Ф. Д. Куланов сөңүүргаан. Оон дараазында ол Нижний Ломовтуң машина тудуушкун заводунуң ажылчыннарынга чораан.

Дүүште Нижний Ломов сөңгүлдә округунда бактаагаи беш районнарның ажылчы чоннарының төлээлеичилери машина тудугчуларының завод клубунуң залынга долдуп олурупкан.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң депутадынга кандидат Ф. Д. Кулановту сөңгүкчүлер чыыры-биле утпаан.

Бүзүреттирген кижи—СЭКП-ниң Беднодемьяновск райкомунуң биргн секретары Н. К. Маркаев чүве чугаалаан. Депутатка кандидаттың намдарын ол чугаалап, Совет күрүненик мурнунга оон ачы-хавыазын демдеглеп, сөңгүлдәниң хүүнүге партияның шынчы ослу Федор Давыдович Куланов дээш бадылаашкынын бээринче сөңгүкчүларны кыйгырган.

«Нечаевский» совхозтуң малчыны А. З. Борисова, СЭКП-ниң XXI аттыг неляхозтуң даргазы К. Ф. Грищаев, РСФСР-ниң шкелезының алдарлыг башкызы Н. И. Уланова, комсомолдуң Вадинск райкомунуң биргн секретары Б. А. Келесов болгаш өске-даа сөңгүкчүлер үнгураашыышкынга чүве чугаалаан, ону чаңгыс эп-сеткил-биле деткээн. Улуг Октябрьның 50 чыл ыңнга алдар болдурган шынчы ажылчы чоннуң, коммунистерниң төрээн ленинчи партиязын долгандыр бүзүлбас сырый каттыжыышкынын сөңгүлдәгә көргүзериңге боттарының белениниң дугайын оратор чугаалап турган.

Чыылганнар Ф. Д. Кулановтуң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Бедик бүзүрел дээш өөрүп чаттиримишкинин сөңгүкчүларга ол илергейлээн.

Эфиопияның императору Москвада

МОСКВА (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар Эфиопияның императору I Хайле Селассие февраль 27-де Москвада келген.

Эфиопияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне тухтары-биле шимээн Внуково аэродромга хүндүлүг аалчыны ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының биргн орлакчызы Б. Т. Мазуров уткуп алган.

• • •

Эфиопияның императору I Хайле Селассие февраль 27-де ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга Кремльге барып ужурашкан. Оларның аразынга найыралчы беседа болган.

Ол-даа хүн I Хайле Селассие Кремльге барып, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге ужурашкан. Оларның аразынга найыралчы беседа болган.

Кремльде совет-эфиопия чугаалажыышкыннар эгелээн. Совет-эфиопия харылзаалларның айтырыгларын болгаш делегей байдалының чамдык чугула айтырыгларын чугаалажып турар.

Февраль 27-нин кежээнде ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Чазак Эфиопияның императору I Хайле Селассиениң аллары дээш дүштеки шайлалга тургускан.

(СЭТА).

Сөңгүлдә комиссиязының хуралы

Районда сөңгүлдәгә белеткел ажылдарының чоруп турарының дугайында айтырыгны чоокта чаа болуп эрткен Тожу районнуң сөңгүлдә комиссиязының хуралынга чугаалаткан. Аңаа райкүүсконың секретары эш Анғырбаанның информациязын дыңнаан.

Районда сөңгүлдәгә белеткел ажылдары РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведтериниң болгаш чер-чер Соведтериниң сөңгүлдәгә дүрүмге дүүштүр чоруп турар. Тус-тус Соведтерге депутаттарның кандидаттарының депшидилге хуралдары чер-черге болуп эрткилээн. Кандидаттарның округтар аайы-биле бүүткели доозулган. Сөңгүкчүларның даңгы бүүткелиг тургускаш, сөңгүлдә участоктарында чарлап аскан. Ам даңзының хынаадазы чоруп турар.

Сөңгүлдәгә белеткел ажылы районнуң чамдык черлеринде чогуур негелдеге чедир тургустукпаан. Тоора-Хем кедээ Соведте 50 ажыг сөңгүкчүлер ыяшага дээр билдиккес. Ында агитпунктуның дериилге шилчелдези багай. Оон ажылы ам-даа шуудавааны хынаалдадын шилээн.

Сөңгүкчүлер ортузунга кандидаттар дээш агитациялыг калбактың чорудар болгаш кандидаттарның сөңгүкчүлер-биле ужуражылга хуралдарын бедик деңнелге эрттиреринге районнуң партия, совет органнарынга комиссия сүмелээн.

О. СИИРИН-ООЛ.

КАНДИДАТТАР СӨҢГҮКЧҮЛАРЫНДА

Тываның сөңгүкчүлери РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведтериңге, чер-чер Соведтериңге депутаттарның кандидаттары-биле ужуражылга хуралдарын өгелээн.

Февраль 27-де Кызылдың Ленинскийниң № 7 сөңгүлә участогунга Тыва АССР-ниң Дээди Соведининге болгаш Кызыл хоорай Соведининге депутаттарның кандидаттары-биле сөңгүкчүларның ужуражылгазы болган.

Юбилейлиг чылдың сөңгүлдә мурнунуң ужуражылгазынга кедээ ажыл-агый техникумунуң директорунуң өөредиге талазы-биле оралакчызы Ю. Н. Хлыбов илеткел кылган.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининге депутаттың кандидазы М. М. Михалёва, Кызыл хоорай Соведининге депутаттың кандидаттары Н. К. Бегзи, Т. А. Намчылак, С. М. Бизе-оол, В. М. Еремеев, З. Г. Тутаргакова база З. Б. Сагачы олар боттарының сөңгүкчүлары-биле ужуражып, депшиттиргени дээш чыылганнарга өөрүп четтиргенин илередип, сөңгүкчүларның көргүскени бедик идегелди болган чоннуң ажылчылары болур хүндүлүг хүлээлгени херек кырынга боттанырар дээш ажылдаарын олар бадыткааннар.

Сөңгүкчүлер боттарының кандидаттарынга ажылда бар чамдык четпестерни чайладырының дугайында үнелиг чагыг, саналдарын берген.

Хуралга эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылакчызы А. Кыдзан спорт ажылында чамдык четпестерни ларый узуткаарының хемчегларын, ыяшлыкчыларга-даа, коруктчулерге-даа таварымча чоп чорук чыл-чылда үргүлчүлеп турарын чугаалаан, шахмат клубун тударын чагып, санал берген.

— Назы-харым чеденнезе-даа, чаа өзүп сайзырап олурар хоорайымның ногаанчыылгазынга бар-ла шаам-биле күжүм кадып, ыяш олуртулгазынга дузалажып келдим. Ынчалза-даа чамдык азырык, алдар чодаачылар, ядыкы ескен тараан мынты камнавас, сый бастырар чоруктар бары конгуг харааланчыг болгаш дагын ажыл кылдыртып турар—деп, эш Акулов онзалап демдеглээш, хоорай Соведининге депутаттың кандидаттары олче улуг кичээнгей салырын чагаан.

Эш Мерзилаков хоорайның чамдык автобус дөктаар черлериниң сайгыгаан чырыкызын четчелеп тургузарының дугайында чагыын берген.

Оң ышкаш № 7 школаның башкызы Е. Чемкова, республика типографиязының техноругу А. Жаров болгаш өскелер-даа санал бергеннер.

А. СОДУНАМ.

БИСТИҢ РЕЙДИВИС

ЧАС ДАЛАШТЫРЫП КЕЛДИ

(Каа-хемчилер часка канчаар белеткенип турарыл)

Чаа беш чыл планының ийиги чылының күш-ажылчы часы ажеглээн. Чурттуң барыын талакы республикаларында, областарында, крайларында часкы тарылга ажелей бергенинин дугайында оперативтүг медээлер каап турар апарган. Бистиң республикада база частың башкы айы дүжүп келген.

Эрткен чыл нинтизи-биле бистиң чурттувуска дүжүткүр, тараалап чыл болган. Бистиң республиканың тараалаи районнарывың бирээзи Каа-Хейниң ажыл-ишчилери эрткен чылын республиканың тараа планының күүселдезинге боттарының коскы үлүг-хуузун киирген.

Бо чылдың часкы тарылгазынга белеткелди каа-хемчилер нинтизи-биле багай эвес чорудуп турарлар. Февраль 20-де медээ-биле алырга, район эрткен чылдың бо үеэи-биле деннээрге 20 трактор хойну сентеи, районнуң ажыл-агыйларында бар 168 тракторнуң 124-түн, 158 селканың 76-зын, 114 андазының 23-жүн сентеи доозкан. Часкы тарылга техниканың сентелгезин «Коммунизмниче оруң», «Ленинчи оруң», «Октябрь 30 чылы» колхозтарның механизаторлары организастыг, эки шынарлыг чорудуп келген. «Тиилелге» колхозта чаа сентелге мастерскаазын ажыглазда киирген. Шидыг сентелге мастерскаазын «Бурунгаар» колхозта база чудуп турар. Эрткен чылдың хову ажылдарының түнелдерин үнүрери-биле тургускан комиссия ол ажылды кылган. ажыл-агыйларга бо чылгы план-онаалдарны берген. Ажыл-агый бүрүзүнде механизатор кадрлар четчир. Оларга немей Кызылдың профессионал-техниктиг үчилищезинде 14, Балгазыныңында—25 кижи өөренип турар. «Кызыл туң» колхозтан ангыда, районнуң өске бүгү ажыл-агыйларында механизатарларның мергежилин бедиксер курстарның кичээлдерин эрттирип турар. Ажыл-агый бүрүзүнүң складтарында бо чылдың часкы тарылгазынга четчир хемчээлдиг тараа культураларының үрезинин үрүлүнган болган ооң чартык кезинниң бирги арыглаашкынын чоруткан. Бодаа ажыл-агый эргелелериниң ажыл-агыйларында чемиштидилгелер бар. Аңаа немей, бо чылын 19,5 тонна аммиак селитразын, 7 тонна суперфосфатты, 38 тонна хлорлуг калийни районнуң кодаа ажыл-агый бүдүрүлге эргелели алгаш, ажыл-агыларже тараткан.

Районнуң часкы тарылга белеткелинде чедип алган чамдык чеднишкиннери-биле кады, дарый чайладырын негеп келген улуг четпестерни айтыры чүгүлээ. Районнуң ажыл-агыйлары бо үеге чедир тараа культураларының үрезинниң түгүле чартык кезинин чажар шынарынга чедир арыглаан. Часкы тарылгага чедир ай бичии-де ажыг үе артканда, ону канчап ажыбас чүве кылыр санап болдуруу? Час дүнчүкке хап келген бо хүннерде, эргелелиң-даа, ажыл-агыйларның-даа удуртукчуларында кыш ам-даа тоңмаан, час ам-даа ырак, сөөк хүннер-дир бо дээр хөөннер ам-даа бар. «Кызыл туң» колхозтуң үрезинге үрген 810 тонна кызыл-тазының түгүле 270 тонназының баштайгы арыглаашкынын чоруткан. Тараа культураларының хөй нуруузу Улуг-Аксыта хову турлаанда. Февраль 23-те өлче 8-де кижинин үрезин арыгларының-биле үнүрген. Шында үрезин арыгзар ийи машина бар-ла харын. кычалза-даа бо звено хүнде ийи эдегерлеп ажылдаар-даа болза. хүнде 12 тоннадан эртир арыглап күш четпес. Артканы 540 тонна кызыл-тас үрезинин арыгларынга безин оларга ай ажыг үе негеттинер. Кычан безин бүгү кызыл-тас үрезинининң баштайгы арыглаашкынын доңгуп-де доостур. Ол ажыл-агый-биле кожа «Бурунгаар» колхозта бо ажыл база-ла ооң дээредевес. Амга чедир ол ажыл-агыйда 890 тонна кызыл-тас үрезинининң 445 тонназы чажар шынарының үшкү чергезинге чедир арыглаттынган, а ам-даа 445 тонна кызыл-тас үрезинининң баштайгы арыглаашкынын чорудары артткан. Тараа культураларының үрезинининң хөй нуруузу шыгжаттынган Биче-Ажыкта хову турлаанче үрезин арыгларры-биле февраль 23-те 20 кижи составтыг звенону үнүрерин колхоз баштаар чери шинтирлээн, а ол хүн 20 кижи авес, 6-да кижини арай деп турган, ол турлагже үнүрген. Ол хүн маңаа сөөк авес, а магалыг чылыг. хүнзээрек хүн болган. Ол турлагла чурттага бажыңнары чугайлаттынмаан, печкалары шыгыг, өрээлдер чылыы одаттынмаан. Дашгыга ажылдаң турар кижилерге изиг чем чоб, чайхос аразында дыштанып, чылыгын ап турар чылыг, арыг өрээл чок болурга, ол черге ажылдап турар кижилерге ажылдаарынга тазырымчалыг болур бе деп айтырыгга, ол трактор-хову бригадазының бригадири эш Валентин Кустов: хову турлаан мартын төнчүзүүде чугайлап. чылыглаар бис деп харылаан. А ооң бетинде аңаа үрезин арыглап ажылдаар кижилер сөөк хову турлаанче базар хөөн чок, сугга дүшкө чедир чылыын чаңаа, өрүкка үнелиг үе-шактыг эртирип, дүштеки чылыг үеде кезек када ажылдаам, кежээки чывар дүжеринин өөнинде бажыныңче дазажып ажылдаар болза, ажыл бүдүрүкчүлүг болур бе. ынчаш? А «Бурунгаар» колхозтуң тараажылары бо чылдың часкы тарылгазынга үрезинин чажар шынарының ийиги чергезинге чедир арыглап алыр бедиксер социалистиг хүзээлгени алган. Ону чедип алырда, өске культураларны санаваска безин. 445 тонна кызыл-тас үрезинининң баштайгы арыглаашкынын доозкан. 890 тонна кызыл-тас үрезинининң ийиги арыглаашкынының чорудары чүгүлээ, а үе ээзээн артткан. Шидыг организас чок байлал эргелелиң өске-даа чамдык ажыл-агыйларында амга чедир үргүлүүлевишаан.

Чыл бүрүде ажыл-агыйларга чаа техника немежип, техника ажыглалынга болган ооң техниктиг ажаалдазынга негелделер чыл-бүрүде-ле үлаа шыгыыран турарын хөөчүн механизатарлар безин мининн турар, а ажыл-агыйларның механизатарларының мергежил бедиксер курстарының кичээлдерин чамдык ажыл-агыйларда организас чок эрттирип турар. Районнуң кодаа ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиннің инженери Игнат Иванович Горбунов «Ленинчи оруң» колхозка алаан каш катап шыдыг курска кичээл эрттирер дээш келген. аңаа өөренирп-биле бажыктеп 18 механизатарнуң 7—8-зин кичээлге ажай бээрда чыын ап, бир теманы 2—3 кичээлдерге катап-катап тайылбырлаар турган, чүге дээрге кичээл самынга-да ол теманың тайылбырын дыңнаваан механизатарлар кеминде бодап, ооң темпизи. шынары дээш харыысалгазын бедидер үе келген.

«Шынның» рейдизи:
Я. САВКИН,
Каа-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы,
И. ОЛДЫРЕВ,
Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының инженери,
Д. АНАЙ-ООЛ,
бистиң корр.

«Владимир Ленин» деп чаа локомотив

Партия бөлүктери

«Чыраа-Бажы» совхозтуң партия комитеди бригадаларга, фермаларга 7 партбөлүктерин эрткен чылын чайын тургузуп, анда 138 коммунистерни ажыл-агыйның чугула участоктарынга бижиглаан. Ол бөлүктер партийжи организастыг ажылдарны күштелдирип чоруткаының түнелинде алаан чедимишкиннериг болган.

Ылангыя Ак-Хаяда хойжу бригадада партия бөлүүг мал кажааларын чогуур үезинде эки сентээр, мал чемнерин четчири-биле белеткээр, малчыннарның чурттазга бажыңнарын чугайлаар ажылдарны эки организастаан. Ынчангаш кыштагазашкынны бо бригада эки эртирип турар.

Ол бригада эрткен чылын планныг онаалгаларын ажыр күүселгеш, совхозтуң бригадалар аразында социалистиг чарыжының тиилекчизи болган. Партия бөлүүг (организакчызы Ондар Дүрбүлек) коллективтиң ажылынын он хонук азы ай түнелдерин доктаамал үндурүп, ол дугайын хуралдарга чугаазажып, четпестерни чайладыр, кылдынмайн барган ажылдарны чедир кылыр дугайында хемчегларын баш удур ап келген. Шида коммунист бүрүзү партия даалгалыг. Партболуктуң агитаторлары сөңгүлдээларга утказытыр танывыла ажылдарын доктаамал чорудуп турар.

Малчын бүрүзү ыбилейлиг чылда бедиткен социалистиг хүзээлгени алган. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Донгак Седен төрүүр 100 хойдан 105 хураганны, бир хойдан 3 кг дүктү кыргып алырый, өдек-кыштаан ноябрь 1-де бүрүн белеткеп алырын хүзээнген.

Бо хүннерде 1375 хой төрээн, олардан 1398 хураган мендн камгалап алдынган. Ол ышкаш Шык-Бажы, Хөрүм-Даг сүт-бараан фермаларында партия бөлүктери социалистиг чарышты удуртуруп эки чорудуп турарлар. Шык-Бажы ферма партия бөлүүг (организакчызы Хомушку Бурискаал) малчыннарны төөгүлүг 50 чылга чедимишкинниг ужуражрынче кыйгырган коскы агитацияны ферма эки дерип тургускан.

Коммунист эш Александр Өлзей-оолга удуртқан Маңалык сүт-бараан фермазының коллективи январь айның социалистиг чарышының тиилекчизи болуп, партбюро, ажылчын комитединиң болгаш совхоз дирекциязының шилчилир тугун чаалап алган.

К. КУУЛАР.

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. Новочеркасскының электровоз түдүүнүң заводунуң шеңелбе цеги чаа маркалыг ийи дүржүлге электровозун кылып үндүрген. Оларның түс бүрүзүндө кызыл сыдыс, «ВЛ» деп үжүктер болгаш номер бар. Ол үжүктер болза чүртту электрификациязынче аажок улуг кичээнгей салыл чораан бүгүдеге эрлик үнелиг атты—«Владимир Ильичэ деп атты көргүскени ол.

Чаа локомотивтер — сес өзектиг күштүг машинолар-дыр. Олар алгы шагның өнээгай тыртар күштүг шинчедикчилери-биле дериттинген. Чаа локомотивтиң күчүзү —5.600 киловатт, шакта 100 километр дүрген чорүүр. Оларның бирээзи—«ВЛ-82—002» дугаарлыг электровоз Новочеркасскының электровоз түдүүнүң заводунуң шитики шеңелде орукка шылгалда эртип турар.

ЧУРУКТАРДА: солагай талазында — шылгакчы машинист В. БАРАБАШОВ васки-лабораторияbиле харылзаа түдүп тур. Шында приборлар локомотив машиналарының ажылын контрольдап турар. Оң талазында — шылгалда үези.

В. ТУРБИННИҢ фотозуу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Ферманың артистери

Кызыл-Хавак фермазы —Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң эң улуг фермазы. Ооң ажылдакчылары колдуунда-ла амыяктардаа тургустунган. Олар хостуг шактарда, кежээлерде ферманың кызыл булуңунга кээп, ыры, хөгжүм өөренип, уран чүүл болгунукүн ажылын доктаамал экижидил турарлар.

Ферманың бот-тывынгыр артистери өске фермаларга, Бажың-Алаак суурга солун концертти көргүскеннер. Чеди удуртарының иези, колхозтуң дээрге саанчыларының бирээзи, коммунист Монгуш Бичинмаа концертке үргүлүү киржикеп, тыва ырларны ырлап, шүлүктерни новчун турар, ооң күүсеткен номерлерин көрүкчүлер мактап турар. Инек кадарчылары Сава Кызыл-оол, Монгуш Семис-оол, Ховалыг Карлаа олар танцыларны, шоодугларны эки күүседирлер. Саанчылар М. Чыладжап, М. Алдын-кыс болгаш өскелер-даа эки ырлаарлар.

Сүт-бараан фермазының агитколлективи чоокта чаа Улуг-Хем районнуң Кызыл-Даг, Ак-Туруг суурларынга болгаш Ак-Туруг салбырның Чаш-Талда сүт-бараан фермазынга концерттиг аалчыларны чораан. Улуг-хемчиглер аалчыларны улуг өөрүшкү-биле уткааннар.

Д. ЛЮНДУП.

Улус төлээлерин депшиткен

Бистиң районга улус судтарының төлээлекчилериниң депшидилге хуралдары колхоз, совхоз, бригада, ферма төптеринге, албан организацияларның черлеринге болуп эрткилээн. 30 кезек черге болган депшидилге хуралдарынга үш муң ажыг кижи олурушкан. 70 ажыг улус төлээлекчилерин соңгаан. Чаа соңгуттурган улус төлээлекчилеринге соңгукчулар боттарының чагыларын киирген. Улус төлээлекчилеринге каш удаа улаштыр соңгудуп келген Леминей Өнермаа, Антонина Бортова, Владимир Васюков, Елена Бидилей олар база катап депшиттиргеннер.

Соңгулдаалар үезинде чоннуң культурлуг негелделиниң хандырары база-ла эргежок чугула. 20 ажыг черге депшидилге хуралдарының киржикчилеринге кино, концерт көрүүдезин организастаан. Самагалдай школазының башкылар коллективи Хараал-Тей сүт-бараан фермазынга концерт көргүскеш, лекция, бесседаны база чоруткан.

Улус судтарынга соңгуттурган улус төлээлекчилериниң бүрүткели дооступ турар.

С. ОМЗААР.

КӨШПЕС

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозта Алдан-Маадыр салбырның девискизеринге хамаарышкан Манчүреи биле Баян-Колдуң аразы болур чер бар, ону шаанда Көшпес деп адап турган.

— Ону чүге ынчаар адааны ол?—деп айтырып болур.

— Чүге дээрге ол чер мал өстүрериге коңчуг таарымчалыг турган-даа бол, ынаар баар өруун чок турган, ынчаардагы хуу араттар чүгле «ынаар көшкен болза» дижип каар турган, харын ооң ушуруңда ол черни ынчаар адап алганы ол чүве—деп, ам кижи бүрүзү ынчаар харылаар.

— Ам бо хүннерде ол черде байдал кандыгыл?—деп, база айтырып болур.

— Ам дээрге бистиң кодаа ажыл-агыйывыс техника-биле долу чепсегленген болгай, Көшпесче баар оруктуу шагда-ла кылып каан. ол ам бистиң хүн бүрүде мал өстүрер черивис болу берген—деп, ам шуут харылаар бис.

Көшпесте амгы үеде хоймулар М. Тас-оол, О. Майдыр-оол болгаш өскелер-даа чурттап турар. Совет эрге-чагыргамның 50 чыл ооңга алдар кылдыр олар хүзээлгени ап, чүс хойга онааштыр 90 хураганны камгалап алырын хүзээнгилээн.

М. Тас-оол-биле мынчаар чугаалажып органын ол, ооң соонда О. Майдыр-оол сугга баар дээш чөрүптүм. Оларның өдээнге чеде бээримге, бамында кижилер аажок ырлашканы дыңналып келди.

Ол ынчап олурувуста, чөгаалчы С. Токаның «Араттың созу» деп чөгаалын база дамчыда берди. Бо бүгүнү көрүп дыңнаваш, аңаа мынчаар бодап олурдум: «Шаанда, араттар хуу амыл-агыйлыг чорда кандыг ийин, ыя бо Көшпесче орук безин амыда албас чорудувус, ам дээрге Көшпестиң бодунда бамыңг тудуп алган, дөө ырак Кызылда ырлап турган уруг-дарыывыстың үнүн мында дыңнап орардыр бис, ам 50 чыл оюн байырлаарывыс Совет эрге-чагыргамның ачызы ол-дур ийин, Коммунистиг партиявыстың ачызы ол-дур ийин....»

Бистиң совхозтуң амыл-ишчилери шаандакы Көшпес деп черни мынчаалдыр чагырып апкан чүве бо. Д. МӨҢГҮШ.

КОММУНИСТИГ ПАРТИЯ—

ПОЛИТИКТИГ ЭГЕ ШКОЛАЛАРНЫҢ ДЫҢНАКЧЫЛАРЫНГА БОЛГАШ ПРОПАГАНДИСТЕРИНГЕ

«Политиктиг билиглерниң үндезинделери» деп сөөлгүге курузунуң үстүнде бо айтырыы дараазында кезектерден тургустунган:

1. Политиктиг партия деп чүл?
2. Коммунистиг партия дугайында марксизм-ленинизмниң сөөлгүзү.
3. Коммунистиг партиялардың тыптып келгени болгаш төөгүлүг оруу.
4. Бистиң үевистиң үгааны, алдары болгаш арын-нүүрү.

Бо айтырыгларны хандыр өөренирингe болгаш катаптаашкыл кичээлдин кылырынга 4 шакты сөөлгүге программазында берип турар.

I.

Политиктиг партия деп чүл? Партия дээрге, ниитилелдиң бир азы алаан каш ангыларының, социал бөлүктериниң отряды (организазызы), кезии-дир. Партия бодунуң ангызын элертин, баштап, ооң эрге-ажыктарын илергейлеп, камгалап турар. Партияның хүзээлгениниң ооң ангызының бүгү массазы эвес, а эң-не идепкейлиг төлээлекчилери кирип турар.

Партия бүрүзү бодунуң ангызының үнезин эрге-ажыктарын илергейлеп, камгалап турар болганда, ооң ролюн, бүгү политиказын үк ангының амгы болган ачиес сорулгалары төлагайдап турар. Херек кырында ол шыдыг болза-да, бүрүзүү партиялар чөлчүүчү ниитилелдиң туружун, өзу-чурумнарын, капиталистерниң хан сорулчу эрге-ажыктарын камгалап турарын ажыы-биле чарлавайн келген болгаш кажан-ыяа чараларлар. Чөлчүүчүлериниң эрге-ажызын камгалаан политиказын бир авес бүгүнгө партиялар ажыы-биле чарлаар болза, олар улус массаларының мүнгинга хоразаң-на боттарының сөйгалап илередиксер турар нүүк. Ынчангаш бүрүзүү партиялар «бүгү национың, чоннуң, демократияның, хосталганың эрге-ажыктарын камгалап турар бис» деп чүлчурувушаан, бодунуң политиктиг партияларын: «демократтыг», «республиканчы», «улусчу-христиан», «чоннуң эвилели», «улусчу-демократтыг» дээн ышкаш ыдыг каас сөстер-биле алаң алган турары таварылга эвес.

Мөлчүүчү бир аңгының өмүнээзинден алаан каш бүрүзүү партиялар демисежип, соңгулдаларга киржип турарының кол чылдагаанын дыңнакчыларга тайылбырлаары пропагандистерден негеттинип келири чугаажок. Чижек кылдыр АКШ-тың республиканчы болгаш демократтыг сөөлгүлазарынга белеткелиниң күнниринде демократтыг партиязын кандидат Линзон Джонсон республиканчы партиянын кандидазы Барри Голдуотерниң фашистиг, шайынырас программезын алаан «шугумчүлей» болгаш тараачыннарның амыйчы чоннарын чедирип келген. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Совет Эвилелиниге мөлчүүчү аңгыларны узуткаан, совет ниитилелдиң мораль талазы-биле болгаш политиктиг чаңгыс эви тургустунуп база быжыкаан. Социализм долузу-биле болгаш эчизинге чедир тиилээн. Амыйчын аңгының партиязы болур Коммунистиг партия ам бүгү совет улустуң партиязы болу берген» деп. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Уставында айытқан (СЭКП-ниң XXIII съездизиниң материалдары, 203-кү арында).

Капиталистиг чурттарның коммунистиг партиялары монополиялларга удур, мөлчүкчүдерниң эрге-чагыргазын дүжүрери, пролетариаттың диктатуразының тургузары дээш ажылчын ангының, ядыы тараачыннарның демисезин баштап турар, а социалистиг чурттарда коммунистиг партиялар — социализмни болгаш коммунизмни тургузары дээш, бүгү делегейге быжыг тайбын дээш ажылчы чоннарның демисезин удуртуп турар.

Коммунистиг партия болза, ажылчын ангының политиктиг дээш организазызы болбушаан, ооң өске бүгү массалыг организазияларының ажыл-чорудулгазын үглап шиглеп, башкарып турар. Коммунистерниң партиязының идеологиязы ең-не мурнакчы теория — марксизм-ленинизм болур. Коммунистиг партиялардың бүгү демисезиниң, ажыл-чорудулгазының оруун артемге, дириг практикага болгаш байлак дүржүлгага үндезилеттинген революстуг теория чырыдып турар... «Мурнакчы демиселчиниң ролюн чүгле мурнакчы теорияга удуртқан партия ачыседип болур» деп, В. И. Ленин айытқан (В. И. Ленин. Чог. долу чыылдазы, т. 6, арын 25).

Марксизм-ленинизм — ол дээрге, амыдыралдың ең ханызындан дөстелген, амыдыралдың бодунга төрүттүнген эртем-дир. Амыдыралдың чаңгыс черге таптап турбазы ышкаш, марксизм-ленинизм амыдырал-биле кады сайзырап, чаа түнелдер-биле байып турар. Өске сөс-биле чугаалаарга, Коммунистиг партия теорияның нарын айтырыгларын чогаалыкчы ёзу-биле көрүп, шинтирлеп турар. Ынчаш болза-да, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге шынчы делегейниң коммунистери маркесчи-ленинчи теорияны ревизиялаар дээш кижилерниң оралдажыышкынынарынга удур шингыы, принципиалдыг ёзу-биле шинтирлиг демисежип турар.

Коммунистиг партия бүрүзү эртемге үндезилеттинген, марксизм-ленинизмниң принциптеринге дүүшкен Программалыг. Партияның ачиес сорулгазын, амгы үе-чалада, түс чуртка ооң политиказын болгаш бүгүнгү сорулгаларын, үк сорулгаларны чедип алырының тодаргай арга-ларын Программада айтып турар. Коммунистиг партия бодунуң чуртунга боттандырар сорулгаларын делегейниң ажылчын ангызының, бүгү ажылчы чоннарының демисези-биле холбаштырып, интернационалчы ёзу-биле ажылдап турар. К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң 1848 чылда бижээн «Коммунистиг партияның Манифези» бүгү чурттарның коммунистериниң бирги Программазы болган.

Бистиң партиявыстың бирги Программазы 1903 чылда РСДРПниң II съездизинге хүзээн алдынган. Хаанныг чазакты, а ооң соонда капиталнизмниң дүжүрериниң, пролетариаттың диктатуразының тургузарының сорулгаларын, үк сорулгаларны амыдыралга боттандырарының аргаларын ол Программада айытқан турган. Ону 1917 чылда бистиң партиявыс бодунуң улуг үндезилекчизи болгаш баштыңчызың, В. И. Ленининиң удуртулгазы-биле алдарлыы-биле боттандырган. Бо чылын совет улус болгаш делегейниң бүгү кижи төрелгетеен Улуг Октябрьның 50 чылын демдеглээр.

Бодунуң ийиги Программазын большевиктериниң партиязы 1919 чылда, VIII съездизинге хүзээн алган. Капитализмден социализмче шилчилириниң, бистиң чурттувуска социалистиг ниитилелди тургузарының сорулгаларын, үк сорулгаларны амыдыралга боттандырарының аргаларын ол Программада айытқан. ССРЭ-ниң маадырлыг ажылчын ангызы, колхозчу тараачыннары болгаш күш-ажылчы интеллигенциязы ленинчи партиязының удуртулгазыбиле ооң ийиги Программазын базала алдарлыы-биле күүсеткен. СЭКПниң үшкү Программазы 1961 чылда. партияның XXII съездизинге хүзээн алдынган. Коммунизмни ССРЭ-ге тургузар талазы-биле партияның болган чоннуң сорулгаларын үшкү Программада айытқан. Бо ондуртчалгай сорулгаларны маадырлыг совет улус чедиишкиниг боттандырып турар.

Делегейниң коммунистиг партиялары бодунуң теориязының, ажыхерээнин талазы-биле — интернационалчыларның партиялары болур. «Бүгү чурттарның пролетарийлери, маттымыңар!» деп К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң кыйгырыы бүгү коммунистиг партияларның лозуну, а «Интернационал» — оларның гимнизи болуп турар.

III.

Коммунистиг партияларның тыптып келгени болгаш төөгүлүг оруу. Күштүг ажылчын шинчээшкиниинің бар болуру—Коммунистиг партияның тургустунарының албан негеттинер чугула чүүлү болур. Чүгле чаңгыс бо негелде турза, партия тургустунуп, быжыга бээр деп санаар база болбас.

Пролетариаттың тыптып келгенибиле холбаштыр ажылчын шинчээшкинии база тыптып келген. Эрткен үе чылдың эгезинде-де Англияга, Францияга, Италияга, Бельгияга, АКШ-ка ажылчыннарның организациялары — профсоюзтарлеры тургустунган. Олар күш-ажылдың байдалдарын экижигеп база ажыл төлевирии бедидери дээш пролетариаттың демисезин удуртуп. ажыл сокцалышкынынарын башкан турганнар. Пролетарлыг партияны тургузар дугайында идея кажан революстуг теория тыптып келгенде, ам тергүүнген. Шынчаларга, революстуг теория болза, ажылчын ангының хөй чылдарда демисезининя дүржүлгазынга үндезилеттинин, байып, сайзырап келген.

Шынчангаш, ажылчын шинчээшкини-биле чергелештир, революстуг мурнакчы теория болза коммунистиг партияның тургустунарының база албан негелдези болур. Коммунистиг партия ажылчын шинчээшкинии эртемниг коммунизмниң теориязы-биле каттыштырып, холбаштырып турар. Ниитилелдиң революстуг ёзу-биле чаартырының теоретиктиг чепсээн массаларның хөлүнга коммунистиг партия тыпсын берип турар.

БИСТИН КАНДИДАТТОРЫВЕС

ЧОНУНГА ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Мария Хевалыговна Домаа 9 чыл бурунгаар Кызылдың медицина училищезин чедишкинниг дооснаш, өвүрнүң Төргалыгга ажушкалап ажылдай берген. Чаа вредилге дооснан, ажылга дүрмүлгә чок ниижиге бергелер удаа-дараа таварышып турган. Бышыг нүзел-сорунтуг, бүдүш-боттуг аныяк кызна баштайгы үениң бергелери мөөндак болуп шыдаазаан. Ол ам чонунга хүндүткелдиг, дүрмүлгалыг ажушерка апарган.

Ол көдээ Совет депудады. Сессияларның үндүрген шиитпирлерин боттандырар ажылга база-ла багай эвес киржип келген. Хөйниитиниң ажылдарынга чажам дивес. Бо талазы-биле онаашкан хүлээлгезин ыяавыла боттандырар иижи. Барган-на черинге ажыбүрү темаларга, ылаңгыя медицина темазынга дына хөй лекция, бееседаларны номчаан. Мария Хевалыговна эрткен 1966 чылда янзы-бүрү аарыгларга удур тарылгаларны чөрүткен.

Дүрмүлгалыг эмчиниң кады ажылдап турар неплективи оны база катап көдээ Советтиң депудадының кандидадынга бир үнбиле депшиткеннер.

ЧУРУКТА: М. Х. Домаа.

Сөзү болгаш фотолу
С. БЮРБЮНҮҢ.

Кежээки школа

Хөндергейниң арес-шөвээ ажылчын аныяктары чүгле күш-ажылга эвес, харын өөредилгеге хандыкшыдыглар. Суурда аныяктарның кежээки школазында 1966—1967 өөредилге чылында 5-тен 9 чедир классларны ажыктаан, ында 78 ажылчын аныяктар өөренип турарлар.

Кежээки школа ажылдап эгелээндеи бээр аныяктар кичээлдер үспейн, үзегер-чижектиг өөренип турар. Ылаңгыя бистин көжавыста кырганнар бажыңының түдүүнда ажылдап турар 40 ажыг аныяктар эки ажылдавышаан, кичээл үспейн турар. 9 класста Ондар Бичии, Монгуш Биче-оол, 8 класста Кара-кыс Начын, Вера Монгуш, 7 класста Монгуш Борбак болгаш өскелер-даа эки өөренип турар. Олар өөредилгеже сундыкпас, кичээлдер үзер эштерии сургап, оларның билбейн барган материалдарын айтып берип, башкыларның шынчы дузалакчылары болуп турар.

Чамдык четпестер база бар. Вера Монгуш, Буулар Олча чижектиг аныяктар сескн класска өөренири-биле аттарын бижидип каазп, чаңгыс-даа кичээлге келбээн. Мячик Буулар, Чечек Ондар, Рая Кара-Сал олар чүгле 1—2 кичээлге келгеш, база-ла өөренместээннер. Шак мындыг аныяктарны көре тура, «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырында комсомол эге организациязының секретары Александр Тюлюш кандыг-даа хемчег албайн, комсомолчуларның өөредилгезин сонуургап корбейн турары таарышпас.

Б. САТ.

ДАШТЫКЫДА

Тайбыңның бүгү-делегей чөвүлелиниң президиумунуң резолюциязы

ПРАГА. (СЭТА). Вьетнамда америк агрессия делегей байдалының нол айтырыы болуп турар деп, Тайбыңның бүгү-делегей чөвүлелиниң президиумунуң Вьетнам талазы-биле февраль 27-де хүлээп алган резолюциязында чугаалап турар. Вьетнамда дайынын америк империалистер сенсаткан турарын, бодунуң херектерии вьетнам улус беду шиитпираззн турар төлээде, оортан боттарының шериглерин үндүре бээрин бүгү делегейниң улустары негеп турар деп, ол резолюцияда чугаалап турар.

Ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында мерээни чарары Европага болгаш бүгү делегейге аныяктыг болур ийик деп, Европага айыыл чок чорум талазы-биле Тайбыңның бүгү-делегей чөвүлелиниң президиумунуң февраль 27-де хүлээп алган медеглелинде чугаалап турар. Барының Германия туруп турар ыыгыгаарларны, а ол ышкаш ГДР-ни хүлээп көрген турарын болуушкуннар негеп турар. Барының Германияда байдалдың айыылдыг хогшуудезиниң дугайын медеглелде чугаалап турар. Тайбың дээш бүгү делегей шимчээшкинин ядролуг чепсектиң нептерелин болдурбас дээш керээни кылырын кезээде сананда келген деп, Тайбыңның бүгү-делегей чөвүлелиниң 18 күрүмелер комитединге чоруткан чагаазында онзалап демдеглээн. Ындыг мерээ делегейниң дүшкүүрлүг чоруун нөшкадырынга дыка улуг салыышкын болур ийик.

Японияның профэвилелдериниң чиңгине чөвүлелиниң съездизи

ТОКИО. (СЭТА). Дээре амыдырал, күш-ажылдың эки байдалдары дээш, тайбыны камгалаар дээш, АКШ-тың Вьетнамда агрессчи дайынынга удур япон ажылчы чоннарның демиселиниң программазын бадылаашкыларны саналары Индияда үргүлүүлеп турар. Нинтизи-биле 521 округтардан 500 сонгулда округтарының талазы-биле соолгу медээлерни дүүтаар алырга, Индий национал конгресс партия (ИНК) 276 олутту, «Сватантра» — 43, «Джан Сангх» —35, «Дравида муннетра казагам» — 25, шаттышкан социалистиг партия — 23, коммунистер — 40, улусчу-социалистиг партия — 10, республиканчы партия—1, өске-даа партиялар болгаш хамаарышпастар — 47 олутту алган. Артыкан 10 округтарга сонгулдаларны алээп сонгаарлаткан.

Шаажылакчыларның чидирии

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның хосталга армиязының дайынчылары февраль 14 болгаш 15 хүнинде Шокчанг база Кантхо можуларга сайгон шериглерге улуг чидиргии тавараштырган деп ВИА агентилел дамчыткан. Чалча-шериглер 600 кижилеп өлүртүп болгаш балыглаттырып когараан. Патриоттар дайынның 12 самолёдун дүмүр аткан, хөй санныг шериг ок-чемээн хунаан алган.

• • •

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам патриоттарның согуушкуннарының түнелиннде 1965 чылдың эгезинден бээр 10 муң ажыг мурнуу-вьетнам солдаттар болгаш офицерлер саидан үнген. Чүгле Куангтгай можута бээн ол чылдың эгезинден бээр мурнуу-вьетнам чалча шериглер муң ажыг кижизин өлүртүп болгаш балыглаттырып когараан деп, ВИА агентилел дамчыткан.

Индияда соңгулдалар түннелдери

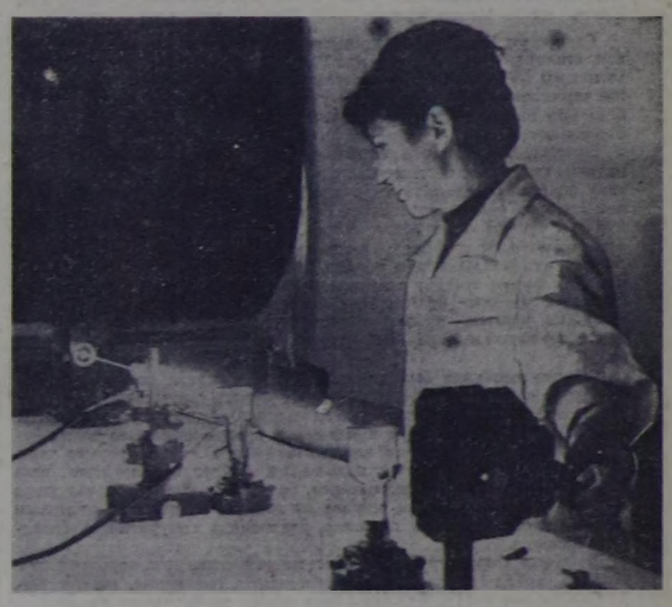
ДЕЛИ. (СЭТА). Төп парламентиниң улус палатазынга соңгулда талазы-биле бадылаашкыларны саналары Индияда үргүлүүлеп турар. Нинтизи-биле 521 округтардан 500 соңгулда округтарының талазы-биле соолгу медээлерни дүүтаар алырга, Индий национал конгресс партия (ИНК) 276 олутту, «Сватантра» — 43, «Джан Сангх» —35, «Дравида муннетра казагам» — 25, шаттышкан социалистиг партия — 23, коммунистер — 40, улусчу-социалистиг партия — 10, республиканчы партия—1, өске-даа партиялар болгаш хамаарышпастар — 47 олутту алган. Артыкан 10 округтарга сонгулдаларны алээп сонгаарлаткан.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның чепсектиг күштерге мурнундагы үениишке бодаарга, ам Вьетнамда ак ыдепкейлиг дайын чорудулгаларын кылып турар деп, Вашингтонга хемертен кылган парлалга конференциязында америк президент Джонсон неделгээн. Америк агрессорларның Сонгу Вьетнамны боолап, оон хемнеринче аваардан миналар октап турарын Джонсон мактап, ол дээрге «хандыр соруглалыг чүве» дек чылчуруп турган.

• • •

ГААГА. (СЭТА). Англиянның премьер-министри Г. Вильсонның Голландиягa алп-чоруу доостурга, кандыг-даа дыңнадыгны чарлаваан. Голланд чазактың төлээлекилери-биле чорутkан чугаалажышкынкыларының түнелинде кандыг-даа ишитпир хүлээп алдынмаан чүве деп, Г. Вильсон парлалга конференциязында медеглээн.

Эртем сорулгаларынга база ол ышкаш улус ажыл-агыйының хереглелдеринге ажыглаар янзы-бүрү приборларны болгаш тургузуглаларны атомнуг физиканың Бухарест институдунда белеткеп турар. Институт коллективиниң база бир чугула чедишкини болза, Румынияга ажыглаар апаар.

ЧУРУКТА: лазер корунчүүнүң таарыштырылгазы.

Аджерпресс—СЭТА-ның фотозу.

ЧУГУЛА ТҮДҮГЛЕН МЕДЭЭ

БЕЛЕТКЕЛДИ ЭГЕЛЭЭН БИС

Тываның даг-дүгү арыглаар комбинады 1964 чылдың күзүнүнде ажыглалга киргеш, ийи чыл болганда төлевилелде көрүнген күүгүзүнден ажыр ажылдай берген. 1966 чылдада төлевилелди көрүнгенниинден ажыр сорттуг даг-дүгү бүдүрүглезин 7,5 хуу көвүдеткен.

Комбинаттың ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының беш чылдың бирги чылында эки көргүзүглериг болганы демдеглээри кончуг өөрүнчүг. Ниити продукция бүдүрери мурнунда чылда турганындан 23 хуу өскен, а даг-дүгүнүң бүдүрүшкүнү 41 хуу бедээн. Оон ангыда барааның продукциязының бот-үнези 8 хуу чиигээн болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планнаттынган көргүзүглер база-ла ажыр күүсеттинген.

Бо көргүзүглер дээрге республиканың даг үлегүрүүнүң ажылчыннарының Төрээн чуртунуң мурнунга алган хүлээглелерин алдарлыы-биле күүседип турарының тодаргай херечизи-дир. Ажылчыннарның бедик бүдүрүкчүдүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш комбинаттың администрациязы чери, ында партия болгаш хөй-ниити организациялары тодаргай хемчегларни ап чорутkан. Ылаңгыя комбинаттың инженер-техниктиг ажылдакчылары бүдүрүлгениң чаартылгазы дээш улуг ажылдарны кылган.

Оларның чамдыызын тодаргайлаарга мындыг. Рудала даг-дүгүнүң хүүзүн көвүдедир дээш руда тывыышкынында селективтиг чаа арганы ажыглап эгелээн. Арыглаар фабрикада база-ла алаан хөй чаартылгалар кылдынган. Рудадан даг-дүгүн ангылап алырын дүргедедир болгаш бо чорудулгага чидириглен болдурбас сорулга-биле руда кургадыышкынын күштедирген болгаш чаа дээрбелерни тургускан. Ол ышкаш эргижээн шишкиништерни чаа бедик бүдүрүкчүдүг механизмнер-биле солаан. Оон алдынган каминалга улуг, чүге дээрге эки сорттуң даг-дүгүн бүдүрери көвүдээн. Белен болган продукцияны савалаан хаптарның маркировказын моон мурнунда холбиле бижип турган болза, ам ону машинага парладып турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш электростанцияга болгаш оон-даа өске участоктарга алаан хөй чаартылгаларны кылган.

Бо бүгү дээрге бистин коллектививистиң планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчириниг баш удур белеткенип турары ол болур.

ССРЭ-ниң үлетпүр түдүг министерствозунуң планын ёзугаар «Тыва даг-дүгү» комбинат бо чылдың ийиги чартынында чаа системаны ёзугаар ажылдаарынче шилчирип. Экономиканың бо чаартылгазы ам-даа улуг ажылдарны кылырын бистен негеп турар. Чүге дээрге комбинаттың чедир кылдынмаан чүүлдери ам-даа хөй. Эрткен чылын ийиги болгаш дөртку сорттуң даг-дүгү бүдүрериниң чыл планы күүсеттинмээнинден белен продукцияның сайгарылгазынган бүдүрүлге карылгалыг болган. Чамдык көргүзүглер база күүсеттинмээн.

Бо четпестерниң тыптын турарының кол чыдагааны ээлчеглериниң ажылында аваа турар болгаш ажылдан өскүдээр чөрүктарның хөй болуп турарында болгаш дериг, херекселдериниң бүдүрүкчү күжүн долу ажыглавайн турарында. Оон ангыда күш-ажылдың организастаалыкыны амдаа куду деңнелде болуп турар. Бир эвее бо четпестерни дарый чайлаттпас болза, чаа системаже шилчирип берге апаар.

Чаа системаже шилчириниң бетинде шиитпирлезе чогуур кол сорулга болза, комбинаттың бүгү цехтеринге, бригадаларынга болгаш участоктарынга бот орулга-чарыгаганы калбаа-биле нептереливи болур. Бүдүрүлгеге күш-ажыл, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болгаш дериг, херекселдер ажыглалының талазы-биле түс-түс участоктарның харыысалгазын бедидер дээш бот өрүлгачарыга ёзугаар ажылдаары чаа системаның негелделериниге бүрүнү-биле дүжүп турар. Чүге дээрге ажылчын бүрүзүнүң материалдыг сонуургалы оон кылган ижинин үре-түнелиниден дорт хамаарыр болгай.

Бригадаларны болгаш цехтерни бот орулга-чарылгаже киирери-биле чергелештир ажылчыннарның орүзүнга экономиктиг өөредилгени эгелээн бис. Чаа системаже шилчнир бетинде кылаа чогуур ажылдарны түннеп тургускан планда экономиктиг өөредилге кол черни ээлеп турар. Бо өөредилгениң кол темаларын СЭКП ТК-ның сентябрь (1965 чыл) Пленумунуң доктаалының кол айтырыгларын бүдүрүлгениң амгы үеде байдалдары-биле холбап тургаш тургускан.

Комплексиниг планда кол болгаш саарыгга фондуларын эде көөрүн база айыткан. Бүдүрүлгеге хереглеттинмес артык ийикке, азы аргижээн дериг, херекселдерни бүдүрүлгеге тургуспае херек.

Чаа системаже шилчириниге холбаштыр амгы үеде бистиң чөрүүн турар ажылдарывысты дончуларга мындыг.

Бо бүгүден ангыда коллективтиң өртүзүнга кижизидилге ажылын күштедирип, юбилейлиг чылда социалистиг чарышты улам калбартырынче онаа кичээнгейни уланды рып турар бис.

Г. БАТЛУК,
кол экономист.

ДАЙЫННЫ КАЛБАРТЫП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың чедиги флодунуң Тонкин мугулдурунда чөрүп турар корабльери Вьетнамның Демократтыг Республиказының девискээрин артиллерия-биле февраль 26-да боолап эгелээн. Оон мурнунда америк аар артиллерия демилитаризастаан зонаны болгаш ВДР-ниң мурнуу районнарын боолап турган.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң Сайгонда корреспондентизиниң бижип турары-биле алырга, америк бомбардировщиктер соолгу беш айларның дургузунда ийи электростанцияже февраль 24-те бир-ле дугаарында халдаашкын кылган, ол станцияларның бирээзи Ханойнуң соңгу-чөөн талазында 48 километрде турар.

Штабтар начальниктериниң комитединиң даргазы чораан М. Тайлор Сонгу Вьетнамны бомбалаар чорукту күштедирерин болгаш Хайфон портту миналаарын кыйгырып турар.

НИИТИЛЕДИҢ ЧААРТЫКЧЫ КҮЖҮ

Коммунистиг партия ан-не баштай революстуг делегей организациязы хевирлиг кылдыр тургустунган. Чүге дээрге, делегейниң кайы-даа чуртунга эрткен чүс чылдың мырыңай төнчүзүнге чедир коммунистиг партияның тыптырынга байдалдар тургустунмаан турган.

Делегейниң бирги ындыг революстуг организациязы — 1847 чылда тургустунган Коммунистерниң эвилели болур. Коммунистер эвилелиниң даасканын ёзугаар К. Маркс болгаш Ф. Энгельс «Коммунистиг партияның Манифезин» бижээн. 1848 чылда чарлап парлааннар. «Коммунистиг партияның Манифези» бүгү чуртталарның коммунистиг партиялары-ның программалыг документизи болуп хевээр арткан. Коммунистер эвилели, кажан оон удуртукчуларын тудуп хоруглагыже, 1852 чылга чедир ажылдап келген.

Оон соонда 12 чыл болганда, 1864 чылда Маркс болгаш Энгельс ажылчыннарның делегей Эштелгезинин (1-ги Интернационалды) тургускан. Европаның, Американың болгаш Азияның чуртталарының мурнакчы ажылчыннары болгаш революстуг интеллигентилери ол организацияга каттышканнар. Орус революстуг-ларның дилээнин ёзугаар оон орус секциязын (салбырын) К. Маркс баштап турган. Түс-түс чуртталарга пролетаржы партияларны тургузарынга кадрларны болгаш үндезин байдалларны 1 Интернационал белеткээн. I Интернационал 1872 чылда хүшкен.

Делегейниң янзы-бүрү чуртталарынга пролетаржы партиялар тургустунуп, олар Коммунистиг Интернационалга каттыжа бээр үе чырак эвес хем. К. Марке болгаш Ф. Энгельс ынчаарда-ла баш бурунгаар өттүр билип чугаалааннар. «Маркстың чогаалдары элээн наш чылдарның дургузунда бодунуң салдарын чедирген соонда — дараазында Интернационал—шуут-ла коммунистиг болур болгаш чогум-на бистиң принциптеривисти чарлаар деп бодаар мен» деп, Фридрих-Адольф Зоргеге, бистиң алдарлыг разведчигивис Рихард Зоргениң кырган адазынга бижээн чагаазынга Ф. Энгельс айткан (К. Маркс, Ф. Энгельс. Чогаалдар, том 33, арын 538).

Коммунистиг партияларның тывылган болгаш эртип келген одуу кончуг нарын болгаш берге. Германияга, Италияга, Австрияга, Бельгияга, Данияга болгаш өске-даа чуртталарга социал-демократтыг азы социалистиг деп адаттынган партиялар тургустунгулаан. Социал-демократтыг партияларның удуртукчулары реформизмниң асиаанга хөвар эвес кирип турган. Ол партияларның программаларынга пролетар революциязының болгаш пролетарматтың диктатуразының дугайын айытпайн келген. Марке болгаш Энгельс ук партияларның удуртукчуларының частыырлардың шүүмүүлеп турган.

К. Маркс мөчээн соонда алды чыл эрткен соонда, 1889 чылда социал-демократтыг партиялар II Интернационалга каттыжкан. Элээн наш чылдарның дургузунда II Интернационалдың партиялары ажылчын ангының эрге-ажыктарын камгалап келген, а 1895 чылда Ф. Энгельс мөчээн соонда II Интернационалдың болгаш оон социал-демократтыг партияларының удуртукчулары буржуазия-биле чөпшээрежилгенин, реформизмниң орунче чайрылып кире бергеннер. А 1914 чылда делегейниң бирги империалистиг дайынны эгелей бээрге, II Интернационалдың удуртукчулары буржуазиниң талазынче ажыы-биле чайгылып кирген болгай.

II Интернационалдың реформистиг социал-демократтыг партияларынан үндезинни-биле ылгалдыг чаа хевирниң марксисчи партиялары ажылчын ангыга, күш-ажылчы тараазынарга болгаш революстуг интеллигентилерге негеттинип келген. Чаа хевирниң ёзугуг революстуг партияларының ачис сорулгалары— буржуазиниң эрге-чагыргазын дүжүрери, пролетариаттың диктатуразын, а оон соонда коммунистиг нииттиелди тургузары. Чаа хевириниң ындыг партияларының бирги ээлчегде сорулгазы — К. Марктың, Ф. Энгельстин ажылдап кылган теоретиктиг болгаш организастыг принциптерин ачызынге чедир чайгылыш чокка удуртулга болдурары турган.

Чаа хевириниң партиязын тургузканы — К. Марктың болгаш Ф. Энгельстиң өөредиинин, улуг херээнин шылгарангай уламчылакчызы Владимир Ильич Ленининн ады-биле чарылбас тудуш холбаалыг. В. И. Ленининң болгаш оон большевик партиязының төөгүлүг ачы-хавыязы чүдел дизе, марксизминиң номналын янзы-бүрү хевириниң оппортунистиг идеегеттериниден камгалап албышаан, ону улам ынай сайыраткын, амыралга боттандырганында болур. Миллион-миллион болүүн кижилерниң сеткил-сагыжын илергейлевишаав, Максим Горький В. И. Ленининн төрүттүнген хүнүнден бээр 50 чыл болганынга мынча деп бижээн: «Ужурдузазын кижинин сөзү долу илергейлеп шыдавас ындыг онзагай кижилер тургулаар... Чүгле Россияга эвес, харын-даа бүгү делегейге шылгарангай ачы-хавыяалыг ындыг кижи Владимир Ильич болуп турар. Ону ан-не бедии-биле үнелеп көөр, аңаа ан-не ханызы-биле ынакшыыр, оон улуг, чергелештир ажылчыннарның орүзүнга экономиктиг өөредилгени эгелээн бис. Чаа системаже шилчнир бетинде кылаа чогуур ажылдарны түннеп тургускан планда экономиктиг өөредилге кол черни ээлеп турар. Бо өөредилгениң кол темаларын СЭКП ТК-ның сентябрь (1965 чыл) Пленумунуң доктаалының кол айтырыгларын бүдүрүлгениң амгы үеде байдалдары-биле холбап тургаш тургускан.

Комплексиниг планда кол болгаш саарыгга фондуларын эде көөрүн база айыткан. Бүдүрүлгеге хереглеттинмес артык ийикке, азы аргижээн дериг, херекселдерни бүдүрүлгеге тургуспае херек.

Чаа системаже шилчириниге холбаштыр амгы үеде бистиң чөрүүн турар ажылдарывысты дончуларга мындыг.

Бо бүгүден ангыда коллективтиң өртүзүнга кижизидилге ажылын күштедирип, юбилейлиг чылда социалистиг чарышты улам калбартырынче онаа кичээнгейни уланды рып турар бис.

Г. БАТЛУК,
кол экономист.

ДАЙЫННЫ КАЛБАРТЫП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың чедиги флодунуң Тонкин мугулдурунда чөрүп турар корабльери Вьетнамның Демократтыг Республиказының девискээрин артиллерия-биле февраль 26-да боолап эгелээн. Оон мурнунда америк аар артиллерия демилитаризастаан зонаны болгаш ВДР-ниң мурнуу районнарын боолап турган.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң Сайгонда корреспондентизиниң бижип турары-биле алырга, америк бомбардировщиктер соолгу беш айларның дургузунда ийи электростанцияже февраль 24-те бир-ле дугаарында халдаашкын кылган, ол станцияларның бирээзи Ханойнуң соңгу-чөөн талазында 48 километрде турар.

Штабтар начальниктериниң комитединиң даргазы чораан М. Тайлор Сонгу Вьетнамны бомбалаар чорукту күштедирерин болгаш Хайфон портту миналаарын кыйгырып турар.

Коммунистиг партия ан-не баштай революстуг делегей организациязы хевирлиг кылдыр тургустунган. Чүге дээрге, делегейниң кайы-даа чуртунга эрткен чүс чылдың мырыңай төнчүзүнге чедир коммунистиг партияның тыптырынга байдалдар тургустунмаан турган.

Делегейниң бирги ындыг революстуг организациязы — 1847 чылда тургустунган Коммунистерниң эвилели болур. Коммунистер эвилелиниң даасканын ёзугаар К. Маркс болгаш Ф. Энгельс «Коммунистиг партияның Манифезин» бижээн. 1848 чылда чарлап парлааннар. «Коммунистиг партияның Манифези» бүгү чуртталарның коммунистиг партиялары-ның программалыг документизи болуп хевээр арткан. Коммунистер эвилели, кажан оон удуртукчуларын тудуп хоруглагыже, 1852 чылга чедир ажылдап келген.

Оон соонда 12 чыл болганда, 1864 чылда Маркс болгаш Энгельс ажылчыннарның делегей Эштелгезинин (1-ги Интернационалды) тургускан. Европаның, Американың болгаш Азияның чуртталарының мурнакчы ажылчыннары болгаш революстуг интеллигентилери ол организацияга каттышканнар. Орус революстуг-ларның дилээнин ёзугаар оон орус секциязын (салбырын) К. Маркс баштап турган. Түс-түс чуртталарга пролетаржы партияларны тургузарынга кадрларны болгаш үндезин байдалларны 1 Интернационал белеткээн. I Интернационал 1872 чылда хүшкен.

Делегейниң янзы-бүрү чуртталарынга пролетаржы партиялар тургустунуп, олар Коммунистиг Интернационалга каттыжа бээр үе чырак эвес хем. К. Марке болгаш Ф. Энгельс ынчаарда-ла баш бурунгаар өттүр билип чугаалааннар. «Маркстың чогаалдары элээн наш чылдарның дургузунда бодунуң салдарын чедирген соонда — дараазында Интернационал—шуут-ла коммунистиг болур болгаш чогум-на бистиң принциптеривисти чарлаар деп бодаар мен» деп, Фридрих-Адольф Зоргеге, бистиң алдарлыг разведчигивис Рихард Зоргениң кырган адазынга бижээн чагаазынга Ф. Энгельс айткан (К. Маркс, Ф. Энгельс. Чогаалдар, том 33, арын 538).

Коммунистиг партияларның тывылган болгаш эртип келген одуу кончуг нарын болгаш берге. Германияга, Италияга, Австрияга, Бельгияга, Данияга болгаш өске-даа чуртталарга социал-демократтыг азы социалистиг деп адаттынган партиялар тургустунгулаан. Социал-демократтыг партияларның удуртукчулары реформизмниң асиаанга хөвар эвес кирип турган. Ол партияларның программаларынга пролетар революциязының болгаш пролетарматтың диктатуразының дугайын айытпайн келген. Марке болгаш Энгельс ук партияларның удуртукчуларының частыырлардың шүүмүүлеп турган.

К. Маркс мөчээн соонда алды чыл эрткен соонда, 1889 чылда социал-демократтыг партиялар II Интернационалга каттыжкан. Элээн наш чылдарның дургузунда II Интернационалдың партиялары ажылчын ангының эрге-ажыктарын камгалап келген, а 1895 чылда Ф. Энгельс мөчээн соонда II Интернационалдың болгаш оон социал-демократтыг партияларының удуртукчулары буржуазия-биле чөпшээрежилгенин, реформизмниң орунче чайрылып кире бергеннер. А 1914 чылда делегейниң бирги империалистиг дайынны эгелей бээрге, II Интернационалдың удуртукчулары буржуазиниң талазынче ажыы-биле чайгылып кирген болгай.

II Интернационалдың реформистиг социал-демократтыг партияларынан үндезинни-биле ылгалдыг чаа хевирниң марксисчи партиялары ажылчын ангыга, күш-ажылчы тараазынарга болгаш революстуг интеллигентилерге негеттинип келген. Чаа хевирниң ёзугуг революстуг партияларының ачис сорулгалары— буржуазиниң эрге-чагыргазын дүжүрери, пролетариаттың диктатуразын, а оон соонда коммунистиг нииттиелди тургузары. Чаа хевириниң ындыг партияларының бирги ээлчегде сорулгазы — К. Марктың, Ф. Энгельстин ажылдап кылган теоретиктиг болгаш организастыг принциптерин ачызынге чедир чайгылыш чокка удуртулга болдурары турган.

Чаа хевириниң партиязын тургузканы — К. Марктың болгаш Ф. Энгельстиң өөредиинин, улуг херээнин шылгарангай уламчылакчызы Владимир Ильич Ленининн ады-биле чарылбас тудуш холбаалыг. В. И. Ленининң болгаш оон большевик партиязының төөгүлүг ачы-хавыязы чүдел дизе, марксизминиң номналын янзы-бүрү хевириниң оппортунистиг идеегеттериниден камгалап албышаан, ону улам ынай сайыраткын, амыралга боттандырганында болур. Миллион-миллион болүүн кижилерниң сеткил-сагыжын илергейлевишаав, Максим Горький В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр 50 чыл болганынга мынча деп бижээн: «Ужурдузазын кижинин сөзү долу илергейлеп шыдавас ындыг онзагай кижилер тургулаар... Чүгле Россияга эвес, харын-даа бүгү делегейге шылгарангай ачы-хавыяалыг ындыг кижи Владимир Ильич болуп турар. Ону ан-не бедии-биле үнелеп көөр, аңаа ан-не ханызы-биле ынакшыыр, оон улуг, чергелештир ажылчыннарның орүзүнга экономиктиг өөредилгени эгелээн бис. Чаа системаже шилчнир бетинде кылаа чогуур ажылдарны түннеп тургускан планда экономиктиг өөредилге кол черни ээлеп турар. Бо өөредилгениң кол темаларын СЭКП ТК-ның сентябрь (1965 чыл) Пленумунуң доктаалының кол айтырыгларын бүдүрүлгениң амгы үеде байдалдары-биле холбап тургаш тургускан.

Комплексиниг планда кол болгаш саарыгга фондуларын эде көөрүн база айыткан. Бүдүрүлгеге хереглеттинмес артык ийикке, азы аргижээн дериг, херекселдерни бүдүрүлгеге тургуспае херек.

Чаа системаже шилчириниге холбаштыр амгы үеде бистиң чөрүүн турар ажылдарывысты дончуларга мындыг.

Бо бүгүден ангыда коллективтиң өртүзүнга кижизидилге ажылын күштедирип, юбилейлиг чылда социалистиг чарышты улам калбартырынче онаа кичээнгейни уланды рып турар бис.

Г. БАТЛУК,
кол экономист.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

ЧЕДИ ЧҮС ЧЫЛ ЭРТКЕНДЕ

Чеди чүс чыл! Бо хире улут төөгү эпохазының иштинде Таңды-Уула болгаш Саян сынаарының эдээге чеже-даа ескерлиишкин болгулаан. Моол-татарларның тергиделиишиң соон дарый Маичы-Кыдаттың, Джунгорияның, Алдын-хаанарның болгаш ескe-даа әжелекчиларниң дарлалы кадыг-бергеш-биле, кагжыр диңмирээшкин дег, чүртту саспа баазып, сандарадып, тайбың чонну өлүрүп-чидирип, хоозурадып, чүртүң бир булуңундан бир булуңуже сайгарып, мал-маган дег сүрүп-ле турган.

Әжелекчилер чүрттүң әжык-байлаан сорап, чонның күш-ажылын халаска мөлчүп турган, боттары байып, чүртту хоозурадыр кара чаңгыс сорулгалыг турганнар. Чонуң культурлуг амыдыралын көдүрер деп бодаа оларга мырыңай турбаан. «Чон бүдүүлүк болган тудум-на, оларны дискек кырынга сөгүртүрү белең» деп санаан турган.

Чеди чүс чыл иштинде чонның түскайдаң бижик культуразы чок чораан. Ол чорук чонның буруузу әвес, ол болза чүртче шүргүп кирип турган әжелекчилериң болгаш иштикиниң дарлакчыларының политиказы-дыр. Чүртка депшилгелиг артем-биличиин орнуна будүүлүк чонуң баш-мөзүн төөредир сарыг болгаш кара шажыны (лама-хам) идепкейлии-биле нептередип турганнар. Шажының буруу үзедиг номналы-биле чонну төөредиргенден ангыда, оон тарадыкчылары — хүрээхиттэн лама, келиң, хууракчылары чон ортузунга аарыг-аржыкты янзы-бүрү чылдак-биле тарадып турганнар.

18—19 веткерде Тыва чүртүнче чоруп чораан аян-чорукчулар «Уриянхайлар чүртүнда чон чаңгыс-даа киржи артпайн кырлыр дей бергендир» деп бижээн. База бир аян-чорукчу «Уриянхайлар, улуг-аныяк, уруг-дарыг ылгал чонка, дегере-ле аарыг-аржыкка туттурган чоп-дүр» деп бижээн. Бо одуругларны бижип ораргa, кижиге харын-даа коргунчуг апаар-дыр. Моол, калга ламалар аарыг-аржыкты эмнээр хамаан чок. олар боттары-ла тарадып турган. Олар «чеди чыл болган куу ыт ора-биле эмнээр аарыглар база бар» дижир турган. А хамнар болза оон-даа дора, өлүрүкчүдер чораан. Эдди аарган кижиниң хериң каан аргамчыга хербектендирип алгаш божуудар чорукту олар бодап тыпкан. Уруг дүжерн кандыг-бир чылдагаан-биле саадаанда, божаан кижиниң таванайыңче калбак ыяш-биле хап тургаш,—«балды сынтаарыныңгаргашы барымдаалап божударын олар тыпкан. Ада-иезиниң өөнге иштелген урутнуң божаан уруун дириитге черге октаар чорукту, кырый берген кижилерин дириитге хөөржүдүп каапгар чорукту база олар тыпкан.

Бо-ла бүтүдеп аңгыда чүрт иштиниң ноян, дүжүметтериниң дарлалын кижи савап четпес. Маңаа чонну чыл-чылы-биле хоозурадып турган үндүрүг-каайлыны болгаш кындан шажыны чүтаалаарга-да четчир.

Ноян-дүжүметтериң байып алыр, хөй черлиг, хөй күлдарлыг болур үезин-де Барыын-Хемчик кожуунунуң Мөгеп-Бүрен сумузунга чүрттап турган мен. Харым 8—9-ла хире. Республика солуннары өйлеп-өйлеп мун-не кээп турар. Оон өске ном-дептер дээр чүве бар эвес. Оны номчуур кижи база чок. 1933 чылдың күзүнүде бистиң аалывыска ликпункт башкызы мен дээр Нордуп деп аттыг кижи чадаг кылаштап келген. Мен баштай «Башкы» деп сөстү дыңнаап, сударл-ла номчуур кижи болгаш өңнүктерин тавып бижир ыядыр караап чыпкан. Улуг Октябрь тываларга хөгжүлдениң оруун айтып берген, чүртүндан чүзүп-базып дайынналарны шырбып үндүргеп, культурлуг депшилгеже ужуп үнер кылдыр чалгынналдырышкан. Тыва улус түскай бижиктиг апаргаш. Ол бижиктиң дузазы-биле эртемнериниң даадн, чайынналган чадазының дептингижинче чоп кодүргеп. Марксизм-ленинизминиң идеяларының шынын тывалар биле-ле алган.

Национал бижиктиң 1930 чылда чогаатказ. Ол болза тыва улустуң эрте-бурүңгүлары Чиктеринiң 700 чыл бурунгаар хаяларга оюп бижип турган чогаалдарының уламчызы болган. Ол бижиктиң ам хаяга оюп биживес, а чогум-на болбаазырангай үениң керекселп-биле эртем номнарын бижижир бижик болган.

Тыва бижик тыптыры биле, ТАРның чазаа чонунуң бижик биле-биле коруун улуткаар хемчегин доп-дораан алган. Аңаа Араттың Революстуг шеринниң дайынчылары оңза улуг дузаны чедиргеп. Олар боттарының шериге турар үезинде, бижиктиң кап-ла айлар иштинде өөренип алгаш, республиканың эң-не кыдыг-кызыгаар черлериңе барып, чонну бижикке өөредип турганнар. Олардан өөренип алган кижилер культура фронтузунуң дайынчыларының херээп оон ыңай уламчылаан. Чүрттә бижик биле-биле чорукка удур бүтү чонның массалыг көдүрлүүшкүнү хайның үнген.

Мен ол үеде республиканың эң-не ырак булуңу болур

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЯРЫ, КАТТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндезилеттингеш

1967 ч. МАРТ 2 ЧЕТВЕРГ № 52 (6689).

Өртээ 2 көп.

Кремльге ужуражыышкын

Февраль 28-те Кремльге СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүүн, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Совет Эвилелинде чоруп турар Корейниң Күш-ажыл партиязының ТК-ның Политбюрозунуң Президиум кежигүүн, ККП ТК-ның секретары, КҮДР-ның Министрлер кабинединиң даргазының бирги орлаачызы Ким Ир баштаан Корей Улус-Демократтыг Республиканың чазак төлээлерин хүлээп алган.

Эш-хүүдүнүң, сеткил таныжыкшының байдалынга эрткен бееседа үезинде Совет Эвилели биле Корей Улус-Демократтыг Республиканың аразында экономиктиг харылзаалар болгаш кады ажылдажылганы улам ынай хевирүүлериниң айтырыгларын чугаалажып көрген.

(СЭТА).

КӨДЭЭГЕ ЧАРЫШ

Бүгү чурттаазы-биле бир демей, бистиң республикада Улуг Октябрьның 50 чыл ооң төлептиг утнуур дээш бүгү-улусчу социалистиг чарыш улам калбарып турар. Оң бөлүк коммунистиг туружуушкынның планнарын совет кижилерниң бүзүреливе боттандырып турарының база бир хереченизидир.

Чөөкта чаа Тыва АССР-ниң районнарының юбилейлиг чылда социалистиг хүлээлгелерни селүүнкарга парлаан, оларда колхоз, совхоз, бүдүрүлге бүрүзүнүң чаа бөш чылдың ийиги чылында кылыр түүлдери тодараттынган. Республиканың хүлээлгелери база алдынган. Патриоттуг ел документилерже СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, Төрээн чурттуң күчүзүн улам улгаттырар дээш чөмнүң чүткүлү илереттинген.

Бистиң республиканың кадаззының амыл-ишчилери бадын соруулгаларны боттарының мурнунда салган. 1967 чылда күрүнеге 20560 төнна эттти, 25000 төнна сүттү, 2140 төнна дүктү болгаш 80000 төнна таразыны садар. Ооң иштинде Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш черле бүгү районнарның хүлээлгелеринде чаңгыс аай нөл соруулга салдынган—гектар чер бүрүзүнге оналаштыр дүмүттү бедидер, мал ажылын улам ынай хевирүүдер, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаар. Төрээн чуртка улам-на хөй кадаз амыя-агыйлар продуктуларын бээр.

Чаа алдынып турар хүлээлгелерниң бир ылгалдыг демдээ болза оларны экономика талазы-биле хөнү үндезилээни, чер болгаш мал ажылының культуразын улам бедидерингe, ону интенсификастаарынга, эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы нептередиринге үндезилээш, бүдүрүүшкүнүң улам ынай хевирүүдер, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаар. Төрээн чуртка улам-на хөй кадаз амыя-агыйлар продуктуларын бээр.

Чаа алдынып турар хүлээлгелерниң бир ылгалдыг демдээ болза оларны экономика талазы-биле хөнү үндезилээни, чер болгаш мал ажылының культуразын улам бедидерингe, ону интенсификастаарынга, эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы нептередиринге үндезилээш, бүдүрүүшкүнүң улам ынай хевирүүдер, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаар. Төрээн чуртка улам-на хөй кадаз амыя-агыйлар продуктуларын бээр.

Алдынган бо бедик хүлээлгелерни күүседири колхозтарга болгаш совхозтарга организастыг ажылдың деңнелин улам бедидерни негээр. Маңаа партия организациялары, бүгү коммунистер шиитпирлиг рольду ойнаар. Олар болза чарыштың массалыг болгаш уре-түңнелдиг болурунче, моральдыг болгаш материалдыг идиг беришкиннериниче, иштики мурнавырларны даяу ажыттаарынче күштерин мөөңнээр умдырлыг. Бо талазы-биле амылды эки организастап болурунуң чиметтери бистe хөй.

Ылаңгыя колхозтарның болгаш совхозтарның Бүгү-россия социалистиг чарыжының негелделерин күүседир талазы-биле бистиң республикада эң аазы түңнелдерни чедип алган Бии-Хеминиң «Кызыл тараачын» болгаш «Искра», Улуг-Хеминиң «Күш-ажылдың хөстүү» колхозтарын маңаа айтып болур. Чиметтээрге, «Кызыл тараачын» колхоз эртиен чылда орулга алырының планын 329 хуу күүсеттинген. Малдың баш санын эстүрери 111,8 хуу күүсеттинген. Төрүүр чүс иненке оналаштыр 80 бызаа алыр хүлээлгеже тургаш, 90-ны алган, а хураганнар талазы-биле хүлээлгезин 100 хуу, күрүнеге тараа садар планын — 159 күүсеткен хуу.

Таңды районда «Монгегей» совхозта салбырлар, бригадалар, фермалар болгаш түс-түс амыя-ишчилерниң аразында чарыш калбарган. Түңнелдерни чарыштың негелделерин ёзугаар кылып турар. Вымпелдерни болгаш түкүгаштарны тиилеичилерге тыпсып, тиилеичилерниң аттарын Хүндүлел самбыраларынга киирип, хөйге чарлап, чарыштың түңнелдери-биле немелде төлевирлерин берип, алган хүлээлгелерни канчаар күүседип турарын коммунистерниң шыңгыы контролюнда тургускан.

Чарыштың боттуг болдурар талазы-биле мындыг мурнакчы коллективтерниң дүржулгазын нептередири—партия, профсөвилел, комсомол организацияларының хүлээлгези. Моөң-биле нады, Улуг революцияның байырлалын демдеглээриниң эң аазы аргазы болза шиитпирлеттинмээн соруулгаларже киичээнгейни маңнээри болур дээп, В. И. Ленинниң айтып чорааның утпас херек. Ынчаарга шиитпирлеттинмээн түүлдер бистe эвээш эвес. Республиканың хөй-хөй амыя-агыйларында кадаз амыя-агый культураларының дүмүдү ам-даа нуду, тарылга ээлчештирилгезин бүрүн нептерептээн, чемишчидилгелер төгери четпес болуп турар. Чиметтээрге, республикада мурнакчы колхозтарның биразын болу берген «Х Улуг хурал» колхоз эртиен чылын бир гектарга оналаштыр түүлге 6,6 центнер тараа алганын. Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» колхозунда эртиен чылын мал ажылы нарылгалыг адыр болганын маңаа айтырга-ла, айттынган четпестер бадыткаттынып турар-дыр. Өвүр районнуң «Тергалыг» колхозунда малдың баш санын эстүрериниң планнары чыл-чылы-биле чедир күүсеттинмейн турар, ында малдың тарын бөөзадылгазын четпес организастап турар, мал ажылынга учёт-өтчёт багай тургустунган.

Бо хүннерде мал кыштагладыышынын чедиишкинниг доозар, часкы тарылгага белеткелдер талазы-биле хомудап турар черлерже өнза кичээнгейни угландырар. Малдың чаш төлүн бүрүн алыры, кадаз амыя-агый техниказының септелгезин шыңаряыг кылдыр бүрүн доозары, үрезиннерни чогуур шыңарынга чедир белеткел алыры—бо айтырыгларны чедиишкиннг шиитпирлээри социалистиг чарыштың боттуг организастаашкынындан улуу-биле хамаарыжыр ёзугаар партия, профсөвилел, комсомол организацияары хүн бүрү бодап тургаш, бистиң республиканың кадаз амыя-ишчилериниң социалистиг хүлээлгелеринде айыттынган хемчегларни боттандырар дээш бүгү күштү салыр ужурлуг.

Юбилейлиг чылда алдынган хүлээлгелер кадазының амыдыралының бүгү талааларын хаара тудуп турар. Амыя-агыйларны бедик соруулгалыг болдурар, күш-ажылдың бүдүрүчүлүүн бедидер, продукциянның бот-үнезин чигедир соруулгалар-биле чергелештир кадаз амыя-ишчилерниң күш-ажылының байдалын болгаш амыдырал-чурттаалгазын улам эккимдер талазы-биле колхоз болгаш совхоз бүрүзү калбак программаны боттандырарлар. Кадаззы тудуг, культура-амыдырал албан черлериниң ажылы—бо түүлдер амыя-агыйлар удуртучуларының доктаамал сагыш салыышкынынга турар херек. Амгы үеде бистиң чуртта кадаз суурларны чазагайжыды тудар талазы-биле конкурс-көрүлде чоруп турар.

Чарыштың кол соруулгазы—хомудап турарларны кодуруп, эң аазыларге дең немежип тургаш, ниити кодуруүшкүнүнү чедип алыры болур. Партия, профсөвилел организациялары, амыя-агыйларның удуртучулары социалистиг чарышты, ооң аазы хевири—коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинниң улам калбартырын чедип алыр херек. Чарыштың чорудулгазын шыңгыы контрольга тургузар, ооң түңнелдерин доктаамал үндүрер, хомудап турарларга дузаны көргүзер ужурлуг.

Тыва АССР-ниң кадаз амыл-ишчилери юбилейлиг чылда коммунистиг тургузуушкунуңуң херээжиге чаа төлептиг салыышкынны киирээлээр.

ТЕРЕ-ХӨЛЧҮЛЕРНИҢ СӨЗҮ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чылының алдары дээш Кызыл хоорай Советиниң «Тере-Хөл» көдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-ишчилери социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Колхозтуң экономикалыының угланыышкыны мал ажылы, малдың ажаалга-тежээлгезин сайзыраңгайжыдып турган, ооң баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер талазы-биле улуг соруулга колхозчуларының мурнунда салдынган.

Беш чылдың ийиги чылында. Совет эрге-чагырганың бежен чыл болдур оюнга белек кылдыр артельдиң малының баш санын 13994 чедирери социалистиг хүлээлгеде көрдүнген. Ооң иштинде бода мал 2280 баш, хой —9126 баш четкен турар. Саар инектер чыл төнчүзүнде колхозка 780 болур. Иниинiң болгаш чылгының баш санын өстүрериниче кичээнгей база салдынган. 1978 чылдың эгезинде иниинiң баш саны 1696, чылгының —890 болур. Малдың баш санын өстүрериниң кол түүл болза, чаш төлдү арбын алыры болур. Төрүүр чүс баш малга оналаштыр 70 хураган, 75 быжаа, 80 иви анайы, 55 күлүн алыры хүлээлгеде көрдүнген. Малчыннарның коданнарында солдаашкын чоруп турар, чаш төл онча-менди алдынып, аки доругуп турар. Кадарчылар Б. Баядан, Х. Самдан, Л. Данза, Н. Чадамба олар төрүүр чүс хойдан-на 90-дан 100 чедир хураган алырын хүлээлгеннер.

Малдан алыр продукциияны бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көңүдедир талазы-биле артелдиң мурнунда улуг соруулгалар салдынган. 1967 чылда мөхолка ниитизи-биле 213 төнна эттти бүдүрер. Күрүнеге 210 төнна эът, 100 төнна сүт, 12 төнна дүк саттынган турар. Эът бүдүрерин көңүдедирде эткө дужаар малдың диириг деңнезин бедидери чугула. Семиртилгеге тургускан бир баш бода малдың ортумак диириг деңнезин 280 кг, хойнуун—46 кг, иниинiң—90 кг чедирерин кадарчылар хүлээнгеннер. Күрүнеге сүт, дүк садарывың планын октябрь 25-те күүседири социалистиг хүлээлгеде көрдүнген.

Ниитиниң малынга мал чеми белеткээр, талазы-биле колхозчулар чыл бүрү эки ажылдан келген. Келир кышка мал чеминиң курлавырын тургузар дээш колхозчулар социалистиг хүлээлгезин база алган. 2100 төнна сигенниг, 549 төнна силосту болгаш мал чеми суланы тараан, оон 100 төнна ногаан массаны белеткээр. Бо хүлээлгелерни байырладыг чылдың сентябрьга чедир бүрүн күүседир.

Беш чылдың ийиги чылында колхоз тудуг талазы-биле адзон тудугларны кыдыл, ажыглалга киирер. 200 инек киирер бир ажаа, 12 автомашинага гараж, 300 дөрбелчин метр шөлдүг чурттарга бажыңнары болгаш культура бажыңы тутунар. Колхозка күш-культура болгаш спортту хөгжүдер, колхозчуларның культурлуг дыштаныылгазын хандырар соруулга-биле колхоз төвү—Кунгуртуг суурга спорт шөлүн тудуп дериир. Социалистиг хүлээлгелерде көрдүнген тудугларны чогуур хуусааларында тудуп ажыттарга киирер дээш, колхозтуң тудугчулары белеткел ажылын түүк чоруда берген. 15000 кубометр тудуг мөңгө кезии белеткээр плавдан ам 800 кубометр тудуг кылыр черлерде дүжүртүнген. № 1 хойжу бригадага 4 чурттарга бажыңы, 380 хойга бир кажаа, № 2 хойжу бригадага 3 чурттарга бажыңы, 300 хойга бир кажаа тудар. Бригаданың кежигүннери ук тудугларны боттарының күжү-биле кылырын шиитпирлээш, тудуг мөңгө белеткеп алган, ам тудугларны эгелей берген. Хойжу бригадаларның кежигүннери кажааларның тудуун мартта доозар соруулга салып алган, шалыпкын ажылдан турааннар.

Совет эрге-чагырганың бежен чыл болдур оюнга алдаржыткан социалистиг чарышка алган хүлээлгелерни айыткан хуусааларында боттандырар дээш колхоз башкылар чөрү, партия организациязы болгаш Шынаа көдээ Совет организастыг хемчегларни ап, колхозчуларны сорук кииринге турар. Партия организациязы агитаторларын участок бүрүзүнге бижыглаан, олар тайылбыр ажылын күштелдирип, колхозчуларны социалистиг хүлээлгелерни күүседириниче эвилелдеп турааннар.

С. СЕДИП.

МАРТ 12 ВОСКРЕСЕНЬЕ СОҢГУЛДА ХҮНҮ

ИЙИ АГИТПУНКТУДА

Кызыл хоорайда № 5 агитпункт (эргелекчизи аш Ткачев), № 8 агитпункт (эргелекчизи аш Тупицын) бодунга хамаарышкан девискээрде соңгукчулар ортуузунга янзы-бүрү солун болгаш дээштиг агитацияга ажылын чорудуп турар. Агитпунктулар эки дериттинген: соңгукчуларны кыйгырып турар лозунгнарны, плакаттарны көрүштүг кылдыр шимеп каан. Номнар, солуннар, соңгудаларга хамаарышкан брошюраларны дедгээн. Соңгукчуларга болгаш агитаторларга херектиг көргүзүг материалларын хаяла аскан.

Ам агитас-массалыг ажылдың сөөлгү үези — депутаттарның кандидаттар-биле ужуражылгалары эгелээн. Соңгудла хүнүнде бадылаашкынны бедик деңнелдиг эртиперибиле организас-техниктиг белеткелдерни ол агитпунктулар эки кылып турааннар. Респотребсоюзтуң болгаш банкының партия организациялары № 5 агитпунктуның ажылынга улуг дузаны чедирип, соңгукчуларның данзызын хынаарып доосканнар. Кайы-даа агитпунктуларга соңгукчуларның адын хынаар ажылды холга ап, соңгудла хүнүнде соңгукчуларга бүгү талазы-биле таарымалыг байдалды тургузар дээш хемчегларни ап турар.

№ 8 агитпункт соңгудларга белеткелдер ажылын ам бо хүннерде улам күштелдирип, организас-техниктиг белеткелдер ажылын дооскан.

Депутаттарга кандидаттар-биле ужуражылга хуралдары ам соңгудла участоктарында эртип турар.

Февраль 27-де Транспорттуң соңгудла округунга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттың кандидатаы Ондар Доржуевна Монгуш, хоорай Совединге депутаттарга кандидаттар Николай Иванович Мишин база Иван Александрович Ильин-биле соңгукчуларның ужуражылгакын хуралы болуп эртиен. Агитпунктуның эргелекчиги аш Тупицын болгаш санал берген өске-даа соңгукчулар Март 12-де бистиң кандидаттарывыс дээш боттарының бадылаашкынын бээрин кыйгырганнар.

Ынчалза-даа соңгукчулар ортуузунга агитас-массалыг ажылды чорударының талазы-биле чамдык четпестерни бары илерээн. Хоорайның шагдаа кидизинде партия организациязының агитаторлары (партия организациязының секретары эш Долгов) Г. Даньшин, Г. Базуев, В. Гуринов, С. Дамбиев, М. Удуракин олар мынчага чедир боттарының соңгукчуларына чүгле чангыс катап, кажан соңгукчуларның данзызын тургузуп турар үеде чорааннар.

Ынчангаш ол партия организациязының харылзап турары девискээрдиң соңгукчуларын 140 кижи февраль 27-ге чедир данзызын хынатпаан турган. Депутаттарга кандидаттар дээш агитация, соңгудла участоктарын дериири, соңгукчуларның данзызын былап хынаары агитпунктуларның ажылының кол кичээнгейинде турар ужурлуг.

А. КОЛ.

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Бистиң Тываның ажылчы чоннары РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниг болгаш чер-чер Советтериниг депутаттарының кандидаттарынга ан-не аки кижилерниң дешпидиш үндүрген. Ам соңгудла кампаниязының чаа чадавы — кандидаттар-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралдары чер болганда эртип турар.

Чоннуң хүндүтнеэнин чеваан азаган ажыл-агыйның мурнакчылары, партия болгаш күрүне ажылдакчылары ужуражылга хуралдарынга боттарының планнарын соңгукчуларга чугаалап берип, чагыгларны хүлээп ап эгелээн.

Өвүр. Февраль 27-де Өвүр районнуң Хандагайты суурга Тываның № 855 соңгудла округунган РСФСРниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат Бай-Кара Шожулбеевна Долчаңмаа-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралы болуп эртиен.

Бүзүреттирген кижи СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары, эш Шулуу кандидаттың амыдыралы, ажыл-чорудулгазы-биле соңгукчуларны таныштырган, РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттың төлептиг кандидады дээш бадылаашкынын бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Сөлчүр көдээ Совединиң даргазы эш-Шагдыр, «Торгалыг» колхозтуң даргазы эш Мирчин, Хандагайты ортумак школазының директору эш Дааза олар санал бергеннер.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттың кандидады — «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжуузу эш Калга-оол-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралы колхоз төвү—Арыг-Бажыңга, Хандагайтыга болуп арткен.

* * *

Тудуг бызаңчызы Николай Хүрбаюр Советская кудумчуузунуң № 32 соңгудла округунган Өвүр район Совединиң депутадының кандидалыга депиттирген. Соңгукчулар-биле ужуражылга хуралынга бүзүреттирген кижи С. Даваажап төлептиг кандидаттың мурнакчы ажыл-ишчи соңгукчуларга тодазыбиле чугаалаан.

Барыын-Хемчик. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттарның кандидаттары СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң секретары Г. А. Сталоол, сааначы С. С. Идам-Сүрүң олар-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралдары Дөң-Терезиге болгаш Аянгатыга болуп эртиен.

* * *

Февраль 27-де Барыын-Хемчик районнуң харылзаа конторазының кызыл булуңунга район Совединиң депутадының кандидат харылзаа конторазының телефонизи Л. К. Данченко-биле соңгукчулар ужурашкан.

Партияның болгаш улустуң чаңгыс эви

КОВРОВ. (Владимир область). СЭТА-ның корреспондентизи). Февраль 28-те Ленин аттыг Культура бажыңының делгем залынга хоорайның болгаш ооң чоогунда суурларының ажылчы чоннарының төлээлекчилери соңгулда мурнунуң ужуражыышкынынга келген. Экскаватор тудугчулары, пос-тавкычылар, башкылар, көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга боттарының кандидаты, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннүге кандидат, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң секретары Дмитрий Федорович Устиновту чылыы-биле утпаан.

Бүзүреттирген кижи—экскаваторчунуң Ленин орденниг заводунуң кол конструкторунуң оралакчызы М. Н. Корунов депутатка кандидаттың амыдыралчы оруунуң дүтайын чугаалап, бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүн быжыглаар херекке ооң улуг салыышкынын демдеглээн болгаш соңгудла хүнүнде Коммунистиг партиязының шынчы оглу Д. Ф. Устинов дээш боттарының бадылаашкынын бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

«Ленинниң искразы» колхозтуң даргазы В. М. Горохов, РСФСР-ниң алдарлыг рационализатору, экскаватор заводунуң слесарьлар бригадазы Н. С. Градов, Абильман аттыг фабриканың профком даргазы Е. П. Антонова, башкы А. И. Чертова ол санарлы иезин-биле деткээн.

Ковровтуң ажылчы чоннарын кайгамчык хүн—Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин олар демдеглеп турган. Соңгукчулар РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулданың хүнүн ыыпажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээр.

Чыылганнар Д. Ф. Устиновтуң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Бедик бүзүрел дээш Ковров соңгулда округунуң ажылчы чонназының чүректин канышындан өөрүп четтириишкинни ол илерегилээн.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Башкиратта революстуг шимчээшкинге. Совет эрге-чагырганы тургузарынга болгаш быжыглаарынга идепкейлиг киришкени дээш, ажылчы чоннарның коммунистиг кижилидилгезинин, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң соруулгаларын күүседиринче оларны мобилизастаар талазы-биле үрегүннелдиг ажылы дээш ССРЭниң Дээди Совединиң Президиуму 1967 чылдың февраль 28-те Чарлыы-биле республиканың «Советская Башкирия» солуунун Күш-ажылчы Кызыл Тук орден-биле шаңнаан.

(СЭТА).

Агитация ажылы калбарган

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» көдээ ажыл-агый артелиниң төөнүнде агитпункт агитас-массалыг ажылдарның одаа болуп берген. Ооң эргелекчизи Самдан Хевер-оол бодунуң ажылынга харыысалгалыг болушкелде-каастаалгазын эки кылган.

Агитпунктуда агитаторнуң булуңун дерил тургускан. Ында депутаттарга кандидаттарының долчу намдарларын, соңгудла дүүрүннерин, агитация ажылын чорударынга эргежок чугула литератураларны дедгээн. Ол ышкаш ажыл-агыйның чедиишкиннерин бижээн көргүзүглер база бар.

Агитаторлардан Ондар Төгүс, Хомушку Анай-Кара, Монгуш Дармажап болгаш өске-даа хөй-хөй агитаторлар колхозчуларның оргузунга агитас-массалыг ажылдарны идепкейлиг чорутпушаан, хөй-ниити ажылдарын ак сеткилдиг күүседип турардар. Агитпунктуда дежурный ашкынны доктаамал организастаан. Келген соңгукчуларга олар беседаларны кылып берип, маскалыг ооннарны организастап турардар. Агитпунктуда чаа солуннар, журналдар, солун номнар болгаш шыдыраа база бар. Соңгукчулар бодунга тааржыр сонуургаачыг чүүлдерни тып ап болурлар.

Т. ХЕРТЕК.

САКМАНЩИК

Донгак Дадар алды чыл улаштыр сакманщиктеп. хөй хураганнарны ажаап доруктурган.

Ам үеде Өвүр районнуң «Тергалыг» колхозунда хойжу Анай-оолдуң коданында хөй хөй оолдаан. Ында сакманщик Донгак Дадарның муш-ажылы кожу черни эзлеп турар. Дуржулгалыг сакманщик 145 хураганны ажаап доруктуруп турар. Ол бодунуң дуржулгазын аныяк сакманщиктерге көргүзүп, оларга дузалап турар. Чаш хураганнарны хүнде үш катап иелеринге эмзирип, чамдык иелери тоттурбас хураганнарны сүт-биле эмсиниктеп турар.

Д. Дадар сакманщиктер аразында социалистиг чарыштың бирги черин ап, шимчиир выпельщик здилеңчизи болган.

ЧУРУКТА: сакманщин Д. Дадар.

Сөзү болгаш фотозу С. БЮРБЮНУУ.

СЭТА-ның дыңнадыы

„Космос-144" ужудуушкунда

Черниң «Космос-144» дээр кылымал спутнигиниң эдлечелиг салып үндүрүүшкүнүн 1967 чылдың февраль 28-те Совет Эвилелиниге боттанныырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программага дүүштүр космос деңгемниң шинчилээрин үргулчүлээриниге хереглиг эртем аппаратуразын спутниктиң иштинде тургускан.

Эртем аппаратуразындан аңгыда спутникте бар түүлдер: орбитаның элементилерин ылаптыг хемчээр радио системазы, приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылдап чоруурунуң дугайында медээлерни Черже дамчыдып бээр радио телеметриктиг система.

Спутникте тургускан аппаратура ой-тавында ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төвү кээп турар информацияны ажылдап кылып турар.

Совет-эфиопий чугаалажыышкыннар

Февраль 28-те Кремльге совет-эфиопий чугаалажыышкыннар үргүлчүлээн.

Чугаалажыышкынналарга совет талаадан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров болгаш өскелерда киришкен.

Чугаалажыышкынналарга эфиопий талаадан император I Хайле Селассие, Моа Рас можунуң генерал-губернатору Месфин Селешн болгаш өскелер-даа киришкен.

Чугаалажыышкынналар взаимралчы байдалга эрткен болгаш февраль 27-де ужуражыышкын үезинде көргеп айтырыгларны чугаалажып ооруп үргүлчүлээн.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙНИҢ 100 ЧУРТТАРЫНДАН КЕЛИР

Делегейниң херээженнер Хүнүн байырлаарынга делегейниң 100 ажыг чурттарындан аалчылар келирин маңап турар бис деп, Совет херээженнер комитеди СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан. Херээжен хөй-ниитиниң 250 төлээлекчилериниң аразында—социалистиг дем кадылгазының чурттарының, Африка диптиң хөгжүп турар улустарының национал организацияларының удуртукчулары, Скандинавияның, Латин Американың, Азиянын херээженнери бар... Делегейниң херээженнер шимчээшкининиң хоочун ажылдакчылары, Делегейниң херээженнериниң демократтыг федерациязының, Тайбының бүгү-делегей чөвүлелиниң, Профсөвилелдериниң бүгү делегей федерациязының, ЮНЕСКО-нуң, анияктар организацияларының идепкейлиг ажылдакчылары болур херээженнериниң келирин маңап турар.

Улуг байырлалдыг чылдың март 8-инче оңаа калбак болгаш байырлалдыг демдеглээр. Чаңчыл ёзугаар кол болуушкун болза Кремльдиң барык алды муң ийиги сыңчыр Съездилер ордузунга эртер хурал ол болур.

Делегейниң мурнакчы херээженнери март 9-та Найырал бажыңында ужуражыр. «Социалистиг ниитилелге херээженнериниң родзо» деп делегейниң үш хонук чыыжы аңаа болур. Бистиң хөй националдыг күрүневетиң бүгү ажыл-ишчи херээженнериниге деп эртеп берген Улуг Октябрь революциязының 50 чылы-биле хозбайлыг чугаалар аңаа болур. Тайбың болгаш социал депиилге, АКШ-тың Вьетнамда болгаш чер бөмбүрзээнин өске-даа районнарында кем-бүрүүлүг агрессиязынга удур тайбыңга ынакшылдыг күштерни сыры каттыштырар дээш демнеел чергелиг, ажыг үениң ындыг чугула айтырыгларынче кичээнгейни аңаа утландырган турары чугаажок.

Даштыкы аалчылар экономиканың хөгжүдези-биле, чурттаалга тудугунуң калбарышкыны-биле болгаш удус ажыл-агыйының өске-даа адырларында чедиишкиннер-биле, эртемниң, культураның, уран чүүлдүң сайзыралы-биле танышкылар.

Делегейниң херээженнер шимчээшкининиң коону ажылдакчыларының профессиязарының аайы-биле боттарының совет херээжен өөрүбиле ужуражыышкынларын чүгле Москвага кылыр эвес, харын олар чуртка база ады-чорукту үзүлүп, дыка хөй черлерге барып, херээженнербиле санал-оналдарын-даа солчулар.

Бо хүннерде Совет херээженнер комитеди дайынчы штабка дөмей апарган. Аалчыларның аэродромнарга болгаш вокзалдарга келириниге, оларны аалчылар бажыңнарынга сайгарып тургузарынга чедир, будурүлгелерге ажылчын клубтарга, культура ордуларынга болгаш совет кижилериниң өг-бүлелеринге ужуражыышкынларны организастаарынга чедир эң-не янзы-бүрү айтырыгларны ында шиитпирлеп турар.

КОММУНИСТЕРНИҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА ЧУГАА

Партия кежигүнүүн бир кол хүлээлгези болза «марксисчи-ленинчи теорияны шинээдип алыр, идея талазы-биле бодунуң деңгелин бедидер, коммунистиг нинтилелдиң кижизин хевирлээринге болгаш кижизидериге дузалаар» деп. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Уставынга айтыкан. Ол чугула соруулгага хамаарыштыр «коммунистерниң идейполитиктиг биилиин бедидип турары» деп айтырыгны «Шекпээр» совхозтуң бүгү коммунистериниң хүралынга чугаалажып көрген. Бо өөредилге чылында партияның политчырыдышкын кичээлдери совхозка доктаатыныган хүнүнде үзүктелишкин чок. эрткен өөредилге чылынга бодаарга организастыг болгаш бедик деңгелге эртип турар. Дыңнакчылары кичээл үезинде өөренип эрткен материалдарын бажыңнарынга катаптап, пропагандистериниң сүмелээн материалдарын эки ажыглап турар апарганнар.

Бо өөредилге чылында марксизм-ленинизминиң үндезинниерин өөренир 3. эге политшкола 3. зооветеринарлыг болгаш агротехниктиг 8 болгуннер совхозта ажылдап турар. Оларда 170 ажыг кижи хаара туттунган. Оларның хөй кезии коммунистер.

Болгуннериниң пропагандистери өөредир темаларынга баш бурунгаар хынамчалыг белеткенин, ону совхозтуң, районнуң болгаш республиканың амыдыралы-биле холбаштырып, боттарының белеткел. чыып алган көргүзүг материалдарын утка-шынар талазы-биле бедик деңгелге эрттирип турар деп хүрээ демделээн. Кичээлдер чорударынга мергежээн, дыңнакчыларынга болгаш хөй-ниитиге макталдыг, бодунга оналашкан ажылынга харыысалгалыг пропагандистерге Бише-Тей салбырында каркизм-ленинизминиң үндезинниерин өөренир болгуннуң пропагандисти Сат Өшеш-оол биле Монгуш Дүгүр-оол, эге политболгуминүң—Чонгуш Чүлдүм. Аянгатыда эге политболгуминүң пропагандизи Ондар Серен-оол олар хамаарышыр.

Боттарының идей-политиктиг биилии чыл бүрү бедидип, кичээлдер үезинде өөренип турар коммунистер эвээш эвес. Ынчангаш ынаныр эртем

АНЫЯК КОЛХОЗТА

Моңгун-Тайганың баарында Кызыл-Хая суур. Ол— республиканың эң аныяк колхозу «Моген-Бүренниң» төвү. Ук колхоз эрткен чылдың июньда туруп келген.

Бүгү орулгаларның 99 хуузун колхоз мал ажылындан алыр. Чоокта чаа бо колхозтуң бирги отчётчуг хуралынга колхоз даргазы эш О. Хертек эрткен чылдың алды айларының түнелиин илеткелиинге чугаалаан. Агаар-бойдус кадыг-дошкун болган эрткен чылда колхозтуң малын эки кадагалаан, шыдамык, ак сеткилдиглерин оскелерге үлегерлиг ажылжакын илеткелчи демдеглээш, оларның аттарын база адаан. Ол болза, чижээлээрге, хойжу Иргит Лопсан, саанчылар Бора-кыс, Ошку-Саар, Калдар, Анчимаа олар-дыр.

Колхозтуң ажылында улуг четпестер бага илеткелге илереэн. Чамдык малчыннарның болган мал ажылының түскай эртемниглериниң талазындан боттарының өнезинкен ажылынга харыысалга чок болганындан эрткен алды-ла айларда, көктүг чайын 1039 баш малдан колхоз каражадаан. Ылаңгыя малчыннар: Комбу 260, Шой-оол 227, Сургуул 228, Херлин 298 баш малдарны ышкынганы илереэн. Мал хораашкынындан хөй муң рубльдиң когаралынга колхоз таварышкан.

Зооветеринарлыг ажылдың деценели колхозта кончүг куду. Ниитиниң малының отчёт-учёду будалчак, оңчүзүн зайы-биле ылгавазын, дугаарлаашкын озал чоруп турар. Харындаа дугаарлыг сарлыктар хуу өрегелерде-даа тургулаар таварылгалар бар. Мал чемнеде контроль чок. Малда байдал мындыг турда, колхозтуң зоотехниги эш Балдан-оол Адыг-оол ажылынга харыысалга чок болган арагалаар чоруктан үштүнмейн турар, өске-даа ол ышкаш, колхоз бүдүүлгезинге орта киришпес кижилер бар.

Түңнел чүл дээрге, мал ажылынга ёзулуг-ла бердинген, идегелдиг кижилерни шилип, малдың үчёзүн эки-жидер, контроль хыналданы шыңгырадыр, мал ажылдакчыларынга негелдени дыңдыдыр, ниитиниң малының көгүдүлгезинге тавармычалыг байдалдарны түргүзар — колхоз баштаар черинден, ында партия, совет органнарның чугула сорулгазы бо-дур. Малчыннарның «дүжүт» алыр үези — мал оңдаашкыны колхозта кидин-түлүк. Бо харыысалгалыг үеде мал ажылын тодаргай башкарарын тускай эртемниглерден шыңгыы негээр апаар. Ооң-биле кадыг малчыннарның амыдырал-чуртталгазын улам экижидериниче кичээнгейни улам күштелдирер.

Улуг Октябрьниң 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыш моген-бүренчилерниң аразында, ылаңгыя сонгулдага белеткелдер үезинде улам калбарган. Фермаларда, бригаладаларда чаа-чаа бедик хүдээлгелерин алган. Малчыннар 100 баш төрүүр малдан-на 95 анай, хураганны, 85 быжаны алырын хүлээнген. Күрүнеге садар мал продуктуларының талазы-биле хүдээлгелерни улуг байырлал бетинде күүседирин шинтирлээн.

Т. ТЮЛЮШ,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң секретары.

ШЫНЧЫ ЧОРУККА КИЖИЗИДЕРИ

Уругну шынчы кылдыр кижизидериниң дугайында айтырыг хөй-хөй ада-иелерниң, кижизидикчилерни болгаш башкыларны сонуургадып турар.

Уругларывыстың шын эвес, негелеп чугаалай бээрингге бистер, ада-иелер, боттарывыс бурууулуг бис, чүге дээрге, негелээр чорукту болдурбас дээш, чүнү-даа кылбайн турар-дыр бис.

Биле тура-ла, өжегээр негелээр чоруктарны үш-дөрт хар безин четпээн уругларын эскерип болур. Бир-ле эрөөк чүвени кылыпкаш, уруг ол дүрлеймиш чугаалаваайн баар, чок болза болдунуң баш удур бодап алганын ёзугаар мырыңай негелептер.

Уругларны шынчы чорукка кижизидери дээрге, ада-иезин болгаш өскелерни негелеп турары дээш оларны шүүт-ла конччуур эвес, харын негелээр чорук багай чаңчыл-дыр дээрзин хамызы-биле бүзүредип, кижизидери дээштиг болур. Ынчангаш хамыктың мурнунда, ада-иелер уругларынга эки үлегерин көргүзер үүрлуг. Ада-иелериниң багай аалчы-чаңнары уругларны шынчы чорукка кижизидеринге шалтыктай бээр таварылгалар хөвар эвес болгулаар.

Мындыг чижек дижик. Уругнуң иези дааранып мастерскаяга ажылдап турган, оортан пөс быжындыларын уруунуң оңаагар-кызынга платье даарап бээри-биле экелп турган. Ол шоолуг эвес мынаш кылдыр сагындырар, мыназа-даа оңу мынаар чиик кылдыр санап болбас, чүге дээрге, бичии уругнуң аажы-чанын шын кижизидеринге ол багай салдарны чедирип болур. Иези уруунуң ойнаар-кызынга чаа платье садыл бергенинин дугайын уруунга шын сеткил-биле чугаалап бээрин күзевейн: «Бир эвес улус мындыг пөс быжындыларын кайын алдың деп айтыра берзе, аванның платье даараан пөстеримиң быжындызы дээр сең» деп чугаалаан. Мегелээр чорук шак мынчаар тыптып кээр. Маңаа кым бууулугуд? Уругнуң иези бууулугуг дээрзи билдингир-дир.

Уругларынга сагыш ковангыр ада-иелер уругларының эккелген үүлдерин эскерип каанда, оларны дораан кончүй бербейн, овааромчалыг: «Кайын ап алдың?». Өске улустуң херектиг чүвезин эккеп, багай чүве кылбадың мынаан?» деп айтырлар. Ындыг ада-иелер уругларын ёзулуг шынчы чорукка кижизидип, эки салдарны чедирип турарлар. Ада-ие бүрүзү шак ындыг шынчы болуру чүгүлә.

Беш харлыг Орлан-кыс бодунуң ыяаар шаа-биле бажың ажылынга кирген. аванынга бо-ла дузалажыр. Уруг авазының сүгге хаймыдыраан хирлиг хептер булгаар мажың сып каап, аажок хомудаан. Бир-ле катап ол агаарлап чораап, үзүп ак ыяш эккелгеш: «Авай, сеңээ хеп булгаар ыяш эккелдим, ма бо-дур» дээн. Авазы бичии уруунуң сагыш салып турарынга аажок өөрээн. Мыназа-жок авазы уруунуң оңу чогум кайын эккелгенин сонуургап айтыраан. Ыяшты кайын эккелгенин уруу авазынга шыны-биле чугаалап бээрге, иешкилер кожазында бажыңның херимниң иштинче киргеш, ол ыяшты ооң чыткан черинге дедир апларып салып каан. Авазы уруундан мынча деп айтыраан: «Бир эвес кижи бүрүзү-ле кым-бир кижиниң херектиг үүлдерин аваларынга апларып берип турып бээр болза, үүг болгу дег-дир? Бо ыяштарны кым-бир кижи күжүн үндүрүп турган. Бодунга хереглээш, кылып алган-дыр, мынаарга ол кижиниң күжүн бис оорлап турар-дыр бис. Өске улустуң эт-севин чопшээрел чок ап болбас, ол багай чаңчыл-дыр дээрзин авазы уруунга бүзүредип чугаалап берген.

Бичии уруглар улуг кижилерниң эрөөк чүве кылыпкаш азы төлеп чок болганын кажан-даа утпас. Ынчангаш ада-иелериниң уруларынга иезээде үлегерлиг болуруңуң ужуру-даа ында, Ира даштыга кылаштап чораап, баш дыраар дыргак тып алган. Авазынга маңнап келгеш: «Авай, мен тырыңай бүдүм дыргак тып алдым. Катя үебайның дыргаа болуп чадавас, бир эвес ооңуу эвес болза, чидиришкен ээзин дилээр мен» деп чугаалаан. Авазы уруунуң шынчы, ак сеткилдиг болганынга аажок өөрээн. Ира бир-ле катап хлеб, чигир садыл ап турган, садыгжыдан артык рубль апкаш, ооң-биле конфета садыл чыдыр бодавайн, садыгжыга дедир эгидип берген.

— Адың кымыл, дүңмаа?—деп, садыгжы айтыраргa.

— Ира — деп харыылаан.

— Эр-хей, Ира. Шынчың дээш четтирдим!—деп, садыгжы өөрээн.

База бир чижек. Беш харлыг Колянның ада-иези оглун шынчы чорукка кижизидери-биле мынчаар шиитпирлээнгер: Коля негелевес болза, кезектес, негелээр болза, кезедир. Коля үк чуруунну бодунуу-биле ажыглап эгелээн. Ада-иези ажыдан чоруй баарга, Коля бажыңынга часкаан артып калган, бир-ле чүвени үүлгедип каан боор, ооң дугайын бо-ла чугаалап, ол черле мынчавас мен деп биеэги-ле аазаан — сестерин катеп-тоор боордан башка: ада-иезиниң чугаалын мырыңай-ла херекке албас апарган. Бо чижек чүнү көргүзүп турары дээрге, ада-иелериниң талазындан уругларны шынчы болуруңга кижизидер дээш ёзу барымдаалаа турганы болгур. Уруглар хөй катап чурум алдакчал таварылгада бурууулуң шын сеткил-биле шинчил турарын өөренип көрбүшаан, кандыг-бир чөптүг хемчеглиг алыр ужуруг.

Уругларны шынчы чорукка кижизидери — улуг кижилерниң аажок-мындан, төлептүүнден, эки үлегеридеп хамаарыжыр дээрзин ада-иелер уттуп болбас.

А. ДЫРТЫЛ-ООЛ

И. Кибанов «Сельхозтехниканың» Танды район салбырында мотор чыып ажылдап турар. Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга төлептиг күш-ажылчы чедишкиннер-биле ужуражыр дээш ол кызымак ажылдап келген, ынчангаш ооң кылган ажылының шынары эки болгаш ажылы будурукчүлүг.

ЧУРУКТА: И. Кибанов ажыл үезинде.

А. Мельниковтуң фотозу.

КЫЗЫЛ КОМАНДИР

Ам 67 харлыг мен, мынчаза-даа революсчу чыдарының болуушкуннарын ам-даа утпаан мен. Тывага партизан отрядының алдарлыг командири Сергей Кузьмич Кочетовтуң ажыдыралындан болгаш ажыы-чорудулгазындан бир чижекти маңаа чугаалаайн.

1918 чылдың августуң ортан үезинде Ермаковск суурга дүвүрээниниң сүргей: ак комиссар Бологовтуң атаман Мамонтовка удурткан отрядының ак казактары тергиндеп турдулар. Долгандыр турар суурларының чурттакчылары Россияның хуу-салымынче доктаамал кичээнгейни углавдырып турган үе болгай. Тараачын ажылагийларының улуг кезии В. И. Ленининиң 1917 чылдың октябрьда чугаалаан чугаазының шынынымга бүзүреп, Совет эрге-чагырга дээш демисеглиринден одуруунга кирип турган.

Бистиң ак-бүлевиске хереэжеп дүнмаларывыстан аңгыда, 4 ажышкы турган бис. Эң бичизи болганымда, акыларым ажылдан келгеш, мецээ ъдын ажаадыр үзүп болгай. Шала вежэликтей апартында суттур чашкын догер-ле дей берген чүве. Херим хаалгазы кыжырт дээш ооңда, бистиң кожаларывыс Данил Капустин болгаш Иван Кирилов, а ооң ооңдан погаан шепкен херектээштиг, ак-көк шерии чүвүрүүт, чазап каан чүве дег ъът-хынныг кижи дидимнибиле кирип келди.

— Бажыңыңарда өеке кижи бар бе?—деп, Капустин айтырды. Бажым согаш кыягаш, чок дээнин илергейледим. Эжим акемнга чеде бергеш, оларның ийнзи артып калган, а Кирилов бажыңче кире берди. Бичии болганда мээң акым Петр үнүп келгеш, шепкен тоннуг кижиге маңнибиле келгеш. Ошкажыттылар.

Элээн болганда олар шыныгмыг сарай адаанда олурупкан хөорежип орлар. Бүдүү дыңнаазаварымга чугаа — тараа, ногаа дугаймында эвес, чамдык билдинмес сөстер-даа дыңналыр ышнидыг. Печкага от салыры-биле холдеп турумда, акым Петр мээң чанымга олурупту.

— Шайлап алгаш, өскээр будузбайн, дыштаныр чыдын аз, даарта эртежик бо кижи-биле хаптар сен, Григорьевкага чедирер апаар, ону ында маңап турар эвесле — диди.

— Кым деп кижил?—деп, акымдан айтырдым. Кижим мээң кулаамга чедир доңгайын келгеш, сымыранды:

— Көрдүң бе, эзе-херек чок чүве этпес сең, дылың мырып алгаш чор, бо дээрге кызыл командир Кочетов-тур. Кочетов мени — даартагы улаачызым бажымдан будумга чедир топтап шынчилээн тур. Ол үеде кежээки чемни авам белеткеп четтигинкен, столга саадалтыкыс. Мээң чанымда Кочетов. Чемненип ора хөйүү-ле бодап ордум: кызыл командирниң бистиң бажыңда келгенин актар билиги апса канчаарыл, мынчаза-даа коргуш чок кызыл командир турда чүүдеи коргарыл... Мээң уш-баш чок бодаддарымны Кочетов боду үзе киргеш:

— Ээ, ачыүк, чоп багай чемненириң ол, ъдың оъткарып кагдың ийнеи?

— Дүн дурту үзүп болгай, ажырбас оң—деп нагдым.

Чем соонда база-ла чугаа эгелээп, аңаа олурарын мецээ чөпшээрээн, ындыг идегелдиг акымдан бир-ле дугаар алганым-даа ол чүве. Дең чырым бүдүртүп, мынчагаш, таакпы мажын көөрге ёзугуг-ла туман. Чугаа үр болган, чогум каш шак үези ийнеи, бир-ле кижи «удуулуу» дээн. Кочетов тургаш, аскышта хереқтээжиниң карманындан хапчыгашта чүве алган, Петрже сунган, оозу ону алгаш дашкаар үнген. База-ла хөй бодалдар башка кирип эгелээн: бир эвес кызыл командир кижи болза ооң акшаны акым чүге алды — деп-даа бодаар мен.

Эртенинде авам мени оттургаш, дүрген неттии, сени маңай берди деп, мецизэи хевирлиг чугаалады. Дашкаар үнүп келгеш көөрүнге, аътты шагда-ла тергелеп кеп болду. Акым аалчыже көрүнгеш:

— Губернатор-биле домей чеде бээр сен, а сен Андрей шулуун-на чоруп көр—диди.

Сергей Кузьмич тергеге олурупкаш, Петрге чугаалады:

— Сен казактарны эки хайгаара, медээ болу бергее-ле, бодаамайн-даа отрядче хаптар эвесле.

Элээн чоруп олурувуста, кижим меңче көрүнгеш: «Че, ам-на салып олур» диди.

Орукка элээн чугаалашкан бис. Мен элээн дидимненип, ооң айтырдым:

— Силерниң бурунгаар утпап бар чыдар хереэнер чүү ирги?

Кочетов чүнү-даа харыылавайн, карманымдан салыын ужулгаш, көргүстү. Оны мээң кичээнгейлиг көрүп органымны эскергеш, кижим ниитиин карманындан вазелин хааржаан ужулгаш, чугаалады:

— Таңма бо-ла болгай, ындыг болганда, документилерге чигзинмес ийнеи силер, эжиким — диди.

Кежээзиитей Григорьевкага чедип келгеш, суур кыдыында бажыңга доктаадывыс. Хүндүлеп ёзугуг-биле бистиң хүлээп алган, а Кочетовту шагда-ла маңап турган улуг болду. Баш-ла ийи моге-шыырак эштер өрээл ниитиине кылаштажып, боттарының планын Кочетовка чугаалап турган. Оларның бирээзи турган:

— Бо идегелдиг эш ийнеи?—деп, айтырды.

— Ажырбас, бистиң-дир—деп, Сергей Кузьмич харыылаан. Аңаа хонгаш, эртен эрте дедир чапкан мен.

Сергей Кузьмич-биле ужуражы бээр боор мен деп бодал мецээ турбаан-даа. Ынчаза-даа уламчылап чораанын соонда тантыг-ла неделя хире болганда ону көрдүм. Оң талакка будун тергеге чыышыр шарыдын алган Кочетовту ак казактарның атаманының чурттап турар черинче апар чор, ону он шаа аътчыг кижилер таңнымыдаан чорду. Бистиң тергеевис-биле кожаланчып келгенде, ол могейнин кагды, а Петр холу-биле бирле чүве инээн.

Дээртазында Петр аъдын тергелээш, бир-ле черже чоруурунга даламы берген. Мени «херим ажиин ажыт» деп дилет кылырга, шоолуула далашпайн тур мен. Кижим мээң күзелиимни билип каамы ол боор, өче, дүрген олурувут» диди. Амырай-ла берген мен. «Базаар» шөлүнче эпкеш, аъдыысты баглаш, ак казак»тарның штабы турган (ам ында милиция салбыры туруп турар) бажыңче кирдивис. Коридорже кирген дораан-на, Кочетовту көрүп кагдым, таңнымы-биле Кочетов араазында чугаалашкан турлар. Кочетовтуң хонган өрээли ажык-ла чораан, а ол чоп дежип чоруй барбаан кижи боор деп бодаар-даа чордум. Бичии боон чорда, он шаа казактар кире халыжып келгеш, Сергей Кузьмичиниң хонган өрээлиниче күш-биле сөөртүп кире бердилер. Ол бандиттерни көргеш, кудумчуже үве халып келген болдум. Петр аңаа артып калган болган.

Ооң соонда Сергей Кузьмичиниң канчаганын балбаан-даа, дыңнаваан-даа мен. Бир-ле катап Петр бажыңдыга кончүг өөрээш, сергек чедип келген. Холдарын чүнүп тура, мынча дээн:

— Мамонтовтуң болган Бологовтуң казактары боттарының шиитпирлеп күүседип чадап турдала, Сергей Кузьмич Минусинск кара бажыңындан дургунаапкан ышкажыл. Кочетов дош дег соок сеп суун эштип кешкеш, бир малчынның аалынга барып, идик-хевин солуп алган. Ооң соонда Тываже хапкан дижир. Ол үеде Тывага Бакинчиниң дайзыннарынга болгаш туе черниң феодалдарынга удур демисеел чидиглеенген турган болгай...

Хамааты дайыны доозулган, бүтү Россияның девискээринге Совет эрге-чагырга доктаваган. Коллективизация, колхоз, совхозтар...

Бир-ле катап, база-ла кызыл командирниң дугайын сактып келдим. Акым Петрге Кочетовтуң дамчыдып берген хапчыгажының дугайын бодай берген мен. Ону бажыңның дээвириниң адаандан тып-даа алдым, ында алдын-даа, моңгүн-даа чок болган: чүге бижик иагар машинаның үжүктери бар болду. 1918 чылдың августаайнын бир кежээзинде болган таварылгага тодарадылганы мынчаар тыпкан мен. Ооң соонда Сергей Кузьмич-биле ужурашпаанынга дыка-ла хоюудаар мен.

Мээң бо сактымышкымнымга киргеп өске маадырларның хуу-салымы кандыг болганын помчучулар сонуургаар боор.

Хереэги биилир кижилерниң чугаазындан алыр-га, атаман Мамонтовту Красноярск крайның Каратуз районунуң чоогунга болган тулчуушкунга өлүргеп.

Ак казактар-биле тулчуушкун үезинде Иван Кирилов өлгеп.

А Данил Капустин чонтуң эрге-шөлээвэн дээш холга боо-чепсээги алгаш, тулчуушкуннарга эрес-маадырлыг тулчуп чораан. Ол—ам пенсионер, аңаа Ермаковск районга болган тулчуушкуннарның дугайын чугаалаарга, эрээн хайнар кижи болбазыкпе.

Акым Петр Оюолев база-ла актарга өлүрткеп.

Кочетов дугаймында мээң кыска сактымышкымны мындыг.

Пенсионер Андрей ОПОЛЕВ.
Сактымышкыны И. ЦЕЛИЩЕВ бижээн.

Саалда чүге кудулаан?

«Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазы соолгу чыдарда районда дээре көргүзүлгүт фермаларның бирээзи турган. Ынчаарга ам кандыгыл? Сүт саалдазы эрткен чылдың бо үезинде турганындан эвээжээн болгаш улам торайтап бар чыдар. Ооң чылдагаанны:

Бирээде, мал чеминеги четпес.

Ийнде, саанчыларның ажылы кошкаан. Инектерни чемгерерин, кажаа иштин арыгаап аштаарын мурнукузу ышкаш эвес, ала-чайгарлаашкынга кирген. Ооң түржүк чамдык саанчылар инектерни боттары сагбайн, бичии уруглар ыдаларга, азы өске саанчы эвес кадайлар дилеп сагдырар апарган. Фермаңың арыг-шевер байдалы хиреинг. Эмчиниң шынчылгезин эртпээн чамдык кижилер инек саап, быжаа ажаап турар.

«Тура чокта күш чок» деп үлегер чугаа бар болгай. Мындыг иштиг чүткүл чок. суда ажылдаарга чүү болгурул, мынчангаш улам дорайтап турарры ол-дур.

Бригадир эш Хирлиштеп-даа, учётчик эш Мижит-Доржу-даа тодаргай хемчет алдайн турар. Ам сүт саалдазы кудулап деп чүве дүвүрээниниң айтырыг-дыр. Дорааң дүвүрээниниң хемчет алыры чугула.

С. МАЧЫЛАЙ.

БИСЧЕ КӨРҮНЗҮН

Хам-Дытта хойжу бригаданың хойжуларынга автолавка шуут келбестээн, та кажан келир чүве. Малчыннар чүнү хереглевес дээр, район, колхоз төвүнде ырак садыглардан чүү-хөө садып алыры берге. Кыштың соогунда хүн, шак бүрүде мал ажаап турар кижилер кала чедер боор. Өвүр районнуң «Коммунизмче өрук» колхозунуң баштаар черн, база кодээ Совет бисче көрүгүүн, хереглелиистн хандырарынга дузалаар боор деп күзедивис.

Почтачы О Линимей солуннарны эккеп бербестээн, моөнеп, чыып алган чыттырар. Хойжулар маңап чадааш солуннарын боттары барып ап турар. Ооң номерлери четче эвес болгулаар-дыр. Малчынның хүн бүрү сургакчызы солун-на болгай. Оны үр чыттырып болбас.

Кыштың соогунда кижилер грипптээр болгаш өске-даа аарыгларга таварышкылаар боор-дур. Ындыг болганда ырак чурттап турар чон эмчинин дүрген дузалыг кончүг күзээр. Кижи эмчизи эш Александра ыракта малчыннарның аарыг, кадынның байдалын хайгаарабайн турары четпес. Шинчидер, эм садып алыр дээн кижилер чеде бээрге, эмнелге салбыры үргүлчү шоочалыг болур. Чамдык малчыннар Хандагайты эмнелгезинге барып, шинчидип, эм садып ап турар. Малдың чаа төлүн камгалап алырының, хүр кыштаглаашкынны хандырарының эң-не харыысалгалыг, чымыштыг үези бө-ла болгай. Ынчангаш малчыннар-биле үргүлчү харылзаа херек.

Н. МОНГУШ,
хойжу.

Чидиг медээ

Комсомол организациязының ажылы черле кошкак. Кежигүн дадывыры чыырындан өске кандыг-даа ажыл чоруттайн турар деп болур. ВЛКСМ райкомунуң ажылакчылары биске кажан ааладап келир чүве ийик. Суурга бүгү хөй-ниитичи эгелээшкиннерниң баштайгы одуруунга аныктар тургай болза деп чамдык кижилерним чугаалажып турары черле чөптүг.

Үжеп-Аксында байдал мындыг турда, суурнуң аныктары «кырганнары» чүнү-даа кылбайн, «дээрдеп» кодурлуушкүнүн организастаар апаар.

Идеология ажылының чогум-на бо участогу бистe «аскан» турар. Партия чырыдыышкынының четкизинде болгунмер ийи чыл улаштыр ажылдавайн келди. Коопаднныыр-тывыш ажыл-агыйынга-даа, школага-даа, комсомолчулар ортузунга-даа политиктиг өөредилгени ийи чыл иштинде организаставаан. Клуб—культура-массалыг ажылдарның олаа болуп шыдавайн турар, чүгле кинодан өске чүү-даа болбайн турар. Киноларның хөй нуруузу шагдагы арги кинолар болгулаар.

Лекция, беседа, лыштаныла болгаш ужуражымышкын кежээлери болбас-тыр. Суурда аныктар хөй-даа болза, уран чүүл бөлгүмү ажылдавайн турар.

Суурда чүдүлгелиг кижилер эвээш эвес. Ындыг черлерге масса-политиктиг ажылды күштелдирери эргежок чугула турда-да, бистe бө ажыл шуут чөрбайн турар. Клубка, азы кайы-бир бажынга бө темага лекция, беседа болганын көрбес силер. Ийи чыл бурунгаар маңаа СЭКП обкомунуң лекторлар бөлүүмүң атеисчи темага эрттирген кежээзининң соонда чүү-даа болбаан. Кызылган болгаш Сарыг-Сепген лекторлар келирин чурттакчылар маңап турар.

Комсомол организациязының ажылы черле кошкак. Кежигүн дадывыры чыырындан өске кандыг-даа ажыл чоруттайн турар деп болур. ВЛКСМ райкомунуң ажылакчылары биске кажан ааладап келир чүве ийик. Суурга бүгү хөй-ниитичи эгелээшкиннерниң баштайгы одуруунга аныктар тургай болза деп чамдык кижилерним чугаалажып турары черле чөптүг.

Үжеп-Аксында байдал мындыг турда, суурнуң аныктары «кырганнары» чүнү-даа кылбайн, «дээрдеп кодурлуушкүнүн организастаар апаар.

Идеология ажылының чогум-на бо участогу бистe «аскан» турар. Партия чырыдыышкынының четкизинде болгунмер ийи чыл улаштыр ажылдавайн келди. Коопаднныыр-тывыш ажыл-агыйынга-даа, школага-даа, комсомолчулар ортузунга-даа политиктиг өөредилгени ийи чыл иштинде организаставаан. Клуб—культура-массалыг ажылдарның олаа болуп шыдавайн турар, чүгле кинодан өске чүү-даа болбайн турар. Киноларның хөй нуруузу шагдагы арги кинолар болгулаар.

Лекция, беседа, лыштаныла болгаш ужуражымышкын кежээлери болбас-тыр. Суурда аныктар хөй-даа болза, уран чүүл бөлгүмү ажылдавайн турар.

Суурда чүдүлгелиг кижилер эвээш эвес. Ындыг черлерге масса-политиктиг ажылды күштелдирери эргежок чугула турда-да, бистe бө ажыл шуут чөрбайн турар. Клубка, азы кайы-бир бажынга бө темага лекция, беседа болганын көрбес силер. Ийи чыл бурунгаар маңаа СЭКП обкомунуң лекторлар бөлүүмүң атеисчи темага эрттирген кежээзининң соонда чүү-даа болбаан. Кызылган болгаш Сарыг-Сепген лекторлар келирин чурттакчылар маңап турар.

ҮЖЕП-АКСЫ ЧҮДЕН ТУДААН

СЭКП-ниң XXIII съездиниң бистиң чуртувустуң ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгезинниң айтырыгынче онза кичээнгейни угландырган. Съездиниң шиитпирлери — кижи бүрүзүнүң амыдырал, ажылагийының программазы апарган. Бистиң чонувус бо талазы-биле кончүг улуг ажылдарны кылган, ынчалаадаа кылза чогуур ажылдар ам-даа улуг, съездиниң шиитпирлерин чедишкинниг боттандырарынга партияның болгаш чонуң улуг күжениишкини негеттинер.

Кол соруулга—кижилерниң политиктиг медерелдиг чоруун бедидер, социалистиг коруи-чуруумну быжыглаар, ниитии херекке совет кижи бүрүзүнүң ханы харыысалгалыг болуруи чедип алыры дээш демисел бо-дур. Ажылчы чоннарның политиктиг идепкейин болгаш угаан-медерелин бедидериниң бир кол аргазы—политчырымышкын четкизинге өөредилге, агитас-массалыг ажыл болгай, бо ажыл кайда доктаамал чоруп турар болдур, ында ажыл-агыйжы айтырыглар-даа чедишкиниг шиитпирлеттинер, даавырган ажылдың күүседиши дээш кижилерниң харыысалгазы-даа бедик болур.

Пегелде ындыг болганда, Каа-Хем районда Үжеп-Аксы суурда масса-политиктиг ажылдың байдалыны мааа чугаалаксап тур мен. Бистиң турувус республиканың өске суурларындан ылгал чок: ында чаа клуб, библиотека, кино туружу, сес чыл школазы-даа бар. Кооперация аныыр-тывыш ажыл-агый черинин кол сууру ол-ла болгай. Чурттакчы чону болдуунда-да аңнап, тудуг ыяжы белеткеп, иви малдап турар.

Болуунуң хүдээлгезин эки күүседип турар тыныжчылар ында бар. Владимир болгаш Елифан Чепкасов алышкылар, Сысой болгаш Савелий Долгихтер. Рукавицын адаалышкылар болгаш өске-даа хөй кижилер эки анчылар. Радист Г. Гаазырын, кассир А. Соколова, охотовед В. Твердяков болгаш өске-даа эки ажылдыг, хөй-ниитичи кижилер бистe бар.

Коопаднныыр-тывыш ажыл-агыйы продукция бүдүрер талазы-биле планныг онаалгаларның кол хевирлерин күүседип турар. Амыдырал үргүлчү чаартының турар болгамда, планныг онаалгаларның көргүзүглери база өскерлир ужурлуг. Онаалгаларны чедишкинниг шиитпирлээрде, кижилерни кооперация аныыр-тывыш ажыл-агыйының, чурттуң чедишкиннери-биле таныштырар, чоннуң ыяаар шаа-биле бажың ажылынга киргеп. аванынга бо-ла дузалажыр. Уруг авазының сүгге хаймыдыраан хирлиг хептер булгаар мажың сып каап, аажок хомудаан. Бир-ле катап ол агаарлап чораап, үзүп ак ыяш эккелгеш: «Авай, сеңээ хеп булгаар ыяш эккелдим, ма бо-дур» дээн. Авазы бичии уруунуң сагыш салып турарынга аажок өөрээн. Мыназа-жок авазы уруунуң оңу чогум кайын эккелгенин сонуургап айтыраан. Ыяшты кайын эккелгенин уруу авазынга шыны-биле чугаалап бээрге, иешкилер кожазында бажыңның херимниң иштинче киргеш, ол ыяшты ооң чыткан черинге дедир апларып салып каан. Авазы уруундан мынча деп айтыраан: «Бир эвес кижи бүрүзү-ле кым-бир кижиниң херектиг үүлдерин аваларынга апларып берип турып бээр болза, үүг болгу дег-дир? Бо ыяштарны кым-бир кижи күжүн үндүрүп турган. Бодунга хереглээш, кылып алган-дыр, мынаарга ол кижиниң күжүн бис оорлап турар-дыр бис. Өске улустуң эт-севин чопшээрел чок ап болбас, ол багай чаңчыл-дыр дээрзин авазы уруунга бүзүредип чугаалап берген.

Бичии уруглар улуг кижилерниң эрөөк чүве кылыпкаш азы төлеп чок болганын кажан-даа утпас. Ынчангаш ада-иелериниң уруларынга иезээде үлегерлиг болуруңуң ужуру-даа ында, Ира даштыга кылаштап чораап, баш дыраар дыргак тып алган. Авазынга маңнап келгеш: «Авай, мен тырыңай бүдүм дыргак тып алдым. Катя үебайның дыргаа болуп чадавас, бир эвес ооңуу эвес болза, чидиришкен ээзин дилээр мен» деп чугаалаан. Авазы уруунуң шынчы, ак сеткилдиг болганынга аажок өөрээн. Ира бир-ле катап хлеб, чигир садыл ап турган, садыгжыдан артык рубль апкаш, ооң-биле конфета садыл чыдыр бодавайн, садыгжыга дедир эгидип берген.

— Адың кымыл, дүңмаа?—деп, садыгжы айтыраргa.

— Ира — деп харыылаан.

— Эр-хей, Ира. Шынчың дээш четтирдим!—деп, садыгжы өөрээн.

База бир чижек. Беш харлыг Колянның ада-иези оглун шынчы чорукка кижизидери-биле мынчаар шиитпирлээнгер: Коля негелевес болза, кезектес, негелээр болза, кезедир. Коля үк чуруунну бодунуу-биле ажыглап эгелээн. Ада-иези ажыдан чоруй баарга, Коля бажыңынга часкаан артып калган, бир-ле чүвени үүлгедип каан боор, ооң дугайын бо-ла чугаалап, ол черле мынчавас мен деп биеэги-ле аазаан — сестерин катеп-тоор боордан башка: ада-иезиниң чугаалын мырыңай-ла херекке албас апарган. Бо чижек чүнү көргүзүп турары дээрге, ада-иелериниң талазындан уругларны шынчы болуруңга кижизидер дээш ёзу барымдаалаа турганы болгур. Уруглар хөй катап чурум алдакчал таварылгада бурууулуң шын сеткил-биле шинчил турарын өөренип көрбүшаан, кандыг-бир чөптүг хемчеглиг алыр ужуруг.

Уругларны шынчы чорукка кижизидери — улуг кижилерниң аажок-мындан, төлептүүнден, эки үлегеридеп хамаарыжыр дээрзин ада-иелер уттуп болбас.

А. ДЫРТЫЛ-ООЛ

Солун кежээ

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Тал бригадазының клубунга «Кижиниң чаражы чүдел» деп темага диспут эрткен. Кижиниң оажы-чаңынга, ажыдырал-чурттагазынга, ауш-ажылга хамаарышкан чеди айтырыгны ол кежээге сайгарып чугаалашкан.

Кежээге чүве чугаалааннорның чиитинден Ийи-Тал гес чыл школазының директору Е Бавуу-Сюроннуң, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. Ооң оларның чугааларга кежээниң киржикчилеринге эң солун болган. Диспутка келгеннер кончуг хөй улелиг чүүлдерни билип алганнар

К. ДЫРТЫЛ-ООЛ.

ШЫН 1967 ч. март 2 Дөртку арын

ШҮЛҮККЕ КАНДЫГ СӨС ЧАРАЖЫЛ?

(Шүлүктер допчулалы)

Шүлүк тургузуун билип, дерт одурулай кожуптар кижи бүргүзүнде-ле шаңг күзел бар: аң-не чараш чурумалды көргүскен, чаагай бодалды илереткен, чылыг-чымчак сөстерден бүткен шүлүктү бижипсе деп! Ковдут-ла чөп күзел түве. Шынап-ла, номчукчулар билир боор: шүлүкке чүгле сөстер, домактар кожуп кагбас, бир-ле чаагай бодалды тода кылдыр илередир, бир-ле чараш чурумалды каракка көзүлдүр, кулаккa дыңналдыр көргүзер болгай.

Ынчаарга ам эгелеп чоруур бир шүлүкчүнүң шүлүүн номчуй каапташыңарам:

Институт институт,
Институт факультетте
Иезиниң хейлереги,
Изиг чүрээн хайыразы.

Моңу Тере-Хөлде Николай Сарыг-оол бижээн. Аныяк шагда кижи сөзүү чарт, ойзуу-кыйзы сөглевес, өдөчара салыр түве болгай: бир эвес он чыл мурнунда меңээ ындыг шүлүктү көргүскен болза, мен холум чангаш, «хей түве-дир сен, ора соккаш октавыт» дээр иинек мен. Ынчаарга ам мен эгелеп чоруур чүдэда хире шүлүкчүүм билир мен. «Шынның» почтазында келген шүлүктерин ой-өйлеп коптарып, эгелеп чоруур авторлар түвү бижип, чүнү сонуургадын турарын билип ап чаңчыга берген мен. Ынчангаш мен Николайга демги сестерни чугаалавас мен. Оңу эки таныыр мен, а бир эвес танывас-даа турган болуумза, ооң бодалын билир мен. Николай эки сөстерни сөглээр, чараш домактыг тывар дээн деп бүзүрээр мен.

Кижи бүргүү-ле шүлүкчү. Ынчаар чугаалаарывыңың бүрүн барымдаалы бар. Амгы үениң психологтары, социологтары ол дугайын эртем бүүзүү-биле бадыткаан. Кижи бүргүү-ле ынакшыл, түректи тааладып, хайныктырып келир бодалдарны бидир. Кижи бүргүү чонга, чуртка, маадырларга чоргэрлевип, өөрүп билир. Кижи бүргүү американнарның Вьетнамда дерим үүлгедиглерине киленнеп билир. А ол бүгү үүлдер — шүлүк чогаалының иезин-дир. Шүлүктүң кол өзээ сагыш-сеткил болгай. Ынакшыл азы кижең, өөрүшкү азы муңгарал, чоргаарал азы ческиниг, бадыткал азы мөге тудуушкуну — шүлүктүң утказы ол-дур. Бир эвес шүлүкчү чүрээнге чоок кижизинге «аа богда, ынак-тыр мен!», «хой, ынакшыдым!», «сен чокка чурттай албас-тыр мен» деп хөй катап биживейн, харын ол кижиниң чараш дүрзүзүн, шынчээшкинин, чугаа-домаан, мөзү-шынарын тодаргай болгаш чылыы-биле бижип каар болза, ынакшылдың сеткилия илереткен ол. Ынчан шүлүктүң утказы чурумалдың бодунда илереп кээр. Ёзулуг шүлүк ындыг болур.

Ам Николайның шүлүүн дагын номчуптаалыңар. Кижиниң сагышында чү кирип келир-дир? Чок, чок. Николайны силер багай сеткилдиг кижи деп биле бербеңер. Ол эки кыстың — тос оолдуң азы тос кыстың эртелиг-чассыг дүңмазын, сагыжынга тааржып, чүдүү-түрээн кыйынадышкан кижиниң дугайын бижээн-дир. Николай ол шүлүүн бодуу номчаанда, таалап олурар, чүге дээрге кыстың буянныг хевири оон караанга көстүп келир. Ынчалзада шүлүктү өске кижи номчуурга... чү-даа чок, аңаа-ла утка чок сөстер-дир. Чүге ындыг? Чүге дизе Николай ол чаагай бодалын тода кылдыр көргүзүп шыдаваан, чангыс-даа чурумал чок, сагыш-сеткил илереткен ол. Ынчан шүлүктүң утказы чурумалдың бодундан илереп кээр. Ёзулуг шүлүк ындыг болур.

Ам Николайның шүлүүн дагын номчуптаалыңар. Кижиниң сагыжынга чү кирип келир-дир? Чок, чок. Николайны силер багай сеткилдиг кижи деп биле бербеңер. Ол эки кысты — тос оолдуң азы тос кыстың эртелиг-чассыг дүңмазын, сагыжынга тааржып, чүдүү-түрээн кыйынадышкан кижиниң дугайын бижээн-дир. Николай ол шүлүүн бодуу номчаанда, таалап олурар, чүге дээрге кыстың буянныг хевири ооң караанга көстүп келир. Ынчалзада шүлүктү өске кижи номчуурга... чү-даа чок, аңаа-ла утка чок сөстер-дир. Чүге ындыг? Чүге дизе Николай ол чаагай бодалын тода кылдыр көргүзүп шыдаваан, чангыс-даа чурумал чок, сагыш-сеткил илереткен ол. Ынчан шүлүктүң утказы чурумалдың бодундан илереп кээр. Ёзулуг шүлүк ындыг болур.

Ам Николайның шүлүүн дагын номчуптаалыңар. Кижиниң сагыжынга чү кирип келир-дир? Чок, чок. Николайны силер багай сеткилдиг кижи деп биле бербеңер. Ол эки кысты — тос оолдуң азы тос кыстың эртелиг-чассыг дүңмазын, сагыжынга тааржып, чүдүү-түрээн кыйынадышкан кижиниң дугайын бижээн-дир. Николай ол шүлүүн бодуу номчаанда, таалап олурар, чүге дээрге кыстың буянныг хевири ооң караанга көстүп келир. Ынчалзада шүлүктү өске кижи номчуурга... чү-даа чок, аңаа-ла утка чок сөстер-дир. Чүге ындыг? Чүге дизе Николай ол чаагай бодалын тода кылдыр көргүзүп шыдаваан, чангыс-даа чурумал чок, сагыш-сеткил илереткен ол. Ынчан шүлүктүң утказы чурумалдың бодундан илереп кээр. Ёзулуг шүлүк ындыг болур.

Моңу Тере-Хөлде **Николай Сарыг-оол** бижээн. Аныяк шагда кижи сөзүү чарт, ойзуу-кыйзы сөглевес, өдөчара салыр түве болгай: бир эвес он чыл мурнунда меңээ ындыг шүлүктү көргүскен болза, мен холум чангаш, «хей түве-дир сен, ора соккаш октавыт» дээр иинек мен. Ынчаарга ам мен эгелеп чоруур өүдэда хире шүлүкчүүм билир мен. «Шынның» почтазында келген шүлүктерин ой-өйлеп коптарып, эгелеп чоруур авторлар түвү бижип, чүнү сонуургадын турарын билип ап чаңчыга берген мен. Ынчангаш мен Николайга демги сестерни чугаалавас мен. Оңу эки таныыр мен, а бир эвес танывас-даа турган болуумза, ооң бодалын билир мен. Николай эки сөстерни сөглээр, чараш домактыг тывар дээн деп бүзүрээр мен.

Кижи бүргүү-ле шүлүкчү. Ынчаар чугаалаарывыңың бүрүн барымдаалы бар. Амгы үениң психологтары, социологтары ол дугайын эртем бүүзүү-биле бадыткаан. Кижи бүргүү-ле ынакшыл, түректи тааладып, хайныктырып келир бодалдарны бидир. Кижи бүргүү чонга, чуртка, маадырларга чоргэрлевип, өөрүп билир. Кижи бүргүү американнарның Вьетнамда дерим үүлгедиглерине киленнеп билир. А ол бүгү үүлдер — шүлүк чогаалының иезин-дир. Шүлүктүң кол өзээ сагыш-сеткил болгай. Ынакшыл азы кижең, өөрүшкү азы муңгарал, чоргаарал азы ческиниг, бадыткал азы мөге тудуушкуну — шүлүктүң утказы ол-дур. Бир эвес шүлүкчү чүрээнге чоок кижизинге «аа богда, ынак-тыр мен!», «хой, ынакшыдым!», «сен чокка чурттай албас-тыр мен» деп хөй катап биживейн, харын ол кижиниң чараш дүрзүзүн, шынчээшкинин, чугаа-домаан, мөзү-шынарын тодаргай болгаш чылыы-биле бижип каар болза, ынакшылдың сеткилия илереткен ол. Ынчан шүлүктүң утказы чурумалдың бодундан илереп кээр. Ёзулуг шүлүк ындыг болур.

Ам Николайның шүлүүн дагын номчуптаалыңар. Кижиниң сагыжынга чү кирип келир-дир? Чок, чок. Николайны силер багай сеткилдиг кижи деп биле бербеңер. Ол эки кысты — тос оолдуң азы тос кыстың эртелиг-чассыг дүңмазын, сагыжынга тааржып, чүдүү-түрээн кыйынадышкан кижиниң дугайын бижээн-дир. Николай ол шүлүүн бодуу номчаанда, таалап олурар, чүге дээрге кыстың буянныг хевири ооң караанга көстүп келир. Ынчалзада шүлүктү өске кижи номчуурга... чү-даа чок, аңаа-ла утка чок сөстер-дир. Чүге ындыг? Чүге дизе Николай ол чаагай бодалын тода кылдыр көргүзүп шыдаваан, чангыс-даа чурумал чок, сагыш-сеткил

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезеллеттинген

ШЫН

1967 ч.
МАРТ
3
ПЯТНИЦА
№ 53 (6690).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНДА

ЛЕНИНЧИ ШАҢНАЛДАРНЫҢ КОМИТЕДИНДЕ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдар комитединиң сессиязы Н. С. Тихоновтуң даргалаашкыны-биле Москвада ажылдап эгелээн.

Сессияның ажылында Москваның, Ленинградтың, эвилелдеткен республикаларның культуразының коскү ажылдакчылазы киржип турар.

Ленинчи шаңналдарны тыпсырыгга киирген кандидатуралары чыгаалажын көргеш соонда комитет конкурска моон соңгаар киржир кирижикчилерни тодарадыр.

(ЭЗТА).

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯ

Владимир Ильич Ленин күрүнениң херээн үштап башкарарынга миллион-миллион ажылчы чоннарның киржирининг эрегежок чүгүлазын онзалап айтып чораан. Оңу амыдыралга боттандырары дээрге-ле социалистиг демократияны улам ыңай сайзырадыры ол болур. Бистиң партиябыстың Программазында Советтерниң моон соңгааргы хөгжүлдезининг болгаш оларның улуг ролюнуң дугайын тодаргай айтып биижеп. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинден бээр чартык чүс чыл болур оон демдеглеп арттиреринге чүгле бистиң чүртүвүс эвес, а бүгү социалистиг система болгаш депшилгелиг кижи төрөлдетен бедеткениг турар. Эртип келген төөгүлуг 50 чыл дургузунда Советтер берге болгаш алдарлыг орукту эртикен. Пролетариаттың диктатуразы бодунуң төөгүлүг хүлээлгезин күүседкен. Ам бистиң күрүнеавыс бүгү улустуң болу берген. Бо дээрге, улус башкы Ильичиниң демократияны чаа бедик чаҕаже кедүрериниг хамаарыштыр чүгаалап чораан чагыгларының дерек кырында боттанып турары ол-дур.

Эрге-чагырга... Оңу кым холунга түдүп, кымның эрге-ажыын камгалап турар-дыр, оон бүгү чүве хамаарыжыр. Кижи төрөдетеп янзы-бүрү ниитилел формацияларын эртип келген. Социалистиг түргүзүгдан өскелери дарлачыг аңгыларның эрге-ажыын камгалаар, хөйү эвээжиниг чагыгтыр күрүне аппарадын түдүп чораан. А Совет Эвилелиниг байлап бо бүгүдээн үнделгинин-биле ылгалыг. Бүгү улустың күрүнези деп атты хамаарыжы-биле сайгарып көргеш, оон амыдыралга долузу-биле дүргүп турарынга кижи бүрүзү бүзүрел болур.

Ажылчы чоннар депутаттарының Советтери—бисте күрүне эрге-чагыргазының үндезини. Бистиң чүртүвүстүң Үндезин хөөлүзүү хамаатыларның соңгуур болгаш соңгулар эргелерин бүрүнү-биле камгалап турар. Оон түнелиинде совет демократия ёзугаар кижи бүрүзү чүртүвү ёзугаар эзим болуп, чер-чер Советтериниң эргелөөн, ССРЭ-ниң Дээди Советиниг чедир чорудун турар соңгулдаларга киришпишаан, эрге-чагырганы соңгуп тургузарынга дорт холбаалыг болуп турарлар.

Пролетариаттың алдарлыг шулукчузу Владимир Маяковский «Совет паспорт дугайында» шулуунде:

Көрүңер,
алдырганар!
Мен—Совет
Эвилелиниң
хамаатызы мен! деп улуг чоргаарал-биле бижээн болгай. Шынап-ла чер кырында эң-не демократтыг чүртүүн хамаатызы болуп, оон кайгамчыктыг ажыл-херээнге киржирининг кым мактанмас, кым чоргаарланмас боор!

Советтер чүртүнүң деп эргелиг хамаатызы аймак сөөгүү, анчуг харегнизи, шажын чүдүлезин-даа болгаш социал байдалынган-даа хамаарылга чокка соңгулдага киржип турар. Деп эрге дугайында капиталистиг чүрттарза, эң ылангыы Американың Каттыжкан Штаттарында база-ла хөйүү чүгаалап турар. Ынчалза-даа херек кырында дарлаар болгаш дарлаглыг аңгылыг янзылелге деп эрге канчап-даа түрүп шыдавас дээрге билдингир. Социализмниң улуг чаалап алышкынынарының биразоо—бүгү-нииттиниң демократиязы коммунистиг ниитилелге чоокшулаашкыже түлүм-на улам калбарып бар чыдар.

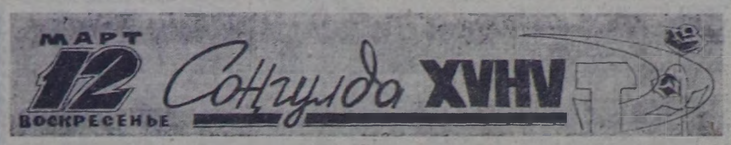
Амгы үеде Советтер чүртүнда эрге-чагырганы башкарарының херээнге чоннуң калбаа-биле киржип турарын чүгле бистиң. Тыва автономнуг республиканың чижээлеп безин тода көрүп болуур. 1965 чылдың жартта болуп эрткей чер-чер Советтериниң соңгулдаларынга 2562 депутатар соңгуттургаан. Оларның иштинде 1450 кижи колхозчулар болгаш ажылчыннар, артыкчанары албан-хаалчылар болгаш совет интеллитентилерниң төлээлери боон турар. Иниити депутаттарның 41,5 хуузу херээжиниг. Бо факт хостуг чүртте херээжиниг чүгле ажыл-агыйлыг, янзы-бүрү адырларында чедишкинниг ажылдап турар эвес, а совет күрүнеинин эргелеп баштаар органнарында база эң идепкейлии-биле киржип турарын көргүүн турар. Оң дээрге социалистиг демократияның база бир төөгүлүг чедишкининиң бирээзи-дир.

Соңгуулар биле депутаттарның аразында харылзаа үзүк чок туруп турар болгаш чоннуң айыылчылары кылган ажылының дугайында отчёттарны бээр чорук бистө доктаамал чоруумчуттунган. Ырак-узакта чүрттап турар малчыннар, анчылар-даа, хоорайлар, суурларда ажылчыннар, колхозчулар-даа төлээлекчилерин Совет эрге-чагырганың органнарынче чоруудун тура, боттарының чагыгларын берип, оон соонда оларның күүселеэзин негээр эргени бүрүнү-биле залеп турарлар. Бир эвес депутат соңгуулчуларның чагыгларын болгаш идегелии бүзүредин шыдаваан болза, ону соңгаан улус дезип кыйгыртаан, оон депутат эргезин казыар эргелиг. Бо база-ла бистиң демокративыстың бир онзагай талазы болур.

Чоннуң бодик бүзүредин бодунун күш-ажылы, хөй-ниитиниң херээнге идепкейлии-биле чаалап алган ажылчыннар, тараачыннар, интеллигентилер Советтер органнарынче соңгудун, улуг ажыл-херекти шиитпирдеп турарлар. Мында хамзарыштыр каш чижектен көрүп көрөзүлер. Эрткен соңгулдаларда Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутатларынга янзы-бүрү профессияның төлээлери соңгутканын билир бис. Оларның аразында Таңды районуң «Революциянын чалбыжы» колхозунуң агроному Ольга Павловна Чүева, республика эмнелезинде хирург Александр Иванович Канунников, Чөөн-Хемчиктө «Октябрь 50 чылы» колхозта хойжу. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Оржак Чывааҥыковит Лопсанчап, эртем ажылдакчызы Николай Алексеевич Сердобов болгаш өскелер-даа бар. Бодуун иштин кижилери, күрүненин хүн бүрүзүни улуг, бичге айтыыларын шиитпирлээринге киржип, эрге-чагырганың ээзээри болуп турар.

Каш хонуг эрткенде, март 12-де, бистиң республиканың ажылчы чоннары соңгулда участокторунга чедип келгеш, чоннуң эң төлептиг ооллар, кыстары дээш боттарының бадылаашкынын демнян-биле бээрлер.

Бо соңгулда онзагай үе—юбилейлиг чылда эртип турар. Үлетүрдеда, көдээ ажыл-агыйда-даа, эртем-билигнин-даа адыларында үүлеңи бүдүүн турар бүгү совет кижилер алдарлыг 50 чылды бүгү талазы-биле чедишкинниг үткүүр даҥзы улуг темпилиг ажылдап түрааннар. Олар март 12-де участоктарга чедип келгеш, улустуң эң төлептиг ооллар, кыстары дээш боттарының бадылаашкынын бээрээр. Оң дээрге, делегей кырында эң-не чөптүг, эң-не улусчу совет демократияның моон соңгааргы хөгжүлдезин даҥзы база бадылааны ол болур.

Бадылаарынче кыйгырган

Барыын-Хемчик районуң Доң-Терезин суурунуң соңгукчулары боттарының ниити хуралын эрттирген. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидаты Т. А. Стал-оол-биле олар ядаа ужуражыр апарган.

Бүзүреттирген кижи—сес чыл школазының директору Монгуш Уван-оол депутатка кандидаттың доңчу намдарын чыыглааннарга таныштырган. Улуг-Бүлүүг бугтаазын Хемчик хемдеп калып үндүрериниг ажылгаар техниканы тып алырынга дуза коргузерин дилээп саналды Актың кодээ Совет даргазы Монгуш Даржаа, мал эмчиэн Сат Доржу, хову бригадазының бригадири Максим Монгуш, 70 харлыг Монгуш Саппаа дээш база өскелер-даа бергеннер. Ынчангаш соңгулда хүнү — март 12-де депутаттың кандидады дээш чангыс үн-биле бадылаарынче соңгукчулары олар кыйгырганнар.

Чагыгларны бергеннер

Тес-Хемниң соңгукчулары РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидазы Б. Ш. Долчанмаа-биле Саңмагалай суурга ужуражыпканнар. Совет соңгулдаының үжүр-дүзазының дугайында илеткеэди партия райкомунуң секретазы эш Артаев кылган.

«Чодураа» колхозтуң партком секретазы эш Буян, Берт-Даг көдээ Совет даргазы эш Дембирек, Берт-Даг школазының директору эш Чулдум чүве чугаалаашкан, депутаттың кандидазынга чагыгларын бергеннер.

Улуг. өөрүшкү-биле

Республиканың хөгжүм-шин театрының көрүкчүлер залын март 1-де соңгукчулар чыык долдур олуруп-ркан. Ол болза Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге болгаш Кызыл хоорай Советиниге депутаттарның кандидаттарының ужуражыры болган.

Ак-Довуракты электростанциязының электри цехиниң улуг машинисти А. Бушуева бодунуң овазашкан ажылынга ак сеткилдиг кызымаккай көрүү-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган. Ол СЭКП кежигүнү, коммунистиг күш-чимидың шүрлакчызы, идепкейлиг агитатор.

ЧУРУКТА: А. Бушуева электри цехинде приборларның ажылдап турарын көрүп тур.

А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

Улуг. өөрүшкү-биле

Республиканың хөгжүм-шин театрының көрүкчүлер залын март 1-де соңгукчулар чыык долдур олуруп-ркан. Ол болза Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге болгаш Кызыл хоорай Советиниге депутаттарның кандидаттарының ужуражыры болган.

Ак-Довуракты электростанциязының электри цехиниң улуг машинисти А. Бушуева бодунуң өөрүшкү-биле ажылынга ак сеткилдиг кызымаккай көрүү-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган. Ол СЭКП кежигүнү, коммунистиг күш-чимидың шүрлакчызы, идепкейлиг агитатор.

ЧУРУКТА: А. Бушуева электри цехинде приборларның ажылдап турарын көрүп тур.

А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

Байырлалдыг байдалга

Кежээкиниң 7 шакта респотребсоюзтуң клубуун соңгукчулар долдур олуруптан. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидазы, сан министри А. И. Калдуновтуң Кызыл хоорай Советиниге депутаттарының кандидаттары № 1 поликлиниканың эргелекчизи Д. К. Куулар, Тыва тудуг трезинин эргелекчизиниң оралакчызы М. Ш. Маштаадай, харылзаа ажылдакчызы Г. П. Красноперов болгаш өскелер-биле соңгукчуларның ужуражыпкынны байырладыг байдалга эрткен.

Хуралды № 5 агитпункт эргелекчизи эш Ткачёв ажыктан. Март 12-де болур соңгулдалар дугайында илеткеэди партия хооркомунуң төлээзи эш Катруша кылган. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидазының бүзүреттиргени эш Килин сан министри Андрей Иванович Калдуновтуң ажыл, амыдыралын соңгукчуларга таныштырыпшаан, младшы оон Тываның экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге дыка хой ажыктыг түүлдерни кылганын айтыкан.

Кызыл хоорай Советиниге депутаттарының кандидаттарының бүзүреттирген кижилерн сес ап, санал бергеш, олар чоннуң көргүскен бүзүрелин шынзыктырын шыдаар дээрзин бадыткааннар.

Март 12-де чоннуң кандидаттарды дээш чангыс кижи дег бадылаашкынны бээрин соңгукчулар илерткеннээр.

О. ТОВУУ.

Тиилекчи болганы дээш

Тываның автосептелге заводунуң коллективи эрткен чылдың дөрткү кварталында эки ажылдаан. Ниитии продукция бүдүрелиниң даазгазын 112, барааныңг продукциязының 104 хуу күүсеткен. Республиканың автомашина-самолёты капитал септелгеден үнүлеп хөй-санныг машиналарны планда көрдүнгенинден чыктаа хөйүү алган.

РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң болгаш чазагалыг оруктар министерствозунуң коллегиязы, автотранспорттуң болгаш чазагалыг орук тарамын, харылзаа ажылдакчыларының профсоюзтар ТК-зинниң президиуму социалистиг чарыштыг дөрткү кварталда түңнелдерни йгыгаар Тываның автосептелге заводунуң тиилекчи болган деп санаан, анса үшкү шакта шаңналын — 900 рубльди эрткен хүннерде тывыскан.

„Улуг-Хая“ — „Найырал“

Улуг-Хем районнуң бо ийи улуг ажыл-агыйларының ажыл-шинчилери Совет эрге-чагырганың бежеен чыл ооңга төлептиг күш-ажылчы чедишкиннер-биле ужуражыр соруглаңы салгап, бот-боттарын чарышка кыйгырганнар. «Улуг-Хая» совхозтуң мурнакчыларының бо чүгүлә болдушкунга турасказаткан ниити хуралы соонда чаа болуп эрткен. Анаа эрткен чылдың түңнелдерин чугаалажып көрген болгаш бо юбилейлиг чылда чаа күлүүлгелерни алган.

Эрткен чылы бо совхозтуң ажыл-агыйының бүгү адырлары өзүлделиг болуп, сан-хоо байдалы экижээн. Эрткен чылгы тарыла планы күүсеттингеп, 2000 га шөлге хөөкчилер-биле демиселди болгаш 3600 га шөлге бок үнүттерге улуг авиахимиктиг ажылдарны чоруткан. Совхоз 360 тонна тараны планывдан ажыр күрүнеге дужаган. Юбилейлиг чылдың хову ажылдарынга чамдык үндезиниерни салган. 4163 га черни чайыл, 6204 га черни күзүн аңдаргаи болгаш 704 га черге күзүн чажар кок-тараанны тарааи.

Хову ажылдарының мурнакчылары база өскен. Тракторист Бора-Тараа Бызанчы МТЗ-50 деп трактору-биле ийи чыл иштинде септелге чок ажылдап, эрткен чылын чымчак черге шилчидерге 802 га черни ажылдап кыгаан. Ол ышкаш механизаторлар Н. Маймыды, С. Балган, Д. Бюрбю, А. Шатаев, П. Кабанов, Н. Дагбалдар болгаш өскелер-даа эки ажылдааннар.

Мал ажылының ажылдакчыларының күш-ажылчы коргузугтери база эң болган. Саанчы Ч. Даңзы-Белек ийнек бүрүзүнден 1980 кг сүттү, семиртир кодаанар кадарчылары Х. Хөлбек, Ч. Каадыр-оол олар түс-туста ийнек бүрүзүнден ховучок 950 грамм ортумак немелде деңнини чедип алганнар. С. Мижит-Доржу, Д. Балчый-оол, М. Чап-оол, К. Шыгжаа дээш ышкаш хураган бүрүзүн мендя ап, хой бүрүзүнден 3 кг чедир дүкту кыргыл алган дүржүлгелиг хойжуулар бар.

Совхозтуң мурнакчыларының ниити хуралы ажылагыйның бүгү ажыл-ишчилеринге кыйгырыгны хүлээп алган. Ында совхозтуң бо чылын эът, сүт, дүк бүдүрелериниң талазы-биле соруглаарын айыткан. Ол соруглаарны чедип алырда, совхоз бо чылын бода малды 3550, хойну 26712, хавааны 500, чылгы малды 686, төвеин 65 баш чедир өстүрүп, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүкту, саар инек бүрүзүнден 1329 кг сүттү саап, төрүүр чүс малга онаалтыр 80 хураганны, 70 бызаны, төрүүр кол хавааи бүрүзүнден 12 хавааи оглуң мендя алыры болгаш часкы тарылганы 12535 га шөлге бедик агротехниктиг кыска хүүсааларда чорудары, тараа культуразының га бүрүзүнден 8 центнер оргумак дүжүттүү алыры көрүзүнген.

Ол чөвүлел хуралта 80 ажыг мурнакчы киришкен болгаш сес кижи сайлап берген. Хойжу бригадазының бригадири А. Өлчейбек сайлап берсеш, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр соруага-биле төрүүр чүс хойга онаалтыр 108 хураганны мендя, хой бүрүзүнден 2,7 кг дүкту кыргыл алыры түзүлгеген, бо юбилейлиг чылды чедип коргузугтер дээш ажылдакларыче совхозтуң бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырган.

Мурнакчыларның бо ниити хуралынга 25 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыччылары деп бедик атты, 20 кижиге өртектиг шаңналдарны тывыскан.

В. ТОНДУВАП.
Т. ОНДАР.

„Октябрьның 50 чылы“ — чаа колхоз

Тес-Хем районда «Октябрьның 50 чылы» деп чаа колхоз тургустунган. Ол ажыл-агый 16 иви хойдан эгелээш, ядаа хой баш инек, чылгы төвее малдыг.

Чаа организастаттынган колхоз ажыл-агый артелиниң ажылынын кол утпаашкынызы мал ажылдыг болур. Ол артель болза «Чодураа» колхозтан чарыгган. Оон төөгү Ак-Эриң суур. Чаа колхозтуң даргазы У. Эрезидей болган.

Ээш Янош Кадарның ССРЭ-ге чоруп турган дугайы

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чаланын ёаутаар Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары эш Янош Кадар болгаш оон-биле кады келген ВСАП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретазы эш Бела Биску, ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВУР-нуң даштыкы херектер министриниң оралакчызы эш Карой Эрдеи пайрадыры аяа-чорук кылып, бо чыдың февраль 25-тен март 1-ге чедир Москвага чоруун турган.

Москвага турган үезинде эштер Я. Кадар, Б. Биску болгаш К. Эрдеи СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андропов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко олар-биле беседа кылган.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ВУР-да элчиин эш Ф. Е. Титов, ВСАП ТК-ның кежигүнү, ВУР-нуң ССРЭ-де элчиин эш Йожеф Синка беседага киришкен.

Чүректиг ханызындан болгаш акы-дүңмалыкты найырадыры байдалынга эртнен беседалар чоруп турда, ийи чүрттада коммунизм болгаш социализм тургузушкынунуң ажыттырларының талазы-биле, а ол ышкаш Бухарест декларациязынга болгаш Варшава керээзинин киржикчилери чүрттарның даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралынга илерткелээн шугумга дүүштүр Европага айыыл чок төрүүкү хандырарының ажыттырларының талазы-биле санал-онаалдарының тодаргай солчулгазы болган.

СЭКП-ниң болгаш ВСАП-ниң удуртукчулары совет болгаш венгр улустарының аразында дүүшбас найыралдың болгаш акы-дүңмалыкты бүгү талалыг кады ажылдажылганың чедишкининг хөгжүп турарын күзел канышпыкын-биле демдеглеп, делегейнинг коммунистиг болгаш ажылчын, шимээшкининде байдал-биле холбашкан делегейниг бүгү айтыыларының талазы-биле үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс аай болуп турарын чаңгыс эң-сеткил-биле демдеглээн.

Совет болгаш венгр улустарының эрге-ажыктарына ийи партиялың болгаш чүрттарның аразында акы-дүңмалыкты бүгү талалыг харылзаалларны болгаш кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа калбарыштырына боттарының шиитпирлиин олар илерткээн. Америк империалистеринең агрессиязынга удур ыет-хан улустуң чөптүг демиселии боттарының деткин турар дугайын ийи талалар медеглээн. Боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисежин турар бүгү улустар-биле эң-сеткил каттыштырылгазын олар илерткейлеп турар.

Тайбың, демократия, национал хосталга болгаш социализм херээжиниң эрге-ажыктарынга социалистиг чүрттарның чаңгыс эвин быжыглаарын, бүгү коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның интернационалты эң-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарын боттарының соруглазы кылдыр ийи талалар санап турар.

* * *

Март 1-де эш Я. Кадар тереэн чүрттүнче чанчыкан.

Чаңгыс аай эп-сеткил

Соңгукчулар-биле ужуражыышкын

КАЛИНИНГРАД (Москва область. СЭТА-ның корреспондентизи). Калининград соңгулда округунуң депутаттыг турар будуруглегериниң, албан чердериниң болгаш өөредилге чердериниң тос чүс ажыт төлээлекчилери март 1-де хоорайның Ленин оттыг Культура ордузунга чыыглан. Бо соңгулда округунадын РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадыгга бүрүтпирген кижилер сес ап, санал бергеш, олар чоннуң коргүскен бүзүрелин шынзыктырын шыдаар дээрзин бадыткааннар.

А. М. Петров В. В. Гришинниң амыдыралчы оруунуң дугайын чугаалаан болгаш соңгулда хүнүнде од дээш боттарының бадылаашкынын бээрине соңгукчуларны кыйгырган.

Тудуг эргелеэнниң начальниги Н. П. Аржанов, пос-тавының Май 1-ни аттыг фабриказының профком даргазы М. С. Щербакова, тудуг эргелеэнниң төлээлери Г. А. Еганов, инженер-конструктор В. Н. Богомолов, хоорай эмнелеэнниң эмчизи Л. В. Алексеева, чиик үлетүрүүнү механик-технологтуг техникумунуң өөреникчизи Аня Маркова, СЭКП-ниң Калининград хооркомунуң бирги секретазы И. М. Черепанов олар хуралта база үүне чугаалаан. Соңгулдаа күрүненин чартык чүс чыл юбилейин чаа-чаа чедишкиннер-биле демдеглээринге округтуң ажылчы чоннарының шиитпирлериниң дугайын, коммунистерниң, болгаш партия кежигүнү эвестерниң бүзүрелиг болгуунун ажыттырганын дээш бадылаашкынның бээрине оларның белеткинин дугайын оратор чугаалаан. Оон дараазында В. В. Гришин үүне чугаалаан.

МИАСС (Челябинск область. СЭТА-ның корреспондентизи). РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидат, СЭКП ТК-ның секретазы Матвей Сергеевич Соломенцев ацаа чедө тодаргай солчулгазы болган.

СЭКП-ниң болгаш ВСАП-ниң удуртукчулары совет болгаш венгр улустарының аразында дүүшбас найыралдың болгаш акы-дүңмалыкты бүгү талалыг кады ажылдажылганың чедишкининг хөгжүп турарын күзел канышпыкын-биле демдеглеп, делегейнинг коммунистиг болгаш ажылчын, шимээшкининде байдал-биле холбашкан делегейниг бүгү айтыыларының талазы-биле үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс аай болуп турарын чаңгыс эң-сеткил-биле демдеглээн.

Совет болгаш венгр улустарының эрге-ажыктарына ийи партиялың болгаш чүрттарның аразында акы-дүңмалыкты бүгү талалыг харылзаалларны болгаш кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа калбарыштырына боттарының шиитпирлиин олар илерткээн. Америк империалистеринең агрессиязынга удур ыет-хан улустуң чөптүг демиселии боттарының деткин турар дугайын ийи талалар медеглээн. Боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисежин турар бүгү улустар-биле эң-сеткил каттыштырылгазын олар илерткейлеп турар.

Тайбың, демократия, национал хосталга болгаш социализм херээжиниң эрге-ажыктарынга социалистиг чүрттарның чаңгыс эвин быжыглаарын, бүгү коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның интернационалты эң-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарын боттарының соруглазы кылдыр ийи талалар санап турар.

* * *

Март 1-де эш Я. Кадар тереэн чүрттүнче чанчыкан.

БАКУ. 20 тонна деңнелиг бо 40 метр узун орумнээр суурганы кеспий күүтен — «Кер оглы» деп кран судно-катамаран чиик кежүүн чедирген. Январь 24-те катамаран бо суурганы Серебровский аттыг нефть тыныш эргелеэнниң далайда турар бир черинден ээскэ черге чедирип келген. Ол ажылды кап-ла шак иштинде күүсеткен. Моон мурнында суурганы чазып алган, соорткуп чедирер оон соонда чаа черге оны эптеп суургар болгаш оңу мынчавр күүседириниге 14—15 хонуг негеттинир турган.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Эфиопияның императору Москвадан үнүпкен

МОСКВА. (СЭТА). Март 1-де Эфиопияның императору I Хайле Селассие Москвадан үнүпкен. Ленинградка ол бир хонуктуг турар.

Хүндүлуг залчы ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Совет чазагалыг чалланын ёаутаар Совет Эвилелиниге чоруп турар.

Эфиопияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга I Хайле Селассиени ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдүлелиниң Даргазының бирги орлаалчызы К. Т. Мазуров болгаш албанның өске-даа кижилери үдээн.

(СЭТА).

Бурятияның ажыл-ишчилериниң сөзү

Бурятияның ажылчы чоннары Улуг Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг үткүүрү-биле белеткеннин турар. Үлетүрүүнү, ажылдакчыларны чыл планын хуусаа бетинде күүседир болгаш пландан ажыр бир миллион рубльдин продукциязын бүдүрүп үндүрерин хүлээнгеп. Будуруглегерге, цехтерге болгаш бригадазарга бот-оруага-чарыгдаг болур чөрүктү неттерединиң турган, 1,3 миллион рубльдин камнагазын алырын аймыкан.

Будуруглегге 80 чаа технологтуг чөрүдүлгаларны, болбазымарыгай чыл эптээр тааржыгырыглагларны, тергиин дүрген ажылдаар приборларны болгаш тургустуктарны неттередирин, пластмасс массалардан кезектерни болгаш приборларны будуруглегерни калбарыштырын шиитпирлээн.

Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери күрүнеге 47,5 муң тонна эът, 115,8 муң тонна сүттү, 5,1 муң тонна дүкту, 28 миллион борбак чүрүгнаны сөдарын хүлээнгеп.

Тудугчулар 1967 чылда 130 муң дөрбелчин метрден эвээш эвес чурталга шөлүн ажыглалга киирерин шиитпирлээн.

МАРТ **12** ВОСКРЕСЕНЬЕ

Сонгулда хүнү

КАЙЫЗЫ-ДАА ДЕПУТАТКА КАНДИДАТТАР

Депутаттарга кандидаттар депшидилгеминиң хуралы болуп турган. Даараныла комбинадында партия организациязының секретары дуржулгалыг, мурнакчы даранымкыларның бирээзи Лидия Алексеевна Монастыршина туруп келгеш:

— Транспорттуң № 5 сонгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадына кандидат кылдыр бистиң комбинаттың хоочун, мурнакчы даранымкыларының бирээзи Ондар Доржуевна Монгушту депшидер санаадыг мен—деп чугаалаарга, залда олурганнарның адын часкаашкыны диилирей берген. Часкаашкын доозурга, секретарь чугаазын улаштыпаан: — Ондар Доржуевна бистиң коллективке он ажыг чыдың дургузунда ажылдап келгенин эки билир болгай бис, иштер. Ажылга кызымаа, кылган ажылының эки шынарлыы, эш-оорууге эптиг-ээлдээ, дыңнангыры бага мергежилиг, ажылчыннарга дуза кадарынга кезээде белеп-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган. Ондар бистиң идегелевисти шынзыктырып шыдаар, чонуң төлептиг айбычызы болуур дээрзинге быжыг бүзүреллиг бис.

Даараныкчылар Монгаракова, Петрова олар партия организациязының секретарының санаалынга чүүдүгүзүнүп, каттыжып турарын саналдаан. Коллективтиң бүгү кежигүннери оларга чаңгыс эп-сеткилдиг каттышкан.

Кызылдың даараныкчыларының улуг коллективи Ондар Доржуевнаны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр мынаар депшидип үндүргенинин каш хонуктары эрткенде. Бызылдың тудугжулары база-ла делгем, улуг залга долдур олурушкан, хоорай Советиниң депутаттарынга боттарының эң төлептиг кижилерин депшидип үндүрүп турган.

Очур-оол Монгушевич Монгушту ады база-ла билдингир. Иланган тудугжуларда ону билбес кижи чок. Ондар кижилерге чылыг, чараш хептерни даарап турар болза, оон ашаа Очур-оол кижилерниң чурттап, ажылдаары, өөренири чылыг, чырык, хоорайны кластап турар бажыңнарыны тутчуп турар. Оон үдуртkан тудугжулары «Кызыл тудуг» эргелелинин мурнакчы бригадаларының олурушкан каш чыл улаштыр душпейн келген. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты алгандан бээр беш чыл чедип турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыкы деп атты бадыткан турар хөрек демдээн, оон дептержиген бижин Очур-оол кадайы Ондар биле кады чаңгыс хүн алгандан бээр база-ла алаан каш чылдар болу берген. Очур-оол Монгушевич чүгле мурнакчы тудугжу, бригадир эвес, ол улуг ажыл-херектерни башкаржып, шиитпирлеп турар: ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң депутады, «Кызыл тудуг» эргелелинде партия организациязының бюро кежигүнүнге ийи чыл улаштыр сонгуткан.

Тудуг талазы-биле каш дакпыр мергежилди шиитпээнин алган ол кижи тудуг херээн чугаалап, ону ажыл-херек кырынга коргузе бергеннин оон билирин-даа аажок, «тудуг талазы-биле түскай өөредилге черин доозкан кижи эвеспе бо» деп улус белиг бодай бээр.

Кызылдың 26 кварталының белик, чараш бажыңнарының бирээзинде Ондар Доржуевна болгаш Очур-оол Монгушевич Монгуштар чурттап турар. Бажыңына келгенин эки билир болгай бис, иштер. Ажылга кызымаа, кылган ажылының эки шынарлыы, эш-оорууге эптиг-ээлдээ, дыңнангыры бага мергежилиг, ажылчыннарга дуза кадарынга кезээде белеп-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган. Ондар бистиң идегелевисти шынзыктырып шыдаар, чонуң төлептиг айбычызы болуур дээрзинге быжыг бүзүреллиг бис.

Даараныкчылар Монгаракова, Петрова олар партия организациязының секретарының санаалынга чүүдүгүзүнүп, каттыжып турарын саналдаан. Коллективтиң бүгү кежигүннери оларга чаңгыс эп-сеткилдиг каттышкан.

Кызылдың даараныкчыларының улуг коллективи Ондар Доржуевнаны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр мынаар депшидип үндүргенинин каш хонуктары эрткенде. Бызылдың тудугжулары база-ла делгем, улуг залга долдур олурушкан, хоорай Советиниң депутаттарынга боттарының эң төлептиг кижилерин депшидип үндүрүп турган.

Очур-оол Монгушевич Монгушту ады база-ла билдингир. Иланган тудугжуларда ону билбес кижи чок. Ондар кижилерге чылыг, чараш хептерни даарап турар болза, оон ашаа Очур-оол кижилерниң чурттап, ажылдаары, өөренири чылыг, чырык, хоорайны кластап турар бажыңнарыны тутчуп турар. Оон үдуртkан тудугжулары «Кызыл тудуг» эргелелинин мурнакчы бригадаларының олурушкан каш чыл улаштыр душпейн келген. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты алгандан бээр беш чыл чедип турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыкы деп атты бадыткан турар хөрек демдээн, оон дептержиген бижин Очур-оол кадайы Ондар биле кады чаңгыс хүн алгандан бээр база-ла алаан каш чылдар болу берген. Очур-оол Монгушевич чүгле мурнакчы тудугжу, бригадир эвес, ол улуг ажыл-херектерни башкаржып, шиитпирлеп турар: ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң депутады, «Кызыл тудуг» эргелелинде партия организациязының бюро кежигүнүнге ийи чыл улаштыр сонгуткан.

Тудуг талазы-биле каш дакпыр мергежилди шиитпээнин алган ол кижи тудуг херээн чугаалап, ону ажыл-херек кырынга коргузе бергеннин оон билирин-даа аажок, «тудуг талазы-биле түскай өөредилге черин доозкан кижи эвеспе бо» деп улус белиг бодай бээр.

Кызылдың 26 кварталының белик, чараш бажыңнарының бирээзинде Ондар Доржуевна болгаш Очур-оол Монгушевич Монгуштар чурттап турар. Бажыңына келгенин эки билир болгай бис, иштер. Ажылга кызымаа, кылган ажылының эки шынарлыы, эш-оорууге эптиг-ээлдээ, дыңнангыры бага мергежилиг, ажылчыннарга дуза кадарынга кезээде белеп-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган. Ондар бистиң идегелевисти шынзыктырып шыдаар, чонуң төлептиг айбычызы болуур дээрзинге быжыг бүзүреллиг бис.

Даараныкчылар Монгаракова, Петрова олар партия организациязының секретарының санаалынга чүүдүгүзүнүп, каттыжып турарын саналдаан. Коллективтиң бүгү кежигүннери оларга чаңгыс эп-сеткилдиг каттышкан.

Кызылдың даараныкчыларының улуг коллективи Ондар Доржуевнаны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр мынаар депшидип үндүргенинин каш хонуктары эрткенде. Бызылдың тудугжулары база-ла делгем, улуг залга долдур олурушкан, хоорай Советиниң депутаттарынга боттарының эң төлептиг кижилерин депшидип үндүрүп турган.

Очур-оол Монгушевич Монгушту ады база-ла билдингир. Иланган тудугжуларда ону билбес кижи чок. Ондар кижилерге чылыг, чараш хептерни даарап турар болза, оон ашаа Очур-оол кижилерниң чурттап, ажылдаары, өөренири чылыг, чырык, хоорайны кластап турар бажыңнарыны тутчуп турар. Оон үдуртkан тудугжулары «Кызыл тудуг» эргелелинин мурнакчы бригадаларының олурушкан каш чыл улаштыр душпейн келген. Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты алгандан бээр беш чыл чедип турар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыкы деп атты бадыткан турар хөрек демдээн, оон дептержиген бижин Очур-оол кадайы Ондар биле кады чаңгыс хүн алгандан бээр база-ла алаан каш чылдар болу берген. Очур-оол Монгушевич чүгле мурнакчы тудугжу, бригадир эвес, ол улуг ажыл-херектерни башкаржып, шиитпирлеп турар: ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң депутады, «Кызыл тудуг» эргелелинде партия организациязының бюро кежигүнүнге ийи чыл улаштыр сонгуткан.

Тудуг талазы-биле каш дакпыр мергежилди шиитпээнин алган ол кижи тудуг херээн чугаалап, ону ажыл-херек кырынга коргузе бергеннин оон билирин-даа аажок, «тудуг талазы-биле түскай өөредилге черин доозкан кижи эвеспе бо» деп улус белиг бодай бээр.

Кызылдың 26 кварталының белик, чараш бажыңнарының бирээзинде Ондар Доржуевна болгаш Очур-оол Монгушевич Монгуштар чурттап турар. Бажыңына келгенин

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС.

Андрей Моргун Пермь хоорайның кедээ ажылагый институдун доозкаш, Каа-Хем районуң «Октябрь 14 чылы» колхозка инженерлеп ажылдап турган. Амгы үеде ол база-ла ол районда «Коммунизмче орук» колхоатуң даргазы. Ол ажыл-агый районда мурпакчы.

Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринде чоокта чаа болуп эрткен республиканың поруладезинге Андрей Андреевич идепкейлиг киришкен.

А. А. Моргунну Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга депшиттирген.

ЧУРУКТА: А. А. Моргун.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

ЧОННУҢ ИДЕПКЕЙИ-БИЛЕ

Кедээнин ажыл-ишчилериниң ортузунга партия болгаш чазактың хүн бүрү үндүрүп турар доктаал, шиитпирлерин таныдырлап, эртем, техниканың чедишкиннерин ажылчы чонга таныштырар улуг соруга «Билиг» нитилелиниң эге организациязының лекторларының мурнунда туруп турар. Ол соругаларны амыдыралга боттандырар дээш. Барыын-Хемчик районунда «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында «Билиг» нитилелиниң эге организациязы бо чылдың январь, февраль айларында эвээш эвес ажылдарны кылып чоруткан. Эге организацияда амгы үеде 12 лекторлар ажылдап турар.

Бо эрткен ийи айның дургузунда олар янзы-бүрү темаларга 23 лекцияларны, 30 ажыг санныг беседаларны салбырның ажыл-ишчилеринге, өөреникчилер ортузунга кылган болгаш 2 тематиктиг кежээлерни эрттирген. Номчуттунган лекция, беседаларның кол утка-шынары болза, төрээн Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың үндүрүп турар шиитпирлерин ажылчы чонга таныштырарынче утланган.

Лекторлар лекция, беселаны түгле салбыр төвүнге эвес, а харын ырак-узакта малчыннарның аал-оргелеринге, бригада төптеринге, сүт-бараан фермаларынга барып эрттирип турардар. Лекция, беседа чорудуп турар үезинде бистиң лекторларывыс диафильмнерни, плакаттарны, карталарны болгаш өске-даа коргузуг материалдарын ажыглап турарындан, номчаан лекция, беседа эки дээштиг болуп, ынанакчыларның сонуургалын хаара түдүп турар.

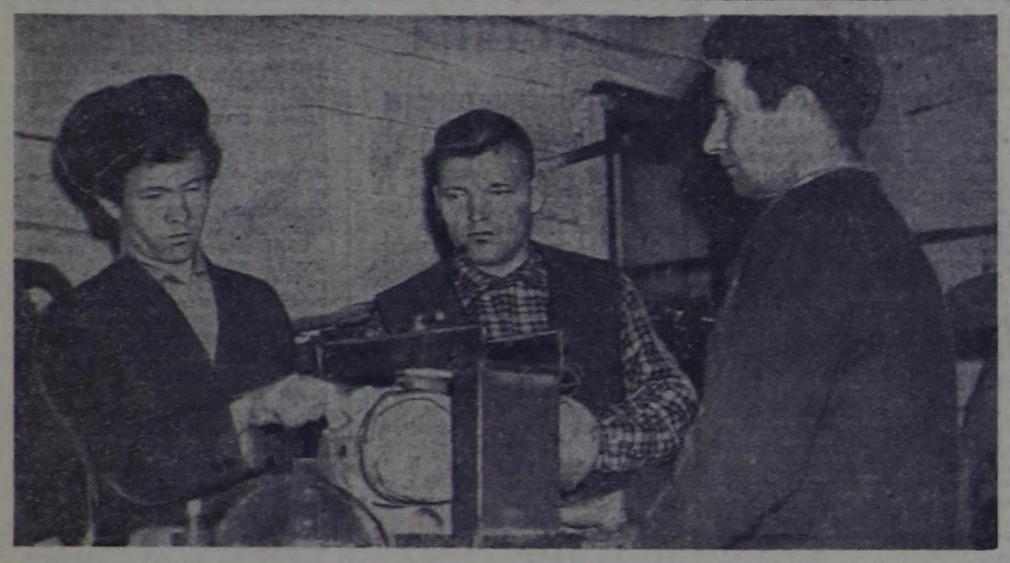
Алдын-Булак суурнуң ажыл-ишчилери неделиниң суббота санында суурнуң клубунга доктаамал чыглып, «Билиг» нитилелиниң эге организациязының планын дүүгаар чорудуп турар лекция, беседа, концерт, тематиктиг кежээлерге киржип, боттарының хостуг шагын чөп дыштанар дээш кээп турардар. Чижээ чоокта болуп эрткен «Кижиниң чаражы чүдел?» деп кежээге ажылчымнар Балдан, Даваакы, пенсионер Базыр олар солуп утка-шынарлыг саналдарын берип, моон соңгаар кандыг темага кежээлер, лекция эрттирээ экия дээр дугайында күзелин илереткеннер. Ол ышкаш Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң 49 чыл оюн утказын байырлыг кежээ солуп болган. Ол кежээге лекцияны, концерти, янзы-бүрү оюннарны, танцыны шуптузуп суурнуң херээженнери эрттирген.

Иланган концерттиң программазын колдуунда Совет Армияга турасказаткан кылдыр тургускан. Башкылар Хертек Бюлчюн, Күжүгет Бичии-кыс оларның тургускан уран-чечен, музыкалыг монтажы көрүкчүлериниң улуг сонуургалын хайныктырган. Улуг наылыг ие Күжүгет Бак-кыс, школа ажылчыннары Монгуш Көвелк, Хертек Ажыкмаа, Күжүгет Доткан олар сценага ырлажып унуп келирге, алыш часкаашкыннары клуб долдур чаңгыланып турган.

Лекторлардан Тимофей Доргус, Оюн Хүлер-оол, Бюлчюн Хемер-оол, Күжүгет Дупчүтмаа, Күжүгет Санчыт, Андрей Бүдерек, Күжүгет Бичии-кыс, Макар Даржаа олар чон ортузунче үргүлчү унуп, солуп болгаш бедик утка-шынарлыг лекция, беседаларны номчуп турардар.

Амгы үеде лекторлар балдунуң бүгү кежигүннери кедээнин ажыл-ишчилериниң ортузунга СЭКП ТК-ниң декабрь (1966 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң II сессиязының материалдарын, республикаларның Дээди болгаш чер-чер Советтеринге сонгулдалар дугайында дуруумну, районнуң болгаш республиканың ажыл-агыйларында мурнакчы дуржулгаларны совхозтуң ажылчыннарының ортузунга тайылбырлап, таныштырар ажылды чорудуп турардар.

М. ХЕМЕР-ООЛ,
«Билиг» нитилелиниң эге организациязының даргазы.

Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черинин ажылчыннары тодаргай хемчеглерин алган. Бүдүрүлгенин чогаадыкчылары болгаш чаартычылары бажың штукатурказларынга хереглээр дранка кылып станокту чогаадып кылганнар. Ону ажыттарга киргенинин түнелинде күш-ажылдын бүдүрүкчүлүү ийи катап бедээн ийикпе, азы эвлегде 12 муң дранка белеткеттинип турар.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгенин чаартыкчылары (солагай талазындан) И. Митрешев, А. Шеғонин болгаш А. Сивкевич.

И. МИЛОНОВТУҢ фотозу.

Агитаторларның ажылы

Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраа суурда агитаторларның саны 34 кижи. Март 12-де болур сонгулдаларга белеткелдер-биле холбаштыр, суурнуң агитаторлары боттарының хуралын үш удаа кылган, сорулгаларын тодаратпышаан, намчаар ажылдаарын дугуржуп алгаш, ажыдап турардар. Бо суурда агитаторларның аразында ол чугула хөй-ниитичи даалгамы ак сетнидиг күүседип турардар хөй. Чижээ, Валентина Шуруң (башкы) Тараа Чапчын (механизатор) Будуп Маадыр-оол олар сонгукчуларынга үргүлчү баар, оларның күзенчиг аалчызы апарган.

Агитаторлар боттары база-ла чаа чүүлдерни хөй билип ап чоруурун, бодунуң билиин бедидип алырынга дузалыг болуру маргыш чок. Валентина Шуруң чүгле агитатор эвес, ол Көк-Чыраа суурда эге политшколаның пропагандизи, суурда херээженнер чөвүлелиниң оралакчы даргазы. Бо ажылдарны бодунуң башкылаар ажылы-биле кады, база бир дөмей четтингил чорудуп турар. А чамдык агитаторлар ол хөй-ниитичи даалгамы ак сеткилдиг, идепкейлиг күүсетпейн турар ийи-чаңгыс таварылгалар база бар. Чижээ, Болат-оол Серендик, Валя Доржу чаңгыс-даа катап агитаторлар хураанынга олурушпаан, участогунга таварылга бооп баар.

Агитаторлар түгле сонгулда үезинде участоктарда бымыгаттынган эвес. Октябрьның 50 чыл юбилейлиг ажылдарын чорударының болгаш беш чыл планын күүседиринге агитас-массалыг ажылды, лекция пропагандазын олар калбартып чорудуп турар болгай. Агитвалентиктиң удуртукчузу эш В. К. Комбуй-оол мону барымдаалап, агитаторларны эки удуртуп, оларның хурал-суглаазын чагуур үезинде эрттирип, оларга практиктиг дузалыг чедирип келгенин демдеглээ чогуур. Агитпункт эргелекчизи Мария Төндувай база эки ажылдап келген. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге, чер-чер Советтеринге сонгулдаларга хамаарышкан агитас-массалыг ажыл суурнуң ажылчы чоннарының ортузунда эки чоруп келген болгаш уламчылап турар.

О. ТАВАА.

Сорулгалар-биле холбаар

Бижи санының болгаш ажыл-агыйының-даа талазы-биле «Торгалыг» колхоз өвүр районда эң улуг участок. Партияның идей-кижизидилгелиг ажылының чугула кезээ лекция пропагандазын маңаа биилдинг болгаш ажыл-агый сорулгалары-биле дүүштүр организастаары партия организациязының. «Билиг» нитилел организациязының чугула сорулгаларының бирээзи.

«Торгалыг» колхозта эш Шарай-оолга удуртулган «Билиг» нитилел организациязы 18 лекторлуг, олар эрткен чылын 200 ажыг лекция номчаан. Тус черниң ажыл-агый байдалынга дүүштүр, лекцияларның хөй нуруузу кедээ ажыл-агый темаларынга хамаарышкан. Делегей байдалы, хоойлу-дүрүм танылыгазы дээн чергелиг чугула темаларга лекциялар база эвээш эвес. Лекцияларны колдуунда колхозтуң суурларынга, бригадаларынга, фермаларынга, школаларга организастап келген.

Лекция пропагандазын калбартырынга болгаш ону ажыл-ишчилерниң мурнунда турар чугула сорулгалар-биле холбаар талазы-биле эштер Мирчин, Лайзаа, Амырбит, Арат-оол, Бадарчы олар эң идепкейлиг ажылдап турардар. Эш Лайзаа хойнуң уксазының экижидериниң, хураганнарны сакманның арга-биле доруктырының дугайында лекцияларны малчыннарга, ылангыя хойжу бригадаларга хөй удаа номчаан. Эш Мирчин колхозка күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң база колхоз экономиказын көдүрериниң курлавырларының дугайында лекцияларны номчуп, ажылагыйда бо талазы-биле бар аргаларны тодаргай чижектерге коргүзүшаан, оларны тыварының, ажыглаарының арталарын чугаалап турар.

Лекция пропагандазын калбартып, ону түс черниң ажыл-агыйжы сорулгалары-биле, чонуң амыдыралы-биле холбаштырып, колдөчүларның күжүн салдынган сорулгаларны күүседиринче мобилизастап турарындан, оон ажыл-агый коргузуглериниге салдары база бар болуп турар. «Торгалыг» колхоз эът, дүк, сүт дээн чергелиг чугула продуктуларны бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының 1966 чылда планныг даалгаларын бүрүн күүсеткени ол дугайын хереченип турар болгаш мында лекторларның киирген үлүг-хүүзү эвээш эвес дээрзин демдеглээри чугула.

Ынчалзажок, бистее лекция пропагандазы чогуур деңнелге ам-даа четпейн турар болгаш «Билиг» нитилел организациязының ажылында четпестер бар. Эрткен чылын 500 рубль ажыг түнге колхозка лекция номчуур кылдыр район организациязы-биле чардынган кераэ күүсеттинмээн, ол дээрге лекция номчуурунуң планын күүсеттиээн дээни ол. Бо болза нитилелдиң эге организациязының, оон чамдык кежигүннериниң четпес ажылдааны болур.

Моон-биле чергелештир колхозта партком, «Билиг» нитилелиниң район организациязы Торгалыгның лекторлар организациязынга багай дузалап турарын чугаалаар херек. Нитилелдиң район салбыры лекторларны путёвка-биле бээн хандырып шыдавайн турар. Лекцияларның шынарын хынавас, түгле сан сүрүп, түннел алыр. Чамдык лекторлар ону ажыглааш, түгле лекция номчаан болур дээш, беседаны-даа лекция кылдыр деңгеледип ап турар.

Бистиң лекторларывысты моральдаа, материал-даа талазы-биле деткиир чорук боттанмайн турар. Эки ажылдап, хөй лекциялар номчуп турар эштерби мактап деңгеледеири келген болгаш ортектиг белек-селек, туристчи азы экскурсияже халас путёвка дээн чергелиг түүлдер, лекция номчаанын дээш төлевир бисте ам шүүт читкен.

Бистиң организациявыстың чамдык лекторлары бо чылын чаңгыс-даа лекция номчуваан. Кижизидилге, эстетика, калык камгалалы, санитар темаларынга лекциялар эвээш болган. Соолгу чылдар иштинде лекторларның саны өспээн, а херек кырында киирип ап болур кижилер бар.

Т. ДАМБАЖЫК.

МАРТ **8**-КЕ үлүг-хүүзүтүүр

СОВЕТ ЧУРТТУҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИ

Ольга ХВАЛЕБНОВА,
Совет херээженнер комитединиң даргазының оралакчызы.

Эрткен чылдың февральда француз шинчилел судноту сут адаа-биле чоруур аппа эвес хемени—батискаф «Архимедти» ажык далайже киргеп. Батискафтың иштинге капитанужудукчу-биле кады Сорбаннадан келген француз эртемден болгаш физика-математика эртемериниң доктору, Черниң магнит шөлүн шинчилээр талазы-биле специалист совет херээжен Валерия Троицкая чорааш. Француз өөнүктери-биле кады В Троицкая Чер-ортузу дээлейниң төвүнче киргеш, анда сес шак дургузунда эртем хайгаарадарын кылган.

Парнж солуннар ол экспедициязың дугайында дыңнаалыгларны парлап үндүргеп. Делегейде баштайгы херээжен космонавт Валентина Терешкованың сыдыстарже ужудушкуюн сагындыргаш, ук солуннар ам түгле бедиинин талазы-биле эвес, харын база «ханызымың» талазы-биле делегей рекордтары совет херээженнерге хамаарыжып турар деп демдеглээн.

Үлетпүр, кедээ ажыл-агый, транспорт, эртем, культура, уран чүүл—Совет чуртта херээженнериниң талантызын көргүзөйн турар мыдыг адырны адаары берге. Бистиң нитилел чергелиг чугула төлевирлиг ажылчорудулгага, боттарының талантыларын ажыглаарынга калбак деңгеминдерни оларның мурнунга ажыдып бергеп.

ССРЭ «херээженнер айтырыгын» эң чоотуг, эң гуманныг, эң долу нитиприлериниң үлегер-чижээ делегейге көргүскеп. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинин соонда, Владимир Ильич Ленининиң бижээнче: «Европаның эң тожудаттай чурттарынынң бирээзинге херээжен кижиниң хосталгазынга, «күштуг» эр кижи-биле эң-даа деп ээлиг болурунга бүгү делегейниң мурнакчы, чырыдылгалыг бүгү «демократтыг» республикаларын катай алырга, оларның 130 чылдар иштинде кылбаанын түүлдерин Совет эргечатырга ийи чылдың дургузунда кылган».

Коммунистиг партия, Совет чазак херээженнер дугайында могат чок сагыш салып, оларның конституция ёзугаар эргелерин боттандырарынга, чаа нитилелдиң тургузуушкунунга идепкейлиг киржирииге бүгү-ле таварымчалыг байдалдарны берип турар. Нитилелдиң күш-ажылынга херээженнериниң дең эргелиг киржилгези оларның херек кырында хостуг эргелөөлээнинин үнделгези болу берген.

Ам херээженнер ажылынарының болгаш албан-хаакчыларының 49 хуузу болуп турар. Дээди тускай эртемнигленнин чартык кезинээн ажыы херээженнер. Үш совет инженерниң бирээзи-ле—херээжен кижи. Хөй миллион талантылыг, эрес-маадырлыг херээжен ажыл-ишчилер варын агрегаттарны башкарып, болбазырааглай машиналарны чогаадып, индустрияның күчүттеннерин түзүп, байлактарының шинчилеинин чорудуп, хоорайларны төлевирлеп, бедик дужуттерни өстүрүп, заводтарны, колхозтарны, пехтерни, фермаларны удуртуп турар. А чырыдымыкын болгаш кадын камгалалы шынаш, мыдыг адырларда херээженнер колдадыр ажылдап турар.

Революция мурнундагы Россияга хелеелиг ажылга ажылдап турган херээженнериниң чүгле 13 хуузу үлетпүрге, колдуунда «кара ажылга» ажылдап турган. Ажылдап турган херээженнериниң 80 хуузу бажың ажылдакчылары, азы нуланчарга болгаш домештиктерге төлевиктеп турган.

Чартык чүс чылдың мурнунда эртемден херээжен кижи совар турган. Ам эртем чыладакчыларының, совет дээди өөредилге черлериниң удурткучуларының болгаш башкыларының барык чартык кезии — херээженнер. 43 муң ажыг херээженнер—эрилелдиң болгаш республикаларның эртемнер академиязының академиктери болгаш корреспондент кежигүннери, профессорлар, эртемнериниң докторлары болгаш кандидаттары, эртем ажылдакчылары, ассистентилер.

Совет херээженнер чуртту эргелеп башкарырында код черни база ээлеп турар. Совет күрүне аппарадында, бүгү хөй-ниити организацияларында кандыг-даа албан-дужаал оларга чедиңгир. Эвилелдекиен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарының составында ам херээженнер 34 хуу, 425 херээженнер ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттары, а чер-чер Советтериниң составында 860 муң хире херээженнер—депутаттарның барык 43 хуузу.

...Кремльдиң Улуг ордузувга ССРЭ-ниң Дээди Советиниң хуралдап турар. Индирде—улуг кара карактарлыг, шинчек кеттингеп аныяк херээжен. Ол дээрге, Узбек республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ядгар Насриддинова-дыр. Төрээн Узбекистанының чечектелиишкининиң дугайын. Октябрь соонда төрээн республиказының экономика болгаш культура талазы-биле боттанган улуг чаартылгаларның дугайын, узбек улустуң ааскежиишиниң дугайын ол чугаалап бээр.

— Социалистиг Узбекистанның чедишкиннери янзы-бүрү чурттарның муң-муң кижилериниң кичээнгейин хандыдып турар—деп, Ядгар Насриддинова чугаалаан. — Бүгү делегейден ажылчылар биске кээп турар. Олар Совет Чөөн түнке болган ажок улуг чаартылгаларны бедии-биле үнелеп көрүп турар.

1941 чылда Ядгар Насриддинова узбек херээженнерден эң-не баштай инженер дипломуун алган. Дайын чылдарында көвүрүглерин, хемнер оруктарны түдүп турган. Мордва автономнуг республиканың президентизи Ефимия Яскина, Дагестан АССР-ниң президентизи Роза Эльдарова, Сонгу-Осетин АССР-ниң — Тамара Хотагурова, Якут АССР-ниң — Александра Овчинникова, Нахичеван АССР-ниң—Алиева Сакина Аббас кызы болуп турар. Эң аныяк совет автономнуг республиказ—Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазынга көшкүн ораттың уруу, кадарчы чораав Бай-Кара Долчанмаа сонгуттурган.

Совет күрүне бистиң ажыл-ишчи херээженнеривистиң чогаадыкчы ажыл-херектерин бедии-биле үнелеп турар. Улус оларны йөрээл база мактап турар. Будуң чартык миллион хире совет херээженнерни орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан, үш муң ажыг херээженнер Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларының Алдын сыдыстарын эдилеп чоруур, оларның иштинден 24 кижиге ол атты ийи дакпыр тыныскан. Эртемниң, техниканы болгаш культураны хөгжүдүрүнге шылгаранган чедишкиннери дээш 800 херээженнерге Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреаттары аттарны тыныскан.

Коммунистиг партия, Совет чазак херээженнериниң чаагай чоруунуң болгаш аас-кежиишиниң дугайында доктаамал сагыш салыышкынын илерткейлеп турар. Ие, чаштыг камгалаларына амгы эртемниң чаа чедишкиннериниге үнделиттингеп системазын чуртта тургускан. Күрүне моон-биле холбашкан хөй чарыгдаларны бодунга бүрүнү-биле алган. Уруглар садтарында болгаш яслилеринде 8,5 миллион уругларны кижиндип турар. Чүс муң ажыг эмчилер херээженнериниң болгаш уругларның кадыын камгалаан эмнелге болгаш профилактиктиг албан черлеринде ажылдап турар.

Совет чуртта не херээженнер ыяшка болгаш сагыш салыышкынынбыле бүрүткеп 82 муң херээженнерге «Маадыр нев» деп үндүрүг атты тывыскан. 9 миллион хире херээженнерни «Иежин алдары» орденнер болгаш «Иежин медалы» медальдар-биле шаңнаан. Херээженнериниң бажың ажылын чинтедирп-биле хөй түүлдерин кылып турар.

Ада-чурт дайынының сүртенчиг чылдарында совет херээжен патриоттар ашактары, акы-дүүнмалары, адаларын-биле деңге Төрээн чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш дайылдашкан. Олар үжудукчулар болгаш танкисчилер, санитарказар болгаш харыдазачылар, партизаннар болгаш разведчиктер болуп турган. Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга арес-маадырлыг чоруу дээш 90 херээженнерге Совет Эвилелиниң Маадыры деп үндүрүг атты тывыскан.

Калинин аэроклубтуң инструктору Анна Егорова дайынның баштангы хүнүнерден эгелээш, фашистерге удур маадырлыг дайылдашкан. 1944 чылда, кажан Егорова 16 самолёттан тургустурган болүктү халдаашкынче баштап кирген үезинде, оон самолёдуна дайзынның огу даапкен. Өртенген машина черге чуурудур дүшкен. Эрес-маадырлыг үжудукчуга Совет Эвилелиниң Маадыры атты мөнгөн соонда тывыскан турган. Ынчалза-даа маадыр хуулгазын ышкаш, дириг арткан болган. Егорова эртенип, балыгланган, туттурган. Гитлержи лагерьге туттурган чехтер, оруссар, италиянар, француздар, югославтар амы-тынын хайыралаайн, совет үжудукчуның амыдыын ап, оон документилерни болгаш шаңналдарын камгалап берген. Фашизмни ашкан Типлелгенин чазарбы чылының бүдүүзүнде Алдын сыдыстыг маадырга тывыскан.

Дайын үезинде херээженнер тылга аар күш-ажылды база боттарынга алган. Олар оьктарны кылып, танкыларны түдүп, солдат хептерни даарап, тараавы тарып, малды эстүүп турган. Хөй белек солдарые болгаш кыстарые ышкынган хөйу дуглуун арткан. Ынчалза-даа олар ажылга алыспаанзар. Төрээн чурттуң хосталгазы дээш өлген маадырларның кадайлары болгаш иелери солдат үругларын өстүүп доруктуруп, оларны кижилер кылып каан.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарының херээженнеринге тайбың оваа эргим, ону камгаларынга күштерин харамаанмайн турарынын ужуру-даа ол. Совет херээженнер Демократтыг херээженнериниң делегей федерациязының ажыл-чорудулгазынга, тайбың дээш, улустарының хосталгазы болган национал хамаарышпас чоруу дээш, делегейниң бүгү үругларының чыыткылыг келир үезин дээш бүгү делегей херээженнериниң шиитпээшкининге идепкейлиг киржип турар.

Ам совет херээженнериниң Комитединиң чалаанын баштаар 600 ажыг делегациялар Совет чуртка чораан. Ол-ла үеним иштинде совет херээженнериниң 200 ажыг делегациялары харын аяа-чорук кылып, янзы-бүрү чурттарга барып чораан. Савал-онаалдарны болгаш дуржугалыг солужары, ужуражышкынынар болгаш беседалар бот-бодун билчир чоруккa дузалап, күжениишкиннерни сырый каттыштырып, тайбың болгаш дешпээе дээш демиселге херээженнериниң чангыс аай фронтузун идепкейлиг киржип турар.

Совет херээженнер Вьетнамда америк агрессиязы килеңзээшкин-биле бүрүү шаап турар. Вьетнам улуска удур агрессиязы соксадыр дээ негелдээрин Совет Эвилелиниң бүгү черлериниң АКШ-тың президентизи Джонсонуун едиитә чорудуп турар. Боттарының чазаанын бүжар-чүдел хөделиишкининге удурлажыгаан хейу дуглуун арткан. Ынчалза-даа олар херээженнери совет херээженнер кыйгырыл турар. Демократтыг херээженнериниң делегей федерациязының чанында тургускан Вьетнамның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Делегей комитединиң составында совет херээженнериниң төлээлекчилерин киргеп болгаш ол комитеттиң ажылын кандыг-даа янзы-биле деткип турар.

Совет чурт, бистиң херээженнеривис вьетнам угба-дуңмаларга материалдыг дузалемчилер көргүзүп турар. Эң аймаан, шарыг материалдарын, чем продуктуларны олче доктаамал чорудуп турар.

ССРЭ-ниң херээженнери бүгү чурттарда, бүгү диктерде боттарының өөнүктерин ниитилелдеп, ат-бүледе төлептиг черни ээлээп турарынга сеткил-сагыжының хамыдыын күзеллдиг. Совет херээженнер делегей конгресстерине, КНО-нуң чанында Херээженнер эргелериниң төлээлерине, пионерлер ордуларынга барып турардар.

Совет херээженнер ажылчыларны ак сеткилдиг, өөрүшкү-биле болгаш бистиң улузувустуң хүндүзээчел ёзугу-биле уткуп ап турар.

(ТАСС).

ХӨЙ-НИИТИГЕ ДАЯНЫР

«Кем-херек үүлгедиглеринге удур демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалын база «Хулиганнааны дээш кеземче харыысалгазын күштелдирер» дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын амйдыралга боттандырар талазы-биле ажылды Тес-Хем, Эрзин районнарның партия, совет органнары, прокуратура, суд, шагдаа черлери база бүгү хөй-ниитизин алдэн калбартқан. Хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн улам-на быжыглаарынче угланган чаа хоойлуну сагырынче районнар аразының прокуратуразы, районнарның суд, шагдаа органнары хөй-ниитипиң күжүнге даянгаш, кедүлүп үне бээрге, партия болгаш совет органнар аңаа үдүү-биле дузалаан. Ажылчы чонуң сеткил-сагыжынга, бүгү эрге-ажыңга Чарлык азжок дүжүп турар болганы-биле оны изии-биле деткээн.

Тес-Хем райкүүскому район Совединиң үшкү сессиялынга үстүнде айтырыгны түскай тургузуп, районнар аразының прокурорунуң илеткелин алган. Үк айтырыгны чүгле сессияга чугаалажып көрген эвес, харын оны партия, комсомол организацияларының хуралдарынга база чугаалажып көрген болгаш боттуг хемчеглерни айытқан. Хоойлу-дүрүмну сагыр херекке Советтерниң родю мурнукузундан кезүүдүр-де иденкейлээн. Ол районнуң партия, совет органнары прокуратура, суд, шагдаа черлериниң ажылынга дузалаар хемчеглерни калбаа-биле ап чорутқаны коскү түңнелдерни берген. 1965 чылда турганынга деңнээрге, районда кем-херек үүлгедир чорук дыка кызырылган.

Районнар аразының прокуратуразы баштайгы көстүп келген чедиишкиннерни быжыглаар сорулга-биле хоойлу-дүрүмну чонга калбаа-биле тайылбырлаарының түскай хемчеглерни ажылдап кылган болгаш хоойлу-дүрүм үрекчилеринге удур демиселди күштелдирбишаан турар.

Хоойлу-дүрүмну үрээр, оңрлаар, самчыгдал кылыр, арагалаар, хулиганнаар чорукту үүлгеп турар кижилерни хоойлу органнары хөй-ниитиниң күжү-биле база боттарының эрге-хүлээлгелиниң аайы-биле илередип, харыысалга онаарын күштелдирип турар. Чижээ, Тес-Хем районга турган оңрлаар Соян Чачын-оол, Шимит-оол Серен-оол олар Эрзин районда ажыл кылбас, тоолачы кижилер Хүрүл Ойдуп база Чооду Дамдын-оол олар-биле сүлчээлежип алган. «Тес-Хем» совхозтуң болгаш «Чодураа» колхозтуң 12 сааның аъттарын оңрлааннар. Ол болүк оңрлар чүрттер аразының хили-кызыгаарының арттырилге чүрүмүн каржызы-биле үреп-даа турганнар. Үк оңрлар түттурган болгаш оларның хереэн РСФСР-нин Кеземче хоойлузунуң 89.114 үүлдери-биле 3—5 чыл хүүсээларда шиитки лээн. Тес-Хем райпозунуң «Чодураа» колхозта магазинининден акша оңрлаан Оолак Очур-оол узун хүүсээлиг шиитиргеп, ол ышкаш үргүлүү арагалаар, ниитиниң хөрөнгизин бодунуу ышкаш көөр турган Соян Доржу 5400 рубльди бодунга ажыглаан. Ол кижи Кеземче хоойлузунуң 92 үүдү-биле шиитиргеп. Самагалдай столованыңның үзүг повары турган Шоп-оол Бойгуммай, дузалакчы повары Надежда Анчымаа, оон оглу Күнгаалай Даш-оол столованың 33 шиа арагазын оңрлааннар. Оларның оор хереэн судка киирген.

Хоойлу-дүрүмну сагырының хемчеглерин ап, хажыдыкчыларга харыысалганы хүлээдип турадаа, Эрзин-даа, Тес-Хем-даа районнарда хоойлу-дүрүмну хажылар чоруктар ам-даа читпейн турар. Чижээ, Эрзин районда комсомолчу чораан Күндүү дээрзи сыгыр оъктуг боону пистолет кылдыр таарыштырып алган, оозу-биле улустуң амытыныңга кыжаныл, азырааш ону чаа тудуп чорун турган туттурган. Оон хереэн судка киирген. Ленин аттыг колхозта Менди Кок-оол дээрзи эзирип алган улустуң амызының кыжаның колхоз даргазының ажылдаар ареэлинге дүржоктанып, хулиган херек кылган. Комсомолчу Чымба Маадыр-оол, Бүскелмаа Шофер, Буга Каадыр-оол база Сувандин олар район төвүнге арагалаап, хөй-ниити черлеринге кирип, кижилерге кыжаның чорун турганнар. Оларның шуптузун Кеземче хоойлуузунуң 3 кезээ-биле бууруудаткан.

Арагалаар, оон уламыңдан сула салдынар чорук кижилерни улуг херектерге чедирип, курунениң, кооперативтиң өнчү-хөрөнгизин самчыгдаар чорукка чедирип турар. Чижээ, «Тес-Хем» совхозтуң чолаачызы Степан Ұржанай эрткен чылдың он бир айларында 2661 литр бензинни норма ажыр өртедип чарыгдаан, ол-ла совхозтуң чолаачылары Серен-оол Калчан, Чыргал Даржай-оол олар база оон дудак чок болгулаан. Самагалдайның төп аъш-чем магазининге садыгдап турган Кочелеров үргүлүү арагалаар турган. Ол кижи 5600 рубльдиң самчыгдалын кылган. Шуурмак столованыңга кассирлеп турган В. Мамонтова 1740 рубльди чок кылган.

Райпозуңуң кол бухгалтери турган Александр Тужинов доктаамал арагалаар турган. Ол кижи ыяш ажыл-агый черинииң бухгалтери Македонов-биле болүглежип алган, кооперативтиң 2100 рубль ажыг хөрөнгизин самчыгдаан. Ол ам хорудаалда. Садыг ажылынга турган Мария Сат, Александра Хертек болган эске-даа кижилер кооперативтиң хөрөнгизин хейү-биле самчыгдааннар. Ынчангаш Тес-Хем райпозунда самчыгдалдарның түңү эвээжевейн турар.

Арагалаашкынче суңдугар чорук кижилериниң ажылынга харыысалганын кудуладыр чорукка чедирери ам-даа хөй. Чижээ, «Чодураа» колхозта малчын Чооду Кара-оол малдан турган молдургаларын эвээ каггаш, арагалап чорун турда, оларның 23 бажы каш-ла конукка өлген.

Чоокта чаа Кызылга прокуратура, суд, шагдаа ажылдакчыларының партия, совет ажылдакчылар-биле каттышкан чевүлел хуралынга совет хоойлуларны шаңгыы сагырыны күштелдирер хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ынчангаш Тес-Хеминиң районнар аразының прокуратуразы, суд, шагдаа органнары совет хоойлуну сагыыр, ол органнарның кижизидикчи болгаш кезээче коргүзер ролин бедидер хемчеглерни чаа күш-биле боттандырарын чорудун эгелээн. Тес-Хем районда истелге органнарының тывыңгыр ажылының ачызы-биле мурнунда илередейн турган «Тес-Хем» совхозта болүк оорларның хереэ ажыттынган.

Истелге органнарында кызымак ажылдап, совет хоойлуну сагырынче боттарының күжүн харам чокка берип турар эштер хөй. Оларга Тес-Хемде С. Юша, Д. Ондар, Эрзинде С. Моргүй, Б. Сат олар хамаарыжыылар.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл болүрүнүң байырлалы чоокшулап орар. Ынчангаш Тес-Хем, Эрзин районнарның хоойлу органнарының ажылдакчылары совет хоойлуну чонга калбаа-биле тайылбырлаар, оон ачызы-биле корум-чүрүмну күштелдирер хемчеглерни идепкейлиг-биле чорударлар, олар бо херекке хөй-ниитиниң идепкейлиг киржилгезинге даянып.

Д. МИҢИТ,
районнар аразының прокуреру.

ӨРГҮҮДЕЛ

Оңгар-Өдек — малчыннарның шагдан тура кыштаа. Берт-Дагның оргу ховузу талыгыр делгем, чем салыр тавак ышкаш, ында кээп оорара берген. Тес унуп дургаар сыыладыр үрүп кээр соок чыварны тавактың эрии ышкаш бедиктелчек черлери дозуп, оон өттүр кагар күжүн суларадып турар. Ынчангаш малчыннар ол черни кыштаг кылдыр шилээн. Ол кыштагны ам Александр Дарыгович Монгалбин ээлеп турар. Шаанда, боланыже, ол өдекке экиле дизе шээр болгаш бода малдың каждаалары, каш өглер тургулаан. Ам ол барык таныттынмастаан: ону мал кажаалары, чуртталга бажыңнары, часкы хову ажылдарынга белеткеп каан техника түүлдери долган. Мотөрлөр даажы мырынай үзүлбес: чер-чери-биле чаттылган, ынчалза-даа тракторбиле ыяк таптай бастырып каан силосту ол-бо коданнарже трактөрлөр-даа, машиналар-даа алгаш чоруп-ла турар. Суур чыгыы ол черде кижи бүрүзү-ле канчыг бир ажылды хүлээттинип алган, оон күүселдези дээш ажылдап турар.

Александр Монгалбин бизе оон кадайы Саара Монгалбин бо хүннерде мырынай берге, харыысалгалыг ажылды хүлээнип алган, кызыг-кыйыг чок ажылдап турарлар. Хойлар кыштың эң-не соок айы январьда түлүү-биле хураганнал эгелээн. Дүн-хүн иштинде 20-30 чедир хойлар оолдап турар апаарга, малчыннарның ажылынга эң чай чок уе таваржыр...

Монгалбиилерниң өг-бүлези сигении чада салган, мал чеми тараану оңгачаларга тарадыр урган турганнар.

— Чер оъттаан хойлар дераан келир, оларга немелде чем белеткеп тур бис — деп, хойжулар ажылын тайылбырлааннар.

Шынап-ла, удатпаанда хойлар чаныш кээп, немелде чемни чиир кажаазынче шуужүп киргеннер. Сигенни чада салган, тараану оңгачаларда урган болганда, хойлар чиир чемнин чип-ле аар ыйнаан кылдыр болаан, эжиин хатташ, чоруй баар малчыннар бисте чок эвес, а демги малчыннар ындыг эвес, олар хойларның чемнерин бир денге чиирин хайгаарап турарлар. Хойлар база чаныкканы: олар боттарының чем чиир черлеринче чоруй баргылаар, а эзлери ол чүрүмну чазып турар хойларны аңаа чаныктырып турар.

Хойларны кажааже киирипкенде, олар база-ла турар черлерни часпас. Хураганнарны бичии, даады база шору доруга бергеи айы-биле үзе тургускулаан, а оглун эмзирер хойлар чогуур өрээлеринче киргилей бээр, хураган эмзирбес, ам төрүүр хойлар, «бисдаа маңаа шаптык катпаал» дишкеп ышкаш, дыштаныр черинче үстүп чоруй баар.

Тенек, чүрүм билбес кижини улус: «аче, хупура, ана мал түве болбазыкпа» дижир болгай. Ынчалза-даа малды безин чүрүмчүдүп, чаныктырып болзур дээрзин кызымак малчыннар дерек кырында көргүзүп турар. Бодап-даа көрээл. Монгалбиинің коданында төрүүр дөрт чүс сезен хой бардыр. Оларның шуптузун оолладыр, шуптузунга хураганнарын хүлээдип берип, эмзирип тоттурар апаар. Борта малчын кижиниң чеже хире күжү үнер дээр силер, чээ?

Хой оолдаашкыны кончуг эки түңнелдиг чоруп турар-даа. Үш чүс бежен төрүүр хойлардан үш чүс бежен алды хураган алдынган. Хойларның төрүүрү алактаып кел чоруур. Хураганнар эки дорутуп турар. Ындыг болбас үжүр-даа чок: хураган-даа, хойдаа кажаазының ишти чылыг, сайгылгаан хөндүр кывар болгаш кургаг, ногаан сиген, үүрмек чарба четчири-биле бар. Коданда кудук доктаамал ажылдап турар болганда, малдың суггалы четчир.

Александр Дарыгович ажылынын үре-түңнелдиниге өөрүп, мынчаар чугаалап турар:

— Бо чыл — онза байырлалдым төөгүлүг чылы болгай. Ону төлептиг демделээр төлээде, харыысалганы улам улгаттырып, кадай-биле ийилээ колдаап турупкан бис. Түңнел эки-дир, чидириг-даа чок. Чүс хойдан тозан беш хураган, хой бүрүүнүлеп 2,5 кг дүк алыр хүлээделиг бис. Ол харын-даа ажыр күүсеттинер апаарынга ам шуут бүзүрей берген бис!

Хой оолдаар үеде коданнарга сакмаишкитер ажылдап турар апаарын билир болгай бис. Ынчаарга Монгалбилер хамык ажылды боттарынга апкааннар.

А. Монгалбин — СЭКП Тыва өбкомунуң кежигүнү. Ол хой чылдарда удуртуур ажылды кылып-даа келген. Ам болүнүң хууда үлегерлиг-зээн көргүзери-биле малчын болу берген. Оон кадайы С. Монгалбин — Маадыр-ие, он бир уругларының иези. Чаш малга ынаанын дугайын Саара мынчаар чугаалап орар:

— Чаш хураганнарны ажаарынга бүгү күжүмүү, билиимни бээр кижи мен. Бодум малга эмнелге дузаламчызын көргүзеринин болүүн аргаларын өөренип алган мен. Мээң малчын болурумга ол кончуг дузалап чоруур, ынчангаш хураганнар аарый-даа бээрге, баштайгы хемчеглерни алырынга ол улуг ажыктыг-дыр.

Александр Дарыгович ажылдың мурнакчы дуржулгазын шиңгээдип алырынга дыка-да туралыг. Ол Таңды районда Дуржулга станциязының хойжуларының аалдарынга чорааш, кажааны канчаар тутса чогуурул, малдың ажаалазы болгаш чемгерилдези эртемге үндезилеп канчаар тургустунарыл дээрзин кызымаа-биле билип ап чораан. Ылангыя ында Оюн Дажы-Санның хөөнүң кажаазын улуг сонуургаан.

— Мээң бо коданымда кажааны Оюн Дажы-Санның кажаазының кол-кол түүлдерин барымдаалап кылган түве. Харалаан, бирле түвени кончуг үткан чораан мен. Бо кажааның иштинге бир цистерна салып аар турган түведир. Кажаа иштинге чылыг черге турган сугнуң температуразы чаш мал суггарарынга кончуг тааржыр. Ам ол чазымны эдер мен. Бистиң малчыннарывыс мурнакчы ажыл-агыйларже чоруп, оон ажылының дуржулгазын көрүп ап турары улуг ажыктыг. Малзы араттарның шаанда чыдып калган аргазы-биле ажаар, чемгерер эвес, чаа арга, дуржулга херек. Малдың үксаазы безин ам бо үеде өске, сайзырангай апарган болгай —деп, малчын күзелин илергейдеп орар.

Монгалбиилерниң байырлалга тудар өргүүдези шыырак болуру амгы түңнелден көстүп турар. Ам кол-ла түве — чедиишкинни быжыглаары. Ынчаарга Монгалбилерниң хөлдары быжыг, күзел-соруу бедик, бүзүрели улут.

* * *

Оңгар-Өдектиң коданында бүгүле түве таарышкан. чедиишкинниг даар болза, хөөрем чорук болур. «Тес-Хем» совхозтуң директзиязы, партия комитеди болгаш профэвилелдин ажылчын комитеди чамдык түүлдерни чедир кылбаан. Хой оолдаашкынының үезинде малчыннарга түскай хептиң (халат, шык өтпес идик) бербээн. Тайылбыр-массалыг ажыл кошкак оор туржук. Оңгар-Өдекке малчыннарның чагытқан содуннары он шаа хонгаш, дигни-биле кээп турар. Малчыннарда, оон иштинде Монгалбииде радиоприёмник бар, ынчалза-даа ол чугаалавас, батареязы чок. Автолавка ховар кээп турар. Кино көргүзүлгезинии дугайын чугаалаандаа хераа чок.

Берт-Даг салбырынга мурнунда ийи хойжу бригада турган. Ам оларны каткаш, ону хостаткан бригадирлиг, ийи үчётчиктиг бир бригада кылдыр тургузуп каан. Оон кайы хире ажыктыын келир уе көргүзе бээр, ынчалза-даа маңаа демделеп каар кол-ла түве — бригаланың кадрлар талазы-биле байдалынче улуг сагыйты салган турар ужурлуг.

Салчак ТАМБА.

ӨЖЕНЕЛЕЛ

Профэвилелдериниң негелдези

ЛОНДОН. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың профэвилелдериниң чөвүделиниң национал күүсекчи комитеди ажыл төлевириниң ниити национал минимумун тургузарын чазактан негээн. Чурттуң чонунуң кол массаларының ажыл төлевириниң амгы деңнели амыдырап чурттаарынга шуут чедишпес болуп турар.

Демократтыг күштерниң тиилелгези

ТОКИО. (СЭТА). Киото дээр япон хоорайның демократтыг күштери хоорайның тергиилекчизин сонгуурунга улуг тиилелгеми чедип алган. Сонгуулданың түңнелдериниң дугайында чарлаан медээлер-биле алырга, коммунистиг болгаш социалистиг партиялардан чаңгыс ай кандидат Киноси Томин 253 муң бадылаашкынны ап, хоорайның тергиилекчизи болу берген.

Киото — чурттуң үлегүүлүг болгаш культуралыг чугула төвү. Дайын соңдагы он чеди чылдың дургузунда ол хоорайның тергиилекчизи либерал-демократ болуп турган.

Тараачыннар семинары

РАНГУН. (СЭТА). Бирманың тараачыннар семинары улустуң тараачыннар чөвүделиниң уставын чүүлдүг деп норган. Чөвүделдериниң органнарын — кодээ, район болгаш оске-даа чөвүделдерин — мартта тургузуп эгелээр. Тараачынмарның ортузунга организастыг болгаш кижизидилгелиг ажылды «Бирманың социалистиг программа партизы» удуртур.

Кодээ ажыл-агыйның талазынга дөрт чыл планының онаалгалары кодээ ажыл-агый будүрүлгезин чыдыа 6 хуу улгаттырарын, тарылга шелдерин дыка калбартырын болгаш кол культураларның дүжүткүр чоруун өстүрерин көрүп турар. Ам яңгы-бүрү курстарта муң ажыг тараачын организакчыларын белеткээн, ол чорук бо чылын кодээ суурларта 3500 чөвүделдерни тургузар арганы бээр.

Голдберг Мурнуу Көрейде

ТОКИО. (СЭТА). АКШ-тың КНО чанында доктаамал төлээлекчизи Голдберг Мурнуу-Чөөн Азияның болгаш Ыраккы Чөөн чүктүг чурттарында чоруп турар. Сеүлга баргаш, Мурнуу Көрейиин президентизи Пак Чжон Хи-биле ол үжурашкан. Вашингтонуңу төлээлекчизи болгаш мурнуу-көрей президент «Сонгу Вьетнамны бомбалаарын киришпе-тир, дайын чорудулгаларының бүгү хевирлерин Вьетнамга үргүлүүлээ-ринең эргежок чугулазынга хамаарыштыр үзел-бодалдарының дүжүт турарының дугайын медегээннерде-деп, Кюдо Цусин агентилел дыңнаткан.

Мурнуу-Чөөн Азияның болгаш Ыраккы Чөөн чүктүг чурттарынче Голдбергтиң аян-чоруунуң соруглазы чүл дээрге Вьетнамга дайынны улам-на калбартырының планнарын тайылбырлаары болгаш агрессия талазы-биле АКШ-тың авилелчилеринең ол дайынны улам идепкейлиг деткээн турарын чедип алыры болуп турар.

ЯНЗЫ=БҮРҮ ДИПТЕРДЕН

Кыдатта болуушкуннар

Партияның болгаш күрүненің «антимаоцзэдуучу ажыл-чорудулгага» сеантлеттирген ажылдакчыларынга удур кара туразында ажылаашкын төпте-даа, чер-черде-даа үргүлүлеп турар дугайын кыдат парлалганың дыңнадыглары хереченлеп турар.

Хунвэйбиннер болгаш цзаофаньчылар ККП ТК-ның Төп-Мурнуу талакы бюрозунуң бирги секретары болгаш ККП-ниң Хубэй можуда комитединиң бирги секретары Ван Жэнь-чжунга удур шыңгыы халдаашкынны кылып турар. Эртken чылдың чайынында Ван Жэнь-чжун Мао Цзэ-дун-биле кады Янцзы хемге эжинген болгаш оон соонда удаазында ККП ТК-ның чанында «культура революциязының хереглерин талазы-биле болүк» дижир түвезинің составынга ону киргеннин чугаалап каар херек. Цзаофаньчылар-ның контролдап турары «Хубэй жибао» солуун ам Ван Жэнь-чжунну «барыын үзелдиг идегет» деп адап, «Мао дарганың айтышкыннарынга удур ходелген» дээш ону буруудадып турар.

Ол-ла солуун ККП-ниң можу комитединиң ийнги секретары, Хубэй можуның улусчу комитединиң даргазы Чжан Ти-сюэни чылча шавар деп кыжаныл, «культура революциязын бужартаткан», «ТК-ның айтышкынарынга удурланган», «цзаофаньчыларга удур шаап халдаан» деп ону буруудадып турар.

Цзаофаньчыларның «дүжүргени» ККП-ниң Шаньси комитединиң бирги секретары Вэй Ханьны болгаш партияның можу комитединиң өскедаа секретарьларын «Мао Цзэ-дунга удурланган» болгаш Совет Эвилелинге эп-сеткилин каттыштырган деп буруудаткан. Цзаофаньчыларның эжелеп алганы «Шаньси жибао» дээр солуунуң материалдарындан билдиниң турары болза, ам Кыдаттың таварышкан бергелери дээш «ала чайгаар болур халаптар» болгаш «совет ревизионизм» буруулуг дээр чүвениң дугайында кыдат удуртукчуларының тарадып турар хоозун бодалдарынга чөрүттүр Вэй Хань чуртта экономика талазы-биле тургустунуп келген бергелериниң чылдагаанны «кол шугум, улуг шуралашкы болгаш улусчу коммуналар будуртукчу күштерни кошкаткаңында» деп айтып турган.

Чурттуң мурнуу талазында «Наньфан жибао» солуунну эжелеп алган цзаофаньчылар «ККП-ниң Гуандун можу комитедин чылча шавар» деп кыжаныл турар. Оларның сөөг-биле алырга, Гуандунуң партком «Мао Цзэ-дунга удурланып», ол можуга «культура революциязын» чылча шаап турган.

Гуанчжоуда (Кантон) үнүп турар солуунга цзаофаньчылар «Гуандун можунуң революсчу бунтарь каттышкан комитединиң цзаофаньчыларга удур туреларының «эрге-чагырганы эжелеп алганынга» таарымнас чоруун илергейлеп турар. Можуда «эрге-чагырганы эжелеп алыр» үезинде «демисеядің чидиг хынжыны» ККП ТК-ның Төп-Мурнуу талакы бюрозунда болгаш ККП-ниң Гуандун можу комитединде эрге-чагыргада олурар каш санныг кижилерже» удур утландырбаан деп, ол солун чулчуруп турар. «Наньфан жибао» солуунуң дыңнадыгындан ап көөрге, Гуандун можунуң улус массалары хунвэйбиннерниң болгаш цзаофаньчыларның ходелишкиннерин деткиринден херек кырында ойталаан.

Хэнань можуда байдалдың дугайында ККП ТК-ның шериг комитединиң айтышкынарывың допчулалын бижээн даңзы бао Пекинде көстүп келген. Ында болуп турар «улут таварлажмышкыннарны» соксадмы-биле шеригнерни ол можуже чорударының эргежок чугулазының дугайын айтышкыннарында чугаалап турар. Можуның «Хэнань жибао» солуунну «шериг контролюнга тургузарын» болгаш «эде организастарын» моон-биле кады дагаш турар. Солуунну бүрүү-биле эде организаставарынга» чедир ону үндурерин соксадыр. «Чугаалажмышкыннарны» чорудары-биле боттарының төлөлерин Пекинче чорударын таварлажмышкында киржип турар ийи талалардан — маоцзэдунчулардан болгаш оларның удурланыкчыларындан шериг комитеди негеп турар.

Кыдатта пос материалдыг чедиишпейн турары-биле хозбаштыр өжүүге баглаар пестерге болгаш туктарга үнер хөй чарытдалдардан ойталаар деп хунвэйбиннерни болгаш цзаофаньчыларны КҮР-нуң чазазының кыйгырган дутайын япон корреспондентилериниң Пекинден дамчыткан дыңнадыгларында чугаалап турар.

Кыдат парлалганың дыңнатканы-биле алырга, чартык чыл ажыл үеде чаңсар болган соонда Пекинниң чамдык эге школаларында өөредилге иштин эгелээн. Өөредилге программалары үндезинин-биле өскерттинген. Мао Цзэ-дуннуң түүлдеринден болгаш чогаалдарындан үзүндүлерал колдуунда номчуур болгаш шээжилеп алыр, деп өөренikчилерни албадап турар. «Мао дарганың» дугайында ырларны шээжилээр. Кытап ажылдан эгелээн бүгү эге школаларга хунвэйбиннериниң («кызыл солдаттыгаштарының») организацияларын тургузар деп кыдат парлалга кыйгырып турар. Моон мурнунда Кыдатка туруп турган пионер организациязын хунвэйбиннер солуун ужуралуг дээш ол ышкаш-тыр. «Мао дарганы амы-тын-даа хайыралдавайн камгалаар» сорулганы уругларның чаа организациязының мурнунга салган.

* * *

Хэнжүп орар чурттар Кыдатка боттарының хамаарылгазын эде көрүп, оортан шиитпирлиг башкаланып турар ыңдыг фактыларга Кыдаттың амгы удуртукчулары таарышкан деп, Чехословакиниң «Руде право» солуну бижээн. Мао Цзэдуннуң штаны делегейниң ажылчын чымчээшкининден база тускайлаттырган дээрзин солуп айтып турар.

Аргентинаның «Мүастра палабра» солуунуңу демделээнин: «Мао ышкаш кым-даа улут антисоветчи хөөнүг эвес болгаш улуг антимарксисчи база антилениичи болбайн турар деп чүвени бүгү делегейге Мао көргүзерин бодаан. Ону ол чедип апкан-даа. Америк империалисти аңаа өөрүп четтириишкинни дээш хире-чергеен-биле илергейлеп ужурлуг: америк дайынзыракчы Вьетнамда боттарының бомбалаткынын кыдат удуртукчуларының таварышкан антисоветчи кампизинидегерге өөскүткен үезинде чоруданы база таварылга эвес. Чугаа ол дугайында болуп турары агрессия антисоветизм — ол дээрге империалистиг агрессорларга белек-тир».

«Бүгү делегейниң коммунистери ажылчыннары, дешилгелиг хөөнүг болгаш мурнакчы кижилери Мао болуүнүң болдурган болуушкуннарын сагыш саргыышкын-биле хайгаарап турар, чүге дээрге, ол болуушкуннар Кыдатта социализмниң салым-чолунга айылыды канчаар таварыштырып, империализмге ажыктыг болуп турарын олар көрүп турар» деп, ол солун медегээн.

(СЭТА).

Америк ужудукчунуң миннишкини

ХАНОЙ. (СЭТА-ның корреспондентизи). «Шарик, ортендирер, буза тепсир бомбаларны ажыглавышаан, чурттакчылыг районнарже халдаашкынны кылыр деп дужаалды алган мен...» «Ужар түүл дивизияның төлээлекчизи подполковник Бэнни Синваның 15 минутада болган хурал үезинде биске чугаалааны болза, чонуң мораль талазы-биле угаанбодалын базар, тайбың чугаалажмышкыннарга чөпшээрежип, дужуп бээринче баар кылдыр чазакты албаазар төлээде, ВДР-ни үргүлүү бомбалаар ужурлуг бис. Бистиң тактикавыстың ужуру хамыктың мурнунда түлеп дизе, кодээ суурларны долганлыр буза тепсир бомбаларны октаарында болур деп, ол чугаалаан. Ол чорук чонуң ортузунга улуг чидиригни болдуруп база кодээ суурларда камгалал черлерин дилеп маңнажырынче дириг арткан кижилерни албаатар. Кажан олар камгалал черлеринге чашты берген үезинде оларны ортендирер бомбалар-биле согар херек, оон дараазында бир эвес олар камгалал черлеринден үнүп маңнажыр болза, ынчаарда шарик бомбаларны ажыглаар херек. Ындыг система кижилерни бүрүнү-биле узуткаарын магадылап турар».

Бо чүү деп чүвел, канлыг арга-биле кижилерни дораан кырар дугайында фашистиг рейхтиң дириг арткан «албадал херектер мастерлериниң» бирээлиниң бужар-чүдек чүлчүрүшкүнү бе? Чок, бо дээрге, америк ужудукчунуң бижээн миннишкини-зир. Ону вьетнам солуннарга парлап үндүрген. АКШ-тың шеригдалай күштериниң майору, 34 харлыг Шарль Н. Тэннер «Корол си» дээр авианосецке албан эртирип турган үезинде ВДР-же халдаашкынчы хөй удаа кылган, ынчалза-даа адактың сөөлүнде оон самолёдун 1966 чылдың октябрь 9-та сонгу вьетнамда Фули хоорайның агаарынга андара аткан.

Америк ужудукчулар араатанзыг дужаалдарны чүгле ап турар эвес. Олар үк дужаалдарны херек кырынга күүсединп турарлар. «Дужаалды ылаптыг күүседири-биле хөделип турган мен. Удаан кижилерни аймаазырадыр болгаш оларның кымы-даа дезип үнмезин дээш база дирис артпазын дээш дүн ортузунда ужудуп чоруп турган бис. Тханьхоа хоорайдан элээн мурнуу-барыын талаже 13 километр ырак турар Муи Тяо дээр бичии сууржуштуң бир дугаарында бомбалап, халлаар ужурлуг турган чүве — деп, Тэннер үргүлүүлеп бижээн.

Өске-даа ужудукчулар-биле бир дөмей, мен база-ла бомбаларымны октап эгеледим, оон түңнелинде көдээ сууржуган өлүмүнүң демир дээрбээнге куржадыпкан. Көдээ суурнуң кырынга база катап ужудуп келгеш, олче өртендирер бомбаларны октаан бис. Көдээ сууржугашта кыпкан өрт чалгаан далай ышкаш болган, бүгү-ле түве адынга ышкаш көстүр. Кажан сөөлгү хемчегни күүседир — шарик бомбаларны октаарыбыле үшкү удаа суурнуң кырынга ужудуп келген үевисте оттан амытының камгаланыры-биле суурдан үне маңнашкан кижилерни көрген мен. Ынчангаш эъдим соолаш-ла дээн. Ынчалза-даа дужаалдың негээнин ёлүгаар шарик бомбаларымны ол маңнашкан кижилерниң бажынче шуут-ла октадым. Ол суурдан чоруп турувуста ында чалбыын ошпаан түве. Өлүрткен чурттакчыларның дугайын, үредилген школаларның, хүреэлериниң болгаш эмнелгелериниң дугайын бодавайн баар аргам-даа чок болган».

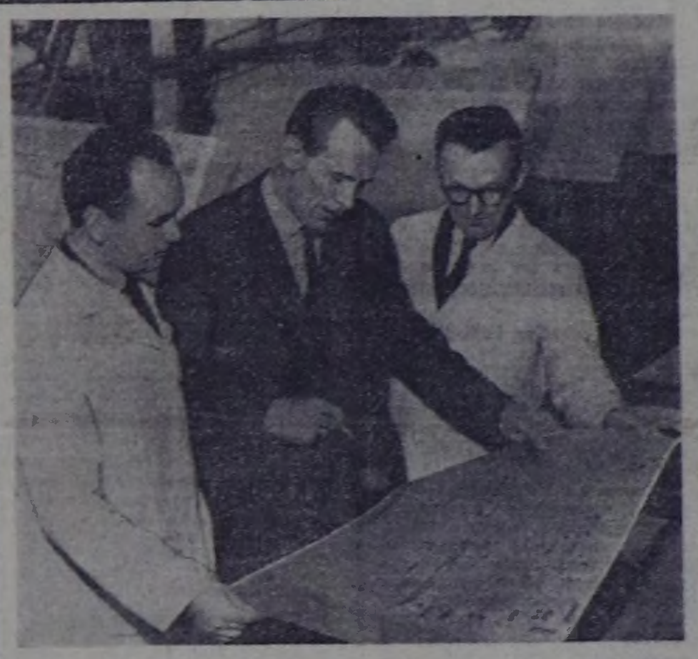
Сонгу Вьетнамның сырый чурттакчылыг Фули, Намдинь, Винь, Тханьхоа, Тхайбинь, Тайнхуйен хоорайларын араатанзыг бомбалаарынга Тэннер каш удаа киришкен. Ол халдаашкынчыларга Тэннер болгаш оон эштери — кеңниг үүлгедиглериниң чурукка тыртырган хоолгазын парлап үндүрген.

Америк самолёттар Сонгу Вьетнамда чүгле «бетондан болгаш кандан кылган дериишкиннерни» бомбалап, «чурттакчылыг черлерни бомбалавайн турар» дээр дугайында америк башкарыкчы болуктериниң хоозун медеглелдерин Тэннериин миннишкини шуут сойгалап турар дээрзин вьетнам солуннар чаңгыс үн-биле демделеп турар.

Америк дайынзыракчылар вьетнам чонну кырып өлүрерин баш үзүр ажылдап кылган планны ёзугаар чорудуп турар. Делегейниң депилгелиг хөй-ниитизиниң бо түңнелинде америк ужудукчунуң миннишкиннери бадыткап турар.

Лодзьде (Польша) трансформатор заводунуң бөлүк инженерлери 400 мегаватт күчүлүг трансформаторуңу төлевилелин чугаалажып турары. Моон мурнунда польша будүрүлгелерге ындыг күчүлүг трансформаторну кажан-даа тургуспайн келген.

ЦАФ — СЭТА-ның фотозу.

БО АРЫНДА: СОВЕТ АРМИЯ ХҮНҮНГЕ ТУРАСКААТКАН СЛЕТ* КАМГАЛАЛ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ ҮЛЕГЕРЛИГ ОРКЕСТРИ* ЖУРНАЛИСТЕРНИҢ ЧАА СЕТКҮҮЛҮ* СЦЕНАДА МУСТАЙ КАРИМНИҢ ШИИЗИ* АБХАЗ УЖУДУКЧУ КЫС* ТУРИЗМНИҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ ЧӨВҮЛЕЛИ ПОХОД ОРГАНИЗАСТААН

ШКОЛАЧЫ ООЛДАР СЛЁДУ

Н шериг неззиниң дивизиозунге Кызыл хоорайның школаларының евреиичи ооллары отряд-отряд аайы-биле чыскаалыпкан. Шупту чаңгыс аай идик-хептиг болгаш кыпымал погоннарлыг. Шупту-ла бир аай бичии ооллар чыскаалып алгаш турарга, чараштары-даа аажок. Отрядтар бүрүзү кызыл ёзугаар дыңналып, рапорттар бердингеи соонда, штабтың командылакчызы улуг офицер Новиков майор эш Гусевке рапортун берген.

ЧУРУКТА: Н кезектиң дайынчызы Н. Ульянченко Кызылдың № 6 школазының евреиичилери-биле кады.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Ооң соолунде үрер хөгжүмге удеттирип алгаш, чыскаал-марш-биле клубка келгеннер. Совет Эрге-чагырганың 50 чыл база Совет Армиязың 49 чыл ооцига турасиаатқан хоорайның школаларының евреиичи оолларының ийиги слёду шак ынчаар эгелээн.

Слёттуң киржинчилеринге — евреиичилерге Ада-чурттуң дайынының киржинчизи капитан эш Яковенко байыр чедирип, чүве чугаалаан. Ону евреиичилер улуг сонуургал-биле дыңнааннар. ВЛКСМ Төп Комитеди, пионер организациязының Төп Чөвүлели, Совет Армиязың Кол политиктиг эргелели база «Пионерская правда» содунуун редакциязы Бүгү-эвилелдиң «Зарница» деп шеригжитиген спортчу евюкун организастаан.

Ооң ышкаш уруглар чепсектиң чамдык хевирлерин көрүп, ону ажыглаарының дугайында ниити дүрүмнерин билип алганнар.

Ол

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыл-ла үнелеп эдилген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАРТ 4 СУББОТА № 54 (6691).

Өртээ 2 көп.

КАДЫ КЫЛГАН СОВЕТ-ЭФИОПИЯ ДЫҢНАДЫГ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет тазактың чалаанын ёзугаар Эфиопиянмың императору I Хайле Селассие албанның ажыл-чорууун кылып, февраль 27-ге чедир март 2-ге чедир ССРЭ-ге чораан.

Совет Эвилелинге чоруп турганыңыг үезинде Эфиопияның императору болгаш оңу үдээн кижилер Москвадан аңгыда, Ленинградка барып, ол хоорайның амыдыралы-биле болгаш ажыл-чорудуктазы-биле, ооң чамдык үлетпүр бүдүүлелери-биле, культура албан черлери-биле болгаш ураа көрүштүг черлери-биле танышкан.

Император I Хайле Селассие Москвага ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный-биле болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле ужурашкан.

Эфиопияның императору ССРЭ-ге чоруп турганыңыг үезинде совет-эфиопия чугаалажыышкынныр болган, ол чугаалажыышкынныр шынчы сеткилдэн, бот-бодуун биличир болгаш найырадыг байдалга эрткен.

Чугаалажыышкынныра совет талаадан: ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги орлакчызы К. Т. Мазуров, ССРЭ-ниң Даштыкы харектер министри А. А. Громыко болгаш албанның эске-даа кижилери киришкен.

Чугаалажыышкынныра эфиопия талаадан: Эфиопияның императору I Хайле Селассие, Шоа Рас моңунуң генерал-губернатору Месфин Селеши. Эфиопияның черии-далай күштериниң кол командылакчызының орлакчызы командор Искандер Деста болгаш албанның эске-даа кижилери киришкен.

Чугаалажыышкынныр үезинде талаалар Совет Эвилелиниң болгаш Эфиопияның арылында харылааларның байдалын чугаалажып көргеи деп, кады кылган совет-эфиопия дыңнадыгда чугаалап турар. Чаңчыл болган совет-эфиопия найырадыг харылаалар долу деп эргеге, кайы-кайызын хүндүлээриие болгаш бот-бодуун иштики харектерии хөлгаарлаазынга үндезилээп хөгжүп, калбарып турарын олар сеткил ханыышкып-биле демдеглээн. Дыңнадыгда онзалап демдеглеп турарын ёзугаар алырга, делегейниң политиктиг чугула айтырыгларының талазы-биле, экономика болгаш культура талазы-биле, а ол ышкаш национал кадрларны белеткээр талазы-биле чедиишкиниг кады ажылдажыгга бары демдеглеттинген.

Совет Эвилелиниң болгаш Эфиопияның аразынга найырадың болгаш кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажыганың харылааларын улам ыңай калбартып хөгжүдериие база бызыглаарынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдарның бары айыттынган болгаш ол харылаалары шак-ла ынчалдыр үргүлүтүлээр деп ийи таланың күзели илергейлеттингеп.

Кайы-кайызының соңуурган турары делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарын талаалар ужуражыышкынныр болган беседалар үезинде солушкан. Делегейниң дыка хөй чугула айтырыгларының талазы-биле ийи күрүнелериниң үзел-бодалдарының дүгжүп турарын азы чоогун олар сеткил ханыышкып-биле демдеглээн.

Яңам-бүрү социал-политика тургузугуут күрүнелериниң тайбың догуннаашкынының принциптериие боттарының хандыкпыладыын талаалар бадыткаан болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чорууп көшкадырын, бүгү-ниити тайбыңны болгаш делегейге аймыл чок болур чорукту быжыглаарын тайбыңга ынакшылдыг эске күрүнелер-биле кады чедип алырын орааладжыр деп боттарының быжыг шиитпирлиг чорууның дугайын медеглээн.

Делегейниң шиитпирлеттинмээн айтырыгларын тайбың арга-биле таарыштыр шиитпирлээри иниити эрге-ажыктарга тааржып турар дээрзин талаалар хүлээп көргеп деп, кады кылган дыңнадыгда чугаалап турар. Дыка хөй күрүнелериниң, олардың аразында Эфиопияның-даа чорудуп турары, бүүктарга каттыжып кирбестиң политиказын совет тала бодунуң деткип болгаш хүндүлеп көрүп турарын илергейлээн, ол политиказы совет тала улустар аразының дүшкүүрлүг чорууп көшкадырынга болгаш бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарынга идиг берип турар чугула фактор кылдыр көрүп турар.

Делегейниң шыңгыы контролю-биле чепсегленишкинии бүгү-ниитиң болгаш бүрүн дүжүрери дээш, ядролуг чепсектиң петтеретпес дугайында делегей дугуржулгазын кылыр дээш, ядролуг чепсектиң шелделеринең бүгү хевирлериң сокпадыр болгаш ядролуг чепсекти хорудаар дээш, чепсегленишткинии дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыылдырар дээш ийи тала туржуп турар. Делегей байдалын чидиглендиреринге шуут салдарын чедирип турар шак ындыг аймылдыг байдалды Вьетнамда тургусканы-биле холбаштыр боттарының ханы сагышсыралын талаалар опзалап демдеглээн. Вьетнамның херектеринге дашкаартан холгаарлаашкынны талаалар шиитпирлээр буруу шапкап. Ол дайынны эң-не дүргеи сокпадырын болгаш даштыкы кандыг-даа холгаарлаашкын чокка бодунуң салым-чолун боду шиитпирлээр талазы-биле вьетнам улустуң чарын болбас эргезин чугаажок хүлээп көөрүн талаалар деткип турар.

Африкада байдалды бодунуң канчаар көрүп турарын Эфиопияның императору тайылбырлаан. Колониализмниң болгаш неоколониализмниң шиитпирлиг буруу шавар деп боттарының билдингир туружун талаалар бадыткаан болгаш чүдек-бужар колониалдыг системаның артыышкынарын база Африкага неоколониализмниң кандыг-даа илерээшкиниерии чок кылыр дээш, бүгү-ле колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Каттышкан Нацнялар Организациязының Декларациязын эң-не дүргеи күүседир дээш демиселте моон соңгаар-даа бүгү күжениишкиниерии салыр апаар деп медеглээн.

Африка чаңгыс эптиг организациязын тургузарынга Эфиопияның салымшкынын, а ол ышкаш африка чурттарының чаңгыс эвин быжыглаарынче угланган күжениишкиниерин совет тала демдеглээн.

Кады кылган совет-эфиопия дыңнадыгның түңнелинде чугаалап турары болза:

Эфиопияның императору I Хайле Селассиепиң Совет Эвилелинге чорааны ССРЭ-ниң болгаш Эфиопияның аразында чаңчыл болган найырадыг болгаш кады ажылдажылганы үзам ыңай калбартып хөгжүдериие база бызыглаарынга салымшкын болур деп ийи тала санап турлар.

Совет Эвилелинге эвилеп болгаш түректиң ханызындан хүлээп алганы дээш Эфиопияның императору бодунуң ханы ооруп четтиргенин илергейлээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйны болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинии Эфиопияга келзии деп, Эфиопияның императору чалаан. Ол чалалтаар ооруп четтиришкин-биле хүлээп алдынган.

(СЭТА).

Эфиопияның императору ССРЭ-ге аян-чоруун дооскан

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Эфиопияның императору I Хайле Селассие Совет Эвилелинге үш хүнде кылган аян-чоруун дооскан. Хүндүлүг аалчы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Чазаанның чалаанын ёзугаар бистиң чуртувуска чоруп турган.

Африка күрүнеиниң баштыңы болгаш оңу үдеп чоруур кижилер түскай самолёт-биле Ленинградтан Туршияже ужудуп үнүпкеп.

Белеткел доозулган

Бии-Хем районуң «Өөң» совхозунуң Малиновка участогунуң ажылчыннары соңгулдалар хүнүнге эки белектерлиг ужуражыр дээш хайыышкынныг ажылдап турарлар. Участокта партия организациязының агитаторлары бо хүннерде түс-түс малчыннарның турлагларында агитас-массалыг ажылды улам күштелдиргеннер. Ылангыя Куреугда хойжуларга быжыглаан агитатор С. Хөлдүгбей. Чыдалыгда Б. Намчат-оол, М. Маажык соңгукчуларның ханызының долуу-биле хынап дооскан болгаш солуп номчулгазын, беседаларны доктаамал чорудуп турарлар.

Агитучастокта соңгулда хүнүнде хереглеттинер чүүлдерии дерип эгелээн. Соңгулда кабиналарын болгаш урналарны белеткеп алган.

Малиновканың комсомолчулары болгаш аныяктары соңгулда хүнүнде көргүзер концертти белеткеп турарлар. Чоокта чаа олар Курсугнуң хойжуларынга концерттиг аалдап чоруннар.

Амгы үеде участоктуң малчыннарында аң-не харыысалгалыг ажыл чоруп турар. Шээр малдың массалыг ооллаашкыны түлүктеп турар. Совхозтуң мурнакчы малчынныңарының бирээзи М. Чимбиниин малдаан коданында мал ооллаашкыны доозулган. Чаш малды хорамча чок камгалап алыр талазы-биле алган хүлээлгезин малчын күүседип алган. Хой бригазазының бригадири С. Хөлдүгбейниң коданында 590 төрүүр хойдан 250 ажыг хой ооллаан. Олардың 12-ни ийистээн. Хой ооллаашкыны сакманныг аргабиле чорудуп турары малдың чаш төлүн бүрүн камгалап ап, оларны эки ажаар арганы берген. Төрүүр ийи кодан хойда сакманшиктеп турар 3 коммунист-бир болукке-ле 20-дең 70 чедир хураганны доруктур азырап турар. Ол ышкаш аътке дужаар коданнарда үскен иттерниң деңгели эки кыш ажып турар.

Участоктуң партия организациязының агитаторлары малчыннарның ажылын база-ла соңуурган турарлар.

М. ХОРЛУГ-ООЛ,
участокта партия организациязының секретары.

ЧАГЫГ СӨСТҮ БЕРГЕННЕР

ХАЙЫРАКАН (Чөөн-Хемчик). Хайыраканның № 49 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга депшиттирген Т. К. Пичен-оол соңгукчулар-биле ужурашкан. Пионер К. Чавыдак чыылганнарга эш Пичен-оолдуң ажыл-амыдыралының хүгайында чугаалаан.

Соңгукчулар депутатка кандидатка боттарының чагыг-сөзүн берип, улусчу эрге-чагырганың депутады апаргаш кандыг айтырыгларны шиитпирлежириие ынчаынгей салза эки дээрзин айытканнар. Ажылчын М. Доржу, башкы Т. Даш суурда чүвэр бажыңны чаартып, аалгыдары, башкыларны чурттаалга бажыңы-биле хандырарары чугула дээрзин саналдааннар.

ДЕПУТАТКА КАНДИДАТ, ООҢ БОДУНУҢ БӨРҮНҮҢ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕРИ

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Ак-Даш сүт-бараан фермазы бүгү республикага билдингир. Ооң мурнакчы саанчылары Ш. Ооржак, И. Ондар, Д. Сереш сугларның аттарын Тываның колхозтарының, совхозтарының саанчылары, малчыннары адап олурар.

— РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге, чер-чер Советтеринге соңгулаларга уткуштур бистиң бо фермаңың саанчылары эки түңнелдерлиг ажылдаан — деп, Бора-Тайга салбырының үш сүт-бараан фермаларының бригадири, коммунист Чадамба Куурашпаевич Ооржак чугаалаан. — Эрткен чылын Ак-Даш фермазының ажыл-ишчилери аңаа коммунистиг күш-ажылдың деп бедик аты чаалап алган. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге дужаар талазы-биле план күүселдезин алырга, эрткен чылын ак-дашчылар районга бир дугаар, республикага ийи дугаар черни алган болгай. Юбилейлиг бо чылда ооң эки түңнелдер алдынар ужурлуг. Ам үеде малдың байдалы эки, саар инектерниң барык дең кезии бызаалаан, төрээн инектериң сүдү хөй бүрү эдеп, толу менди доругуп тур

— Бистер соңгулдаларны онзагай байдалда эрттирер бис — деп, Чадамба Куурашпаевич ооң ыңай уламчылаан. — Чүге дээрге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының бир кандидады кылдыр бистиң мурнакчы саанчывыс Ооржак депшиттирген болгай. Чопчуң ол шилиндээ дээш бир үн-биле бадылаар бис. Черле ынчаш, бо фермаңың аныяктарының ажыдга идиккейи аажок, ферманың арыг-шеверии дээш сагыш-човаң, барык-ла үйгузуң уткан ажылдап турар кыстар-ла болгай.

Эрткен чылын фермага дөрт саанчы турган болза, ам оларга ийи кижи немешкен. Ол чүл дизе, инектериң баш саны көвүдээни ол-дур. Ак-дашчылар бо чылын улут соруланы салган: ниитизи-биле 1755 центнер сүттү бүдүрер болгаш 1100 центнерни күрүнеге дужаар. Аңаа чүгле саанчыларның эвес, харын ферманың бүгү ажылдакчыларының күш-ажылчы үлүү салдынар.

— Инек малды одарладып кадарарының дуржулгалыг мастерлери бистеп бар — деп, эш Ооржак демдегледи. — Ылангыя салбырның хоочун малчыны, ферманың инек кадарчызы Ондар Ак-кыстың адап болуп. Олар билбес, тура азыралга өөренген, уксаалыг инектерни ол чер одарынга таарыштыр чаңчыктырып, ам мырыңай тыва инек дег кылдыр өөредип алган. Уксаалыг инектиң сайзырадыры коңчуг чүгула чүве-дир. Хамыктың мурнунда ооң продуктулуг шынарлары эки, а ооң кырынга база бир немепки дег ажыктыг чүүл бар: уксаалыг инек чем далдавас, нарын-даа, бөдүүн-даа мал чемнерии дөмей-де хуулдуруп чиптер боор чүве-дир.

Соңгулдаларга уткуштур фермаңың кызыл будуңун үлегерлиг дерип кылган. Ону дериириие Ак-Даш школазының башкылары аштер Шагдыр-оол, Маңнай-оол, Кан-оол дыка хөй чүүлдерии кылган. Суурнуң көдээ интеллигенциязы — ферманың доктаамал аалчылары, маңаа лекцияларны номчуп, беседаларны чорудуп турар.

— Чоннуң төлептиг ооллары, кыстары дээш, бистиң чырыткылыг келир үевис дээш, коммунизм дээш соңгуурунга белен бис — деп, Чадамба Куурашпаевич Ооржак түңнелиниде чугаалаан. — Кымнарны дээш бадылаашкын бээривисти билир бис, олар бистиң идегелиивисти бадыткаар дээрзинге база бүзүрээп бис.

А. АЛЫМ-ООЛ.

ЧУРУКТА: солагай талазындан ол талазынче — Донгак Сереш, Ооржак Чадамба, Шортак Ооржак, Ирина Ондар, Ондар Ак-кыс.

С. Феоктистовтуң фотозу.

ЧОНГА БАРААН БОЛУРУ— ДЭЭДИ СОРУЛГА

Соңгукчулар-биле ужуражыышкынныр

ВОЛГОГРАД. (СЭТА). Март 2-де В. И. Ленин аттыг Культура ордузунга хоорайның Краснооктябрьский соңгулда округунуң ажылчы чонунарының төлээлеичилери РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга боттарының кандидады — СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ниң чанында Партия-контроль комитединиң даргазы Аркий Янович Пельше-биле ужурашкан.

Индирде — бүзүреттирген кижи — «Красный Октябрь» заводтуң бирги мартен цехиниң иэң шуткуучузу А. Н. Гусев. Ол чыылганнарга депутатка кандидаттың амыдыралчы оруунун дугайын, күрүнениң мурнунга роң ачы-хавыяазының дугайын чугаалап, соңгулда хүнүнде ленинчи партияның шылгаттынган демиселчизи А. Я. Пельше дээш боттарының бадылаашкынын бээрииче округтуң бүгү соңгукчуларын кыйгырган.

— Бистер, волгоградчылар, Коммунистиг партияның болгаш Совет тазактың иштинии болгаш даштыкы политиказын изии-биле деткип турар бис. Бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзү тайбыңның дээре магадылалы болур дээрзин эки биидип турар бис. Эрес-маадырлыг күшамылывыс-биле Совет Ада-чуртту могаг чокка быжыглаарывысты бүзүреидип тур бис — деп, оратор чугаалаан.

Ооң дараазында «Волгоградметаллургстрой» трестиң комплексилиг бригадазының бригадири, РСФСР-ниң алдарыг тудугчузу А. П. Хлусов, өруингээшкин дериглезиниң «Баррикады» заводунуң шөй эзилдирер цехиниң начальниги В. А. Цупиов, нефть болгаш газ үлетпүрүнүң Волгоград эртем-шинчилел институдунуң лаборатория удуртукчузу Г. П. Батанова болгаш өскелер-даа чүве чугаалаан. Соңгулда хүнүнде А. Я. Пельше дээш боттарының бадылаашкынын бээрии олар шупту-зу медеглеп, Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга алдар болдурган социалистиг чарыша чедиишиннерии дугайын чугаалааннар.

А. Я. Пельшениң чугаазын чыылганнар чылыы-биле утказын. Бүзүреидиг көргүскени дээш изиг өөрүн четтириишкинни волгоградчыларга ол илергейлээн.

ПАВЛОВСК. (Алтай край). (СЭТА). Павловск соңгулда округундан Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадының кандидадынга бүрүтиетиргеп СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы Д. С. Полянский март 2-ниң эртенинде «Комсомольский» совхозка барып, ооң ажылчыннары, тускай эртемнигиер болгаш удуртукчулары-биле ужуражып, ажыл-агыйның чедиишиннерии болгаш юбилейлиг чылда планнарын сонуургаан. Ол ажыл-агыйның коллективии депутаттың кандидадынга ону депшиткеп.

Ооң дараазында Д. С. Полянский Павловск септелге-механиктиг заводка чораан болгаш будуруугенинг ажылчыннары болгаш удуртукчуларыбиле беседа кыпган.

Хүннүң ийиги чартыында Д. С. Полянсиийнің соңгукчулар-биле ужуражыышкыны болган. Павловск соңгулда округунда ирген дөрт районнарның төлээлеичилери районнуң Культура бажыңында чыылган. Олар депутатка боттарының кандидадын чыылыы-биле утказын.

Бүзүреттирген кижи — «Комсомольский» совхозтуң директору А. М. Самохвал кандидаттың кемдарын чугаазаан болгаш Улуг Октябрьның бешен чыл ооңга алдар болдурган кедээнинг ажыл-ишчилериниң күшамылчы болгаш политиктиг улуг кедүүлүшкүнүнүң дугайын дыңнаткан. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга төлептиг кандидат дээш бадылаашкынынны бээрииче бүгү соңгукчуларны өөредип кыйгырган.

Ооң дараазында «Волгоградметаллургстрой» трестиң комплексилиг бригадазының бригадири, РСФСР-ниң алдарыг тудугчузу А. П. Хлусов, өруингээшкин дериглезиниң «Баррикады» заводунуң шөй эзилдирер цехиниң начальниги В. А. Цупиов, нефть болгаш газ үлетпүрүнүң Волгоград эртем-шинчилел институдунуң лаборатория удуртукчузу Г. П. Батанова болгаш өскелер-даа чүве чугаалаан. Соңгулда хүнүнде А. Я. Пельше дээш боттарының бадылаашкынын бээрии олар шупту-зу медеглеп, Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга алдар болдурган социалистиг чарыша чедиишиннерии дугайын чугаалааннар.

А. Я. Пельшениң чугаазын чыылганнар чылыы-биле утказын. Бүзүреидиг көргүскени дээш изиг өөрүн четтириишкинни волгоградчыларга ол илергейлээн.

ПАВЛОВСК. (Алтай край). (СЭТА). Павловск соңгулда округундан Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадының кандидадынга бүрүтиетиргеп СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы Д. С. Полянский март 2-ниң эртенинде «Комсомольский» совхозка барып, ооң ажылчыннары, тускай эртемнигиер болгаш удуртукчулары-биле ужуражып, ажыл-агыйның чедиишиннерии болгаш юбилейлиг чылда планнарын сонуургаан. Ол ажыл-агыйның коллективии депутаттың кандидадынга ону депшиткеп.

Ооң дараазында Д. С. Полянский Павловск септелге-механиктиг заводка чораан болгаш будуруугенинг ажылчыннары болгаш удуртукчулары-биле беседа кыпган.

Хүннүң ийиги чартыында Д. С. Полянсиийнің соңгукчулар-биле ужуражыышкыны болган. Павловск соңгулда округунда ирген дөрт районнарның төлээлеичилери районнуң Культура бажыңында чыылган. Олар депутатка боттарының кандидадын чыылыы-биле утказын.

Бүзүреттирген кижи — «Комсомольский» совхозтуң директору А. М. Самохвал кандидаттың кемдарын чугаазаан болгаш Улуг Октябрьның бешен чыл ооңга алдар болдурган кедээнинг ажыл-ишчилериниң күшамылчы болгаш политиктиг улуг кедүүлүшкүнүнүң дугайын дыңнаткан. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга төлептиг кандидат дээш бадылаашкынынны бээрииче бүгү соңгукчуларны өөредип кыйгырган.

Ооң дараазында Чөөн-Хемчик районнуң Романовск районнуң Мамонтов аттыг колхозунуң даргазы Г. А. Жоготко, «Кировский» совхозтуң саанчызы В. Л. Кулакова, башкы Р. Я. Смирнова, Ребрихинск районнуң Калинин аттыг кедээ ажыл-агый артелиниң хоочун колхозчузу И. И. Пушкарев, Павловск ортумак школаның комсомол организациязының секретары С. С. Конина, партияның Павловск райкомунуң бирги секретары И. В. Березняя партияның болгаш улустуң бүзүлбас чаңгыс эвиниң дугайын демдеглеп, партияның болгаш чонуң ышчы олгу Д. С. Полянский дээш боттарының бадылаашкынын бээрииче соңгукчуларны кыйгырган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат Д. С. Полянскийниң чугаазын чыылганнар чылыы-биле утказын. Бедик бүзүреп дээш чүректиг ханызындан өөрүп четтириишкинни соңгукчуларга ол илергейлээн.

Кыска медээлер

МАРТ 12-ДЕ КҮҮСЕДИР

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге база чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүнге күш-ажылчы чедиишиннерлиг ужуражыр дээш Эрзин районнуң колхозтары кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге дужаар талазы-биле шудургу ажылдап турар.

Бет чылдың ийиги чылының бирги кварталында күрүнеге эът садар планын колхозтар 125 хуу күүседиген. Ылангыя Ленин аттыг болгаш «Чаа орук» колхозтар районнуң өске колхозтарындан малымкып ажылдаан. Күрүнеге сүт дужаарының квартал планын «Чаа орук» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтар 77—81 хуу күүседиккеннер.

Ленин аттыг, «Чаа орук», «Коммунизмче орук» колхозтар кварталда күрүнеге сүт дужаар планын бүгү улустуң байырлалы — март 12-де соңгулда хүнүнде күүседир дээш кызымакчай ажылдап турар.

Т. САЛЧАК.

Хураганнар онча-менди

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң Эйлиг-Хемде хойжу коданнарында масселыг ооллаашкын үргүлчүлеишиннер. Амгы үеде малда үш мүң ажыг чаш хураган немешкен, олар онча-менди доругуп турар. Хоочун хойжулар Х. Тулуш, Д. Сарыы, Т. Шулуун олармың коданнарында хой ооллаашкыны доостур четкен. Ол коданнарда сакманшиктеп ажылдап турар аныяк кыстар Нина Сарыы, Оля Дору-Сүрүн, Валя Шериг-оол олар хойжулардың мактаалын чедип алганнар.

М. КЫРГЫС.

Чаа совхоз

Чөөн-Хемчик районнуң СЭКП XXII съездизи аттыг кедээ ажыл-агый артели сөөлгү үеде экономиказын быжыглап, районда мурнакчы коллективтерниң бирээзи апарган. Колхозтуң амгы материал-техниктиг баазазынга күрүне ажыл-агыйды — совхозту тургузуп болурун каргузуп келген. Ынчангаш үк колхозтуң орнунга совхоз организастаар деп шиитпирни колхозчуларга дыңнадым, ол талазы-биле тайылбырны СЭКП Тыва обкомунуң кедээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи эш Н. Конгар кылган.

Санал берген колхозчулар ол шиитпирни чүүлдүргүнүп, өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ол черге МЧАЗ турда-ла ажылдап эгелээн, колхоз тургустунганда ооң баштайгы даргазы Сат Конгар, көшкүн арат амыдыралындан каттышкан ажыл-агыйларның шээр малын кадарып чораан, ам пенсионер Сат Севээн, колхоз даргазы Тимофей Пичен-оол олар санал бергеннер. Эш Пичен-оол чаа совхозтуң ажыл-агыйының кол-кол адырларының планында колхозка берген планнан улуг өскерилгелер чогун дыңнатпышаан, бүгү ажылчыннарны юбилейлиг чылдың программазын долдур болгаш ажыг күүседир дээш шудургу ажылдаарынга кыйгырган.

М. КИМ.

АНЫЯК-ДАА БОЛЗА, АЛЫС КАДАРЧЫ

Репортаж

Аныяк хойжу Кыргыс Шуут-оолдуң коданынга чоокшулап келдивис. Эйлиг-Хемден үнеривисте салбыр эртелекчиин Владимир Дакыр-оол мынча дээн чүве:

— Шуут-оол дээрге, бистиң аң аныяк болгаш ажылгыр, дыңнангыр хойжуларывыстың бирээзин. Ол кадарчылаа-ла чүгле бир чыл ажа дүжүп чору. Аңаа чиңге-парын дүктүт, меринос уксаалыг хураганнарны хүлээткен бис. Хойжу болуруп дыка күзеп чораан кижи. Мурнунда сакманшиктеп-даа, малчыннарже сиген, силое-даа сөөртүп турду. Кадартылай бергеш, артында-ла хөглүт апарды. Ам ооң дунгуш хойлары кидин ооллап эгелээн. Ооң мергежилдиг хойжу болу дээрзинге бүзүрээр бис...

Бижиктиң-Сайыр. Ону мынчаар адааны таварылга эвес. Ол сайырның иштинде чалым хааларда, калбак даштарда төөгүвүн кыдат, моол бижимелдери бар. А чайын ооң девискээриниң каасчаражын кижи кайгап ханмас. Аъргә чарыкта — шарланнар, пөштер, дыттар, хүнээрек талазында — кызыл, кара, көк өңнүг чалым хаялар, сөөскеннер, хураганнар. Шак ындыг төөгүлүг бижимелдерлиг болгаш мал одарынга таарымчалыг черде Шуут-оолдуң кыштаа турар. Баштай хойжунуң бажыңынга кирдивис. Чаа-ла ийи айлыг Айлаңы дөрт харлыг акызы Костя өпейлеп олур.

— Хамык улузум кажаа иштинде ажылдап тур. Ында, түү дээр оны, дыка хөй бичии хураганнар бар. Мырыңай чаш хураганнарның авазы база бар — деп, Костя хала чокка чугаалайдыр.

Кажаа иштиң. Чаш хураганнар. Сакманшиктер. Кадарчы боду хураганнар үзер клетказар кылын тур. Өөнүң ээзи Ноябрина кажаа чылыглаан тур.

— Бир неделя бурунгаар хойларым ооллап эгелээн. Чай чокла тур бис. Эрткен дүне белии он дөрт хураган немештиң. Шуутту 190 ажыг хой ооллады. Алдынган чаш мал шуптуң менди — дээш, хойжу чугаазын уламчылай-дыр. — Бо доруга берген хураганнар-дыр, а дөө ол мырыңай чаш чүвелер-дир ийин.

Ак халаттыг, хып дээн чалым кыс чаа төрээн хойларга хураганнар эмзирип тур. Ооң адын Кара-кыс Садыы дээр болду. Ол үжен хураганны доруктуруп турарын биске чугаалап берди.

Кажааже иичеек чүктээн кижи шалыпкыны аажок кире маннап келди. Ол дузаланчы кадарчы Д. Седип болду.

— Үш хой төрүүтү. Ам ийи хой чыдыннап чыдып кагды, бо чараш чаптанчыг кызыгурларны доңа бээр боор дээш экиледим — деп, Седип чугаалай-дыр.

Шынап-ла аныяк хойжу түдүктүг ооллаашкын үезинде коданында ажыдып эки организастап турар. Ол төрээн болгаш төрүүр хойларны ийи үзүл кадарып турар. Ынчаар кылганы чөптүг. Черле ынчаш аныяк-даа бол, алыс кадарчы ажылын хандыр билир кижи-дир деп билдивис.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.
Улуг-Хем район.

«Күш-ажылдың хостуу» колхоз.

КОМСОМОЛ АМЫДЫРАЛЫ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН—УЛУГ БЕЛЕК

Улуг Октябрьның 50 чылынга белеткеп бүгү чуртта калбарып, улам хайныышкынныг болуп бар чыдар. Тываның бүгү ажылчы чоннары-биле кады бистиң комсомолчуларывыс болгаш аныяктарывыс юбилейге күш-ажылчы улуг белектиг ужуражыр дээш үүтүлдүг ажылдап турарлар.

Республиканың 20 муң ажыг комсомолчуларындан 6900 ажыг кижи колхозтарда болгаш совхозтарда, мал болгаш чер ажылының эң чугула участоктарында ажылдап турар.

Беш чылдың бирги чылында алган хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир дээш он-он аныяктар коллективтери күжениишкиниг ажылдаан. Оларның бирээзи—Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хөтүү» колхозтуң комсомол-аныяктарның сүт-бараан фермазы эрткен чылда алган хүлээлгелерин хүүсеавазының бетинде күүседткен. Эрткен чылдың январьдан бээр бо коллектив 1967 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Бо чылын ук бригада коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чаалап алган.

Комсомол комитедин (секретары М. Биче-оол) ам бо хүннерде аныяктарның бүгү күжүн колхоз бүдүрүлгезинче углавдырган. Оларга мал кыптаглаашкынынга, ылаңгыя малдың чаш төлүн камгалап алырынга, машина-техника септелгезинге идепкейлиг киржип турарлар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Даш сүт-бараан фермазының аныяк саанчылары эрткен ажыл-агый чылында бир инектен ортумаа-биле 2077 килограмм сүттүг саглаш, республиканың мурнакчы саанчыларының санынга кирген. Ам олар сүт саалдазын улам ковүдедир. Улуг Октябрьның бежен чылының байырлалының бетинде сүт саар чыл планын күүседир деп бедик хүлээлгени алганнар.

Үлетпүр бүдүрүлгелерде, транспортта, тудугда, харылзаада, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнде 6 муң ажыг комсомолчулар ажылдап турар. Олардан хой-хой кижилер—коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, мурнакчы ажылчыннар, механизаторлар, оларның алган хүлээлгелерин күүседир дээш ажыл-херээнин билдилиг организаторлар чугула.

Комсомол организацияларын организе болгаш политика талазы-биле улам ыңай быжыглаар соруглга-биле ВЛКСМ Тоо Комитеди бо чылдың январь 1-деп эгелээш 1968 чылдың январь 1-ге чедир комсомол документилериниң солуушкунун чорударын шинтирлээн болгай. Бо дээрге комсомол организацияларының ажылынга шынчы дузалакчылар болуп турарлар. Комсомол кежигүннериниң составының шүүлтүрүлгезиниң үезинде чамдык комсомолчуларның ниити билиң кошкак, өөредилге дээш сөгыш салбайн турары илерээн. Ол чорук комсомол комитедин дүвүреткеш чугаажок. Ынчангаш аныяктарның ниити билииниң дугайын бүгү комсомолчуларның хураалынга чугаалашкан. Ук чугаалажышкын эки түнелдиг болган: ам 85 оолдар, кыстар 6-дан 10 класс чедир өөренип турар. Аныяктарның өөредилгезин ВЛКСМ комитедин доктаамал хынап турар.

Комсомол документилериниң солуушкуну политиктиг ханы уткашпаларлыг эртер ужурлуг. Ол дээрге анал-ла, бир документиниң өскезибиле солууру эвес, а комсомолчубиле дириг, боттуг ажыл-херекчи чугаалажышкын-дыр. Беш чылдың опаавдаларын күүседир, Улуг Октябрьның бежен чылынга белеткел дугайында комсомол организацияларының хүн бүрү ажыл-херээнге комсомолчуларның болгаш аныяктарның киржилгезиниң дугайында тодаргай чугаалажышкын аңаа чугула черни эөлээр ужурлуг.

А. БАКУЛИН,
ВЛКСМ обкомунуң секретары.

КОЛ ЧҮҮЛ—ӨӨРЕДИЛГЕ,

Партияның XXIII съездизиниң шинтирлери, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1966 чылдың ноябрь 10-да хүлээп алганы «Ниити өөредилгениң ортумак школазының ажылын улам экижидер хемчеглер дугайында» доктаалы улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурунга чаа делгемнерни ажыдып, совет школаны чаа чадаже көдүрериниң тодаргай соруглгаларын айыткан. Ону чедип алыр дээш күштерни мөөнүп, демниг ажылдаары улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының партия, комсомол, профавирел организацияларының, чер-чер Советтериниң мурнунда салдынган.

Партия болгаш чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында чаа негелделерге дүүштүр ажылдаарынга чамдык таарымчалыг байдалдар бисте бар-даа болза, шудургу ажылдаары албан негеттинер. Чүге дээрге бистиң чамдык школаларывыстың материалдыг баазазы багай, ол ышкаш чамдык эртемнер талазы-биле башкылар чедишпес бооп турар. Өөреникчилерге бижыг билиглерни бээринге бар аргаларны долузу-биле ажыглап шыдавайн турар школалар бисте бар.

Кол-кол эртемнерге өөреникчилериң билии кошкак бооп турар. Тус-тус эртемнер аайы-биле бижыг билиглиг болурунга, ол ышкаш чедип алган билиглерин практикага ажыглап шыдаар кылдыр уругларны өөредип шыдавайн тургаш, башкылар аныяк салгалды кижизидериниң талазы-биле боттарының хүлээлгезин күүседип турар деп-чугаалаары берге. Эртем-техниканың шапкын хөгжүлдезиниң үезинде коммунистиг ниитилелдиң төлептиг тургузукчуларының бүгү талалыг сайзыралын чедип алырынга школаның ролю чүден артык улгадыр.

Тожу, Таңды, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга дээш өске-даа районнарда школа ажылы-биле танышып көөрге, өөреникчилериң билииниң деңнели чогуур негелделерден ыракта чыдып каап турар. Маңаа хамаарыштыр дараазында чижектерни көрүп болур.

1963—64 өөредилге чылының төнчүзүнде 4096 өөреникчи багай демдек алган, 1965—66 өөредилге чылында оларның саны 5238 четкен, ол-ла үеде өөреникчилериниң ниити санынга чүгле 2705 кижи немешкен. Республиканың чырыышкын министерствозунуң чоруткан хыналда ажылдарының түңнелинден алгаш көөрге, бо өөредилге чылында байдал эрги хевээр бооп артпышаан. Тоора-Хем ортумак школазының 10 «а» класының 20 өөреникчилериниң 11 кижи диктантыны багай бижээн. 10 «б» класстың 22 өөреникчилериниң 19 кижи хыналда ажылды күүседип шыдаваан. Ол-ла школаның 8—10 класстарының 71 өөреникчилериниң 48 кижи математикага хыналда ажылды бодап шыдаваан.

Ындыг чижектерни Таңды, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарның школаларындан көрүп болур. Программа үзүгаар көрдүнген материалды долузу-биле эртпес чоруктарның түңнелинде ийи чылчылар тыптып, школазын ара каар болгаш оон ыңай өөредилгезин уламчылаары бергедей бээр таварылгалар бар.

Бистиң өөреникчилеривистиң багай өөренип турарының чылдагааны чүдел деп айтырыг тургустунуп келир. Чылдагааннар хой, ынчалза-даа, оларның кол-колу бо: башкылаашкын ажылының культуразының чавызында, школа директорлары болгаш өөредилге аргелекчилериниң талазындан өөредилге чорудулгазынга ёзулуг шын удуртулга, контроль, анализ чок бооп турарында. Чамдык башкылар боттарының идей-теоретиктиг деңнелин бедитпес, мурнакчы дуржулганы өөренмейн турар база түс-түс эртемнер аайы-биле методика секциялары кошкак ажылдап турар. Ынчангаш кичээлдерниң шынары чавыс, чаа материалды

Сорулгазы ындыг

Беш чылдың ийиги чылының часкы тарылгазы хүн келген түдүм-на чоокшулап орар. Аңаа шыңгыы белеткелди Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң ишчилери чорудуп турарлар. Ажыл-агыйның механизаторлары тракторлар септелгезин амдоозуп турарлар. 80 ажыг трактористер бригадазының бригадири Ким Сергей Монгушович. Ол ажылдаан чылдарында ажыл-агыйның ийи орденин алган. Ам ол ажылдаан тракторун белеңнеринде шугумунда тургускан.

Ол совхоз тарылгага ажылдаар, күскү дүжүт ажаажыр механизаторларны моон мурнунда өске черлерден чалаар турган. Ам ындыг эвес болур. Чүге дээрге дирекция чери бо чылын механизаторларны четчелзирииче кичээнгей салып, оларның өөредилгезин организастаан. Элээн хой механизаторлар ында курстарда өөреннип турарлар. Юбилейлиг чылда элбек дүжүттү остүрер деп, межегейжилерниң кол сорулгазы ындыг.

Ак-Довуракта

Ак-Довуракты электростанциязының коллективи РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулданың хүнүнге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Коллективтиң 140 ажыг ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп чогуур негелделерден ыракта чыдып каап турар. Маңаа хамаарыштыр дараазында чижектерни көрүп болур.

1963—64 өөредилге чылының төнчүзүнде 4096 өөреникчи багай демдек алган, 1965—66 өөредилге чылында оларның саны 5238 четкен, ол-ла үеде өөреникчилериниң ниити санынга чүгле 2705 кижи немешкен. Республиканың чырыышкын министерствозунуң чоруткан хыналда ажылдарының түңнелинден алгаш көөрге, бо өөредилге чылында байдал эрги хевээр бооп артпышаан. Тоора-Хем ортумак школазының 10 «а» класының 20 өөреникчилериниң 11 кижи диктантыны багай бижээн. 10 «б» класстың 22 өөреникчилериниң 19 кижи хыналда ажылды күүседип шыдаваан. Ол-ла школаның 8—10 класстарының 71 өөреникчилериниң 48 кижи математикага хыналда ажылды бодап шыдаваан.

Ындыг чижектерни Таңды, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарның школаларындан көрүп болур. Программа үзүгаар көрдүнген материалды долузу-биле эртпес чоруктарның түңнелинде ийи чылчылар тыптып, школазын ара каар болгаш оон ыңай өөредилгезин уламчылаары бергедей бээр таварылгалар бар.

Бистиң өөреникчилеривистиң багай өөренип турарының чылдагааны чүдел деп айтырыг тургустунуп келир. Чылдагааннар хой, ынчалза-даа, оларның кол-колу бо: башкылаашкын ажылының культуразының чавызында, школа директорлары болгаш өөредилге аргелекчилериниң талазындан өөредилге чорудулгазынга ёзулуг шын удуртулга, контроль, анализ чок бооп турарында. Чамдык башкылар боттарының идей-теоретиктиг деңнелин бедитпес, мурнакчы дуржулганы өөренмейн турар база түс-түс эртемнер аайы-биле методика секциялары кошкак ажылдап турар. Ынчангаш кичээлдерниң шынары чавыс, чаа материалды

Александр Кислицын эрткен чылын коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алган. Ол одалга цегиниң мастери. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда ажылдап турар.

Чурукта: А. Кислицын одалга цегиниң ажылын хынап олурары.

А. Кумаяктың фотозы.

Бистиң кандидаттарывыс

БҮЗҮРЕЛ

(репортаж)

Хостуг сандайлар эвээжеп чоруй-чоруй, ам шуут көзүлбестээн. Делгем клубту соңгукчулар шыгырт долдур олурупканнар, өөн түржүк турар-даа кижилер бар. Ынчап чоруй хурал ажыттынган болгаш оон херээн эргелеп баштаар даргалар-даа соңгуттунган.

— Тестиң № 90 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадын депшидип үндүрер аас-кежиин бистиң колхозчуларга таварышкан-дыр. Бис ээ-не ак сеткилдиг, ээ-не бүзүрелдиг, эрге-чагырганың дээди органынга баргаш, бистиң эрге-ажыывысты камгалап шыдаар ээшти депшидип үндүрер ужурлуг бис!—деп, хурал даргазы хүн чүрүмүн чарлааш, соңгукчуларже көрүнген...

Элээн каш холдар көдүртүне берген. Ынчалза-даа школа директору Пиман Иргитович Тараачиниң олуду бурунгаар болгаш дүрген туруп саналдаарынга эптиг болган.

— Эргим эштер, соңгукчулар!—дээш, директор делгем залды эргилдир көрген. Оон саналын уламчылаан:—Бистиң колхозтуң хой кадарчызы Максим Дондупович Сувандиини шупту-ла билир болгай силер. Эштi мен-даа билир мен. Эш Сувандии эрге-дужаал-даа чок, партия кежигүнү-даа эвес, анаа-ла күш-ажылчы кижи болгай. Ол мурнунда колхозка тудуг кылып чораан. 1961 чылдан бээр хой кадарчызы апарган. Бо аразында эш Сувандии үлегерлиг тудугчу-даа, малчын-даа нүүрүн көргүскен. Боду топтуг-томаанныг-даа кижи. Ынчангаш мен эш Сувандииниң кандидатуразын илип үндүрер саналдыг мен.

— Чүүлдүг! чүүлдүг!—дишкилээн үннер болгаш адыш часкаашкыны диңмирөп үнген. Хурал даргазы кезек аайын тыппайн барган болгаш улусче көргеш, дем хол көдүрүп турган кижилерни дилей аарак көргүлээн.

— Өске санал чок. Эш Тараачиниң саналынга каттыжар—деп олудундан-на алгыржыр кижилер-даа бар. Ынчалза-даа туруп санал бээр кижилер база-ла бар болган. Олар шупту-ла эш Сувандииниң кандидатуразын чаңгыс үн-биле деткип турганнар.

Хурал хагдыныган. Ынчалза-даа кижилер дораан-на тарап чана бербээннер. Соңгукчулар аразынга чугаа үр-ле уламчылап турган:

— Эрткен чылын ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутадынга Иван Симчитович Данзуруңну депшиткеш соңгуп алган болгай бис, бо чылын Тыва АССР-ниң Дээди Советинге депутаттың кандидадын база депшидип үндүрүп алдывыс. Бистиң колхозта шору эрлер бар-дыр эвеспе...

Максим Дондупович Сувандиини депутаттың кандидады кылдыр бүрүткээн. Ол чонуң бедик бүзүрели дээш өөрүп четтиргенин болдунун ады ажылдап турар колхозчу өөрүнге, соңгукчуларга илергейлевишаан, карак кызыл ажылдап турар.

Куу-Оорга колхозтуң № 1 хойжу бригадазының делгем болгаш кылын оттуг кыштаа. Эш Сувандииниң аалы ол черниң бир хонажында. Хойжунуң хойлары кидин түлүк төрүп турар, ынчангаш оон ажылында ээн харыысалгалыг болгаш ээн чай чок үе эгелээн.

Хойжунун коданынга чеде бээрге, хөглүг болгаш хөлзенчиг-даа. Хойларының болгаш хураганнарның алгызынга ана кижи аймаар, харын-даа кулак уюк апаар.

— Мээң коданымда 387 төрүүр хой бар. Ам оларның ийи чүзү хураганнапкан, тос хой ийистээн, бүгү төл менди. Ажыл кызыг-кыйыг чок бачым-даа болза, оон түңнели багай эвес чоруп турар боорга, кижи сеткилинге өөрүнчүг-дүр!—деп, эш Сувандии чугаалап турар.

Хураган ажаакчылары Болат-оол, Көкейлең, Бандин болгаш дузалакчы хойжу Өнермаа Сувандии олар бо хүннерде ээң харыысалгалыг ажылды кылып турарлар. Олар байырлалдыг чылда ээң эки түңнел дээш, кызымак ажылдап кирипкеннер.

Максим Дондупович Сувандииниң эрткен чылын чедип алган түңнелдери эки. Ол төрүүр хойнуң баш бүрүзүнден-не 4,1 кг дүктү кыргып алган. Ындыг түңнел чүгле «Чодураа» колхозтуң хойжуларының иштинде эвес, харын-даа бүгү Тес-Хем районнуң хойжуларының иштинде эң бедик көргүзүг болган. Оон ыңай хойжу чаш төлдү алыр талазы-биле база-ла багай эвес көргүзүглүг. Тодаргайлаарга, ол чүс төрүүр хойга онааштыр 93 хураганны камгалап алган.

— Бо чыл онза чыл болгай. Совет эрге-чагырганың 50 чыл болган оюн байырлаар чылда эрткен чылгы түңнелимден куду көргүзүглүг болур деп чүвени бодаар-даа хөннүм чок. Артында чон меңээ ээң бедик бүзүрелди база көргүскенде, мен ээ-не кызымак ажылдаар апаар мен—деп, эш Сувандии чугаалап олурар.

Чамдык хойжуларда мындыг хөөн бар: кыжын январь болгаш февраль айларда хойларны хураганнадып турбас, чазын чылый бээрге төрүүр кылдыр тарып боозадылганы азы эдержиягени чорудар. Аңаа эш Сувандии улур. Эрткен күзүн хойларны февраль айда хураганнаар кылдыр тарып боозадылганы чоруткан.

Мээң коданымга хойларны Херелмаа Санчат-оол тарып боозаткан чүве. Ам көрүп тураргa тарып боозадылга чогуур өйүнде болгаш ээки түңнелдиг болган-дыр — деп эш Сувандии медеглеп турар.

Ам бо хүннерде Тестиң № 90 соңгулда округунуң бүгү девискээринде эш Сувандииниң кандидатуразы дээш таныдылга ажылы чоруп турар. Эрес малчынга чон бедии-биле бүзүрээн.

Салчак ТАМБА.

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ КҮҮСЕДИР

КҮҮСЕЛДЕЖЕ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылының байырлалынга утпуштур совхоз, колхоз бүрүзү, ферма, бригада бүрүзү болгаш тус-тус малчыннар социалистиг хүлээлгелерни алган. Оон ыңай районнарның болгаш ниити республиканың социалистиг хүлээлгелери солуннарга чарлаттынган болгай.

Ам мол сорулга болза алдынган хүлээлгелерни амыдыралга боттандырары болур. Чамдык черлерде, ылаңгыя хойжулар кыштың хүр ажырар, малдың чаш төлүн менди алыр талазы-биле алган хүлээлгелерин канчаар күүседип турарының дугайында чер-черден медээлер кээп турар. Ол дугайын мооң адаанда наш чижектерден көрүп болур.

ХОЙЖУЛАР СӨЗҮН ЭЗЛЭЗЭР

«Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шынаада № 2 салбыры үүрмек хойжу бригадаларны улгаттыр каттыштырган, хостаткан бригадирлерни тургускан. Ындыг бригадаларның бирээзи № 3 хойжу бригада болур. Бригадада шупту 17 кодан хой бар. Оон иштинде төрүүр хой 11 кодан. Мынча малды кадарып турар хойжулар биче эвес коллектив болур. Оларга ажылды углап башкарар, боттары чыглып чугаалажыр, өөредилге эрттирер төп черлиг турары черле албан. Ынчангаш бригаданың төвүн одар-белчиринiң ортузу Кара-Хавакка тургузар деп шиитпирлеп алган. Аңаа кажааны, кызыл булуңну, чүнар бажыны тудар, электри чырыы-биле хандыртынар. Төрүүр 100 хойга онааштыр 90-дан эвээш эвес хураганны, хой бүрүзүнден 2 кг дүктү алыр. Бригаданың кол хүлээлгелери мындыг.

Тудуг планын күүседири-биле малчын бүрүзү 10 чудукту кезип, машина оруунче сөөртүп бээрин хүлээнгеген. Ам чудуктарның башкылыы машина оруунда дүжүп эгелей берген.

Малдан чаш төл алыр талазы-биле хүлээлгениң күүселдезиниң эгези хойжуларның сеткилин өөртүп, оларны улам күш киирип турар. Чоокку хүннерге чедир 1311 баш хой төрээн, оларның чаш төлү бүрүн менди. М. Дагба, А. Маадыр ышкаш чүс ажыг хойларның хураганнарын чидириг чокка ап турар хойжулар бар.

Хойжулар сөглээн сөзүн ээлээр дээш кызымаккай ажылдап турар. Ынчалза-даа харыысалга чок, ниитиниң хөрээн тоовас ийи-чаңгыс кижилер база бар. Чижээ, хойжулар Даваа, Күрбүү олар арагаже хандааш, 16 хойну сула кадатче үндүрүпкеш, бөрүге чидирткен.

Б. Чооду,
хойжу бригаданың бригадири.

АЛДАРЛЫГ МАЛЧЫННЫҢ КОДАНЫНДА

«Улуг-Хая» совхозтуң хоочун хойжузу, «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» деп атты чедип алган Ховалыг Дадар-оол бо юбилейлиг чылда төрүүр чүс хой бүрүзүнден чүс хураганны доруктуруп алыр, хой бүрүзүнден 3,3 кг дүктү кыргыыр хүлээлгени алган.

Ам алдарлыг малчының коданында база бир кодан хире хураган немешкен. 300 хой төрээн, оон 304 хураган алдынган. Ам арткан хой 42. Ынчангаш хураган талазы-биле алган хүлээлгезин Ховалыг Дагбаевич барык күүседи бергени ол. Сакманщиктер Д. Көк-кыс, Ф. Хуурак, Е. Дадар-оол, Д. Часкалбаа түс бүрү 70—90 хураганны эки ажаап доруктуруп турардар.

О. Таваа.

БИР ХОЙДАН 4 ХУРАГАН

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының хойжузу коммунист К. Содунамның коданында 110 хой төрээн. Оон 115 хураган алдынган. Оон иштинде ийистээн хой чүгле 2. Беш хураган чүге артык болу бергенин дизе, бир хой 4 хураган шаннапканындан ындыг болган. Ол ийистер өске хураганнар-биле дөмей доругуп турарлар.

Салбырда ниитизи-биле 1215 хой төрээн, оон алдынган хураган 1222 баш. Моон ап көөрге, салбырның хойжуларының юбилейлиг чылда 100 хойдан-на 98-тен өрү хураган алыр дээш хүлээлгезинге бо көргүзүг дүгжүп турар-дыр.

Ынчалза-даа хойнуң төрүүрү чаа орту чоокшулап турар болганда, моон соңгаар ажылды улам шыңгыырадыр, частың берге үезинде күштү бичии-даа сулаарадып болбас деп чүвени малчыннар кичээнгейге ап турар.

Х. Семис-оол.

КЕЛИР ҮЕНИҢ МАЛЧЫННАРЫ

Улуг-Хем районнуң Ждапов аттыг колхозунуң Кара-Бүлүнда 19 кодан төрүүр хойлары кыштаглап турар. Чоокку хүннерге чедир төрээн 3000 хойдан 3006 хураган алдынган.

Колхозтуң баштаар чери хойжу коданнарже 76 сакманщиктерни чоруткан. Оларның кол нуруузу комсомолчу-аныяктар. Сакманщиктер хойжуларга улуг дузаны чедирбишаан, чаш хураганнарны хүлээп ап, ажаарынга, чемгереринге өөренип, хойжуларның дуржулгазын өөренип ап турарлар.

Н. Сумдуй-оол.

СОВХОЗТАРНЫҢ ХОЙЖУЛАРЫНДА

Улуг-Хем районнуң Иштии-Хем салбырында эш Ш. Базыр-оол бригадирлээн хойжу бригаданың хойжулары М. Күдер-оол, М. Чаш-оол оларның коданнарында 786 хой төрээн, оон 796 хураган алдынган. Чаш хураганнарны ажаап доруктурарыга дуржулгалыг сакманщиктер К. Ванзат, М. Күсеэмаа, М. Дартай, аныяк сакманщиктер Р. Мандап-оол, Б. Биче-урут, С. Кунгаа олар боттарының хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турарлар. Олар боттарынга хүлээнип алган хураганнарын язы-бүрү чемнер-биле норма ёзугаар чемгерип турар. Чаш хураганнар хүн бүрү немелиттинип.

Т. ОЧУР-ООЛ.

* * *

Тее-Хем районда «Тее-Хем» совхозтуң Берт-Даг салбырының хойжузу коммунист Алексеандр Монгалбиның 480 баш хоюнуң кол нуруузу оолдапкан. Хойжунуң коданында база бир ол хире чыгам—406 хураган чинчейнин турар. Ынча хой хураганны эш Монгалбиң кадайы Саар-биле ийилээ сакманщиктер хереглевейн ажаап доруктуруп, иогат чок ажылдап турарын күш-ажылга ёзулуг малдырлыг чорук деп демдеглеэс чогуур.

Чоокта чаа салбырда партия эге организациязының хуралынга эш Монгалбиң санал бөрүп тургап, бодунуң ажылын, хой хураганнарны камгалап ап турарын чугаалаап, ам арткан хойларның хураганнарын база менди алырын бүзүреткен.

М. ТИРЧИН.

* * *

Модгуш Томүр-оол Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң № 1 хойжу бригадазында бо чылын хой хураган ап турар хойжуларның бирээзи. Оон коданында 450 ажыг хой төрээн болгаш ам төрүүр 30 хире хой арткан.

Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыш кирипкеп, төрүүр хой бүрүзүнден хураган алыр дээш хүлээлгезин ажыр күүседир дээш, хойжу бүгү аргахемчеглерни ап, сакманщиктерниң ажылып эки башкарарынче кол күштү салып турар.

Д. КАЛДАР.

* * *

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей салбырының хойжу бригадаларының болгаш түс-түс хойжуларының ортазында соцыалистиг чарыш калбаргап.

Ам үеде ийи бригаданың кайызының-даа көргүзүглерни багай эвес. № 1 бригада 959 хойдан 963, № 2 бригада 1083 хойдан 1089 хураганны алган. Хойжулар Куулар Торай, М. Сыгдыкай, К. Сендажы олар төрээн хойларның санындан хой хураганнарны алганнар.

Салбырда партия эге организациязының хойжуларда быжыглаан 12 агитаторлары Советтерге соңгулда хүнүге уткуштур тайылбыр ажылын чорудуп турар.

М. ЧҮЛДҮМ.

„Шынның“ материалдарының дээштиг болганы

БО ЧЫЛДЫҢ ЧАПЫНЫНДА

Улуг-Хем районнуң Булуң-Терек болгаш Ак-Туруг суурларының девискээринде автомашина оруу багай, ылаңгыя ында Чаа-Хол суун кежир көвүрүг ажыглаар аргажок болган. Көдээ бижикчилерниң бо талазы-биле чагааларын республиканың автоорук тудуг болгаш септелге эргелелинче редакция шилчиткен турган.

Эргелелдиң кол инженерп эш Д. Монгуштуң редакциягa харылаанын ёзугаар алырга: Ак-Туругже орукту септеп кылыры 1966 чылдың планында пордунмээн турган, ону (Чаа-Хол суун кежир көвүрүгүнү) бо чылын, часкы үер эртерге кылып эгелээр.

* * *

«ДЫҢНАКЧЫЛАРНЫҢ КҮЗЕЛИ»

Мындыг эгелиг шүгүмчүлел «Шынның» мурнуку бир номеринге парлаттынган. Авторнуң плереткенин ёзугаар алырга: Ийме суурлуң чурттакчылары радио дыңнавастаан.

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары эш А. Салчакның редакцияга харылаанды болза: Ийме суурга радио дамчыдылгазы үр үеде болбаанын хынаядa бадыткаан. Ам радио ажылдап эгелээн, чамдык чүүлдерни амдаа чедир кылып турар.

ООД ШЫНАРЫ

тайылбырлаары солуп эвес, тодаргай коскү эвес, амыдырал-биле харылзаа чок боон турар.

Чоон-Хемчик районуун бир школазының 9-ку клазының экономиктиг география кичээлинге олурушкан бис. «Кыдатты үлетпүрү болган кодээ ажыл-агыйы» деп чаа теманы өөредип тура, «улуг шураашкын», «улусчу коммуналар» политиказының бүүрап дүшкенинин база хүннейбяперинин амгы үеде үүлгедип турар үүлгедиглери чүүтүн экономиказынга багай салдарын чедирип турар дугайында башкы чаңгыс сөс-даа ыыттавайн барган. Төөгү, география, обществоведение, бистиң ниитилеливис дугайында беседалар ышкаш эртемнерни чаңгыс аай, чалгаарачыг тайылбырлап, амыдырал-биле харылзаштырбаска, өөреникчилерниң ол эртеңге совуургалы чавыс алаар.

Бир чамдык школаларда өөредилге планының кол эртемнериниң күүсе программазын күүседир талазы-биле каржы хажыдыышкыннарны болдуруп турары өөреникчилерниң билиниин шынарын чавызадып турар.

Математиканың теоретиктиг айтырыгларын өөредириңге кичээнгей салбас, темаларны кайы хамаан чок холуштурар, программа ёзугаар өөретсе чогуур шактарын кызырар, практиктиг болган лабораторлуг ажылдарны күүсетпес фактылар хөй. Ол ышкаш 8—10 класстарга амгы совет литература талазы-биле беседалар эрттирбейн турар. Өөреникчилерниң билиин үнелээриниң нормазын сагывас чоруктар бар. Төөгү, обществоведение, литература талазы-биле В. И. Ленининиң негаздарын болгаш ёске-даа удуртулга болур чүүлдә ажылдарны өөретпейн баары шын эвес. Чижээлээрге, Чадаананың № 2 школазынга 10-гу классчыларга В. И. Ленининиң «Лев Николаевич Толстой», «Партия организациязы болгаш партийжи литература» деп чүүлдерин өөретпээн илерээн. «Алгебралыг үүрмек саннар» деп теманы 30 кичээлге эрттирер турда-ла, чүгле 21 кичээлбиле кызыгаарлаан. Ол-ла районуун Бажың-Алаак сес чыл школазының башкызы бистиң ниитилеливис дугайында беседаларны 21 кичээлге эрттирер тургаш, чүгле 11 кичээлге өөреткен. Мындыг чижектер ёске-даа школаларда бар боон турар.

Бодуунуң ажылынга харыысалга чок болганынган мындыг чөрүкка башкылар таваржып турардыр. Бодуунуң дөрт хүлээлгезин үттүп турар башкыларның бистө бар боон турары харааданчыг. Суг-Аксы ортумак школазында бир эге класстар башкызы кичээлдерге белеткенмейн, октябрь 9-тан январь 20-ге чедир кичээлдерге план чок кээп турган. Декабрьның төнчүзүнге чедир бижикке өөредирин доозуптар түрбүже, үк башкы февраль эгезинге чедир альфавиттиң беш үжүүн бирги классчыларга өөретпээн турганы билдинген. Школа директору эш Монгуш болгаш өөредилге аргелекчизи турган эш Түмен-Байыр өөредилге чылының бирги чартында бо башкының кичээлдеринге чаңгыс-даа катап олурушпаанаар.

Кандыг-даа ажылга контрольдуң чугулазын ылангыя школалар удуртукчулары херекке албайн турары канчап-даа шын эвес. Хөй-ле харсаар ажылдарже чарыыкаш, кол чүгүлә чүүл— өөредилге чорудулгазын олар кичээнгейден үндүүп турарлар. 1966 чылдың октябрь 1-ден декабрь ортанга чедир үеде Бай-Тайга районуун Кара-Хөл сес чыл школазының директору Т. К. Сал шуута 19 кичээлге, оларның школазының сес чыл школазының өөредилге аргелекчизи эш Донгак 25 кичээлге одурушкан, директор эш Конга кичээлдерге оон-даа эвээш олурушкан. Тожу, Таңды, Чоон-Хемчик районнарның чамдык школаларында байдал база-ла мындыр. Артист кижиниң сценага ойнаарын көрбейн тура, оон талантылында чедер, четпестерниң дугайын чүгаалаары берге болбас бе? деп бо аитерден айтырза чүү деп харыылар ирги? Башкы кижиниң алаан каш кичээлдериңге безин олурушкаш, оон ажылының шиити системазының дугайында кандыг-бир тодаргай түүнел кылыры берге-ле болгай.

Чамдык школаларда политинформацияже кичээнгей салбайн турары шын эвес. Класс шагында боон ёртпеп болуушкуннарны түгле адаглып каар боордан башка, оларны ханы аналиэтеп көрбейн турар. Чүртте болган ёаштыкыда болуушуннарны өөреникчилерге тодаргай көргүзер дежурный карталар чамдык школаларда чок боон турар. Ол ышкаш солуп витриналары чамдык школаларда, интернаттарда көзүлбес. Өөреникчилерге политиктиг информацияларның идейтеоретиктиг деңнелиниче, кижизидилгелиг салдарыиче улуг кичээнгейни салыры школаларга партия организацияларындан, удуртукчулардан кол хамааржыр.

Чоон-Хемчик районуун школаларында өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарның байдалының дугайын СЭКП обкомунуң бюрозунга чоокта чаа чугаалашкан. Ол районуун школаларында бар болган четпестер республиканың ёске-даа школаларынга база хамааржыр дээрзин бюро айыткан.

Эртемнериң үндезинин өөренириниң чедишкинниг болуру түгле башкылардан эвес, харын өөреникчиниң түткүлдүг, кызымак чоруунган, пионер, комсомол организацияларының, ада-иениң деминг ажылындан хамааржыр.

Улуг Октябрьның чартык үүс чыл оюн байырлаарынга чедир эвээш үе арткан. Совет кижи бүрүзү кайгамчык байырлалга үткүштүр боттарының белектерин белеткеп турар. Бистин республиканың школазар коллективтери ол чарыштыва киржир деп шиитпирлээнивер. Барык-ла школа бүрүзүнде, ол ышкаш школаларына шефке алган чамдык коллективтерде тодаргай сөрүлгаларны ажылдап кылган. Таңдының улус өөредилге активинин кыйгырыын СЭКП обкому түскай доктаал-биле деткээн. Ук кыйгырыгны Совет эргелекчизи.

Үстүнге айыткаывыс четпестерден аңгыда, район бүрүзүнде хөй-хөй башкыларның, аңгы-аңгы коллективтериниң ажыл-ижин мактап демдеглеп болур. Чадаананың № 2 школазының 8-ки клазының С. А. Карелининиң эрттиргени экономиктиг география кичээли уругларга кижизидилге ужур-дузалыг болган. Кичээл үезинде өөреникчилер кандыг сөрүлганы чедип алыр ужурлуун ук башкы ыяк тодаратказ, ону чедип алырынче ругларны организастап турар. Башкының дузазы-биле өөреникчилер боттары ажылдап турардар.

Школа херээнге бердиниген, ол дээш амыр-ыяын харавас антузиастар түгле башкыларын эвес, харын ажыл-чиларның ортузунда барын айтыр апаар. Чоон-Хемчик районуун Хөндертей сес чыл школазының повары С. Л. Кара-Сал түгле ажылдап турар столовазынга арыг-силиг, аъш-чемин амданныг белеткеп турарындан аңгыда, бодуи долгандыр турар кижилерге, ылангыя өөреникчилерге кижизидилгелиг салдарлыг. Уругнар поварынга ынак болгаш эңээ бө-ла дузалажы берген турар. Столовазының соңга постерин уругнар каастап даараннар.

Ак-Довурак, Хөндертей, Хорум-Даг, Сосновка, Кара-Хаак, Кок-Хаак дээш ёске-даа школалар өөредилге-кижизидилгелиг ажылды соолгу чыларда коскузу-биле ажыктикен.

Республиканың школаларының хөй дүрүзүнде пионер ажылы эңээн ажыктээн. Ылаңгыя Чадаананың № 3 школазында пионерзер ортузунда ажыл бедик деңнеиде тургустунган. Пионерниң улуг вожатыйында А. П. Расщупкина ажылдап турар. Бүгү ажыларны Октябрьның юбилейинга болгаш В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болган оюн толептиг үткүүрүнче үгланыпырган. Школаның төөгүзүнге, районуун экономиказынга, «культура хөгжүдезинге хамаарышкан материалдарны уругнар чыып турар. Пионер организациязының ажыл-чорудулгазы өөренчилерниң өөредилге, чурумунга эки салдарлыг болган.

Пионер дружиналарының Бүгү-эвилел деминчи көрүдезинге киришпишаан, алаан хөй школалар төрээн черии өөренир болгаш шериг-патриоттуг кижизидилге ажылын эжиктикен. Бо өөредилге чылының эгезинде түс-түс школаларда төрээн черии өөренириниң 23 музейлери, 47 булуннар, 44 ленинчи өрээлдер, дайынчы болган күш-ажылчы алдарның 60 булуннары бар боон турар.

Кызылдың № 7, Ак-Хемниң Коптуг-Аксы, Туранның № 1, Чыраа-Бажы, Чадаананың № 1 дээш ёске-даа школаларда музейлер, булуннар, ленинчи өрээлдер өөреникчилерниң чогаалдыкчы ажыл-ижинин ёзулуг төөгү боон, коммунистиг кижизидилгенин дээштиг чепсээ апарган.

Школа бүрүзүнде чорудуун турар солуп, өөредилгиг ажыл-ишти, эгелээшкинниң кым-бир кижи бодуиун инициативазы-биле кылып турар болгай. Чогаалдыкчы бодал, дилээшкин, энергия чокка, мындыг херектер болдунмас. Юбилейлиг чылдың ажыл-ишчи бедик водурагушкунунге далыып алгаш, партия, комсомол, профавиюл организациялары, школа директорлары, өөредилге эргелекчилери өөредилгенин шынарын бедидерииче болгаш аныяктар кижизидилгезиниче бүгү хөй-ниитиниң организастаар, киприштирер ужурлуг. Школа херээнге түгле ийи-чаңгыс кижилерниң идепкейлиг киржилгезинден аңгыда, бүгү улустуң, хөй-ниитиниң калбак киржилгезинги чедип алыр болзувусса, Тыванның улус өөредилгези чаа чадаже кадурдуп үнер иймк. СЭКП ТК-ниң болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң школа дугайында доктаалы ниичаар ажылдарынче бистиң кыйгырып турар.

Г. САБИРЗЯНОВ,
СЭКП обкомуиуң школа болгаш дээш, ортумак өөредилге черлериниң кылдыс эргелекчизи.

Чогуур деңнелинде эвес

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIII съездизиниң шиитпирлериниң амыдыралга боттандырарынга кол үүлү чоннуң политиктиг биилии бедидери, политиктиг өөредилгени амыдырал-биле холбаары болур.

«Тес-Хем» совхозтуң салбырларында, сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларында партия өөредилгезиниң чоруп турарының дугайында айтырыгны СЭКП райкомуиуң бюрозунга чугаалажып көрген. Ам үеде совхозта политиктиг 5 эге школа, марксизм-ленининиииң үндезиниериң өөренир бир политшкола ажылдап турар. Ында 123 дыңнакчылар, оларның ниитизден 44 коммунистер, 46 комсомолчулар хаара туттунган. Политшколаларда дээди болган ортумак эртемнит, практиктиг ажылга дуржулгалыг 12 пропагандистерни бижыглаан. Политшколалардың У. Шынаа салбырда политшкола (пропагандистери Сарыглар Борбак-оол, Борбай-оол Ховалыг) кичээлдерни ой-шаанда эрттирип, көргүзүг материалдарын ажыглап, өөредии турар темаларын түс черинге амыдыралы-биле холбаалыг эрттирип турар. Бо талазы-биле салбырда партия эге организациязы (секретары Монге Яндак-оол) эки ажылдап, партия өөредилгезиниң, ол ышкаш коммунистер биилии канчаар бедидип турарының дугайында айтырыгларны партия хуралдарынга ой-шаанда чугаалажып турар.

Ындыг-даа болза, совхозта ниитизи-биле партия өөредилгези чогуур деңнелинге чедир тургустунмаан. Совхоз төвүнде. Өртең сүт-бараан фермазында, О. Шынаа салбырда политиктиг школаларның кичээлдери ой-шаанда болбайн турар. Ол школаларда өөредилге чылының эгезинден эгелеп түгле 6—9 кичээлдер эрткилээн. Пропагандистер кичээлдерге белеткел чок кээп, өөредилгеге көргүзүг материалын болгаш техниктиг херекселдерни ажыглавайн эрттирип турар. Өөренип турар темаларын амыдырал-биле холбавааи, экономиктиг, теоретиктиг семинарларны, конференцияларны эрттирбейн келген.

Партия өөредилгезиниң четчелээшлиниин кылып турар үеде дыңнакчыларның сонуургалын айтырбайн, биилиниң деңнелин өөренип көрбейн кылганындан, дыка хөй дыңнакчылар өөредилгезин ара соксатнаан. Коммунистер боттарының молитвилиин канчаар бедидип турар дугайында айтырыгны партия хуралдарынга чугаалашпаан. Бот өөредилге-биле өөренип турарларның саны эвээш. Партия өөредилгезинде коммунистерниң 50 ажыг хуу хаара туттунганы канчап-даа четпес.

Кол-ла четпес үүл малчыннар ортузунда В. И. Ленининиң допчу намдарын бот өөредилге-биле өөренирии планнаан кижилерни болгаш ооветеринария өөредилгени четпес организастап турары. Моон уламыдан зооветеринария өөредилге чылдан чылче кандыг-даа түнел чок болуп келген. Зооветөөредилгениң программазын доосканнарга түскай шиизмаганы тыпсыр, материал талазы-биле деткиир ажылдарны практикалавайн турар.

Партия өөредилгезин совхозтуң ажыл-агыйы-биле холбавайн турарындан совхоз эртиен чылын алган социалистиг хүлээлгелерин чамдык көргүзүглер талазы-биле күүсетпээн, 1967 чылдың социалистиг хүлээлгелерин чамдык салбырларда ам-даа кыдыныпаан. Политиктиг ажылды, оон иштинде партия өөредилгезин чедир үнелевээниниң үржуктары ажыл-херекке база илереп турары ол.

С. ОИЗААР.

ЧАДААНАНЫҢ ТРАНСПОРТЧУЛАРЫ

Оон-биле чугаалажыр күзелдиниин илереткенииниң соонда, кол инженер эш Асовычев айтырды:

— Чүнүң дугайын чугаалажыр бис?

— Эрткен ажыл-агый чылында сиңерииң организациииниң канчаар ажылдаанын, бо чылын кандыг соруига салып, хүлээлге ап турарыңарны болгаш эки ажылдап турар кижилеримериниң дугайын «Шын» солуунуң номчукчуларынга сонуургадырыңарны дилеп тур мен.

— Эрткен-барган чүвени-даа канчаар оны, кижилер дугайын чугаалаар болза харыы солун—дур, деп, чартык тырыкы дүптүг сумка туткан, дүгүн дашкаар кылган чолдак кара хөректээштиг, улгады берген эр кижи чугаага киржи берди (АТА-ның ажылчын комитединиң даргазы Афанасий Иванович Карачевцев дээрзин чугаа үезинде билдим).

Ийи-бир домак солушканывыстың соонда оон домданың баштайы незавозе хөөпчокталыпкынның чылдагаанын билип алдым: оонуу-биле алырга, автоажыл-агый черинең материалдыг базазы эки-зе өспейн турар, мичаңгаш эрги техника-биле элейтеп турбас дээр ямылыг болду. Чамдык талазы-биле алаар болза ол чугаада шынның улуг-хуулу бар-даа боор оң, мындыг-даа болза мен хууда оон-биле бүрүн чөпшээрежии шыдавас ижии болдум. Чадаананың автоажыл-агыйы чыл кеиеги түдүм-на улам күш кирип, байын кел чыдар дээрзинге кым удурланып шыдаарыл мичаң? Бо ажыл-агый тургустуларда кеже автомашиналарыг кандыг орап-савалыг эгележик? Ам чеже, кандыг-кандыг автомашиналарлыг, кандыг орап-савалыг апарган-дыр, боттарывыс көрүп тур бис. Автобустар, лесовозтар, самосвалдар, бульваннар дээш кандыг машиналар чок дээр. Машина тургузар, сеителге кылыр чылыг чердер бар. Хамык чүве чаңгыс хүн бүдө бербес-ле болгай...

— Ийе, кижизер дугайындап-даа болза эгелеп чугаалап берип көрүңер, Валерий Андреевич—деп бод ижежерден, тодаргай теманы сүмелевишаан диледим.

Автоажыл-агый коллективиниң кижилериниң дугайында чугаалажы бердивис.

Бо автоажыл-агыйның чолаачыларының барык шуптузу боттарынга онаашкан планныг онаалгаларны доздур болгаш ажыр сүүсеткен. Оон түңнелинде бежеп мүң алды чүе тонна чүүк планнан ажыр өөртүүлгеп, дөртен сес мүң беш чүс литр кывар чүүл камнаттынган. Бензовоз чолаачызы Виктор Сепокосов чыл планын 133 хуу күүсеткен болгаш 2969 литр бензинни шимнап алган. Самосвал чолаачылы Николай Шоев планын 221 хуу чедиргеи, 1812 литр бензинни камнап алган. Чүүк машиналарының чолаачылары Иван Чипшев, Василий Лобышев, Монгуш Седеи-оол, Сат Хурал-оол, автобустар чолаачылары Матыхэд Шауган-оол, Дмитрий Нехода, Василий Нехода озар онаалгазын 115—180 хуу чедир күүседип, эвээш эвес кывар чүүлдү түе-түүунда камнап алганнар.

Бир эвес септекчилериң ажылдаары бакыраар болза, чолаачыларның ажылынга улуг чедишкин болдунмас дээрзи билдингир. Бо автоажыл-агыйның септекчилери кызымак ажылдап турар. Автосеисарь Борис Куулар онаашнаи ажылынга ажжок кызар кижи. Каникчы Дыртый-оол Монгуш кажан-даа чажаи дивес, ылаңгыя чаартыкчы ажылдарга ажжок киржикеэр, ажыр-дыжын-даа бодавас, чанар-чорууун безин үттүптар, Виктор Хомутов — чаартыкчы токарь. Мотористт Сапый Биче-оол элээн үр ажылдап келген бодуиун ажыл-херээн эки билир.

Будурулгениң журнакчылары шапад-макталга толештиглер. Эрткен чылдың дүжүт ажаалдазының үезинде эки ажылдааны дээш Анатолий Ярош, Прокофий Тараканов, Сат Хурал-оол олар ортектиг үүлдер-биле таныткаппар. Мурнакчы чолаачылар Михаил Шестопалов, Георгий Попуталов оларны эрткен чылдың октябрь баймралын тававышпыр автоэргелдиң хүндүлел дептеринде киирген. Чолаачы Монгуш Кончукович Седеи-оол чазак шаңналы—«Күш-ажылчы шыгарал дээш» деп медаль-биле шаңнатказп. Сарыглар Шулуу, Оидар Дармеүү, Сат Хурал-оол, Михаил Ак-кыс, Монгуш Афонаа, Апастасия Филимонова, Дмитрий Петухов олар «Социалистиг чарыштың тергиинии» деп хөрек демдээнин эдилекчилери.

Ажыл-агыйның бодуиун чаартыкчылары база бар. Олар ажжок үнелиг чаартылгаларны хылын, ажыглазга киирип турар. «ПАЗ-652» автобустарның шимчедикчилери эдилеге мындыг-ла бижыг эвес. Заводтан келген автобустуң шимчедикчиин 40 мүң километрин эртее эвээш-ле ол. Капитал сеителгеден үнген ол кезек деңгүв-ле 10—15 мүң километр дүүрүп-ле Филимонов ол дилегии күзелдии-биле халдырган.

Чаартыкчы чолаачы Василий Николаевич Филимонов Чадаананың автоажыл-агыйында он ийи чыл ажыг ажылдап турар. Бодуиуң коллективиниң ажыл-херээ дээш кезээде сагыжы аарып чоруур коммунисче коллектив улуг идегелди көргүзүп—опу Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадының кандидадынга дешпиткен. Эш Филимонов 1966 чылдың будурулге онаалгазын 147 хуу күүсеткеш, 578 литр кывар чүүлдү камнап алган.

Коллектив кежигүннериниң кызымак күш-ажылының түңнелдери эки-дир. Кижилериниң сеткил-сагыжын өөртүп турар-дыр. Ындыг-даа болза чамдык четпестериниң дугайын мыттавайн баар болза мындыг улуг коллективти хүндүлевээни ол апаар. Бо коллектив эртиен чылын пассажирлер сөөртүрүнүң планын күүсеткеи. Ол болза түгле план көргүзүү эвес, яжынын хүндүлеп көөрүнүң, оон пегелдезин хандырып турарының тодаргай көргүзүү-дүр. Чүүк болгаш кижилер сөөртүр автопарктарының техника талазы-биле белеи турарының коэффициентиин база ам-даа члиме. Автомашиналарның септелгеге болгаш септелгете киирер эдилеп явнап үнгирген үе-шагы 17,666 автомобильхүнү болган. Ол дээрге 55 автомашинаның будун чыл иштинде ажыл чок апаа турганынга деңнежир. Оон ыцай ылаңгыя чайгы үеде автобустарының иштии чугбайн турар болгай. Сөөртүлгенниң бар болганындан эртиен чылын АТА орудга чок болган.

— Эрткен чылын планның чамдык көргүзүглери күүсеттинмээндир. Бар турган четпестерни чайладып, юбилейлиг чылда чүүү канчаар деп бодап турар сиңер?—деп, код ижежерден айтырдым.

— Ажылдан, шимченип тургаш, планнывысты күүседир апаар бис — деп, тодаргай эвес харын берди. Оон ыцай биетиң чугаавые бо айтырыгга хамаарылтыр удамчылаттынмайн барды. Эрткен чылдың түңнелдери бо юбилейлиг чылда канчаар ажылдаарывының дугайы будурулге хуралынга чугаалаттынмаан, организастехниктиг хемчегларииң планы кылдынмаанда шынавыла тодаргай чүүү чугаалаар боор. Мындыг чүгүлә айтырыгларны мынчага тургузуп, чугаалашпаан чорук администрацияның удуп четпези. Организакчы хемчеглер алдынмаапының түңнелинде январь айның планнары күүсеттинмейн барган.

250 мүң тонна чүүк, бир ниилион ажыг пассажирлер сөөртүр. 22 мүң рубль орулгалыг болур. 30 мүң литр кывар чүүлдү камнап алыры — бо юбилейлиг чылда автоажыл-агыйның мурнунда тургустунуп турар ворул, галар бо.

С. ПАВУ.

ДАШТЫКЫДА

ВЬЕТНАМДА ДАЙЫННЫҢ КАЛБАРЫЫШКЫНЫ — ТАЙБЫҢГА КЫЖАНЫЫШКЫН

ЮГОСЛАВИЯ

Вьетнамда дайынны калбартып, суг оруктарын минаалп, далайдан боолап, агаардан халдаашкынны күштелдирип турары-биле холбаштыр Вьетнамның улузуига дуза көргүзер талазы-биле югослав комитет АКШ-тың чазаанга шиитпирлиг удурланыышкынының бижинде чоруткан.

Вьетнамда америк агрессчи дайынның калбарыышкыны бүгү делегейде тайбыңга айыылды улгаттырып турар дээрзин удурланыышкын бижинде онзалап демдеглээн.

АКШ

«Вьетнамның Демократтыг Республиказының девискээрин бомбалап турар чоруун кандыг-даа негелдер чокка, доп-дораан соксадырын» президент Джонсонадан АКШ-тың конгрезиниң төлөлекчилер палатазының болук кежигүннери негээн.

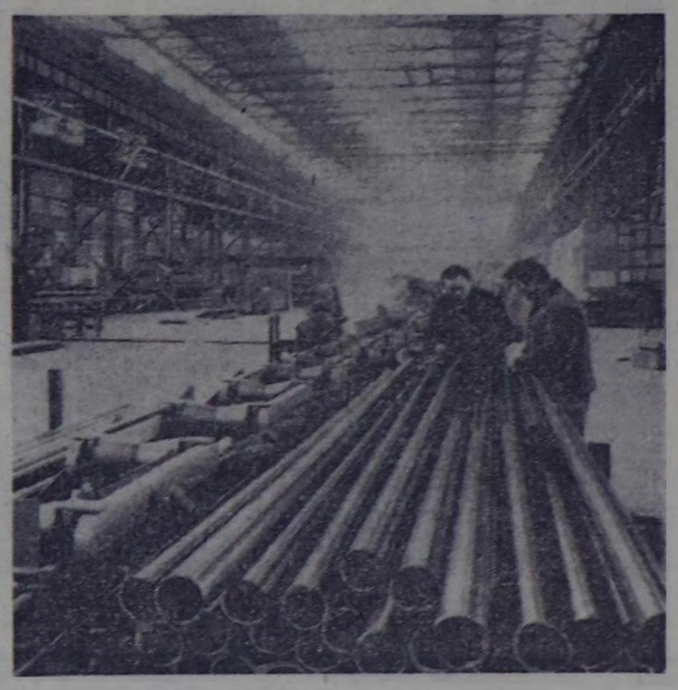
АВСТРИЯ

ВДР-ге удур бомбалаашкынларын болгаш ёске-даа агрессчи бүгү-ле үүлгедиглерин саат чок соксадырын Австрияның чазаа АКШ-таи негээр ужуралт деп, Австрияның Компартизының даргазы Франц Мурининг ол партиниың муриидан федералдыг канцлер Иозеф Клауска чорутқан телеграммазында чугаалап турар. Дайынны калбартыр сорулгадилер-биле ВДР-ниң девискээрии америк флоттуң боолап турары болгаш сонгу-вьетнам хемнерии минаалап турары делегей байдалын улам ынай чидиглендирер дээрзи ол-дур деп, телеграммада айтып турар.

КУДР

ВДР-ге удур америк империалистериниң кеминг үүлегидиглери хүн келген тудум улам айыылдыг бүүүш-шынарлыг болуп бар чыдыр деп, «Нодон синимун» солуннуң редакциа чүүлүнде онзалап демдеглээн. Көрей улус моон сонгаар-даа бүгү күжүн салбышаан, вьетнам улустуң чөптүт демиселиигге улам идепкейлиг дузалаар апаар деп ол чүүлде бижээн.

(СЭТА).

Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле Венгрияның Дунайда металлургия комбинадында соок прокаттың чаа цегин туткан.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

Польша-чехословак керээ

ВАРШАВА. Польша Улус Республиканың болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың арагында найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээге бо чылдың март бирде Варшавага ат салган. 1947 чылдың март 10-да аки-дүшкү ийи чүрттүүн арагынга кыздынган найырал болгаш дузалажылга дугайында керээниң хүүсээзи доозулганы-биле холбаштыр ол керээге ат салган. (СЭТА).

Делегей ярмарказы

КАИР. (СЭТА). Делегейниң алдыгы ярмарказы Триполиде байырлалдыг байдалда ажыттынган. Ында делегейниң 28 чүрттары, оларның арагында ССРЭ, АКШ, Англия киржип турар.

Улуг Октябрьның 50 чылынга турааскаткан совет павильонуун делгизир чүүлдери-биле келген кижилер улуг сонуургалдыг танымын турар. Бистиң үлетпүрүүтүн ан-не янзы-бүрү кылыгларын совет даштыкы садыгның 20 каттыжыышкынары көргүзүп турар.

Делегейниң алдыгы ярмарказы үш неделя дургузунда ажык турар.

Совет-иран дугуржулга

ТЕГЕРАН (СЭТА). ССРЭ-биле Иранның арагынга узун хуусаалыг чаа садыг дугуржулгазынга ат салышкыны март 2-де Тегеранга болган. Ийи чүрттарның арагында бараан саарылгазын 2,5 катап көөдедирип ол дугуржулгада көрдүнген.

Бо дугуржулганы ёзугаар Совет Эвилели машина дериглези, үлетпүр материалдары болгаш херегледдиң чамдык барааннары-биле Иранның хандырарын эңээн көөдедир. Иран чаңчыл болган барааннарын: хөөең, хөм, чиг-этти, кадырган чимистерни болгаш ёске-даа барааннарны ССРЭже чорудар, а ол ышкаш иран национал үлетпүрүүң продукциязын: идик аймаак, трикотажты, даараныга кыыттарын база бээр.

ССРЭ-ниң Даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев биле Иранның экономика министри Алихани дугуржулгага ат салган.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Амгы кыдат удуртулга «культура революциязын» чорудар талазы-биле «болдурган кедергей чоруктарынга», ылаңгыя партия болгаш күүрүне ажылдакчыларынга хамаарыштыр нара туразында ажылдаашкынныга удурланып турар дээр бодалды тургуларын Мао Цзэ-дунга чызаалаан кыдат политиктиг ажылдакчылар совлгу үеде чугаалаарынга орилдажып турар апарган. Чижээ, Пекинде көөтүп келгилээн хуудустардан билгеин-биле алырга, КУР-вуң хөөннитиниң айыыл чок чорууиуң министри Се Фу-чжи «күүтү ажыттавышаан, чорудар демиселди соксадырын» хүнээйбиниверден болган пзаофаньчылардан негээн. «Кижилерии кайы-хамаан чок тудуп, оларны хөй-ниитиниң айыыл чок чорууиуң министерствозунче чорудуп болбас» деп, ол мелегээн.

Өске дыңнадыгларны ёзугаар алырга, чоокта чаа янзы-бүрү чазак министерстволарын эжелеп алган пзаофаньчылар болгаш хүннээйбиниер «эмин эртпр кедереп барган» дугайында медегелдя Чжоу Эиь-лэй кылган.

«Төлептиг чоруу болгаш этиказы чок дээш пзаофаньчыларны шүүмүүлээн Мао Цзэ-дунуң «хууда айтырыкшынарын» биижээн дапзы баоиу Пекинге тараткан.

Даштыкы тайылбырлакчыларның «культура революциязында дыт алмышкыны» кылдыр үнелеп көргени мындыг тактика, оларның бодалы-биле алырга, «культура революциязының» үржуу-биле болдуган экономика талазы-биле хоозураашкын-биле болгаи чер-чөрө амгы кыдат удуртулганың таварыжын турары удурланыышкын-биле тайылбырлаттынын турар.

Кыдатта болуп турар чөрүшкек чорудуушкуннарның болгаш Мао Цзэ-дунуң политиказының бууран дүжүп турарывыл чижээ болза «Шанхай улусчу коммунаның» түгле 19 хонукта туруп келген соонда алдар чогу-биле буурап, сандаралы болур. Пзаофаньчылар конституция ёзугаар соңгуттурган улусчу комитетте болгаш партиниың хоорай комитединде «эрге-чагыргаяы шериниң деткимчези-биле эжелеп алган» түңнелиниде ындыг «коммунаны» тургускан турган. Кыдат парлалга удурланыышкын-биле тайылбырлаттынын турар.

Кыдатта болуп турар чөрүшкек чорудуушкуннарның болгаш Мао Цзэ-дунуң политиказының бууран дүжүп турарывыл чижээ болза «Шанхай улусчу коммунаның» түгле 19 хонукта туруп келген соонда алдар чогу-биле буурап, сандаралы болур. Пзаофаньчылар конституция ёзугаар соңгуттурган улусчу комитетте болгаш партиниың хоорай комитединде «эрге-чагыргаяы шериниң деткимчези-биле эжелеп алган» түңнелиниде ындыг «коммунаны» тургускан турган. Кыдат парлалга пзаофаньчылардың бир болүүнүң холуидан ёске болүүнүң холуиче шилчип турган. Бот-боттарынга удурланыышкак болүүлелдер «эттээн, соккулаан», «күүлээн» дээш кайы-кайызыя буруудадып турган. Шанхайда организастаан бужар-чүдек антисоветчи кампания «коммунада» иштинги демиселдя соксадын ындаваан.

«Коммунага» удур угландырган хуудустар февраль 16—17-де Шанхайга кестүп келгилээн. «Шанхай улусчу коммуна» ККП ТК-ны деткиивейн турар болгаш ККП ТК-ның таазында деткимчеии албайн турар деп, ол хуудустарда чугаалаан. «Коммунада» «контрреволюстулар» шуптерээнии ол дапзы биитүнда дыңнадып турар. Февраль 17-дең 18-чи дүне ККП ТК-ның мурнуу-Барыын талакы бюрозу, ККП-ниң Сычуань можу комитеди болгаш можуиуң хөй-ниитии аймык чок чорууиуң эргелели Чэиду хоорайда пзаофаньчыларже «кол таап халдашкынны» кылган. Хуиээйбиннери болгаш пзаофаньчыларны «тудуп хоругдаарын болгаш эттеп, соккулаан». Оларның иштинден хөй кижилерни «кара бажыиче книр октаан». «Бо үеде тудуп хоругдаашкын үргүлчүлеп, байдал дорайтан турар» деп заявка баоиуң авторлары хомудан турарлар.

Даштыкы корреспондентилериниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Тибетте шериглериниң командылаачызы Чжан Го-хуа «культура революциязын» деткиир дээш кандыг-даа ажыл-чорудулгаиы соксадыр болгаш Мао Цзэ-дунуң детпин турар» деп дужаалды шериглерге берген. Моон-биле кады Чжоу Эиь-лэй бот-боттарының арагында мөзилдежиишкиниерии соксадыр болгаш төөлөрии Пекинче чорудар деп, Хэнаньда өөзүнөөжии турар болүүлелдерии кыйгырган.

(СЭТА).

ДУВУРЭЭЗИННИГ МЕДЭЭЛЕР

Когарал эгелээн

Хар чуга, мал чемнери четчир, малдың байдалы эки, чаш төлү менди деп, солуннарга чер-черден бижип турары ковчуг өөрүчүг-дур. Ынчалза-даа «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының мал кыштаглыдыышкынында мындыг өөрүчүг чүве чок, харын байдал дувурээзинниг апарган.

Совхозтуң болгаш салбырының удуртукчуларының, түскай эртемниг-леринниң чүгле ажыл-агыйжы эвес, харын харыысалга чок чоруунуң түңнелинде силостан өске мал чемнери төнген. Оон төнген чылдагаавы чемгерилгеге ажыглаакымда эвес, кол иеруузундан кадат чок малдарга төтчеглеткенинде болгаш оорга алыскаанында. Чижээ, Көдүрге, Дөргүн деп черлерниң шаттарынга белеткээн 8 удуг сараат сигенниң чүгле дең кезиин ажыглаан, а өскезин малга төтчеглеткен. Оң черлерге ики шынарлыг хөй савадан чаңгыс тудумну-даа камгалап албаан, мал чип доозкан. Калбак-Оорга деп черге сараатгарны малга чаза бастырган болгаш оорга алыскан.

Мал чемнери четпезиндеи сүт саалдазы эвээжээн, төрүүр инектериниң күжү кудуланып, төрээн чамдык инектериниң сүдүн саап алыр хамаан чок, бызааларын безин төттурбайн турар. Январьда 18 бызаа өлген. Оон чылдагаанын ай-шаанда тодаратпаан, бүрүүлүг кижилерге акт тургусаан. Бызаа ажаанчылары, мыңгыстың 3. Даспаакай, өлген бызааларны кымга-даа медеглевейн, чажырын октагылапкапты илерээп.

Сүт-бараан фермазының кажааларын кышка удур ай-шаанда белеткеп албаанындан инектериниң чамдыкы ноябрь ортанга чедир соок черге тургандан оларның күжү баксыраан. 200 инек кирер кажаанга доң дыт-биле шалаалаан, декабрьның эгезинде ажыглалга киирген. Кургаг өдек, савад чок болганындан Шагаан-Арыгда ыяш дилер черден өл хирээнди экпеп дөжеп турар. Белдир-Кежиинде инек кажаазын орай септээниден инектер доң черге турган. Ам ол инектерин Арысканче көжүрүп турар.

Салбырда удусчу контролёрлар бо бүгүнү илеретпеш, байдалды дарый эдер, бүрүүлүг кижилерни хемчег алыр дугаймда саналын партия организациязынга киирген. Партия организациязы чамдык хемчеглерни ап, мыңгыстың бир чемнерин норма ёзугаар чарыглаар деп шийтпирлээн. Ынчалза-даа мал чемнерин норма-чижек чокка чарыглаар чорук үргүлүлеп келгенинин түңнелинде сиген төнер чыгаан, савад чок. Ам канчаар, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң савадынче халдап тургаш, ам «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан ховузунда савадынга бөрган.

Ам хой оолдаашкынының түлүк үези болгай. Ынчаларга хойжуларының коданнарында мал чемнинің курлавыры барып чок. «Мээң хойларым төрүп турар, ам дээрезинде хураганнар мендим. Ынчалза-даа хураган азыраар сигеним чок, хойларны чүгле чер оттарып тур мен. Моон соңгаар чүү болур чүве иймек. Мындыг байдал-биле социалистиг хүзээлгени күүседиир берге-дир» деп, хойжу С. Шоюң-Нама хомудап чугаалады.

Мал ажылында тургустунган байдалды эдер талазы-биле тодаргай хемчегларни албаа болза, улуг когаралга таваржыры чайлаш чок.

Н. БАЗАН,
улусчу контрольга дузалаар
болүктүң удуртукчузу.

Хураганнарны каяа ажаарыл?

«Бурунгаар» колхозтуң Шүүлүг деп черде хойжу Дандаанның коданында оолдаашкын массалыг эгелээн. Чоокку хүннерге чедир төрээн 30 хойдан 34 хураганны алган.

Октябрьның 30 чылынга уткуштур төрүүр 100 хойга онааштыр 100 хураганны, хой санындан 2,5 кг дүктү алыр дээш хойжу бүгү-ле хемчеглерни ап турар.

Ынчалза-даа ооң кажаазын өл мыш-биле тутканындан ооң ишти өл-шык боон турары малга таарымчалыг эвес. Ам хураганнар тургузар клеткаларны база доң мыш-биле кылыр деп турар.

Колхозтуң баштаар черн сакманщиктер чорутпаанындан хураганнарны хойжунуң кадайы Д. Чурттал чааскаан ажлап турар. Клеткалар кылдынмаанындан база кажаа ишти өл-шык болганындан чаш хураганнарны хойжулар чурттап олурар бажыңында ажаап турар. Бажың ишти долдур хураган. Дөрт чүс ажыг хой шупту төрүп кээр болза, шынап-ла эт болган херек. Хураганнарны каяа ажаарыл? деп айтырыгны колхоз баштаар черинге тургузар апарган. Оон өске арга чок, хойжулар боттары хураганнарбиле кады канчап чурттаарыл? Бо айтырыгны дүрген шийтпирлээри тугула.

Х. КҮЖҮГЕТ.
Каа-Хем район.

Сакманщиктерниң негелделери

Бии-Хем районнуң «Тишлелге» көдээ ажыл-агый артелиниң Баян-Хем девискээринде хой малы массалыг оолдап турар. Хойжулар болгаш сакманщиктер малдың чаш төлүн менди алыр дээш кончуг кызымаккай ажылдап турарлар.

Маңаа четпес чүве чүл дизе, артельдиң баш-таар чери хойжуларже аныяктарны чорудуп каапаан, оон-биле ооскургап олуруп алган. Оларның ажылы канчаар чогуп турарын, чүү четпейн турарын хайгаарап көрбейн баргам. Бо үеде сакманщиктерде халаттар чок, ыланғыя фонарылар чогундан дуне карақчы кажаа ишти-ге ажылдаары бергеден турар. Сөөк-Өдек деп черде хойжу С. Конгада үш сакманщик ажылдап турар. Оларда халаттаа, фонарь-даа чок.

Бо талазы-биле сакманщиктер баштаар черниң мурнунга улуг негелдени салып турар.

Ч. ДОЛЗАТ.

ОТТУГ-ЫЯШ

Агарның арызы-даа, өвүү-даа малчынарның кыштаглары. Хову кежир, кыр ажыр аразы чоок-даа, ырак-даа аалдар-ла долу. Ынчалза-даа машина четпес аал барык чок. Бистиң машинавыс база-ла Агар арызының шаттарында аалдарны эргий хап чораан. Куу-Оорганың барык кырынга үнүп келгенивисте, доо ол оранчок ыяктан аъттыг кижи уткуй чоруп олур. Аңаа ужуражып-даа келдивис. Аът хиктелгилээш, машинага чагдавайн тур, а бистер хөделдирикчиниң одун ажурупкеш, чорумалга чоокшулап чеде бердивис.

— Экии!

— Экии, ынар. Болар кайы сунуп чор ирги?

— Бо-ла мынчаар, аалдарга чор бис, а силер кайы чедер ирги?

— Чедер черимни бодум безин экп билбейн чор мен ийин. Чорук чугуза Ак-Эриктен аар мен, оон хоржок апарза, колхоз төвү, харын-даа район төвү чеде баар мен.

— Чугула-ла херектиг-дир силер аа?

— Тоң чугула херек! Мырынай амыдыралдың херээ. Мээң чоруум бүчүпейн баар болза, бистиң аалдың амыдыралы үстүр.

Амыдыралдың кандыг ындыг тон чүгула хереэн кылып чоруур кижиге таваржы бергенивис дораан-на тодараан. Папиросту аъттыг кижиже сунгаш, боттарывыс кижи бүрүзү-ле кармактарывыстан оттуг ыяштарны ишта соккулаш, шаккаш, таакпыны бурулады бергенивис. Бистиң ужуражып турар киживис таакпызын кывыспаан.

— Оттуг ыяжыларны хайырлаптынар!—деп, ол кижи бистиң чолаачывыска дилег кылды. Оозу оттуг түтсу каапты. Чорумал оттуг ыяжын шаккаш, таакпыны бурулаыр сорган, оттуг ыяшты аңдара-дүндере тутпушаан чугаалаңды:

— Бо-дур ийин, маэн сүрүп чоруур чүвем—оттуг ыяш. Бо чок болза канчаарыл, кыштың соогунда от кыпсыр чүве чок, от чок болза аъш-чемни чүнүп-биле хайындырып, быжырып чиирил?

— Силерге автолавка чоокта чорбаан-дыр аа?

Киживис хүлүмзүрдү. Ол хүлүмзүрүг өөрүшкүнүң эвес болду.

— Автолавка чоокта хамаан чок. Бо чылын келбээн, энир чылын чангыс чорган. Ынчаарда садып алган оттуг ыяш, шай, дус, керосин, таакпы кайда боор, какталган.

Ховуга ужурашкан чорумалывысты аажок хөөрем кижи-дир кылдыр бодаан бис. Аалдар аразында, оруккa ынчаар чугаалажып-даа чораан бис. Ынчалза-даа чорумалдың чугаазының шынныы баштайгы аалдан-на биске билзинген. Куу-Оорганың өдээнде Максим Дондупович Сувандиниин аалы кыштап өрар. Хой хураганнап эгелээн. Малчын болу-даа, сакманщиктер-даа кайнаар-даа баар шөлээн чок, а автолавка оларга бараан экпеп садыглавайн турар.

— Алдан алды чылда чүвени энир чылын-на дээп ыйнаан. Ынчаарда чораан хевээр автолавка келбээн, шынныг чүвениң шыны-ла херек. Биске, малчыннарга мал оолдап турар үеде белен чемнер херек. Сухар, будочкалар, макарон, вермишель, лапша аажок-ла чугула. Оон ынай чүнү херектиг эвес дээрил? Оттуг ыяш, шай, керосин, таакпы дээш херектиг чүве-ле хөй. Неделя иштинде автолавка оола чангыс келир турган болза аар. Чүү дээрлаан, ыка-ла күзенчиг-дир'—деп малчыннар чугаалап олурарлар.

Тес-Хем районнуң малынналарының малын кыштан онча-менди ажырар, малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр дээш амыр-ыяш дивейн ажылдап турар үеде, оларның хандырылгазынче кичээнгей салган болза, оттуг ыяш дугайында чугаа ышкаш, күзенчиг эвес сөстер райпонүн эжылдакчыларының кулаанга дыныладыр ийик.

С. ТАМБА.
«Шынның» корр.

Миллиард чылдар мурнунуң дириг амытаннары

Палеонтолог эртемденнер чүс-чүс миллион чылдар мурнунда дириг тургаи амытаннарны тодарадып турар апарган. 6000 миллион чыл мурнунда чурттап турган дириг амытаннарны тодарадыры берге деп чоокку үеге чедир эртемденнер санап тургаи.

Ынчалза-даа ол үениң мурнунда-даа амыдырал бар турган. Палеонтолог эртемденнериниң тодараткан дириг амытаннары дораан-на тыптып келбээн. Оон мурнунда-даа үелерде тургаи чымчак эттиг, сөөк чок дириг амытаннар хевирлери бар болган. Чер кырынга дириг амытаннарның тывылганын тодарадырда, эртемденнер сөөктүг амытаннарның тывылган төөгүзүн шинчилеп турган. Ынчалзажок даштарда арткылаан хавык, бүрү истери база-ла бар. Ындыг истер алгаш, дой чергелиг чымчак чер породаларынга артары билдингир болгай. Чер кыры аажок ызып, сооп, даглар буступ, үрелип, даг породаларын сүт чүй шаап турда, кадыгланып, шиферлер апарган даг породалары бар. Палеонтологтар ындыг породаларны «өлүтленген» дээр, оларда амыдыралдың кандыг-даа изи чок. Бо чылдагаан-биле чер кырынга амыдырал төөгүлелп төнген деп санап тургаи.

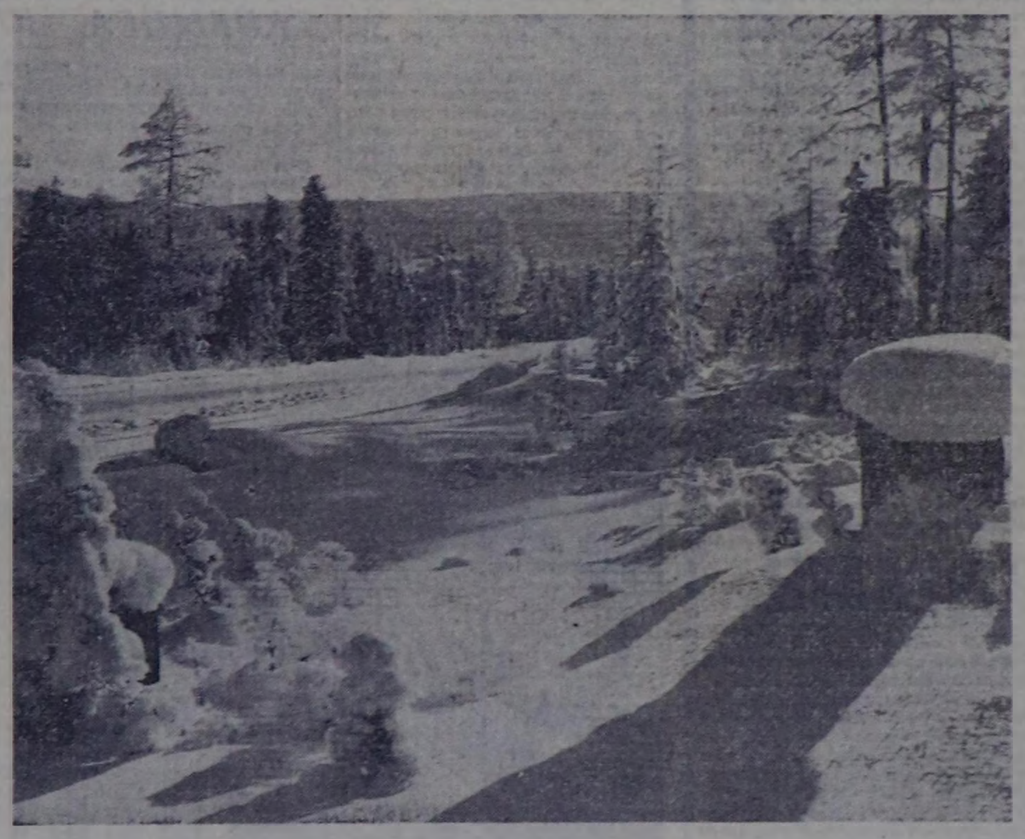
Чоокта чаа ол «үн чок» породалар «тугаалаан үнген». Кандыгдаа хаңы өскерилгелер болурга, ол породаларның иштинге эң-не үе-дүптеги дириг организмнериниң истери ол породалар бар-ла турар болза, аңаа артып каар деп чүве тодараттынган. Ынчангаш чер кырынга 2,5—3 миллиард чылдар мурнунда үеде дириг амытаннар турганы тодараттынган!

Ол ажыдымышкынга шинчиледдиң чаа аргазы дузалаан. Бо удаада чаа херексел эвес, а эрги күштүг оптиктиг микроскоп дузалаан. Палеонтолог болгаш минералог эртемденнер мурнунда аңаа микроскоп эвес, а оон нарын, түскай, поляризастаан микроскоптар ажыглап турганнар. Аңаа микроскоп-биле кандыг-даа ис артпаан хевирлиг чер породаларын көөрү кандыг-даа ажык бербес ышкаш сагындырып тургаи.

ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының корреспондент-кежигүнү, Палеонтология институдунуң ажылдакчызы Александр Вологдин ынчаар саналвайн турган. Хевирий аажок өскерилген-даа болаа, дириг организмниң мага-бодунуң артынчылары породага артып калгаш, ол порода кристалчак (шилденчек) породаже шилчиринге шаптыктаар ужурлуг. Ындыг породага «чажыт» черлер бар болган. Оларга дириг организмнериниң истери арткылаан. Шынавыла, оларга бактерияларның (бичии курттар) болгаш медузаларның (сөөк чок далай амытаны) истери арткылаан болган. Палеонтология эртемниге чаа түүл!

Карелияда Сундозерниң эриндеи Вологдин шилденчек породатып алгаш, бүдүн чартык миллиард чыл мурнунда далайларга өзүп үнүп турган чаңгыс клеткалыг суг үнүштерниң истерин микроскоп-биле көрүп каан. Ол суг үнүштериниң сыптары мурнуу-барыын чүкче уланган болган. Соңгу Кыдатка болгаш Корей Улус Демократтыг Республикага Вологдин ол хар-аазының суг үнүштериниң 200 ажыт хевирии тып, тодарадып бижээн болгаш олар 11 чыл болган санында-ла өзүмүн өскертип турганын тодараткан. Ол ажыдымышкын чер кырынга амгы диптер тургустунмаан үеде-даа хүннүг дескинерн бистиң бо үедээзинбиле дөмей турган-дыр деп түңнелдп кылыр арганы берген. Оон аңгыда, палеонтологтуг шинчилелдер сөөлгү бүдүн чартык миллиард чылдарда хүннүң чылыдары ындыг-ла көскү өскерилбээнин база тодараткан.

(ПМА).

А. Остапчук. Кыштың төнгени. Фотоэтюд.

СПОРТ

10 дугаар бөлүк тергиидээн

Кызылдың № 3 профессионал-техниктиг училищезинин күш-культура коллективи профсоюзтел болгаш комсомол организациязары-биле кады спорттуң янзы-бүрү хевираериниң талазы-биле Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга алдаржыткан спорт неделязын эрттирген.

Училищениң шөй бөдүүрер талазы-биле бирги черин Кыргыс ээлээн. А 10 км хаак оруунга Хвастанцев тергиидээн. Ол 44 минутаза дистанциязыны эрткеп. Башкылар болгаш мастерлер аразынга болган 10 км-ге хаак маргылдаазынга Слаболчуков тиилээн.

Хостуг хүрештиң хүүнүң болгаш команда аайы-биле болган маргылдаазынга 72 мөге киришкеп. Аңаа деңзи аайы-биле В. Дондушпан, Э. Дүгер, М. Лаҗар-оол, М. Доржу, Д. Сарыглар олар бирги черни чаалап алганнар. А тыва хүрештиң деңзи категориязынга М. Доржу, К. Карааол, Д. Сарыглар олар база шүүлгеннер. Биче калибрлиг пистолетбиле 25 метрге боодалгага С. Сунгуев шылгараан. Ол 100 ок-биле 92 санны аткан. Шыдыраага А. Алабычаков кымга-даа үтүрбайн тиилекчи болуп үнген.

Команда аайы-биле юбилейлиг чылга алдаржыткан маргылдаага бирги черни № 10 бөлүктүң курсантылары — келир үениң трактористмашинистери алган.

П. ПЕТРОВ.

Редакторнуң ораалчызы
Д. О. БЕГЗИ.

Кино

МАРТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга диригчуруктар 9.30 шакта. «Трактористер» 11, 1 шактарда. «Мындаагыларның офицерлери» (Бирги болгаш ийги сериязы) 3, 6, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Морозко» 10.00 шакта. «Дубровский» 2.30 шакта. «Шолаазы—Борү» 4.30, 6.30 шактарда. (16 харт четпээннерге көргүспес). «Шолаазы—Борү» (Узаткан сеанс) 8.30 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: «Кайгамчыктыг Василиса» 10.30, 2.40 шактарда. «Тунпель» (делгем экраннуг) 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Челөөш» 3.00, 6.40 шактарда. «Оларны чүгле арыннарындан танывыр» 4.50, 8.30 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫН ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Мустай Карим.

МАРТ 4-ТЕ

„Ай туттурган дүне“
(ТРАГЕДИЯ)

Шиинин эгелээри кежээкиниң 7 шакта.

Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

Инвалидтерге

1967 чылдың март 27-деи март 30-ге, июнь 27-деи июль 29-ка, ноябрь 27-деи декабрь 1-ге чедир Социал-хандырылга министерствозунуң чанында Красноярскиниң протез-ортопедия мастерскаязының бригадазы ажылдаарын бүгү инвалидтерге Тыва АССР-ниң Социал-хандырылга министерствозу чарлап тур.

Портез кылдыртыры негеттинип турар инвалидтер үстүнде айыткан хүннерде Кызыл хоорайга келген турар.

СОЦИАЛ-ХАНДЫРЫЛГА МИНИСТЕРСТВОЗУ.

Туберкулёз — халдавырлыг аарыг

Туберкулёз дээрге халдавырлыг аарыгларның бирээзи. Бо аарыгдан кижилер шаандан тура-ла аарып, оон өлүп турээ-даа, оон чылдагааны дыка үр үениң иштинде билдинмейн келген. Грецияның, Индияның, Кыдаттың эмчилери ол аарыгның эртерин мынчаар билип турганнар: өкпе ириңнээр, баш сарыг сугланыр, оон аараан кижи хенертен дүрген өлүр болгаш колдуунда ядыылар аарыыр коргунчуг аарыгның бирээзи деп санап турган. Ынчалзажок ол аарыгның тыптырын чүгле агаар-бойдустуң өскерилгелери-биле (колдуунда күүгүн, чазын өл-шык, соок үелер-биле) холбаштырып турган. А ол халдавырлыг дээрзи билдинмейн келген.

1882 чылда немец эртемден эмчи Роберт Кох 13 чыл дургузунда янзы-бүрү лабораторияга 220 дуржулгаларны кылып, аарыг улустарның чаразының, сиднии, ыжык бестериниң ириниң тускай тараап, оон алган материал-биле күскелерни вартып, оларны соккаш, янзы-бүрү организмнерividан бичии кезиндилерни тускай будук-биле будаап микроскопка көрүп тургаш, каракка көзүлбес бичии азарганчыг микробтарны тыпкан. Туберкулёз дээрге, чүгле аарыг кижи пёпкпе дириг амытаннардан халдаар хоралыг аарыг. Оон тарадыкчылары болур каракка көзүлбес бичии микробтар аарыг кижиниң чараазында, сиднинде, аарыг бестериниң ириниде болгаш өске-даа аарыг организмнерде чоруур деп түңнелди үндүрген. Ол микробтарны эртемденниң ады-биле Кохтуң микробтары (палочкалары) деп адаан. Ол микробтар кижиниң, инек малдың, куштуң, балыктың деп 4 янзы болур.

Туберкулёз халдавырлыг аарыг болганда, ол чүгле аарыг кижиден, малдан болгаш өске-даа дириг амытаннардан халдап болур. Чижээ: туберкулёзтуг кижиниң чараазында (эң ыланғыя ажык хевирлиндеп) Кохтуң муң-муң микробтары бар. Аарыг кижи черже дүкүүрүп каарга, микробтарлыг чараа кургап доозуннаалгаш, агаарже чаптып тараар. Ол микробтар кончуг изиг хүнде-даа азы күштүг соокта-даа өлбейн, ай-айы-биле дириг артып каап болур. Ынчангаш кижи тынарга агаар-биле кады кижиниң организминче тыныш органнарын дамчыштыр кирер. Оон ынай аарыг инек малдың чиг судун ижерге оон база халдап болур. Туберкулёзтуң микробтары кижиниң организминиге киргеш, 20—30 минута болганда-ла бүтүн хан дамыр-биле тарап, өзүп көвүдеп эгелээш, кижиниң бүгү-ле органнарынга тараар. Бо үеде организминиң ниити байдалы эки, шырак турар болза аарыг-биле демисежип, туберкулёзтуң микробтарын янзы-бүрү аргалар-биле организмден дашкаар ылгап үндүрүптерин кызар.

Ынчалза-даа микробтар организмден долуу-биле үнмейн, кандыг-бир кошкак органга чыглыды-биле артып каап болур. Олар кажан кижиниң ниити байдалы сулааранда, соокка доцгаш, өкпеге дегдирген соонда, хөлүн эртпер чайын изиг хүнге дөгеленгенде, школачылар, студентилерниң берге сессиилер соонда нерви системазы кошкап турупканда, шын эвес аржаанга киргенде, хөй арагалаш, ниити организм сулааранда болгаш өске-даа уржуктар-биле туберкулёзтап аарып болур.

Туберкулёзтап кандыг-даа органнар аарып болур. Кол нептерээн хевирлери ындыг.

ӨКПЕ ТУБЕРКУЛЁЗУ

Эгезинде кижиниң бодунга билдинмейн чоорту эгелээр. Аарыгның эгезинде бичии шаг төнер; уйгуузураар, дериер, ында-хаяа эът пээпир, көрек ишти кагылып аарыыр, чем ижери баксыраар. Бичии уруглар база-ла ынчаар эгелээр, ынчалза-даа улуг удуска бодаарга колдуунда шаг төнер, баш өйлеп-өйлеп аарыыр, ыланғыя ажыныычал, урокка кичээнгей чок, баш аарып шагыраар, ынчангаш өөредилгени кошкаар, ында-хаяа куду олуртур, ишти долгаар апаар.

Ол өйлерде эмчиге келбейн арттирер болза, аарыг улам хамылап, арыш баксырап, көректен хан үнүп эгелээр.

Аарыгның эгезинде өкпениң доозунде бестери ыжып эгелээр, ону чүгле рентгенге көргеш билип болур. Ынчан эмнетпес болза аарыг кедереп, өкпениң бодунче тараар. Өскээр чугаалаарга, өкпеге ириниг шивишкилер тыптып келир. Олар аразында тудушкаш, 2—4—5 см чеде баар (инфильтрат), оон кедерезе өкпеге оюлганнар тыптып келир. Ынчан көректен хан үнүп эгелээр болгаш чараага туберкулёзтуң хөй микробтары бар болур. Ону туберкулёзтуң ажык хевири дээр. Ол үеде аарыгны илередип эмнебес болза өске органнарже тарай бээр.

БЕС ТУБЕРКУЛЁЗУ

Тывада бес туберкулёзундан аараан кижилер туберкулёзтуң өске хевирлериниң хөй. Бо аарыг колдуунда туберкулёзтуң эге хевириниң бирээзи.

Баштай-ла кол нуруузунда чазын янзы-бүрү бестер (мөөнүүн, сегел адаанын, боостаанын, холдун, буттун) чаңгыс угда эвес, ийи-чаңгыстап ыжып эгелээр.

Баштайгы бир, ийи чылдарда чазын, күзүн ыжар, а чогум чайын, кыжын ол— аңаа-ла сине берип болур. Эгезинде аарбас, кижиниң ниити байдалы шоолуг баксыравас, сөөлзүредир ыжык читпейн, улгадып, өске бестер-биле тутчуп, частып, ириң төктүр апаар.

СООК ТУБЕРКУЛЁЗУ

Соок туберкулёзундан улуг-даа, бичии-даа кижилер аарып болур. Колдуунда оорга, моюн сөөктери, бут чүстери, эөгилер болгаш өске-даа сөөктер аарып болур. Эгезинде чүстер ында-хаяа аарып, кылаштаарга, шимчээрге шылаар. Аарыг ханылааргa, кылаштаарга аскап, чүстер ыжып, мырыңай кылаштаттынмас апаар.

Кажан оорга сөөгү достайып келирге, ол аарыгның ханылааны ол болур.

ТУБЕРКУЛЕЗТУГ МЕНИНГИТ

Баш мээзинин чуга картының туберкулёзу янзы-бүрү хевирлериниң эң-не бергеи ол. Аарып эгелээри хеп хенертен-даа, баш кемдээнде чоорту-даа эгелеп болур. Аарыгның эгезинде баш аарыыр, куску келир, ында-хаяа кустурар, эът пээпир, моюн ээлбес апаар. Ол үеде эмнетпес болза аарыг кедереп, дембээреп, утаан баксырап, чартыы билиннместеп-даа болур.

Үстүнде айыткан туберкулёзтуң хевирлериндеп аңгыда ижин-шөйүдүнүң, ижин бестериниң, бүүрегтериниң, карак-кулак болгаш өске-даа органнарының туберкулёзу база турар.

Туберкулёзту эмнээринге хөй үе негеттинер болгаш аарыг кижилер боттарының кадыы дээш сагыш салып, үргүлчү серемчилелдиг болурундан, эмнерии чоп ажыглап ижеринден кол хамаарыжыр. Бир-ле дугаарында туберкулёзтап аарый бергенде үзүк чок бир чыл ийикпе, азы оон-даа хөй үениң иштинде эмнедир. Бес туберкулёзтуг кижилер бир, ийи ай эмнедип турда, ниити байдалы экижип, ыжык чиде бээр. Ол өйде аарыг кижи кадык апарган мен дээш эмнедирин соксадыптар таварыылгалар бар. Элээп үе эрткенде шала эмнеткенинден аарыг катап кедереп эгелээр.

Туберкулёзтуг менингиттиген аараан кижилерни 6—7 айда эмнелгеге чыттырып эмнээш, дараазында 4—5 айда санаторийге эмнээр. Оон соонда 4—5 чыл иштинде учётка туруп алгаш, күзүн, чазын 2—3 айда эмнедирн чугула.

1963 чылдан эгелеп республиканың туберкулёз диспансериниде өкпеге кезилде салбырып ажыттынган. Аңаа чүс ажыг янзы-бүрү кезиишкиннн чоруткан.

С. ШАКТАРЖИК,
өкпе аарыының эмчизи.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, балын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килизининиң 23-54, агитация болгаш пропаганда килизининиң 37-13, көдээ ажыл-агый килизининиң 21-47, үлетпүр килизининиң 22-64, чагаа ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет турғузуу болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, иштики информация килизининиң 20—60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага эргелелиниин типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

Солуң неделяда алды катап үнер

ТС—01033.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЖЫЛДАГЫ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделелеттингеи

ШЫН

1967 ч. МАРТ 5 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 55 (6692).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

МОСКВА ОБЛАСКА ЛЕНИН ОРДЕНИН ТЫВЫСКАН

Найысылал облазывың түгүнда Ленинниң ийи орденинге март 3-те база бир орден немешкен. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Москва чоогунга немец-фашистиг экелекчилерни чылча шагаарында Москва областың ажылчы чоннарының эрес-дидим болгаш маадырлыг торуун коргускени дээш база улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге чедип алган чедиишкиннери дээш Ленин ордени-биле ол область чоокта чаа шаңнаткан турган.

Ажылчыннар, албан-хаакчылар, колхозчулар, совхозтар ажылчыннары—Москва чоогунуң ажылчы чоннарының төлээлекчилери Брежневиң Съездилер ордузунга чыглып келген, Өске областтардан болгаш хоорайлардан адалчылар, даштыкы өөнүктер база за аңаа келген.

Эштер Н. В. Подгорный, В. В. Гришин, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, СССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, СССР-ниң Дээди Советиниң Эвилелдии Советиниң Даргазы И. В. Спиридонов, СССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң кежигүзү А. И. Микоян оларны, партия болгаш хей-ниитии организацияларының удурткулдарын, көскү шериг начальниктерин, бүдүргелиниң мурнакчыларын, эрчемнии, культуранып болгаш уран-чүүдүлүг ажылдакчыларын чыыптанар дидимиттиг алыш часкаашкыныбиле утказан.

СССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный чүве утказаан. Оон чугаазынга улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкынарга хей-үзээ үзе кирип турган.

Орадуа олуруун турган кижилерге, база оларның күүрүнде үш дапкыр Ленин орденниг Москва областың бүгү ажылчы чоннарынга—ажылчыннарга, колхозчуларга, интеллигенцияга, дайынның болгаш куш-ажылдың хоомун кижилерине, улуг салгалды төлээлекчилеринге болгаш аныяктарга, дайынны ашкак тиилелгеге чедип алган бүгү кижилерге база-адаларының болгаш авазыларының дайынчы чаңчылдарын тургузукчу ажыл-ишке төөгүлеп, чаңчыл бүгү кижилерге СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң болгаш Совет чазактың мурнундан эш Н. В. Подгорный бедик шаңнал-биле хоңбаштыр үүректиг хамыыдаан байыр чедирип, чаа-чаа чогаалыкчы боттанарыгышкынарны, чаа-чаа куш-ажылчы тиилелгелерни оларга кузаан.

Москва чоогунуң кижилери — коммунизмниң идеаллары дээш эрес-маадырлыг демиселчилер дээрзин партия биле чазак, бистиң бүгү улузувус биилир. Шиңгээн олар боттарының Төрээн чуртуна бердинишкинин, Ленинниң түгүнга бердинишкинин күш-ажылчы болган маадырлыг үеректери-биле — каң-биле болгаш хлеб, тараазы-биле, чашпылары-биле болгаш суун-биле бүдүрелиг чүүлдер. А суртемчиг шылгалдаларның үезинде олар оны боттарының хаңы-биле база бүзүреткен.

Чогум-на харын маңаа, чээрбе беш чыл мурнунда Москва чаңында болган улуг тулчуушкунга, немец-фашистиг армия улуг аптырышкынга таварышкан. Чогум-на харын маңаа, бистиң найысталывыстың хаалаарының боорыызы. 1941 чылдың декабрь хүнүнде, гитлежи фашизмни аңнап турар улуг Тиилелгениң халазы чыыткыланып келгенин киижи төрелгеп ышкаш-даа тушаа деп, Н. В. Подгорный чугаалаан.

Дайын соонда ры чылдарда Москва областының ажылчы чоннарының күш-ажылчы кайгамчыктыг чедиишкиннерин демдеглевишаан, беш чылдың ийиги чылында — юбилейниг чылда найысылал областының ажыл-ишчилериниң мурнунда турар улам маңнап болгаш харыысалгалыг сорулгаларын, чедип алган чедиишкиннерин дээш Ленин ордени-биле ол область чоокта чаа шаңнаткан турган.

Бистиң чуртувуста чаа пиитилелдя тургусунаан, пролетарлы интернационализмниң идеалларыга шынчы бистиң партиавыс болгаш күрүнеевис социализмни база коммунизмни тургузарыгла эң-не таварышчалыг делегей байдалдарын тургузар. Үеге кырынга тайбыңны хандырар, үрегдекчи дайындан улустарны айтыыл чок болдурар дээш социалистиг аске-даа чуртталар-биле кады кужениишкиннерни салып турар.

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы социализмниң делегей системазын быжыглаарынга чайгылыы чок бараан болуп, империализмге болгаш колониализмге удур, национал-болгаш социал хоспалга дээш улустарның демиселии деткиннирге үгланган. Улустарның бот-эргезин хүндүлээри болгаш оларның иштики хереткерии холгаарлавазы дээш, янзы-бүрү социал системалардың күрүнеелерин тайбың догуиназыкшыныңын принциптеринин тиилелгези дээш демисежин турар кижилерниң мурнукчу одургунда бистиң чуртувус чөрүп турар.

Империалистиг политиказа ойтур шавышкынны берип келген болгаш бээр-даа бис дээрзин СЭКП ТК-ниң декабрь Пленумунга шиитирлиг чугаалаан.

Вьетнамда болуушкуннар делегейниң улустарын өнза дүвүредип турар. Болуңуг тура-соруун вьетнам улуска донналтыпар дээш АКШ анза улуг чартыг миллион кижилиг армазы олче октаан, ВДР-ниң девискээрин араатанныг үзүг-биле бомбалап турар. ВДР-ниң чазаанын тодаргай саналдарын хүлээвейин, АКШ агрессиязын калбартыышкынын чаа ук-чалазын эгелээн. АКШ-тың Вьетнамза кара чаңгыс соңгурганы чүү болуп турарыл дээрге, Вьетнамны боо-чепсектии күзүү-биле бозунга чагырып алыр дээр үүткүү ол болур.

Даштыкы агрессорларга удур, өөнүктерниң дузаламчыныңга база тайбыңга ынаккылдыг чүрттарның болгаш улустарның деткимезинге даянып алгаш, боттарының Төрээн чуртунуң хоспалгазы, хамаарышпас чоруу болгаш чаңгыс эви дээш чөптүг демиселии үргүлүлеп турар маадырлыг вьетнам улустуң талазында совет кижилер, делегейниң хей-ниитизи туржүп турар дээп, Н. В. Подгорный чугаалаан. Совет Эвилели Вьетнамның акы-дүнма улузунуң шынныг хөрээнге эргежок түгүлә дузаламчыны моон сонгаар-даа көргүзер.

Вьетнам улустуң деткиир талазыбиле хемчелерни тавыштыр чорудар дугайында Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг аске-даа чүрттарның каш удагы саналдарын дерекке албан, АКШ-тың агрессиязынга ойтур шавышкынны бээр талазы-биле бүгү күштерин калбак фронтузун тургузарын дыка берге дегидип турар пекинчи чарыылдыкшылардың таварымча чок туружун моон-биле холбаштыр шуут чугаалаар херек, эштер, Ол туруш америк империалистерниң өөртүп, кандыг-бир черге-биле сорук киирип турары чайгаар-ла билдингир.

Бистиң партиавыс болгаш улузувус кыдат улус-биле, оон Коммунистиг партиазы-биле найыралды кезээде үнелеп, ол найыралды ажылчы чоннарның эң чугула революсчу чаалап алышкынмарының бирээзи кылдыр көрүп келген. Бүрүнгү культуранның, маадырлыг улустуң, алдарлыг революсчу чаңчылдарының ол улуг чүрттүнда ам чүү болуп турарыл?

Кыдатта Коммунистиг партия, социалистиг эрге чүрүм, социалистиг тургузугнуң үндезиннери согуушкунда таварышкан. Ынчалзырга ол бүгү дээрге Мао Цзэ-дунуңң белүглеженишкининиң улуг күрүнеэзирек, гегемонну болуксаар политиказының, шынында культура-биле, пролетарият-биле, эртемниг социализм болгаш коммунизм-биле чүүлдежир чүүлдээ чок «пролетарлы улуг культура революциязы» дижир хевирге илерГеллеттинин кедген политиказының түнелги-дир. Ол бүгү чүүлдер харын маркизми-ленинизмге ажааннешкек болуп турар-дыр.

Ам Кыдатта түлгеттинип турар чүүлдер — кыдат улуска болгаш коммунистерге улуг халаа-тыр. Ол болуушкуннар делегейге бүгү-ле ак сеткилдиг кижилерниң ханы сарыысыралын хайныктырып турар.

Кыдатта болуушкуннар моон мыдй кандыг байдалдыг болурул? Кыдатның ёзулуг эрге-ажыктарын илередип турар кадык чүүлдер эрте азы орай-даа бол, боттарының шиитирлиг сөзүн сөглеп үнүп келир дээрзинге бүзүрээр бис. СЭКП ТК болгаш Совет чазак кадыгыыл дээрге, бистиң шугумувус биилиңгир болгай. Улуг кыдат улус-биле найырал дээш бис, марксизм-ленинизмге үндезилээш.

Кыдаттың Коммунистиг партиязы-биле сырый каттыжыышкын дээш, улустарның тайбыңы, айбыл чок чоруу болгаш хоспалгазы дээш кадыг демиселл дээш туружун туткаш, Ол туруш америк империалистерниң, кандыг-бир черге-биле соруктарын кирип турарыл чайгаар-ла билдингир.

Бистиң партиавыс, бистиң улузувус, социалистиг болгаш тайбыңга ынаккылдыг аскыс-даа чүрттарның ишепкейлиг политиказы, бүгү-ле депшилгелиг болгаш демократтыг күштериниң чүткүдүг деминселл болдуңуң үре-түңнеэдерин берип эгелеп турар.

Совет Эвилелиниң бүгү даштыкы политиктиг ажыл-чорудугларының бистиң күрүнеевистиң улуг үндезилелчиэи В. И. Ленинниң идеалларыга болгаш номналдарынга бүрүн дугжүп турар. Империализмниң агрессиин политиказына улуг туржүп турар бүгү күштерни Коммунистиг партия, Совет күрүне моон сонгаарда быжыглаар. Тайбың, демократия болгаш социализм дээш улустарның төөгүлүг демиселлиге тиилелгелии хандырар дээш бистен хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылыр бис.

Москва областы Ленин орденниг-биле шаңнаар дугайында СЭРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1966 чылдың декабрь 5-те үнген Чарлыын эш Подгорный номчаан, Москва областың түгүнга, бүгү кижилер дыннаттыг ажыш часкаал турда. Ленин орденин казап берген.

Түнелиңде Н. В. Подгорныйның чугаалааны болза:

Эргим эштер! Бистиң Төрээн чуртувусту камгалаарыныңг болгаш коммунизм тургузуушкунуңуң бүгү улусчу хераазите Москва областын кайгамчыктыг ажыл-ишчилериниң улуг салыышкынын үнелеп көргени болур бо бедик шаңнал силерни чаа-чаа тиилелгелерже сорук киирип турулл. Москва чоогунуң ажылчынары, колхозчулары, интеллигенциязы боттарының ажыл-херектериябиле төрээн черинин алларын улам улгаттырар, коммунистиг иинтилелдиң тургузукчуларының биюги одургуларына моон сонгаар-даа баарлар дээрзинге СЭКП Төп Комители, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму болгаш Совет чазак быжыг бүзүредиг.

Алдарлыг москвачылар күш-ажылга болгаш өөредилгеге улуг чедиишкиннерлиг, хүүда амыдыралчуртталгазынга аас-кежиктиг болгаш өөрүшкүлүг болуру база дагыы бүгү сеткилден күзеп тур мен.

Найысылал облазының ажыл-ишчилериниге СЭКП-ниң МХК-ниң бюро секретары Н. Г. Егорычев, Москвавың шериг округунуң политиктиг эргелелиниң начальниги К. С. Грушевой, Латвиянын, Ленинград, Смоленск, Калинин, Киев, Горький, Ярославль, Владимир, Тула, Калуга болгаш Рязань областарның ажылчы чоннарының төлээлекчилери ишиг байыр чедирген. Чехословакиянын Коммунистиг партиязының Средне-Чешск область комитединиң бирги секретары Йозеф Немец үүректиг ханыышандан байырны дамчыткан.

СЭКП МК-ниң бирги секретары В. И. Конотоп Москва чоогунуң ажыл-ишчилериниң эрес-маадырлыг болгаш хамаатыг херектерин бедиңгиле үнелеп көргени дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязына, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуна, Совет чазакка ишиг өөрүп четтиргинишкинни илерГейлээн.

Области Ленинниң үшкү орденнибиле шаңнаавы бистерге хей чүүлдерин хүлээдип турар дээп, В. И. Конотоп чугаалаан. Чаа бөл чылдың ийиги чылының күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлөдөлерниң күүседир дээш демиселле чаа-чаа куш-ажылчы тиилелгелер партиянын болгаш чазаавыс идеалларын улуг кодурулушкунуңуң дугайын чугаалап, Ш. Р. Рашидовтуң намдарын соңгукчуларга таныштырып, депутатка төлептиг кандидат дээш боттарының бадылаапкынын бээрийче соңгукчуларны кыйгырган.

Навои аттыг колхозтуң партия организациязының секретары У. Алиева, районнуң «Сельхозтехника» каттыжышкынының эргелекчизи А. Мумаиов, Ленин аттыг кодээ ажыл-агыйт артелиниң торгуучуу С. Мирзаева, Ахунбабаев аттыг колхозтуң комсомол организациязының секретары И. Кабулов, № 60 школаның директору С. Худайбердиев, Фрунзе аттыг колхозтуң механизатору М. Арипов, Ленин аттыг кодээ ажыл-агыйт артелиниң даргазы М. Абдусаттаров хураага база чүве чугаалаан. Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының кайгамчык үре-түңнелериниң дугайын, юбилейлиг чылды экономиканың болгаш культураның хөгжүдеэзиниң талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерби-ле демдеглээриэре үзбек кодээниң ажыл-ишчилериниң шиитирлиниң дугайын олар сорук киришкин-биле чугаалап турганнар. Ам болур соңгууда партияның болгаш үзүктүң бүзүлбас чаңгыс эвин чаа күштүг-биле коргүзер дээрзинге бүзүрелиг оратордар илерГейлээн.

Чыылганнар Ш. Р. Рашидовтуң үзүктүң чыыны-биле үткээн. Бедик бүзүредиг коргускени дээш үеректиң, чаңчылдың-биле бүзүрелиг коргүзүкүнүң дугайын чугаалаан. В. И. Иванова, А. И. Шелепин—РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадыгга төлептиг кандидат дээш боттарының бадылаапкынын бээрийче соңгукчуларны кыйгырган.

Калининниң хөвең-саазын пос комбинадының директору В. М. Пигасин, камвола комбинадының ажылчыны П. Р. Воробьева. № 19 өртүүлүг школаның башкызы В. А. Зимакова, № 1 трикотаж фабриканың комсомол организациязының секретары В. И. Сумарина, партиязының Калинин хоорайда Пролетарск районунуң бирги секретары А. Г. Тихомиров хураага база чүве чугаалаан. Ада-иелер бө округтан Узбек ССР-ниң Дээди Советиниң депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Шараф Рашидович Рашидов-биле ужурашкан.

Бүзүреттирген кижи — партияның Московск райкомунуң бирги секретары С. Ниязов Совет күрүнеэниң юбилейниге белеткедиг дыңгыраны политиктиг болгаш куш-ажылчы улуг кодурулушкунуңуң дугайын чугаалап, Ш. Р. Рашидовтуң намдарын соңгукчуларга таныштырып, депутатка төлептиг кандидат дээш боттарының бадылаапкынын бээрийче соңгукчуларны кыйгырган.

Навои аттыг колхозтуң партия организациязының секретары У. Алиева, районнуң «Сельхозтехника» каттыжышкынының эргелекчизи А. Мумаиов, Ленин аттыг кодээ ажыл-агыйт артелиниң торгуучуу С. Мирзаева, Ахунбабаев аттыг колхозтуң комсомол организациязының секретары И. Кабулов, № 60 школаның директору С. Худайбердиев, Фрунзе аттыг колхозтуң механизатору М. Арипов, Ленин аттыг кодээ ажыл-агыйт артелиниң даргазы М. Абдусаттаров хураага база чүве чугаалаан. Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының кайгамчык үре-түңнелериниң дугайын, юбилейлиг чылды экономиканың болгаш культураның хөгжүдеэзиниң талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерби-ле демдеглээриэре үзбек кодээниң ажыл-ишчилериниң шиитирлиниң дугайын олар сорук киришкин-биле чугаалап турганнар. Ам болур соңгууда партияның болгаш үзүктүң бүзүлбас чаңгыс эвин чаа күштүг-биле коргүзер дээрзинге бүзүрелиг оратордар илерГейлээн.

Чыылганнар Ш. Р. Рашидовтуң үзүктүң чыыны-биле үткээн. Бедик бүзүредиг коргускени дээш үеректиң, чаңчылдың-биле бүзүрелиг коргүзүкүнүң дугайын чугаалаан. В. И. Иванова, А. И. Шелепин—РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадыгга төлептиг кандидат дээш боттарының бадылаапкынын бээрийче соңгукчуларны кыйгырган.

Калининниң хөвең-саазын пос комбинадының директору В. М. Пигасин, камвола комбинадының ажылчыны П. Р. Воробьева. № 19 өртүүлүг школаның башкызы В. А. Зимакова, № 1 трикотаж фабриканың комсомол организациязының секретары В. И. Сумарина, партиязының Калинин хоорайда Пролетарск районунуң бирги секретары А. Г. Тихомиров хураага база чүве чугаалаан. Ада-иелер бө округтан Узбек ССР-ниң Дээди Советиниң депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Шараф Рашидович Рашидов-биле ужурашкан.

Бүзүреттирген кижи — партияның Московск райкомунуң бирги секретары С. Ниязов Совет күрүнеэниң юбилейниге белеткедиг дыңгыраны политиктиг болгаш куш-ажылчы улуг кодурулушкунуңуң дугайын чугаалап, Ш. Р. Рашидовтуң намдарын соңгукчуларга таныштырып, депутатка төлептиг кандидат дээш боттарының бадылаапкынын бээрийче соңгукчуларны кыйгырган.

Навои аттыг колхозтуң партия организациязының секретары У. Алиева, районнуң «Сельхозтехника» каттыжышкынының эргелекчизи А. Мумаиов, Ленин аттыг кодээ ажыл-агыйт артелиниң торгуучуу С. Мирзаева, Ахунбабаев аттыг колхозтуң комсомол организациязының секретары И. Кабулов, № 60 школаның директору С. Худайбердиев, Фрунзе аттыг колхозтуң механизатору М. Арипов, Ленин аттыг кодээ ажыл-агыйт артелиниң даргазы М. Абдусаттаров хураага база чүве чугаалаан. Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының кайгамчык үре-түңнелериниң дугайын, юбилейлиг чылды экономиканың болгаш культураның хөгжүдеэзиниң талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерби-ле демдеглээриэре үзбек кодээниң ажыл-ишчилериниң шиитирлиниң дугайын олар сорук киришкин-биле чугаалап турганнар. Ам болур соңгууда партияның болгаш үзүктүң бүзүлбас чаңгыс эвин чаа күштүг-биле коргүзер дээрзинге бүзүрелиг оратордар илерГейлээн.

Чыылганнар Ш. Р. Рашидовтуң үзүктүң чыыны-биле үткээн. Бедик бүзүредиг коргускени дээш үеректиң, чаңчылдың-биле бүзүрелиг коргүзүкүнүң дугайын чугаалаан. В. И. Иванова, А. И. Шелепин—РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадыгга төлептиг кандидат дээш боттарының бадылаапкынын бээрийче соңгукчуларны кыйгырган.

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

КАЛИНИН. (СЭТА). Март 3-те областың шин театрынга пос-таавычылар, полиграфистер, химиктер чыылган. Анаа Пролетарск соңгуда округундан РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадыгга кандидат, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Александр Николаевич Шелепин-биле соңгукчуларның ужуражыышкыны болган.

Бүзүреттирген кижи — пос аргыыр Багжавов аттыг аргыг фабриказының аргыг бүдүргелээниң начальныгының оралакчызы В. И. Иванованга сес берген. Оң депутатка кандидатның амыдыралчы орунуун дугайын, соңгулданың болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежеен чыл оюнга белеткеледиңи болдуганы областың ажылчы чоннарының политиктиг болгаш бүдүргелиг улуг кодурулушкунуңуң дугайын чугаалаан. В. И. Иванова, А. И. Шелепин—РСФСР-ниң Дээди Советиниң депутадыгга төлептиг кандидат дээш боттарының бадылаапкынын бээрийче соңгукчуларны кыйгырган.

Калининниң хөвең-саазын пос комбинадының директору В. М. Пигасин, камвола комбинадының аргычумы Н. Р. Воробьева. № 19 өртүүлүг школаның башкызы В. А. Зимакова, № 1 трикотаж фабриканың комсомол организациязының секретары В. И. Сумарина, партиязының Калинин хоорайда Пролетарск районунуң бирги секретары А. Г. Тихомиров хураага база чүве чугаалаан. Ада-иелер бө округтан Узбек ССР-ниң Дээди Советиниң депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Шараф Рашидович Рашидов-биле ужурашкан.

Бүзүреттирген кижи — партияның Московск райкомунуң бирги секретары С. Ниязов Совет күрүнеэниң юбилейниге белеткедиг дыңгыраны политиктиг болгаш куш-ажылчы улуг кодурулушкунуңуң дугайын чугаалап, Ш. Р. Рашидовтуң намдарын соңгукчуларга таныштырып, депутатка төлептиг кандидат дээш боттарының бадылаапкынын бээрийче соңгукчуларны кыйгырган.

Навои аттыг колхозтуң партия организациязының секретары У. Алиева, районнуң «Сельхозтехника» каттыжышкынының эргелекчизи А. Мумаиов, Ленин аттыг кодээ ажыл-агыйт артелиниң торгуучуу С. Мирзаева, Ахунбабаев аттыг колхозтуң комсомол организациязының секретары И. Кабулов, № 60 школаның директору С. Худайбердиев, Фрунзе аттыг колхозтуң механизатору М. Арипов, Ленин аттыг кодээ ажыл-агыйт артелиниң даргазы М. Абдусаттаров хураага база чүве чугаалаан. Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының кайгамчык үре-түңнелериниң дугайын, юбилейлиг чылды экономиканың болгаш культураның хөгжүдеэзиниң талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерби-ле демдеглээриэре үзбек кодээниң ажыл-ишчилериниң шиитирлиниң дугайын олар сорук киришкин-биле чугаалап турганнар.

ДНЕПРОДЗЕРЖИНСК. (Днепропетровск область). (СЭТА). Март 3-те Максим Горький аттыг Культура ордузунга индустриалдыг хоорайның металлургтарны, химиктер, тудугчулары, демир-орукчулары чыылган. Баглеп соңгууда округундан Украин ССР-ниң Дээди Советиниң депутадыгга боттарының кандидады, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы Владимир Васильевич Щербицкийниң олар чылдыы-биле үткээн.

Бүзүреттирген кижи — Днепродзержинскийниңг коке-химия заводунуң партия комитединиң секретары И. И. Бражник депутатка кандидаттың партия болгаш күрүне талазы-биле улуг ажылын айтып, улустуң мурнунга оон ачы-хавыралаын демдеглээн. Партияның шынчы бүгү В. В. Щербицкий дээш бадылаапкынын соңгууда хүнүгүе бээрийче соңгукчуларны оратор кыйгырган.

Хураага чүве чугаалаан Дзержинскийниң аттыг металлургия заводунуң кад шутыкчуузу, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры В. В. Капарейкин, Днепродзержинскиий № 1 химия комбинадының цех аппаратчиги В. К. Мазнина, № 5 ортумак школаның директору Л. П. Костенко, № 3 техниктиг училищеның өөрүшкинниг ол. П. Шевченко олга-ниларды деткээн, Днепродзержинскиижилерниң Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга алдар болдурган куш-ажылчы эдлүзэ-биле холбашкан көзүлбээн энтузиазминнин дугайын санал бергеннер чугаалаан. Боттарының бригадалар, эдлүзелер, будурулелер болгаш тудулгар коллективтерин партияның XXIII съездиниң шиитирлерин амыдырала боттандырарына, беш чыл планының онаалдаларын күүседирине бүгү күштерин болгаш билигерин бээрин олар медеглээн.

В. В. Щербицкийниң чугаазын чыылганнар чылы-биле үткээн.

* * *

НОВОМОСКОВСК. (Тула область). (СЭТА). Новомосковск соңгууда округундан Россия Федерациязының Дээди Советиниң депутадының кандидады, СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андропов аңаа чеде бергеш, март 3-те аймак заводунуң башкарылгазының директер пуунгуу болгаш чаңдык будурулге чорудулгалары-биле таныпкан.

Ю. В. Андропов комбинаттың ажылчыннары, инженерлери, техниктери болгаш албан-хаакчылары-биле чугаалажып, оларның күш-ажылының болгаш амыдырал-чурттавалгазының байдалдары-биле тавышкан.

Хүнүң ийиги чартыында химиктерниң Культура ордузунга Юрий Владимирович Андропов-биле соңгукчуларның ужуражыышкыны болган. Залга комбинаттың ажылдакчылары, тудугчулар, шахтёрлар болгаш энергетиктер, Новомосковск районнуң колхозчулары болгаш совхозтар ажылчыннары чыылган.

Индирде —бүзүреттирген кижи— Новомосковск химия комбинадының цех начальныгының оралакчызы Б. П. Чекмазов. Депутатка кандидаттың амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын, Төрээн чуртуң мурнунга оон ачы-хавыралаының дугайын чугаалаан. Б. П. Чекмазов соңгуда хүнүнде Ю. В. Андропов дээш бадылаапкының бээрийче соңгукчуларны кыйгырган.

Ужуражыышкынга Новомосковск ГРЭС-тиң слесары В. П. Зайцев, бажың тудуу тресгиң тудугчулар бригадири, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Д. М. Бартинев, «Объединение» колхозтуң даргазы, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Е. П. Елсукова, № 38 шахтаның слесары С. П. Синяев, В.ЛКСМ-ниң Новомосковск хооркомунуң бирги секретары А. А. Шабанов болгаш СЭКП-ниң Новомосковск хооркомунуң бирги секретары С. С. Арбузов база чүве чугаалаан. Соңгууда округунуң ажылчы чоннарының бүзүлбас чаңгыс эвиниң дугайын, политиктиг болгаш куш-ажылчы улуг кодурулушкунуңуң дугайын олар чугаалап турганнар.

Оон дараазында Ю. В. Андропов-тун чугаазын чыылганнар чылы-биле үткээн. Бедик бүзүредиг коргускени дээш соңгукчуларга пашт өөрүп четтиргинишкинни ол илерГейлээн.

* * *

ДНЕПРОДЗЕРЖИНСК. (Днепропетровск область). (СЭТА). Март 3-те Максим Горький аттыг Культура ордузунга индустриалдыг хоорайның металлургтарны, химиктер, тудугчулары, демир-орукчулары чыылган. Баглеп соңгууда округундан Украин ССР-ниң Дээди Советиниң депутадыгга боттарының кандидады, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы Владимир Васильевич Щербицкийниң олар чылдыы-биле үткээн.

Бүзүреттирген кижи — Днепродзержинскийниңг коке-химия заводунуң партия комитединиң секретары И. И. Бражник депутатка кандидаттың партия болгаш күрүне талазы-биле улуг ажылын айтып, улустуң мурнунга оон ачы-хавыралаының дугайын, Төрээн чуртуң мурнунга оон ачы-хавыралаының дугайын чугаалаан. Б. П. Чекмазов соңгуда хүнүнде Ю. В. Андропов дээш бадылаапкының бээрийче соңгукчуларны кыйгырган.

Ужуражыышкынга Новомосковск ГРЭС-тиң слесары В. П. Зайцев, бажың тудуу тресгиң тудугчулар бригадири, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Д. М. Бартинев, «Объединение» колхозтуң даргазы, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Е. П. Елсукова, № 38 шахтаның слесары С. П. Синяев, В.ЛКСМ-ниң Новомосковск хооркомунуң бирги секретары А. А. Шабанов болгаш СЭКП-ниң Новомосковск хооркомунуң бирги секретары С. С. Арбузов база чүве чугаалаан. Соңгууда округунуң ажылчы чоннарының бүзүлбас чаңгыс эвиниң дугайын, политиктиг болгаш куш-ажылчы улуг кодурулушкунуңуң дугайын олар чугаалап турганнар.

Оон дараазында Ю. В. Андропов-тун чугаазын чыылганнар чылы-биле үткээн. Бедик бүзүредиг коргускени дээш соңгукчуларга пашт өөрүп четтиргинишкинни ол илерГейлээн.

* * *

В. В. Щербицкийниң чугаазын чыылганнар чылы-биле үткээн.

* * *

НОВОМОСКОВСК. (Тула область). (СЭТА). Новомосковск соңгууда округундан Россия Федерациязының Дээди Советиниң депутадының кандидады, СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андропов аңаа чеде бергеш, март 3-те аймак заводунуң башкарылгазының директер пуунгуу болгаш чаңдык будурулге чорудулгалары-биле таныпкан.

Ю. В. Андропов комбинаттың ажылчыннары, инженерлери, техниктери болгаш албан-хаакчылары-биле чугаалажып, оларның күш-ажылының болгаш амыдырал-чурттавалгазының байдалдары-биле тавышкан.

Хүнүң ийиги чартыында химиктерниң Культура ордузунга Юрий Владимирович Андропов-биле соңгукчуларның ужуражыышкыны болган. Залга комбинаттың ажылдакчылары, тудугчулар, шахтёрлар болгаш энергетиктер, Новомосковск районнуң колхозчулары болгаш совхозтар ажылчыннары чыылган.

Индирде —бүзүреттирген кижи— Новомосковск химия комбинадының цех начальныгының оралакчызы Б. П. Чекмазов. Депутатка кандидаттың амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын, Төрээн чуртуң мурнунга оон ачы-хавыралаының дугайын чугаалаан. Б. П. Чекмазов соңгуда хүнүнде Ю. В. Андропов дээш бадылаапкының бээрийче соңгукчуларны кыйгырган.

Ужуражыышкынга Новомосковск ГРЭС-тиң слесары В. П. Зайцев, бажың тудуу тресгиң тудугчулар бригадири, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Д. М. Бартинев, «Объединение» колхозтуң даргазы, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Е. П. Елсукова, № 38 шахтаның слесары С. П. Синяев, В.ЛКСМ-ниң Новомосковск хооркомунуң бирги секретары А. А. Шабанов болгаш СЭКП-ниң Новомосковск хооркомунуң бирги секретары С. С. Арбузов база чүве чугаалаан. Соңгууда округунуң ажылчы чоннарының бүзүлбас чаңгыс эвиниң дугайын, политиктиг болгаш куш-ажылчы улуг кодурулушкунуңуң дугайын олар чугаалап турганнар.

Оон дараазында Ю. В. Андропов-тун чугаазын чыылганнар чылы-биле үткээн. Бедик бүзүредиг коргускени дээш соңгукчуларга пашт өөрүп четтиргинишкинни ол илерГейлээн.

* * *

В. В. Щербицкийниң чугаазын чыылганнар чылы-биле үткээн.

* * *

НОВОМОСКОВСК. (Тула область). (СЭТА). Новомосковск соңгууда округундан Россия Федерациязының Дээди Советиниң депутадының кандидады, СЭКП ТК-ның секретары Ю. В. Андропов аңаа чеде бергеш, март 3-те аймак заводунуң башкарылгазының директер пуунгуу болгаш чаңдык будурулге чорудулгалары-биле таныпкан.

Ю. В. Андропов комбинаттың ажылчыннары, инженерлери, техниктери болгаш албан-хаакчылары-биле чугаалажып, оларның күш-ажылының болгаш амыдырал-чурттавалгазының байдалдары-биле тавышкан.

Хүнүң ийиги чартыында химиктерниң Культура ордузунга Юрий Владимирович Андропов-биле соңгукчуларның ужуражыышкыны болган. Залга комбинаттың ажылдакчылары, тудугчулар, шахтёрлар болгаш энергетиктер, Новомосковск районнуң колхозчулары болгаш совхозтар ажылчыннары чыылган.

Индирде —бүзүреттирген кижи— Новомосковск химия комбинадының цех начальныгының оралакчызы Б. П. Чекмазов. Депутатка кандидаттың амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын, Төрээн чуртуң мурнунга оон ачы-хавыралаының дугайын чугаалаан. Б. П. Чекмазов соңгуда хүнүнде Ю. В. Андропов дээш бадылаапкының бээрийче соңгукчуларны кыйгырган.

Ужуражыышкынга Новомосковск ГРЭС-тиң слесары В. П. Зайцев, бажың тудуу тресгиң тудугчулар бригадири, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Д. М. Бартинев, «Объединение» колхозтуң даргазы, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Е. П. Елсукова, № 38 шахтаның слесары С. П. Синяев, В.ЛКСМ-ниң Новомосковск хооркомунуң бирги секретары А. А. Шабанов болгаш СЭКП-ниң Новомосковск хооркомунуң бирги секретары С. С. Арбузов база чүве чугаалаан. Соңгууда округунуң ажылчы чоннарының бүзүлбас чаңгыс эвиниң дугайын, политиктиг болгаш куш-ажылчы улуг кодурулушкунуңуң дугайын олар чугаалап турганнар.

Оон дараазында Ю. В. Андропов-тун чугаазын чыылганнар чылы-биле үткээн. Бедик бүзүредиг коргускени дээш соңгукчуларга пашт өөрүп четтиргинишкинни ол илерГейлээн.

* * *

В. В. Щербицкийниң чугаазын чыылганнар чылы-биле үткээн.

* * *

МАРТ 12 ВОСКРЕСЕНЬЕ Соңгулда ХУНУ

Чаңгыс эп-сеткил-биле

КЫЗЫЛ. Кызылдың башкы училищезининг башкызары, студентнери болгаш аске-даа соңгукчулар Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидады Кызылдың электростанциязының ажылчыны Зоя Егоровна Радыгина-биле ужуражкан.

— Совет эрге-чагыргаңың алдарлыг 50 чыл оюнга чедиишкинниг ужуражыр дээш чер болганда социалистиг чарыштың чалгыы кылбарган уеде РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниге база чер-чер Советтериниге соруктар болур деп турар. Эрткен соңгулдалдарын ам болур деп турар соңгулда эрге чедир үениң иштиинде кайгамчык улуг ажыл-херектер кылдыгаан—деп, илеткелчи демдеглээн.

Бүзүреттирген кижи З. Е. Радыгинавың ажыл-амыдыралы-биле со

Соңгулдаже угландырган

РСФСР-ниң Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниг болган чер-чер Советтериниг соңгулдалар хүнүге чедир хонук хуусалар үн келген тудум кызырлып орар.

1967 чылдың март 12-де соңгулдаларга бедик идей-политиктиг деңнелге эртирип, агитаторлар болгаш агитколлективтер дузазы-биле соңгукчулар ортузунга партийжи-политиктиг ажылды күштелдирип, политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көргүзүтлер-биле Совет эрге-чагырганың 50 чылының байырлалынга уждуражыры районнуң партия организацияларының амгы үеде хүн айтырыындан дүшпес чугула сорулгаларны болуп турар. Барыын-Хемчик районнуң девискээринде 25 агитпунктулар, 43 агитколлективтер турустуган, ында 696 агитаторлар ажылдан турар.

Эртем-биличиниң талазы-биле агитаторларның составы бо соңгулдалар үезинде районда кескүзүг-биле экижээнин демдеглээри чугула. Агитаторлардан 260 аныг кижи дээди болгаш дооскан дээди эртеминиг, 295 кижи ортуман эртеминиг.

СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация кежээн, чамдык парткомнар агитаторлар-биле ажылдың ханы утка-шынарлыг болгаш соңгун байладыг кылдыр тургусканын демдеглээри чугула. Ам удавас болур соңгулдаларга төлептиг ужуражыр дээш, «Шекпээр» совхозтуң Аянгазы салбырында партия эге организациязы (секретары Х. Д. Сомис-оол), «Большевик» колхозта партия организациязы (секретары С. Б. Очур), «Сут-суттарылга тудуунда», «Сельхозтехника» салбырында, Кызыл-Мажалык 8 чыл школазында, орук тудуг участогунда партия эге организацияларының агитколлективтериниң ажылын тодаргай удуртуп, соңгукчулар ортузунга танылбыр массалыг ажылдарны бадылаг организастап турар. Агитаторлар боттарының соңгукчуларынга докпаамал барып, оларга РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниг болгаш чер-чер Советтериниг соңгулдалар чорударының дүрүмнерин болгаш районнуң, республиканың амыдыралынга болгаш делегей байдалынга хөлбөшкөн айтырыгларга бесседаларны, политиктиг информацияларны, лекцияларны номчуп берип турарлар.

«Шекпээр» совхозтуң Аянгазы салбырында агитпунку эргелекчиниң коммунист башкы эш О. Д. Серин-оол агитаторларны сүт-бараан фермазы, хойжу бригадалар болгаш суурнуң кудумчуларында чуртталга бажыңнарының айы-биле тус-тувунда хуваап тургускан. Агитаторларның амгы соңгулдаларда сорулгаларын, салбырның болгаш совхозтуң районнуң 1966 чылда ажыл-агыйының түңнелдери болгаш юбилейлиг чылда сорулгаларының дугайын чугаалап берип, делегей байдалындан болгаш оске-даа хүн бүрүнүң амыдыралындан алдынган материалдар-биле агитаторларны чепсеглеп турар.

Салбырның ажыл-ишчи кижилери Тыва АССР-ниң Дээди Советиниг депутаттың кандидадынга Кужургут. Мажалык сүт-бараан фермазының эргелекчиниң эш С. Б. Тавак-оолду, район Советиниг соңгулда талазы-биле № 48, 49 соңгулда округтарындан депутаттарның кандидаттарынга СЭКП райкомунуң секретары эш С. Ч. Шожуттуң, хойжу эш О. К. Чалаадың бир үн-биле депшиткеннер. Ол ышкаш Шекпээр недээ Советиниг эш-де төлептиглерин депшиткилээн. Агитаторлар депутаттарның кандидаттарының намдарын болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын соңгукчу чонга танылбырлап берип турарлар. Бо салбырда агитаторлар М. Байлак-оол, М. Очур-оол, Т. Ондар (башкилар), М. Даш-оол, М. Агбаан, С. Бичии-Урут. К. Начын болгаш оскелер-даа соңгукчуларынга үргүлчү барып, солуп, сетүүлде чаа-чаа парлаттынган материалдарны болгаш радиодан алдынган дамчыдынга материалдарын соңгукчуларга үргүлчү танылбырлап берип турар.

«Барлык» совхозтуң Хөндезен салбырында агитпунку эргелекчиниң эш Р. Дешпижек агитаторларның сургаалдалыг чөвүлел чүүлдарынын ийи удаа эртиргеп, ында агитаторлар К. Маныырыкчы, К. Кан-оол, К. Эртине, К. Очур-оол, Х. Даанчик болгаш оскелер-даа боттарының быжыглаткан бажыңнарынга болгаш малчыннарның аалдарынга үргүлчү барып, солуп утка-шынарлыг, хөшпүг салдары бедик бесседаларны соңгукчуларга база-да кылып берип турарлар. Хөндезениң агитпунктузу оданар ыш-биле четче хандыртынган, суурнуң болгаш малчыннарның аалдарының турар черлерин тускай картада чуруп көргүскен, ында агитаторларны (кыпнарны быжыглаанын) бижээн, аскан.

Ынчалза-даа районнуң чамдык партия организацияларының агитколлективтерни, агитпунктуларны четчелеп турбаан талазы-биле болгаш олар-биле чогуур негелдеминге чедир ажылдан шыдавайн турарын демдеглээри черле чугула. Маңаа чижек кылдыр «Шекпээр» совхозтуң Дөш-Терезин, «Барлык» совхозтуң Аспы-Барлыкта агитпунктуларны (эргелекчилерин эштер Норбу Саржай-оол, Максим Монгуш) көргүзүп болур. Оларның турар клубтары соок, соңгулары чылытлаттынмаан, оданар ыш-биле четче хандыртынмаан болуп турар.

Соок клубтарга соңгукчулар-биле ажылдаары берге болуп турары билдингир болгай. Оданар түүл-биле хандыртынмаанындан ол агитпунктуларда тайылбырлыг, культура-массалыг ажылдар кончуг кыымы болуп турар. Ол ышкаш районнуң Культура бажыңында болгаш районнуң кыымы булуктунда агитпунктуларынын ишти соок, хирлиг, кескү агитацияынга-биле эки дериттинмээн болуп турар. Бо талазы-биле районнуң Культура бажыңының директору эш Л. С. Матушева болгаш районда партия эге организациязының секретары эш Д. С. Шалдыг олар чогуур хемчегларын ам-даа оожум ап турарлар. Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чылының юбилейинге болгаш ам болур соңгулдаларга үтүлүтүр агитаторларның, агитколлективтериниң, агитпунктуларның ажылын Совет эрге-чагырганың 50 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалының негелдеминге дүүштүр экижидерн районнуң партия организацияларының чүтүлә сорулгазы болуп турар.

Х. КЕСТИКЕЙ.

Ийи ферманың коммунистери

Бис маңаа ийи фермада партия эге организацияларының ажылының дугайын ап көрөвүл. Олар тургустуганнан бээр үр бомбалан, ынчалза-даа организас талазы-биле быжыглып, партийжи ажылга арга-дүжүлганы мөөннеп ап турар.

«Коммунизминиң херели» колхозтуң Могай сүт-бараан фермазының коммунистери партия хуралынга фермаңың ажылының эң чугула айтырыгларын чугаалажып, тодаргай шиитпирлерин хүлээп ап турар. Чижээ, соолгу болган бир хуралга мал кыштаглаашкынынга коммунистиң харыысалгазы деп айтырыгны чугаалашкан, чамдык малчыннарның отчётгарын дыңнаан.

Ферма коллективи эртеки чылын күүнеге сүт садар планын 8,5 айда күүсеткен, районнуң эң эки ажылыг фермаларының санынга кирген. Сүт саалдазының чыл планын бо чылдың ноябрь 7-ниң бетинде күүседир деп хүлээлгени алганнар. Бо даарге юбилейлиг чылга оларның күш-ажылчы белээ болур.

Бо партия организациязының секретары — хөөчүн коммунист И. Чамбал. Хар-назының уягды берген-даа болза, ол секретарь партия организациязының хүн бүрү ажылы дээш чүткүлдүг ажылдан, коммунистерниң күжүнге даянып турар.

«Тиилелге» совхозтуң төп сүт-бараан фермазында партия организациязы (секретары Ондар Шангыр-оол) коллективтиң ажыл-херээниң ёзулуг организакчызы, хей-аът киририкчии болу берген. Ферма эртеки чылын сүт бүдүрер планын ажыр күүсеткен, күүнеге планнан ажыр 200 аныг тонна сүттү сатkан. Бо даарге фермада саанчылап турар коммунистерниң чүткүлдүг ажылының түңнели-дир.

Өөредилгээ, хей-нимти ажылынга болгаш хүү амыдырал чуртталгага коммунистер идепкейин көргүзүп турарлар. Шүтүү коммунистер хөөтеринарлыг болгунде кирген. Оон өөредилгелии совхозтуң зоотехниги эш Юркевич удуртуп турар. Фермада боттывыгыр уран чүүл болгунуде коммунистер болгаш аныяктар кады кирежип турар. Коммунистер Ондар Норжунмаа биле Ондар Сенденмаа — коммунистиг күш-ажылын шалыпчылары. Олар партия организациязының берген даалга бүрүзүн төлептиг күүседип турар.

С. УДАРЦЕВ,
СЭКП Тандың райкомунуң инструктору.

Чаш төл дээш демисел

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хем» совхозтуң хойжу бригадаларында ооладашкын үргүлчүлөөнмээн, юбилейлиг чылда малдың чаш төлүн мөңге алыр, ниитиниң малының баш санын өстүрер планны амыдыралга боттандырар дээш кадарчылар шудургу ажылдан, чаа төрүттүнген хураганнарны чидирип чокка өстүрүп ап турары өөрүнчүг.

Хөндерге салбырында төрүүр 2560 хой бар, ам ооладаан хойларының 1023 хураганы эки доруттуп турар. Кадарчылар К. Самдан, С. Бүрбү төрээн 362 хойдан 362 хураган алган. Сакманшиктер О. Чавзымаа, Г. Найдың-оол, Х. Шожуп болгаш оскелер-даа ажылга кызымак, малдың чаш төлүн хүлээп алыр, азырап, чемгереринге мергежилдиин көргүзүп турарлар. Февральдың соолуне чедир салбырда 61 инек төрээн, бызаалары мөңге алдынган. Бызаа ажаакчыларында дуржулгалыг ажылчыннар Д. Зоникыс, М. Дадар-кыс бижыглаттынган.

Совхозтуң коммунист Чаш-оол бригадирлээн Эжимде хойжу бригадазының кадарчылары Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур оюнга алдаржыткан социалистиг чарыштыг калбарткаш, беш чылдың ийги чылында төрүүр чүс хойдан-на 95 хураган, хой бүрүзүнден 2,6 кг дүк алырын болгаш өттке дужаар 400 ар хураганның бирээзининг ортумак дириг денизин 50 кг чедирерин дүүзевгенер. Мал тодуг-догаа кыштап турар болгаш кодан бүрүзүнде ооладашкын киидин түдүк.

Бригадада 2280 хой бар, оларның арасында төрүүр хойнуң хой кезии ам хураганнаппкан, 750 хураган алдынган. Бригадир Чаш-оолдуң кадарчылар Семчит-оолдуң, Дарым-оолдуң, Бичее-оолдуң кодаңнарында ооладашкын ам шаптарай берген, чаш хураганнарда чакгыс-даа хорамча чок. Бо малчыннар ниитизи-биле 925 хойнуң хураганнарын бүрүн камгалап алган, өстүрүп турарлар. Оларның кодаңнарында ам төрүүр 320 хой бар. Сакманшиктерден эки ажылдан турар О. Карашпай, Д. Калын-оол, З. Кара-оол олар ышкаш, түс-түзүнде 50-60 чедир хураганнарны ажаан өстүрүп турар мурнакчыларны хөйү-биле адап болур.

Эжимде № 5 хойжу бригадаының кадарчылары чаа төрүттүнген хураганнарны чидирер чокка камгалап ап, социалистиг хүлээлгелерин боттандырар дээш күжениишкининг ажылдап турарлар. Бригадир Л. Бичее-оолда төрүүр 270 хой бар, оларның 220-ан ооладаакан, хураганнары мөңге алдынган. Бичее-оолдуң бригадирлээн хойжу бригаданың кадарчылары малдың чаш төлүн камгалап алыры-биле эрткен чылын бедик көргүзүглерниг болгаш, шаңнал-мактала четкеннер.

Кыштаглаашкыпны организастыг эрттирер, малдың чаш төлүн чидирер чокка камгалап алыр дээш салбырларының мал эмчилери, зоотехниктери контрольду күштелдирген. Эмчилер, зоотехниктер кодаңнарны үргүлчү эргип, кадарчыларга сүмени берип, кодаңнарының, ээ ылаңгыя чаш хураганнарның байдалын хынап, сырыңгы аарыг тыпты берген болза, дораан хемчегларни ап, эмнеп турарлар. Бригадаларның кадарчыларының кодан бүрүзүнге мал чемин үзүктелишкин чокка сөөртүп чедирер транспорт быжыглаттынган. Малдың чаш төлүн хорамча чокка алыр дээш демисел бригада, кодан бүрүзүнде амгы үеде күштелген.

О. ТАВАА.

Кежээ кижи хүндүткелдиг

Кежээ кижи хүндүткелдиг деп чомнуң чугаалажыры-ла шын. Ындыг кижилерниң бирээзи бистиң Ленин аттыг колхозтуң почтачызы Лопсан Алдынович Чамыяң болур дел Төре-Хөлдүң хойжуларын санап турар.

Лопсан Алдынович ам 60 хар чаде-даа берген болза, Төре-Хөлде № 2 хойжу бригаданың хойжуларынга чайның изинде, кыштың сөөгүнде бо-ла чеде берген, солуннарны, журналдарны болгаш чагаа бижикти эзлеринге тараткан чоруур. Бодунуң хүнээлгезин ак сетиилдиг күүседип, чомунга төлептиг бараан бээп чоруур почтачының ажылы улам улгатkан: бо чылын Тес унучда икем кадарчыларынга база почта чедирер болган. Почта чедирер чүгле бир участок немешкен эвес, өөң-биле кады бо чылын солуп, журнал чагыткан ог-бүле эртеки чылгызындан ораичок көөрдээм. Эртеки чылын эвээш солуп, «Современная Монголия» деп ийи журнал чагыткан турган болза, бо чылын эреге бүрүзү бир, ийи солуннуг, өөң ыырынга «Огонёк» болгаш «Современная Монголия» деп журналдарны 15 эреге чагыдып алган. Ынчалза-даа бистиң почтачывыс баар черлеринге ой-шаанда барып четтигип турар.

Бистиң малчыннар эрес-кежээ почтачызын мактаар болгаш хүндүлээр!

А. НООЗУН,
малчын.
Эрзин район.

Наталья Ванникова «Кок-Тей» совхозка беш чыл күш ажаан ажылдан келген. Дуржулгалыг күш ажаакчызы чыл бүрүде эки көргүзүглерни чедип ап турар. Эрткен чылын ол кыс дагаа бүрүзүнден 142 чуурганы алган. Ам ажаалдазында 6500 дагааны Наталья Федоровна рацион ёзугаар чемгерип, оларның ажаалдазын экижидип турар.

Кызымак күш-ажылы дээш Н. Ванникованы Хүндүлел биживктер болгаш өртектиг шаңналдар-биле хей үлаа шаңнаан.

ЧУРУНТА: Н. Ванникова.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Амыдыралче базым

— Кайнаар ажылдап чоруур болдуң, ажың?

— Ыракты «Кара-Хөл» колхозче.

— А сен?

— Өскен черим Улуг-Хемче.

— Чагаадан үргүлчү бижиир сен, эш.

— Ийе, бижиир мен. Ийи чыл ажылдаам, институтче өөренип кирер бис.

Бо чугаа Тываның кодаа ажылагый техникумунуң ветеринария салбырының доозукчулары Донгак Хүреш-оол биле Шалган Каадыр-оолдуң аразынга болган. Хүреш-оол — Бай-Тайга чуртту, а Каадыр-оол Улуг-Хем районнан келген. Хөлүүт сургуул чылдар эрткен. Чаңгыс столга олуруп, кожа орунарга удуп турган аныяк оолдар түскай эртеминигээр болуп, чарлып чорупкан.

Ветеринария салбырын 28 оолдар, кыстар дооскан. Оларның күзелбодалы чаңгыс — аныяк Тыва республиказынга мал ажылын сайзырадыр дээш улуг-хуузун киришкирер. Ынчангаш колхозтарже, совхозтарже онаа-хөлүүт хапкаанар.

Техникумну ниитизи-биле 82 кижи дооскан. Олар үш чыл алды ай дургузунда өөренгеш, күүне шылгалдазын чедишкинниг дужаганнар. Аныяк түскай эртеминиглерниң ажылдап бээр черлери тодараттынган. Олар каш хонуп дыштанган, амыдыралдың күш-ажылчы базынынче киришкилер.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Манап тур бис

— Соңгулда хүнүге чедир санның хонук арткан. Бистиң агитаторувус ам-да чок. Агитаторнуң ажылы дээрге, бо хире политиктиг кампания үезинде үргүлчү болур ужурлуг. Чамдык агитаторлар бажыңга келгеш: «Паспортулар экселиңер, соңгулда дамзыры бижип чор мен» дээш, чүгле ат, фамилия бижий шаан алгаш, чоруй баар чүве-дир. Шак мындыг кижилерни кандыг агитатор дээр боор? — деп, хөөчүн коммунист Николай Александрович Кононов көжээ менден айтыргылаар-дыр.

Шынап-да бо эштиң чугаалап турары-да шын. Суворов кудумчуунда 25, 29 дугаарлыг бажыңнарда 8 аал ишти чурттап турар. Бис бо бажыңнарда 1959 чылдан эгелеп чурттап турар бис. Бо үеним иштинде дыка хөй соңгулдалар эртип каапты. Кажан соңгулда болур дээш-де-ле чүгле паспорт көрүп, ат, фамилия бижип алыр чорук шуут чаңчыл болган.

Чамдык кижилер, соңгулда болуру болгаш чүнүң соңгулдазы чоруп турарын, каш бөлүктең тударын билир-даа болза, чамдык улуг назылыг кырганнар болгаш оске-даа кижилер чедир билбейн барып болурла болгай. Оң ышкаш соңгукчу кижи болунуң соңгуур депутадынга кандидаттың дугайында чедир билбес-де болгай. Агитатор кижи ол кандидаттарның дугайында тайылбыр ажылын чорудуп, олар дээш чон, кижи бүрүзү бадылаашкынны бээр кылдыр тайылбыр ажылын бээр ужурлуг. Ол ышкаш юбилейлиг чылда кандыг чедишкиннер дээш ажылдаар бис дээр дугайында, ажыл-чонунуң кандыг сорулгалы мурнунда салып алган ажылдап турарының дугайында кижилер-биле чугаалажып сонуургаары агитатор кижиниң кол хүлээлгези болгаш оон хүндүүг ажылы болур.

Божа бажыңнарымдан болгаш бир бажыңда коожаларымдан оларның чурттап турары квартираларынга агитаторнуң чыныштыг ажыл-ишчиниң дугайында сонуургап, айтырып чугаалажырымга, «бистиниге агитация кылып чор мен дээр кижи кээп корбээн. Даңзы бүрүткээр, паспорттан ат көрүп бижиир кижи чораанна» деп харылаардар-дыр.

Партияның болгаш чазактың докталд, ниитилерни чонга чедингир, хээштин-биле тайылбырлап таныштырар агитация-массалыг ажылын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткилээни өөрүнчүг. Чижээлээрге, дугаары 1, 2, 3 бот-оруула-чарылгалыг бүдүрүлгелер 1966 чылда барааң саарылгазын ажыр күүсеткен. Ажылды ында организастап, бүгү бир арганы билдиглиг ажыглап турган, үстүнде бүдүрүлге черлерге

Ажылды экижидер аргалар бар

Ниитиниң чемнениглге черн хоорайда улуг бүдүрүлгелериң бирээзинге хамаарыжып турар. Чонну белеп чемнер-биле хандырар дээш 48 садыг четкилериңде 500 аныг кижи ажылдап турар. Ол харыысалгалыг участокта кижилериниң ажылынжин болгаш ажыңдың бүгү талазыг байдалдарын чугаалажып, салдыңган сорулгаларны күүседиринге идиг болур хемчегларин алыр сорулга-биле ниитиниң чемнениглге черн болгаш каттышкан профвиңел организациязы партия ажылагый активиниң чоокта чаа эрттиргеп.

Бүдүрүлге черлериниң директорлары, оралакчылары, улуг бухгалтерлери, поварлары, бүдүрүлгелериниң мурнакчылары, комсомол болгаш профвиңел активтеринден, партия хооркомундан, хооркүүскомдан болгаш садыг министерствозундан төлөөлекчилер чалаттырган.

Ниитиниң чемнениглге черниң ажыл-чорудулгазының дугайында кыска илеткелди ооң директору эш Селигеев кылган. Илеткелчи ажылда бар чедишкиннерни демдеглеваннаан, четпестерни база айыткан.

1966 чылдың бүдүрүлге планын чемнениглге конторазы 107,1 хуу күүсеткеп ийикпе, азы 3 млн. 158 мун акшанын баравын чонга сатkан. Ол дээрге 1965 чылга деңнээрге 11,2 хуу өзүлдени бергенин ол. Контораның бодунуң кылып бүдүрүп турар ажың-чемнериниң өзүлдези 1965 чылга деңнээрге 7,7 хуу өскен.

Ниитиниң чемнениглге черн бот-оруула-чарылгалыг ажыл-агыйының каржалыг болу бээр чыдагаанары-биле демиселди кошкадып турар. Мында бадыткал кылдыр конвейтер кылыгларының бүдүрүлгези 74 мун акшага, а чартык фабрикаттар кылыгларының 54 мун хире акшага кызырылган. Ындыг байдал баравын саарылгазынга хамаарыглга чок эртпейн барбас. Хоорайда кара чаңгыс кулинар магазинин ап көрээл. Ооң түрүп турар черн кончуг таарымча чок. Технология талазы-биле херекселдери четче эвес. Соодукчунуң докталмал ажылдавайн, үрелип турарыңдан соңганың форточкаларын ажыдар ужурга таваржып турар.

Оттуулар чүүлдериниң, электроонверниниң, транспорттуң болгаш унуг сигналдаашкынының талазы-биле чарыгдалдарны шын эвес ажыглаанындан чемнениглге конторазы 45 мун ажыг акша каржалыг болган. Мынаар байдалдан үнүп, ону болдурбас талазы-биле чогуур хемчегларин контораның администрациязы ап чорутпаан. Ынчалза-даа ажаан хөй бот-оруула-чарылгалыг бүдүрүлге черлерининг боттарынга ошаашкан даалгаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеткилээни өөрүнчүг. Чижээлээрге, дугаары 1, 2, 3 бот-оруула-чарылгалыг бүдүрүлгелер 1966 чылда барааң саарылгазын ажыр күүсеткен. Ажылды ында организастап, бүгү бир арганы билдиглиг ажыглап турган, үстүнде бүдүрүлге черлерге бригадирлээн Эжимде хойжу бригадазының кадарчылары Совет эрге-чагырганың 50 чыл болуур ооюнга алдаржыткан социалистиг чарыштыг калбарткаш, беш чылдың ийги чылында төрүүр чүс хойдан-на 95 хураган, хой бүрүзүнден 2,6 кг дүк алырын болгаш өттке дужаар 400 ар хураганның бирээзининг ортумак дириг денизин 50 кг чедирерин дүүзевгенер. Мал тодуг-догаа кыштап турар болгаш кодан бүрүзүнде ооладашкын киидин түдүк.

Бригадада 2280 хой бар, оларның арасында төрүүр хойнуң хой кезии ам хураганнаппкан, 750 хураган алдынган. Бригадир Чаш-оолдуң, кадарчылар Семчит-оолдуң, Дарым-оолдуң, Бичее-оолдуң кодаңнарында ооладашкын ам шаптарай берген, чаш хураганнарда чакгыс-даа хорамча чок. Бо малчыннар ниитизи-биле 925 хойнуң хураганнарын бүрүн камгалап алган, өстүрүп турарлар. Оларның кодаңнарында ам төрүүр 320 хой бар. Сакманшиктерден эки ажылдап турар О. Карашпай, Д. Калын-оол, З. Кара-оол олар ышкаш, түс-түзүнде 50-60 чедир хураганнарны ажаан өстүрүп турар мурнакчыларны хөйү-биле адап болур.

Эжимде № 5 хойжу бригадаының кадарчылары чаа төрүттүнген хураганнарны чидирер чокка камгалап ап, социалистиг хүлээлгелерин боттандырар дээш күжениишкининг ажылдап турарлар. Бригадир Л. Бичее-оолда төрүүр 270 хой бар, оларның 220-ан ооладаакан, хураганнары мөңге алдынган. Бичее-оолдуң бригадирлээн хойжу бригаданың кадарчылары малдың чаш төлүн камгалап алыры-биле эрткен чылын бедик көргүзүглерниг болгаш, шаңнал-мактала четкеннер.

Кыштаглаашкыпны организастыг эрттирер, малдың чаш төлүн чидирер чокка камгалап алыр дээш салбырларының мал эмчилери, зоотехниктери контрольду күштелдирген. Эмчилер, зоотехниктер кодаңнарны үргүлчү эргип, кадарчыларга сүмени берип, кодаңнарының, ээ ылаңгыя чаш хураганнарның байдалын хынап, сырыңгы аарыг тыпты берген болза, дораан хемчегларни ап, эмнеп турарлар. Бригадаларның кадарчыларының кодан бүрүзүнге мал чемин үзүктелишкин чокка сөөртүп чедирер транспорт быжыглаттынган. Малдың чаш төлүн хорамча чокка алыр дээш демисел бригада, кодан бүрүзүнде амгы үеде күштелген.

О. ТАВАА.

Эге политшколаларның дыңнакчыларынга дузалаачы

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ НИИТИЛЕЛ — КОММУНИЗМНИҢ БИРГИ ЧАДАЗЫ

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң маадырлыг күш-ажылының түңнелинде совет социалистиг ниитилел тургустунган.

Социалистиг ниитилелдиң экономиктиг үндезини болза ажыл-агыйының социалистиг системазы болгаш бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге ниитиниң социалистиг өнчүзү болур. Ол экономиктиг үндезин ажыл-агыйының капиталистиг системазын бистиң чуртка үзүткаанының, бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге хуу өнчүзү үзүткаанының, кижини кижи молчүүр чоруктуу чок кылганының түңнелинде тывылган болгаш бадыткаттынган. Совет ниитилелдиң экономиктиг үндезини социалистиг бүдүрүлге харылзааларында илереп турар.

Ниитилелдиң бүгү байлаа бүгү улуска, совет ниитиге хамаарыжыр. Ону бүгү-ниитиниң, социалистиг өнчүзү дээр. Социалистиг өнчү бүгү улустуң, күүнеминиң база колхоз-кооперативтиг ийи хевирлериниң туруп турар. Социалистиг өнчүнүң ийи хевирлериниң дүүштүр социалистиг ажыл-агыйының ийи хевирлерн — күүне бүдүрүлгелери болгаш колхозтар, ус-тывыш болгаш хереглеп кооперацияларының бүдүрүлгелери туруп турар. Социалистиг өнчүнүң бо ийи хевирлериниң ангыда бисте ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң бот-өнчүзү туруп турар, ооң үнер дозу чүгле хамаары бүрүзүнүң күш-ажылы болур.

Ниитилелдиң байлаа, ооң кежигүннериниң күш-ажылының түңнелдери алызында барып, национал орулгада илереп турар. Национал орулга дээрге тодаргай үениң (чижээлээрге, чыл) иштинде тургустунган чаа үне-дир. Совет эрге-чагырганың чылдарында национал орулга чонуң кижи санынга онаштыр 18 аныг катап өскен. Соолгу беш чылдарда ол 35 хуу өскен болгаш 1965 чылда 190 миллиард рубль болган.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын эргелээрин демократтыг централизминиң принцивн-биле боттандырып турар. Ажыл-агыйының төпчүткен удуртулгазы дээрге удуртулганы төпкен: ССРЭ-ниң Дээди Советиниң болгаш ооң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, Министрлер Чөвүлелиниң министерстволарының болгаш комитеттериниң, Бүүнеминиң план комиссиязының удуртур дээни ол. Национал республикаларда, областарда болгаш крайларда ажыл-агыйны база-да ындыг принцип-биле удуртуп турар. Күүне бүдүрүлгезин күүнеден төмүйлаткан директор удуртур. Ону чаңгыс аай баштапга дээр.

Күүне болгаш ажыл-агый механизминиң звеноларының, аразында харылзаа байдалдар аландa организациялар үстүкүлеринге чагыртырының принцивнинге тургустунган. Моон-биле чергелештир экономиктиг тургузуушкунга чон калбаа-биле киржип турар, ол бүгү киржилгелер демократизминиң принцивнинге боттанган.

Социалистиг экономиканы удуртурунуң системазын партия болгаш Совет күүне соксаал чоокка сайзырангайжыдып турар. СЭКП ТК-ның сентябрь (1965 чылда) Пленуму үлетпүрүү удуртурунуң девискээр барымдаалаан принцивни адырлар барымдаалап, чогуур министерстволарны дамчыштыр удуртуру-биле солаан. Үлетпүр талазы-биле министерстволарга бүгү аргелерни болгаш долу харыысалганы берген. Үлетпүр бүдүрүлгелериниге улуг әргелерни болгаш ажыл-агый талазы-биле тускайлаң чоруктуу тывыскан. Күүнеминиң социалистиг үлетпүр бүдүрүлгезиниң дугайында чаа Дүрүм бадылаттынган.

Материалдыг чүүлдер бүдүрүлгеге тургустунар, ынчангаш бүдүрүлге черн улус ажыл-агыйының кол звенозу, ниитилелдиң болгаш колхозтивтиң база түс-түс кижилериниң әрге-ажыктары ында дүүжүп турар. Бүдүрүлге ам дворе-түңнелдиг ажылдазын деп сонуургал ооң үнүп турар.

Үлетпүр бүдүрүлгениниң әргелерни кызып, ажыл-агыйжы инициативазын кызыгаарлап турган деңдиң төпчүдүлгень соолгу чылдарда чайладып турар: үстүни турар күүне органнары бүдүрүлгеге ам кол-кол көргүзүгерин — саартынар продукциниың хемчээлин ажыл төлевириниң нимть фондузун орулганыр ниитү түңүр болгаш чамдыкы оске-даа чүүлдерни тодаралыг бээр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, бот-үнеин, ажылдап турарларның санын, ажылдакчыларның чамдык категорияларының ажыл төлевириниң хемчээлин бүдүрүлге боду доктаадыр. Бүгү бүдүрүлгенин, ооң цехтериниң, участоктарының, салбырларының болгаш оске-даа кезекгерининг бүдүрүлге ажыл-чорудулгазы иштики бот-оруула-чарылгага үндезилеттинерин чаа дүрүм доктаатkан.

Коммунизминиң бирги чадазы болур социализмниң тимээни-биле чергелештир, социалистиг ниитилелдиң аңгы тургузуунда үндезин чаартызгалар боттанган. Бистиң ниитилеливисте бүдүрүлгенин бүгү чепсек-херекселдеринге ниитиниң өнчүзү болган. Өнчүнүң хевирлериниң солушканы-биле кады ниитилелдиң аңгы тургузуу үндезини-биле өскеринген, аңаа таарыштыр бүдүрүлге харылзаалары база чаартынган. Малчыдүлерден болгаш малчыттүргеннерден тургустунган капиталистиг ниитилелден ылгалыштыр, бистиң ниитилеливис ажылчы чоннуң: ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенциянын ниитилели болган. Бистиң ниитилеливисте эш-хуузунуң кады ажылдажылгазы болгаш бот-бодунга дузалажырының харылзаалары туруп турар, ооң ангылары — ажыл-ишчилерниң: ажылчыннарның болгаш тараачыннарның ангылары.

Ажылчын ацгы улус ажыл-агыйының кол адыры социалистиг үлетпүрде ажылдап турар. Ниитилел хөгжүдезиниге ролю үүктел чок өзүп турар Коммунистиг партияны ажылчын ангы тургускан. Ниитилелдиң амыдыралынга ажылчын ангының удуртукчу ролю моон-биле тодараттынар.

Коллективтиг, механизастаттынган улуг кожээ ажыл-агыйда ажылдап турар тараачыннарның бүдүжүн коллективизация, культура революциязы өскерткен, ол ам ажыл-ишчилерниң ангызы апарган. Ажылчыннар биле тараачыннар хун бүрү өзүп, быжыглып турар сырый эвилелде каттышкан. Бистиң интеллигенциявые социалистиг ниитилелде ажыл-ишчилерниң улуг отряды, коммунизминиң тиилелгези дээш ол карак кызыл туржуп турар. Мында болганда, социалистиг ниитилел найырадыг, күш-ажылчы ийи ангыдан болгаш улусчу интеллигенциядан тургустунган. Ооң быжыглын үндезини ол эвилелде.

1917 чылда тиилээн Октябрьның социалистиг Улуг революциязы чуртта бүгү эрге-чагырганы Советтериниң күүрү-биле ажылчы чонга дамчыдып берген. «Күүрүнеги силер ам боттарынар эргелеп турарынарны утпанар.. Силерниң Советтериңер — амлаң эгелээш күүне эрге-чагырганың бүгү эргелериниг, ниитилээр органнарыңар-дыр» — деп. В. И. Ленин ажылчы чонга дыңнаткан Ажылчы чоннарның депутаттар Советтери ССРЭ-ниң политиктиг үндезини болуп турар. Бүгү чурттуң девискээриниге — төпке болгаш чер-черге күүнеминиң бүгү эрге-чагырганың Со-

МАРТ 8-КЕ УЙКУШТУР

Чоннуң кыстары

Улуг Октябрь Совет чурттуң кижилериниң хосталганы, дең эргени, аас-кежиктиг амыдыраал-чуртталганы хандырып берген. Автономнуг Совет Социалистиг Республикалар кыздыр организастатыпган националдар ажыл-агыйының болган культуразының хөгжүлдезинге кайгамчыктуг чедишкиннерни чедип алган. Ынчаарга Октябрь революциязының эң улуг чаалап алышкынналарының бирээзи болза херээжем чоннуң аас-кежиктиг чолу болур. Ол националдарның толээлекчилерге херээжиннер революция мурнуунда ийи дашкыр базындырышкынга — эрге-медел чок чоруукка болган дарладышкынга таварыжып чораан болгай.

Делегей херээжиннериниң хүнү—Март 8-тиң будүүзүнде бистиң Совет Тывавыс херээжиннериниң салым-чолунуң дүтаалы, оларның нагалыг чаагай ажыл-херектериниң дүтаалы чугаалары иүзевчиг.

Шаандагы кошкун аратгарның бе-бүдезиинден үнген херээжен чоп төрээн Тывазының социалистиг чаартылгаларында эң идепкейлиг киржип, колхоз, совхоз будүүлгезинде кол күш болуп турар. Чырыдышкынында болган кадык кампалалында ажылдап турарларның хөй нуруузу херээжиннер болуу бергеп. Совет Тывавыс Социалистиг Республика дүтайында ада-сагыш салышкынының ачызы-дыр. ССРЭ-ниң янзы-бүрү хоорайларында хөй-хөй тыва оолдар, кыстар дээди болган түскай ортуман өөредилге черлерин доозуп, бедик иергежилдиг специалистер болуу бергеп. Москвавыда, Ленинградтыда, Сибирьниң болган Ирапкы Чөөп чүүүп дээди өөредилге черлеринде оң-оң оолдар, кыстар өөренип турар.

Чамдык тодаргай чижектерден көрөөлү. Элгее чурттуг Оюп Суваңның уруу Дүзенмаа Оскал-оол 1948 чылдан бээр ССР Эвилелиниң Күргүне цирпгининң шугумунда тыва цирк артистериниң арааныда ажылдап, ол кижилериниң бирээзи апарган. Бо арааныда ол Совет Эвилелиниң хөй-хөй хоорайларынга, Моолга, ГДР-ге, Болгарияга болуунуң болүү-биле кады чорун, тыва цирк ураи чүүдүн көргүскүдерге магададып келген. Оюң уруу Мая Оскал-оол-Лозавик 1965 чылда күргүнениң эстрада цирпгининң училищезин недишкиннинг дооскан болгаи ам ССРЭ-ниң Күргүнигининың аныяктар болүүнде ажылдап турар. Чиңге демир кырлаар болгаи аргамчы-биле ураи оюнвар көргүзер бедик иергежилди ол чедип алган. Эртекеи чылын ол бодунуң болүү-биле кады Латин Америкавыда Аргентинада, Бразилияда, Уругвайда, Чилиде дээш мыкаш чурттарынга барып, тыва цирк ураи чүүдүн ол чурттарның көрүкчүзеринге хөй-аът кирипшиннинг көргүсвеш келген. Клара Данчай-оол база цирк училищезин дооскан болгаи ам тыва цирк болүүнде чиңге демир кырлаар, ваидымзаар иергежилдиг артист болуп турар. Тыва иметарның ураи иергежилдин ам чүгле бистиң чуртуувуста эвес, харын даштыкы элээи хөй чурттарда база калбак сураглыг болу бергени ол.

Тыва херээжиннер совет болгаи партия органнарында бодуиуп чоиуп төлептиг төлээлеп турар. Малчын араттарның уругларының Салчак Шожут, Наталья Опеш, Мария Миичимаа — партияның район комитеттериниң секретарьлары, Серенмаа Баймр-оол—райкүүсвом дергазы. Тыва чоннуң арааныда одуп, төрүттүүгеи алдарлыг башкылар Агриппина Константиновна Кангарова, Вера Лукинична Ладанова, Зоя Даниловна Сапогова, Валентина Дмитриевна Прокопьева болгаи оон-даа өскелер боттарының чедерелдиг аимыдыраал-чуртталгазын, билиг иергежилиин тамылчы чоннуң ажы-төлүн өөредип, чаагайдерииниң терезинге харам чоиха берип келгеи. Оларның дыка хөй өөренивчилерн шагда-ла дээди эртеминт башкылар, эмчилер, агрономнар, зоотехниктер, инженерлер болу бергеи. Олар боттарының башкыларының дугаймында эң-не чылыг болгаи эргим үнелиг сөстерии чугаалап чоруурлар. Оларның өөренивчилериниң бирээзи —РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Оюи Ак-кыс—ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады.

Ажылчы чоннарның кадмы дээш могаг-шыдаг чоп ажылдап турарларның арааныда тыва херээжиннер кайы хөй. Оларның эң-не хөөчүнарыи—Толгар Елзакты, Анна Төржуну чоокта чаа чазактың бедик шаңналдары-биле дендеткеи. Шаанда ужук-бижик чок чораан кошкун араттарның уругларының — Надежда Кызыл-оол, Суваң Шактаржык, Ольга Саяи, Мая Чаваи болгаи оон-даа өскелер дээди эртеминт эмчилер болган, а Эльвира Күшүрет, Сат Долчаймаа, Фаина Самдаңчаи болгаи оон-даа өскелер көдээ ажыл-агыйның дээди эртеминг специалистери болу бергеи. Тожу чурттуг ачымның уруу Зоя Арагачи аспирантураа дооскан, ол ам Тывавың эртем-шинчилел институдунда эртем ажылы кылып турар. Тыва черде эң-не янзы-бүрү профессиялардың өске-даа толээлекчилериниң арааныда тыва кыстар чыдың-на ковдеп орар. Ол болза Октябрьның ачызы-дыр.

Коммунистиг партия, Совет чазак херээжиннер дугаймында сонсаал чок сагыш салып, коммунистиг тургузуушкунга оларның эң идепкейлиг киришкеп турарынга эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузуп берип турар. Бистиң чуртувуста херээжиннер бүгү улустуң миякшыды болгаи хүндүлеели-биле бүргеттинген.

Бо чылын бистиң Совет чуртувуе болгаи бүгү дешилгелиг кижи төрелгетеи Делегей херээжиннериниң хүнү—Март 8-ти эң-не калбак болгаи онза байырлалдыг дедгелээр. Ол байырлал болза Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооига белеткел-биле капсырлажып турар-дыр. Бистиң чуртувустуң херээжиннери боттарының миик Төрээн чуртуиуң ол улуг байырлалынга төлептиг ужуражыр дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ӨРТКЕ УДУР АЖЫЛДЫ ЭКИЖИДЕР

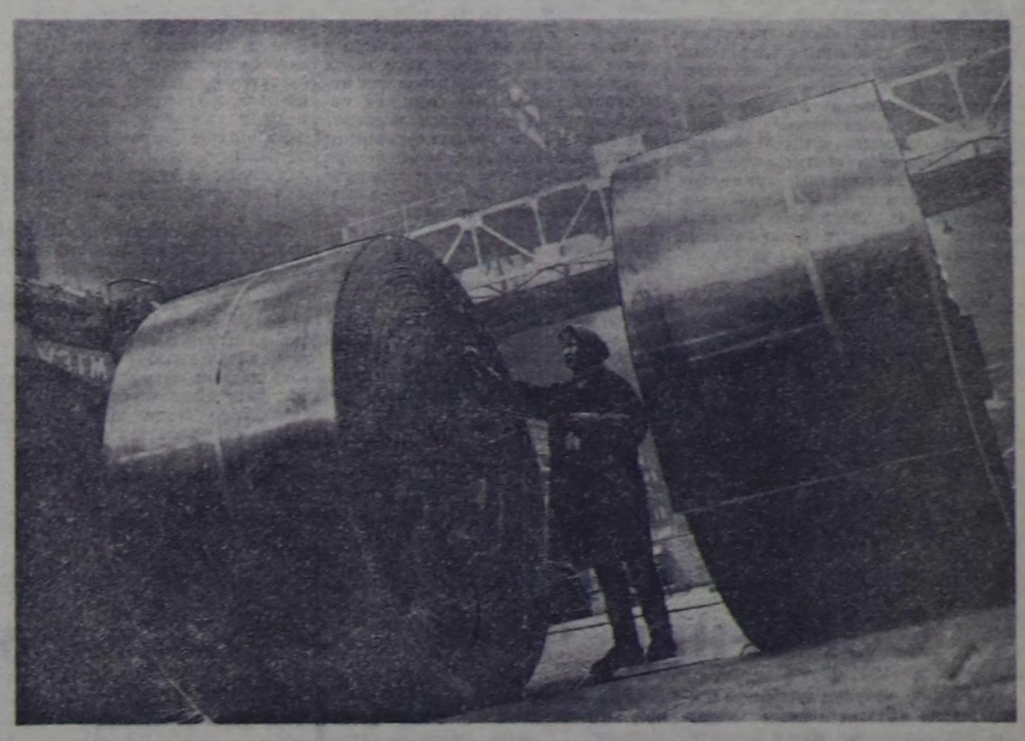
Республиканың ажыл-агыйларының болгаи «Сельхозтехиика» хаттыжышкының район салбырларының септелге мастерскаяларында өрт аймылын болдурбазының талазы-биле ажылдарны кошкак чорудуп турарын чоокта чаа бо талазы-биле чоруткан хыналда көргүскеи.

Каттыжышкының Каа-Хем район салбырында өрт шиттери саидараан. Чадаана каттыжышкының-да электри станциязының дазвирии штукатуралаваан, чазапылга мастерскаязында ыш үнер хоолайлар чок. Каа-Хем районуң «Кызыл тук», Ленин аттыг колхозтарының септелге мастерскаялары ажылдаа чок демир-дең, чудук-маиа болган, херим ишгиваи деиилеринде кедээ ажыл-агый машиналарын чуруышыскаал чок тургузуп каан. Септелге мастерскаяларының шалаларында бензин, үс сиңген.

Бо ажыл Улуг-Хем районуң «Улуг-Хая» совхозта, Танды районуң «Коммунизмниң керели» колхозта база четпес тургустуиган. Танды районуң «Сельхозтехиика» салбырында өртке удур ажылды четпес тургускыны-биле соолгу ийи чылдарда үш удаа өрт болган. Бо чылдың январь айда ацаа болган өртгү ажурер дээрге, огнетушительдер ажылдавас, элеани чок, херекселдер чок болган. Бо өрт галавы өрт командазының шалыпкын ажылдаиы-биле чайлаттынган.

Эртекеи чылдарда Улуг-Хем районуң «УТКА 25 чылы» совхозка, Балгазында септелге мастерскаялар-ны болгулаан өртгериин чедиргеи иогаралын ажыл-агый удуртукчулары утпааы чугула. Ам час чоокпулал, чер, мастерскаялар ишти, дашты кургап чыдар апарган. Час өртке аймылдыг үе. Ынчангаш ажыл-агый бүргүзүнге бо ажылды катап экижиир, өрт командаларын организастаи тургузуун, өртке удур хереккелдерни четчелээри чугула.

И. ОЛДЫРЕВ.

ВОЛГОГРАД ОБЛАСТЬ. Дыка хөй даштыкы чурттар, оларның арааныда Англия, Франция, Финляидия, Дания, Бельгия Череповецкииың металлургия заводунуң маркалыг автомобиль чуга кад демирлерии ап турар. Шынарының талазы-биле ол кад демир дыка хөй сурагныг даштыкы фирмаларның продукциязын ажып турар.

Совет эрге-чагыргазың 50 чылына төлептиг ужурашыр дээш чарышпышаан, сави прокат цегиниң коллективи бо чылын планнан ажыр чус-чус тонна автомобиль кадын бээрии хүлээнген.

ЧУРУКТА: Техниктиг контроль килдизиниң контролёру Н. Пахомова терминтиг амыдаашкынче чорударының мурнуу чарыында кад руленнарын хынап тур.

О. Пореховниковтуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАШТЫКЫДА

Байырлалга уткуштур

ВАРШАВА. (СЭТА). Улуг Октябрьның 50 чылына уткуштур польша эртемденнер Европага политиктиг харылзааларның хөгжүлдезинге революцияның салдарын, польша күрүнеиің тургустунарының херээнге ооң ролюн көргүзер сорулгалыг эртем ажылдарын парлап үндүрерии белеткеп турар.

УГАНДАДА СОВЕТ ДЕЛГЕЛГЕ

КАМПАЛА. (СЭТА). Чоокта чаа ында национал музейниң бажыңына «ССРЭ-де улус өөредилгези» деп делгелге ажыттынган. Совет эрге-чагыргаиың чылдарының дургузуида школа, түскай ортумак болгаи дээди өөредилге талазы-биле чедип алдынган азаок улуг чедишкиннерии диаграммалар, фото-чуруктар, саннар болгаи проспектилер көрүкчүлерге тодаргай көргүзүп турар.

Агрессорларның чидирии

ХАНОЙ. (СЭТА). Февраль 28-те болгаш март бирде ВДР-ниң девискээрииің кырынга үш америк самолёттуң дүшүр аткан деп ВИА агентилел дыңнаткан. Ынчангаш март бирге чедир ВДР-ниң кырынга дүшүр аттырган америк самолёттарның ниити саны 1,702 четкен.

* * *

ХАНОЙ. (СЭТА). Хаосту хостаарының улусчу армиязының отрядтары 1966 чылдың ноябрь 24-тен бо чылдың февраль 5-ке чедир байзынның 1.400 солдаттарын сандан үндүрген деп ВИА агентилел дыңнаткан. Тулчуушкуннар үезинде дайзынның 12 самолёттарын агаар делгеминге чок кылган. Янзы-бүрү хевирииң боо-чепсээзи болгаш өскемээзи олар хуиаап алган.

Патриоттарның чедиишкиннери

ХАНОЙ. (СЭТА). Тайиинь можунуң сонгу талазында мурнуу-вьетнам патриоттар февральда америк шаажылакчылар-биле тулчуушкуннарга дайзынның хөй солдаттарын чыскаалдан үндүрген дээрии ВИА агентилел Хостадга агентилелдиң дыңнаан барымдаалаан дамчыдып турар.

Куангнам можуда Хосталга армиязының дайынчылары январьда дайзынның шериглеринге улуг тулчуушкуннарны 400 удаа чоруткан болгаш ол тулчуушкуннарга 2500 шаажылакчыларны өлүрүп база балыглаан. 14 самолёттуу аидара аткан. 8 улуг боону болгаш 46 бронемашинаны чок кылган.

Совет номнар делгелгелери

ПРАГА. (СЭТА). Октябрьның 50 чылын байырлаарынга болгаш ном айынга холбаштыр Братислава да янзы-бүрү совет номнарның делгелгези ажыттынган. Ында муи ажыг номнар бар. Делгелгеде В. И. Ленииниң алдырбастыг 55 номнары, Октябрь революциязынга холбаштырган хөй номнар база бар. Пушкииниң, Толстойнуң, Лермонтовтуң, Некрасовтуң чогаалдары ол делгелгеде улуг черии ээлеп турар.

* * *

КАРАЧИ. (СЭТА). Уран-чүүлдер чөвүлелиниң төп делгелге залында совет номнарның делгелгези ажыттынган. Делгелгеге келген хөй санныг кижилер янзы-бүрү номнар-биле улуг сонуургалгыг таныжып турар. В. И. Ленииниң англи дылда, урду болгаш бенгали дылдарда чогаалдарын ында калбак-биле делгээн. Совет ном делгелгези Пакистанның калбак хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын хайыктырып турар.

Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң айтырыгларынга Фам Ван Донгтуң харыылары

ХАНОЙ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелдиң Ханойга корреспондентизии Жак Моалинке Вьетнамның Демократтыг Республиказының премьер-министри Фам Ван Донгтуң интервьюзун Вьетнам информас агентилели соонда ВДР биле Каттыжыкан Штаттарның арааныга чугаалажылышкынналар боор болур» деп, ВДР-ниң дашкы херектер министри медеглээн болгаш. Ам ында дыка хөй-ниитизиниң кыска-биле делгээн. Совет ном делгелгези Пакистанның калбак хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын хайыктырып турар.

Айтырыг: Вьетнамның Демократтыг Республиказынга удур америк бомбалаашкыннарны болгаш дайынның өске-даа бүгү үлгедиглерии чүгле чугаа чокка соксаткан соонда ВДР биле Каттыжыкан Штаттарның арааныга чугаалажылышкынналар боор болур» деп, ВДР-ниң дашкы херектер министри медеглээн болгаш. Ам ында дыка хөй-ниитизиниң кыска-биле делгээн. Совет ном делгелгези Пакистанның калбак хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын хайыктырып турар.

Харыы: Чок, санавайын турар мен, чүге дээрге, АКШ-тың агрессорлары боттарының дайынын болгаш кежиниг үлгедиглерии калбартырып үргүлчүлеп, ынчангаш делегейниң улустарынга ажыы-биле чөнгээлеп турар-дыр.

Айтырыг: Чугаалажылышкынналар бирги үе-чазазында АКШ-тың чазааның болгаш силерниң чазааларның толээлекчилериниң арааныга ийи талалыг беседалар база оон-биле кады АКШ-тың болгаш Хосталганың национал фронтузунуң толээлекчилериниң арааныга беседаларың эгелээрии баш бурунгаар корүп турар Силер бе?

Харыы: Бистиң дөрт чүүлден тургустуган туружуустуң долу үндезин барымдаалың болгаш шынның 1965 чылдың апрелъден эгелээп амыдырал чүгле доктаамал бадыткан келген эвес, харын база коргузуп турар. Хамаарышпас чорукче, түскай догунналгыкынче, чаңгыс эвче болгаш чурт-девискээр талазы-биле бүрүн бүдүн турар чорукче бистиң улузувустуң дүрүм ёзугаар чүткүлдериге дүгжүп турар шиитпирии тывarын херек кырынга күзээр чүве болза, ол дөрт чүүлдерии ыяавыла барымдаалаар ужуруур. Бо болза Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева дугуржулгаларынга таңгыргаашкын-биле хүлээп көргеии бистиң үндезии национал эргелеривис-тир.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Чурттуң политиктиг болгаш экономиктиг амыдыралынга шериг бодуиуң контролюн күштелдиргеии үргүлчүдеп турар дугайын кыдат төп болгаш можу парлалганың дыңнадыглары хереченеп турар. Дыка хөй черлерде цзаофаньчылардың күштери удурланыкчыларынга удур кара туразында аажылаашкынны кылырынга шыдашпайн турар болгаш шериг кезектеринге деткимчезин алырын ораладажып турар апарган.

Шаньдун можуда «революстуг комитеттиң» «эрге-чагырганы ажелеп азгап» дугайын солуннар дыңнаткан. Ол «революстуг комитет» цзаофаньчыларның, Мао Цзэ-дуниуң шугуму детпээн шериг болгаш кадр ажылданчыларның толээлекчилеринден тургустугган. ККП-ниң Шаньдун можу комитединде болгаш улусчу комитетте «эрге-чагырганы ажелеп алырын» амгы кыдат удуртулгага шынчы шериг кезектеринің дузаазы-биле боттандырган. Цзаофаньчыларның холунда кирген солуннарның демдеглээни: шеригнин талазындан көргүскен «өбшаанда болгаш күжениишкиниг деткимче» «эрге-чагырга дээш демисселге шинтпирлиг рольду ойнаан.» Можунуң «партия болгаш улусчу комитеттериниң каш санныг ревизионистерии» баскан шеригнин ходелиишкиннерин «Жэньминь жибао» солун чүүлдүгүнүп турар.

Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Гонконгтан дыңнатканы-биле алырга, «партияның Мао даргазынга өмөөрүлээн» күштер Шаньдун можуда эрге-чагырганы ажелеп алырынга чедир анаа «чамдыкта хан төгүүшкүнүүт таварлажылышкынналарга чедирген надыг-дошкур демисел болгаш» дээрии Пекининиң радио дамчыдылгазынга чугаалаг турган.

Шериг ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганы янзы-бүрү адырларынга контрольду тургузуп турар. Чижээ, «Хубэй можуның шериг округунга революциины чорудар болгаш бүдүрүлгенин идиг бериишкининиң талазы-биле» канцелярияны тургускан дугайында «дыңнадытны» «Хубэй жибао» солун парлап үндүрген. Ол канцелярияны оруулгун командылакчызы У Шя-ань баштаан. Бодээ ажыл-агыйны, ыыш ажылагыйын болгаш сут тывыжын, үзетпүүр болгаш транспортту, сан-хөөну болгаш садыгны эргелеп турар ажылчын аппаратты бо канцеляриига чагырты тургускан. Чогуур канцелярияларны можуның шериг аозаларында, хоорайларында болгаш уездилеринде база тургузуп турар.

Синин хоорайда шериг гарнизонуиуң командылакчызы «Цинхай жибао» солуниу бодуиуң контролюига алган. Солуига парлаан бодуиуң чарлалынга синин гарнизонииуң штабы «Цинхай жибаонуң» редакциязын болгаш типографиязын шериг контролюига алган чорукка удурланган кижилерге, «культура революциязын буза тепсип турар» кижилерге хамаарыштыр «эргежок чугула хемчеглерии алыр» дер кыжаның турар. Цзаофаньчыларның холунда кирген ол солуиу шериг кижилер шеригге удурланып. «ТК-ны болгаш Мао даргаиы мегелээн» деп буруудаткан.

«ККП-ниң маоцзэдунчу удуртулгазы эрге-чагырганы ажелеп алыр дээш чорудуп турар амгы кампаниязын апрель төөчүүнде доозарын шырайлыг турар» деп, Кюода Цусин агентилелдиң Пекинде корреспондентизэ дамчыткан. «ККП-ниң чаңында культуро революциязының херектериниң талазы-биле болуктуг камгалалар» дээш кыйгырыглыг хуудастар соолгу үезе Пекинге база катап каступ келгилээн. Пекининиң күш-культура институдунуң «маоцзэдунизм дружиназының» үндүрүп турары «Тиибэй чжаньбао» солуниуиуң сөзүү-биле айтыышкынны бергеи дээриин туиналбинчи «Туисэнь фибао» солун дыңнатканы. Солуииуң сөзүү-биле алырга, бо дугаймда шиитпирии ККП ТК хүлээп алган. Бүгү хөделиишкиннерге «чурттуң эрге-ажылтарын барымдаалаар» дээрии Чжоу Энь-лай медеглээн.

(СЭТА).

КИЖИЛЕР, БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР

1918 чылдың март 6-да РКП(б)-ниң VII съездизи ажыттынган. Улуг Октябрь тиилээн соонда партияның баштайгы съездизи болур ол съездиниң тайбың дугайында, империалистиг даңмдан Совет Россияның уштуунуң үеринниң дугайында айтырыгны шинтпирээри-биле далаштыг чыылдырган съезд болган. Ынчаарда ол айтырыг революцияның эң чугула айтырыы болуп турган. Съездиге ТК-ның отчёттарын В. И. Ленин биле Я. М. Свердлов кылган. Съезд Брест тайбың дугайында Ленинчи шугумнуң шынарын бадыткап, ол тайбыңның нөгелделери Совет Россияга аажок аарлаа турган болза, Совет эрге-чагыргазының Германия-биле чарып, ат салган керээни бадылаары эртежок чугула деп санаан. «Чөөн коммунистер», Брест тайбыңның удурланыкчылары аштырышкынга таварышкан. Съезд Россияның социал-демократтыг (большевиктер) партиязын Россияның Коммунистиг (большевиктер) партиязы РКП(б) кылдыр чаарты адаарын шинтпирлээн болган партияның чаа Программазын чогаадыр комиссияны соңгаан. Ынчаарга В. И. Ленинниң ажылдан кылган төлевилелиг Программаның үндезинин кылдыр хүлээп алган.

• • •

Март 8—делегей хөрээжениериниң Хүнү. Социалист хөрээжениериниң 1910 чылда Данияның пайысталды Копенгагенге болуп эрткен пайга делегей конференциязынга ол хүнүң делегей хөрээжениериниң хүнү кылдыр доктаатткан. Бистиң чуртувуска ол хүнүң 1913 чылда эң-не баштай демдеглеп эрттирген. Хөрээжениер боттарының политиктиг эргелери дээш демисежин келген. 50 чылдың мурнунда, 1917 чылдың март 8-те, Петрограддка большевиктер партиязының ТК-ның кыйгырыын ёзугаар хөрээжен ажылчыннарның ашка, дайынга болгаш парламге удур чыскаалы болган, ол чыскаалды ажылчыннарның ажыл соксадышкыныбиле деткээн.

Революция мурнундагы Россияга бижик билир бир хөрээжен кижизе чеди бижик билбес хөрээжениер онаажыр турган. Бежен чылдарның хургузуунда херектиң байдалы үндезинии-биле өскерилген. Улус ажылагыйында ажылдап турар ажылчыннарның болгаш албан-хаанчыларның нийти санының чартык хире кезии —хөрээжениер, бүдүрүлгеде үш инженериниң бирээзи-де—хөрээжен кижи, совет дээди өөредилге чергелериниң кафедралар удуртукчуларының болгаш башкыларының чартык хире кезии—хөрээжениер. дээди эртемниг спецыалистериниң 53 хуузу—хөрээжениер, бир миллион ажыг хөрээжениер чазактың шаңналдары-биле шаңнаткан. Үш муң хире хөрээжениер Совет Эвилелиниң Маадыры болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты чоргаарал-биле эдилеп чоруур. Бо-даа база өскедээ чижектер коммунизм тургузуушкунунга Совет Эвилелиниң хөрээжениериниң идепкейлиг киржилгезиниң дугайын хөрөчилеп турар.

• • •

40 чылдың мурнунда—1927 чылдың март 9-та, Физика болгаш кристаллография институдунга профессор П. Г. Тагериниң удурткан болүү үнүүр совет кино установказын ССРЭ-ге эң-не баштай көргүскен. Таңерииң системазын ёзугаар бижээн баштайгы үнүүр чечен-чогаал фильм «Амыдыралче орук» деп фильм болган. Орус эртемденнер делегейниң үнүүр кивозун көргүдериге дыка хөй чүвени кылган. Ылаңгыя А. Ф. Шорининиң установказы үш бижиринге калбаа-биле ажыглап турар. Амгы үениң калбаа-биле көргүзер кылдыр белеткээн бүгү чеченчогаал, документалдыг, эртем-таныылыг фильмнер шуптузу үнүүр болган. Кинонуң техниказы улам сайзырааңгайжып турар. Ылаңгыя сөөлгү үеде делгем экранныг кинону көргүзүп эгелээн, ындыг кино экраны эң ажыктыг кылдыр ажыглаар аргаиы берип турар. Чүртте чүс ажыг делгем экранныг театрлар ажылдап турар. Бо чылын 50—60 хире ындыг аалдарны база тудар.

• • •

1917 чылдың март 10-да Петроград ажылчыннарының бүгү-нийти политиктиг ажыл соксадышкынды эгелээн.

Март 11-де Петроградтың ажылчыннары большевиктериниң кыйгырыын ёзугаар политиктиг стачкадан тура халыышкынче шилчээн.

50 чылдың мурнунда—1917 чылдың март 12-де (эрги сап-биле февраль 27-де) Петроград ажылчыннарының тура халыышкынды бүгү хоорайны хаара туткан. Гарнизонуң 60 муң ажыг солдаттары тура халыышкынче үнгеннерге каттышкан. Кара бажыңнарны эзелеп алган болгаш политиктиг хоругдаттырганнарны хостаан.

Россияга Февраль буржуаз-демократтыг революция тиилээн, ааның кызыттаар чок ёзу-чурумун дүжүргеи, ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының Петроград Советиин тургускан.

• • •

Бо чылдың март 12-де Белоруссияга, Казахстанга, Латвияга, Молдавияга, Россия Федерациязынга, Таджикистанга, Туркменияга, Үзбекистанга болгаш Украинага Дээди Советтерге болгаи ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниг соңгулда болур. Капиталистиг чурттарда соңгуур-даа кижилерге база соңгудар-даа кижилерге хамаарыштыр дыка хөй кызыгаарлаашкыннар бар болуп турар. Чижээ, делегейниң капиталистиг 15 чурттарында хөрээжениер мынчага чедир соңгулда эргеи чок болуп турар. ССРЭ-де соңгулда дең—хамааты бүгүзү чаңгыс бадылаашкынны бээр; соңгулда дөрт —бүгү чадаларның Советтер депутаттарын чон шуут соңгуур; бадылалаашкын чажыт—соңгулда бюллетеньнерин дугаарлавас, соңгуучу бүрүзү бадылаашкын кабиназын ажытпаар болгаи бюллетеньни соңгулда хаарыаанче боду сугар.

• • •

Марттың 1-ги чартыы өске-даа чугула хүннер болгаи болуушкуннар-биле база демдеглеттинген. 1918 чылдың март 10—11-де В. И. Ленин баштаан Совет чазак Петроградтан Москвага көжүп келген, Москва Совет Республиканың пайысталы болуп берген. 1917 чылдың март 13-те Москвага бүгү-нийти ажыл соксадышкыны эгелээн. Ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының Москва Советии тургускан. 1918 чылдың март 14-те Москвага Советтериниг дөртку онза бүгү-россий съездизин ажыттынган.

В. ПИМЕНОВ.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң чону

ССРЭ-ниң чонунуң дугайында санмедээлерни «Статистиканың медээзи» деп журналдың ийиги номеринде парлап үндүрген. Эртиен чылдың июль 1-де турганы-биле алырга 233,2 миллион кижи болган, ооң иштинде хөөрай чурттанчылары 126,3 миллион (54 хуу) болгаш көдээ чурттан-чылар 106,9 миллион кижи.

1917 чылдың январь 1-ден бээр Совет Эвилелиниң чону 70,2 миллион кижиге немей өскен. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында кижи талазы-биле аажок улуг когаралдар турзажок, ол хире немелде өзүлде чедип алдынган.

Муң кижиниң-не (ажылдавайн турар ог-буга кежигүнерин катай алырга) 764 кижи ажылчыннар болгаш албан-хаанчылар, 236 кижи колхозчу, кооперастаттынган тараачыннар болуп турар. Революция мурнунда муң кижиниң-не 170-ни ажылчыннар болгаш тараачыннар, 667-зи хуу ажылдыг тараачыннар болгаш кооперасташпаан ус-тывыштыглар, 163-зү помещиктер, садыгжылар болгаш нуланнар болуп турган.

Совет хамаатыларның дөрттүң үш кезиинден хөйү Улуг Октябрьның соолунде төрүттүнген.

1939 чылда бээн совет чоннуң муң кижиниң-не 6 кижи дээди эртемниг, 77 кижи чедир доспаан дээди, ортумак болгаш долу эвес ортуман эртемниг турган. 1966 чылдың январь 1-де ол көргүзүглер 26 болгаш 320 кижи болуп турар. Бир эвес улус ажыл-агыйында ажылдап турар совет хамаатыларын алыр болза, ол көргүзүглер 47 болгаш 495 кижи болуп турар.

Улуг Октябрьның соонда чуртка бөттанган аажок улуг социал-экономиктиг чаартылгалар улус ажыл-агыйында ажылдап турар чоннуң ооң адырларының зайы-биле (өөренниктиглер болгаш шериг албанныгларын санавас) хувааларының дугайында деңнеп көргөн санныры база көргүзүп турар.

Чижээ, 1913 чылда чүс кижиниң 9 кижи үлетпүрге болгаш тудугга ажылдап турган, а 1965 чылда 35 кижи болуп турар.

Совет Эвилели чоннуң кижи санының талазы-биле делегей чурттарының ортузунда үшкү черни эзлеп турар.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

Хостуг үеде

Кайда-ла спорттуң янзы-бүрү дериг-хереңселдери бүрүн четчелеттинген болдур, ында кижилер бодунуң хостуг үезин шын ажыглап, улуг өөрүшкү-биле дыштанып ап турарлар. Ынчангаш бодумнуң ажылдап турар школамда коллективтиң кежигүннери бодунуң хостуг үезин канчаар эртирип турарының дугайын нимчукчуларга сонуургадыксадым. Соолгу хүннерде Совет Армияның хүнүн таварыштыр башкылар аразынга биллиардка, шыдыраага маргылдааларны школада профэвилел организациязы организастап эрттирген. 10 башкы шыдыраага ойнаан, түңнелинде бирги черни Табурак Кызыл-оол, ийиги-үшкү черлерни Кара-оол Куулар, Сат Чүвүртөк эзлээннер.

А биллиардка 13 башкы ойнаан, түңнелин судьялар үндүрүп келирге, бирги черни Сат Очур-оол алган, ийиги—үшкү черлерни Кара-Сал Төмүр-Очур, Монгуш Дыдыраш-оол эзлээн. Оюнкарга эки түңнелдерни көргүскен башкыларга профэвилел белгаш немелөө организациялары шаңналдарны Совет Армияның хүнүн таварыштыр тывыскан. А хөрээжен башкыларга Март 8 таварыштыр шашки, теннис шаргылдааларын база-ла организастап эгелей берген бис. Бистиң школаның башкылары байырлалдарны күшеныишкинниг ажыл-иш-биле белгаш культуряут дыштанылгаларның чедишшиннериниң бедик үнелели-биле уткуп турарлар. Чөөн-Хемчик районнуң Хөндергей школазының башкылары хостуг үезин ынчаар эрттирип турарлар.

Б. САТ.

Үшкү салыг соонда

Моон мурнунда чылдарда «Тываның аныяктары» солуунуң шаңналы дээш шыдыраа талазы-биле маргылдаалар эртип турганын бо бурунгу оонга ынактар билир боор. Ам ол чанчыл болган турнир база катап эгелээн. Неделяда үш катап—среда, суббота болгаш воскресеньеде редакцияның бажыңынга пайысталдын 16 шыдыраачызы чыглып келгеш, үш тнилекчиге болгаш эң чараш салыг кылган ойнакчыга тыпсыр шаңналдарны чаалап алыр дээш боттарының уран-чергеи аргаларын ажыглаан ойнарны салып турар.

Маргылдаада бирги, ийиги болгаш үшкү разрядтың шыдыраачылары киржип турар. Болуп эрткен үш салыгдан чаңгыс-даа партия сонгаарлаттынмаан. Турнир таблицазында хайым конгус эвээш чорук, демиселдин эгезинден тура чаныш-сынныш чогумун херечиин.

Бирги салыгга эң баштайгы тиилелгеин Кызылдың хөөрүн шыдыраачыларының бирээзи ийиги разрядчы Клим Тугаржык алган. Ооң ойнаан жия телестудиянның ажылдакчызы Май-оол Аракчаа эмин эртир далаш көштер кылгаш, чазыглар болдурупканындан хөй бодаларын халаска алыскан. Дөрт бирги разрядчының аразында салыг турнуң кол чернн эзлээн. Оларның ийизи—М. Кенин-Лопсан, А. Делгер-оол үр ойнаанының соонда хайым кылдыр дутурушкан, а Г. Конев В. Байкараны үлүп алган.

Ийиги салыгда демисел улам күштелген. Бирги разрядчылар Н. Чыргал-оол, М. Кенин-Лопсан, Г. Конев, В. Байкара боттарының үлүрланыкчыларын уткаш, бурунгаар база бир базымны кылган. Үшкү салыг соонда үш-үш саннарны алган бирги разрядтың шыдыраачылары Георгий Конев, Николай Чыргал-оол, ийиги разрядчы Александр Кинзев олар турнир таблицазын баштап чоруп олурар.

В. МОНГУШ.

ЧАДАШКАН

Хой-шинтиниң корум-чурум камгалалар министерствозунуң «Щетинкин-Кравченко кудумчузунда тутканы 5 каът чуртталга бажыныиың олла министерствоиуң тудуг-септелге конторазы ажылдалга киирер дээш 1966 чылдың кыжынында-ла 40 ажыг ажылчыннарны (бызаңчыларны, шеверакчилерни, будукчуларны болгаш оске-даа мергежилдиг кижилерни) бижыглаан, будун чай дургузунда ажылдап келген. Монтажниктер бригадазы тудугнуң чылыдылга системазының эштөшкиннерин чай ортузунда-ла доозуп берген. Тудугсептелге конторазы ол тудугну ажыглалга киирер дээш чеже ажылгын күжү, чеже дериг материалдарны артыкка чарыгдаавын саналр болза, та чеже түңнүг болур чүве!

Даштындан көөрге тудуг бедик чараш, чаагай костур, иштинге киреп бээрге, белен ыылдыр кылган дериглерни катап адырып үргеген эгелээни харааданчыг. Ам ол 60 аза иштн чурттаар улуг бажынны бо чылдың чайы дүжүп, ийин бергенде түгле ажыглалга киирип болгу дег. Чүге дээрге чылыдылга системазында доңган доштуң эримнрии маиап, үрелген черлерни катап эптеп тургузар апарган. Ам чарын ооң чанынга, ол тудугнуң кол корпузу доозулгаш, 2 чыл чедип турда тургулуп эгелээн «Кызыл тудуг» эргелелиниң 80 аал иштн чурттаар 3 ындыг 5 каът бажыңнары ону мурнаи, ажыглалга киирер дей бергеин «мурнай үнген кулакты соңнай үнген мыйыс эртер» деп улустуң үлегер чугаазы сагышка киирип кээр. Ам ол тудугнуң девискээринде ажылчыннар-даа көзүлбес, чүгле көдүртүр улуг кран тургузуп каан. «Ындыг улуг тудугну ынчаар харыысалга чок коруп, ур үеде ажыглалга киирип чадап, хөй-хөй артык чарыгдаларны, материалдарны, дериглелерни үрегдөөр чорукту болдуруп келгеин чүден болганы? Ол айтырыгга харыыны тывары берге эвес. Ол дээрге бир дугаарында-ла ол тудугну кылдырып турар тудуг-септелге конторазының начальниги эш Кришнинниң болгаш инженер-технниктиг удуртукчуларының харыысалга чок чоруу-биле таиылбырлаттынар. Ам ол тудугнуң дугайында айтырыгны шыңгыыбиле көдүрүп үндүрери негеттинниг турар-дыр.

С. ВИКТОРОВ.

ОЛАР — У. ШЫНААДА

Арагачылар-биле демисел шыңгыы болур ужурлуг деп, силер бээн хөй удаа сагындырып турган болгаш силер. Ынчаарга силериниң У. Шынаада кандыгыл деп айтырар болауңарза, бистиң харыыбыс мындыг: корум-чурум үрекчилери арагачылар бар, оларны хемчег алган, ынчалза-даа арагачылар көөрдеп келгилеердир. Кымнарыл ол?

Өшкү кадарчызы Мижит-оол каш хонук «шактап» келгеш, бир көөрге, 51 өшкүзү ис чок читкен болган; кошкар кадарчызы Яш-оол дээрэи элирип алгаш, ог-буделиниге берге айылыды таварыштырган; Иштии Суг-Бажында инек кадарчызы Сонам Танов салбыр төөүнге келгеш, үш хонудур арагалап, чамдык кижилерниң амы-тынынга кыжаныш турган; коммунист Коовай суурда чурттап турар С. А.-ның соңгазын ол шаап каапканындан чаш үрүглүг ол ог-буде өске бажыңга барып хонар ужурга таварышкан; чоокта чаа болүк арагалаашкын болду, оларның аразында коммунистер, активчи дириш турган эштер база бар турган...

Бодап көрүүдерден, малчыннар-ла арагага алаан хавдыкшын, ажылынга ээ-харыысалга чокталып турардыр. Ындыг болганда, оларның ажылгынын байдалы база биллингир. Эрткен чылын Ү. Шынаа салбыр күрүнеге дүк садар планын күүсетпээнин, сиген планын чүгле бежен хуу чедиргенин маңаа холбаштыр сагындырып каары чугула. Ол ажылдарга чамдык малчын эштериниң киржилгеин дыка кошкак болган.

Арагачылар-биле демиселге салбырда хөй-шинтн организацияларының киржилгеин баган. Профэвилел организациязының сураа читкен. Комсомол организациязының секретары Кирилл Март арткен чылдың ноябрь тоңчуунде ажылын ооң каапкаш, кымдан-даа чошпээред айтырбайн, салбырдан үнүп чоруткан. Хөрээжениер чөвүлелиниң даргазы база моон өске черже чоруй барган, ам ооң орнунда кижи чок. «Тес-Хем» совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары маңаа келир деп сураа дыңналгандан бээр ам ийи ай ажып тур. А салбырның партия эге организациязы партиянын болгаш хөй-шинтниин сагылга-чурумун хажыдып турарларны чиик көрүп, коммунистериң хуу харыысалгазын бедидериниң айтырыын партийжи ёзу-биле тургуспайн турар.

Х. БОРБАЙ-ООЛ.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРНИҢ КЫШКЫ СПАРТАКИАДАЗЫ

ЧУРУКТА: старт үези.

Профэвилелдерниң VI-кышкы спартакиадазы бистиң делгем Тоораи чуртувустуң хөй-хөй черлеринде ам массалыы-биле эртип турар. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга тураскаатткан бо спартакиада эвээш эвес күш-культурждуларны, оларның ог-бүлелериниң кежигүннерин хаара туткан. Аңаа белеткелге бичии школачылардан эгелээн, харын-даа мурнуку үеде маргылдааларга безин киржип чорбаан улуг кижилерге чедир хөй саныг спортчулар киришкен.

Бистиң республиканың хаакчыларының маргылдаага киржир, аңаа тиилелгени чедип алыр дээш, белеткелди база-да эки чорутканнар. Профэвилелдерниң кышкы спартакиадазынга киржир хаакчылар Кызыл хоорайга баш бурунгаар четкилеп келгилээн. Маргылдааның хүнү-даа келген. Ол болза мартың 3. Спартакиадага киржир 15 команда долуузу-биле четчелеттинген.

Спартакиаданың киржикчилерин база коруқчуларны сөөртүп чедирер улуг автобустар Кызылдың күш-культура бажыңының чоогунга эртежик-де кээп тургулапкан. Маргылдааны баштайгы ийи хүнде Тайга станциязынга эрттирерини судья коллегиязы шинтпирлээн. Ындыг ырак черни чүге шилип алганыл? Чүге дээрге, ында хар кылын, хаактыг маңнаарынга болгаш спортчуларның белеткелин тодарадырынга эң тааржылыг. Хүндүскүнүн 12 шакта спартакиада эгелээн. Спортчу аддары Тывага тараан шыырак хаакчылар база-да бо маргылдаага киржири-биле чедип келгилээн дээрэин айтып каары чугула.

Эр улустуң чаржыр дистанциязы 15 километр. Ол хире демчээлдиг черни маңнап эртерин күзээнмер 61 кижи. Кол судьяның командазы киржикчилерни болгаш коруқчуларни кичээндиргеи. Таптап каапкан дүрген келир улус дээрэин коруқчулер магадап чугаалажып турлар. Оларда чоп боор. 1964—65 чылдарда бистиң республиканың чемпионнары олар-да болгай. Ынчан олар 15 болгаш 30 километр хемчээлдиг черлерге эки түңнелди көргүскеннер. Ынчалза-даа эртиен чылын Кирилл Радостевие олар кызыдыр-ла четпээнер. Эртиен чылда республиканың чемпионуну Б. Радостев бо удаала маргылдаага киришпейн турар.

Хөрээжениер 5 километр дистанцияга маңнажыр. Аңаа 44 кижи киржир ужурлуг турган, ынчалза-даа ийи кижи келбейн бартан. 42 киржикчи стартган шуулттур-ла үнүүзеп эгелээнинер. Хүнүүн карааа чиидирер дээн тураажок, соок салгын сыыладыр халып турган. Ынчалза-даа хаак кеткен кижилер ону-даа барык эскербейн турганнар. Маргылдаага эки түңнелди чедип алыры — киржикчилерниң кол сөөлгазы ол.

Стартган үнген соолгу хаакчыларның барааны көзүбейн, ыраа чоруй барган. Судьялар шагынче коруп каап турлар. Баштайгы кижилерниң келир үези чоокшулааны ол. Эр улус башгап чорутkан болгажок, хөрээжениер мурнап келир ужурлуг дээрэинге кымда чигзинмейн турган. Чүге дээрге, оларның эртер оруу үш катап эвээш болгай. Түс-түс дистанцияларның үнер болгаш келир орүктары аңгы деп чүвени тайыдыралап кагза чугула. Элээн үе эрткенде, беш километрнин оруунда бир хаакчы каравын көстүп келгеш, улам чоокшулап чоруп-ла олур. Маңнап олурарын көөрге, ам-даа шаа төнмээн байдалдыг аныяк кижи фининшти эртип келген. Ол болза Туранның № 1 школазының башкызы Валентина Овчина-дыр. Стартган хөрээжениерни баштай үнген кижи база ол-да болгай, а ол маңнаан хевээр мурнап келген. Кынга-даа эрттирбээнин болзарга, үе-биле бирги черни алган болгу дег. Ынчалза-даа түңнел үндүреринге далашкан хөрээ чок. Кижи бурузунуң эрткен үезин шак-биле чазыг чоокка саиан турар болгай. Ооң соонда мырынай үр болбаанда, көдээ ажылагый профэвилел обкомунуң төлээзи Алла Краснощекова сыыладыр халып келген. Ол алды кижиниң соонда үнгенин дедеглеп кагза чогуур. Эштер Казанцева, Егорова дээш оске-даа хаакчылар улай-улай келгеннер.

Хөрээжениериың соолгу кижизи келген соонда, түңнел чарлаттына бергеи. Бирги черни Алла Краснощекова алган. Ооң үези 26 минута 12 секунда. Транспорт болгаш харызаа ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң төлээзи Раиса Егорова 5 километрни 26 минута 33 секундада эрткеш, ийиги черни эзлээн. Чырыымыкын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң төлээзи Галина Базанцева үшкү, баштай маңнап келген В. Овчина дөртку, күрүне албан черлериниң профэвилел обкомунуң төлээзи эш Шепилова бешки черни тустулунда алганнар.

Эр улустуң бир дугаарында Петр Цветков адак чиик халып келген. 15 километр дистанцияны ол 59 минута 47 секундада эрткен. Анатолий Глухов ийиги черде. Ооң үези 1 шак 3 минута 58 секунда. Чырыымыкын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң төлээзи Юрий Зырянов 1 шак 4 минута 31 секунда иштинде маңнап келгеш, үшкү черни эзлээн.

Ооддар 10 километрге чарышкан. 16 кижиниң иштинден чырыымыкын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң төлээзи Валерий Огнев ол дистанцияны 49 минута 2 секундала эрткеш, бирги черни алган. Хову-Аксының хаакчызы Владимир Ковалев ийиги. Тандының хаакчызы Михаил Григорьев үшкү черде.

Үрүглариың чарыкы 3 километрге болган. Күрүне албан черлериниң профэвилел обкомунуң төлээзи Людмила Поушева бирги. Тандың чурттуг Тамара Куклина ийиги, транспорт белгаш харызаа ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң төлээзи Вали Будорева үшкү. Тожу районнуң төлээзи Катя Таскаракова дөртку черни алган. Маргылдаага 15 команда киришкенин үстүнде айыткан болгай бис. Ынчангаш ам чырыымыкынын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң командазы 4200 санны алган, бирги черни. Хову-Аксының ийиги. Тандың районнуң үшкү, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуу дөртку черни эзлээн. Соолгу черде Өвүр районнуң командазы болган.

Бирги хүннүң четпестери база турган. Оларны айтырга ыыныыт. Хөрекке баглан алыр дугаары чокка маргылдаага киришкен хаакчылар база бар. 5 километрниң дескинер оруу хөй өөр черлерлиг, шаптараазыныыт. Ынчангаш ол оруукка чамдык спортчулар хаалын сыыкаш, чалаг кылаштажып келген.

ЧУРУКТА: Петр Цветков.

Спартакиаданың баштайгы түңнүүн түңнели ол-дур. Дараазында ийи хүнде болган маргылдааны өөрүшкүге үнер солуунга чыыдар бис.

М. СУГЕ-МААДЫР.
Авторнуң фотолары.

ЧУРУКТА: Алла Краснощекова.

Редакторнуң орлакчызы Д. О. БЕГЗИ.

Кино

МАРТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хоочун чурттакчы» 11.15 шакта. «Нарииус» 1 шакта. «Мындавгыларның офицерлери»—(бирги болгаш ийиги сериязы) 3, 6, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Морозко» 10.30 шакта. «Капитан Гранттың уруглары» 12.30 шакта. «Чаа Орлеанның мынак кижилери» 2.30, 4.30 шактарда. «Шолаазы—Бөрү» 6.30 шакта. «Шолаазы—Бөрү» (үзеткен сеанс) 8.30 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: Уруглarга дирит-чурттар 10.00 шакта. «Өске ат» 11.15, 1.10 шактарда. «Туннель» 3.15, 5.15, 7.15, 9.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Челюскин» 9.30, 1.15, 3.00, 4.50 шактарда. «Оларны чүгле ырыннарымдан таныыр» 11.20, 6.40, 8.30 шактарда. «Даймычы алдарның оруу», «15 секунда» (үзеткен сеанс) 8.30 шакта.

МАРТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Билдинмес солдат чок» 11. 1, «Эдиларгей эриктер» (бирги болгаш ийиги сериязы) 3, 6, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кронштадтан келген бис» 2.30 шакта. «Мээң күзелимм» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хөөрүү нелилдир» 10.30, 2.40 шактарда. «Кожете артында чырык» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Даштыкы чурттуг херээжен» 3.00 шакта. «Туннель» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажылчыдың 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдыгының 37-13, колээ ажыл-агый кылдыгының 21-47, үлетүүр кылдыгының 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденттер база совет тургузуу болгаш ажылчыл кылдыстериниң 21-27, иштинги информация кылдыгының 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуң келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солуң неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографизы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—04035.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилгенден

ШЫН

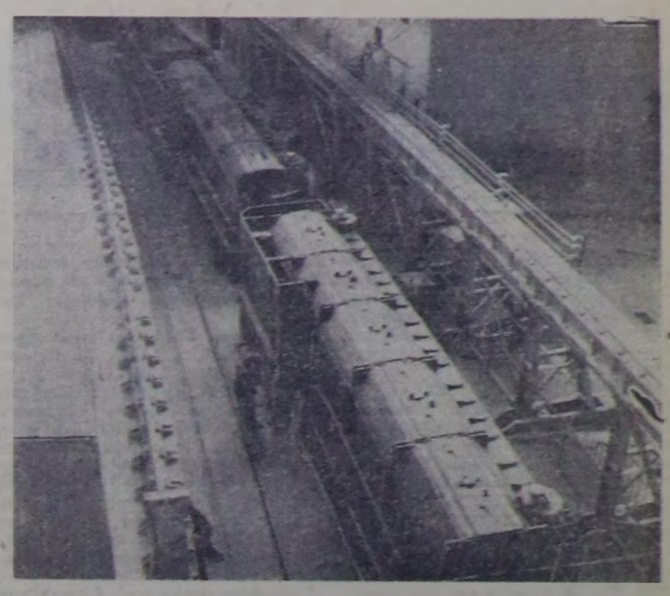
СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАРТ 7 ВТОРНИК

№ 56 (6693).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫГЫ

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Бурумгу орус хоорай Серпуховтуң чылында демгейде эң-не улуг дээн элементарлыг кезектерниң дургедедикчизик—70 миллиард электроновольт энергияга ажыдаар протон синхротронуч тудуп турар. Бо тергиин дээн физиктиг установка шинчилекчилерниң бурумгерин хандыр өөренип, билип алыр, өртемчейниң болгаш оон бот-шынарларының бойдузунуң дугайында бистиң билишкинивисти байыдар арганы бээр.

ЧУРУКТА: Дургедедикчиниң участоктарының бирээзинде.

О. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МАРТ—КВАРТАЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ АЙЫ

Юбилейлиг чылдың бирги кварталының ам чаңгыс сөөлгү айы арткан. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге сүт садарының кварталдың планын март 1-ге чедир 85,7 хуу күүсеткен. Март айның үлүүнге 14,3 хуу арткан болгаш кварталдың төнчүзүнге чедир оон күүсеттинери чугаажок.

Ындыг болза-даа, март 1-ге чедир күрүнеге сүт садар планның күүселдези эртнем чылдыындан 1,3 хуу куду болган. Сүт саалдазын көвүдедиринге бүгү байдалдар бар, ылаңгыя мал чемнериниң курлавыры эртнен чылдыындан артык хөй турбуме, улам бурунгаарлаарының улуу, дедир кудулап турар чорук шуут дүвүрээзиннинг айтырыг болур.

Районнарның коргузүлери дыка ылгалдыг. Каа-Хем, Тоож, Өвүр районнар күрүнеге сүт садарының кварталдың планын амыр күүседип алган. Таңды, Бии-Хем районнар планнарын күүседир чоокшулай бергеннер. Бо районнарның күселиг-биле республиканың планы чер ап турар. А өске районнар кандыгыл? Бай-Тайга, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнар сүттү будүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле амга чедир чогуур темпинн чедип албааннар. Бир эвес эртнен нйи айның түңнелдери-биле алыр болза, бо районнарда март айның үлүүнде хөй хуу артып турар, ылаңгыя Тес-Хем район күрүнеге сүт садар планының 64,3 хуузун чаңгыс март айда күүседир апарган.

Кварталдың планын күүседир талазы-биле үстүнде районнарның берге байдалга таварлыг бергенинин чылдагасны чүдел дизе, оларның амылагайлары сүт саалдазының өнаалдазын ай, декада санында күүсетпейн келгенинде болуп. Оларга сүт саалдазы эртнен чылдың бо үезинниң дөңгелинден кудулай берген.

Амыя-агыйларның, нодоо амылагай будүрүлге эргелелдериниң болгаш партия райкомнарының удуртунчулары сүттү будүрер база күрүнеге садар айтырыгны дыктаамал эвес, таварыгга ылаңдыр чорудуп келгенинин түңнелинде чамдык районнарда ындыг берге байдал тургустуунуп, кварталдың планын күүсетпезинге чоокшулап турар деп тайыңдырлаза чөгүүр. Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының сүт-бараан ферма-зында байдалды улусчу контролёрлар ей-шаанда илередип, медеглеп турда-ла, совхозтуң болгаш салбырның удуртунчулары, тускай эртемниглери тодаргай хемчеглер албаан. Оон түңнелинде ферма малдың бодүүн чемнери төнүп, сүт саалдазы кызырылып, харын чамдын инектер бызаалаарын эмзирерингe ойлеми берген. Ол ышкаш «Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа сүт-бараан ферма-зында саанчыларның, кадарчыларның ажылы суларап, чемгерилге, амаалда баисырап, сүт саалдазы кудулап турда, совхозтуң удуртунчулары, мал ажылының тускай эртемниглери чөгүүр хемчеглер албайн турар.

Мындыг чижектер өске-даа черлерде бар. Амыл-агыйларның, будүрүлге эргелелдериниң удуртунчулары, тускай эртемниглери сүт саар ферма бүрүзүнүң ажылын кварталдың эң эгезинден бээр контрольга албайн, саанчыларның өртүзүнге организациялаар ажылды дөктаамал чөрүттайн, чамдык саанчыларның болгаш фермаларның хөмүдэп турарын ей-шаанда эскербейн келген.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылыга чедишкининг ужуражыры-биле республиканың малчыннары, оон иштинде сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары социалистиг хүлээлгелерни ажыглаан. Бо чылын саар инек бүрүзүнден өртүмээ-биле

Республиканың районнарында күрүнеге сүт садарының кварталдың планының март 1-ге чедир күүсеттинип турарының

МЕДЭЭЗЛЕП

Районнар	Күүсетпен хуузу
Бай-Тайга	54,8
Барыын-Хемчик	64,6
Өвүр	101,3
Чөөн-Хемчик	77,4
Улуг-Хем	61,0
Таңды	98,5
Бии-Хем	92,9
Тоож	185,6
Каа-Хем	114,0
Тес-Хем	35,7
Эрзин	66,5
Кызыл хоорай Совети	73,1
Республика	85,7

Октябрьның 50 чылының байырлалынга утпуштур республиканга хөй сүт будүрери, сүттүң бедик шынары база фермаларга эң эки арыгшеевер байдал дээш конкурс чарыаттырган болгай. Мурнакчы фермалар, саанчылар ол конкурска кирмип, оон негелделерин күүседир дээш демисеспишаан, эки түңнелдерни чедип ап турар. Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы», Таңдыда «Межегей», «Элегес» совхозтар бирги кварталда күрүнеге сүт садар өнаалдаларын ажыр күүсеткеш, ам ийиги кварталдың үлүүнде ажылдап турар.

Сүт саалдазы-биле хөмүдэп турар районнар, амыя-агыйлар болгаш фермалар кварталдың шиитпирлиг айы — мартта байдалды эдер дээш бүгү болүр чогуур хемчеглерни алыр үүлүрлүг. Хамыктың мурнунда саанчыларның, кадарчыларның ажылын эки организастаар, бар мал чемнерин аң ажыктыг кылдыр ажыглаарының хемчеглерин алыр, бөдүүн чемнерни болгаш концентраттарны бусна ылбырадып, хөөдүп тургаш, малга бээрин срганизастаар херек. Инектерниң суггарылгазынче өнза кичээнгейни салыр херек.

Партия, профэвилел, комсомоя организациялары ферма ажылдакчыларының өртүзүнге сүт будүрерин көвүдедир дээш конкурска киржирин организастаап, оон негелделерин оларга таныштырар болгаш ажылдың түңнелдерин ей-шаанда үндүрүп, мурнакчыларның мурнуулгазын нептередир хүлээлгелиг.

Сүт будүрери — Октябрьның аладарлыг байырлалынга чедишкининг ужуражыры дээш демиселедим чугула участогу болур. Хөй сүт дээш чарышка фермаларны, бүгү саанчыларны хаара тудары болгаш хомудап турарларны мурнакчыларның деңгелинче нодурери колхозтарда, совхозтарда партия организацияларының хүлээлгези.

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫШКЫННАР

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Василеостровск соңгулда округтуңуң ийи муң ажыг соңгукчулары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга ботгарынын кандидады, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүвү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Кирилл Трофимович Мазуров-биле ужуражыр дээш, март 3-те Ленсовет аттыг Культура ордузунга чыыллган.

Индирде—бүзүреттирген кижи—Балтий заводунуң суднолар эштекчиан, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. А. Смирнов. Депутатка кандидаттың намдарын ол чугаалап, партия болгаш күрүне талазы-биле оон улуг ажыл-чорудулгазын демдеглеп, соңгулда хүнүнде партияның болгаш улустуң шынчы оглу К. Т. Мазуров дээш боттарының бадылаашкының чаңгыс эп-сеткил-биле бээрияче соңгукчуларны кыйгырган.

СЭКП-ниң Василеостровск райкомуның бирги секретары С. С. Дмитриев, бүзүреттирген кижи — оптика институдунуң директорунуң оралакчызы, техника эртемнериниң доктору Е. Н. Цараевский, Козицкий аттыг заводтуң ажылдакчызы А. И. Виноградов, № 68 профессионал-техникти училищенин өөренекчиан Татьяна Балашова сургалыг судно тудугжузунуң саналын детккөн. Партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин, Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооннга аддар кылыр, алдан хүлээлгелерин күүседиринге ленинградчыларның белениш дугайын оратордар чугаалаан.

Депутатка кандидат индирге үнүп кээрге, чыылганнар оны чылыы-биле уткаан. К. Т. Мазуров бүзүрелдя көргүскени дээш өөрүп четтиришкинин соңгукчуларга илергейлээн.

• • •

САРАТОВ. (СЭТА). Саратовтуң Завод соңгулда округунган РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга бүрүткеттирген СЭКП ТК-ның секретары Борис Николаевич Пономарев март 3-те соңгукчулар-биле ужурашкан. Машина тудугжуларының Культура ордузунга бүдүргелериниң төлээлекчилери — машиналар тургузукчулары, химиктер, тудугжулар, культураның ажылдакчылары чыылган.

Бүзүреттирген кижи — ужар чүүл заводунуң цех начальниги В. Ф. Тутуновка бир дугаарында сөс бергеи. Депутатка кандидаттың намдарын чыылганнарга таныштыргаш, В. Ф. Тутунов Коммунистиг партияның болгаш улустуң мурнунга оон ачы-хавыраашының дугайын чугаалап, округтуң соңгукчулары төлептиг кандидат дээш боттарының бадылаашкының чаңгыс эп-сеткил-биле бээр дээрээге бүзүрелин илергейлээн.

Подшипник заводунуң кол технологунуң оралакчызы А. В. Крюков, № 1 тудуг трезинин штукатуржулар бригадири П. И. Кузнецов, № 83 школаның директору, РСФСР-ниң школаашның алдарлыг башкыны Н. Н. Семенчена, комсомол райкомунуң секретары В. С. Лукьянов, Саратовтуң химия комбинадының директору В. П. Решетов, СЭКП-ниң Завод райкомунуң бирги секретары А. М. Янкин бүзүреттирген кижинин саналын детккөн.

Оон дараазында Б. Н. Пономаревтуң чугаазын чыылганнар чылыы-биле уткаан. Бүзүрелди көргүскени дээш өөрүп четтиришкинин ол бажеккитн, Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш ажылга чедишкиннерни бүгү соңгукчуларга нанн-биле күзээн.

• • •

МИНСК. (СЭТА). Белорусь ССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Петр Миронович Машеровтуң соңгукчулар-биле ужуражышкыны март 3-те болган. Ленининн соңгулда округунуң ажылчы чоннарының муң хире төлээлекчилери офицерлериниң Округ бажыңынга чыылган.

Индирде — бүзүреттирген кижи — Белоруссияның күрүне университединиң кафедра эргелекчизи, философия эртемнериниң доктору В. М. Сидорский. Оратор кандидаттың намдарын, Улуг Октябрьның бежен чыл болур оо-биле холбаштыр белорусь найысылалдың чурттакчыларының ортузунда күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрүүшүүнүнүң дугайын чугаалаан. Партияның болгаш улустуң шынчы оглу П. М. Машеров дээш боттарының бадылаашкының бээрияче соңгукчуларны ол кыйгырган.

Оон дараазында санал берген станоктар тудуунун Октябрь революциязы аттыг заводунуң слесары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. А. Каменских, Киров аттыг заводтуң кол технологу М. П. Климов, чогаалчы Максим Лужанин, медицина институдунуң студентизи Ольга Павловская партияның болгаш улустуң бузулбас чаңгыс эппиниң дугайын чугаалаан, республиканың Дээди Совединиң депутадынга кандидат дээш чаңгыс эп-сеткилбиле бадылаарынче соңгукчуларны кыйгырган.

Депутатка кандидат П. М. Машеровтуң чугаазын олурушканнар чылыы-биле уткаан. Бедик бүзүрелди көргүскени дээш соңгукчуларга чүректиң хамыыдаан өөрүп четтиришкинни ол илергейлээн.

• • •

ОМСК. (СЭТА). Март 4-те Омскиниң Совет соңгулда округунуң соңгукчулары нефтичилериң чаа Культура ордузунга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Геннадий Иванович Воронов-биле ужуражкан. Олар Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадынга боттарының кандидадын чылыы-биле уткаан.

Бүзүреттирген кижи—Омскиниң нефть ажылдап кылыр заводунуң директору В. А. Рябов кандидаттың амыдыралчы оруунуң дугайын, Улуг Октябрьның юбилейин төлептиг уткуурунга чүткүлүг нефтичилериниң ийгемчик ажыл-херектериниң дугайын чугаалаан. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң кандидады дээш бадылаашкының бээрияче соңгукчуларны оратор кыйгырган.

Ажылчы чоннарның төлээлекчилери боттарының саналдарын удаа-дараа берип турган. № 6 трестиң бригадири Б. Н. Сандуленко, синтетиктиг каучук заводунуң парткомунуң секретары М. Ф. Шевченко, № 3 медсанпунктунуң эмчизи Я. Н. Либман, Омскиниң бир институдунуң директору Г. В. Коршилова, ол тоорук институдунуң студентизи Нина Редькина ужуражышкынга чүве чугаалаан.

Олар бистиң Ада-чуртуувустуң дугайында, улус чон оон удуртулгазыбиле коммунизмче бежен маадырлыг чылдарны эрткен партияның дутайында хөй чылыг сестерни чугаалааннар. Март 12-де партияның болгаш улустуң шынчы оглу Г. И. Воронов дээш бадылаашкының бээрияче соңгукчуларны ораторлар кыйгырган.

Оон дараазында Г. И. Вороновтуң чугаазын чыылганнар чылыы-биле уткаан. Бедик бүзүрел дээш Совет соңгулда округунуң ажылчы чоннарынга өөрүп четтиришкинин ол илергейлеп, Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш күш-ажылга улуг чедишкиннерни, хуузунда амыдыралга чаагай кадышылыды болгаш аскежиктн сибирьжилерге күзээн.

• • •

ТОЛЬЯТТИ. (Куйбышев область). (СЭТА). Тольятти хоорайның ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП Топ Комитединиң секретары Михаил Андреевич Сусловту РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр дешпиткен. Ынчангаш март 4-те аныяк хоорайның хөй санныг будүрүлгелериниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары боттарының кандидады-биле ужуражыр дээш чыылган.

Куйбышевтиң политехниктиг институдунуң салбырының хуралдаар заалынга Волганың автомобиль заводунуң тудугжулары, азот-туук заводтуң болгаш синтетиктиг каучук заводунуң химиктери, студентилер, башкылар, амчылер—Тольятти соңгулда округтуңуң соңгукчулары келген.

Бүзүреттирген кижи—«Куйбышевгидрострой» тудут-монтаж эргелелиниң начальниги А. М. Харитоновка сөс бергеи. Ол чыылганнарга депутатка кандидаттың амыдыралчы оруунуң дугайын чугаалаан, социалистиг тургузуушкунуңуң херээнге, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс төнн быжыглаарынга оон улуг салыышкынын демдеглээн. Соңгулда хүнүнде Коммунистиг партияның шынчы оглу М. А. Суслов дээш боттарының бадылаашкының бээрияче соңгукчуларны ораторлар кыйгырган.

«Куйбышевгидрострой» эргелелиниң монтажниктер бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Д. Мануйлов, синтетиктиг каучук заводунуң аппаратчиги Г. Е. Завидская, комсомолдуң Тольятти хооркомунуң секретары Виктор Ковалев, хоорайның ийнги эмнелгезининн эмчизи В. А. Суходольская, «Волгоцемаш» заводунуң дарганперес цехининг бригадири О. Ф. Глушков, партияның Тольятти хооркомунуң бирги секретары Г. Н. Андреев, СЭКПниң Куйбышев обкомунуң ийнги секретары В. И. Воротников А. М. Харитоновтуң саналын ында-биле детккөн.

М. А. Суслов индирге үнүп кээрге, олурушканнар оны чылыы-биле уткаан. Бедик бүзүрелди көргүскени дээш Тольятти хоорайның ажылчы чоннарынга өөрүп четтиришкинин илергейлээш, депутатка кандидат боттарының кандидадын чылыы-биле уткаан.

Бүзүреттирген кижи—Баканас ортумак школаның директору С. Оралбаев депутатка кандидаттың амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалаан. Совет күрүнезиниң мурнунга оон ачы-хавыраазын демдеглээн. Соңгулда хүнүнде партияның болгаш улустуң шынчы оглу Д. А. Кунаев дээш боттарының бадылаашкының бээрияче бүгү соңгукчуларны ол кыйгырган.

Ужуражышкынга чүве чугаалаан «Куйганский» совхозтуң улуг малчыны А. Абдранова, Балык тудар «Достижение» колхозтуң партия организациязының секретары Н. С. Лим, «Жельтуранганский» совхозтуң директору С. Жуманов, пенсионер Б. Бигельдиев, «Баканасский» совхозтуң кол зоотехниги Е. Кинчакбаев, Баканастың ортумак школазының онгу классчызы Надя Усова С. Оралбаевтиң ол кыйгырымын детккөн.

Улуг Октябрьның бежен чыл оюнга алдар болдурган чарыштың чедишкиннериниң дугайын, районнуң экономиказын болгаш культуразын улам ынай хөгжүдүрүнүң сорулгаларының дугайын, ленинчи партияны долгандыр боттарының сыры каттыжышкымын соңгулдага көргүзериниг бүгү соңгукчуларның беленнинин дугайын олар чугаалап турган.

Д. А. Кунаевтиң чугаазын чыылганнар чылыы-биле уткаан. Бедик бүзүрел дээш өөрүп четтиришкинин соңгукчуларга ол илергейлеп, аскежиктн болгаш күш-ажылга чаа-чаа чедишкиннерни олларга күзээн.

Соңгулдага уткуштур

«Тес-Хем» совхозтуң Берт-Даг салбырының хойжузу Санаа Делгерооллуң коданынга чоокта чаа 11 кижи составтыг звено шефтеп чеде берген. Делгерей байдалының дугайында декинияны совхозтуң улуг бухгалтери Середзр аңаа кылган.

Хойжуның коданында 380 хой бар. Оларның 150-ни ооллаан, хураганнары менди алдынган. Ында дуржулгалыг дөрт сакманщик ажылдап турар.

Шефчилер хой кажаазының коргенин хоорган, келир чылын оттуглор кылдыр чыып тургускан. Ол ажылга И. Бичс-оол, Н. Кызыл-оол, К. Ооржак, Н. Тумен олар нызымнак чоруун коргускеннер.

Хойжу боттуг дуза көргүскени дээш шефчилерге өөрүп, четтиргенин илереткен.

М. ТИРЧИН.

• • •

Делгем баткан Көк-Саймырның уну часпы шинчи кире берген, оожум апарган чыдар. Оон ол-бо талаларында ойларда, арга чарык, мээе чарык дагларда от-сигеи саргара берген көстүп чыдар. Бо черлерге бо чылын хар чуга дүшкен.

Көк-Саймырның хүнзөрек талазында «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу Монгуш Очур-ооллуң кыштаа турар. Ол ам сес чыл дургузунда мал кадарып келген. Чыл бүрүде-ле эки көргүзүглерни чедип ап турар, ынчангаш ол Өвүр районнуң мурнакчыларының одуруунда кирген.

Бо чылдың дошкун соогунда хойжунуң коданынга чаңгыс-даа баш мал хораазаан. Азыгы үеде оон хонуңуң күжү семис, мал чемн четчир, хураган кажаалары чылыг, чырык. Ам ында 280 хой ооллаан, 282 чаш хураганнар менди дорупуп турар.

Час дужуп, чылыг хүнзер удаадараа болуп турарынга хойжу оглбүле өөрүп, соңгулдалар хүнүнге эки көргүзүглер-биле ужуражыр дээш эрес соруктуг ажылдап турарлар.

Д. ДАЛАЙ-ООЛ.

УЖУРАЖЫЛГА

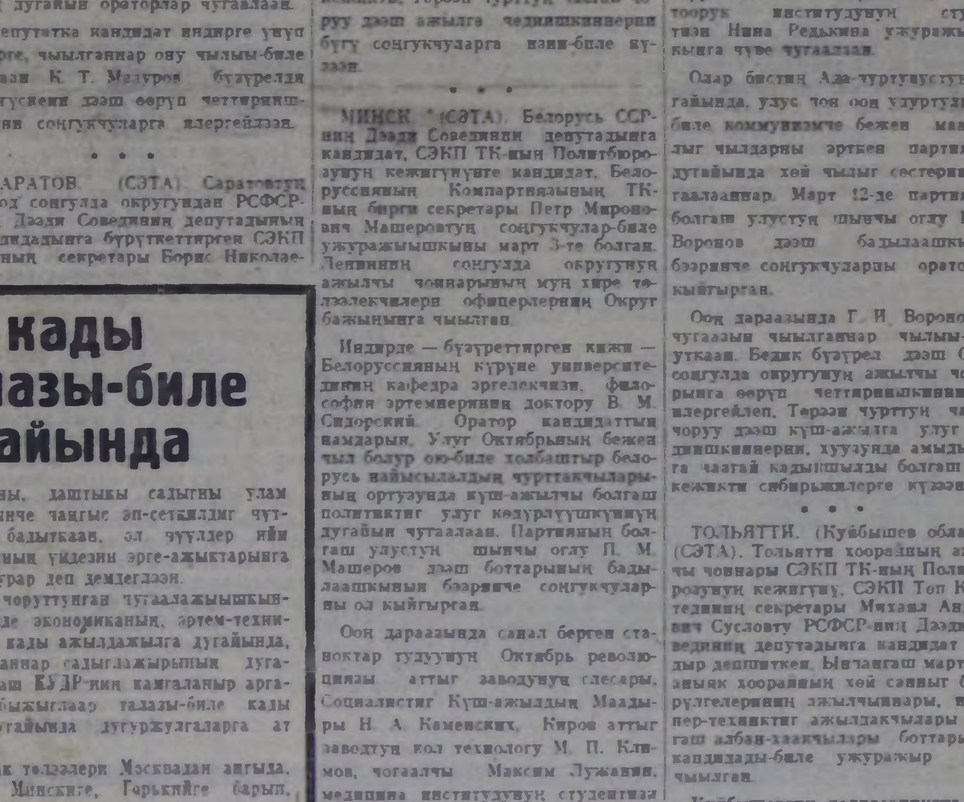
Тоож районда «Май 1» колхозтуң Куштуг-Кежиг сүт-бараан фермазының коллективиин кожазы «Совет Тыва» колхозтуң Талым сүт-бараан фермазының коллективиин дуржулга солчуп келирп-биле чалаан. Ол хүн ийи дакпыр өөрүшкүнүң хүнү болуп, ол фермага талымчылар келген хүн ферманың коллективинге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат Клавдия Домгаковна Хуурак-оол-биле ужуражылга база болган.

Кандидатты бир үн-биле детккинир, аңаа соңгукчулар чагыгларын бергеи пайыралдыг, чылыг ужуражылга хуралы болган соолгунде, ийи ферманың ажылдакчылары дуржулгазың солчуп, коллективтериниң чаа соруулгаларының дугайын делгереңгейн-биле чугаалашканнар.

Ол ийи дакпыр өөрүшкүлүг ужуражылга талымчыларның солун концерти-биле доозулган. Ол концертке В. Бичс-оол «Чүге черле харлы читтиң», Э. Куш-оол «Шинчиниң ыры», саанчы кыстар Т. Кол, Д. Кол, В. Калбак, М. Куш-оол олар «Чаа суурум» деп ырларны, кадарчы Седенбаа акробатиктиг коргүүтүг күүсеткенин көрүкчүлер сонуургаан.

Ындыг дуржулга солчулгазың ажыл-агый бүрүзүнге эртпирери дыка күзенчиг.

Б. КОЛ.

Соңгулдалар хүнүнге күш-ажылчы эки көргүзүглериг ужуражыр дээш Ак-Довурак—Абаза оруунуң тудугжулары улам күженишкининг ажылдап турарлар. Ында ажылдап турар човаачыларының ортузунда калбарган чарыштың бирги черин чыл ажезинден бээр ап А. Тундешев бижиы-биле тудуп турар.

ЧУРУКТА: човаачы А. Тундешев.

В. Ананинниң фотозу.

Долбанналчак арнын көөрге ам-даа бичии уругларзыг, орлан-эрес соруктуң шоо кыптыккан, чүвени ылап-ла хандыр бодаан чүве дег чиге-чиге көргүлеп кээр хүргүл характарлыг, даштындан көөрге, ширинн доңгун-даа ышкаш, ынчалза-даа хулумзурүй клаптарга, чылыг, чымчак сеткилдиң эвилең чаңы дораан-на тодаран келир Валяны өрүлге пегинин начальныги Капитолина Васильевна Осипова үр-ле хайгаарап келген. «Ажылдап эгелээринде от-көс дег изиг күзел-биле, чалыы назынның чагай тура-соруу-биле — ёзулуг ажылчын ёзу-биле ийи хөлүң дыңзыг тудуп, идегелиң чүден ынаныштыг болуп ажылдап киришпе. Ийи-чаңгыс сөс дээрге мен дээр, алыс сөглээн сөзүңүң эчизинге четпес кыйбың-сыйбың кыстар дег болбас болзунда, күзээн күзелиң чоорту-ла боттанып келир, Валя» деп, Осипова бодаанган. Бир-тээ цехтиң начальныгни кижи болганда, ол аныяк кижилерни ажылга өөредир, мергежидер ужурлуг. Аныяк кижиниң ажыл-ишчи салым-чолу оон ажылдап турар коллективинден база-ла дорт хамаарыжыр. Ынчангаш оон ынчаар боданып турганы ол.

Ажыы-биле чугаалаарга, Валя Гнездюкова Ташкентиниң үш чыл хуусаалыг полиграфия училищезинн доозуп келгеш, чартык ай хире үениң дургузунда ажылдап турганы ол. Оон мурнунда ам-даа бичии эвес бергелер бар. Эртем-билигниг кижиге кандыг-даа ажыл холга кирип-ле кээр, ынчалза-даа оон бодунга ёзулуг амыдыралчы шылгалда — теория биле практиканы холбаары таварышкан. Херек кырында ажылдап тургаш, аңаа үнделээш, билигни база мергежилди улам байдыдып болур. Шак ындыг шылгалдага Валя таварышкан. Баштай бодап турганы ышкаш ындыг амыр чүве кайда боор. Ажыл дээрге, бир-ле дугаарында эки шынарлыг, кандыг-бир чижек хемчегниг болгай. Маңаа кижиниң чүгле изиг күзели чүү-даа болбас. Хамыктың мурнунда мергежил, шалыпкын ажылдаары негеттинер.

Бир-ле хүн, дүүн соонда, Капитолина Васильевна Валяның чанынга кылаптап келгеш, оон парладыры-биле белеткеп алган солунунуң бир арнының өрүдезин хынап көрген. Хөй чылда чыгдынып келген мергежил-биле хынамчалыг карактар частырыгны эскере тыртып каан. Ынчаарга Валя ону шуут билбээн.

— Кайда, чүү шын эвес болу бергеп-дир, Валентина? — деп, айтыпарга, ол чүңү-даа тыппайн, чүгле чаактары долбанналдыр кызар болган.

— Черле тыппас-тыр мен...

«Ам-даа кичээнгей чок тур сен ийин, Валя» деп кээргээн сеткили-биле ол үргүже хулумзурүп көргеш:

— Арынның бажында клишени куду баштандыр салып алган-дыр сен, көрдээн.

— Ой, шынап-ла, але — дээш, Валя дуржулгалыг үгбазының арнынче эпчоксунуп, эгенген хевирлиг көрген.

— Катап-катап бодамчалыг болуп көр, дунмам. «Далашкан сээк сутке дүжер» деп чугаа бар ыцкажыгай. Хамык-ла ужур шынарында болбазыкпе — деп, цех начальныги чагаан.

Кижини ажыл шылгаар, а мергежилди үе көргүзер. Валентина Гнездюкова кады ажылдап турар эш-өөрүнүң арга-сүмезин ажылынга ажыглап, бергелерге таварышса-да, ону үзүн сеткилбиле эвес, а туруштуг ажыл-ишчи күзел-биле ажып эртип келген.

Аныяк кыстың ажылдап турар коллективи — республика типографиязы — коммунистиг күш-ажылдың будурулгези. Ол атты чедип алыр дээш коллектив хөйү — чаңгызы дээш, чаңгызы — хөйү дээш шудургу ажылдаан. Аңаа бодунуң бедик будурукчулуг күш-ажылының, культурдуг ажыы-чаңының үлүүн Гнездюкова киириштирген.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы аныяк кыс ам бо будурулгениң кадыржаан ажылчыны. Ол өрүлге цегинге 10 ажыг чылдың дургузунда ажылдап келген. Ол мергежээн өрүкчү.

Кижини чон күш-ажылы-биле үнелээр. Ынчангаш Валентина Гнездюкова типография коллективиниң база бир мурнакчы ажылдыг шалыпчыларының бирээзи.

— Аныяк кижилерге кичээнгей, оларга чогуур үезинде дуза — оларның бурунгаар базымына деткимче болур — деп, цех начальныгы Осипова чугаалады.—Бүш-ажылчы амыдыралының эге базымын биске эгелээш, оон ыңай харын боттары хүн бүрү чаа хевир-биле ажылдаарының бот-идепкейин ажыл-херээнге эдээп каш чылдарның дургузунда көргүзүп келген аныяктарның саны бистс көвүдээн. Чижээлээрге, бистиң Валявыс оларның база бирээзи ол ышкажыл.

Ол черле чөптүг чугаа. Валентина Гнездюкованың шудургу күш-ажылы оон амыдыралының аас-кежиктиг, чоргаарадыг өөрүшкүзү ол.

Эш-өөрүнге эвилең-эвилек, күш-ажылчы аныяк ажин республика типографиязының коллективи Кызыл хоорай Советиниң депутадының кандидадынга депшиткеннер.

Валентина Сергеевна Гнездюкова аңаа төлептиг.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Хойжу

КАТКЫЛЫГНЫҢ ШОЛБАНЫ

Каткылыг—«Шекпээр» совхозтуң шээр малынның бир кол одарлыг черн. Аңаа кыштаан мал чудап баксыраазе, оон кадарчылары ырлыг-шоорлуг, каткы-хөглүг чоруур. «Каткылыг—деп адааны-даа ужурлуг чер болгай аан» деп, хоочун кырганнар чугаалажыр. Бодунда арыгаан суглуг, эдээ болган ховулары азбек дужүт ээзи, байлактыг-ла чер.

Каткылыгның шавындакы ийи-чаңгыс аяттыг кижи чоруур оруктары-биле ам машина, тракторлар улай-улай халчып турар. Каш баш ышкы, хойлуг кара өглер тургулаан черлерде ам чаа суур хогжуп олурар. Каткылыгның хөй катташкак мээстеринг даг, шат одарларын ам Ооржак Шагдырның удуртканы коммунистиг күш-ажылдың ботарулга-чарылгалыг № 1 хойжу бригадазының 11 кодан шээр малы каастап, шыва ап одарлап турар. Чаа тургустунуп турар суур болза бригаданың төвү-дүр. Ында чаа чурталга бажыңнары, кызыл буюн, чунар бажың, 500 ажыг хой кирер улуг кажаа бар. Шынап-ла чаартынган чер, чалгынналган чон. Бо бүтүү ажыл-херекке, чаартылгага бригадир Ооржак Шагдырның болган кадарчыларның ролю улуг болган дээрзи чугаажок.

Шагдыр Бегзевич Ооржак бригадирлеп ажылдаа-ла ам алды чыл чедип турар. Бригадирлээри дээрге, аңаа-за хүндүлүг от эдилээри ол эвес деп чүвени Ооржак хапызы-биле билип, бодунуң удуртқан бригадазының ажыл-херээн үениң салдыныш турар негелделеринге дүүштүр тургузуп, салдынган ажыл-агыжы соруглаларны күүседир дээш эвээш эвес күжениишкиннерни үндүрүп, бодунуң хууда үлегер-чижээн коргүзүп келген. Оон удуртқан бригадазының ажыл-ишчилери 1965 ажыл-агый чылының тоңчүзүнде коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп хүндүлүг атты чаалап алганнар. Беш чылдың бирги чылында бригаданың хойжуулары боттарының мурнунда салдынган соруглаларны чедиишкинниг күүседип, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң хойжу бригадалар аразында шилчип чоруур Кызыл тугун чаалап алганнар. Бригада ниитизи-биле төрүүр чүс хойга онаштыр 99 хураганны, хой бүргүзүнден 2 кг дүктү ап, ниитиниң малынга быжыг чем-суур болур 110 тонна енгенни болгаш оске-даа мал чемнерни белеткеп алган.

Бригадирниң бодунда 586 ирт бар. Олардан чаңгыс-даа баш хораваан. Эрткен чылын ол ирт бүргүзүнден 2,9 кг дүктү кыргып алган. Бригаданың мурнакчыларының саны көвүдеп, түс-түс хойжуларның коргүзүгжери чыл келген тудум-на улам бедип чоруп орар.

— Хойжулар Ооржак Мартан-оол, Куулар Серөз, Ооржак Успун-Дагбы эрткен чылын 100 хойдан-на 100—102 хураганны, хой бүргүзүнден 2,1 кг дүктү кыргып алганнар — деп, Шагдыр Бегзевич чоргаарал-биле чугаалаа олурар. Шынавыжа, олар дег, даапган ажылын ак сеткилдиг-биле күүседип, ниитиниң мурнунга бодунуң харыысалгазын ханы медерен билип, мурнакчы дуржулгаларны болгаш эртемнин чедиишкиннерин шиңгээдип ап, күш-ажылчы коргүзүглерин улам бедидер дээш бүгү биливин, күжүн үндүрүп, чүткүлдүг ажылдап турар бодүүн ажыл-ишчилерниң өзүн турары кижиниң сагыш-сеткилин канчап оортпее боор!

Ам малдың күжү эки, кыш чаагай болуп эртип турар. Бригадада 3300 ажыг, оон иштинде төрүүр 1900 баш хой бар. Бо хүнверге дээр төрээн 1112 хойдан 1118 хураган онча-менди алдынган.

Төөгүлүг юбилейлиг чылга толептиг ужуражыр дээш бригаданың хойжуулары бедиткен хүлээлгелерин алгылаан. Ниити бригада төрүүр чүс хойдан-на 100 хураганны, хой бүргүзүнден ийи кг дүктү кыргын алыр, 120 тонна мал чемин белеткеп, 3 кажааны чаарты септеп алыр соруганы салып алган ажылдан турар. Ол бригада совхозтуң № 2 хойжу бригадазын чарыпка кыйгырган.

Бригадир кодан бүргүзүнде малдың турум байдалын хүн бүрү хайгаарап, кадарчылар-биле сүмележип, оларга удуртулганы экижитиишаан, хойжу бүргүзүнүң ажылдаарынга, амыдыраа-чурталгазынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Бригадир кижиге бир кол чүве билип негеттинерн чоп. Ол бодунуң биливи мергежилин бедидерн-биле зооветеринарыг болгумүнде ооредип, «Шын», «Тываның аныяктары», «Аскбесг дээш» солуннарны база өске-даа журналдарны чагыдып алган, номчуп, оонде «Родина» деп радиоприёмнигниден хүн бүрү чаа чүүдерни дыңнаан, билии алган эштеринге чугаалап берип, бодунуң агитатор хүзээлгезин эки күүседип турар. Ооржак Бегзевич от-бүдезинге үлегерлиг ада. Ол тое уругларның адазы. Оон улуг уруглары чурттуң янзы-бүрү булуңнарында ажылдап, чурттан тураралар. Улуг уруу Ооржак Дешилдей совхозтуң ялиде, оглу О. Сагый-оол Бай-Тайга районуң комсомол секретарында ажылдап турар. Бир оглу Улан-Удэде көдээ ажыл-агый институдунда ооренип, база бирээзи шериг албаны эрттирип, үш уруглары школада ооренип турар.

Ооржак Бегзевич совхозтуң партком кежигүнү, идепкейлиг хөй-ниитичи. Ол кымынак күш-ажылы дээш хөй удаа шаңнадып, мактадып келген.

Каткылыгның малчыннары чоокта чаа болган соңгулда мурнундагы хуралынга чыылган. О. Шагдырны база катап район Советиниң депутадынга кандидат кылдыр дешиткен. Дортен чыл мурнунда Каткылыгга ада-иезиниң каш хөөп кадарып, хараганын чыып оскен оол ам эрге-чагыргашың удуртур органынга улаштыр дешиндип, эш-оорунуң идегел, бүзүрелин чаалап алган.

Х. МОНГУШ.

Билге болгаш „Ленин медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президумунуң өөрүзээзинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монгуш Бопук Анай-ооловна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сее уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монгуш Өшкү-Саар Сюрюновна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Өлчеймаа Семис-ооловна — Доң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Часыг Канчымировна — Кара-Суг суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Коштай Хөгелен Дюлюшовна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Кара-кыс Ламаевна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Сарыглар Өшкү-Саар Айыжыевна — райпо ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичии-уруг Күжүгет Доозашовна — «Кедэ тудуг» тудуг-монтаж эргелиниң ажылчыны.

Донгак Татьяна Шыраповна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Кара-Сал Бичей Чодун-ооловна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Күжүгет Медиш Ламажыковна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Зоя Өртен-ооловна — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Нина Алдын-ооловна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Сапыын Хуна-Салевна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Саая Бена Шойдуп-ооловна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Саая Кек Шулукеевна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Хертек Долгат Сеңдеевна — Аксы-Барлык ортумак школаның башкыам.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монгуш Кызыл-кат Хүргүлековна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Сат Сүрүнмаа Доктак-ооловна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Сее уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Данзы Демиртековна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Дарый Норбуевна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Монгуш Семис Бүрбүевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Бичии-кыс Нуразовна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Сарыглар Аракча Кыдын-ооловна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Шыгыр-оол Сендажи Самбуевна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Арагачы Агбановна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Маас Отук-ооловна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Санчай Дамаевна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Ондар Севилчан Сурановна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Ондар Чудуруклай Хевилеевна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Ооржак Елена Бокпайловна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Сергеева Антонина Ивановна — Бүтүү-эвилелдиң карак-чөптөр ниитилелиниң район организациязының ажылчыны.

Ховалыг Чылбак-кыс Чыдыг-ооловна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Борбанай Шыгылооловна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Монгуш Долзатна Бугажыковна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Кара-кыс Доржуевна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Чанзат Санчиевна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Монгуш Чоддак-оол Биче-ооловна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Бобуяк Ондар-ооловна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Хеймер Чандайовна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сат Долчун Довуговна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Кызыл Хүреп-ооловна — СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг колхозтуң колхозчузу.

Чоддак-Кара Монгуш Базыровна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Карасал Борбак Канчыр-ооловна — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Карасал Сарала Оржун-ооловна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Байырты Онгак-Даваевна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Куулар Досумаа Сотпаевна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Калдар-оол Даваевна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Монгуш Кек Кончуровна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Мама Н—Мандыковна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Дадар Кызыл-ооловна — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Ичии Ырзан-ооловна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Бүүрек Чолдак-Ашаковна — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Шончалай Очур-ооловна — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Сат Норжак Кедеповна — Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

(Уланчылыг).

„Шынның" материалдарының изи-биле

Парлаттынмаан чагааның истелгези бадыткаан

Кочетово суурнуң чурттакчызы Доспан Кувиксаал, оон кадайы Анна Оюновна оларның өг-бүле майыралы четпес, чаш уругларының азыралкижизидилгезинче ылаңгыя ада бүгай кичээнгей салып турарын илереткен чагааны редакция алган. Автордуң илереткенин ёзугаар алырга, кол-на чүве К. Доспанның доктаамал амыдаваас, үргүлчү арагалаарында. Бо вореділге чылында Кочетово школазынга ол күш-ажыл кичээли башкылап эгелээн турган.

Көдээ бижикчиниң ол чагаазын хынап хемчег алыры-биле оны Тандының районнуң улус вореділге киидизинче редакция шилчиткен турган. Инспектор эш В. Сыраттың дыңнатканы болза: бижикчиниң илереткен фактыларын хынапда бүрүн бадыткаан.

Бо айтырыгны школа коллективиниң чоокта болган будурулге хуралынга чугаалашкан. Күш-ажылдың чурумун үреп, өг-бүлеге үлегер чок болуп, воремикчилерге чогуур билиг берип шыдавайн турган Доспан Куписаалды амылындан үндүрген. Уругларының азырал-кижизидилгезинче кичээнгей салырын аңаа шыңгыы сагындырган.

БИСТИН Кандидаттарывыс

Цирк артизи

КӨРҮКЧҮНҮҢ МАГАДАЛЫ

«Цирк уран чүүлүнге ханы ынакшыладыг кижи болганымда, Силерниң уран мергежилиңерни болган Силерге баштаткан болуктүң эрее-шудургу уран аргазын болур чогуурубиле үнелеп көрбейн баар болзумза, бүрүүлүг болур ийик мен. Циркке ынакшылдыг болган, 1939 чылдан бээр солуннарга «Цирк школазы» деп үнген чүүлдерни кескилээш, альбомумга чыыпырып ап чоруур мен. Циркти делегейде кара-чаңгыс ооредилге черинде мичаардагы ооренчизи болдунуң шудургу ажылы-биле тыва улустуң баштайгы цирк артизи болур эргени чедип ап, совет циркти сураглыг мастерлериниң алдарлыг хүрээлеңинге туруп алыр деп, бодалымга-даа чок тургаш чугаалаар ужурлуг мен. Силерниң удуртканыңар жонглёрлар болган танцычылар болуг бодунуң жанрыңыг бүгү-ле болдунгу дег чүүлдерни илдик чок күүседиишаан, национал онзагай чүүлдерни кажы метр бедик кылдыр шойун каан чиңге демириң кырынга чиик болгаш магалыг чаагай көргүүп турар-дыр. Мындыг болуктү тургусканы болгаш ону кижизиткени хамыктың мурнунда ооң уран удуртукчузунуң ачызы-дыр. Ынчангаш Силерни чурттуң дээди шаңналы — Ленин ордени-биле шаңнаапы-даа тавырылга эвес болгай. Силерге болгаш Силерниң удурткан болүүңерге чаа-чаа чедишкиниверни, улам улуг алдарны күзедим. Көрүкчү, цирк уран чүүлүнге ханы ынакшыдыг

ВАСИЛИЙ АНДРЕЕВ, Москва».

Бо чагаа дээрге Владимир Базыролович Оскал-оолдуң удуртканы тыва цирк болүүнүң артистерин бистиң чуртувустуң бүгү булуңнарынга улуг сонуургал болгаш хүндүткел-биле хүлээп ап турарының база бир тодаргай барымдаазы-дыр.

Тыва цирк болүү ССРЭ-ниң Күрүве циригниң эргелелинде ажылдап турар цирк болуктериниң эң-не аныяктарының бирээзи. Ооң удуртукчузу РСФСР-ниң алдарлыг артизи болган Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-оол 1939 чылда Москвага цирк училищезин дооскан, төрээн Тывазынга эвээ келген. Күш-культурага болгаш епортка хандыкшылдыг оолдарны улуг эвее болук кылдыр организастаан, оларны цирк көргүзүглеринге белеткээш, көрүкчүзерге цирк оюннарын ол көргүзүп эгелээн. Совет улустарның улуг ог-бүлезинге Тыванның киргенининг соонда социалистиг Ада-чурттуң делгем оруктары Оскал-оолдуң бичии болүүнүң мурнунга ажыттының келген. Сибирьниң хоорайларынга концерттерни көргүзүп эгелээн.

1947 чылда Москвага цирк уран чүүлүнүң дөртку Бүгү-эвилел көрүлдези болган. Аңаа Оскал-оолдуң болүү бирги черлеринң бирээзин эдээн болгаш Москва циригинге доктаамал ажылдаар кылдыр оа-че чалаттырган. Москвадан Ыраккы Чөөн чүк чедир. Соңгу үктен Мурнуу чүк чедир, Совет Эвилелиниң хоорайларынга ол болүк ойнап киripкен. Чер болганга көрүкчүлер тыва цирк уран чүүлүн улуг хүндүткел-биле оңза сонуургалдыг көрүп турар апарган.

Владимир Оскал-оол болгаш ооң болүү совет уран чүүл делегейге эң мурнакчы, эң-не эки болган турар ужурлуг деп чүвени мяк билгеш, боттарының мергежилии чыдыш-на сайзырапгайжыдын эдээн. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга холбаштыр тыва цирк артистери ам чаа номерлерни цемей белеткеп, ойнаар составын-даа ковудедип турар.

Тыва цирк болүү ам түгле Совет Эвилелинде эвее, харын Европаның, Азияның болгаш Латин Американың дыка хой чурттарында калбак сураглыг апарган. Оа дээрге делегейде эң мурнакчы, эң-не көрүштүг совет цирк школазының, тыва цирк артистериниң удуртукчузу Владимир Оскал-оолдуң ачы-хавыязы-дыр.

Тыва цирк артистериниң болгаш оларның удуртукчузу Владимир Оскал-оолдуң ооң көргүзүглериниң дугайында дыка хой областарның, хоорайларның, республикаларның солуннары эрткен чээрби чылдың дургузунда эң-не чылыг болгаш сеткил оорүнчүг сөстерни бижип келген. Оортан чамдык тодаргай чижектерни маңаа киripп көрейн:

«Днепровская правда» солуннуң бижээни: «Оскал-оолдуң тыва артистер болүү чаа цирк программазының пйи кезектеринде чедишкиниг ойнап турлар. Жонглёрлаашкының бедик техниказын көргүзерлер-дир, ынчангаш оларның херип каан чиңге демир кырынга бир демниг эолгир танцызын көрүкчүлер эки хүлээп алыр-дыр».

Архангелькининң «Правда Севера» солуну: «Оскал-оолдуң национал артистери ырак Тывадан Архангельскиде көрүштүг номерлерни эккелген-дир. Олар саваапшар, дээрбектер, тавактар-биле эолгир, чиик жонглёрлаш, чиңге демирге кайгамчык ырын чүүлдерни күүседирлер-деп чүве көрүкчүлерге тодаргай көстүп келир-дир. Тыва цирк артистериниң ажылындан чалыы назынның эолгир, эвилең чоруу сагыш-сеткилге оорушкүнү хайныктырып келир-дир».

«Тываларның коллективи бистиң жонглёрларның болган эквилибристерниң дугайында дыка хой черни эолей бээри чугаажок. Кыгылама кыдыр херип каан чиңге демирниң кырынга оларның чараш, чиик ажылдап турарын, «Яблочконы» ооң кырынга танцылап, азы дээрбектер, тавактар, борбак чүүлдербиле кодурлүшкүнүүт, сүрүүт жонглёрлап турарын көргеш, көрүкчү бүрүзү магадаар».

«Кожегени ажыткаш, вомерни чарлаптар. Национал составтыңерниг артистер ецепага шимээн чок, ынчалза-даа сүрүүт көстүп келир. Ол—Совет Эвилелиниң эң-не аныяк республиказы—Тываның төлээлекчилери-дир. Оларның ажылы көрүкчүлерни магададыр. Жонглёрлар болган эквилибристер чиңге демир кырынга цирк уран чүүлүнүң кайгамчыктыг чедишкиннерин көргүер-дир. Олар «Яблочконы» танцылап тургаш, «ховуу маадырларыныңо»—тываларның национал характерин хостуг болгаш чыртыкыландыр көргүзерлер-дир».

«Восточно-Сибирская правда» мынча деп бижээн: «Оскал-оолдуң тыва артистерининг тургускан солуи аттракционы совет циркти маргыш чок чедишкини-дир. Оскал-оолдуң бодунуң улузунуң спортчу чаңчылдарынга үндезилеттинген оюннары артистерининг улуг мергежилдининг дугайын херечилеп турар. Оларның чедишкини—совет уран чүүлдүң тнилелгезининг база бир чыртыкыланчак плерели-дир. Оскал-оолдуң артистери цирк ареналарынга бодунуң чопун дүрүм ёзугаар чоргаарланыышкын-биле төлээлеп турар-дыр».

«Красноярский рабочий» солуннуң бижээни: «Тыва артистер—Оскал-оолдуң жонглёрлары боттарының ажылы-биле көрүкчүлерни өөртүп турар-дыр. Бүгү болуктүг национал оюннарга үндезилеттинген көргүзүлери солуи болгаш сагыш-сеткилге цирк уран чүүлүнүң тергиин эки хевири болуп артып калыр-дыр».

«Заря Востока» солуннуң бижээни: «РСФСР-ниң алдарлыг артизи Оскал-оолга баштаткан тыва артистер мооң мурнунда Тбилисиге кажан-даа чорбаан. Бо дээрге Тбилиси циригиниң амгы сезонунда эң эки көргүзүг болду. Совет Тываның чыртыкыланчак, онзагай хевирлиг улусчу оюнларын цирк ареназынче кайгамчык мергежил-биле шилчиткен-дир. Тыва артистер чиңге демир кырлап, танцылаар талазы-биле онза сайзыраан-дыр».

«Магнитогорский рабочий» солуннуң бижээни: «Бистиң хоорайывыска Оскал-оолдуң цирк болүүнүң мооң мурнунда ойнап тургапының дугайында көрүкчүлерде эң-не чаагай бодалдар арткан. Тыва артистер —тергиин эки эквилибристер болгаш жонглёрлар — база дагын Магнитогорскиде келген болгаш цирк ареназында боттарының чырыткыланчак уран чүүлүн көргүзүп турлар. Матроечу «Яблочко» танцыны оларның күүседиринге көрүкчүлер магадап хаинайн турлар».

«Коммунист Таджикистана» солуннуң бижээни: «РСФСР-ниң алдарлыг артизи Оскал-оолдуң удуртканы тыва жонглёрлар цирк программазын ёзулуг-ла кааптап турар-дыр. Тыва артистер жонглёрлаашкының уран аргазын болбаазыраңгай шицтээдин алган-дыр, ынчангаш оларның көргүзүү дицмиттиг адыш часкаашкыларының үделгези-биле эртип туралры тавырылга эвее».

Шак мындыг чижектерни ам-даа хойу-биле көргүзүп болур. Бистиң тыва цирк болүүнүң артистерининг болгаш оларның удуртукчузу Владимир Базыродович Оскал-оолдуң цирк уран чүүлүнүң кайы хире сайзыран келгенин, оларны чер болганда Тываның уран чүүлүнүң эң-не мергежилдиг төлээлекчилери кылдыр хүлээп ап турарын артык сөстер чокка-ла хереченлеп турар-дыр. Ынчангаш Кызылдың аэропорт коллективининг ишти хуралындан В. Б. Оскал-оолду Тыва АССР-ниң Дээди Советининг депутадынга кандидат кылдыр дешпиткени база тавырылга эвее, Владимир Базыролович ужудукчуларның болгаш черле, Тываның ажылчы чонунарының бедик идегелин моон соңгаар-даа алдарлы-биле бадыткап, тыва цирк уран чүүлүн чедишкининг төлээлеп шыдаар.

Тыва цирк болүү Саратов хоорайга ойнап тургаш, ам Рига хоорайда чеде берген. Аңаа ооң көргүспүшаан, тыва цирк артистери совет циркти мастерлери-биле кады Францияже, Испанияже, Португалияже гастрольга белеткенираер. Бо-даа харыысалгалыг болгаш хүндүлүг аян-чорукка Владимир Базыролович Оскал-оолдуң болүү Совет Тываның цирк уран чүүлүн чедишкининг төлээлээш келир дээрзинде кандыг-даа чиганнг чок.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Агитатор! Дүн, хүн чокка
Ажылыңны дыңзыт, дыңзыт!
Улуг чурттуң кайыын тура
Улус шупту хайның үнген:
Совет эрге-чагыргага
Шалыпчылар депшиткилээш,
Чонның херээн хүлээндирип,

Чагыг-сөзүң берип туру.
Агитатор! Сээң сөзүң —
Чонның чүрээн төлээлеп тур,
Ажыл ишче, соңгулдаже
Сорук киирип, көдүрүп тур!

А. ДҮЛҮШ.

Март—12
соңгулда хүнүнге чедир
5 хонук арткан

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтуң Билелитде сүт-бараан фермазы районда мурааккы фермаларның бирээзи. Ында ажылдап турар агитпунктуга бо хүннерде саанчылар, кадарчылар болгаш еске-даа мергежилдиң кижилери үзүктел чок кээп турар. Агитпунктуның ажылын башкы Кима Багыт-оол эки удуртуп турар.

ЧУРУКТА: соңгукчулар агитпунктуда.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Полиграфист

ИДЕГЕЛИН КӨРГҮСКЕН

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДА КӨДЭЭНИҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ

«Правданың» мурнуку чүүлү

Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының бежен чыл болуур ооң деңгеглеп эртиреринге совет улус канчаардаа аажок улуг чогаадыкчы кодурлаашкун-биле белеткенип турар. Бистиң чуртувус үлетшүрүү, көдээ ажыл-агыйны, эртемни болгаш культураны чедиишкинниг сайырадып турар.

Төрээн чуртуң күчүзүн быжыглаары болгаш чечектеништикини дээш бүгү улустуң демиселинге совет тараачын аңгы төлептиг улуг-хуузун киирер. Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары партияның XXIII съездизининиң, СЭКП ТК-ның Март, Май Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга бөттандырбышаан, үлетшүр ажылдакчыларының идепкейлиг дузаламчы ачызы-биле эртеп чылын эки түңнелдерни чедип алганнар. Колхозтар болгаш совхозтар тараа, тарымал төөрүк, хөвең, чигир свёклазының болгаш өске-даа культураларның эки дүжүүн өстүргеш, чедиринг чок ажаап алган. Тараның ниити чыылдазы эң-не дүжүткүр 1964 чыл-биле деңнээрге 12 хуурга ковудээн. Ол төрүк садыл алышкынны чедиишкинниг төрүлэр болгаш планнан ажыр 1 миллиард 175 миллион пуд тараны белеткеп алыр арганы берген. Малның баш саны ковудээн, ооң продуктулуу бедээн. Күрүне чыл түрганындан хой эътти, суттуг болгаш чүүргены садып алган. Көдээ ажыл-агыйның экономиказы быжыкган: колхозтарның орулгазы 15 хуурга ковудээн, совхозтар ниитизи-биле чылды орулгалыг доскан, көдээниң ажыл-ишчилериниң материалдыг байдалы экижээн.

Беш чылдың бирги чыылының түңнелдери чаагай болганын көрүп турар-дыр бис. Көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдүрүнүң айтырыгларынга кичээнгейни кошкадып, чедин алдынган үүлдерге ооружган олуруптар болзувусса, оршээкелдерел чок чазыг болур ийик. «Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгелиниң кодурлаашкыны — коммунистиг тургузуушкунуң амыдыралчы чүгүла сорулгазы. Бүгү партияның, бүгү совет улустуң күжениишкиннери ону шиитпирлээринче углаңган турар ужурлуг» — деп, СЭКП ТК-ның март Пленуму чугулалап айыткан. Бодунуң техниктиг чепсеглелиниң болгаш бүдүрүлге организастаашкыныңың талазы-биле көдээ ажыл-агыйны үлетүрүнүң деңнелиниге чедирер дээш базым бүгүзүнде доктаамал сагыш салып, ооң бүдүрүкчүлүүн бездиерин бүгү арга-биле чедип алыр ужурлуг бис.

Тараа бүдүрери чүгүла ужур-дузалыг. Эрткен беш чыл-биле деңнээрге, бо беш чыл дургузунда чүртке ниитизи-биле тараның чылда ортумак чыылдазы 30 хуурга өзер ужурлуг, ынчангаш тараа культураларының үнүш-дүжүткүрүн бездиери эң чүгүла сорулга болур. Партия көдээ ажыл-агыйның удуртукчуларын, агропомнарны, көдээниң бүгү ажыл-ишчилерин чер ажылының культуразын чүткүлүг бездиринче, гектар чер бүрүзүн бүдүрүкчүлүг ажыттаарынче кыйгырып турар.

Ам колхозтар болгаш совхозтар бо чылдың планнарын тургузарын дооруп турар. Ол планнаашкынга олар хамыктын мурнунда күрүненин эрге-ажыын, ооң чагын барымдаалап тураралар. Ниити-даа база аңгы-аңгы-даа продукция садарыының планының күүселдезин хандырары — көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүлээлгези болгаш сорулгазы-дыр. Күрүне чагыы дээрге, кол өнаалга болуру билдингир болгай. «Колхоз, совхоз бүрүзү чыл санында чүгле кол планнарны күүседир эвес, харын база күрүнеге тараны пландан ажыр улгаттырган өртек-биле садарын ковудээр ужурлуг. Тарымал төөрүкту, ажылдаттынмаан хөвеңни, лён-волокнону, суттуг, этти, чүүргены болгаш өске-даа продуктуларны пландан ажыр садып алырын база көрүп турар» — деп, партияның XXIII съездиниң Директивалыгында бижээн.

Көдээ ажыл-агыйның көдүрлүүшкүнге продуктуларны күүрүнеге туруштуг план ёзугаар садары база улуг ужур-дузалыг. Чүгле план күүселдезинге соңуургалды эвес, харын пландан ажыр продукция алырынга соңуургалды көдүрүп, ажылга бүзүредип тургузуп турар ыңдыг планнаашкынны колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери бир үн-биле деткип турарлар. Пландан ажыр продукция бергени дээш немелде өртектер бүдүрүлгеге дыка ажыктыг. Олар материалдыг соңуургалдарны тургузар. Эрткен чылын күрүнеге планнан ажыр хөй тараа дужаараан колхозтар болгаш совхозтар ооң ажыктыын көргеннер. Бо байдалдарда чамдык экономистерниң колхозтарга болгаш совхозтарга күрүнеге садар продукцияның туруштуг планнарын бээринден ойталаар азы белеткелдерин акшага шилчитпен планнаашкын-биле чорудар деп саналдап турганы көзүлдүр-ле чазыглыг болган. Ол саналдарның кол утказы төпүүтпен планнаашкынны кошкадырынче углаңган. Оларны үүлээп алыры социалистиг көдээ ажыл-агыйның хөгжүдүлгезинге когарал чедирип болур турган ийик.

Бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс продукция бүдүрерин соксаал чок хөгжүдүп болур бүгү эртежок чүгүла курлавырларлыг. Көдээге керек машина, чеминчидилге, өске-даа материал-техниктиг үүлдер салыышкынын күрүне чыл бүрүзе ковудедип турар. Партия Төп Комитединиң май Пленумунуң шиитпирлеринге холбаштыр мелиорацияны, суггарылгалыг чер ажылын хөгжүдүрүнге сан-хөө үндүрерин көрген. Партия болгаш чажак улустуң материалдыг соңуургалын күштедирер дээш алаан каш чүгүла хемчеглерни бөттандырган. Колхозчуларның күш-ажыл төлевирин магадылалдыг чүрүм-биле тургускан. Колхозтарда демократия үндезинин быжыглын, хөгжүп турар, көдээ ажыл-агыйны удуртуру болгаш планнаары сайырап турар.

Бо бүгү үүлдер болза бүдүрүлгениң ажыктыын бездиеринге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Партияның болгаш чазактың көдээ ажыл-агый политиказынга көдээниң ажыл-ишчилериниң бүзүрели улам быжыккан. Ажыл-ишчилериниң ажыл-агый удуртукчуларынга болгаш боттарынга негелдеэн, оларның күш-ажылчы идепкейи бедээн. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң технологтары болур тускай эртемниг-леринің ролю бедээн.

Ынчаазаажок көдээ ажыл-агыйда ам-даа эвээш эвес четпестер бар. Оларның бир колу — хөй-хөй колхозтарда болгаш совхозтарда чер ажылының культуразының чавыс деңнели, культураларның үнүш-дүжүткүрүнге ооң багай салдары болур. Дыка хөй областарга, крайларга болгаш республикаларга өртүмаа-биле эки дүжүт алдынган эрткен чылын безин гектар бүрүзүнден 10 центнерден куду дүжүт алган ажыл-агыйлар бар болган. Чигир свёклазының, тарымал тооруктуң, хөвеңниң, картофелиниң, ногазының болгаш өске-даа культураларның чыылдазынга база ыңдыг байдалдар тургулаан. Үнүш-дүжүттүң дең-дески эвес чоруу көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүдүрүкчүлүүн кудуладып, көдээниң миллион-миллион ажыл-ишчилериниң ниити күжениишкиниинің түңнелдерин эвээжедир.

Сөөлгү чылдарга колхозтарга болгаш совхозтарда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедип турза-даа, ооң олуглеги оожум болуп турар. Элээн ажыл-агыйларда машиналарны эвээш ажыглап, мал фермаларын механизастаарынче сагыш салбайн келген, ием чеминериниң бүдүрүлгези хоюудаан.

Ювилейлиг чылда колхозтар болгаш совхозтар, көдээниң партия организациялары кичээнгейни хамыктын мурнунда шиитпираеттинмээн айтырыгларже, бүдүрүлге хөгжүдүлгезинде четпестерни чок кылырынче мөөнүзээр ужурлуг. Ол соруглгабиле эрткен чылдарның түңнелдерин ажыл-херекчи ёзу-биле катап-катап аналитеп, бүдүрүлгениң иштики курлавырларын илередип, ажыглаары чүгүзе. Көдээниң ажыл-ишчилериниң бо хөрээнге эртемденнер дээштиг дузаны чедирер ужурлуг. Бисте бойдус-экономиктиг зона бүрүзүнде дүржүлге станциялары болгаш эртем-ишпичилел институттары бар, бедик иергежилдиг чүс-чүс тускай эртемниглер ажылдап турарлар. Оларның сүмелери болгаш саналдары бүдүрүлгеге үлүг дузаны чедирип болур.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң хөй-хөй коллективтери, партия организациялары ювилейлиг 1967 чылда бедик дүжүттүг алыр болгаш мал ажылының продуктулуун көдүрер дээш дээштиг социалистиг чарыштың калбарты бергеннер. Көдээниң ажыл-ишчилери алган хүлээлгелерин боттуг ажыл-херектеринбиле быжыглаш, чер ажылының культуразын бедиерининиң бүгү талалыг хемчеглерин бөттандырары-биле быжыглап турарлар. Ынчалза-даа ол ажылды бүгү-ле колхозтарда болгаш совхозтарда ынчаар деп-дески кылбайн турары харакгалыгыг.

Дүжүт хөй нуруузунда чажар үрезинниң шынарындан хамаарыжлы бөлдингир болгай. ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң медээлер өзугаар алырга, чурт чазын чажар культураларның үрезини-биле (кукурузаны саназаска) 108 хүү хандыртынган болуп турар. Ынчалзаажок херектиң ужуру, үрезин ниитизи-биле үрдүгеп-даа болза, элээн хөй ажылагыйларда гречиха, тараа-бобы, лён-долгунеп чергелиг үнелиг культураларның үрезинниң четпейн турары болур. Хөй колхозтар болгаш совхозтар картофель үрезини-биле четпес хандыртынган. Ол-ла үеде чамдык ажыл-агыйлар үрезин фондузун долдуруп ап болур аргаларын четче ажыглавайн турар. Үзбек, Киргиз, Таджик ССР-лерниң, РСФСР-ниң чамдык областарының элээн хөй колхозтары болгаш совхозтары боттарының үрезиннерин чажар шынарынга чедип арыглаар ажылды багай организастаан. Үрезин фондуларын четчелээр болгаш белеткээр ажылга шүүлпеп чоруктуң үржүүдүн чамдык ажыл-агыйлар чажылданы соңгуг эвес, чажар шынар чок үрезиннер-биле чоруткан эрткен чылның четпестерин катаптаарынга чедип болур.

Хову ажылдарын чедиишкиниг чорудары техниканың эки байдалындан болгаш оңу бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарындан хамааржыр. Механизаторлар тракторларны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарын белеткээринге үлүг ажылы кылганнар. Хөй-хөй ажыл-агыйларда техника хову-шөлдерже үүлтеринге белен. Ынчалзаажок Ортаакы Азиның болгаш Закавказьеның часкы тарылга өгелей берген элээн колхозтарында болгаш совхозтарында селяскалар, трактор культиваторлары үрелип турар. Калмык АССР-ниң, Волгоград, Тамбов болгаш Херсон областарының ажыл-агыйлары тракторлар септелгезин хөнүдээп турар. Чамдык черлерде механизаторлар чедишпес. Тракторлар бригалаларын кадрлар-биле четчелээр хемчеглерни алыр херек. Трактор бүрүзү ийи эвлечелиг ажылдаар ужурлуг!

Культураларның үнүш-дүжүткүрүн бездиеринге чемиичидилгелерни ажыглаарын экижидери чугула ужур-дузалыг. Минеральдыг чеминчидилгелерни шыгжап, дажыглап тургаш, оларның чидиринин болгаш шынарын кудуладырын болдурбас дээш сагыш салыры чугула. Организтиг чеминчидилгелерни четчири-биле ажыглаар херек. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары дүжүттүг чавыс болуруп чеминчидилгелер четпеен-биле тайыгбырлаар, а мал фермаларында өдек чыычыны-биле чыткылаар тавырылгалар бисте ам-даа хаай эвес.

Чүртүң мурнуу талазы районнары часкы хову ажылдарын эгелей берген. Бо чылын элээн районнарның колхозтары болгаш совхозтары берге байдалдарга дүжүт өстүрер аппарын чугаажок. Мурнуу районнарга эрткен чылдың чаймының ийиги чартыы болгаш күзүү кончуг кандалашкынныг болганы-биле, күзүн чажар культураларны шык эвээш черлерге тарыыр ужурга тавырышкан. Ынчангаш күзүн тараан культураларның өзүүлү кошкак болуп, кадыы баш тыртып келген. Оларны өстүрериңе улуг кичээнгейни салып, суггарары негеттинин келген. Чамдык шөлдерни катап чажар азы тарыыр аппаары чугаажок. Тараның ниити чыылдазын эвээжетпес дээш, ажыл-агыйларның удуртукчулары агаар-бойдустуң тарымча чок байдалдарынга баш удур белеткелиг болурунче кичээнгей салыры чугула.

Часка чедиишкиниг белеткенириңе болгаш хову ажылдарын организастыг эртиреп талазы-биле колхозтарга болгаш совхозтарга үлетшүр бүдүрүлгелери улуг дузалы чедирер ужурлуг. Бо ювилейлиг чылда үлетшүрүнүң ажылдакчыларындан хову-шөлдериниң ажыл-ишчилери оларның чагытларын чогуур хуусаалында күүседирин маналар эргелиг. Ынчалзаажок «Сельхозтехника» каттыжышкынының баззаларында чугула артык кезектер чок болуу бээринің дугайында дүвүрээнниниг медээлер чер болгандан кээп турар апарган. Автомобиль үлетшүрүнүн, трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуунун, тудугнун, оруктуң болгаш коммунал машина тудуунун министерстволарының элээн бүдүрүлгелери артык кезектер кылыр планны күүсетпейн, куду шынарлыг аңгы-аңгы кезектер үндүрүп турар.

Чамдык бүдүрүлгелер көдээ ажыл-агыйже багай шынарлыг минеральдыг чеминчидилгелерни чортуун, оларны багай хаптарга үрүп турары-биле эптежип болбас. Үлетшүр министерстволарының, ведомстволарының болгаш бүдүрүлгелериниң удуртукчулары болгаш партия организациялары көдээ ажыл-агыйга чогуур хуусаалында, эки шынарлыг, негелде дугаар кылган үлетшүр продукцияны чорудар кылдыр ажылды ынчаар организастаар хүлээлгелиг.

Бо хүннерде көдээ коммунистерниң ажылы улуг. Олар дүжүт дээш демиселдиң мурнуку одуруунга чорбушаан, партияның политиказын болгаш директиваларын амыдыралга бөттандырып турарлар. Муң-муң көдээ коммунистер колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң эң-не нарын участокторун баштап, механизаторлар, малчыннар, хойжулар болуп ажылдап, күш-ажылчы шылгаралдын үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Кижилерни күрүне сагыыра-чүрүмүнге өөредир, чүртүүн чагыын чайгылыш чок күүседириңе өөредир хүлээлге база олардга оналажып турар.

Партия организациялары совет эрге-чагырганың алдарлыг ювилейинге тураскаатакан чарыштың организастаашкыны, колхозчуларны, совхозтар ажылчыннарын ажыл-агый бүрүзүнге бедик дүжүттүг болгаш мал ажылының бедик продуктулуун чедип алырын хандырар, көдээ ажыл-агыйның бүгү алырларының орулгалыг болур чоруун көдүрер, алган хүлээлгелерин күүседир сорулгаларны шиитпирлээринче организастаарынче кичээнгейнин мөөнүзээри чугула. Тараажыларның Төрээн чуртка эң эки белээ бедик дүжүттүг, чериниң га бүрүзүнден долу деңнелиг продукцияны чыып алыры ол болур.

Чедиишкиннерлиг болуңар, чер болгаш мал ажылының ажылдакчылары!

ШКОЛА АМЫДЫРАЛЫ

ӨӨРЕТПИШААН, КИЖИЗИДЕР

«Шын» солунга үнген. эге класстарга өөредилгениң шынарын экижидериниң дугайында каш-даа материалдар-биле таныжып көрдүм. Элээн хөй башкылар чугула айтырыгны көдүрүп турар-дыр. Бодумуну саналымны киирип көрейн.

Кайы-даа школаларга өөреникчи бүрүзү быжыг билигни, эки аажы-чанны, чаңчылды, кижизидилгелни, үени чөп ажыглап билирин эге класстарга чедип алыр. Өскээр чугаалаарга, өөредилгени, кижизидилгени эки деп турар 5—11 класстарның өөреникчилери эге школага чаңчылды, билигни алыр. Ыңдыг чижектен көрээли. Нарын оргумак школада ийи 5 класс бар. 5 «а» класстың өөреникчилери кичээлдерге эки белеткелиг келир, тода, ыыткыр харыылап билир, чүрүмү багай эвес, кичээлге чаа теманы дораан-на билип аптар, билдинмес үүлүн айтырып алыр, хүндүлээчел. Башкыларның чугаазын кичээнгейлиг дыңнаан, күүседир. 5 «а» класс өөредилгеге хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг, араазында кайыралдыг. Ынчаарга 5 «б» класста байдал бо класстан өске. өөреникчилерниң билиги кызыы, чүрүм үрээр чоруктар хөй.

Кичээлдерге хол көдүрүп харыылаар өөреникчи хөвар, харыызы тода эвес, үнү дыңналыр-дыңналбас болур. Диктант бижидерге, хөй кезии ийи демдек алыр. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, эге класстарга өөренип тургаш, хаңы быжыг билигни чедип албаанындан 5 класска келгеш, бо өөреникчилер санга, өрүс дылга, төрээн дылга бергедеп, чүрүмү багай болуп турар-дыр. Ооң чылдагааны мынды. 5 «а» класста чаңгыс ол-ла башкы 4-кү класска чедир башкылап келген болгаш «берге», кошкак өөреникчилер-биле ажылдап келген. Оларның ада-иелери-биле сырый харылзааны түзүп, кижизидилге ажылын дээштиг чорудуп. пионер организациязы-биле холбаалыг турган.

А 5 «б» классты бистиң башкылар чүрүм, өөредилге талазы-биле школада эң соңгу черде. «дүвүреңгир» класс деп чүге чугаалажып турарый? Бо класска башкылар чылда 2—3 катап солчуп турганы өөреникчилерниң билиниге багай салдарны чедирген. Эрткен чылын олар 4-кү класска турда хөй башкылар солчуп келгенинин түңнелинде. өөреникчилерниң өөренир сонуургалы баткан. Ол «солушкан» башкылар билиг бээр деп ораладышпас, чүгле кичээл эрттирип каапаа чоруй бээр. Өөреникчилерге чаңгыс аай негелде чок. Кошкак өөреникчилерге кичээнгей салбайн, кыштың өттүр «сөөртүнүп» келгеш, билиин барымдаалаваайн шилчидиптерге, олар 5-ки класска келгеш, «кудурукташ», олуруптар-дыр. Чамдык эге класстарның башкылары шак-үеин чогуур-биле чарыгавас, ажыл шагын чылдагаан чок черге үзер, уруглар-биле чоок харылзаа чок болгулаар. Ханы быжыг билиг бээр турукук, санда, өрүс дылда, төрээн дылда эң-не чугула темаларже кошкак сагыш салып, кичээлдерни кыдыра эрттирип келгениңден 5-ки класска шилчип келген өөреникчилерниң билии кызыы боор-дур.

Мээң башкылап турарым 5 «б» класстың чамдык өөреникчилери оът, аът, эът, чүк, аъш-чем болгаш өске-даа сөстерни үргулаар бижиндер.

Д-т, к-т, с-з, б-п дээш өске-даа үннерни 5 класска безин чамдык өөреникчилер илгап шыдавайн турарлар. Эге класстарның 3—4 класстарынга башкылар берге сөстер-биле ажылдавайн, диктантыларны эвээш бижидип, бижимел ажылдарны эрвей аналитеп турарының хереги бо-дур.

Ынчангаш школа директорлары, өөредилге эргелекчилери эге класстар башкыларын кайы хамаан чок ажылыңдан халап, солуур чоруктарны болдурбазын чедип ап, шыырак билиглиг башкы кадрлар-биле эге класстарны хандырары чугула. Эге класстар башкыларының кичээлдеринге хөй олуржуп, сүмелер бээр, көргүзүг материалдарын ажыглап турарын контрольдаары чугула.

Өөреникчилерниң ада-иелери-биле эге класстан-на харылзалыг ажылдап тургаш, культурлуг аажы-чаңга ынчан-на өөредип, чаңчыктырып алыр болза, үстүкү класстарга уруглар боттарын коичуг эки ап чоруур апаар.

Ыытыр, тода, дилим харыылаарын өөреникчилерге эге класстан айтып, өөредир херек. Чамдык өөреникчилер билир-даа, билбес-даа темазын коичуг оожум, боттары доңгал бергеп, куду көрүп, шала ийлендирип туруп алган харыылаар боор-дур. Эге класстар башкылары чаңгыс аай негелдени өөреникчилерге ыяк таныштырып, эки аажы-чаңга, коллективизмге чаңчыктырар ужурлуг.

Бирги класстан эгелээш, коруум-чуруумга чаңчыккан уруглар өөредилгеге безин бергедевес. Эге класстан тура-ла суда салыпкан уруглар боттарын эки туттуна албас, эки өөрениринче чүткүл чок болгулаар. Ынчангаш эге школага чедип алган чаңчылдары быжыг, эки болза, үстүкү класстарга ол өөреникчилер-биле ажылдаарга чиик болуру чугаажок. Ол бүгү чаңчылдар эге школага хевирлеттингеш, үстүкү класстарга улам быжыгар ужурлуг.

К. КЕРТИК-ООЛ.

Эрзин район.

Школаларга одалга ыяжы

Бай-Тайга район школаларга оттулар ыяжын чыл бүрү баш бурунгаар белеткеп ап турары чаңчыл болган. Ол болза партия, совет организацияларның эки удуртулгазын, чонунуң, ада-иениң идепкейлиг киржилгезин илередип турар. Келир өөредилге чылынга бо чүгүлә ажылын аңгы үеле база организастыг чоруп турарын демзеглээри ааргылыг.

МӨГЕН-БҮРЕНДЕ сес чыл школазы 1967—68 өөредилге чылынга 885 кубометр ыяш оттулар планныг. Колхозчуларның, ыңда ада-иениң идепкейлиг киришкени-биле токпак кагарын бүрүп доозулгай. Белеткеттинген ыяштың школа чанынга экке алыры хээш соортулге ажылы бо хүнеерде калбарып турар.

ШУЙНУҢ ортумак школазынга 1300, ыңда кадыкшыдызга школазынга 1200 кубометр, ол ышкаш уруглар албан черинге 300 ажыг кубометр одалга ыяжы шуптуг белеткеттинген. Ол болза «Мурнакчы» колхозтуң ажыл-ишчилериниң март ай ийиге, соңгулдалар хүнүнге күш-ажылчы белээ болур.

КАРА-ХӨЛДУҢ сес чыл школазының чанында кулаш топпантар хүн бүрү немежип турар. Колхоз баштаар черн, ыңда партия организазы болгаш школаның дирекция черн бо ажылга-чонну калбаа-биле киришкирип, бүгү-ниитиниң шеф ажылын доктаамал организастап турар. Бо хүнеерде кара-хөлчүлер 1150 кубометр одалга ыяжын белеткеген.

ТЭЭЛИНИҢ ортумак школазынга келир өөредилге чылынга 680 кубометр одалга ыяжы херек. Токпак кагар чер суурдан бежен километр ырак болзаажок. Чинге-Даргa барып шефтээр ажыл организастыг улажып турар. Чонунуң, ада-иениң күжү-биле соолгу хүнеерде 200 ажыг кубометр ыяш белеткеттинген.

РАЙОННУҢ чамдык школаларында оттулар ыяш белеткели хожудап турарын база айтыр херек. Бай-Талдың, Кыыл-Даргының, Найыралдың школаларында 1967—68 өөредилге чылынга токпак белеткели организастыг чок болуп турар. «Тээлиг» совхозтуң дирекциа черн, партком, совхозтуң салбырлар удуртукчуларын бо айтырыгже кичээнгей салыры күзенчиг.

«Правданың» мурнуку чүүлү

үдуртукчулары дүжүттүг чавыс болуруп чеминчидилгелер четпеен-биле тайыгбырлаар, а мал фермаларында өдек чыычыны-биле чыткылаар тавырылгалар бисте ам-даа хаай эвес.

Чүртүң мурнуу талазы районнары часкы хову ажылдарын эгелей берген. Бо чылын элээн районнарның колхозтары болгаш совхозтары берге байдалдарга дүжүт өстүрер аппарын чугаажок. Мурнуу районнарга эрткен чылдың чаймының ийиги чартыы болгаш күзүү кончуг кандалашкыныңың болганы-биле, күзүн чажар культураларны шык эвээш черлерге тарыыр ужурга тавырышкан. Ынчангаш күзүн тараан культураларның өзүүлү кошкак болуп, кадыы баш тыртып келген. Оларны өстүрериңе улуг кичээнгейни салып, суггарары негеттинин келген. Чамдык шөлдерни катап чажар азы тарыыр аппаары чугаажок. Тараанын ниити чыылдазын эвээжетпес дээш, ажыл-агыйларның удуртукчулары агаар-бойдустуң тарымча чок байдалдарынга баш удур белеткелиг болурунче кичээнгей салыры чугула.

Часка чедиишкиниг белеткенириңе болгаш хову ажылдарын организастыг эртиреп талазы-биле колхозтарга болгаш совхозтарга үлетшүр бүдүрүлгелери улуг дузалы чедирер ужурлуг. Бо ювилейлиг чылда үлетшүрүнүң ажылдакчыларындан хову-шөлдериниң ажыл-ишчилери оларның чагытларын чогуур хуусаалында күүседирин маналар эргелиг. Ынчалзаажок «Сельхозтехника» каттыжышкынының баззаларында чугула артык кезектер чок болуу бээринің дугайында дүвүрээнниниг медээлер чер болгандан кээп турар апарган. Автомобиль үлетшүрүнүн, трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуунун, тудугнун, оруктуң болгаш коммунал машина тудуунун министерстволарының элээн бүдүрүлгелери артык кезектер кылыр планны күүсетпейн, куду шынарлыг аңгы-аңгы кезектер үндүрүп турар.

Чамдык бүдүрүлгелер көдээ ажыл-агыйже багай шынарлыг минеральдыг чеминчидилгелерни чортуун, оларны багай хаптарга үрүп турары-биле эптежип болбас. Үлетшүр министерстволарының, ведомстволарының болгаш бүдүрүлгелериниң удуртукчулары болгаш партия организациялары көдээ ажыл-агыйга чогуур хуусаалында, эки шынарлыг, негелде дугаар кылган үлетшүр продукцияны чорудар кылдыр ажылды ынчаар организастаар хүлээлгелиг.

Бо хүннерде көдээ коммунистерниң ажылы улуг. Олар дүжүт дээш демиселдиң мурнуку одуруунга чорбушаан, партияның политиказын болгаш директиваларын амыдыралга бөттандырып турарлар. Муң-муң көдээ коммунистер колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезиниң эң-не нарын участокторун баштап, механизаторлар, малчыннар, хойжулар болуп ажылдап, күш-ажылчы шылгаралдын үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Кижилерни күрүне сагыыра-чүрүмүнге өөредир, чүртүүн чагыын чайгылыш чок күүседириңе өөредир хүлээлге база олардга оналажып турар.

Партия организациялары совет эрге-чагырганың алдарлыг ювилейинге тураскаатакан чарыштың организастаашкыны, колхозчуларны, совхозтар ажылчыннарын ажыл-агый бүрүзүнге бедик дүжүттүг болгаш мал ажылының бедик продуктулуун чедип алырын хандырар, көдээ ажыл-агыйның бүгү алырларының орулгалыг болур чоруун көдүрер, алган хүлээлгелерин күүседир сорулгаларны шиитпирлээринче организастаарынче кичээнгейнин мөөнүзээри чугула. Тараажыларның Төрээн чуртка эң эки белээ бедик дүжүттүг, чериниң га бүрүзүнден долу деңнелиг продукцияны чыып алыры ол болур.

Чедиишкиннерлиг болуңар, чер болгаш мал ажылының ажылдакчылары!

ФКП-ниң хүрээлелиниң өзүлдези

ПАРИЖ. (СЭТА). Партияга 21 муң ажыг чаа кежигүннер кирген, партияның 420 чаа эге организациялары тургустунган, Францияның Компартиязынга партия билеттерин соңуур талазы-биле чыл бүрү эртип турар кампаниянның баштайгы түңнели шак ыңдыг болган.

Коммунистиг аныяктарның шиитчээшкинин база бодупуң хүрээлелиңге кежигүннерни немей киирип алган. Бо чылын 7500 оолдар, кыстар комсомолчулар болуу берген деп, «Юманите» солуң дыңнаткан.

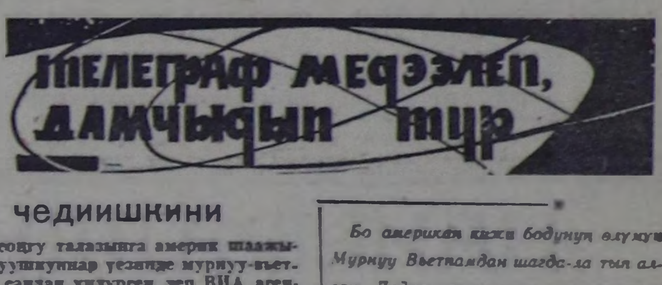
Сессия доозулган

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Африка чаңгыс эң организациязының министрлер чөвүзелиниң сесии сессиязы бодуңуң ажылын Эфиопиянның найысмалымпда доозган. Африканың хамаарышпас чурттарының министрлери сөөлгү түңнел хуралынга 1967—68 чылда Африка чаңгыс эң организациязының бюджединиң талазы-биле, родези айтырыг. Мурнуу-Барыын Африка талазы-биле, Африкада португал колонияллар болгаш хүн чурумунуң өске-даа айтырыгларының талазы-биле резолюцияларны үүлдүг деп көрген.

Дузаламчы фондузунга

ПЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республикаларын дерзин ёзу-чурумунуң чорудуп турары апартеид политиказындан каражаданнарга дуза көргүзериниң фондузунга 15 муң доллар акша хемчээлдиг экитуранын дадмырын киирерин Совет Эвилелиниң чазаа шиитпирээн. Ол фондуну КНО-нуң Кол Ассамблеязының 1965 чылдың декабрь 15-те хүлээп алган шиитпирин ёзугаар тургускан.

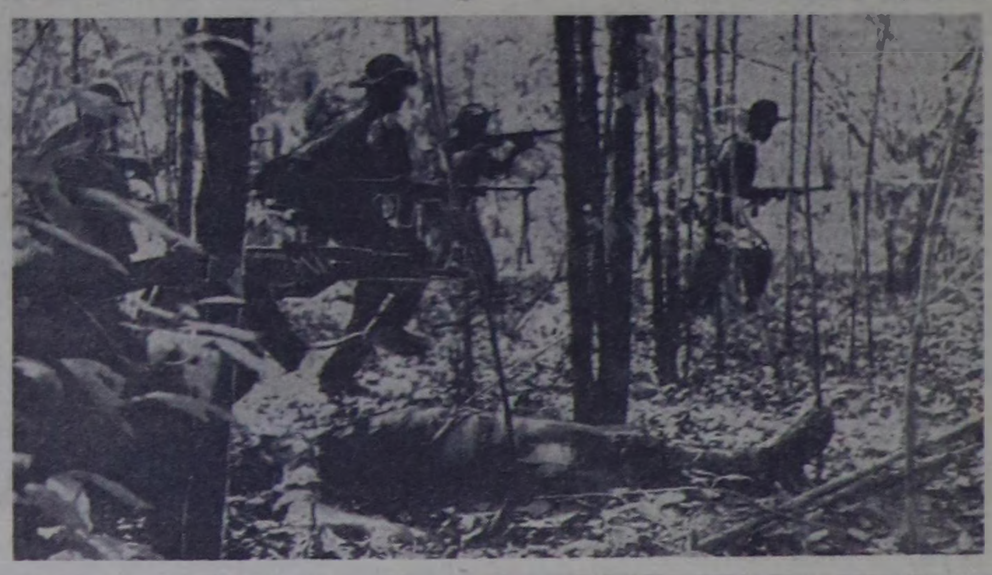
КНО-нуң чиңгине секретары У Таниың адынга ССРЭ-ниң КНО чанында доктаамал төлээлекчизи Н. Т. Федоренконуң чагаазынга Совет чазактың ол «шиитпириниң дугайын дыңнаткан.

Патриоттарның чедиишкини

ХАНОЙ. (СЭТА). Тайиниъ можунуң соңгу талазынга америк шаажылакчыларга удур февральда болган тулчуушкуннар үезинде мурнуу-Вьетнам патриоттар дайзынының 12 ротазын санда үндүрген деп ВИА агентилел дыңнаткан.

Хоеталга армиязының дайынчылары Куангам можуга дайзынның шеригеринге удур 450 тулчуушкуннарны январьда чорукан, ол тулчуушкуннарның үезинде 2500 шаажылакчылар олуртуген болгаш балыглаттырган. 14 самолёттар дүжүр аттырган. 8 улуг боозарны болгаш 46 күүк машиналарны чок кылган.

Бо американ кижи бодуңуң өлүкүн Мурнуу Вьетнамдан шагда-ла тыл алган. Дедир аткаарлаан американнар ооң сегин безин ап четтиклээн. Патриоттар сүрүг атаазалы-биле шаажылакчыларны чылча шапкан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

«Культураның революциязының» түңнелинде чуртуун будурулгезининң болгаш бүгү шиитпирлел аныдыралының саңдараанының дутайын Кыдаттан кээп турар хөй санныг дыңнадыглар хереглеп турар. Дыка хөй үлетшүр будурулгелер, күрүне албан черлери берге байдалга таварышкан, элээн хөй районнарда часкы тарылга ажылдары үстүрүнүң аймылында тургустунган. ККП ТК-ның Пекин кудумчуларында тараткан тускай айтымышкыннары ыңдыг байдалды миниргелиниң хереглиг болуп турар. Үлетшүр будурулгелерниң ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларны, тараачыннарны, ортумак болгаш доозы өөредилге черлериниң бүгү башкыларын, культура ажылдакчыларын болгаш бүгү шериг албан черлериниң ажылдакчыларын «чер-черинге доп-дораан чаңыл келиргин» ол айтымышкыннар хүлээдип турар.

Бо айтымышкыннар шеригиниң төп болгаш удуртукчу организарын шүүмүүлээрин чөпшээреевин турар болгаш «албан черлеринче хаадап киреринге» хорун турар, а «революстуг карылзаалларны тургузары»-биле албан черлериниң ажылдакчыларының чоруурун хорун турар. Бо хоруушкун ККП ТК-ның аппарадыңгалаа, шеригге ажылдап турар бүгү үлетшүр министерстволарынга, хөй-ниитиниң айыыл чок чоруунун министерстволузунга, даштыкы херектер министерстволузунга-даа, өске-даа дыка хөй төп албан черлеринге, «Жэньминь жибао», «Цзефаңцзюнь бао» солуннарның редакцияларынга-даа, ККП ТК-ның органы «Хунци» журналга-даа. Синьхуа агентилел болгаш пекин радиозунга-даа база хамааржып турар.

Бо айтымышкыннарны ёзугаар «күрүне албан черлеринде болгаш будурулгелерде эрге-чагырганы чүгле ол албан черлериниң болгаш будурулгелериниң ажылдакчыларының шиитпирлеп тургустунган пзаофаньчылар ажелеп ап болуур».

Хунвэйбиннериниң Пекинде чыыпырган хуудустарындан биздингень-биле алырга, «культура революциязының» организакчылары ооң кедергей чоруудан ойталап турар дээр чүве-биле кажарларарын орладажып турар. Чижээ, «политиктиг демиселдиң «шивилизастаан хевирге» чорудар ужурлуг деп, Мао Цзэ-дуң медеглээн дээрзин дыңнадып турар. «Контрреволюстугаларның ыт бапгарын буза тавыар» деп кыйгырыгныг сөстерни бижээн. Пекинде таратпан листовкаларже кичээнгейни көрүндурбүшаан. Мао Цзэ-дуң «бир эвес бис ыңдыг хевир-биле масселаларны ажылаар болзувуеса, олар бистиң тоовас апаар» дээр чүвени база чугаалаан дижип турар.

«Дун-фан хун» полктуң цзаофаньчыларының хапсы боозу пекинде көстүп келген. Амгы шанхай удуртулчулар-биле Мао Цзэ-дуңнуң бесседаларын ол дашны бооза таймыбырлап турар. Дапсы боонуң авторунуң хереглээни-биле алырга, ол бесседаның үезинде Мао Цзэ-дуң «Шаңыи можунуң дуржуагазыны» чүүлдүгаүлген. Кыдат парлазганың дыңнадыгларындан ап көөрге, ол можуда мвошаздунчулар шеригниң дузазы-биле «эрге-чагырганы эжелеп алган». «Февраль, март, апрель ооң-даа артык чугула болуур» дээрзин Мао Цзэ-дуң база чугаалаан.

Совет Эвилелиниге өөжээнниг чорукту өөскүдери-биле организастаан кампания кыдат парлазгада үргүлчүлеп турар. Солуннарда боттарының негелеп чогаадып алган болгаш Синьхуа агентилелдиң тарадып турар антисоветтиг материалдар долган (СЭТА).

Ханойнуң агаарынга

ХАНОЙ. (СЭТА). Март 5-те Вьетнамның Демократтыг Республиказының зенит кезектери АКШ-тың бир самолёдун ацдара аткан. Ынчангаш ВДР-ниң агаарынга ацдара аткан америк самолёттарның ниити саны 1705 четкен дээрзин ВИА агентилел дыңнадып турар.

Бирги бадылаашкынга

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижке келген баштайгы медээлерни ёзугаар алырга, Францияның Национал хуралынга соңгулдага бадылаашкынның баштайгы эзлчээнде-ле хөй болуп кандидаттар бадылаашкынның вегеттинер хөй нуруузун алган. Соңгуттургаларның аразында — премьер-министр Жорж Помпиду, көдээ ажылагый министри Эдгар Фор база экономика болгаш сан министри Мишель Дебре олар бар болган.

ШЫН 1967 ч. март 7 Үшкү арын

Культура амыдыралының

чаа чүүлү

ЧЕДИИШКИННИГ ШЕНЕЛДЕ

Республика радиозунуң болгаш телевидениезинiң чанынга симфониялыг оркестрни организастап тургускандан бээр чыл безин четпээн. Ынчалзажок бо аныяк коллектив чон ортузунга музыка культуразын суртаалдаар талазыбиле чамдык ажылдарны кылган. Оркестриң күүседкени тыва композиторларның аялгалары эфирге чаңгыланып, радиоламчыдылгаларын каастап, хөгжүмчүдеринге калбаа-биле ажыглаттынып турар апарган.

Симфониялыг оркестриң коллективи чүгле радио болгаш телевидение дамчыштыр концерт көргүзериниң аңгыда Культура бажыннарынга, клубтарга көргүзер түскай программаларны база белеткегилээн. Оларның кыска хуусаада белеткеп алган чогаалдарыбиле кайызы-даа 1,5 шак программалыг ийи концертти көргүзүп болур.

Симфониялыг оркестриң концерттеринге кол черни орус болгаш даштыкы классиктериң алдар-сураглыг чогаалдары ээлээр ужурлуг. Ынчангаш программада классиктер Бетховенниң, Моцарттың, Чайковскийниң, Римский-Корсаковтуң ээлээн каш чогаалдары база кирип турар. Оон-биле чергелештир тыва композиторлар Алексей Чыргал-оол, Ростислав Кенденбиль, Саая Бюрбээ, Александр Лаптан оларның симфониялыг оркестрге тааржыр дээре дээн чогаалдары база бар.

Бистиң республиканың төөгүзүнде бирги симфониялыг оркестриң ойнаарын Кызылга хурал-суглаага чоораан көрген эштер хөй. Ынчалзажок чер-черде хөй чон оон-биле ам-даа таныш эвес.

Чоокта чаа оркестриң баштайгы үнүүшкүнүн Чөөн-Хемчик районунче организастаан. Программаны тургузарда чартык кезиин чонга билдингир тыва ырлар болгаш музыкалар, а бир чартыын классиктиг музыка ээлээн турар кылдыр таарыштырган.

Бирги концертти Чаданна хоорайга көргүскен. Анаа уругларның музыка школазының башкылары, үстүкү класстарның өөренкичилери олурушкан. А дараазында хүн оркестриң артистери «Сүт-Хөл» совхозтуң клубунга ойнаан. Кайы-даа черлерге залдар чык доддур, чамдык кижилер коридорга туруп алгаш кайтамчык музыканы дыннап турган.

Чаданага болган концерт соонда Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Семен Лукич Бухтуев сценага үнүп келгеш, чыылганнарның мурнундан мынча дээн:

— Бөгүнге чедир Чадананың чону Бетховенниң, Моцарттың чогаалдарын чүгле радио дамчыштыр дыннап турган. А бо кежээ ону бир-ле дугаар сценага ойнаанын дыннадывыс. Бо дээрге улуг болуушкун-дур. Оркестриң артистери черле эки ойнады. Оларга чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерни күзеп каздыл..

«Сүт-Хөл» совхозка болган концертти совхозтуң ажылчыннары болгаш тускай әртемниглери, Сүг-Аксының интеллигенциязы Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады, СЭКП обкомунуң секретары эш Шойгу-биле ужуражылга соонда сонуургап көрген. Концерт база-ла улуг чедиишкиннии-биле эрткен.

— Бистиң маңаа бо хире хөй киржикчилерлиг оркестр бир-де дугаар ойнады. Солун-на-дыр. Түү дээр боор. Эң ылаңгыя ыраажы Таспаанчык Өшкү-Саар Александр Лаптанның «Авай», Алексей Чыргал-оолдуң «Улуг-Хемим-Енисейим» деп ырларын онза эки күүседтти. Хөгжүмчү күүседикчилерниң Бүгү-Россия конкурузунуң дипломантызы Иван Орехов лимби-биле тергиин-не ойнаар-дыр. База катап аалдап кээп көрүнер. Чалап тур бис—деп, сүт-хөлчүлер чалап турган.

Симфониялыг оркестриң районга көргүскен баштайгы ийи концерттеринге хамаарыштыр кандыг түңнелди үндүрүп болурул? Бирээде, тыва чонның культуразының уламна өзүп, классиктиг болгаш совет музыка культуразынга сонуургалының бедээнин хереглеп турар. Ийиде, чонның ол сонуургалын улам бедидер төлээде, музыка культуразын чедингир кылдыр суртаалдаарын амыдырал бистен негеп турар апарганы иле. Үште, тыва радионуң болгаш телевидениениң симфониялыг оркестри ам-даа аныяк, бүгү хөгжүмчүлер-биле четчелеттинмээн-даа болза, чонның сонуургалын чаалап ап эгелээн.

Оркестриң артистерин чонның чылыг хүлээп алыышкыны чалгынандырган. Олар чаа-чаа, солун программаларны белеткеп, музыка культуразын пропагандалаар хереңге төлептиг салыышкының киирер дээрзинге чигзиниг чок.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ VI КЫШКЫ СПАРТАКИАДАЗЫ

А. Глухов капшагай маңнаан

Март 4-те Кызыл хоорайга туманнап турар соок эртен болган. Ынчалза-даа хоорайның күш-культура бажыңының чанында бөлүк автобуска хаактарын туткан спортчулар далашкан олуруп турганнар. Кажан 11 шак ажып турда Тайга станциязының агаары республиканың профэвилелдериниң VI кышкы спартакиадазының киржикчилерин маңаан ышкаш каап чылыг хүн таварышкан.

Судьялар 5, 10, 15, 30 км хаак оруунче спортчуларны салып үндүрүп турган. 22 минута 29 секундада Бай-Хаактың ортумак школазының онгу класының өөреникчизи Тома Куклина 5 км дистанцияны бир дугаарында дооскаш, бирги черни чаалап алган. Ийиги черни башкыларның профэвилел обкомунуң төлээзи Валя Бударева эгелээн.

10 км хаак оруунга херээженнерниң арааныңа болган маргылдаа көрүкчүлериниң онза сонуургалын көдүргөн. Баштайгы 5 километрни эртерде Рая Егорова, Алла Краснощекова болгаш Эльвира Чооду оларның арааныңа демисел чидят эрткен. Ынчалза-даа кодээ ажыл-агыйның профэвилел обкомунуң төлээзи Алла Краснощекова бодунуң удурланыкчыларын эртип каапкаш, дистанцияны 42 минута 52 секундада маңнааш тиилекчи болган. Ол дээрге бирги разрядтың нормазындан бедик түңнел болур. А ийиги черни харылзаа болгаш транспорт ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң ажылдакчызы Рая Егорова эгелээн. Үшкү черни Бии-Хем районнуң төлээзи Валентина Овцина алган. Ол дистанцияны 44 минута 52 секундада эрткен.

15 км дистанцияның баштайгы 5 километринде Валера Огнев дөрт кижини арткеш, чедиишкинниг маңнап турган. Ол ол хевээр кымгадаа четтирбейн 1 шак 04 минута 38 секундада маңнааш, тиилекчи болган. Ийиги-үшкү черлерни Таңды районнуң болгаш Хову-Аксының төлээлери Григорьев биле Каволев олар үлешкен.

ЧУРУКТА: Д. Куклина.

Эр улустуң 30 км хаак оруунга демисел онза солуп эрткен. Ийи катап 10 километрни эрткеш, дистанцияны доозар. Ынчангаш кым маңнаар маңнап турары көрүкчүлерге билдинип турган. Алды дугаарында маңнап үнген Хову-Аксының төлээзи Петр Цветков баштайгы он километрде бодунуң удурланыкчыларын бараан-даа көзүлбеш черге каапкаш, 40 минута эрткен. Ол барык-ла бир дугаар үнген кижиден бир километр ырап чоруй барган. Бо дистанцияга Анатолий Глухов кылымак маңнаан. Ол 20 километрни эртип чорда хаагы сына берген. Ынчалза-даа хаак оруунуң хынакчызының хаагын дилеп алган, дистанцияны 2 шак 21 минута 18 секундада эрткеш, үшкү черни ээлээр аргалыг болган.

Бирги черни Хову-Аксының төлээзи Петр Цветков алган. Ол 30 километрни 2 шак 16 минута 07 секундада дооскан. А ийиги черни Таңды райондан келген чиик атлетика талазы-биле спорт мастериниң кандидады Ркашев ээлээн. Дараазында хүн спартакиада Хербис даанда хаак базазынга болган.

Таңдычылар шылгарааң

— Кай баарың ол, эш?

— Хаак базазынче.

— Оруувус чаңгыс-тыр, мен база ынаар барайн дээш. Улус-даа арбындыр аа.

— Ам чаа бир автобустан чыдыл калдым, сыңмайн бардым мышкажыл. Ынчанмайн канчаар, кым көрүкселвес дээр силер. Каш шакта эгелээр ирги?

— Он ийи шакта эгелээр. Ам-даа үе бар-дыр, четтиге бээр боор бис—дээн, далашкан чугаа эрткен улуг үнде Кызылдың «Восток» дээр автобус доктаар черинге дыннаалып турган. Шынап-ла ынчан улуг-биче кижилер аңаа (хаак-дла, шанак-даа тутканы бар, барык дөгереэн чиик кылдыр кеттингеп) уурук-суурук оон-моон кээп, чаңгыс черге чыглып, автобус кээрге оңа-биле чоруп турган. Кажан-даа ол хире хөй кижи чыылбаан, профэвилелдериниң кыштки спартакиадазының сөөлгү хүнү кызылчыларны шак ынчаар бодунче хаара тудупканы ол.

Ол хүн эр улустуң 4×10, херээжен улустуң 3×5 километрге хаак эстафетазы болгаш 20 километрни биатлон (хаактыг маңнавышаан 20 катап адар) болган. Маргылдааның болган чери—хаак базазының тургустуунган черя Хербис даа. Кижилериниң хөйү дээрге кандыг-бир улуг байырлалда-ла чыылган.

Маргылдаа эгелээн. Эр болгаш херээжен улустуң эстафетазының бирги этавы барык хары үзүн эгелээн. Көрүкчүлер хаактары, шанактарыбиле дагдан бадып, чунгулавышаан, кымның баштай келирин маңап тургулаан.

— Кээр четти бе?—деп, озалдап келген көрүкчүлер бо-ла айтыргылап турган.

Эстафета организастыг эгелээн. Оон киржикчилери озалдаваан-даа. Барык дөгереэн чогуур үе-шагында кээп, чедер-четпес түүлдерин хынаттынып алгаш келгилээн. Эр улустуң 4×10 км эстафетатазынга 15 команда, херээжен улустуң 3×5 км эстафедазынга 16 команда киришкен. Моон алгаш көөрге эстафеданың киржикчилери, аңаа киришкен командаларның саны хөй болган деп чүве билдингир-дир.

Эстафедага эвээш үе-шагын көргүскөн, каптагай хаакчыларны көөрү кымга магадайчыг эвес дээр! Көрүкчүлериниң күзели-ле, маңаан чүвеэн-ле ол.

— Кел чор, кел чор!—дээн үн оон-моон үнгүлээн.

— Дыннанар! Он бир дугаарлыг кижи кел чор, эстафета дамчыдар ажын белеткеңер! — деп микрофонда үн дыннаагын.

Суук-суук, дүргеп шалыпкын маңы-биле келгеш, аныяк уруг эстафетазын дамчыдыпкан. Ол Рая Егорова болган. Егорова Кызылдың даараныла комбинадыында ажылдап турар. Ол хаакка багай эвес маңнаарын көргүскен. Шак ындыг капшагайлар уурук-суурук кээп-ле турган. Оларның бирээзинге Катя Таскаракова база хамаарышкан. Ол Тожу райондан келген хаакчы, Херээжен улустуң эстафетазы көрүштүг, дүшкүүрлүг эрткен.

Эр улустуң эстафетазы оон-даа артык дүшкүүрлүг болуп эрткен. Сөөлгү этап. Бир дугаарында Хову-Аксыдан келген Анатолий Глухов маңнап келгеш, эстафетазын ажы Петр Цветковка дамчыткан. Ол алды дугаарында үнгеш финишке бир дугаарында кээп, бодунуң бирги разрядчы адын бүзүредип шыдаан. Таңдычылар эстафетага багай эвес белеткелиг ынчаар көргүскен.

20 км биатлонга 14 эр кижи киришкен. Аңаа Иван Козлов (Кызыл), Виктор Иргашов (Таңды), Лопатин (Хову-Аксы) болгаш өскелер-даа баштай кээп, багай эвес түңнелди көргүскеннер.

Ниитизи-биле ол хүн маргылдаа организастыг, бедик деңнелге эрткен. Ол дугайын спартакиаданың түңнелинге тураскаатқан кежээге тодаргайы-биле илерээн. Биатлонга бирги черни Иван Козлов. (Кызыл) 1:43,"ийиги черни Виктор Иргашов (Таңды) 1:52, 58, үшкү черни Лопатин (Хову-Аксы) 1:53,07 үе-шакта келгеш, алгылаан.

Эр улустуң 4×10 км эстафетазынга бирги черни Хову-Аксы (2:37, 52), ийиги черни Таңды (2:38, 22), үшкү черни чырыдыышкын ажылдакчыларының профэвилел обкому (2:39, 53) алгылаан.

Херээжен улустуң 3×5 км эстафетазынга бирги черни Таңды (1:17, 24), ийиги черни күрүне албан черлериниң профэвилел обкому (1:18, 55), үшкү черни тудуг ажылдакчыларының профэвилел обкому (1:19, 20) алган.

Четпес түүе—чамдык районнарның командаларының белеткелиниң кошкаа болган Каа-Хем, Тожу, Тес-Хем районнарның командаларының киржикчилери белеткел кошкан болганындан чамдык киржикчилери киришпейн барган.

К. САТ.

Профэвилелдериниң кышкы спартакиадазының эстафетаже үнүп турары. В. Тартак биле А. Кумактың фотолары.

Эмнедип келген тарбаган

Чамдык дириг амытаннар чылдың дөрт үезиниң барык ийизин ижээп кыштаар. Ындыгларга тарбаган база хамаарыжыр. Ынчалзадаа Кызылдың аныяк натуралистер станциязында Марина деп шолалыг бир харлыг тарбаган бо кыштың ижээнге удуп эрттирбээн. Ол кышкы хүннерде удуурунга туралыг-даа болза, чемненип, уруглар-биле ойнап каап эрттиргеп.

Станциянын агаар-бойдуска болгаш дириг амытаннарга ынак бичии уругларны аян-чорукка чоралаш, оңу эрткен чаймын тудуп алгаш, Марина деп адай бергенер. Ол ам станцияның бир өрээлинде омак-хөглүг өзүп турар. № 11 школаның өөреникчилери Оля Медведева, Галя Кравченко болгаш Оля Олег Шестаков алышкылар бодунуң ынак эжингүн хүн бүрү эдилеп өзүгаар ажаап, хайгаарабышаан, оон кадымның дугайында демдеглел дептеринге үргүлчү бижип турарлар.

Бир ий бурунгаар уруглар Мариназын чемгерип, ажаап көрүп турарга оон мойнунда кезек чери тазара берген болган. Олар үр-даа бодаммайн хоорэтсан станцияга чедире берген. Ол чаптанчыг амытанны эмчилер шимчип көргеш, боржаалаан-дыр, дарый эмневес болза халдавырыг аарыг болгай деп уругларга сүмелээн.

— Ынчал-ла көрүнер, бистиң Мариназыс кончуг угаанныг чараш амытан чүве, оңу эдилежип хайгаарап көрүп турар бис—деп, уруглар эмчилерге чугаалаан.

Мындыг дириг амытанга эмчилер бир дугаар-ла таварышканы ол. Чамдыктазы ол чүл дээрзин безин билбес болган. Бо дээрге оларга ховар таварылганың бирээзи болган.

Эмчилер Мариканы АСДР-3 деп эм-биле эмнеп эгелээн. Оон кадыы хүн бүрүде экижип, чамдыкта эмчилерни бо-ла каттырты берген турар. Бир катап таңнын олурарга эктиниң кырынга бирле чүве часкапкаш, ыңай болган. Ол девидээки-биле тура халып келгеш, хая көрүргө, кужур Маринаң бо-ла дешкилеп ойнаан турган. Оон ол чаптааны-биле ак чигир холуп каан хлебти бээрге: демгизи хөлчок амыраан чип турар болган. Бир борбакты чипкеш, таңнындыле «ам база» дээжиг манап көрүп турган. Ынчалза-даа Мариканың эң ынак чеми—тоорук. Аныяк натуралистер ол бичии аңчыгаштың чемненир чурумун доктаадыл, янзы-бүрү чемниле чемгерип турарлар. Адаан чемнеривистен аңгыда тарбаган чиг картофельди, морковьту хүгелдии-биле чип турар. Ол эмчиге ай хире эмнеткениниң сөөлүмде сегүп, ам ынак өөнүктеринде чеде берген. Натуралистер станциязында уруглар ийи диицни база өстүрүп турарлар. Мурнунда оларның булуңгуга языты-мелегей база турган. Эрткен чылын пионерлер оюу Кызылдың № 3 ясли-садында чаштарга белекке бергенер.

Бо чазын чылый бээрге ол булуңгучашка өске-даа дириг амытаннарны эккеп азыраарым, оларның аажы-чаңының дугайын солун медээни хүн демдеглелинге бижиирим уруглар шиитпирлээн.

К. АЛЕКСЕЕВ.

БОЙДУС БУЛУҢ

Кавыыргаан түлүк-биле

Оюн Сам-оол-биле ийилээ хүнзедир аң сүрүн келгеш, көнгүс куругланып, пат-ла могап-турушкан, элең-тендин калгып кел чор бис. Одаг ырак, хар кылын, чедери мырыңай бергедээн. Олчалыг болза, омак-хөглүг болгай эртик, а бисте дээрге хүн дургузунда бошталып калган курут таптар ооргадыр халаңайныл чоруур бо-ла. Оюн Сам-оол бир-ийи бээкаш-ла туруп алыр, арнында дамырак кара суг дег ягып бадып турар дерил чеңя-биле чодар, харны адыштаап акемнче книр каар мынаыр. «Одагга чедер кижи боор бе, турупкан-дыр» деп, мен бүдүү иштимде дүвүреп бодандым.

Та канчап билбээнин ол чүве ийик, азы удуп чыдырда кырынга келгенивис ол ийик бе, мырыңай-ла чаңмыстан, шет арааныңан, элик куураш-каараш кылдыр халып ыңай-ла болду. Хенертен хойган, чаңы багай аът дег, бистер база-ла далдыр-долдур салчып ыңай-ла болдувус. Аар чүүкту дүжүрүп каапканы дег, могап-шылаанывыс ыя арааныңда арлы хона берген. Ана бараа эдеп чүве! Тура-соруктуң күжү деп чүве ол ыйнаан. Чонаада-ла чыдыныыр чыгны чораан Сам-оол элик көрүп каап, меңээ кыыдыр-ла четтирбейн барды. Мен база-ла доңнүң кырынга үне халып келгенимни билбейн барган мен. Боо даажы ийи улай «тиг-тиг» дээш, эзимге чаңгыланы берди.

Кижимин көөрүмге, омак-сергээ сүргей апарган бо тур.

— Че, чүл? Канчалдың?

— Хүдбүс тур! Бир ок чаа дегди ышкаш, өзеп иштинче караш дидя. Үжүп калган боор.

— Күжүр арии! Кедергей-ле каптагай маңнадың аа. Оон башка алдырбайн баар ийик. А могап турупканың канчап барганы ол?

— Кавыргаан түлүп-биле мындыг чүве-дир ийин. Могап-турупканым арлып чаштай берип-тир. Ам сактырымга артында-ла чиик-чаак-тыр мен.

— Уваа, апаада база мындыг болзуңаа аде. Ылаңгыя ажылга аан.

— Харын дедаан. Ажылга чамдыкта дашкаар арлы бергилээр чаа база тургулаар болдур эвеспе.

— Ажылга-даа ынчаар чаңчыгып болгай-ла. Демги бир «өөнүүнө» бile дыка сүрүшпес болзуңза, хамык-ла чүве чаагай болганы ол-дур. Чамдыкта боостаа соктай бээр кижи боорга, оозун эдээртп кыжырып турары ол—деп бодаан ийикпе, кижим арай-ла доңгун харылыды:

— Чаа, ажыл-ужул, «өөнүүк-аңныкө» деп үүнүл, оол! Доо ол аңны сойгаш, бларын согажылап турар-ла болгай.

— Ындыг-мындыг, харын. Ооразы, хөлүн эртир хөорей берип-тир мен. Хулбузун кайда ийик?

— Доо ол, өзеп иштинде. Чаа дегген, артында-ла шак дидя, бажынга азы мойнунга дээптери ол бе.

— Доң мяшка дээпкен эвес ыйнаан. Огу чоп аажок хайыгайны берде.

— Кайын мяшка дээр. Сөөкке дегди, харын.

Аңның ушкан черинге келдивис. Куруг! Хулбуе көнгүс-ле ыан-ядык, чара улдап чоруй барган. Кижимниң арны агарыкаай бергеп, аңгадап тур. Чанында дыгта ок чара шаапкан чер көстүп тур.

— Көр даан бо, дыгка дегген-дир.

— Таан-даа! Орта чоор бе ол. Далчыр эвес, канчап дыт адыптар чүвел. Оода бир ок ыяавыла дегген турар ужуралт. Бо аңны истээр херек...

Кадык аң деп чүвеня биле-тура-ла, эштп сорук киирип хөөредим:

— Дээпкен боор. Доң-кодузупче дээптерге хан үнмес чүве болгай.

— Ындыг болбайн ваа — дээш, кижим улам-на амырады.

Демги кадык эликтп сүрүп, аът илиринккеш, одагта чедип келгенин Сам-оол көнгүс биябейн барган дивес силер бе.

К.АРАКЧАА.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

МАРТ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рита» 11, 1, «Зэмзиргей эриите» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 6, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Биче сержант болгаш өскелер-даа» 2.30, «Офицерлер болгаш оон ат-алдары» (1-ги, 2-ги сериялары) 4.30, 7.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шиитккел тевиг» 10.30, 2.40, «Көмеге артында чырык» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кижи-амфибия», 3, «Тунивль» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

НАЙЫРАЛДЫҢ ЧЕЛЭЭЖИ

Тожу-биле баймрлашчаш чоруптарывыстың мурнуу чарыында, Алаас хөлдүң кыдынга улуг одагны ужудуп алгаш, Сибирь улустарының база латыштарның ырларын ырлажып турувуста, янзы-бүрү өөнүг челээш чаражы копчуг кылдыр көстүп келди. Ынчап хүн даг бажынга олуруп турган үезин чүве. Сыпының кыйгы салган алгызын ол кежээ дыннаан бис.

Челээштиң бир ужу хөлдүң кызаннаштарының арааныпче шымнып кирген, а өске ужу даглар артынче чаштып чоруй барган турган. Харындаа ол бистиң ынак Балдий далаймысче ырап чоруй барган ышкаш салгындырган. Алаас хөлдүң ол челээжи биске уттумдурбас.

«Мээң чайым» деп аттыг делгелге Лиепайның төөгү-уран чүүл музейинге чаа чыл мурнуу чарыында ажыттынган. Бис Тывадан ээп келгеш, Лиепайның металлургтарын, балыкчыларын, база бүгү ажыл-ишчилерин оон-биле таныштырар дээш Енисей дугайында, ак-көк хемнин, тайгаларның база ужуражып чугаалашканывыс балыкчылар, инженерлер, ураң-шеверлер дутайында үргүлчү чугаалап турган бис. Тывага тыртырган чуруктарывысты делгеп көргүзүп турдувус. Чогаалчы Олаф Гутманис Тыва дугайында чогаатқан шүлүктерин ноичаан. «Лиепайжыларны Тыва-биле ам-даа чоок таныштырар-дыр» дээн бодал тыптып келгеп.

Чуруктар Бируты Бауманиың, чогаалчы Олаф Гутманистиң база бо чүүлдүң автору журналистиң чогаадыкчы ажылының отчёдуп организастаарынга Латвий ССР-ниң чогаалчылар Эвилелиниң салбыры база Латвий ССР-ниң журналистер эвилели биске дузаны чедирген. Тыртырган болгаш чураан он-он чуруктар, чогаатқан шүлүктер, дүрген хемниң агымының хевир книр чазай шаап каапы скульптураларны дээш оон-даа өске хөй чүүлдер мужейнинг ийи залын долдур астыган. Ындыг делгелгенин бистиң республикага бир дугаар ажыттынып турары ол.

Чуруктарда: үстүнде—Тыва дугайында «Мээң чаным» деп делгелгеш чогаалчы Олаф Гутманистиң (ортузунда) көрүкчүлерге таймырлап турары.

Г. Биезистиң фотозу.

Адаанда он талазында — Бирута Бауманның «Азас хөлде» деп чураан чуруу.

Тыва дугайында «Мээң чайым» деп ол делгелгеш хөй диепайжылар, бистиң курорттуң аалчылары, Ригадан келген бөлүк чогаалчылар, Эстонияның очеркистери, Риганың телестудия ажылдакчылары улуг сонуургал-биле көргеннер.

Тыва черниң каас-чаяан чурумалын, оон эптиг-эалдек ажыл-ишчи кижилерин ам-даа сактып чоруурдур бис. Балдий далайның кыдынында Лиепайда чүгле дөрт таныштыг бис деп сапаваңар. Силерниң таныштарыңар ковудээн. Алаас хөлдүң челээжи улам өнгүр хереллеңгеш, пайыралдың челээжи болу берген.

ГУНАР БИЕЗИС,
журналист.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченке кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР. Редакторнуң 24-63 редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харылысалгалыг секретарының 23-35 партийжи амылыра» киллизинин 23-54 агитация болгаш пропаганда киллизинин 37-13, колзе ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетүүт киллизинин 22-64, чагаа ажылчын болгаш колзе корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амылыра» киллистериниң 21-23, яштыг информация киллизинин 20—60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00281.

СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ АЛДАР!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эдилгенге

ШЫН

1967 ч.
МАРТ
8
СРЕДА
№ 57 (6694).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50

Делегей херээженнериниң хүнү — Март 8-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның совет херээженнерге

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер херээженнер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди делегей херээженнериниң хүнү—Март 8-зи дең эрге дээш, демократия болгаш социализм дээш, улустарның хосталгазы болгаш национал хамаарышпас чоруу дээш, бүгү делегейге тайбың дээш демиселге херээженнерниң эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалы-биле холбаштыр силерге изиг болгаш чүректиң ханызындан байырны чедирип тур!

Бистиң чуртувуска Март 8-тиң хүнү улустуң эң ынак байырлалдарының бирээзи болу берген, ол болза совет нитилелде херээженнер кайы хире аажок улуг хүндүткелди ажыглап турарының чайыннанчак херечилериниң бирээзи-дир.

Бо чылын бистиң Төрээн чуртувус Октябрьяның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглээр. Алдарлыг юбилей делегей херээженнерининң хүнүн онза ужур-дузалыг болдуруп турар. Октябрь революциязының тиилелгези херээженнерниң эрге-шөлээ чок чоруун узуткап, оларга эрге-шөлээни берген болгаш нитилел, политиктиг чогаадыкчы ажыл-чорудулганың делгем оруунче киирген, херээженнерниң талантыларын болгаш арга-ларын хөгжүдеринге кызыгаар чок арга-ларны ажыткан. Совет херээженнер эр кижилер-биле кады дайынның кадыг-дошкун чылдарында-даа, тайбың тургузуушкуннуң чылдарында-даа эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруктуң үлегер-чижээн көргүскен. Төрээн чурттуң чаагай чоруунга, коммунизмниң тиилелгези дээш эрес-маадырлыг болгаш шудургу ажылдап келген болгаш ажылдап-даа турар. Делегейде социалистиг тургузугнуң баштайгы тургузукчуларының үлүүнге онаашкан бүгү бергелерни болгаш шылгалдаларны олар шыдажып эрткен.

Социализмниң байдалдарында бистиң чуртувустуң херээженнери хостуг болгаш ден эргелиг, чоргаар болгаш дидим, эртемниг болгаш идепкейжи, боттарының келир үезинге бүзүрелдиг болгаш аас-кежиктиг болган. Бүгү делегейниң хөй миллион ажылчы хережээннери оларны магадап, оларны эдерип, оларга деннежип турар.

Херээженнерниң энергиязы болгаш инициативазы илереттинерине делгем орук ССРЭ-де ажыттынган. Үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда, эртемде, чырыдыышкында болгаш кадык камгалалында, литературада болгаш уран түүлде, спорт организацияларында болгаш уруглар албан черлеринде хөй миллион совет ажыл-ишчи херээженнер ажылдап турар. Оларның талантызы, сагынгыр угааны, ажыл-агыйжы, сагыш човангыр чоруу чер болганда, коммунистиг тургузуушкуннуң кайы-даа адырында илереп турар.

Владимир Ильич Ленинниң чагыгларын удуртулга болдурбушаан, совет херээженнер бүгү күрүне ажыл-херектеринге: совет хоойлуларны, улус ажыл-агыйын болгаш культураны хөгжүдеринин планнарын ажылдап кылырынга болгаш хүлээп алырынга, партияның болгаш Совет эрге-чагырганың иштики база даштыкы политиказын боттандырарынга эр кижилер-биле бир дөмей идепкейлиг киржип турар. Партия съездилеринче болгаш конференцияларже, ССРЭ-ниң Дээди Совединге, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтеринге, чер-чер Советтеринге чүс-чүс мун херээженнерни сонгуп турар.

Бистиң херээженнеривис боттарының оолдарын болгаш кыстарын совет кижиниң эки мөзүг-шынарлары—коммунизмниң идеалдарынга шынчы болур чорукка, бедик политиктиг медерелге, күш-ажылга ынак болур чорукка, коллективизмге, совет патриотизмге болгаш пролетаржы интернационализмге кижизидип база хевирлеп турар.

Херээженнерниң амыдырал-чуртталгазы улам эки болгаш каас-шиник болзун дээш Коммунистиг партияның Төп Комитеди биле Совет чазак үргүлчү сагыш салып, оларның угаан-бодал негелделерин улам долдур хандырарынче чүткүп турар. Чурттага-амыдырал байдалдары чылдын-на экижип, уруглар садтары болгаш яслилери улам көвүдеп, улус өөредилгези болгаш кадык камгалалы сайзырангайжып орар. Совет өг-бүле үргүлчү бижыгып, коммунистиг моральдың принциптери бистиң амыдыралывысче улам бижыы-биле сиңнигип турар.

Делегейниң херээженнер шимчээшкинине совет херээженнерниң ролю улуг. Бүгү делегейниң депшилгелиг херээженнер организацияларының харылзаазы чылдын-на бижыгып орар. Эргемедел чок болгаш ядамык-түрекги чоруктарга удур, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш, улустар аразынга тайбың болгаш найырал дээш, уруглардың аас-кежин дээш демиселчилериниң мурнуку одуругларынга Совет Эвилелиниң херээженнери чоруп, олар Вьетнамда америк дээрбечи агрессияга удур, делегейниң чаа дайынының халавыынче империалистерниң кижи төрелгетенни киир тырттар дээр ораладажыышкыннарынга удур шиитпирлиг демисежип турар.

Совет херээженнер бүгү улус-биле кады партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш моон сонгаар-даа могаг чок демисежир, бистиң Ада-чуртувустуң күчүг-шыдалын боттарының эрес-шудургу ажыл-ижи-биле бижыглаар. Улуг Октябрьның 50 чылын үлетпүрге болгаш көдээ ажыл-агыйга, эртемге болгаш техникага чаа-чаа чедиишкиннери-биле уткуур дээрзинге СЭКП Төп Комитеди ханы бүзүрелдиг.

Совет херээженнерни СЭКП ТК-ның кыйгырары болза:

— Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр, марксизм-ленинизмнин тиилеттирбес тугунун адаанга улам сырый каттыжынар;

— Коммунизм тургузукчуларының, тайбың дээш идепкейлиг демиселчилерниң мурнуку одуругларынга болунар;

— Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының херээженнери-биле сырый найыралды үргүлчү бижыгланар, күш-ажылдың, хөй-ниити ажыл-чорудулганың болгаш уругларны кижизидериниң дуржулгазын оларның-биле солчунар;

— Делегейнин бүгү чурттарының ажылчы херээженнери-биле интернационалчы харылзааларны могаг чок бижыглаңар.

Совет херээженнер күш-ажылга, күрүне болгаш хөй-ниити ажыл-чорудулгазынга чогаадыкчы чедиишкиннерлиг, амыдырал-чуртталгага чаагай аас-кежиктиг болурун СЭКП Төп Комитеди изин-биле күзеп тур.

Совет херээженнерге хосталганы, дең эргени болгаш аас-кежикти берген Улуг Октябрь делгерезин!

Совет херээженнерге алдар болгаш хүндү!

Бүгү черниң ажыл-ишчи херээженнери делгерезин!

Делегейниң херээженнер хүнү—Март 8-зи делгерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

ЧАА-ЧАА УЛУГ БОТТАНДЫРЫЫШКЫННАРЖЕ!

А. Н. Косыгинниң соңгукчулар-биле ужуражыышкыны

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң депутадынга боттарының кандидады—СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Алексей Николаевич Косыгин-биле ужуражыр дээш Москваның Фрунзе сонгулда округунуң ажылчы чоннарының төлээлелчилери март 6-да Улуг театрга чедип келген.

Партияның Фрунзе райкомунуң бирге секретары С. С. Грузинов хуралды ажыткан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Радиотехника болгаш электротехника институдунуң директору, академик В. А. Котельников, Москваның «Стальмонтаж» трестиниң бригадир тудуг-монтаж эргелелиниң монтажниктер бригадири И. И. Иванов, № 20 школаның башкызы А. П. Никитина, Москваның П. И. Чайковский аттыг консерваториязының студентизи Ольга Фадеева А. Н. Косыгинниң Фрунзе сонгулда округунуң талазы-биле РСФСР-ниң Дээди Совединге бадылаттырар дээш чөпшээрешкенинин дугайында медээни соңгукчулар чаагай сеткил ханыышкын-биле уткаанын чугаалаан. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш, тайбыңны быжыглаар дээш, коммунизм дээш март 12-де боттарының бадылаашкыннарын соңгукчулар чаңгыс эп-сеткилдиг бээр дээрзин ораторлар онаалап демдеглээн.

Бүзүреттирген кижи — Даштыкы садыг министерствозунуң ажылдакчызы инженер Г. П. Великий бистиң чуртувус Улуг Октябрьның 50 чылыче чоокшулап ораның демдеглээн. Социалистиг Төрээн чурттуң кайгамчык улуг чедиишкиннери ам бистерге онза көскү. Ленинчи партияның удуртулгазы-биле бистиң чуртувус күчүлүг социалистиг индустриалдыг күрүне апарган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы бедик албан-дужаалга Алексей Николаевич Косыгин ужуртүнелдиг улуг ажылды чорудуп турар. Бүгү күжүн, улуг дуржулгазын болгаш билиин ол бистиң чуртувуска коммунизмниң тургузарының херээнге берип турар деп, оратор моделээн.

Депутатка төлептиг кандидат А. Н. Косыгин дээш бадылаарынче соңгукчуларны Г. П. Великий кыйгырган.

Чыылганнарга чылы-биле үткүтүргэн А. Н. Косыгин чүве чугаалаан.

РСФСР-ниң Дээди Соведининиң депутадынга боттарының кандидазы кылдыр депшиткеш, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, эртем ажылдакчыларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларның аңаа көргүскен улуг алдары дээш А. Н. Косыгин ханы өөрүп четтирипишкинин илереглээн. Күштүг чоруу бүгү чон-биле сырый чаңгыс эвинде болуп турар СЭКП-ниң сорулталарын болгаш политиказын чүүлдүгүүнүн көргенин илередип турар болганы-биле ол бүзүреп онза үнелиг болуп турар деп ол чугаалаан.

Совет улустуң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның ажылчы чоннарының шылтарангай тиилелгелериниң ачызында ам социализм делегей системазы болу бергеш, бистиң планетавысча шуут бадыткаттынып тургустунган. Улуг Октябрьның эгелээн херээн совет улус, өскеда чурттарның чүс-чүс милион кижилери чедиишкиннинг үргүлчүлеп турар. Эрткен орукту эргилдир көргеш, Коммунистиг партияныга баштаткан совет улустуң эрес-маадырлыг чоруу чаа-чаа улуг чаагай боттандырыышкыннарже бистиң болгаш келир үениң салгакчыларын чүс-чүс чылдарда сорук киирер дээрзин чоргаарлавышкып-биле чугаалап болур бис.

Чүве чугаалаан кижилериниң оон адынга чаагай сөстери дээш А. Н. Косыгин сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн. Ол чаагай сөстер хамыктың мурнунда бистиң алдарлыг лениичи партиявыска, оон Төп Комитединге, Совет чазакка хамааржырын эки билип тур мен деп ол чугаалаан. Силерниң идегелиңерни шыңыктырар дээш бүгү күжүмүү болгаш билиимин баарымын бодумнуң талазындан силерге бүзүредип тур мен.

Бүгү нитилел будуулгезининиң ажыктыг болур чоруун бедидеринче бистиң партиявыстың ап чоруткан угланышкынны башгайгы уре-түнелдерин шагда-ла берип эгелээн деп, Совет чазактың баштыңы чугаалаан. Совет эрге-чагырганың юбилейлиг чылы база үлетпүрде чаа-чаа чедиишкиннер-биле эгелээн. Бо чылдың январь, февральда үлетпүр продукциязын будуруп үндүрериниң планы нитилел-биле ажыр күүсеттингеп. Чаа беш чылдың бирги чылында, бо чылдың январь, февральда бистиң индустриявыстың чедиишкиннери—СЭКП ТК-ның октябрь (1964 чыл) Пленумунуң соонда бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың организастыг, ажыл-агыйжы эдертургузуушкуунуң, партияның шиитпирлерин-биле сорук киргең совет кижилериниң маадырлыг ажылжининиң чигинииг чок түңнели-дир.

Улустуң амыдырал деңнелин бедидерриче угланышкынны партия биле чазак чайгылыш чок чорудуп турар.

Чоннуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле партияның XXIII сеъездизининиң хүлээп алган калбак программазын амыдырала чайгылыш чок боттандырып турар. Бо беш чылда төлевилеттингеп программаны бүрүн күүседирип барымдаалаан, амгы үеде партияның Төп Комитединг болгаш Совет чазак ол программаны боттандырарының тодаргай арга-ларын болгаш хуусааларын көрүп турар.

Улус ажыл-агыйының чедиишкининг хөгжүдеэн чуртта чорудуп турар экономиктиг реформага чаагай салдарын чедирип турар деп, А. Н. Косыгин бодунуң чугаазынга демдеглээн. Ол реформаның үнделиин планнаашкынның болгаш ажылагыйны чорударының лениичи принциптери болуп турар.

Делегей байдалының айтырыгларынга А. Н. Косыгин доктаагаан. Коммунистиг партия биле Совет чазак бодунуң дашткы политиктиг ажылчорудулгазынга тайбыңны быжыглаарының, социалистиг болгаш коммунистиг тайбың тургузуушкунга байдалдарны хандырарының аргеажыктарын өскерлиш чок барымдаалап келген болгаш барымдаалап турарының дүтээн ол чугаалаан.

Депшилгениң оруу-биле социалистиг чурттарның бурунгаар шимчээшкинин чүү-даа чүвеге алдыртпас, ынчангаш оны кым-даа ара доктаадып шыдавас. Социалистиг чурттарның политиказы амгы шагның бүгү революсчу күштерин быжыглаарының эң чүгүлэ фактору болу берген. Ол болза улустарның антиимпериалистиг демиселинге идиг берип турар.

Империализмге удур, улуг чаагай сорулгалар—тайбың, демократия, национал хамаарышпас чорук, социализм болгаш коммунизм дээш демиселге бүгү күштерниң ходелишкиннерин ылгаштыгарырынче бистиң партиявыс болгаш Совет чазак моон сонгаар-даа чүткүүр апаар.

Сөөлгу чартык чүс чылда кижи төрелгетенниң бүгү хөгжүлдеэн Октябрь идеяларының тиилелгезиниң демдээ-биле чоруп турар деп, А. Н. Косыгин түңнелинде чугаалаан. Чаа, эң-не будынгы, социалистиг нитилелди тургускаш, бистиң чуртувус тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң тук тудукчузу, бистиң планетавыстың күш-ажылчы бүгү кижилеринге эң-пес чырыткы болу бергенинге совет кижи бүрүзү чоргаарлаңыр аргелиг. Ол чорук совет улустуң күжүн улгатгырып, чаа-чаа күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктарже, коммунизмниң тиилелгезининиң шүүрүнде улуг чаагай боттандырылгаларже ону сорук киирип турар.

Эң А. Н. Косыгинниң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган.

(СЭТА).

Бедик идегелди шынзыдарлар

Февраль 6-да, Тываның национал хөгжүм-шин театрының хуралдаар залынга сонгукчулар боттарының кандидаттары-биле ужуражыр дээш, кандыг-бир чүгүла айтырыг талазы-биле чагыг-сумелерин бээр дээш ужуражылганын айыткан шагы четпээнде-ле олуттарны шагда-ла эгелепкен, кажан-на эгелээр ирги дээнзиг манап, аразында чугаалашкан олурганнар.

Шак-даа келген. Сонгулда мурнуу чарының ужуражылга хуралын Кызыл хооркомунуң болгаш СЭКП Тыва обкомунуң политчырыдыышкын бажының консультантызы эш Дубровский ажыткаш, кымнарның-биле ужуражырын сонгукчуларга таныштырганы, РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге сонгулдалар дугайында илеткел кылыры-биле агитпункт эргелекчизи эш Борисовка сөс берген.

Эш Борисов илеткелиниң төнчүлүнде боттарының депшиткен кандидаттары дээш, март 12-де бир эпсеткилдиг бадылаарынче олурушкаларны кыйгырган.

Оон дараазында бүзүреттирген кижилер индирже уурак-суурыктап шуужуп үнүп турганнар. Олар тус-туста боттарының кандидаттарының дөпчү намдарын, ажыл-чорудулгазының дугайын сонгукчуларга таныштырганнар. Чоннуң бүзүреттиргенери боттарының кандидаттарын бүрүн деткиринче сонгукчуларны кыйгырганнар.

Үк хуралга Кызыл хоорай Совединиң депутаттарының кандидаттары көдээ ажыл-агыйның профэвилелдер обкомунуң харысаллагалыг секретары Евдокия Егоровна Калабина, Кызылда Күрүнениң педагогика институдунуң ассистентизи Александра Касхоевна Ондар, музыка училищезинин башкызы Галина Мартемьяновна Фирсова, № 1 школаның башкызы Валентина Ивановна Миронова, аъшчем үлетпүрүнүң эргелелинин кол инженери Сарыг-оол Донгакович Кызыл-оол оларны март 12-де сонгуурун санал бергеннер болгаш хуралдың киржикчилери бир үн-биле деткээннер.

А. ДЫРТЫЫ-ООЛ.

МАРТ 12 ВОСКРЕСЕНЬЕ Сонгулда XVIII

Юбилейге уткуштур

Юбилейлиг чылда Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозунуң тудугжулары артель төвүнге бир аалчылар бажының, малчынналарга беш чурттага бажыңын, хой тарып боозадыр бир пунктуну тудуп, ажыглалга киирер планчыг.

Амгы үеде артельдиң тудугжулары 3000 кубометр тудуг ыяжы белеткээр планын бурун күүсеткен болгаш оны ам тудуг шөлдеринче сөөртүп турар. Оя ажылда трактористер Хертек Өнүгү, Хертек Байыр, чолдачы Хертек Дамба олар идепкейлиг киржип турарлар.

• • •

Ол-ла колхозтуң коммунист эш Дугуржапха удурткан ийиги хойжу бригадазы Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга чедиишкинниг ужуражыр дээш бирги бригаданы чарышка кыйгырып, чүс баш хойга онаалтыр 100 хураганны алырын хүлээнгеп.

Хойжуларның сөөлү ажыл-херек-биле карышпайн турар. Кыштаглаашкын болгаш хой олдаашкыны организастыг эртип турар. Бо хүннерде төрээн 1967 хойдан 1989 хураганны камгалап алган. Ылангыя мурнакчы хойжулар Хертек Баадан, Саая Хирлиг-оол оларның кодаңнарында дыка хөй хойлар шиистээн.

Март 20-ниң бетинде

Барыын-Хемчик районунуң мал ажылдакчылары Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюнга эки күш-ажылчы белекти сөңнеп турарлар. Беш чылдың ийиги чылының бирги кварталының эът садар даалгазын колхоз болгаш совхозтар 231 хуу күүсеткен. А сүт садарының квартал даалгазын март 20-ниң бетинде үзе күүседир деп турар.

Малчынналарда хой олдаашкыны бала уламчылап турар. 19 муң баштай төрээн хойнуң чаш төлү менди ажаап алдынган. Ылангыя «Большевик» көдээ ажыл-агый артелиниң хойжулары чедиишкинниг ажылдап турарлар. Ында ам бүгү төрүзе чогуур хойнуң чеден ажыг хуузу олдаан, чаш төлү менди. Артыкка алдынган хураганнар ажаап эп турар малчыннар база хой. Чижээлээрге, «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырында хойжу эш Содунаимың баштай төрээн чүс хоюнуң чаш төлү четче. Чоокта чаа бир дерт хураган төрээн, олары шуптузуу эки доругуп турар.

АВАМ ҮНҮ

Эриг баарга чыпшыр тутказ,
Эргеледип орган ышказ,
Чылыг сөстүг авам үнүм
Чырык черге дыңнап өстүм.

Сетнилимге тааланчыг
Сөргөк, чараш аялга дег,
Эргим авам үнүн сактып,
Эргеленип ханмас чордум.

Авам үнүн дыңнап чорааш,
Ажыл-ишке хандыкшаан мен,
Эрте чаштан улгатныжа,
Эртем-биле чүгленген мен...

Н. КАЛЫНДУУ.

БИСТИҢ КАНДИДАТТЫРЫВЫС

ОЮН ЧЫРТАЙ-УРУГ.
Тандының районнуң «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчузу, Тандының район Соведининиң депутадынга кандидат.

ДАРЫЙГЫ ДИИМАА.
Тожунуң «Совет Тыва» колхозунуң саавчызы, Азас көдээ Совединге депутаттың кандидады.

АЛЕКСАНДРА МАКСИМЕНКО.
Эът комбинадының ажылчыны. Кызыл хоорай Совединге депутаттың кандидады.

ТҮЛҮШ КАРА-КЫС.
Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозтуң хойжузу. Өвүр район Совединге депутаттың кандидады.

НАДЕЖДА ГЛУХЕНКО.
«Өңүүк» ном магазинының ажылдакчызы. Кызыл хоорай Совединге депутаттың кандидады.

СЕРАФИМА КРАСАВЦЕВА.
гастрономия магазинининиң садыгчызы. Кызыл хоорай Совединге депутаттың кандидады.

КЛАРА ОЮН.
Тандының Кочетозо школазының башкызы, көдээ Советтиң депутадынга кандидат.

БИСТИҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИВИС

ЫНАКШЫЛ-БИЛЕ БҮРГЕТКЕННЕР

ДЕЛЕГЕЙНИҢ херээженнер хүнү —март 8-те Совет Эвилелиниң херээженнери бо чылын кажанғы-аынлан-даа артык улуг кодурлуушкүн-биле байырлап турар. 1967 чылдың марттың сези—Улуг Октябрьның 50 чылынга белеткел-биле напеырлашкан. Ынчангаш бистиң чурттуң ажылчы чоннары, бистиң алдарлыг херээженнеривис юбилейдиг чылды улуг чедишкиннерлиг үткүүр дээш ажылдап, чанчыл болган байырлал—мартың 8-ниге күш-ажылчы белээн база-да социзээннер.

Совет херээженнер чурттуң улус ажыл-агыйының бүгү алырларында ажылдап, бистиң чуртка коммунизмни тургузар херекке боттарының күжүн болган аргаларын харамнанмайн берип турарлар. Дээди болган ортумак эртеминиг үскай эртеминглериниң иштинде—60 хуузу, ачылерниң — 74, башкыларның—70 хуузу херээженнер. Барык-ла үш муң хире херээженнер Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, миллион ажыг кижи чазактың орденнери болган медальдары-биле шаңнаткан, 800 ажыг херээженнер—Ленинчи шаңналдың лауреаттары, 77 кижи—Совет Эвилелиниң Маадырлары.

Улуг Ленинниң чагыгларынга шынчы совет херээженнер күрүнени эртелеп-башкарарынга идепкейлиг киржип турарлар. Олардан 390 кижи СССРЭ-ниң Дээди Советиниң, 2500 ажыг кижи—эвилел болган автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң, чартык миллион ажыг кижи—чер-чер Советтериниң депутаттары. Бистиң чуртта херээжен кижи кандыг-даа улуг, харыысалгалыг ажылга эр улус-биле бир домей киржип, ажыллап болур. Бисте чеди херээжен — республикаларның Дээди Советтериниң Президиумунуң даргалары, он-он херээженнер—министрлер.

Ажыл-ишчи херээжен, не-херээжен чоннуң хүндүткели болган сагыш човаашкыны-биле бүргеткен. Оон бир чижээ болза 82 муң кижиге «Маадыр-ие» деп хүндүлүг атты тывысканы болур. Бистиң республикада 380 «Маадыр-иелер» бар. Бистиң келир үеевис—ургулларның аас-кежии, кижизидилгези, өөредилгези дээш иелерниң улуг сагыш салышкыны дээш бедик үнелел ол-дур.

«Ургулар кижизидилгези—бистиң амыдыралывыстың эң чугула безин. Бистиң ургуларывыс—ол дээрге бистиң чурттуң келир үеги хамаатылары, делегейниң хамаатылары-дыр. Олар төөгүнү бурунгаарладырлар...» деп, улуг педагог А. Макаренконуң чугаазын ап көрээл. Мында аныяк салгал дугайында улуг үнелел тодаргай-дыр.

Улуг Октябрь Тыванын кырынга чырыткылыг хүнүг хүннеп берген. Ынчангаш ол алдарлыг юбилейге белеткенип тура, тыва улус Октябрьның херел-чалгымның дугайын сеткил-сагыжының ханызынган билип, аңаа улуу-биле чоргаарланып турар.

БӨГҮН—март сези. Бүгү улустуң байырлалы. Ынчангаш бодунуң алдар-сураглыг херээженнеринин дугайын тыва улус база-да хүндүткел-биле адап турар. Тыванын ажыл-агый, эртем-культуразы дээш хей күжүн болган аргазын берип келген хөочун коммунистер Тес-Хемде Иргит Долгар, Иргит Дыгжыжаа, Эрзинде Иргит Белчээ, Улуг-Хемде Кускелдей, Тандыда Дуся Майылбаа, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Уруле Кандан, Ленин орденниг сланчылар Кара-Сал Таан, Хомушку Кувискаал, агрономнар Валерия Чернова, Ольга Чуева, зоотехник Галина Зверева, иви кадарчызы Бараан Ханды, СЭКП обкомунуң кежигүнү Бараан Куку, тудугжулар Евдокия Чудановская, Елена Доровских, маадырже Бүжүгет Тыпныыр, эмчилер Д. Ёнзак, А. Торжу, башкылар В. Ладанова, Е. Командрина, артистер Каракыс Мунзук, Людмила Сысоева болгаш оон-даа өскелер—бистиң чоргаарланыр эштеривис.

Республиканың кодээ ажыл-агыбында 13 муң ажыг херээженнер ажылдап турар. Олар — хойжулар, сланчылар, кадарчылар, мал ажылының үскай артемнигдери. Күрүнеге эт, сүт, дүк садар талазы-биле республиканың планныг онаалдаарын күүседиринге оларның киржилгези улуг. Тыва АССР юбилейдиг бо чылда күрүнеге 20560 тонна эттиг, 25000 тонна сүттүг, 2140 тонна дүктүг болгаш 80000 тонна тараанны садар деп бедиткен хүлээлгени алган. Бо улуг хүлээлгени күүседиринге бистиң херээженнеривис эң идепкейлиг киржир дээрзинге чигзинниг турбас.

Чуртталгага херээженнерниң дең эвес байдалының артышкынынарын бүрүнү-биле чайладырының эргежок чугулазының дугайын В. И. Ленин чугаалап, олче кичээлгейни кошкатпазын чагып чораан. Улуг баштынчының чагыгларын амыдыралга боттандырбышаан, Совет эрге-чагырганың чылдарында бистиң чурттуң херээженнериниң аас-кежии дээш хей түүл кылдынган. «Бажың ажылынга херээженнерниң күш-ажылын кызырарының болгаш чигедириниң байдалдарын хандырары, а оң соонда ол күш-ажылды ог-бүлениң материал-чуртталга хереглелдерин хандырарының хей-нимити хөвирлери-биле солуурунга болдунар аргаларны тургузары эргемнен чугула» деп, СЭКПниң Программазында айыткан.

Бистиң республикада уруглар садтарының болгаш яслилериниң, школа-интернаттарның болгаш өске-даа уруглар албан черлериниң саны чыл бүрү көвүдеп турар. Оон маңаа, коммунал-хандырылга болгаш амыдыралхандырылга чедиргиниң саны база көвүдеп бар чыдар. Бо бүгү болза херээжен чоннуң ажылдарынга, өөренириңге, дыштанырынга, уруг-дарының ажаан кижизидиринге таварымчалыг байладдарны тургузуп турар дээрзи билдингир. Ынчалза-даа уруглар садтарының, яслилериниң саны бисте ам-даа эвээш. Оон уъжун чамдык херээженнерниң, ылангыя колхозтарда, совхозтарда болгаш бүдүрүдгелерде ажылдап турар херээженнериниң ажылдарынга таарымча чок байладлы таварыштырын турар. Ынчангаш школа назыны четпээн уруглар албан черлерни калбартыр дугайында сагыш салырын кичээнгейниң төвүлге тургузары чугула.

ТЫВАДА 250 херээженнер чөвүлелдери бар, оларда ийи муң ажыг активчилер ажылдап турар. Оларның ажылын сайзырангайжыдар дээш партия организацияларының улуг сагышты салып турар апарган. Оон аңмында, чөвүлелдерниң ажылында чөп талалыг солуун чүүлдер тыптып турар. Чижээ, республикада калбарган «Эң аки херээженнер чөвүлели» деп социалистиг чарышка киржиптирлер, херээженнер чөвүлелдери херээженнерни хей-нимти ажылга киржиптирип, бот-тывынгыр уран түүлдүн болгулиерин үдуртуп, дарынныгаашкы, аргын кылырының болгаш өске-даа болгулиерниң ажылдарын түнеп үндүрүп, школаларның, культура-чырыдыышының албан черлериниң, уруглар садтарының болгаш яслилериниң ажылынга дүшлажып, суурларны, хөөрайларны чаагайжыдарынга киржип турарлар. Херээженнер чөвүлелдериниң ат-алдары оон-биле удам бедип орар.

Бешки чылдың ийиги чылының планныг онаалдаарын күүседир, сонгуулдага чедишкиннинг белеткенир дээш республиканың ажылчы чоннары чүткүлүүт ажылдап турар бо хүнүмде бистиң херээженнеривистиң мурнунда база улуг сорулгалар туруп турар. Байда-даа—бүдүрүлгеде, кодээ ажыл-агыйда, кадык камгалалында, улус өөредилгезинде хей-хей херээженнер ажылдавышаан, бодунуң күжүн, билинн Төрээн чуртка бараалгадырынга ханы бүзүрелдиглер. Ындыг аштеривиске—алдарлыг әргим херээженнерге март 8-тиң иезит байырын чедирээли!

Ш. ШЫЫРАП,
СЭКП обкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи.

КЫСКА ДЫННАДЫГЛАР

РЕСПУБЛИКА типографиязының линотив цехиниң өрүмчүлери бригадалар аразынга соңгуулда мурнуңу социалистиг чарышын калбаркаш, февральдың ажыл планын чедишкиннинг күүсеткен.

Чарыштың бирги черин «Тувинская правда» солуунуң, ийиги-ниин— «Шын» солуунуң өрүп турар бригада эзлээн.

«Тувинская правда» солуунуң өрүп турар бригадазының линотипистери февральдың ажыл үлүүн бригадир М. Савгир—125 хуу, Р. Заворотная — 122, З. Герасимова — 112, Г. Боборыгина —121, З. Сат — 110 хуу күүсеткеш, Март 8-ке күш-ажылчы белектерлиг ужурашканнар.

С. ОЮН.

* * *

«УЛУГ-ХАЯ» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында херээженнер чөвүлели суурнуң кудумчуларының аайы-биле агитатор херээжиннерни быжыглап тургускан. Олар ам болур соңгуудаларга утнуштур танывдылга амыдын чорудуп, кежээлер болгаш ужурамылгалар организастаарынга чурттахчыларны эвилелдеп турарлар. Агитас-массалыг амыдыг чорударын херээжен активчилер— аныяк коммунист башкы Рина Оюн биле аныяк башкы Донгак Бичө-кыс баштап турар.

Соолгу үеде «Аныяк өг-бүле кандыг болуруул» деп диспутту, «Элээди уругларны шын кижизидерим» деп лекцияны организастаан. Аңаа хей кижи чыылган. Ол ышкаш, суурда чурттап турар кырганнарга шеф дузаламчызын чорутнан.

Март сестиң хүнүн таварыштыр «уран-шевер хөлдар» болгаш «амданныг чемнер» долгелгезин организастаар.

В. ДИМИТ.

Чоннуң идегели

ДАҢГААЛАРНЫҢ чурттан орар бажыңы-биле ферма аразы алаан ырак. Суурнуң ындыы талазында чаттыын баткан калбак эзимниң кыынында туттунган фермаже угланган кокла өрүк талдар аралап шойлуп чорутқан. Бо өруктан эртен, кежээ инек саар, хүндүс инектерни азыраар дээш Анна Юмбуевна та чеже катап кылаптаан, өрүкке чораш төрээн колхозунуң кайы хире хогжээнин, эш-өөрүнүң болгаш бодунуң канчаар ажылдап турарын, сүт саалдазын көвүдедир дээш чүнү канчаарын дээрзин үргулчу бодап чоруур. Инектеринге келгеш, ажылга чартыкташ, хүн батканын безин билбейн баар. Кежээ чаныя орда, хүндүскү бодалы база-да сагышка кирип келир.

Бо удаада база-да ындыг болган. Ынчалзажок чоокта чаа партком секретарының өрээлинге болган чугаа колхозтуң мурнакчы саанчызы Анна Юмбуевна Даңгаанын сеткил сагыжын доюлдурган. Ол хүнүнүң келгени бо-ла болгай.

Ажыл-ишчы шыпкарлыг, кежээки ишир дүжүпкемде, «Халдың» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары суурнуң клубуун доллур олурушканнар. Колхозчулар Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадын депшиттирер дугайында айтырыгны чугаалажып корген, ол кандидатурага мурнакчы саанчының адын бир үнбиле адааннар. Залда олурган кижи бүрүзү Анна Юмбуевнаны түгле танывыр аввес, харын оон амыдыралчуртталгазын, ажыл-ишке кызымаккайын эки билирлер. Мурнакчы саанчы-даа оларны эки билир. Олардың-биле чеже катап учуражып, чугаалажып корбээн дээр. Ынчалза-даа хураага саналдап турган аныяк, чалыы колхозчулардың үнү бо хүн онзагай чаңгыланып, Төрээн чуртунуң арге-чагыргазынга боттарының ажыл-агыйын экижидеринге болгаш аныяк саанчыларны ажылга киживидеринге Анна Юмбуевна биче эвес салдарлыг болган. Күш-ажылга чүткүлдүг, биче сеткиздиг ынчының ажылын колхоз баштаар черинден наш удаа мактап, оны өскелерге үлегер чижек кылдыр киргүзүп келген.

Соолгу чылдарда колхозтуң төп сүт-бараан фермазы кайтамчык чаартынган. Саар инектиг ниити саны 530 четкен. Оларны 30 хире саанчы малдап турар. Беш чылдың баштайгы чылында фермаңың саанчылары 370 тонна сүт саар планын 112 хуу күүселип, 416 тонна сүттүг курүнеге дужаганнар. Анна Юмбуевна бодунга быжыглаан 17 инээнин биреэзинден-не 2200 ажыг литр сүттүг саан, саанчыларның аразынан бирги черни алган. Бо чылдың баштайгы айларында оон коргузүүлери база эки.

Хурал эртеничиниң эртенинде бүлүк саанчылар депутаттың кандидадынга депшиттирген ажын долганыр сырлып келгеш, аңаа байыр чедирип, ам-даа эки ажылдаарын күзеп, а чамдык аныяк кыстар «магалыг аас-кежиктиг болган кижи-дир сен, үтбай» дижип турганнар.

— Депутаттың кандидадынга депшиткени чоннуң улуг идегели деп бодаар мен, дуңмаларым. Силерден онзаланыр чүл боор. Октябрьның байырлалы чоокшулаан болгай. Алган хүлээлгелеривисти күүседир дээш кызып ажылдаалынар. Январьда 51 тонна сүт саар планывысты күүсеттивис, февральда база эки болган-дыр бис. Бистиң дөрт саанчыларывыс Айыжы, Сүүрен үтбашкылар инектерин электри-биле саап турарлар болгай. Бо беш чылда бүгү инээвисти ынчаар саай берзивиссе биске улуг аас-кежиик ол болур, сүттүң бот-үнезин-даа кудузаар—деп, Анна Юмбуевна өөрүнге чугаалаан.

ЧУРУКТА: А. Даңгаа.

С. МААДЫ.

ТАРБАГАНГА КЕЛГЕН КЫРГАН

Тарбаган кайы сен дээш челип орган калчан-шилги аттың кырында, кызыл тодарлыг тоннуг, кара саар иденгит кадай кижини көөрге, февральдың соогун безин тоовааны илдең, бурунгаар шала үзейипкен хап олурган. Бажында чугажак аргыыдыг, өөзу кырганны аныяксыдың чораанзыг...

Бис ыя аразында бо кырганны тоогулээй каантаал. Өскен-төрээн чери Хендергешпде Могай-Аксы. Оон бүгү амыдыралының эртеки чери ол. Ынчалза-даа бо мынчаар эртеки алдан сес чыл хаяа артпээн. Чүнүң-даа мурнунда, чоннунга, күрүвеңиге ажылдан бээр ээли күжүн, аргазын үндүргени—демги чыдарының хөйү ол.

Кышкы хүнде Тарбаганның адачызы—Комбу Кертикпенниң келгени бо. Ында кадарчылап чыдар оглу, кеннп, оларның чаптанчыг уругларының кыргап иезин өөрүп уткуп алганнар.

Бо кырган не кандыг адачы? Мында хаяы утка, сетпил ыяа, күзел-сорук хайныккан. Мындыг чүведир.

— Кырган кижи чүге соокта келгенин ол, авай, уруг-дарыының оонге өрээ—деп, бо Тарбаганда уруглары чугаалаарга, Комбу кырган сергек карыысаан:

— Малчыннарже сакыанчиктер чорудар дугайында хурал болду. Мен чоонган ийик мен, уругларым, силергө дузалажыр дээш келдим. Азы өкпелеп тур силер бе?

— Чок, авай. Кыраанынны билбес-тир сен але?..

«Кыраанынны...» деп сөсту дыннаан, ол эрткен амыдыралын ам-на сактып келген. Ам алдан сес-ки кыш эртип чыдар. Узун-на уе. «Мээң уе-черге леримден, а-дырам, кыынар барыл, бир эвес бар болза, кайда чүнү кылып турарларыл? Кижи ам кайын дыка кыраан деп, уруглларга дузалажыры дээрге, бүгү совхозтуң, бистиң чоннуң херээ ышкажыл»... деп, Комбу Кертикпен ханыр-хандыр бодангылаан. Ол ышн. ында хаяы утка сиинккен.

— Силериниң сакыанчиннер мендир мен!—деп, ава ам кээп дөрт харыылаан.

Кара чажындан чаз каларып өскен болган. Кертикпенниң ада мергежээни ажок. Ол—Хендергешпн ең баштайгы мчаачилериниң, колхозчуларының бирээзи. Мал-маган дээрге Комбу Донгаковна сергеш кыннын кээп орар. «Малга эчок, малга багай кижи малга хилиичек болбазыкпе, уруглар, азыраан малынарга, төөгө-коданынарга ынак чорупар» деп, оон чагып-сургап органын хей удаа дыннаан бис. Чадаарга, оон коданынга чаңгыс хураган азы анай азып маанап келген болза, ол оңу үнгергеш чоруптар. Демги чаш чүвениң ээли тывылбаан шаанда, сагыжы амыраас болгай.

Өске бир чижек бө. Комбу Донгаковнаның хей уругларының ол-бо черлерде ак сеткилдиг ажылдап, мактадын чоруурун дээрге база-ла менин ажыл-ишчи холуунуң өөредин-дир. Уругларының кедиин барып ажылгырттуңгур, эрес-кежээ кижилер болзун дээш ол хей күштү үндүргени чугаажок.

Бөгүн—март сестиң байырлалы. Бистиң күш-ажылчы херээженнеривиске, алдарлыг иедеривиске изиг байырның соңун тудуп, оларны дээш алгап-йөрээп турар хүнде. «Улуг-Хая» совхозтуң № 4 салбырының чурттакчызы Комбу Кертикпен кырганга база-ла улуг байырны чедирээл!

Не көрбээнин кызы көөр, ада көрбээнин оглу көөр. Комбуларның ол хей уруг-дарыы, бодунуң кырган-иезинин үлегерин азербишаан, биске моон сеңгээр хей түүлүү кылыр дээрзинге чигзинмейн турар бис...

Н. КАРА-ООЛ,
Ак-Тал суурнуң клуб эргелекчизи.

— Трактормуу, тулчуушкунче кирер таяк ышкаш, тура дүшпее кылдыр часка белеткеп алыры бистиң механизаторларының эң чугула сорулгазы—деп, «Межегей» совхозтуң мурнакчы трактористи М. П. Михайлова чугаалады.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, танкист, «Күш-ажылчы Кызыл туң» орденниг, «Кур болган курукка черлерни шинчээдип алганы дээш» медальдың эдилекчизи дружулгалыг трактористиң бо сестеринде хаяы утка бар. Оон ажылга мергежилдиң, чүткүлдүү өске өөрүнге үлегер болуп турар.

Мария Петровна — коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы, Аныяк суурда херээженнер чөвүзелиниң кежигүнү, идепкейлиг дружинник.

ЧУРУКТА: М. П. Михайлова.

Д. АНАЙ-ООЛДУҢ фотозу.

КАЙЫ ХИРЕ МАГАЛЫГ-ДЫР!..

КОММУНИЗМ тургузунчузу — совет херээженнерниң аскежии, келир үези дээш партияның болгаш чазактың улуг сагыш салышкынынга четтирдивис деп катап-катап соглексээзи кээр-дир. Ынчаарга херээженнерниң байырлалы—март 8-ти утмуп албышаан, Төрээн чурттуң чагай келир үези дээш бодунуң үнүн, бодунуң соруң-күзелин кадып турар хей-хей миллиен херээженнерни бодап кээрге, кайы хире магалыг-дыр. Марттың сези ынчангаш магалыг, ынчангаш соруң күштүг!

Тандының херээженнери улуг Октябрьның бежен чылынга күжениишкинниг белеткенмишаан, улус ажыл-агыйының янзы бүрү адырларынга бо чылдың эгезинден бээр безин көскү чедишкиннерни чедип алганнар. Февральдың чээрбиде медээ ёзугаар алырга, район бо чылдың бирги кварталының планын — эътти 361 хуу, сүттүг — 82,9 хуу күүсеткен. Эът болгаш сүт талазы-биле квартал планын «Элегес» совхоз долдур күүсеткеш, өске ажыл-агыйларны мурнай берген. «Межегей» совхоз биле дүрмүлга станциязы квартал планын чоокку хүннерде күүседир.

Бо дээрге районнуң улуг чедишкинии-дир. Ол ажыл-херекке чедишкиннер бистиң малчын херээженнеривистиң — хоймуларның, саанчыларның, хаваи болгаш бызаа ажаанчыларының, хой болгаш бода мал кадарчыларының дузалакчыларының дем-билелиг ажылындан база улуг хамаарлыр.

«Межегей» совхозтуң Алаак сүт-бараан фермазының саанчылары— мурнуку одуругда. Ында саанчылар Лидия Серемева, Зинаида Кравченко, Мария Сабельниктра-ның бурузуунен хүннее сүт саар талазы-биле районнуң саанчыларын мурнай бергеннер. Бо совхозтуң саанчыларын өөрге, инек саарының аргазын, инектн ажаап чемгереринің чурумнарын өөренген, чурттуң мурнакчы саанчыларының, фермаларының дурмулгазын өөренген турар. Ажылды эртемге үндезилеп чорударының чугулазын олар эки билип турарлар. Хой чылда ажылдаан дурмулгалыг саанчылардан чыдып калбайн турар аныяк саанчылар Тамара Оюн, Александра Түлүш, Оюн Сагаачы олар ажылынга бедик мергежил дээш турушту демисежип турар.

Байырлал хүнүнде адын ададып, мактатнан кижилер ажылагый бүрүзүнде хей. Олар — коммунист саанчылар Ооржак Чечек, Дамба Сара (Хадың фермазында), Ондар Нөрмуңмаа, Монгуш Өктек («Тимелге» совхозта), ол-ла совхозтуң кыргап ажылчыны, хей-нимтичи Оюн Маадырбаа, «Коммунизмниң херели» колхозтан — комсомолчу саанчы Оюн Чыртай-уруг, «Межегей» совхозтуң бызаа ажаанчылары Монгуш Чечекмаа, Кужугет Сүүйүмаа, «Элегес» совхозтан Оюн Апык-кыс, Монгуш Чечек болгаш өскелер-даа.

Хову-Аксының «Тыва кобальт» тудуунда безин ийи чүс ажыг херээжиннер ажылдап турар. Тудугларның штукатурэ, маляр, бетонщаар ажылдарынга оларның киржилгези улуг. Оларның тудугжу разряды улам бедип турар. Хову-Аксының чамдык аныяк тудугжулары эрткен чылдың төнчүзүнде Кызылдың тудуг объектилеринге дузалажып ажылдап тургаш, улуг шаңнал-маиталды чедип алганнар.

Бүдүрүлгелерде мурнакчы херээженнериниң саны өзүп турар. Эр, херээжен улустуң идиктерин даарап, ай болгаш квартал планнарын ажыр күүседип турар херээженнер кымнарыл? Хову-Аксының болгаш Бай-Хаактың чоннуң амыдырал-хандырылга комбикаттарының ажылчыннарыдыр. Оларның бижикчы мастерлери суурларга, фермаларга барып чорааш, улустуң хеп чагыгларын хүлээп ап турар.

Бай-Хаактың даарашылга мастерскаязының улуг мастери, ында партия эге организациязының секретары Т. Г. Ванаг колхозчуларга, совхозтар ажылчыннарынга бө-ла чеде берген, хеп чагыгларын хүлээп алган, олар-биле беседа кылган турар. Эш Ванаг дыштанылга кежээлерин, даараан хептериниң делгелгезин организастаарынга идепкейлиг киржип турган.

Чоинуң кадык камгалалында ажылдап турар эмчилерниң 90 хуузу херээжиннер. 380 кижи уруглар садтарында болгаш яслилериниң, школаларда ажылдап турарлар. Дээди эртемниг тыва эмчилерниң саны бисте чыл бүрү көвүдеп орар. Бистиң хей эмчичилеривис болгаш кижизидикчиларивис бодунуң хөстүг шак-үезин ажылчы чоннарның ортузунга эрттирип, арыг-шевер, культурлуг амыдырал чуртталга дээш чарыштыг организастап, оон түнелиин ой-ойлеп үндүреринге дузалажып, бичии чаштарны кижизидеринге төлептиг үлүүн киирип турарлар. Хей чылдарда ажылдаан эмчи Валентина Рыжова, санитарка А. Мальцева, фельдшер Н. Новоселова, эмчи А. Моңге болгаш өскелер-даа идепкейлиг хей-нимтичилер.

Херээженнер чөвүлелдериниң ажылын улам сайзырангайжыдары дээш ажылды организастаары — ампы үеде бистиң ажылывыста бир кол айтырыг. Организачы болгаш кижизидикчи ажылының талазы-биле «Тимелге» совхозтуң херээжиннер чөвүлели (даргазы башкы М. А. Хертек) өскелерден онзаланып турар. Бе чөвүлелдиң кежигүннери, активчилери ажыл планын чогаатказ, чүнү кылырын аразында хуваажып аяган. Совхоз ажылчыны херээженнерниң улуг нуруузу бүдүрүлгеде ажылдап турар. Суурнуң иудумчуларының аайы-биле ажыл чорудар бөлүктерни тургускан. Олар иудумчу байырлалдарын эртиргеш, аңаа идик-хептин, аъш-чемниң делгелгелерин организастап турар. Ол ышкаш Кочетованың, Кызыл-Арыгның, Межегейниң болгаш Хову-Аксының херээжиннер чөвүлелдери база эки ажылдап турар.

Амыдырал үлам байлакшып, чаартының орары-биле кады, херээженнер ортузунга ажыл сайзырангайжып, организачы болгаш кижизидикчи, сүмелекчи болгаш дузалакчы күш болур—херээженнер чөвүлелдериниң ролю бедип турар.

Н. ТЫРТЫК-КАРА,
СЭКП Таңды райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар кижизидиниң эргелекчизи.

Хүлээнгеним кылып чор мен

Ажылымның сайы-биле дүнелээштиң,
Ара хонбум. Чалаага чок аалчы болдум.
Кыштың бүгү узун болгаш шылдаданчыг,
Кыры сынар, үйгу келбес тодаар болчук.
Кавайлыг чаш — өрээлинде отту чаштал,
Карак шимээн, мени «дөзен» хөлзеп үнер.
Ава кужур барык деңге коваш кыннып,
Аады чайгал, өпейлээни дыңналгылдар.
Чөрөөн солуп, одун одап, эмектедип
Чөгел тотчур. Кун-даа кыннып чайжок апаар.
Хөнзиг кижи — хамааты эш оны тоовас:
Кедергей-ле «таалчыктанып», дашыл чыдар...
Шак бо кыштаг — деспек черге биилде бир
Самдар өгге терттүнген хензиг солун
Чылыг, чырык бажыңында хоначе боол
Чыдар бо деп билирик кай, чолдуг ава!
Ава биле ава дөмей — эрге баарлыг,
Ажы-төлдү өстүрерде чимизи хей:
Чаңгыс катап сырбаш кынныл, оттурун-даа
Самаар хемчег, төлээр чажың тыылбас боор.
Берге шевлиг аар чүгүн хөөкүй аваам
Мээң-биле катай чүктеп эртип келген.
Чымызының кезиин-даа бол чаңдырза дээш,
Шыдавыкче хүлээнгеним кылып чор мен...
Чырып орар даңны уткуй аъттаныптың,
Чылгыны әр дөвүн шатта куштадып ор.
Эрги кыштаан, чаа, чолдуг эзлеринге
Экиши-ле, чарашты-ла күзеп чордум!

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

КУЛЬТУРА ОДАА

БАЙЫРЛАЛГА БАРААЛГАТКАН

Каа-Хем районда «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы Андрей Андреевич Моргун мынчаар чугаалап турар:

— СЭКП-ниң тоогүдүг XXIII съездиниң чонның материалдыг чаагай чоруушуң болган культурразының бедик деңнелиин чедип алырын чугулалап айыткан. Партия хоорайның болган кодээниң чонунуң культура-хандырылга байдалын чоокшулаштырар сорулганы салган. Бистиң артелиивис сөөлүг чылдарда дыка хөгжөн. Колхозта сее чыл школазы, дээди болган ортумак тускай эртемниглер, оларның араазында аныяктар хой.

Колхозчулар номнарны колхоз библиотеказындан ап турар. А чоокка чедир-ле клубувус бичии, 80 кижи арай бооргда кирер турган чүве болгай. Күш-ажыл кызыл шыдаар колхозчулар бизиң алаш каш түе. Бир эвес культура айтырыгларын кичээнгейге албас болза, колхоз экономиказының улам ыңайгы өөрүлдезиң база оожумнаар деп чүвени зенерип билген бис. Колхозчулар делгем экраның кинону көөрүп, уран чүүл бөлгүмеринге киржирин, боттарының уругларын музыкага өөредиринге (боттары база өөреннир күзелдиг болгай) негей бергени ол. Ынчангаш бистер чаа клуб тудары эргежок чугула апарган деп саналаш, ол айтырыгны баштаар черинге хуралынга чугаалашкан бис. Шиитпир чаңгыс болган: «Культура бажыңын тудар». Ам үеде колхоз суурувуң төвүнде ийи кат бажың бедип үне берген. Культура бажыңы ол, оны түгле 6 ай иштинде тутқан. Культура бажыңынче кирер эжиктиң чанында турасказалдыг самбыра кызыган, аңаа «Совет эрге-чагырганың 50 чылынга алдар кылдыр тутқан» деп бижиниринге колхозчулар шиитпирлээнер.

Төрөөн суурувуң культуразының кодуреринің айтырыы колхоз даргазы Моргунну дүвүреп бергени таварыла эвес. Ол—өйү келген айтырыг. Андрей Андреевич Моргун дээди артеминиг, чонунга хүндүлүг. Чагыл-сургаарда, херек апарганда, боду баштаан аныяктарны хей-аът кирер-даа кижи. Кок-Хаак суурда уран чүүл бөлгүмеринің ажыы ам районда аң дээрелериң бирээзи апарган. Ооң ажылынга эш Моргун боду киржип турар, чоокта чаа эртеи республиканың уран чүүл көрүдезинге киришкеш, ооң лауреады болгай. Колхозчулар ону Тыва АССР-ниң Дээди Советинге депутаттың кандидадынга дешпидип, бедик идегелди көргүзеер.

Республиканың өске чамдык ажыл-агыйлары бо эгелээшкинни деткип, бо чылын боттарыңа чаа клубтарны тудуп алыр деп шиитпирни үндүргени өөрүнчүг. Чижээ, Бии-Хем районда «Искра», «Тилелеге», «Хадыңа» колхозтар, Чөөн-Хемчик районда «Большевик», Таңдыда «Коммунизминиң херели» колхозтар чаа клубтарны тудуп алырын шиитпирлээн. Эрзинде «Чаа орук», Каа-Хемде «Ленинчи орук» болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозтар тудуп эгелээн клубтарының тудуун доозар, а Чөөн-Хемчик районда катап тургустунган «Октябрьның 50 чылы» колхоз улуг байырлалды чаа клубка эрттирер боор деп идегел бар.

Өске ажыл-агыйлар клубтарны, харын түгле клубтарны эвес, а культура төптерин (аңаа культура бажыңы, стадион культура болгаш дыштанылга парыгы кирер) тудуп эгелээри күзенчиг. Ол шынаа социал-хандырылга комплексизин (аңаа школа, эмнелге, кафе, амыдырал хандырылга комбинады хамаарыжыр) тудуп эгелээрин практиказары эргежок чугула. Ындыг төптерни Чита областтың Агинск национал округунуң чамдык колхозтары тудуп эгелээни билдингир болгай.

Ындыг тудугларны чорударынга колхозтуң бодунуң акша-хөреңгизи четпес болза, күргүнеден чээлиин ап болур. Маңаа хамаарыштыр чээли алырының дугайында тускай докталдың бистиң чазаавыс эрткен чылын үндүрген. Күрүеден алган чээлиин 15 чыл хуусаа иштинде төлеп болурун шиитпирлээн. Чээлиин алган хүнүңден соңгаар беш чыл эрткенде төлеп эгелеп болурун база шиитпирлээн.

Күрүнеңин паинтал салымшиминарының күселиг-биле туттунуп турар культура одаглары бистиң республикада база бар. Ынчалза-даа чамдык тудугларр үр үеде болгаш багай шынарлыг туттунуп турар. Төөлиде Культура бажыңының, Элегесте клубтуң тудуунуң дугайында хей удаа бижин, чугаалажып келген бис. Ол тудугларны барык оң чылдарның иштинде доозуп чадаан. Төөлиде Культура бажыңының тудуун хей янзы организациялар чорудуп келген, бирээзи чадажыл каарга-ла, өске организация киришпеп, ооң лауреады болгай. Колхозчулар ону Тыва АССР-ниң Дээди Советинге депутаттың кандидадынга дешпидип, бедик идегелди көргүзеер.

Республиканың өске чамдык ажыл-агыйлары бо эгелээшкинни деткип, бо чылын боттарыңа чаа клубтарны тудуп алыр деп шиитпирни үндүргени өөрүнчүг. Чижээ, Бии-Хем районда «Искра», «Тилелеге», «Хадыңа» колхозтар, Чөөн-Хемчик районда «Большевик», Таңдыда «Коммунизминиң херели» колхозтар чаа клубтарны тудуп алыр деп шиитпирлээн. Эрзинде «Чаа орук», Каа-Хемде «Ленинчи орук» болгаш «Октябрь 30 чылы» колхозтар тудуп эгелээн клубтарының тудуун доозар, а Чөөн-Хемчик районда катап тургустунган «Октябрьның 50 чылы» колхоз улуг байырлалды чаа клубка эрттирер боор деп идегел бар.

Өске ажыл-агыйлар клубтарны, харын түгле клубтарны эвес, а культура төптерин (аңаа культура бажыңы, стадион культура болгаш дыштанылга парыгы кирер) тудуп эгелээри күзенчиг. Ол шынаа социал-хандырылга комплексизин (аңаа школа, эмнелге, кафе, амыдырал хандырылга комбинады хамаарыжыр) тудуп эгелээрин практиказары эргежок чугула. Ындыг төптерни Чита областтың Агинск национал округунуң чамдык колхозтары тудуп эгелээни билдингир болгай.

Ындыг тудугларны чорударынга колхозтуң бодунуң акша-хөреңгизи четпес болза, күргүнеден чээлиин ап болур. Маңаа хамаарыштыр чээли алырының дугайында тускай докталдың бистиң чазаавыс эрткен чылын үндүргени

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

ЧОН ЭРГЕЛЕП БАШКАРЫП ТУРАР

Махмадулла ХОЛОВ,
Таджик ССР-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунуң даргазы

Махмадулла Холов 1920 чылда тараачын кижиниҢ аг-бүдүзинге төрүттүнген. Дээди эртемни чидип алгаш, бодунуң төрээн суурунга башкылап амыдап турган. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде солдаттап чоразы, ийи катап баатырланган. Ынчаарга дайын төнген соолунде, ооң чаҢгыс чер чурттуглары ону баштай район СовединиҢ күүскомунуң секретарыкка, ооң соонда даргазынга соҢгуп алганнар. Партия рәйкомунуң секретарынга база ол амыдап чораан.

1963 чылдың мартта Махмадулла Холов Таджик республиканың Дээди СовединиҢ Президиумунуң Даргазынга соҢгутпаан.

* * *

1924 чылда Таджик Автономнуг Совет Социалистиг Республика тургустунган. ынчан ону революстуг комитет баштап турган. Басмач дээрбечилерге удур демисел чоруп турган аар-дерге уе турган. Таджикистанга түгле 1926 чылдың күзүнүҢде Советтерге соҢгулаары эрттирген. Декабрьда аныяк республиканың пайысылалы — Душанбе хоорайга ажылчыннар, тараачыннар болгаш ыяыл шеригжи депутаттар СоветтериниҢ Бирги тургузукчу съездизи ажылдап эгелээн.

Таджик улустуң амыдыралынга ол кайгамчык хүннүң дугайында архив материалдарындан бир солун документиниг көргенмен: 336 делегаттарның 179-зу хөлөчиктер, ядыы тараачыннар болгаш ортумак шыдалдыг кижилер, 135 албан-хаакчылар болгаш 11 ус-дарганнар, кешкүн амыдыралдыг бир кижи болуп турган. Ында черле кижи кайгаар чүве чок. Түге дизе, ынчан Таджикистанга аргажок бодүүн дериг-херекселдер-биле чепсегленген, чартык ус-дарган хевирлиг каш санныг бүдүрүлгелер турган.

Делегаттарның 110-ну адын белеи салып билбес, съездиниҢ киржикчилериниҢ 161-ри эге билиг чок, 55 ортумак, а түгле 16 делегат дээди эртемниг болуп турган дээрзин архив документилери херечилеп турар. Бо саннар болза ынчангы улус чырыышкынының байдалын көргүзүп турар-дыр. Революпия мурнунда Таджикистанга ийи чүс кижиниҢ түгле бирээзи бижик билир боолу, кишилактарга бай өг-бүлелериниҢ 370 хире уруглары өөренир түгле он школа турган.

Совет эрге-чагырга республикага школалар тургузары-биле эгелээн деп хөреглиг чокка чугаалап болур. 1927 чылда-ла 13.800 уруглар өөренир 336 школалар бар апарган. Ол ышкаш улуг ыяыглыг кижилериниҢ бижик билбес чоруун уазуткаарының талазы-биле курстарның калбак четкизин организастаан.

СъездиниҢ ажылынга түгле он ийи, тодаргайларга 4 таджик, 1 узбек, 1 персид болгаш 6 орус хереәженнер кирипшкен. Бо талазы-биле улуг өскерилгелер болгулаан. Чөөн түкке чүс-чүс чылдарда амыдырал-чурттагага холбажып келген шариатаның хоойлузу ол чылдарда турза-даа. Октябрь революциязы хереәженнерге политиктиг эргени болгаш хосталганы берген.

Чоннуң соҢгуттурганнары күрүнени эргелеп башкарар дүрүлгазы чок турган, ынчалзажок феодалдыг ёзу-чурумну туюлуга чедир уазуткаар, улусчу эрге-чагырганы быжыглаар талазы-биле революсчу үгаан-бодалдың чугула шынары оларга четчир турган. Съезд ажыл-агыйның чугула айтырыгларын чугаалажып, Таджик АССР-ниҢ тургустунганының болгаш Узбек Совет Социалистиг Республиканың составыига ооң кирип турарының дугайында декларацияны хүлээп алган. Черни болгаш ооң байлаан, сугну база арга-ыяштыг национализастаарының, хереәженнериниҢ хостуг эрге-шөлээлиниҢ дугайында, бүгү-ниити өөредилгениҢ дугайында Декларацияны хүлээп алган.

Ооң бээр дөртен чыл эрткен. 1929 чылдың декабрьда Таджик АССР-ни ССРЭ-нин составында деп эргелиг авиелеешкен республика кылдыр эде тургускан. Республиканың СоветтериниҢ Бирги тургузукчу съездизи-биле Таджикистанның Дээди СовединиҢ Президиумунуң составының сөөлгү чыыр деткеп көөрге база солуп.

Амгы үеде механизастаттынган улуг 330 бүдүрүлгелерде ажылдап турар түс мун ажылчыннарны 47 депутаттар төлөөлеп турар. Чижээ, бүгү 1928 чылдың дүргүзүнүң бүдүргени хире үлеттүр продукциязын 1965 чылда ол бүдүрүлгелер 6-ка хүн иштинде бүдүрүп турар.

Депутаттар күрүненин хереән эргелеп башкарып билириниҢ талазы-биле мергежилиг боол турар. Олар Дээди Советтиң доктаамал комиссияларының ажылынга киржип, сессияларга сүмелерни коллективтин-биле ажылдап кылып, Дээди Советтиң болгаш ооң Президиумунуң шиитпирлериниҢ күүседилдээ дээш контрольду чорудуп турар.

Таджикистанның кодээ черлериниҢ чурттагга болгаш культура-амыдыралдың тудугларын калбак хемчээл-биле чорудуп турар. Ол айтырыгны тудугуиуң болгаш чаагайжыдылганың талазы-биле Дээди Советтиң доктаамал комиссиязы сайгарып, башкарып турар. Эрткен чылын доктаамал комиссияның кежигүннери кодээ черлерде тулугнуң болгаш чаагайжыдылганың байдалы-биле танышкаш, тулугну чорударынга шапкыкташкыннарның чылдагаанын тодаратказ. Республиканың Күрпланының болгаш аназа сонуургалдыг министерстволарның болгаш албан черлериниҢ, тудуг организацияларының төлөөлериниҢ саналгаларын дыннаан. Комиссия бо айтырыгны Дээди Советтиң сессиязының чугаалажырын шиитпирлээн. Кодээге тулугнуң болгаш чаагайжыдылганың байдалының дугайында илеткелди Дээди Советтиң доктаамал комиссиязының даргазы кылган.

Дээди Советтиң сессиязы кодээ суурларны амыдырал-хандырылганың бүгү түүлдери бар хоорай хевирлиг суурлар кылыр эде тургузарының программазын ажылдап кыяан. Депутаттарның санал-оналын амыдырала боттандырып турар. Суурларда чурттагга бажыңарын, школаларны, школа назы четпээн уруглар албан черлерин тудуп, культура-амыдыралдың тулугларын чорудуп турар.

Доктаамал комиссия Дээди Советтиң шиитпирлериниҢ күүседилдээ үргүлүү хынап турар. Аназа хамаарышкан болук түскай эртемниглер Вахшск оргуларынче чорупкан. Ону доктаамал комиссияның кежигүннери, алюмин заводу тудуп турар бетонщиктер бригазазының бригадири, Социалистиг Бүш-ажылдың Маадыры Гүлям Арзыкулов баштап турар. Ол болза чоннуң аразындан үнген, үзүктүң бедик бүзүрелин чаалап алган, ол бүзүрелдя шынзылар дээш бүгү түүлдерни кылырын оралдажып чоруур үш чүс депутаттарның бирээзи-дир.

Хөй уругларлыг иелерни „ИениҢ алдары" орденбиле болгаш „ИениҢ медалы" медаль-биле шаҢнаар дугайында

Тыва АССР-ниҢ Дээди СовединиҢ ПрезидиумунуҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ Президиумунуң өөмүлзелиден шаҢнаары болза:

ӨВҮР РАЙОН

Тос уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Моңгуш Норбу Чанчайовна — «Торгалыг» колхозтуң колхозчузу.

Сее уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Сүтдержап Шыгыпоовна—«Кызыл түк» колхозтуң колхозчузу.

Моңгуш Сергенник Бадыевна—районнуң Культура бажыңының ажылчыны.

Ооржак Картыш Хоюг-ооловна—«Кызыл түк» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Норзумаа Хоюг-ооловна—«Кызыл түк» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Барыңмаа Уватаевна — «Торгалыг» колхозтуң колхозчузу.

Моңгуш Сайза Маназырыкчыевна —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Чаеыңмаа Анна Манбееловна — Чаа-Суур школазының ажылчыны.

Шивитмаа Александра Достай-ооловна — Торгалыгда медпунктуң ажылчыны.

Ширини-оол Шажан-кыс Кыргысовна—«Торгалыг» колхозтуң колхозчузу.

Алды уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Донгак Валентина Думун-ооловна —Хандагайты суурда өг-бүле ээзи.

Моңгуш Чолдак-кыс Очур-ооловна —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Моңгуш Уйнук Машпак-ооловна —районнуң орук тудуг киллизининиҢ ажылчыны.

Саая Ичин-Норбу Седен-Дамбаевна—«Кызыл түк» колхозтуң колхозчузу.

Беш уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Арандан Мынчалмаа Кочковна — Хандагайты суурда уруглар садының ажылчыны.

Дембирел Валентина Салчаковна —район эмнелгезиниҢ ажылчыны.

Донгак Чылбак МаҢзырыкчыевна —«Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Кыспай-оол Күске Комбуй-ооловна—«Торгалыг» колхозтуң колхозчузу.

БИЙ-ХЕМ РАЙОН

Тос уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монге Александра Бичe-ооловна—«Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Алды уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Моңгуш Эшпеек Соспуковна — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Беш уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Грек Мария Алексеевна Өөк суурда өг-бүле ээзи.

Коровина Лидия Семеновна—Хадың суурда өг-бүле ээзи.

Соболева Клавдия Семеновна—Сеи суурда өг-бүле ээзи.

Ховалыг Мария Васильевна—«Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

ТАҢДЫ РАЙОН

Алды уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Моңгуш Удра Шойдаковна—Күүчер суурда өг-бүле ээзи.

Оюн Кама ЛаҢыевна—Тываның кодээ ажыл-агыйдурбулга станциязының ажылчыны.

Беш уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Доржу Дыртык Ховалыговна — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Моңгуш Анай-кыс Ак-кыс-ооловна—Элегес суурда өг-бүле ээзи.

Хамит Ховалыг Энгевена—Күүчер суурда өг-бүле ээзи.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Сее уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Амагалан Самбылак Бапаалайовна—Ак-Эрик 8 чыл школазының ажылчыны.

Сынмаа Сайлык Бадыйевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Серебпил Иргит Дунгуловна—Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Чооду Карамза Допаевна—«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Аранчал Татьяна Мөгеевна—«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Моңгуш Кара-кыс Холаевна—«Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Чооду Сырат-урут Бүлүүновна—«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чурукпан Домаа Чамбыевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Шалыя Кочулга Дунзаевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Алды уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Билчир Хорлумаа Байыровна — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.

Сандан Оюу Астыровна—«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Уважай Маны Сандаковна — Самагалдай ортумак школаның интернат эргелекчиэи.

Уважай Чочай Бадыевна—«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чамба Сенденмаа Санчаковна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Шалык Мижит Мартайовна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Беш уруглары төрээн болгаш кижизиткен иелерни
«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дагба Эрээмчик Чулдумовна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Дамывал Анай Санчатовна—«Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Дирчин Тамара Сояновна —«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Седен Коцеек Норбуевна—«Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Товуу Кок-кыс Малчыновна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чооду Далаймаа Хөлбековна — Берт-Даг суурда өг-бүле ээзи.

(Уланчыдыг).

Ак-Даштың башкылары

Ак-Даш сее чыл школазының башкылары чон мурнунга боттарының талантызын бараалгадып келген. Чоокта чаа болган концертке башкылар база-ла идепкейлиг болган. «Орденнит тыва» деп ниити ырны күүседкени эки. Өөредилге эргелекчиэи Ондар Хаймер-оол уран номчулгага талантылыг кижи. «Бөрү болгаш Бускун» деп басняны ооң күүседкени солун. Аныяк башкылар Хертек Ондар, Сат Даваа, Ондар Чүлеш, Ондар Маннай-оол олар оруе, тыва композиторларның әлээп каш ырларын чедиишкиннит күүседкеннер.

Ак-Даштың башкылар коллективи колдуунда аныяктар. Олар бот-тывынгыр уран түүлче ажылчын аныяктарны авиелдеп, оларга үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

С. САНДЮ.

Чөөн-Хемчик район.

* * *

Чаптанчыг-даа төлдер

«Мөген-Бүрен» колхозтуң уруглар садының бичии кижизиттиргеннери аас-кежиктиг, омак-хөглүг өзүп, дорүгүп турары өөрүнчүг. Олар чаптанчыг чараш ааккы-чаҢныг, ырлаар, танцылаар, шүлүктээр-даа.

Садта шупту 20 бичии уруглар бар. Уруглар садының эргелекчиэи Ошку-Саар Чигжит дыштанып хүн, байырлалдар болганда, бичиилериниҢ концертин чоҢга бо-ла барааалгадыр. Арагалаар, ажыл кылбастарны шоотказ шулук, ырларны бичиилер күүседи бээрге, дыннаксанчыг-ла.

«Мөген-Бүрен» чаа тургустунган колхоз. Бичии чаптар бээлеп бо хире уран талантылыг болганда, оларны өөрүтүп мактаныс аргажок.

Х. КУСКУН-ООЛ.

Бай-Тайга район.

КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫНЫҢ КОШКААНЫҢ УРЖУКТАРЫ

Бөдээнин ажылчы чоннарының ортузунга кижизидилге ажылдарын чорударынга интеллигенция улуг рольдуг болгай. Ынчаарга интеллигентилерниҢ, тускай эртемниглерниҢ политиктиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле район организацияларының, оларның удуртукчуларының болгаш партия эге организацияларының база-ла харыысалгалыг.

Бо талазы-биле чамдык ажылдарны СЭКП-нин Өөвүр райкому болгаш коллективтерде партия эге организацияларының чорудуп турар. Башкыларның, эмчилерниҢ, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерниҢ болгаш еске-даа албан-хаакчыларның аразында ортумак болгаш дээди эртемниг доосканнарның көл нуруузу ажылчы чоннар ортузунга коммунистиг кижизидилгезиниҢ херээн чогуур деткелге тургузар болза, арагалаар болгаш кем-херек үүлгедир чоруктарның фактылары эвээжээр болгаш харын-даа шуут чидер ужуглуг.

Районнуң суд, прокуратура органнары боттарының шугуму-биле чон ортузунга хоойлу дурум танылыгларын моон соҢгаар-даа күштелиирип чорудар болгаш хөй-ниитиниҢ корум-чурумунуң үрекчилери-биле демиселги улам-на күштелдирер.

Районнуң кинофикация салбырының директору, партия кежигүнү турган Донгак Сүүр-оол үргүлүү арагалап, хөй-ниитиниҢ корум-чурумун үреп, каш удаа сагындырыларны ап келген. Ынчалза-даа ооң улуг дорамчылаар, хулиганзыг чоруу соксавайн турган. Чоокта чаа «Коммунизмче орук» колхозтуң кежигүнү Моңгуш Сүлчээ-Сюрюнүң 25 акшазын үптеп алган. Районнуң улус суду ооң хулиган үүлгедиглерин тодараткаш, ону алды чылда хосталганын казып шиитткен. Сагды сес чыл школазының күш-ажыл башкызы турган Калдар Дагбыш, Торгалыг он чыл школазының башкызы Навалдай олар база-ла арагалап, чурум үреп, ажылга үнмейн тургулаан. Мынчыл чижектерни хөйү-биле көргүзүп болуп.

Моон кандыг түннелли үндүрүп болурул? Ады үнүп турар коллективтерде кижилер-биле ажыл четпес-тир деп шуут чугаалаар апаар. КоллективтерниҢ удуртукчулары, партия, комсомол, профэвилел организацияларының ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниҢ херээн чогуур деткелге тургузар болза, арагалаар болгаш кем-херек үүлгедир чоруктарның фактылары эвээжээр болгаш харын-даа шуут чидер ужуглуг.

Районнуң суд, прокуратура органнары боттарының шугуму-биле чон ортузунга хоойлу дурум танылыгларын моон соҢгаар-даа күштелиирип чорудар болгаш хөй-ниитиниҢ корум-чурумунуң үрекчилери-биле демиселги улам-на күштелдирер.

Я. СОЯН-ООЛ,
Өөвүр-районнуң прокурору.

Кадыкшылдың спартакиадазы

Частың чылыг хүнериниҢ бирээзинде Хову-Аксы суурга кадыкшылдың баштайгы спартакиадазы болуп эрткен. Хаак оруунга эстафета-биле спартакиада эгелээн.

Эстафетага бирги черни «Тыва кобальт» комбинаттың П. Туменхо, Г. Смышляева, В. Пустынцев, П. Цветков составтыг командазы эзлээн. «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниҢ командазы түгле 8 секунда озалдаап, ийиги черни эзлээр аргалыг болган.

5 км хаак оруунга болган демисел элээн солуп байдалга эрткен. Аназа Хову-Аксының школазының өөреникчизи В. Решетников 20 минута 16 секундада маннаап, үнелекчи болган. Г. Смышляев 11 секунда озалдаап, ийиги черни эзлээн.

10 км дистанциязга республикада ат-сураглыг П. Цветков биле А. Глухов оларның аразында демисел чидиг байдалга эрткен. Олар бирги разрядтың нормазындап бедик түннедги көргүшкеп, бирги-ийиги черни дараалаштыр үлешкеннер.

Ийи болгаш үшкү разрядтың нормаларын күүсеткен, өзүп олурар аныяк хаакчыларның чедиишкиннерин демдеглээри өөрүнчүг. Ындыларга Н. Зазулин, В. Ковалев, В. Решетников, Г. Шадрина болгаш Г. Медведева олар хамааржыр.

Спартакиаданың түннелиинде ниити команда талазы-биле бирги черни чаалап алган Хову-Аксының он бир чыл школазының командазы бирги чергенниҢ диплому-биле болгаш кадыкшылдың спартакиадазы деп шилчип чоруур шымпель-биле шаҢнаан. Ийиги-үшкү шаннарды «Тыва кобальт» комбинаттың болгаш «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниҢ командаларынга тыыскан.

ЧУРУКТА: (Солагай талдан) спартакиаданың 1—3-кү черлерин эзлээн В. Кунгаа, В. Ковалев, В. Решетников, А. Глухов, Л. Смышляева, Л. Пустынцева олар.

Б. ВОЛЬФЦУН.

М. ФАДЕЕВТИҢ фотозу.

Хостуу-биле эргилип турар чээшкиннериниҢ талазы-биле ойнаашкынының ийи тиражтары 1967 чылдың март 30-да болуруп билир бис.

1947 чылда үндүрген КүрүнениҢ 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининиҢ бир разрядынга 465020 рубль ниити түнүүг 8500 ойнаашкыннар таваржыр.

1966 чылда үндүрген КүрүнениҢ 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининиҢ бир разрядынга 512560 рубль ниити түнүүг 9400 ойнаашкыннар таваржыр, ооң иштинде:

Ойнаашкыннарның хемчээли	1947 чылда үндүрген КүрүнениҢ 3 хуулуг иштики ойнаашкыныг чээшкининиҢ бир разрядынга таваржыр ойнаашкыннарның саны	1966 чылда үндүрген КүрүнениҢ 3 хуулуг иштики ойнаашкыныг чээшкининиҢ бир разрядынга таваржыр ойнаашкыннарның саны
5.000 рубль	2	2
2.5000 рубль	5	5
1.000 рубль	25	20
500 рубль	80	109
100 рубль	700	750
40 рубль	7688	8514
Каттышкаш	8500	9400

Хамаатылар! Облигацииняы садыл алгаш, 40-тен 5.000 чедир рубльдың ойнап ап болурунарны утпаңар.

Хостуг эргилип турар чээшкиннериниҢ облигацияларын садыл алыңар!

Ойнаашкыннарның тиражтарынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

С. ТОКАНЫҢ

март 10, 11, 12-де

„БОТТАНГАН КҮЗЕЛ"

деп шиизи болур.

Шии кежээкиниҢ 7 шакта эгелээр.

Касса эртенгиниҢ 10 шактан эгелеп ажылдаар.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

МАРТ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бөө болгаш иеге нуштар» 11, 1. «Зэнзиргей эриктэ» (1-ги, 2-ги серилялары) 3, 6, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шугумналчан рейс» 9.20, 11.20. «Чуга доъш кырыбиле» (1-ги, 2-ги серилялары) 1.10, 8.20. «Гавана» 4.20, 6.20 шактарда.

«ЕННСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10. «Челээш» 11.15, 1.10; 3.10, 5.10, 7.10, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Суургаларда туктар» 10, 12. «Туннель» 2, 4, 6. «Ыраакта сылдыстарның чырыы» (1-ги, 2-ги серилялары) 8 шактарда.

МАРТ 9-ТА

«НАЙРАЛ»: «Камгалап алдынган салгалдар» 11, 1. «Зэнзиргей эриктэ» (1-ги, 2-ги серилялары) 3, 6, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хмель ажаап алыышкынында ашактар» 2.30, 6.30. «Дээр диңмирел турда» 4.30, 8.30 шактарда.

«ЕННСЕЙ»: «Онза даалгалар» 10.30, 12. «Кыс беру» 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кожеге артында чырык» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

Дараазының номери март 10-да үнер.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизининиҢ 23-54, агитация болгаш пропаганда киллизининиҢ 37-12, көдээ ажыл-агыйкиллизининиҢ 21-47, үлеттүр киллизининиҢ 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуп болгаш амыдырал киллистериниҢ 21-27, иштики информация киллизининиҢ 20—60, бухгалтериянуң 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ чанында Парлаага эргелелиниҢ типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00284.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үнелезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАРТ 10 ПЯТНИЦА № 58 (6695).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕ ЧЕРЛЕРИН УЛАМ ЫҢАЙ ХӨГЖҮДЕР БОЛГАШ ЭКИЖИДЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чемненилге черлерин улам ыңай хөгжүдер болгаш экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны көрүп, чогуур доктаалды хүлээп алган. Партия, совет, профэвилел, ажыл-агый органнары болгаш садыг организацилары чуртка ниитиниң чемненилге черлерин хөгжүдер талазы-биле дыка улуг ажылды соолгу чылдарда чорутканын доктаалда демдеглээн. Соолгу чеди чылда столоваяларның, кафелериниң болгаш ресторанналарның саны 80 хуу көвүдээн, ниитиниң чемненилге черлериниң боттарының бүдүрүп үндүрүп турар продукцилезы барык ийи катап көвүдээн. Ниитиниң чемненилге черлериниң соодулга, технологтуг болгаш садыг деритлери-биле хандырылгазы дыка оскен.

Ынчалзажок ниитиниң чемненилге черлериниң деңнели чоннуң дүрген өзүп турар хереглелериниен ам-даа хожуудан турар. Кафелер болгаш ресторанналар ам-даа чедишпес. Көдээ черлерде ниитиниң чемненилге черлери оожум калбарып турар. Чонну хандырып турарының культуразы салдынган негелдеерге дүүшпейн турар. СЭРЭ-ниң Садыг министерствозу, Центросоюз, ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары, чамдык хоорайларның болгаш районнарның партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнары ниитиниң чемненилге черлерин улам ыңай экижидеринге бар арга-дараларны ажыглавайн турар.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директиваларынга дүүштүр бо беш чылда ниитиниң чемненилге черлерин улам ыңай хөгжүдер талазы-биле улуг хемчеглерни боттандырар апаар, оон барааны саарылгазы барык 45 хуу, бодунуң продукция бүдүрүп үндүрери 70 хуу немей өзер ужурлуг. Ийи дыштанныр хүнүг беш ажыл хүнүг неделяже бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылчыннарын база албан-хаакчыларын шилчидип турарының байдалдарында ниитиниң чемненилге черлериниң ролүн оңза бедирер. Ниитиниң чемненилге черлерин таарыштыр эки тургузары боттарының дыштанныгазын, өөредилгезин эки организастаар, тургуларны кижизидеринче хөй кичээнгей салыр арганы ажылчы чоннарга берип, бажынга аъш-чем белеткээр хөй чымыштыг ажылдардан херээженнерни хостаарынга болгаш хөй-ниитиниң амыдыралынга оларның ролүн бедидеринге идиг бээр.

Чоннуң чагай байдалын улам ыңай көлүреринiң талазынга СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлери-биле дүүштүр СЭКП Төп Комитеди болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели чуртка ниитиниң чемненилге черлерин дыка экижидеринче үлаванган алаан хөй хемчеглерни ажылдап кылган.

1967—1970 чылдарда столоваяларның, кафелериниң болгаш ресторанналарның четкизин дыка калбартыр, ниитиниң чемненилге черлериниң боттарының бүдүрүлгелериниң продукциязы, оон иштинде кулинар болгаш кондитер кылыгларны бүдүрүп үндүрерин дыка көвүдедир, белеткээр чемнерниң шынарын экижидер, чонну хандырарының культуразын бедидер чорукту хандырарын барымдаалаар, ниитиниң чемненилге черлерин улам ыңай хөгжүдер болгаш экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандырып чорударын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, СЭКП-ниң крайкомнарынга, обкомнарынга, хооркомнарынга болгаш райкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ажылчы чоннар депутаттарының край, область, хоорай болгаш район Советтериниң күүскомнарынга, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, Центросоюзка, эске-даа министерстволарга болгаш ведомстволарга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

Бо беш чылда ниитиниң чемненилге черлерин 3240 муң елутка немей улгаттырар талазы-биле онаалганы бадылаан.

Министерстволар болгаш ведомстволар, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары ниитиниң чаа чемненилге черлерин тудары-биле чергелештир, таарыштыр ажыглаттынмайн турар садыг черлеринге, а ол ышкаш тааржып болгу дег бажыңнарга кафелерни болгаш столоваяларны ажыдарының арганарын улам долдур ажылдар апаар.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, министерстволар болгаш ведомстволар үлетпур бүдүрүлгелерин, административтиг бажыңнарны болгаш өөредилге черлерин төлевилээриниң болгаш тударының үезинде тудугунуң нормаларынга база дүрүмнериңге дүүштүр столоваяларны болгаш ниитиниң чемненилгезиниң эске-даа бүдүрүлгелерин тударын болгаш дериирин баш удур көрген турар хүлээлгелиг.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның министрлер чөвүлелдеринге, ажылчы чоннар депутаттарының край, область, хоорай, район Советтериниң күүскомнарынга, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, Центросоюзка болгаш эске-даа министерстволарга база төп албан черлеринге СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээткени болза:

хоорайларга болгаш көдээ черлерге ниитиниң чемненилгезиниң чаа бүдүрүлгелерин тударда, эки дериттинген, специализастаттынган кафелериниң болгаш закусочнаяларының калбак четкизин тударга чорукту баш бурунгаар көөр;

парктарга, садтарга, сесерликтерге, көрүлге бүдүрүлгелеринге, ажылчы чоннарның хоорайлар чоогунда ыштанылга зоналарынга, стадионнарга, катоктарга, хаак баазаларынга, суг станцияларынга, сугга эштир черлерге турум-даа, сезоннуг-даа кафелерни, ресторанналарны, закусочнаяларны тударын болгаш дериирин боттандырар;

чуртталга районнарынга бажың күнияларының болгаш кулинария магазиннеринiң четкилерин дыка калбартыр, дүштеки чемнер белеткээринiң, а ол ышкаш чартык фабрикаттарны, кулинария, залган болгаш кондитер кылыгларының талазы-биле тондан чагыглар хүлээп алырын организастаар;

аъш-чемнiң болгаш үлетпур бараанналарының улус магазиннеринге байлаалың тааржыры-биле хамаарыштыр, базза ол ышкаш аймыдырал хандырылга бүдүрүлгелеринге кафетерийлерни ажыткылаар, аъш-чем магазиннеринге чартык фабрикаттарны болгаш кулинария кылыгларын садыглаарын улам калбартыр;

бүдүрүлгелерге болгаш тудугларга ниитиниң чемненилгезин организастаарында четпестерни чайладырынче хемчеглерни алыр, боттарынга хамаарышкан бүдүрүлгелер үдуртукчуларының ниитиниң чемненилгезин организастаар талазы-биле харыысалгазын бедидер, кежээки эдечегler ажылчыннарының чемненилге хандырылгазынга чуруумну улам экижидер. Столоваяларга янзы-бүрү чартык фабрикаттарны, кулинария болгаш кондитер кылыгларын бүдүрерин болгаш калбак-биле садыглаарын организастаар, хөй хереженнер ажылдап турар үлетпур бүдүрүлгелеринге ол продуктуларны садыглаарын калбартырынче онза кичээнгейни маңаа салыр.

ССРЭ-ниң Хемүр даш үлетпурунуң министерствозу, ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозу, ССРЭ-ниң Өнүүт металлургия министерствозу, ССРЭ-ниң Геология министерствозу, ССРЭ-ниң Нефть тывыжының министерствозу, Газ үлетпурунуң министерствозу, ССРЭ-ниң Ыяш, целлюлоза-сазыын болгаш ыяш болбаазырадылга министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Садыг министерствозу болгаш Центросоюз ниитиниң чемненилге черлериниң бүдүрүлгелериниң аъш-чем бараанналарынга хереглелерин чогуур ассортиментилериңе долуулу-биле хандырар хемчеглерни алыр ужурлуг.

ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, Центросоюзка, ССРЭ-ниң эске-даа министерстволарынга болгаш ведомстволарынга чер-черниң партия, совет болгаш профэвилел органнарынга дараазында түүлдерни хандырарын сүмелээн:

чемнiң даңзы-биле бээри, эртенги, дүштеки болгаш кежээки комплексилиг чемнерни белеткээри, чемни боду алыры, үзүктел чок технологтуг чорудулгалыг цехтерге чемни ажылдаар черлерге чедирери, дүштеки чемге чагыгларны баш удур алыры дээн чергелиг хереглекчилерни хандырарының ыңдыг эптиг арга-дараларын, а ол ышкаш ажылы чоннарның чем алырынга үе-шагын кыымыр арганы берип турар хандырылганы сайзырангайжыдар талазы-биле эске-даа хемчеглерни боттандырарын фабрика-заводтар болгаш совхозтар столоваяларынга база өөредилге черлериниң столоваяларынга калбаа-биле нептередирин;

ресторанналарга чем бээринiң культуразын дыка бедидерин, столоваяларның, кафелериниң, закусочнаяларның, ресторанналарның ажылдаар шактарын ажылчы чоннарга эң таарымчалыг байдалдарны тургузарын барымдаалап доктаадырын; столоваялар базаларынга кежээки кафелерни болгаш ресторанналарны организастаарының практиказын калбартырын; ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелериниң чонга көргүзер ачылдузазының дугайында калбаа-биле дыңнадырын хандырар.

Ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелериниң мурнакчы ажылдакчыларының амданныг чем белеткээр, чонну хандырарының бедик культуразын организастаар талазы-биле дуржулгазын нептередир сорулга-биле столоваяларның болгаш кафелериниң, ресторанналарның ажыл-чорудулгазының көрүлдерин, блюдаларны болгаш кулинарлыг кылыгларны эң эки белеткээринiң болгаш хевирлээринiң талазы-биле поварларның район, хоорай, область, край болгаш республика конкурстарын, тиилекчилерге хүндүлел бижиктерни, акша шаңналдарны болгаш өртектиг белектерни тыпсыры-биле кады, көрүлдерiнiң болгаш конкурстарның түңнелдерин Совет садыг ажылдакчызының хүнүн таварыштыр үндүрер кылыр чорударын партия, совет, профэвилел болгаш садыг органнарынга сүмелээн. Хереглекчилерниң бедик үнелелин алган ниитти болгаш национал блюдаларны тургузарының болгаш кылын үндүрерiнiң талазы-биле эң эки поварларның профессионал мергежилин болгаш инициативазын бүгү хемчег-биле деткип мактаар.

Бүдүргетчи эвес чарыгдалдарны кызырарының, дүүлаар болгаш хаван семиртир ажыл-агыйларның продукцияларын улам долу ажыглаарының, черлик чимистерниң болгаш каттарның, ары чигиринiң белеткелин калбартырының, чер-черниң сугларынга балыкты остурериниң болгаш туларының аргазы-биле столоваяларга, кафелерге болгаш закусочнаяларга чемнерiниң ортаан чингедир хемчеглерни алырын эвилел республикаларның министрлер чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, Центросоюзка, эске-даа министерстволарга болгаш ведомстволарга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан. Ниитиниң чемненилге организацияларының болгаш бүдүрүлгелерiнiң талазындан көдээ ажыл-агый продуктуларын чер-черден күрүнеңнiң үүрмектеп садар ортээнден ашпас ортек-биле садыг алырын калбаа-биле нептередир.

Боттарының коллективтерин хандырып турар столоваяларга чемнерiниң ортаан чингедирiнге социал-культура хемчеглерiниң фондузундан хөреңгилерiниң чамдыызын ажыглаарын бүдүрүлге черлерiнге сүмелеп турар.

Ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелерiн чартык кылыглар-биле хандырарын болгаш оларны садыглаарын калбартырын экижидер-биле 1967—1970 чылдарда чартык кылыгларны бүдүрерiн садыг организацияларының-биле дүгүрүшкан түнге болгаш ассортиментиге, чурттакчы чоннуң хереглелерiн хандырып турар кыдыр үлгаттырарын ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт үлетпурунуң министерствозунга, ССРЭ-ниң Балык ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпурунуң министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга саналдаан.

Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге база амыдырал-хандырылга приборларынга Машина тудуушкунунуң министерствозунга, Электри үлетпурунуң министерствозунга, Тудуг, орук болгаш коммунал машина тудуушкунунуң министерствозунга ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелериниге машиналарның болгаш дерилгелерiнiң чаа хевирлерiн хөй-биле бүдүрүп үндүрерiн, а ол ышкаш садыг технологиязынга болгаш соолукчу дерилгелерге артык кезектерни үндүрерiн организастаарын дааскан. Автомобиль үлетпурунуң министерствозунга болгаш Химия база нефть машина тудуушкунунуң министерствозунга — чартык кылыгларны дажыглаарынга таарышкан соолукчу тургузугларлыг автомобиль-рефрижераторларны кылып үндүрерiн шиңгээдип алырын болгаш садыг организацияларынга садарын дааскан.

Эвилел республикаларның министрлер чөвүлелдери, ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозу, ССРЭ-ниң Тудуг материалдар үлетпурунуң министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Химия үлетпурунуң министерствозу ниитиниң чемненилгезиниң бүдүрүлгезiнге фарфоро-фаянс, сорттуг болгаш эске-даа савалы бүдүрерiнiң чыл планнарынга сан болгаш ассортиментиге ССРЭ-ниң Садыг министерствозунуң чагыгларынга дүүштүр баш бурунгаар көөр ужурлуг, а ССРЭ-ниң Күрпланы болза ниитиниң чемненилгезiнiң бүдүрүлгезiнге хереклелерни ап-тылаарын планнарга көөр ужурлуг.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринге 1967—1970 чылдарда студентилер болгаш өөреникчилер хүлээп алырының болгаш ниитиниң чемненилгезiнiң бүдүрүлгезiнге масс-садыг мергежилдiң ажылдакчыларын белеткээр талазы-биле онаалганы бадылаан. Ниитиниң чемненилгезiниң институдун Харьков хоорайга организастаарын шиитпирлээн.

Белеткел турар чемнiң бедик шынарын хандырарынга, ниетиктиг база эмнелге-профилактиктиг чемненилгени экижиреринге, ниитиниң чемненилгезiниң бүдүрүлгезiниң продукциязының бот-үнезiн чингедирiнге ниитиниң чемненилгезiниң бүдүрүлгезiн профэвилелдериниң местокомнарының талазындан контролдуу күштелдирерин ВЦСПС-ке дааскан.

Ниитиниң чемненилгезiниң бүдүрүлгезiниң коллективтеринге партийжи-политиктиг ажылды күштелдирерiн, партия организацияларының ролүн бедидерiн, бодунуң мурнунда турган сорулгаларны күүседиринге столовая, кафе болгаш ресторан ажылдакчыларының күжүн мобилизастаарынга оларга дузаларын, а ол ышкаш күш-ажылды коммунистиг өзугга көөрүнүр хереженге, өжиге хаңы хүндүткелдiң, совет кижилерiнiң чагыгларын хандырар дугайында үргүлчүнүң сагыш салырының хереженге бүгү ажылдакчыларны кижилерiн эвилел республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарга, хооркомнарга болгаш райкомнарга дааскан. Ниитиниң чемненилгезiн хөгжүдери дээрге садыг аргелеллерiниң органнарының, министерстволарның болгаш ведомстволарның, партияның республика, край, область, хоорай болгаш район комитеттерiниң, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң, профэвилел болгаш комсомол организацияларының онза сагыш салыр үүлү болур деп СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап тур. Чуртка ниитиниң чемненилгезiн ооокку чылдарда үндезини-биле экижидерiн чедип алыр дээш олар бүгү күжениишкинiн үндүрер ужурлуг. Алдарлыг болуушкунга — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга белеткенишаан, партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш садыг органнары болза бараан садрылдазының болгаш продукция бүдүрерiниң доктаатынган планнарын күүседир дээш, чонну бүгү хемчег-биле хандырарын экижидер дээш социалистиг чарышты ниитиниң чемненилгезiниң ажылдакчыларының оргузунга калбартыр хүлээлелиг.

ТЫВАНЫҢ ХООРАЙ СУУРЛАРЫНЫҢ АЖЫЛ-ИҢНЕКЕРИ! ХУЛЭЭЛГЕЛЕРИВИСТИ ААДАРЫЫ-БИЛЕ КҮҮСЕДИНИЛИ!

КВАРТАЛ ПЛАНЫН ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг бемин чылынга хөлбаштыр социалистиг чарыш ыптыгын үнген. Оя шинчээшкинiге хаара туттунган ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының политиктиг база күш-ажылчы идепнейи улам өскенiниң түңнелиндe республиканың аныяк үлетпүрү беш чылдың бирги чылында чедип алган чедишкиннерин улам быжыглап турар. Оон тодаргай херечензинге бо чылдың баштайгы айларында чедип алдынган чедишкиннерiн көргүзүп болур.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары юбилейлиг чылдың баштайгы айының бүдүрүлге планын 102,1 хуу күүседип, Төрээн чуртка планнан ажыр 54 муң рубльдиң продукциязын сөңнээннер. Эртнен чылдың ол үезин-биле деңнээргe продукция бүдүрери 7,8 хуу оскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 102,2 хуу күүсеттинген болгаш бир ажылчынга онаштыр бүдүрүп үндүрген продукциянның хемчээли эртнен чылдың ол үезинге деңнээргe 8 рубльге көвүдээн.

Бо дээргe республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының юбилейлиг чылга хөлбаштыр алган бедиткен хүлээлгелериниң чедишкиннiг күүсеттинип эгелээнiниң тодаргай херечензи-дир. Ынчалза-даа бистиң чамдык бүдүрүлгелеривис баштайгы айның бүдүрүлге планын сан-даа, шынар-даа талазы-биле четче күүсеткен болза, үстүнде айыттынган инниги көргүзүглер моон-даа бедик болуур болгаш бирги кварталдың бүдүрүлге планы ам барын-ла күүсеттинер чөөкшулаан турар ийин. Баштайгы айларның бүдүрүлге планы ниитизи-биле, азы мурнакчы бүдүрүлгелериниң күселi-биле ажыр күүсеттинген болза, республиканың он ажыг үлетпүр бүдүрүлгелери боттарының планын чедир күүсеттээннер. Оон түңнелиннe тудуг материалдары, сүттен болгаш эттен ыглган продуктулар бүдүрери дээш ышкаш чугула көргүзүглериниң планы күүсеттинмейн барган.

Республиканың тудуг материалдар эргелелиниң бүдүрүлгелериниң эрткен айларда көшкан амыдаанын демдеглээр херек. Эргелелдиң бүдүрүлгелери ниитизи-биле чүгле январь айда безин 500 муң ажыг кезек туулбуну чедир бербээн болгаш чугай бүдүрериниң планын база үскен. Ыяаңгыя Кызылдың туулбу заводу январь планын 64-ле хуу күүседип, 306 муң кезен туулбуну чедир бүдүрбээн, а Кызыл-Мажалыктың туулбу заводу бүдүрүлге планын чүгле 50 хуу күүсеткен.

Ажылчын күжү болгаш чепсек-херексел четчир турда-ла, үстүнде адаттынган болгаш оон-даа эске чамдык бүдүрүлгелер планныг онаалаларын үзүп турарының көл чылдагааны чүдел дээргe, ажылчыннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдарынга таарымчалыг байдалды тургуспайн, оларның күш-ажылын шын организастаавайн турарында болур. Маңаа чижек кылды Кызыл-Мажалыктың туулбу заводун көргүзүп болур. Завод республиканың улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ында 200 ажыг ажылчын бэр. Ынчалзажок оларның аразында социалистиг чарыш дээштиг эвес, ёзу барымдаалаан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерiнге дузалыг чепсек-херекселди дерип тургуспайн турар. Туулбуга херелээр дой-довуракты арыглаар тускай машина шагда-ла үрелген ужурунда, бо ажылды ажылчынкар хөл-биле кылып турарлар. Хөл-биле канчаар-даа кызын арыглаарга доймнуң аразынга үүрмек холуксаалар артып каар, ынчангаш бүдүрген продукциянның шынары нуду болуп турарындан завод нарамалыг ажылдап, чугула тудугларны чедир хандырбайн турар. Ук заводтуң ажылын экижидер талазы-биле районнуң партия, совет органнары тодаргай хемчег албайн турарын буруу шаап көөр херек.

Чылдың баштайгы айларында «Тыва тудуг» трезиниң бүдүрүлгелери, Хөөу-Аксының, Чадаананың, Бай-Хаактың болгаш Төөнүң ажыдырал хандырылга комбинаттары нуду көргүзүглүг болганнар.

Юбилейлиг чылдың бирги кварталының сөөлгү айы эгелээн. Тус-тус үлетпүр бүдүрүлгелериниң, ылаңгыя хомудан турар черлериниң администрация, партия болгаш хөй-ниитти организацилары квартал планын бүрүн күүсеттир дээш бүдүрүлгениң ажыглаттынмайн турар нурлавырларын илередип, ажылчыннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче онза кичээнгейни салыр ужурлуглар. Сөңүүлдэга белектиг ужурамыры-биле хөлбаштыр - чер болганда ыптыккан социалистиг чарышты улам калбартып, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүүшкүнүн шиитпирдеттинмээн айтырыгларже билдилиг угландырар болза, ийнги чылдың бирги кварталының бүдүрүлге планы ажыр күүсеттинер дээрзинге чигзиниг турбас.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерiн амыдыралга боттандырып, Төрээн чурттуң экономиказын улам быжыглаарынче угланган патриотчу эгелээшкинiн чоокта чаа хүлээп алдынган юбилейлиг чылдың социалистиг хүлээлгелеринде илереттинген. Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болган өөн таварыштыр республиканың аныяк үлетпурунуң ажылчыннары чыл планын декабрь 26-да күүседип, планнан ажыр 600 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрерин хүлээлгеннер. Бо бедиткен хүлээлгениң күүселдези бирги кварталдың планын ажыр күүседип, чыл дургузунда дең-деснии ажылдаарындан нөл хамаарыжыр.

Аныяктар

Чадаананың хомузунга

Кадарчылап өскен-не мен —дээн өткүт мыы хомунуң ыраандан дыңналып келдi. Хар ам-даа арывээн, сооксумаар часкы эртен ынчаар эрес ырлап чоруур кым боор? Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 50 чылы» колхозунуң Дуруренде № 1 хойжу бригадазының хойжузу У. Куулардыр. Умер-оол ам 400 хой кадарын турар. Оларның 195-зи оодаав, хураганнары шупту менди алдынган. Хой, хураган кажааларының иштi кургат, арыг, керженiн үргүлчү хоорун турар. Колаанында кудук база бар. Мал чемининг курлавырлары четчир.

Аныяк хойжунун иш-ажылчы кергузүглери чыл бүрүде-ле улам экижип орар. Эртнен чылын ол төрүүр үүс хойга онааштыр 100 хураганны, хой бүргүүнден 2,5 кг хүктү кыргып алган. Бо юбилейлиг чылда ол көргүзүглерин оон-даа бедидерiнге бо аныяк хойжу ог-бүле быжыг бүдүреалыг ажылдап турар.

Олар ам дөрт чыл ажыг хой кадарын келгенвер, ынчангаш чамдык дуржулга бар. Куулар көдээ Советтин депутады турган. Оон ог-бүлезi ажылды дээш өртектиг белектер-биле наш удаа шаңналдып келген.

— Бо дээргe бистиң ажылывыстың эге базымнары-дыр. Төрээн колхозувуска ам-даа хөй-хөй кодан хойларны өстүрүп бээр дээш кызымак ажылдаар бис—дээн, аныяк хойжулар Досумаа биле Умер-оол Куулардар чүтээлеп турарлар.

К. КАЛЫНДУУ,
М. КУУЛАР.

Улам күштелдирер

СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирээрин амыдыралга боттадырар дээш хайның үнген күш-ажылчы болган политиктиг кодурлүүшкүнүү идея талазы-биле улам сорук киирери. Октябрьның 50 чылы-биле холбаштыр кижи бүрүзүн сонуургадыр, хөлзедип турар айтырыгларга хүн бүрү долу харыны бээри партия организациаларының политиктиг, агитас-массалыг ажылдарының амгы үеде кол сорулгаларының бирээзи. Улуг-Хем районунуң ажылчы чонунар, бүгү совет улус-биле бир домей, Совет эрге-чагырганың юбилейинге хынамчалыг белеткенимишаан, сонгуулдага белеткелди бүгү черлерде кылбарткан.

Районнуң колхоз, совхозтарында, бүдүрүлге, алban организация черлеринде 50 агитколлективтерде 745 агитаторлар ышкаш чонуң оргузунга агитас-массалыг ажылды чорудуп турар. Олар Улуг Октябрьның бүгү делегейге тоолгулуг ужурлузаавын тайылбырап, күрүшеннің культура болган экономика хөгжулдезинге Советтерниң роллюнуң, совет демократиязының, сонгуулда системазының база делегей байдалының дугайында лекция, беседа, номчулгаларны эртирип турар. Агитаторларның хөй кезии дээш болган ортумак эртеминг, олардан 580 ажыг кижи коммунистер болган комсомолчулар.

Районда 32 агитпункт тургустунган. Анда келген сонгуучулар сонгуулда дугайында дүрүмнерин, чаа солун, сеткүүлдерин, номнарны номчуп, сүмелерин ап турар. «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Торгалыгда, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Узүүнде, «Найырал» совхозтуң Кара-Талда, «Х Улуг хурал» колхозтуң Баян-Колда агитпунктуларны ыя дерип , шимээп. Ында агитаторларның булуңун тургускан. Сонгуучуларның бажыңнарын, округтарны тодаратказ карталарын аскан. Агитпунктуларда ажылчын, колхозчу активчилер, башкылар, кодээ ажыл-агыйның түскай эртеминглерин доктаамал дежурныйлаашкынны турарлар.

Шак мындыр эки агитпунктулар Шагаан-Арыг хоорайның ыяш ажыл-агый черинде, «Улуг-Хем» совхозтуң Алдыы-Шынаада, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хемде тургустунган. Агитколлектив бүрүзүнде партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип турарлар хөй. Боттарынга бажыглаан участокторынга доктаамал барып, сонгуучуларга солун беседаларны, солун номчулгаларын, ыланган СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирлерин, партияның ТК-ының декабрь Пленумунуң материалдарын чонга тайылбырап турар агитаторларның саны хүн бүрү өзүп турар. Чижээ, Жданов аттыг колхозтуң Ийи-Тал суурда аштер Кара-ныс Анай-оол, Владимир Домүр-оол, Виктор Бакуу-Сюрюн, «Күш-ажылдың хостуу» колхозта Монгуш-оол Бичеоол, Дандар-оол Ондар, Санчы Түдүп, «Улуг-Хем» совхозта Севек-Хуурак Хирлипшеп, Валентина Шуруп, Ирина Оюн болган өскелер-даа эки ажылдан турарлар.

Депутаттарга кандидаттар депшиддеринде болган деткиринниң хураадары районга бедик көдүрүлүшкүнүүт байдалга эртикен. Тыва АССР-ниң Дээди Советтиниң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчанмааны РСФСР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидадынга «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчуларының болган ажылчын, алban хаакчыларының депшиттикинин районнуң бүгү ажылчы чоннары чангыс үн-биле деткээнниер.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге, чер-чер Советтериге депутаттарның кандидаттарынга районнуң ажылчыларының иштинден эң эки төлептигзерни депшиткилээп. Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинадының дараачыкчызы Валентина Ивановна Томинаны, «УТКА 25 чылы» совхозтуң улуг хойжузу Монгуш Сандакович Чашоолду, «Найырал» совхозтуң Үрбүн фермазында районнуң эң дээре саавчыларының бирээзи Байлак Матвеевна Очурну, Ак-Туруг сес чыл школазының башкызы Елизавета Сереевна Күжүгетти болган өскелерни-даа республиканың Дээди Советиниге депутаттарның кандидаттарынга депшиткен.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл онзага ажыл-агый болган культура туругзууштукунуүн талазы-биле коскү чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш районнуң ажылчы чоннарны дараазында социалистиг хүлээлгелерни алганнар. 1967 чылда күрүнеге 3720 тонна сүттү, 3150 тонна эттти, 370 тонна дүктү, 5600 тонна тараапы бо чылдың ноябрь 1-ге чедир дужаар.

Саар инек бүрүзүнден 1450 кг сүттүг саан алырын, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргын алырын, төрүүр 100 хой, өшкүге оналаштыр 85 аван, хураганны, төрүүр чүс инек бүрүзүнден 80 бызаапы, төрүүр кол хамнайдан 12, дүнгүн хаваннардан 6 хаван оолдарын камгалап алыр.

Шагаан-Арыгның автопажыл-агый 1967 чылдың планын бүгү көргүзүглер талазы-биле декабрьның 25-ке чедир күүседир, автопарктың белеңнинің коэффициентизин 70 хуу чедирер, кывар-таар материалдарның 25 хуузун база 60 автодугүйларны камнап алыр. Амыдырал хандырылгазының 15 кижи ажылдаар комбинадын тудар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2 хуу бедидер, бүдүрүн үндүрер продукциязының бот-үнезин 1 хуу чиведир. Чылдың бүрүн чартында малчынарга тавартыкан мебель бүдүрериң организастаар.

Арыг-Узүү, Төргалыг, Чодураа, Кызыл-Даг суурларга автобустар доктаар будкаларны белеткеп тургузар. Арыг-Узүүге ийи километр орукка ногалачыдыгаавы кылыр. Баян-Кол баар орукту тудуун дээзер. Белдир-Кежиите эмнелге салбырын, Хендергенниң Ак-Талга библіотекавы ажыдар.

Кожун чоруур механизастаттынган № 463 колонна тудут-монтаж ажылдарының планын декабрь 20-ге чедир күүседир, а чуртталга бажыңнарын байырлал хүнүнге чедир ажыглалга киирер. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 3 хуу бедидер. Тудут-монтаж ажылдарының бот-үнезин 1,5 хуу чиигедир.

Ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң кандидаттарны депшиддип, деткип турар үеде ажылагыйлар, түс-түс кижилер бедиткен социалистиг күлээлгелерин алгылаан. оон күүселдезин дээш каран кызыл ажылдап турар. «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтарының ажыл-ишчилери сонгуулда күнүнге чедир күрүнеге садар эът, сүттүң квартал планын күүседирип, техника септелгезин доозарын хүлээгинер. Амгы үеде районда малдың массалыг оолдаашкынны чоруп турар. Төрээн 37254 өшкү, хойдан 37251 ашаа, хураган алдынган. Район күрүнеге эът садарының квартал планын 148,3, сүт садарының планын 61 хуу күүсеткен.

Ынчаарга бодуунуң күлээлгезин күүседир дээш ак сеткилдиг ажылдап турарлар бистер хөй. «Найырал» совхозтуң хойжулары М. Комбуйоол төрээн 372 хойларынган 303 хураганны, Ооваа Даш-оол 290 хураганны, Хөвалыг Сүктер 285 хураганны, «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң хойжулары Донгак Санчы 300 хойындан 300 хураганны, Сундуй-оол Александр 295 хураганны, Жданов аттыг колхозтуң хойжуу Сандан Донгак—340, Балган Донгак—312, Артына Тюлюш—320, «Улуг-Хем» совхозтуң хойжулары Дадар-оол Хөвалыг—283, Максим Чаш-оол—269, Идам-Сюрюн Донгак—293 хураганны мендп алган болган оон-даа өскелер төрээн малының чаш төлүн бүрүн камгалап ап турарлар.

Депутатка кандидат дээш агитациянның чугула кезээ—кандидаттарбиле сонгуучуларның ужуражылгаларын бүгү черлерге бедик деңнелдиг, организастыг болгаш ажылдерекчи байдалга эртикен турарын партия болгаш хөй-иннин организациялары болгаш агитаторлар хандырар хемчеглерин алган.

Районнуң чамдык черлериңде бо чугула политиктиг кампаниягa белеткелдер кошкак, агитацияның ажылдарының деңнели чавыс боон турар. Чижээ, «Найырал» совхозтуң Булуң-Теректе. «Улуг-Хем» совхозтуң Нөө-Чыраада. Шагаан-Арыг хоорайның Культура бажыңында. районда агитпунктулар бүгай дериттинген, агитаторларның дежурныйлаашкынны чамдык үелерде үстүү бээр фактылар бар.

Оон-биле кады ырак-узак черлерде чурттап турар малчынарга кино, концерт көргүзер айтырыг дыка четпес. Ылангыя Эжим, Демир-Суг-да («Улуг-Хем» совхозтуң), Шанчы, Сарыг-Хол («Найырал» совхозтуң) малчынарынга кыштың үеде чангыс-даа катап кино, концерт көргүзүлээн болгаш ол черлерже автолавкалар кончуг үзүктелишкинниг барып турар.

Кандидат дээш агитациянны черчерге чорударынга пропаганданың бүгү хевирлерин кадбаа-биле ажыглап, агитпунктуларга, сонгуулда участокторынга масса-политиктиг бүгү хемчеглер сонгуучуларга хандыкшылдыг болгаш бедик утка-шынарлыг, организастыг, дээштиг бодуруп чедип алыр ужурлуг бис. Бистиң чурттувуста болган даштыкыда болуушкуннарның ужур-утказын болгаш кандидаттың ажыл-чорудузагаавын долузу-биле таайылбырлап тургаш, төөгүлүг байырлал—Улуг Октябрьның 50 чылын төлептиг утмуур дээш алдынган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкининг күүседириниче ажылчы чонларның иүжүн бистиң хөй санныг агитаторларывыс мобилизастаар ужурлуг.

С. ОЧУР,
СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң секретары.

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

СӨЗҮН ЭЭЛЕП ШЫДААР

Бир-ле чаймы малчынның турган черинге чайыктыг чаашкын, улуг хат болган. Соогу мырнай дажок, хат өгүү адгаш бар чалын турар. Оон хатка алыспас кыдыр быжыглаан алгаш, чамдык хойларны өттө киирглээш, өскелерни кажаага сырый кажаалагылаашкан, түге дворге хойлар бот-боттарынга дээшкеш чылыг болур болгай. Кезек болганда кажаа бүзүдгаш, хойлар хат аайы-биле маңнашкаш чоруткан. Ам канчаарыл? Малчын дээрге улустар ядертии адгаш, хойларның соонда чоруп, оларның доганнарын боттарының түскай ап алганы элчиктер, ширтекчер-биле чылыды шива каап, доңмалын дээш черге чартыктай хоон-даа чоруп турган. Чогум оон кадарган малдары түскай үүн каап маагылыг хойлар турган.

Бо берге өйде чамдык хойлар сосктан өлзе-даа, боданның кол өзээнин тыныш хойжу алган, малчын аңаа хүнүү бадыр, даңны атсы хат-час-биле үлячуп келген. Оон каш хонганда, ол черге мал сорлары тыптып келген деп чугаа үнүп келирге, хойжу дээрге дүне удуластаан. кажаада хойну таңнымыдан тура хонар. Ындыг дүнелерниң бирээзинде таа төөгүн, үйгузу келип кээрге, малчын биче када кум кынның алыр дээш, оонге кээп чыдып алган. Ол өйде аътты кижи дээш шимээп үндүрбезин бодап, дүмбаа мал кажаазынга чоокшулап кел тораан. Демги малчын «чер кулактыг» чүве дег, ол дораан ону эскере тыртып каап, дашкаар үне халып келген.

— Ойт, бо чүү кижи сен?— деп, хойжу алгырарга, аътты кижи чаза кымчыланып, аажок тепсенгилеңнеп, мнзаар карацгыже бурт дээн.

Бо болза Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң мурнакчы хойжуву Хөвалыг Дарын-оолович Нербуюң амыдыралынга болуп турган таварышта-дыр. Ажылга кыынмак, Төрээн чуртунуң байлаан камгалаар дээш чүткүл деп чүве ол-дур.

Хөвалыг Дарын-оолович ам-даа ажылынга эң бердингеп болгаш ынак. Ылаңгыя бо кыштың улуг соок хүнеринде-даа ол базынындан дүне үне халып келгеш, чырыткызын тудуп алган, кажаа иштинде хойларны аралаан турар.

— Массалыг оолдаашкын үеээнде хойларның төлдери доңа бербезин дээш, мырнай уйгу удуластай бээр бээр чүве болгай— деп, ол чугаалаар. А хүндүе оңу көөрге, ваш хураганнарны турар ужурлуг черлеринче киирген, оларның чемнин таварыштырган турар. Чаа төрүттүнген хураганнарны от өттүлер печкалыг черде тургускудаан. Көк сигенин, будук-бүрүлерин хураганнарга таварыштыр багдагылаан каан турар.

— Эртиен чыдагы мүш-ажылчы түнелдиңнер дугайында чугаалап берип көрүнер — деп, оон дилээривиссе, Хөвалыг Дарын-оолович:

— Мен-даа калчаар, харын биете бо сакманшак уруглар бар, оларның дугайында хойну чугаалап болур мен—деп, мындыг — Чижээлээрге, Төлюш Дамелмаавы. Валя Хөвалыгны, Сибрий Чысымаавы, Хөвалыг Дайзынооллу ап көрээли. Шууду-биле чугаалаарга, чаш хураганнарны хорамча чоокка камгалап алыр дээш ёзулуг иштеп турар кижилериве ол-ла болгай. Биете хонудамчыг чүве үүл дээрге, хураганнарны сакман арга-биле доруктурарынга кажадыметың таарыштыр кылдынмааны болуп турар. Ынчангаш сакманщиктеринге: «Хоовустуң кажаазын таарыштыр, чаңгыс аай төлевилел ёзугаар тудуп каан турган болза, сакман аргазын ажыттаар ийик бис, ындыг болзажок, байдалды көрүп тургаш, чадаарда аңа чоок кылдыр ажылдан тургаш, ходелирин бодаар улуг бис» дижип-даа турарлар. Ындыг болзажок малдың чаш төлдерин оларның доруктурупп турары черде эки түнелдерлиг.

Хөвалыг Дарын-оловнч бо дугаймын кынчаар чугаалаашкы, эртиен чылдагы бодунуң түнелдерин айтыр-дыр.

— Чаа беш чылдың бирги чылында төрээн 254 хойдан 256 хураганны бүрүн камгалап алган кижи мен—деп, ол чугаалады.

Бо малчын боду болгаш оон кады чурттап чоруур эжи Тюдюп Натиктовна Чанчымаа барык төрбе чыл иштинде мал ажылында турарлар. Харын оон ушурунда хой малды өстүрериниң талазы-биле оларның мергежили бедрээн болгаш ашыяк малчыннар олардан өөренип алыр дээш хаяа эвес чедип келгилеп турар.

Чаш хураганнарны өстүрер деп чүве белеп эвес болгай. Адаа бүгү таланың карантаашкынны шеварыпга турар, өөртээ хөрөмчадда болур, иону база хайгаараар херек. Соокка доңуруп болбас деп чүве база биилдингир. Ынчангаш оларны дашкаар агаарладып үндүрер өйүн ыяк тааранырар. Чамдык эштер бо талазынче сагыш салбайн баргаш, хураганнарның өкпезинге дегдиринишкинни-даа таварыштырыптар боорлур, боже бис улут шүүлгетпейн салыр улуг бис.

Улуг хойларның ажыалгазының дугайында Хөвалыг Дарын-оолович база-ла солун үүлдерни чугаалаар. Чижээлээрге, кыжын одар-белчиниң планнаар, харның, сооктуң аайы-биле одарладыр черлерни хуваап алыр, күш деңгелп бакшараап хойларны үеленеп, түскай шкалгага турарлар. Ооң-биле кады менде чугаалаксаан бир күзелим бар. Ол чүл дээрге бистиң хойжу бригаданың төөгүн чок болуп турар, ону тудар талазы-биле хемчегин алыр ёй черле келгеп. Чижээлээрге, ындыг төнке чаңгыс аай төлевилелдиң кажааларын туттургаш, төрүүр хойларны өзөчөг-биле аңаа аппарып төрүдүп турар кылып, аңаа сакман аргазын долузу-биле ажыглаавр болза улут ажыктыг болур.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниге база чер-чер Советтериниге сонгуулдабиле холбаштыр «Найырал» совхозтуң Кызыл-Даг сазбырының ажыл-ишчилери Хөвалыг Дарын-оолович Норбуга улуг идегелди көргүскеннер — ону Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен.

— Чон менээ улуу-биле бүгүрен, бедик идегелни илередип турар-дыр. ынчангаш мен бодуң аңаа харыы кылдыр, улам эки ажылдаарын хүлээнип турар мен—деп, мурнакчы малчын чугаалап турар.

Хөвалыг Дарын-оолович ол сөзүн түдүп шыдаар-даа.

С. САЛЧАК.

ЧУРУКТА: Х. Д. Норбуюң сакманщик уруглар-биле чугаалажып турары.
А. Пономареваның фотозу.

Сагыш човангыр кижи

Чырык ортемчейге төрүттүнүп келир чаңгынчыг чаштың амыдыралының баштайгы хүннери божудулга бажыңында өгелээр болгай. Ие-даа, чаш төл-даа эмчилериниң, сестраларының, ажаакчыларның сагыш-човангыр хайгаараалыңга бүргеди бээр. А божудулга бажыңының гинекология салбырының эмчилери чаш уругнуң ие иштинге өзулдезин база ненин кадыкшылын камгалап хайгаараар болгаш янзы-янзы херээженнер аарыгларын эмнээр хүлээлгелиг.

Кызылдың божудулга бажыңының гинекологиа (херээженнер аарыы эмнээр) салбырына кире бээрге арыгсилиг. чырык делгем болгаш чаа херекселдер-биле деритинген. Бо салбырда чоннуң кадыкшылы дээш хөй чылдар иштинге ажылдап келген хөөчүн эмчилер-даа, ажылдың ут-шинии чаа-ла шинээдип чоруур аныяктар-да бар-ла. Оларның арааныдан Мария Матвеевна Зверевапы чоргаарадыбиле адап болур.

Хөөчүн эмчиниң күш-ажылының баштайгы базыны үшен чыл мурнунда Өрёл хоорайга улуг эвес шериг госпиталынга эгелээн. Ынчан ол анаа сестралап ажылдап турган. 1950 чылда Тывага чедип келгеш, кадык-күжүрүлларны арттырып каарын утпастар. «Кижиниң дириг чурттаары ышкаш үнелиг чүве кайдал. Дар аарыының уржуунда мээң амы-тыным халапчыг айыылга чоокшулап келген чурган. Буянныг эмчи М. М. Звереваның нарын кезиишкинни кылганының түнелиинде чурттаар улуг аскежиктиг болдум. Шак ындыг кижилиг, ырыг сетkилдиг эмчилер барда, кандыг-даа аарыг коргунчуг эвес ышкаш сагындырар» деп. Кызыл хоорайның чурттакчызы хамаатты М. бижээн. Шынап-за Мария Матвеевна хөй чыл иштинде чыглып келген дуржулгазын шын ажыглап, кижилерниң кадыын камгалап, дуза чедирериие коичуг кызымак кижи.

Мария Матвеевна—сагыш човангыр не. Ону школага бо-ла көрүп болур. Ол аңаа оолдарының өөредилгезинин, чурумун айтырып, башкыларбиле сумележип чеде бээр. Оон оолдары—эки өөреникчилерниң санында.

М. М. Звереваның удуртулгазы-биле гинекология салбырының ажылдакчылары Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш бедиткен хүлээлгелерин ап. 1-ги божудулга салбырын социалистиг чарышка киргеш, тудугчуларның коллективи бүгү участокторда шаяпчы ажыгды чорудуп турар.

Улуг, биче-даа ажыл кылганда ол бодунга болгаш өскелерге бедик ненгелдиг. Коммунист эш Зверева бодунуң мергежилин аныяк ажчилерге күзелдин-биле дамчыдып берип, оларның мурнунга коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чурттаарының үлегер-чижээ болуп турар.

Ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик аттыг адилекчизи. М. Зверева—идепкейлиг хөй-ниитичи. Божудулга бажыңында партия эге организациязының секретарынга сонгуу чылдарда ажылдап турганыпдан аңгыда. ол бистиң коммунистеривистин политиктиг эге школазын удуртуп турар.

Ону кады ажылдап турар оорү. Кызыл хоорай Советиниге депутаттың кандидадынга чангыс үн-биле депшиткен. Коллективтиң кежигүннери аңаа улуг хүндүлелди болгаш үнеледи коргускени ол.

Т. М. Зверева чонның ёзулуг-даа айбычызы болуп хөөрээнге бүзүрээр бис.

Н. КЫЗЫЛ-ООЛ,
акушер-гинеколог.

Линотипистерниң чедиишкини

Республика типографиязының линотип цеги Совет эрге-чагырганың 50 чылының улуг байырлалынга алдарлыктан социалистиг чарышка киришкеш, боттарынга алган хүлээлгезин бо эрткен январь, февраль айларда чедиишкиниг күүсеткен.

Линотипистер беш чыл планының ийигизиниң эге айы январьның бүдүрүлге планын — 113 хуу, а февральдың — 115 хуу чедиргеш, будүрүлгениң мурнакчы цехтериниң бирээзи болган.

Цехтиң бригадалар аразынга калбарган чарыштың түнелиинде «Тувинская правда» солунну өрүп турар М. Саагырның бригадазы февральдың будүрүлге программазын 118 хуу күүсеткеш. тиилекчи болган.

Бо хүннерде линотипистер март 12-де сонгуулда хүнүнге куш-ажылчы чедиишкиннииг ужуражыр дээш шудургу ажылдап. тиилекчи адын сыклас дээш турлуп турар.

С. ОЮН.

Хендергениң оглу

Монгуш Ушар—Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң мурнакчы трактористи. Улуг, биче киминерни эзилеп, эвилеп ажыдчыкы, ажылга үлегер-чижээ-биле өөртүп чоруур биче сетнидиг кижи. Монгуш тос классты доозкаш, совхозунуң механизаторларынга дузалакчылаап ажылдай берген. Дараазында чылын Кызылдың механизацин училищезинп доозкаш, төрээн совхозунга ээп келгеш, өөренип алган билимни практикага ажыглап, улам шудургу ажылдап эгелээн.

Удаваанда совхозтуң директору ону келдирип алгаш, аныяк механизаторнуң ажылынга аз-харыысаалгалыын, көргеш аңаа «МТЗ—50» деп маркалыг чаа трактерну хүлээдип бээрин ааласан. Ушар ол трактору-биле дөрт чыл улаштыр септелге чок ажылдаан, ам-даа оозу-биле ажылдавышаан. Чаа трактерга телевизка можупкаш, чүүк соөртүр, андазын можупкаш. чер аңдарар черле кончуг эптиинге аныяк механизатор өөрүшкүзүн бо-ла чугаалай берген турар. Монгуш трактор-биле кышкы үеде малчынпарже мал чеми соөртүр, часкы, күсну сезонпарда чер аңдарар дээш черле чүүнү кылбас дээр. Чымчак черге шилчидерге 1965 чылда 480 гаиы ажылдап кылыр тургаш, Монгуш ону 723, а эртиен чылын 749 га кылдыр күүсетиен. Бо көрүлгеиниг чылды эки дөзээ дээш Монгуш Ушар бо чылын 800 га черни ажылдап кылыр хүлээлгени алган.

Б. САТ.

Репортаж ХОЙЖУНУҢ КОДАНЫНДА

РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниге болгаш ажылчы чонпарның чер-чер Советтериниге сонгуулдалар хүнүнге чедир каш-ла хоног арткан турда, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниге депутаттың кандидады, СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары эш Тюлюш Арапчанович Стал-оол-биле «Шекпээр» совхозтуң Алдыы Тулаан-Каранның Чурумал деп черде хойжузу Ооржак Чимит-Доржунуң аалынга чеде бээдивис. Хойжу боду хоюн кадарын чоруй барган.

— Бо чылын хар чок кыш болган ужурунда хойну. хураганнарны суг соөртүп азы деш эзилдирип суггарар дээш чамдык үелерде элээп-ве бергедээшкиннерге таварышп турдувус, ындыг-даа болза хөмөүстүң болгаш чаш хураганнарның күш-деңгелиниң байдалы эки—деп. оғиун херээжен ээзи Намчыл Маңзыр-ооловна чугаалады. Оларның коданында 350 хой бар.

Март айның 1-ге чедир 220 хой оолдаан, оларның 223 хураганын мендп алган. Декабрь, январь айларда төрүттүнгеп хураганнар төпселер анарбан, семне күштүг болгаш дүкүрү аажок.

— Ам арткан хоюнар кажан шунту оолдаар ирги?

— Март айның төпчүзүнге чедир шунту оолдаар ужурлуг. кажан тарын бөөдәдылганы чорудар үеде ону база таварыштыр бодаан-на болгай. Оон орайтап чазын азы чайын хенчеп оолдаан хураганнардан хой эът, дүк алынмас, ажыл-биле чугаалаарга, олар кыжын барын чунаар ужурга таварыжыр. Мынчангаш тарын бөөздылганы чогуур үезинде чорударны эргежок чугула—деп. Ооржак Маңзыр-ооловна болурга даандырган ажыл-херээн бидилгин-биле харыылады.

Ол таварылга эвес болбайн аан. Ооржак Чимит-Доржу баштай чыдгы, инек кадаргаш, сөөлүүредир хой кадарчыынга ажылдаанындан бээр 5 чыл, ниитизи-биле совхозтуң мал кадарчызынга 10 ажыг чыл иштинде ажылдап келген.

Чамдык малчынарның коданынга баарга кажааларының иштп олпык, көрженин көптөрбаан, кодан чаны кижи кылаштаар аргажок бөктүг болгулаар. Ооржак Чимит-Доржунуң коданында байдал өскелериниңден ылгалыг.

Хой болгаш хураган кажааларының иштп курган. көрженин чогуур үезинде көптөргеш, ону түүйбу ышкаш чыып каан.

Ооржак Чимит-Доржу көрженин доңнелдирбейн чогуур үезинде көптергеттивер. Маңаа холбаштыр хойжунуң чугаалазары мындыг:

— Хой төрүттер билек-ле оон хураганын дораан эмзирер. Ону саададынтар болза, хураган аштай бергеш, оон хөптөк аймбиле эмин эрттир оон каапнар, ынчангаш оон иштинде хөй сүт быштактадып. орта хайындайн баар таварылгалар турар. Ону черле болдуруп болбас. Оларның суггарылгазын база ой-шаанда кылыр. Бо талазы-биле үзүктелиишкин болур болза, кажаа хаяларында хыраажыр чыглаар. оон түнелиинде ында чыпшыва бергеп дүктерни. хирлерни хыраа-биле катай ажыргылаптар таргаш, хойларга таварылгалыг байдалды тургузуп. оон-биле чергелештир көрженни кыжын одалгага хереглээри-биле курганып турары олдур.

— Коданның девискээрин иник бажынга илдигер чүве чок кылдыр тазарты аштаи каап. Ооржак Чимит-Доржу районнуң база бир мурнакчы хойжузунга саналып турар кижи болгай. Оон ажыл-агыйжы, кежээ чоруу илдең көстүп турар-дыр, хойжу бүрүзү шунту мынчаар ажылдаар болза эки-ле-дир ийин—деп, райком секретары-биле аравыета чугаалаштывыс.

Бо хойжу арткен чылын 100 хойга оналаштыр 103 хураганнарны доруктурган болгаш бир хойдан-на 1,8 кг дүктү кыргын алган. Чаш хураганнарны азырап доруктурары бирги эвлчегде хереженен кижиден хамаарнып, амгы байдалывыстан алырга Совет эрге-чагырганың 50 чыл онзага үткүштүр әртиен чылдыңдан тудак чок, харын оон-даа бедик көргүзүглерлиг ужуражыр бис дээрзин Ооржак Маңзыр-ооловна бижиг бүзүрел-биле чугаалаан.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

ЭСТОН ССР. Нарва хоорайдан ырак эвесте республиканың эң улуг энергетиктиг күчүзүн— Эстон ГРЭС-ти тудуп турар. СЭКП-ниң XXIII съездиниң Директивалары бо беш чылда ол станцияның баштайгы агрегаттарын ажыглаалга киирерин көрген. Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка киргеш, тудугчуларның коллективи бүгү участокторда шаяпчы ажыгды чорудуп турар.

ЧУРУКТА: эстон ГРЭС-тиң тудуунда.
В. ГОРБУНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Бистин ажыл-агыйывыс — орулгалыг

Бистин «Межегей» совхоз элээн каш чыл бурунгаар орулга чок, карылгалыг ажыл-агый турган. Партия организациязы, совхозтуң удуртуур составы, тускай артемингилери болгаш ажылчыннары ажыл-херектин байдалын аналитеп көргеш, ажыл-агыйның карылгалыг болуп турарының кол чылдагаанынары болза шолдерни дужуттуу болгаш мал ажылының продуктулуу куду, будурулгенин культуразы чавыс, мал чемнериниң ажыглалы четпес, продукция будуреринге күш-ажылдың чарыгдалдары улуг, еске-дээ дөрт чарыгдаар ажок хей-иур деп саналн.

Совхозка будурулгенин культуразын кодурер талазы-биле демчеглерни ажылдап кылгаш, соолгу үш чылдарда оларны чоорту боттандырып чоруткан. Черни ажылдап кызырын үндезини-биле акижилип, сорттуг тарылгаларны шингээдип ап, чемнишчидилге төгерин новудеп, продукция будуреринге чарыгдалдарыны эвээжетпишаан, шөл ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын бедидип турган, бүгү культураларның дужудун бедиверинче бол кичээнгейни моонизээн. 1966 чылда-ла, 1964 чыл-биле денээрге, черни ажылдап кылары дыка экижээн, кызыл-тастың, чингетараанның, арбайның тарылгаларын чүгле сорттуг үрезиннер-биле чоруткан. Тараанны арыглаарын механиастаан. Үш чыл иштинде шолдерже 420 мун центнер ирик одекти, 6 мун центнер минералдыг чемнишчидилгени төккен.

Москва области картофель остурукчузу Кузнецовтуң дуржулгазын ёзугаар, ону тарын остурерин бүрүн механиастарын шингээдин алырынче кол кичээнгейни салган. Совхозтуң кол инженери эш Рудольф Кузнецовтуң дуржулгазын артнен чылын барын өөренгеш келген. Ам совхоз картофель урезини-биле бодун бүрүн хандыртынган.

Мал ажыдынга кол кичээнгейни мал чемнерин эң ажыктыг кылдыр ажыглаарынче, инек саалдазын бүрүн механиастарынче, малдың ускадын экижилеринче угланыпгган.

Совхоз коллективинин соолгу үш чылдың иштинде кужениишкининг ажылы эки түнелдерни берген. Ажыл-агый 1966 чылда будурулгеге чарыгдалдарны 1964 чылдың-биле дүрери 1,8 катап, садары 1,3 катап ковудазн.

Бир ээвес 1964 чылда совхозтуң сайгарып сатнан продукциязы бүгү чарыгдалдарны дуглап шыдаваан, харын 386 мун рубль четпейн барган болза, 1966 чылда сайгарып сатнан продукциязан алдынган иинти түн чарыгдалдан 1 млн. 347 мун рубль ажыг болган.

Совхозтуң тускай артемингилери болгаш ажылчыннары совхоз будурулгезининг кол будурулге чорудулгаларын механиастаар талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Тараа будурерининң талазы-биле бисте хей чарыгдал урезиннерни арыглаарынга үнүп турган. Ам дүржулга станциязының механизация килдизининң инженери эш Фоминниң дузазы-биле тараа арыглаар пунктуну тургускан. Механизастаттынган пунктунуң ачызы-биле бүгү урезиннерни эң эвээш чарыгдал үндүрүп тургаш, күзүн-не чажар шынарынга чедир арыглап апкан бис. Картофельди остурери, ажаап алыры, сортировкалаары, чудурери бүрүн механизастаттынган. Погаалар тарылгазының чайгы ажаалдазының чамдык кеэни механизастаттынган. Болүүн чемнер белетхелиинин 90 хуу хирезин механизастаан. Инек саалдазын, сутну чылдырын болгаш инектерге бээрин, мыйыстыг бода малдың бүгү коданарынын даштын, ажык кажааларынын ашталгазын бүрүн механизастаан.

Бо бүгү болза продукцияның единицазынга күш-ажылдың чарыгдалдарын эвээжедир талазы-биле башгайгы эки түнелдерни берген. Центнер продукция будурериниге кижизагының күш-ажылдың алырга, 1964 чылда тургандан 1966 чылда тараага 30 хуу, сутке 75,7, инек ээдинге 80, дүкке 89 хуу эвээжээн. Картофель, погаалар, силос массазы будуреринге кижи-шагының чарыгдалы база ол ышкаш эвээжээн.

Дөрт чарыгдаларны эвээжедин тургаш, продукция будуреринин планы ажыр күүсетхенининң түнелинде 1966 чылда администрация неледе болгаш шаңнал төлевириниге хей түнүү чарыгдаар аргалыг болган. Чижээ, тракторист-машиннистерге 55 мун ажыг, мал ажылдакчыларынга 38 мун хире рубльди ынчаар тывыскан, а 1964 чылда чүгле 376 рубль шаңнал төлевириниге үнген турган. Ажыл төлевири, немелде болгаш шаңнал төлевиреринге катай алырга, эрткен чылда 1964 коммунистер, ажылчыннар болгаш тускай артемингилер үнүп ажылының орулгалыын удам бедиверининң айтырыынче, ылаңгыя мал ажылының быжыг орулгалыг болурун чедип алырынче кичээнгейни бичии-дээ суларатпас ужурлуг.

Малда кол курлавырлар чүл дизе, малдың продуктулуун удам ынай бедидери, күш-ажылдың чарыгдалдарын эвээжедир, мал чемнериниң шынарын бедидери, оларның ботунезин чингедирн болур. Борта кол арга мал ажылынга, чемнер белетхелинге механизастаашкынны удам ханыладыры, тараа болгаш мал чемни культураларның дужудун остурери, кижилериң күш-ажылчы идепкейин болгаш мергежилин бедидери болур.

Эрткен чылын центнер тараа будуреринге чүгле 23 минута, центнер силосха — 2,9 минута чарыгдап. Сибирьнин мурнакчы ажыл-агыйларының денелинге четкен болзувусса, центнер сут будуреринге 9 шак 20 минута, центнер инек ээдинге — 33 шак 36 минута чарыгдап, мурнакчы ажыл-агыйларның денелинден дыка хожудаан бис.

Сут, эт будуреринге чарыгдалдарны эвээжедир талазы-биле телевилеп турар хемчегленнине ам-даа четпес. Ынчангаш совхозтуң тускай артемингилери чүртүүн эң дээре ажыл-агыйларының дуржулгазын бижээн литератураны дилеп, өөренип турар, бир ээвес херек апарза, оларның дуржулгазын барып өөренир апарар. Ам бүгү фермаларга сутну бүс-биле чылдып турарынган эвээш күш үнер болгаш чиик ортектиг электрилиг чылыдылгага шилчинирин шинтирдеп алган бис. Өдекти ашталган чайгадырын механизастаарын шингээдин алырын өгелээр. Мал чемнерни, ылаңгыя чеминнир өстүрүп турар мыйыстыг бода малдың болгаш мал малдың коданнарынга чемнерни механизастаашкын-биле малдарга чедирин бээринче шилчинир арганы өөренип турар бис.

Сигеи кезер шолдерниң дужудун бедидери-биле хей чылдыг ситнелернин тарылгазын эрткен чылын эгелээн. Ам мындыг сигеи тараан чер 100 га. Эрткен чылын дазыл чок пырей өзт тараан шолдуп дужуду чайгаар үнген сигеи шолдузеи дөрт катап хей болган. Бо чылын сигеи тарылгазын ковудедир болгаш суггарылгалыг чердерге люцернаны тарыыр. Бо хемчегler мал ажылынга эң чиик ортектиг чемнер-биле быжыг чем-суурну тургузарын хандырар. Болүүн чемнерниң белетхелинге болгаш сооруулгезинге комплексилиг механизастаашкынны чорудар.

Мал ажылының продуктулуун бедидер дээш чорудун турар хемчегlerнин ажыктыын бо чылдың баштайгы айларының түнелдери бадыткап турар. Чижээ, бир ээвес 1966 чылдың январьда инек ээдинин немелде денээзи 11 тонна турган болза, бо чылдың январьда 16 тонна болган, ол ышкаш сут саалдазы 92 центнер хей болган.

Совхозтуң коллективи Совет эргечагырганын бежен чылының алдарлыг байырлалынга үүкүшүүр коллга ажыл-агый продукциязының ботунезин чингетпишаан, ооң бүгү хевирлерин бүдүрер болгаш күрүнеге салар талазы-биле бодунуң социалистиг хүлээлгелерин күүседир болгаш орулгалыг будурулге кыдыр ажыл-агыйның чедин алган туружун ооң-биле улам быжыглаар дээш бүгү эргежок чүгүлә хемчегlerни чорудуп турар.

А. ГРАДОБОЕВ,
«Межегей» совхозтуң директорү.

Күзеп тур бис

Кызыл хоорайның телевидение күүн тудуп, ажытталга киргени республиканың культуразының хөгжүдезинге улуг ужур-дузалыг болган. Кызыл хоорайның чоок кавызында чамдык суурларның чурттакчылары концерттерни, шилерни, киноларны болгаш соолгу медээлерни чөк экраннардан көрүп турары канчаң өөрүшүүр эвес боор.

Таңды районнуң чамдык суурларында телевизор эдилекчилери база бар апарган. Чижээ, Хову-Аксы суурнуң электростанциязының мастери М. М. Тюрин 1966 чылдың декабрьда «Рубин-109» маркалыг телевизор садып алган. Кымядың дамчыдылгазын доктаамал көрүп, орар. Кестүүр болгаш дыңнаглыры тергиин эки.

Телевидение республиканың культуразында база бир чаа чүве болганда, телевизорну садып ап, ооң экранындан солун чүүдерни көөрү Хову-Аксының будурулгелериниң ажыл-ишчилери күзеп турарлар. Ындыг чүве төлээде, республиканың садыг организациялары Хову-Аксыиче телевизорларны чорудуп, магазиннерге киирерин күзеп турар бис.

О. КОРОДА.

Аныяктарның өөредилгезинге

Ажылчын аныяктарның эртем-билиг чедип алырынга кежээки школалар улуг рольду ойнаар дээрии партиянын XXIII съездиниинин шиитпирлеринде тодазы-биле айытkан. Ол шынап-ла ындыг. Кандыг-бир чылдагаан-биле хүндүскү школаларга өөредилгезин доозуп ап шыдавайн, будурулгеде ажыдай бергеи аныяктар бисте хөй. Апнык оолдар, кыстар өөредилгезин будурулге-биле хоабавышаан, кежээки школаларга чедиишкининн-биле уламчылап болурлар.

Кежээки школаларның роли ол хире бооп турда, республиканың чырыдышкын министерствозунуң талазындан кежээки школаларның быжыг баазаларын тургузарынче кошкак кичээнгей салып турар. Кежээки школаларны мөңги чергелиг школалары кылдыр көөр хөөннер бар. Кежээки школаларның программаларынга таарыштыр тургускан өөредилге номнары чедиишпес. Бо талазы-биле 5—8 классларга хереглээр өөредилге номнары мүн-не чүгээр шинтирдеттинген, а 9, 10, 11 классларга хереглээр чангыс-даа эртемниң ному программага таарыштыр тургустунмаан.

Кежээки школаларның үстүкү классларынга тускай өөредилге номнарының чөк болуп турары өөредилгеге таарымчалыг эвес байдалды тургузуп турар. Кежээки школаларны башкы кадрлар-биле багай хандырып турар. Хүндүскү школаның башкыларын дапкыралап ажылдаар кылдыр кежээки школаларга берип турар болгаш чүгле кежээки школага ажылдаар хостаттырган башкылар эвээш. Ук башкылар чүгле хүндүскү школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылынга киржир аргалыг боон турар.

Турум эвес башкылар коллективи-биле школага өөредилге-кижизидилгелиг ажылды өкө чорудары берге болур-дур. Ынчангаш чаа 1967—68 өөредилге чылында кежээки школаларже кичээнгейни улгаттырган, үстүнде адаттынган четпестерниң оода кезиин-даа болза таарыштыр шинтирээрни чугулаа.

Х. ДАДАР-ООЛ.
«Тиилелге» совхоз.

Галина Розенкова № 22 аптекада санитаркадап ажылдап турар. Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар кылдыр бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Бараан саарылгазының планын 105 хуу күүседир дээш демисежип турар. Белетнеп каан эмнер аймаан бажыңнарга чедирер хүлээлгезин база-ла эки күүседип турар. Чөвүта чаа аңда коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывысхан.

ЧУРУКТА: Г. К. Розенкованың хонг эмнер белетнап турары.

ЧОВАНЧЫГ ХЕРЕК

Мугур-Аксының аныяктары Совет эрге-чагырганың 50 чыл ойнга уткуштур Мөңгүн-Тайганың ыракчы будунвары Шогетей, Каргы-Бажы, Мөген-Бүрен болгаш еске-дээ черлерге эртнен чылдың чайынында солун концерттерни көргүзүп, лекция, беседаны кылып келгеннер. Ол ажылга баянист Саая Самнянын кызымак чоруун колхозчулар улуу-биле үнелеп турар.

Оон ангыда «Малчын» колхозта болгаш сельпода ак сеткилдиг ажылдан турар комсомолчу аныяктар кайы көвей. Колхозтуң чазанынкчызы, бот-тывынгыр уран чүүлдүн идепкейлиг киришкичизи Саая Пар-оолду, сельпонуң көдээ садының эргелекчизи Сержимаа Достанны, «Малчынның» сураглыг хөй-жузу комсомолчу Дыртыл Кара-оолду улуг чоргаарал-биле адап болур. Оларның чуруктары суурнуң хүндүлел самбызында.

Декабрь айның эгезинде суурнуң бүгү аныяктарының «Кижининң чаражы чүдел?» деп темага диспутту организастап эрттиргени культура-массалыг ажылга аныяктарның сонуургалдынын көргүскен.

Үстүнде айытгынган чижектер ук черниң амыдыралының эки талазын көргүзүп келген. Ындыг-даа болза, ооң-биле чергелештир комсомолчуларның араазында ажыл-херүдүгелиң четпес талазы база чок эвес. Инда комсомол организациязының секретары С. Хертек анаа эрткен чылдың чазынында-ла ажылдап киргеи. Бо үениң дургузунда аныяктар ортузунга боттуг ажых чоруттаан. Колхозта бот-тывынгыр уран чүүлдүн киржикчи аныяктарның концерт белеткелиң кавчлар чорудуп турарын мынчага чаңгыс-даа катап сонуургап көрбээн. Ук ажылды ужурунда болаа секретарь боду дарын эвээжедир, мал чемнериниң шынарын бедидери, оларның ботунезин чингедирн болур. Борта кол арга мал ажылынга, чемнер белеткелинге механизастаашкынны удам ханыладыры, тараа болгаш мал чемни культураларның дужудун остурери, кижилериң күш-ажылчы идепкейин болгаш мергежилин бедидери болур.

Эрткен чылын центнер тараа будуреринге чүгле 23 минута, центнер силоска — 2,9 минута чарыгдап. Сибирьнин мурнакчы ажыл-агыйларының денелинге четкен болзувусса, центнер сут будуреринге 9 шак 20 минута, центнер инек ээдинге — 33 шак 36 минута чарыгдап, мурнакчы ажыл-агыйларның денелинден дыка хожудаан бис.

Сут, эт будуреринге чарыгдалдарны эвээжедир талазы-биле телевилеп турар хемчегlerнине ам-даа четпес. Ынчангаш совхозтуң тускай артемингилери чүртүүн эң дээре ажыл-агыйларының дуржулгазын бижээн литератураны дилеп, өөренип турар, бир ээвес херек апарза, оларның дуржулгазын барып өөренир апарар. Ам бүгү фермаларга сутну бүс-биле чылдып турарынган эвээш күш үнер болгаш чиик ортектиг электрилиг чылыдылгага шилчинирин шинтирдеп алган бис. Өдекти ашталган чайгадырын механизастаарын шингээдин алырын өгелээр. Мал чемнерни, ылаңгыя чеминнир өстүрүп турар мыйыстыг бода малдың болгаш мал малдың коданнарынга чемнерни механизастаашкын-биле малдарга чедирин бээринче шилчинир арганы өөренип турар бис.

Сигеи кезер шолдерниң дужудун бедидери-биле хей чылдыг ситнелернин тарылгазын эрткен чылын эгелээн. Ам мындыг сигеи тараан чер 100 га. Эрткен чылын дазыл чок пырей өзт тараан шолдуп дужуду чайгаар үнген сигеи шолдузеи дөрт катап хей болган. Бо чылын сигеи тарылгазын ковудедир болгаш суггарылгалыг чердерге люцернаны тарыыр. Бо хемчегler мал ажылынга эң чиик ортектиг чемнер-биле быжыг чем-суурну тургузарын хандырар. Болүүн чемнерниң белеткелинге болгаш сооруулгезинге комплексилиг механизастаашкынны чорудар.

Мал ажылының продуктулуун бедидер дээш чорудун турар хемчегlerнин ажыктыын бо чылдың баштайгы айларының түнелдери бадыткап турар. Чижээ, бир ээвес 1966 чылдың январьда инек ээдинин немелде денээзи 11 тонна турган болза, бо чылдың январьда 16 тонна болган, ол ышкаш сут саалдазы 92 центнер хей болган.

Совхозтуң коллективи Совет эргечагырганын бежен чылының алдарлыг байырлалынга үүкүшүүр коллга ажыл-агый продукциязының ботунезин чингетпишаан, ооң бүгү хевирлерин бүдүрер болгаш күрүнеге салар талазы-биле бодунуң социалистиг хүлээлгелерин күүседир болгаш орулгалыг будурулге кыдыр ажыл-агыйның чедин алган туружун ооң-биле улам быжыглаар дээш бүгү эргежок чүгүлә хемчегlerни чорудуп турар.

А. ГРАДОБОЕВ,
«Межегей» совхозтуң директорү.

Аныяктарның концерт-биле ыран малчыннар чорааның дугайында комсомол организациязының отчёт-сонгулдалыг хуралынга С. Хертек ук аныяктарны кандыг-даа ажыл чорутпаан деп демдеглээн. Ол чорук аныяктарның ажылынче секретарьның сагыш салбаанын хереченлеп турар.

Кежээки школаның өөредилгези күзүн «йын-бирээдеп» чорун турган болза, ам шуут үстүн бар чыдар. Политөөредилгенин сураа безин шында дыңнавлбас. Кандыг-даа политболгум организастаттынмайн турар.

«Комсомолчу прожектор» самбырызынче көрген кижи чалгаларны, арагачйларны шыгны шүгүмчүлеп турар чер-дир аа деп бодаар. Херек кырында ындыг эвес. Анаа колхоз баштаар черинин, парторганизациянын колхозчуларга ййнке суур човунга аскан чарлалдары турар.

Бистин партия болгаш чазаавыс аныяктарже доктаамал сагыш салып турда, чүс ажыт комсомолчу аныяктарны хаара түдүп турар организациянын ажыды шак ындыг сула болуп турары—човаичыг херек. Бо дээре комсомол организациязының удуртуктузунуң багай ажылы-дыр. Секретарь хүлээлге бо колхозта хей-иинти ажылы эвес-тир. Анаа ажылдаги кижи тускай акта-малынны күрүнеден ап олурар болгай.

Д. ЧЫДЫМ.
Бай-Тайга район.

Пролетаржы акы-дуңмалышкы чорук

...1918 чылдың баштайгы хүвү. Революциянын баштынчызы төрүттүнүп турган социалистиг арнянын баштайгы шериг кезектерин фронтуже үдээри-биле Смольныйдан Михайловский манежке чедип келген. Ленининң доңчу чөлбышытыг чугаазын диңмиттиг адып часкаашкыны, йөрээл салыышкыны-биле уткаан. Баштынчы нидирден дужүп кээрге, кызыл дайынчылар «Интернационалды» ырлавышаан, ону машинзга чедир үдээп каан. А кан минута болганда бужар таварылга болганы дыңналы бергеи— Смольныйже баар оруккa Ленининң машиназын контрреволюстуг сүлчээчилер боолаан. Машинага Владимир Ильич Ленининң чанында олурган швейцар коммунист Фриц Платтен Ленинни хутлаикан. Ынчангаш Ленинге оън дегбейн бергеи, Платтен балыглаттырган.

Муң-муң пролетаржы дайынчылар — даштыкы кижилер бистин хой миллион ажылчыннарывыс болгаш тараачыннарывыс-биле кады Октябрьның тиилелгези дээш демисежип турган. Олар дыка хей болган, делегейниң бирги дайынының үези. Ынчангаш ,оң-оп муң туттурган шеригler Россияга турган. Октябрь революциязы бодунуң аңгы талазы-биле ёзулуг утка-шынарын ол кижилерниң иштинге база чырыткан. Оларның иштинден хой кижилер Кызыл Армияның хүрээлелиинге киргеш, Октябрьның чаалап алыышкынын камгалаары-биле фронтуларже чорукан. Олар болза чаагай сеткилдиг революсчу интернационалчылар болган. Маркс-Энгельстиң «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп кыйгырыы оларның дозуну болу берген. Делегейде баштайгы Совет Республиканы камгалавышаан, оларның иштинден эвээш эвес кижилер совет черге амы-тынындан когараан.

...«Правда» солуннуң 1918 чылдың июль 12-де үнген номери. Тулчуушкунга маадырлыы-биле өлген кызыл шеригжи — интернационал отрядтың венгр дайынчызы Антон Хоракка сураскаа болдурган хей ажуруулары ол номерда бижээн. Антон Хоракты шеригниң ёзулалы-биле Кремль дин хаазының чанында орнукшуткан. Ажылчын шүлүкчү бодунуң сеткил-сагыжының ханызындан мындыг бөдүүн шүлүглелин ана турасхаал болдурган:

Хоор чов шуптузу,
Хөсталга дээш тулчуп турда,
Ашыл-ишке шынчы оглу, шынчы өг-бүле ышкаш,
Ажылчынның, өртемчейниң
Өндүр улуг өргөзинге
Өөнүк болуп чедип келдин.
Оранывыс оттуп үнген.
Ону бистер шуптувус утпаан бис.

«Делегейни силгипкен он хүннер» деп өлүм чок чогаалын бижип турган. Ол чогаалды Ленин бедии-биле үнелеп көргеи болгай.

Албадалдыг ажылдыг кара бажыңга чөрбн чылда шиидерн-биле кыжанган буруудадмышкыны эдза удур АКШ-та кодурүп үндүрген деп чүвени Рид биягеи Төрээн чурттунга чанын келгеш Рид Нью-Йорктуң прокурорунга барып, хереэн көөрүг негээн Оон бодазь бөдүүе—ал бадалдыг ажылдыг кара бажыңга олуртур быдыр шиитсин, ынчалза-даа суд чорудулгазын капитализмни буруудадырының болгаш Октябрьның идеяларын камгалаарының индири болдурар херек. Ындыг болган-даа ынчаш. Шиитекчилер Ридти агартып салыр ужурга таварышкан.

1919 чылдың күзүнде Рид Совет Россияга база катап чедип келген. Ынчаарда бүзээлээшкининң дээрбээн дамчыштыр, харын-даа паспорт чок чедип келген. АКШ-ка ында паспорт тыпсырындан ойталаан... Шыдажыр аргажок ажылга харыксыраан Рид бир чыл болганда тифтен аараап мөчээн.

«Известия» солуннуң 1919 чылдың мэрт 23-те үнген номери бо. Кажыдалдың кара хаажыазыбиле хаажылаан мындыг дыңнадыгны орус болган француз дылдарга бижээш, солуннуң дөртку арнында парлаан: «Март 2-де Одессага француз капиталдың хөлезиленнекчилеринге боолаттырып өлген Жанна Лябурбтуң халаптыг мөчээн дугайын эштерге РКП-нин француз бөлүү дыңнадыы тур».

Франциянын уруу Жанна Лябурб бичезинде ада, незин ышкынгаш, бодунуң амыдыралчы оруун хеп чуукчуузу болуп ягелээн. Бодунуң биилгелерин бедидери-биле хөйүнде ажылдап, революстут шимчээшкинче улам-на чоорту сундугул турган. Француз империализминин аныяк Совет республиканы базар соругга-биле Россияның Мурнуу түгүвге ягелээн интервенциязының дугайында медээ Жанналың килецээшкинин хайныктырган.

Француз капиталистер париж коммунзрларының салгалдарын Октябрь революциязына удур олурукчулерниң ролюн күүседиринче канчаң книр чыгапканын? Бодунуң ада-чуртчуларының эжелээн Одессаже чажыт байдал-биле чоруурун Жанна дилээн.

Одессага чедип келгеш, Жанна француз солдаттарының болгаш матростарның эртүзүнга суртаалды көргүш чокка чоруда бергеи. Сатлыыкчы идеготпир соглет бериковинин түнелинде Жанналы танытынмас ыядыр эттеп-эрнидээн соовда боолап өлүргеи.

Октябрьның тиилелгези дээш бистин кижилеривистиң күүселдинге туруп алган, бистин черивиске демисежип турган маадыр интернационалчылардың дугайында турасхаалды ыдыптыы-биле сактып, ёзулап чоруур бис. Олар бодур: Будённыйның аттыг шеригleринiң Кызыл Дундич деп адазы югослав маадырлыг Олеко Дундич, Венгриянын Коммунистиг партиязының үндезилекчилери болгаш Венгр Совет Республиканың организакчылары Бела Кун биле Тибор Самуэли; Совет эрге-чагырганың үндүлелдин алдын боозу-биле шаңнааны уттундурбас Матэ Залка; полик Кароль Свирчевский биле фин Тойво Антикайнен; бүгү делегейге сураглыг чех чогаалчы Ярослав Гашек, болгар Черкезов болгаш еске-дээ ээй кижилер.

* * *

Аш-чуттуң аттыг халаа-биле хөлбаалыг ажыл-агый үрегдээшкин, сандаралдың байдалдарында иштики контрреволюциянга дузалашсын дээш бистин черивисче боттарының шеригlерин чоруткан капиталистиг 14 күрүнелерниң мыйыышкыныи аныяк Совет Республика ойтур шапкан. Интервентилер совет кижилерниң далай хире ханын төккен. Интервенция эвее болза хамааты дайын бистин улузувустун таварышканы ол хире аажок улуг когаралдар чокка дораан дооступ болур турган ийнк.

Партиянын чаңгыс вай сырый каттыштырганы ажылчыннар болгаш тараачыннар Совет эрге-чагырга дээш демисеелге чижеглээр чүве чок маадырлыг чорукту көргүзүп, дыңналбаан когаралдарже барын тургааның ачызында тиилелге бөлдүвар аргалыг болган. В. И. Ленининң каш удаа демдеглеп турганы-биле алырга, делегейнин пролетарнады Октябрьның хереэн боттарының база хереэ кылдыр билген, оран делегейнин күш-ажыл кижилери бистин улузувуска аажок улуг дузаламчыны көргүскен.

Француз интервентилерниң бөлүк солдаттарының чагаазын «Известия» солуннуң 1949 чылдың март 25-те номерниге нарлап үндүргеи. Оларның бижээни болза:

«Бистин чазаавыстың бедалын билбейн, Одессага чедип келгеш, бис шуптувус хоорайда политиктиг байдалды база шуут билбес болган бис. Декабрь 18-те, капиталдың айбычылары — офицерлерге мелегей ёзу-биле чүдүүшаан. Социалистиг Республиканың төлөөлекчилери болур кижилерни калчаалыы-биле дорамчылап, бастып турдувус. Бүрүүлүг болдувус, акшер, аныктер, бистерни олурукчулер кылдыр санавайн көрүнер. Декабрь 18-те түнүн ужурунда, чүге болаш турганывысты шынында билбес турган-на болгай бис... Ам бис Совет Республикага дузаламчы көргүзериниче дүрген далажырын күзеп тур бис».

Бо аазаашкын хоозун чугаа болбаан. Француз шериг кезектери дайылдажырындан чүмүбиле ойталап турган. Бистин ажылчыннарывыс болгаш кызыл шеригжилериве-биле солдаттарның акы-дуңмалышкы эп-сеткил каттыштырылгазының таварылгалары көвүдээн. Француз эскадранын «Франс» биле «Жан барт» дээр корабльдеринге матростарның тура халышкынны 1919 чылдың апрельде болган. Ол корабльдер мичаарда Севастополь портунга турган. Тура халышкынче көдүрүлүп үнген матростар «Интернационалды» ырлавышаан, боттарының корабльдеринге кызыл туктарны аскан. Оон дараазында кызыл туктар «Вальдек Руссо» линкорга болгаш «Фоконне» миноносецже киискин үнген. Жанна Лябурбтуң болгаш ооң партия талазы-биле өңнүктеринiң революсчу суртаалы бо бүгүге база таварымчалыг салдарны чедиргеи дээрзин демдеглээр херек.

Француз империалистер боттарының шеригlерин революстут Россиядан илдиртир ужурга аргажоктан таварышкан. Олар тура халышкынга үнген матростарны кадыг-дошкуну-биле кара туразында аажылап, кара бажыңга олуртkан болгаш албадалдыг ажылче сүрүү кииргеи.

Англиянын, АКШ-тын, Италиянын болгаш еске-дээ чурттарның интервентилериниң шеригlерииге солдаттарның хей санныг тура халышкынны база болгуваан. 1919 чылдың январь 16-да Антантанын дээди төвүлелиинге чүве чугаалап турган, АКШ-тын президентизи Вильсон «англи болгаш америк солдаттар большевиктерге удур дайылдажырындан ойталап турар» деп маннир ужурга аргажоктан таварышкан.

(Уламчыны 4-чү арнында).

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

«ПЕРСПЕКТИВАЛАР ЭКИ»

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң сонгукуларының мурнунга чугаазынга улуг кичээгейин делегей парлалгазы көрүндүрүп турар. Чехословак солуннар А. Н. Косыгинниң чугаазын тайылбырлаашаан, улуг эгелер-биле бижээни болза: «ССРЭ-ниң чааза тайбың политиказының ленинчи принциптерин удуртулга болдуруп турар», «Беш чылдың перспективалары эки», «Европада чаа түткүлдер». Америк агрессиязы удур вьетнам улустуң демиселиниң бирги эдлечээнин Совет чазак көрүндүрүп турар дээрэн парлалга деңгеглеп турар.

Варшаваның «Трибуна люду» солуну ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының чугаазының тодаргай доңчулалын парлавышаан, эгезинге бижээни: «ССРЭ тайбың дээш демиселдиң фронтузун калбартып турар», «ГФР-де аймылдыг түткүлдер».

Вьетнамга «тайбының күзеп турар» дээр чүвениң дугайында АКШ-тың кара сагыштыг бадыткалдарын Совет чазактың баштыңының сөглээн түүлдерин Лондонуң солуннарының хөй нуруузу онзалап айтып турар.

Парижтиң «Орор», «Пари-жур», «Фигаро» болган эске-даа солуннары А. Н. Косыгинниң сөңгүкчуларының мурнунга чугаазының дугайында дыңнадыгны болган таймылбырны парлап үндүргеш, эгезинде деңгеглеп турары болза: «Делегейниң ийги даймының түңнелдерин барымдаалаан шыңгыы хемчегларын ССРЭ Бөлүдэн манап турар».

«Нью-Йорк таймс» солун А. Н. Косыгинниң чугаазының дугайында дыңнадыгны бирги аримга парлап, Вьетнамда АКШ бодунуң даймын калбартып турар чорук ВДР-ге дузаламчыны күштелдирериниг чедирер дугайында Совет чазактың баштыңының сөстерин онзалап айтып турар.

(СЭТА).

ФКП-ниң ПОЛИТБЮРОЗУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА). «Юманите» солун Франциямың Коммунистиг партиязының медеглелин парлап үндүрген. Ол медеглеледе чугаалап турары:

«Парламент сөңгүлдага баштайгы бадылаашкын үезинде Франциянуң Коммунистиг партиязы миллион ажыг чаа бадылаашкынны алган болгаш ФКП дээш берген бадылаашкынның хуузун көвүдеткен. Ол болза политика талазы-биле чугула тинелелге-дир.

Чөптүг эвес сөңгүлда системазы турзажок. Коммунистиг партия 5 миллион ажыг бадылаашкыны алган болгаш бүгү чуртка, хоорайгада база көдээге-даа бодуңуң туруштарын быжыглаан.

Француз чөн күштериниң бирги партиязының байдалын ол бадыткап турар; ол улуг үлетпүр төптеринде аң-не күштүг партия болуп артып турар.

Бүгү чөн күштериниң алган бадылаашкыны президент сөңгүлдазының баштайгы бадылаашкынның күштүг бюллетеньнериниң 32 хуузу болган, а парламент сөңгүлдазының баштайгы бадылаашкынга олар 43 хуу ажып турар. Чөн күштериниң алган бадылаашкын санының бо көвүдээшкини болза чаңгыс кижиниң эрге-чагыргазын чок кылыр төлээде бүгү республиканчыларның чаңгыс эвин быжыглаарынга дузалап турар.

Дегелльчү партия чаңгыс черде таптавышаан. Чаңгыс кижиниң эрге-чагыргазының кандидаттары республиканың президентиниң дүрүм чок хөделиишкиннеринге детпиткен чаа аргаларны ажыглаары-биле чорутқан кампания турзажок, чуртта бадылаашкынның хөй нуруузун ап шыдаваанвар.

Реакциниң эске кандидаттары улуг когаралга болгаш чидириттe таварышкан. Демократтыг төп президент сөңгүлдазынга бодаарга, оон эвээш бадылаашкынны алган болгаш бо сөңгүлда чарыштың түңнелинде оон туруштары кошкаан.

Ажылчын болгаш демократтыг күштериң чаңгыс эвиниң оруунга кыдыраан баштайгы базымнар, бистиң партиявыстың, федерациянуң болгаш каттышкан Социалистиг партияның аразынга ат салган дугуржулгалар чөн күштер дээш берген бадылаашкынның санын дегольчулар дээш берген бадылаашкынның санындан дыка ажыт болурунга чедиргеп.

Сөңгүлданың ийги бадылаашкынының үезинде ол чаңгыс ап быжыгар ужурлуг. Социал депшилелиниң болгаш тайбының херээнге берднгеп бүгү күштериң каттыжышкыны, сөңгүлданың бирги бадылаашкынының соонда эң таарымчалыг байдалдыг болу берген чөн күштериниң кандидаттарынга ажыктыг кылдыр бүгү республиканчыларның бадылаашкынын каттыштырар чорук хөй санныг дегольчуларга болгаш эске-даа реакслыг идегеттерге аштырышкын таварыштырар арганы берип турар.

Март 12-де каттышкан чөн күштериң чаа чедиишкиннери эр. херээжен француздарның хөй нуруузунуң чүткүдүг демократтыг өскерилгелерин белеткээринге дузалаар апаар».

Делегейниң бүгү булуңнарындан

НАЙЫРАЛДЫҢ АЯН-ЧОРУУ

Венгриянуң Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының болгаш Революсчу ажылчын-тараачын чазактың чалаанын ёзугаар Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары В. Гомулка биле Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозунуң кежигүнү, Польшаның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Циранкевич олар найыралдың амаа аян-чорууп кылып, Венгриядa барган.

ДЕЛЕГЕЙ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Европаның социалистиг чурттарында улус ажыл-агыйын удуртурунуң чаа системазын боттандырып турарыныг холбаштыр ол чурттарның төсталзы үлетпүрүнүң профэвилелдер төлээлекчилериниң чөвүлел хуралы Софияда ажыттынган. Хуралдың киржикчилери ол талазы-биле профэвилелдериниң ажылының дуржулгазын солчур, куш-ажыл төлевири-биле, экономиктиг идиг бериишкин-биле холбаалыг айтырыгларны болгаш эске-даа чүүлдерни көөр.

КОММУНИСТЕР — ЧӨӨН ҮЗЕЛДИГ ПАРТИЯЛАРНЫҢ КАДЫ ДЕПШИТКЕН КАНДИДАТТАРЫ

Фрацциямың бүгү чөөн үзелдиг партиязарының кады депшиткен кандидаттары кыдыр Национал хуралга сөңгүлдаларның ийги эзлээжиң үезинде Коммунистиг партиязың кандидаттарының дажызын ЮФИ агентилел Парижтен дамчыткан.

СОВЕТ-СИРИЯ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Март сестиң революциязының 4 чыл ою-биле холбаштыр байырлалдарга киржири-биле Сириянуң чазаанның чалаанын ёзугаар Дамаскыда барган. ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрикидилге министри П. С. Непорожныйны баштадыр Совет чазак төлээлерин Сириянуң премьер-министри Юсеф Зуэйн хүлээп алган. Эң-не ямзы-бүрү талаларга совет-сирия кады ажылдажылганы улам чидай хөгжүдеринге хамаарыштыр олардың аразынга найыралны беседа болган.

СОВЕТ-ЭФИОПИЯ САДЫГ КОМПАНИЯЗЫ

«ЭФСО» дээр совет-эфиопия садыг компаниязы тургустунган. Совет машиналарны болгаш эске-даа бараанарны садыл алырының база Эфиопияның чаңчыл болган бараанарын Совет Эвилелинге садыглаарының айтырыглары-биле ол компания ажылдаар.

ЧАА КУРУНЕ КОМИТЕДИ

Контроль херектериниң талазы-биле Каттышкан Араб Республиканың дээди курупе комитедим тургузар дугайында республиканың декредин чарлап парлаан. Комитеттиң даргазынга бирги оралакчы президент маршал Абдель Хаким Амерни томуйлаан.

ВЬЕТНАМ ЮРИСТЕРНИҢ ЧАЛААНЫН ЁЗУГААР

Вьетнамда дайынга хамаарышкан фактыларны истеп хынаар талазы-биле делегей комиссиязының төлээлери Ханойже чорупкан. ВДР-ниң юристер каттыжышкыныңың болгаш америк империалистерниң Вьетнамда дайынзырак үүлгедиглерин истеп хынаар талазы-биле комитеттиң чалаанын ёзугаар ол төлээлер чорупкан.

(СЭТА).

Лаос патриоттарның чедиишкини

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостуң Хосталга улусчу армиязының дайынчылары бо чылдың ийи айларының дургузунда болган тулчуушкуннарга дайзынның 1.2004 солдаттарын болгаш офицерлерин чок кылган дээрзин Вьетнам информас агентилел «Патет-Лаонуң үнү» радионуң дыңнадыын барымдаалааш, дамчыткан.

Ол үезиниң иштинде лаос патриоттар дайзынның 22 самолёдун дүмүр аткан болгаш бердинаирген.

МИТТЕРАН СӨҢГҮТТҮРГАН

ПАРИЖ. (СЭТА). Демократтыг болгаш социалистиг чөөн күштериниң федерациязының даргазы Франсуа Миттеран Бадылаашкынның бирги эзлээжиде Франциянуң Национал хуралының депутадынга сөңгүттүрген.

Кыдатта болуушкуннар

Кыдаттың политиктиг болгаш ажыл-агый амыдралы шеригниң контролунга улам-на кирип турар. Шериг дыка хөй күрүне албан черлерин, үлетүүр бүдүрүгелерин, сөңгүннер редакцияларын, радиону, почтаны болгаш телеграфты контрольдап турар. Шериг кижилер көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин удуртуп турар, чүге дээрге моожулар парлалгазының херечилеп турарыбиле алырга, улустуң коммуналарынга болгаш бүдүрүлге бригадаларынга удуртулга хөй таварылгаларда «сандараашкынга» таварышкан.

Шериг округтарының командылаларын часкы тарылганы организастаар айтырыгларның талазы-биле чөвүлел хуралдарны моожуларда эртирип турар. Ындыг чөвүлел хуралдарга болгаш конференциялярга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин удуртур талазы-биле организаларны шериг кижилериң киржилгезибиле тургузып турар. Чаңдун шериг округунуң командылалының Сычуань можуга эртирген чөвүлел хуралының шиитпирин «Сычуань жибао» солун парлап үндүргеш, «Бүдүрүлгеге удуртулганы аргалыг-ла болза дүрген кадыкшыдары» эргежок чугула дээрэни ол шиитпирде айтып турар. Часкы тарылганы чорудар дээш харысалганы шериг организаларынга, а ол шиинап полктан болгаш оон өрү шериг каттыжышкыныларының командылалынга хүлээдип турар.

Куньмин хоорайда (Мурнуу-Барыын Кыдат) үнүп турар «Юнань жибао» солуннуң мурнуку түүлүнде кыйгырганы: «көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин удуртур талазы-биле колдуунда шериг төлөлекчилериден тургустунган бөлүкке шиитпирлиг чагыртыр».

Кыдат парлалганың милингеин-биле алырга, сөөлгү үеде амгы ёзуурумга удур организациялярны базарынга шеригниң удам калбаабиле ажыглап турар апарган. Гуандунуңуң «Нанфан Жибао» солуннуң март 2-де дыңнатканы-биле алырга, шериг ындыг организациялярның бирээзи — «август бирээниң дайынчы корпузун» чылча шапкан. «Партияда эрге-чагыргада турар, ынчалза-да капиталистиг орукбиле бар чоруур кап санныг кижилер» ол организациянның баштыңынга турган дээр чүвени солун бадыткап турар.

Улусчу-хосталга шериг болгаш хөй-ниитиниң айыыл чок чоруунуң органнары «кызыл камгалалдың дайынчы отрядынга» — Мао Цзэ-дунга болгаш оон чорупкан турар политиказынга удурланган организацияга удур шаажылал хемчегларын чорутканын «Цинхай жибао» солун дыңнатканы. Ол организациянның кежигүннери «цзаофаньчыларны тудуп хоргудаан болгаш эттеп, соккулаан», «можу хунвэйбиннериниң кол штабынче халдаан» дээрэни солун демдеглеп турар. Шаажылал хемчегларын чорудуп турган үезинде боо-чепсекти болгаш ок-чемзекти хунаан алган. Ол организацияны «кеминг болгаш контрреволюстуг организация» деп айтыпшаан, «Цинхай жибао» солун бо организацияга «калбак массаларның киржип турганын» мооң-биле кады миинигей.

Уханьда «контрреволюстуг сулчаачи бунтарь бөлүкү» чылча шапкан дугайын «Хубэй жибао» солун март 2-де дыңнаткан. Ол организацияның удурткучуларын «түрөрп-биле шиитпкен, а оон хөй кежигүннерин янзыбүрү хуусаалардың кара бажыңга олурткан.

«Хубэй жибао» солуннуң херечилээни-биле алырга, «культура революциязының» удурланыкчылары Төп Кыдаттың улуг коорайы Уханьга шериг контролун тургузарынга удурланып турар. «Уханьда турар шериг кемектериниң бүгү революстуг массалыг организацияларга болгаш революсчу массаларга ажык чагаазын» ол солун март 2-де парлап үндүргеп. «Кап санныг контрреволюстуг идегеттер шүүдүр тарадып, улусчу-хосталга шерини бужартадып турар» деп, ол чагаада демдеглээн. «Мегелеттиргеп массалар мииниң. Мао дарганың революстуг шүтүмүвче эглип келир» боор дээрэнге идегелин чагаанның авторлары илергейлеп турар.

«Синцзан жибао» солуннуң дыңнадыгларындан ап көөрге, Тибетте байдалдың дүшкүүрлүг болуп артары үргүлүүлевишаан. Солуннуң сөстерин ёзугаар алырга, Маонуң удурланыкчылары янзы-бүрү суучазаларын организастап, кара сагыштыг планнарны чогаадып, революсчу цзаофаньчыларның хүрээлерин сандарадырын оралдажып турар», «Онза кадыг-дошкун демисел чорун турар, сорулга онза болуп артышаан, удурланыыпкынның күштери кедергей улуг» деп, ол солун айытkан.

Хунвэйбиннер хоочун кыдат коммунист, Кыдаттың Компартиязының үндезилелүчилериниң бирээзин Дун Би-уну шыңгыы шүүмүүлеп, халдап эгелээн. КУР-нуң даргазының оралакчызы болгаш ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү Дун Биуну «улуг пролетаржы культура революциязына» удур кеминг үүлгедиглерин кылган дээш буруудадып турар. ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары Тао Чжу-биле кады Дун Би-уну «кур черни ажылдап кылыр талазы-биле поли» дээр «контрреволюстуг» хунвэйбинчи организацияны мурнуу Гуандун можуда тургускан болгаш «культура революциязынга» удур демисежирин оралдашкан» деп, «Моуду хунвэйбин» солун бижээн.

(СЭТА).

ЧАА КИНО

„Хүрээниң хөлегези“

Шаандагы феодалдыг Моолга 700 ажыг хүрээ турган. Улуг-даа, аныяк-даа назыны муң-муң кадык, шыырак эр кижилер ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, харын буддий шажынны өөренирин-биле ол хүрээлерге көөн турган. Олар шажын судуларын өөренип, боттарының оон ыңайгы амыдыралынга хереглеттинге бээр «ыдыктыг чагыларын» башкыларының хайгаарелыбиле докпадып ап турганнар.

Лама, хамнар болурунга олардың белеткенин турганы ол. Чүге дээрге чамдык кижилер кембак кыдыпканда, азы аарыг-аракыска таварышканда кем-херээнден адырлыр, азы аза-буттарны ыдыктыг конгалар-биле сыыртадып алыр дээш ламалардан дуза дилээр турган.

Кажан аныяк урут Мядагма (артист Дуламсурэн) аваазының дилээн ёзугаар хүрээге чедип кээрге, Ловон лама (артист Тэрбиш) чок болур. Аңаа хүрээниң аныяк ламазы Найдан (артист Бужгар) таваржы бээр. Найдан—лама болур дацгыракты чаа-ла хүлээп алган кижи, ынчаргаш ол, аныяк, чараш Мядагманы көрүп каавда ооң кулаанга башкызының үнү дыңналып турган: «Херээженнерже кайгава...», «Аас-кежии чоок болза ах-бодунну-даа камнава». Мядагманың дилеп, чанныргыга шыдашпайн оларныңга баарын Найдан шиитпирлеп алыр.

Мядагманың неин аарый бергеш лама чалаттаан, а уруунуң дугайында айтырыгны шиитпирлээр дээш Ловон ламаны келдирткени ол. Чүге дизе кажан То-хуар аныяк турда, оны Ловон лама көгүдүп, кадайланып алгаш, дораан-на каапкан. Оон ужурунда То-хуар дулгуяк артыкаа. Чылдар эртип-ле турар, а То-хуар назынан ырый бергеп. Оон уруу Мядагма моон соңгаар канчаар чурттаан, амыдыраарыы? Аваазы ышкаш, арыг, шынчы эвес чурттаар бе?

То-хуар бодунуң уруун кандыг-бир бай кижиге луштук кылдыр бериптерин бодап турар, ынчалза-да Мядагма оон шыңгыызы-биле ойталаар Мядагманың киленнээшкинниг удуралынышкынынга таварышкаш, оон бажыңындан угаан-кут чок мандажып үнүп турган ашактарны аныяк лама Найдан орай кежээлерде чаңгыс удаа эвес эскерип келир. Бир-ле катап, Найдан кежээ дүне Мядагманың бажыңынга соңгаанынга келгеш көөрге, бир-ле бай дүжүүрет Мядагманы күштеп-чазаргаарын орайдажып турар. Найдан кире халаап, оны үндүр сывыыртар. Ол таварылга То-хуарның хоредаашкынын болдурар. «Мээң уруумга багай-ядыы оол ынаажып турар-дыр, оны кажан-даа болдурбас мен, бир эвес бодумнуң амыдыралым багай эрткен болза, уруум ыяаар чурттавас ужурлуг» деп, То-хуар бодап турар.

Чогум-на моон дугайын чугаалажыры-биле Ловон лама кел дээни ол. Чүге дээрге ол ламаа Мядагманың адаазы! Лама кижи шажын чурумун ёзугаар кадайланмас турда-ла, Ловон лама ындыг бак чорукту үүлгедип, аныяк То-хуарның амыдыралын үреэп. «То-хуар өлгеш боор, улут харыысалгадан чайлаан боор мен» деп Ловон лама бодап чораан. Бодунуң кембагы дээш харыысалганы аңаа хүлээдир үезиниң чоокшулаан келгени ол.

Ламаның мурнунга нарын айтырыг тургустуна бергеп. Оон бак херээниң дугайын хүрээниң эске ламалары баалыг каар болза оны эң доскуну-биле шаажыпаар апаар.

Удатпаанда бүгү чүве биилдиве боор. Найдан болгаш Мядагма ийи То-хуарның болгаш Ловон ламаның аразында болган чугаалы дыңнап каврлар. Кажан аныяк ламазы Мядагма-биле кады селүүстеп чораан дээш аңаа харыысалга хүлээдир дей боорге, он Ловон ламаның дугайында биилп алган бүгү үүлүүн чугаалап бериптер. Ловон—Найданның башкызы, ыдыктыг чагыларны аңаа берип тура-ла, оны боду хамыдып чораан. Ындыг болганда ам кымга, түү түвеге бүзүрээрил ынчаш?

Ламалар бо айтырыгны чугаалажы бергеннер. Олардың шүүлүү аргыг эвес, а кандыг-бир кембакты үүлгеткен кижилер болганы оон илереэн.

Хүрээ, дугайдан-даа шынны тыппас-тыр мен деп түвеге Найдан бүзүрээн болгаш хүрээни каггаш, аалынче чаныптар. А Мядагма бодунуң бажыңын база кезээде каггаш, көрээниң эки кижилериниче чоруптар. Найданның болгаш Мядагманың оруу чаңгыс. Олар арыг агаарны хостуг тынып, өөрүшкү бүргэн чоруптарлар.

1966 чылда Моол Арат Республиканың кино ураң түүлү бодунуң хөгжүлдезиниң 30 чыл ою деңгеглеп эрттиргеп. Моол кинематографиянуң хөгжүлдезинге улуг дузалы оларның совет өөнүктери көргүскен. Моол болгаш совет кинематорггафистериң күжү-биле «Моолдуң отлуу», «Оюу Сүхэ-Батор дээрэ», «Ховуларның хамырлары» деп фильмнерни тургускан.

1945 чылдан эгелеп, моол кинематографистер киноларны боттарының күжү-биле үндүрүп эгелээн. Моолдуң кинематорггафистери Моол Арат Республиканың 45 чыл ою деңгеглеп, фильмни М. Горький аттыг киностудиязынга орус дылче очулдурул, тавыштыргган.

Үк кино республиканың экраннарынга чоокшу хүннерде үнүп эгелээр. Бистиң кожавыс болгаш найыралдыг өөнүүвүс—МАР-ның кино-ураң түүлүнүң ажылдакчыларының база бир чедиишкини — «Хүрээ хөлегези» деп кинону республиканың бүгү көрүүчүлери көргеш турары күзеннир.

А. АНР.

Тыва чурукчулар болгаш улусчу ураң шеверлер Улуг Октябрьның 50 чыл болур оюнга чогаадыкчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бүгү совет чогаадыкчы интеллигентилер-биле бир дөмей кужениишкинниг ажылдап турар. Ылаңгыя бистиң салым-чаяанныг улусчу ураң шеверлеривис чонар даштан болгаш ыяштан чаа солун ажылдарны кылып турар.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүннери Хертек Хуна биле Байыр Буянды олардың чонар даштан чазап чогаадып турары.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

С. ТОКАНЫН

март 10, 11, 12-де

„БОТТАНГАН КҮЗЕЛ“

деп шиизи болур.

Шии кежээкиниң 7 шакта эгелээр.

Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

Пролетаржы акы-дуңмалышкы чорук

(Төнчүзү. Эгези 3-ку арымда).

Ол хүннерде барымын талакы чурттарның пролетариады массалыг шимчэшкинин «Россиядан холуң ырат!» деп лозуңнуң адаа-биле калбарткан. Англия биле АКШ-ка, Франция биле Италияга, Польша биле Чехословакияга, Югославия биле Болгарияга, Венгрия биле Германияга болгаш эске-даа хөй чурттарга ол лозуң калбарып шеитерэн турган.

Англия пролетариат национал комитетти ол лозуңнуң адаа-биле тургускан. Бүгү Англияга ажыл соксадыштыкының чалгыы калбаргаш. Кладының болгаш Глазгоуң, Эдинбургтуң, Ноттингемниң болгаш эске-даа хөй индустрия төптериниң ажылчыннары ажыл соксаткан. Чижээ, 1919 чылдың январь төнчүзүнде Глазгога 200 муң кижи, а ол-ла чылдың чайынында Лавкэширге чартык миллион хире кижи ажыл соксадыштыкынга кирешкен.

Англия докерлер интернационалга удур овваа идепкейлиг демисежип тургаш. Ол демиселдиң организакчыларының бирээзи дондон бажыңнарының котельщиги, сөөлзүредир Великобританияның Коммунистиг партиязының база бир үндезилекчизи Гарри Поллитт болган.

АКШ-та Сиэттлиниң докерлери Колчакка чорудар дээш шериг түгүн чүдүрериндеп ойталаан, акы-дуңмалышкы интернационалчы эң-сеткил каттыштырылгазының чайынналчан үлегер-чижээн көргүскен. Сиэттлиниң докерлериниң соон дарый Балтиморнуң ажылчыннары авгвардейжилерге болгаш интервентилерге чорудар түүкүү чүдүрериндеп ойталаан. Россияже боо-чепсекти чорударынга удурланыышкынның демдээ кылдыр олар ажыл соксадыышкынын чарлаан.

«Россиядан холуң ырат!» деп лозуңнуң адаа-биле хөй санныг ажыл соксадыышкынары болгаш чыскаалдар Франциядга болуп арткан. Аңаа дешилгелиг интеллигенция, Ромен Роллан, Анатоль Франс, Анри Барбюс ышкаш, оон хөй-хөй төлөлекчилери ажылчыннарны идепкейлиг деткээн.

Барыын талакының пролетариадының Чөөн чүктүг дарлаттырганнарының биске идепкейлиг эң-сеткил каттыштырылгазының дугайын херечилеп турар чүс-чүс болгаш муң-муң чижектерин көргүзүп болур. Улуг Октябрьның түрту күрүнелериниң төөгүзүнде эң-не баштай бүгү делегейниң ажылчы чоннарының акы-дуңмалышкы чорууның түгүн, пролетаржы интернационализминиң түгүн кодуруп үндүргеп деп чүвени олар бүзүрел көргеп. Ынчаарга оларга кижи төрелгетениниң акы-дуңмалышкы чорук. Маркстың сөстерн-биле алырга, хоозун чугаа эвес, а шынныг түүл болган.

Пролетаржы интернационализм... Күш-ажыл кижилериниң чаагай ажыы-чаңы, ак сеткили будужу. Мооң-биле холбаштыр акы-дуңма коммунистиг болгаш ажылчыв партияларның төлөлекчилериниң бистиң партиявыстың XXIII съездизиниң индирилдеп чалбыыштыг чугаалары кижиниң сагыжынга чаңгаар-ла кирип келир-дир. Ол чугааларда ындыг утка-шынарлыг сөстер сиңиннеккеп: СЭКП, совет кижилер, олуң чок Ленининиң школазының кижилери пролетаржы интернационализминиң херээнге, чер кырында кижилерниң акы-дуңмалышкы чорууның херээнге бердингенинин эң чайынналчан үлегер-чижээ болуп турар. Олар социализмче орукту эң-не баштай илээп; олар немец фашизминиң четкерлиг хамчыныдан делегейни камгалап алган; олар боттарының хосталгазы дээш дарлаттырган улустарының демиселинге эң-сеткилин каттыштырып, деткип турар; чогум-на харын Совет Эвилели кижи төрелгетенниң бүгү хосталгалыг, социалистиг болгаш тайбыгга ынакшылдыг идеяларының чеденгинээ болгаш талалакчызы болуп турар.

Ол бүгүнү коммунистер чугаалап турган Англияда Кентербер хуразының тергиндекчизи, партия кежигүнү эвес, тайбың дээш идепкейлиг демиседчи, мөчээн Хьюлетт Джонсон чүнү бижээнил? 1956 чылда ол Кыдатка аян-чорук кылган. Кыдат эштеринге дузалажыры-биле ында чеде берген совет кижилер ол аян-чоруктуң баа» бир чайынналчак түүлү болуп, Джонсонуң сеткил-сагыжынга арткан. Бистиң кижилерниң «Кайгамчык-ла чөө-дур! Кыдаттың бүгү черлеринге — кыдыкка берыын талага, төпке, мраккы мурнуу талага бис олаага ужурашкан бис, демир оруктарның болгаш ковуруглер тудуунда, нефть тывыынын-даа, гидротехниктиг дериишкиннин-даа талазы-биле техниктиг сүмелерни олар берип турган; шинээлиг өөренекчилери оларны кичээнгейлиг дыңнаар чораан».

Мао Цзэ-дунуңун болуу пролетаржы интернационализмин бүжар-чүдек расизм болгаш антисоветти өөнүк-чөнгээлер-биле солаап, кыдат ажылчын аңгы, Кыдаттың ажыл-ишчилери Октябрь революциязының оларның чуртунга кылып берген бүгү-ле чүвени чүгле уттуруп эвес, харын база бистиң чуртувусту көөр хөөн чок чорукка оларны төөредирин күзеп турар. Ынчаа-даа «эң кызыл хун, эң ынак Мао» кыдат ажылчыннарны, кыдат коммунистерни, КУР-нуң ажыл-ишчилерин төнчү чокка мегелеп шыдавас. Пролетаржы интернационализмниң идеяларын, улустарның акы-дуңмалышкы чоруунуң идеяларын кандыг-даа өөнүк-чөнгээлер-биле дүй шаап болбас, чүге дээрге олар — амыдыралдың боду, шынныг түүлүнүң боду-дур, күш-ажыл кижилериниң чаагай чоруу оларда илереттинип турар.

П. АРТЕМОВ.
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Кино

МАРТ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «49 хонуун» 10, 2, «Угбазы» 12, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өлүг сүмезинниер» 3, «Зэмзиргей эриите» (1-ги, 2-ги серилары) 5.15, 8.20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өлүм чок чорунтуң сөөнүң чү хонуун» 10.30, 2.40, «Шөлаазы «Беру» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Немнеге артында чыдым» 3, 4.50, 6.40, «Нозара» (1-ги, 2-ги серилары) 8.30 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының 35-24, 25-35, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киличизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киличизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киличизиниң 21-47, үлетүүр киличизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденттилер база совет тургузуу болгаш эмчылыгал киличизиниң 21-27, иштики информация киличизиниң 20—60, бухгалтериянуң 31-75, корректорларның 27-41. Солун селбейр баргаш 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үне.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00286.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАРТ 11 СУББОТА № 59 (6636).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛГАНЫ

БУЗУЛБАС ЧАҢГЫС ЭП

Соңгукчуларның Н. В. Подгорный-биле ужуражыышкыны

Март 9-та Москваның ажылчы чоннарының ийи мун төлээлекчилери ССР Эвилелиниң Улуг театрынга чыйыган. Анаа Ленинград соңгуда округунуң соңгукчулары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга боттарының кандидады, СЭКП ТБ-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный-биле ужурашкан.

Бүзүреттирген кижи — «Коммунар» машина тудуушкун заводунуң слесары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы В. М. Павловскийге бир дугаарында сөс берген.

Амгы соңгуда болза совет улус, күш-ажылдың бүгү кижилери бүгү делегейге төөгүлүг болуушкун — Улуг Октябрьның 50 чыл ооң демдеглээри-биле белеткенип турар хүннеринде эртип турар деп, ол чугаалаан. Эрткен чартык чүс чылдың дургузунда Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң чедип алган аажок улуг чедиишкиннеринге кызыгаар чокка чоргаарланып турар бис.

Оратор депутатка кандидат Н. В. Подгорныйның амыдыралчы оруунуң дугайын, ооң күүнде болгаш партия талазы-биле ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалаан.

Заводтуң хөй мун кижилиг коллективиниң өөрүнээзинден В. М. Павловский соңгуда хүнүнде Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң шынчы оглу Николай Викторович Подгорный дээш боттарының бадылаашкынын чаңгыс эп-сеткил-биле бээринче хураалдың киржикчилерин болгаш оларның иүүрү-биле округтуң бүгү соңгукчуларын кыйгырган.

— Коммунистиң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң кандидаттары дээш бадылавышаан, партияның XXIII съездилиниң шиитпирлерин, СЭКП-ниң Программазын амыдыралга боттандырар дээш бадылаашывыс ол болур, коммунизм дээш бадылаанывыс ол болур! — деп, оратор түнелиинде чугаалаан.

Ооң дараазында Медицина эртемериниң академизиниң Н. Н. Бурденко аттыг эртем-шинчилел институдунуң эмчи пейрохирургу И. С. Абанмова. Бүгү-эвилелдиң автомобиль-орук институдунуң ректору, техниктиг эртемнериин доктору, профессор Л. Л. Афанасьев, Совет Эвилелиниң Маадырлары Зоя биле Александра Космодемьянская аттыг 201-ги ортумак школаның өөредилге эргелекизи, РСФСР-ниң школазының алдарлыг башкызы Н. В. Красильщикова, «Күш-ажылдың түгү» машина тудуушкун заводунуң шлифовщиги В. И. Гаврилов олар чүве чугаалаан.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда бистиң үлүзүвүстүн чедип алган бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгелериниң дугайын, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның коллективтери Улуг Октябрьның 50 чыл ооң демдеглеп эртгирери-биле канчаар белеткенип турар дугайын олар чоргаарал-биле чугаалап турганнар. Соңгуда хүнүнде коммунистиринг болгаш партия кежигүнү эвестериниң бузулбас улусчу блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкының чаңгыс эп-сеткил-биле бээр, Коммунистиг партияны болгаш ооң ленинчи Төп Комитединиң долгандыр сырый каттышканын база катап көргүзер деп, ораторлар соңгукчуларны кыйгырган.

Н. В. Подгорныйның чугаазын олурушканнар чылыы-биле уткаан.

Н. В. ПОДГОРНЫЙНЫҢ ЧУГААЗЫНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадының кандидадынга оңу дешпиткеш, ооң-биле улуг амдарны болгаш бедик бүзүредиг көргүскенин дээш Н. В. Подгорный ажылчыннарга, инженерлерге болгаш техниктерге, эртем ажылдакчыларынга, башкыларга, студентилерге, бүдүрүлгелериниң болгаш институттарының албан-хаакчыларынга өөрүп четтиришкинин илергейлээн.

Ажылчы чоннарның эрге-ажыктары Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың политиказының кезээде үндезини болуп келген болгаш болуп артып-даа турар дээрзин оратор демдеглээн.

Коммунизмни тургыспушаан, совет улус делегейниң революстуг чорудуушкунунга, национал-хосталгалыг шимчээшкинге аажок улуг салыышкынны киирип турар. Бүгү совет кижилер, өске-даа чурттарның ажылчы чоннары, даштыкыда бистиң бүгү өөнүктеривис алдарлыг юбилейни шыдыг чоргаарал болгаш өөрушкү-биле үткүп турарының ужуру-даа ол.

Эрткен дөрт чылдарның дургузунда чурттуң амыдыралынга чогаадыкчы улуг ажыл долдунган, ол чылдарның түнелдерин партия биле улус ам болур соңгулда-биле холбаштыр үнүрүп турар-дыр. Партияның Төп Комитединиң октябрь (1964 чыл) болгаш дараазында болгулаан Пленумнарының үлүзээл алган чүгүле принципиалдыг шиитпирлериниң, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлериниң боттанышкыны ол үеге хамаарыжыр.

Үлетүр болгаш кедээ ажыл-агый будүрүлгезинге ажыл-агыйны ээлеп башкарарының эртемге үндезилеттинген, боттуг аргаларын, планнаашкынның болгаш экономика талазы-биле идиг бериишкинниң чаа системазын неттередип келген. Экономиктиг реформа — ол дээрге, амгы үеде ажыл-агый түдуушкунунга партизиның политиказының кол чүүлү-дүр.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын боттандырар талазы-биле чүгүле роль ажылчы чоннар депутаттарының Советтеринге онаажып турар дээрзин оратор ооң ыкай чугаалаан. Советтер эрге-чагырганың ак-не төлээлекчи органнары болуп турар. Советтерниң депутаттарының 62 ажыг хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар болуп турар. Совет эрге-чагырга бистиң чуртувустуң бүгү нацияларының болгаш улустарының эрге-ажыктарын илергейлеп, Коммунистиг партияны долгандыр оларның чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкының каанаш турар.

Чуртту мурнунда тургустунган сорулгалар, бистиң экономикавыстың хөгжүлдези социалистиг демократизмниң бүгү хевирлерин чайгылыш чокка сайзырангайжыларын, Советтерниң бүгү звеноларының ажылын экижидерин негеп турар. Болуунун хүлээлгелерин күүсетпишаан, чер-черниң Совет бүрүзү ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле, түе черге ужур-дузалыг бүгү культура тургузуушкунунуң талазы-биле хоойлу, дүрүмнү хандырар болгаш совет хамаатыларының эрге-ажыктарын камгалаар талазы-биле аңаа тывыскан эргезин долузу-биле ажыглаары чугула. Ам болур соңгулда-биле Советтерге ийи миллион ажыг депутаттар соңгуттурар. Ол дээрге аажок улуг күш-түр. Ынчангаш башкарайны эгелээш, депутаттар Советтерге, соңгулда округтарынга илепкейлиг ажылды чорудары кончуг чугула.

Ооң дараазында Н. В. Подгорный делегей байдалының айтырыгларынга доктаалаан. Бистиң үлүзүвүстүн улуг ажыл-херектери бистиң чуртувустан ырак дашпаар черлерде болуушкуннарның чорудуушкунунга улам улуг салдарны чедирип турар дээрзин ол демдеглээн.

Тайбын дээш демиселге, империализмниң агрессечи чүткүлдеринге удур кол чөленгиш болза социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазы болуп турар. Делегейниң амгы байдалында социализмниң делегей системазының сырый каттыжышкының болгаш күчүзүн быжыглаары кажангызынган-даа артык чугула болуп турар.

Чугаазының түнелиинде Н. В. Подгорный аңаа көргүскен бүзүрел дээш, күзээшкиннерни болгаш чаагай сестерни чугаалааны дээш өөрүп четтиришкинни база катап илергейлээн. Ооң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыны каш удаа үзе киирип турган.

П. Е. Шелест-биле ужуражыышкын

КИЕВ. (СЭТА). Март 9-та Киев хоорайның Ленин соңгуда округунуң соңгукчулары УССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга боттарының кандидады, СЭКП ТБ-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, Украинаның КП ТБ-ның бирги секретары П. Е. Шелест-биле ужурашкан.

Культураның байырлал шинчи кижир шимеп каан Октябрь ордузунга ажылчыннар, албан-хаакчылар, эртемденнер, литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, студентилер, Совет Армияның дайынчылары чыйыган. Партияның Киев хоорайда Ленин райкомунуң бирги секретары В. В. Лепеш соңгуда мурнунуң хуралын ажыткан.

Бүзүреттирген кижи — Ленин ордениг Киевметрострой тудуг эргелелиниң эдлчет начальныгы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Н. Мищенко Совет эрге-чагырганың чартык чүс чылдыг юбилейинге белеткелдин хүннеринде Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң боттандырган аажок улуг үүле-ижи онза чайыннандыр көстүп турар дээрзин демдеглээн.

Бистин депутатка кандидадывыс Петр Ефимович Шелест СЭКП ТБ-ның Политбюрозунуң кежигүнүнүң, Украинаның КП ТБ-ның бирги секретарының албан-дужаалынга туруп, улуг болгаш үре-түнелдиг ажылды чорудуп турар дээрзин оратор үргүлчүдеп чугаалаан. Ол болдунуп бүгү күштерин, энергиязын, дүрүкүлгаын болгаш билиглерин коммунизм тургузуушкунунуң хереэнге берип турарын эки билир бис.

Соңгулда хүнүнде коммунистиринг болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң төлептиг төлээлекчизи дээш бадылаашкының чаңгыс эп-сеткил-биле бээринче соңгукчуларны П. Н. Мищенко кыйгырган.

«Спортодежда» дараанылга фабриказының ажылдакчызы З. С. Ригина, Украинаның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинниң секретары Д. В. Павлычко, «Киевгорстрой-4» трестиң комплексилиг бригадазының бригадири П. П. Адамчук, Киевтиң медицина институдунуң профессору, медицина эртемнериниң доктору Т. В. Шлапак, комсомолдуң Ленин райкомунуң секретары В. Т. Марушак ол саналды деткээн. Соңгукчулар коммунистиринг болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң кандидаттары дээш, ынак Ада-чурттуң улам ынайгы чечектелиишкини дээш бадылаашкының чаңгыс эп-сеткил-биле бээр дээрзин олар демдеглээн.

П. Е. Шелестиң чугаазын олурушканнар чылыы-биле уткаан. Бедик бүзүрел дээш соңгукчуларга өөрүп четтиришкинни ол илергейлээн.

Чаңгыс эп-сеткил-биле

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулда талазы-биле Чаатының № 99 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга депшиткен Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Кыргыс Надылович Диңга-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралдары Улуг-Хем районнуң Чодураа болгаш Эйлиг-Хем суурларынга эрткилээн.

Депутаттың кандидады сөс ап үүе чугаалаан, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттың кандидадынга депшидип, аңаа бедик идегелди көргүскени дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бирги чыжынга 100 депутаттар соңгуткан. Республиканың ажылагыйын, культуразын хөгжүдер, чоннуң амыдырал хандырылгазын улам экижидер дээш, чондан соңгуткан Дээди Совет, ооң Президиуму улуг ажылдарны кылып чорутка.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге болгаш республиканың бүгү район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринге ниитизи-биле 2882 депутаттар соңгуттурар. Оларның арасында ажылчыннарның, колхозчуларының, интеллигенциянын ак мурнакчы төлөлекчилери, партия, совет, хөй-ниитн организацияларының удуртукчулары, янзы-бүрү нацияларның кижилери, коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер бар.

Амгы соңгулдаларга база Октябрьның 50 чылынга белеткел ажылдары-биле холбашкан ажылчы чоннуң улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүлүшкүнү чер болганда калбарган. Часкы тарылгага белеткелче, малдың кыштаглаашкының организастыг эрттиреринче, ооң чаш төлүн мендо камгалап алырынче, көдээ ажыл-агый продукциязының будүрүлгезин көвүдедиринче, чоннуң хандырылгазын үндезинниле экижидеринче утланган хемчегерин ап чорудар ужурлуг бис — деп депутатка кандидат чугаалаан.

Ш. КАНДАН.

СОҢГУЛДАГА АЛДАР КЫЛДЫР

Чаалап алган

Сарыг-Септиң амыдырал хандырылга комбинадының даараныга дегиинге коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп атты чоокта чаа тывыскан.

Цехке бистиң чазык-чаагай шырайлыг херээжен кижи уткуп алды. Чугаалажы бээривиске, ол цехтиң удуртукчузу болду.

Чаа амыдыралды чонга тывыскан Октябрь революциязының бежен чылын байырлаарынга база соңгулдага белеткел чоруп турар үеде чарыштың тугун улам бедик көдүрүп, коммунистиг ёзу-биле чурттап, ажылдаарынга өөренип турарланың мурнуку одурүүнче үнери улуг алдардыр. Ынчангаш даараныкчылар-биле таныжылганы көргүзүр самбырызында бижаан түүлдерден эгелээрин Е. А. Толубаева саналдады.

Ында цехтиң ажылчыннарының аттарын бижээш, оларның ажылдап турарының байдалын база графиктер аайы-биле көргүскен болду. Самбырада даараныкчы А. И. Помяшеваның адының дужунда ак дээре чедиишкинниң көргүзүкчузу санаар бар болду. Анна Ивановна каш чыл улаштыр цехте ажылдап, арга-дуржулгалыг апарган мастер. Мастериң мындыг бүдүштүүн демдеглеп, Анна Ивановна Помяшевазы район Совединиң депутадының кандидадынга депшидип, аңаа бижыг бүзүрелди коллектив көргүскен.

Эш Помяшева-биле кады ажылдап турар даараныкчылар Т. Черепанова, А. Федорова болгаш бижыкчы В. Ростовцева база эки көргүзүлгүт, эш-өөрүнге үлегер-чижектиг мастерлер.

Даараныкчылар чүгле эки ажылдаарынга чаңчыкпан эвес, а олар боттарының хостуг үе-шагын база ажыктыг арттирип турарлар. Цехтиң бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмү районда база эки коллективке саналтыра бергеи. Даараныкчы артистерни чоокта чаа Каа-Хеминиң партия райкому болгаш райкүүском Хүндүлел бижик-биле шаңнаан.

Амгы үеде даараныла пеги Совет эрге-чагырганың бөжен чылынга тураскаатқан күш-ажылчы ээлчегге кирижип, он айның будүрүлге программазын октябрь 10-да күүседип, ажылдап турар кижилериң разрядын белидерин хүлээнгеп сорук киргеи ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

Тарылгага үе-шак манавас

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хөл» совхозта көдээ ажыл-агый техниказын септээр талазы-биле ажылдарны кылып тура-даа, ховшөлдерге чорудар чамдык белеткел ажылдарын ковчуг оожум чорудуп турар. Чижээлээрге, суттатгыла буталарын аштап арыглавайн турар, суттатгыг чаа черлер шинчээдип алыр талазы-биле хемчеглер база-ла кошкак. Ылаңгыя Эжим, Демир-Сут деп черлерде хөй гектар чер ан каш чыл иштинде ажыглаттымайн келген болгаш ында суттарыла буталары шуут чидир бүткүлей берген.

Ховуларже чемишчидилгелер төгер ажыл ээ багай чоруп турар. Чүгле вога тарыыр черлерже колдуунда оларны теп турар. Моок муриунда-даа чылдарда бо талазы багай турганы-биле куду дужүттү ап тургамындан түнвел кылбайн турар.

Айтырыгны бо талазын дүрген өөренип көргеш, юбилейлиг чылдың часкы тарылга белеткелинде бар четпестерни дарый үзүткээр. Чаагай дужүттүң үндезинин тургузар дээш, ылаңгыя совхозта агропомощар дүвүреп үнер ёй келген. Үе-шак манавас деп чүвени үүпас херек.

С. МАЧЫЛАЛ.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Алдан-Маадыр салбырының төрүүр хонунуң 76 хуузу бо үеге чедир ооладаан. Чүс хойга онааштыр чүс хураган менди алдынган. Хой ооладаашкыны ам-даа үргүлчүлевишаан.

Ол салбырның Оргу-Шел, Шекпээр, Кешпес деп черлерде хойжу бригадаларының арасында болгаш тустус хойжуларының арасында чарыш калбарган. Сөөлгү айның түнелеп-биле аңаа бирги черлерни Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазы, ол бригаданың хойжузу О. Самбыл-Норбу алган.

С. МОНГУШ.

Ол-ла районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң хойжуау Моогуш Дөмүр-оолдуң кыштаанда мал чеми четпир, кажаалариның ишти кургаг, чылыг. Ооң кодавында 474 хойнуң дөнгели эки, семис-шыырак. Ам ында 336 хөй ооладаан, оларның 342 хураганы менди алдынган.

Оларны ажаап турар сакманщик кыстар М. Хаяды-Кара, К. Кара олар кыымак ажылдап турарлар.

О. САТ.

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

Степан Агбанович Сарыг-оол, чогаалчы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат.

Василий Николаевич Филимонов, чоланчы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат.

Кыргыс Надылович Диңга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат.

Юрий Сергеевич Катков, респотребсоюзтуң даргазы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат.

Владимир Базыр-оолович Оскал-оол, цирк артизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат.

Григорий Николаевич Долгополов, СЭКП обкомунуң калдыс эргелекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидат.

УРАН ЧҮҮЛ

Тываның уран чүүлү — ССРЭ-ниң хөй национал улустарының уран чүүлүнде зң-не хеймерн. Ленинчи национал политиканың, Коммунистиг партияның хүн бүрүдеги сагыш салыышкынының ачызында ол социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг уран чүүл болуп, шапкыны-биле сайзырап олурар. Чүгле сөөлгү наш чылда безин бистө музыканың 10 школазы, бир училищези, дөрт улусчу театр ажыттынган база чурунчулар эвилели организастаттынган, ырның болгаш танцының чаа ансамбльдери тургустунган. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң болгаш улусчу талантыларның саны көвүдеп, калбаа-биле хөгжээн, оларның уран мергежили бедээн. Бо чылын безин музыканың 3 школазы, улусчу театр, уруглардың уран чуруула школазы ажыттынар.

Тыва чон боттарының уран чүүлүнүң талантылыг хөй-хөй ажылдамчыларынга чөргээрланыр. Оларга бо хүннерде боттарының чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, партияның салган сорулгаларын күүседиринче, Улуг Октябрьның 50 чылынга чогаадыкчы чедишкиннерлиг ужуражырыынче угландырган.

Республиканың хөгжүм-шии театрының сцена уран чүүлү совет кижилерниң тургузукчу нүш-ажылы-биле чыл келген тудум-на быжыг харылзаалыг болуп бар чыдар. Совет авторларның амгы үеге хамаарыштыр чогааткан шилерин чаңга көргүзеринче театр сөөлгү наш чылдарда бээр улуг ниичээнгейни салып келген.

Кедээнин ажыл-ишчилериңе шии, концерт көргүзер талазы-биле ажылды театр сөөлгү үеде черле ээзээн эккиткен деп чугаалап болур. Бистиң артистеривис Хакасиямның, Красноярск крайның, Иркутск, Чита, Даг-Аятай областарның, Бурят болгаш Якут АССР-лериниң, МАР-ның чонунга Тываның уран чүүлүн бараалгадып келген.

Ленинградтың театр, музыка, кинематография институдунуң дээзукчулары 13 тыва оолдар, кыстар бистиң театрывыска немежин, чогаадыкчы составка чаа күш болур. Тыва театр уран чүүлүнүң моон соңгаарғы хөгжүлдези улуг, кайгамчык чаагай перспективалар салдынып турар. Чиижээ, артистериниң болгаш хөгжүмчүлериниң саны көвүдээр, концерт-эстрада бюрозун күрүне филармониязы ыыдыыр эде организастаар уе ырак эвес.

Чурунчулар эвилелиниң Тыва салбыры ийи чыл бурунгаар тургустунган. Чурукчуларның болгаш уран-шевер симпикчилериниң ылган ажылдарының делгелгелерин каш удаа организастап келген. Ыяңгыя дашстан, ыыштан чазап, сиилип чогаадыр уран-шеверлер Тывага чурунчулар эвилелин тургузарына көл өзек болуп, оларның ылган ажылдасы чүгле Совет Эвилелинде эвес, харын дашткы чурттарда сураглыг болуу берген. Чурунчулар болгаш уран-шеверлер бо чылын Омскиге ажыттынар «Социалистиг Сибирь» деп делгелгелерге чаа, солун, зң эки ажылдарын киирер дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Ынчалза-даа бистиң чурунчуларывыстың ажылында четпестер ам-даа хөй. Олар чонуң амыдыралынче ханылап кирбейн, боттарының чурукчу мергежилин бедитпейн, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдавайн, колдуунзала мастерскаяга кирген аар-саар чагыглар ныыры-биле өйлежип турар. Сагыыра-чуруунну хамыда бээр чөрүттар чамдык чурунчуларның талазындан бө-ла болгулай бээр.

Тыва композиторларның улуг эвес болүүнге бот-тывынгыр чаа чогаадыкчы талантыларның немежин турары көрүнчүг. Тыва композиторларның ырларының массалыг чөрүү сөөлгү үеде калбарган, аялга чогаадырынга арга-мергежилэри бедип турар апарган.

Кызылдың музыка училищезин тургустунгандан бээр бөш чыл ажып турар. Бо ортумак туснай өөредилге чери Тывага музыка, ыры уран чүүлүн хөгжүдүп, пропагандылаарынга багай эвес кирижиллиг болу берген. Ооң дээзукчулары республиканың музыка школаларында база училищеңиң бодунда чедишкиннинг амылдап, чамдыктары, боттарының өөредилгезин чурттуң дээдн өөредилге черлеринде уламчылап турар. Музыка талазы-биле туснай эртемнигерни белеткээр херекке училищеңиң башкылары В. А. Сапельцев, Т. А. Леонтьева, Р. Н. Лесников болгаш өскелериң-даа кирип турар үдүү улуг.

Ынчалзажок тыва уран чүүлдүң чогаадыкчы ажылдакчыларының болгаш организацияларының ажылында, өөредилге черлеринде четпестер ам-даа ээзээш эвес. Хөгжүм-шии театрының стационарлыг ажылы четпес. Ооң урмуунда 1966 чылда көрүкчүлер санының болгаш олардан чыылда талазы-биле планнары күүсеттинмээн. Ол дээрге хөөрайның көрүкчү чону-биле ажылды багай тургускандыр ындыг болган. Артистер болгаш режиссёрларның көрүкчүлер-биле ужуражылгалары көнчүг ховар, шилерден үзүндүлерни ында-хаая көргүзүп, хөөрайның будүрүлгелериңе, аялан, өөредилге черлериңе көргүзүүлерни организаставайн турар. Артистер бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериңе көнчүг көшкак дузалап келген. Театр болунуң көргүзүүлериң Тоожуга, «Тере-Хөл» колхозна, Өвүрге, Эрзинге болгаш республиканың өске-даа ырак суурларынга хөөрай чедирип турар дугайында хөмүлээдыг чагаалар редакцияга хөй кээп турар.

Театрның болгаш ооң концерт-эстрада бюрозунуң концерт көргүзүүлеринде чаа ырлар, танцылар, уран номчулгалар, кыска көргүзүүлер-биле ам-даа дыка ээзээш. Ынчангаш партияның салган сорулгаларынга, ооң негелделеринге дүүштүр ажылдаары театрның удуртукчуларында, ында партия, профэвилел, комсомол организацияларындан негеттинип турар.

Бистиң композиторларывыс колдуунда-ла лириктиг аялгаларже чайгылгаш, патриоттуг ырларны көнчүг ээзээш бижип турар. Республиканың Культура министерствозу тыва композиторларның ажыл-чорудулгазын углап баштап, чаа, эки музыкаларны чогаадыр талазы-биле олардан негелделеми нүштелирери чугула.

Кызылдың музыка училищезинин дээстуруп үндүрүп база өөредип турар сургуулдарының билии салдынган негелделерге ам-даа четпейн турар. Ооң чылдагааны болза, училище ам-даа шыырак бииглиг башкы кадрлар-биле четче хандыртынмаанында, башкылаашкының шынарын экижидер дээш демиселди нүштелдирбейн, бо талазы-биле чугула хемчеглер алырын көшкак боттандырып турарында.

Музыка талазы-биле ортумак эртемниг кадрларны белеткээр херекке училище моон соңгаар улуг рольду ойнаар хүлээлгелиг. Уран чүүлдүң национал кадрларын белеткээр сорулга-биле 1968 чылдан эгелеп чурттуң консерваторияларынче база өске-даа өөредилге черлеринче хөй санныг ыраажыларны, хөгжүмчүлерни, дирижёрларны өөредип чорудары көрдүнген. Ол ышкаш чоокка 2—3 чылларда Кызылдың музыка училищезинин баазазынга ырның болгаш оркестрниң шупту 70 артистерин театрга ажылдадыры-биле белеткээр деп турар.

50 чылдың юбилейи, ажылчы чоннарның үргүлчү өзүп турар культура деңнели бистиң уран чүүлүвүстен, ооң хөй санныг чогаадыкчы ажылдакчыларындан бедик мергежилди, чогаадыкчы чорукту, хөй ыштү негеп турар.

Хүннээректиг чылыг үени ажыглап алгаш, Туркмениянық тараажылары чазын чажып тарыыр тарааларны тарып киришкен.

Эки аңдарыл, белеткээн, чымчак хөрзүннүг черлерде үрезинни чажып турар.

ЧУРУКТА: Ашхабад районнуң «Совет Туркменистаны» колхозунда тарылга.

К. Мурадовтуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ИДЕГЕЛ

1.

«Малга бичии-бачым сиген кезерде, улдуң-кечим черни чаргаш, тараа тарыырда күштү када каапкаш, ооң соонда аал-оранарыңмээе тарап чаңгылай бээр мындыг-дыр бис. Мал-маганы чартык-чамдыктан катказ-на бис харын, чоок, чогум ажылгыр аът, шары, сүткүр инек, дүккүр хой, шымырак серге, чер чарар андазын, ону чымчадыр илпир, сиген кезер машина — бола бүгү чүвени кылып бүдүрер чеңсек кижилериниң холдарында хевээр-дир. Кандыг-бир кампанияның үезинде каттыжа каапкаш, ону шала-буза эрттирипкеш, тарай хонгузай бээр кижилерниң сеткили-даа каттышпаан болбайн аан. МЧАЭ дээрге, бо харын, хууда думчук булганып чораанындан ыракта дээре-де чүве-дир. Чо-ок, ынчалза-да бо түдүг аимдырал-дыр. Кижилерниң чаңгыс черге күжүн кадып, болүглежин чурттаарының, амыдыраарының эптиг аргазы черле бар-ла болгай. Бистиң бо Тее ол чарыында безин колхоз тургустуна берген-дир. Бо Бай-Хол кавызының чонун мынаар каттыжып, кирзин деп суртаал салыр херек. Ону кылырда бот мурнаар херек. Кижилерни: «Колхозаче кирпиер, ол эки чүве» деп алгырып чорбайн, бот баштай кирер херек».

Бо дээрге, кешкүн ажыдыралдыг, хуу ажылдыг арат кижиниң Бай-Хол кавызы ховуга мал хаймп чорда бодалы-дыр. Кымыл ол? Далашпаал, өңнүктер, дараазында одурүглар ооң-биле сизерни таныштырыптар.

2.

Доп Шарапович Доптаң—бо дээрге, шаанда чизе-дандыга ады-сывы холбажы бээр, оон ыңай кымга-даа сурап четпээн арат чораан. Ол ам ындыг эвес, өрү үнер техништиг-даа, өөрүнге өүүлүг-даа. Че, моон ыңайгы чугаа чурум ёзугаар болгаанал...

1952 чыл—Доптаңның шагдагы күзелиниң, колхозчу кижи болукеваның чылы. Күзел хангаң—Доптаң колхозчу. Ынчалза-даа күзелди хүн кылып тейлээр эвес, Доптаң ажыл-херек кырыпга кандыг бир-ле чүвени кылыпкаш, хойнуң караанга илдиге бээрин, хойнуң мурнуунга кижи бооп кестү бээрин идегеп чораан.

— Сизерниң дугаймдарны чугаалаштымыс. Ажылдаар черинерни— түдүг деп көрдүвүс — деп, колхоз даргазының чугаазы бо.

Шынны чажыргаш чоор. Доптаң өөрзөп. Ол уе-шевер кижи-дир. Балды туткаш, чаванысказы ажок. Ол шынап шевер. От херекселии чаап билир.

— «Четтирдим!»—деп, Доп Шарапович Доптаңның чүгаазын ап-ла ыңай-ла ажыттаан. Ол ынчалза-да ам-даа ынаар-ла ажыттаан. Ол ынчалза-да ам-даа ынаар-ла ажыттаан. Ол ынчалза-да ам-даа ынаар

„Шынның“ рейдизи

ХҮЛЭЭЭЛГЕЛЕРНИ ЫЯАП КҮҮСЕДИР

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүтүү ажылчы чону-биле бир демей, Совет эрге-чагыргының 50 чыл ооң төлептиг үткүүр дээш, Улуг-Хем районнуң ажылнишчилери бо хүннерде бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган, улам көдүрүүшкүнүүр ажылдап турар. Бо районнуң чамдык ажыл-агыларының социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын маңаа көрүп көрээли.

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң коллективи сүттү бүдүрер болган күрүнеге садар талазы-биле чурукуу одуругда чоруп, бирги кварталда сүт дужаар планын 101,6 хуу күүседткен, ам ийги кварталдың үүгүүде ажылдап турар. Маңаа мурнакчы саанчыларның эрес-маадырлыг күш-ажылы улуг идээни берген. Чижээлээрге, Курнады Кызыл, Кенен Норжуң, Мария Кошкар-оол, Бойду Сиилиңмаа болган өскелер-даа малдың ажаалгазын эки организастап, ол хонуктарның болган айларының сүт саар талазы-биле графиктерин шыңгыы сагып, ону кезээде ажыр күүседип турарлар.

«Найырал» совхозтуң малчыннары база кызымак ажылдап турар. Делгем одар-белчиринг Шаңчының даглар эдектеринде ол совхозтуң Кызыл-Даг болгаш Үрбүн сыштаглаан. Монгуш Шарабиите удуртқан бирги хойжу бригадазының кижилери малдың чаш төлүн бүрүн алыр дээш кызымак ажылдап турар. Оларда чаш хураганнарының чемгерилгеин, ажаалдазын эки тургускан. Оларны чылыг сүт-биле сүттарар болган кадыкшыл байдазын үргүлүүнүң контролюнда тургускан.

Ол-ла совхозтуң Кызыл-Даг салбырының хойжулары улуг байырлал чыл ында алган хүлээлгелерин күүседир дээш, ёзулуг-ла чүткүдүүр демисежин киришкен. Амга чедир төрээн 7 муң хире хойларының хураганнары хорамча чокка доругун түрар. Ылаңгыя хой ажылының мастерлери Монгуш Комбуй-оол, Ойбаа Даш-оол, Кенеп Анайбаа олар ында мурнакчылар. Салбырының хойжулары төрүүр чүс баш хойга онаштыр 95 хураганны алыр дээш социалистиг хүлээлгезиниң ылап-ла күүсеттинеринге бүзүреллиг.

А Үрбүн салбырда бо хүннерге чедир төрээн 4100 хойнуң хураганнары эки доругун түрар. Улусчу контроль болүүнүң кежигүннери малчыннарның аалдарын кезип, оларның канчаар ажылдап, чурттап турарын-биле танышкып, ажылда илерээн четпестерин чогуур өйүнде узуткаар талазы-биле хемчеглерин алган. Чижээлээрге, контроль болүүнүң кежигүнү эш Норбу болза Каткылыгда малчыннар аалдарынга февральда ийи катап чораап, малчыннар-биле беседалар кылып, ылаңгыя малды чемгерер талазы-биле чамдык четпестер турганын илереткеш, оларны дүргеп чайлаар хемчеглерин ап эгелээн.

Совхозтарының хойжулары бо хире күжениишкинниг, кызымак ажылдап турарын демдеглээринге чергелештир, четпестерин айытпас болза хоржок. Ынчаарга «Найырал» совхозтуң сүт-бараан фермалары социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле ам-даа четпес ажылдап турар. Маңаа хамаарыштыр бир чижек: совхоз эрткен чылдың январь-февраль айларында күрүнеге 80 ажыг тонна сүттү дужаапкан турган болза, бо чылдың ол-ла үезинде дужааганы 73 тонна болган. Күрүнеге сүт садар талазы-биле социалистиг хүлээлгезин совхозтуң Кызыл-Даг салбыры багай күүседип турар, тодаргайлаарга, эрткен ийи айның планы ында чүгле 50 хуу күүсеттинеген.

— Мооң чылдагаавы чүдел?— деп айтырыг туруу келир.

Аңаа мынчаар харылаар апаар: бирээде, сагган сүдүүнүң хөй кезиин бызааларга нормадан ажыр берип турар, ийинде, сүт ажыыр чүүлдер хөй, мынчангаш ажыг сүттү хүлээп албайн, дедир чорудуп турган таварылгалар бар. Чаш малдарга бээр сүттү солуур чүүлдерни кылырынче чогуур сагыш салбаан, кылымал сүттү мырнай чоокта чаа кылып эгелээн. Үштө, мал чеми чедиппестеп турар, чижээлээрге, савак төнтеп, ам ында силостан өскө чеминер чок.

Бо Кызыл-Даг салбырының чамдык малчыннарының харылсалга чок ажылдап турарындан түгле февральда 33 хой, 4 бода мал өлген.

Коммунистиг күш-ажыл коллективи—Үрбүн сүт-бараан фермазында байдал база-ла сөөлгү үеде баксырап турар. Ында сүт саалдазы эрткен чылдың бо үедегизинден кудулаан. Январь, февраль айларда күрүнеге сүт садарының планы күүсеттинмээн. Фермаңың кажааларында-даа, кызыл булунунда-даа арыгшеверинң байдалы багай. Чамдык үелерде саанчылар инектелерни карандыда саап турар. Бир эвес байдал бо хевээр турар болза, «Найырал» совхозтуң бо чылын күрүнеге садар 770 тонна сүдү күүсеттинмейн баары магат чок. Мынчангаш бо байдалды шинтиирнин-биле эдер дээш, совхозтуң дирекциязы, ында партком соңгаарланышкын чок хемчеглерни алыр ужурлуг.

«Улут-Хая» совхозта байдалды ап көөрге, ында база-ла алдынган хүлээлгелерни күүседир талазы-биле демисеп кошкак. Чижээлээрге, күрүнеге сүт садарының квартал планын күүседиринче кошкак кичээнгей салган, эрткен чылдың март бирде байдал-биле деңнээрге, 22 тонна сүт чедир алдынмаан. Ооң кол чылдагаавы—иштиин чарыгдалды көвүдедип турарында болгаш сүттүң арыг эвес болуруында. Тракторлар септелгеин база кончуг оожум чоруп турар, бо талазы-биле алдынган хүлээлге күүсеттинмээн. Март 1-де байдал-биле алырга, 70 трактордан үүгле 48-ги септээн, мынчангаш өске ажыл-агыйлардан хожудап турар. Ажыл-агыйның тускай эртемнигилери, ылаңгыя кол инженер эш Махмуровтуң септелгеде ажылдап турар механизаторларга негелдээн кошкак, шыңгыы контроль чок болгаш механизаторларның ортузунда масса-политиктиг ажыл, социалистиг чарыш сула тургустунган. Хөөларже өдек сөөртүлгеин кончуг ооңум.

Бо совхозтуң Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазында байдал үстүүде айытканывыс ажылагыйлардаазындан дээредевес. Сүт саалдазы хүнүң кудулап турар. Ол үүге мидигыл дээрге, ында чамдык саанчылар ажылынга харыысалгазын кудулаткан, чижээлээрге, саанчылар инектерин боттары сагбайн, ынаар бичии урутларын идалаар таварылгалар бар. ээмэн шинчилгеин эртээн кижилер инек саап турар үүлүдер илерээн. Мал чеми база-ла чедиппес. Салбырда бригадир эш Хирлиишпен болгаш учётчик эш Мижит-Доржу сүт саалдазын бедидер талазы-биле соолгу үеде тодаргай хемчеглерни албаан.

Малчыннарның амыдрал-чуртталгазының талазынче четпес сагыш салып турар фактыларны база макаа чугаалаар керек. «Найырал» совхозтуң Шаңчы, Сарыг-Колда хойжуларының аалдарынга баарга, бажың чугайлаар чугай-биле хандырбайн турарын чугаалап турарлар. Почта харызаазы багай. Солуннарны олар үүгле 10-15 хонгаш ап турар. Хойжуларның хөй нуруузу радио дыңнавайн турар, үүге дээрге, оларның радиоприёмниктериниң батареялары чок, садыг организациялары олче сагыш салбайн турар.

Улут-Хем районну ниитизи-биле алырга, күрүнеге эът садар талазы-биле хүлээлгезин күүседир дээш, көдээниң ажыл-ишчилери эрестиг ажылдаанывыр. Тодаргайлаарга бо чылдың бирги кварталында эът дужаарының планын район амга чедир 148 хуу күүседип шыдапкан. Ындыг болза-даа сүт саалдазының талазы-биле байдал дүвүреңниг болуп турарының кичээнгейин утпаары эргежок чугула.

Ооң ыңай, үрезиннерни чогуур бедик шынарынга чедир белеткээр талазы-биле социалистиг хүлээлгелер база четпес күүсеттинип турар. Районнуң ажылагыйлары үрезиннерни февраль 10-га чедир чогуур кондициязынга чедир белеткеп алыр деп хүлээлгеин алган турган болза, ол чедир күүсеттинмээн. Лабораторияга 58 муң ажыг пентнер үрезинни хынаан, ооң 43 муң ажыг пентнери чогуур кондициязынга четпээн болган.

Үрезиннерниң шыгы улуг, чүге дээрге, ооң кадагалаашкыны багай болган. Ылаңгыя «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң үрезиннеринде кырлыг-кара хөй-биле холушкан, ону арыгларының боттуг хемчеглерин албаан.

Үстүүде айытгынган четпестерин узуткаар талазы-биле СЭКП-ниң Улуг-Хем райкому, райкүүском болгаш көдээ ажылагыйның бүдүүлге эрегелери далаштыр хемчеглерин алыр ужурлуг. Социалистиг чарыштың түңнелдерин сөөлгү үеде районнуң ажыл-агыйларында кылбайн турар. Ынчангаш хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинин турары билдинмес. Мындыг байдал ылаңгыя «ҮТКА 25 чылы» болгаш «Улуг-Хая» совхозтарда, Жданов аттыг болгаш «Күш-ажылдың хостуу» колхозта бар. Дорту-биле соглээрге, бо үеблейлиг чылга холбаштыр хүлээлгелер алдынган боордан башка, алдынган хүлээлгелерин боттандырар талазы-биле боттуг хемчеглер алдынмайн турар.

Совет эрге-чагыргының 50 чыл болур оң-биле холбаштыр алдынган социалистиг хүлээлгелерин ыяапыла күүседир дээш демисеп — районнуң ажыл-ишчилериниң ең дайынчы соруглазы ол. Ынчаарга ол хүлээлге кончуг улуг, чижээлээрге, район бо чылын 3150 тонна эътти, 3720 тонна сүттү болгаш 365 тонна дүктү күрүнеге садар. Бо хүлээлгелерни үүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш бүгү күштү салыр ужурлуг.

«Шынның» рейд бригадазы:
Б. СЕРЭЭЖИКПЕЙ,
«ҮТКА 25 чылы» совхозта улусчу контроль болүүнүң кежигүнү.
Д. АРАКЧАА,
Улуг-Хем районнуң радиодамчыдылга редактору.
Х. КИМ-ООЛ,
Тыва радионуң корр.
С. САМБА-ЛЮНДУП,
«Шынның» тускай корр.

Ким болурул?

Улуг улустуң сүмези

Хөндергей сес чыл школазынга тускай эртемнигилер-биле ужуражылганы эрттиргеп. Школа директору Монгуш Даклай-оол кежээки ажыктаан.

Бир дугаарында Хөндергейде фельдшер Зинаида Доржу сөс алгаш.

— Школачы чылдарымдан-на эмчи болурун күзеп чораан мен. Ол-ла күзелимни чедип ап, Кызылдың медицина училищезин 1965 чылда доозкаш, ажылдап эгелээнимге ол Хөндергейге ажылдап эгелээн башпайы хумун утпайн чор мен. Ие Куулар Суузунмааны ынчаа эң-не башпай бөскудун, ол өг-бүленiң өөрушкүзүн кады үлешкен мен. Эң-не сагыш човамгыр, кижи дээш бодунуң бүгү-ле күжүн, билиг-мергежилин харам чокка берген кижилер чокса бараан болур болгай. Ынчаарга эмчи кижиниң ажылы эң-не харыысалгалыг болбушаан, чонга хүндүлүг дээрзин билир силер, уруглар—деп чугаалаан.

Монгуш Кара Канскинiң библиотека техникумун доозкан. Бора-Тайга ортумак школазынга өөреникчи туруласа, ында ол тергиин ылап, чечен чогаалдың аңгы-аңгы номнарын улуг сонуургал-биле номчуур турган. Школаны доозкан соомда библиотекага бир чыл ажылдаан, техникумче өөренип киргени ол.

Библиотекарь болуур дизе, школачы чылдарындан-на ямзы-бүрү чогаалчыларның номнары-биле таныжып, чечен чогаалга хандыкшыл, ону чалгаарабайн номчуп, сайгарып билир болза эки дээрзин көдээ библиотека эргелекчизи Монгуш Кара уруглarга сүмелээн. Школаны доозкаш, келир үеде чедип алыр тускай мергежилиниң аайы-биле ажылдап болуур. Ынчаар ажылдап турганнарны тускай ортунак азы дээди өөредилге черлеринге киирерде баштай киир санаар болгай.

Башкы Лена Сат, киномеханик Монгуш Минчимаа, агроном Александр Начым дээш өскелер-даа боттарының профессиязыкын дугайын школачылаарга чугаалап бергеннер. Кайы-бир профессия талазы-биле сонуургаан айтырыгларын кежээге келген өөреникчилер аалчылардан айтыргылаан. Өөреникчилерниң күзел-чүткүлдери дойлуп, школа доозкаш кым кым кала, чүге өөренирин база бот-боттарынга сонуургатканнар. Чижээлээрге, Михаил Донгак, Клара Сат Кызылдың эмчи училищезинге, Хертек Сартык-оол, Зоя Дүүлей көдээ ажыл-агый болгаш библиотека техникумнарынче өөренир күзелдерин илереткен болгаш тускай эртемнигилерниң ажыктыг сүмелеринге өөрүп четтиргеп.

Ужуражылга соонда сескн классчылар концерт көргүскен. Тускай эртемни шилип ап, алыдыралга шын оруктуг тып алырынга улуг улустар-биле мындыг чугаалажымышкынар ужур-дузалыг.

С. БАДЫ.

Чөөн-Хемчик район.

ШКОЛА БОЛГАШ АДА-ИЕ

Совет чаштар — бистиң улузувустуң аас-кежиктиг келир үезин. Бистиң Совет чазаавыс база Коммунистиг партиявыс ажы-төлүүн эртем-билиглиг кижизидилгезинче, канкадык өзүлдезинче улуг кичээнгейни салып турар. Ооң түңнелинде бистиң хөй националдыг улустарывыстың бүгү уруглары совет школага коммунистиг ёзулуң бедик моральдыг мөзү-шынарынга кижизиттинип турар.

Совет школа — ол дээрге бистиң күрүневистиң келир үелеги хамаатыларының кижизидилгезинiң, эртем-билигниң, этиктиг, эстетиктиг чанчылдарны чедип алырының ёзулуг школазы-дыр. Бо бүгүнү ада-иелер бедии-биле үнелеп, школа-биле ажыл-ишчи, өөредилге-кижизидилгелиг хемчеглерниң ханы харылзаазын хүн бүрүде түүп келген. Ол ындыг болбас арга чок. Чүге дээрге, уруглarны кижизидеринге школа, өг-бүле шинтиирлиг ужур-дузалыг. Аалындан кирип өөренип турар уруглар бүдүн хонуктүн дургузунда эң хөй шакты бажыңынга эрттирерлер. Моон алгаш көөрге, школага кичээлдер болгаш класстан ташкаар ажылдарга киржириниден арткан шактарын бажыңынга ажыглаар-дыр. Ынчангаш уруглarны кижизидеринге адаиениң ролю улуг. Ылаңгыя аныяк ада-иелер бо айтырыгның чугулазынче онза кичээнгейни салыры албан.

Школаның мурнунга ада-ие деп үндүлүг адын бедии-биле бадыткап, ону уруг-дарыының шын кижизидилгези-биле, ажыл-ижи-биле бадыткап турар аныяктарны бис эңне хөйү-биле алап, оларның дугайын чугаалап болур бис.

Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозта Бадын-оолдуң аныяк өг-бүлези уруглары эки ажы-чанга кижизидип, школа-биле ханы харылзааны түдүп турар. Оларның ам ийи уруу эге школада эки өөредилгелиг. Аныяктар боттары колхозтуң идепкейлиг ажыл-ишчи кижилери. Ол ышкаш СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг колхозта школа-биле түдүп харылзаалыг ажылын чоргаарал-биле канчап чугаалавазыл.

Ада-ие-биле школаның ханы харылзаалыг ажылдаарынга ада-иелер комитеди улуг рольлуг. Ооң кежигүннери бүгү ада-иелериниң ортузунга башкылар-биле бичe эвес ажылды чорудуп турар болгай. Бистиң үстүнде алын адаан аныяктарывыс ышкаш хөй-хөй аныяк өг-бүле эдилери ол чугула ажылга боттарының мергежилин, дузазын көргүзүп турар.

Ынчалза-даа боттарының ада-ие деп адын үнелеп билбес, школаның болгаш ажы-төлүүн мурнунга хүлээлгезин үттүп чоруур чамдык ада-иелер бар. Чижээлээрге, Улуг-Хемниң Булун-Терек сес чыл школазының үшкү классында өөренип турар уруглуг Демир-оол Ойбаа уругчуу-ле арагалаар, шош-содаа кылырынга чаңчыга берген. Ооң түңнелинде бичии уруг багай демдектер алыр, уругчуу муңгаргай хевирлиг апарган. Ол-ла школада Дыртайның дөртку класста оглу база багай өөренир, чүрүм үрээр апарган. Маңаа кандыг түңнелди үндүрүп болурул? Бо ада-иелер уругларның кижизидилгезинче сагыш салбайн, бажыңынга оларның кичээлдээринче шаптыктаар, багай үлегерин, көргүзүп турар-дыр.

Ада-иелер уругларының кижизидилгезинче кичээнгей салбаска, алыс түңнели барып, олар школазынга өөренмейн баар, харын-даа кем-херек үүлгедир чорукка чедирип болур.

Чөөкта чаа Кызыл-Мажалыктан келген бешки классчы Виталий Мишагин ажы Витя Буданов-биле Кызылга оор кылгаш, туттурганнар. Багай кижизидилгениң түңнели ол ышкажы!

Чамдык ада-иелериниң чаа үнген кезеңче Хөөйлүзүүн ам-даа чедир билбези хомудаңчыг. Назы четпээн уруглар кем-херек үүлгедир болза, хамыктың мурнунда оларның ада-иезин харыысалганы хүлээр апаар, бир эвес үүлгедиишкин аар болур болза, харын-даа шинтиирлиг болур.

Чаңгыс-даа уруг школа болгаш хөй-ниитизиниң, өг-бүленiң хайгаарашыңдан ташкаар артпас ужурлуг. Школа назылыг кижи бүгүдези өөредилгеже хаара түттүнган турары кымга-даа билдингир. Ынчангаш аныяк ада-иелер, школаның башкылар коллективтери, ээ ылаңгыя пионер база комсомол организациялары школачы кижи бүгүдезиниң өөредилгезинче, оларның чүге сонуургалдыынче, хостуг үе-шагында чогуучүүнү кылып турарынче кичээнгей салыры—чугула негеделерниң бирээзи.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «мүнөзээниден шаңнаары болза:

(Төнчүзү. Эгези № 56, 57 «Шында»).

ТОЖУ РАЙОН

Чедя ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Марина Балчыновна — «Совет Тыва» колхозтуң колхозчузу.

Ондар Шаяк Опановна—Ырбан суурда өг-бүле ээзи.

Алды ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сандыы Кушкамай Аковна—«Май 1» колхозтуң колхозчузу.

Беш ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Андряшева Владлена Инокентьевна—Ойма суурда школа ажылчыны.

Калбак Сиилиңмаа Сатовна — «Совет Тыва» колхозтуң колхозчузу.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Тое ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Григорьева Зинаида Тихоновна—Чербиниң школа-интернадының ажылчыны.

Шагдыр Дадар Сарыговна — «Тиилелге» совхозтуң Кара-Хаак салбырының ажылчыны.

Чедя ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Допчут Серендежит Сосановна—«Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Корпиенко Анна Семёновна — Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Монгуш Оржума Өкпейооловна—Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Тыртык-оол Оюмаа Такталовна — Элегес-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Алды ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ыргит Седип Алексеевна — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Козлова Светлана Владимировна — «Тувинская правда» солуннуң ажылдакчызы.

Сундуй Евдокия Өргүмчүевна — Кара-Хаак суурда өг-бүле ээзи.

Ханды Середор Тактановна — «Тиилелге» совхозтуң Кара-Хаак салбырының ажылчыны.

Чооду Александра Аракчаевна — «Тиилелге» совхозтуң Черби салбырында ажылчын.

Беш ургларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Аранчал Зоя Ивановна — Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Доржу Валентина Васильевна—«Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Игнатьева Крестина Ивановна — Элегес-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Кара-Монгуш Маван Магажыковна—«Улуг-Хем» ресторанның ажылчыны.

Кежик Нина-Сюрюн Судиевна — «Тере-Хөл» колхозтуң ажылчыны.

Корнякова Зоя Дмитриевна — Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Мунзук Седип Ивановна — Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Оюн Анзатмаа Бады-Очуровна — ном үндүрер черинiң ажылдакчызы.

Самсонова Анна Алексеевна — Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

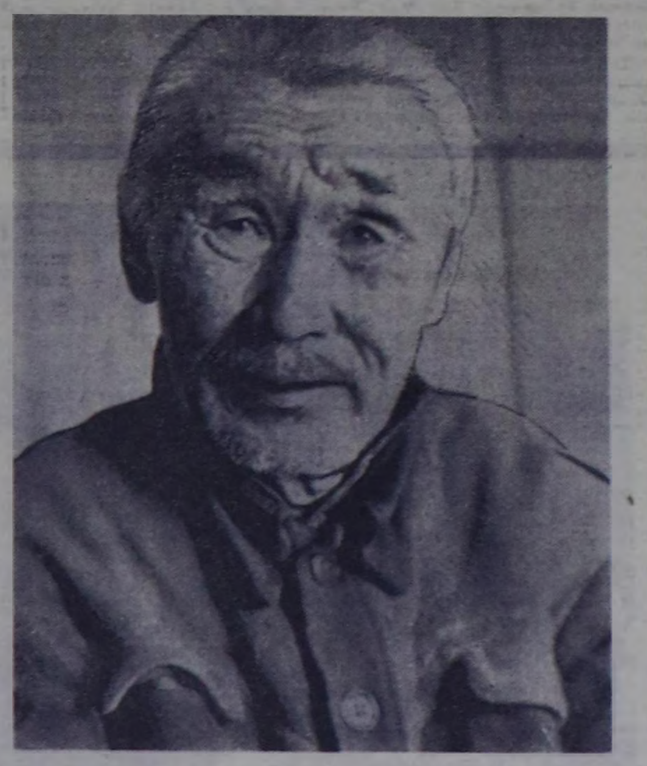
Сергеева Антонина Борисовна — Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Хорлуу Анна Балгановна — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАНМАА.**

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **К. ДИНГА.**

Кызыл хоорай, 1967 чылдың февраль 24.

Төмү чурттуг Коя Аңмаар-Калчанович Сандыымап ам чеден дөрттей берген. Ынчалза-даа алызындан аңчы болгаш малчын ирей ам-даа иниитиниң ажылыын кылбышаан.

Хоочун аңчы чыл бүрүде аңчыыр сезонунда аныям аңчылардан чыда малбас, харын оларга арга-сүмезин бербишаан, боозун чүүктеп алгаш базыптар. Чаа эрткен аңчыыр сезонунда дөрт киш, элээн каш диңк олчаныг болган.

Коя Сандыымап «Совет Тыва» колхозтуң Моөн-Хөлде сагбас инектер фермазында 172 инекти кадарып турар. Ооң кадарган инектериниң күш-деңгели эки.

ЧУРУКТА: К. Сандыымап.

Д. КЫСЫГБАЙНЫҢ фотозу.

КӨДҮРТКЕН ХОЙЛАР

Эрзин районнуң улусчу контроль комитединиң даалгазын ёзугаар Ленин аттыг колхозтуң № 1 хойжу бригадазында кыштагладыышкынын канчаар эрттирип турарын көөрү-биле ынаар бүдүн бригада үүнүкен бис. Ооң составынга мал ажылының тускай эртемнигилери болгаш харыысалгалыг ажылдакчылар чораан.

Хүн аажок аяс турган. Тестиң Дүк-Салырдан кешкеш, Төре-Хөлдүң делгем ховузунга машиналыг хап орда, чорук кижилеринге омакшыдыы хөлчок. Харның кылыны он сантиметр-даа четпес, терек оът чаштынмаан, сагланайнып чыдар. Хүр кыштың демдээ орук дургаар каракка кестүп чорда, кыштагладыышкында байдалды көөр дээн кижилерге сеткилдиң өөрүшкүзүү канчап турбас боор. «Чөөн мал-магының хүр кыш ажыргап, ооң бажын менди камгалаап, алыр продукциязы элбеткеш, байырлалга ылап-ла эки белектиг ужуражыр-дыр эвеспе оң» деп бодап бистиң кижи бүрүзүнүге чорааны чугаажок. Бистиң ол бодалывыс бүгү чоруктүн дургузунда уламчылаар турган ийик, бир эвес...

— Даштыг-Ооргада ийи кодан хой бар. Хойлар Ленин аттыг колхозтуу, а хойжулар «Мөрен» колхозтуу чүве болгай. Аңаа кирер-дир—деп, зоотехник эш Сади чугаалады.

— Орта чүве бе, эш зоотехник? Бир колхоз малын өске колхозтуң кижилери канчап малдай берген чүве боор?—деп, ооң дораан-на айтырган бис.

Зоотехник биске чүвениң ужурун тайылбырлаан. Ол мындыг чүве-дир: кажан Ленин аттыг колхозтан «Мөрен» колхоз чарлып үнерде, «Мөренге» хамаарыжы бээр кодан хойлар үлештиң аайы-биле Ленин аттыг колхозче шилчээн. Ынчаарга, малдың алыс ээзи болур колхоз амга чедир хойжуларны шилип тып, хоюн эдилеттээн. Ооң харазы-биле бир колхозтуң хойларын өске колхозтуң малчыннары малдап турар.

Оруувуста хойлар оттап чораанар, оларның кадарчызы-даа көзүлбес, чаны-биле эрткен машинадан хойгаш, олар ыңай болур дишкенер, ынчалза-даа оларның шагжогу аажок, ийи хой ында-ла өөдүп барып ушканнар. Олзрны тургузу кедурер ужурга таварышкан бис. Ооң эгелээш-ле бистиң демги аян-чоруктүн баштайгы шактарында омакхогүүр бодалывыс өске байдалче шилчээн.

«Кежээ эзиниң коданы сергек» деп чугаа бар. Ынчалза-даа кирип келген коданывыс аңаа шуут-ла удурланышкак. Шоолуг эвес сигенин шаараш кажаада салып каан, а хойлар ону долгандыр чем эреп, эдип, кылашташкан турлар. Кышкы хой кажаазының кырында өлген хойларының кештерин чыыр каан, ында бир черде өлген дөрт хойну безин сойбаан чыдыр. Кажаазың көрженiн, хөөредип чугаалаар болза, дээвиринде шанча берген дээр хире. Ындыг болбас эргежок, кыш эгезинден бээр кажааның көрженiн чаңгыс-ла катаң шала-була хоорарга ынчап баары билдингир. Малчынның өөнге кире бээрге, иштиниң хиреези кончуг. Соогу-даа аажок, оттуулар ыят үзүлген, өг чанында каш-ла борбак доң токпак бар.

Хойжу Додуш Соян-биле чугаа бистиң мырнай-ла дүвүреткен. Коданга чаңгыс машина сигенин экеп дүжүртенден бээр үр болган, ол ам төөгөр четкен. Хой түлүк оолдан эгелээр үе келген, ам безин он ажыг хой төрөөн, а хой оолдашкынынга белеткеп кылдынмаан. Кодандан он ажыг улуг хойлар олген, ийи хой оолдан чадаап, бектенiп өлген, дөрт хой ара салган. Малчынның эдилеп турган аътгарын «Мөрен» колхоз алгаш барган, а ооң бодунуң аъды ышкыдырган, ам шуут чадаг. Коданда чүс ажыг хойну азыраан аттыг боон турар, ынчалза-даа тоттур сиген чивейн турарлар. Суттарында дугайын чугаалаан-даа херекчок, малчынның падайы эмнелгеде, үш чаш уруглуг, ынчангаш ооң билиэн чедиппес. Бир уруунуң караа аараан, чадаг малчын ону эмнелгеге чедирер аргазы база чок.

Коданда турар хойлар аштаандаа, суксаан-даа. Кижи чанынга баарга олар үглеп-ле кээрлер. Бистиң-биле кады келген, мал эмчизи Идам Маанчы өлген хойларны бүзүп шинчээш, өлген чылдагаавын доктаатткан. Олар сут четпезиндеп азы саргыяа кадып өлген болганнар.

— Көдүртү тургузар хойларым хөй—деп, малчын ажыы-биле чугаалаан. Шынап-ла ындыг болган. Бир эвес азыралын болгаш ажаалдазын доп-дораан экижиттес болза, бежен ажыг хире хойнуң кырлырының чайлаш чогу аңаа көзүлген.

Коданда турар хойлар шүүп үзүп каапкан кырган азы аныяк мал бе? Чоок, ындыг эвес, олар 3—4 харлыг, чалыы хойлар. Оларның чудаап, көдүртү турары түгле ажаалдадын болгаш багай азыралдан болу берген.

Бистиң бригадавыс ийи хүнүүн дургузунда муң-муң хойлуг коданнарга чораан. Малдың чемгерилдезин болгаш ажаалдазын багай организастаан коданнар хөй болган. Малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче кичээнгей салбас чорук база бар. Бригадада сес аал чурттаар бажыңнарның хөйүнде кижи чурттавайн турар, оларны таарыштыр кызбаан, чамдыктары харында-даа чедир тутпаанда-ла ирип эгелээн. Малчыннарның ажыглап турар ийи кудуунуң бирээзи доңгуп ажыл-агыларында кылбайн турар. Ынчангаш хүлээлгелериниң канчаар күүсеттинин турары билдинмес. Мындыг байдал ылаңгыя «ҮТКА 25 чылы» болгаш «Улуг-Хая» совхозтарда, Жданов аттыг болгаш «Күш-ажылдың хостуу» колхозта бар. Дорту-биле соглээрге, бо үеблейлиг чылга холбаштыр хүлээлгелер алдынган боордан башка, алдынган хүлээлгелерин боттандырар талазы-биле боттуг хемчеглер алдынмайн турар.

Совет эрге-чагыргының 50 чыл болур оң-биле холбаштыр алдынган социалистиг хүлээлгелерин ыяапыла күүседир дээш демисеп — районнуң ажыл-ишчилериниң ең дайынчы соруглазы ол. Ынчаарга ол хүлээлге кончуг улуг, чижээлээрге, район бо чылын 3150 тонна эътти, 3720 тонна сүттү болгаш 365 тонна дүктү күрүнеге садар. Бо хүлээлгелерни үүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш бүгү күштү салыр ужурлуг.

«Шынның» рейд бригадазы:
Б. СЕРЭЭЖИКПЕЙ,
«ҮТКА 25 чылы» совхозта улусчу контроль болүүнүң кежигүнү.
Д. АРАКЧАА,
Улуг-Хем районнуң радиодамчыдылга редактору.
Х. КИМ-ООЛ,
Тыва радионуң корр.
С. САМБА-ЛЮНДУП,
«Шынның» тускай корр.

БАЗА КАТАП БААР

Хемчик арыын кешкеш, бир ховунуң үзүнга үүгү кээривиске, орук тейжигештерлиг шатче эзпкен. Удатканчок «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының № 1 хойжу бригадазының төөчүге чеде хонуп келдивис.

Бир кодан хойнуң бо чылгы чаш хураганнарын даштын чадагай кажаа иштинде нелерниг эмзиргеп, хураганнарның башкылыын сакманшык ыыстар куспактапкат, муңгаш кажааже киирген турлар.

Чаш хураганнарны чаптап корүп турувуста, хойжу бригадазын бригадири К. Савчыт чоок-кавыда хойжуларны машинага олуртуупкан, бо чедип келди.

— Бууллуг болдувус, эргим шефчилер. Силерниң аалдан келгинерни дүүн чаа дыңнадывыс. Оюн конперт база болур дээрге, бо кавыда хойжуларны болүп чораап, арай саадай хона бердим. Бригадавыс товү бо. Бистиң мурнакчы хойжувуе Хомушку Канчымировна Доңаанның кадарган кодан хою-дур. Көржен хоорар бүгү керекеел ында бар. Ам ажылдап киргинее эки боор — деп, бригадир ындыг.

Ажыл иштиг-түүлүк. Бир кезек кижи көржениң демир хүүрекгер-биле хоора баскан, чамдыктары көржениң тергеже дажыглаан, салыр черинге чедир хол-биле-даа дажыглап турар.

Чыгаапп келген малчыннарга Аксы-Барлыкта № 10 агитпунктунуң аргелекчизи башкы Монгуш Хемерооп делегей байдалының дугайында лекцияны номчуп, ам болур соңгузда дугайын таныштырган.

Бо дээрге Аксы-Барлык ортумак школаның башкыларының болгаш ында албан-хаавычыларның ыыштапыр хүнде малчыннарже үнүүшкүүлүү-дүр.

Хойжу бригаданың кежигүннериниң ажылга организастаашкын, хурал, лекция дээн ышкаш ындыг чүве болуур дээнде дораан чыглып келирин орта магададывыс. Бо чылын бригада 100 хойдан-па 97 хураганны, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүк алыр планныг. Февральдың төөчүзүнге чедир төрээн муң ажыг хойнуң хураганнарын бүрүн камгалап алган.

Хомушку Доңаа үгбайның өөнге кирип көөривиске, дорде аптара кырында ап чоруурунга эптиг сумка дег радиоприёмник таалынчыг ырларны дамчыдып тур. Ол үгбай радиоприёмниже көрбүүлээн:

— Бүдүн 25 чыл иштинде партия, чазаавыска бараан болуп, төрээн совхозувуска муң-муң баш хойларны өстүрүп бердивис. Өөм ээзи аарыгга таварышкып, күзүн чаа чок апарган. Ам канчаар, хүлээнгеп, чанчыккан ажылындан чарлыр эвес, совхозтуң 304 баш хою амдаа кадарып тур мен. Ам бодумда 100 хой төрээн, ооң 101 хураганны алдым. Бо чылын 100 хой бүрүзүндем 100 хураганны, хой санындан 3 кг дүктү алыр хүлээлгелиг мен. Октябрьның алдарлыг баймралынга үүгүштүр бо алган хүлээлгевисти күүседир дээш, дузалакчы хойжу уруум, күдээм база сакманшык уруум-биле кады кызып-ла тур бис —деп чугаалады.

Бо үгбайның соруктуг, алыс үткалыг чугаазы, радиоприёмниктиң дамчыдылгазы, бригаданың бүгү хойжуларының бир деминг ажылы бистерни ооруткен, сеткилиивис таалынчыг болду.

Ажыл төнген. Башкыларның малчыннарга аян түткан концертин эгелээн. Чамдык номерлерни катап күүседирип малчыннар дилеп турган.

Кызыл хүнүүт кежээ дүшкен. малчыннарга улуг чедиишкиннерни күзээш, база катап чеде бээривисти аазаан бис.

О. АКААЖЫК,
башкы.

РЕДАКЦИЯДАН: Эрзин районда мал ыыштагладыышкынында берге байдал чүгле Ленин аттыг колхозта эвес, өске-даа черлерде бар болуп турар. Ылаңгыя «Мөрен» колхозта байдал номчуг дүвүреңниг. Ол колхозтуң хойжулары Чамдал, Маажый, Херел, Лаамап оларның коданнарынга хойларны кедүртүп тургузуп турар болгаш өлүп турар. Эрзин районда ыыштагладыышкында четпестер дугайында чүүлдер «Шынга» каш удаа парлаттынган. Четпестерни эдер талазы-биле мындыг хемчеглер алдынганын районнуң партия, совет органнары, кедээ ажыл-агый будуруллге эргелеп редакцияга ынчага чедир дыңнатпаан.

ТУРИЗМ, КҮШ-АЖЫЛ, НАЙЫРАЛ

Чоокта чаа Москвада «Юность» деп аалчылар бажыдынын конференц-залынга Бүгү делегейнин демократтыг аныяктар федерациязынын чанында «БИТЕЖ» (туризм болгаш аныяктар организацияларынын аразында харылзаа талазы-биле бюро) дээр Советтиг эдлегейниг 7 дугаар куралы болуп арткан. Оон ажылынга ССРЭ-нин, Чехословакиянын, Польшанын, Францияның, Италияның болгаш өске-даа чурттарда аныяктарның туризчи организацияларының директорлары киришкен. Туризм болгаш аныяктарның эки-тура күш-ажыл талазы-биле ийи секция ажылдап турган. Баштай «БИТЕЖ»-тиң күүсекчи директору Ричард Терлюк (Польша), ийи дугаарынга Бүгү делегейниң аныяктар федерациязының секретары Иван Ганев (Болгария) дарталаан. ССРЭ-нин талазындан ол хураага улустар аразынга аныяктарның туризм талазы-биле «Спутник» дээр бюрозунуң даргазы Леонид Керестеджиянц киришкен. ПМА-ның корреспондентизи олардан «БИТЕЖ»-тиң Советтиг эдлегейниг чүгле чаа чугаалаары сорулгалар бар.

РИЧАРД ТЕРЛЮК: 1960 чылда тургустунган «БИТЕЖ» дээр аныяктар туризмин башкарар чүгүлә төптеринге бирээзи апарганын күүсекчи директор кижи менээ чугаалаары өөрүнүүт-дүр. Амгы үеде бюро аңгы-аңгы чурттарның 400 хире организацияларыг-биле харылзааны тудуп, аян-чорук кылыр чергелериниң хемчээлин доктаамал калбартыц, чаа аргаларны болгаш программаларны тып турар. Бир эвес 1963 чылда бистиң дузарыг-биле 200 муң кижи аян-чорук кылып турган болза, арткан чылын барык чартык миллион четкен.

Сөөлгү үеде Азия, Африка болгаш Латин Американың чаа хөгжүп олурар күрүнелериниң аныяктары-биле харылзаа дыка быжыккан. Капиталистиг чурттарның национал болгаш улустар аразының организацияларыг-биле ажылдажылга хөгжүп эгелээн. Эң ылаңгыя барыын талакы чурттарда аныяктарның орулгалыг туризчи организациязы болур ФИИТО дээр каттыжылга-биле харылзаа улгатkан. ЮНЕСКО-нуң 20 чыл болур оюн тавариштыр Тунисте болур семинарны организастарынга «БИТЕЖ» биле ФИИТО кады киржир деп дуглуулга чедип алдынган. 1967 чылда Будапешт хоорайга ол ийи организацияның конференциязы болуп эртер, анаа бот-боттарының санал-оналын солчурунуң аргазы бар.

«БИТЕЖ»-тиң кежигүн организацияларының оруглга киирип алыр сорулга салбайн турар. Оларның кол сорулгазы—аныяктарны бот-боттарын билчиринге, найыралга, тайбың дээш демиселге күжениишкинин кадарынга кижизидери болур. Бистер бир-ле дугаарында Аргентинаның, Антголаның, Боливияның, Чилиниң, Цейлонуң, Мозамбиктиң, Канаданың болгаш өске-даа чурттарның туризчи аныяктары-биле харылзаалар тургускан бис.

«БИТЕЖ» Советиниң амгы хуралынга ийи чаа кежигүнү — аныяктар туризминиң бюрозун (Куба), «Челендж холидей бюрону» (Англия) хүлээп алган. Оларла хуралга «БИТЕЖ»-тиң 1967 чылда кылып чорудар ажыының программазын база чугаалашкан. Туризмни улам ылаңай сайырадырын болгаш хөй-хөй кылыр ажылдарын тодаратkан. Августа бистиң бүгү организацияларывыс «Туризм—тайбыңче орук» деп лозунгнуң адаа-биле улустар аразынга аныяктарның туризм неделязын чорударын көрген.

Эң улуг кичээнгейни сайырап олурар чурттар-биле харылзажырын бижыдарывыс, эң ылаңгыя, Куба, Алжир, Конгога (Браззавиль) аныяктар эвилели эки-туразылдар отрядтарын Занзибарже, Гвинеяже, Малиже, Ганаже чоруткан. ССРЭ-нин болгаш өске-даа чурттарның отрядтары Моолга үш ай дургузунда ажылдаап, 5 миллион төгеректиң ажылын кылганнар.

Бүгү делегейниң демократтыг аныяктар федерациязының улустар аразының дем каттыжылга кадыгының чанында найырал болгаш дем каттыжылгазының секциязын тургускан федерациянын негелдеминге таарыжы турар. Ол чорук чаа сайырап олурар чурттарже империализмниң хамыдап киреринге улур демисежип турар аныяктарның демиселин деткип, хосталга болгаш бүрүн национал хамаарышпас чорук дээш шимчээшкинге улуг дуза апарган. Элээн каш аныяктар организацияларының Азияда, Африкада болгаш Латин Америкада эптеринге эки-туразын дузаазын чедирерин күзеп турарын илереткеннер. Дузаламчының хевирин янзы-бүрү—аныяк тускай эртемнилерин, материалдарны, медикаментилерни, дериге херекселдерин болгаш өске-даа түвелерин чорудар.

Баштайгы үеде эки-тура секциязы бодунуң ажылын «БИТЕЖ» таварыштыр боттандырып чорудар. Оон соонда секцияның хемчээли улгады бергенде БДАФ-тың иштинге улустар аразының тускай организациязы кылдыр аңгыланы баар. Оон бүгү ажыды сайырап олурар чурттарның аныяктар организацияларының сонуургалын, дилээн көрүп, оларның-биле ханы харылзааны тудуп турган чорудар. Организацияларның сааладан киирип келген улустарындан «БИТЕЖ» эмтиерниң башкыларын, түдүжүларының отрядтарын тургузар.

«БИТЕЖ» Советиниң бо хуралынга чоокшу үеде кыдыы чорудар ажыддарының программазын чугаалашкан. Кажоже тускай эртемниг кижи чоруткан, анаа Антголадан дескен улуска медицина пунктузу тургузар төлевилелдиг белеткээрин бодап турар бис. Сомали оолдар, кыстарга аныяктар төвү тургузуп алырынга дузалажырынын арталарын тыварын база көрген.

ЛЕОНИД КЕРЕСТЕДЖИЯНЦ: Мен бодаарымга, силерни «БИТЕЖ»-тиң ажылынга совет аныяктарын киржиргенинин дугайы сонуургадын турар шыкаш. «Спутник» ол организация Советиниң кежигүнү болуп турар. Туристер солужулгазының талазы-биле бис мурнуунда чоруп турар бис. Бистер бир-ле дугаарында улустарның эртемнинг ажыл-биле чижээлээрге, башкылар, механизаторлар, физиктер, архитекторлар дээш ыяштан кижилерни бөлүк-бөлүк кылаш, туристедин эгелээн бис. Олар аян-чорук үезинде түгле чораан черлеринин каас чаражы, төөгүзүнүң тураскаадлары-биле танышкар эвес, боттарынга ажыл ажыл-биле эптиерге ужуражып, ажылынга ажыктыг арга-сүмелерин ап турарлар. Туризмниң бо хевирин аныяктарның ортузунга улам нептереп бар чыдар.

Улустар аразынга эки-туразының дуза чедирер черин тургузарының херээже совет аныяктарын төлээлери инициаторлар болуп киржип турганнар. Ол ышкаш олар чурттарның аныяктарынга дуза чедирериниң талазы-биле бистиң эвес арга-дүрүмге бар апарган. Чижээ ССРЭ-нин аныяктар организациязы Алжирде Оадиас суурнуң тудуун кылыр улустар аразының күш-ажылчы лагерин тургузарда улуг күзелчилгениниң болгаш улугну киирген: Азия, Африка, Латин Америкаже медикаментилер, школага дериг-төрээл аймаан комитет каш катап чоруткан.

Улустар аразының эки-тура организациязының кол сорулгазы чүгле хожудангай чурттарга дуза чедирери эвес. Социалистиг чурттар аразында улустар аразының күш-ажылчы лагерьлерин калбаа-биле ажыглаан, анты-аңгы ыяштар кырында чугаалажыры чоруур аныяктарның аразында найырал, харылзаалыг, бот-боттарын билчир чорукту улам ылаңай сайырадырынга деткимчелиг база чедирип турар. Шак ындыг хевирлиг лагерьлерни аныяктар организацияларының комитеди база тургускан. Эрткен чылын Ростовтуң лагеринге 47 чурттардан келген 120 оолдар, кыстар ажылдап, дыштанганнар.

«Спутникке» эң ылаңгыя бо ыйларлыг чылда дыка берге болуру билдингир. Бир эвес эрткен чылын 35 муң аныяк туристерни хүлээп алган болдувусса, ам бо чылын 70 муң билет алган бис. Херек кырында бо саанарның аналазындан көвүдээ дээрэн чугаажок. Бо саанарның аналазындан көвүдээ турарының чыдарзазы чүдел дээрге, бистиң чуртувус 50 чыл оюн демдеглеп эртирип турар болганывыдан бистиң дашты-кыда үе-дергелерибис делегейниң алды хуваарга бир хуузунда болган өскерилгени бөттарны караа-биле көрүүсеп турарлар. Бис оларны эң экизек-биле хүлээп алыры кызыл орандажыр бис.

(ПМА).

Мораль темазынга

ХУУ-САЛЫМ

Ындыг чүве бар бе, чүнү ынча дээрил?

Кушкаш ышкаш чаш-ла боттуң Хуузу-ла билир-леблек.
(Улустуң ырыдан).

Бо-ла чораан. С. Ваниның бир-ле чугаазын черле утпас мен ийин. Ынчаарда мен Балгазын санаторийинге өнүп барыын эмнедип турдум. Аарыг улустуң аразынга Ваня бо-ла элейиин чоруур. Менден шоолуг-ла улгатпас, ийи-бир хар мыгалдыг хирезинде, улуг улус-биле бо-ла «хөөрежип», ийи-бирни «хок кылыкшап»-даа кээр, кончуг «найгал», «кактырбас-туттурбас» ар-ле болгай.

Бир-ле аас хүн Калбак-Хадының аянынга дыштанып чыдыр бис. Баарлыыста кончуг улуг эңмек хады тур, оон дезүн өрт алзан хозай чипкен, кончуг сүргей карара берген, ону ору-куду кымыскаяктар чүгүржүп-ле турар, инзиргей кара чүве оң.

— Менде-даа чү боор ам, өкпем шуут-ла үзүп-үзүк, сан чок, эстип калган, бо хадыдан-да дора болдур мен ийин, көөрүүлеже мынчап чоруур-дур мен—деп, Ваня мындыг. Оон бир кезек мыт чокка таакпылап олурда, папиросунуң ужун өжүрүп, ыыгжап алгаш (ол ону хары үзүн тыртып шыдавас, ийи-үш үзүп тыртар, бергүнүң сыгынга ыыгжап алыр чаңчылдыг ар), мунгаргай немеп кагды:—Хуу-салымым ындыг кижи-дир мен ийин, дүйлай.

«Хуу-салым» деп сөстүг аңаа бир-ле дугаарында коргунчуг, чайлаш чок чүве ышкаш, доктуң үткааы-биле дыңнаанын ол. Артында-ла харлыга берген мен... Оон бээр ол сөстүг та чеже дыңнадым ыйнаан, сактып безин четпес мен. Мырыңай чоокта чаа бар кодээ үнүп чораан, чоруман чүк машиназының кырынга олуруп алгаш, аңаа чораан ийи аныяк хөрээжениң аразында чугаалыг дүш бооп дыңнадым. Эпчок-даа болза, халып чораан машинадан шурай бээр эвес, кулак кызып, дыңнаваанын чордум.

—Мээң дүүн кежээ культурга бажыңында танцылаштанымны сөглевес сен, көрем, ажык, амдажаан чүве сээң сес шыкмыптарыңны база кедээр-ле эвеспе. Билбес эвес сен, мени ат кылыр, түүкантүүкаңы-биле аа-чаза шаантар-дыр ийин.

— Ындыг кончуг аштакты канчан шыдажып чоруур кижи боор сен, эжим? Мен-не болза дүкүүрүшкеш, кылаштап үне бээр мен. Кижи ышкаш ажы-төлдүг эвес сен, хей черге оң базындырып чоруур боор.

— Хуу-салымымны канчаар мен ах, эжим—деп, демизин харылзай тыртып кагды.—Ада-не чугаалашкаш, үштап-баштап каан чүве-ле болгай, улуг улус аайындан эртер эвес. Чаңгыс кижи мынчап чораан эвес, кижиниң ада-иезин-даа болза шаг-шаандан база-ла мынчап өгленип, ажы-төлдү өстүрүп-ле каан боор чүве-дир. Салымым ындыг уруг мен ыйнаан.

Даштыдан көөрге, харыы-даа чараш—кызыл чаактыг, кара карактыг ийи кыстың золдек-авилең чугаазынга биезги-ле «хуу-салым» деп сөстүң доктурбас-кактырбас доңгуң үткааы база-ла илереп келди. Сактырга, кып-кызыл роза чечевүн суунтаргга, алыр кижи ылаштап сүйбаарга —кадыг кара демирден безин кылгаш, артында-ла эрбеннинг-эрбеннинг хевээрээн карак мегелеп будуп-ла каптан ышкаш.

Хуу-салым дүтайында Гомерден эгелээш, эрте-бурунгу Грецияның, Римниң чогаалчылары амгы үеде безин балалыы чиптес кайгамчык ураң-чечен чогаалдарны бижиглээн. Оруе улустуң улуг чогаалчылары А. Пушкиниин, М. Лермонтовтуң, Н. Гогольдуң өлүм чок шүлүглелдеринде безин хуу-салымны илереткен «рок», «судьба» деп сөстерни бо-ла тып болур. Чижек кыдыр А. Пушкиниин «Мерген Олег дугайында мөге» деп шүлүглелин ап көрээли. Избичи кижи Олегтиң аъдындан өлүр салымга таваржырын чугаалаар. Каш чыл эрткенде, Олег аъдын сактып кээп айтырарга, оозу өлүп калган болур. «Ынак аъдымны мынчага дээш ыяш чоруурум кай, сөөгүн-даа болза көрейн» дээш, ол ноян аъдының өлген черинге чедип кээр. Куу аът бажындан чыдап октаалып үнгеш, Олегти шап, өлүрүп каар болгай. Хуу-салым дугайын тыва улустуң тоолдарында база-ла хөйнү чугаалап турар. Оон кырынга демги ийи таварыштаны, номчукчуларның билари муң-муң түүлдерни немептээли.

Ындыг болганда «хуу-салым» деп чүве бар чүве бе? Чүнү ынча дээрил?

Ындыг айтырыгларны амдыызында харыы чокка арттырып каашкы, амыдыралга болганчок-ла турупкээр, «дүш бооп», «таварылга бооп» каспырлажы бээр таварылгаларны чугаалажыштаалы. Оны амыдыралдың логиказы, амыдыралдың ужурутказы дээрин аңаа-ла тайылбырлап каалы. Кижи өзер, төрүттүнер, үңгээр, кылаштаар, чугаалаар, ыяш-хары четчир, өглеңир, ажы-төлдүг, амыдыралдыг болур, өлүр—бо база-ла амыдыралдың логиказы. Бир кижиниң амыдыралын алгаш, оон «хуу-салымы» деп болур. Чаңгыс кижиниң амыдыралы бүгү улустуң амыдыралының кезии, бүгү чонвуң «хуу-салымының» кезии дизе, база-ла ажырбас. Коммунизмче базыы—делегей амыдыралының логиказы, кижи төрелгетеннин төөгүзүнүң ужур-утказы деп болур. Ол мындыг-даа ынчаш: бомбүрзевтиң кайы-бир булуңнарынга бергедээшкиннер турза-даа, каштаалзам амдыызында шөлээн херлип-көстүп турза-даа, социалистиг чурттар чайгылып чокка бурунгаарлап, чаа делегейниң чаа хуу-салымын дарганнап турар-дыр.

Демги ийи таварылга-биле бо «хуу-салымны» канчаар чолбаарыл? Хамыкты мурнай С. Ваня демги-ле аарымның ужуудан мөгээн деп дыңнадым каар ужурдуг мен. Ынчалза-даа ол «хуу-салымның» багындан эвес, а өске уржуктардан калган дээрэн база-ла дыңнатса чогуур. Чү уржуктарыл ол? Бирээде, эмнедип турган үезинде С. Ваня черле кампаннас, чылыг-ламнас, апрельде Улуг-Хемниң эриинге эмчиниң чуга халады-биле халып чоруур, майда Калбак-Хадыга өл-шык черге чыдар. «Хөөн калган чүве-дир» дээш, эмнерин четче шиппес, чажырыл таакпылаар, арага ише каантар, оозунуң чыдын чажырар дээш үш-үдүрүм бүрүзер пактаар. Ийинде, оон мынчаарда чурттап турган бажыңы база-ла кончуг таварымча чок болган. Оон ишти дунаарга, ышкам, хүн хереди тооллуг кирбес турган. С. Ваня санаторийден келгеш, «кедергей-ле човаан» кижи болуп, хоюдурхүнзедир удуп чытканын билир мен. Үште, ол оол черже сергектенмее, көңгүс черге муңгарап, суулун бастырып чораан. Чырыкче чүткүл, амыдыраддан бижыг түткүш чокка чорууру берге-ле болгай. Бо бүгү чүүлдер болза С. Ваниның «хуу-салымы» болганы ол-дур. Совет үеде кижи бодунуң «хуу-салымыны» боду даргаанап турар дижир апарганы ынчаш-ла шыны. Бир эвес С. Ваня кампаның, эмчилерни шуут дыңнап, эмнип эки сингирип чораан болза, бир эвес оң келир үеже чүткүл, чаңгай хереглерни кылырынче туро-соруун утаап чораан болза, бистиң арабызга кандыг кайгамчык эң турар ыйнаан, ол кандыг «хуу-салымны» дарганнап алыр ыйнаан!

Чамдык кижилер «хуу-салымга» хомудап чоруурун база-ла дыңнаар мен. Ол талазы-биле артист В. Көк-оолдуң «Тувинская правда» солунга сес чыл мурнунда бижээн үүлү ынчут өөреникпит. Артистин иези Долчуң хам кижи чораан. Оон ажы-төлүнден тос кижи тозалаан артпаан, чаңгыс-ла Көк-оглу ар болуп өзүп келген. «Чүге дээрге, хамнар кижилерни «эмнээриниден» аңаында, аарыг-хамчыкты ынчут нептереди турган—деп, эң Көк-оол бижээн.—Бетин чижек—бистиң аванывыс. Ол боду аарыгны өг-бүдеге кыммы мурнай экизер турган». Бо дээрге шаандагы амыдыралдан алган чижек-тир. Ынчалза-даа оон утказынче улам хандыр «бакшылап» көргеш, бичии урутларынга амыдыралы ада-иезең улуу-биле хамаарыжын бөрүндээлээш, «чаштарның сагыш-чөлүн ада-иезиң база дарганнар» деп чугаалап болбас бе? Шынап-ла ада-иезиң бичии уруун арыг аргаага ыыгжап, омак-тогуг, спортка азы күш-ажылга сүңдүлүг кылдыр кижизидип турар болза, ол иезиз кижи болур. Чараш «хуу-салымны» апар эвес чүве бе? Мындыг чижектен ужук илип алгаш безин, ажы-төлүүн кижизидилгезин дээш ада-иезиң улуг харымсалгаазын, ынчалзал мурнуунга хүлээлгезин чугаалап болур-дур. Ылап-ла ындыг. Чүге дизе, ыглаң, дарынчак, шугуй төлдерниң кижизидилгезинде ада-иезиң аныяктарның каас чаражы, төөгүүнүң тураскаадлары-биле танышкар эвес, боттарынга ажыл ажыл-биле эптиерге ужуражып, ажылынга ажыктыг арга-сүмелерин ап турарлар. Туризмниң бо хевирин аныяктарның ортузунга улам нептереп бар чыдар.

Улустар аразынга эки-туразының дуза чедирер черин тургузарының херээже совет аныяктарын төлээлери инициаторлар болуп киржип турганнар. Ол ышкаш олар чурттарның аныяктарынга дуза чедирериниң талазы-биле бистиң эвес арга-дүрүмге бар апарган. Чижээ ССРЭ-нин аныяктар организациязы Алжирде Оадиас суурнуң тудуун кылыр улустар аразының күш-ажылчы лагерин тургузарда улуг күзелчилгениниң болгаш улугну киирген: Азия, Африка, Латин Америкаже медикаментилер, школага дериг-төрээл аймаан комитет каш катап чоруткан.

Улустар аразының эки-туразының дуза чедирер черин тургузарының чорудар ажыының программазын чугаалашкан. Кажоже тускай эртемниг кижи чоруткан, анаа Антголадан дескен улуска медицина пунктузу тургузар төлевилелдиг белеткээрин бодап турар бис. Сомали оолдар, кыстарга аныяктар төвү тургузуп алырынга дузалажырынын арталарын тыварын база көрген.

ЛЕОНИД КЕРЕСТЕДЖИЯНЦ: Мен бодаарымга, силерни «БИТЕЖ»-тиң ажылынга совет аныяктарын киржиргенинин дугайы сонуургадын турар шыкаш. «Спутник» ол организация Советиниң кежигүнү болуп турар. Туристер солужулгазының талазы-биле бис мурнуунда чоруп турар бис. Бистер бир-ле дугаарында улустарның эртемнинг ажыл-биле чижээлээрге, башкылар, механизаторлар, физиктер, архитекторлар дээш ыяштан кижилерни бөлүк-бөлүк кылаш, туристедин эгелээн бис. Олар аян-чорук үезинде түгле чораан черлеринин каас чаражы, төөгүзүнүң тураскаадлары-биле танышкар эвес, боттарынга ажыл ажыл-биле эптиерге ужуражып, ажылынга ажыктыг арга-сүмелерин ап турарлар. Туризмниң бо хевирин аныяктарның ортузунга улам нептереп бар чыдар.

Улустар аразынга эки-туразының дуза чедирер черин тургузарының херээже совет аныяктарын төлээлери инициаторлар болуп киржип турганнар. Ол ышкаш олар чурттарның аныяктарынга дуза чедирериниң талазы-биле бистиң эвес арга-дүрүмге бар апарган. Чижээ ССРЭ-нин аныяктар организациязы Алжирде Оадиас суурнуң тудуун кылыр улустар аразының күш-ажылчы лагерин тургузарда улуг күзелчилгениниң болгаш улугну киирген: Азия, Африка, Латин Америкаже медикаментилер, школага дериг-төрээл аймаан комитет каш катап чоруткан.

Улустар аразының эки-туразының дуза чедирер черин тургузарының чорудар ажыының программазын чугаалашкан. Кажоже тускай эртемниг кижи чоруткан, анаа Антголадан дескен улуска медицина пунктузу тургузар төлевилелдиг белеткээрин бодап турар бис. Сомали оолдар, кыстарга аныяктар төвү тургузуп алырынга дузалажырынын арталарын тыварын база көрген.

ЛЕОНИД КЕРЕСТЕДЖИЯНЦ: Мен бодаарымга, силерни «БИТЕЖ»-тиң ажылынга совет аныяктарын киржиргенинин дугайы сонуургадын турар шыкаш. «Спутник» ол организация Советиниң кежигүнү болуп турар. Туристер солужулгазының талазы-биле бис мурнуунда чоруп турар бис. Бистер бир-ле дугаарында улустарның эртемнинг ажыл-биле чижээлээрге, башкылар, механизаторлар, физиктер, архитекторлар дээш ыяштан кижилерни бөлүк-бөлүк кылаш, туристедин эгелээн бис. Олар аян-чорук үезинде түгле чораан черлеринин каас чаражы, төөгүзүнүң тураскаадлары-биле танышкар эвес, боттарынга ажыл ажыл-биле эптиерге ужуражып, ажылынга ажыктыг арга-сүмелерин ап турарлар. Туризмниң бо хевирин аныяктарның ортузунга улам нептереп бар чыдар.

Улустар аразынга эки-туразының дуза чедирер черин тургузарының херээже совет аныяктарын төлээлери инициаторлар болуп киржип турганнар. Ол ышкаш олар чурттарның аныяктарынга дуза чедирериниң талазы-биле бистиң эвес арга-дүрүмге бар апарган. Чижээ ССРЭ-нин аныяктар организациязы Алжирде Оадиас суурнуң тудуун кылыр улустар аразының күш-ажылчы лагерин тургузарда улуг күзелчилгениниң болгаш улугну киирген: Азия, Африка, Латин Америкаже медикаментилер, школага дериг-төрээл аймаан комитет каш катап чоруткан.

Улустар аразының эки-туразының дуза чедирер черин тургузарының чорудар ажыының программазын чугаалашкан. Кажоже тускай эртемниг кижи чоруткан, анаа Антголадан дескен улуска медицина пунктузу тургузар төлевилелдиг белеткээрин бодап турар бис. Сомали оолдар, кыстарга аныяктар төвү тургузуп алырынга дузалажырынын арталарын тыварын база көрген.

ЛЕОНИД КЕРЕСТЕДЖИЯНЦ: Мен бодаарымга, силерни «БИТЕЖ»-тиң ажылынга совет аныяктарын киржиргенинин дугайы сонуургадын турар шыкаш. «Спутник» ол организация Советиниң кежигүнү болуп турар. Туристер солужулгазының талазы-биле бис мурнуунда чоруп турар бис. Бистер бир-ле дугаарында улустарның эртемнинг ажыл-биле чижээлээрге, башкылар, механизаторлар, физиктер, архитекторлар дээш ыяштан кижилерни бөлүк-бөлүк кылаш, туристедин эгелээн бис. Олар аян-чорук үезинде түгле чораан черлеринин каас чаражы, төөгүзүнүң тураскаадлары-биле танышкар эвес, боттарынга ажыл ажыл-биле эптиерге ужуражып, ажылынга ажыктыг арга-сүмелерин ап турарлар. Туризмниң бо хевирин аныяктарның ортузунга улам нептереп бар чыдар.

Улустар аразынга эки-туразының дуза чедирер черин тургузарының херээже совет аныяктарын төлээлери инициаторлар болуп киржип турганнар. Ол ышкаш олар чурттарның аныяктарынга дуза чедирериниң талазы-биле бистиң эвес арга-дүрүмге бар апарган. Чижээ ССРЭ-нин аныяктар организациязы Алжирде Оадиас суурнуң тудуун кылыр улустар аразының күш-ажылчы лагерин тургузарда улуг күзелчилгениниң болгаш улугну киирген: Азия, Африка, Латин Америкаже медикаментилер, школага дериг-төрээл аймаан комитет каш катап чоруткан.

Улустар аразының эки-туразының дуза чедирер черин тургузарының чорудар ажыының программазын чугаалашкан. Кажоже тускай эртемниг кижи чоруткан, анаа Антголадан дескен улуска медицина пунктузу тургузар төлевилелдиг белеткээрин бодап турар бис. Сомали оолдар, кыстарга аныяктар төвү тургузуп алырынга дузалажырынын арталарын тыварын база көрген.

Ындыг чүве бар бе, чүнү ынча дээрил? Бир эвес ону «бар» деп чугаалаар болза, мээ чүве болбас. Ынчан чүгле мынча деп тайылбырлап каар ужурлуг: кижиниң «хуу-салымы» дээрге, оон аразынга чоруур эвил, эң-өөрээ, шынчылы, ак сеткилдиң дээштээ, коммунизм тургузукчузуның моральдыг дүрүмүнге айыткан бүгү-ле чүүлдериниң чыттышканы ол.

Ал. ДАРЖАА.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ДАШТЫКЫДА

Вьетнам демисежип турар, Вьетнам тиилээр!

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң ССРЭ-де Доктаамал төлээ черинин баштыңының хүлээлгезининг күүседикчизи Нгуен Ван Донг март тоста совет болгаш даштыкы журналистерге парлалга конференциязы эрттирген. Вьетнамда тургустунган байдалдың дугайында дыңнадыгны кылып, америк агрессорларга удур, бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазы дээш вьетнам улустуң маадырлыг демиселиниң дугайын ол чугаалаан.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң Төп Комитединиң бо чылдың февраль 28-тө медеглелиг парлалга төлээлекчилеринге Нгуен Ван Донг тавыштырган. АКШ-тың Вьетнамда агрессчи дайынын күштелдиреринче утпаанган политиказын ол медеглелде сойгалап, америк эжелекчилерге удур тиилелгелиг төнчүге чедир демисежир деп Мурнуу Вьетнамның 14 миллион чонунуң бижыг шинчилиг чоруу тайылбырлаттынган.

Вьетнамда «девискээр дайыны» дижир чүвеге АКШ-тың агрессорларының ажыглап турары чүдек-бужар, араатанныг аргаларының дугайын журналистер дыңнаан. Америк араатаннар болгаш оларның чалчалары делегей эргезининг норма-тижектерин дерзин ёзу-биле үреникшаан, тайбың чонга удур янзы-бүрү бомбаларны, хорданнадырар бүдүмелерни, хоран газтарны ажыглап турар. Америк самолёттар Мурнуу Вьетнамның суурларынче арткан чылын безин 637 муң бомбаларны октаан, ол дээрге 1965 чылда октаанындан үш катап хөй болуп турар. АКШ-тың империалистери аңаа чүс-чүс муң кижилерни өлүргеп болгаш бертик-бежел болдурган. Хөй-хөй кижилер хоран газтардан өлгеп. Бомбалаатсыннарның болгаш артиллерия адыышкыннарының түнелиинде хөй санныг суурлар чер кырындан шуут арыын читкеп.

Агрессчи дайынны күштелдирер талазы-биле боттарының политиказын чаап-чажырар дээш американнар «тайбыңны тургузарының эжди ажыкы» деп чулчуруп, тайбың чугаалажышкынарны чорударынга белен бис дижип турарлар. Ындыг турбуже бо чылдың февраль 22-де президент Джонсон АКШ Мурнуу Вьетнамга артып калыр деп бижыг шинтипрлиг дээрзин шуут бадыткаан. Американнар Мурнуу Вьетнамче шериглерин киирерин үргүлчүлеп, чаа-чаа шаажылакчы экспедицияларны организастап турар. АКШ-тың империалистерииниң Мурнуу Вьетнамда агрессчи политиказы Индий-Кыдатта болгаш Азияда онза шынгыы байдалдың чылдагаанны. Вьетнамга тайбыңны тургузарынга кара чангыс моондак болуп, бүгү дешпилгелиг кижи төрелгетеннге калчаалыг чөңгээ болуп турары шуут билдингир.

Октар болгаш бомбалар-биле вьетнам улусту чагырып ап шыдавас бис деп чүвени америк империалистер билип алыр ужурлуг деп, Нгуен Ван Донг медеглээн. Оларның дерзин аргалары бистиң улусту коргудуп шыдавас. Хосталгалыг дайын бүгү фронтуларда дүрген калбарып турар. 120 муң ажыг америк, 270 муң чалча болгаш 10 муң эштенчи солдаттарны мурнуу-вьетнам патриоттар санап үндүрген. Эрткен чылын чылча шаптырган америк солдаттарның саны 1965 чылда чылча шаптырганындан беш катап хөй болган.

Вьетнам улустуң чөптүг демиселиниге улуг болгаш үнелеп четтинмес деткимчези дээш Коммунистиг партияга, Совет Чазакка болгаш совет улуска, социалистиг чурттарның болгаш бүгү делегейниң улустарынга сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиришкинии Нгуен Ван Донг илерегейлээн.

(СЭТА-ның корр.).

Индонезияда байдал

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Улустуң консультативтиг түр конгрезиниң сессиязы Сукарновуң байдалының дугайында айтырыгны чугаалажып үргүлчүлээн. Сукарнону президент албан-дужаалга арттырар, ынчаллажок бүгү күүсекчи эрге-чагыргадан дүжүрер, Сукарнону судка киирбес деп индонезиа чепсектиг күштериниң удуртукчулары саналдан турар.

Индонезияның шериг-агаар күштериниң командылакчызы янце-маршал Мульяди дээрэн Сукарногга хамаарышкан шинтипрлер хүлээп алырының үезинде конгресс оваарымчалыг болурунуң дугайында генерал Сухартонуң медеглелин деткээн. Шериг-агаар күштериниң командылакчызы янце-маршал Р. Нурьядин дээрэн чуртта политиктиг кризистиг ханыладып болгу дег далаш шинтипрлерни конгресстиң кежигүнерни хүлээп албаза чогуур аянныг кылдыр чугаалаан.

Сукарновуң ам-даа чогуур салдарлыг болуп турары Төп Явада оон талалакчыларының болгаш армияның араазында сегиржип алышкынар болуп турар. Джокьяркартаның районунга мессилдежишкиннерниң түнелиинде 80 чыгам кижи өлген болгаш 1500 ажыг кижини тудуп хоругдаан.

—o—

Сан өзүп турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның улус армиязының агаардан халдаашкынга улуур кезектери март тоста Намха мөңгүнүң девискээрниге бир америк самолёттуг дужур атпан. Ынчангаш Вьетнамның девискээрииниң кырынга дужур аттырган америк самолёттарның нимти саны ам 1.706 четпен деп Вьетнам информация агентилели дамчыткан.

Бо кижилерниң аңмдырал-чурттаалазы аажок берге байдалда таварышкан, оларның бажыңнарын америк самолёттар бузундулар кылдыр бомбалап каапкан. Бо чорук Хамойга болган болгаш ындыг үүлдер ВДР-ниң өске-даа тайбың хоорай, суурларынга хүннүң таваржып турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Дайынзырак белеткелдер

ВАШИНГТОН. (СЭТА). 1967—68 сан-хөө чылында «шериг тудуунга» 2,6 миллиард доллар түңнү дөзевилеп бээрин америк конгресстев АКШ-тың шериг министерствозу дилээн. АКШ-тың бодунуң девискээринге 361 баазаларны база Барыын Европага, Мурнуу-чөөн Азияга, Японияга, Мурнуу Корейге, Оожум океан ортулуктарынга, Карибе далай ра-йонунга америк шериг баазаларын болгаш тудугларын немей тударын дөзевилел дугайында хоойлу төлевилелиинде көрүп турар. Бо тудугларның сорулгазы болза АКШ-тың шериглериниң бүгү хевирлериниң дайынчы белең чоруун шүлтелдирери болгаш экижилерни болуп турар деп, америк шериг министерствозу медеглеп турар.

КИНО

МАРТ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хеймер оглунуң кудумчузу» 10, «Баштайгы перчатка» 2, «Угбазы» 12, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Анаа эвес хоорай» 10, «Эзэнгиргей эриинге» (1-ги, 2-ги сериялары) 5.20, 8.20 шактарда.

«ЕННСЕЙ»: «Бүзүреэсеп тур мен» 10.30, 3, «Офицерлер белгаш оларның ат-алдары» (1-ги, 2-ги сериялары) 12, 5, 8 шактарда.

«ВОСТОК»: «Максим Перепелица» 3, «Шелазы «Беру» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

Хөстүү-биле эргелип турар чаашкиннериниң талазы-биле ойнаашкынчаларның ийи тиражтары 1967 чылдың март 30-де болуруң билир бис.

1947 чылда үндүрген Күрүненин 3 хуулут иштики ойнаашкынының чаашкининиң бир разрядынга 465020 рубль ниити түңнүг 8500 ойнаашкыннар таваржыр.

1966 чылда үндүрген Күрүненин 3 хуулут иштики ойнаашкынының чаашкининиң бир разрядынга 512560 рубль ниити түңнүг 9400 ойнаашкыннар таваржыр, оон иштинде:

Ойнаашкыннарның хемчээли	1947 чылда үндүрген Күрүненин 3 хуулут иштики ойнаашкынының чаашкининиң бир разрядынга ойнаашкыннарның саны	1966 чылда үндүрген Күрүненин 3 хуулут иштики ойнаашкынының чаашкининиң бир разрядынга ойнаашкыннар саны
5.000 рубль	2	2
2.500 рубль	5	5
1.000 рубль	25	20
500 рубль	80	109
100 рубль	700	750
40 рубль	7688	8514
Каттышкаш	8500	9400

Хамаатылар! Облигацияны садып алгаш, 40-тен 5.000 чедир рубльда ойнап ап болурунарны утпаңар.

Хостуг эргелип турар чаашкиннериниң облигацияларын садып алыңар!

Ойнаашкынарының тиражтарынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харылсаалгазы, секретарьның 23-35, партийже аныырал киличизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киличизиниң 37-13, көзээ ажыл-агый киличизиниң 21-47, үлетүүр киличизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көзээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш аныырал киличистериниң 21-27, иштики информация киличизиниң 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00289.

Солун неделядо алды катап үнер

ШУПТУ СОҢГУЛДАЖЕ!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан тудезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 60 (6697). 1967 ч. март 12, воскресенье | Өртээ 2 көп.

Социалистиг демократияның чечектелиишкини дээш

Бүгүн Советтер чуртунуң миллион-миллион хамаатылары — Россияның Совет Социалистиг Федерациязының болгаш өске-даа чамдык Эвилеидешкен республикаларның ажылчы чоннары—боттарының төлептиг оолдар, кыстарын эвилеидешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң база чер-чер Советтериниң депутаттарынга соңгуурлар. Мынчангаш частың бо хүнүнде совет кижилерниң сагыш-сеткили, изиг чүректери улуг ажуушку болгаш чергаарал-биле долдунган. Ол ажуушку, ол чергаарал дээрге социализминиң баштайгы чуртунуң эртикен алдарлыг ажуу дээш, делегей депшилгезиниң бүгүнгү бедиинче — коммунизминиң даңының хаазынче утпуштур — оң бир дугаар-ла үнгенин дээш чергаарал-дыр.

Бистиң чуртувусна соңгулда бүрүзүн-не күрүне амыдыралында эң улуг болуушкун, ёзулуг улусчу байырлал ыядыр демдеглеп чаңчыккан бис. Бистиң ол чаңчылывыстың чүгле ужур-утказы эвес, харын үнер дозу бүтүдеге билдингир. Соңгулда бүрүзүнге ажылчы чоннарның ажыл-агыйы болгаш политиктиг улуг модурлүүшкүн-биле ужуражып турарының ужур-утказы болза, боттарының эргелеп башкарып турары күрүне херээн шиитпирлээринге оларның ханы сонуургадыында. Коммунистер партиязының удуртулгазы-биле чартык чүс чыл мурнунда өскээн Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезиниң түңнелинде бадытнаттынган чаа хевириниң күрүмезин —совет социалистиг күрүмени быжыглаарынга, чаа хевириниң демократиязын—совет социалистиг демократияны хогжүдеринге совет кижилер хан-дашырындан сонуургалдыг. Соңгулдага чоннуң идепкейлиг киржип, ону совет демократияның байырлалы ыядыр көрүп турарының үнер дозу ында.

Бүгүнгү часкы хүннүң даңы адары биле-ле, эргип четпес элбек улуг Россия Федерациязының хоорайларында, ажылчын болгаш кодаа суурларында хой миллион кижилерниң соңгулда участоктарынче төннес агыышкыны эгелээн. Ак салдыг ирейлерден, көк баштыг кыраан авалардан, он сес харга четкен оолдар, кыстарга чедир—соңгулдага киржир бүгү-ле кижилер коммунистерниң болгаш партия немегүнү эвестерниң бүзүлбас блогунуң төлептиг кандидаттары дээш бадылаашкынын бээр дээш чоруп турары ол-дур. Оларбүгүн бот-бодуун мендилежип, байырлаа-биле деп йөрээжип турарлар. Ол йөрээлерде ханы утка сиңиккен. Ол дээрге ажылчы чоннарга социализминиң берген улуг эргелеринге биргээн —күрүне херээн эргелеп башкарарын боттандырар эргезинге совет кижилерниң модерел билип турарының бадытказы-дыр.

Бүгүнгү соңгулда совет улустуң, бүгү социалистиг лагерьниң болгаш делегейниң депшилгелиг кижилериниң амыдыралында эң улуг, эң шыырааңгай болуушкун-биле—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бешен чыл ою-биле капсырлашкан. Мынчангаш соңгулдаларга белеткелдериң үезинде совет кижилер улуг байырлаазы коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү участоктарында чаа-чаа чедимишкиннер-биле утказуурунга боттарының бүрүн шиитпирлиин илереткен. Бүгү чуртта калбаргаң, байырлал мурнунуң социалистиг чарыны ол дугайын бүзүрелдиг хереченнеп турар.

Тыва АССР-ниң болгаш оң бүгү райониларының улуг байырлаазы аңдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин парлаарга үндүрген. Үлетпүрүү, модээ амыя-агыйны, капитал тудугну, транспортту болгаш харылзаашыны, коммунал амыл-агыйны база чоннуң амыдыралын хандырылгазын, садыгны болгаш инитиниң чемненилге черлерин чырыдыышкынны база малын намгалаашын хогжүдер талазы-биле улуг хемчеглерни боттандырарын ол хүлээлгелерде көргөн.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериң улусчу блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкыны-биле совет улус төрээн Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазааның политиказын бүрүнү-биле чүүлдүгүнүң турарын илередир. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың политиказы—ол дээрге бистиң чуртувусна коммунизмни тургузарын, социалистиг дем маттыштырылгазын делегейниң коммунистиг шимчээшиниинин, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарын хандырып турар ёзулуг ленинчи политика дээрэзин амгы үениң делегей баңуушкуннары катап-катап бадытнап турар. СЭКП-ни болгаш оң ленинчи Төп Комитедин долгандыр сырый маттышнан совет улус тайбыңның империалистиг кыпсыкчыларын, социалистиг лагерьниң, делегейниң коммунистиг шимчээшиниинин чаңгыс эвиниң сырый маттыжышкынының дайзынарын, хамыктың мурнунда делегей реацииязының согуунчу күжү—америк империалистериң маадырлыг ыяштаан улускa улуг кем-бүрүүлүг дайынын шиитпирлии-биле бүрүү шаап турар.

Социализминиң демократиязы—эң-не калбак, эң-не хой киржиичилиг болгаш чөптүг демократия дээрзин ССРЭ-ниң болгаш социализминиң өскээда чуртталырының дүрүмүгээзі бадытнаан. Улустуң болгаш улуска бараан бөлүрүнүң эрге-чагыргазы болур Советтериниң эрге-чагыргазы күрүне херээн удуртуп башкарарынга ажылчы чоннарның киржириниң делгем аргаларын амытаан. Оон тодаргай барымдаазын бистиң республикамның чизээнден көрүп болур. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга депшитпеен 110 кандидаттың иштинде ажылчыннар болгаш колхозчулар 45 кижи болган. 71 кижи бир дугаар-ла депшиттирип турар. Кандидаттарның араазында херээжиннер үжен кижи. Чер-чер Советтериңе депутаттың кандидаадынга депшитпеен 2772 кандидаттарның иштинде 1769 кижи бир дугаар-ла депшиттирген. Ажылчыннар болгаш колхозчулар 1567, херээжиннер 1065 кижи болуп турар. Чүгле бо чижек безин күрүне херээн эргелеп башкарарынга бистиң чуртувуста ажылчы чоннарның чаа-чаа төлээлерин депшидип турарының маргыш чок бадытказы болур.

Совет Тыванын ажылчы чоннары бөгүн Россия Федерациязының болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң база чер-чер Советтериниң депутаттарынга боттарының эң иезре оолдар, кыстары дээш бадыжавышаан, төрээн Коммунистиг партиязының политиказы, коммунизм дээш бадылаар.

ШУПТУ СОҢГУЛДАЖЕ!

КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ ДЭЭШ

Соңгукчуларның Л. И. БРЕЖНЕВ-биле ужуражыышкыны

Март 10-га Бауман соңгулда округунуң соңгукчулары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга боттарының кандидады—СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежнев-биле ужуражкан.

...Хүнүскүнүң дөрт шак. Кремльде Съездилер ордузунга чыылган алдыы муң кижи президиумга эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Ю. В. Андропов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев кестүп кээрге, оларны алыш часкаашкыны-биле уткаан Президиумда олар-биле кады Москваның болгаш Бауман районнуң партия, совет болгаш хөй-ниитиг организацияларының төлээлекчилери.

Партияның Бауман район комитединиң бирги секретары П. А. Воронина эге сөзүг-биле хүралды ажыткан. Ам болур соңгулданың кол онзагай чүүлү болза, ук соңгулда юбилейлиг чылда, кажан совет улус бүгү делегейге төөгүлүг хүнүн—Улуг Октябрьның 50 чыл оюн байырлаабиле демдеглээр дээш белеткенип турар уезинде эртип турарында болур дээрзин ол чугаалаан.

Бүрүне эрге-чагыргазының республикалар органнарынга ам болур соңгулага бистиң чуртувус улус ажыл-агыйын, эртемни, техниканы болгаш культураны хогжүдер талазы-биле улуг чедимишкиннер-биле келген. Бүгү москвачылар-биле бир дөмей. Бауман соңгулда округунуң ажылчы чоннары юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин амыдыралга чедимишкиниг боттандырар дээш шудургу демнеежип турар. Ййи айларның программазын февраль 26-га күүсеткен.

Эвиделдешкен республикаларның Дээди Советтериниң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны депшидери бүгү чуртка бедик политиктиг идепкейлиг чоруктун байдалынга эртикен. Москваның Бауман соңгулда округунуң бүзүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң коллективтери Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадынга боттарының кандидады кылыр Совет Эвиделиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневти чаңгыс эп-сеткил-биле алаан деп, эш-үүлүн кылыр мен, түге дээрге коммунист кижиге ажылчы чоннарның эрге-ажыылаан артык бедик чүү-зүл турбас, улустуң идегелиниден артык улуг шаннал чок болгай.

Бо дээрге соңгукчулар—хүндүлелиг бауманчылар-биле мээң дерткү ужуражыышкыным-дыр. Россия Федерациязының Дээди Совединге болган соңгулданың үезинден бээр эрткен чылларның дургузунда бистиң партиявыстың болгаш чуртувустуң амыдыралынга хөй чаа чүгүзе болуушкуннар болгулаан. Экономиканы болгаш культураны хогжүдер, улустуң амыралын экижидер, бистиң Төрээн чуртувустуң даштыкы политиктиг туружун быжыглаар талазы-биле чаа-чаа чедимишкиннер челип алдынган.

Ол чылдарның болуушкуннарының эң чугулазы — бистиң чуртувуска коммунизмниң тургузарының моон соңгаарғы оруктарың ынар чылын Воронина медеглээн.

Бүзүреттирген кижи—Күрүне комитединиң «Гипроүтлемаш» төлевилелдиин кол конструктору В. И. Чукановна сес берген.

Бистиң районнуң бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей, бистиң институттуң коллективи СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежнев Бауман соңгулда округунда Россия Федерациязының Дээди Совединин депутадының кандызады кылыр бүрүткедиринге чөптээрелди берген дугайында ыяштадыгны өөрүшкү-биле уткаан дээрзин ол чугаалаан. Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнеиниң шыырааңгай ажылдакчызы эш Брежневтиң амыдыралы партияга болгаш улус чонга кызыгаар чокка бараан болурунуң үлегер-чижээ болуп турар. Москваның Бауман районунуң ажылчы чоннары Леонид Ильичиниң бистиң чуртувустуң Дээди Совединин депутадынга, Россия Федерациязының Дээди Совединин депутадынга каш уламда соңгаан. Ынчангаш ана көргүскен идегелии ол кезээде алдарлыы-биле бадытказ келген.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунуң төлептиг кандидазы Л. И. Брежнев дээш боттарының бадылаашкынының бээрзинге бүзүрелдиг чүве чугаалаанар илереглээн. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкаан. совет кижилер социалистиг Төрээн чуртту улам ыяшты чечектелиишкинге дээш, тайбың дээш, коммунизм дээш бадылаалар.

Л. И. Брежневтиң чугаазын хүралдың киржиичилери чылыы-биле уткаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадынга мээң кандыдатурамны база катап депшидип, деткээш, менээ илетелги көргүскен ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга, инженерлерге болгаш техниктерге, ажылчерге болгаш эртем ажылдакчыларынга, чаңгыс сес-биле чугаалаарга, Москва хоорайның Бауман соңгулда округунуң бүгү коллективтериниң ажылчы чоннарынга чүректи-тен ханызындан өөрүп четтиргенимниң хамыктың мурнунда илергейлээрин чөптээреп көрүнер.

Маңаа чүве чугаалаан эштер — Полина Алексеевна Воронинаның, Вячеслав Ильич Чукановтуң, Иван Иванович Артоболевскийниң, Елизавета Никитична Воробьеваның, Владимир Арсеньевич Зверевтиң болгаш Валентина Георгиевна Улыбышеваның мээң адрезимге чугаалаан чылыг сөстери дээш сеткил-сагыштың ханызындан өөрүп четтирдим.

Оларның чугаалары көрүп эрткен чүүлдерден хөй чүвени сактып-боладыынче мени албадап турар-дыр. Мээң салгалымның кижилери бүгү чуртбиле кады эрткен он-он чылдарның дургузунда улуг болгаш чиик эвес өруктү эрткен. Ол өруктүң бүгү чечалаарында, күш-ажылга болгаш тулчуушкуннарга, бистерни, коммунистерни күш-ажылчы улуска кызыгаар чокка бараан болурунуң хүлээлгези, Ленининиң улуг идеяларынга шынчы болур чорук сорук кижирип келген. Бөгүн база-ла силерниң араңарга турбушаан, болумнуң бүгү күштеримни бистиң партиявыстың хераажиге, совет улустуң аас-кежии дээш, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң чечектелиишкини дээш моон соңгаар-даа бээримни силерге бүзүредиримни күзеп тур мен, эштер. Силерниң идегелиңерни бедик аллар кылыр көрүп, ону шыңзыдар хаан бүгү-ле чүвени кылыр мен, түге дээрге коммунист кижиге ажылчы чоннарның эрге-ажыылаан артык бедик чүү-зүл турбас, улустуң идегелиниден артык улуг шаннал чок болгай.

Бо дээрге соңгукчулар—хүндүлелиг бауманчылар-биле мээң дерткү ужуражыышкыным-дыр. Россия Федерациязының Дээди Совединге болган соңгулданың үезинден бээр эрткен чылларның дургузунда бистиң партиявыстың болгаш чуртувустуң амыдыралынга хөй чаа чүгүзе болуушкуннар болгулаан. Экономиканы болгаш культураны хогжүдер, улустуң амыралын экижидер, бистиң Төрээн чуртувустуң даштыкы политиктиг туружун быжыглаар талазы-биле чаа-чаа чедимишкиннер челип алдынган.

Ол чылдарның болуушкуннарының эң чугулазы — бистиң чуртувуска коммунизмниң тургузарының моон соңгаарғы оруктарың ынар чылын айыткан СЭКП-ниң XXIII съездизи болуп турар. Съезинниң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, партияның Төп Комитеди чуртта бүгү партия, күрүне болгаш ниитилел-политиктиг амыдыралдың хогжүдезинң чайгылыш чокка үгнап башкарып, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын сайзырангайжыып турар. Коммунистиг тургузуушкуннуң оруу-биле бистиң Төрээн чуртувустуң хогжүдезинин чүгүлга үе-чаламы болза, ам совет улустуң оңу күүседир дээш ажылдап турары чаа беш чыл планы болуп турар.

Бүгү совет кижилер—коммунистер болгаш партия кежигүнү эвестер — хөл-холуңнан тутуунчуп алгаш, улуг өчүс соруглга — коммунизмниң тургузар дээш ажылдап турар. Партияның болгаш улустуң тудуш холбаазыг чаңгыс эвиниң коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүзүлбас блогунда чайыннандыр илереткенин, ону бистиң чуртувуста бүгү улусчу соңгулданың эң кол онзагай чүүлү кылыр санал болур. Кажан чурт улуг юбилейге — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнга уткуштур бар чоруур бистиң хүннеринисте ол чаңгыс эп оюнга күштүү-биле илереттинин турар.

Партияның удуртулгазы-биле чораап, бистиң чуртувус түс-түс чыларда хожуданган болгаш түренги чоруктан, улустуң шүүт-ла эргешелээ чок чоруунан болгаш эң аарберге социал болгаш национал дараалдан делегей депшилгезиниң бедиктеринче кодурүп үнген. Партияның удуртулгазы-биле чораап, Совет Эвиделиниң социализминиң күчүдүг чурту, хостуг болгаш ден эргелиг ажы-дүнмалыкы нацияларының күрүнези, коммунизминиң тук тудукчузу болу бергеи.

Коммунистиг партияның бүрүн ёзугаар чергаарланың турары бистиң революциявыстың эң улуг чаалаалыкшыны — ол дээрге чаа, совет кижи, чоннуң чаа күүрү болур. Бөгүн совет кижилериң улуг хей нурууzу— ол дээрге Октябрьның төлеви болгаш төрээннери-дир. Оларны социалистиг ниитилел кижиликтеи болгаш олар коммунизмниң делегейде бир дугаар тургузакчылары болуп турарлар. Совет улус бөгүн — ол дээрге 12 миллион аллы чүс муң ажыг ар. хераажен коммунистер, 23 миллион ажыг комсомолчу болдар, кыстар, профессионалдар эвиделериниң он-он миллион кежигүннеридир. Совет улус бөгүн—ол дээрге 80 миллион хире ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, барык 27 миллион колхозчулар, ол дээрге—чыдыышкынны болгаш калык камгалалының миллион-миллион бедик эртемнер, мергежилиг ажылдакчылары, эртемниң болгаш культуракың талантылыг ажылдакчылары-дыр.

Олар шупту-ла —коммунистер-даа, партия кежигүнү эвестер-даа — моғаг-шылаг чок, биилиг ажыл-ишчилер, боттарының социалистиг Төрээн чуртунга маңгы ынакшылыг кижилер, коммунизм тургузуушкуннуң идепкейлиг киржиичилери-дир. Ол кижилер — силерниң биле бистиң бо үеден өөрүвүс, бистиң эштериве болгаш аннуктериве, бистиң ажы болгаш угба-дүнмаларывыс, ажаларывыс болгаш нелериве — ырын-на бо болза коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң дирижиминиишкини ол-дур. Харын-на ол болза бистиң партияның чеденгиижи, бистиң күрүнеиниң күжүнүң үнделиин, бистиң тиилелгелеривистиң магадылалы ол-дур!

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогу, ажылчы чоннарның хөй миллион массалары — Октябрь революциязының тургускаңы бистиң Совет күрүнеиниң ханың турары үнделиин ол-дур. «Совет эрге-чагырга дээрге ажылчы чон

(Уламчызы 2-ги арында).

Соңгулдага белек

ЧЕДИИШКИН-БИЛЕ УТКААН.

Районнуң ажыл-ишчилери соңгулда хүнүн эки күш-ажылчы чедимишкиннер-биле уткааннар. Ажыл-агыйларының хойжулары кыштаглаашкынны чедимишкиннер чорудуп турар. Ам төрүле чогуур бүгү хойнуң алдан ажыг хуузу төрөөн болгаш чаа төлү менди.

Мал ажылының продукциязын бүзүрер болгаш күрүнеге садарын база чедимишкиннер чорудуп турар. Эът садарының квартал даалгазын барык үш катап ажыр күүсеткен. Мал ажылдакчылары сүт садарының даалгазын март 25-те күүседир дээш бүгү хемчеглерни ап турар.

Районнуң бүдүрүлге коллективтери база эки ажылдаан. Пияти продуктиниң болгаш ассортименг талазы-биле ийи айның даалгазын ажыр күүсеткен—Ак-Довурак хоорайның хлеб заводунга СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң болгаш райүүскомунуң хүндүлел бижиин тыыскаан.

Районнуң амыдырал-хандырылга. «Тыва дар-дүүгү комбинаттары. сүт заводу ийи айның планнын даалгазын база ажыр күүсеткеннер.

КЫЗЫЛ ТУКТУ АЛГАН

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз бирги кварталда күрүнеге сүт садарының планын 112,8 хуу күүсеткеш. партия райкомунуң болгаш райүүскомунуң ажыл-агыйлар аразынга сүт талазы-биле тиилелгелерни Кызыл түгүн чаалап алган. Дөргүн сүт-бараан фермазының коллективи 25 тонна сүттү сактан. Эът планы 147 хуу күүсеттингеш. Хаван фермазының дужаагаңы 75 хаканының бирээзи-ле 85 ке деңнеп баскан.

Ажыл-агыйда 13 трактор, 11 ажаазын, 78 ажыр часкы тарылгага белеп. 870 тонна үрезин арыглаттывган.

Улуг Октябрьның бежен чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш Чөөн-Хемчик районнуң малчыннарының аразында калбаргаң. Хойжулар кыштаглаашкынны организастыг артырып. малдың чаш толуп менди камгалап ап турарлар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Монгуш Чолаңмаа козаныында 316 хойнуң үш чуза төрөөн. оон 28 йнек туралганны арыгка камгалап алган. Бо малчындан «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга бөгүн соңгудуп турар Ооржак Лажы-Намчал база чыза калбаан. Оон баштай төрөөн 255 хойнуң үжени ийистээн.

Ол ышкаш бедик көргүзүлгелерни районнуң хойжулары Доңгак Седен. Хомушку Шыырап. Монгуш Сайчат-оол. Ондар Самбыл-Норбу. Доңгак Кашпык-оол олар чедип алганнар.

ЧАРЫШКА КИРИШКЕШ

Каа-Хем районнуң үлетпүр комбинадының даараныыга пегинин Е. Колупаевага удуртқан коммунистиг күш-ажыл коллективи соңгулда мурнунуң чарыжынга киришкеш. чылдың ийи айның планын 102 хуу күүсеткен. Даараныкчылардан Галина Матыпина күш-ажылга эң малыпчы болуп үнген.

«Коммунизмче орук» колхозтуң тараажылары часкы тарылгага белеткедип күштелдиргеп. 21 трактор белеңнинң шугумунда турупкан. Кожузга керекселдери шуптуг септеттингеп. Септекчилериниң читтиңден коммунист Юрий Баябан. Александр Логинов. Петр Шитников мурнакчыларның одуруунда киргеннер.

Ленин аттыг колхозтуң малчыннары хойнуң чаш толуп менди камгалап азыр галазы-биле чедимишкиннер ажылдап турарлар. Павел Балган-оол. Дөртпек Дөтпе. Иргит Кертер-оол дээш шыкаар малчыннарның коданнарында хураганнар көнүдээн.

БӨГҮНГЕ БАРААЛГАТКАННАР

Бо чылдың бирги кварталында Бай-Тайга район күрүнеге 64 тонна ыяш садар планнаг. Соңгулда хүнүнге чедир оон 55 тонназы күүсеттингеп. Ылаңгыя «Кара-Хөл» колхозтуң. «Тээлю» совхозтуң ажыл-ишчилери планын ажыр дужаагаш. ол төлептиг белээн соңгулдага бараалгатканнар.

«Мурнакчы» колхозтуң тудугжулары Базарак-Аданы деп черже малчыннарга 4 бажыңны тудуп бергеннер. Олар Шуйда сес орунуут аалчылар бажыңын соңгулда будуузунде кылып доозаннар. Колхозтуң тараажылары бирги кварталда 500 тонна одекту төлеге аппарып төгер планын ам ажыр күүсеткен.

«Тээлю» совхозтуң тудугжулары чем складын тудуп доозаш. 1000 кубометр тудуг ыяжын база белеткээнер.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазының уланчызы

(Эгээи 1-ги арымда).

массаларының тып алганы. харын оон харазында — шынчы. харын оон харазында — тиилеттирбес. социализмче орук болур» — деп. Владимир Ильич Ленин чугаалап турган. (Том 29. арын 225). Социалистиг демократияның хөгжүлдезининг дугайында бистиң партивыс доктаамал сагыштыг салып турар.

Эрге-чагырга органнарының эң-не массалыг звенозуның — ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында доктаалды чоокта чаа СЭКП ТК хүлээп алган. Депутаттарның болгаш Советтер ажылдакчыларының хөй санныг күзелдерин база саналдарын барымдаалап көрген ол шинтпирдеве болза чер-черде Советтерниң бүгү организастыг ажылының стилин болгаш методтарын улам болбаазыраңгайжыдар, кодээ болгаш суур Советтериниң ажылдакчыларының белеткелин экижидер, оларның ажыл төлевирин бедидер талазы-биле хемчеглер кордүнген.

Чер-чер Советтериниң ажылының байдалын экижидериниче угланган ол хемчеглер оларның ажыл-чорудулгазының улам улуу-биле сегиринге чедирер дээрзин партияның Төп Комитеди дугайындаалап турар. Ажыл-агый, социал болгаш культура тургузуушкунуң, ниитилел ажылхереглерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны улам кабак хаара туларының талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизининг салган сорулгаларын күүседиринге ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге улуг роль оналаакыл турар болганда, бо алдынган хемчег улам чугула болуп турар.

Эштер! Бистиң улузувус, акыдунма социалистиг чурттарның улустары, капиталистиг чурттарда аңгы талазы-биле бистиң ажы-дүүмаларывыс болгаш оран делегейде депшилелиг бүгү кижилер сес ай болгаш Совет күрүмениң 50 чыл ооң байырлалыны-биле дедиглээрлер. Бистиң амыдыралывыстың болгаш күш-ажылывыстың хүн бүрүү Октябрьның чыруктызы-биле бир-ле оңза хереддеттинген ышкаш болуп турар-дыр.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чоокшулап олурар чартык чүс чыл ою совет кижилерниң сеткиинин кайы хире ханызы-биле хайындырып турары бистин бо хуралывыстың чижээнден бала көстүп турар-дыр. Маңаа чүве чугаалаан кижилер — янзы-бүрү мергежилдиг болгаш янзы-бүрү назы-харлыг кижилер— олар шуптузуп ам болур төөгүлүг байырлал дугайында, ону канчаар төлептин-биле үткуурунуң дугайында чугаалап турдулар.

Улуг байырлалды канчаар эң дээрези-биле дедиглээрил, юбилейлиг чылда Төрээн чурттуң чүнүң-биле өөртүүр? Бо дугайын бөгүн үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери, эртеминиң болгаш культураның ажылдакчылары, совет кижи бүрүзү бодап турар. Ам совет кижилер кылып турар бүгү-ле эки чүүлдерин, боттарының күш-ажылчы бүгү-ле чедиишкиннерин Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга холбаштырып турдулар. Бүгү чүрттә — масса чоннуң чогаадыкчы күжүнүң болуп көрбөэн бедик кодурлуушкуну илереп турар.

1917 чылдың Октябрь хүннеринде эрги делегейниң штурманап турганнарның. Ленинниң партиязының кыйгырыы-биле социалистиг революцияның түүнү кодургеннеринің аразында бир дугаарлыкта Петеринің болгаш Москваның ажылчыннары турган. Ам база москвачылар болгаш ленинградчылар Октябрьның 50 чыл ооңын төлептиг үткуур дээш бүгү-улусчу социалистиг чарыштыг калбартыр деп — ындыг ийиичы кыйгыны бир дугаар салып, совет улустуң Октябрь мурнундагы күш-ажылчы күчүлүг походунга эгени салганнар. Москваның үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери бо чылын бүдүрүлге хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчулуунуң немелде өзүлдезининг талазы-биле планның онаалгаларын бүдүн чартык катап ажыр күүседирин, бүдүрүлгелиниң үре-түнелдиг чоруун улам ынай бедидер талазы-биле әлээн каш тодаргай хемчеглерни боттандыраарын шинтпирлээннер.

Бауман соңгулда округунаң депутатка кандидат болганымда, мен бо чарышка улуг чедиишкиннерни бүгү бауманчыларга күзеп тур мен.

Россия Федерациязының бүгү автономнуг республикаларының, областарының болгаш крайларының ажылчы чоннары боттарынга Октябрь мурнувуң бедик хүлээлгелерин ап турардар. Россияның ажылчын ангызы, тараачыннары, интеллигенциязы күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң үлегер-чижээн коргузуп турардар. Эртеки чылын үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрелиниң планын РСФСР-ге чедиишкининг боттандырган. Бо беш чылда республикага үлетпүр бүдүрүлгезининг хемчээлин 1.5 катап көвүдедирин төлевилээн. Ылангыя Сибирьниң болгаш Ыракты Чөөн чүктүң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериче улуг кичээнгей салдынган турар. Мында нефтиниң болгаш газтың оңза байлак черлерин шингээдип ап эгелээн, электроэнергетика, оңнуг металлургия, ыяш байлактарын сайзырадыр ажылдап кылыры дүрген темпилер-биле хөгжүп турар. Россия Федерациязының кодээ черлериниң ажыл-ишчилери Октябрь мурнунуң чарыжында эртеки чылын чер болгаш мал ажылынга чедип алган эки түнелдерни быжыглаарын болгаш улам көвүдедирин күзеп турар.

Украинаның, Белоруссияның, Узбекистаның, Казахстаның, Грузияның, Азербайджаның, Арменияның, Литваның, Латвияның, Эстонияның, Молдавияның, Киргизияның, Таджикистаның, Туркменияның үлетпүрүнүң болгаш кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары юбилейлиг ээлчегде туруп алган.

«Юбилейлиг чылда — шалыпчы ажыл-иш!», «Юбилейлиг чылда — байлак дүжүт»!, «Хожудап турар чаңгыс-даа будурулге бистин-биле кожа турбазын!» — бо үүннерде совет кижилерниң кыйгырыглары шак ындыг болуп турар.

Совет кижилериң күш-ажылчы маадырлыг ажыл-ишчилери, эртеминиң болгаш культураның ажылдакчылары, совет кижи бүрүзү бодап турар. Ам совет кижилер кылып турар бүгү-ле эки чүүлдерин, боттарының күш-ажылчы бүгү-ле чедиишкиннерин Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга холбаштырып турдулар. Бүгү чүрттә — масса чоннуң чогаадыкчы күжүнүң болуп көрбөэн бедик кодурлуушкуну илереп турар.

Эштер! Бистиң улузувус, акыдунма социалистиг чүрттарның улустары, капиталистиг чүрттарда аңгы талазы-биле бистиң ажы-дүүмаларывыс болгаш оран делегейде депшилелиг бүгү кижилер сес ай болгаш Совет күрүмениң 50 чыл ооң байырлалыны-биле дедиглээрлер. Бистиң амыдыралывыстың болгаш күш-ажылывыстың хүн бүрүү Октябрьның чыруктызы-биле бир-ле оңза хереддеттинген ышкаш болуп турар-дыр.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чоокшулап олурар чартык чүс чыл ою совет кижилерниң сеткиинин кайы хире ханызы-биле хайындырып турары бистин бо хуралывыстың чижээнден бала көстүп турар-дыр. Маңаа чүве чугаалаан кижилер — янзы-бүрү мергежилдиг болгаш янзы-бүрү назы-харлыг кижилер— олар шуптузуп ам болур төөгүлүг байырлал дугайында, ону канчаар төлептин-биле үткуурунуң дугайында чугаалап турдулар.

Улуг байырлалды канчаар эң дээрези-биле дедиглээрил, юбилейлиг чылда Төрээн чурттуң чүнүң-биле өөртүүр? Бо дугайын бөгүн үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери, эртеминиң болгаш культураның ажылдакчылары, совет кижи бүрүзү бодап турар. Ам совет кижилер кылып турар бүгү-ле эки чүүлдерин, боттарының күш-ажылчы бүгү-ле чедиишкиннерин Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга холбаштырып турдулар. Бүгү чүрттә — масса чоннуң чогаадыкчы күжүнүң болуп көрбөэн бедик кодурлуушкуну илереп турар.

Эштер! Бистиң улузувус, акыдунма социалистиг чүрттарның улустары, капиталистиг чүрттарда аңгы талазы-биле бистиң ажы-дүүмаларывыс болгаш оран делегейде депшилелиг бүгү кижилер сес ай болгаш Совет күрүмениң 50 чыл ооң байырлалыны-биле дедиглээрлер. Бистиң амыдыралывыстың болгаш күш-ажылывыстың хүн бүрүү Октябрьның чыруктызы-биле бир-ле оңза хереддеттинген ышкаш болуп турар-дыр.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чоокшулап олурар чартык чүс чыл ою совет кижилерниң сеткиинин кайы хире ханызы-биле хайындырып турары бистин бо хуралывыстың чижээнден бала көстүп турар-дыр. Маңаа чүве чугаалаан кижилер — янзы-бүрү мергежилдиг болгаш янзы-бүрү назы-харлыг кижилер— олар шуптузуп ам болур төөгүлүг байырлал дугайында, ону канчаар төлептин-биле үткуурунуң дугайында чугаалап турдулар.

Улуг байырлалды канчаар эң дээрези-биле дедиглээрил, юбилейлиг чылда Төрээн чурттуң чүнүң-биле өөртүүр? Бо дугайын бөгүн үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери, эртеминиң болгаш культураның ажылдакчылары, совет кижи бүрүзү бодап турар. Ам совет кижилер кылып турар бүгү-ле эки чүүлдерин, боттарының күш-ажылчы бүгү-ле чедиишкиннерин Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга холбаштырып турдулар. Бүгү чүрттә — масса чоннуң чогаадыкчы күжүнүң болуп көрбөэн бедик кодурлуушкуну илереп турар.

1917 чылдың Октябрь хүннеринде эрги делегейниң штурманап турганнарның. Ленинниң партиязының кыйгырыы-биле социалистиг революцияның түүнү кодургеннеринің аразында бир дугаарлыкта Петеринің болгаш Москваның ажылчыннары турган. Ам база москвачылар болгаш ленинградчылар Октябрьның 50 чыл ооңга төлептиг үткуур дээш бүгү-улусчу социалистиг чарыштыг калбартыр деп — ындыг ийиичы кыйгыны бир дугаар салып, совет улустуң Октябрь мурнундагы күш-ажылчы күчүлүг походунга эгени салганнар. Москваның үлетпүр бүдүрүлгезининг коллективтери бо чылын бүдүрүлге хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчулуунуң немелде өзүлдезининг талазы-биле планның онаалгаларын бүдүн чартык катап ажыр күүседирин, бүдүрүлгелиниң үре-түнелдиг чоруун улам ынай бедидер талазы-биле әлээн каш тодаргай хемчеглерни боттандыраарын шинтпирлээннер.

Бауман соңгулда округунаң депутатка кандидат болганымда, мен бо чарышка улуг чедиишкиннерни бүгү бауманчыларга күзеп тур мен.

Россия Федерациязының бүгү автономнуг республикаларының, областарының болгаш крайларының ажылчы чоннары боттарынга Октябрь мурнувуң бедик хүлээлгелерин ап турардар. Россияның ажылчын ангызы, тараачыннары, интеллигенциязы күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң үлегер-чижээн коргузуп турардар. Эртеки чылын үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрелиниң планын РСФСР-ге чедиишкининг боттандырган. Бо беш чылда республикага үлетпүр бүдүрүлгезининг хемчээлин 1.5 катап көвүдедирин төлевилээн. Ылангыя Сибирьниң болгаш Ыракты Чөөн чүктүң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериче улуг кичээнгей салдынган турар. Мында нефтиниң болгаш газтың оңза байлак черлерин шингээдип ап эгелээн, электроэнергетика, оңнуг металлургия, ыяш байлактарын сайзырадыр ажылдап кылыры дүрген темпилер-биле хөгжүп турар. Россия Федерациязының кодээ черлериниң ажыл-ишчилери Октябрь мурнунуң чарыжында эртеки чылын чер болгаш мал ажылынга чедип алган эки түнелдерни быжыглаарын болгаш улам көвүдедирин күзеп турар.

Украинаның, Белоруссияның, Узбекистаның, Казахстаның, Грузияның, Азербайджаның, Арменияның, Литваның, Латвияның, Эстонияның, Молдавияның, Киргизияның, Таджикистаның, Туркменияның үлетпүрүнүң болгаш кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары юбилейлиг ээлчегде туруп алган.

«Юбилейлиг чылда — шалыпчы ажыл-иш!», «Юбилейлиг чылда — байлак дүжүт»!, «Хожудап турар чаңгыс-даа будурулге бистин-биле кожа турбазын!» — бо үүннерде совет кижилерниң кыйгырыглары шак ындыг болуп турар.

Совет кижилериң күш-ажылчы маадырлыг ажыл-ишчилери, эртеминиң болгаш культураның ажылдакчылары, совет кижи бүрүзү бодап турар. Ам совет кижилер кылып турар бүгү-ле эки чүүлдерин, боттарының күш-ажылчы бүгү-ле чедиишкиннерин Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга холбаштырып турдулар. Бүгү чүрттә — масса чоннуң чогаадыкчы күжүнүң болуп көрбөэн бедик кодурлуушкуну илереп турар.

1917 чылдың Октябрь хүннеринде эрги делегейниң штурманап турганнарның. Ленинниң партиязының кыйгырыы-биле социалистиг революцияның түүнү кодургеннеринің аразында бир дугаарлыкта Петеринің болгаш Москваның ажылчыннары турган. Ам база москвачылар болгаш ленинградчылар Октябрьның 50 чыл ооң төлептиг үткуур дээш бүгү-улусчу социалистиг чарыштыг калбартыр деп — ындыг ийиичы кыйгыны бир дугаар салып, совет улустуң Октябрь мурнундагы күш-ажылчы күчүлүг походунга эгени салганнар. Москваның үлетпүр бүдүрүлгезининг коллективтери бо чылын бүдүрүлге хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчулуунуң немелде өзүлдезининг талазы-биле планның онаалгаларын бүдүн чартык катап ажыр күүседирин, бүдүрүлгелиниң үре-түнелдиг чоруун улам ынай бедидер талазы-биле әлээн каш тодаргай хемчеглерни боттандыраарын шинтпирлээннер.

Бауман соңгулда округунаң депутатка кандидат болганымда, мен бо чарышка улуг чедиишкиннерни бүгү бауманчыларга күзеп тур мен.

Россия Федерациязының бүгү автономнуг республикаларының, областарының болгаш крайларының ажылчы чоннары боттарынга Октябрь мурнувуң бедик хүлээлгелерин ап турардар. Россияның ажылчын ангызы, тараачыннары, интеллигенциязы күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң үлегер-чижээн коргузуп турардар. Эртеки чылын үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрелиниң планын РСФСР-ге чедиишкининг боттандырган. Бо беш чылда республикага үлетпүр бүдүрүлгезининг хемчээлин 1.5 катап көвүдедирин төлевилээн. Ылангыя Сибирьниң болгаш Ыракты Чөөн чүктүң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериче улуг кичээнгей салдынган турар. Мында нефтиниң болгаш газтың оңза байлак черлерин шингээдип ап эгелээн, электроэнергетика, оңнуг металлургия, ыяш байлактарын сайзырадыр ажылдап кылыры дүрген темпилер-биле хөгжүп турар. Россия Федерациязының кодээ черлериниң ажыл-ишчилери Октябрь мурнунуң чарыжында эртеки чылын чер болгаш мал ажылынга чедип алган эки түнелдерни быжыглаарын болгаш улам көвүдедирин күзеп турар.

Украинаның, Белоруссияның, Узбекистаның, Казахстаның, Грузияның, Азербайджаның, Арменияның, Литваның, Латвияның, Эстонияның, Молдавияның, Киргизияның, Таджикистаның, Туркменияның үлетпүрүнүң болгаш кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары юбилейлиг ээлчегде туруп алган.

«Юбилейлиг чылда — шалыпчы ажыл-иш!», «Юбилейлиг чылда — байлак дүжүт»!, «Хожудап турар чаңгыс-даа будурулге бистин-биле кожа турбазын!» — бо үүннерде совет кижилерниң кыйгырыглары шак ындыг болуп турар.

Совет кижилериң күш-ажылчы маадырлыг ажыл-ишчилери, эртеминиң болгаш культураның ажылдакчылары, совет кижи бүрүзү бодап турар. Ам совет кижилер кылып турар бүгү-ле эки чүүлдерин, боттарының күш-ажылчы бүгү-ле чедиишкиннерин Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга холбаштырып турдулар. Бүгү чүрттә — масса чоннуң чогаадыкчы күжүнүң болуп көрбөэн бедик кодурлуушкуну илереп турар.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазының уланчызы

массаларының тып алганы. харын оон харазында — шынчы. харын оон харазында — тиилеттирбес. социализмче орук болур» — деп. Владимир Ильич Ленин чугаалап турган. (Том 29. арын 225). Социалистиг демократияның хөгжүлдезининг дугайында бистиң партивыс доктаамал сагыштыг салып турар.

Эрге-чагырга органнарының эң-не массалыг звенозуның — ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында доктаалды чоокта чаа СЭКП ТК хүлээп алган. Депутаттарның болгаш Советтер ажылдакчыларының хөй санныг күзелдерин база саналдарын барымдаалап көрген ол шинтпирдеве болза чер-черде Советтерниң бүгү организастыг ажылының стилин болгаш методтарын улам болбаазыраңгайжыдар, кодээ болгаш суур Советтериниң ажылдакчыларының белеткелин экижидер, оларның ажыл төлевирин бедидер талазы-биле хемчеглер кордүнген.

Чер-чер Советтериниң ажылының байдалын экижидериниче угланган ол хемчеглер оларның ажыл-чорудулгазының улам улуу-биле сегиринге чедирер дээрзин партияның Төп Комитеди дугайындаалап турар. Ажыл-агый, социал болгаш культура тургузуушкунуң, ниитилел ажылхереглерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны улам кабак хаара туларының талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизининг салган сорулгаларын күүседиринге ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге улуг роль оналаакыл турар болганда, бо алдынган хемчег улам чугула болуп турар.

Эштер! Бистиң улузувус, акыдунма социалистиг чүрттарның улустары, капиталистиг чүрттарда аңгы талазы-биле бистиң ажы-дүүмаларывыс болгаш оран делегейде депшилелиг бүгү кижилер сес ай болгаш Совет күрүмениң 50 чыл ооң байырлалыны-биле дедиглээрлер. Бистиң амыдыралывыстың болгаш күш-ажылывыстың хүн бүрүү Октябрьның чыруктызы-биле бир-ле оңза хереддеттинген ышкаш болуп турар-дыр.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының чоокшулап олурар чартык чүс чыл ою совет кижилерниң сеткиинин кайы хире ханызы-биле хайындырып турары бистин бо хуралывыстың чижээнден бала көстүп турар-дыр. Маңаа чүве чугаалаан кижилер — янзы-бүрү мергежилдиг болгаш янзы-бүрү назы-харлыг кижилер— олар шуптузуп ам болур төөгүлүг байырлал дугайында, ону канчаар төлептин-биле үткуурунуң дугайында чугаалап турдулар.

Улуг байырлалды канчаар эң дээрези-биле дедиглээрил, юбилейлиг чылда Төрээн чурттуң чүнүң-биле өөртүүр? Бо дугайын бөгүн үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери, эртеминиң болгаш культураның ажылдакчылары, совет кижи бүрүзү бодап турар. Ам совет кижилер кылып турар бүгү-ле эки чүүлдерин, боттарының күш-ажылчы бүгү-ле чедиишкиннерин Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга холбаштырып турдулар. Бүгү чүрттә — масса чоннуң чогаадыкчы күжүнүң болуп көрбөэн бедик кодурлуушкуну илереп турар.

1917 чылдың Октябрь хүннеринде эрги делегейниң штурманап турганнарның. Ленинниң партиязының кыйгырыы-биле социалистиг революцияның түүнү кодургеннеринің аразында бир дугаарлыкта Петеринің болгаш Москваның ажылчыннары турган. Ам база москвачылар болгаш ленинградчылар Октябрьның 50 чыл ооң төлептиг үткуур дээш бүгү-улусчу социалистиг чарыштыг калбартыр деп — ындыг ийиичы кыйгыны бир дугаар салып, совет улустуң Октябрь мурнундагы күш-ажылчы күчүлүг походунга эгени салганнар. Москваның үлетпүр бүдүрүлгезининг коллективтери бо чылын бүдүрүлге хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчулуунуң немелде өзүлдезининг талазы-биле планның онаалгаларын бүдүн чартык катап ажыр күүседирин, бүдүрүлгелиниң үре-түнелдиг чоруун улам ынай бедидер талазы-биле әлээн каш тодаргай хемчеглерни боттандыраарын шинтпирлээннер.

Бауман соңгулда округунаң депутатка кандидат болганымда, мен бо чарышка улуг чедиишкиннерни бүгү бауманчыларга күзеп тур мен.

Россия Федерациязының бүгү автономнуг республикаларының, областарының болгаш крайларының ажылчы чоннары боттарынга Октябрь мурнувуң бедик хүлээлгелерин ап турардар. Россияның ажылчын ангызы, тараачыннары, интеллигенциязы күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң үлегер-чижээн коргузуп турардар. Эртеки чылын үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрелиниң планын РСФСР-ге чедиишкининг боттандырган. Бо беш чылда республикага үлетпүр бүдүрүлгезининг хемчээлин 1.5 катап көвүдедирин төлевилээн. Ылангыя Сибирьниң болгаш Ыракты Чөөн чүктүң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдериче улуг кичээнгей салдынган турар. Мында нефтиниң болгаш газтың оңза байлак черлерин шингээдип ап эгелээн, электроэнергетика, оңнуг металлургия, ыяш байлактарын сайзырадыр ажылдап кылыры дүрген темпилер-биле хөгжүп турар. Россия Федерациязының кодээ черлериниң ажыл-ишчилери Октябрь мурнунуң чарыжында эртеки чылын чер болгаш мал ажылынга чедип алган эки түнелдерни быжыглаарын болгаш улам көвүдедирин күзеп турар.

Украинаның, Белоруссияның, Узбекистаның, Казахстаның, Грузияның, Азербайджаның, Арменияның, Литваның, Латвияның, Эстонияның, Молдавияның, Киргизияның, Таджикистаның, Туркменияның үлетпүрүнүң болгаш кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары юбилейлиг ээлчегде туруп алган.

«Юбилейлиг чылда — шалыпчы ажыл-иш!», «Юбилейлиг чылда — байлак дүжүт»!, «Хожудап турар чаңгыс-даа будурулге бистин-биле кожа турбазын!» — бо үүннерде совет кижилерниң кыйгырыглары шак ындыг болуп турар.

Совет кижилериң күш-ажылчы маадырлыг

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазынын уланчызы

(Эгизи 2-ги арыда).

болза, бистиң социалистиг культуравыстың үре-түнелиг хөгжүлдезиниң дугайында сагыш салышкынывынган. СЭКП-нин кезээде болган өскерлиш чок илергейлеп турар сагыш салышкынывыннан болуп турар.

Коску совет чогаалчылар Александр Корнейчук, Леонид Леонов, Николай Тихонов, Павло Тычина, Мирзо Турсун-Заде, Андрей Упит, Константин Федин болган Михаил Шолохов оларга чөөкта чаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының бедик адын тывысканын билир болгай силер. Ол чогаалчыларның аттары чүгле Совет Эвилелинде билдингир эвес, оларның чогаалларын дыштыкыда миллион-миллион кижилер номчуп турар, совет кижилериниң элээн каш салгалдарының амыдыралы оларның номнарында чуруттунган.

Чонның хүндүлеп, ынакшыл турары, состүп ол мастерлерин Төрээн чурт совет литературазының хөгжүлдезинге оларның шылгарангай ачы-хавыязы дээш, оларның үре-түнелдиг хөй-нинти ажыл-чорудулгалы дээш демдеглээн. Ол болза чогаалдыкчы интеллигенциялың күш-ажылын партияның, чазактың болган бистиң бүгү чонувустуң хүндүлеп көрүп турарының барымдаазы-дыр. Ол болза чүгле түс-түс литераторларның улуг чогаалчы чеңнишкиннерин эвес, харын коммунистиг тургузуушкунга бистиң ниити хераависке бүгү совет литератураның ролюн бедик-биле үнелээни-дир.

Бедик атты алган чогаалчыларга сеткилдиң ханызындан байыр чедирбишаан, чурттуң юбилейлиг чылынга үелеттиг болгаш коммунизмни тургузуп турар ниитилелдиң негелдеринге ниитизи-биле дүжүп турар кылдыр бистиң совет уран түүлүвустуң ам-даа бедик кодурлу болур улуг, чайынналчак чеңнишкиннерни шаңнатканнарга-даа, чогаалыга талазы-биле оларның эш-оорушче-даа, совет культуразының бүгү ажылдакчыларынга-даа ынанзыры күзенчиг-дир.

Байырладыг үениң бүдүүзүнде бистиң кайывыс-даа эртекен оруктуг угаан-бодалы-биле эргий көрүп турар. Төөгү бисти ылчынатпаан. Совет улустуң улуг-хуузунга кадыг-дошкун ажыл таштыкы дайынар-биле хан төгүүшкүнүг дайындажышкыннар, өжээтен капиталистиг хүрөөлээшкинге чаа ниитилелдиң тургузуушкунуун кедергей улуг бергелери таварышкан. Ленинчи партияга удуртурган бистиң үлүзүвүс бүгү ышкалдаларны түүп үнген.

Шаанда хожудангай турган чурттуң эң-не мурнакчы ниитилел тургузуглуг, күчүлүг индустриалдыг күрүне болдурганы, ол үедеги делегей империализминиң сөөгүзүн күжү—гитлерлиг Германияга баштаткан агрессчи фашистиг күрүнелериниң болуглежиишкинин чылча шапканы. ССРЭ-ге социализминиң бүрүнү-биле болгаш түүлүнга чедир үнелээни база коммунизмни тургузарыңче шилчээни—совет улустуң маадырлыг демиселиниң кол-кол түнелдерге чоргаарланып болур бис, эштер!

Совет кижилериниң бөгүнгү амыдыралының өөрүшкүзү кедергей улуг күш-ажыл-биле болгаш леннежир үүе чок маадырлыг чорук-биле чедип алдынган. Улуг, карак кызыл ажыл, империалистерниң чимченишкиннеринге хамаарыштыр докгаамал серемчилелдиг болур чорук-биле холбаштыр күш-ажыл фронтузунга хүн бүрүнүң чаалап алышкыннары—бодунуң ленинчи партиязының удуртулгазы-биле бистиң үлүзүвүстүң өлче бүзүрелдиг бар чорууру чырыткылыг коммунистиг даартагы хүнче кара чаңгыс дүзүүр ол. Күш-ажыл-биле болгаш демисел-биле чедип алган аас-кежии—ол эң-не эртим аас-кежик-тир. Ынчангаш совет кижилер бодунуң социалистиг Төрээн чуртунга ол хире изиг ынак.

Совет патриотизм пролетаржы, социалистиг интернационализм-биле чарылбас холбаалыг. Бистиң үлүзүвүс бүгү кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үезинче оруктуг салын турар. Ол—оон револючу интернационалчы хүлээлгези. Коммунистиг партия совет кижилерин империализминиң күштеринге удур делегей масштавынга быжыг турушкуг демиселди чорудуп турар күш-ажылдың интернационалчы армиязынга хамаарыжырының медерелиниң күчүзүлүг болгаш үзүлбес көрүп чоруур.

Бистиң үлүзүвүстүң аттарлыг револючу чаңчылдары социализм дээш демиселге, Ада-чуртуң камгалалынга, Төрээн чуртунуң болгаш социалистиг чурттарның бүгү демократтыштырылгазының чаагай чоруу дээш күш-ажылга торуттунген болгаш канналган. Ол чаңчылдарның онзагай ылгалдыг чүүлү болза, оларның орустарга болгаш украиннарга; белорустарга болгаш молдаваннарга, Кавказтың, Ортаакы Азияның, Казахстанның, Прибалтиканың улустарынга, бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң бүгү-де нацилларынга болгаш бичии улустарынга-да бир мөзүлеш болуп турарында. Улустарның ылы болган национал онзагай байдалдары канныг-даа болза, олар шүүтү кол чүүлге—эчис сорулгаже баар деп чүткүлге чаңгыс аай. Улустарның найыралы бистиң амыдыралывысче ханылаашт, ону бис аңаа чайгаар болуушкун кылдыр көөр апарганывыс ыңдыг хемчээлге четкен. Совет кижилер бүгү нацилларның ажылчы чоннарының акы-дүнмалышкы чорууның түгүн, улустарның найыралының түгүн бедик көрүп чоруур.

Бистиң үлүзүвүс чаңгыс эптиг болгаш бистиң таштыкы политикавыстың чамдык кол-кол айтырыгларынга допчузу-биле доктаарын чөпшээреп көрүнер.

Баштай Европа дугайын чугаалап көрейн. Сөөлгү чылдар дургузунда дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарынче, бот-боттары-биле тайбың кожа-хелбээ харылзаалларны тургузарынче Европа чурттарының хөй нуруузунуң чүткүлү ийеде күштелген. Европа бодунуң аймыл чок чорууңун айтырыын болдунуң күжүбиле шинтиирлеп шылаар болгаш шинтиирлээр ужурлуг-даа деп чүвени бистиң үеде турар кижилер көвүдеп турар. Бистиң чуртувуска хамаарыштыр кандыгыл диве, ол Европа дүнке быжыг тайбыңга чүгле алызындан сонуургадыг эвес, харын база ол угланыышкынга идепкейлиг политиканы чорудуп турар деп чүве биилингир болгай.

Совет Эвилелиниң Европада политиказының сорулгалары кандыгы? Бирээде, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде кадыг-дошкун дайынның түнелиңде улустарның чедип алган чаалап алышкынынарын, оон дараазында Европага болган социал-аңгы талазы-биле үндезини чаартылгаларны быжыглаары; ийиде, империалистиг агрессиянның күштерин башкалаар, барыын-герман милитаристерни болгаш адаанзырактарны сула салыр арганы бербес, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекке чедер арганы оларта бербес; үште, аңаа үндезилээш, бистиң барыын талакы кызыгаарларывыстың болгаш бистиң эвилелчилериввис болур социалистиг чурттарның кызыгаарларының айыыл чок чорууң быжыглаар база аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг чурттарның Европага калбак болгаш үре-түнелдиг кады ажылдажылгазынга таарымчалыг байдалларны тургузар. Бир тээ тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш бистиң демиселивис социалистиг чурттарга, оон-биле кады бүгү Европаның тайбыңы болгаш айыыл чок чоруу дээш база демисел болур үжурунда, бо сорулгалар Европаның еске-даа улустарынга билдингир деп чүвени бүзүрелдиг чугаалап болур.

Социалистиг чурттарның бүзүрелдиг болгаш чайгылыш чок күжениишкинери Европа ареназынга тодаргай көскү түнелдерни берип турар. Европада дайын соолуңдеги кызыгаарларны эде көөр дугайында ГФР-нин башкарыкчы бөлүктеринин өжээнзирек негелдеринге ам Барыын-европада чаңгыс-даа күрүне каттыштайн турар деп чугаалап болур. Тургустунган кызыгаарлар оскерилге чокка артар үжурлуг деп чүвени олар шүүтүзүү херек кырынга барымдаалап турарлар. Ынчалза-даа чамдык кижилер чайгылыш чок оруктуг илергейлевейн турар. Ынчангаш бо дугайында боттарының үзелбодалдарын хойнуң мурнунга ажыыбиле чугаалаңнаан чалланып турары харааданчыг-дыр. ГФР-нин ядролуг чепсектиң кандыг-даа хевирбиле холга алырын болдурбазы дег, шак ыңдыг чүгүлә айтырыгның талазы-биле Европаның чөөн-даа, барыын-даа

(Эгизи 3-ги арыда).

ажыл-херектериниң болгаш үзээн-бодалдарының калбак чаңгыс эптии чедип алдынган.

Ийи чылдың мурнунда безин чүвени чүгле «соок дайынның» биилиишкиннери-биле бодап база «Чөөн таладан айыыл» бар дээр чүвезин ажыглаар таварыганы эрттирбейн турган Барыын таланың политиктиг ажылдакчылары безин Европада бүгү байдалга бистиң тайбыңга ынакшылдыг политиканыстың чаагай дээштиг салдарын бөгүн барымдаалап турарлар.

Бистер, коммунистер, Европага айыыл чок чорукту хандырарыңга чүгле чаагай күзээшкиннер, кады ажылдажылгаже кыйгырыглар база харын тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптеринге дүүштүр Европаның социалистиг болгаш капиталистиг чурттарының аразынга ыңдыг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге белен болур чорук бөзин четпес деп санап турар бис. Европада тайбыңга айыылды тургузуп турар бүгү-де чүвеге удур идепкейлиг, эптеш чок, шудургу демисел база ол хире чүгүла болуп турар.

Европага ыңыг тайбыны, айыыл чок чорукту болгаш тайбың кады ажылдажылганы хандырарының идеялары европа күрүнелеринин орүүзүнга оруктуг улам калбаз-биле тып алыр түдүм-на, бо чүгүла айтырыгны шинтиирлээринин оруунда кол мооңдак болза, барыын-герман империализминиң агрессчи политиказы ГФР-нин политиказы болуп турар деп чүве улам тода болу бээр.

Эрхардтың чазааның политика талазы-биле бүүрап дүшкенинин кол чылдагаанны болза, дүшкүүрлүг чорукту чавырыллырыпкы дег кандыгда базымнарны оон өжээнишкек ёзу-биле көрүп келгенин, боттуг түрүп турар байдалды барымдаалап көөрүн шүүт күзевээни, өжээнзирек болгаш милитаристчи сорулгаларга ажыы-биле сундүгүн дүрганы болур.

ГФР-нин чаа чазааның удуртукчулары оларның мурнунгы удуртукчуларга амыдыралдың таварыштырган кичээндиригдерден чогуур түнелдерни кылыр ужурлуг ышкаш сагындырган дег. Ынчаларга херек кырында кандыг болуп турарыл? ГФРнин чаа чазаа эрге-чагырганы алганындан бээр үш ай эртекен. Ол үенин дургузунда чаа чаазак бодунуң программныг медегледлерин чарлаарын, делегейниң болгаш иштики амыдыралдың хөй айтырыгларының талазы-биле турушгарын тодарадырын болгаш харын практиктиг ажылчорудулгазынга болуп хире-шаа-биле көргүзерин безин четтигипкен.

ГФР-нин мурнундагы чазаа-биле бисте тургустунган харылзааны Бииннең «Халыштейнниң доктриназындан» Бонның бар шаа-биле халбактаныш турганы дег, база-да ынчаар илереп турар. Бо «доктрина» Герман Демократтыг Республиканы еске чүүттарның хүлээп көөрүнге шаптыктаар сорулганы салып турар, чүгле ГДРни эвес, харын база оон бүгү өнүктерин ГФР-нин башкарыкчы бөлүктеринин өжээнишкек ёзу-биле көөрү ол «доктринада» илереттингеп деп чүве биилингир болгай. «Халыштейнниң доктриназы»—ол дээрге, еске күрүнелерниң, хамыктың мурнунда Азия болгаш Африка чүттарының херектеринге Бонның холгаарлаашкынының политиказы, көргударының болгаш кыжанырының делегей политиказы-дыр.

Бир эвес силер Европаның улустарының бүзүрелин чаалап алырын күзээр болзунарза, бир эвес болунарның чүүттарның тайбын келир үезин хандырарын херек кырында ораалдажыр турар болзунарза, бүгү немец улустуң өмүнээзинден чугаалажып шыдаар бис дээр хоозун чүүлдеридерни арттырып каңар, Европала херек кырында тургустунуп келген байдалды болгаш оон кыдында ийи герман күрүнелерниң түрүп турарының фактызын хүлээп алынар, ядролуг чепсекти холга алыр дээр ораалдажышкынынардан толазы-биле болгаш ийи утка чокка ойталанар деп, ГФР-нин таштыкы политиктиг угаазынгерниң кабинединге, ол-ла хевээр эккеп шилчидер дээр чоруктан ырак бис деп чүве биилингир болбайн аан. Ынчалза-даа ГФР-нин чаа чазааның политиказының дугайын совет кижилер чүгле ол чазактың созүлден көөр апаар деп чүвеним ким-даа манап шыдавас. Барыын-герман башкарыкчы бөлүктер Европаның болгаш делегейнин тайбыңга ынакшылдыг күрүнелериилен ГФР-ни башкаландырып турар оскеленчек чоруктуң ханазын чыл-чылы-биле тургузуп келген. Бир эвес олар өжээнзирек агрессчи угланышкынган Бонның чайгларынга делегейнин бүзүрээрин күзээр чүве болза, ол хананы боттарының холубиле бузуп эгелээр ужурга таварыжыр. Барыын Германиниың политиктиг арын-нүүрү, ылангыя оон таштыкы политиказы херек кырынга оскерилген деп чүвени көргүзер ужурга таварыжыр апаарлар.

Мурундагы өжээнзирек болгаш милитаристчи бодалдарны чаа, эң ээлек чугаа-соот кылдыр хуудурар, тайбың кады ажылдажылга • дугайында кандыг-даа боттуг чүве чок ийи-чаңгыс ниити бүзүредигерни кылыры четчир, ыңдыг политиканы Европага тайбың кады ажылдажылганың хераазиге боттуг салыышкын кылдыр хүлээп алыр апаар деп бодап турар кижилер иледе частырыгны кылып турар.

Ам дээрезинде ГФР-нин чазааның практиктиг хөделиишкиннери Бонның политиктиг угланыышкынында боттуг оскерилгелер чок деп чүвени иледе көргүзүп турары харааданчыгдыр.

Чогум-на харын соолгу үеде ГФРде нацизминиң болгаш милитаризминиң күштеринің бажын ковайтып келгенин, федералдыг чазак түрүп турар европа кызыгаарларынын дугайында айтырыгга өжээнзирек туружундан, Барыын Берлинге хамаарыштыр негелдеринден чаңгыс-даа базым аткаарлаваның көрбейн барып болбас. Барыын-герман империализминиң агрессчи чүткүлериниң оруунга ыңыг моондак болуп турар Герман Демократтыг Республиканга удур хоралакчы ажылды федералдыг чазак күштелдирип турар.

ГФР-нин чазаа таштыкы политиказа болдунуң кандыг-даа хөделиишкинин бүгү немецтерниң өмүнээзинден кылыр дээр хоозун негелдеринден балыктаарынга ажыглаарын ораалдажыр турар. Чүгле олар безин—Барыын Германияның политиказының агрессчи утказының четчир хереченизи-дир. Ыңдыг янзылыг турушгарбиле хөделиргә дээрге, еске герман күрүнениң — Герман Демократтыг Республиканың түскай догуннаар эргелеринге халдаар, дайын соолуңдеги чылдарның дургузунда Европага болган социал-политиктиг үндезин оскерилгелерни чок болдурарын ораалдажыр дээни ол-дур.

Бо айтырыгның талазы-биле ГФРнин туружунун агрессчи болгаш реакциялыг шинчиин бакка сураглаан «Халыштейнниң доктриназындан» Совет Эвилели салган. Акы-дүнмалышкы социалистиг чурттарның болгаш партияларның удуртукчулары-биле чаңгыс эвес улаа ужуражылгаларның база чугаалажышкынынарның үезинде-даа, база ол ышкаш Франциязже, Англиязже, Италиязже, Австриязже, Турциязже болгаш еске-даа чурттарже күрүне аян-чоруктарының үезинде совет төлөөлекчилер ол күжениишкиннерни удуртууга болдуруп турган.

Варшава керээзиниң киржикчилери чүүттарның ааштыкы херектер министрлериниң эртекен айда болган човүүлел хуралы болза социалистиг чурттарның ааштыкы политиктиг күжениишкиннериниң холбаштырарының чаа үе-чалазы болган.

Европага тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чорууң хандырары дээш демиселдиң айтырыгларыга тураскаатқан европейжи компартияларның човүүлел хуралын белеткээр талазы-биле ажылды Европа чурттарының коммунистиг партияларын ам үеде өгелээни. Ол ажылга СЭКП идепкейлиг киржип турар.

Революстуг эң-сеткил каттыжышкынының ёзуур болгаш боттодунуң ханы хүндүткел сиңиккен. Совет Эвилелиниң аңы-дүнмалышкы социалистиг чурттар-биле харылзаалары улам-на байлак база дириг утка-шынар кирген турарында бүгү-де чүүдерин СЭКП ТК болган Совет чазак моон соңгаар-даа кылып чорудар.

Совет Эвилели биле ГФР-нин аразында харылзаалардың үндезинии-биле экижирин күзээр ийик бис деп, чаңгыс эвес улаа чугаалап келген бис. Ылап-да ыңдыг болган турарун дизе, бо герман күрүнениң чорудып турары ревашгыш болгаш милитаризминиң политиказын ёзулуг тайбыңга ынакшылдыг политика-биле солуурун эргежок чүгүлә. Ол амдызында ыңдыг эвес.

Герман херектерге, еске-даа чүгүлә европейжи айтырыгларга ышкаш, болуушкуннарның бүгү чорудулгазының Европаның социалистиг чурттарының принциптеринин болгаш хөделиишкиннериниң чаңгыс эви канчаар-даа аажок салдарны чедирип турар. Социалистиг чурттарның чаңгыс эң-сеткилдии болгаш аңы-дүнмалышкы сырый каттыжышкыны—империализминиң агрессиялыг күштеринге удур, тайбыңны камгалаары болгаш ыңыглаары дээш демиселдиң шылгаттынган чепсээ ол-дур.

Делегей ареназынга социалистиг чурттарның чаңгыс аай үгланышкынын ажылдап кылырының улуг ужур-дүүлүнүн бистиң партиявыс боттандыраргына хөделиишкиннериниң чаңгыс аай чорууң бедик-биле үнелеп турар.

Эрткен чылын Бухарестиге Варшава керээзиниң киржикчилери чүүттар Европада байдалды калыкшыдары дээш демиселдиң калбак программазын ажылдап кылганы болгаш Вьетнамда америк агрессияга ойтур шавышкың бээр талазы-биле турушту дугуржуп алганы билдингир болгай.

Эвилелчи социалистиг чурттарның кады ажылдап кылганы программаны амыдыралга боттандырар талазы-биле эвээш, эвес күжениишкиннерни СЭКП Совет Эвилели салган. Акы-дүнмалышкы социалистиг чурттарның болгаш партияларның удуртукчулары-биле чаңгыс эвес улаа ужуражылгаларның база чугаалажышкынынарның үезинде-даа, база ол ышкаш Франциязже, Англиязже, Италиязже, Австриязже, Турциязже болгаш еске-даа чурттарже күрүне аян-чоруктарының үезинде совет төлөөлекчилер ол күжениишкиннерни удуртууга болдуруп турган.

Вьетнам улус чуртунуң соңгу таласынга болгаш мурнуу таласынга карак кызыл демисели-биле боттарының ыңыктыг эргелерин камгалап алырынга чайгылыш чок шинтиирлиин бүгү делегейге көргүскен. Эрес дайынчы мурнуу-вьетнамчы патриоттар америк интервентилерни могаг чокка чылча шаап турар. Чеңсектиг күштери-биле кады ВДР-нин ажылчыннары болгаш тараачыннары маадырлыг демиселди чорудуп, агрессор-биле демиселиниң херээже боттарының күжениишкиннинг ажылжи-биле салышкынны киирип турарлар.

АКШ-тың башкарыкчы бөлүктери Вьетнамга тайбың таарыштырылгаже боттарының чүткүдүүнүң дугайын медеглеп тура, делегейниң улустарын болгаш бодунуң чуртунуң улузун мегелеп турган дээрэм эң-не бүзүрээчел кижилерге бөзин билдингир апарган. Вьетнамның чазаа: Вьетнам Демократтыг Республиканы бомбалаарын болгаш анаа удур еске-даа дайын хөделиишкиннерин чугаа чокка сөкпалыыр, ынчан ВДР биле АКШ-тың аразынга чугаалажышкын болдунуң болур деп толаргай медеглээн. Орук теда айыттынган, чүгле ону ажыглаары артыкан ышкаш сагындырып турган. Ынчалза-даа Вашингтон бодунуң мурнундагы бүгү-де «тайбычыдылга» дугайында бадыткалларын хенертен уттупкан-биле домей болган. Сарыылдыг үнүү дынаарының орнунга, Вьетнамга чаа чыл-биле холбаштыр эрткен айда Фронтуларга докгаатгышкын бар чыткан түр тайбычыдылганы үезеринче АКШ далашкан болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээрин араатанзыы-биле бомбалаарын көөргединиинин-биле катап эгелээн.

Ол-даа эвээш-тир. Вьетнамга улус дайынны соксадырын негеп турар бүгү делегейниң улустарынга өжешкен чүве дег. АКШ-тың чазаа бо хүннерде бодунуң агрессиязын калбартырының дугайын бүгүдеге чарлаан. ВДР-нин хоорайларынче болган суурларынче бомбардировщиктерниң дээрбечи ужудуушкуннары агрессорларга эвээш болган-дыр. Ам АКШ ол бичии чурттуң девискээрин боттарының ыракның үгер-бооларындан боолаарын, а суг оруун үрээри-биле ВДР-нин хемнеринче миналарны октаарын база немеп алган.

АКШ-тың улургукчуларының мелегей кижилерин аймаардырын орадыкшкан тайбыңга ынакшылдыг домактары хоозун болган. Империалистиг агрессорнуң араатанзыг дүүзу-түрү улустарның караанын мурнунга ам бүгү бужары-биле көстүп келген. Интервентилерниң Вьетнамда бужар үүлгелиглери бүгү делегейге киленнээшкинни болгаш хорадаашкынны болдуруп турар.

АКШ-тың талазындан дайын үүлгелиглерин калбартыр турарынга вьетнам улус бодунуң хостагазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисежиринге улам-на шинтиирлиг чорууңе харыылаар турар.

Варшава керээзиниң киржикчилери чүүттарның ааштыкы херектер министрлериниң эртекен айда болган човүүлел хуралы болза социалистиг чурттарның ааштыкы политиктиг күжениишкиннерин холбаштырарының чаа үе-чалазы болган.

Европага тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чорууң хандырары дээш демиселдиң айтырыгларыга тураскаатқан европейжи компартияларның човүүлел хуралын белеткээр талазы-биле ажылды Европа чүүттарының коммунистиг партияларын ам үеде өгелээни. Ол ажылга СЭКП идепкейлиг киржип турар.

Революстуг эң-сеткил каттыжышкынының ёзуур болгаш боттодунуң ханы хүндүткел сиңиккен. Совет Эвилелиниң аңы-дүнмалышкы социалистиг чүүттар-биле харылзаалары улам-на байлак база дириг утка-шынар кирген турарында бүгү-де чүүдерин СЭКП ТК болган Совет чазак моон соңгаар-даа кылып чорудар.

Совет Эвилели Европалың капиталистиг чүүттары-биле харылзааларына аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциптерин чайгылыш чокка сагымыр. Бот-болунга ажыктыг харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы күзээр чүүттар-биле ыңдыг харылзааларны хөгжүдеринин болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының айтырыгларын бис могаг чокка ажылдап кылып турар бис. Барыын Европаның чүүттарының чазактары-биле бистин харылзааларывыс улам-на идепкейжин, ынзы-бүрү талалыг болуп бар чыдар, ол чорук Европа типтин чүүттарында күрүнелериниң улам калбак болгаш үре-түнелдиг кады ажылдажылгазынга багай эвес белеткел болур деп, бис санап турар бис.

Эштер!

Вьетнамның хостуг улузунга удур америк империалистерниң кеминг дайынны чорудуп турары Мурнуучоон Азияда байдал мурнуку хевээр онза кичээнгейни хаара түдүп турар.

Вьетнам улус чуртунуң соңгу таласынга болгаш мурнуу таласынга карак кызыл демисели-биле боттарының ыңыктыг эргелерин камгалап алырынга чайгылыш чок шинтиирлиин бүгү делегейге көргүскен. Эрес дайынчы мурнуу-вьетнамчы патриоттар америк интервентилерни могаг чокка чылча шаап турар. Чеңсектиг күштери-биле кады ВДР-нин ажылчыннары болгаш тараачыннары маадырлыг демиселди чорудуп, агрессор-биле демиселиниң херээже боттарының күжениишкиннинг ажылжи-биле салышкынны киирип турарлар.

АКШ-тың башкарыкчы бөлүктери Вьетнамга тайбың таарыштырылгаже боттарының чүткүдүүнүң дугайын медеглеп тура, делегейниң улустарын болгаш бодунуң чуртунуң улузун мегелеп турган дээрэм эң-не бүзүрээчел кижилерге бөзин билдингир апарган. Вьетнамның чазаа: Вьетнам Демократтыг Республиканы бомбалаарын болгаш анаа удур еске-даа дайын хөделиишкиннерин чугаа чокка сөкпалыыр, ынчан ВДР биле АКШ-тың аразынга чугаалажышкын болдунуң болур деп толаргай медеглээн. Орук теда айыттынган, чүгле ону ажыглаары артыкан ышкаш сагындырып турган. Ынчалза-даа Вашингтон бодунуң мурнундагы бүгү-де «тайбычыдылга» дугайында бадыткалларын хенертен уттупкан-биле домей болган. Сарыылдыг үнүү дынаарының орнунга, Вьетнамга чаа чыл-биле холбаштыр эрткен айда Фронтуларга докгаатгышкын бар чыткан түр тайбычыдылганы үезеринче АКШ далашкан болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээрин араатанзыы-биле бомбалаарын көөргединиинин-биле катап эгелээн.

Ол-даа эвээш-тир. Вьетнамга улус дайынны соксадырын негеп турар бүгү делегейниң улустарынга өжешкен чүве дег. АКШ-тың чазаа бо хүннерде бодунуң агрессиязын калбартырының дугайын бүгүдеге чарлаан. ВДР-нин хоорайларынче болган суурларынче бомбардировщиктерниң дээрбечи ужудуушкуннары агрессорларга эвээш болган-дыр. Ам АКШ ол бичии чүүттуң девискээрин боттарының ыракның үгер-бооларындан боолаарын, а суг оруун үрээри-биле ВДР-нин хемнеринче миналарны октаарын база немеп алган.

АКШ-тың улургукчуларының мелегей кижилерин аймаардырын орадыкшкан тайбыңга ынакшылдыг домактары хоозун болган. Империалистиг агрессорнуң араатанзыг дүүзу-түрү улустарның караанын мурнунга ам бүгү бужары-биле көстүп келген. Интервентилерниң Вьетнамда бужар үүлгелиглери бүгү делегейге киленнээшкинни болгаш хорадаашкынны болдуруп турар.

АКШ-тың талазындан дайын үүлгелиглерин калбартыр турарынга вьетнам улус бодунуң хостагазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисежиринге улам-на шинтиирлиг чорууңе харыылаар турар.

«Культура революциязының» үүгүнүң адаа-биле эгелээн ол болуушкуннар Мао Цзэ-дуниүң болгаш оон болуунуң партийжи болгаш күрүне удуртулгазының ханы кризизи-биле тывылган дээрэм ам мырынай биилингир. Оларның амгы политиктиг кажарлаашкыннары Мао Цзэ-дуниүң чүрт шитинге авантюралыг экономиктиг политиказының буурап дүшкенинии болгаш делегейге идейлиг база политиктиг гегемониязы алыскаан делегей ареназынче шүргүүшкүнү буураашкынга тавариышканының соолуңде эгелээни тавариязга эвес-ле болгай.

Ыңдыг чедиже чок байдалдар Пекинниң чагырыкчыларынга кезиче болбаан. Буурап дүжүүшкүнер харын оларны чүүттуң шитингедаа, делегей байдалының херектеринге-даа чаа-чаа авантюралдарже чыгашкан.

«Пролетаржы культура революциязының» дугайында легенда—ол дээрге марксизм-ленининизмге чүүлдешпес. Мао Цзэ-дуниүң боттандырганы политиказын чүгле чөгенчиг чажыр-тыныышкыны-дыр дээрээн ам бүгү делегей билир апарган.

Кажан политиктиг каналышкын-даа, амыдыралчы дүжүүлгә-даа чок, марксизм-ленининизминиң чүүлүндә билбес, «Мао дарганың» шүүргедекчи отрядтарынга каттышкан, кандыг-даа чагырга чок чорук-биле калчаараң барган, үстүүртен күткүткен өөреникчи аныяктарның болуу Мао Цзэ-дуниүң ажыдарыкчаан алган цитаталарны шүүгаазын-биле номчувушаан, партия комитеттерни болгаш күрүне органнарын чылча шаап, ажылчыннарны, тараачыннарны, интеллигенцияны этеп-соккулап, улустарны дорамчылап турар болганда, кажан ажылчын аңгының база бүгү ажылчы чонниң амыдыралчы эргежакчыларының дугайында сагыш салышкынны бүрүүлүг херек кылдыр санап турар болганда, ону канчап пролетаржы революция дээр боор? Ол дээрге чогум-на социалистиг революцияны үзүткээр чорукка домейлежир үүлгедиг-дир.

Кажан шериг кезекчери хүнвэйбиниериниң болгаш үйиээнчилериниң шүүргедекчи отрядтарын детквишаан, Пекинден келген дужаал ёзугаар, Мао Цзэ-дуниүң болүү кыныларны-ла бодунуң үдурланыкчылары кылдыр санап турар болгаш, «Маонуң идеяларын» «марксизм-ленининизминиң дээрэ чаазы кылдыр» санаарынга кыынар-ла чиганиерин дитигер болдур, оларның шүүтүзүнга удур ойбоону үглай түдүп турар болганда, кажан эрге-чагырганың дүрүм ёзугаар органнарын күш-биле тарадыр сывырып, оларның орнунга ийи-чаңгыс кижилерниң тергиндели кодаан чаа органнарны тургузуп турар болганда, ону канчап Кыдатта социализминиң камгалалы дээр боор? Ол харын-даа реакциялыг шериг эргиндезинге кончуг домейлешкек-тир.

Кажан боттарының үлүүргак чоруун көөргеттинип, еске күрүнелерге болгаш улустарга, еске чүүттарның компартияларына хамаарыштыр кадыг-дошкун, калчаалыг чоруун көргүзүп, кажан даштыкы чүүттарның, хамыктың мурнунда Кыдат-биле найыралдыг социалистиг күрүнелериниң тускай төлөөлекчилерин дорамчылап, базынчалап, харын-даа күш деген турар болганда, кажан «Мао Цзэ-дуниүң идеяларын» дээр чүвениң мурнунга күл ёзуунуң сөгүүгүшкүнүн кыйбайн, Пекинден айтышкынга чагыртпайн турар кайы-даа коммунистиг партияларны эң бак сестерби-биле сөглеп, оларның үдурткучуларын бужартадып турар болганда, ону канчап революстуг эң-сеткил каттыжышкыгазы дээр боор, ону канчап пролетаржы интернационализм дээр боор?

Өске улустарның эрге-шөлээнин болгаш төлептиг чоруун куду көөрү дээрге, марксизм-ленининизмге канчаңда үүлдешпее, улуг күрүнежи шовинизминиң эң-не чүдек-бүжар илереешкини-дир дээрэн канчап чөрде билдинмезин?

Чүвелериниң чогум аңы-биле алаар чүве болза, Кыдатта болуушкуннар моон соңгаар канчаар хөгжүүрүн келир үе көргүзе бээр ыйнаан. Ынчаарга Мао Цзэ-дуниң болуунуң соолгу чартык чыда өөскүткен болуушкуннары—ол дээрге, кыдат улуска, Кыдаттың Компартиязынга канчаар-даа аажок улуг национал халаң болганын шүүт-ла чугаалап болур, ол халаптың дугайын бис ынчаш сеткилдиистиг ханызындан хомуйап-даа турар бис. Кыдаттың революстуг чаалап алышкыннары, оон иштики бүүдүн байдалы, оон делегейге ат-алдары соғуушкунга таварышканы ол болгай. Ол дугайын бис бир эвес ханызы-биле сеткиевейн баар болзувусса, бистер багай интернационалистер болганывыс ол болур ийик.

(Төнчүзү 4-нү арыда).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазының төнчүзү

(Эгези 1, 2, 3 арыннарда).

Оон ангыда Мао Цзэ-дун болуунуң сорук кинергени өжөннежиишкинниг хөөннер бистиң партиявыска, бистиң улузувуска, бистиң Совет күрүнезинге шуут-ла дөрт утпанган дээрэм билдингир болгай. Пекининиң амгы удуртукчулары боттарының антисоветчи нүүл пропагандазы-биле социализминиң болгаш коммунизминиң ажык дайзыннары болуп империалистерниң кажан-даа чедип чалысканы бүгү делегей рекордтарын ажыр дүшкеннер.

СЭКП ТК болгаш Совет Чазак амгы кыдат удуртулганың өнчүк-чоңгээлерин болгаш кыжаныгларын тоол көрбейн эрте берип шыдавас деп чүве билдингир. Бистиң чуртувуспуң күрүне эргеажыктарын, совет улустуң эргеажыктарын камгалаарынга эргежок чүүлээ бүгү чүүлдерни СЭКП ТК болгаш Совет Чазак кылып келген болгаш моон соңгаар-даа кылыр.

Мен 1893 чылда, ынчангы Тываның араттары амгы соңгулда чүрүшүнүң дугайында бодавайн-даа чөрээн үеде, төрүттүнген мен. Назынымның 74-нү чылында база бир кайгамчык солуп, өөрүшкүлүг үеним чурттап эртип тур мен. Чүл дээрге бо соңгулда бүгү совет кижилер аас-кежиктиг чуртталганы чурттап эрткенинниң чартык чүс чыл болурунуң байырлалын күш-ажылчы сөңүг демдеглеп эрттирер дээш бедик кедүлүүшкүнүнүг ажылдап турар кайгамчык өйде эртип турардыр. Муң-муң бадылаашкыннарга үнүп кадар, чөргээр эргелиг болганым—улуг аас-кежиктиң!

Барык-ла 14 чыл дургузунда мал малдап келдим. Назылап кырызыпза-даа малчым ажыяыннуламчылап. Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының хөйжүзу Сергей Шактар-оолдуң дузалакчы кадарчызы болуп ажылдап турар мен. Бистиң малчымнарывыстың аразында күүрүне эрге-чагыргазынга соңгударынга төлептиг эштер кайы көвей. Оларның чижээнге бүгүн депутатка соңгудуп турар мурнакчы хөйжүлар Ховалыг Дадар-оол, Сат Мижит-Дөржу, Антонина Аммрбит сугларны ап болур. Бо дээрге чылдан чылче бедик көргүзүглөр дээш сагыш аарып чоруур, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр эрес-шудургу шалыпчылар-дыр. Бүгүн оларның коданнарындан төрүттүнген чаш малдың чаңгызы-даа хөрээваан. Бо эштерге улуг бүзүрөл-биле бадылаар мен.

Кандыг-даа капиталистиг чуртта бөдүүн ажылчын кижиге, бистеге ышкаш, ындыг бүрүн эргенни тывыслайн турар. Бистиң совет кижилер харын боттарының эргечагыргазынче эң төлептиглерни бадыпавышаан, соңгулда хүнүнге күш-ажылчы бедик түңнелдерниг нээп турар. Бистиң ажаап тураривыс төрүүр 304 баш хөйнүң бөгүнге чедир 250-ни ооллаан, улам улуу-биле чайгылып кирип турар.

КҮР-нуң амгы удуртукчуларының Вьетнам айтырывының талазы-биле туружу Вьетнамның улузунга улур америк дайынны чорударынга дузалап турар деп, ам АБШ-та ажыбиле чугаалажып турар. Ынчаарга ол шынап-ла ыңдыг. Мао Цзэ-дунниң болгаш ону хүрээлеп турар кижилерниң калчаарап барган антисоветтиг туружу болза, агрессияга улур туржуп турар күштерни сандаладырынче, демисежин турар Вьетнамга дузалаарын херек кырынла кошкадырынче угланган оларның шугуму—ол дээрге АБШ-тың империалистеринге ёзулуг-ла чемиштир.

Совет Эвилелинде ким-даа Мао Цзэ-дунниң болуу биле кыдат улусту бир демей кылдыр көрбейн турар болбайн аан. Ол болуктуң чорудуп турары улуг күрүнежирек, антисоветтиг политиканы, марксизм-ленинизмбиле ниитилежир чүвезин чок ол политиканы совет кижилер шинчипирлиг ойтур шавар алаар. Ынчалзажок бистиң партиявыс кыдат улуска-даа улур демиселди чорутпайн турар болгаш чорутпас-даа дээрзин оон-биле чергелештир база катап ондалап демдеглээрин күзээр бис. Социализминиң болгаш ажылчы чоннарның делегей сагыш-сеткил каттыштырыгазының эрге-ажыктарының негеп турары ышкаш, Кыдатты Совет Эвилели-биле, социалистиг еске чурттар-биле найырадың болгаш кады ажылдажылганың оруунче эгидер күштерни кыдат коммунистер, кыдат улус тывар дээрзинге бистер бүзүрээр бис.

Бодунуң чайгылыш чок шынчы, принципиалдыг политиказы-биле, Чер кырынга тайбынны камгалаарының, хосталганың болгаш депшилгенниң политиказы-биле бистиң чуртувус делегейниң күрүнелериниң хөй иеруузуниң талазындан, бүгүде тайбынга ынакшылдыг улустарның талазындан хүлээп болгаш хүндүлеп коруушкуунуу чедип алган.

Совет күрүнениң делегейде бедик ат-алдары—бодунуң сорук кинрикчи күш-ажылы-биле бистиң Төрээн чуртувустуң камгаланыр аргазының күчү-шыдалын улгаттырып. Совет Эвилелиниң делегей кырынга үреттүнелдиг ажыл-чорудулгалыг болуруңга быжыг үндезинин тургузуп чүрээр бистиң улузувустуң ачы-хавыязы-дыр. Ол—Октябрьның ыдыктыг түгүл, Ленининиң түгүл бедик түңнүшаан, коммунизм тургузуушкунунуң оруу-биле совет улусту бүзүредир аппар чыдар бистиң Коммунистиг партиявыстың ачы-хавыязы-дыр.

Партиянын соңгулдага кирип турары ёзулуг улусчу программа дээш бүгү совет кижилер боттарының бадылаашкыннарын сорук кирипшкин-биле бөөр дээрзинге бүзүредип өлеренирин чөпшээреп көрүнөр, эңгер. Бистиң ленинчи партиявыстың бүгү политиказында чоннуң эргеажыктарының дугайында, чоннуң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салышкыны сиңиннекен. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү ажыктарының блогунуң кандидаттары дээш бадылавышаан, совет кижилер социалистиг Төрээн чуртунуң экономиктиг болгаш камгалал күүсүнүң быжыглаар дээш, улустуң чаагай байдалының, улустуң культурузының өскүдээн дээш, бүгү делегейге быжыг тайбын дээш бадылаарлар.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң соңгулданың хүнү—бистиң Төрээн чуртувустуң чаа-чаа чедиишкиннериниң баштайгы медээлекчизи, партияның болгаш чоннуң бүзүлбас чаңгыс эвиниң болгаш сыры каттыжыышкынының чырыткылаачак кежигүзү болуру чиглиниг чок.

Бистиң өндүр чаагай совет улузувус болгаш оон шылгаттынган авангардызы—Ленининиң алдарлыг партиязы делегерзин!

Партияның болгаш улустуң бүзүлбас чаңгыс эвиниң боттанышкыны—коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогу делегерзин!

(Эш Л. И. Брежневтиң чугаазының улуг ынчаңгей-биле дыңнаан болгаш уругчулелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган).

АСКЫМ-КЕЖИИ

Частың башкы айы—мартның 12. Бөгүн бистиң республиканың бүгү хамаатылары өөрүшкүлүг байырлалда. Бо байырлалдың хүнүнде ёзулуг улусчу соңгулданың чурту—Совет Эвилелиниң хамаатызының соңгуур эргежимниң дугайында бодап келир-дир. Советтер — ол дээрге ёзулуг улусчу эрге-чагырга. Оңче чоннуң эң-не төлептиг төлээлерин соңгуп турар бис.

Мен 1893 чылда, ынчангы Тываның араттары амгы соңгулда чүрүшүнүң дугайында бодавайн-даа чөрээн үеде, төрүттүнген мен. Назынымның 74-нү чылында база бир кайгамчык солуп, өөрүшкүлүг үеним чурттап эртип тур мен. Чүл дээрге бо соңгулда бүгү совет кижилер аас-кежиктиг чуртталганы чурттап эрткенинниң чартык чүс чыл болурунуң байырлалын күш-ажылчы сөңүг демдеглеп эрттирер дээш бедик кедүлүүшкүнүнүг ажылдап турар кайгамчык өйде эртип турардыр. Муң-муң бадылаашкыннарга үнүп кадар, чөргээр эргелиг болганым—улуг аас-кежиктиң!

Барык-ла 14 чыл дургузунда мал малдап келдим. Назылап кырызыпза-даа малчым ажыяыннуламчылап. Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырының хөйжүзу Сергей Шактар-оолдуң дузалакчы кадарчызы болуп ажылдап турар мен. Бистиң малчымнарывыстың аразында күүрүне эрге-чагыргазынга соңгударынга төлептиг эштер кайы көвей. Оларның чижээнге бөгүн депутатка соңгудуп турар мурнакчы хөйжүлар Ховалыг Дадар-оол, Сат Мижит-Дөржу, Антонина Аммрбит сугларны ап болур. Бо дээрге чылдан чылче бедик көргүзүглөр дээш сагыш аарып чоруур, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр эрес-шудургу шалыпчылар-дыр. Бөгүн оларның коданнарындан төрүттүнген чаш малдың чаңгызы-даа хөрээваан. Бо эштерге улуг бүзүрөл-биле бадылаар мен.

Кандыг-даа капиталистиг чуртта бөдүүн ажылчын кижиге, бистеге ышкаш, ындыг бүрүн эргенни тывыслайн турар. Бистиң совет кижилер харын боттарының эргечагыргазынче эң төлептиглерни бадыпавышаан, соңгулда хүнүнге күш-ажылчы бедик түңнелдерниг нээп турар. Бистиң ажаап тураривыс төрүүр 304 баш хөйнүң бөгүнге чедир 250-ни ооллаан, ынча хураган чөтче-менди кажгалап алдынган, эки доругуп турар.

Мээң чурттап эртип турарым бөгүнгү кайгамчык чаа үеним алган-йөрээвишаан, бистиң ынак Төрээн чуртувустуң моон ыңайгы хөгжүдезинге хемзиг-даа боя, төлептиг үлүүм киирер дээш бүгү-ле арга-мергежилимни аныяк малчыннарга дамчыдар мен. Улусчу эргеэ-чагыргаже бөгүн бадыладып турарлар дег мурнакчыларның хүрээлеңи моон соңгаар улам көөдезин!

Маа СЕДИЙ-ООЛ,
кырган соңгукчу.

Сөзүн ээлээн

РСФСР-ниң Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң болгаш чер-чер советтериниң соңгулда хүнүнге чедир тракторлар септелгезин доозар хүрээлгени Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа» колхозунуң механизаторлары алган турган. Оларга сөзүн ээлеп шыдааннар. Септелгеге механизаторлар Колдук Семис-оол, Назыты Кара-оол, Дмитрий Салчак, дарган Өлчей Бай-Кара идепкейлиг киришкеннер.

Колхозтуң ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чылынга бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкинниг ужуражыр хүлээлгени алган, районнуң өске ажыл-агыйларын кыйгырган.

А. ДОҢГАК.

Хойжу биле башкы

Доңгак Мазыкы Бичe-оол Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң мурнакчы хойжуу. Мурнунда соңгулдада Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга соңгуткан, а ам база катап Каргының № 25 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаттың кандидадынга депшиттиргеп.

Мал ажылынга үре-түңнелдиг ажылдааны дээш, «Күш-ажылга шылгарал» деп медаль-биле 1966 чылда ол шаңнаткан. Амгы үеде оон коданында 260 ажыг хой ооллаан. Чаш хураганнар шуптуу менги дорупуп турар.

Мурнакчы хойжу Октябрьның Улуг революциязының 50 чыл болган оювга чедиишкинниг ужуражыр сорулга-биле 100 хойдан-на 100 хураганы, бир хойдан 1.5 кг дүктүү кыргып алырын болгаш 100 тонна сигенни белеткээрин хүлээнтеп.

* * *

Бай-Тайганың Мугур-Аксы сес чыл школазының башкызы Ария Шожаловна Салчак келир үениң салгакчыларын кижизидеринге кызымаккай чоруун көргүзүп турар. Бодунуң кол ажылындан ажыда хөй-ниитиниң даалгаларын күүседиринге ковчуг идепкейлиг. Ол «Малчын» колхозтуң Чаа-Суурда хөрээженнер чөвүзелиниң даргазы. Школа болгаш уруглар садыы чугайлаарынга болгаш өске-даа хөй-ниити ажылдарынга хөрээженнериниң күжүн организастап келген.

Бай-Тайга район Советиниң депутадының кандидадынга Ария Шожаловна Салчакты дешиттиргени черле чөптүг. Бөгүн соңгукчулар төлептиг кандидаттар дээш бадылаашкының бээрлер.

Д. ХӨЙЛАК-ООЛ.

СОҢГУП ТУРАР КИЖИЛЕРИВИС ДУГАЙЫНДА

ЧЕТТИРДИМ

Бичемден-не ада-нем чок өскүс калган турган мен. Мени өстүрүп доруктурган удус—Чербинин уруглар бажыңының башкылары, кижизидикчилери (ам ында школа-интернатты ажыттыкан). Ында дугайында сагыш салышкын бистиң чуртувуста бирги черниң айтырыы. Ылаңгыя бичии чаштарның болгаш аныяк өскенниң келир үезин дээш бистиң күүрүневис хүн бүрү сагыш салып турар. Оон ачызында азыран кадагалаар ада-неэ чок өскүстер безин, бүгү уруглар-биле бир дөмей кижизиттинип турар.

Уруглар бажыңынга турганым соонда, Чербинин школа-интернадынга сески классты доозкаш, Кызылдың музыка училищезинге өөренир дээн күзелимни чедип алган мен. Музыка талазы-биле билиг чок кижиге өөренири баштайгы үеде берге боон турган. Ынчангаш сургуулдарны белеткел курузунга база өөредип турарының ужуру ында.

Бирги курстуң бирги семестриниң экзаменнерин багай эвес дужаадывыс. Чедип алыр професспям—клуб ажылдакчызы. Баянга, фортепьянога ойнаарын биске өөредип турар. Бичии-даа ойнап билбес турган, ам өөренип алдым. Башкызыс Борис Семенович Петраков бистиң кызымак өөредип турар. Фортепьянога башкым — Ростислав Кенденбиль. Музыка талазы-биле тускай ортумак эртемни чедип алган, клубтарга барып ажылдаар бис. Тускай эртемниг клуб ажылдакчызы кижиге чүгүлээ бүгү-ле билиглерни биске өөредип турар.

Бо чылдың март 12—хөөн амыдыралымга база бир үттүндүрбас хүнүмнүң бирээзин. Он сес харны харлап, чоннуң төлептиглери дээш бадылап, хамаатыга хүлээлгемни ән-не баштай күүселирим ол. Совет хамаатызы кижи ажылдаар, өөренир, дыштанып эргелиг. Ол болуунуң чуртунуң ёзулуг ээзи боор, эрге-чагырганың дээди органнарын соңгуурунга кирип турар. Совет демократия ән-не улусчу. Чоннуң депшиткеннериниң аразында малчын, башкы, эмчи, артист, ажылчын дээш кандыг-даа мергежилдиг кижилери бар-ыр.

Мээң баштайгы киржирим соңгулда кампаниязы совет улустуң бүгү чуртта ажыл-ишчи кодурлуушкунуунуң үезинде эртип турар. Октябрьның 50 чыл оон чедиишкинниг утпкууру дээш белеткел, чарыш кайдада калбарган. Бистиң училищеним сургуулдарының мурнунда турар чүгүлээ сорулга болза коончуг эки өөредилге. үлегерлиг чүрүм-сагылга, хөйниитиниң ажылынга идепкейлиг киржир кижи болур. Республиканың музыка культуразының төөү—бистиң училишевис болганда, оон кижизиттирген-неринге бистер, чон ортузунга музыка культуразының тарадыкчылары болуур болгай бис. Ынчангаш амдыгаалыктан эгелеп, профессионал белеткеливисти бедидер дээш чүткүлүг өөренип турар бис. Мен бодум бирги курстуң бирги семестриниң экзаменнерин эки дужаадым. Ылаңгыя тускай эртемнерже кичээнгей салып, эки шинчээдип алырын орааладып турар мен. Моңу чедип алырынга мээң башкыларым улуг дузаны чедирип турар.

Бирги курсчуларның комсоргу кижи болганымда кылыр ажылдар-даа хөй. Чедир кылдынамайн турар чүүлдерни моон соңгаар-даа боттандырып чорудар бис.

Бөгүнгү соңгулдага киржип тура болуунуң бадылаашкыныңы Төрээн чуртумнуң улам ыңай чечектелиишкини, амыдыралдың улам-на чаагайжыыры, байлакшыыры дээш бээр мен. Совет улус коммунизмин тургузуп, хүн келген түдүм чаа-чаа базыннарны кылып турар. Бистиң сургуулдарның эки өөредилгези ниити херекке бистиң салышкынывыс ол болур дээрзин билип турар бис. Шак мындыг кайгамчык үеде төрүттүнгеш, өзүп кижизиттинип, эртембилиг чедип ап турарым дээш. Коммунистиг партияга, Совет чазакка четтирдим.

Зоя МААДЫ,
аныяк соңгукчу.

АГИТПУНКТ СОҢГУЛДА БУДУУЗУНДЕ. С. Феоктистовтуң фотозу.

Очерк

КИЖИ ЫНДЫГ БОЛУР

Ортумак сыннык, хүлүмзүрүй каапгарга, диштерй түң дег агартыр көстүүлеп келгилээр, уруттуннас метпетер семис-даа эвес, мөчек-мөчек шыңганнарлыг, сиңреш мага боттуг, үш-баш чок шуугап-даа чорбас — сеткилдиг хайыыкан бодалын ажыт-чажыт чокка алыс дорт шыны-биле чугаалаар, дөртен харны ажа-даа дүжүп чорза, үжен ажыг харлыг хире көстүр бо кижи-биле ужурашкан, чугаалашкан саныңдала, оон биче сеткилдиг, бөдүүн ажыл-ишчи амыдыралын каракка көзүдүр бодап, ёзулуг күш-ажылчы кижи ол болбазынпа, чоңугга кижи ынчаар бараан боор-ла болгай деп өөрүшкүлүг бодалдың ,эреминге үр-ле ажиндирип артып каар мен. Бо удаада база-ла оон-биле сеткил хандыр хөөрештим, тургузукчу улуг ижин сонуургап таныштым.

Часкы хүнүңүң сарыг хередерни соңганың кылаң-чырык шиидерни өттүр дээп, үдүртүүнүң чаа келген солуннар коончуг орган өрээлин өөрүшкүлүг чырыы-биле чырыдып туру. Хаяа дээрге хар дег ак көстүр.

— Улуг Октябрьның ачызында, орус улустуң ак-дүңма улуг дужаанының түңнелинде, тыва улус аас-кежиинниң дарганы болганы бо шыкажыл — деп, Семен Баян-оолович эрес-сорук киржип чугаалады.—Чүве биибес карацгы-бүдүүлүк деп чорук төгенчиг-зе. Сүт-Холге баштайгы колхозтарның организастатыныш турганың сактып ор мен. Ийи-чаңгыс хууда өөрүзүрек кижилер аңаа боттарының күзелсоруун каттыштырбайн турганнар.

Семен Баян-оолович Сандан оң холу-биле катташкак сыгыларлыг хаваан сүйбэй түткулап, бир-ле чүвени боданып олур. Чурттап эрткен амыдыралын чүрүй бодап органы ол боор.

Ынчан 1950 чылдың үеэш. Хып дээн чалыы назынныг аныяк оол Семен Сандан Хөр-Тайга сумузунуң дарганынга ажылдап эгелээн. Чоннуң амыдыралы дээрге хайыыкшыкыныыл. Кызаа чогуур ажыл дээрге башка сымнас, эгинге уруттуннас. Ынчан бир-ле дугаар сорулгаларының бирээзи: чаа тургустунган колхозту экономика талазы-биле быжыглаары, чоңнуң чаа колхозчу амыдыралче хаара тудары турган. Маңаа ән-не чөптүг, кандыг-даа хажыдыкшкын чок таймылбыр-суртаал ажылын чон ортузунга чорударын эң-не чугула апарган. Ынчангаш Семен араттарның өг-өрегелерин эргилдир кезии чоруп турган:

— Колхозчу амыдырал дээрге — күжүн-демин каттыштырып, хөрөңгизин кадып турган, чаңгыс өгнүң кады төрээн алышкы, үгбашкы уруглары ышкаш тургузукчу улуг күш боол чурттаары ол шыкажыл. Чаа шагның шапкын хөгжүлдеэн чаңгыс шак-даа маңаар эвес, чүнү бодап орар бис—деп, чүвенин шыныы-на сөглеп турган.

— Ол-даа чөптүг-дур. «Демниг саласкан төве түдүп чээн» деп үлегер чугаа бар болгай—деп, араттарның хөй кезии алыс чүвенин эчизии бодап, баштайгы-ла хураа-суглаа чыыштарынга өргүүдел-биижин түдүп алган кээп турган.

Ынчаарга ийи-чаңгыс кижилер—аргазынга өөретпээн дээр. Ам-даа хуу өөнүүректер база-ла турган. Олар дүшке-даа макпас, мынча дигиизээр турган:

— Чүвенин хевирин бичии маңаа көөр-дүр, ирий сөөлүүредир колхозка киргей бис аан...

Семен Баян-оолович оң үеде кады ажылдап турган өөрү Ондар Даваа. Ооржак Чөнүкпей болгаш өскелер-даа чоннуң бедик хүндүткелин ак сеткилдиг ажылы-биле чедип алган. Олар аныяк суму дарганының үйгу-чыдын чок, амыр-дыш сагыныкайн ажылдан турарын магадаар турганнар, чүгле магадаар эвес, а харын аңаа арга-сүмеэн айтып берилээр.

1950 чылдың магалыг чаагай чазы дүшкен. Шашкын Хемчикиңнүң улуг дургаар чодураалар, чыжырганнар, талдар чечектелип частып үнген. Хемчик улуунуң чоңнуң амыдыралы ол чазын база-ла бир янзы—чаа хогжулдениң үе-чадавыче кирипкен. Барык бүгү-ле араттарның өрелери каттыжып кээп, чаа колхозтуң үндезин өзээн тургусаан. Үш дакпыр деминг күш—чаагай амыдыралдың база бир бурунгаар базыннары ынчаар хайыгып үнген.

Семен Баян-оолович өскен-төрээн черинин, өргүн чаагай чоңунуң колхоз тургузуп каттыжарын мынчаар көрүп, ону организастаарынга улуг-хуузун киргиштирген.

Семен Баян-оолович көдээге он бир чылдың дургузунда Советтер ажылынга, партия ажылынга ажылдап, чоннуң хайыыкан амыдыралының ортузунга улам-на үгаан-медел кирип, үнген хүнүңүң хереливче утку баскан чырык-чаагай амыдыралдың, төрээн чоңунуң ажыл-херээ-биле салым-чолун каттыштырган.

1957 чылда Семен Баян-оолович ажыл-амыдырал дайы-биле Кызылга кээп чурттай берген. Ол өзүп орар тыва ажылчын аңгымын одурууна кирип, тудугжу болуп ажылдап эгелээн. Оон бээр ам он чыл четкен. Бо үеним дургузунда оон ажылчы-амыдыралынга кандыг өскерлиишкиннер, болуушкуннар болбады дээр. Бо чылдарның дургузунда ол бызаңчының, арматурщиктиң, бетонщикүүн нарын мергежилинге өөренип алган. Чомга-хөйге биилвингир ураи-шевер тудугжу болу берген...

...Енисей кварталының база бир алдан аал чурттаар бажыңының хаанын улам-на бедидир салып, Санданың тудугжу эң-өөрү хей-аът кирген ажылдап турганнар. Ол үеде дуржулгалыг тудугжу төрээн хоорайы Кызылын сеткил ханып, улуг өөрүшкү-биле эргилдир көргүзээн. Каш-каш каът даш бажыңнарның кылаң-чырык шиилдиг соңгалары үүн херелиңден чайыннадып, асфальтылыг делгем, узун кудумчулар-биле янзы-бүрү машиналар өрүкүдү шуужуп тургулаан. Ажыы-биле чугаалаарга, Семен Баян-ооловичиге чүдеп өөрүшкүлүг боору черле албан. Чүге дээрге бо чалыы хоорайның мынт болгаш даш-даа тудугларынга оон шевер холуңүн салаалары дегбээп мындыг тудуглуг кварталга черле саннып. Тудугжуның нарын мергежилин чедип алгандан бээр дуржулгалыг тудугжу та чеже аныяк кижилерни тудугжуның уран

ууриге туйбулар салыр апааргадемгилерин чаныңга тургузуп алгаш боду салбышаан, аңаа туйбуларны кайдыг янзылыг эштештирерин тәйлыбырдай тыртып бээр. Оон соонда хендир хергеш, оон-биле чижеглеп бичии-даа үндүрүк-кинрик салыг болдурбазын сүмелээр.

Хоочун тудугжунуң ам өөредип, арга-мергежилин айтып берип турар өөреникчилерин ол. Чаа-да күш-ажылчы базым-биле амыдыралдың делгем оруунче киришкен бо аныяк кижилер Ак-Туруттуң уруглар бажыңынга кижизиттингеп, оон соонда тудуг училищезин доозкаш, бо бригадага ажылдап келгеннери ол. Оларны ёзулуг тудугжулар кылып каар дээш Семен Баян-оолович бүгүде сеткилин салып турар.

Бир-ле хүн мындыг таварылга база болган. Алдын-оол биле Депил-оол ажылга үнмейн барган. «Бүгү бригаданың кежигүнүлери оларже улуг кичээнгейин салып турда, барыла дузазын көргүзүп турда, ана болбаан-на төлдер-дир бо—деп Сандаи бодаңган.—Боларның-биле чугааны шыңгыы чорутпас болза, чүвенин хевири черле хоржок болганыңча хураган чөтче-менди кажгалап алдынган, эки доругуп турар.

Мээң чурттап эртип турарым бөгүнгү кайгамчык чаа үеним алган-йөрээвишаан, бистиң ынак Төрээн чуртувустуң моон ыңайгы хөгжүдезинге хемзиг-даа боя, төлептиг үлүүм киирер дээш бүгү-ле арга-мергежилимни аныяк малчыннарга дамчыдар мен. Улусчу эргеэ-чагыргаже бөгүн бадыладып турарлар дег мурнакчыларның хүрээлеңи моон соңгаар улам көөдезин!

Маа СЕДИЙ-ООЛ,
кырган соңгукчу.

Сөзүн ээлээн

РСФСР-ниң Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң болгаш чер-чер советтериниң соңгулда хүнүнге чедир тракторлар септелгезин доозар хүрээлгени Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа» колхозунуң механизаторлары алган турган. Оларга сөзүн ээлеп шыдааннар. Септелгеге механизаторлар Колдук Семис-оол, Назыты Кара-оол, Дмитрий Салчак, дарган Өлчей Бай-Кара идепкейлиг киришкеннер.

Колхозтуң ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чылынга бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкинниг ужуражыр хүлээлгени алган, районнуң өске ажыл-агыйларын кыйгырган.

А. ДОҢГАК.

Хойжу биле башкы

Доңгак Мазыкы Бичe-оол Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң мурнакчы хойжуу. Мурнунда соңгулдада Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга соңгуткан, а ам база катап Каргының № 25 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаттың кандидадынга депшиттиргеп.

Мал ажылынга үре-түңнелдиг ажылдааны дээш, «Күш-ажылга шылгарал» деп медаль-биле 1966 чылда ол шаңнаткан. Амгы үеде оон коданында 260 ажыг хой ооллаан. Чаш хураганнар шуптуу менги дорупуп турар.

Мурнакчы хойжу Октябрьның Улуг революциязының 50 чыл болган оювга чедиишкинниг ужуражыр сорулга-биле 100 хойдан-на 100 хураганы, бир хойдан 1.5 кг дүктүү кыргып алырын болгаш 100 тонна сигенни белеткээрин хүлээнтеп.

* * *

Бай-Тайганың Мугур-Аксы сес чыл школазының башкызы Ария Шожаловна Салчак келир үениң салгакчыларын кижизидеринге кызымаккай чоруун көргүзүп турар. Бодунуң кол ажылындан ажыда хөй-ниитиниң даалгаларын күүседиринге ковчуг идепкейлиг. Ол «Малчын» колхозтуң Чаа-Суурда хөрээженнер чөвүзелиниң даргазы. Школа болгаш уруглар садыы чугайлаарынга болгаш өске-даа хөй-ниити ажылдарынга хөрээженнериниң күжүн организастап келген.

Бай-Тайга район Советиниң депутадының кандидадынга Ария Шожаловна Салчакты дешиттиргени черле чөптүг. Бөгүн соңгукчулар төлептиг кандидаттар дээш бадылаашкының бээрлер.

Д. ХӨЙЛАК-ООЛ.

СОҢГУП ТУРАР КИЖИЛЕРИВИС ДУГАЙЫНДА

Редактор К. К. КУДАЖИ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

С. ТОКАНЫҢ

март 12-де

„БОТТАНГАН КҮЗЕЛ“

деп шиизи болур.

Шии кежээкинин 7 шакта эгелээр.

Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

КИНО

МАРТ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Ёзулуг кижи дугайында төөнү» 10, 12. «Баштайгы перчатка» 2, «Угбазы» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аңаа эвес хоорай» 9.30. «Солдаттың адазы» 11, 1. «Эзизиргей эримге» (1-ги, 2-ги серилдары) 3, 5.50, 8.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10. «Барабаннын хан» 11.15, 1.15. «Төрээн чуртунаан ыраакта» 3.15, 5.15, 7.10, 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Биче сержант болгаш өскелер-даа» 9.30. «Өскө ат» 11.20, 3, 4.50. «Шөлазы «Бөрү» 1.15, 6.40, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, көзээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көзээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш амыдырал кылдыстериниң 21-27, иштики информация кылдызының 20—60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн барганга 32-75 телефонче долгаан.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Парлаага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ГС—00290.

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ЧАЙЫННАЛЧАК ТИИЛЕЛГЕЗИ

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛДАА

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үнелеп чыткан

1967 ч. МАРТ 14 ВТОРНИК № 61 (6698).

Өртээ 2 көп.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИН ЧЫЫЛДЫРАР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң докпаадымы болза: Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Соведининиң ийиги чыыжыгының бирги сессиязын 1967 чылдың март 30-да Кызыл хоорайга чыылдырар.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң секретары
К. ДИИГА.

Кызыл хоорай.
1967 чылдың март 13.

• БЕДИК ИДЕПКЕЙ, ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУК

«Бүгү эрге-чагырганы Соведтерге!»— деп, ленинчи дайынчы пазуунуң адаа-биле 50 чыл мурнунда Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээш, делегейде бир дугаар ажылчын болгаш тараачын күрүне тургустунган. Бүгү эрге-чагырга Соведтерге шилчээн чаа күрүне—Совет Эвилеги тиилээн социализмниң күчүлүг чурту, хостуг болгаш дең эргелиг ажы-дүмчелиишпи нацияларның күрүмези, коммунизмниң туң тудуучузу болу берген.

Бежен чылдарның дургузунда бистиң күрүмевистиң бүгү-ле херектеринге, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң бүгү-ле нарын база берге сорулгаларын шиитпирлээринге ажыктыг чоннар депутаттарының Соведтери чугула рольду ойнап келген. Соведтер дээрге күрүне эрге-чагыргазының эң-не хөй төвээленчилериг органнары болуур.

Бүгү эрге-чагырга Соведтерге шилчээнден бээр бежен чылдың дургузунда оларга соңгулдалар ажын-дээ, чажыт-дээ бадылаашкынының эргазы-биле хөй удаа болуп келген. Бо чылдың март 12-де Соведтерге соңгулда Россия Федерациязынга болгаш оон өске тос эвилевдешкен республикаларга, оон иштинде Тыва АССР-ге болуп эрткен.

Дээди Соведтерге болгаш чер-чер Соведтеринге соңгулдакың хүнүнде совет кижилер боттарының политиктиг бедик идепкейин, эң-не организастыг чоруун болгаш чаңгыс эп-сеткилдиин база катап көргүскен.

Тыва автономнуг республиканың чер бүрүзүнге бадылаашкыннарга соңгуучуларның бедик кодургуушкун-биле киришкенинниң дугайын чамдык баштайгы сан, фактылар тодаргай хереченип турар. Бадылаашкының баштайгы шактарында-ла хөй-хөй соңгулда участоктарының соңгуучулары боттарының хамааты хүзээлгезин күүседип, бадылаашкынын бертилээн. Чинээ, Улуг-Хем районнуң Хөнчүк болгаш Алдыы-Шынаа соңгулда участоктарынга даңзыда киргеи соңгуучулар боттарының бадылаашкынын бээрин эртенгиниң чеди шакта-ла доозупкан. Өвүр районнуң соңгуучуларының 85 хуузу бадылаашкынының баштайгы ийи шагында-ла хамааты хүзээлгезин күүсеткен. Ол ышкаш бедик идепкейлиг болгаш организастыг чоруктуң чижектерин чер бүрүзүнден хайыу көргүзүп болуур.

Соңгуучуларның политиктиг улуг кодургуушкун-биле бадылаашкынга киржип турарының дугайында медээлер оңруг соңгулда комиссияларынга болгаш республиканың төп соңгулда комиссиязынга үзүктел чокка иэзлэ турган. Хүндүскүнүң 12 шакта республиканың бүгү соңгуучуларының сезен ажыг хуузу бадылаашкынга киржип, боттарының чаңгыс эп-сеткилдиин көргүскеннер. Оон иштинде Өвүр, Бай-Тайга, Эрзин районнарның даңзыда киргеи соңгуучулары бадылаашкынга шуптузу киржипкеи турган. Кемзээкиниң 6 шакта Тоджу болгаш Тес-Хем районнарының соңгуучулары боттарының хамааты хүзээлгезин күүсеткен. Ол шакта республиканың 196 соңгулда участоктарының 121 соңгулда участоктарынга даңзылаткан соңгуучулар соңгулдага чүс хуу киришкен турган. Никити республиканың хуузу 98,7 четкен.

Бо дээрге совет кижилерниң боттарының хамааты хүзээлгезин күүседиринге кажан-даа, каяа-даа, кандыг-даа ажыл-херектерге кайгамчыктыг чүтүлдүүнүң болгаш политиктиг медерелиниң бедзээниниң чабынналчак херечизи-дир.

Советтерге соңгулда дээрге совет кижилерниң чүгле идепкейин болгаш организастыын илередип турар эвес, харын база оларның патриотизмин, бөгүнгү аас-кежиктиг чурттарга дээш өөрүшкүзүн, келир үеге быжыг бүзүреливин. Коммунистиг партияга болгаш Төрээн чуртунга кызыгаар чон ынакшылдыын, коммунизмниң херээнге бердингенин илередип турар. Чөвөн-Хемчик районнуң Шеми чурттуг 96 харлыг Кара-Сал Тараакай бадылаашкынының берип тургаш, бодунуң бодалын ынча деп илередимен:

— Тозан алды чыл иштинде чурттап келгеш, мени черле чүнү көрбээн кижи дээр боор! Эрги үениң чагыргазыкың ырмасынчыг кадыг-дошкун дарлалын-даа көрүп келдим. Совет эрге-чагырганың магалыг чаагайын-даа көрүп чор мен. Совет эрге-чагырганың соңгулдазынга хөй удаа киржир аас-кежиктиг-даа кижи-дир мен. Ынчангаш «көрбээн чүвезин чок, кодурбээн хөнзэ чок» кыргаиның мээң бадылаашкынын тайбыңга салыышкын болзун. Вьетнамда америк халдакчыларга сөгүг боолзун!

Соңгулда кампаниязы чоруп турар үеде соңгуучулар боттарының ажыл-херекчи саналдарын берип, Советтерниң ажыынга четпестерни демдеглеп, хөй-хөй чугула айтырыгларны кодурүп турганнар. Ол бодаларын олар бадылаашкынын бээрде база илередип турганнар. Ол дугайын соңгулда бюллетеньнерине бижээн хөй-хөй демдеглелвер илередип турар. «Чагыгларывысты утпаңар!», «Чанга төлептиг бараан бол!», «Бистиң идегелмисти шынзытсын дээш бадыладым» дээн чижектиг сестерни бюллетеньнерге соңгуучулар бижигилээн.

Бо дээрге бодуның күрүнезиниң ажыл-херектериниң дугайында, чонның чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыын дээш соңгуулуп турар депутаттарга чагыг-даалганы берип турары ол-дур.

Март 12-де бистиң республиканың соңгуучуларының бадылааны 2883 депутат соңгуучуларның чагыг-даалгаларын күүседир дээш ажылдаарынга төлептиглер. Олар коммунистиг ёзу-биле чурттап, ажылдаарынга боттарының үлегер-чижээн көргүзүп, күрүне эрге-чагыргазының бүгү ажыл-херектерин чер бүрүзүнге эргелеп башкарар төлептиг кижилер-дир.

Соңгулданың бүдүүзүнде бистиң партиявыстың Төп Комитединиң чугула документизи — «Ажылчы чоннар депутаттарының кезээ болгаш суур Советтериниң ажыын эжиидер дугайында докпаалы» парлаттынган. Ол болза Совет эрге-чагырганың ажылын улам сайзырадыгайындаа дугайында Коммунистиг партияның улуг сагыш салыышкынын хереченип турар. Төп Комитеттиң бо докпаалы бүгү чер-чер Советтериниң ажылынга дайынчы программа болуур.

Март 12-де болган соңгулдага совет кижилер боттарының чаңгыс эп-сеткилдиг, организастыг болгаш идепкейлиг киржилгези-биле олар Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттымыышкынын, Төрээн чуртунга улуг ынакшылын база катап көргүскен.

Төрээн чурттуң чечектелиишкини дээш!

Кызыл

Эртенгиниң алды шак четкелектеле республика найысылалының соңгулда участоктарынче чон шуужүп, кудумчуларга хөглүг ыр-шоор, хөгжүм чаңгыланып эгелээн. Кижи бүрүзү бодунуң хамааты хүзээлгезин күүседиринче далаштып чоруп турганы ол.

Транспорттуң № 5 соңгулда участогунга 12 шак четпээнде-ле, соңгуучулар бадылап доозупканнар.

Тываның хомүр-дашчы суурларының бирээзи — Элегес-Аксының соңгулда участогунга соңгуучулар — дагжылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар бир эп-сеткилдиг чыглып келгеннер. Эртенгиниң тапты-ла алды шакта соңгулда участогунуң ажын ажыктыгнаган.

Бир-ле дугаарында Кызыл-Хаяк шахтазының чээрби ажыг чыл ажылдап келген, чаазылдырыкчы А. Таг-ба, хоочун ажылчын О. Сумбаа, аныяк слесарь А. Мальцев, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы шахтёр В. Роменский, шахтада 11 чыл ажылдап турар, «Шахтёрның алдары» демдектиг, чоокта чаа «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан К. С. Хүт олар баштай келгеш, хамааты хүзээлгезин күүсеткеннер.

— Бо чылын бистиң совет улус Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн демдеглээр бис. Делегейде эң-не баштайгы демократтыг чурттуң алдарлыг юбилейин чаа-чаа күш-ажылчы белектер-биле уткуурувче шахтёржу өөрүмнү кыйгырдым. Коммунистиг партия, коммунизм дээш бадыладым—деп, К. С. Хүт чугаалаан.

Дагжылар сууру Элегес-Аксының соңгуучулары дүүн үезинде боттарының бадылаашкыннарын берипкеннер.

Кызыл хоорайның хөй-хөй соңгулда участоктарынга соңгулда эң-не идепкейлиг эртип, улустуң политиктиг улуг кодургуушкунуун көргүскеи.

Хоорайның өске бүгү соңгулда участоктарынга ышкаш, Ленинниң № 7 соңгулда участогунга бо чугула кампанния база бедик кодургуушкунуут эрткенин демдегээр херек.

Март 12-де Кызыл хоорай байырлал шинчи кире бергеи турган. Дан бажындан эгелээш-ле ол-бо кудумчуларже чиик машиналар шуужуп-ла эгелээн. Соңгулда участоктарынче далашкан кижилериниң үнү дыңналып, хөгжүмүнүң таваначыг аялгазы чаңгыланып турган. Коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын бээр дээш соңгулда урнаиарынче шуптуу-ла кижилериниң далашып чоруп турганы ол.

Трактовыйның № 9 соңгулда участогунга соңгуучулар-даа эңдерлип келген. Оларның чамдызы хамааты хүзээлгезин күүседип, бадылаашкынын бергеш тарап чоруп-даа турар, а бир чамдызы боттарының ажыл-херээнин дутайын үр-ле хөөрежип турганнар.

Соңгулда урнаиынга нефтебазаның ажылчынны Оредора Игнатьевна Содуиаева чоокшулап чедип келди. Соңгулда урнаиынче бюллетеньнерин суткап, «Уруглар, — бистиң келир үевис. Оларның аас-кежии дээш бадыладым» деп чугаалаан. А. СОДУНАМ.

Март 12-де Кызыл хоорай байырлал шинчи кире бергеи турган. Дан бажындан эгелээш-ле ол-бо кудумчуларже чиик машиналар шуужуп-ла эгелээн. Соңгулда участоктарынче далашкан кижилериниң үнү дыңналып, хөгжүмүнүң таваначыг аялгазы чаңгыланып турган. Коммунистиниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын бээр дээш соңгулда урнаиларынче шуптуу-ла кижилериниң далашып чоруп турганы ол.

Трактовыйның № 9 соңгулда участогунга соңгуучулар-даа эңдерлип келген. Оларның чамдызы хамааты хүзээлгезин күүседип, бадылаашкынын бергеш тарап чоруп-даа турар, а бир чамдызы боттарының ажыл-херээнин дутайын үр-ле хөөрежип турганнар.

Соңгулда урнаиынга нефтебазаның ажылчынны Оредора Игнатьевна Содуиаева чоокшулап чедип келди. Соңгулда урнаиынче бюллетеньнерин суткап, «Уруглар, — бистиң келир үевис. Оларның аас-кежии дээш бадыладым» деп чугаалаан. А. СОДУНАМ.

Ак-Довурак

Тываның үлетпүрүүт төптериниң бирээзи Ак-Довурак хоорай март 12-де ёзулуг байырлал шинчи кирген. Бадылаашкынның шагы эгелээриниң мурнунда-ла хоорай автобустары, чиик машиналар ыңай-бээр чоруп эгелээннер. Аныяк, кырган кижилер машиналардан дүшкеш, соңгулда участогунче чоруп турганнар.

Участоктуң дежурныйлары, соңгулда комиссиязының кежигүннери келген соңгуучуларны хүндүлеп-биле утпуп алгаш, оларны бадылаар өрээлче чалап киирип турганнар. Даг-дүгү арыглаар фабрикаиың ажылчыны Евдокия Шишляева күш-ажыл, аас-кежии, коммунизм дээш бир дугаарында бадылаан.

Юрий Шагдырның удуртказы эдлээнин ажылчыннары даг-дүгү арыглаар фабрикада ажылдап турарлар. Ол эдлеч март 12-де ажылдаар турган. Ажылчыннар шупту 35 кижи соңгулда участогунга эртежик-ле болуу-биле чедип келгеш, баштайгы кижилер-биле кады соңгуп каапкаш, фабрикаже ажылдаары-биле база чорупканнар.

Хөй нацияның кижилери ажылдап, чурттап турар ол аныяк хоорайның соңгуучулары бедик кодургуушкунуут байдалга бадылааннар.

Чөөн-Хемчик

Баян-Таланың соңгулда участогу март 12-нин мурнуу чарыында-ла байырлал шинчи кире бергеи турган. Суурнуң чурттакчылары ол хүнүү өөрүшкү-биле маналп турганнар.

Эртенгиниң 6 шак. Машиналыг, аттыг кижилер участокка четкелеп келгеннер. Баштай келгеи соңгуучулар болза Кадыр-Оруктуң, Өзеи-Оруктуң, Ак-Шаттың, Баян-Тала бажының малчыннары. Олар 25-30 километр ырак черлерден болүк-бүгү-биле четкизеп келгиээш, коммунизм, аас-кежии, тайбың дээш бадылааннар.

Социалистиг Күш-ажылдың Мавдыры Ооржак Лопсаңчал, бызаңчы Монгуш Даваа дээш өске-даа хоочун кижилер баштайгы соңгуучуларбиле кады бадылаап, бадылаашкының бир үй-биле бээрииче бүгү соңгуучуларны кыйгырганнар.

Соңгулда участогунуң соңгуучулары эртенгиниң 9 шакта-ла шупту бадылапканнар. Районнуң өске черлериие соңгулда база-ла бедик кодургуушкунуут байдалга эрткен.

Каа-Хем

Россия Федерациязының, Тыва АССР-ниң Дээди Соведтериие болгаи чер-чер Соведтериие соңгулдының хүнү—март 12-де «Совет Тыва» совхозтуң клуубу байырлал шинчилиг шиметтингеи. Эртен эрте беш шакта-ла, соңгуучуллар аас-шиниң кыдыр кептиниикеи, боттарының депшиттеи кандидаттарын соңгуургуу-биле омак-хөглүг, ыр-шоорлуг кээп эгелээннер.

Эртенгиниң 6 шак. Соңгулда участогунуң даргазының оралакчызы Сергей Чаш-оолович Каваалай доозу чүве чугаалаан, соңгуучуларны чалаан.

Бир дугаарында совхозтуң почтачызы, эң улуг пазылыг Бадарчы Бавуу бюллетеньнин алгаи:

— Коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогуиуң кандидаттары дээш бадыладым. Бистиң чуртувустуң улам шинай чечектелири дээш, чонның аас-кежии, келир үези дээш бадыладым—деп ол чугаалаан, соңгулда урнаиынга бюллетеньнерин алгаи.

Оон дараазында совхозтуң аныяк механизатору бир дугаар соңгуучу Б. Мунзокпан бюллетеньнерни алгаи:

— РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведтериие база чер-чер Соведтериие соңгулдага бүгү совет улус-биле бир дөмей бадылаар аас-кежиктиг болдум. Мен механизатор болганымда бо төөгүлүг, юбилейлиг чыыда бедик будургуушкунуут ажылдаар дээш болумга бедиткеи хүзээлгеии алгаш, совхозтуң бүгү механизаторларын Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюига төлептиг ужуражырыиче социалистиг чарышче кыйгырдым—дээш бадылаан.

Суурнуң чурттакчылары эртенгиниң он шак ажыш турза боттарының бадылаашкынын бүрүн бергеннер.

Каа-Хем районнуң өске-даа соңгулда участоктарының соңгуучулары боттарының бадылаашкыннарын дүүн үезинде доозуп, бедик кодургуушкунуут бадылап доосканнар.

Тээли

Бай-Тайга районнуң төвү Тээли суурнуң чурттакчылары соңгулда участогунга эртежик-ле организастыг кээп эгелээннер. Участоктуң соңгулда комиссиязының даргазы бүгү соңгуучуларга байыр чедиргеш, бадылаашкынче чалаан. Тээли ортумак школазының өөреникчизи чаа он сес хар четчеи Чечек-Доңгул бижле 69 харлыг кырган Кыргыс Намвар бир дугаарында бадылааннар. Аныяк база хоочун салгалдың ол ийи кижизиниге соңгуучулар байыр чедиргеннер.

Мун ажыг соңгуучу эртенгиниң 10 шак үезинде-ле барык шупту бадылапкан. Соңгуучу бүгүү делегейге тайбың, аас-кежии, коммунизм дээш бадылаан.

Туран

Районнуң бүгү соңгулда участоктарынга соңгулда организастыг байдалга эрткен. Эртенгиниң 10 шак турда районнуң бүгү соңгуучуларының 80 хуузу бадылапкан турган.

«Искра» колхозта Ленинниканың база «Өөк» совхозта Малиновканың соңгулда участоктарының соңгуучулары эртеи 8 шакта-ла бадылаашкынын доосканнар. «Кызыл тараачын» колхозтуң Биледир, «Тиилелгениң» Сесерлиг участоктары 10 шакта-ла үзе бадылаан.

РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведтериие база чер-чер Соведтериие соңгулда районнуң бүгү участоктарынга бедик кодургуушкунуут байдалга эрткен.

Тоора-Хем

Тоджу районнуң ажыл-ишчилери бо соңгулдага база-ла идепкейлиг киришкеннер. Колхозчу суурларның соңгуучулары эртежик-ле соңгуп каапкан. Ол болза чонның угаан-медерелиниң бедзээниниң, партияның, улустуң херээнге бердингенин долуу-биле хереченип турар.

Соңгулда хүнүнде мунар аттар-ны, ишлерни тускайлаан турган. Соңгулданы чедиишчиниг эрттиреринге бүгү чүве таарымчалыг. Колхозтарның ийи фермаларының малчыннары болгаш Ырбанның ыяш белеткелчилери соңгулданы бедик кодургуушкунуут байдалга эрттирип, боттарының бадылаашкынын чайгылыш чокка бергеннер.

«Совет Тыва» совхозтуң Суг-Бажы соңгулда участогунуң даргазының оралакчызы Сергей Чаш-оолович Каваалай эртенгиниң 6 шакта соңгуучуларга соңгулданың ажыттынганын чарлап турары (солагай талазында чурукта). Ортузунда чурукта—бир дугаар соңгуп турар механизатор Борис Мунзокпаннын бадылаашкын бюллетенин ап турары.

Он талазында чурукта — персональдыг пенсионер Александр Александрович Исламов биле оон өөнүң ээзи Пелогея Леонтьевна оларның соңгуп турары. Кызылдың 9 дугаар соңгулда участогунуң соңгулда комиссиязының кежигүнү М. Л. Казанцев оларга соңгулда хааржаан эккелген. Александр Александрович ам 98 харлыг. Ол узун назынының иштинде Кызылга болгаш районнарга дыка хөй тудугларны туткан. Хоочун соңгуучу соңгулда бюллетенин хааржакче суп тура, мынча деп чугаалаан: —«Мен кырган тудугжу мен. Коммунизмнин чаа тудуглары дээш, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң блогу дээш бадылап тур мен».

А. СОДУНАМ биле С. ФЕОКТИСТОВТУП фотолары.

Өвүр

РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведтериие база чер-чер Соведтериие соңгулданың хүнү март 12-ни Өвүр районнуң бүгү ажылишчилери улуг өөрүшкү-биле уткааннар. «Коммунизмче оруу» колхозта Арыг-Бажының соңгулда участогу кажаигызындаа-даа хөлэээшкиниг турган. Участоктуң бүгү соңгуучулары эртенгиниң 8 шакта-ла бадылаашкынын доозупканнар. Чаа суурнуң соңгулда участогунуң соңгуучулары база-ла оларбиле дөмей болган.

Хандагайтының № 4 соңгулда участогунуң ажыи эртенгиниң 6 шакта ажыттынары биилек 87 харлыг пенсионер Саая Байысылан бюллетеньнерин бир дугаарында алгаш, оиу урнаже киир салып чыткап мынча деп чугаалаан: «Чурттаалгамның иштинде кандыг-даа чүвени көргеи мен. Бистиң бөгүнгү чурттаалгавыстың шаандакы амыдырал-биле деңнээр арга чок-тур. Совет чазакка, Коммунистиг партияга өөрүп четтиргенимни илереткиишаан, аас-кежии, коммунизм дээш бадылап тур мен».

Хандагайты школазының оңгу классчызы Дина Ооржак бир дугаар бадылап турарынга база-ла өөрүшкүзүн илереткеи. Соңгулда сөөлүнде Арыг-Бажының соңгуучулары шыдыраа оювун организастаавнар.

Редколлегия: Ш. Ш. Ооржак, Ш. Ш. Ондар, Ш. Ш. Ооржак, Ш. Ш. Ондар, Ш. Ш. Ооржак, Ш. Ш. Ондар,

ХУРАЛГА БОЛГАН ЧУГАА

Беш чылдың бирги чылында — 1966 чылда Кызылдың хлеб заводунун коллективи күш-ажылга бедик көргүзүүлөрни чедип ап, бүдүрүлгенин чыл планын ноябрь 21-де күүсеткеш, хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзинге санаткан. Планзан ажыр 270 мун рубль түнүг продукцияны бүдүрүп үндүргеш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 108.9 хуу күүсеткен. Чиг-этти, материалдарны, электри энергиязын, оларр чүүлүү камнап тургаш, 9,8 мун рубль камналганы чедип алган. Продукцияның шынары бедээн, ассортиментизи улгаткан. Алды чаа чогаадыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шингээдип алган. Ол чединшкиннерни чедип алырынга коммунистер организакчы болгаш мурнакчы ролин көргүскен. Завод бешки чылдың ийиги чылын база-ла эки эгелээн.

Партия организациязы коммунистериниң күжүн бүдүрүлгениң эң-не кол участоктарында таарыштыр тургускан. Олар авангарчы болуур ролин күүседип турааннар. Партийжи болгаш хөй-ниитичи саалгаларны күүседиринге олар чанчыкканнар. Коммунист А. И. Сорока — улусчу дружина командири, Н. И. Коренькова — улусчу контроль болдуунун даргазы. Шак ындыг саалгалардыг оске-даа коммунистерни хөйү-биле адап болур. Ол бүгүнү үк коллективте партия организациязының ажылының эки талалары деп санап турар.

Ынчалза-даа партия эге организацияларының ролин улам бедик көдүрер дугайында СЭКП обкомунуң үшкү Пленумунуң шиитпирлериниң дүүштүр көөрге, бо парторганизацияның ажылынга четпестер база барын коммунистериниң чоокта чаа болуп эрткен хуралы илереткен. Ылангыя комсомол организациязының ажылынга контроль болгаш башкарылга кончуг кошкак. Мастерлерниң, цехтер начальниктериниң болгаш бригадирлериниң онаашкан ажылга харыысалгазын бедидер талазы-биле дирекция-даа, парторганизация-даа кошкак негелделиг болуп келгенин коммунистер шын шүгүмчүлээн. Техниканың айтыл чок чоруун ханыларыны ам-даа чедип албаан. Коммунист эш Плешков боду безин машинага холуунун салаазын кемдедип алган. чартык ай хире ажылавааан.

Партия организациязы түгле бүдүрүлге айтырыглары-биле кызыгаарлаттынмайн, коллективке кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдарны холбаштырып чорударының чугулазын партия хуралы онзалап айыткан.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Бистиң календарывыс

ХОВАР МЕТАЛЛДАРНЫҢ ШИНЧИЛЕКЧИЗИ

Академик Николай САЖИННИҢ 70 харлааны

Бедик температураны болгаш механиктиг күжениишкиннерни ажып шыдаар, суук болгаш газ түүлдерге, кислы-бүрү хереленнишкиннерге алыспас, шак ындыг шынарлыг бойдуста безин чок материалдарны бүдүрүп кылырын амгы үениң техниктиг шапкын хөгжүдели негеп турар. Химиктиг ховар элементилерниң база-зынга үндезилээш, ындыг материалдарны бүдүрүп турар апарган.

Каттыжышкылынар болгаш холуксаалар хевирлиг ындыг металлдарны алаан хөй чылдарда эвээш хемчээлдерге бүдүрүп келген. Амгы ындыг металлдарны изигге шыдамык болгаш эң кадыг холукседдарны белеткээринге ажыглап турар.

Совет үеде түргустунган, ховар металлдар металлургиязының ССРЭ-ге үндезилекчизи академик Николай Сажин болур. Ол шылгарангай эртем-деп ховар металлдар технологиязының талазы-биле эртем шинчилелдериниң удуртукчузу болгаш организакчызы.

Инженер болгаш эртем ажыл-чорудулгазының 45 чылдарында академик Сажин болуунун өөренкилери болгаш эртем ажылдакчылары-биле кады 130 эртем ажылдарын кылган болгаш оларның хөй кезиин бүдүрүлгеде шингээткен.

1925 чылда фторлуг натрийни шелочулуг арга-биле үндүрүп алырын боттандырган, автор хереченнилин алган. Ол соолгу чылдарда Забайкалыеге алаан каш химия бүдүрүлгелерни организастаан.

Академик Сажинниң эртем ажыл-чорудулгазының 30 чылдары ховар металлдарның эртем-шинчилел институдунга эрткен. Баштайгы үеде ол сурьма талазы-биле ажылдын турган. Оон удуртулгазы-биле Совет Эвилелиниг металлдыг сурьманың бүдүрүлгезин организастаан болгаш 1935 чылда 150 тонна сурьманы бир-ле дугаар алган.

1936—1941 чылдарда Сажинниң удуртулгазы-биле оңнуг металлургиниң холуксааларындан висмутту болгаш моңгун суун үндүрүп алган. Ынчангаш 1939 чылдан эгелээш Совет Эвилели металлдыг висмутту болгаш моңгун суун ташпыкы чурттар-дан кижер соортпестей берген.

Делегейниң ийиги дайынынын чылдарында Николай Сажин чазактың даалгазы-биле камгалалга чугузаа хереглеттинер металлдарның болгаш холуксааларның бүдүрүлгезиниң чединшкининг организастаан. 1947 чылдан эгелээш, академик Сажин радиоэлектроникага болгаш радиотехникага чугула болук эртем ажылдарын удуртуп келген.

Металлдыг титанны бүдүрер талазы-биле ажылдарны академик Сажин удуртуп турган. Ам Совет Эвилели металлдыг титанны боду бүдүрүп турар чурт апарган.

Тергиин арыг ховар металлдарны үндүрүп алырын Николай Сажин удуртуп турган болгаш ам-даа удуртуп турар. Арыы ең-не бедик сурьма, висмут, индий, таллий, галлий, ниобий деп металлдарның бүдүрүлгезин ССРЭ-ге аңаа үндезилээш турган-скан.

Атомнуг энергияны тайбың сорудгаларга ажыглаарының талазы-биле Женевага болган Бүгү-делегей конференциязынга совет делегация үстүнде алдаанывыс ажылдарны илеткелдерге ажыглаан.

Академик Сажин хөй чылдарда башкы ажылын чорудуп турар. Ол ам Москванын Менделеев аттыг химика-технологиялыг институдунуң инженер-физика факультединиң профессору, ховар металлдарның технологиязын башкылап турар.

Эртем болгаш башкылаашкын ажылы база инженер ажыл-чорудулгазы даан чазактың алаан каш шанналдарын эртемденге тывыскан. Оларның арасында Ленин ордени, Күш-ажылчы Кызыл тукпун дөрт ордени бар. 1946 болгаш 1952 чылдарда академик Сажинге күрүне шанналдарын тывыскан.

Болдунун 70 харлаанын академик Сажин чогаадыкчы күштериниң чечектелиишкининиң үезинде үткүп турар. ССРЭ-нин Эртемнер Академиязында, «Билиг» ниитилелинде болгаш оңнуг металлургиянын эртем-шинчилел эвилелинде эртем-организакчы болгаш хөй-ниитки ажылын ол чорудуп турар.

(ПМА).

Экономикаже ханылаан

Кызылдың даараныла комбинады СЭКП-нин XXIII съездизининг шиитпирлерин амыдырала боттандырар совет чонунуң улуг сорулгаларынга дүүштүр алаан ажылды чорудуп турар.

Коллектив беш чылдың ийиги-зининң баштайгы айларында база өки ажылдап, сан, экономика талазы-биле быжыглыг, алаан туруштуг апарган. Даараныла комбинадының планнаашкынының болгаш экономиктиг ыдыг бериишкининиң чаа системазынче шилчиирине белеткелди чорудуп турары ажыл-херекке дегүмчелиг болган.

Даараныкчылар СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң (1965 ч.) шиитпирлериниг сорук кирип, ону амыдырала боттандырарынга хөй күштү салып тураалар. Хамыкты мурнай бүдүрүлгениң специализастаар дээш кылган ажылдарны демдеглээн. Мурнунда маңаа чээрби ажыг ассортиментиниң хептерин даарап турган. Бо хире хөй ишты кылыгаары бүдүрүп үндүрериниг комбинаттың бүдүрүлге шолуг тер, бригадалар аайы-биле специализастаттынган болуктер безин организастаар арга чок турган. Оон уламындан даараныкчы бригадалар барык хүнүнүң чыгы аңы-аңгы хептер белеткээр ужурга таварыжып, ажылдың шынарын экижидеринге улуг-ла кичээнгей салбайн келген. Ынчаташ эки үре-түңнелди чедип алыр дизе, номенклатураны кызыргаш эвээш хевирниң хевин даараварынга бүдүрүлгени специализастаары чугула дээрзин комбинаттың администрациязы, план, үчёт организацияларының үндезилеттинген саналшкыннар-биле бадыткап, үстүкү органнарже саналын киирген. Ам комбинат чаш уругларның, школачыларның болгаш херээженнериниң платьезинин, ажылчыннар кедер хевеннинг хеп даараварынга специализастаттынган. Чаа чылдан бээр комбинат программаны долузубиле күүседип келген. Эрткен чылда арткан пестерден хептн даарап сайгарары база бүдүрүлгениң херээ болгай. Ынчангаш коллектив ийи дашкыр күженишкинин үндүрген.

Планнаашкынының чаа системазынче шилчиирде бүдүрүлге фондуларының өртээн төлээр болгаш материалдыг мактал-шаңналдың фондузун тургузары, өскээр чугаалаарга орулгавың чогуур денгелин чедип алыры чугула. Комбинатта байдал кандыгыл? Хамыкты мурнай кол фондунуң ажыглалын көрээл. Чыл эгезинден бээр артык чыдар дериг-херекселдерин садып сайгарып эгелээн. Немелде оруга алырының бир аргазы ол. Ынчалза-даа сайгарып болур машиналар комбинатта ам-даа бар. Оон-биле чергелештир саарыга фондузун — материалдарны, өөк-маакты, хеңдир чижектиг чүүлдерни база ишти ажыглаары чугула. Комбинат чаа система ёзугаар ажылдаар толээде аңаа бети дээрге-ле 37 мун рубльдин арыг орулгазы негеттинер. А складта 30 мун хире рубльдиң позу ам-даа бар, ону сайгарары чугула. Ынчаташ администрация чери тус-тус организациялар-биле дүтүржүп, керээлер чарып турар. Бо чылдың планынга баш удур көрдүмээн-даа болза, эр улуска янзыбүрү дутаарлыг хөйленнерни даарап, садыг четкизинче чорудуп келген. Ынчаарга ол баранынар сайгарттынып турар бе? Ийе, оон башка бүдүрүлге орулга ап шыдавас вйик. Сайгарган продукциниинын хемчээли кол көргүзүг болгавда садыг четкизи-биле, а Кызылга магазинner-биле дорт харылзааны комбинат тудуп, бо организациялар-биле сырый харылзажып турар. А хыналдавы экижидер дээш даараныкчылар айда ийи катап комбинаттан садыг четкизинче чорутпан кылыгларының хемчээли-биле бүдүрүлгенинг счётунче көрек кырында кирген көренгини деңнеп турар. Моон соңгаар сайгарылга планының күүселдезининг графигин хүн бүрүде бүдүрүп турар баранынг продукцияга онааштыр тургузарын көөрү магат чок. Мурнунда бо хемчеглерже шоолуг-ла кичээнгей салбайн турганын айтыылы. Ам бухгалтерия, план киллинининг ажылдакчылары болгаш мастерлер бо бүгүнү холга алган. Олар ам бөдүүн ажылчыннарны мындыг чергелиг санаашкынга өөредирин планнап, мурнунда улуг сорулганы салганнар. Продукцияны сайгарарда оон шынары, бот-үнезин кол рольду ойнаар болгай. Ынчангаш комбинатта боже улуг кичээнгейни салып, бригадалар, залчеглер арасында хөй болгаш эки шынарлыг хеп даараар дээш социалистиг чарыш малберган. Бүдүрүлгенің кылыгаары сөөлгү уеде шывап-ла шынар талазыбиле алаан экижээн. Чүл дээрге кылган хептің сортун кудулаттпас дээш ажылдан турар бригадалар, түс-түс ажылчыннарга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп турар. Комбинатта продукцияны бичии-даа үрей кылыр чорукту болдурбас дээш, ажылчыннарның даарап турар хевин операция айны-биле тускай контролёрлар хынап, бичии-ле хажыдылга кылган кижиге сөөлүн дедир эгидип, эттирип турар. Харын-даа харылсалганы улгаттыгары-биле сөөлүнде шаңпэп-мактаарда кымнын эгидилеглиг, аны эгидилге чок ажылдан турганын барымдаалаар. Моон уламындан кижи бүгүде кызымак, хынамчалыг ажылдаар апарган. Ол ышкаш даараныкчыларның кылган хевин садыг четкизи бүрүнү-биле сайгарып, шынары багай дээш белен хептн эгидер, агы комбинаттан штраф төледир чорук читкен.

Чединшкинин ажылчыннар шиитпирлээр болганда оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузары, оларга моралдыг болгаш материалдыг деткимчени дээштин-биле көргүзери чугула. Бо талазы-биле база алаан хемчеглер боттанган. Чижээ, эртken чайын болгаш ам-даа кол механиктиг кылдын дериг-херекселдерге айыыл чок ажылдап болуруп (даараныр машиналар ток күжү-биле ажылдаар болгай) хандырган. Токтуп дөзүбиле агрегат бүрүзүнче электри дамчыдылгазын чорудуп, ажылдап олурган кижи бүрүзү бодунуң машиназын херек апарганда токтап адырып болур аргалыг муфтаны механик Ф. Смирнов чогаткан. Чогаадыкчылар болгаш чартыкчылар цехтерниң чырыдышкынын экижидип, аппарат санында база электри лампочкаларын бижыглааннар. Олар материалды болгаш белен продукцияны складче киирерин механизастыг арга-биле боттандырар сорулгалыглар. Комбинатта цехтен склад чоогунда девискээрниче бичии «демир орук» тудар.

Материалдыг деткимче фондузун тургузар дээш даараныкчылар боттарының курлавырларын ажыглалга киирип киирипкеннер. Материалдарга камнат болур, бот-үнезин чингедир дээш, бүдүрүлгенің инженерлери, мастерлер, мурнакчы ажылчыннар-биле сүмележип, планнаттынган нормаларны эде көргеннер. Чижээ, ховеннинг чүвүрүү даараарда бир кылыгны шенеп даараан. Оны күүседип турар кижи чеже метр хендир үнерин саналан. Даараныгла комбинадының үндүрүп турар чарыгдалы планнаттынган нормадан эвээш болган. Ынчаарга бүдүрүлге бодунуң нормалаан нормазы ёзугаар чарыгдал үндүрүп, камнап алган материалдары-биле немелде продукция белеткээрин, немелде орулга алырын шиитпирлээн. Платье бижарда үнер кескиндини эвээжедир дээш пөстү таарыштыр бижып турар.

План күүсеткен коллективтерге материалдыг деткимче көргүзеринин чаа системазын мында чогаатkан. Чүл дээрге ай онаалгазын хуусаа бетинде дооскан бригада немелде продукция бүдүрер хүнээлге алгаш, оозун күүседирге аңаа ажыл төлевирининг 40 хуузунга деңнежир шанналды тыпсыр. Мурнунда планны ажыр күүсеткени дээш 20 хуу немелде төлевир берип турган. А ам бригада ай планын 7 хүүдан эвээш эвеске ажыр күүсеткенде, 40 хуу немелде төлевирин тыпсыр. Мындыг дүрүм бригадалар кежигүнериниң харылсалгазын улгаттырып, сөөлээн сөзүнге ээ болурунга оларны улам мобилизастаан.

Планнаашкынының болгаш экономиктиг ыдыг бериишкининг чаа системазынче шилчиирине белеткеп ажылдап турар кижи бүрүзүн экономика айтырыгларын сайгарып билириниге өөредир. Даараныкчылар бо талазы-биле баштайгы базыларны кыла бергеннер. Даараныла үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниң хөй кезии үк системаже келир чылын шилчиир. Кыылчыларывыс дөрткү квартала олче шилчиир сорулганы салган, чогаадыкчы көдүрүүшкүнүг ажылдап турар.

М. ДҮЛҮШ,
«Шынның» корр.

Часка эки үрезиннерни белеткээр

Бистиң белээвис

Кемүп чоруур № 463 механизастаттынган колоннаның Шагаан-Арыгла дөрткү тудуг бригадазы РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге соңгуядалар хүнүнге чедир ийи аал иштн чурттаар бажыңны тудуп двозарын хүлээнген. Ол сөзүвүсне ээ болуп шыдавывысты март үште доозуп совхозка дамжаадывыс. Ол бажыңны ыылырынга дуржулгалыг тудугчулар Доспан-оол, Тиртеш, Дамдың-оол олар үлегерлиг ажылдап, хүн нормазын 120—150 хуу күүседип турганнар.

Бригада ам май байырлалынга белен кылдыр база ийи аал иштн чурттаар бир бажыңны, бир чунар бажыңны ажыглалга киирерин шиитпирлээш, шудургу ажылдап кирипкен.

Моөң-биле чергелештир бистиң бригадавысты материалдар, дериг-херекселдер-биле хандырып турар участогувустуң удуртукчуларындан бистиң негелделеривисти өй-шаанда хандырарын диледивис.

Д. САМБУ,
тудугчу.

Эрткен ажыл-агый чылының түңнелдери бисти өөрткен. Бүрүнеге тараа садар планны район алаан каш катап ажыр күүсеткен, ниитизи-биле га чер бүрүзүнден 13,4 центнер дүжүттү алган. Келир чылдың дүжүдүнге үрезин урар болгаш ону арыглаар, үрезин фондуларын тургузар ажылдар алаан эки чоруттунган.

Эрткен чылдың агаар-бойдузу эки болганы билиингир болгай. Оон ангыда, ол чылын чер ажылының культуразы алаан бедип, кодээ ажыл-агыйның материалтехниктиг базазы быжыгып, ажыл-ишчилерниң күш-ажылчы идепкейи белээн. Кайы-даа ажыл-агыйга догейленген удуртулгадан үшүнарының чаа аргаларын дилеп тывар демисел калбарып, тараа культураларының авиахимиктиг прополка ажылдарын чорудуп, техника септелгезинин шынарын экижидер ажылдарны чорударының хемчеглерин ап эгелээн. Партияның XXIII съездизининг шиитпирлери ажыл-агый удуртулгазынга идепкейни, чогаадыкчы оруктү ажыктаан, Ынчангаш чедип алынган түүлдерни демдеглевишаан, түү чедип алдынмаанын, кандыг курлавырлар ажыгаттынмаанын, ону канчаар тывары, ажылдарын доп айтырыгларны салып, ажылда бар четпестерни илередири чугула. Амгы үеде юбилейлиг чылдың тарылгазынга район бүрүзү үрезинин канчаар белеткеп алганын, райончуткан үрезиннерниң бедик шынары дээш канчаар демисежин турарын? деп айтырыг чугула ажыл-агыйжы айтырыгларның бирээзи болуп турар.

Бистиң районда «Кызыл тараачын», «Искра», «Тиилелге» колхозтар үрезин арыгдаар ажылдарны бүрүнү-биле дооскан. Оларның үрезиннериниң хөй нуруузу бирги болгаш ийиги класстың үрезиннери болуп турар. Чижээ, «Кызыл тараачын» колхозтуң арыглаан 15100 центнер үрезининиң 1100 центнери арыының талазы-биле ийиги класстың үрезин болган. Ол ажыл-агый үрезиннерни хораннаар ажылды районда бир-ле дугаарында эгелээн.

Бо чылын бистиң районга кызыл-тастың «Восток» деп сортун бир-ле дугаарында райончуткан. Ол сорт эрткен чылын га бүрүзүнден 20 центнер дүжүттү берген. Арбайның «Казань 6/4» деп сортун база бир дугаар райончудун турар бис. Ол культура районга өртүмаа-биле га бүрүзүнден 18,4 центнер дүжүттүт болган.

Амгы үеде Бии-Хем районнуң тараачыларының ХХIII съездизининг шиитпирлерин ажыл-агый удуртулгазынга идепкейни, чогаадыкчы оруктү ажыктаан, Ынчангаш чедип алынган түүлдерни демдеглевишаан, түү чедип алдынмаанын, кандыг курлавырлар ажыгаттынмаанын, ону канчаар тывары, ажылдарын доп айтырыглар салып, ажылда бар четпестерни илередири чугула. Амгы үеде юбилейлиг чылдың тарылгазынга район бүрүзү үрезинин канчаар белеткеп алганын, райончуткан үрезиннерниң бедик шынары дээш канчаар демисежин турарын? деп айтырыг чугула ажыл-агыйжы айтырыгларның бирээзи болуп турар.

Бистиң районда «Кызыл тараачын», «Искра», «Тиилелге» колхозтар үрезин арыгдаар ажылдарны бүрүнү-биле дооскан. Оларның үрезиннериниң хөй нуруузу бирги болгаш ийиги класстың үрезиннери болуп турар. Чижээ, «Кызыл тараачын» колхозтуң арыглаан 15100 центнер үрезининиң 1100 центнери арыының талазы-биле ийиги класстың үрезин болган. Ол ажыл-агый үрезиннерни хораннаар ажылды районда бир-ле дугаарында эгелээн.

Бо чылын бистиң районга кызыл-тастың «Восток» деп сортун бир-ле дугаарында райончуткан. Ол сорт эрткен чылын га бүрүзүнден 20 центнер дүжүттү берген. Арбайның «Казань 6/4» деп сортун база бир дугаар райончудун турар бис. Ол культура районга өртүмаа-биле га бүрүзүнден 18,4 центнер дүжүттүт болган.

Амгы үеде Бии-Хем районнуң сентеллерге мастерскалызындан чангыс-даа трактор, кодээ ажыл-агый машиналары бо үеде чедир сентелледен үнмээн. Ол ажылды удуртуп турар механик Хомушку Аспан-оол ажыл шагында арагалап, бо чугула ажылче сагыш салбайн турар.

Ол сентеллге мастерскалызында токарь станогу бар, ынчалза-даа оон турар ораалы чылыгларттынмаан, ажии, соңгалары чок. Сентеллге кыыр ораалде бир ДТ-54 трактор сентеллеге ай хире үеде турун келзеээ, ам-даа доозулбаан.

Бо чылдың март 1-ге чедир чангыс-даа грамм үрезин арыглаттынмаан.

Механик арагалап, ажыл шагы үзүп турда, колхозтуң удуртукчулары чүге ыытташпайн турарыл? Юбилейлиг чылдың часкы тарылгазынга олар канчаар ужуражыр бодап турарыл?

К. КУУЛАР.

Номчукчунуң фотозу

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң хойжузу Донгак Донгакович Анай-оол беш чылдың баштайгы чылы— 1966 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр 83 хураган, бир хойдан-на 2,3 кг дүк кыргып алган.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур байырлалынга алдаржыткан социалистиг чарыш колхозтуң малчыннарының ортузунда калбарган. Юбилейлиг чылда төрүүр чүс баш хойдан-на 100 хураганны өстүрүп албышаан, хойдан ортумаа-биле 2,4 кг дүктү кыргып алырын Донгак Анай-оол хүлээнген. Оон кададында төрүүр 369 хой бар, ам 346 хой оолдапкан, 347 хураган алдынган.

Б. СЕРЕП.

Малчыннарның кыштагларында

СЫЫН-ЧҮРЗЭНДЕ

Январьның аяс, каан хүнү турган. Ак хар-биле шыптынган ховунуң ак оруу-биле чиик машина дүрген маңнап ор. Доң бажынга үне халдып көөрүвиске ийи ак ог, ыяш бажың, оон чанында шаврап кажаалар иштинде ногаан сигенниң саразды көстүп турган. Сыын-Чүрээ деп черде малчыннар кыштаар турлаг ол.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң малчыны О. Ондарның бажыңы. Кыш хар чок, соок болза-даа, ол аныяк кадарчыларның кадарган 150 молдургазы семис-чаагай, ажаалдазы эки. Оон бажыңының иштн чылыг. Оны колхоз баштаар чери тудуп берген. Бажыңның иштн шевергин. Киланайныл турар демир орунналгыг, ындык-хеп шыгжаар, сава шыгжаар шкафтарлыг. Ол өг-бүле 1952 чылдан эгелеп колхозтуң малын кадарып эгелээн. Олар бөдүүн араттарның уругларны, эки күш-ажылчы амыдырал-биле чүртээ орарлар.

Турлаг чер Сыын-Чүрээ район төвү Чадаана хоорайдан ырак. А кадарчылар дугайында колхоз баштаар чери (даргазы эш М. Хуннажык), партбюро амыдырал хандырылга дугайында сагыш-салыр өйү келген деп олар хомудап турарлар. Чадаана райпозунуң автолавказы (эргелекчизи эш Шуршев) эрткен чыл төөчүүнде чаңгыс катап чораан хевээр келбээн. Шай, хлеб, таапкы, серенги ышкаш бараанналарны малчыннар Чадаана хоорайдан барып садып алыр ужурга таваржып турар.

Кижи эмчилерн шуут көзүлбестээн. Кадарчылаар эмчи шинчилгезинн эрткенден бээр үр болган. Оода чадаарда баш, ижин эмнерн, балыглар шарыптар марлялар көңгүс чок. Чадаана хоорай ырак, кадарган мал-маган база бар. Ынчангаш районнуң эмнелгезининң удуртукчулары чогуур хемчеглерни алыр үези келген.

Бүгү улустуң байырлалы — Улут Октябрьның 50 чыл ою каш-ла ай болгаш болур. Ол төөгүлүг болуушкунну кандыг чаа чедишкиннер-биле уткуур күзелдиг силер? деп айтырыгга, Ондарлар: «бистиң хүлээлгелеривис улут. Кадарган молдургаларывысты чаңгыс-даа баш чидириг чокка эки ажаалдалыг чыл ажырар. Ол дээрге колхозка эки шынарлыг немелде эът-тир». Сөглээн сөске ээ болур деп тыва улустуң чугаазы бар болгай. Ондарлар сөглээн сөзүг боттавырынга бүзүрелдиг.

С. Кыыл-оол.

СИГЕН ЧОК

Улут-Хем районнуң «Улут-Хая» совхозунуң № 3 салбырының хойжу коданнарын четчир мал чемп-биле хандырбайн турар. Демир-Суг ооруунда хойжу Донгак Идам-Сүүнүүн коданында 300 хой оолдаан, оларның хураганнары менди алдынган. Ынчалза-даа ол кодан бир ай ажыг куруглан келген. Ол коданның чанында 240 кошкарны кадарып турар. Кодында база сиген чок. Ыыларга бо чылдың январьның төөчүүнден эгелээш мал чеми сөөртпээн. Чаа төрээн хойларга, чаш хураганнарга немелде чем чокка берге деп чүвени салбырның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери чүге бодавайн турарыл?

С. Мачылай.

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДЕР

Бии-Хем районнуң мал семвртир «Шивилиг» совхозу эрткен чылдың март айда тургустунган. Ында амгы үеде 1300 баш мыйыстыг бода мал кыштап турар.

Туран бажында үш кодан, ниитизи-биле 660 баш шарыларның кыштагдап турарының байдалы багай болганы-биле оларның күш-денгези арып баксыраан. Оон чылдагааны бо шарыларны чылыг кажаа-биле орай хандырганында. Олар эрткен чылдың декабрь 10-га чедир ажыы черге, хар кырында хонуп, кадарчылар үргүлчү солчуп турган. Ам ажылдап турар М. Лопсаңның кодазында дөрт кадарчы солушкан. Кадарчылар Комбуйоол, Хүлер-оол, Сат Көк-оол олар кадарып турган шарыларын боттарының тураазы-биле каапкаш чоруй барганнар. Оон соонда оларның орунга чаа кадарчы киирип алырга, оон документилерн шын эвес дээш районнуң шагда киллнии аңаа ажылдаарыя чөпшээреввээн. Оон орунга В. Сат деп кижини киирип каарга, ол кижи база-ла ажылын кагаш чоруй барган.

Эрткен чылдың күзүүнде Абаканның эът комбинадынче хойларны машинө-биле совхозтан чорудуп турган. Абаканга үк хойларны кадарып турган дужаары-биле бижыглаан Куулар Лама биле Түлүш Деспижек олар хойларны арагага садып, боттары өлүрүп ап турганының түңнелинде 24 хой ис чок читкен. Хойлар дужаары дээш харыысалгалыг зоотехниктиң хүлээлгезин күүседип турган эш Ивашкин бо херекти биле тура-ла кандыг-даа хемчег албаан. Харын-даа Лама, Деспижек олар-биле кады совхозтуң директору эш Митюков эрткен чылдың ноябрь 20—23 хүннеринде арагалап, хойларны боттары өлүрүп чип турганы илереэн.

Куулар Ламаны Туран бажында бир кодан шары кодарчыларына ажылдадып каан. Самчыгдап каан 24 хоюнуң өртээ 1300 рубльди төлээр айтырыг туруп келирге, ол өреэнн төлээринден ойталаап, ажылын каапкаш, дезип чоруй барган. К. Лама биле Т. Деспижек олар каяа-даа доктаамал ажылдавайн чораан, документ чок кижилер болган.

1966 чылдың ноябрь 21-де совхозтуң малчыны Хулуктары деп кижи Абаканның эът комбинадынга дужаары-биле үш машина иштн хойну хүлээп алган. 10 хойну ис чок чидирип каарга, ону төледир дугайында айтырыгны тургуспайн, Чеди-Холдө шары кадартып каан.

Мал ажылы—харылсалгалыг ажыл. Аңаа кадрлар хүлээп алыр айтырыгны совхозтуң дирекциязы-даа, партия комитединда чогуур кичээнгейге албайн турарын бо фактылар көргүзүп турар-дыр. Ынчангаш эрткен чылын совхоз орулга немелде деңнеп алыр туржук, хөй баш малдан когарааң. Амгы үеде мында быштап турар 1300 баш шарыларга мал чеми төнүп турар.

М. Монгуш.

Септеттинмээн, арыглаттынмаан

Часкы тарылгага чедир ай-даа четпее үе арткан. Ындыг турбуже, Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң сентеллге мастерскалызындан чангыс-даа трактор, кодээ ажыл-агый машиналары бо үеде чедир сентелледен үнмээн. Ол ажылды удуртуп турар механик Хомушку Аспан-оол ажыл шагында арагалап, бо чугула ажылче сагыш салбайн турар.

Ол сентеллге мастерскалызында токарь станогу бар, ынчалза-даа оон турар ораалы чылыгларттынмаан, ажии, соңгалары чок. Сентеллге кыыр ораалде бир ДТ-54 трактор сентеллеге ай хире үеде турун келзеээ, ам-даа доозулбаан.

Бо чылдың март 1-ге чедир чангыс-даа грамм үрезин арыглаттынмаан.

Механик арагалап, ажыл шагы үзүп турда, колхозтуң удуртукчулары чүге ыытташпайн турарыл? Юбилейлиг чылдың часкы тарылгазынга олар канчаар ужуражыр бодап турарыл?

К. КУУЛАР.

КОММУНИСТИГ КҮШ-АЖЫЛ ДЭЭШ

Амгы үеде бистин Төрээн чүрттүвүста Совет эрге-чагыргазын 50 чылының юбилейинге чедишкинниг үжүражыр сөрүлга-биле социалистиг чарыш калбарган. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери боттарынга бедиткен күлээлгени алган ажылдап турарлар. Амгы үеде районда 623 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп хүндүлүг атты тывыскан. Оон иштинде 251 кижи кодээ ажыл-агыйда, 372 кижи үлетинүр, түүгүт болгаш транспортта ажылдап турарлар. Коммунистиг ёзу-биле ажылдап, чүрттазынга өөренир лозунну амыдыралга боттандырары — чарыштың киржикчилериниң кол сөрүлгазы. Чыл келген түүгүн кодээ ажыл-агыйда, үлетинүрде, түүгүдэ, транспортта бүдүрүлгенин мурнакчыларының саны ковудеп турар.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазы (эргелекчизи С. М. Норбу-Самбуу) ийи чыл бурунгаар коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты чедип алган, эртекен чылын саар инек бүрүзүнден алган сүт талазы-биле районда чарлаттынган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, инекке онаштыр ортумаа-биле 1385 кг сүттү саалаан. Оларга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүкомнуң шилчиир Кызыл түгүн ам үш чыл улаштыр салбайн келген. Коллектив быжыг чүрүмнүг, чаңгыс ажыл ан-сеткилдиг, деминг ажылдап турар. Ынчангаш бо коллектив иштин продукция бүдүрериниң чыл планын декабрь 20-ге чедир күүседирин, а он айларының 102 хүүдан күүзээс күүседип турарын, чыл планындан ажыр 5 мун рубльдиг продукцияны бээрэн шиитпирлээн. Оон ыдай он ай иштинде бүдүргеи продукцияны планда көрүүгенинден 30 мун рубль ажыр саарар. Бараан саарылгазының чыл планын декабрь 15-те күүседиптер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн үүс он хүү күүседир. Чиг-эттиг, материалдарны каанаар турган, продукцияның бот-үнезин планныг чарыгдалга көрүүгенинден 3 мун рубльге чиигедир. Продукцияның 97,8 хүүзүн бирги сорттуу болдурар.

Ол бүгү шупту-ла шудургы күш-ажылды болгаш организаторлуг чорукту иеген турар. Ынчаарга комбинатта партия организациязы (секретары Лидия Алексеевна Монастыршина) коллективтиң мурнунда садыынган сорулганың күүседезин чедип алыр дээш дараныкчыларны болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларны эвилелдээр, организастаар ажылдарны чорудуп турар. Эң чугула айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалажып коммунистиниң мурнакчы ролүн көдүрүп, оларны цехтерге, бригадаларга быжыглаан. Дараныкчыларның чадыктары үр үеде ажылдап келген мергежилдиг кижилер. Олар аныяк ажылчыннарны өөредип, оларның мергежилин бедидип турар. Ылангыя Мария Евлампиевна Потылицынаны өөренчкин дараныкчылар бригадазын удуртур кылдыр чоруткан. Ол партийжи даалганы ээп Потылицына ак сеткилдии-биле күүседип, аныяктарга бодунуң байлак дүржүлгазын күзелдии-биле дамчыдып берип турар.

Эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрер дээш демисел күш-ажылды коммунистиг ёзубиле көөрүнүң чарылбас кезээ болур. Партия организациязы ынчангаш продукцияның шынарын экижидериниң хемчегларин база алгаш. Бригада бүрүзүнде бүдүрген продукцияның шынарын көрүп турар хынаачылар бар. Рейд бригадазын ээп Штыкова баштап, неделя санында агрегаттар дайы-биле хынаалаанны чорудуп келген. Ам дараныкчы бүрүзү продукцияны үрей кылырын болдурбас дээш ажылдап турар. Бирги бригадада коммунист В. Голубцова комбинатта үр эвес ажылдап турар болза-даа, бодунуң кызымаан көргүзүп, ажылга мергежилди кончуг хүрген шиитээдип ап, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар. Ол ам мурнакчыларның одуруунда кирген. Дараныкчылар Пикалова, Симонова, Бадоган олар боттарының ай планын үргүлүг 110—140 хүү чедир күүседип турар.

Январьда комбинаттың социалистиг чарыжының тиилекчизи Надежда Степановна Макарованың баштааны үшкү бригада болган.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады М. Ондар комбинатта 1956 чылдан бээр ажылдап турар. Бо үениң дургузунда ол ажыл планын үргүлүг ажыр күүседип келген. «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан.

Комбинаттың иштинге социалистиг чарышты калбартырынга профэвилел болгаш комсомол организацияларының ролүн көдүргеи. Партия, профэвилел организациялары администрация-биле кады мурнакчыларны хүндүлеп самбыразынга киирип, мактал бижиктер-биле, өртектиг белектер-биле шаңнап турар.

Комбинат февраль айда иштин продукция бүдүрериниң планын 100 хүү продукция саарылгазының планын 100 хүү күүседкен. Бирги, ийиги, үшкү бригадалар февраль айда ажыл планын ажыр күүсеткен дээш шалыныига 20 хүү немелдени база алырлар.

Дараныкчыларның бо коллективи чаа беш чылдың ийиги чылын шак ынчаар эки эгелээн болгаш Октябрь революциязының 50 чылынга чедишкинниг үжүражыр дээш чаңгыс деминг ажылдап турар.

А. КОЛ.

ЧАРЫШТЫҢ ДЭЭШТИИ

Кызылдың дараныкка комбинадының корпорунда көргүзүг самбыразының чанынга эдлчег солчуп турар үеде кижилер бо-да чыгды берген турар. Ында Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойынга чедишкиннериниг үжүражыр талазы-биле социалистиг күлээлгелер, бригадалар аразында чарыштың ай санында түүнелдери болгаш өске-даа көргүзүглер бар. Комбинаттың дараныкчылары улуг байырлалга үткүштүр бодунуң күш-ажылчы белээн сөңнээр дугайын аңаа чугаалажып тургулаар.

Социалистиг чарыштың ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилер, чаа техниканы ажыглалга киирер, продукцияның бедик шынарлыын чедип алыр, чиг-этти болгаш материалдарны каанаар, ажыл-шагының минута бүрүзүн үре-түүнелдиг ажыглаар, бот-боттарынга дуза чедиржир үжүрлүг. Ынчангаш бо коллектив иштин продукция бүдүрериниң чыл планын декабрь 20-ге чедир күүседирин, а он айларының 102 хүүдан күүзээс күүсеткен турарын, чыл планындан ажыр 5 мун рубльдиг продукцияны бээрэн шиитпирлээн. Оон ыдай он ай иштинде бүдүргеи продукцияны планда көрүүгенинден 30 мун рубль ажыр саарар. Бараан саарылгазының чыл планын декабрь 15-те күүседиптер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн үүс он хүү күүседир. Чиг-эттиг, материалдарны каанаар турган, продукцияның бот-үнезин планныг чарыгдалга көрүүгенинден 3 мун рубльге чиигедир. Продукцияның 97,8 хүүзүн бирги сорттуу болдурар.

Ол бүгү шупту-ла шудургы күш-ажылды болгаш организаторлуг чорукту иеген турар. Ынчаарга комбинатта партия организациязы (секретары Лидия Алексеевна Монастыршина) коллективтиң мурнунда садыынган сорулганың күүседезин чедип алыр дээш дараныкчыларны болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларны эвилелдээр, организастаар ажылдарны чорудуп турар. Эң чугула айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалажып коммунистиниң мурнакчы ролүн көдүрүп, оларны цехтерге, бригадаларга быжыглаан. Дараныкчыларның чадыктары үр үеде ажылдап келген мергежилдиг кижилер. Олар аныяк ажылчыннарны өөредип, оларның мергежилин бедидип турар. Ылангыя Мария Евлампиевна Потылицынаны өөренчкин дараныкчылар бригадазын удуртур кылдыр чоруткан. Ол партийжи даалганы ээп Потылицына ак сеткилдии-биле күүседип, аныяктарга бодунуң байлак дүржүлгазын күзелдии-биле дамчыдып берип турар.

Эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрер дээш демисел күш-ажылды коммунистиг ёзубиле көөрүнүң чарылбас кезээ болур. Партия организациязы ынчангаш продукцияның шынарын экижидериниң хемчегларин база алгаш. Бригада бүрүзүнде бүдүрген продукцияның шынарын көрүп турар хынаачылар бар. Рейд бригадазын ээп Штыкова баштап, неделя санында агрегаттар дайы-биле хынаалаанны чорудуп келген. Ам дараныкчы бүрүзү продукцияны үрей кылырын болдурбас дээш ажылдап турар. Бирги бригадада коммунист В. Голубцова комбинатта үр эвес ажылдап турар болза-даа, бодунуң кызымаан көргүзүп, ажылга мергежилди кончуг хүрген шиитээдип ап, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар. Ол ам мурнакчыларның одуруунда кирген. Дараныкчылар Пикалова, Симонова, Бадоган олар боттарының ай планын үргүлүг 110—140 хүү чедир күүседип турар.

Январьда комбинаттың социалистиг чарыжының тиилекчизи Надежда Степановна Макарованың баштааны үшкү бригада болган.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады М. Ондар комбинатта 1956 чылдан бээр ажылдап турар. Бо үениң дургузунда ол ажыл планын үргүлүг ажыр күүседип келген. «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан.

Комбинаттың иштинге социалистиг чарышты калбартырынга профэвилел болгаш комсомол организацияларының ролүн көдүргеи. Партия, профэвилел организациялары администрация-биле кады мурнакчыларны хүндүлеп самбыразынга киирип, мактал бижиктер-биле, өртектиг белектер-биле шаңнап турар.

Комбинат февраль айда иштин продукция бүдүрериниң планын 100 хүү продукция саарылгазының планын 100 хүү күүсеткен. Бирги, ийиги, үшкү бригадалар февраль айда ажыл планын ажыр күүсеткен дээш шалыныига 20 хүү немелдени база алырлар.

Дараныкчыларның бо коллективи чаа беш чылдың ийиги чылын шак ынчаар эки эгелээн болгаш Октябрь революциязының 50 чылынга чедишкинниг үжүражыр дээш чаңгыс деминг ажылдап турар.

А. КОЛ.

ЯНЗЫ=БҮРҮ ДИПТЕРДЕН

Л. И. Брежневтиң чугаазын делегей парлалгазының канчаар көрүп турары

Москва хоорайның Бауман сонгулда округунуң сөңүкчулары-биле үжүражыышкынга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы делегей парлалгазының кичээнгейиниң төвүнде турар. ГДР-ниң «Нойес дойчланд» солуунуң чугаазының тодаргай допчуланын парлавышаан, ол «чугаа онза ужур-дузалыг» деп айтып турар. Бүгү чехословак солуннар СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының чугаазын тодаргай тайылбырлап, совет даштыкы политиканың кол сорулгазы аңгы-аңгы иннитилеп тургузулгуг күрүвелериниң тайбың болгаш үреттүнелдиг кады ажылдажылгазынга тааржымчалыг байдалдарны тургузары болур деп демдеглеп турар. «Руде право» солун Л. И. Брежневтиң чугаазын тайылбырлавышаан. Европага айыыл чок чорукту хандырарынга кол моондак барыын-герман империализминиң агрессечи политиказы болуп турар дээрэн демдеглээн.

АКШ-тың Вьетнамда агрессечи политиказының дутайында болган Мао Цзэ-дуниуң болүүнүң чарыгдырыкчы политиказының дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаан үүлдерин социалистиг чурттарның солуннары демдеглеп турар. ПКАП ТК-ның «Трибуна люду» солуунуңуң узуг эгелер-биле бижээни: «Социалистиг чурттарның хөделиишкиннериниң чаңгыс эви улуг ужур-дузалыг. Вьетнамда дайынның калбарып турарын буруу шапкан. Мао Цзэдуниуң болүүнүң политиказы марксизм-ленинизм-биле үүлдежир чүзу-даа чок». Белградтың «Борба» солуннуңуң эгезинде бижээни болза: «Европа бодунуң айтырыгларын боду шиитпирлеп шыдаар деп, Л. И. Брежнев чугаалаан». «СЭКП ТК болгаш Совет чазак амгы кыдат удуртукчуларның өнчүкчоңгөлерин болгаш кыжанымышкынын херекке албайын барып шыдаавас» деп, Л. И. Брежневтиң медеглелин соңгуада муриунуң митингизиниң киржикчилери адыш часкаашкыны-биле уткаан деп, «Борба» солун демдеглеп турар. Болгар солуннарының эгелериниде бижээни: «СЭКП-ниң кол сорулгазы—улуетуң амыдыралын акижидери», «ССРЭ бодунуң чартык чүс чылдыг юбилейин чаа-чаа тиилелгелер-биле үткүп турар», «Социалистиг чурттарның эпсеткил каттыштырылгазы — тайбың дээш демисеелде шылгаттынган чепсек».

Л. И. Брежневтиң чугаазының допчуланы парлавышаан, париж солуннарының демдеглеп турары болза: «Маонуң хөделиишкиннери шерит эргиндезиниг ажок демейлешкек». Л. И. Брежневтиң чугаазын дыңнатпышаан, лондон солуннарның демдеглеп турары болза: ССРЭ кыдат улуска азы ККП-ге удур демисеелди чоруткайн турар, Мао Цзэ-дуниуң болүүн кыдат улусбиле холбаштырбайн турар. «Морнинг стар» солуннуңуң эгезинде бижээни: «Мао—ол дээрге, кыдат улус эвес-тир». АКШ-тың, ГФР-ниң, Италиянның болгаш делегейниң өске-даа чурттарының парлалгазы Л. И. Брежневтиң чугаазын хайымыкынныг тайылбырлап турар.

(СЭТА).

В. Рошениң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Бадылаашкынының бирги эзлчээнин үезинде чөөн үзелдиг партияларның чедип алган улуг дешилдегин ийиги эзлегинде, бадылаашкыныларының түүнелдери база дагыи бадыткап турар-дыр деп, Франциянның Компартиязының чиигине секретары В. Роше медеглээн.

«Демократтыг күштер эвилелиниң политиказының шынныын бадыткап турар ол түүнелдерге өөрүп турар бис. Бадылаашкынының туруп турар системазы Француз компартиязы берге байдалга таварыштырып турааржок, бадылаашкынының бирги эзлчээнин үезинде беш миллион ажыг бадылаашкыныларны ап, парламентиге хөй олутту чедип алган бис» деп В. Роше чугаалаан. Ам бүгү чөөн үзелдиг партияларның, ылангыя социалистеринең болгаш коммунистеринең аразынга эвилел эң чоокну келир үеде хөй нуруу болуп, демократтыг ёзу-чуруумну ёзалуут демократтыг ёзу-биле солуп шыдаар арганыг улуг күш болуп турар деп ол демдеглээн.

Вьетнамның Демократтыг Республиказынга удур агрессорларның агаардан дээрбечи халдаашкыннарыг чогуур согуушкуннарны ап турар.

ЧУРУКТА: Тхань Хоа можуунуң кырынга ангара аттырган америк самолёттуң бузуидулары.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

Делегей комиссиязы — Ханойда

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамда дайынга хамаарышкан фактыларны истеп хынаар талазы-биле делегей комиссиязының төлээлери тускай самолёт-биле Ханойда чедип келген. Юрист-демократтарның делегей ассоциациязының инициативазын ёзугаар ол комиссияны чоокта чаа тургускан. Юрист-демократтарның делегей ассоциациязының чиигине секретары Норман төлээлерни баштап чоруур. Вьетнам юристериниң ассоциациязының болгаш Вьетнамда америк империалистериниң кеминг үүлегдиглерин истеп хынаар талазы-биле Вьетнам комитеттиң чэлааны-биле ол төлээлер ВДР-де чедип келген.

Америк ужар түүлдүг араатанзыг бомбалаашкынынга таваржып турар ВДР-ниң ийиги-бүрү районнарынга төлээлер баар деп турар. Ук комиссия бодунуң чоруткан истеп хынаашкынының дугайында тодаргай отчёттуу парлап үндүрер бодап турар.

1711—самолёттарны аңдара аткан

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Демократтыг Республиказының агаар делгеминче Куангниинь болгаш Баитхай мөнүпарның кырынга шуургуп кирип келген дөрт америк самолёттуу март 10-да Вьетнамның улус армиязының зенитчиктери дүшүр аткан.

Вьетнам информация агентилелиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, ВДР-ниң девисизарининң кырынга аңдара аттырган америк самолёттарның нийти саны ам 1711 четкен.

АЙ ДУРГУЗУНДА 203 САМОЛЁТТУ ЧОК КЫЛГАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу-вьетнам патриоттар февральда чер кырынга турган 203 америк самолёттарны чок кылган деп ВИА агентилел дамчыткан. Февраль 26-ның үүнезинде Данангта америк ужар-түүл базазыныче халдаашкын үезинде Мурнуу Вьетнамның хосталга армиязының дайынчыларының чок кылганы америк самолёттар бо санда киргбейн турар.

Патриоттарның согуушкуннарны

ЛОНДОН. (СЭТА). Сайгондан соңгу-барыын талада америк шеригтерниң туруштарын Мурнуу Вьетнамның патриоттары артиллерия-биле боолап турган. Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнатканын ёзугаар алырга, америк солдаттарның аразында одуруглер болгаш балыгларттырганнар бар болган. Америк иезектериң бирээзин Сайгондан мырыңай 11 километр черге боолап турган. Сайгонуың чобгунда америк шериг-агаар күштериниң базазынга база артиллерия-биле боолаан.

Үүе хоорайдан 15 километр черге халдаакчыларга патриоттар база бир согуушкунну тавариштырган. Америк иезектиң штабынче олар үргалаарга чедир Сукарноның кандыг-даа политиктиг ажыл-чорудулга кылырын хорудаан.

ХАЛДААШКЫН ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

ХАНОЙ. (СЭТА). Март 12-де Ханойга база дагын агаар медээзи чаңгыланып үнген. Бомбалакчы ийи америк самолёт вьетнам найысаалдың агаар делгемнче шуургуп кирип келген. Кызыл хемни кежиилдир ийи километр дурттуг ковругунуң талазынче олар ийи ракетаны октаан. Хеминиң оң талакы эриинде быжыглалдан ырак эвеске ол ракеталар часты бергеи.

База катап премьер-министр

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий национал конгресс дээр чагырыкчы партиязының парламент бөлүүнүң удуртукчузунга март 12-де Индира Ганди чаңгыс ап-сеткилдиг соңгуттурган. Индияның конституциязын ёзугаар чагырыкчы партияның парламент бөлүүнүң удуртукчузу Индияның премьер-министри болур болгаш чурттуң чаа чазаан тургузар үжүрлүг.

Республиканың президентиниң Сарвапалли Радхакришнан чаа чазакты тургузарын болгаш чазак кежигүннериниң дакмызын киирип келирин Индира Гандиден дилээн.

Индонезияның консультативтиг конгрезинин шиитпири

ЛОНДОН. (СЭТА). Индонезиниң улуетчу түр консультативтиг конгрези президент Сукарноиуң бүгү-де бүрүн эргелерин казаан болгаш генерал Сукарноиу республиканың президентизиниң күүсеткизин кылдыр томуйлаан. Рейтер агентилелдиң корреспондентизин ол дугайын Джакартадан дыңнаткан.

1968 чылда болур бүгү-ниитн соңгуудаларга чедир Сукарноиуң кандыг-даа политиктиг ажыл-чорудулга кылырын хорудаан.

КАТАП ТУРГУСТУНГАН

ПАРИЖ. (СЭТА). Конго (Киншаса) биле Алжир ийи чурттуң аразынга дипломаттыг харылзааларны катап тургузар дугайында шиитпир түзээн алган. Ол чурттарның аразынга дипломаттыг харылзаалар 1964 чылдың октябрьда Чомбениң чазаанның үезинде үзүлген турган.

ГДР-НИҢ ЧОНУ

БЕРЛИН. (СЭТА). 1966 чылдың төнүүзүнде Германа Демократтыг Республиканың чонуның саны, статистиканың баштайгы медээлери-биле алырга, 17.079.691 кижи болган деп, АДН агентилел дыңнадып турар.

АМЫЗЫН АП ШЫДАВААН

ЛОНДОН. (СЭТА). Аныяк бажың үзэи мексикан хөрээжен — Мария Тереса Лопес эрткен интиницада сес үругларны божаан. Ол үругларын аңы-тынын камгалап алыр дээш Мехико хоорайның медицина акылдакчылары бүгү-ле хемчегларин алган, ынчалзажок олар төрүттүүгенниниң соонда 14 шак болгаш өлген. Ол дугайын Рейтер агентилелдиң корреспондентизин дыңнаткан.

ДОКУМЕНТАЛДЫГ РАССКАЗ

НАЙЫРАЛДЫҢ ОТЧУГАЖЫ

Хавааида болгаш чаактарында каттаңнактар болгаш сыгыглар ында бээр дыйлайып чоруй баргылаан. эрес шинчилиг каракка илдең, бажының дүктери Таңды сынының күскээр кыштың көстүүр дег буурара берген, кыргаи хөөреп орда, оон чугаазын дыңнаан кижилер тывыжын тыртыпкан, олургулаан бис.

Өй-өйде сактып көэрге, ол кыргаи бодунуң чеден аштаи харын уттупкаш, амыдыралынга эң-не үнелиг болгаш эргим бир бодуушкунуун дугайын ам-даа шак-ла ынчаар хөөреп-ле органыыт. Шынап-ла ол сеткил-сагыжының хамыдыдан үнген өөрүшкүүлиле чугаалап, чамдыкта мырыңай хөөрээр дээш четтикпестеп, ковайып кээп, холдарын чайгылап каап, аныяктар дег омак-хөглүг каттыргыларга, аас шиитпинде хаая арткан диштериниг аразындан дылы бакылап келгилээрин безин уттункан чугаалап олургаи.

Баштай чугаа аңаа-ла ажыл-херектеи эгелей бергеи. Чеден ийи харлыг Күдерек Оолаевич Монгуш пенсионер-даа болза, ам-даа хой малдавышаан — дузалакчы хойжу бооргa ону сонуургай бергеи биле.

— Дуу ол, Чөөн-Хемчиктиң Баян-Таладан бээр, дунмам Баян-оол-биле кады, бо черден эки амыдырал тыптыр ирги бе деп бодаап, шаг-шаанда кежүп келдивис. Бо черинiң орус, тыва араттары бай-байлак эвес-даа бол, боттары аразында найыралдыг, ажыл-хожулунга дузалажыр, аралашып алдажыр, магалыг чон болду. Бистиң база-ла өскелевейн, дөргүл-төрел ёзу-биле хүлээп алдылар. Орус, тыва кижилер аку-дунма ышкаш найыралдыг апарган бис. Харын улут орус чонның ачызында, олар-биле найыралга дилеп чораан аас-кежиивисти тыптывыс-даа—деп, кыргаи чугаалап турар.

Сут-Бажының орус чону 1930 чылда колхозтажы бергеи. Ажыл-херээ-даа шымбай чоруп турган. Олар-биле ханы найыралдыг Күдерек, элээн каш тыва араттар-биле кады, колхозчу орус өөрү-биле сүмелешкеш, артельче кирип алган. Машина-чепсээ чок, хошкул-хөренгизи эвээш-даа болза, деминг ажыл-амыдыралга бадыткаттынып, бөлүк-бөлүү-биле кады ажылга кижилериниң найыралы улам бижыгып кадыолган.

— Ынчан мал безин харык чок. Бир кодан үш чүс ажыг хой турган, ону мээн дуңмам Баян-оол кадарган, 160 баш хире бода мал, ону мен кадарып, а инектерни кадайым Монгуш Дарыймаа саап турду. «Тыва улус малга эптиг болгай. Күдерек, сеи дуңман-биле кады колхозувус малын эки-ле карактап көр, бис тараадан чула тарып тураал. Чиигe-тараага ынак болгай сеи, тараа база болур» деп, ынчангы колхоз даргазы Макитовов чагаан чүве. Оон бээр-ле колхозчу-малчын болдум. Колхозтуң ынчан үш чүс баш хире турган хою ам 26 мун четкенин бодаарга-ла, кайы хире бай, аас-кежиктиг апарганывыс пле-дир. А найырал база шак ынчаар өскеи, быжыккан, бистиң күш сорук киирген. Оон чаңгыс-ла, меңээ эргим болган чүвеин силерге хөөреп берейн — дээш, Күдерек Оолаевич хөөреп органы ол чүве.

— Малчын кижи чүге таварышпас дээр. Кайы чыл болду, уттундура берип-тир. Хар улуг, хат-шуурганныг кыш болган чүве. Часкаар кыжын Элегестиң Берт-Даггa хой кадарын турдум. Берт-Даг кончуг хадыыр чер. Соңгу талазымдан Дөрбек сынының кырынга кара булут көстүп келзе-ле, харыы-буруу чокка үргүп-ле эгелээр. Бир хүв-дүн иштинде кедергей күштүг хат хадаап, даартазында артында-ла хар чагбышаан, хадыы турган. Ол үеде мал чеми эвээш, ынчангаш хойну одарже үндүрер апарган. Чуданы чүвелерни аалга үзүп каап, кажаага сиген каап бергеи, өскелерин сүрүп алгаш, мыжык чер бодап, Кара-Чарыхче кире берген мен. Ынчан мырыңай алдеи чүве болган.

Хойларны ыяктарлаш черге доктаатказп, бодум кээрээде кагбас дүүргемни туткаш, хой костүп турар дөлем пйде хараган дезүнге ыжыктапп олургаи мен... Хенертен-не чүве дириейнии бергеи соонда, турар-даа чай алынмаанымда, аар чүве кырымда чүдүрүүп-ле келгеи. Чырып турган дээр каранғылай бергеи. Мунгаш. Шимчеш кыннар арга безин чок. Мойнумда, холдарымда эчигей-ле чүве.

«Хар-хөртүк көшкен-дир, моон кайын туруп шыдаар мен» деп бодап башка киргеи. Тыныш дакпыжап, ышкамнадып келгеи, дерилип эгеледи м. Ол-бо чүткээн, узун тоннуң эдээнден, буттардан баскан хар салыр-даа хире эвес. Холдар-биле кастынып, боо ужазы-биле эштиниp эгелээн. Кезеи болганда, бичии черден чырык көстүп келди. Ону улам алгыдып, оон холумну, боомну ушта сунуп, бичии алгыдып чыдыр мен. Шаг үзүлеи...

«Дээ, ооһ» деп, чоогумда чиңге үнүп кижи алгыраны шуң-шаң дыңнады. «Кадай чедип келгеии ол бе» деп бодап, алгыргыладым. Саадаваанда-ла ол кижи чедип келгеш: «Чүү болган мында, кым бар мында» дээш, харыы кезии эгеледи. Ыыдың дыңнаарымга орус кижи, чиңге үнүүр— аныяк оол хевирлиг. Саадаваанда-ла кижим мени ушта казып алгаш, тургузу тыртып келди. Карак-ла бо, Иван! Солду дыңнадыр кужактап, дери буруңайның турган сарыг бажымдан чыттап, өөрээнимден караам чажы саацайның тур. Иван мээң эктимден кужактанмпкан, өске чүве хуваап аппаар чүве дег, салыр-даа хире эвес.

Элээн-не үр ынчаар турган боор бис. Миниң хонуп келгеш, салдынышкаш, хөртүк адаандан 7 хойну дириге ушгуп алдывыс. «Дядя Монгуш, сеи чүү кончут шыдаар, аа! Хой аалда турар, сиген бээр деп чугаала дээш, ачам мени чоруткан. Оон ыдай хойжуну көөр, ол кортпас кижи. А хат, соок кончут дээп» деп, Иван шаа-биле тывалай-дыр. Ынчан колхоз даргазы турган Михаил Кулаков оглу Иванны мөңге сес чедирип, дузалаашсын дээш чорутканы ол болган-дыр.

Өнүүктериниң сеткили, найыралы бөрге өйде белиг апдеишпес, түрээ чаңгыс чүве дег, бот-боттарын кезээде бодап чоруур. Мындыг найырал мөңге, күштүг, ол чүү-даа тиилеп шыдаар.

— Хар-назы мынча улгатыкже адак-чиик, мал малдап чоруур күштү меңээ ол найырал база бергеи. Ийет, Иван биле бис, оон хоюусту сүрүп алгаш, Иванның шанактыг аъдынга олуруп алгаш, дазыыска чедип келдивис. Күжүр ор дээрге, «дядя Монгужун» канчап хостап алганын кадайга чугаалавышаан, аяк долдур хөй берген чиңге-тараапы амданнашып чап, сүттүг тыва шайны даашкыр аартап олургаи ийин—деп, ирей түүлеп кагды.

Ч. САЛЧАК.

УЛУГ ЧОРГААРАЛ

Октябрьның 50 чыл оюнун — улуг байырлал чылының чазы бөгүн бистиң аравысче чоргаарал-биле базып кирип орар. Оон демдектери кижи бүрүзүнге улам-на көскү, улам-на билдинип турар апарган. Бүгүдени сергедир, бүгүдени өөртүр частың бо хүнүнде совет кижилер боттарының эң акилерин, эң төлептиглерин республикаларның Дээди Советтеринге, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгуур дээш март 12-де соңгулда участоктарынче омак хөглүг, хей-аътты чоруп турганнар.

Соңгулданың хүнү—бүгү улустуң байырлалы кылдыр хуулары бисте чаагай чаңчыл болу берген. Бо чылын соңгулданың хүнү улам-на байырланчыт апарган. Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга уткуштур кижилериң чүректери сорук кириишкин-биле долдунган.

— Төлептиглерни — Советтерже! — бо сөстер чер бүрүзүнге чаңгыланып келген.

— Төлептиглерни — Советтерге! — деп күзел сорук-биле бурунгу хүн, соңгулда хүнүнде, кижи бүрүзүнүң бодалы хайныккан.

А ынчаарга совет кижи деп чаагай атка бистиң бөгүнгү кижилеривис шупту төлептиглер — олар коммунизим тургузукчулары. Ынчалза-даа бистер боттарывыстың аравыстан эң-не төлептиглерни Советтерге — коммунизм тургузукчуларының эрге-чагыргазының дээди болгаш чер-чер органнарынга соңгуп турар бис.

Коммунизм тургузукчуларынга төлептиг диртири дээрге эң-не улуг алдар, хүндүткел болгаш бедик шаңнал-дыр. Ынчангаш бистиң соңгаан кижилеривис — төлептиглерден артык төлептиглер.

Олар дээрге бүдүрүлгелерниң станоктарында, тудугларның шөлдеринде, колхозтарның болгаш совхозтарның фермаларында, бригаларында, эртем албан черлеринде, школаларның класстарында, эмнелгелерде, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларында — чонның аразында боттарының эрес шудургу, сорук күштүг ажыл-ижи-биле Төрээн чуртун алдаржыдып, элбекшилди тургузуп, амыдыралды каастап, бүгү чүвени хөделдирип турар кижилер-дир.

Ол дээрге бистиң алдарлыг Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет күрүневистиң херээ дээш, чогаадыкчы, тургузукчу улуг совет улустуң херээ дээш, күжүн, арга-мергежилин, эртем-билиин бараалгадып турар кижилер — эң-не төлептиг кижилер-дир.

«1967 чылдың март 12 — соңгулда хүнү. Шупту соңгулдаже!» —деп сөстерлиг плакаттар соңгулда участоктарының ажылдап турар бажыңнарының эжиктериниң кырында, бүдүрүлге албан черлериниң бажыңнарында — чер бүрүде тодаргайы-биле көстүп турган. Ол плакаттарда чуруттунган сүлде демдектиң ортузунда Кадыыр болгаш Маска — ажылчын аңгы биле тараачын чоннуң быжыг эвилелин чугаалап турар.

Бистиң бурунгу хүн бадылаан депутаттарывыстың составында ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенциянның төлээлекчилери — чонның бүгү кезектериниң төлээлекчилери бар. Олар дээрге тудугжу Семен Баян-оолович Сандан, шахтёр Иван Игнатьевич Ерёмин, даараныкчы Ондар Доржуевна Монгуш, «Тыва даг дүгү» комбинаттың директору, инженер Чимит-Доржу Байырович Ондар, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры аңчы Эрестол Даржаевич Даржаа, Совет Эвилелиниң Маадыры Чүргүй-оол Наичаевич Хомушку, колхоз даргазы Петр Артёмович Дежнев, Эрзин районда башкы Өнермаа Шоюновна Танова, Тандыда дуржулга станциязының директору Иван Степанович Юртаев, Чөөн-Хемчик районда саанчы Серенмаа Докпановна Ондар, «Тээли» совхозтуң механизатору Федор Моигеевич Доңгурак, Өвүр районда хойжу Калга-оол Санчы-Бидипович Монгуш, чогаалчы Степан Агбанович Сарыг-оол, эмчи Николай Васильевич Сизых, чоланчы Николай Алексеевич Мишин, режиссёр Син-оол Лакпаевич Оюн болгаш оон-даа өске чүс-чүс кижилер-дир. Олар дээш соңгукчулар боттарының бадылаашкынын бергеннер.

Депутаттарга кандидаттарның национал составында тывалар, орустар, украиннер, хакастар болгаш бистиң чурттуң оон-даа өске националдарының төлээлекчилери кирип турар. Ол чорук бистиң чуртувуста улустарның найыралының политикалының, бистиң партиявыстың ленинчи национал политиказының тнилелгезин хереглеп турар.

Мынчангаш бисте соңгулдалар совет тургузугнуң тнилеттирбес үндезиннерин — ажылчын аңгы биле тараачын чонның эвилелин, совет улустарның бүзүлбас найыралын, бистиң улузувустуң моральполитиктиг чаңгыс эвин көргүзүп турар.

Чонның төлептиглери — республиканың Дээди Советиниң болгаш чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттар коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары болган. Ол дээрге бисте партия биле чон чаңгыс аай болуп турарының база бир көргүзүү-дүр.

Бистиң совет кижилер бадылаашкының боттарының төлептиг кижилери дээш бербишаан, олар бистиң улузувустуң маадырлыг дүүнгүзүнге чоргаарланып, магалыг чаагай бөгүнгүзүн ханышкын-биле бодап, чырыткылыг даартазынче улуг бүзүрел-биле көрүп турарлар.

Бисте соңгулда хүнүнде кижиниң өөрүшкүзүн, чоргааралын хайныктырар-ла чүве хей. Совет кижилер Улуг Октябрьның төөгүлүг 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын чер бүрүзүнде калбарткан. Часкы үерлээн хемнер ышкаш күштелген бүгү улустуң ол улуг шимээшкини кижи бүрүзүн сеткил-сагыжын өөртүп, чоргааралын хайныктырып, улам чаа-чаа чедиишкиннерже сорук киририп турар.

Улуг байырлал чылының баштайгы ийи айының түннелдери кижиниң сеткил-сагыжын өөртүп турар. Тожу, Каа-Хем болгаш Өвүр районнарның малчыннары күрүнеге сүт садарының квартал планын, Таңды, Барыын-Хемчик, Эрзин районнар эът садарының квартал планын ажыр күүсеткен.

«План күүсеттинген», «хуусаа бетинде», «арткен чылдааныңдан бедик деңнелде», «чарыштың тнилекчилери» дээн чижектиг медээлерни солунналарның арынналарындан номчуп, радиодан дыннап, өөрүшкүвүс хайныгып турар-дыр бис. Чырыткылыг келир үевисче тнилелгелиг базымывысты дүргедип турар ыңдыг болуушкуннарга кижи черле канчап өөрбес боор, кижи черле канчап чоргаарланмас боор!

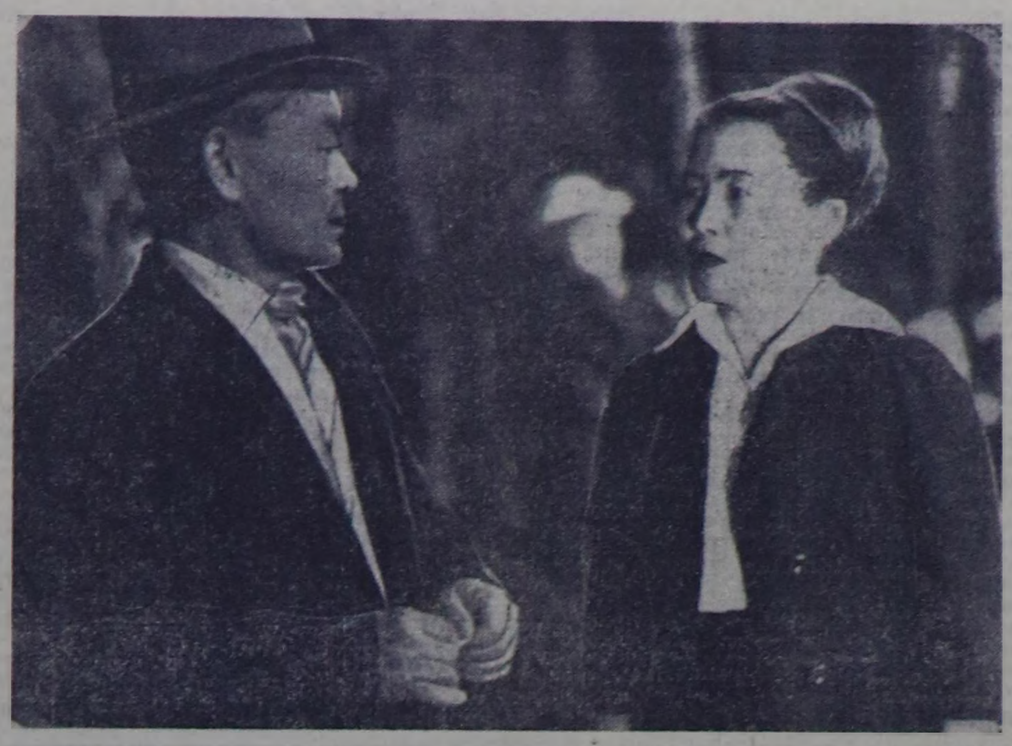
Эрги тургузугнуң үезинде ким-даа эвес чораан бөдүүн кижилер ам ёзулуг хуулгаашкынныг чоруктарны кылып, боттарының салым-хуузунуң ёзулуг ээлери болуп, коммунизмниң төлептиг тургузукчулары болуп турары магалыг-даа, чоргаар-даа!

Бүгүдеге мактанып, элбекшилге хөйну киирип турарлар кымнарыл? Ол дээрге бистиң мурнакчыларывыс, бистиң күрүне эрге-чагыргазынга соңгудуп алган төлептиглеривис-тир. Олар боттарының маадырлыг күш-ажылы-биле, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле совет Тываны алдаржыдып турарлар.

Совет кижилер боттарының ыңдыг төлептиглерин — коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бүзүлбас блогунуң кандидаттары дээш бадылавышаан, бистиң тнилелгеден тнилелгеже баштап турар коммунистерниң ленинчи партиязы, бистиң социалистиг Төрээн чуртувус дээш бадылааннар.

Соңгукчулар боттарының төлептиглерин бадылавышаан, бистиң чуртувуска коммунизмни тургузары дээш, делегейге тайбың дээш бадылааннар.

Б. ХӨВЕНМЕЙ,
Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчызы.

Бүрүне шаңналының лауреады, чогаалчы С. Б. Токаның «Боттанган күзел» деп шинизин Тываның көрүкчүлери эки билир. Ол шин каш чыл улаштыр театрның болгаш республиканың көдээ клубтарының, культура бажыннарының сценаларынга улуг чедиишкин-биле үнүп келген.

Тыва улустуң ажыл, амыдыралын, аңгының лайызынарынга улуг демиселин база улуг Совет Эвилели-биле харылзаазын көргүзүп турар ол шинниң тургузуг болгаш режиссёр талазы-биле чамдык түүлдерин чаарткаш, бо чылдың март 10, 11, 12 хүннеринде республиканың хөгжүм-шин театрының сценазынга көргүскен. Шин көрүкчүлерниң улуг сонуургалын болдурган. Марттың ортан үезинден эгелеп ону районнарга көргүзер.

Шининиң тургузукчу режиссёру РСФСР-ниң алдарлыг артизи болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук. Чуруктуң автору Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчызы Н. Каширов. Хөгжүм каастакчызы Б. Нухов.

ЧУРУКТА: кожуунуң нам комитединиң секретары Токпактың ролюнда Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Олег Намдараа, башкы Анна Васильевнаның ролюнда Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Екатерина Кенденбиль.

Артист Л. КОТОВТУҢ фотозу.

Өг-бүлелерниң талантызы

«Тнилелге» совхозтуң төвүнде клубту улус долдур олурушкан. Өг-бүлениң концерти-даа эгелзээн. Ажылчын комитединиң даргазы М. Монгуш-оолдуң, чоланчылар М. Кааыр-оолдуң, М. Ак-Салдың, тракторист А. Эрес-оолдуң өг-бүлелериниң каттышкан концертиниң номер бүрүзү-ле көрүкчүлерни сонуургадып турган.

Беш кижи составтыг хылдыг хөгжүм оркестри тыва, орус аялгаларны чедиишкинниг күүсеткен. Вера Монгуш бызаанчыга эки ойнап билирин көргүскен. Концертиң эң бичe кыржикчыл, уруглар садында турар Люда Ак-Сал ыры, танцыны чараш күүсеткеш, көрүкчүлерге чаптаткан.

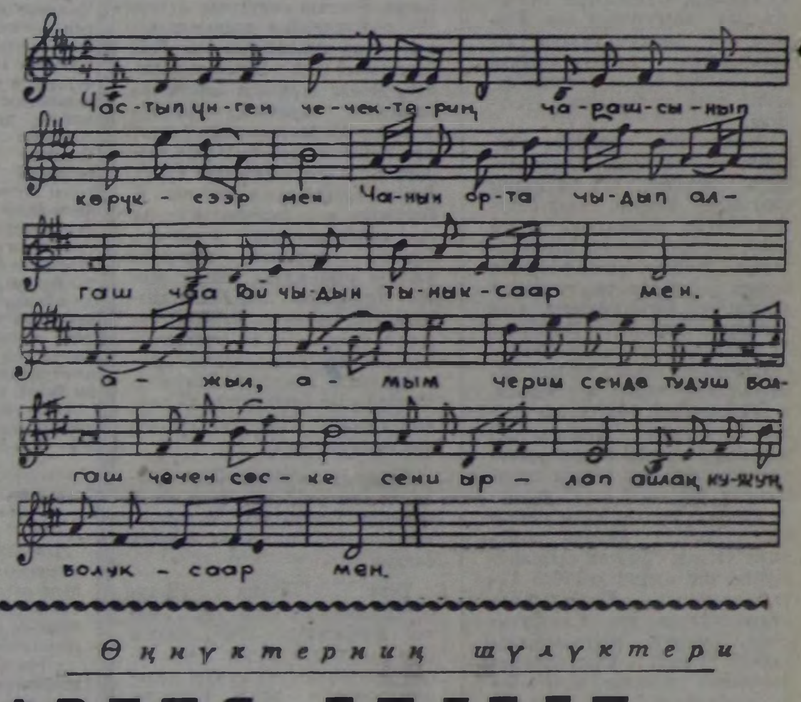
Бо үстүнде адаанымыс өг-бүлелериниң улут, бичe кижилери уран талантызы-биле чонну сонуургадыр дээш, концертке күжениишкинниг-ле белеткенген-дир деп чүвени көргүскен.

Х. ДАДАР-ООЛ.

Айлаң кужуң болуксаар мен

Сөзү С. Сувакпиттиң.
Аялгазы К. Баазаң-оолдуу.

Частыл үнген чечектериң
Чарашсынып көрүксээр мен.
Чаның орта чыдыл алгаш,
Чаагай чыдын тыныксаар мен.
Кожумаа.
Ажыл,
Амыр
Черим сенде тудуш болгаш,
Чечен сөске
Сени ырлап,
Айлаң кужуң болуксаар мен.
Кылаң чараш хеммериңниң
Кыдыын эргий базыксаар мен.
Сериттенип, сайлыктап каап,
Сеткил-чүрээм сөглексээр мен.
Кожумаа.
Сыннар тепси будук дамчаан
Сырбык, кижиң чаптаксаар мен.
Чимис каттыг черлериңге
Чиңгис суйбап оруксаар мен.
Кожумаа.
Чалгып шиилээн тарааларың
Чаагай чемиң чулуксаар мен.
Тайбың ишчи аялгаңны
Даңны атсы дыңнаксаар мен.
Кожумаа.

ЭКИ ЧЕДИИШКИН

Улусчу бот-тывынгыр театр уран түүлүнүң Бүгү-россий көрүлдезиниң Чөөн Сибирь зоназының талазы-биле конкурузу Красноярск хоорайга алды хүнүң дургузунда уламчылап келген. Ол көрүлде конкурсту Совет арге-чагырганың 50 чылынга тураскаадаткан. Аңаа Чита, Иркутск, Хакас областарының, Красноярск крайның болгаш Бурят база Тыва Автономнуг республикаларның улусчу театрлары боттарының эң эки дээш шилерин киришкирген.

Чөөн Сибирь зоназың талазы-биле ол конкурстуң жюриизиниң составында Москвадан, Ленинградтан келгилээн уран түүлдүң тускай мергежил, билиглиг ажылдакчылары бар болду. Кожазында областардан, республикалардан келгилээн улусчу театрларның көргүскен шилерин красноярскижилер улуг сонуургал-биле көрүп турган.

13 коллективтериниң түзе чаңгылы көрүлдениң лауреады деп атты чаалап алды. Ол болза Забайкальеның шериг округунуң Офицерлер бажыңының улусчу театрының (режиссёру РСФСР-ниң алдарлыг артизи И. А. Волохов) эң эки чедиишкини-дир.

Красноярск крайның театрлары көрүлдеге черле шыырак белеткенгенин көргүскеш барды. 1-ги чергенин дипломнарын Енисейск хоорайның улусчу театры «Адаларның чалыы үезин». Ачинск училительниң театры «Онза дыалгалар». Красноярскиниң Офицерлер бажыңы «Ол хүннериниң алдары өшпес», эстраданың «Фиалка» деп улусчу театры «Сылдыстар дугайында балладa» деп шилерин көргүскени дээш түс-тузунда алгылады.

2-ги чергенниң диплому-биле Подтесовскиниң шин коллективин «Иван де Марья» деп шин дээш шаңнатпырды. Оон режиссеру А. Г. Юр хөй чылдарга педагогиктиг ажыл-чорудулгазы база ол шин коллективинге кижиаидыкчы ажылдарны кызымак чорукчаны дээш 1-ги чергенниң диплому-биле шаңнаткан.

2-ги чергенниң диплому-биле болгаш тураскаадлыг хөрек демдектери-биле бистиң тыва коллектив —Тураниың улусчу театры «Ийи чечек» деп шинни көргүскени дээш алган. Ол чедиишкинни чедип алыры ындыг-ла белен эвес болган. Красноярскиге болур көрүлде-конкурска киржирп дээш туранчылар шыырак белеткелди чоруткан. Улусчу театрның бот-тывынгыр режиссеру, Туранның № 2 школазының физика болгаш химия башкызы Е. Н. Писькарев улуг күжениишкинни үндүрегнин черле мактавас аргажок.

В. СПИРИН.
улусту театрларның көрүлдезин арттырырының республика оргкомитединиң кежигүнү.

Туман ышкаш көшпес болган

Карaңгылап ишкир дүштүү.
Кадырлардан туман баткаш.
Дыттар үнген эзим орта
Дыштанып дээш чыдып алды.

Даарта туман база катап
Таңдыдыва талыйтыптар.
Хүннер, чылдар кижиниң артер...
Күжүр туман көжүп билир.

Мээң чонум эрги шагда
Белдер саналп, арттар ажып
Турлаг чуртун каапкаштыын
Туман ышкаш көжүп чорду.

Ам мээң чонум сууржуй берген—
Аас-кежик аяк долган.
Човаг билбес көшкүн туман.
Чонумдан сен бедивес сен.

Оюн **КОДУР-ООЛ.**

ХЕМЧИК БИЛЕ АЛАШ

(Улустуң легендазы)

Шаг шагында Хемчик хем хераажеп кижи турган чүве-дир. Хемчик бир-ле катап ийи ийис оолдар божуп ап-тыр.

Ийис оолдары аъш-чемге кирип дорукталып турда, Амырга-Моос чоокшулап кээп-тир эвеспе. Ол Амырга-Моос чырык чер кырынга эр болуп төрүттүнгеш уруг-дарыгны арттырбас, дораан-на чиптер дайзын дээрзин Хемчик дыңнап каапш, кайчаар-даа аайын тыппайн бартаан.

«Оолдарымның ажы-тынын ап көр» дээш, ийи оглуң Бай-Тайганын хойнунче октапкан чүвең иргин.

Бай-Тайга база-да ийи оолду кайнаар-даа чажырар аайын тыппайн, ийи холдан тутканы, чиге соңгу чүче бажын ажылдыр шыдаван чорудушкан. Оолдарның арай улуу ийи кадыр дагның аразында каапкаш хаты оңгарга барып дүшкеш, Кара-Хөл болгу берип-тир. Бичези база-да кошпе хорумнуг даглар аразынга барып дүшкеш, Даштыг-Хөл болгу берип-тир. Хемчик ийи оглуң сактып, сарыынап турган. «Бир черге барып таварлажы бээрин магат чөкө деп оожум сыырапмышаан, алезин, сайлыг эки ховуну куду ээртә-мыырты кылаштап бадып каан.

Кара-Хөл биле Даштыг-Хөл ийи алышкы ойун-доругун келгеш: «Төрээн аваңыс чырык чер кырында бар бе, чок бе» деп чугаалажып-даа турган чүвең иргин. «Бир-ле черге таварлажы бээривис чадавас» дижип чугаалашкаш, хая-даштарны ажа халыыпшаан, аваазын эр үнүмеп-биле кый деп алгырыпшыпшаан, базып чорупканнар-дыр эвеспе. Кара-Хөл, Даштыг-Хөл алышкылар ол-ла маңнашкаш, Суклак-Дүвү деп черге ужуражып кээп-тирлер. Аваазы Хемчикти дилеп, кайнаар-даа баар аайы тыппайн, чанында турган Бозага деп дагдан мынча деп айтырганнар:

«Кайнаар барымысса аваңыс Хемчикти тывар бис?»

Бозага турган:

«Чиге бурунгаар-да баар болзуңнарза, аваңар—Хемчикке таварлажы берип болур сиилер. Ынчалза-даа оруунарда хөй эвондактар — хая, туруглуг даглар бар. Оларны буза булгап эртер сиилер» дээш, Кара-Хөл биле Даштыг-Хөл алышкыларны чаңгыс улуг, эвге-шыырак күчүтен кылдыр каттыштыр тарбыдапкаш, Алаш деп ат бергеш, чиге бурунгаар имнеп каап-тыр эвеспе.

Алаш-даа үүг боор, аваазы Хемчикти тып алыр дээштиң хая-туругглуг хамык дагларны ыңай-баар чайлады өткүлеп, карызы-дошкун шаңгыланмышаан, ыңдыңныг үнү-биле аваазын диилеп бадып-да каан.

Хемчик ол-да ынчап ховунуң ховузунга оолдарын сураглап эрлинмырлып бадып чыдырда, Бай-Тайга мынча деп кыйгырып чугаалаптыр эвеспе: «Ийи оглуң Алаш деп чаңгыс улуг хем болуп алган, хая, туруглуг даглар чайлады ишти, «Авай, Хемчик, Хемчик!» деп ыңдыңныг кыйгыын салып бадып чыдыр, ооңчуг дүрген бурунгаар маңнавыт! Дораан таварлажы бээр ээш».

Хемчик-даа үүг боор, алезинни эстеди, сайлы чаштады чиге бурунгаар ыдып-да каан иргин. Күчүтен Алаш хамык дагларны төөдүр чайлады ишип чораш, черинң агыына үнүп келгеш көөрге, аваазы Хемчик бо-да буруладып бадып чыткан.

Алаш биле Хемчик ийи иешкилер шак мынчаар таварлажып алгаш, аттыг-чарлыг Улуг-Хем шадырта бары каттыжып алыр дээш, хая-даштыг черлерни каттыржып эртип, чымчак шириктиг черлерни сыырапчып эртип бадыткандыр оо.

Ынчангаш Хемчик хем неңи чымчак сеткилге-биле сыырапмышаан, Алаш хем чыңдыппады, күчүтениң түргүзүп тыртыныл, дошкун-ширинге-биле диңмиттиг даргап бадып чыдар болган чүве-дир.

В. САГАН-ООЛ.
Ыыңнап бижээн.

Өңнүктерниң шүлүктери

ПАРТИЯ БИЛЕДИ

Партком менң кел-ле дигеп
(Билет бээрин эңдеведим).
Партиянның биледии мен
Баштай тутканы хүнүм чүве.
Он чыл дуржук—наадыда-даа
Ол хүн черле уттундурбас.

Секретарь-даа холуун сунгаш:
— Сеңээ байыр чедирейн.
Арыг шынчы бараан бол!— дээн.
Бадыт даңгырак сөзүм бердим.
Аңаа эштиң холуун эвес —
Партиянның холуун туттум.

Өрээлден-не үнген дораан
Биледимни чүрекче ыңып.
Өөрүшкүмге деңнээр чүве
Билбейн базып чоруп ордум.
Биледимде Ленин адын
Бижээн кылдыр бодап чордум.

Билет меңээ партийжиге
Бир-ле дугаар ыдык дептер.
Чүрек дужу кармаанынга
Ленин оңу сагыш чораан.
Чүүден артык ыдык кылдыр
Ленинчилер кадагалаан.

Кызыл туктуң өңү сиңген
Кызыл дептер холда туттум.
Өндүр чаагай улузумнуң
Ылап шыны, улуг күжү,
Өлүм чогу, идегели
Ында сиңип, мөөнеттингген.

Улуг күшке дамды болур.
Улузумга бараан болур
Эргени-даа меңээ партия
Эдилеткен — аскым-кежиң.
Коммунистер чыскаалынга
Кожа базар чоргаарадым.

Д. ЖАЛСАРАЕВ.
бурят шүлүкчү.

МӨҢГЕ ШЫН

Хая, даглы үрей буза чалгыырда-даа
Каш чүс чылдар хемчигешке негеттинер.
«Оон артык күштүг чүве черле кайдал?»
Ол айтырыг бистиң черле амыраттас.

Ынчалза-даа күштүг дижир хая, даглы
Балырган кан ырмазын сып, үреп шыдаар.
Ындыг каңга кылаң шил дег алмаз дээр-де,—
Каң мен дээр-даа харыы турбас, дүжүп-ле бээр.

Улут шынга — ленинчи күштүг шынга
Дескежиттер ындыг күштүг бүлүмелди
Урал болган оон-даа өске бүтү черниң
Делгемнерин кезий диилээш тыппас-даа сең.

Х. ОСМИЕВ.
ингуш шүлүкчү.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Чуртталга бажыңының арыг-шеверi

УРУГЛАР! Боттарыңарның бажыңыңарга арыг-шеверни болгаш корум-чурумну, тәарымчалыг байдалды тургузары дээш демисежиңер.

Бодуңарның бажыңынар яштынге хүн херели болгаш чырык дээп киргеп турарын чедип алыр дээш ораалдажыңар.

Соңгаларны чүү-хөө-биле, чечектер-биле дуглаваңар, аңаа кылын кежере аспаңар.

Чылдың чылыг үезинде удаап, артеп туруп келгенинер соонда азы кичээлдерге белеткенирлериниң болгаш удуурунарның мурнунда бажыңынарның соңгаларын ылавыла ажыдып турунар.

Кудумчудан бажыңче бок-хир киирбеңер. Бажыңче киреринерде, даштыкы ажык кастыңында чадыгга будунарны чодуп аштаңар.

Бажың яштын бокталдырбаңар, довурак-доозун бурулатпаңар. Мебельди камныг тургузуңар. Боттарыңарны арыг-силиг ап чоруңар, корум-чурумну салгыңар. Бажың яштынде чүве бүрүзү ылавыла салыр черлиг болур ужурлуг. Стол кырынга хирлиг сава тургуспаңар, аңаа аъш-чемни ажык салбаңар. Аъш-чем продуктуларны шкаф яштынге сутуңар, оларны марля, арыг аржыыл-биле дутпаңар.

АРЫГЛАП-ШЕВЕРЛЭЭР АЖЫЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ УЛУГ КИЖИЛЕРГЕ ДУЗАЛАЖЫҢАР. Доозуунну ол пес-биле арыглап чодуңар, шаланы өттүргеп шырбиил-биле азы ол пес-биле ораап каап щётка-биле аштаңар.

Бажың яштынге херек чок чүвелерни чыттырбаңар, бок-сак, чүү-хөө чыгбаңар. Олар арыг-шеверге болгаш корум-чурумга шаптык ужураштырып, идикхеп үрээр бичии ак курттарның чыттырынга идиг болуп турар. Бок-сак, чүү-хөөге доозуп, хир чыгдың долар болгаш күскелер аңаа тыптып келир.

Хемирер амытаннар чемин чүгле тып чиир эвес, харын продуктуларны үрегдеп турар, олар чамдык аймылдыг аарыгларны кижилерге халдадып болур. Хемирер амытаннарның үңгүрлерин үреп, чок кылыңар, оларга дузактарны болгаш капкаларны салыңар.

Кичээлдерге белеткенир, боттарыңарның херээжерни кылыр, дыштанып удуур тускай булуңнуг болуңар.

Арыг-силиг, тәарымчалыг чуртталга бажыңы болза, кадык камгалалынга, кижизидилгеге дузалап, кижиниң омак-сергек сеткил-сагыжын көдүрүп турар. Шак ындыг чуртталга бажыңынга сагыш амыр чурттаар, өөренир болгаш ажылдаар база ойнаар аргалыг болур.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кино

МАРТ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аваа эвес хоорай» 10, «Төрээн чуртундан ыракта» 11.30, 1.30, «Кырында дээр» 3.30, 5.30, 7.30, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бир-ле кайгамчым хүнде» 2.30, «Угбазы» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кырган черепаханың» капитаны» 3, 6.40, «Өг-бүлениң чажыды» 4.50, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Константин Заслонов» 10, 3, «Зэнзиргей эриктэ» (1-ги, 2-ги сериялары) 12, 5 шактарда.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи эмдыырал киллизиниң 23-54, агитацияның болгаш пропаганда киллизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64 чаза, ажылчын болгаш көдээ корреспонденттер база совет тургузуут болгаш эмдыырал киллистериниң 21-27, яштынгы информацияның киллизиниң 20—60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Партелга ергелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01038.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылдан үнелеп эгелээнивис

1967 ч. МАРТ 15 СРЕДА № 62 (6699).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА

Найыралчы аян-чорук-биле

Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Тодор Живков, БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги орлаачызы эш Живко Живков, БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлаачызы эш Тано Цолов СЭКП Төп Комитединиң чалаанын ёзугаар найыралдың албан ёзузунуң эвес аян-чоруун кылып, март 13-те Москвада чедип келген.

Внукове аэродромга болгар аалчыларны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның секретары эш Ю. В. Андропов болгаш өскелер-даа уткаан.

(СЭТА).

КӨДЭЭ ТУДУГ

Бистиң чуртувустуң экономиказының хөгжүлдезинде онза чугула роль көдээ ажыл-агыйга өнаажыр деп СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директиваларында айтып турар. Ынчаарга көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдүрииниң херээнге көдээ тудугчулар бичe эвес саяыышкынчарны киирип, колхозтар болгаш совхозтар бүдүрүлгезиниң тудугларын, чурттаага бакшынарын, школаларны, клубтарны, эмнелге черлерин көдээ чоннуң амыглаашынга берип турар. Олар суурларның болгаш чурттанчылыг өскедээ черлериниң өвүр байдалын улам чаартып, көдээниң ажыл-ишчилериниң бедик бүдүрүмчүлүг амылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Ам үеде бистиң республиканың көдээ тудугчулары, Тывanың өске ажыл-ишчилери-биле бир демей, Улуг Октябрьның 50 чылынга телептиг ушуражыр дээш калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг кирипшиваан, боттарының күш-ажылчы эзлүзүнде телептиг черим эзлеп турар.

Беш чылдың бирги чылында Тыва АССР-ниң көдээ капитал тудуглар чарыгдалынга күүрүне 14,5 миллион рубль берген. Ол хөреңгини шиңгээдип алырынга организастыг чамдык хемчеглер алдынган болгаш көдээниң тудугчулары 14386 дөрбелчин метр чурттаага шөлүн, 120 трактор кирер септелге мастерскаазын, хоймуу бригадалар, сүт-бараан фермаларының топтеринде хөй-хөй улуг, биче мал камааларын ажыглаага киирген.

Чагыг ёзугаар тудуг кылыр талазы-биле чөвен районнарда № 62. Чадаанада № 463 кежүп чоруур механизастаттынган колонналарның коллективтери эки ажылдаанын онзалап айтыр херек. Чимээлээргe, № 463 колонна 1966 чылда ниитизи-биле 1485 рубльдиң тудуг ажылын күүседир турган, чыл төнчүзүнде планның чедимишкинниг күүсетинен. Юбилейлиг чылдың ийиги айында № 62 колонна планныг соруглазын 107 хуу күүсетикен. Ам үеде бо организацияларның Каа-Хемде болгаш Эрзинде ,Чөөн-Хемчиктe болгаш Барыын-Хемчиктe участоктарының ажыл-чорудулгалары эки болуп үргүлчүлеп турар.

Көдээ тудуг талазы-биле республикада амгы көргүзүглер Таңдының дурмуулга станциязында, «Тиилелге», «Сүт-Хөл», «Улуг-Хая» совхозтарда, Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозтарында бедик, бо ажыл-агыйларда тудуг ажылы организастыг чоруп турарын айтыры чугула.

Бир эвес көдээ тудуг ажылын шупту черлерге эки башкарган, тудугчу бригадаларны, звеноларны билдилиг удуртқан болза, эоткен чылда кылдынган ажыдарның түңнелдери ооң-даа өөрүнчүг болур иймк. 1966 чылда республикада ниитизи-биле мал болгаш чурттаага тудугларынга база капитал септелгелерге көрдүнген хөреңгилер четче шиңгээдип алдынмаан. Тудугларның капитал септелге ажылдарры Эрзин, Бай-Тайга, Бии-Хем районнарда, «Совет Тыва» совхозта, «Шекпээрниң» Дөң-Терезин, «Улуг-Хаяның» Хайыракан салбырларында болгаш Улуг-Хемниң Жданов аттыг, Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозтарында хомудап турар. Бо ажыл-агыйларның тудугчу бригадалары планныг соруглаарын чедип күүсетпейн турар. Тудуг бригадаларының кежигүннери доктаамал эвес болуп, тудугчу нимилерниң бир ажылдан өскезинче шилчиири удаа-дараза илереп келген.

Чугула ажыл болур көдээ тудуг талазы-биле мындыг улуг хомудаашкынның чылдагааны чүдел? Хамыктың мурнунда ажылдың организастыг байдалыкның кошкаанда, планныг соруглаарның тудугчу бүрүзүнге билдинмейн турарында. Тудугга ажылдаар тудугчуларны удуртуп баштаар нимилерни чөп шилип албайн, берта таварышкан-ка кижилерни киирип ап, тудуг бригадаларын мергежилдиг нимилер-биле четчелевейн турары хомудаашкынның база бир чылдагааны ол. Чамдык көдээ тудуг организацияларының коллективтеринде күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үреп, ажыл шагы үзер, хөй чапсарлаар чоруктар бар. Эрткен чылын № 62 кежүп чоруур механизастаттынган колоннага 3854 ажыл шагы үстүнген. Бо дээрге ук организацияның ажылчын бүрүзү барык 10 ажыл хүнүн халас эрттиргенин херечилеп турар.

Республиканың кежүп чоруур механизастаттынган колонналары чаа организастаттынган «Тыва көдээ тудуг» эргелелинде ам мөөңнеттинген. Бо чоруук көдээ тудуг организацияларының коллективтерин моон соңгаар тодаргай удуртур, механизацияны болгаш автотранспортту чөп ажыглаар, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидип тургаш, юбилейлиг чылдың көдээ тудуг талазы-биле программазын чедимишкинниг күүседир арганы бээр. Мурнуку чылдарга болаарга, ам көдээ тудугнуң ажылын эжижидерииге, темпизин дүргедиринге, продукциянның шынарын улам бедидеринге таарымчалыг байдал тургустунуп турар. Тудугчу нимилер дугайында кичээнгейни суларатпайн, тудуг материалдарының нүрлавырларын арбыдадып тургаш, баштайгы эргелерге дарый ажыглаага киирер тудугларже кол күштү угландырза чогуур.

Көдээ тудугнуң ажылында бар четпестерни дарый чайладырының боттуг хемчеглерин алыр херек. Колхозтарда, совхозтарда эки ажылдыг тудуг бригадаларының мурнаачы дурмуулгазын нептередир, мергежилдиг бызаңчыларның үлегерии бүгү-ниитиинии болдурар дээш, организацияларны болгаш нимизидиичи ажылды чер-черде партия, совет, профсвиел организациялары доктаамал чорудар үүрүлүг.

1967 чылда республиканың колхозтарынга, совхозтарынга 30 муң дөрбелчин метр шөлдүт чурттаага бажыңнарын, 200 ажыг бүдүрүлге тудугларын, 35 чүнар бажыңнарны, культура-амыдыралдың өске-даа тудугларын ныыры көрдүнген. Бо бедик соруглаары чедимишкинниг күүседирге ажыл-агый бүрүзү тудугчу бригадаларны бүдүрүп ыяыр ажылдарның хемчээлинге дүүштүр четчелээр, тудуг материалдары белетиээр звеноларны организастаар, оларны күш-хүнезин, транспорт-биле четче хандырар херек. Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болурунуң байырлалынга алдар кылдыр алдынган бедитпкен социалистиг хүзээлгелериниң түңнелин ай, квартал санында үндүрүп, мурнаачыларны шаңнап макталышаан, социалистиг чарышты улам калбартырыы чугуза. Бо бүгү ажылды партийжи организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды тудугчулар ортузунга улам боттуг организастаары-биле бадытиээр херек, ынчангаш көдээ тудуг планнарын чугаа чоокка күүседири — бо талазы-биле кол соруга ол болур.

„ИЗВЕСТИЯ“ СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫНГА

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели солуннуң бирги номериниң үнген хүнүнден бээр бежен чыл болганы-биле холбаштыр «Известия» солуннуң редакциязының болгаш ном үндүрер черииниң коллективиниге, «Известия» солуннуң ажылчын болгаш көдээ корреспондентилеринге, автор коллективиниге болгаш номчукчуларынга чүректиң ханызындан изиг байырын чедирип тур.

Ленинчи «Правданың» чанчылдарынга шынчы «Известия» солун Совет күрүнеиниң хөгжүлдезиниң бүгү үе-чадаларында партияга ооң ленинчи чиңгине шугумун боттандырарынга, улустуң үндезин эрге-ажыктары дээш демиселге идепкейлиг дузалап келген болгаш дузалап-даа турар.

Бистиң Төрээн чуртувус Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооң төлептиг уткууру-биле белеткенип турар. Журналистиниң хүлээлгези болза, социализминиң тургузукчу күчүзүн, коммунистиг тургузуушкунда Совет Эвилелиниң улустарының чедип алган шылгарангай чедиишкиннерин хандыр болгаш чайынналыр кургузери, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерии чедиишкинниг күүседириичe массаларны мобилизаставышаан, оларның чогаадыкчы инициативазын могаг чокка хөгжүдери болур.

Ниитилелдиң бүгү кежигүннеринге әртемниг мировоззрениениң болгаш коммунистиг зан-чанның хевирлеттинеринге, совет апparaттың ажыл-чорудулгазын, ажылчы чоннар депутаттарының черчер Советтериниң ажылын эжижидеринге солуннуң ролю улам идепкейлиг болур үүрүлүг. Солун ажылчы чоннарның калбак массалары-биле харылзаалларны доктаамал быжыглаар үүрүлүг.

«Известия» солун Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың даштыкы болгаш иштики политиказының, делегей харылзаларының, национал-хосталгалыг шимчээшкинниниң айтырыгларын бүгү талазы-биле чырыдып, амгы империализминиң улуска удур уткашынарын болгаш агрессчи характерин сойгаазар үүрүлүг.

«Известияның» арынарынга ажы-дүүма социалистиг чурттарның улустарының амыдыралын, социализминиң делегей системазын быжыглаарынче оларның угланыргаи экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылгазының хөгжүлдезин бүгүи долузу-биле көргүзери эргежок чугула.

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Известияның» коллективиниге, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерге оларның чогаадыкчы күш-ажылынга, бистиң Төрээн чуртувустуң улам ынайгы чечектелиишкини дээш, коммунизминиң тиилелгези дээш демиселге чаа-чаа улуг чедиишкиннерии күзеп тур.

СЭКП Төп Комитеди — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели.

Москва, Кремль
1967 чылдың март 13.

«ССРЭ-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ ДЕПУТАТТАР СОВЕТТЕРИНИҢ «ИЗВЕСТИЯ» СОЛУНУН ЛЕНИН ОРДЕНИ-БИЛЕ ШАҢНААР» ДУГАЙЫНДА ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

«Известия» солуннуң 50 чыл болганы-биле холбаштыр база ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге, ажыл-агый болгаш культураа тургузуушкунунуң соруглаарын күүседиринче оларны мобилизастаарынга улуг ачы-хавыязын демдеглеевишаан, «ССРЭ-НИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ ДЕПУТАТТАР СОВЕТТЕРИНИҢ «ИЗВЕСТИЯ» СОЛУНУН ЛЕНИН ОРДЕНИ-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль
1967 чылдың март 13.

„Известия“ солун 50 харлаан

Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлыг хурал

«Известия» солуннуң 50 чыл болганы-биле холбаштыр март 13-те Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлыг хурал болган.

Эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Ю. В. Андропов, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, а ол ышкаш БКП ТК-ның Бирги секретары, Болгарияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков, БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги орлаачызы Живко Живков, БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлаачызы Тано Цоловту болгаш ооң-даа өскелерии чыылганнар чылыы-биле уткаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев байырлыг хуралды допчу эге сөзүг-биле ажыктаан. Совет парлалганы бистиң партиявыс турганскан, ол дээрге улустуң револючу индири-дир деп ол чугаалаан. Октябрьның хүннеринде, хамааты дайынның фронтуларынга, катап тургузуушкун үезинде болган баштайгы беш чыл планнарының чылдарында, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фашизмге удур демиселге, дайын соондагы тургузуушкунуң чылдарында «Правда», «Известия» солуннар болгаш бистиң парлалгавыстың өске-даа органнары партияга идепкейлиг дузалаан. Парлалга чон-биле кады тургузуп, өзүп, хөгжүп келген. Совет Эвилелинде парлалга ёзулуг массалыг, ёзулуг улусчу парлалга апарган.

«Известияның» бежен чылы дээрге хамыктың мурнунда ол солунну кылып турар кижилериниң — журналистериниң — известиячыларның, типографиа болгаш ном үндүрер черииң ажылдакчыларының талантылыг коллективиниң байырлалы-дыр. Оон-биле кады бистиң бүгү парлалгавыстың байырлалы-дыр. Совет парлалга — партияның массалар-биле хөй бүрү чугаалажып, оларның-биле сүмележип, оларны политика талазы-биле чырыдып, оларның чогаадыкчы күштерин моонгеп, оон удамыдан бодуның политиказының ленинчи чиңгине шугумун боттандырарын чиңгедип ап турар шак ындыг чепсээ-дир.

Коммунизм тургузуушкунуңче бистин кирип турарывыс чындыг үе-чадада идеологтуг ажылдың бүгү хевирлериниң үүрүг-дүзазы болган ниитилел амыдыралынга оон роль оңза өскен. Бистиң политиктиг, ажыл-агый болган культура тургузуушкунувустуң бегүнгү база даартагы чедиишкиннери, бистиң күруневисиниң күчүзүн быжыглаары, делегей кырынга оон ролиң улам удаттырары идеологтуг ажылдың деңнелиидеи, бистиң ниитилелливистиң бүгү кежигүнериниң медерелдиг чоруунуң чергезинден болган оларның социал идепкейлиидеп ыка хамаарыжыр.

Коммунизм тургузуушкуну делегейниң нарын байдалынга, бот-бодунга удурланышкак ийи социал системаларның чүгле экономиктиг чарыжының эвес, харын идеологтуг болгаш политиктиг чидиг деминелиниң байдалдарында болуп турар деп, Л. И. Брежнев демделээн. Дыш алышкынын-даа, тайбынчыдылгаларны-даа билбес шак ындыг идеялларын ёзулуг дайынны делегейде болуп турар. Ол бүгү соруглаарны шиитпирлээринге, политиканың болгаш идеологияның талазынга СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерии херек кырынга боттандырарынга совет парлалганың кайы хире улуг рольдуунуң дугайында хөй чүүлдерии чугаалап турганда херээ чок боор.

Бистиң парлалгавыстың ниитилелге үүрүг-дүзазы аажок бедик. Ооң бүгү ажылдакчылары — редакторлар болгаш очеркистер, публицистер болгаш репортёрлар, чуртта болгаш даштыкыда корреспондентилер боттарының инициативазы-биле, политиктиг бышкан билии-биле болгаш чидиг ажылы-биле партияның болгаш чоннуң бедик үнелеп турары ол харыысалгалыг хүзээлгениң чедиишкиннииг болурунга изиг бээр хүзээлгелиг.

Түңнелинде эш Л. И. Брежнев солуннуң бежен харлаан юбилейи-биле холбаштыр «Известияның» коллективиниге чүректиң ханызындан байыр чедирген. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаалын номчаан.

Ооң соонда СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный чүзе чугаалаан. «Известия» солуиау Ленин орденибиле шаңнаар дугайында Чарлыкты ол номчаан. Журналистиканың талазынга үре-түңнелдиг ажылы, совет парлалганы болгаш ном үндүрериниң херээн хөгжүдеринге ачы-хавыязалары дээш үш чүс ажыг известиячыларны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнап демделээнин Н. В. Подгорный чугаалаан.

«Известияның» коллективиниге — ооң редакциязының ажылдакчыларынга, бистиң чуртувуста болган даштыкыда корреспондентилеринге, типографияның ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга, ном үндүрер черииң албан-хаажыдакчыларынга, а ол ышкаш хөй санныг ажылчын болгаш көдээ корреспондентилерге, солуннуң бүгү авторларынга «Известияның» бежен харлааны-биле база ону Ленин орденибиле шаңнаанынга, редакцияның хөй болук ажылдакчыларын шаңнаанынга холбаштыр Н. В. Подгорный изиг байыр чедирген. Ийи дапкыр орденниг «Известия» чогаадыкчы чалыыладыр, эгээрииимес, большевикчи шиитпирлиишкиниыг, ленинчи партияның херээ дээш, коммунизминиң тиилелгези дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун ол күзээн.

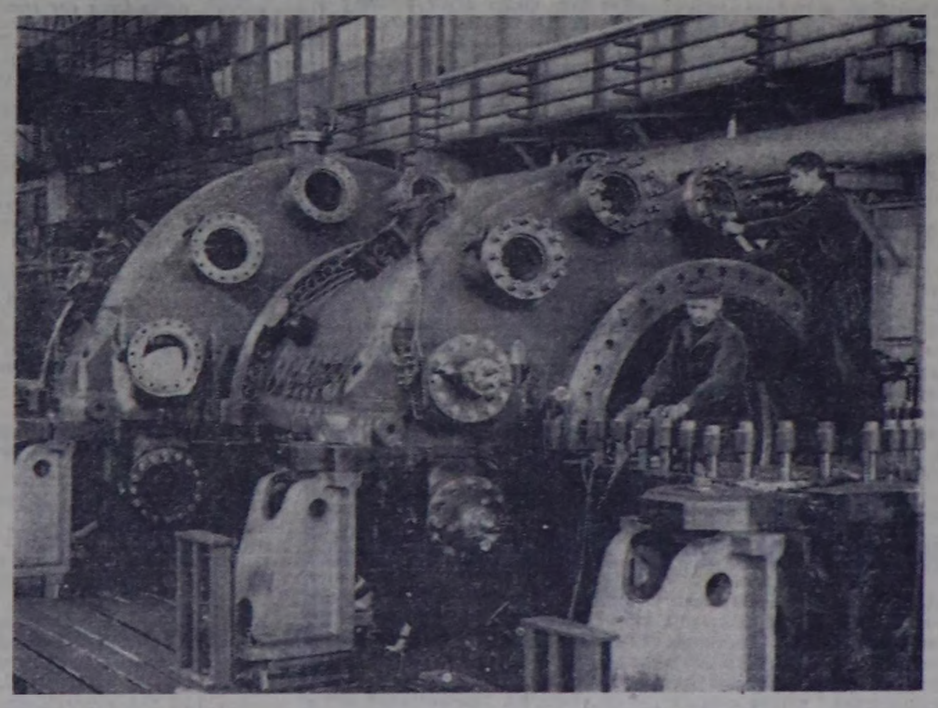
Ооң соонда чыылган кижилер диимитиг адыш часкап турда, Н. В. Подгорный Ленин орденин солуннуң тугунга кадап берген.

«Известия» солуннуң 50 чылының дугайында илеткелди кол редактор Л. Н. Толкунов кылган.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черииң даргазы, «Правда» солуннуң кол редактору М. В. Зимянин, Балтыкачыл судно септээр заводунуң бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. А. Смирнов, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, академик Н. Н. Семенов, Вииница областтың «Дружба» колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Д. Белоус, үүдүкчу-космонавт, Совет Эвилелиниң Маадыры П. Р. Попович алдарлыг юбилейибиле болгаш солуннуң Ленин орденибиле шаңнаанынга холбаштыр редакциияның коллективиниге изиг байыр чедирген.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң адынга байырлыг чагаалы хуралдың киржикчилери улуг коллективиниг-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

ЛЕНИНГРАД. Совет эрге-чагырганың юбилейлиг чылында СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг металл заводунуң турбина түдүгжүлгелары 100 муң киловатт күчүлүг чаа газ турбиназын тургузуп турар. Ол агрегат боду башкартынар сагалга машиназы-биле хандыртынган болур. Ооң дузазыбиле турбинаны ажылдадып киирер болгаш ооң ажылын контрольдаар аргалыг болур. Ол турбинаны одалга-биле ажылдаар электростанцияга ажыглаар.

ЧҮРҮКТА. Чүс муң киловатт күчүлүг ТГ-100 дээр газ турбиназын эптеп турары.

П. ФЕДОТОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Округ соңгулда комиссиязында

РСФСР-ниң Дээди Совединиге соңгулда талазы-биле Тываның № 855 соңгулда округуунуң округ соңгулда комиссиязының хуралы март 14-те болуп эрткен.

Хуралга РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуттурган Бай-Кара Шожулбеевна Долчаңмаага түр шыныглганы тыныш дүтаймында айтырыгны чугаалашкан.

Округтуң бүгү соңгукчулары коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң бүзүлбае блогунуң кандидады дээш боттарының бадылаашкынын бергеннер. Соңгулда даңазынга киргеи бүгү соңгукчуларның 99, 98 хуузу бадылаашкынын берген.

Округ соңгулда комиссиязының даргазы М. К. Шыырап РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга Бай-Кара Шожулбеевна Долчаңмаага түр шыныглганы тыныштаан, партияның болгаш чоннуң херээ дээш үре-түңнелдиг ажылдаарын, соңгукчуларның идегелии күүседириниге чедиишкиниг болурун комиссияның мурнундан депутатка күзээн.

Бай-Кара Шожулбеевна сөс ап чүве чугаалаан, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуп, аңаа бедик идегелди көргүскен Тываның бүгү соңгукчуларынга өөрүп четтиргенин илереткен.

— Бүгү-ле күжүмүм болгаш билиимни коммунизминиң херээнге, чоннуң эрге-ажыынга бараалгадыр мен. Аныяк Тыва республиканың ажылагый болгаш культура хөгжүлдезиниге улуг-хуумну киирер мен — дээрзин депутат бүзүреткен.

СЭТА-ның дыңнадыы

„Космос-147“ ужудуушкунда

Черииң «Космос-147» дээр кылымал спутнигиниң аажчеглиг салыы үндүрүүшкүнүн 1967 чылдың март 13-те Совет Эвилелиниге боттандырган. 1962 чылдың март 16-да СЭТАның чарлаан программазынга дүүштүр космос деңгемниң шинчилээр чоруктуг үргүлчүлээр соруглалыг эртем аппаратуразын ол спутникте тургускан.

Спутникте тургусиан аппаратура ой-тавында ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төөгү кээп турар информацияларны таарыштыр сайгарып ажылдап турар.

КЫШТАГЛААШКЫН ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТИП ТУРАР

„Шынның“ рейдизи

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл болур ооңга чедир каш-ла айлар арткан. Чөөн-Хемчиктиң районнуң «Искра» колхозунуң хойжулары бо юбилейлиг чылдың мал кыштагладыышкынын организастыг эртирип турардар. Бо күш-ажылчы чедиишкинге баш удур ап чоруткан кыска белеткел ажылдары улуг рольду ойнаанын демделээрии дыка өөрүнчүг. Ажыл-агыйның хойжулары эрткен чылдың күзүнүнде четчир хемчээлдиг мал чемнинн кулавырларын кодан бүрүзүнге тургускан, бүгү кажааларны улуг болгаш чаш мал турарынга таарыштыр септеп, чылыглаан, курлаг одекти болуп белеткээн турган. Бо улуг ажылдың түңнелинде амгы үеде ажыл-агыйның шупту 33, ооң иштинде төрүүр хойнуң 22 коданында дээр малдың байырлалыг хүр. күш-деңгези эки, сигең, концентрат болгаш чаш малга бээр кок сигең, чарба мал чемнери четчирия-биле кулавырлаттынган.

Бо юбилейлиг чылда колхозтуң хойжулары хойнуң ниити баш санын 13158 чедирер, төрүүр чүс хойга онаалтыр 95 хураганны, хой бүрүзүнден 2,1 кг дүктү алырын хүзээнгеннер. А чүс-чүс кадарчылар ол көргүзүглерден элээн бедик көргүзүглерни чедип алыр бедиткен социалистиг хүзээлгелерни алганнар. Ол хүзээлгелер күүсеттинер дээрзин хойжуларның амгы чедиишкиннери көргүзүп турар.

Хойжулар	Төрүүр хой	Төрбээн хой	Алган хураганы
Д. Монгуш	302	162	183
С. Шой	309	227	233
О. Өчүр-оол	336	233	237
А. Ондар	320	232	232
М. Бошкар-оол	296	250	252

Төрүүр кодан бүрүзүнде хой оолдаашкыны түлүктеп турар болгаш бо ажылды хойжу, сакманщик бүрүзү онза хайгаараалга ап, алган хүзээлгезин күүседир дээш демиселдя күштелдирип, бригадалар, чүс-чүс хойжулар, сакманщиктер арааныда калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болур изиг күзел-биле соруктуг ажылдап турардар. Бо үеге чедир бригадаларда ниитизи-биле 4737 хой оолдаазын, оларның 4799 хураганы мендн алынган болгаш эки доругуп турар. № 2 хойжу бригаданың (бригадири эш О. Өчүр-оол) кодаиларында төрүүр 3546 хоюнуң 2502-зи оолдаан, оларның 2530 хураганы мендн алынган. № 1 бригаданың (бригадири эш Л. Иргит) төрүүр 3407 хоюнуң 2235-жи оолдаан, оларның 2269 хураганы мендн алынган. Сакманщиктер С. Бара, В. Монгуш, М. Солун-кыс, М. Бертик-кок, М. Далароол, О. Танаш олар кижи бүрүзү 80 ажыг хураганны эки ажаап, чемгерип турар.

Хойжу кодан бүрүзүнде мал чемни четчир болгаш чайын чыгган кок бүлүк-бүрү, шиви, терек бүрүдери болгаш өске-даа немелле мал чемнерии кодаиларже ам-даа узуктел чок сөөртүп чедирип турар. Кодаиларже суг сөөртүр машиналарны база доктаамал быжыглаан. Мал ажылының түскай эртемниглери онаашкан кодаиларын үргүлүг кезип чоруп турардар. Автолавкалар, кижи эмчилери, лекторлар хойжуларже унуп турар.

Баштайгы өөрүшкүлер, баштайгы чедиишкиннер-биле кады чамдык шынгыы четпестерни айтыры чугула. Агаар-бойдустуң байдалы эки, мал чемнинн хандырылгазы четчир, төрээн хойлар сүткүр болуп турда, хойжу Хөмүшкү Сарааттың 2 хураганнары когаралга таварышкан. № 2 хойжу бригадының чамдык кодаиларындан 42 хой ара салган чоруктуң чылдагааның бо хүннерге чедир илереткейн турарын колхозтуң болгаш районнуң мал эмчилериниң бо чугула ажылды чедир үнелеп көрбейн турары дээн санаар апаар. Малдың чаш төлүнүң болгаш малга хоралыг аарыглар часкы үеде, эң ылаңгыя хар эрээнде болур дээн чүвени мал ажылының түскай эртемниглери, малчын бүрүзү утпас, бо талазы-биле ажылды бүгү тала-биле чамдык ажылдар чоруттунуп турзаала, олар ёзу барымдаалаан, ажок ооңум чоруп турарын айтыры чугула.

«Шынның» рейдизи:
М. ДАМБАА.
улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү,
О. КЕЖИК-ООЛ,
хой ажылының техниги,
Х. ДОРЖУ,
«Шын» солуннуң штаттан ханнаар корреспондентизи.

ПАРТИЙЖИ АЛЫДЫРАЛ

Чаа совхозтуң партия комитеди

Партия эге организацияларының ролюн улам бедик нөдүрер талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң үшкү пленумунуң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш бистиң партия комитедивис чамдык ажылдарны чоруткан. Хамыктың мурнунда коммунистерниң бүгү-ле чүве дээш харыысалгазын, колхоз бүдүрүлгезинге оларның мурнанчы ролюн бедидер хемчегларни нүштелдирген бис. «Партия Уставының негелделәрин коммунистерниң күүседип турары» деп айтырыгны бүгү коммунистерниң хураңынга чугаалашкан соонда, партийжи дазылгаларны күүсеттиринге коммунист бүрүзүнүң идепкейи улам бедээн.

Мурнунда турган «Торгалыг» колхоз ам совхоз кылдыр шилчээн. Күрүменим бо ажыл-агыйын мурнанчы совхозтарның дөңгелинче нөдүрер сеялкаларны

Чыл Октябрьның 50 чылынга

АК-ДОВУРАК – АНЫЯК-ЧАЛЫЫ ХООРАЙЫВЫС

Элээн каш чылдарның мурнунда Хемчик хемниң унунда Кара-Даг баары (ынчан оны Кара-Даш деп адап турган)—ол черниң чурттакчыларының каш малын одарладыр, чай боорга ийи-бир шаң тараалын тарыыр, хараган, терезин үнген, вэнзуруг хову-шөл турган. Ол черниң чурттакчылары Ак-Довуракты даанның дүгүн өглериң дойдан кылыр малгаш суугуларынга ажылгап турза-даа, келир үеде ооң улус ажылагыйынга улуг ужур-дузалыын билбейн турганнар. Бо черге улуг бүдүүлге чери болгаш чараш хоорай ора боорын кым-даа билбээн.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи национал политиказының хүн бүрү көргүзүп турар материалдыг болгаш сагыш-сеткилдиң улуг дузаламчыының ачызында бо кыска хуусаанның иштинде Ак-Довурак хоорай Тываның аар үлетпүрүнүң бирги төвү болгаш чурттакчы чонунуң санының талазы-биле Кызылдың соонда туруп турар ийнги хоорай болу бергеи. Хоорайның чурттакчылары амгы үеде бистиң республиканың Эрзин, Өвүр, Тес-Хем ышкаш чамдык районнарының чурттакчы чоннарындан хөй. Совет Эвилелиниң 54 нациялыының төлөэлекчилери чурттап турар аныяк хоорай бо-дур. Хоорайның тудутларында, комбинаттың ийнги эзлчээнде ажылдап турар тудугжуларның, дагжыларның кол нурузу аныяктар. Олар Совет Эвилелиниң янзы-бүрү хоорайларындан чедип келгеш, чаңгыс кижи дег ажылдап турарлар.

Ак-Довуракты аныяк хоорай деп адап турарының база бир чылдагааны болза, ооң тудуунда, амгы үеде шиңгээттиниң турар чаа техниктиг аргаларны болгаш архитектура-төлевилелдерин ажыглап турары болур. Чижээ чуртталга бажыңнарын 36 болгаш 48 квартиралыг кылдыр тудуп турар. Бажыңнарның квартира бүрүзү бодунда чунар ванналыг, пэзиг, соок суглуг, чем хайындырар черлиг, 2 чедир хеп шкафтыг.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың кижи дугайында ада ёзуунуң улуг сагыш салышкынының ёзулуг херечензин сөөлгү ийи чылдың иштинде бистиң хоорайга чоруттунган улуг ажылдардан көрүп болур. Амгы үеде хоорайда Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги эзлчээ ажылдап, бодунуң продукциязын бистиң чуртувустуң хөй-хөй үлетпүр бүдүүлгелеринге берип турар. Хоорайда ийи улуг тудут эргелелдери—«Тыва даг-дүгүнүң» база Ак-Довурак—Абаза оруунуң № 834, бүдүүлгелериниң ажыл-агыйынга дузаларының улуг комбинады, Кызыл-Мажалык АТА, № 12 АТА-ның 2 колонназы, № 60 автобаза, механизапия участогу, механизация колонназы, коммунал ажыл-агый эргелели, амыдырал хандырылганың комплексилиг комбинады, электростанция, хлеб, түүйбу, бетон заводтары дээш өске-даа улуг бүдүүлге болгаш албан организация черлери бар. Хоорайның чурттакчы чонунуң культурлуг хандырылгазынга бараан болуп ажылдап турар албан черлериниң саны база-ла хүн бүрү өзүп орар.

Амгы үеде хоорайда бир ортумак, бир сес чылдың школалары, музыка школазы, ажылчын аныяктарның кежээки школазы, кежээки индустриалдыг техникум ажыдап турар. 200 ажыг кижи өөренир профессиональ-техниктиг училище база ажыттынган. Ында тыва национал кадрларны бүдүүлгениң болгаш тудугнуң түскай артемниг кижилери кылдыр белеткеп эгелей берген. Хоорайның культура, чырыдышкын албан черн — улуг, бинче ийи залдыг культура бажыңы, улуг кижилерниң болгаш уругларның ийи библиотеказы ажылдап турар. Сөөлгү каш чылдарда хоорайның садыг четкизи база канчаар-даа аажок өскен. Чонну аъш-чем болгаш үлетпүр бараанары-биле хандырып турар 20 хире магазин, 7 столовая, хөй-хөй ларёктар ажылдап турар. Оон аңгыда хоорайда уругларның 6 албан черлеринде 1000 ажыг уруглары хаара туткан.

Эрткен кыска үениң иштинде хоорайны чаагайжыдар талазы-биле база-ла улуг ажылдар чоруттунган. Чаа тудуп турар кварталдарны чугаалаваска, кол-кол кудумчуларны асфальтылаан болгаш хөй ыяштарны тарып олурткулаан. Хоорайның суг дамчыдылгазының эгезин салган база ол ышкаш тудутжулар чурттап турар эрги квартилдарны электростанциядан чылыдар чылыдылга системазында кошкан. Оон-биле каны чурттакчыларга ажылдаар, чурттаарынга улам-на эптиг байдалды тургузар сорулга-биле, пассажирлер соөртүлгезин экижидип, хоорайның автобус маршрудун алгытган.

СЭКП-ниң XXIII съездиниң төөгүүг шийтпирин амыдыралга бот-тандырбышаан, Ак-Довуракты ажыл-ишчилери беш чылдың бирги чылы — эрткен 1966 ажыл-агый чылында багай эвес ажылдаанвар. Хоорайның кол-кол бүдүүлгелери бүдүүлге планнарын чедишкинниг күүсеткилээн. Улуг бүдүүлге болур «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи кол-кол техника-экономиктиг көргүзүглериниг экижидилгелерин чедип албышаан, бодунуң мурнунга салдынган сорулгаларын чедишкинниг күүсеткен. Тодаргайлаарга, ол комбинат чуртка 14 муң тонна сорттуг арыг даг-дүгүн бээр планныг тургаш, ону 16 муң ажыг тоннага чедиргеп.

«Тыва даг-дүгү» тудут эргелели тудуг-монтаж ажылының планын күүсетпээн-даа болза, тудутта көрдүнген үш миллион ажыг рубльди шиңгээдип алган. Тудутжулар эрткен чылын автомашиналарның технологтуг мастерскаязын, нефтелювушкавы, кислород станциязын, 5113 дөрбелчин метр чурттапга шөлүн, 280 орунныг уруглар ясли-садын, ээлчегде 500 ат хеп чуур черни, аъш-чем болгаш үлетпүр бараанналры садар ийи улуг магазинни, 1250 тонна ногаа шыгжаар складты ажыглаапга киргеннер.

Ак-Довурак — Абаза орууның тудугжулары эрткен чылын Саян сынналрының кадыр-берттерин 10—10 километрнин шыдамыкайы-биле эртпишаан, ооп 130 километрден хаылап бар чыдарлар. Оруктун тудуштурар черн чүгле 7—8 км хире арткан. Орук тудуунуң тудугжулары Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга чедир орукту тудуштурарын хүлээнгеннер.

Беш чылдың пйнги чылы—1967 ажыл-агый чылында ак-довуракчыларның мурнунда улуг сорулга салдынып турар. «Тыва даг-дүгү» комбинат бо чылын чуртка 18 муң тонна сорттуг даг-дүгүн бээр хүлээлгелиг. «Тыва даг-дүгү» тудут эргелели болгаш ооң тудутжулары 1967 чылда комбинаттың ийнги эзлчээнин тудуун дүргедетпишаан, оон-биле каны улуг байырлалдың чылында 3500 дөрбелчин метр чурттапга шөлдүг хөй квартиралыг 4 улуг чурттапга бажыңын, чүс хире олуттут бир столованы, 120 орунныг эмнелге комплексинин, арыгпал-шеверлел черин долуулу-биле ажыглалга дужаар болгаш хоорайның чылыг-биле ажылдаар электростанциязын ялгыдар, дизельдыг электростанцияны доозарлар. Оон-биле каны 600 олуттуг культура ордуунуң тудуун дооскаш, шеверлекчилерге дужаар ужурлуг. Ниитизи-биле бо чылын тудугта 3,5 миллион ажыг рубль түүнүг капитал салыышкынын тудугжулар шиңгээдип алыры планда көрдүнген.

Бо чылын хоорайны чаагайжыдар талазы-биле улуг ажылдар чоруттунар. Кудумчуларга 3000 дөстен эвээш эвес улуг, 2000 чадаң ыяштарны тарып олуртур. Дружба кудумчузуунга чадаг кижи кылаштаар орукту кылыр. Хоорайның автобус доктаар черлерин бүрүнү-биле дериир. Кудумчуларга транспорт шимчээшкиннерин таарыштыр эде кылырын хоорай Советиниң күүскому планнап турар.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга чедишкинниг ужуражыр, үстүнде саадынып турар улуг сорулгаларны күүседир хөөш, ак-довуракчылар бо чылын бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киржип, хайнышкынныт ажылдап турарлар. Ынчангаш моон соңгаар-даа күжениишкинниг ажылдаары негеттинип турар.

О. МӨНГЕ-БАЙЫР,
Ак-Довурак хооркүүскомунуң дәргазы.

ТУДУГЖУ МАРИЯ АЛЕКСЕЕВНА

— Мария Алексеевна, Совет эрге-чагырганың юбилейлиг бемен чылынга кандыг-кандыг чедишкиннерлиг ужуражыр деп турар силер, ол дугайында бодалыңарны болгаш планыңарны чугаалап көрүңерем—деп, кады ажылдап турарым тудугжу Медведевадан айтыра кааптым.

— Бо төөгүлүг улуг байырлалдың кайгамчык хүнүнге бүгү Совет кижилер-биле бир дөмей, мен база-ла бодумнуң күш-ажылчы үлүг хуумну киирер ужурлуг мен. Мен бетонщик кижи болгай мен. ол ажылымга бодумнуң мергежилимни бедидип, билиг бедидеринин кежээки болгумунде дашчылар-биле кады өөренип турар болгай мен. Ынчангаш дашчының ийнги разрядын май 1-нин бетинде дужаап алыр мен. Бо юбилейлиг чылда хүн бүрү бодумнуң кылып турарым ажыл нормамны 125 хуудан чер-ле кудулатпас мен. Эзилдиниг болгаш бетон хоюдуп кылыр ажылымның шынарынче кичээнгей салып, чогуур норма чижээ-биле кылыр мен. Оон-биле каны тудуг материалының каналгазынче кол сагыш салып, ылангыя үргүлчү мээң ажылым дамчыштыр әртип турар цемент, әлезин, дой довуракка болгаш сай дажынга каналга дээш демисел чорудар мен.

Мен үш уругнуң нези кижи мен. Уругларымның кижизидилгезинче хүн бүрүнүң кичээнгейин салып, оларга өөредилге талазы-биле таарымчалыг байдалды тургузар дээш школа-биле доктаамал харылзажып турар мен.

Ам ажылдап турарым, чаңгыс үеде 50 садыгжы ажылдаар универмагтың тудуун ноябрь 7-де бүрүн ажыглалга киирер дээш тудугжу өөрүм-биле каны кызып ажылдаар мен.

— Тудугга кайы хире үр ажылдадыңар, Мария Алексеевна?

— Ам бо чыл-биле таптыг-ла алды чыл ажылдап тур мен. Энне баштай эът комбинадының тудуунга ажылладым. Оон соонда 187 квартилда 12 болгаш 16 аал иштн чурттаар ийи кават чурттапга бажыңнарының тудуунга болгаш ол-ла квартилда № 14 960 уруглар өөренир школа тудуунга, ооң чанында 140 уруглар турар садик тудуунга ажылладым. Телевидение төвүнүң тудуу, ол ышкаш Сукпакта хүлээп алыр радиостанцияның тудуун кылыштым. Бо бүгү тудутлар амгы үеде шупту ажыглалга киргилээнинге өөрүп чоруур мен.

О. САМБУ.

* *

Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черинин мебель пегинин бригадалар аразында Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ооңга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартып келген.

Янзы-бүрү мебель кылыр дилиг материалдарын белеткээр, Мария Михайловна Штенбергке удурткан бригада эрткен айда бүдүүлге планын 120 хуу күүсеткеш, чарыштың ийнги черин эзлээн.

ЧУРУКТА: бригадир М. Штенберг бодунуң дузалакчызы Николай Стрятков-биле станокта мебель материалдарын дилдирип тур.

А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

* *

Чонунга бараан болган

Доп Шарапович Доптаң Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң № 2 хойжу бригадазында хой кадарын ажылдап турар. Бо мурнакчы ажыл-ишчи хой чылдарның иштинде колхоз бүдүүлгезинниң янзы-бүрү адырларынга кыымак ажылдал келген. Артельдиң топ суурун тудуп хөгжүдеринге ооң эвээш үлүг-хуузу киргенин колхозчулар эки билир.

Бо малчынның ам мал ажылында сөөлгү сес чыл иштинде үзүк чокка ажылдап турары ол. Эш Доптаң эрткен чылын бодунга алган хүлээлгезинден 68 хураганны артыкка алган. Чоокта чаа ооң 17 хураган болгаш 347 рубль-биле шаңнатканы болза, малчынның кызымак ажылын колхоз баштаар черинин бедин-биле үнелээнин болур. Ооң малдаан хою ам хүр кыш ажып турар. Юбилейлиг бо чылда ол база-ла бедиткен хүлээлгени алган.

Мурнакчы хойжу, төлептиг кижи Д. Ш. Доптаңны чаа орукчулар Тыва АССР-нин Дээди Советиниң депутады кылдыр чоокта чаа соңгаан.

А. ХЕРТЕК.

ОРДЕННИГ АЖЫЛЧЫН

Бошка Оюмаа бичезинден тура-ла күүсеткен. Бо чылдың баштайгы айларында ол база-ла мурнакчы даараныкчыларның бирээзи болган.

Эш Бошканың алээн каш чылдарда кады ажылдап келген өөрүнде бүдүүлгениң шалыпчылары хөй. Ындыларга Галя Иванова, Валя Капустина, Дуся Дудинина болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Олар чагыкчыларның пегелдезин бүрүн хандырып, хептинг чаа хевирлерин бүдүүлгеге шиңгээдир дээш кызымаккай ажылдап турар. Оларның дугайын чугаалавышаан:

— Оюмаа Опанаевна бердинген хүн нормазын күүсетпээн шаанда цехтен үнер эвес. Ажылынга ёзулуг чүрээнден бердинген кижи. Шак ындыг улустуң кылган ижи будунгур, даараан хептери ышнарлыг, чагыкчыларга таарымчалыг болур-дур — деп, бригадир эш Дудинина мактап чугаалаар.

Эш-өөрүнүң, чоннуң хүндүткелин эш Бошка кызымак болгаш шудургу күш-ажылының түүнелинде чедип алган. Ол ажылдап келген үезинин дургузунда чаңгыс удаа эвес мактадыл, шаңнадып келген. 1966 чыл ооң амыдыралында уттундурбас чыл болуп артар. Бедүүн даараныкчының хөй чылдарда чедишкинниг күш-ажылын үнелеп көрбүшаан, база чеди чыл планын күүседиринге киирген телептиг улуг дээш Оюмаа Опанаевна Бошканы ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаан.

— Мээң күш-ажылымны Совет чазактың ол хире бедии-биле үнелээнинге өөрүп четтиргенимни илередир сөстер тыппас мен. Бо шаннал моон соңгаар улам эки ажылдаарын хүлээндирип турар. Ынчангаш чонга эки шынарлыг, таарымчалыг, аянныг хептерни даарап бээр дээш мергежилимни бедидип, эки ажылдаарымны хүлээндим—деп, орденим хүлээп ап тура, ол чугаалаан.

Уран-шевер даараныкчы Оюмаа Опанаевна Бошка Октябрьның 50 чыл ооңга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш шудургу ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

АНЫЯК КОММУНИСТ—МЕХАНИЗАТОР

Булуң-Терек суурнуң бир кудумчузунга чорумал машиналар «бадылап» турумда, әртези кончуг чүве. Чаа-Хөлге дүрген-не чедерни бодап, әртенги автобустуң келир үезин бээп чедяр манавайп турганым ол. Удаваанда, аас-кежик бооп, «суг-сөөртүр» кыйымга доктаай дүштү. Үжен хар чоокшулай берген, үзүн, тырың мага-боттуг, күдер кара әр кабиназында хүлүмзүрүп олур. Оон арнын бодаарымга аажок танышырым-даа ышкаш...

Баар черн мээң-биле орукташ болгаш база-ла далажып чоруур боорга, аажок амырадым.

— Әртенгинпиң он шакта совхозтуң бүгү коммунистериниң хуралы болур, далашпааже хоржок. Оон бетинде бо салбырга кылыр ужурлуг чүвелеримге четтигиптер боор мен дээш, бертен аажок әртелеп келдим... А ам хуралга сагыш амыр олуруп болур.

— Коммунист сен бе, дуңмам?—деп, сонуургадым.

— Ийе, үш-даа чыл болуп чор мен...

Оон ыңай, кезек ыытташтайн олур бис.

...Ийет аан, оон бээр улут үр болбаан: 1956 чылда, кажан ол Ак-Туруг школазының чедиги классын доозуп турда, мээң билирим—әр бооп өзүп, әзер дергилээнден туттунгалак оол—Миша Дугар-Сүрүң ол турган-на болгай. Хөй-хөй әске өөрүндең улуг-ла ылгалыр черн чок, ынчалза-даа шала поруксүмээр болгаш томаанныг ол оол ынчан Балгазының механизация училищезинче бодувун күзелин ёзугаар өөренип чоруй барган чүве. Ону дооскан соолүнде удатпаакда бпезни Миналың ат-сураа «Найырал» совхозтуң Терезин болгаш Аймырлыгның, Шаңчының тараалаң шөлдериндең шору диртип дынналып кээп турар болганыгай... Ону эки билген мен.

Сонуургап чораан айтырыгларымга ол туразжок-даа бол, эвилеңи-биле допчулай харылаан каап олурду.

— Баштай-ла доозуп алганы ёзугаар комбайнер кижи болгаш, бүс болурга-ла, ховуга туруптар кижидир мен, ол сезон эртерге-ле—машинага олурупгар мындыг мен...

1965 чылдың күскү сезонунда ол 950 гектар черинң тараазын чыттыр кестиргеш, бастырган. А эрткен чылдың күзүнүнде ол он ийи ажыл хүнүнде безин 350 гектарны чыттыр кестирип бастырган. СЭКП райкомундан болгаш райкүүскомундан, «Найырал» совхозунуң дирекциязындан удаа-дарга алгылап келгилээнн хүндүлүг болгаш мактал бижиктерн, әртектиг шаңналдары ооң дугайын хереченлеп турар.

— Чолаачылап кажан өөренип алганыңар ол, дуңмам?—деп, сиңнигип-ле олур мен.

Кижим бичии боданыксап чоруй, харылады:

— 1962 чылда Чаа-Хөлге ажылдап тура, 3-кү класстың, 1965 чылда 2-ги класстың чолаачызы эргени чедип алган мен ийап дээш, кижим хүлүмзүрүй-дүр.—Эрткен чазын кежээки школаның 8-кн классын доосканы, аттестадып холга алдым.

Бо шынап-ла кайгамчык эш-дир! Михаил Монгушович Дугар-Сүрүң ышкаш ындыг тура-соруктуг кижилернің мурнунга кандыг-даа бергелер мооңдак болбас. Соруглаан күзелиниң эчизинге чедер чорук бо аныяк коммунистиң мөзүн-шынарында көл чүве ол.

Михаил Монгушович ам совхозтуң салбыр бүрүзүнче дүн-хүн дивейн, аргып-ла турар. Оон сут, бензин, солярка, дизмасло болгаш артык кезектер сөөрткен тускай машиназы чер болганга бо-ла коступ келген турар, боду механик болганда, септелгенн кылып бергилээр... Амыр-соксаал чок чымыштыг хүнер ынчаалдыр әртип-ле турар. А Михаил Монгушевич ажыл бергедаа бол, черле могап-шыладым дивес, химпреимес.

Михаил Дугар-Сүрүнүң амыдыралында база бир кол чүве — ооң спортка ынаа, ооң чурумун чеп ажыглап турары болур. Лыжага ол бирги разрядчы (15—30 километрлерге). 1963 болгаш 1965 чылдарда «Урожай» спорт эки-тура нинтилелиниң маргылдааларынга ол дистанцияларга ең шыырак хаакчыларның бирээзи болган. Бо база-ла чугула херек!..

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Хову ажылынга белеткел

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң тараажылары болгаш механизаторлары юбилейлиг чылдың часкы хову ажылынга белеткел ажылдарын калбарткан. Техника септелгезинде, үрезин арыглаашкынында, ховуже одек сөөртүлгезинде колхозчулар аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турарлар.

Артельдиң тараажылары эрткен күзүн тараа культураларының болгаш мал чеми үнүштерниң үрезиннерин четчири-биле белеткеп алганнар. Кызыл-тастың, чиңге-тараанның, арбайның, суланың 480 тонна, ооң иштинде кызыл-тастың 408 тонна, кукурузаның 8 тонна үрезини бар, үрезин арыглаашкынында ажылдап турар ийи звенода арыглаашкынның ийи агрегады быжыглаттынган. Ам 468 тонна тараа культураларының үрезиннери чажарынга чедир арыглаттынган. Ооң иштинде кол культура — кызыл-тас үрезини 380 тонна.

Үрезин хораннаар химикаттар колхозта четчири-биле бар, үрезинниң арыглаашкыны амыдырала боттандырып эгелээн. «Улуг-Хая» совхозтуң малчыны Максим Чап-ооллуң кыштаайга болган шеф организастыг, ажылдың түүнелн эки болган. Ниитизи-биле 1120 дөрбелчин метр шөлдүг кажаанның иштинде көрженин бүрүн арыглаан. Үжен-беш сантиметр кылын көрженин 500 метр черге (чадаг шанак-биле) аппарып токкеп.

Шефчилерниң аразындан малчын Донгак Октябрь, Ойдар Дамбаа, Донгак Базыр-оол олар мактадыг ажылдаанын онзалап айтырыг күзенчиг. Башкылар коллективинге өөрүшкүледи малчын сетки.ининң хамыдыраан илереткен, оларның база катап келирин найтаан.

О. ТАВАА.

Башкылар малчыннарга

Көдээниң ажыл-ишчилериниң үүрнүнде амгы бир чугула сорулга —ниитиниң малын менди болгаш хүр кыштагладыры, чаш малды чидириг чокка доруктурары болур. Улуг-Хем районда Хаймакан сес чыл школазының башкылар коллективинин хуралындан воскресенье хүннеринде кыштагларга барып шеф организастаарын, малчыннарга помчулга, беседа чорударын чугулалап айыткан.

Коллективтин башкылары чугаалашкан айтырымын амыдырала боттандырып эгелээн. «Улуг-Хая» совхозтуң малчыны Максим Чап-ооллуң кыштаайга болган шеф организастыг, ажылдың түүнелн эки болган. Ниитизи-биле 1120 дөрбелчин метр шөлдүг кажаанның иштинде көрженин бүрүн арыглаан. Үжен-беш сантиметр кылын көрженин 500 метр черге (чадаг шанак-биле) аппарып токкеп.

Шефчилерниң аразындан малчын Донгак Октябрь, Ойдар Дамбаа, Донгак Базыр-оол олар мактадыг ажылдаанын онзалап айтырыг күзенчиг. Башкылар коллективинге өөрүшкүледи малчын сеткилиниң хамыдыраан илереткен, оларның база катап келирин найтаан.

О. ТАВАА.

Час далаштырып келген

„Шынның“ рейдизи

Эрткен чылга деңнээрге Барымын-Хемчик районнуң колхоз, совхозтары Октябрьның социалистиг революциязының 50 чыл ооңуң байырлалының часкы тарыагазынга белеткел ажылдарын элээп организастыг чорудуп турар.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

Март 1-де байдал-биле алырга, колхоз, совхозтар тракторлар септелгезин 70,8 хуу, андазын илиирлерин—103,8 болгаш сеялкалар септээрин — 101 хуу күүсеткен. «Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбыры (эргелекчизи Саая Сюрюң), хову бригадазы (бригадири Монгуш Максим) тракторлар болгаш көдээ ажыл-агыйның кожуулуг машиналарының септелгезин РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда хүнүүн бүдүүзүнде дооскан.

Кылдыпган ажылдарга сагыш оожургаарының барымдаазы чок дээрзин көдээ ажыл-агый бүдүүлге эргелелиниң болгаш колхоз, совхозтарның удуртукчулары билип турарлар. Септээн тракторларда болгаш көдээ ажыл-агыйның кожуулуг машиналарында чедир кылдыпмаан чүүлдер «Шынның» рейди бригадазы чоруп турганының үезинде илереттингеп.

«Шекпээр» совхозта 24 сеялкалар септээн, оларның хөй кезиниң сошниктери, дискалары таарыштыр кылдыпмаан. Чаштырар аппараттың илчирбелери четче эвес.

24 андазын септээн деп санап турар. Оларның чамдыктарының рамалары ыргак. Кукуруза тарып олуртур сеялкаларның артык кезектери чок. Шак мындыг четпестер «Барлык» совхозта болгаш «Большевик» колхозта хөй. Ону дүрген чайладыры негеттинип турар.

Тускай дугуржуп алганын ёзугаар Барымын-Хемчиктин колхоз, совхозтарының «ДТ-54» тракторларын Чадаанапың «Сельхозтехника» каттыжышкынының мастерскаязында, а Чөөн-Хемчиктин ажыл-агыйларының дугуйлуг тракторларын—Кызыл-Мажалык «Сельхозтехника» салбырының мастерскаязында септеп турар.

Бөгүнге чедир Чадаананың «Сельхозтехника» мастерскаязында 19 трактор арткан. Оларның септелгези доозулган бе, шынары кандыг болуп турарыл дээрзи билдинмес.

Эрткен чылын Чадаананың «Сельхозтехника» мастерскаязынга септээн чамдык тракторлар Барымын-Хемчиктиң «Большевик» колхозуна рат бооруа кылаштап четкен, оларны дагын септээр ужурга таваржып турган. Ону бо чылын катаптавас төлээде, барымын-хемчиктер Чадаанада тракторларының дугаймында сагыш салза чогуур.

БЕДИК ДҮЖҮТТҮҢ САЛЫМЫН СУГГАРЫЛГА ШИИТПИРЛЭЭР

Барымын-Хемчиктиң черинге барык-ла ийи чыл иштинде хар чок кара кыш болган. Мынчапташ, бедик дүжүттүң салымын суггарылга шиитпирлээр дээрзин эрткен чылдың практиказы көргүскен.

Ындыг турбуже, бугалар дестерин довуруктаар, эрги бугаларны алгыдар дугайында тодаргай хемчеглер кылдыпмайн турар. Бо чылын Хемчик, Алаш, Ак болгаш оске-даа хемнерде булуктаашкын әлбек, суг оруктарны үреп, чамдык суурларның кудумчуларын хөме агып чыдар.

Булук суун чогуур үезинде дозуп, тараа, сиген шөлдеринче чаяр ажылды, кышкы суггарылганы «Шекпээр» совхозтуң Дөң-Терезин салбырындан оске ажыл-агыйлар организастыг чорудуп эгелевээн.

Хемчиктеп Улуг-Булуң, Аянгаты бугаларын казып үндүрер дугаймында чугаалажышкыннар ам дээрезинде көдээ ажыл-агый бүдүүлге эргелелиниң начальнигиниң болгаш совхозтуң директорунуң кабинеттеринде чоруп турар. Хоозун чугаалажышкыннарны шиитпирлиг чайлаткаш, тодаргай ажыл-херектерге эгелеп кирер үе ам келген.

Районда тараа бүдүрелиниң кол чери — Барлыктың суггарылга системазының бугаларының иштинде чылган бокторны аштаарын, суггарылгага хереглээр досказарны, циттерни болгаш суггарыкчыларның идик-хевин «Барлык» совхозтуң дирекциязы (директору эш Макальский) мынчага чедир четче чорутпаан. Бо байдал болза ажыл иэаг түүк эгелей бергенде хептекпертен дүүредип үнер ужурга таварыштырып болур.

Колхоз, совхозтар бо чылын план ёзугаар 12760 тонна органиктиг чемнешчидилгелн шөлдерге төгерип чүгле 12,6 хуу күүсеткен. Оон иштинде «Барлык» совхоз чаңгыс-даа тонна одек шөлдерге токпээн.

Колхоз, совхозтар часкы тарылгага хереглээр үрезиннерин четче уруп алганнар.

Ындыг-даа болза үрезин арыгдаашкынының темпизи ажыл-агыйларда оожум. Чижээ, арыглаан үрезиннерниң кондициязы «Шекпээр» совхозта чүгле 52 хуу, «Барлык» совхозта—74 хуу болган.

Хову турлагларында ниитиниң чурттапга бажыңнарының болгаш столованыларның септелгезин мынчага чедир кайы-даа ажыл-агыйда эгелевээн. Часкы тарылганы кыска агротехниктиг хуусаада бедик деңнелге эрттирерн баш бурунгаар эки белеткелден хамаарыжыры билдингнр.

Ындыг болганда, районнуң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары часкы тарылга белеткелиниң темпизин дургедедип, бо чүгүлэ ажылга хүн бүрүнүң кичээнгейин салыры негеттинип турар.

Шынның» рейдн бригадазының кежигүннери:
В. ДАВАА,
«Шекпээр» совхозтуң кол пиженери.
С. ОҢГАЙ-ООЛ,
«Барлык» совхозтуң кол пиженери.
В. ЛЮБЧИЧ,
Күртехнадзорнуң инспектору.
Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

Ак-көк от— малчыннарда

Таңды районнуң «Тиилелге» совхозунуң малчыннары ыяш-биле одаар печкаларын газ печкаларынга күзедии-биле солуп турарлар. Ажыл-агыйның фермаларында база малчыннарның кыштагларында газты киирип эгелээн.

Ол ажылды Тыва газ конторазы кылып турар. Баштайгы 32 саннаг газ печкаларын Кара-Хаактың малчыннарының бажыңнарында тургускан. Ам чоокку хүннерде 70 ажыг газ печкаларын малчын коданнарга киирер. Ак-көк от кыштагларда малчыннарның бажыңнарында хып эгелээн ол.

МААДЫР ИЕ

Чок кижини бар кылган, бичии чаштыг ниитиледдиң долу эргелиг хамаатызы кылдыр өстүрүп каан иелеринистиң ачы-дузазыны түлүп-биле-даа илередирип берге. Ие чүгле бистиң аваыс эвес, бистиң өөрүшкүвүстү, муңгаралывысты түлүп-даа мурнунда деңге үлежир, бир эвес дуза херек болза, бир-ле дугаарында сагыш човаңгыр холуп сунар солуттунмас эжиниве.

Он уругну кижилиткен Борбак-Көк Тарбагановна Ондар элээн назылай берген-даа болза, аныяксыл аажок. Таңды районнуң «Коммунизминиң херели» колхозунуң ажылынга киржип, өөнүң эзэн Ондар Ымыштайга дузалажып, дузалажы кадарчының хүзээлгезин күүседип турар. Малчын өг-бүле бо чылын чүе башка онаштыр 95 хураганны, бир хойдан 1,8 кг дүктү кыргып алыр хүзээлгелиг.

Ишчи өг-бүле уругларын чажындан күшажылга чаңчыктырып, өөредилгеге хандыкшылдыг, наймаалдыг болурунга кижизидип чораан. Оларның уруг-дарыы шуптузу ажылдап, өөренип чоруурлар. Борбак-Көк Тарбагановнаның олут чок, кежээ шимченгири кайгамчык. Одуң саат чок ужуда каапкап, сарыг шаймы хайындырып, эъдин дүлбүшаан, иштин-даштын малын база хайгаарай каап, сакманда чыткан хураганнарыны эмискиктеп, чемгерип тура, уругларының кайда чурттап, ажылдап турарын хөөреп, оларның эки ажылдап, хөй-ниити ажылынга киржип чоруурун улуг чоргаарал-биле чугаалап олурду.

— Шаанда болза, бис дег хөй ажы-төлдүг, ядыы кижилер каттырып, өөрүп чоруур хамаан чок, ол дутайы сагышка безин кирбес чорваан. Ам магалыы көрем, мээң ажы-төлүм Тыкаминиң булуң бүргүзүнде ажылдап, чырыткылыг келир үе — коммунизмни тургузуп, бо улуг херекке боттарының үлүүн киргиштирип чоруурдур. Бистер ашак биле безин улуг-хуувусту киргиштирип, колхозувустуң малын малдап чорбис. Ынчангаш кижиниң кырыыр-даа чайы чок, ам-даа ажылдап, ниитилелге ажыктыг-ла болурун күзээр-дир. Бо-ла бүгү, бодүүн араттың өөрүшкүзү, аас-кежиин Улуг Октябрьның тиилелгезиниң ачызында чедип алдынган. Ынчангаш ооң бежен чыл болур ооң ажы-төлүүзе-даа, боттарывыс-даа күш-ажылчы чедишкининиг уткуру бистиң хүзээлевис — деп, Борбак-Көк Тарбагановна чугаалап олурар.

Бүгү-делегейниң херозженнериниң хүнү Март 8-ти тавакыыттыр Борбак-Көк Тарбагановнага уругларындан, эш-өөрүнден, школадан байыр чедирген телеграммалар келгилээн. Ында буянныг эргим шенин хөй чылдарда чурттаарын, кадыкшылдыг, өөрүшкүлүг болурун күзээн.

З. ЮМБУУ.

Чуруктa: Б. Ондар хеймер кызы Руфина-биле. В. ТАРТАКТЫҢ фотозу.

Республиканың хүндүлүг хамаатызы

Часкы хүнүң херелдери хоорайны шыва алган. Демонстрантылардың колонналары Ижевскиниң төп кудумчузунче чоруп орган. Хөй кижилер шуушкан кудумчу-биле «Волга» кел чыткан. Кабинага чолаачы-биле кожа көк баштыг кижи таныыр кижилери-биле мендилежип каап чораан. А ону улуг-даа, бичии-даа кижилер шупту-ла таныыр.

Ол чиик машина индир чаныпка доктаай берген. Ирей чаданы өрү чиигни сүргей кылаштап үне бергеш, аңаа тускайлаан сандайга олуруп алган. Ооң хөрээнде Күш-ажылчы Кызыл тук ордени хүнге чайнаан. Удмурт республиканың хүндүлүг хамаатызы, боо кылырының мастери Прокопий Васильевич Алексеев —Ижевскиниң пролетариадының хоочуну-дур. Ол өөрү-биле кады дөртен тос чыл мурнунда 45 см узун даймычы винтовканы Ленинге белек кылдыр кылганы база билдингир. Бо кижиниң чурттаргазы дыка байлак. Ол 1872 чылда Ижевскиге боо кылыр сураглыг мастер кижиниң өг-бүлезинге торуттунген. Ооң кыргын ачазы, ачазы, ийи акызы орус боону сайгырадыр хөрекке хөй түүдерни кылганнар. Сергей Иванович Мосинниң чогаатканы, хөй октуг, үш харааглыг, алдаржаан, дайынчы орус винтовка кылдынган. 1891 чылда Прокопий Васильевич ажылдап эгелээн. Ол ынчаарда дөрт чыл хуусаалыг ус-дарган училищезин дооскаш, заводка бир-ле дутаарында келгени оң. Удаваанда Алексеев бодунуң салым-чаяанныыбиле өөрүнден онзаланып, түгле ажылчыннарының эвес, база инженерлериниң кичээнгейин хаара туда берген. Ол ынчаарда он тос-ла харлыг турган. Ынчаарда завод Мосинниң винтовкаларын бүдүрерин чааза эгелеп турган. Ол дээрге, нарын ажыл. Ынчангаш Алексеев ышкаш ыыдыг мергежилдиг кижилер аажок чүтүлә турган. Прокопий Васильевич өөрү-биле кады лекало, хеп болгаш өске-даа херекселдерни кылып, винтовка шуткуп кылыр ажылдарыны эгелей берген. Ооң мурнунда бо заводка бооларны анаан, америк хеп-биле кылып турган, а Алексеевтиң кылган хеви шынар талазы-биле кончуг эки, ол даштыкы хептерни канчап-даа ажар болган.

Элээн каш өрээлдерлиг ыяш бажың. Ында бажыңнар Барыын Уралда кайы хөй. Бо бажыңга Прокопий Васильевич хөй чылдарны чурттап эрткен.

Узун кирбиктериниң адаандан көгүлдүр каректер көрүп келир. Чугаалажып олур бис. Алексеев чылдарны, кижилерни, болуушкуннарны төкаап-ла олур. Чеден чыл мурнунда болган түүдерни сакты бергенде, харын бичии боданғылай бээр.

— Силерге эң-не уттундурбас хүннер кажан болганыл?

— Оларны саваар аргажок хөйле болгай. Хүн бүргүү-ле аажок солун. Уттундурбас чылдарны сактыр болза, өске херек. Мосинниң винтовказын бир-ле дутаарында шуткуп кылып үндүрүпкениниста эки сактып олур мен. 1905 чыл. Ынчаарда бир-ле хүн бир мастерни цехтен үндүр сөөртүп келген бис. Чаржынчыг-ла кижи болган. Ол кижи заводтуң боо кылыр материалдарын оорлаап, хуу кижилерге садып турган болган. 1917 чыл кажан-даа уттундурбас. Ынчан Питериниң ажылчыннары болгаш большевиктерни эрге-чагырганы холга алган дээн медээ заводтуң цехтеринге тарай бергеш. Ижевскиге база Иван Пастуховка удуртқан ажылчыннар организациязы ажылдап турган. Ооң акызы мээң-биле кады ажылдап турду. Иванны 1918 чылда актар хилинчектеп өлүрдүлер. Аңаа тураскаалды хоорайның төвүнде турғускан. Чаа эрге-чагырганы винтовкалар херек, ынчангаш цехтең үнер бээш чай чок ажылдап турдувус. Ынчаарда харын Владимир Ильичке винтовка белекке чорудуп турганыыс ол чүве.

— Ооң дугайын эки чугаалап көрүнерем.

— Үрде болган чүве, удавас бежен чыл болгур. Ижевскиниң актардан хостап турда чүве. Баштыңгыга белек чорудар деп ажылчыннар бодап алганнар. Баштай аңчы боо чорудар диштивис. Ам аңнап турар үе кайда боор, аңчы боо ажык чок — деп, бир большевик биске чугаалады. Ленин — камгалалдың ажылчын-тараачын чөвүлелиниң даргазы. Аңаа дайынчы боо херек. Бичии хемчелдиг болза, улам эки. Өөрүшкү-биле чөпшээрештивис. Дайынчы винтовканы кыла шаап алган бис.

— Эки-ле чүве кылган-дыр силер. А винтовка боолады бе?

— Ынчанмайн канчаар. Беш адар винтовка чүве.

— А хамааты дайыны төнген сөөлүнде үүнү канчап турдунар?

— Боо-ла кылып турган мен. 1933 чылдан бээр пенсиняже кирдим. Ынчалза-даа заводту кагбаан мен. Ооң соонда база дайын, чурттаргам иштинде дөрткү дайын ол. База катап ажылдап эгелээн мен. Дайын тиилелге-биле доозулган соонда база ажылдап турдум. Ам мырыңай кырып кагдым. Харым 95 четти. Уругларымны, оларның уруглары, оларның уругларының уруглары шуптузун санап четпес болдум — дээш, кырган өөрүшкүлүг үүлүмзүдүү.— Силерни шыладыр хөөреп орупкан боор мен. Шай ижер силер бе?

Прокопий Васильевич самоварны салыпкаш, чоргаарал-биле чугаалады:

— Бо самовар заводта оолдарның белээ-дир. Шак база бергеннер-дир. Мени утпаан...

Ооң өөреткен өөреникчилери дыка хөй. Заводтуң дыка хөй аныяк ажылчыннары «Алексеевтиң академиязын» дооскан мен деп чоргаарал-биле чугаалажырлар. Прокопий Васильевич Алексеев эң нарын техниктиг херекселдерни канчаар кылырын таныбырлаан, чугаалап олурда, амгы үениң дээди эртемнег, дуржулгалыг инженерлери безин техниканы ооң кайгамчык эки бидирип магадаарлар.

— Хаан чазактың үезинде бежен хире чылдарны чурттаан эртим. Ынчан дарлалдан, дорамчылаадан өскүчүү-даа көрбейн чордум. А ам бүдүүн ажылчын республиканың хүндүлүг хамаатызы-дыр мен. Бо дээргe дыка улуг аддар-дыр. Чонумга четтирдим — деп, Прокопий Васильевич чугаалады.

— Силерге улуу-биле четтирдиис, Прокопий Васильевич. Силерниң холдарыңар-биле муң-муң дайынчы винтовкалар кылдынган. Олар-биле Совет эрге-чагырганы холга ап, Төрээн чурттуң ыдыктыг хосталгазын камгалап турар.

Ижевчилерниң шуткуп кылган дайынчы винтовкалары чонга эки бараан болган. Оларның дайынчы шынарларын дайзынвар утпаанар. Совет Армиязын өлүмүг согуушкунарын дайзынвар утпаанар. Дайын соолу чылдарда ижевчилер эки шынарлыг аңчы база спортчу бооларны база кылып турор.

№ 500.000 бичии дайынчы винтовка В. И. Ленининиң төп музейинде кадагалаттынып турар. Ооң демир хавында: «Пролетариаттың улуг баштыкчызы эш Ленинге Ижевскиниң чаалап алганының тураскаалы кылдыр 2-ги демир дивизиядан болгаш Ижевскиниң революстуг хамааты Советинден 1918 чылдың ноябрь 7-де берген».

Бо дайынчы винтовканы миллионмиллион кижилер билир. Ону көөрге, Ижевскиниң ажылчыннарының кайгамчыктыг эрес-дидими, Хамааты дайынының дошкун чылдары, революциянның хөрөзүнге Ижевскиниң ажылчыннарының салымшкының В. И. Ленининиң бедии-биле үнелээнин сагышка кирип келир. В. И. Ленининиң ыыдыг телеграммазын кым билбес боор: «Ажылчын тараачын камгалалының Совети Ижевскиниң винтовка заводтарының бир хүнде бүдүрер бооларының санын бир муңга чедир көөдедир дугайында оныа комиссиянын дыңнадының чугаалажып көргеш, доктаадыры болза:

Кызыл Армияга көргүүзүп турар үнелиг деткимчези дээш Ижевск заводунуң ажылчыннарынга болгаш албан-хаакчыларынга ажылчын-тараачын чазакчың өөрүзээзинден өөрүп четтиргенин илередир».

Ол өөрүп четтириишкин кайгамчыктыг мастер Прокопий Васильевич Алексеевке база хамаарижыр. Март 8-те орус ажылчын аңгының алдарлыг төлээлекчизи 95 харлаан, Ооң назыны узун болзуп!

Л. ДАНИЛОВ,
А. РОМАНОВ.
(СЭТА-ның корр).

ЯНЗЫ БҮРҮ ДИПТЕРДЕН

Социализм чурттарында

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА АЛДАР КЫЛДЫР

ПРАГА. «ЧКД-Прага» каттыжышкында бактааган 20 заводтарза ажылдап турар бежен муң ажылчыннар Октябрьның улуг байырлалын бо чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүседири-биле демдеглээрин шиитширлээн.

Улуг байырлады төлептиг үткүүр дээш шимчээшкин, чогаадыкчы инициатива болгаш күш-ажылчы энтузиазм кедээде база калбарып турар. Шолдерниң болгаш фермаларның ажыл-ишчилери байлак дүжүттү өстүрериң, эът, сүттү бүдүрерин көвүдедирип, чер фондузун ажыктыг кылдыр ажыглаарын хүлээнип турар.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының кыйгырыын ёзугаар чүс-чүс муң ажылчы чоннар хоорайларның болгаш суурларының чаагайжыдылгазынга, школаларның, культуга бажыңнарының, үүглаг садтарының түдүүнга киржип турар.

* * *

ВАРШАВА. Чад Гутала В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадының коллективиниң болгаш Совет эргечагырганың 50 чыл ооргага алдар болдурган күш-ажылчы эдлегде киргеөске-даа муң-муң үлетшүр бүдүрүлгелериниң үлегерин көдээниң ажылынчылары база ап турар.

Люблин воеводствонуң Дзеканово суурунуң чурттакчылары Улуг Октябрьга алдар болдурган бүдүрүлге хүзээлгелерни алган инициаторлар болган. Олар дүжүттү үргүлүү бедидер, хөй күш кирер ажылларны механизастаарын калбартыр деп республиканың тараачынарын кыйгырган.

Дзеканово суурнуң чурттакчыларының инициативазын чурттун дыка хөй суурларының чурттакчылары деткээн.

ЧАҢГЫС ЭПТИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

БЕРЛИН. ГСЧП-ниң округ отчёт-соңгулдалыг конференциялары доозулган. Отчёт-соңгулдалыг конференциялар партияның чаңгыс эвиним болгаш сырый каттыжышкынының чайыннанчак көрүлдези болуп, ГСЧП ТК-ның политиказын ГДР-ниң чонунуң чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турарын көргускен. Отчёт-соңгулдалыг конференциялар ГСЧП-ниң чедиги съездизинге белеткел чоруп турда калбарган партияның ниити чугаалажылгазының түңнелдерин үндүрген. Ол чугаалажылгага партияның чартык миллион ажыг кежигүннери санал берген.

ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттары киришкен округ партия конференциялары ажылчын-тараачынарының башталгазы герман күрүнезинин бүгү талазы-биле улам ынай ыяшталарының соруглаларын чугаалажып көргеш.

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ — ТЕХНИКТИГ БИЛИГ

ПХЕНЬЯН. БЗДР-нуң Министрлер кабинединиң «Бүгү-ниитиниң он чылда ыяавыла техниктиг өөредилгезинге хамаарышкан хөөйлүүлү ыланыр күүседир» дугайында доктаалды хүлээп алган. Бүгү-ниитиниң өөредилгезин 1967 чылдың апрель 1-ден эгелеп боттандырар. «Ыядыг өөредилгени боттандырар чорук ооруп орар салгалдың иштинден бүгү талазы-биле болбазырангай кижилерни кижизидерин идегелдиг магадылап, бүгү-ниитилелдиң культурлуг деңгелин бедидеринге дузалап турар» дээрзин доктаалда демдеглээн.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Эрткен чылда Чехословакияның Коммунистиг партиязынга 38.800 кижи кирген. ЧКП-ге киргеннерниң 43,6 хуузу ажылчыннар болган.

(СЭТА).

—⊙—

„УОРКЕР" солун 45 харлаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк коммунистерниң «УОРКЕР» солунунуң 45 чыл болганы-биле холбаштыр хурал болган. АБШ-тың Коммунистиг партиязының национал даргазы Генри Уинстон ол хуралга чүве чугаалаап, тайбың болгаш демократиа дээш демнелге солуннуң ролүн тодаргайлап көргускен. «Уоркер» солуннуу хүн бүрү үндүрер дугайында айтырыг чылдың төнчүзүнге чедир шиитпирлеттинген турар деп, ол чарлап дыңнаткан.

—⊙—

«Япония—ССРЭ» ниитилелдиң съездизи

ТОКИО. (СЭТА). Совет Эвилелбиле найырал дээш Японияда демисежип турар эң-че массалыг организациялардың бирээзи — «Япония—ССРЭ» ниитилелдиң эдлегелиг съездизи болуп эрткен.

Эрткен чылын «Япония—ССРЭ» ниитилелдиң ажылының түңнелдерин съездиниң киржикчилери үндүрүп, 1967 чылда сорулгаларын айтып алган.

Дашгыкы чурттар-биле найырал болгаш культурлуг харылзаа ниитилелдеринің эвилелиниң база «ССРЭ—Япония» ниитилелдиң төлээлери ол съездиге олурушкан.

Совет төлээлер съездиге белек кылдыр В. И. Ленинниң бюстузун берген.

Вьетнамның маадырлыг улузун деткиир дээш

АНГЛИЯ

Вьетнамда америк агрессиядан каражадаанларга дуза болуру-биле ханыы бээр дээш Соңгу Лондонда эмчи кижиниң кабинединге 60 ажы донорлар (ханын берикседээ кижилер) чедип келген. Донорларның арамында парламент кежигүнү, лейборист Х. Дженкинс, чогаалчы Джейме Олдридж, социалистиг медицина каттыжышкынының төлээлекчизи, доктор Старк Мэррей, эмчи сургуулунуң болук студентилери база комсомолдуң Лондон район комитединиң барык бүгү кежигүннери турган.

ИТАЛИЯ

Падуя хоорайның университединиң 200 чыгаа профессорлары болгаш башкымлары Каттышкан Штаттарының Вьетнамда агрессчи политиказындан ангыланып алырынче Италияның Министрлер Чөвүлелиниң даргазы А. Морону, даштыкы херектер министри А. Фанфанини кыйгырган.

АКШ

Барык 37 муң аңаа бөдүүн демократтары төлээзээн Калифорниянның демократтыг чөвүлелиниң чыл бүрү болзур 15-ки съездизиниң киржикчилерп Вьетнамның Демократтыг Республиказын бомбалап турар чорукту доп-дораан соксадырын негээн.

АВСТРАЛИЯ

«Бунаруо» болгаш «Джепарит» дээр чүүк судноларының Мурнуу Вьетнамга шериг чүүгү чедиреринден ойтаазаан далайжыларының демисезиниң «Англикан» дээр австрали солуун бодунуң редакция чүүгүнге деткээн. Мурнуу Уэльстиң херозженнер организациязы агрессчи дайынны соксадырып болгаш мурнуу-вьетнам черден америк, австрали болгаш оларның-биле эвилелдежип турар өске-даа шеригжерин үндүрерин негээн.

(СЭТА).

Шын тыпканнар

Февраль 26-да үнген «Шын» солунга И. Сэги деп кижиниң чогаатканы шыдыраа бодалгазын номчукчуларга бараалгаткан бис. Ол бодалганың кол утказы болза кара төвениң күштүг бода болзур ак мерзенің орууп дөзә каапгар шаптыктыг, овуңгур аргалының көргускен, ынчангаштың ак тала ийи көшкеш, кара ноянны мадылаарының нарын көзүн дилеп тывары турган. Шын көзүг: Тд8-Тб6. Бо хепшиг бодалганы «Шын болгаш мурпай тыпканнар: бирги разрядтың шыдыраачызы Б. Ооржак (Кызыл), А. Бичинжик (Самагалдай суур), К. Ооржак (Хандагайты суур) К. Натчий-оол (Улуг-Хемниң Хендерге), А. Борбай-оол (Чадаана хоорай), школачы В. Хомушку (Улуг-Хемниң Булуң-Терек), ортнет Д. Дамба-Даржаа (Кызыл), Б. Кара-Сал (Чөөп-Хемчиктиң Хөндерген), Б. Кыргыс (Шагаан-Арыг хоорай), К. Куулар (Чөөп-Хемчик), Х. Сат (Чөөп-Хемчиктиң Чыраа-Бажы), Ч. Монгуш (Кызыл-Мажалык), В. Артына («Тее-Хем» совхоз), Д. Монгуш (Таңдыда «Тиилелге» совхоз). Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң Бише-Тей салбырында Ооржак Доидуп биле Ооржак Дезег-оол, Д. Монгуш (Ак-Довурак), Александра Серенги (Улуг-Хемниң Баян-Кол суур), В. Балдан (Чадаана хоорай), С. Монгуш («Сут-Хөл» совхоз), Д. Донгак («Тыва» совхозтуң Хөндергей салбыры), сес класстың өөреникчилери О. Таважап биле Н. Даңды (Хандагайты), Д. Салчак (Таңды району), Э. Донгак (Ак-Довурак).

60 хире кижиниң иштинден 23 кижи бо бодалганы шын тыпкан болгаш барык район бүргүзүнден харыы чагаалар солуун чырыкже үнгенинің сөөлүнде 2—3 хонук болгаш-да редакцияга четкилеп келген. Ынчангаш «Шынның» номчукчуларының хөй мурнуузу чагыдыгазын чогуур үезинде ап турар дээрзи билдингир-дир. Моон соңгаар шыдыраа бодалгазын бодаарда моон-даа идепкейлиг киржир боор деп бүзүреп тур бис.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Редактор К. К. БУДАЖЫ.

КИНО

МАРТ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алдын нас» 10, «Комаров алышкылар» 12, «Нисса» 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Коргуушкун, чемелээшкин чонга» 2.30, «Кырынаа дээр» 4.30, 6.30 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хынаан — мина чан» 10, 3, «Элзиргей эрикте» (1-ги, 2-ги сериялары) 12, 5, 8 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тудэр» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 8, «Парлар чагырыкчызы» 6.40 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

С. ТОКАНЫҢ

март 17-де

„БОТТАНГАН КҮЗЕЛ"

деп шинзи болур.

Шии кежээкиниң 7 шакта эгелээр.

Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

Коллективтиг чагырларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

Чурттап турар черивердни арыг-шевер тургузуңар

Бодуңуң чурттап турар чериниң дугайында хөй кижилер кошкак сагыш салып турар. Чурттап турар өрээлин ыяк кылдыр аштап арыглап, аңаа тавармычалыг байдалды тургузуп алза-даа, олар кудияларының, эртер өрээлдериниң (коридорларының), арыглаңыр бажыңнарының дугайында эки сагыш салбайн турарлар.

Ынчаарга чурттакчы кижи кужня чокта, арыглаңыр бажың чокта чурттап шыдаар бе? Шыдаваазы билдингир. Чурттаар бажыңның даштында херим иштя, бажыңче кирер улуг эжик бар болур. Кижи кажаа, херим иштин арыглавайн чурттап болур бе? Болбазы тодаргай.

Ыядыг төлээде, чурттакчы кижи даштыкы улуг эжиктиң, херим иштиниң арыг-шевер болгаш чурумнуг турарының дугайында база сагыш салыр ужурлуг. Коридор, чада, кажаа иштя бокту, хирлиг турар болза, чуртталга бажыңының иштин арыг-шевер тургузары берге болур.

Ынчангаш чурттакчы кижилер ук бажыңның бүгү девискээрин арыг-шевер тургузуп, чаагайжыдар хүлээлгелиг. Ынчаарга кым-даа кижи бодуңуң чурттагазының чартык кезиин ажылга, кудумчуларга, столоваяларга, магазиннерге, кинога, библиотекаларга болгаш өске-даа черлерге арттырып чоруур.

Черже дүкпүрер, кудумчуну болгаш албан черинин иштин бокталдыра бээр, сад, сесерликтерде чараш оът-сигеннерни, чечектерни кайы-хамаан чок чула бээр кижилериниң ховар эвес таваржыры хомудаачыг. Ыядыг кижилер боттарының бажыңнарының иштинге дүкпүрбейн, сонгаларының дужунда ыяш, чечек тарылаларын үргедевейн турарлар деп чүве билдингир. Ыядыг болганда, ук кижилер чүгле боттарының өрээлдериндe эвес, харын ниитя бажында, хоорайда, суурда чурттап турарын билбээн болурлардыр.

Ыядыг кижилер-биле канчаар демисежирив? Хамыктың мурнунда кижи бүргүү чурумну тудуп, өскелерге үлегерлиг болуру чугула. Ынчанмыже ол-даа эвээш. Культурлуг эвес ажы-чанныг кижилер ниитиниң бүгүү шавыышкынынга доктаамал таваржып турар ыядыг байдаалды чедип алыр херек.

Чуттуг, бок үндүрер кижилер папирос сывын тротуарже октап чоруурлар.

— Кудумчуну бокталдырбайн көрүнер, ыядынчыларны аа — деп ыядыг кижилерни чемелээр херек. Бок тыывылдырар кижилер почтадан чагалыг алгаш, чагаа хавын чаза сожкаш, шала кырынче болгаш кудумчуга октап чоруурлар.

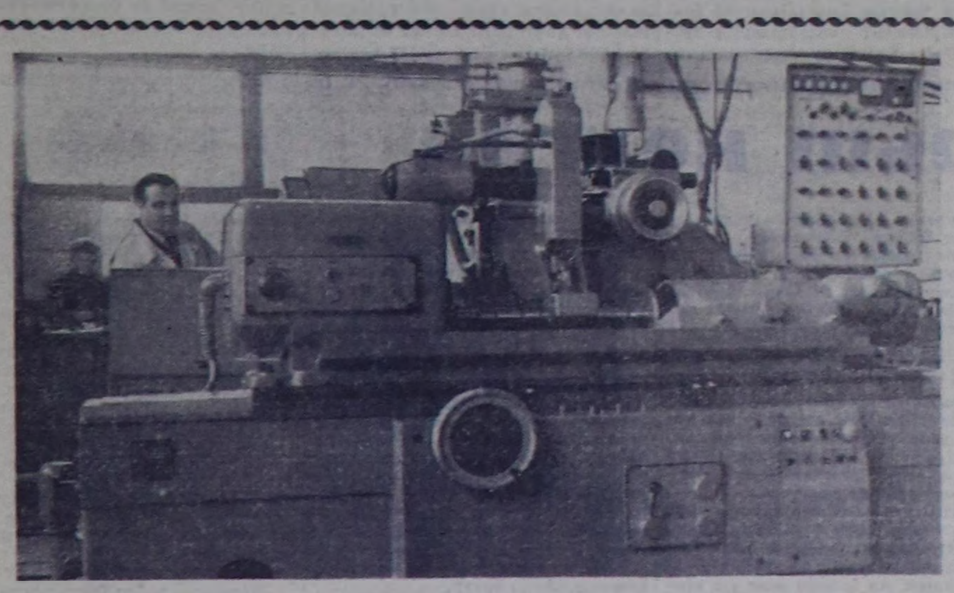
— Чашыларда бок хааржаа тур шыкажыл, культурлуг чоруур үе келген ийин!—деп, эскерген кижи оюу сагыдырар хүлээлгелиг.

Социалистиг ниити чуртталганың, арыг-шеверинің болгаш гигиенаның турумун калбаа-биле пропагандалаарындан аңгыда, бок тывылдырар ийи-чаңгыс кижилерни хүн бүрүде шиитаар кижилиг чорук эки түңнелдерге чугаа чокка чедирер.

Бир черде ыядыг ажылдап, кожа өрээлдерде, ниити чурттагга бажыңнарында кожа чурттап турар кижилер, шагдаалар, бажың даамылдары, комендантылар, херим хайгааракчылары, бажың аштакчылары—бүгү-ле хамаатылар шупту-ла каяа-даа үлегерлиг арыг-шеверни сагаан турарын негээр хүлээлгелиг.

Хамыктың мурнунда санитария активчилери, чер-чер Советтериниң кадык камгалал секцияларының кежигүннери, Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай ниитилелдериниң, профсоюзтуң кежигүннери, пионерлер болгаш комсомолчулар ол чорукту чедип алыр үүлүглүүлер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Программа ёзугаар башкартынар хөөгүлдэл станогун Харьковтуң станок тудуунуң заводу Лейпцигтиң чаңчыл болган ярмарказынче чоруткан. Массалыг бүдүрүүшкүнге янзы-бүрү кертилчек валиктерни ол станок хоюглаар. Электрилиг микрометр дээр идепкейлиг контрольдуң делгем диапазонунуг прибор ол станокта чаа чүүл болуп турар.

Программа ёзугаар башкартынар баштайгы ыядыг чартык автоматты Совет Эвилелинге бирле дугаарында белеткээн. Электрилиг микрометрни ажыглаары эдиктирилге соонда кезектерни контроль кылдыр хемчээрин шуут чок кылып турар.

ЧУРУКТА: идепкейлиг контрольдуң калбак диапазонунуг прибордуг хоюглаашкынының чартык автомады.

А. Татарепконуң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харылсаалгалы секретарының 23-35, партийжи аныырал кылдызының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, келээ ажыл-агый кылдызының 21-47, улеторуг кылдызының 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш аныырал кылзиктериниң 21-27, иштиги информация кылдызының 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41 Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчуу, 1). ТС—01040.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан тывылаттынгаш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАРТ 16 ЧЕТВЕРГ № 63 (6700).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Төп Комитединде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш ВЦСПС-те

Бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын ийи дыштаныр хүннүг беш ажыл хүннүг неделяже шилчидер дугайында

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин күүседири-биле, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылының байдалдарын чыгледир, оларның мергежилиг болгаш культуруг деңгелин улам ынай бедидерге аргаларны кадбартыр соруга-биле, а ол ышкаш бүдүрүлгени эң рационалдыг организастаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш нииттилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын улам ынай өстүрер соруга-биле СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС «Бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын ийи дыштаныр хүннүг беш ажыл хүннүг неделяже шилчидер дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Күрүне, кооператив болгаш хөй-ниитти бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын беш ажыл хүннүг неделяже (беш ажыл хүннүг болгаш ийи дыштаныр хүннүг) план ёзугаар шилчидерин бо үеде неделя иштинде ажыл шагының доктааттынган ниитти үргүлчүлээшкиниң хевээр арттырбышаан, боттандырарын, ол шилчилгени Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнда колдуунда доозарын доктаалда көрүп турар.

Бүдүрүлгелерниң характериниң болгаш ажылының байдалдарының аайы-биле ийи дыштаныр хүннүг беш ажыл хүннүг неделяже шилчидери ажыктыг эвес болуп турар бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылчыннарынга болгаш албан-хаакчыларынга ажыл неделязының амгы чурумун хевээр арттырар.

Ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны беш ажыл хүннүг неделяже шилчидерининг чурумун доктаалда айтып турар, ону ёзугаар ол шилчилгени эвилелдешкен республиканың (область хувааларының, автономнуг республиканың, крайның, областтың, хоорайның азы ажылчын суурнуң девискээринде турар бүгү бүдүрүлгелерге, албан черлерине болгаш организацияларга хары уга боттандырары чурум болур.

ССРЭ-ниң министерстволары болгаш төп албан черлери, кооператив болгаш хөй-ниитти организацияларының төп органнары база профэвилелдериниң республикалар чөвүлелдеринге кады эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдери күрүне, кооператив болгаш хөй-ниитти бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын беш ажыл хүннүг неделяже шилчидериниң календарь планнарын автономнуг республикаларның, крайларның, областтарның, улус улетүүр төптериниң аайы-биле ажылдап кылыр болгаш бо планнарны эргежок чугула материалдар болгаш барылгаларының-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге көрдүрери-биле киирер ужурлуг.

Бадылаттынган календарь планнарны ёзугаар ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны беш ажыл хүннүг неделяже шилчидерин мынчаар боттандырар:

ниитти-эвилел болгаш эвилел-республика министерстволарының болгаш төп албан черлериниң чагыргазында турар күрүне бүдүрүлгелеринге, албан черлерине болгаш организацияларга — эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдери-биле дугурушканы-биле азы оларның чөпшээрелин ёзугаар автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүледдери-биле, ажылчы чоннар депутаттарының областар (крайлар) Советтериниң күүскомнары-биле дугурушканы-биле ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш төп албан черлериниң база профэвилелдериниң ТК-ларының кады үндүрген шиитпирлерин ёзугаар:

республика болгаш түс чернин чагыргазында турар күрүне бүдүрүлгелеринге, албан черлерине болгаш организацияларга — эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдериниң шиитпирлерин азы оларның чөпшээрээни-биле республика министерстволарының болгаш төп албан черлериниң, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүледдериниң, ажылчы чоннар депутаттарының областар (крайлар) Советтериниң күүскомнарының аппарадының ажылдакчыларын — эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдериниң шиитпирлерин ёзугаар боттандырар.

Бүгү доктааттынган онаалдаларны ажылдың чаа чурумунуң үезинде күүседирин хандырар төлээде күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң организациязын экижилер талазы-биле болур-чогуур белеткел ажылын ажылдакчыларны беш ажыл хүннүг неделяже шилчидериниң бетинде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның калбак активиниң киржилгезиниле чоруурдың министерстволарга болгаш төп албан черлерине, ажылчы чоннар депутаттарының областар (крайлар) Советтериниң күүскомнарына, бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның удуртукчуларына, проф. эвилелдериниң чогуур комитеттеринге болгаш чөвүлелдерине СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС хүлээткен.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдери, министерстволар болгаш төп албан черлери, бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның удуртукчулары ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны беш ажыл хүннүг неделяже шилчидер үезинде бүдүрүлгелериниң аразында, а ол ышкаш хандырылга, сайгарылга болгаш транспорт организацияларлыг бүдүрүлгелериниң аразында тургустуглуг бүдүрүлге болгаш өске-даа ажыл-агый харылзааларын улам ынай экижидерин хандырар, неделяның дургузунда чүктерни бир дески чүдүрер болгаш дүжүрер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар, оон-биле кады демир орук станцияларын, порттарны болгаш ортаалдарни дамчыштыр чүктерни чорудуп база ап турар бүдүрүлгелер болгаш организациялар неделяның бүгү хүннериниң иштинде ол чүктерни үндүрүп бээрин, чүдүрерин, дүжүрерин, чедирерин болгаш хүлээп алырын чорудар ужурлуг.

Демир орук станцияларын, порттарны болгаш ортаалдарни дамчыштыр чүктерни чорудуп база ап турар бүдүрүлгелер болгаш организациялар неделяның бүгү хүннериниң иштинде ол чүктерни үндүрүп бээрин, чүдүрерин, дүжүрерин, чедирерин болгаш хүлээп алырын чорудар ужурлуг.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдери, ажылчы чоннар депутаттарының областар (крайлар) Советтериниң күүскомнары, ССРЭ-ниң Культура министерствозу, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Кинематография талазы-биле комитет, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Радио дамчыдылга болгаш телевидение талазы-биле комитет, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга талазы-биле комитет, ССРЭ-ниң Орук харылзаалар министерствозу, Харылзаа министерствозу, ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозу, ССРЭ-ниң Сагыш министерствозу, а ол ышкаш чонну хандырары-биле холбаалыг өске-даа министерстволар болгаш төп албан черлери, бүдүрүлгелер, албан черлери болгаш организациялар ийи дыштаныр хүннүг байдалдарында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның культура-амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар, а ол ышкаш фонну хандырып турар бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның (хоорай болгаш хоорай чоогунуң пассажир транспортунуң, садыгның болгаш иштинин чемненилгезинин, культураның болгаш уран чүүлүнүң, коммунал болгаш амыдырал хандырылганың бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының, уруглар болгаш медицина албан черлериниң база өске-даа ол ышкаш черлерниң) ажылдарының чурумунга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылының болгаш дыштанылгазының байдалдарынга таарыштыр эргежок чугула өскерилгелерни чорударын хандырар хүлээтгелиг.

«Бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын ийи дыштаныр хүннүг беш ажыл хүннүг неделяже шилчидер дугайында» доктаалды иштин эртемнин шкоалаларынга, дээш болгаш ортумак түскай өөредилге черлерине база профессионал-техниктиг өөредилге системазының өөредилге черлерине хамаарыштырбас.

Бүдүрүлгелерге, албан черлериниге болгаш организацияларга ажылдың сүмелеп турар графиктерин ай хүүгээ иштинде ажыдап кылырын болгаш парлап үндүрерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күш-ажыл болгаш ажыл төлевирининг айтырыгларының талазы-биле Күрүне комитединге дазыраан.

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары, партияның обкомнары, крайкомнары, райкомнары, хооркомнары болгаш партия эге организациялары ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны беш ажыл хүннүг неделяже шилчидери-биле холбашкан эргежок чугула организастыг болгаш полит-кижизидилгелиг ажылды киирерин хандырар ужурлуг дээрзин доктаалда көрген.

Бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын хүлээп алдынган доктаалды ёзугаар ийи дыштаныр хүннүг беш ажыл хүннүг неделяже шилчидер талазы-биле хемчеглерни чорудары дээш хүн бүрүнүң контролин чогуур профэвилел организацияларының-биле кады боттандырарын ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш төп албан черлериниге, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-дарынга болгаш Министрлер Чөвүлелдеринге СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС хүлээткен.

Бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын ийи дыштаныр хүннүг беш ажыл хүннүг неделяже шилчидер дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң ДОКТААДЫРЫ БОЛЗА:

1. Күрүне, кооператив болгаш хөй-ниитти бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын беш ажыл хүннүг неделяже (беш ажыл хүннүг болгаш ийи дыштаныр хүннүг) план ёзугаар шилчидерин бо үеде неделя иштинде ажыл шагының доктааттынган ниитти үргүлчүлээшкиниң хевээр арттырбышаан, боттандырарын, ол шилчилгени Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюнда колдуунда доозарын доктаалда көрүп турар.

Ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны беш ажыл хүннүг неделяже шилчидерининг чурумун доктаалда айтып турар, ону ёзугаар ол шилчилгени эвилелдешкен республиканың (область хувааларының, автономнуг республиканың, крайның, областтың, хоорайның азы ажылчын суурнуң девискээринде турар бүгү бүдүрүлгелерге, албан черлерине болгаш организацияларга хары уга боттандырары чурум болур.

2. Бо Чарлыкты ССРЭ-ниң Дээди Соведининге бадыладырыбиле киирер.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1967 чылдың март 14.

ТИЛЕКЧИЛЕРГЕ — КЫЗЫЛ ТУКТАР

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели 1966 чылдың бедик дүжүттерни алыр, үнүп ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүвеге садарын ковудедир дээш Россия Федерациязының автономнуг республикаларының, крайларының болгаш областарының социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Кукуруза тараазының бедик дүжүттерин өстүрер дээш социалистиг чарышка Кабардин-Балкар АССР-ни болгаш Краснодар крайны тиилекчилер деп сананнаан. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун Кабардин-Балкар АССР-ге арттырар болгаш акша шаңналды тыпсырын шиитпирлээн. Краснодар край ийиги акша шаңнал-биле шаңнаткан.

Волгоград, Ростов болгаш Тамбов областар тарымал тооруукту өстүрер талазы-биле дээре түңнеддерни чедип алган. Волгоград областа РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналды тыпсыр. Ростов болгаш Тамбов областарга ийиги акша шаңналдарны тыпсыр.

Соонун бедик дүжүттерни өстүргенин дээш Амур областа РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналды бээрин шиитпирлээн. Рязань областа шилчиир Кызыл туктуг болгаш акша шаңналды тыпсыр. Чечен-Ингуш АССР болгаш Краснодар край ийиги акша шаңналдары-биле шаңнаттырган. (СЭТА).

АВСТРИЯНЫҢ ФЕДЕРАЛДЫГ КАНЦЛЕРИ МОСКВАДА

Австри Республиканың федералдыг канцлери Иозеф Клаус Совет чазактың чалаакын ёзугаар албанның аян-чоруун кылып, март 14-те Москвада келген.

Ийи чыттуң күрүне тактары-биле шиитпирленген Внуково аэродромга австри чазактың баштыңын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орулакчызы Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң министрлери болгаш албанның өске-даа кижилери уткуп алган. (СЭТА-ның корр.).

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА

Ажыр күүседкен

Тараалаң чер болур Таңды районнуң ажыл-агыйлары беш чылдың ийиги чылының чазында белеткелди күштелдиргеп. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга зевек дүжүттү өстүрер соруганы ажыл-ишчи кижи бүрүзү салып турар.

Районнуң механизаторлары бо чылдың бирги кварталында техниканың септээриниң планын ажыр күүседипиннер. Септелгениң чыл даалгазы 92 хуу боттанган.Септезе чогуур 543 тракторнуң 450-ни белеңниң шугумунда турупкан. «Революцияның чалбыжы» нөлөө тракторлар септелгезин доозган.

Чаартыкчы саналдар

Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюнга аалдар болдурган социалистиг чарыш үлеттүрүлүг Ак-Довурак хоорайже калбарып турар. Комбинаттың аныяк чаартыкчылары боттарының чагаадыкчы ажылын Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга турасказаалын турааргар.

Аныяк ажылчыннар 38 чаартыкчы саналды киирген, ону ажыглаанындан 30128 рубль камнаттынган. Эң ээре тывынгыр болгаш чогаадыкчы ажылдарыңы дагдуғу арыглаар фабриканың слесарьлар бригадазының бригадири Виктор Качусов, фабриканың слесары Иван Пышев, лаборатория ажылдакчызы Олег Шелковенко, 48 дугаар тудуг участогунуң ажылчыны Иван Славинский олар киргеннер.

Мурнакчы чолаачыларга

Бистиң республиканың автоажылагыйларының чүс-чүс чолаачылары Улуг Октябрьның 50 чылынга утпуштур социалистиг чарышты нааптартканнар. Олар чүгле чүүк сөөртүүнүң планын күүседир эвес, техниканы ханмыг эдилеп, эрукка өзал-ондакты белдурар чорук-биле ажыглаарны күштелдиргеннер.

Тываның автозогелеели болгаш харылзаа, транспорт, чазаглыг эрук ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң президиуму хөй чылда ажылдаан мурнакчы чолаачыларга чүүк сөөртүүнүң планын чедимишкинниг күүсетнээни, эрукка өзал-ондак белдурбааны дээш хүндүлел бичиктер-биле шаңнавышаан, «Эрукка өзал-ондак чон ажылы дээш» деп хөрөн демдээн берген. Шаңнатканнарның аразында Кызылдың № 1 чүүк АТА-зындан эштер Рябенко, Шустов, Пачин, Герман, Плотников болгаш өскелер-даа киргеп.

Салбырдан медээлер

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырының комсомолчу бүрүзү даалгалыг. Комсомолдуң документ солуглазы чедишкинниг чоруп турар. Бежен алды комсомолчу совхоз будурулгезиниң янзы-бүрү ажылдарында.

Сүт-бараан фермазында беш комсомолчу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алыр дээш деңисежил турар. Зооветеринарлыг болгунге комсомолчулар доктаамал өөренип келген. Политбөлгүнде 17 аныяктар хаара туттунган. С. Чурукпан тозан хураганны хүлээп алгаш, менди ажаап, өстүрүп турар. К. Дадар-оол, Д. Сайын-оол кыштагларже мал чемин сөөртүр талазы-биле эки ажылдаан.

* * *

Келир кыжын оттуглар ыяжык ол салбырның ийи тракторлуг, «Дружба» деп хирээлиг он беш кижи составтыг звенозу чоокку үеден бээр белеткээ-ле 200 кубометрни тургускан. С. Маадыр-оол, Д. Дозур-оол хүнмүң-ке 10—12 кубометр ыяшты хап турар.

Эге школага оттуглар ыяшты база белеткеп эгелээн. Салбыр ам-даа 1.300 кубометр ыяшты белеткээри негеттинип турар.

А. МААДЫР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Хуусаа бетинде

талга бажының доозуп ажыглалга киирген. суур чаагайжыдылгазының талазы-биле 250 метр хемчээлдиг штахетникти курумчуларда тудуп кылган, ам ийиги кварталдың планын күүседип турар.

Септелге-тудуг участогунуң бызаачыларының аразында улуг-нормазын ай санында 120—130 хуу чедир күүседип турар М. Чараш-оол, Н. Монгуш, Б. Байлак, Б. Белек-оол ышкаш, мурнакчыларны хөйү-биле адап болур. Ажылдың будунгуру, шынары дээш бистиң ажылчыннарывыс дежисежип турааргар.

Бистиң коллектививисс бичии-даа болза, эң-найыралдыг ажылдап, чурттап, беш чылдың ийиги чылында бодунуң мурнунда салдынган соруглаларны хуусаа бетинде боттандырар дээш бар-ла аргаларны хөреглеп турар. Март 12-де Совет эрге-чагырга органнарынга болуп эрткен соңгудаза бистиң мурнакчы тудугжуларывыс Николай Монгуш район Соведининиң депутадынга, Донгак Стан-оол биле Монгуш Чараш-оол Хандагайты көзээ Советтиң депутаттарынга сонгутканнар.

А. ОЙДУП.

«Өөк» совхозтуң хойжуулары юбилейлиг чылга холбаштыр алган хүлээлгелерни күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар. Совхозтуң эътке дужаар 332 иртин надарын турар ийи Д. Ховалыг өскелерден эки көргүзүглерни чедип ап турар.

ЧУРУКТА: Д. Ховалыгның хойларын азырап турары.

С. МААДЫНЫҢ фотозу.

Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга эң эки чогаалдар дээш

СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1965 чылдың февраль 3-те үндүрген доктаалын ёзугаар Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга холбаштыр эң эки чогаалдарны тургузар дугайында конкурсту республикага чарлаан. Ун конкурстуң түңнелин кылыр хуусаазы 1967 чылдың апрельдиң 20 боор турар.

Бо аразында конкурстуң шөөризиниң адынга элээн хөй чогаалдар киргизээн. Оларның иштинде 4 шүлүттелдерден аңгы шүлүктер келдап турар. Орус, тыва дылдар кырында тоомужулар, шимнер база киргизээн. Оон аңгыда, конкурсту чарлаакынган бээр чаа-чаа номнар база үнгүзээн. Чимээ. С. Сарыг-оолдуң «Аңгыр-оолдуң тоомузу», К. Кудажиниң «Ыржым булуң», Ю. Кюнзегештиң «Үелерниң өңнери», В. Ермолаевтиң «Сайын дугайында легендазы», Д. Даржаанның «Эрниң эрези», М. Кенин-Лопсаңның «Улуг хемниң шапкынында», С. Сюрюн-оолдуң «Ынак-шыл-дыр», Светлана Козлованың «Работяги» болгаш өске-даа чылынды номнар боор турар.

Парлаттынган номнарның, чылындыларның дугайында саналдарны, күзелдерни савуунар дамгыштыр бээрин шөөри дилеп тур.

Тыва литератураның эң эки чогаалдарын тургузар дугайында республика конкурузунуң жюриси.

ДЫҢНАДЫГ

Кызыл хоорай Соведининиң бирги организастыг сессизизи 1967 чылдың март 22-де хүндүскүнүң 2 шакта СЭКП хооркомунуң хураалдаар залынга болур. Чугаалажыр айтырыглары:

1. Организастыг айтырыглар.

2. Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга алдар кылдыр хоорайны чаагайдыдар болгаш ногаанныдар талазы-биле хемчеглерниң база хүлээлгелеринің күүседелдиниң чоруп турарының дугайы.

Тэтиҥиҥи амыдырал

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА, БОТ-ИДЕПКЕЙ

Бистиҥ колхозтуҥ ажылыныҥ коз адыры—мал ажылы. Оон ыяй чер ажылын улам сайзырҙыгайжыдарыныҥ талазы-биле чав соруулгалар туруп турар. Тарылга төлдерин суггарылга-биле хандырар, мичангаш тараа культураларыныҥ гектар бүрүзүиден алыр дүжүттү бедидер соруулгалыг бис. Колхозтуҥ экономиказыныҥ айтырыгларын чугаалажып тура, оон салбырларыныҥ онзагай байдалынче кичээнгей салыры чугула турган. Чижээ, Эйлиг-Хемге мал. Торгалыгта—мал болгаш чер ажылын колдадыр сайзырадырыы дээш ышкаш.

Моон алгаш көөрге, колхоз бүдүрүлгезиниҥ янзы-бүрү адырларына колхозчуларныҥ-даа, коммунистерниҥ-даа шүүн тавыштыр тургузарыы—бистиҥ парткомуҥ ажыл-чорудулгазында бир кол черин эзлеп турар. Бо айтырыгны парткомуҥ болгаш партия эге организацияларыныҥ хуралдарынга чугаалажып турдувус. Колхозтуҥ тудуг ажылынга коммунистериҥ киржилгезиниҥ дугайын соолгу болган бир хурлага чугаалаштывыс. Амгы үеде 98 коммунистиҥ улуг муруузу колхоз бүдүрүлгезиниҥ эң чугула участоктарында быжыглаттыган. Мал ажылында коммунистер кол черни эзлеп турар. Коммунистерни кана, кандыг ажылга быжыглаарын моон соңгаар-даа өөренип көөр, ыяҥгыя партия хуралдарынга оон дугайын чугаалажыр деп турар бис.

Бисте дөрт партия эге организациязы бар. Олар коммунистериҥ хуу харыысалгазыныҥ дугайын бодуныҥ нуралдынга чугаалашкан, үндүрген шинтпиринииҥ күүселдезин хынап турар. Торгалыгда партия эге организациязы (секретары К. Натпит-оол) ында септелге мастерскаазыныҥ эргеленчизинге киргеи кижилер доктаамал ажыдавайн, үргулчу халажып, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдып тургаын билгеш, ол мастерскааныҥ ажылдың экижидерн-биле партком кежигүнү, хоочун механизатор Ф. Шадрииии эргеленчиледии чорударын парткомга санаадаан. Ам эш Шадрин мастерскааныҥ ажылын экижидип эгезен.

Кожай сүт-бараан фермазында партия бөлүүнүҥ организакчызы Санчы Көк-кыс боду мурнакчы саанчы болбушаан, бөлүкте коммунист бүрүзүнүҥ ажыдга бедии харыысалгазын чедип алган. Коммунистер шупту партийкэ даалгадыг, оон күүселдезин хуралга чугаалажып турар. Олар коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алыр деп шинтпиргээн. Бо чылдың эрткен ийи айларында Кожай фермазыныҥ саанчылары хөй сүт саап алыр талазы-биле колхозка бирги черни алган.

Коммунистиҥ ажылга харыысалгазы, оон авангардтыг ролюн—коммунистиҥ ажыдралында чугула чүүл. Бо алдарлыг хүлээгезин төлептиг күүседин турар эштериҥ саны бисте ноөуден орар. Хойжулар Кыргыс Чолдак-оол, Кыргыс Дырыш-оол, Түлүш Хандываа, Түлүш Өдек эртпеи чылын чүс хойдан хураган алыр талазы-биле бедии көргүзүглериг болган, ам олариҥ коданнарында торээн хойларныҥ хураганнары бүрүи алдынган. СЭКП кежигүнүнге кандидаттар Мария Балдан, Санчай-оол Кара-кыс, Кыргыс Көк-кыс, коммунист Санчы Көк-кыс ам бедик мергежилдиг саанчылар болбушаан, партия организациязыныҥ ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Бистиҥ саанчыларывыс бо чылдың бирги кварталында сүт бүдүрер болгаш күрүвеңе садар хүлээлгезин ажыр күүсетпеи. Аңда коммунист саанчыларыҥ киржилгези улуг болган. Коммунист саанчылар чүгле колхозчуҥ эвес, харын районуҥ мурнакчылары болур дээш демисежип турарлар. Ол ат дээш демиселлче коммунист саанчылар Раиса Түлүш, Түлүш Анайбан, Сарыг-оол Натпит, Түлүш Макпал база киргеиевер.

Эки ажылдың үндезини — күш-ажылдың сагылга-чурумү-биле дөрт холбашкан. Ынчалза-даа кайда-ла ол чурум вошкак, партия организациязы олче кичээнгей салбас болдур, инда ажылга бедик түүнел чедип алдынмас дээрэи билдингир. Чижээ, коммунист Сүрүн Кара-оол (Кожайда партия эге организациязында) эрткен чылдан бээр арагага хаидыкшып, чаңгыс черге доктаамал ажылдавастап, өг-бүле чурумун үреп туруп берген турган. Ук коммунистбиле баштайгы үеде тускай беседа кылбайн, ону тоомча чок көрүп турганы шын эвес болган. Сөөлүнде, колхозтуҥ парткомунуҥ дөрт киржилгези-биле Кара-оолду хемчег ап, бодунуҥ буруузуп мииирииҥ чугулазын аңаа сумелээнииҥ соонда, ам Кара-оол өг-бүлезинде наймаалдыг чурттап, эки ажылдаан эгелээн. Коммунистер-биле кижилдилге ажылынып дээштиг, сумелекчи болгаш бот харыысалгалыг хевирлерии ой-шаанда ажыглаары чугула.

Ол ышкаш, Хөлчүктүҥ партия организациязында коммунист Тумат Натпит-оол дээрэи кадарып турары аныяк инектерии багай ажаан турганы дээш ажылындан үндүртпеи. Эш Натпит-оол мал ажылынга ак сеткилдиг, кызымак ажылдаар деп сөглээн сөзүүге зэ болуп шыдаваанын бо-дур.

Коммунистериҥ будурүлге ажылынга киржилгезин Кожайда болган Хөлчүктө партия эге организациялары (секретарылары эштер Ширии-оол, Шожукпан) четпес удуртуп турар. Ыяҥгыя коммунистиҥ хуу харыысалгазынын, оон авангардтыг розюнуҥ дугайын бо организацияларга тодаргай чугаалажыры чугула.

Совет эрге-чагырганыҥ 50 чылынга улуг күш-ажылчы чедишкинниериг ужуражыры—ажыл-ишчилериҥ хүндүлүг соруулгазы. Ынчангаш бистиҥ партком ол соруулганы амыдырала боттандырарын чедип алырынга удуртулганы экижидер дээш алаан хемчеглерии ап турар. Колхоз бо чылын күрүнеге 240 тонна эттиг, 680 тонна сүттүг, 25 тонна дүжүт болгаш 100 тонна тараапы садар. Ынчаарга эт, сүт, дүк планнарын юбилейлиг чылдың байырлалынын бетинде күүседир деп хүлээгеи бис. Бодап көрүүдерден, бистиҥ мөлөөчуларывыстың мурнуида кайы хире улуг соруулга туруп турар-дыр. Оон ыяй, юбилейге чедир малчынарга эки шынарлыг беш бажыңны, үш чывар бажыңны тудуп бээр, долган дээрбезии тудар. Торгалыг суурга спорт шөлүн дерип кылыр дээш ышкаш хүлээлгеверивис база бар. Бо-да бүгү ажыл-херекке коммунистер мурнуку одуруула туржүр ужурлуг.

Чаа беш чыл планын чедишкинниг күүседир дээш демисеелге ажылчы чоннарыҥ чогаадыкчы идепкейии хөгжүдерии, ыяссаларга волитиктиг болгаш организастыг ажылдың дөмейлеш үлам бедик көдүрерии, коммунист бүрүзүүҥ ажылдап турары участок биле партия организациязының, партия ажыдакчыныҥ харыысазының бүгү хемчеглербиле быжыглаарын партияның XXIII съездиниге отчёт иэтекеге онзалап айытқан болгай. Ынчангаш бистиҥ ажыл-агыйның коммунистери бо улуг херек амыдыралга боттазын, оон күүседзеи дээш коммунистериҥ болгаш партия кежигүнү эвестериҥ харыысалгазы улам бедик болзуп дээш чүткүлдүг ажылдаар хүлээгелиг.

Х. КҮНГАА,
Улуг-Хем районуҥ «Күш-ажылдың хостуу» колхозта партком секретары.

Республиканың хүндүлүг хамаатызы

Бистиҥ солуунуҥ дүүнгү номериҥе СЭТА-ныҥ корреспондентилери Л. Данилов биле А. Романовтуҥ «Республиканың хүндүлүг хамаатызы» деп чүүлү үнген. Солун парлаттынып турда, СЭТА-ныҥ чуруу база чедип келген.

ЧУРУКТА: солагай талазында—Ижевскиниҥ хоочун боо мастери, 95 харлыг Прокопий Васильевич Алексеев, оң талазында—В. И. Ленинге тураскаал кылдыр чоруткан ланчыы боонуҥ хөделип турар модели.

СЭТА-ныҥ фотомедээзи.

Беш чылдың шүүрүлгелеринде

Хүлээлгелер күүсеттинер

Юбилейлиг чылда «Тыва кобальт» тудуг эргелелиниҥ ажылчыннарыныҥ болгаш инженер-техниктиг ажыдавчыларыныҥ мурнунда улуг соруулгалар салдынган. Кол соруулга болза планнаттынган объектилериҥ капитал салышкынын бүрүн шинээдири, тудуларның шынарынче кичээнгейни углавдырары болур. Ниитизи-биле бо чылын беш миллион рубльди шинээдири көрдүүвеи. Бо түүнүҥ чартык кезии тудугмонтаж ажылдарынга хамаарыжыр. Оон аңгыда тудугну доозарынга чедир хереглеттинер капитал салышкынының ниити түүү база-ла тодаргайлаттынган.

Партияның XXIII съездизиниҥ директиваларында бо беш чылда «Тыва кобальт» комбинаттың тудуун доозарын онзалап деидеглээн болгай. Бистиҥ мурнуузута салдынган улуг соруулгалар бо сөстерде илергейлеттингеи. Ынчангаш тудугныҥ темпизин дүргедирии, оон шынарын экижидерн хүнүҥ чугула айтырыы апарган. Бүдүрүлге дериглелеринииҥ чогуур хуусаазында ажыглалга кирбейн турарындан күүнеге улуг каража таваржып турар.

Бо чылын эргелелдиҥ ажылчыннары төлевилел-сметада айытқанын ёзугаар 4 миллион ажыг рубльдиҥ кол фондуларын ажыглалга киирерлер. Оларның чамдыктарын тодаргайларга мындыг. Электри станциязын улгаттырган, кайызында 50 тонна-шаг күүлүг ийи котёльду болгаш 6 муң киловатт күчүлүг турбинаны дерип тургузар. Үүрмектеи хоюглаар болгаш чугай өртедир салбырларны складтары-биле кады тудуп доозар. Химикаттар болгаш белеи продукция шыгжаар складтардан аңгыда суг хандырылгазының, каналнзациязының тудугларын база-ла бо чылын ажыглалга киирерн планда көрдүнгеи. Комбинаттан эгелеэн Элегес суурга чедир чазаглыг орукту ажыглалга киирери планнаттынган.

Тудуг организациязының продукциязы дээрге ажыглалга киирген тудугтар-ла болгай. Ынчангаш планнаттынган тудугларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирери салдынган хөреңгилерни дарый эгидип алырынга улуг рольду ойнаар болгаш оон алдынган хөреңгилерни өске тудугларга ажыглаар арганы бээр күүне ужур-дузалыг айтырыг болур.

Ынчангаш тудугныҥ технологиязын чаартканы-биле кижи бүрүзүниҥ эң хынамчалыг ажылдаарын, кылган ажыл-биле акша-төлевирииҥ дөрт харылзаалынын эргелелдиҥ бүгү ажылчыннарынга калбаа-биле тайылбырлаарынче кол кичээнгейни салган бис. Юбилейлиг чылга холбаштыр бедиткен хүлээлгелерии ап турган үеде администрация черн, партком болгаш хөй-ниити организациялары социалистиг чарышты эң дээштиг болгаш массалыг болдырар дээш чамдык ажылдарны кылып, эртнеи чылдарда турган байдалдардан чогуур түүнелдя кылган.

Моон мурнунда чылдарда социалистиг чарыштың организастаашкынында ёзу барымдаалаар чоруктар турган. Ажылчыннарның, бригадаларның болгаш участоктарның аразында чарыштың чоруп турарын совуургавас, оон түүнелдерин кайыбир байырлал таваръштыр үндүрер чоруктар турган. Харын-даа чамдык таварыгаларда алдынган хүлээлгелер күүсеттинин болур бе дээрзинии дугайында экономиктиг санаашкынларны кылбайн турган.

Бо бүгү четпестерни болдурбазын профсоюзилел организациязының отчёттуг хуралында болгаш партия активинге санал берген эштер шынгы негээн. Совет эрге-чагырганың 50 чылынга холбаштыр алдынган бедиткен хүлээлгелериҥ күүселдези дээш демисел бо хүннерде тудуг эргелелиниҥ бүгү участоктарында калбарган. Чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер эштер Күнгаа, Шадрин, Пеньков, Глухов болгаш Карповка удурткан бригадалар чоруп турар. Бо бригадаларның кайызы-даа баштайгы айларда эки көргүзүглериг болуп, юбилейлиг чылда боттарына алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерии боттандырып эгелээнзер. Бригадаларның алган хүлээлгелери улуг-ла, ынчалзажок ажылчыннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажыдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, тудуг материалдарын үзүктелдирбес болза, хүлээлгелер айытгынган хуусаварында күүсеттинии болур. Экономиктиг санаашкыннар ёзугаар Күнгаа биле Пеньковтуҥ бригадалары чугай өртедир салбырның тудуун Октябрь байырлалын таварыштыр доозарлар, 875 муң рубль үнелиг үүрмектеп-хоюглаар ажылды эш Шадриннии бригадазы июль айда доозарын хүлээпген. А эштер Карпов, Глухов болгаш Мешков олариың бригадалары электри станциязының чаартылгазын декабрь айда доозуп, 1,6 млн. рубльди ажыглалга киирерлер.

Алдынган хүлээлгелерни күүседип болдурунуҥ база бир кол кураавыры болза тудугга бот-оруула-чарыллганы калбаа-биле нептередирии болур. Бот-оруула-чарыга дээрге бүдүрүлгеии эргелеп башкарарынга ажылчыннарның чүгле киржилгези эвес, социалистиг чарышты болгаш күш-ажылды таармычалыг организастаарының база бир кол хевири болгаш бүдүрүлгениҥ байдалы дээш ажылчын бүрүзүүҥ харыысалгазын бедидер кол фактор болур.

Эрткен чылдарда бо чугула айтырыгже чогуур кичээнгей салдынмайн турганын демдеглээр херек. Бисте чүгле ийи бригада бот-оруула-чарылгалыг ажылдап турза-да, олар өскелерден ылгалбайн турганнар. Бо чылын бот-оруула-чарылганы ёзулуг нептередирии шинтпиргеттингеи. Тудуг эргелелиниҥ директивалыг планнарынга үндезилээш, эргелелдиҥ план калдыан тус-тус участоктарның айның будурүлге планын тургузуп бээр, ол планга үндезилээш, участоктуҥ мастери азы прорабы күүседир ажылдың ниити хемчелин айытпаи планнарыны бригадаларга чедирер. А будурүлге-техника калдыан чогаатгынган планнарда киргеи ажылдарыны күүседиринге негеттинер тудуг материалдарының лимит картазын тургузар. Бо планны тургускан соонда ону бригаданың будурүлге үлүүн киирерлер.

В. БЛАГОВ,
тудуг эргелелиниҥ кол инженери.

«Тыва кобальт» комбинатта хоочун тудугчу Валерий Күнгаанын удуртуп турар коммунистиг күш-ажылдың комплексилиг бригадазының кежигүннери Октябрьның 50 чыл ионга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш ында калбарган социалистиг чарышка бедик көргүзүглерии чедип ап турар.

Бригада январь айның будурүлге планын 135, февральдың 113 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның одуруунга кирген. Бригаданы шилчип чоруур выылел-биле шаңнаап. Тудугчулар Николай Сарат-оол, Балдан Кара-оол, Иван Попов, Тыва АССР-киҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуҥ Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан Оюн Бугажык, Күш-ажылдың Кызыл тук орденииҥ эдилекчизи хоочун тудугчу Иргит Шожут болгаш өскелер-даа хүн бурунуҥ эзлеп нормазын 120 хуу ажыр күүседип турарлар.

— Тудуг ажылдарын чорударынга таарымчалыг үе —частың чылыг хүннери «аалдап» келген, ынчангаш моон соңгаар бис ай санының планын 150 хуу чедир күүседип болур бис, оон-биле Октябрьның байырлалынга үлүүвүстү киирер бис—деп, бригадир чугаалап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы тудугчулар (солагай талазындан) Николай Сарат-оол, Иван Попов, Балдан Кара-оол.

А. АИРНИҢ фотозу.

Аныяк тудугжу

— Александр Мумба аныяк-даа бол, бригаданың мурнакчы тудугжуларының бирээзи кижи—деп, № 3 тудуг участогунда бригадир Александр Андреевич Мешков чугаалады.—Кандыг-даа ажыл дагыырга, ону чогуур хуусаазында, эки ыяларлыг, ак сеткилдиг күүседир кижи—деп, оң удамчылаан.

Комсомолчу Александр Мумба «Тыва кобальт» комбинаттың тудуунга үш чыл ажылдаан. Бо кыска үениҥ дургузунда бызанчы, бетончу, опалубщик болгаш арматуржу мергежилдерни кызымаа-биле шиңээдип алган. Ол—үшкү разрядтың тудугжуу, мергежилдиг ажылчын апарган. Оон ажылдап турар бригадазының кежигүннери эрткен айның будурүлге даалгазын 113 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның одуруунга кирген. Олар үзүчегде 8 кубометр улуг блоктарны салыр тургаш, 10 кубометр чедирип турган. Маңаа аныяк тудугжуның күш-ажылчы улуу хөй кирген.

Чаа-ла 21 харлаан аныяк тудугжуну Хову-Аксының чону улуу-биле хүндүлеп, чаа эрткен соңгудадаа Хову-Аксы суур Советиниҥ депутадынга соңгаан. Кодээ Советтиҥ ажылынга аныяк тудугжу база коскү улуг-хуушу киирерииге соңгукчулар бүзүреп турарлар.

Александр Кыргысович Мумба—комбинатта дээре спортчуларның бирээзи. Маргылдаларга доктаамал киржип, чедишкиннери дээш Хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткылаан.

О. КОРОДА.

Чаш мал аарыын болдурбас

Малдың баш санын остуреринге, оон продуктулуун бедиларииге малдың уксажыктан салгадырын остурери чугула айтырыг болуп турар.

Республиканың ажыл-агыйларында чаш малдың өтөктээр (диспенсия) аарыы сөөлгү чылдарда-даа бир болуп артпышаан. Бо аарыгны чаш малдың тускай аарыы кылдыр көөр болза шын эвес. Ук аарыгның тыптыр үнделиин төрүүр малдың боос үезинде ажаалда, чемгерилгезинге хажыдыышкыннардан болуп турары тодаратгынган. Ынчангаш шээр болгаш бода малдарның ажаалда, чемгерилгезиниҥ негелделерии малчыннар билирн чугула. От-сигенде чемиштиг белоктар, үстер, чигир чергелиг витаминнер, минералдыг чемиштиг-дилгелер бары билдингир болгай. Ажыл-агыйлар малдың зоотехниктиг чемгерилгелериниҥ негелделерии ёзугаар минералдыг болгаш органиктиг будумелдер-биле байлак концентраттыг мал чемнерии негеп турары черле чөп. Минералдыг будумелдер малдың мага-бодуныҥ сөөк, кегжир чергелиг органнарын будүреринииҥ тудуг материалдары болуп турар. Оон ангыда, микроэлементилер органнарге кончуг чугула. Олар малдың органнаминге четпес болза, мал аарычал апаар, оон продуктулуу кудулаар. Чижээ: бир эвес хойнуҥ чемниге болгаш ижер суунга кыска үениҥ иштинде-даа бол чес болгаш селен деп микроэлементилер үзүктелир болза, хойнуҥ дүгү дүжер, тастаар, а чаш малдар өзүлдези оожум, чаңгыс черге тура хүнээр, азы чыдар, ынчап чоруй дужаи каан чүве дег кылаштаар апаар, оон үламынаан чүрек болгаш сөөкүҥ шыңган эштери аарааныдан өлүр тавалрыгаларны артемдеиңер тодарадып турар. Бо үстүнде будумелдер малдың органнаминге хөй-ле болур болза эки деп билир болза база шын эвес. Олар көөдээр болза, организмге база хоралыг. Ынчаза-даа бистиҥ республиканың мал ажылынга бо будумелдериҥ чедишпезиндеи азы чок болуп турарындан малдың янзы-бүрү аарыглары болуп турар.

Кышкы, часкы үелерде малды хемдеп суггарары, чайын эрте кескен сигеи-биле чемгерери чугула. Чайын эрте кескен сигеиде витаминнер (малга чемиштиг будумелдер) хөй болуруи билирп чугула. От-сигеп кидии-не чечектелип турда кескеш, хүнге эмин эртир кадыр кургатпайн, иогаан турда сараттаан сигеиде витаминнер онза байлак болур. Чечектеря дужуп, быжа берген от-сигеиде витаминнер эвээш. Бистиҥ дуржулгалыг малчыннарывыс бо бүгүиу эки билип, чайын мал чемии ейшаанда белеткеп ап, малының суггадын тавартыгырып турарлар.

Чаш малдың диспепсия аарыы халдавырлыг эвес. Чаш малды ажаарын, чемгерилгезин баш удур кичээнгейге албас болза, олар 3—10 хонукта билдиртпейн аарып чораап, өлүр берип болур. Ол суларап бакырай бээрге, ижии-шобуидувүн өскедаа халдавырлыг аарыглары база ажаа напсырлажып, улам өөскүп берип болур. Бо таварылга бистиҥ республиканың ажыл-агыйларында хөйүг-биле тавараиы турар.

Бо аарыгны эмнээр ажылдар чедишпиниии чоруп турар. Ол ажылдар хөй янзы. Оон бир аргазы, соляная кислота биле пепсииии 25 хуулут эвилдириин ааға холаап, чаш малга ижиртирп болур. Ол эвилдиргии кылырынын чурумун мал эмчилериниҥ айтырып алыры чугула.

Бистиҥ республикэниҥ чамдык ажыл-агыйларында малчыннар бедүүн эмнелгелерни кылып, чаш малдың бо болгаш өске-даа чамдык аарыгларын боттары эмнеп билир апарганнар. Ындыг болза-даа чамдык ажыл-агыйларның мал эмчилери, зоотехниктери бо ажылды чугулалап көрбейн, саанчыларны, чаш мал ажаакчыларын, кадарчыларны бо чугула херекке өөредпейн турарын чөптүг деп санап болбас.

Диспепсия аарыы ийи-чаңгыстап эгелээш, ылаңгыл март-апрель айларда боос малдарның ажаалда, чемгерилгезинге хажыдыышкыннар кылганда аарыг масселыг апаар. Ону болдурбазы-биле баш удур ап чорудар хемчеглер болза, зоотехниктиг негелделер ёзугаар белеткээн сигеи, саваң мал чеми, силос, концентраттар болгаш минералдыг немелделерден тургустунган чемнерии малга бээри болур. Силос овазының малга бээрде, оон адаиы болгаш үстүкү каттарын аңгылаар, чүге дээрге үс кислотаны колдуунда силос овазының адаиы болгаш үстүкү каттарыга элбек турар. Үс кислоталыг силос-биле боос мал чемгерери хорулгуг. Сүдү соглу берген инектерге болгаш бызаалаарынга чедир үш ай арткан хуиаамынарга силосту хонукта 15 кг хөйүү бербес. Бызаалаарының бетинде 15 хонук, бызаалаан соонда 10 хонук иштинде инектерге силос бээрин шуут хоруур. Ол үеде чымчак, кек сигеи бээри кончуг чугула.

Суук, кыйгак бора онууг, багай чыттыг инек азазын бызаага ижиртпи болбас. Чаш бызаа төрүттүнерии билек хинии дезинфекциялап арыглаар. Ол төрүттүнген соонда бир шак хире болганда азазын эмзирер. Сагган азазы 35—38 градус изиткеш эмзирер. Хуралаиларны иези-биле кады тургузар. Чаш мал турар кажааларны үргулчу арыг агаарлыг, ишти чылыг, кургаг тургузар.

Кандыг-даа аарыг ышкаш, чаш малдың диспепсия аарыын баш удур болдурбазының бүгү аргалары бар. Ажыл-агыйларның мал ажылының тускай эртемниглери малчыннарны, саанчыларны мал аарыгларынга удур баштайгы хемчеглерни ап билир кылдыр ооредип, мал фермазы бүрүзүнге аптека бар болурувче кичээнгей салыры чугула.

О. МААДЫР.
Республиканың ветериназ-лабораториязының улуг эмнээотолог-мал эмчизи.

Специалист чугаалап тур

хуулдуруп албаз деп база адап болдур.

Диспепсияны аиаа база организмии хорааналдырар деп ийи аңгылап турар. Ону таныл билирде болгаш оон-биле демисежириниҥ хемчеглерии чорударда, оон тыптыр чылдагаанларын барымдаалап аарыгны тодарадыры чугула. Оон тыптыры витамин, белок мал чеминге барык чок турганындан, суттат чедишпезиндеи, малды орай соолдурганындан болгаш өске-даа ииэы-бүрү байдалдардан болур.

Эрткен чылын бо аарыг чамдык ажыл-агыйларга улуг когаралдарны чедирген. Чижээлээрге, Өвүр районуҥ «Кызыл тук» колхозунуҥ чамдык коданнарынга хураганнарның диспепсия аарыы суттат-биле четче хандырбайн турганының түүнелинде 35—40 хуу чедип турган. Бай-Тайга районуҥ «Кара-Хөл» колхозуиуҥ чамдык коданнарыига хураганнарның өлүрү боос хойларның чылчын үстүи баксыразыидан 60—70 хуу чедип турган. Өвүр районуҥ «Торгалыг» колхозуига чаш бызаалар өлүп турганының чылдагаанны боос инектерии бызаалаарының мурнунда үш ай бурунгаар соолдурадаа, чүгле одарга кадарып, немелде чемни кончуг эвээш берип турганындан болган. Ол инектериҥ азазынга турза чогуур камгалал будумелдер кончуг эвээш эпаргап болгаш харын-даа чамдыкта хоралыг будумелдер тыптып келгилээн болган.

Чаш мал төрүттүнген соонда амыдралының баштайгы үезинде хоразыг чүүлдерден комгалалды иезиниҥ азазындан алыр болгаш аанга эмген соонда ам бижыгып дадыгар. Иезиниҥ азыралы баксыраргa, чаш мал диспепсиялыг төрүттүүп келир, оон кырынга азазында камгалал будумелдер база чок болуп келирге, чаш мал эзп эгелээш-ле өтпектеп эгелээр болгаш эмген сүдү чумурунга быштакталы бээриниҥ ужуру ба-

Саанчылар—депутаттар

Бии-Хем районда «Оок» совхозтуҥ Тараат салбыры. Оон Малыповка сүт-бараан фермазында аныяк саанчылар Байкара Ояла, Анай Куртугбай болгаш Александра Чамыян олар чаа беш чылдың бирги чылында бир инекке онаашгыр 1500 кг сүттүг саар түзээлгеии алгылаан турган, херек кырында олар ону 1700—1800 кг кылдыр күүсеткеннер. Оларның идепкейлиг күш-ажылын совхозтуҥ башгаар чери, районуҥ удуртур органнары бедии-биле тиилеп көрүп, каш удаа демдеглээн.

Совет эрге чагырганың 50 чылы болур бо юбилейлиг чылда саар бир инектеи-не 1700 килограммдан куду эвес сүттү саарын олар хүлээгеиеп.

— Сүт саалдазын кодурер дээш кандыг хемчеглерни ап турар силер?—деп, бо саанчылардан айтырарга, олар каш сөс-биле мынча дээрлер:

— Кол чүве—малдың чеминде. Ону тускай айтып каан план ёзугаар ол-ла шактарында чемгерер, саар. дыштандырар, агаарладыр, суггарар. Чемниҥ составын база шыгжыы рацион ёзугаар көөр. Зооветеринарлыг хемчеглерни бүрүү-биле сагыры—эки түүнелдерни чедип алырының магадылалы ол-дур.

Салбырның ажыл-ишчилери боттарының мурнакчы саанчыларынга чоокта чаа улуг изегелии көргүзеен. Чүл дээрге Александра Чамыян биле Байкара Ояланы ажылчы чоннар депутаттарының Бии-Хем район Совединиҥ, а Анай Куртугбайны—Аржаан кодээ Совединиҥ депутаттарынга соңгаан.

М. МААЖЫК.

ДАЛАЙГА ДАМДЫ ДУЗА

Убса-Холче узун, чияге болуп алгаш бады барган Торгалыг хемниң Кара-Туруг баарынче шиглели кирип чыдар унуп каастай турупкан Торгалыг суурда чяе бага-ла келген. Часкы хүнүң чылыг херели кижилериң сеткил-сагыжы улам-на чылыдып, өкышкы идик-хевиглерни ушгурунга белеткеп, чымыштыг үе келди-ле деп кыйгырып, чагып-сургап, чаека белеткелиңер кайы хирел» деп айтырып тургазыг-даа.

Марттың баштайгы чылыг-чаагай хүнериниң бирээзинде Торгалыгның кол кудумчузун куду базып ор бис.

— Улаглыг бажыңнар эрткен чылдаазындан-даа ковудээн-дир. Улус бажыңнарын алгыдып, чаа бажыңнарны улай тудуп ап турар чүве-дир аа—деп, чанында чораан Түлуш ашакче коргеш, чугаалады.

— Ындыг харын, кижи бүргүзүле бажыңын алгыдарын бодай берген. Ог-бүлениң амыдыралы хүн келген тудум-па бай-тыырак болуп бар чыдар. Эт-севи-даа, өгбүлезиниң ишти-даа ковудээрге чанғыс өрээл бажыңны ийи өрээл кылдыр, ийи өрээлди — үш кылдыр алгыдып, улай тудуп турар болдур ийин—деп, ол аттак, тапбилээ базып ора, чугаалай-дыр.

Ном магазининиң үстүү чарымында тевергин бажыңның херимниң иштинге кирип келдим. Верапда кырындан бадып турар дамдыны коорге, демин чаа-ла улуг чайык эрте бергенинг кылдыр сагындырар. «Торгалыг» колхозуи тургузуп кан кижилерниң бирээзи, Дуе-Даг кодээ Советни элээп каш чылдарны улаптыр даргалап келген, улустуң «Кончук даргаа» дижип нат-аа өөрени берген кижизиниң бажыңы ол.

— Орук кылып тургаш, дүүн чаа келдим. Бажыңга шоолугдаа олурбае кижи-дир мен ийин. Улаатай хеминиң чаа ковүргүн доозар дээш, чай-шолээн чок-ла ажылдап тур бис. Богун дораан чоруурум ол — деп, Шойгу Балчыйовна Кончук чугаалап олурду.

Хандагайты — Торгалыг — Чаа-Суур суурларның аразының орууп сеттеттирип, дескилеттирер мастер хүлээлгени күүсетпишаан, ол-ла бүгү ажылдарны боду-биле хол тутчуп кылчып турарын база-ла чугаалады. Шойгу Балчыйовна он ажыг аку-ургалышкы улус. Олар өскен-төрээн черин чаартыжар херекке, күрүнениң ажылын кылчырынга, инитининиң мал-маганын өстүрериңе боттарының үлүг-хуузун киирип келген болгаш ай-даа киирип турар.

Бажыңның керээжен эвин Күсеве Осуровна Монгуш киирип келди.

— Ясалиге ажылдаар эзилээн арттырегештиң, ам чаа келгенин бо-дур ийиң—деп чугаалады.

Күсеке Осуровна Монгуш Өөрүнүң мурнакчы керээженнериниң аттарының одуруунга киргенден бээр элээп каш чылдар болу берген. Бичинилериниң кадык-шыырак өзүлдезин, оларның кижизидилгезин дээш харымсалгалыг ажылга хөй чылдың дургузунда бодунуң кызымак түткүлдүг чоруун, не кижиниң эриг-баарлыг эки сеткилдиин көргүзүп келгеш, чонның хүндүткелин, эки ажаакчы деп макталын чаалап алган.

1953 чылдың күзүү. «Торгалыг» колхозтуң Чозага тараан тараазының дүжүдү эки болган. Машина-техника-биле ам-даа эки хандыртынмаан колхоз ол тараапы күскү доңатка алыпайн, дүргеннe ажаал алыры дээш, бүгү-де колхозчуларны ажаал алышкынче хаара туткан. Хол кадыры-биле тараа чулган кижилер эртенден эгелээш, кежээге дээрле Чозаның ховузунга амырдып чокка ажылдаштың киириптер. Күскү ховунуң ишчилериниң турлаанда оглер үш каан. Ол оглериниң бирээзиниң иштинде-даа, даштында-даа биче чаштарның чаптанчыг катқы-чугаалары, үннери база-ла эртенден эгелээш кежээге дээр-ле дыңныреп хүнээр. Тараа ажаалдазында колхозчу херээженнериниң бичии уругларының турар ясизи ол. Яслиг-өгнүң эргелекчизи болган ажаакчызы Күсеке бичиниериниң ада-пелери келгиже дээр-ле кежээге чедир оларны ойнадып, ажаап, аъшкарып-чемгерип тура хүнээр. Ооң кадында тараажыларга чем белеткээр ажылды база-ла күүседип, амданныг чемнерии белеткеп четтирип турган.

«Бистиң Күсеке эргелекчилээрин, уруглар ажаарын катай күүсетпишаан, улуска чемни базала кылып турар. Канчап черле чааскаан четтигер чоор ол, шыдамык-аа-дыр аа» диген баштайгы мактадыг, чылыг сөстер ынчаар-да-ла дыңналып эгелей берген.

Ажаап алышкын доостурга, ол яслиг-өгнү колхоз төөгүнге ковүрүп эккеп каан. Эргелекчи, ажаакчы Күсеневиң сагыш човаашкыннары, чымыштыг ижи база-ла эгелээп. Колхозчу кезер хүндүге тудутта дээш өскe-даа аар-саар ажылдар кылырда, уруглары яслиг-өгге аппарып каар. Бичии кижилер чараш ойнаарактары-биле ойнап, боттары аразында хөгээп, авазы ышкаш мнак ажаакчызының чылыг-чымчак эргелекинге алыскаш, күнүнүң эрткенин билбейн баарлар, чамдыктары харын-даа кежээ бажыңнарынче, өглериниче чоруур хөнүү чок апаарлар.

Колхозчу тудугжулар 1955 чылда суурга делгем, чылыг, чымык яслиниң тудуп үндүрүпкен.

— Бистиң яслиниң ам ооң тутунган баштайгы чылдары-биле деңнээр чүве чок болдур ийин. Бүгү-де таарымчалыг байдал тургустунган. Яслиде ам чээрби беш уруглар бар. Оларның чээрбизи малчыннарның, мында шуут-ла доктаамал туруп турар. Ада-иелери ында-хаая четкилеп келгеш, ужуражып тургулаар-ладыр. Бичинилерни чараш ойнаарактар хогледип турар, олар амдан-хоолулуг аъш-чем, чылыгчымчак орун-дөжек, идик-хеп-биле эки хандыртынган. Яслиге үш хар чедир азыраан соонда уруглар садыиче шилчидип чорудуптар. Күрүнеге мнчаар халае азырадып турар аас-кежиктиг чаштар-дыр ийин—деп, ол чугаалады.

Күсеке Осуровна Монгуш 14 чылдың дургузунда уруглар ажаап келгеш, чеже чаштарны доруктуруп, кижизитпээн дээр. Ооң сагыш човаагыр ажаалдазынга турган оолдар, уругларның башкылагылары ам школада өөренип турар. Чижээ, Торгалыг ортумак школазының 8-ки классының өөреникчилери Каракые Чүлдүм-оол, Шура Сандрай, 7-ги классчы Тумат-оол Бүрбү дээш черле каймыарын ол дээр.

Уруглариың ынакшылын, улугларның хүндүткелин чаалап алган ол кижи суурнуң бажыңнарын кезип, уруг-дарыгның кижизидилгезининиң, арыг-шеверин сагыырының, культурлуг чүрттелганың дугайында беседа кылган чоруурун бо-ла көрүп болур.

— Күсеке угбай хөй-нинтининиң ажылынга база-ла идепкейлиг киржип турар. Ол херээженнер болүүнүң даргазы. Матпаа, Доспадмай, Бичелдей, Соскал суглар-биле кады боттарынга быжыгаттынган чартелдың чурттакчыларының өртүзүнга ажыл чорудар күзээлгезин эки күүседип турар — деп мактады херээженнер човүлелиниң даргазы Намчал Сарыг-оол чугаалап турар.

Күсеке Осуровна түгле мурнакчы ажылдакчы, хөй-нинтичи болурундан аңгыда, хөй уругларның ынак, төлептиг иези. Оларның эң улуг оглу Даш-оол түскай ог-бүзелиг, ажы-төлдүг болу берген, төрээн суурунда электриктен ажылдап турар. Уруу Диспаа база-ла ог-бүзелиг, Хандагайтыда бухгалтер, Сивилиңмаазы Кызылдың башкы инетитудунуң 3-кү курузунуң студентиин, Сүржеңмаазы бо чылын 10 классты доозар, Зинаазы 7-де, Володязы 4-те, Сашазы 1-де. Эң хеймереги Славаның школаже баар өйү ырак эвес.

Хөй уругларның иези, мурнакчы деп алдар-мактал-биле бүргеттирген ол кижи бо чылдың февральда Кызылга кээп, коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың мурнакчыларының республика слёдунга киржип чораан.

Торгалыгга чеде бергеш, яслиге кире бээрге, өөрү ону долганып келген. «Чүүү дугайын чугаалашты, кандыг ажыл-херектерин шинтпирледи, чугаалап көрем» деп айтыра бергенивер.

Коммунистиг күш-ажыл дээш демиселдиң бир-ле дугаарында Тывага кажан эгелээни, ооң эргелекчилери кымнар болганын, республиканың найысылалы Кызылдан эгелээш, ырак-кыдыг фермаларга, хойжу бригадаларга, албан черлерииге, ыракта малчын өгбүлеге чедир коммунистиг күш-ажыл дээш чарыштың кадбаргалыг кижилериниң коммунистиг ёзуу-биле чурттаап ажылдап, кандыг чаа чедишкиниверлиг болуп турарын баштай-ла чугаалаан.

— Иletkелчи-даа, санал берген кижилер-даа Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооштө чаа чедишкиннерлиг ужуражып дээш кажаар ажылдап турарын чугаалаар боор чүве-дир. Бо байырлалга канчаар ужуражып, кандыг чедишкиннерлиг болуруувустуң сорулгазы биске билдингир болгай. Ол салган сорулгавысты күүседип, кижи бүргүү-зе улуг байырлалга улуг белекти сөңнээр дээш, кызып-ла ажылдап көрээлинер—деп, чугаазын ынчаар доозкан.

Күсеке Осуровна Монгуш болгаш Шойгу Балчыйовна Кончук оларның ажыл-албанда ажы-төлү улустуң «далайга дамды дуза» деп чугаалажыры мшкаш, чонунга, күрүнеэнге боттарының үлүг-хуузун киирип турар.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ДЕЛЕГЕЙГЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы Н. С. Тихонов-биле беседа

16 чылдың мурнунда, 1951 чылдың мартта, тайбың дугайында Хообулуну бистиң чурттувуска хүлээп алган. Ооң-биле холбаштыр СЭТАның корреспондентиниң С. Шишнов тайбың дээш демиселдиң амгы үечадазында совет кижилериниң сорулгаларының дугайын чугаалап бээрин Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы Н. С. Тихоновтан дилээн.

Дайынның кандыг-даа пропагандазын хоруур деп шыңгыы негелдеин бүгү чурттарның газаптарынга тайбың талалакчыларының ийиги Бүгү-делегей конгрезиниң чоруткан кыйгырыгын Совет Эвилели база бир дугаарында түүлдүгүнүн көргеи деп, Н. С. Тихонов чугаалаан. Ынчанташ ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуу тайбынны камгалаар дугайында Хообулуну 1951 чылдың март 12-де бир үн-биле хүлээп алган.

Ол Хообулуның бижимели бо:

«Дайынның пропагандазын, ону кандыг-даа хевир-биле чорудар болза, тайбының херээн турулдурун, чаа дайынның айылын тургузун турар болгаш ооң ужурунда кижи терелтетенге удур эң аар кеминг үүлгедиг болур деп санаар.

Дайынны пропагандалаарынга буруулуг кижилерни эң аар кеөөмчениң кеминг керектешнери кылдыр көргеш, судна шилчидер болгаш шиидер ужурлуг».

Бисте тайбынны камгалаар дугайында Хообулуу үрээни дээш буруудадыр талазы-биле чаңгыс-даа кижини арткен ол алды чылдарның дургузунда судна шилчитпеен болза, совет кижилер тайбың дээш бынды-биле туржуп турарының эки черечиэл-дир.

Тайбынны камгалаар дугайында хообулуар Чехословакияда, Польшада, Болгарияда, Герман Демократтыг Республикада, Венгрияда, Моол Арат Республикада, Румынияда болгаш өскe-даа чамдык чурттарда база күштүг болуп турар.

Ол хообулуларны хүлээп алган чорук делегейге аажок улуг ужур-дузалыг болган чаа дайынның кижи көөр хөөн чок пропагандазынга удур, тайбың дээш демиселдиң херээге үнелиг салыышкын болуп турар.

Чамдык күрүнелерде дайын пропагандазын хоругдаваны хараадачыг-дыр. АКШ-та, Барыын Германияда болгаш өскe-даа чурттарда пропагандистер болгаш чаа дайынның кыпсыкчылары кеземче чокка, ажыы-биле ходелип турар. А ол дугайын Нюрнберг суд чорудулгазының фактыларының хереченлеп турары ышкаш, чаңгыс-даа дайын психологтуг белеткел чокка болбайн келген деп чүве билдингир-ле болгай.

Вьетнамда америк дайынзырактарның соолгу үеде ходелишкининери-биле холбаштыр делегейниң хөй-нинтининиң хаяы дувүрээзининге тайбыңның совет талалакчылары каттыжын турар дээрзин эш Тихонов медеглээн.

Эрткен айда тайбың камгалалының Совет комитеди ВДР-ниң девискээрин америк ужар түүлдүң араатанзыг бомбалаарын катап эгелээнинге удурланышкынның медеглелин кылган.

Вьетнамның Демократтыг Республиказының чаза чаагай кузелдиилергейлээни билдингир болгай. ВДР-ге удур америк бомбалаашкыны болгаш өскe-даа бүгү агрессчи үүлгедиглерин чугаа чокка соксаткан соонда АКШ-биле чугаалажымышкынарны чорудуп болур дугайын ВДР-ниң даштыкы керектер министри чоокта чаа медеглээн.

АКШ-тың чаза бо тайбың инициативаны ажыглаар боор дээрзиниг делегейниң бүгү хөй-нинтиин идеген турган. Харын ооң туржук бистиң планетавыстың ол районунга быжыг тайбынны тургузары-биле «чартык орукту эртериие» белеииниң дугайын президент Джонсон каш удаа медеглеп турган.

Ынчалза-даа ол таварылга болбаан. Харын америк шеригнер ВДРниң даштыкы керектер министрииниң кыйгырыгына араатанзыг бомбалаашкынын катап эгелээри-биле болгаш дайын зоназын калбартырыбиле харылаан.

Вьетнамда америк агрессорларның өскүдүл үндүрген угаан-сарыыл чок хан төгүүшкүнүн соксадыр деп делегейниң хөй-нинтининиң кыйгырыын АКШ-тың чазаанның херекке алыр күзел чогунуң дугайын, 1954 чылдың Женева дугуржулгаларын бүргүү-биле тоол корбейн турар дугайын болгаш делегей эргезининң бодүүн нормаларын наржызы-биле дорамчылап турар дугайын ол ходелишкиннер хереченлеп турар-дыр. Соолгу үеде Вьетнамга Каттыжкан Штаттарның кылган хөделишкининериниң агрессчи шынары АКШтың бодунда безин килеңзээшкинии болдурган болгаш америк парлаага ону хүлээп көрбейн барып шыдаваан.

Хоран будумелдерии болгаш хоран газтарны ажыглавышаан, Вьетнамда кеминг дайынын калбартырының оруунга америк дайынзырактарның чаа базымы деппилгелиг бүгү кижи төрелгетенге калчаалыг чөнгээ-дир.

Бис Вьетнамның Демократтыг Республиказынга удур үргедекчи дайынны калбартып турарын шинтпирлиг бүрүү шаап, ВДР-ге удур бүгү агрессчи үүлгедиглерии соксадыры америи чазактан негеп турар бис. Ол болза вьетнам айтырыын доп-дораан кандыг-даа негелделер чокна таарыштыр шинтпирлээринге баштайгы базым болур. ВДР-ниң чазаанның болгаш Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының паннонал фронтузунуң вьетнам талазыбиле тайбың чугаалажымышкыларга чөптүг үнделии болур турушталарын бүрүн деткип турар дугайын тайбынның совет талалакчылары медеглеп турар. Вьетнам улуска удур АКШ-тың чазаа дайын үүлгедиглерин шапкынчыдып турар байдалдарда бодунуп чөптүг демиселии үргүлүүлээриниден өскe арга вьетнам улуста чок. Бо демиселиниге вьетнам улус тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң өргежок чугула дузаламчыын база деткимчеин ап келген болгаш моон соңгаар-даа алыр апаар.

Түнелиниде Н. С. Тихоновтуң чугаалааны:

Тайбынның Бүгү-делегей Човүлелиниң Президиумуунуң хуралы февраль төнчүүнде Прагага болуп эртикен. Демисежип турар Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының кампаниязынга эң ажыл-шынчы ёзубиле киржир деп чаагай сеткилдиг бүгү кижилерни, тайбың дээш туржуп турар массалыг шинчээшкиннерни болгаш хөй-нинти организацияларын Тайбынның Бүгү-делегей Човүлелиниң Президиумуу кыйгырган.

Тайбынның Бүгү-делегей Човүлелиниң бо шинтпирии нэпп-биле деткивишаан, тайбынның совет талалакчылары тайбынны болгаш бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап турар вьетнам улус-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын улам шинтпирлип-биле илергейлээр апаар. Тайбың дээш, ядролуг дайынның айылынга удур улуг демиселдиң тугун улам бедии-биле кедүрер бис.

Библиотекалар көрүлдезинге

НОМ—КИЖИНИҢ ӨӨНҮҮ

Сес чыл болгаш ортумак школаларның чамдык библиотекалары республиканың библиотекалар көрүлдезинде идепкейлиг киржип турарлар. Чечен чогаалдың кижизидилгелиг ужур-дузазын бедик үнелеп турар Туранның № 1, Сарыг-Септиң № 1, Кызылдың № 1, 9 школаларында библиотека эргелекчилери Г. Е. Конева, Л. С. Дикунова, А. М. Леонова, З. И. Клепова көрүлдеге хамаарышкан ажылды багай эвес чорудуп турар.

Библиотекарлар Е. Я. Пивиковл (Чаа-Хөл), Т. В. Калзан (Балгазын) номну пропагандалаарының аңгыаңгы аргаларын ажыглап, ук ажылды доктаамал чорудуп турары эки. Туранның № 1 школазының библиотеказында эш Г. Е. Конева неделяның хүн санында кайы-бир номнуң аазы бөлүк номнарның дугайын уруглар-биле чугаалажып чаңчыкскан. Номчукчуларның хар-пазының барымдаалап турар. Номчулга залынга эге классчылар безин чыглып келген болур. Октябрьның 50 чылынга уткуштур номчулгалар чоруп турар. «Алдар-ады өшпес чылдар» деп ном витриназын көрүштүг, чараш делгээн. Хамзаты дайынның уттундурбас болуушкуннарын көргускен номнарны ном делгиринде чыскаай салган. Ылаңгыя үстүкү классчыларның бо номнарга сонуургалы кедергей: довурак болгаш ыш-биле бүргеткен тачанканың даажы кулакка дыңналып, уттундурбас он сес чыл каракка көстүп келген ышкаш болур.

«Ленин дээрге кайгамчык улуг бүдүн делегей» деп делгелге-витринаны Чадаананың № 1 школазында белеткеп турар. Библиотекарь А. Д. Куулар өөреникчилер активи-биле кады делгелгени белеткээр. Уруглар номнарны шилип ап, илеткелдер белеткеп, фотовитриналар, монтажтар кылыр.

Революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга уругларны кижизидеринге чечен чогаалды Сарыг-Септиң № 1 школазында эки ажыглап турар. Чечен чогаалдың аңгы-аңгы темаларга допчулалын чоруткан. Эге класстың өөреникчилери Серёжа Костриков дугайында база «Пионер кижи ыңдыг болур ужурлуг» деп беседаларны сонуургап дыңнаан. «Ада-чурттуң тургузукчулары», «Ленинчи гвардия», «Улуг Октябрь дээш демиселге» деп стендилерни кылган.

Чаа-Хөл школазында библиотекарь Е. Я. Пивикова класс башкыларыбиле кады ажылдап турар. Класс башкыларының дузазы-биле хөй өөреникчилерни номга хандыкшыдып шыдаан. Башкыларның киржилгезибиле эрттирип турар хемчеглер солун. «Билиглер делегейинче кым баштай киреril?» деп ооннуң эге класстарга арттырген. «Эрги дээрбеге» деп номну чугаалажырынга 4-кү класстың өөреникчилери эң идепкейлиг чоруун көргүскеп.

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Валентина Васильевна Антипина туризм болгаш төрээн черин өөренир ажылга школа библиотеказын киириштирген. Библиотека эргелекчизи З. И. Клепова-биле кады солун ужуражылгаларны, кежээлерни эрттирип келген. ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының Саян-Тыва экспедициязының ажылын Кызылдың № 9 школазының өөреникчилери улуг сонуургал-биле таныжып турарлар. Тывага болгаш Хакассияга археологтуг ажылдар дугайында хөй солун үүлдерни эртем ажылдакчызы С. М. Биче-оол уругларга чугаалап берген.

Уругларның ынак чогаалчызы Аркадий Гайдарга тураскаатканы кежээге Кызылдың № 1 школазының эге класс өөреникчилери чыглып келген. Кадыг-дошкун үе, эрес-дидим, туруштуг чорук дугайында чогаалчының сөстери кыйгы дег чаңгыланган.

Республиканың библиотекалар көрүлдезининиң түнелин майда үндүрер болгай. Ындыг турбуже школалар, харын-даа бүдүн районнар бо чугула хемчегни херекке албайн барганы кончуг шын эвес. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды районнарның хөй-хөй школаларының библиотекалары көрүлдеге киришпейн турар. Республиканың башкылар билии бедидер институдунга эрттирген библиотекарьлар семинарынга Улуг-Хем райондан 8 кижи келир тургаш, 3-ле кижи келген, ол ышкаш Чөөн-Хемчиктен каш-ла кижи келген.

Хову-Аксы ортумак школазының өөреникчилериниң ном номчуп турары эвээш. Бүгү өөреникчилернин чүгле үштүң бир кезии библиотеканың доктаамал номчукчулары болган. Бо школада библиотекарь Л. И. Васильева класстан дашкаар номчулганы чугулага көрбейн турар. Уруглар номун пропагандалаары мында кошкак.

Кызылдың школа-интернизының библиотеказы өөредилге-бижик херекселдери шыгжаар чер апарганы илереэн. Библиотека эргелекчизи Л. А. Лежнина ол херекселдерни үндүрер, киирериие колдуунда ёйлешкен. Библиотеканың ном фондузу эвээш, чаа номнар мырынай албайн турар.

Таңдының Кур-Чер, Бай-Хаак школаларында библиотека бажыны чок. Кандыг-даа дериг-херексел чок, бичии азыгларда номнарны чыый салгылап каан. Чаа номнар албайн турар. Ынчангаш өөреникчилер ортузунга ном тарадып ажылдаары кончуг берге боол турар.

Номнун кижизидилгелиг ужурдузазының дугайын тайылбырлаап канчаар. Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың бо чугула участогун хайгааралга алыры башкылардан, библиотека ажылдакчыларындан, пионер вожатыйларындан, кижизидикчилерден негеттинип турар. Ленинчи номчулгаларны чер болганга эрттирер база Совет эрге-чагырганың 50 чылынга хамаарыштыр бистиң улузувустуң патриоттуг, революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылларын көргүзүп турар литература-биле ажылче школа библиотекалары онза кичээнгейни салыр ужурлуг.

К. ПРИНЦЕВА,
Чырыдыышкын министерстводунуң инспектору.

«Кок-Тей» совхозтуң күш фермазы Кызылдың болгаш Ак-Довуракты. Хову-Аксының чурттакчыларынга хүн бүрүде 9—10 муң дагаа чуургазын үргүлчү чорудуп берип турар. Амгы үеде 100 төрүүр дагаанның 40 ажыг хуузу эки шынарлыг дагаа чуургазын берип турар.

— Ам частың баштайгы айы эгелээрп билек дагааларның чуургазы улам-па ковудеп турар апаарды — деп, ферманың зоотехниги Галина Андреевна Молчапова өөрүп чугаалап турар. Дагаа ажлакчылары Вера Шавлак, Анна Гончар олар ферма коллективиниң чоргааралы болуп, социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп турарлар. Олар ышкаш комсомолчу аныяк кыс Нина Алексеенко ийи чыл бурунгаар фермага ажылдап киргеш, бо үенин дургузунда үргүлчү мактадып келген. Ол ам дагаа чуургаларын халяжактарга савалап суп турар.

ЧУРУКТА: Нина Алексеенко.
А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

ДАШТЫКЫДА

Эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы эгелээн

Африка-Азия эп-сеткил каттыштырылгазының човүлелиниң сескн сессиязының шинтпирин ёзугаар, демисежип турар вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы Совет Эвилелинге март 13-те эгелээн.

• • •

КАИР. «Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязын ажыттышаан, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунга база Вьетнамның Демократтыг Республиказының чазаанга болгаш улузунга Азияның, Африканың улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының доктаамал ескретариадының мүркүнүдан изиг байыр чедирип тур мен» деп, доктаамал секретариаттың чиигине секретары Юсеф эс-Сибаи парлалга конференциязынга медеглээн.

Бодунуң демиселинге вьетнам улус чаасkаан эвес. Африканың болгаш Азияның улустары, бүгү делегейниң улустары, тайбынга ынакшылдыг национал чазактар болгаш бүгү делегейде тайбынның талалакчылары вьетнам улусту деткип турар. Вьетнамга тайбынны тургузар дээш кампаниияны калбартырынче организацияларны болгаш тус-тус кижилерни, тайбынны эргим үнелеп турар кижилерни ол кыйгырган.

• • •

ЛОНДОН. Тайбың талалакчыларының Кентербериге болган конференциязы АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын соксадыр деп лозуң-биле эрткен. Америк бомбалаашкыннарны соксадырын болгаш Вьетнамдан америк шеригнерни үндүрерин Англияда калбаа-биле деткип турар дээрзин Англияның национал профэвилелиниң салбырының президентизи Л. Мангус онзалап демдеглээн.

• • •

РАБАТ. Вьетнамда америк агрессияга удур килеңнээшкиннер бүгү делегейде өзүп турар. Ол агрессияга удур үннер АКШ-тың бодунда безин улам көдүрүп турар деп, Марокконуң ажылчы чонналрының бүгү-ништи эвилелиниг органы — «Ат-Талиа» солун бижээн. Чер бомбүрээниң ол районунга чепсектиг чөрүлдээни калбартырынче үлганыышкын америк агрессорларны, «тайбынга ынакшыл» дугайында оларның мегечи медеглелдерин база дагын сойгалап илередип турар-дыр. Марокконуң ажылчын ажгызы болгаш бүгү чоку ахы-дуңма вьетнам улусту кеззеде деткип келген болгаш деткиир-даа деп ол солун демдеглээн.

• • •

БЕРЛИН. Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы ГДР-де эгелээн. Вьетнам улустуң демиселин деткээн мштыңгилер үлетпүр будүрүлгелеринде, албан болгаш өөредилге чергеринде эртип, Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының фондузунга акша-көрөңгилерни чыып турар.

• • •

ПРАГА. Вьетнамның тулчуп турар улузун деткиринииң күчүлүг көргүзүү болза чехословак найысылалга аныяктарның хөй муң кижи киржикчилиг митингизи ол болган. Праганың аныяктарының болгаш студентилериниң төлээлекчилериниден аңгыда, ол митингиге студентилерниң делегей эвилелиниң болгаш делегейниң янзы-бүрү чурттарының студентилериниң 40 организацияларының кежигүннери киришкен. Студентилерниң делегей эвилелиниң президентизи З. Вокроуглицкий, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң Прагада төлээлекчизи Ха Танг Лама болгаш өскe-даа хөй-хөй кижилер аңаа чүве чугаалаан.

Совет студентилер төлээлериниң удурткчузу, ССРЭ-ниң студентилер човүлелиниң даргазы Л. Спиридонов ССРЭ-ниң студентилери болгаш аныяктары Вьетнамның улузунга бүгү талалыг дузалалчы көргүзер талазыбиле бүгү үүлдерни кылыр деп ол митингиге медеглээн.

• • •

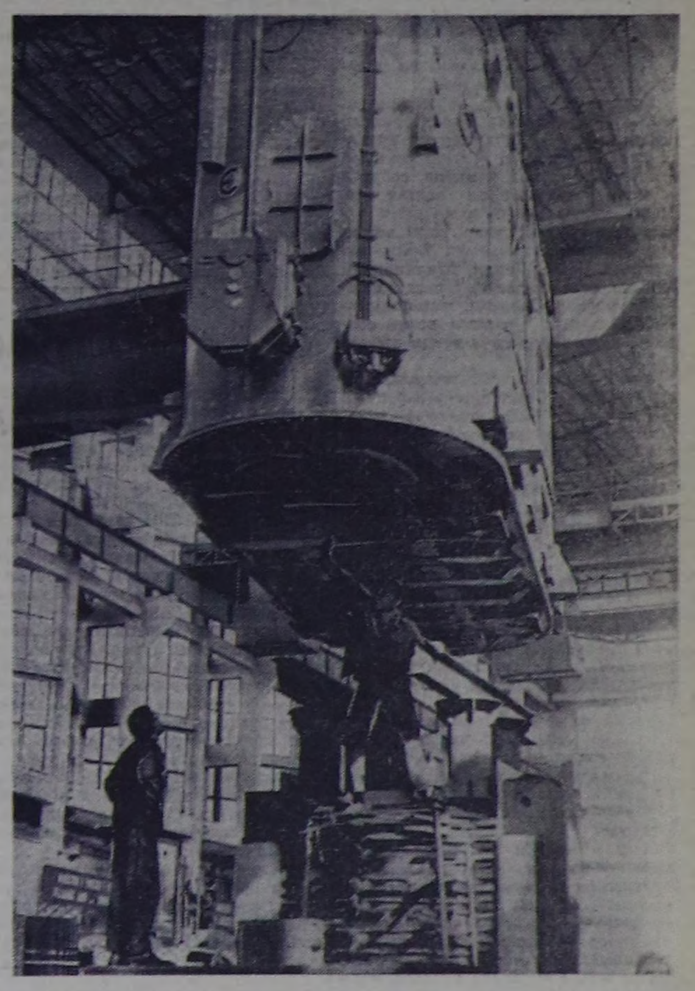
Делегейде кеминг керекти — АКШ-тың Вьетнамда араатанзыг агрессиязын бурууу шапкан митингилер болгаш хуралдар бо хүннерде делегейниң хөй-хөй чурттарында болуп, тайбынга ынакшылдыг кижи төрелгетен маадырлыг вьетнам улус-биле эп-сеткилин каттыштырыл турарын шинтпирлиг медеглел турар. (СЭТА).

Индонезияда байдал

ПАРИЖ. (СЭТА). Индонезияның улусчу консультативтиг түр конгревиниң комитеди президент Сукарноиун бүгү бүрүн эртелерии казыыр болгаш ооң ажыл-чорудулгазын истеп хывааруы чаазакка саналдаар деп сүмелээн. Франс Пресс агентилелдиң корреспонденгилиниң Джакартадан дыңнатканы-биле алырга, ындыг шинтпирии хаалчан хуралга хүлээп алган. Бо шинтпирии улусчу консультативтиг түр конгресске көрдүрөри-биле киирер деп турар.

Президентиниң хүдээлгеэин күүседир кылдыр генерал Сухартону бадылаарын комитет конгресске база саналдап киирген.

Джакартада турар индонезий тергиэлериниң кезектерии дабынчы беделеп байдалга тургусчан

Болгар Улус Республиканың үлетпүрү улустуң эрге-чагыргазының чылдарында шапкын хөгжүп турар.

ЧУРУКТА: Софияда электри херекселдериниң заводунуң бир цеги.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

СВЕТЛАНА АЛЛИЛУЕВАНЫҢ ДУГАЙЫНДА

С. Аллилуева (И. В. Сталиниң уруу) бо үеде даштыкыда турар дугайында дыңнадыглар даштыкы парлалгада көстүп келгилээп. Бо айтырыгның дугайында журналистериниң дилеглери-биле холбаштыр СЭТАның бадытпаары-биле болза, Индияның хамаатызы, Совет Эвилелиниге өлген ашаанның үлүг орнукшудары-биле Совет Эвилелиниден Индияже чоруурупуң чепшээрел бижиин С. Аллилуеваға 1966 чылдың төнчүүнде берген. С. Аллилуеванның даштыкыга кайы хире үр чурттаары — ооң бодунуң хуузунда херээ-дир. (СЭТА).

Индияның чаа чазаа

ДЕЛИ. (СЭТА). Индира Ганди Индияның премьер-министри болганы-биле холбаштыр даңгыраты берген. Ооң дараазында премьер-министриниң орлакчызы Морарджи Десай болгаш Индияның чаа чазаанның 17 министрлери даңгыраан берген.

Чомбени өлүрер деп шиитккен

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Конго Республиканың (Киншаса) туснай шериг трибуналы чуртуун премьер-министри тургаи Моиз Чомбени күрүнеге өскерилгеи дээш, боду чок черинге өлүрер деп шиитиеи. Моиз Чомбеге хамаарышкан бүгү эт-хөреңгини хавырар дугайында шинтпирии трибунал база үндүрген.

Чомбе Европадаи Киншасага келириидеи ойталаан.

ЧАГААЛАРДАН

ОДУРУГЛАР

Бистин мурнакчыларывыс

Каа-Хемниң Буреи-Аксы мал ажылынга таарымчалыг чер: долгандыр серии тайга, а оларның адаанде терең оттуг шыналар чаптып чоруткан. Бистиң «Кызыл түк» колхозувустуң төп сүт-бараан фермазының турлаа ында тургустунган. Ынчангаш инектер кыжын-даа, чайын-даа семис-чагай, сүткүр болур. Ынчалза-даа эки одар-белчивирлит черлерге безин малды аргыдып, чудадып каар чамдык багай кадарчылар турар болгай. Бистиң ферманың кадарчызы Александр Адыя хары дөгүй берзе-даа, онаашкан ажылынга харыысалгалыг, кызымак кижи. Ооң кадарып турар инектери семис, сүткүр. Ооң бо ажылга дуржулгалыы оон-на кеску. Ынчангаш ооң ажылынга кызымаа биске, аныяктарга эки үлегер-чижек апарган. Аныяк саанчылар Аня Кочугаш, Надя Чугаева, бызаа ажаакчызы Груня Чугаева олар ферма колективиниң хүндүлелиң чедип алганнар.

Комсомолчу Аня Кочугаш биске болгаш суурнуң чурттакчыларынга аңгы-аңгы темаларга лекция, беседа кылырынга мергежин орар. Бис чоокта чаа фермага шеф организастаан, кызыл булуңду, чаш бызаалар турар корпустарны, сагган сүт хүлээп алыр пунктуну чугайлап, инек саар кажаалариың иштин аштап-арыглаан бис.

Галя ООРЖАК,
фермада бызаа ажаакчызы.

• • •

Ийи дапкыр байырлал болур

Бо юбилейлиг чыл биске ийи дапкыр баймырладың. Совет эрге-чагырганың 50 чылы болгаш бистиң колхозтуң тургустунганындан бээр 20 чыл болур ою болур. Ооң кырынга, эрткен чылдың түңнелдери-биле бистиң колхоз миллионер колхоз апарганы демделээри база дыка өөрүнчүг. Чедип алдыган чедишкиннерни удам быжыглаар дээш колхозтуң ажыл-иштилери бо чылын чаа социалистиг хүлөөлгелерни алган.

Бо чылдың бирги кварталында колхоз күрүнеге эът садар планын 200, сүттүүн 125 хуу күүсеткен. Бо чедишкин боду-ла чедип келбээн. Ол дээрге, эрткен чылын сиген белеткээр планны 156, силостуун 145 хуу күүсеткеп, мал чемнинг четчир курлавырын кышка удур белеткеп, ону чөп ажылааның түңнелидир. Ынчангаш эрткен чылдың бо үеэи-биле деңнээрге, инек бүрүзүнге онаалтыр сүт саалдазы бо кварталда 1.2 литрге ковудээн.

Колхозтуң хойжу коданнарында амгы үеде массалыг оолдашкын чоруп турар. Ынчангаш ол коданнарже сиген, сула болгаш еске-даа концентрат мал чемнери сөөртүр ажылче киргээнейин салган бис. Чаш малды менди алыр дээш чарыш түе-түе хойжулар, сакманщиктер аразында калбарган. Хойжулар Аракчаа Баян, Допаң, Ширинднвин болгаш өскелер-даа кызымак ажылдан турарлар. Оларның коданнарында хойларның чартык кезии оолдаш, хураганнар онча-менди алдынган.

Ажыл-агыйның малчыннары, саанчылары Совет эрге-чагырганың бежен чыл ооң төлептиг күш-ажылчы чедишкиннер-биле ужуражыр дээш кызымак ажылдан турарлар.

И. ГРИБКОВ,
Каа-Хем районнуң «Тинлелге» колхозунуң мал ажылының бригадири.

Фермада

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» көдээ ажыл-агый артелиниң Кызыл-Чыраада сүт-бараан фермазы тургустунга-ла эдээн үр үе эрткендээ болза, анаа түбүг ажылы чоруттунмаан келген. Колхоз баштаар чери сөөлгү үеде ол фермаже киичээнгейни салып, саанчыларның болгаш кадарчыларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар талазы-биле хемчеглерни ап чоруткан.

Кызыл-Чыраада чурттаганның, культура-ажыдыралдың болгаш будүүлгениң чамдык тудуглары кылдынган. Дөрт аал шити чурттаар бажыңнарны, ийи өрээл чүнар бажыңны тудуп ажыглалга киирген. Электри дизельди чоокта чаа фермада тургускаш, ажыглалга киирген, чуртталга бажыңнарында, кажааларда Ильичиниң лампочкалары кыва берген, саанчылар, кадарчылар керосин лампалары, фонарьлар хереглевес апарганнар.

К. ОЙДУП-ООЛ.

Үргүлчү эртип турар

Кызылдың музыка училищезинде спортчу маргылдаалар үргүлчү эртип турар апарган. Март 8-зинге уткушкаш организастаан хол бөмбүүнге болгаш шыырааға училищенин чемпионнарын илередир солун маргылдаалар болуп эрткен.

Хол бөмбүүнге бирги черни дөртку курстуң доозукчулары — оолдар командазы кымга-даа уттурбайн тинлекчи болганнар. Уруглардан бирги черни ийиги курсчулар чаалап алган. Шыырааға училищенин чемпиону Ооржак Белек болган. Монгуш Чочак-оол, Александр Ондар олар дараазында черлерни эзелиглээннер.

Тинлекчилерге өртектиг чүүлдерни болгаш мактал бижиктерни тывыскылаан.

З. МОНГУШ.

УРУГЛАРЫ-БИЛЕ КАДЫ...

1936 чылда Шеми шыналазынга чай дүмүн келген: мыштарның бүргүлери, млаңгыя чодураалар оналгай чараш чечектелип турган, чайның демдээн экелген агаар-бойдуг хонуга тергиндей берген. Ынчан бир аалдан өске аалче мындыг медээ тарай берген: Чадаанага ярмарка болур... Араттар адаа баргаш, чүгле тон, хөйлең кылыр пос садып алыр дээш эвес, харын эң-өөр-биле хөглеп чугаалажыр, бодунуң эрес-кажыгайын көргүзер, хүрежир, хөглүг ырларны дыңнаар дээш чоруксап-ла турганнар.

Шеминиң кол унуп дургаар үнген теректер мындынче, Чадаана талазынче аъттыг кижи ырап-ла, ырап бар чыткан. Ол дөөрте мынчан аттыг-сураглыг моге апарган Куулар Чамыян-дыр. Кадайы Шувуу Мөнгеевна, уруглары — бичии чаптанчыгбайлар Мыйдок, Клара, Сорулга сүглар ачазын үдеп туруп калганнар.

...Кеш хонук эрткен. Чамыяң чаа, чараш эзерааг, моңгуп түгенинг, арганчы тергилээн аътты чедип алгаш келген.

— Хүрешкеш шүүдүм, шаңналым бо-дур!—дээн, Чамыяң деңги аътты көргүскен.

Чамыяңның сагыш-сеткиин дыка-ла өөрүнчүг турган. Чүс ажыг шырак моге хүрежирге, аңаа шүтүүп үвеин мындыг амыр эвес-ле болгай! «Арамылаң» деп атты база чаалап алган. Ооң-биле кады, моге аданың экиези тургулаан шаңналы — даараныр машина, сатык иник, патефон болгаш еске-даа эт-херексел өг-бүлеге улам иөскүлең апарган.

...Бир-ле катап Чамыяң Шеминиң араттарының чыыган черинге чеде берген. Колхоз дутайында чугаа дыртып турган. Аңаа Чамыяң дөрт болгаш шинтпирлит мынча дээн:

— Хуу ажыл-агыйлыг чурттап чорууру ам черле болзуун. Деминг сааскан теве тудуп чиир деп чүве бар болгай, эптер! Дамырактар хатыышкаш хем болур деп чугаа база бар. Черле мынчаш, колхозтажып чурттаал, эптер!..

Араттар артель-колхоз дутайында үр-ле чугаалажыскаш, колхозтажып каттыжар дутайын адак соонда шинтпирлээннер. Ук колхозтуң даргазы Куулар Чамыяң болган.

— Сен, Шувуу, база-ла колхозка ажылдаар апаар боор сен ам? —деп, чамдык хереженен өөрү ооң тыртылчак айтыргылаар турган.

— Ажылдавайн канчаар, колхоз оруу — бистиң орттувус ол-дур! —деп, Шувуу эрес харыылаан.

Шак-ла мынчаар, хүндүлүг ие, хөй уругларның кижизидинчизи кижи төрээн колхозунуң чаагай чоруу дээш хөй чылдарда кызымак ажылдан чораан. «Баштай бистиң колхозка берге-ле турду. Чаңгыс машиналыг турдувус — «механизацина» деп чүве ол. Бистер, хереженнер, бүга-сумуп ашпап, харагай соп, тараа арыглап, маз-малган азыраан — кижи бүрүзү бодунга таарыжыр ажылын-на кылып турган чүве. Ам кандыг-дыр, аныдыраал бо хире таарыгып-ган!..» деп, Шувуу не сеткил чоргаар сактып чугаалап турар.

Куулариның аас-кежиин — он бир уруглары, куш оглу улаштан өөрү үнгеп, аныдыралын дилеп чорушканы дег, ол-ба черде ажылдап, өөренип турарлар. Авазынга фоточурукчары бо-ла кээр.

Шувуу Мөнгеевнаның өөнге кире бердинге Ава биске бир чурукту экелп көргүскү. Чараш, аныяк хереженен кижи хүлүмзүрүп олур.

— Чоп, бо Мыйдок эвес-тир, ол ам мында колхоз келиксин эргелекчилеп турар,—деп ол тайылбырлай-дыр.—Бо дөөрте йиити уруун Клара-дыр. Кызылда телевиденне студиязында режиссёрлап турар. А моозу—Тамарам... Өөренип алгаш, Шеминиңде чедип келгеш, башкылай бергеш.

Фоточуруктарны көрүп-ле ор бис. Балет костюмнуг кыс—Лиза ол. Өске бир чурукта — шерит хептиг оол. Ооң моге-шыырал илдең.

— Валентин бо-дур. Хүрешкеш, ачазының хүрежин чораапы дег, шүтүүп турар апарган-на болгай. Ол ам өөренип турар, инженер болур киижи...—деп, Шувуу сүтта кады барганым. Шеми көдээ Советтиң даргазы Сечикпаа Ак-кысокна Куулар чугаалай-дыр.

Араттың аас-кежиниң хереглээ — маадыр-не Шувуунуң ажыл, аныдыралы ол. Кара костюмнуг, ак хөйлеңнит, хүлүмзүрээн шыырайлыг хереженен бистиң муруувуста олур. Бажыңның дүгү көгере бергеп-даа болза, эрес шинчээшкини, чугаа-соотка сагыгыры оон база бир эки шыырын хереглеп турар. Оны төрээн колхозу 1963 чылда пенсиняже үдээн. Ол дөөрте араттың чүткүлдүг күш-ажылының демдээ-дир.

Маадыр-нениң хөрээн Алдын Сылдыс кластап турар. Аңаа ол чоргаарланып чоруур.

— Оолдарындан Сорулга — Хаймаакан школазының директору, Комбуй-оол — көдээ ажыл-агый эргелелиңде агроном, уруум Тамара — он классты дооскаш, бо колхозта ажылдап турар, эмчи болур деп күзелдит урут. Бодумза Катя биле Нина арткан. Оон ыңай, уругларының уругларының уругларының чаагаратпайн турарлар. Олар-биле кады тураргa, коичүт хөглүг...—деп, маадыр-не чугаалаан олурду.

ЧУРУКТА: маадыр-не Шувуу Мөнгеевна КУУЛАР.

В. КУЛИКОВ.

авторнуң фотозу.

Массалыг болуп эрткен

Сөөлгү ийи чылда Эрзин районда спортчу янзы-бүрү маргылдааларны эрттирип турары мурнуку чылдарга бодаарга элээн ажыкээн болгаш ооң массалыг чоруу улам көвүдээн. Аңаа өөреникчилерден болгаш аныяктардан эгелээш улуг назылыг кижилерге чедир киржип турары өөрүнчүг. Ооң тодаргай чижээге, чоокта болуп эрткен районнуң VI профсоюлдер спартакиадазынга киришкен спортчуларның араазынга 30 ажыг харлыг кырганнар безин киришкенин чугаалаарга-ла четчир. Олар хаакка болгаш конькиге маңнаваза-даа бат кагарының, кажык адарының, бөө бооларының, шыдыровага ойнаарының болгаш еске-даа маргылдааларга киржип, эң ылангыя бистиң аныяктарының эки биле-зи национал ооннарга боттарының арга-дуржулга мергежилин көргүзүп, ооң ойнаар чурумнарын өөредип турарлар.

Район спартакиадазынга кажык адарынга бирги черни Бай-Дагда «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу С. Сатпа 7 кижиниң уткаш, бирги черни, районнуң кижи эминелгезинде завхоз 48 харлыг И. Ыыкпан, «Коммунизмче орук» колхозтуң хоочун колхозчузу И. Кунчуң олар ийи-үшкү черлерни дараалаштыр эзлээн. Бат кагарынга 12 кижи азы 6 командалар киришкеннер. Аңаа бирги черни «Коммунизмче орук» колхозтуң командазы (составы А. Ишкин, Ч. Аракчаа), а Ленин аттыг колхозтуң командазы ийиги черни алган. Маңаа база-ла кижи назынының ортузу эрте бергеннер киришкен.

Мооң мурнунда чылдарда улуг улустуң араазынга стол теннизиниң маргылдаазы болбайн турган. Борту эр улустан база хереженнерден 18 кижи киришкен. Олар — колхозтарының, школа, албан, бүдүрүлге черлериниң төлөөлекчилери-дир. Хереженнерден бирги-ийиги черни Эрзин школазының төлөөлекчилери Дарья Хертек, Светлана Лимажап, үшкү черни «Чаа орук» колхозунуң колхозчузу Долчаймаа Шаравии алган. Эр улустан Ленин аттыг колхозтуң колхозчулары М. Кыыраа, К. Оруйгу бирги-ийиги черни, Эрзин школазының директору П. Дамба-Хуурак үшкү черни алганнар.

Шыдыраага 10 кижиниң неделя ажыг демиселиниң түңнелиниде көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң зоотехниги Поpuyy Сайды 8½ санга бирги черни, Ленин аттыг колхозтуң зоотехниги Хорлуу Дамба ийиги черни эзлээннер.

Хоккей маргылдаазынга 5 команда киришкен, аңаа бирги черни Эрзин ортумак школазының командазы чаалап алган. А эр улустуң 4×5 км хаак эстафетазынга райнүүскомнуң командазы тинлээн. 3×3 км черге хереженнериниң эстафетазынга база-ла райкүүскомнуң командазы тергиндээн.

Спартакиаданың түңнелиниде алдаан хөй спортчулар спортчу разрядтарны чедип алганнар. Бирги черни алган командаларга болгаш түс-түс кижилерге юбилейлиг 50 чылдың чемпиону деп атты база хөрек демдээн тывыскан.

Эрзин райпозунуң магазиннеринде спорт хереселдери мырыңай чок. Ботинкага кедер каш хаак бар-даа болза, оларның ботинкалары районда тывылбас. Янзы-бүрү конькилер мырынай чок. Район спартакиадазын эрттиреде, теннис мячигни Кызылдан садып экелгеп, а хоккей мячигы чогундан бичии резин мячик-биле ойнаар ужурга таварышкан.

Эрткен чылын СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-нин Министрлер Совединиң спортту улам-на сайзырадыр хемчеглер дутайында доктаалды хүлээп алган. Ол талазы-биле ажылдарны массалыг организастап чорударынга колхоз баштаар черлери, партия, комсомол болгаш профсоюл организациялары күш-культура коллективтеринге боттуг дузаны чедирип, деминг ажылдаары негеттинип турар.

М. ХУРАГАН-ООЛ,
спартакиаданың судья коллегиязының кежигүнү.

Өөрүнчүг базымнар

Күш-культура, спорт ажылын чер бүрүдеге сайзырадырыңе сагыш салыр дутайында партия болгаш чазактың шинтпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле «Шекпээр» совхозтуң төвү Биче-Тей суурда спортчу базымнар эгелээн.

Тыва болгаш хостут хүреш талазы-биле, стол теннизиниң, шөй көдүрериниң, шыдыраанның секциялары организастаттынган болгаш биллиард ойнаарының тускай командазы тургускан. Ында суурнуң аныяктары, улуг назыннылары, школачылар киржип турар. Ажыл соонда хостут шактарда салбырның клубунда хөглүг, солун катыкшыглаанны, ол-бо секцияларга арга-сүмелерин бо-ла дыннап болур. Кыска хуусаанның иштинде үстүнде спортчу секцияларга дыка хөй оолдар, уруглар хаара туттунган. Совет Армияның хүнүн болгаш Март 8-ти таварыштыр спорттуң бүгү-ле хевирлеринге Биче-Тей суурнуң бирги черни дээш маргылдаалар болгулаан.

Шыдыраа талазы-биле маргылдаа солун болгаш чидиг демиселге эрткен. Орта 12 шыдыраачылар, олардан 4 кижи II разрядтыг киришкен. Аңаа II разрядчы, республика маргылдааларынга киржип чораан аныяк шыдыраачы Ооржак Дондар-оол Биче-Тей салбырының тинлекчизи болуп, бирги черни алган. Ийиги черни салбыр эргелекчизи Монгуш Мынчаа алган. Төнниң, шөй көдүрериниң маргылдаалары бистиң суурга бир дугаар эрткен болза-даа база солун болган. Төнниң ойнаарынга 16 кижи киришкен. Аңаа оолдардан бирги черни тудугжу Сержи Шомуң-оол, ийиги черни Ооржак Ондар-оол алган. А уруглардан бирги черни Салчак Байлак чаалап алган. Шөй көдүрериниң талазы-биле бирги черни Джон Сайзан, чемпион болган.

Дош кырынга хоккей талазы-биле көдээ аныяктарның болгаш школачыларның маргылдаазынга аныяктар удуп алган. Конькилиг узун дистанцияларга маңнаарынга бирги черни оолдардан Владимир Сарыглар, а уруглардан Салчак Байлак тинлекчи болган.

Бирги черни алгылаан спортчуларны өртектиг барааннар-биле болгаш мактал бижиктер-биле шаңналаан.

Салбырның спортчуларының аразында маргылдааны чорудуп турарындан ангыда, өске черлериниң спортчулары-биле эш-хуузунуң ужуражышкыннарын база чорударын планнаан, ону организастап эгелээннер. Чижээ, эрткен бир дыштанар хүнде салбырның шыдыраачылары Кызыл-Мажалык суурга барып, район төвүнүң шыдыраачылары-биле ойнаашт, тинлелгелиг чедип келгеннер. Бисте спортчу секцияларны разрядтарлыг кижилер удуртуп турар. Чижээ, тыва болгаш хостут хүрешке республиканың чиик денгиниг мөгелериниң бирээзи Успун Бадылаар-оол эки организастап, аңаа элээн хөй оолдарны хаара тудуп турар.

Спорт, күш-культураны сайзырадырын совхозтуң удуртукчулары улуу-биле деткип, ону организастаарынга киржип турары биске өөрүнчүг. Час дүжери билек совхозтуң төвүнге бөдүүн хевирняң стадионун тударын база планнап көргеп.

Салбырда спорт ажылы сайзыраанны-биле аныяктарның олче соңуургалы улгадып, корум-чурум үрээр чоруктар чидип турар.

Х. МОНГУШ.
Барыын-Хемчик район.

Түңнел маргылдаага киржир эргени алган

Хостут хүрештиң соңуургакчыларының четтикпейн манап турганы Сибирь зоназының хостут хүрешке шүүлдези чоокта чаа Кемерово хоорайга болуп эрткен. Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга турескаткан РСФСР-нин улустарының Спартакиадазының бирги чадазы болур бо улуг маргылдаага бистиң республиканың шилиндек командазы база киржип чораан.

Сибирь зоназынга Омск, Томск, Новосибирск, Кемерово, Иркутск областарының, Красноярск база Алтай крайларның болгаш бистиң, АССР-нин командалары киришкен.

Республиканың спортчу алдарын Ооржак Мартаалай, Александр Чүлдүк, Николай Мумба, Билдей Каадыр-оол, Семен Бедерев, Ооржак Допыл, Иван Вильмов, Федор Ондар олар камгалап чораан.

Маргылдаага денгн аайы-биле бирги, үшкү черлерни эзелээн мөгелер Ленинградка РСФСР-нин шүүлде маргылдаазынга баар эргени чедип алыр. Бо байдал бүгү маргылдааның киржикчилерин баштайгы онаглардан эгелээш-ле шудургу, кызымак хүрежиринче угландырган.

Безерек эң чиик денгнге мөгелерниң составы аажок күштүг болган. Оларның аразында тыванның мөгези Ооржак Мартаалай, Алтайның мөгези спорт мастери В. Фальков, Новосибирскийниң мөгези Шатилов, Красноярскиден бирги разрядчы М. Оюн, Кемеровадан бирги разрядчы Хусаинов болгаш ооң-даа өскелер. Бо денгнге спорт мастери Фальков кымга-даа октатпайн дидим, чараш янзы-бүрү аргаларны ажыглап, хүрештиң аргазын эки билириниден бирги черни эзелээн. Ийиги черни М. Оюн, үшкү черни М. Ооржак эзелээн.

Чиик денгнге хүреш база-ла чидиг эрткен. Бо денгнге бистиң мөгевис А. Чүлдүк баштайгы онагда бодунуң хүрешкен эжин бүзүредиг аргазы-биле октаан. Ынчалза-даа өске ужуражымышкынында ооң удурланыкчылары, ынак аргазын кылдыртпас, а харын ол аргага удур аргаларны ажыглай бээрге Александр Чүлдүк Ленинград чоруур эрге алыр баштайгы үш спортчуларның аразынга кирбээни хомудаанчыг. Улуг маргылдааларга чаңгыстан хөй аргаларны шингээдип, оларны аңгы-аңгы ужуражылгаларда бодунуң удурланыкчыларынга хамаарыштыр кылып билири чедишкинни эккээр деп чүвени бо чижек көргүзүп турар.

Чиик денгнинг мөгези Билдей Каадыр-оол чедишкиннинг хүрешкен.

Команда аайы-биле бирги черни Красноярск крайның командазы эзелээн. Ийиги черде Кемерово область, үшкү черде Новосибирск область болган. А бистиң мөгелеривис Ооржак Мартаалай, Николай Мумба олар Ленинградка түңнел маргылдаага киржир эргени чаалап алганнар.

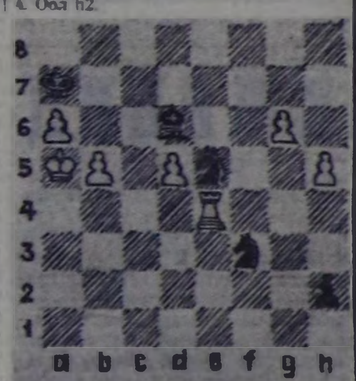
М. НИКОЛАЕВ.

СПОРТ

ЭТЮД ДЕП ЧҮЛ?

Бистиң номчукчулар шыдыраачы билинип улам бедидип адырын күзеп, чагаа санынга бир-ле айтырыгны биижээш, харылзап бээрин дилеп турарлар. Бо удаада этюдтуң хөпчү утказын тайылбырлап көрээли. Этюд дээрге көштүң санын үзе айытпайн, бир тала, кол нургулайында ак тала эгелеп кешкеш, чок болза улар, чок болза хайым кылыр сорудгалыг чогаадып таарыштырган туруш болур. Этюдту эрелгейлеп көөрге, ара каапкан салыг ийикпе, азы төндүр ойнаваан оюн шыкаш болур. Этюд болза 19-ку чүс чыдың ортаа үезинде шыдыраанын төөгүзүнге тыптып келген болгаш аңгы үеде коичүт делгеөзн.

«Вечерний Тбилиси» солун «Пар кежи кеткен маалыр» деп шулуглелди чогааткан Шота Руставелиниң төрүттүнгенинден бээр 800 чыл болган оюн уткуштур этюд чогаадырыңың конкурузун бүгү делегейге чарлаан. Ол конкурска Совет Эвилелиниң, Австрияның, Англияның, Бельгияның, Болгарияның, Венгрияның, Индияның, Италияның, Швецияның 170 кижиктилери 240 этюдту маргылдаага кириштирген. Ол конкурска шыдыраа композициязының спорт мастери, аныяк эртемден Л. Митрофанов бирги шаңналды ап үнген. Оон ол этюдун баштай боттарынар бодап көрүңер. Тыпкан харыынарны ук этюдту чогааткан мастериң бодаазы-биле соолүнде шүүштүрүп көрүңер. Бо этюдту номчукчуларга бодалып сорулгавис болза, моон соңгаар нарын көштүг бодалгалар бодаарыңың аргазын баш удур эки шиңгээдип алзын дээш сүмелээн хевирлиг парлап тур бис. Баштай диаграмада чураанын көргеш, утаап боданар, оон соонда хөлге ол-ла бодаларны хевээр салгылаш, көжүп көрүңер. Хамыкты мурнай харыы көөрүнче черле далашпаңар.

Этюдтуң туруму:
Ак тала
1. Ноян a5.
2. Терге e4.
3. Оолдар: a6, b5, d5, g6, h5.
Кара тала
1. Ноян a7.
2. Аъттар: e5, f3.
3. Теве d6.
4. Ооп h2.

Ак кижиниң удар көштери бо-дур:
1. b5—b6+—HA7—HA8!
2. Te4—Te1!—Af3:Ae1
3. g6—g7—h2—h1M
4. g7—g8M+—Td6—Tb8
5. a6—a7—Ae5—Ac6+
6. dc—Mh1:Mb5+
7. Mg8—Mg5!!—Mh5:Mg5+
8. Ha5—Ha6—Tb8:Ta7
9. c6—c7

9. c6—c7 кара ноян чок-да болза ооп содунга олурар, чок-да болза байыр матка кактырар! Эң чараш дээн этюд бо-ла-дыр!

Шыдыраа көжүнүп бир чамдык демдектерни база сактып алынар: калар—шалаары, кыйгырыг демдээ—эки көөш, айтырыг демдээ—багай көөш, ийи кыйгырыг демдээ — эң шыырак көөш дээн уткалыг. Кыска талазынче содуурү ийи тик, узун талаже содуурү үш тик. Солуурда ыяавыла ноян көжүнден эгелеэрин утпанар.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

КИНО

МАРТ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: Чаа кино чыынды 10, «Бензин кудар черниң кадыны» 2, «Ростовщикитиң өлгени» 12, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дон-Кихоттуң төлдери» 2.30, «Кырында дээр» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Динге деп черлик ыт» 9.30, 3.10, «Угбазы» 11.30, 1.20, 5.10, 7.10, 9.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Зэнзиргей эриите» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 6, 9 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

С. ТОКАНЫҢ

март 17-де

„БОТТАНГАН КҮЗЕЛ“

деп шиизи болур.

Шии кежээкинин 7 шакта эгелээр.

Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

Менди болуру—ажаалгада

«Тинлелге» колхозтуң беш кодан хонуун оолдаашкыны кидин түүк. Хойжу Ч. Адаастайның 497 хонуунийи чүс тозаны оолдаан. Оон алдынган хураган—330. Моон ап көргеп, чээрби хөй ийистээн-дир. Малдың чаш төлүнүң менди болуру эки ажаалгада. А. Баяның коданында төрээн ийи чүс чээрби ийи хонуун хураганы—270.

С. Ширидиивин—ийи чүс үжен. Д. Дамба—ийи чүс бежен, С. Баадыр-оол—ийи чүс он хураганы чидириг чокка алган. Бо хойжуларның кайызында-даа ийистээн хойлары база бар. Адаастайның, Ширидиивинин коданында ийи хөй үш-үш хураганы ийистээн. Малдың, ооң чаш төлүнүң база санын өстүрер, продуктулуун ковудедир дээш юбилейлиг чылда хойжулар социалистиг хүлөөлгени алган. Хойжуларда түскай сакманщиктер быжыглаттынган болгаш мал чеми четчир.

К. СЫРАТ-ООЛ.

Ногаа талазы-биле чүү болурул?

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозка бо чылын 90 гектар картофель, ногаа аймаан тарыыр ужурлуг. Эрткен чылын кыжын ногаа өстүрер, шил көзенектерлиг оңгарлар аңаа бар турган болгаш чылдың бо үезинге чедир 100 тонна одекти төкен турган. Аңаа ылангыя Монгуш Чыдаадай баштаан хереженнер эки ажылдаан, ооң түңнелиниде хөй согунаны, огурецти, помидорну, капустаны болгаш еске-даа ногаанны совхоз алган.

Ам бо чылын ыңгыт тарылгага белеткел кандыгыл? Коичүт багай. Ногаалар өстүрүп турган оңгарларны суг дуй будуктай берген. Өдек төктүнмээн. Бо чылын ногаа аймаан каяа тарыыр дээраи безин билдинмес. Бо талазы-биле совхозтуң дирекция черниде ам кандыг план барыл, чүү болурул?

Бо дувураазынның байдалче дарый көрүп, соңгаарладыышкын чок хемчеглерни совхозтуң дирекциязы, ында партия болгаш профсоюлдар организациялары алыр ужурлуг.

Д. МОНГУШ.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Кодаз ажыл-агый культураларын эми-тура-биле камгаладырының кергзелерин Курстрахованиениң инспекциялары-биле чарыңар.

Тарыяга шуурган, долу, сөөк, үер болгаш өске-даа чайгаар болур халаптардан өлген азы үрелгем таварылгага камгалаткан түңүм Курстрахование эгидип төлээр.

1967 чылдың дүүдүм камгаладырының кергзелерин тарыяга эгелээриниң бетинде чарар.

Камгалал кергзээин чарары-биле Курстрахованиениң инспекция-зымга баар.

КУРСТРАХОВАНИЕ ЭРГЕЛЕЛИ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлалгчыларының 35-24, 25-38, харылзалгалыг секретарының 23-35, партийкин амыдырал кидизиниң 23-54, агитацина болгаш пропаганда кидизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый кидизиниң 21-47, үлетпүр кидизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш амыдырал кидистериниң 21-27, иштики информация кидизиниң 20—60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-нин Министрлер Совединиң чанында Партиялга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1). ТС—01042.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеваттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы.

1967 ч.
МАРТ
17
ПЯТНИЦА
№ 64 (6701).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛДЫГЫ

Совет демократияның тиилелгези

1967 чылдың март 12-де воскресеньеде Россия Федерациязынга, Украина, Белоруссь, Узбек, Казах, Молдав, Латыш, Таджик болгаш Туркмен ССР-лерге Дээди Советтерге соңгуулда болуп эртикен.

Чер болганга бадылаашкын ол черниң-биле эртенгинниң 6 шакта эгелээн болгаш немежикиниң 10 шакта доозулган.

Соңгуулда политиктиг болгаш нушажылчы аажок улуг подъемүшкүнүң байдалынга. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш. Улуг Октябрьның 50 чыл ооң төлептиг үнүүр дээш бүгү улустуң демисевилиң лозунгунуң адаа-биле эртвен.

Коммунистерниң болгаш партий кежигүнү эвестерниң бөлүү база бир чайынналчак тиилелгези чедип алган дээрзин соңгулданың түңнелдери бүзүрелдиг көргүзүп турар. Соңгулда социалистиг демократияның тиилелгезиниң. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының долгандыр ажылчы чонналриң чаңгыс эвилиг болгаш сырый каттыжымышкының херечизи болган. Улустуң кандидаттары дээш бадылаашкының бербишаан, соңгучулар коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чединиишкинниер дээш, Төрээн чуртунуң күүзүн улам ыцай быжыглаар дээш бадылаанныр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының соңгулдазынга 81445729 кижи аазы бүргүткеттирген соңгучуларның ниити санының 99,95 хуузу киришкен. Соңгулдага киришкен соңгучуларның 99,75 хуузу бүгү округтарга депутаттарга кандидаттар дээш бадылаан. РСФСР-ниң Дээди Совединге 884 депутаттар соңгуттурган. РСФСР-ниң Дээди Совединиң соңгуттурган депутаттарының составында үеткүүр болган кедер ажылагый ажылдакчылары 54,4 хуу, херээжер — 33,8 хуу, партия кежигүнү эвестер — 32,8 хуу. Депутаттарның 74,7 хуузу республиканың Дээди Совединиң эрткен чыл-ажының депутаттары эвес болуп турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгуттурган депутаттарның ат ханызының парлан үндүрген, ооң иштинде:

ТЫВА АССР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ — ДОЛЧАНМАА БАЙ-КАРА ШӨЖҮЛЬБЕЕВНА — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Тыва округ.

Совет-австри чугаалажышкынныр

Албанияның алы-чоруун кылып, Москвага келген Австрия Республиканың канцлери Иозеф Клаус март 15-те Кремльге СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге барып чораан.

Ооң дараазында совет-австри чугаалажышкынныр эгелээн.

(СЭТА).

Хуусаа бетинде

Башкир АССР-ниң, Тыва АССР-ниң, Владимир, Кемерово, Целиноград, Соңгу-Казахстан болгаш Гурьев областарының кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери сүт, эт болгаш чуурга садарының квартал планын күүсеткен.

Башкир АССР-ниң малчыннары күрүнеге эрткен чылдың чогуур үезинден 26,2 муң тонна хөй сүттү, 10,3 миллион борбак чуурганы. Владимир область — 5,4 муң тонна сүттү болгаш 2,4 миллион борбак чуурганы. Кемерово область — 16 муң тонна сүттү болгаш 9,7 миллион борбак чуурганы. Целиноград область — 9,3 муң тонна сүттү болгаш 2,3 миллион борбак чуурганы. Соңгу-Казахстан область — 16,7 муң тонна сүттү болгаш 2,4 миллион борбак чуурганы хөйнү сатнан.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садары үргүлчүлеп турар.

СУГГАРЫКЧЫЛАР СҮМЕЛЕШКЕН

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин бүзүлээр мелиорация талазы-биле ажыл биетинг республикага арткен 1966 чылда кандыг чорүп келгенил, ол талазы-биле моон соңгаар кандыг соруулгалар туруп турарыл? Тыва АССР-ниң Мелиорация болгаш сүт ажыл-агый министерствозунуң партия-ажыл-агый активиниң чоокта болуп эрткен хуралынга бо айтырыгны чугаалажыш көргеш.

Адаа чамдык чедиишкиннерни айыткылаан. Ол чүл дээрге эрткен чылын суггарылга черни ажыглалга киирериниң планы 101 хуу күүсеттингеп. ооң иштинде Барыын-Хемчик районда Барлыктың тудуг участкоту ескелерден дээре болган, анаа 800 гектар суггарылгалыг черни ажыглалга киирер турган болза, кииргени—1137 гектар болган. А суггат чок одар-белчиир черлерни суггатчыдарының планы 141 хуу күүсеттингеп.

Суг ажыл-агыйының шугумунда мурвакчылар эвээш эвес. Мастер А. Сидоркин бодунуң станогу-биле чылда 720 метр черни өрүмнеп киирер турда, ону ол 1060 метр кылдыр күүсеткен. Мастер Г. Д. Яковлев база багай эвес ажылдаан.

Суггарылганың ажыктыы бүгүдеге билдингир. Улуг-Хем районда «Найырал» совхоз эрткен чылын суггат чок черден гектарга онаалыр 2,8 центнер тараа дүжүдү алган болза, суггаттыг черден 8 центнерни алган. Танды, Каа-Хем, Бии-Хем районнарга суггаттыг черлерден дүжүттүг суггат чок черлердээнниге бодаарга ыракта хөйнү алгылаан.

Бо бүгүнү айтыры оорушкут. Ынчалзажок «Тыва суг-тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң ажылында улуг четпестер бар. Тудутнуң темпизи куду, шынары четпес. Ылаңгыя Алаштың тудуг участогунуң чыл планының күүселдезин үзүү кааны тодаргай тиижек болур. Барыын-Хемчиктиң тудуг участогунда байдал база-ла ооң дээредевес. Ынчаарга «Найырал» совхозка кудуп казылдазының доозар хуусаазын каш удаа үзүдүп, малчыннарга күзүн-не сүттү бээр кылдыр аазаашкы, ол дугайында мун-мун рубльди совхозтан ап алгаш, ону ынчаарга чедир күүсеттизээн.

Мындыг четпестерниң болуп турарының кол чылдагааны—организастыг ажылдың кошкалыда. Сүт-тудуг участоктарында сагыпта-чуруум кошкак, оларда контроль чок. Хөйнүтү организациялары оларга салдар чедирбейн турар. Тудуг черлериниң автотранспорт-биле хандырылгазы багай, ооң караазында довурак сөөртүлгеп болгаш еске-даа ажылдар үргүлчү үстүп турар. Алаш бүгаазының тудуунда байдал мындыг. Ынчаарга анаа майтар чедир 400 га суггаттыг черни «Сүт-Хөл» совхозка дужаар ужурлуг болгай, байдал мындыг турар болза, ол овааргага канчап күүсеттинерил? Мында кол четпес чүве—автотранспортну долузу-биле ажылдап шыдавайн турарында.

Суггарылга талазы-биле тудуг участоктарында дезевилээн акпахөрекпиниң долузу-биле ажылгавас, документтациялар-биле ойүнде хандырбас таварылгалар төй. Тудуг черлериниге түүйбу четпес, чогуур диаметрнин хоорааларының чок болгулаар, чамдыкта ажылды техника телазы-биле айыыл чок болурунуң айтырыын сагывайн кылыр. Демир-бетон кылыгларны, опалубка материалдарын белеткээр, цемент сөөртүр чергенин ажылдарын участоктарда багай чорудуп турар. Бо бүгүнүң хараазында суггарылга системаларының тудутларының эдилери күүсеттинмейн турар.

Механизаторларның ажылын ийи эдлеч-биле ажылдаарын четчелештиреринде байдал дуурааскынныг. Барыын-Хемчикте бо талазы-биле чаңгыс эдлеч ажылдаарынга белеп кижилер чедиишпес. Чадавас участогунда база мындыг. Колхозтарда болгаш совхозтарда кудуктар септээр талазы-биле ажыл мырыңай кошкак. Ооң караазында Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш еске-даа районнарга хөй кудуктар кышкы үеде үрелгеш, мал ажылында суггарылга херээжене улуг бергедерин таварыштырып турган, колхозтарның болгаш совхозтарның талазындан «Тыва суг-тудуг» эргелелиңге, Мелиорация болгаш сүт ажыл-агый министерствозунга хомудаалдар, негелделер улуг.

Ам кол соруулга—айыттынган чөтпестерни үзүткээры, бо ыйлелиг чылдың планын чугаа чокка күүседир дээш бүгү күштү мобилизастаары болгур. Суг ажылының талазы-биле бистиң республикада хөй албан черлерив бар: министерстводан аңгыда, «Тыва суг-тудуг» эргелели, машина-мелиорация станциязы, суггарылга системазының эргелели болган еске-даа. Оң бүгү черлер ажылын деминг дүүштүрүп, көрдүгеп чүүлдерни боттандырар дээш ажылын улам боттуг болдурар өөң келген, а амдызында оларның ыңдыг янзылыг ажылы шоолуг билдинмейн турар.

Бо чылын суггарылга талазы-биле янзы-бүрү хемчеглерге 2 миллион рубльди бистиң республикага дээвилээн, ол болза эрткен чылын херек кырында шингээдип алганындан 1,5 катап хөй-дүр. План бо хире улуг турда, ыланғыя Улуг Октябрьның 50 чыл ооңга үткүштүр алдынган хүлээлгелерни бүрүн күүседир дээш ам бүженнишкиниг ажылдазы мелиорасчылардан негеттиниң турар. Ынчаарга ол хүлээлгелер улуг болгай. Оларның кол-колу бо-дур:

Бо чылдың сентябрь 15-ке чедир суггаттыг 1600 гектар черни ажыглалга киирер, шандан ажыр 900 ганы база ажыглалга киирер; 100 муң гектардан эвээш эвес одар-белчиирни суггатчыдар, ол соруулга-биле ханы өрүмнеп турган 70 кудуктарны казар; суггарылга системазын чөп ажыглаар, тарылга чурууның болгаш вегетативтиг суггарылганы 35 муң гектар черге чорудар талазы-биле ажыл-агыйларга эргежок чугула дузаны көргүзер; дүжүттү белидер, хөрүүнүң сугдан үрелири-биле демисежир дугайында суггарылганың дешпилгелиг аргаларын 18 муң гектар черге чорудар; суггарылганың чаа дешпилгелиг аргазырыга 1500 суггарыкчыларны өөредир болгаш суггарылга системаларының ажаалгазын үлегерлиг турган, есне-даа. Суггарылга тудугунуң участоктарын техника-биле хандыраарының дугайында төй түүдерни хүлээлгелерде база киирген.

Бо соруулганы күүседир төлээде, часкы-чайгы сезонда техника белеткелиниче ам онза кичээнгейни салыр. Бо талазында байдал мындыг-ла эвес эвес, септтиттинмээн тракторлар, экскаваторлар, грейдерлер ам-даа хөй. Апрельдиң 15-ке чедир септтелгеш бүрүн дооскан турарын чедип алыр соруулга туруп турар.

Бистиң республикага бо чылын хар чуга болган, соок улгаткаш, чер үш метр чедир довган. Моон-биле холбаштыр суггарылга ажылынче бо чылын онза кичээнгейни салыр үзүрлүг. Ынчангаш суггат чок черден бир гектарга онаалыр 10 центнер тараа дүжүдүн алыр турда, суггаттыг черлерден—14 центнерни алырын хандырар — кол соруулга бо-дур, бүгү ажылдар маңаа чагырткан турар үзүрлүг.

Республикада мелиорация талазы-биле ажылдарны харыылап турар черлер, колхозтарның болгаш совхозтарның удурткучулары бо чылын суггарылганың ажыктыг талазын ам-не долу ажыглаар, бо талазы-биле алдынган хүлээлгелерни бүрүн күүседир дээш канчаар ажылдаарының талазынче кичээнгейни кажангыдындан артык салыр үзүрлүг нөөрээн актив хуралының киржикчилери бирден-бирээ чоокка чугаалажып алгаш, ам хамык ужур—ажылдың күүселдезин хандырарында. Бо дугайында чер-черде партия, профвиелел болгаш комсомол организациялары тодаргай хемчегдерни база ап, ылаңгыя сүт ажылының системазында ажылдакчылар ортузунга масса-политиктиг ажылды дыңзыдары ам-не чугула болуп турар-дыр.

Бистиң корр.

НАЙЫРАЛЧЫ АЯН-ЧОРУК

Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Тодор Живков, оон-биле кады келген БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы эш Живко Живков, БКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы эш Тано Цолов Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чалаакчы дугуаар найыралчы аян-чорук кылып, 1967 чылдың март 13—15-те Москвага чоруп турган.

СЭКП Төп Комитединге эштер Т. Живков, Ж. Живков, Т. Цолов, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның секретары эш Ю. В. Андропов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы эш М. А. Лесечко, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри эш А. А. Громыко олар-биле беседалар кылган.

БУР-нуң ССРЭ-де Онза болгаш Бүрүн эргелиг элчизин эш С. Караджов беседаларга база киришкен.

Беседалар чоруун турда СЭКП-ниң болгаш БКП-ниң удурткучулары совет-болгар харылзааларын улам ыцай хөгжүдеринниң айтырыгларын чугаалажып көргеш. СЭКП-ниң болгаш БКП-ниң Совет Эвилелиниң болгаш Болгарияның Улус Республиказының арасында аскы-дүүмалышкы найыралдың доктаамал хөгжүн база бижыгып турарын олар күзелиниң ханышкыны-биле демдеглээн. Болгарияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының эргежыктарына боттанып турар болгар-совет кады ажылдажылга уламна хөй янзы шынарыг болуп, ийи чурттарның экономиказын болгаш культуразын улам ыцай чоокшулаштырарынга дузалап турар.

ССРЭ-ниң болгаш БУР-нуң харылзаалары улам ыцай быжыглаар чүткүлдү барымдаалаашкы, а ол ышкаш 1948 чылда Совет-болгар керээниң күштүг хуусаазының доостуру чоокшулап келгенин кичээнгейге албышаан, СЭКП-ниң болгаш БКП-ниң удурткучулары найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дутайында чөп керээни бо чылын чарарының ажыктыының дугайында чаңгыс аай бодалды илергейлээн, коммунистиг болгаш социалистиг тургузуушкунга база совет-болгар кады ажылдажылгага ийи чурттарның чедип алган дүржулгазын болгаш түңнелдерин. а ол ышкаш Европада болгаш бүгү делегейде болган өскерилгелерни ол керазге барымдаалаш көрген турар ийик.

Беседалар үезинде делегейниң эң чугула айтырыгларының талазыбиле санал-оналдарының солчулгазы болган. Делегей байдалын болган делегейниң коммунистиг шимчээшкинниде байдалды үнелеп көөрүнге бүрүн чаңгыс аай бодалын талалар демдеглээн. АКШ-тың империализминиң Вьетнамда калбарыңы турар агрессиязы-биле холбаштыр улуг сагыышсыралын олар илергейлеп, төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш вьетнам улустуң маадырлыг демисели-биле боттарының эң-сеткил каттыштырыгларын, ол чөптүг демиселиниге аңаа дузаламчыны болгаш деткимчени көргүзерин үргүлчүлээриниге шиитпирлиниң демдеглээнер.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Бухарест декларациязынга болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери чуруттарының даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралында илергейлээн шугумга дүүштүр Европага аймак чон чорукту хандырарынче угландырган боттарының күженнишкиниерине чаңгыс аай эң-сеткилдиг болуп турарын ийи талалар демдеглээн. Марксизм-ленинизмге, пролетарлыг интернационализминиң принциптеринге болгаш аскы-дүнма партиязарының кады ажылдан кылган докумедтилеринге үндезилээш, социалистиг чуруттарның, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниниң чаңгыс аайы болгаш сырый каттыжымышкының быжыглаарын боттарының соруулгаазы кылдыр СЭКП-ниң болгаш БКП-ниң удурткучулары санаан турар.

Ужуражышкынныр болгаш беседалар аскы-дүнмалышкы найыралдың, чүректиң ханызының болгаш бот-бодуун билчир чоруктуң байдалынга эрткен.

Бедик дүжүт дээш

«Сүт-Хөл» совхозтуң бүгү коммунистериниң хуралынга Октябрьның Улуг революциязының 50 чыл ооңга үткүштүр совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң социалистиг дүлээлелерин чугаалажып көргеш. Ол дугайында илеткелдя совхозта ажылчын комитединиң даргазы эш Даспаяк кылган.

Саналберген коммунистер чоңнуң амыдырал-чуртталгазын ажыңдеп, ажылың улам сайзырадырынга улуг кичээнгейни салып турганнар. Часкы тарылгага агротехниктиг чуруумнарны шыңгыы сагып тургаш, көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттүүн чедип алыр хемчегдерни ол хүлээлгеде көрүп турар. Бир га черден 10 центнер тараа культураазын дүжүдүн, куһурузадан ортумаа-биле 200 центнер ногаан массаны өстүрүп алыр.

Тарылга шелдериниге 800 тонна эдектиг, 70 тонна минералдыг чемиичидилгени төгер, 250 га черни шаг-үени берип турар дээрзи чугаажоп. Ынчангаш бо чорук ажылчыннарның болгаш албан-хаанчыларның нультурлуг амыдыралчуртталгазынга таарыңчалыг байдалды тургузуп турар.

Бо дээрге бистиң чуртувуска коммунистиг иитиилелди калбартып тургузарының баштайгы чыыттыдаанчак базымнарының тодаргай хереченизи болур.

Анна СОДУНАМ,
даразыңчы.

«Бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организациялариниң ажылчыннарын болгаш албан-хаанчыларын ийи дыштаныр хүнүүт бөш ажыл хүнүүт неделяже шилчидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң донтаалын база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын Кызылдың алгы заводунуң эр. херээжен ажылчыннары улуг сонуургал-биле танышкан. Бо белзэ ажылчын, албан-хаанчыларның күш-ажылының байдалын чигедир, культурлуг деңнелин бедидер дугайында Коммунистиг партиязының, Совет чазаптың кайгамчын салгыш салыышкынының чаа херечизи болуп турарынга өлзөр ханы еөрүшкүзүн илередип турарлар.

ЧУРУКТА: ажылчын, албан-хаанчыларны ийи дыштаныр хүнүүт неделяже шилчидер дугайында донтаалды белгаш чарлыкты заводтуң болуп ажылчыннарының танышып турары.

Фотө С. ФЕОКТИСТОВТУУ.

ЧОН ӨӨРҮШКҮ-БИЛЕ УТКУП, ДЕТКИП ТУР

Улуг сагыш човаашкын

СОРУК КИИРДИ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК (Телефон-биле). Ажылчыннарны болгаш албан-хаанчыларны ийи дыштаныр хүнүүт неделяже шилчидер дугайында Доктаал болгаш Чарлык совет кижилериниң өөредилгезиниң, дыштавылгазының болгаш бүш-ажылының дугайында, оларның культура талазы-биле негелделериниң дугайында оваа сагыш салыышкынының керектиг болуп турарынга чөп бүүрзээн.

Чоннуң амыдыралын чагагайжыдар талазы-биле партиязың XXIII съездизиниң шиитпирлериниң күүселдезин ажылчын, албан-хаанчыларны улам эки ажылдаарынче соруң киирип турар. Районнуң кодээ ажылышчилери күрүнете эът садарының квартал планын 265 хуу күүсеткеш, сүт садарының темпизин дүргедедип турар. «Тыва даг-дүүг» комбинадының дагжылары февраль ай планындан 50 тонна рудзыны ажыр белеткээн. Комбинат 2322 тонна чаа сорттуг даг-дүүгүн Төрээн чуртка бергеп.

«Бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организациялариниң ажылчыннарын болгаш албан-хаанчыларын ийи дыштаныр хүнүүт бөш ажыл хүнүүт неделяже шилчидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң донтаалын база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын Кызылдың алгы заводунуң эр. херээжен ажылчыннары улуг сонуургал-биле танышкан. Бо белзэ ажылчын, албан-хаанчыларның күш-ажылының байдалын чигедир, культурлуг деңнелин бедидер дугайында Коммунистиг партиязының, Совет чазаптың кайгамчын салгыш салыышкынының чаа херечизи болуп турарынга өлзөр ханы еөрүшкүзүн илередип турарлар.

— Коммунистиг партиязының, Совет чазаптың совет кижилер дугайында ада сагыш салыышкынынга харыы нылдыр ам-даа эки ажылдаар бис. Партия болгаш чазанна еөрүп четтиргеш, мал ажылын, ылаңгыя чер ажылын улам сайзырадырынга улуг кичээнгейни салып турганнар. Часкы тарылгага агротехниктиг чуруумнарны шыңгыы сагып тургаш, көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттүүн чедип алыр хемчегдерни ол хүлээлгеде көрүп турар. Бир га черден 10 центнер тараа культураазын дүжүдүн, куһурузадан ортумаа-биле 200 центнер ногаан массаны өстүрүп алыр.

Тарылга шелдериниге 800 тонна эдектиг, 70 тонна минералдыг чемиичидилгени төгер, 250 га черни шаг-үени берип турар дээрзи чугаажоп. Ынчангаш бо чорук ажылчыннарның болгаш албан-хаанчыларның нультурлуг амыдыралчуртталгазынга таарыңчалыг байдалды тургузуп турар.

Бо дээрге бистиң чуртувуска коммунистиг иитиилелди калбартып тургузарының баштайгы чыыттыдаанчак базымнарының тодаргай хереченизи болур.

Анна СОДУНАМ,
даразыңчы.

Бедик дүжүт дээш

«Сүт-Хөл» совхозтуң бүгү коммунистериниң хуралынга Октябрьның Улуг революциязының 50 чыл ооңга үткүштүр совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң социалистиг дүлээлелерин чугаалажып көргеш. Ол дугайында илеткелдя совхозта ажылчын комитединиң даргазы эш Даспаяк кылган.

Саналберген коммунистер чоңнуң амыдырал-чуртталгазын ажыңдеп, ажылың улам сайзырадырынга улуг кичээнгейни салып турганнар. Часкы тарылгага агротехниктиг чуруумнарны шыңгыы сагып тургаш, көдээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттүүн чедип алыр хемчегдерни ол хүлээлгеде көрүп турар. Бир га черден 10 центнер тараа культураазын дүжүдүн, куһурузадан ортумаа-биле 200 центнер ногаан массаны өстүрүп алыр.

Тарылга шелдериниге 800 тонна эдектиг, 70 тонна минералдыг чемиичидилгени төгер, 250 га черни шаг-үени берип турар дээрзи чугаажоп. Ынчангаш бо чорук ажылчыннарның болгаш албан-хаанчыларның нультурлуг амыдыралчуртталгазынга таарыңчалыг байдалды тургузуп турар.

Бо дээрге бистиң чуртувуска коммунистиг иитиилелди калбартып тургузарының баштайгы чыыттыдаанчак базымнарының тодаргай хереченизи болур.

Анна СОДУНАМ,
даразыңчы.

ЭКИ ҮРЕЗИН—ЧААГАЙ ДҮЖҮТ

АГРОНОМ ЧУГААЛАП ТУР

Бедик дүжүттү өстүрүп алырының хемчегдериңе тараа-даа, мал чемиин культураларның үрезиннерин салып алыры онза ужур-дузалыг. Бедик шынарлыг, сорттуг үрезиннерни ажыглаары чазын чажар культураларның чаагай дүжүдүн өстүрүп алыр арганы бээр. Бистиң ажылагыйда кол тараа культуразы—чазын чажар кызыл-тас. Ынчангаш бо культураны сорттуг болгурарынче чугула кичээнгейни үгленирген бис.

Соолгу сес чылларның дургузунда кызыл-тастың чаңгыс «Скала» деп сорттун чажып тарып келдивис. Ынчалзажок ажыл-агыйга кызыл-тастың чүгле чаңгыс сорттун ажыглаары чыл бүрүзе бедик дүжүттү чедип алырын хандырып шыдавас деп көргеш, ийи янзы сорттуг ажыглаарын шиитпирледивис. 1966 чылда кызыл-тастың «Харьковская 46» деп сорттун шенеп тарыдывыс. Борта үнүүрген күженнишкиннер халас барбаан. Күзүн бо культураның гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 21, 3. а «Скаланың» ынчалыкаан—17 центнер дүжүт алынган. Шенеп тараза культуравыс бедик дүжүттү бергеваа. мында бир четпес түүл бар. Тус изиг, «Харьковская 46» бистиннеге ортеннээр аарыгдан аарыыр болгаш үрезиниин үнүүчели 27 хуу чедир кулуулай бээр.

Биске улуг аажок бербес бо культураны солуруу-биле, бо чылын чажып тарыыр дээш, 500 гектар черге шенелдезин чорудар «Саратовская 29» база 8 гектарга чаштынар «Восток» деп сорттарның үрезиннерин салып алган бис. Ылаңгыя «Скалага» деннээрге бо сорттар шыдамыкай болгаш эң эки агрошынарлыг культуралар болуур.

Үрезиннерниң шынар байдалы тараазы каныг хөрүннүг черге тарып өстүргениниң база хамааржыр. Багай ажылдап кылынган участоктардан кажан-даа чаагай дүжүт, эки шынарлыг үрезин өстүрүп алдынмас. Ынчангаш агротехниктиг шынары аңгы-аңгы участоктарга чаңгыс ол-ла сорттуг тарып өстүрер болза дүжүт база ылгалдыг болур болгаш ооң алынган үрезиннег боттарынга төмейлешпес шынарлыг болуру маргылдаа чок. Бистер чыл бүрүзе үрезин участоктарын эң эки шелдерге гүсхайлавышаан, ылаңгыя чочак-тараазы чайын аңдартынган шелдерниң эң-не дүжүткүр участоктарынга тарып турар бис. Тарылганың бедик чижек-нормалыг дүжүттү бедидер.

Үрезин участоктарынга чажылгазы эң таарымчалыг хуусааларда чорудары чугула. Эрте чажылгадан аллынган тараа эки шынарлыг болуруг барымдаалаашкы, чажылганы майның 5—9 үезинде чорудуп келдивис. Ынчаарга борта бир чугула чүве—ол участоктардан ажаан алышкынны чорудары болуур. Бистер ажаан алышкынны тараа быштак чемней быжып турда, аңгылап ажаар арга-биле чорудуп турар бис. Сорттуг үрезиннерниң эң-не үнелии—тараа бүрүзүнүк арны болур.

Ажыл-агыйда элээн каш тараа культураларының сорттары бар болза, бригада бүрүзүнге чаңгыс сорттуг болуруг чугула. Бисте ылыг. Сорт участоктарын еске тараа культураларының тарыыс черлерге түскайларын болдурбас керек. Бо чорук сорттарны еске холувааалы болуруга чедирип болур.

Үрезиннерни чажар мурнунда эң хынамзалыг ажылдап ылыры улуг күженнишкиннерни негээр. Үрезин бүрүзү чажар шынарынга четкен түрүзү дээш, ажыл-агыйлар тараа арыглаар машиналарны таарыштырып ажылдадырынга мергежилдиг кижилерни шилип алыры чугула.

Беш чылдың ийиги чылының часкы хөөү ажылдарынга ажыттаарыбиле бистиң ажыл-агый 1600 тонна кызыл-тас, 500 тонна сула, 180 тонна арбай, 37 тонна чочак-тараа үрезинин чажар шынарынга чедир арыглаап, шыгжап алган. Бол культураларның үрезиннери ийиги арыглаашкынынга өртөн болгаш лабораторияларга хынатынган. Үрезин арыглаашкынынга 16 кижи составтыг херээжеңнер звенозу ажылдап турган. Олар планның сорулгазын чогуур үеде күүседип, бүгү үрезин фондузун эки шынарлыг кылдыр белеткээн. Берге аскелерге үлегерлиг ажыллаанныг Н. Белялова Л. Соколова, Г. Афонина, Л. Поспелова олар шак ажылынга илешкейлиг киришкен дээш март Ё-те шаннатканнар.

Эң эки сорттарны шилип ап турганнар, бедик дүжүттү өстүрүп алырының хемчегдериңе хөрүннүг ажылдап кылыры база хамааржыр. 1966 чылдың күзүнүнде Кызылдың химлабораторни ажылдакчылары коллектуп тараа шелдериниң хөрүнүнүң агрохимиктиг анализини чоруткан, биске үнелиг саналын берген. Бо чорук хөрүүнге минералдыг чемиичидилгелер төгериниге, хөрүннүг чөп ажылдарынга ажыктыг салдарны чедирген.

Бо чылын шупту 1200 гектарга минералдыг чемиичидилгелерни шелдерге төгери көрүнген. Мону колхуунда эң кыска хуусаала шеф-биле боттандырар апаар. Шелдерге чемиичидилгелер төгериниге бүгү күштү мөөнней тургаш, бо ажылды чоокку хүннерде доозары—часкы тарылгаге белеткел талазы-биле бир шиитпирлиг сорулгавыс ол. Юбилейлиг чылда бедик дүжүт дээш походка эки черни эдлээр дээш, бар арталарывысты бүрүн ажылдаар бис.

О. ЧУЕВА.

Тандыл «Революциянын чолбашчызы» колхозтуң агроном).

Кадрлар белеткели

«Кызыл тудуг» эргелели ыбилейлиг чылда улуг хүлээлге аяган. Хоорайның тудугчуларын бо чылын 12 муң дөрбелчин метр хире чуртталга шөлүн ажыглалга киирер, аязын хөй хемчээлиг тудуг материалдарын каммаар сөөртээлик.

Ол хүлээлгени чедиишкиниг күүседирде бедик месгенилдиг маарларны белетизээри чугула.

Амгы үеде эргелелде өөредилге комбинадында 400 хире кижи дашчының, арматурщиктиң, бызаңчының, чазакынчының мергежилиин шиңгээдип ап, өөренип турар.

И. МИЛОНОВ.

• • •

Бааза улгадыр

Чоокта чаа ырак болгаш берге рейстен Ырбанче Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының чолаачылары Василий Ушаков биле Николай Власов ээп келгеннер.

Олар ыяш белеткекчилериниң сууртунче нефть шыгжаар ийи улуг резервуарны сөөртүп экелгеннер. Чылыг дүжүрге оларны эптеп тургузар. А ону кылырга нефть базазының хемчээли 400 кубометрге улгадыр.

М. ИГОРЕВ.

ЧААГАЙ ҮҮЛЕНИҢ ҮЛЕГЕРИ

Час келди, далаш, тараажы!

Чаа бөш чылдың айның чылының күш-ажылчы чазы келген. Ынчаргa бистиң республиканың хову полдери база часкы шырай кирип, тараажыларны, механизаторларны часкы хову ажылдарывче кыйгырып турар апарган.

Тываның тараалап районнарының бирээзи Тандыда «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң ажыл-ишчилери эрткен чылын республиканың тараа планының күүселдезинге төлептиг салышкынын киирип, боттарының тараа дужаар планын бүдүп чартык катап ажыр күүсетсеннер. Арбын дүжүттү остүрүп алырынга часкы тарылгага чогуур үеде эки белеткел улут савдарлыг болган.

Чоокта чаа орта чораап, колхозтуң автогаражының механиги эш Петренкодан автомашиналар септелгезиниң дугайын чугаалап бээрин дилээн бис.

— Колхоз бүдүрүлгезинің кайыдаа алырында автомашиналар ажыглалы чоокка күүсеттинер ажылдар барык чок. Ынчалза-даа чугула кампанияларга белеткеп үезинде солуп сеткүүлге-даа чолаачылар дугайында шоолуг-ла ыыттаттынмайн бээры хомудавчыг. Ниитиниң херазинге бодунуң үлүүн киирип, оналашкан ажыл-херээ дээш сагыш еарып чоруурлар чүгле бүдүрүлгелерде эвес, өске-даа ажыл-агыйларда хөй болгай. Бистиң эштер мурнакчы чолаачыларның арга-дужулгазын өөренип, бодуп алыксап турар —деп, ол бистиң чемелээзинг чугаазын оон ыңай уламчылай-дыр:

— Колхозта аңгы-аңгы марналыг 43 машина бар. Эрткен чылдың ийнги чартында график ёзугаар 19 машинаның үүрмек, 4 машинаның капитал септелгезин чорудар турган, график-планны чогуур үеде күүсеттивис. Бо чылдың бирги квартылында капитал септелгеден ЗИЛ-585, Урал-ЗИС деп ийи машинаны септеп үндүрери көрдүнген. Ол сорулга база хуусаа бетинде күүсеттинген. Кол ынчээнгейин септелгезиниң шынарывче углаидыргап, үрелген кезектерни шуут октаптайн, оларны токарь ставогунга катап кылып ап турарывыс септелгезиниң графигин хажытпас, темпини сураткас арганы берип турар. Ылаңгыя моториүң кезектерин септээрде оларның эленчизиниң техниктиг хуусаазын барымдаалап чорутпушаан, машина бүрүзүн 1500 км эрткенде № 1, а 6000 км эрткен соонда —№ 2 техниктиг ажаалдыга айдып ийидеп эвээш эвес катап киирип турар.

Чурум ёзугаар № 1 техниктиг ажаалдага ийи шаг, № 2 техниктиг ажаалдага бир ажыл хүнү чарыдаттынар турган болза, бистиң септекчилеривис ол үени камнап ап, техниктиг ажаалдаларның хуусаларын дыка кызырганнар. Ам үеде арткан автомашинаалар септелгезинде автослесарьлардан ийи, чолаачылардан үш кижи ажылдап турар. Олар хүн нормазын доктаамал ажырып келген. Моңу барымдаалаш, септекчилерге немелде оналаалдарны берип, ажыл шагын бүрүн ажыглаарын чедип алдывыс.

Тандының «Сельхозтехника» каттыжымышкыны бистиң чагыгларывысты айытхан хуусаазында күүсединсе, темпивис моон-даа дүргедээр апаар. Ынчан автогаражка аңаа туларынга механизатор кадрларны бөш бүрүүгээр четчелеп, кымның кайы трактурга кандыг ажыл кылырын тодарадып алыры чугула. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары моңу ийнги чергенинг айтырыы кылдыр көрүп, мырыңай бөгүн, даарта тарып, чаштырып киирептер болгуже чедир узамдыктырын кээр үүлдер бар. Ынчаарга «Революцияның чалбыыжы» колхозта бо байдал база бир явы. Кижилериниң дүржулгалыын, тракторларның эрги, чаазын барымдаалап тургаш, четчеяашкинин чорудары амдыгаашкан эгелээн. Механизаторлар чазын чедишпейн баарын барымдаалаш, эрткен күзүн колхоз 16 кижини Балгазының механизация училищезинче чорутка. Олар удаас практиказын төрээн колхозунуң ковуларынга эрттирерлер.

Частиң чымыштыг ажы бүгү таладыг белеткелди негээр. Ынчангаш борта чедир кылдыымаан бичии-даа үүве турбас ужуруг. Артельдиң шупту беш трактор хову-бригадаларынга часкы хову ажылдары кандыг байдалдыг эгелээрин даап сөглээри берге болбайнаан. Ол дээрге турлагларының амгы белеткелиндеп-не хамаарыр. Ынчалза-даа турлагаар белеткээри-биле бригада бүрүүзүнден түсвай кижилер үстүнген. Олар хүлээлгезин шагда-ла күүседип киришкеп. Михаил Петровна баштаткан № 1 бригаданың турлаа белеп. Оспаанын олардан үлегер ап ажылдаары арткан.

Артельдиң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылда мал, чер ажылының талазы-биле бедик коргуулгаларын кешкүн чон маңаа чурттап, алаак, шыналарга мал-магазын остүрүп, аргазындан аңын аңнап, үе-шагны эрттирип чораан. Кижилер черниң адын адаарда, оон хевир аянын көрүп турган адаар. Хат-салгынга дайн ышнаң чалгын чыдар хаактар бө черни Бай-Хаак деп адаавывче ала-чайгаар-ла «сүмелей» бергеннер. Таңды-Уула сыныарының эвээшак бө черге Тываның баштайгы суурларының бирээзи Бай-Хаак суур тургустунганындан бээр аяан чылдар арте берген.

Бичии-бичии соңгаларлыг казанак бажыңчыгаштар, оларның чанында мал кажаалары. Эвр-дагыр кудумчужуттар. Кежээлерде кезенектерге отчугаштар имистелдир хып келир. Шаандакы Бай-Хаак суурнуң ниити хевири мындыг. Чылдар шуужуп эртип, чаа амыдыралдың агымы эриктеринче бедип үнүп келген. Бай-Хаак суур тараажы, малчын Таңды районнуң төвү апарган.

Таңды сынының эдектеринде амыдыралдың канчаар чаартыныр, сайзырап турарын сонуургап көөру-биле аян-чорук кылырынче номчукчуларны чалап көрээлинер. Бай-Хаак суур... Биеэзиде ышкаш деп чыртыкпыг каранғы казанакты моон дилээш-даа тыппас. Совет эрге-чагырганың чылдарында мында оруумак школа, район эмнелгези, культура бажыңы, уруглар садтары болгаш магазиннер тургустунган. Оон аңгыда амыдырал хандырылга комбинады, тараа хүлээп алыр механизастатынган пункт, суг дамчыдылга системазы база бар. Бо чылын суурга 560 уруглар өөренир школа, чүнар бажың, уруглар сады, ийи-ийи квартиралыг 15 чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирерин база планда көрүп турар. Ынчангаш бай-хаакчылар боттарының суурун хүн келген үдүм-на улам остүрүп, ону бедик культуранын сууру кылып алыр дээш демисежип турарлар.

Бай-Хаак суурнуң ол-бө талаларынче оруктар шөйлүп алгаш чорүй барган. Олар чоруптар болзувусса колхоз, совхозтарның төптеринге, хову турлагларынга, суг-бараан фермаларынга чеде бээр бис. Оруктарның ийи талазында тараа, кукуруза чалгаан тарылга шөлдери чалыйтыр херлиң алгаш чорүй барган. Ол делгемнерде күчүлүг техниканы башкарып турар оолдарның хөй кезии бөла районга төруттунгеш, өскен аныяктар болуп турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда механизаторлар белеткээринің ажылы чыл келгеш түдүм-на экижин олурар апарган. Эртемниң болгаш техниканың чаа-чаа чедишкиннерин ажыглавышаан, районнуң кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери улуг чедишкиннерни чедип алган. Эң хылаңгыя эрткен чылын таңдыжылар кайгамчык чаагай дүжүттү ажаан алганнар. Күрүненин шыгжамырынга 72 муң тонна Таңдының тараазы киргеп. Ындыг көргүзүгте кым чоргаарланнас боор!

Чер ажылы-биле чергелештир малдың продуктулуг чоруун улам ыңай бедидер даэш орландажышкын соксаал чокка чоруп турар. Малчынналарның, саанчыларның ажылын чинигедир даэш механизацинны ажыглаар талазы-биле база эвээш эвес ажылдар кылдынган болгаш моон соңгаардаа уламчылаттынган турары чугаажок.

Районда мурнакчыларның саны хөй. Ажыл-агыйның ажыы-буруу адырларында улуг-оналгаларын күүсединп турар улут-даа, аныяк-даа кижилер боттарының онаашкан херээнге аксеткилиниң көргүзүп, күш-ажылга бүдүүлүг коммунистиг хамаарылгазын херек кырында көргүзүп турарлар. «Межегей» совхозтуң сургалыг саанчызы Зинаида Бравченковун дугайын республикада дыңнаваан кижи барык чок деп чугаалал болур. «Элегес» совхозтуң мурнакчы хөйнүзү Коржен-оол Санаа чүгле мурнакчы малчын эвес, идепкейлиг хөй-ниитизи. Ону Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга соңгааны элегесчилериниң аңаа бүүрелиниң херечизи.

Районнуң бүгү ажыл-ишчилери партиянның XXIII съезизиниң шиитпирлерин чедишкиннинг боттандырып, Совет күрүнеңиң алдарлыг юбилейин өөрүшкүлүг көргүзүгнер-биле үткүүру болуп турар.

Шаандакы Атамановка суур. Ам ону Кочетово дээр. «Коммунизминиң херези» колхозтуң төвү. Тывада тоогулуг суурларның бирээзи. Маңаа хостуг Тыва республиканың тургустунганының дугайында документтиг хүлээп алган улут хурал болуп арткан. Бо колхозтуң девискээринге алдарлыг кызыл партизаннар ак гвардейжилерге өлүмүг согугну таварыштырган. Бөгүн ол черлерде аскежиктиг амыдырал чечектелген. «Коммунизминиң херези» — районда экономика талазы-биле эң шыырак артельдернин бирээзи. 1966 чылда колхозтуң ниити орулгазы бир миллион ийи чүс муң рубль болган.

Соолгу чылдарда Кочетовода чаа чурттагга бажыңнары, столовая, чүнар бажың, хлеб быжырар чер, машина, трактор септээр мастерская туттунган. Тудуг ажылы фермаларда болгаш малчыннар турлагларында база үзүктел чок чоруп турар. Оон түннелинде чоокта чаа чээрби хире малчыннар чаа бажыңнарже көшкен. Мал кажаалары база дыка хөй туттунган. Бо чылын Кочетовога үш чүс олуттуг Культура бажыңын, амыдырал хандырылга комбинадын тударын планнап тургускан. Район иштинде чурттакчылыг дыка хөй суурлар бар. Оларның шүптүзүнүң дугайын эң кысказы-биле бижип көргүзээр болза хөй-хөй арыннар негеттинер. Совет эрге-чагырга экономикага-даа, культурага-даа ёзулуг үндезин революцияны болдурган.

С. ТУШКОВ.

«Революцияның чалбыыжы» колхозтуң баштаар чери колхоз бүдүрүлгезинде идепкейлиг ажылдап турар аныяктардан бир дугаарында комсомолчу механизатор Михаил Тапышпанны адаан. Бо чурукта аныяк кижиниң амыдыралынга база бир оңзагай болуушкун болган. Чаңгыс чер чурттуглары март 12-де ону суурда көдээ Советтиң депутадынга соңгуп алганнар. Михаил ам кады тракторлар септеп ажылдап турар өөрүнүң мурнунда чоруп, хүн нормазын доктаамал ажырып келген.

Мурнакчыкың чуруун М. ВАЛЕРЬЯНОВ тырттырган.

Бүгү күштү план күүселдезинче

Эрткен чылып республикада үзетпүр бүдүрүлгелериниң, көдээ ажыл-агыйының, чурттагга тудуун харыылап турар улут организациязы — «Тыва тудуг» треэи тудуг-монтаж ажылдарының планын бодунуң күжү-биле-даа, кол керээ ёзугаар-даа күүсеттиэн. Ол ийи көргүзүгүнү түстүзүнда алырга мындыг-дыр: кол керээ ёзугаар—79,6 хуу, ийигизиниң—78,5 хуу. Трестиң бүгү организацияларындан чүгле «Кызыл үзетпүр тудуг» эргелеги

Чаагай сеткилдиг хижилер

Малчыннарның аалчылары

Хүндүүт үүлеин бүдүрүп турар малчыннар аңылының аайы-биле шагның кандыг-даа үелеринде надыр-берт, ырак-узак черлерге чурттаар ушурга таварыжып турарлар. Ынчалза-даа барааннары-биле хандырарга эң чугула айтырыгларның бирээзин болуп турар. Совлгу үеде колхоз, совхоттарның малчыннарын бараан-биле хандырар сорулга-биле кежүүнде автолавкаларны быжыглаан. Оларның чолаачы-садыгжыларынга база-ла белен эвес харыысалга онаашкын турар. Ынчалза-даа Барыын-Хемчик райпозунда чолаачы-садыгны Сергей Семенович Кривченко онаашкан аңылынга кызымак чоруун иөргүзүп турар. Ону «Шекпээр», «Барлык» совхоттарның Улуг Аянгазы, Бичэ Аянгазы деп черлеринде малчыннарга база «Шекпээр» совхозтуң Дөң-Тараин салбырының бүгү малчыннарынга бараан чедирип садыгжавары-биле быжыглаан. Садыгны малчыннарның кол хереглээр бараанизрын кончуг эки билир. Автолавказынга далганны, макарон, вермишельди, даарагныг хөп аймаан, идиктерни, уругаар хептерин, керосинни, эзерлерни, малчыннарга таарыжыр хөлге тудар бичии радиоприёмниктерни үргүлчү чүүрүп алган чоруур.

С. С. Кривченко малчыннар аалдарынга барганда кончуг аалдап-эвилеп. Оларның кимнеген чагыгларын дамдеглеп алгаш, арганыг-ла белэа чагыг бүрүзү ииүсеттинген турарын чедип алырын ораалдажыр киижи. А бир эвес чамдык чагыглар райпо складында бар болза дараазында малырде албан эжиээрин чагыкчыларга сагындырып каар.

Ол 1958 чылдан бээр бо хүннерге чедир садыг аңылынга үзүктеп чөп аңылдап келген. Ай санында бараан саарылгазының планын аңыр күүседип турар. Сергей Семенович бараан сөөртүр машиназынга кончуг камныг. Ол үреливишкинге таварышпаан.

С. ДАГБА-ДОРЖУ.

* * *

Таңды районда «Коммунизминиң херели» колхозтуң малчыннарының амыдыралы хүн бүрүн тудуш-на эжикип овурлар. Мурнунда чылдарда бараан садыг аңыр дээш 40-50 километр черни эртип, хөй үе-шакты халас эрттирип турган болза, ам байдал сыр өскерилген. Малчыннарның аалынга бараанны эжеп садып турар аларганы черле кончуг өөрүнчүг.

Автолавканың чолаачы-садыгжызы В. В. Мельчуков шай, таапкыны, далган, тараапы идик-хөп аймаан болгаш өске-даа чугула хереглелдиг барааның эжеп садып турар. В. В. Мельчуков кадыр-берт орунтарга төрүлбайн малчыннарга дөктаавал аалдап кээп турар. Ол чамдык барааннарны малчыннарның чагыын ёзугаар эжеп садып турар.

Садыгның окаашкан аңылынга ам сетнилдим, садып алынчыларның негелдезинге кичээнгейлиин малчыннарның эскерип билип каапы аңаала таварыгга эвес.

Малчыннарның негелде хомудал зрын хандырып, оларның амыдыралынче кичээнгейни үгланыдырып турарынга харыы кылдыр база Октябрьның 50 чылынга чедишкинниг ушуралыр дээш малчын бүрүзү мал аңылының продуктулуун кедүрериниг күш-ажылчы үлүг-хуузун кичиреер.

О. ДАНЗЫРЫН,
хойжу.

ХООЧУННАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Депшилгелиг арганы ажыглаар

Распотребсоюзтуң баштаар черинбиле күрүне садыының болгаш кооперация садыының ажылдакчыларының профсоюзтар обкому 1966 чылда садыгның депшилгелиг арганы ажыглаар талазы-биле конкурсту Тыва АССР-ниң хереглекчилер эвилелдериниң организацияларының аразынга чарлаан. Чоокта чаа ооң түнелин үндүргеи.

Конкурска 11 райпо, 7 рабкооп, 4 сельпо болгаш 8 кооперация бүдүрүлгелери киришкен.

Эрткен чылдың дургузунда распотребсоюзтуң системазында 40 садыг черлери чаартынган болгаш эде дериттингеи. Оларда заводка ниген чаа хевирииң тускай полкаларын, прилавкаларын, хеп аппарларны болгаш өске-даа дериг-керекселерни тургускан. Ооң иштинде 10 магазинде бараанны садып алыкчылар хостуг шилип алыр кылдыр ажык хевирге эде кылган. Улуг-Хем райпозунуң Хайыракандга көдээ магазинин чаа арга-биле ажылдаарынга саарыштыр тутканы. Ооң чамдык черлерин национал хөө-биле каастап кылган. 5 магазинде хеп быжыкчыларын тургускан, 15 магазинин неделяда дүштеки чапсар чокка ажылдаар кылдыр шилчиткен.

Республикада 70 автолавка малчыннарга болгаш хөвүүң ажылшчыларынге чугула барааннарны үзүктел чок садарын хандырар сөөрүлга-биле ажылдап турар. Сезоннуг ажылдар үезинде ларектарны, аът-биле сөөртүп чедирер садыгны организастаан.

Конкурстуң негелдези садыгның депшилгелиг аргаларын калбартып ажыглаарынче, экономика талазыбиле ажыктыын база шыварын бедидеринче киржикчилериниң кичээнгейин утландырган. Магазиннериниң шөлүн улгаттырып, иштин эде дерээниниң түнелинде садыг черлериниң ниити шөлү 155 дөрбелчин метрге улгаткан. Магазиннериниң техниктиг дериглезинге, капитал болгаш үүрмек септелгезинге үндүрген акша-хөреңги долузу-биле ажыглаттынган.

Чамдык хереглекчилер эвилелдери садыгның депшилгелиг аргаларын ажыглаарының талазы-биле эрткен чылда алган даалгаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Оларга Чөөн-Хемчик, Тожу, Каа-Хем, Таңды, Өвүр, Эрзин райполары, «Чыраа-Бажы», «Элегес», «Тинделге», «Найырал» рабкооптары база респотребсоюзтуң ном садыының кылдыын хамааржыр.

Чөөн-Хемчик райпозу (даргазы И. С. Попов) садыгның депшилгелиг арганы ажыглаар талазы-биле конкурсту Тыва АССР-ниң хереглекчилер эвилелдериниң организацияларының аразынга чарлаан. Чоокта чаа ооң түнелин үндүрген.

Конкурска 11 райпо, 7 рабкооп, 4 сельпо болгаш 8 кооперация бүдүрүлгелери киришкен.

Эрткен чылдың дургузунда респотребсоюзтуң системазында 40 садыг черлери чаартынган болгаш эде дериттингеи. Оларда заводка ниген чаа хевирииң тускай полкаларын, прилавкаларын, хеп аппарларны болгаш өске-даа дериг-керекселерни тургускан. Ооң иштинде 10 магазинде бараанны садып алыкчылар хостуг шилип алыр кылдыр ажык хевирге эде кылган. Улуг-Хем райпозунуң Хайыракандга көдээ магазинин чаа арга-биле ажылдаарынга саарыштыр тутканы. Ооң чамдык черлерин национал хөө-биле каастап кылган. 5 магазинде хеп быжыкчыларын тургускан, 15 магазинин неделяда дүштеки чапсар чокка ажылдаар кылдыр шилчиткен.

Республикада 70 автолавка малчыннарга болгаш хөвүүң ажылшчыларынге чугула барааннарны үзүктел чок садарын хандырар сөөрүлга-биле ажылдап турар. Сезоннуг ажылдар үезинде ларектарны, аът-биле сөөртүп чедирер садыгны организастаан.

Конкурстуң негелдези садыгның депшилгелиг аргаларын калбартып ажыглаарынче, экономика талазыбиле ажыктыын база шыварын бедидеринче киржикчилериниң кичээнгейин утландырган. Магазиннериниң шөлүн улгаттырып, иштин эде дерээниниң түнелинде садыг черлериниң ниити шөлү 155 дөрбелчин метрге улгаткан. Магазиннериниң техниктиг дериглезинге, капитал болгаш үүрмек септелгезинге үндүрген акша-хөреңги долузу-биле ажыглаттынган.

Чамдык хереглекчилер эвилелдери садыгның депшилгелиг аргаларын ажыглаарының талазы-биле эрткен чылда алган даалгаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Оларга Чөөн-Хемчик, Тожу, Каа-Хем, Таңды, Өвүр, Эрзин райполары, «Чыраа-Бажы», «Элегес», «Тинделге», «Найырал» рабкооптары база респотребсоюзтуң ном садыының кылдыын хамааржыр.

Чөөн-Хемчик райпозу (даргазы И. С. Попов) садыгның депшилгелиг арганы ажыглаар талазы-биле конкурсту Тыва АССР-ниң хереглекчилер эвилелдериниң организацияларының аразынга чарлаан. Чоокта чаа ооң түнелин үндүрген.

Конкурстуң бирги черин Чөөн-Хемчик райпозунга тывыскаш, 300 рубльдиң шаңналын бергеи. Үшкү черни «Найырал» рабкоову (даргазы О. Б. Наскыл) эллээн болгаш 150 рубль-биле шаңнаткан.

Конкурстуң негелдерин Тес-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем райполары, Сүт-Хөл рабкоову, Тере-Хөл, Балгазын, Мөңгүн-Тайга сельполар күүсеткээн.

Совет эрге-чагырганың юбилейлиг чылында Тываның хереглекчилер эвилелиниң системазынга садыгның депшилгелиг арганы ажыглаар талазы-биле конкурсту чорудар дугайында доктаалды хүлээп алган болгаш ооң негелдерин ажылдап кылгаш бадылаан.

О. ТОВУУ.

УРУГЛАРНЫҢ ВОЖАТЫЙЫ

Хову-Аксыдан
школа билүңү

Хову-Аксы ортумак школазының пионерлериниң ажыл-ижи солуи. «Чаштайчыдан чалбыыш үнер» деп кыйгырыгныг адаа-биле Октябрьның 50 чыл ойнга турааскаатказын хөй солуң түүлдерин пионерлериниң күжү-биле улуг вожатый Ольга Васильевна Малютина чорудуп турар.

Күскү үеде школаның чанында 43 хадыңнарны, 40 дээ ыт-кадын пионерлер болгаш комсомолчулар олуруткаш, «Алдын күс» деп түрлчи слётту эрттиргеи болгаш Таңды-Ууланың эдектеринче ийи хонукта похолтаи чораан. Ольга Васильевна каяа-даа уруглар-биле кады, оларга арга-сүмени берип, оларны башкарып чоруур.

Хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг, эки өөредилгелиг 20 пионерни ВЛКСМ-ниң хүрээлеңинге киирип алган. Ыпдыг бедик ат дээш школачы бүрүзү чүткүлдүг өөренир, идепкейлиг хөй-ниитичи болуксаар болгай. «Ленинчи сылдыстар чырыын-на» деп чарыштың үүлүнделгелин докгаамал үндүрүп келген. Дөртку классчыларның Лиза Чайкина аттыг отряды тиилекчи болган.

Районуң школачыларының бөттүүшүнге үран чүүл көрүдлеңинге киржири-биле созуң программалыг концертти уруглар белеткеп турар. Мартының 23-те болур школаның алдар-ады дээш байырлалга белетеңнип, аныяк чурукчуларның делгелгезин кылган. Ольга Васильевна болу чуруур болгаш ук ажыды биллиглиг организастаи шыдаан.

Чедиги классчылар акша ажылдап тыпкаш, демисежии турар Вьетнамче ийи белекти чоруткан. Интернационалчы найыралдың клубуун организастаан.

Бүгү-Эвилелдиң «Зарница» деп шериг оюнунга Аркадий Гайдар аттыг пионер дружиназы киришкеш, Москваже лыңнадыг бижээн. Шериг албанныг ада-иелер Соловьев, Захаров пионерлериниң шериг оюнун удуртканнар.

Эш Малютиза—Таңды районда эки ажылдыг пионер вожатыйларының бирээзи, мичээнгей аныяк уругну республиканың чырыдыышкын министерствозунуң болгаш районуның хүндүлел бижиктери-биле каш удаа шаңнап кезеп.

Вожатый кижи аныяк ленинчилерниң кижизидикчизи болгаш организакчызы болуур. Уругларның ажыл-керектери аларның бүгү талаалыг сайзыралынче, коммунизми тургузуушкунунга идепкейлиг киржириичe угланган турар үнүүлүг. Пионерлер дээрге комсомолдуң төлептиг салгалы-дыр дээрин ВЛКСМ-ниң XV съездизиниң документилериниң чугаалап турар. Ольга Малютина ук сорулгаларны амыдыралга боттандырары дээш бүгү күүнү салып ажылдап турар. Пионер вожатыйлары —база-ла чугула болгаш хүндүлүг ажыл.

О. КОРОДА.

Хову-Аксыдан Анатолий Зубов бешки класска өөренээ чогуур программада көрдүнген музыканы безин бедик мергежилдиг ойнап турар. Маңаа башкы классының башкызы Иван Семищев улуг рольду ойнаан.

Фортепьяно классының башкызы М. А. Гусарова өөренекчилерге бижыг билигнин берип, хөй-ниитиг ажылынга идепкейлиг киржип турар. Бо чуруктa башкы М. Гусарованың өөренекчиниң билиин хынаан орарын көргүскен. Пианинода үшкү класстың тергиин өөренекчизи Люба Коваленко ойнап олур. Тааланчыг музыка доозулган соонда, башкы мынчаар чугаалаан: «Люба, дүүгүзүнден эки ойнадың, ам-даа катапта, эдиктир ойнап өөренип ал, удаасе академиктиг концерт болгай». (Үстүнде чуруктa).

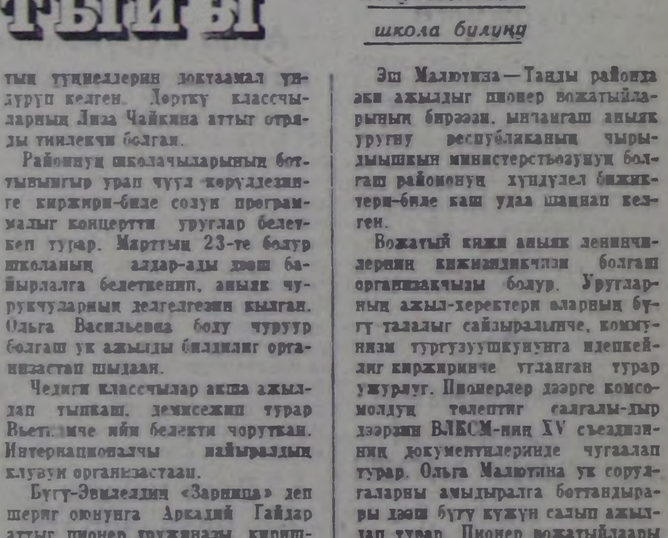
* * *

Коммунист Танеья Филипповна Пазина — педагогика аныяынга 22 чыл иштинде үзүктел чок ажылдап келген хөөчүн башкыларның бирээзи. Ол ам Хову-Аксы суурда сес чыл школазының эге классчар башкызы болгаш школаның өөредилге эргелекчизи.

Хөй чылдарда чыгдынган байлак дуржулгазын аныяк башкыларга күзелдин-биле дамчыдып берип турар. Школага өөредилге-кижизидилгелиг ажылды акижидеринге оон киирген үзүү улуг. Чогум-па оон ужурунда ук сес чыл школазы Таңды районда дээре ажылдыг школаларның санынга киргеи. Бо хүнчерде школаның ада-иелер-биле харылзаазы кажангызындан-даа эки тургустунган.

ЧУРУКТА: башкы Т. Ф. Пазина өөренекчилерниң кыдыраштарын хынап орары.

А. АЙРНИҢ фотозу.

Күзелин чедип алганнар

Чаа-Хөл суурда үлетпүр барааннар магазинииниң коллективиан 1966 чылдың эгезинде «Коммунистиг күш-ажылдың коллективи» деп хүндүүт атты чедип алыр сорулганы салганнар. Магазинниң эргелекчизи С. Мишина, садыгжылар Г. Пономова, Е. Непомнящая олар салдынган сөрулганы чедип алыр дээш чаңгыс эпсеткил-биле шудургу ажылдап эгелээннер. Чонга, бараан бөлүр хүлээлгезин болдунар-ла арга-биле күүсетпишаан, совет садыгның культуразын бедидеркинче иол ииичээнгейни салып келгеннер. Магазинниң иштн үргүлчү арыг-силиг турар. Барааннарның өртээн, дугаарын тода айтып биизээн. Садыгжылар чогуур үе-шагында магазинини ажыдып, садып алыкчыларны наман-даа манатпайн турарлар. Ай, квартал санында бараан саарылгазының планын ажыр күүседип келгеи. Б. Орай-оол садып алыкчыларга ээлдек-эвилең. Үнүүшкүннүг садыгны база организастап келгеи. Ол мурнакчы садыгжыларга санады берген.

Районнуң садыг четкилериниң ажылында четпес талалар база бар. Эрткен чылын садыг четкилериниче янзы-бүрү чылдагааннар-биле 472 ажыл хүну үзүлген. Ол дээрге 15 муң рубльге деңнежир караже-дыр. Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар черииң негелдезиниң кошкаа-биле аш-чем кылдыраанның шыкары кончуг куду болуп турар. Ашшалылчызы деп бедик атты тывыскан.

Ол ышкаш үлетпүр бараанныр магазинниң садыгжызы Б. Орай-оол

ШЫН

1967 ч. март 17

Дөртүү арын

ДАШТЫКЫДА

Тураскаалды камгалап арттырар болган

ЛОНДОН. (СЭТА). Лондонуң Клеркенуэл грин кудумчузунда «Маркстың тураскаал библиотеказын» камгалап арттырар дээш демисел тиилеп үнген. Бо үүе чылдың эгезинде «Искра» солунну В. И. Ленин аңаа редакторлап турган.

Ук бажыңның төөгү талазы-биле онза сонуургалды хайыктырып турарын барымдаалаш, курувелиг камгалалыңга алыр деп, Улуг Лондонуң чөвүлелиниң айтымышкыны чуртталга тудуунуң чинистерествозу бадыткаан.

«Маркстың тураскаал библиотеказы»—чүгле В. И. Ленинниң ады-биле болгаш «Искра» солуп-биле эвес, харын англи ажылчын шимчээшкинниң хөгжүлдезиг-биле, тараачыннар холбээшкиннери-биле, парламент реформалары дээш радикалдарның демисели-биле, чартис шимчээшкини-биле, англи социал-демократтарның башгайы пок-чогаал үндүрүлгезери-биле холбаалыг чугула төөгүлүг тураскаал-дыр.

Улуг Лондонуң чөвүлели бо бажыңны күрүне камгалалыңга алырын эргежок чугулаазын мурнунда-ла чүүдүгүүнүп турган-даа болза, Лондон чанында Ислингтон хоорайның эрге-чагыргалары бүгү кварталды чаарты тударының үезинде ону өскээр көжүрүмү бодап турган. Ам ол план эскерилген. Библиотеканың директору, сураглыг хөй-ниитичи, ажылдакчы Эндрь Роштейн болгаш Совет Эвилели-биле кулътурлуг харылзаалар ниитилели бо бажыңны хевээр арттырганының талазы-биле улуг ачы-хавыналыг болган.

Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле

КОЛОМБО. (СЭТА). Совет Эвилелиниң акша болгаш техниктиг дузаламчызы-биле Коломбодан ырак аверте туттунган дугуй заводун ажыглалга киирериңге белеткеп турар. Автомобиль камералары ол будурулгениң конвейериниден үнүп эгелээн, баштайгы дугуйларны бүдүрүп үндүрген.

Анголада патриоттарның чедиишкини

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Анголаны хостаар дээш улусчу шимчээшкинниң партизан отрядтары 1966 чылда ийи муң ажыг дайынчы операцияларны чоруткаш, 1610 португал солдаттарны, офицерлерни болгаш унтер-офицерлерни чок кылган.

Анголада чөөн талакы фронтунуң ажыттынганы 1966 чылда португал колонизаторларга эң-не аар согуушкун болган. Ол фронтуда дайынчы хемчеглер улусчу шимчээшкинниң партизан отрядтарынга чоннуң массалыг киришкининиң ачызында дүрген калбарып турар.

Араб күрүнелерниң камгалалының каттышкан чөвүлелиниң шиитпирлери

КАИР. (СЭТА). Араб күрүнелерниң камгалалының каттышкан чөвүлелиниң чоокта чаа болуп арткен сессиязы Иорданияга каттышкан командылалдың бюджединден акша хөрендилер бөзрин соксадыр болгаш Израиль-биле кызыгаарлашкан чүрттарга— Сирияга, Ливанга база Палестинаның хосталга армиязынга ол акша хөрендилерни үлеп бөзр дугайында шиитпирни хүлээп алган. Аэродромнар тудар талазы-биле Иорданияга сан-хөө дузаламчызын соксадырын болгаш ол сорулгага түскайлаан акша хөрендилерни каттышкан командылалдың планнарын боттандырарыбиле Сирияга, Ливанга болгаш Палестинаның хосталга армиязынга түр авансы кылдыр бөзрин база шиитпирлээн. Каттышкан командылалдың планнарынга Иорданияның ролюн Палестинаның хосталга армиязы күүседир апаар. Чөвүлелиин 11-ги сессиязын 1967 чылдың июль 4-те чыылдырар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Вьетнамдан медээлер

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның улус армиязының агаардан халдаашкынга удур кежектери март 15-те база бир америк самолёттуг дүжүр аткан. Ынчангаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының девискээрининг кырынга дүжүр аттырган америк самолёттарның ниити саны ам 1725 четкен.

• • •

Бо чылдың январьдан эгелээш Каттышкан Штаттар Мурнуу Вьетнамче 30 муң шериг албанныгларны чоруткан, ынчангаш Мурнуу Вьетнамда америк шериглерниң саны ам ниитизи-биле 418 муң чедип турар.

Совет-мали дугуржулга

БАМАКО. (СЭТА). Радио дамчыдылгазының программазын солчуруп, а ол ышкаш техника талазынга кады ажылдажылганы көрүп турар совет-мали дугуржулгага Малиниң найысылалынга ат салган. Мали радиозунуң директорунуң медеглээнин ёзугаар алырга, ук дугуржулга ийи чүртту каттыштырып турар хөй талалыг харылзааларны быжыглаарынга, а ол ышкаш совет болгаш мали улустарның чоокшулажырынга идил бөзр.

Индияда демократтыг шимчээшкиннерниң киржикчилерин хостааны

ДЕЛИ. (СЭТА). Барыын Бенгалия дээр индий штаттың чазаа аъш-чем хандырылгазын экижидер дээш кампанияга болгаш өске-даа демократтыг шимчээшкиннерге киришкен дээш буруудаттырган кижилерге удур бүгү суд херектерин соксадыр дугайында шиитпирни хүлээп алган дээрзин «Пэтриот» солун дынагкан.

Кара бажыңга үзүктелиишкин чок олуртур дугайында дүрүмге үндезилээш, хоругдаттырган бүгү кижилерни хостап үндүрер дугайында айтыышкынны чазак база берген.

Л. Джонсоннуң чугаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Янзы-бүрү чүрттарның чорудул турары тайбынче чүткүлүг хемчеглер тураажок, Соңгу Вьетнамны бомбалаар чорукту канчап-даа кошкадыр арганы бербес мен деп, АКШ-тың президентиин Джонсон медеглээн. Теннесси штаттың хөөйлу үндүрер хуралының кежигүннериниң мурнунга Нашвилл хоорайга чүве чугаалап тургаш, ВДР-ни америк ужар күүлүг бомбалап турарын агартыр дээр бодунуң мурнундагы «чылдактарын» ол дапкырлап турган.

• • •

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк демократияның 100 ажыг чыл мурнунда ажылдап кылдынган принциптери бо хүнге чедир боттанмаан деп, президент Джонсон Нашвилл хоорайга кылган чугаазынга медеглээн. Күрүне эргелелиниң чорудулгазынга кандыг-даа америк кижиниң киржилгезин чок кылып турар ылгай көрүүшкүнүүр моондактарны чок кылырын бо хүнге чедир орадлажып келген бис: америк күрүнениң үндезилекчилериниң ол күрүне тыптып келириниң ырак мурнунда-ла бодап тыпкаңы дыка хөй чүүлдер бо хүнге чедир боттанмаан, ынчангаш ону кажан-даа бүрүн күүседип шыдавас боор бис деп, Л. Джонсон медеглээн.

Найыралдың керээзи

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиказы биле Герман Демократтыг Республиканың арасынга найырал, мады амылдамылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында керээзге ат салыышкыны Варшавага байырлалдың байдалынга болган. Ийи аксы-дуңма улустарның аразында найыралды быжыглап база бүгү талалыг үезин ыңайгы мады амылдамылгага бымыг үндезинни тургузуп турар бо улуг ушур-дузалыг, чугула документиге ат салганнар болза: польша талдан — Польшаның Каттышкан амыйчын партиязының Төп Комитединиң бирги секретары В. Гомулка, ПУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң даргазы Ю. Циранкевич, немец талдан — Варшавада албанның аян-чоруун кылып чоруп турар Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң даргазы В. Ульбрихт, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы В. Штоф. Керээге ат салган соонда эштер Владислав Гомулка биле Вальтер Ульбрихт чугаалар солушкан.

Амыйчыннарның болгаш тараачыннарның тайбыңга ынамшыдыг баштайгы герман күрүнезиниң үндезилеттинген үезинден бөзр Польша Улус Республика биле Герман Демократтыг Республиканың аразында тургустуунган найыралчы харылзаалар, боттарының политиказынга база барыын-герман адаанзырак чорукка болгаш милитаризмге удурланнити демиселге ПУР-нуң болгаш ГДР-ниң удуртулга болдуруп турары социалистиг интернационализмниң принциптери, а ол ышкаш Потсдам дугуржулгаларын күүседиринге ийи күрүнелериниң чаңгыс аай туруму 20 чыл хуусаада чарган керээниң үндезинни болуп турар.

Ийи күрүнелерниң амыдыралчы эрге-амыптарынга керээниң хамаарыштырган база бир кол чүүлү болза, Одер-Нейсе ныызыгаарларының база ГДР биле ГФР-ниң аразында ныызыгаарның бузулбазының дугайында бадыткаашкын болуп турар.

Керээ чүгле ПУР-га болгаш ГДР-ге эвес, харын база бүгү Европаның улустарының айыыл чок чоруунга, социалистиг чурттарның бүгү дем каттыштырылгазынга аажок улуг үмүр-дузалыг болгаш чугула болуп турар.

КАЙГАМЧЫК-ЛА МААДЫР ЧОРУК ОЛ!

(ЧЕХОСЛОВАК КОММУНИСТИҢ ЧУГААЗЫ)

Австро-венгр шеринниң солдады чех Рудольф Гаек 1916 чылда орустарның холунга кирип туттурган. 19 харлыг бызанчы Россияга революсчу шимчээшкинге болгаш хамаатты дайынынга киржи бээр мен, ооң черечиэ боор мен деп чүвени дүжевээн-даа. Орус революцияже кирер орук Киевке болган ажылчынналарның митингизинден эгелээр деп чүвени ол бодаваан-даа.

— 1918 чылдың эгезинде Киев чоогунда Дарницага Кызыл Шеринниң бир дугаар отряды чедип кээрге оске чех өөрүм-биле кады оларга каттыжып кирген мен. Ол үе дээрге — революсчу Россияны бүгү талдан — иштикиннин-даа, дашты-кынын-даа дайынналары долганыр күржап келген үе ол. Революцияны камгалаарының кара чаңгыс аргазы — дайынарга удур винтовканы холга туткаш демисежири турган — деп, эш Гаек чугаалаар.

1918 чылдың февральда Рудольф Гаек кызыл шеригниин хевин кеткеш, эгинге винтовканы чүктээш, Одессаже чорупкан.

Ол Екатеринославльге (Днепропетровск) орустардан болгаш чехтерден кызыл гвардейжилериниң отрядтарын организастап тургускан болгаш Знаменка аданга немептерге удур, Оренбург чоогунга генерал Дутовтуң ак гвардейжи отрядтарынга удур тулчушкуннарга киржип, Ортаакы Азияга, Украинага, Россияның Мурнуу-чөөн чүгүнге Совет эрге-чагырганы тургузар дээш Кызыл гвардиянның кезектеринге эрес-маадырдыг демисежип турган.

1919 чылдың кыжынында Рудольф Гаек Киевке чедип келгеш, Россияга турган чехословак шериг кезектеринге «Правданы» тарадып парладырынга улуг үлүг-хуузун киирген, ол ышкаш Киевке чехословак коммунистеринниң клубунуң даргазы турган.

— Киевке мен бир-ле дугаар Ленининиң «Пролетар революциязы болгаш ренегат Каутский» деп ажылын номчаан мен — деп, эш Гаек сактып чугаалап турар.—Ол өндүр улуг ажыл мени бодумга шын оруктуылап-ла шилип алганымны кажан кезээде шынзыктакан.

1919 чылда Коминтерниниң чажыт шиитпирин ёзугаар жандармарның болгаш полицейжилерниң истеп суруушкунүнден дезип, Украинаны, Румынияны, Югославияны болгаш Австрияны тавартыр Рудольф Гаек улуг эвес болүк чех коммунистер-биле төрээн чүртүнге чаныш келген. Эш Гаек Чехословакияга Аныяктарның коммунистиг эвилелин тургузарынга улуг-хуузун киириштирген, чөөн социал-демократтыг партияның хүрээлелиниге идепкейлиг ажылдап турган болгаш 1921 чылда Чехословакияның Коммунистиг партиязының хүрээлелиниге кирген.

Бис Праганың Незамислова кудумчузунда эш Гаектың бажыңында олур бис. Хоорайның кырында кежээ душкен. Эш Гаек ам 70 харлыг, бо назынның дүргузунда ол кымнарны корбээнил база кандыг болуушкуннарга таварышпаан дээр силер, ол дугайын улуг өөрүшкү-биле сактып чугаалаар. Рудольф Гаек В. И. Ленинни караа-биле көрген, ооң революсчу сөстерин херек кырында дыннаар аас-кежиктиг болган хөй-хөй кижилерниң база бирээзи.

...Ол Коминтерниниң III конгрезинге болган. Ол 1921 чылдың июнь 22-де Кремльдиң Георгиевск залынга ажыттынган. Ленин ол конгресске чаа экономиктиг политиказже шилчиринниң дугайында илеткелзя кылган. Орус болгаш бүгү делегей пролетариадының башкыны индирге үнүп кээрге, олурганнар үзүктел чок удур адыш часкаашкыны-биле динмиттиг уткаан. Доңгун эвес, эвилеп-ээлдек чан-биле ооңурган соксаарын Ленин дилээн—деп, Гаек сактып чугаалады. Кажан шуут шыпшын апаарга, ол ам-на чугаалап эгеледи. Төлээлер улуг кичээнгей-биле дыннап органнар. Ленининг кандыг-даа дүвүрээлин чок, ынчалза-даа чугула кичээнгей-биле чугаалап турганын олар көргеш, кайгамчык-ла магадааннар. Ленин ораторлуң тринбуназынга эвес, а ооң ийинге турун алгаш чугаалап турган. Чамдыкта ол ийи-үш базын бурунгаарлап-даа көөр, ооң бир хире минута болгаш турган черинге дедир чеде бээр. Ол тапты-ла бир шак дургузунда чугаалап келген. Ильичиниң чугаазы төнери билек-де адыш часкаашкыны база катап диниттедип үнген.

Чапсар үезинде төлээлер шайлап турган. Бүгү чехословак аштерим-биле чыңгыс столга олурдувус. Ленин чедип келди. Бир хостуг олут барын көрүп каан, ол бистин-биле кады олурупту. — Эш Ленин кымның-биле, чогум чүнүң дугайында чугаалашканын дыңнаваан мен— деп, Рудольф Гаек сактып чугаалады. —Чүге даярге мен алаан озалаан олурган мен. Мен чүгле Ленинни, чүгле ону топтап көрүп ордум. Ол бистиң-биле эш-өөрүвүс бот-боттарывыска дег чугаалаштыр. Аңаа-ла бодүүн ёзу-биле, ажылчылер дег чугаалаткан. Оон бичии болгаш хүнүнүң база бир чугула айтырыгларын шиитпирээри-биле канцелириязынче чорупту. Ынчан мен Ленинни соолгу катап көргенин ол. Ол минуталарны бүгү назынымда утпас мен, сактып чорүүр мен».

Коминтерниниң конгрезинин дугайында улуг эвес белеткени төлээдерге үлеп бергилээн. Рудольф Гаек «Коминтерниниң үшкү конгрезинин дугайында» деп кызыл бижиктиг, алдын чүрүктүг бичии ламка аяктыг шилип алган. Ол үнелиг белек ында бар.

— Бо аяктыгапты көрген санымда-ла Коминтерниниң III конгрезинин болгаш эш Ленининиң дугайын сактып, бодап көөр мей—деп, хоочун коммунист чугаалады.—Мен Россияга хамаатты дайынының дугайын, Кызыл гвардияның болгаш Кызыл Шеригниң отрядтарынга өрүс болгаш чех эштерим-биле демисежип турганымны сактып көөр мен. Аъш-чүү, соок бүргеп алган Россияга пролетариат канчаар демисежип турганын чоргаарал-биле бодап көөр мен: кайгамчык-ла маадырлыг чорук-тур ийин ол! Орус революция болгаш Ленин бүгү делегейге кижи бодап, сактып четпес төөгүлүг чаа амыдыралын өрүүн ажыктан. Улуг Октябрь революсчу үзел-бодалдарны улам өөскүдеринге, бүгү делегейниң ажылчын шимчээшкинин хөгжүдеринге кайгамчык улуг салдарны чедиргеп. Бижи төрелгетеннин төөгүзүнге Улуг Октябрьның социалистиг революциязы ышкаш ыңдыг төөгүлүг болуушкун, аңаа деңнеп дег болуушкун кажан-даа туруп көрбээн.

Татьяна МАРТЫНОВА,
СЭТА-ның корреспондентизи.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ 50 ЧЫЛА ОЮҢГА

УАЧД-де

Совет эрге-чагырганың 50 чыл болдур оюңга уткуштур бистиң чүрттүң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң Москва хоорайда делгелгезинде «ССРЭ-де үрезин шынары хынаар ажыл» деп чаа павильонну ажыктаан. Совет эрге-чагырганың чылдарында бо ажыл ханчаар хөгжүп келгенинин, сөөлгү чылдарда бо ажылдың талазы-биле кылдынган эң чаа техниктиг херекселдериниң дугайын бо павильонда делгээн чүүлдер көргүзүп турар.

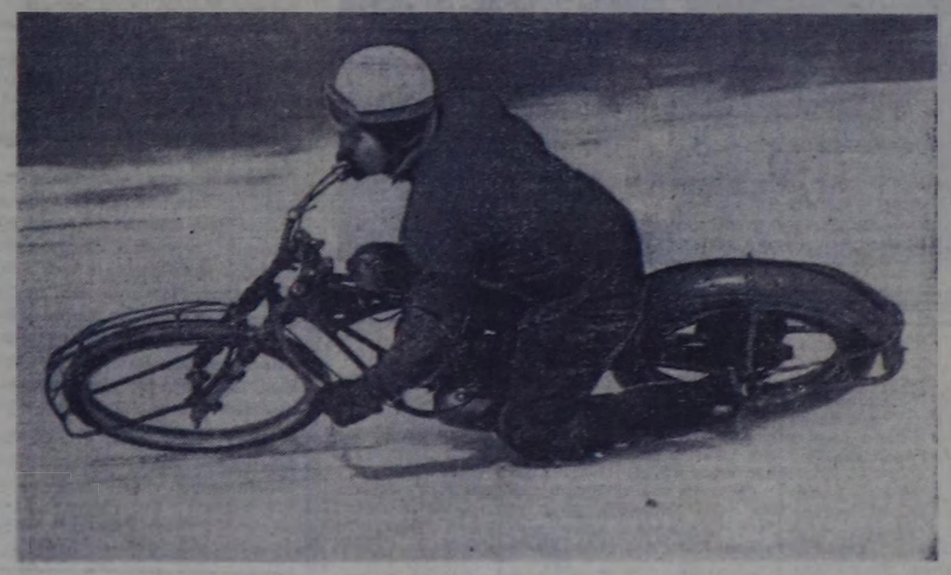
Тывадан келген бөлүк экскурсантылар-биле кады ол чаа павильоннуң башгайы залынга кирип келдивис. Бежен чылдар дургузунда бо ажылдың ханчаар хөгжүп келгенин көргүзүп турар стенділер, таблицылар, диаграммалар. 1917 чылда бистиң чүртүвүскә үрезин шынары хынаар 50-не станция бар турган, а ам 3500 четкен. Үрезин шынары хынаар эң чаа 50 херекселди ажылдадып турган, көрүкчүлерге көргүзүп отурар. Ол херекселдер бо ажылдың шынарын экижиткен болгаш куш-ажылдың будурукчулуун 3—4 катап бедиткен. Тывадан келген тараажылар кадыл калган болгаш бичии үрезинчер аңгылаар РКФ-1 деп херекселди ажок сонуургаанчар. Ол чаа херексел үрезинниң улуг-бичезин аңгылаар ажылды хол-биле кылырындан беш катап дүрген кылып болур. Ажылдың төнге бергенин медээлээр сигнал ол херекселде бар. Ол чорук элээн каш аңгы-аңгы ажылдарны кылыр аргаяы бээр. Үрезиниң шынарын хынаар кижиниң ажылынга таарыштыр кылган шимчеп турар столчугаштарлыг, сандайларлыг, үлүүгүрелерлиг улуг стол база солун. Үрезинниң өзүүлүк хынаар чаа херекселдер база бар.

• • •

Саанны чымчак сандайга олуруп алгаш, электри кнопказын базыптарга, ооң саар дээш шээ боду-ла чедип келир. Ол инектиң эмиглеринге электри саалда херекселин кедирип каап, өске турушка сандайы-биле чүүрүүп келгеш, ооң электри кнопказын базыптарга, дараазында шээ база боду-ла чедип келир... Ол чаа УДА-24 деп марканың «Комсомолка» деп одаан электрлиг саалда агрегадым бөлүк хөй-ниити конструкторлар чоокладып кылган. Ол дээрге, бедик будурукчулуг болгаш үредбес кылдыр кылган автоматчыткан элээн каш бөлүк агрегаттар-дыр. Бо чаа агрегат эрги электри саалда агрегаттары дег эвес, а инектиң эмиглерин саарының мурнунда дыка каммыг чуп, чымчадыр судбап турар, инектиң шимчээшкиннерин билир болгаш ону шугулдатпас агрегат болур. Бо бүгү ажылдарны ол боду кылыр.

Бо чаа саалда агрегады-биле бир шак иштинде чүс ажыг инекти саал болур. Тывадан келген бөлүк экскурсантылар бо чаа саалда агрегадымдам аңгыда, РКС-3000 деп (Куйбышев областың Сызраньда комбайн заводунга кылган) мал чеми тарады дажымыр херекселди база сонуургап көргеннер. Ол херексел бир шак иштинде 10 тонна чедир мал чемин тарадып болур. Ол херекселди база чаңгыс кижи башкарар.

М. ЛАРЬКИН,
УАЧД-ниң улуг экскурсоводу.

Кызылдың, Абаканның, Минусинскиниң, Сарыг-Септиң мотоциклистери республика найысылалында культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында сеп суумун доңгунга ам келир воскресеньеде чыглып келгеш, улуг маргылдааны эрттирерлер. Аңаа белетиненип турар мотоциклистерни хүн бүрү көрүп болур.

ЧУРУКТА: Кызылдың спортчузу В. Романов белетнел үезинде. В. УКОЛОВТУҢ фотозу.

Республиканың одаар чүүлдер сайгарар конторазы бажыңга чедирбее кылдыр сатка хөмүр даштың квитанциязын 1967 чылдың март 15-тен май 1-ге чедир эде данзылаарының дугайын Кызыл хоорайның чүрттакчыларынга дыңнадып тур. Айтыкан хуусаада квитанциязын эде данзылаттаан хамаатылар хөмүр даш алыр эргезин чиирер база бар квитанцияларны күш чок деп санаар.

Квитанциаларны Кызылда Оюн Бүрседи кудумчузунда № 4 бажыңда эде данзылап турар.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Республиканың одаар чүүлдер сайгарар конторазы бүтү организацияларга, будурулге, албан черлеринге, совхозтарга болгаш колхозтарга 1967 чылын хереглээр хөмүр дашка керээни март 25-ке чедир чарарын дыңнадып тур.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Кызыл хоорайның чүрттакчыларын 1967—68 одалга сезонунда хереглээр сортулуг хөмүр дажын бо чылдың апрель 1-ден июль 15-ке чедир бажыңынга чедиртип алыры-биле республиканың одаар чүүлдер сайгарар конторазынан садып ап болурун дыңнадып тур.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Кадзэ амыл-агый культураларын эки-тура-биле камгаладырының керээлерин Күрстрахованиениң инспекциялары-биле чарыңар.

Тарылга шуурган, долу, соок, үер болгаш өске-даа чайгаар болур халаптардан елген азы үреллеген таварылгада камгалаткан түңүн Күрстрахование эгидип төлээр.

1967 чылдың дүжүдүн камгаладырының керээлерин тарылга эгелээриниң бетинде чарар.

Камгалап керээзин чарары-биле Күрстрахованиениң инспекциязынга базар.

КҮРСТРАХОВАНИЕ ЭРГЕЛЕЛИ.

Хостуу-биле эргилип турар чээшкиннериниң талазы-биле ойнаашкынларының ийи тиражтары 1967 чылдың март 30-да болуруун билир бис.

1947 чылда үндүрген Күрүненің 3 хуулуг иштики ойнаашкынының чээшкиниинің бир разрядынга 465020 рубль ниити түңнүг 8500 ойнаашкынынар таваржыр.

1966 чылда үндүрген Күрүненің 3 хуулуг иштики ойнаашкынының чээшкиниинің бир разрядынга 512560 рубль ниити түңнүг 9400 ойнаашкынынар таваржыр, ооң иштинде:

Ойнаашкынынарның хемчээли	1947 чылда үндүрген Күрүненің 3 хуулуг иштики ойнаашкынының чээшкиниинің бир разрядынга дүшкен таварлар ойнаашкынынарның саны	1966 чылда үндүрген Күрүненің 3 хуулуг иштики ойнаашкынының чээшкиниинің бир разрядынга таваржыр ойнаашкынынарның саны
5.000 рубль	2	2
2.500 рубль	5	5
1.000 рубль	25	20
500 рубль	80	109
100 рубль	700	750
40 рубль	7688	8514
Каттышкан	8500	9400

Хамаатылар! Облигацияны садып алгаш, 40-тен 5.000 чедир рубльдың ойнап ап болурунарны утпанар.

Хостуг эргилип турар чээшкиннериниң облигацияларын садып алынар!

Ойнаашкынынарның тиражтарынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНО

МАРТ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Чаа киночылынды 10, «Ярость» 11.30. «Константин Заславов» 1.30, «Ону эки билир турган мен» 3.30, 5.30, 7.30, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шивээже чагдаар аргамон» 2.30. «Нисее» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ийилээм хөвүда» 9.30, 3.10. «Угбазы» 11.30, 1.20, 5.10, 9.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Стряпуха» 3, «Дмазта чүгле кыстар бар» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

С. ТОКАНЫҢ

март 17-де

„БОТТАНГАН КҮЗЕЛ"

деп шиизи болур.

Шии кежээкинин 7 шакта эгелээр.

Касса эртенгиниң 10 шактан эгелеп ажылдаар.

Коллективтиг чагыгларны хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

УДАВАС

Луговая станциязын утпа!

деп уран-чечен кинофильмни республиканың экраннарындан көөр силер.

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуг 24-63, редакторлуң орнаакчыларының 35-24, 25-38, харылысалгалыг секретарьның 23-35, партийже амыралга киржиниинің 23-54, агитация болгаш пропаганда киржиниинің 37-13, сөөлге ажыл-агый киржиниинің 21-47, үлегерлер киржиниинің 22-64, чагаа, ажылчыг болгаш кежээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш амыралга киржистериниң киржиниинің 21-27, иштики информация киржиниинің 20—60, бухгалтериязының 31-75, корректорларының 27-41. Солун келгейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01044.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢДАР!

1925 чылда үнелеп чыккан

ШЫН

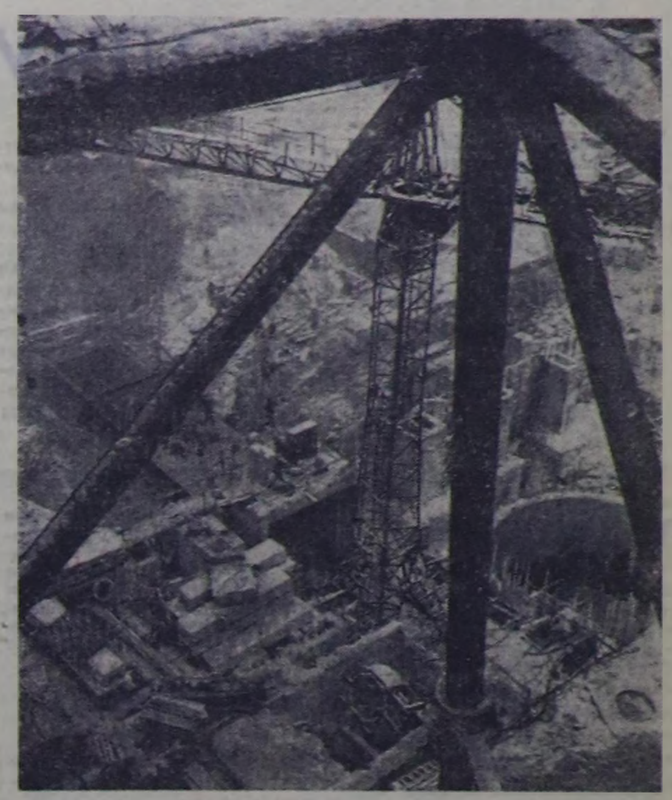
СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАРТ 18 СУББОТА № 65 (6702).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫГЫНА

УЛУГ ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

Барыын Сибирьниң металлургия заводу продукциязын бербишаан, улаштыр түттүнүп турар. Чаа цехтер болгаш бүдүрүлгелер мында чыл бүрү ажытталда киирип турар. Амгы байырлалдыг чыл оңза «дүжүттүр» болур. Дыка хөй бүдүрүлге цехтерин немей тударын тудуттулар доозар деп турар.

ЧУРУКТА: ийиги домна суутузуунуң тудуунда.

А. КУЗРИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Көдээ болгаш суур Советтери

Чер-чер Советтериниң системазында аъш хөй санныг болгаш массалыг звено — көдээ база суур Советтериниң ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзыраңгайжыдарының калбак программазы СЭКП ТК-ның чоокта чаа хүлээп алган тускай доктаалында тодаратты берилген. Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтери боттарынга хамаарыштыр турар девискээрлерге ну-руне эрге-чагыргазының дээди хевири, күүседикчи органнары болбушаан, ниитилел амыдыралының чугула-чугула сорулгаларын шиитпирээр, чоннуң үргүлчү өзүп турар материал-культурлуг негелделерин долдур хандырар талазы-биле улуг организакчы хемчеглерни боттандырып келгенин ол доктаалда демдеглээн.

Коммунистиг тургузуушкунуңуң өндүр чаагай сорулгаларын амыдыралга боттандырар, ажыл-агыйны эргелеп башкарарыңга ажылчы чоннуң идепкейлиг хаара түдар дээш, боттарының организас-массалыг болгаш кижизидилгелиг ажылын амгы үениң бедик негелделерин-ге үүлдештир сайзыраңгайыдып, эки түңнелдерни чедип ап турар көдээ болгаш суур Советтери бистиң чуртта, ооң иштинде бистиң республикада эвээш эвес. Ооң тодаргай чижээн дараазында ийи Советтиң ажылчорудулгазындан-на көрүп болур. Барыын-Хемчиктө «Большевик» колхоз чоокна чедир-ле хомудангай ажыл-агый турган. Ук колхозту ындыг байдалдан дүрген үштүп, мурнакчыларның дөңнелинге чедирер дээш, Эрги-Барлыг көдээ Совединиң күүскому (даргазы эш С. Ш. Иргит) бодунуң доктаамал комиссияларының, түс-түс депутаттарының болгаш хөй санныг активчилеринiң ажыл-чорудулгазын идепкейжиттишаан, ында партия организациязы болгаш колхоз баштаар чери-биле бир дөнниг ажылдап турган, колхозчу массаның бүдүрүлгечи идепкейин өстүрүп шыдаанының ачызында ол колхоз ам республикада мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи апарган.

Бодунуң чиңгине херээ — улус өредилгезин, кадык камгалалын, культура одагларын удуртурунче ол көдээ Совет доктаамал ниичээнгей салып келгени-биле ында школа, уруглар ясли-сады, эмнелге салбыры, көдээ клуб, библиотека база-ла чедиишкинниг ажылдап турар.

Ол ышнаш Таңды районнуң Межегей көдээ Соведи (күүскөм даргазы эш Г. Д. Ковинская) бодунуң ажылын мурнукузундан элээн эжиктикен. Советтиң доктаамал комиссиялары, депутаттар бөлүктери боттарының колхозтуң экономиказын быжыглаарынче углаңдырып келгенинiң ачызында, ук совхоз сөөлгү үеде хөй адырлардыг, бедик орулгалыг ажыл-агый кылдыр өзүп сайзыраан. Ол Советке хамаарыштыр турар суурларда ажылчы чоннуң материалдыг хандырылгазы улам-на эжикпил, культуряыг дөңнели соксаал чок өзүп турар, хөй-ниитиниң көрүм-чүрүмүн үрээринiң фактылары база дыка эвээжээн.

Ынчаарга түс-түс партия райкомнарының, райүүскомнарның талазындан көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын СЭКП-ниң XXIII съездиниңиң негээнии ёзугаар үндезини-биле эде тургускан, ажыл-агый, культура тургузуушкунун эргелеп башкарарыңга оларның ролюн болгаш харыысалгазын бедиткен, оларны шыырак белеткелдиг, ажыл-херекчи кадрлар-биле быжыглап, удуртулганы эжиктиткен болза, бистиң республикага үстүнде айытканы ышнаш мурнакчы Советтер хөй болур турган иймек. «...Хөй-хөй көдээ болгаш суур Советтериниң ажылының дөңнели амыдыралдың негелделеринден ам-даа хомудап турар, олар боттарынга тывыскан эргелерни долу эвес амыглап, колхозтарның, совхозтарның, бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң ажыл-херектеринге дээштиг салдарны чедирбейн турар» деп, СЭКП ТК-ның доктаалында айытканы бистиң элээн чамдык көдээ база суур Советтеривиске шуут хамаармыр.

Шынап-ла ойназа чогуур организакчы, мобилизакчы ролюн ажылчы чонга эки-ле билдинмес, ажыл-херекти барын-ла хамыызындан хайгаараарынга ойлемир, бүдүрүлге болгаш албан черлериниң удуртукчуларынга негелдезип көшкен, үстүнү черлериниң база боттарының үндүрген шиитпирлериниң боттуг күүсалдезин организаставас Советтер бисте ам-даа бар. Кызылдың «Тере-Хөл», Тожунуң «Май 1» колхозтар девискээр айы-биле Шыпка, Ий көдээ Советтерге (даргалары эштер К. Б. Данзынай, К. Д. Седеней) дөрт хамаарыжып турар. Ынчаарга ук колхозтарның экономиказында көдурлүүшкүн чөк, чаңгыс-на деңнелде таптавышаан. Ылаңгыя «Тере-Хөл» колхозту алыр болза, ында сөөлгү беш чылдарның дургузунда ивиден өске бүгү малдарның баш саны, оларның продуктулуг чоруу өзерден туржук, улам кудулаан. Бараанныг продукция бүргүзүнүң единицазынга колхозта күш-ажылдың чарыгдалы улуг, боттуне кончуг аар. Артель бүдүрүлгезинде мынды чогенчиг байдалды эдер дээш, ында парторганизация-даа, көдээ Совет-даа шиитпирлиг хемчеглер албайн, бүдүрүлгени тодаргай удуртпайн келгенинден ол колхоз амдыгаа чедир сегип чадаан.

Үстүнде адаттынган болгаш өске-даа чамдык көдээ база суур Советтериниң ажылында четпестерниң кол чылдагааны олар улус ажыл-агыйының, культура тургузуушкунуңуң айтырыгларын, эргө-чүрүм хөрээн шиитпирлээр талазы-биле доктаамал комиссияларның, депутаттар бөлүктериниң болгаш ажылчы чоннуң ботажылгыр организацияларының күжүнге даянмайн турарында, түс-түс удуртулчу кадрларның ажыл-херек дээш харыысалгазын бедитпейн келгенинде дээрзин билдингир.

Совет күрүненiң төвгүзүнде кайгамчык болуушкун — Улуг Октябрьның 50 чылынга белеткелдер-биле хоорашпаштыр чер-чер Советтериңе, ыяшкыын бүдүрүлге, амыдыралдың чогум-на дөзүнче чоок көдээ болгаш суур Советтериңе база бичe эвес харыысалга онаажып турар. Ол улуг байырлалга төлептиг ужуражырыбиле көдээниң ажыл-ишчилери бедик хүлээлгелерни албышаан, шыңгыы демиселди чорудуп турар. Ол бүгү улусчу патриоттуг шимчээшкин күзенчиг түңнелдерни берген турзун дээш, көдээ болгаш суур Советтери массаның күжениишкинин бүгү хемчээл-биле деткимир, болдунар аргаларны, амыглаттынмаан курлавырларны дилеп тывар, боттарының күжүн салдынган сорулгаже углаңдыр мөөңнээр хүлээлгелиг.

Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ ийикпе суур Совединиң ажылын бедик дөңнелге тургузар дизе, СЭКП-ниң райкомнары, партия эге организациялары, район, хоорай Советтериниң күүскомнары ооң ажылчорудулгазынга доктаамал удуртуланы хандырар, бүгү таланың практиктиг дузаламчызын көргүзер умуруг.

Көдээ болгаш суур Советтериниң кол сорулгаларының бирээзи ажылчы чоннарның негелде хомудалдарын чогуур өйүнде чөп шиитпирээрин, күш-ажылды медерелдиг көөрүнге, хамааты хүлээлгелерни болгаш эргө-чүрүмну шыңгыы сагыырынга колхозчуларны, ажылчын, албан-хаанчыларны нимизидери болур дээрзин СЭКП ТК-ның доктаалында онзалап шыйган. Хөй-ю ёзугаар бердинген бүрүн эргелерин ажыглавышаан, олар улус өредилгезиниң, кадык камгалалының, культура-чырыдыышкынның, социал хандырылганың хөрээнге дөрт удуртулганы хандырып, садыг, ниити чемненилге, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылын доктаамал контрольдаар, суурлар чаагаймыдылгазын, чурттаалга болгаш өрүк тудуун аайлап башкарар, ниитиниң көрүм-чүрүм камгалалын күштелдирер хүлээлгелиг.

Көдээ болгаш суур Советтериниң күүсөмнарын белеткелдиг болгаш дүрмүлгелиг кадрлар-биле быжыглаарынче, оларның кижизидилгезин болгаш өредилгезин эжиктиринче, мергежилин өстүрериңе партерганизациялар онза ниичээнгейни салза чогуур. Советтериниң күүсекчи комитеттериниң даргаларынга база секретарьларынга чогум-на чөнга хүндүткелдиг, массага эзелдек, эки организакчылар шилип алдынганда оларның ажыл-херээ ам эжиктип болур.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулданың түңнелдери

1967 чылдың март 12-де Россия Федерациязынга, Украин, Белорусь, Узбек, Казах, Молдав, Латви, Таджик болгаш Туркмен эвилелдешкен республикаларга ажылчы чоннар депутаттарының край, область, округ, район, хоорай, суур болгаш көдээ Советтеринге соңгулда болган. Соңгулда политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүннүң байдалынга болуп эрткен. Соңгукчуларның бедик идепкейжизи болгаш организастыг чоруу чер болганга илереттинген. Соңгукчуларның ниити санының 99 хуузу ажык бадылаашкынга киришкен.

Россия Федерациязының чер-чер Советтеринге ниитизи-биле 1079919 депутаттар соңгуттурган. Оларның иштинде — ажылчыннар болгаш колхозчулар — 58,45 хуу, херээженнер — 43,61 хуу, партия кежигүнү эвестер — 53,89 хуу. Депутаттарның 51,84 хуузу Советтерниң эрткен чыыжының депутаттары эвес болуп турар.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги чыыжының 1967 чылдың март 12-де болган соңгулдазының түңнелдериниң дугайында

Төп соңгулда комиссиязының дыңнадыы

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги чыыжының соңгулдазының түңнелдериниң дугайында бүрүн медээлер бүгү 110 Округ соңгулда комиссияларындан бо чылдың март 14-те Төп соңгулда комиссиязынга келген.

Төп соңгулда комиссиязы март 14-те болган бодунуң хуралынга Округ соңгулда комиссияларының материалдарын хынап көрген болгаш Округ соңгулда комиссиязы бүргүзү соңгулда дугайында дүрүмге шыңгыы дүүштүр бадылаашкынның саналашкынын кылып, округ дайы-биле соңгулданың түңнелдерин тодаратқан дээрзин илереткен.

Округ соңгулда комиссияларының сан-медээлерин ёзугаар алырга, республикага ниитизи-биле соңгукчуларның дандызынга 111854 кижини киир дандызылаан турган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының соңгулдазынга 111681 кижи азы соңгукчуларның ниити санының 99,85 хуузу киришкен.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга кандидаттар дээш 111310 кижи бадылаан, ол болза бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның 99,67 хуузу болур. 371 кижи удур бадылаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Дүрүмүнүң 36 чүүдүн ёзугаар Төп соңгулда комиссиязы бүгү 110 соңгулда округтарындан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги чыыжының депутаттарының соңгуттурганын бүрүткээн.

Бүгү соңгуттурган депутаттар коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары болуп турар.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединге дараазында депутаттар соңгуттурган:

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Радыгина Зоя Егоровна — Кызылдың бус-турбина электростанциязының машинизи. Каа-Хем округ.

Оскал-оол Владимир Базыр-оолович — Москва-күрүне циригинiң актёру. Енисей округ.

Саидан Семен Баян-оолевич — тудуг-монтаж эргелелиниң хашчызы. Соңгу-Чөөн талакы округ.

Ситяев Иван Александрович — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүненiң айыыл чок чоруунуң комитединiң даргазы. Мурнуу-Чөөн талакы округ.

Монгуш Ондар Доржуевна — Кызылдың даараныла комбинадының даараныкчызы. Транспорт округ.

Коссов Николай Николаевич — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы. Транспорт Мурнуу талакы округ.

Михалева Мария Максимовна — Республика типографиязының парлакчызы. Ленин округ.

Алдын-оол Хомушку Саннотович — Кызылда Күрүненiң башкы институдунуң ректору. Совхоз округ.

Каплунов Андрей Иванович — Тыва АССР-ниң сан министри, Октябрь округ.

Канунников Александр Иванович — Республика эмнелгезиниң кезиң эмнээр салбырының эргелекчизи. Кооператив округ.

Ширшин Григорий Чоодуевич — ВЛКСМ обкомунуңуң бирги секретары. Хемнин Чөөн талакы округу.

Кущенко Николай Иванович — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы. Хемнин Барыын талакы округу.

Аранчин Юрий Лудумапович — СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи. Чүльдүм округ.

Красный Сергей Хоченович — Кызыл хоорқүүскомнуң даргазы. Чехов округ.

(Уянчызы 2-ги арыында).

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулданың түңнелдериниң дугайында дыңнадыг

1967 чылдың март 12-де Тыва АССР-ниң девискээринге ажылчы чоннар депутаттарының 11 район, 5 хоорай, 58 көдээ болгаш 2 суур Советтериниң депутаттарының соңгулдазы болуп эрткен.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтеринге соңгулда талазы-биле бадылаашкынның түңнелдериниң дугайында медээлерни ажылчы чоннар депутаттарының район болгаш хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттеринден алган.

Район Советтеринге депутаттарның соңгулдазынга дандызда кирген соңгукчуларның 99,89 хуузу, хоорай Советтеринге — 99,80 хуузу, көдээ Советтерге — 99,87 хуузу болгаш суур Советтеринге — 100 хуу киришкен. Соңгулда дугайында дүрүмүү ёзугаар соңгулда бөлүктенинге киирген депутаттарга кандидаттар дээш бадылааны: район Советтеринге бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның ниити санының 99,55 хуузу, хоорай Советтеринге — 99,56 хуузу, көдээ Советтерге — 99,52 хуузу, суур Советтеринге — 99,78 хуузу болган.

Депутаттарга кандидаттарга удур бадылааны: район Советтеринге бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның 0,45 хуузу, хоорай Советтеринге — 0,44 хуузу, көдээ Советтерге — 0,48 хуузу, суур Советтеринге — 0,22 хуузу болган.

Мынчангаш соңгукчуларның ан хөй нүрүзүү соңгулдага идепкейлиг киржип, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш чаңгыс эп-сеткил-биле бадылаан.

Тыва АССР-ниң чер-чер Советтеринге ниитизи-биле 2772 депутаттар соңгуттурган. Оларның иштинде — 1065 херээженнер (38,4 хуу), СЭКП-ниң кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттары 1284 кижи (46,3 хуу), партия кежигүнү эвестер 1488 кижи (53,7 хуу), 1574 ажылчыннар болгаш колхозчулар — (56,8 хуу), 1768 кижи (63,8 хуу) чер-чер Советтериниң эрткен чыыжының депутаттары эвес болуп турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу.

ХОНЖУ,

1967 ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДА ЧЕДИП АЛЫР СОРУЛГАҢНЫ БИЛИП АЛ:

Төрүүр 100 хойга онааштыр алыр — 90 хураган

Хой бүргүзүнден кыргыыр дүк — 2,3 кг.

Күрүнеге садар хойнуң дириг деңзизи — 45 кг

Республиканың күрүнеге садар дүгү — 2140 тонна

Септекчилерниң чедиишкини

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге база чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнүнге чедиишкинниг ужуражыр дээш, Улуг-Хемде «Х Улуг хурал» көдээ ажылагый артелиниң механизаторлары мастерская эргелекчизи аш Чылбактың баштагазы-биле март 12-ге чедир тракторлар септелгезин бүрүн доозарын хүлээнген турган. Графикпланны шыңгыы сагып ажылаанының түңнелинде колхозтуң анга-аяры маркалыг 18 трактороунуң 16-зы холдан үнген. Артыкан ийи трактор-нуң сөөлгү септелге ажылдары чоруп турар. Септеттинген трактор бүргүзүн тускай комиссия хүлээп ап келген болгаш чаңгыс-даа трактор дагын септелгеге кирбээн.

Тракторлар септелгезп-биле чергелештир көдээ ажыл-агый машиналарының белеткелин чорудары база чугула сорулга. Ынчангаш артельдиң септекчилериниң бир чамдыызы бо ажылды күүседип турган. Бирги ээлчеге олар сеялкалар септелгезин колдатқаш, сөөлгү хүннерге чедир септелге графигинге киргеи сеялкаларны холдан үндүргеннер. Андазында-нар, плиирлер белеткели база дооступ турар. Часкы тарылгага белеткелди чугула, күртке ужур-дузалы херек кылдыг көрүп, септелге үезинде ак сеткиллиг ажыллаанарны борта демделгээри артык эвес. Ындыларга аныяк механизаторлар Д. Салчак, Б. Кара-оол, К. Назытты, Б. Семис-оол, Л. Сайчат-оол болгаш өскелерда хамаарыжыр.

Бо хүннерде артельдиң механизаторлары өске ажыл-ишчилер-биле бир демей Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болурунуң байырлалынга күш-ажылды сөөнүг ужуражыр дээш ийи лакпыр күжениишкии-биле ажылдап, хүн нормазын 130—150 хуудан кудулатпайн турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Челябинск, Калуга областарның болгаш Приморск крайның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери сүт, эт болгаш чуурга садарының кварталын планның күүсетмен.

Челябинск областың малчыннары белетнел пунктуларынга эрткен чылдың чогуур үезинден 20 муң тонна сүттү болгаш 9,1 миллион борбак чуурганы хөйнү дужааган. Калуга областың ажыл-агыйлары эрткен чылдың ол-ла үезинден 4,6 муң тонна сүттү болгаш 1,5 миллион борбак чуурганы хөйнү дужааган. Приморск крайның малчыннары күрүнеге эрткен чылдың чогуур үезинден 600 тонна сүттү болгаш 1,5 миллион борбак чуурганы хөйнү сатнан.

Күрүнеге мал ажылының продуктуларын садары үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

—⊙—

ИОЗЕФ КЛАУС — ЛЕНИНГРАДТА

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Австрия Республиканың федералыг канцлери доктор Иозеф Клаусту, даштыкы херектериниң федералыг министри доктор Луйо Тончич-Зориньни, өскелээ австрия күрүне ажылдакчыларын дүүн Ленинградтың чурттакчылары хүндүткел-биле уткаан. Алдчылар-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов, совет албан кижилери ында барган.

ХООЧУН СОВХОЗТА

Улуг-Хемде «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Турут салбырының хойжу бригадазының хойлары тос кодан кылдыр үстүнген. Январь, февраль айларның дургузунда үргүлчүлээн оолдаашкынның соонда 2695 баш чаш мал камгалап алдынган. Массалыг оолдаашкын үезинде хойжуларга дузалажыр кылдыр 38 кижиниң түс-түс кодаңнарже салбырының баштаар чери чоруткан. Малдың чаш төлүн менди камгалап алырынга боттарының ак сеткиздиг бүгү күжениишкиннерин үндүрүп ажылдааннарны борта алдары чугула.

Чыл бүрүде малчыннарга дузалажып келген дуржулгалыг сайманшиктер коммунист Саара Чанчыш 94, Биин Седим 112, Артаа Анай 105, Сувак Серенчаа 98, Мөңделе Намчыл 77 баш хураганны чылыг үеге чедир менди доруктуруп өстүргеи. Сөөлгү хүннерге чедир чаңгыс-даа кодандан хураган хорааан чорук үстүнде ады кирген сайманшиктерниң күжениишкинниг ажылы-биле чедип алдынган дээрзин айтыр херек.

Юбилейлиг чылда бедик көргүзүглериг болур даан сорулгазын чедиишкиннiг күүседип турарларны малчыннардан хөйнү адап болур. Совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи, коммунист Монгуш Артаа бодунга быжыглаан 410 баш хоюндан төрүттүнген 371 баш хураганны менди камгалап алган. Малчының кодаңында оолдаашкын ам-даа үргүлчүлеп турар. Ооң жазаы коммунист Монгуш Күжер 370 хураганны менди камгалап албышаан, амгы чижек-биле 100-ке онааштыр 95 хураган алыр даан хүлээлгеин күүседипкен.

Салбырның баштаар чери мал малдан ажылдап турарларның ажыл, амыдыралынче чугула киичээнгейни салып, эки ажылдаанарының арга-мергежилин өскелерге иептеретпишаан, оларны таңмалмакталга киирип турар. Малчыннардан ажылынга ээ-харымсалга чоктар чок. Бо хүннерде салбырның малчыннары немей төрүттүнген чаш мал бүргүзүн менди камгалап албышаан, юбилейлиг чылды уламдедик көргүзүглериг доозар сорулганы салып турар.

М. ЛАМА.

Чартык чылдыы күүсеттинген

Кызыл-Мажалык АТА-ның чолаачылары болгаш септекчилери юбилейлиг чылда алган бедиткен хүлээлгелерин күүседир дээш бо хүннерде хайныышкынныг ажылдап турарлар. Коллективтиң дыка хөй бригадалары алган хүлээлгелерин чедиишкинниг боттанып турарын бирги кварталдың түңнелдери көргүзе берген. Юбилейлиг чылдың баштайгы кварталының бүдүрүлге планын бригада үжен хуу ажыр күүсеткен.

Автоажыл-агыйның дыка хөй чолаачылары чартык чылдың ноябрь 7-де күүседир болгаш 13 чолаачыларның кайызы-даа камнап алган бензини-биле Абакан аразынга бир рейсти кылыр деп тодаргай хүлээлгени алган турганнар.

Бригада кежигүннериниң алган хүлээлгезиниң чедиишкинниг боттанып турарын бирги кварталдың түңнелдери көргүзе берген. Юбилейлиг чылдың баштайгы кварталының бүдүрүлге планын бригада үжен хуу ажыр күүсеткен.

Автоажыл-агыйның дыка хөй чолаачылары чартык чылдың планын бирги кварталда-ла күүседипкеннер. Чижээлээрге, мурнакчы чолаачы И. Чичнин чыл эгезинден бээр Чадаамадан хөмүр даш сөөртүп, хүнде-ле ийи рейсти кылып тургаш, чартык чылдың планын күүседипкен. Ол ам июль айның үлүүнге киришкир-тир ажылдап турар.

Чолаачылар П. Виноградов, А. Шахмуратов, К. Аранчаа олар чартык чылдың бүдүрүлге даалгазын күүседипкеннер.

М. ЛЕБЕДЕВА.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУУНДАН

КОМСОМОЛЧУ ПУТЁВКА-БИЛЕ

Галина Ивановна Кошелеваның бригадазы — «Тыва кобальт» тудуг эргелелинде дзерелерниң бирээзи. Олар бо хүннерде гидрометаллургия цехиниң дазвиринииң чылыг эртиирбес кадының шывышкының чорудуп турар.

Дөрт кааът бедик бажыңның кыры. Аар чүүк колдуг-тур күчтүг кран безин оон бедивес. Бригаданың мурнакчыларының дугайын чугаалап тургаш, эш Кошелева ийи аныяк уругну онзалап демнегледи.—Эдлег нормазын доктаамал ажыр күүселип турар улус чүве, тергиин кызымак уруглар—деп, Галина Ивановна уламчылазы.

...Марта Чүлдүм биле Карбы Монгуштуң ажылдап турарын хайгаарап коорге, шынап-ла ярес: аваангыр, ажылдың үүн биилп чаңчыга бергени илдең, шимчээшкин безин чиик ышкаш сагындырар. Оларның кайызы-даа комсомолчулар. Чоон-Хемчик районда Суг-Аксы школазының 11 класын эртиген чылын дооскаш, комсомолчу путёвка-биле ол тудугга келген.

Аныяк уруглар школаны доозуп тургаш, «мелчын-механизатор» деп мергежилдин шынзылгалын база алган улус, төрээн черн Суг-Хөлге ажылдап болур аргалыг турган. Ынчалза-даа чалыларның чүректерин Тываның аныг металлургизының баштайгызы—«Тыва кобальт» комбинаттың тудуу кыйгырыпкан.

— Баштайгы уеде берге турлу: тудугжу мергежил нарын, ону дораан шинчээдип алыры белен эвес, оон ынай чүртгээр чер айтырыгы база нарын. Хоочун угбаларывыстың дугазы-биле, оларның үлелиг арга, сүмелери-биле хөйнү өөренип, хөй квалификалыг тудугжу коллективтиң деп эргелиг кежигүннери апарган бис—деп. Марта Чүлдүм чугаалады.

Ол шын. Комсомолчу тудугжулар наймаалыг коллективтиң ачызында тудугжунуң нарын мергежилин шинчээдип ап, оларның мурнунда салыынган сорулгаларны күүседиринге кызымак чоруу-биле үдүг-хүүнү кирип эгелээннер. Олар ам шывыг ажылдары чорударының II разрядын дужаап, мергежилдиг ажылчыннар апарган. Ам үшкү разрядтың бетончузу деп атты чеиин алыры-биле белетеиип турарлар. Ажыл шагы дооступ, ажылчыннар чүртгээр черлериичe машиналарга олурупкаш, хаптар дей бергенде безин, олар чанарыпга далашпастар: бетон эпилдиргилерии кылыры, оон шынарын хынаары, комбинаттың кайы объектизинге кандыг бетонну ажыглаарыы... болгаш өске-даа айтырыглары олар биилп алыры-биле хоочун ажылчыннардан айтырган турарлар.

Марта Чүлдүм болгаш Карбы Монгуш тудугжуларның уран чүүл болгулуунуң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Олар спортука база ынактар. Профэвилеглериниң чокта чы Кызылга эртиген кышкы спартакиадазынга олар киришкеп. Оларның командазы үшкү черни алган.

— Кежир уеден силарнин планнар канзыгыл?—деп, айтырыгга олар мынча дээр:

— Кижи бүрүзү-де эртеминин дажизинче сундукган бө уеде ортумак эртем-биле кызыгаарлаттынарга тааржыр эвес, ынчангаш чүртүң кайы бир даалы өөредилге черинге өөренирин бирги сорулга кылдыр көрүп турар бис. Ынчангаш адаа белеглелди пошкатказы-биле, чамдык хөстүг уелерде Хову-Аксында аныяктарнын кежээги школазының кичээлдеринге эки-тура-биле олуржуп, мурнунда өөренип эртиген материалларывысты калаптап турар бис.

Кежиликтей апарган, Хову-Аксыйың аныяктарының хөй нурузу кудумчуларже үнүп, арыг агаарга селгүүстеп, культура сдаглары — клуб, библиотекаларже далаштыг чорун тур. Оларның аразында комсомолчу тудугжулар Марта Чүлдүм болгаш Карбы Монгуш база чор. Күш-ажылга, чүртталгага үлегерлиг болуру — оларның амындралының хөөйдүзү.

ЧУРУКТА: «Тыва кобальт» комбинаттың тудугжулары Марта Чүлдүм (мурнунда) болгаш Карбы Монгуш олар.

А. АИР,
авторнуң фотозу.

Бүдүрүлге, культура, эстетика

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиериичe, ажылдың байдалын экижидериичe ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейин угландырып турар бир күш болза Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш бүтү чүртте калбаргап шимчээшкин болур.

Ол шимчээшкининиң чарылбас кезээ— республиканың үлетшүр бүдүрүлгелериинге, тудуг болгаш транспорт организацияларынга бүдүрүлге культуразының болгаш эстетиказының хөй-инти көрүлдезинге ажылчы чоннарның калбак киржилгези болур.

Бүдүрүлге культуразының база эстетиказының көрүлдезин эрттирер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң докладтың амыдыралга боттандырар, ол көрүлдеге идепкейлиг киржир талазы-биле чамдык ажылдарны «Тыва кобальт» комбинаттың коллективи чоруткан. Көрүлдеге кирижири-биле хөй-инти ажылчының чөвүлелин тургускан, ол чөвүлел Улуг Октябрьның 50 чылына төлептиг ужуражыр талазы-биле хемчегерин ажылдап кылган. Бүдүрүлгенің культуразын бедидерин, аар ажылдарны механизастарын, доозуннарын болгаш газтарын экижедирип болгаш узуткаарын, ажылдаар черлерге шимээл-даашты (механизмнерниң) экижедирин, культура албан черлериниң бажыңнарын чагайжыдарын болгаш өске-даа чугула ажылдарны боттандырарын инда корүп турар.

Көрүлдеге ТЭЦ-тиң ажылдакчылары (директору эш Чумавов, кол инженери эш Шаблеев) идепкейлиг киржип, алган хүлээлгелериниң хөй келиин боттандырганнар. ТЭЦ-тиң дериг-херекселдерин чогуучалыг өннер-биле будаан, одалга бернкчизинде доозуннарны экижедир вентиляторну тургускан, скрепер лебедказынга доозунга удур камгалал панельди кылган. ТЭЦ-тиң бажыңының септелгезин оон ажылдакчылар-биле хөй-инти ажылчының чөвүлелин тургускан, ол чөвүлел Улуг Октябрьның 50 чылына төлептиг ужуражыр талазы-биле хемчегерин ажылдап кылган. Бүдүрүлгенің культуразын бедидерин, аар ажылдарны механизастарын, доозуннарны болгаш газтарын экижедирип болгаш узуткаарын, ажылдаар черлерге шимээл-даашты (механизмнерниң) экижедирин, культура албан черлериниң бажыңнарын чагайжыдарын болгаш өске-даа чугула ажылдарны боттандырарын инда корүп турар.

Көрүлдеге ТЭЦ-тиң ажылдакчылары (директору эш Чумавов, кол инженери эш Шаблеев) идепкейлиг киржип, алган хүлээлгелериниң хөй келиин боттандырганнар. ТЭЦ-тиң дериг-херекселдерин чогуучалыг өннер-биле будаан, одалга бернкчизинде доозуннарны экижедир вентиляторну тургускан, скрепер лебедказынга доозунга удур камгалал панельди кылган. ТЭЦ-тиң бажыңының септелгезин оон ажылдакчылар-биле

боттарының ажылдап орар конторазының чанында тудуг богун безин аштап албаан.

Алдарлыг байырлалга чедир 8 ай бичии ажыг уе арткан, Бүдүрүлге культуразының болгаш эстетиказының көрүлдезин эрттирер талазы-биле тургускан хөй-инти чөвүлел коллективтериниң алган хүлээлгелерин күүседтиигеп турарын чедип алыры-биле ажылдарны чорудар.

Б. ВОЛЬФЦУН.

ХЕРЭЭЖЕННЕР АМЫДЫРАЛЫНДАН

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда херээженнер чөвүлели солун болгаш хөй талалыг ажылды чорудуп, бодунуң ажылынга арга-дуржулганы моонпеп ап турар.

• • •

Кара-Салга удуртқан ол чөвүлел АЖЫЛ ПЛАНЫ. Эш Александра ажылының планын кварталдап кылып, аңаа янзы-бүрү айтырыгларны киирип турар. Чижээ, чөвүлелдиң хуралдары, аңаа чугаалажыр айтырыглары: колхоз бүдүрүлгезинге херээженнерниң киржилгези, культурамассалыг болгаш организастыг хемчегер, концерттер, школага, ог-бүлеге дузалаарының шефтээшкиннери болгаш өске-даа. Ук планны ёзугаар чөвүлелдиң кежигүннери тустуг даалгаларлыг. Олар планда киргеп чүүлдү күүсеткенин түннеп чугаалажыр турар. Чөвүлелдиң он беш кежигүнү безин хуваалга ёзугаар ынчаар ажылдап кээрге, хөй ажыл бүтүнер...

МӨРҮНДАГЫ ДУРЖУЛГА-БИЛЕ. Эрткен чылын бо колхозтуң херээженнери суурга 4500 дес янзы-бүрү маштарны тарып олуртканнар, 12 ог-бүле йогаа аймаан тараан. Ол ышкаш, хлеб быжырарының болгаш аъш-чем кылырының болгулуунге хөй кижи өөренип тургаш, аңаа алаэн мергежилди чедип алган. Бо дээрге колхозчу араттарның культуразы чаагай амыдыралын экижидиринге чугула базым болганы чугаажок.

Ам херээженнер чөвүлели мурнундагы бо эки эгелээшкинниң уламчылаар сорулганы салып алган. Бажыңнарының чанында ногаа тарыыр ог-бүлелериниң саны көвүдээн. Колхозтуң ногаа бригадазынга ажылдаар херээженнерни амдыгаштан эгелеп тускайлап турар.

АКТИВЧИЛЕР. Ындыг кижилер мында хөй. Ынчалза-даа чөвүлелдиң үш бүрүү ажылын удуртуруна эң идепкейлиг эштерай аддары чугула. Чөвүлелдиң кежигүнү Валентина Шаалы бичии уругларның кижизидилгезинге холбашкан темаларга лекцияларны болгаш беседаларны, Ийи Өртең-Сал—медицинага хамаарышкан беседаларны организастап турар. Аңаа уругларлу-ле хөй кижи чыглып кээр.

Херээжен активчилер Деспидей Чыргал, Монгуш Ларый, Иргит Баян, Ховалыг Допулдук, Б. Хомушку болгаш өскелер-даа кызыкап ажылдап турар.

Ш. КАНДАН.

ИЕГЕ ЧАА БАЖЫҢ БЕРГЕН

Арыг-Бажы суурнуң чүртталгазы ие Билдиңмаа Кундуңмай биле ада Доллаң оларның өг-бүлезинге чоокта чаа оңгу уруу нелешкен. Өөрүкүүр, оос-кежиктиг болбайн канчаар иезин ам маадыр-ие деп атка чедип болур аргалыг болган.

Кызыл Армияда шериг албанын эрттирип турар оглу Хоюг-оолдуң дугайында оон командирлериниң чылыг сөстүг чагаалары, Москвада студент оглунуң эки өөренип, школада 1—8 классларда уругларының базала тергиин өөренирлилер диртип турары оларга канчап өөрүкүүр болбас деп! Оон ынай, Билдиңмаалардың бажыңының арыг-силиг, культурлуу, совхозтуң хөй-инти ажылынга идепкейлиг киржип турары база-ла мактанчыг.

Уругларының кижизидилгезинге улуг сагыш салып турары дээш, ажылчын ие Билдиңмаанның өг-бүлезинге «Улуг-Хая» совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди үш өрээлдиг чаа, чараш бажыңны берген.

М. ХУУРАК-ООЛ.

Четпестерни чайладыры негеттинип турар

Ак-Довуракгың тудугларын туйбу-биле хандырар сорулга-биле Кызыл-Мажалыкта алаэн улуг күштүг туйбу заводунуң тудуун дооскаш, 1966 чылдың эгезинде ажыглалга киирген. Аңаа будурген туйбулар-биле Ак-Довуракта дыка хөй бажыңнарны тутқан.

Сөөлгү уеде инда будурун турар продукциянның багайының дугайында, харын-даа тудугга ажыглап болбас дугайында медээлер районнуң улусчу контроль комитединге киргилээн. Районнуң улусчу контроль комитеди туекай комиссилиы үндүрүп, инда тургустуунган байдалды хынап көрген. Туйбуларның чанчыл хөй хемчөлдиг болуруи сагыйлай, бир талазы кылын, өске талазы чуга, чалбегер, чемдигер кылдыр будурүп турар. Чамдык туйбуларда салаа бажы хое кирип турар дыка хөй үттер, тиглеликтер бар. Туйбуларны курбадып турарын ап көөрге, өзээнге чедир кургаваан болгаш чамдыктары эмин эрттир өртенген, карара эстн бергилээн болуп турар. Дой-довуракгың сай, даш ыргаар «Пальма» деп машинаны ажыглавайн, оон ажылын кижилер холбиле кылып турар. Ону чеже-даа кижи машина ышкаш арыглаан шимдавас дээрзи билдингир. Заводтуң чанында үреглеп туйбулар сараат дег чыглы берген тыткылаар.

Күш-ажылды багай организастаанындан завод 1966 чылдың будурүлге планын ыракта чедир күүсетпээн. А 1967 чылдың январь айда 400 мун туйбу будурер планныг тургаш, 200 мун багай шынарлыг туйбуларны будурген. Организацияларже чагыг ёзугаар туйбуларны чорудуп турган ба ол туйбуларны Хомушку Матпа Сумбуевич — Тыва АССР-ниң культура министри. Кочетово өкруг.

Сапеякин Валентин Сергеевич — «Тинделге» совхозтуң директору. Чедер өкруг.

Түмен-Хөө Сергей Мечекович — № 18 ГРП-ниң оруннекчи мастери. Хову-Аксы Барыын өкруг.

Попов Василий Иванович — СЭКП Тыва обкомунуң секретары. Хову-Аксы Чөөн өкруг.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Бейыр-оол Серенмаа Манзырыкчиевна — Тес-Хем райкүүскомнуң даргазы. Самагалдай өкруг.

Хомушку Чүргүй-оол Намгаевич — «Тес-Хем» совхозтуң ажылдакчызы. Берт-Даг өкруг.

Сувандии Максим Дондупович — «Чодураа» колхозтуң хойжуу. Тес өкруг.

ТОЖУ РАЙОН

Даржаа Эрестов Даржаевич — «Совет Тыва» колхозтуң анчызы. Тоора-Хем өкруг.

Хуурак-оол Клавдия Доңгаковна — Ий суурнуң амнелге пунктузунуң эргелекчизи. Ий өкруг.

Тамдын-оол Василий Санмаевич — Тожу райкүүскомнуң даргазы. Ырбан өкруг.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Чакар Сеян Сотпаевич — Тыва АССР-ниң Хөй-инти инин корум-чүрүм камгалал министри. Шагаан-Арыг Чөөн өкруг.

Токмина Валентина Ивановна — Шагаан-Арыг амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы. Шагаан-Арыг Төп өкруг.

Антышев Вениамин Николаевич — Тыва автотранспорт эргелелиниң начальныгы. Шагаан-Арыг Барыын өкруг.

Толдуг-Зник Кыргыс Бора-Тараевич — «Улуг-Хая» совхозтуң механиги. Арыг-Бажы өкруг.

Иванов Григорий Викторович — СЭКП Тыва обкомунуң партийжи организастың киржизиниң эргелекчизи. Торгалыг өкруг.

Дмига Кыргыс Надылович—Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретары. Чаты өкруг.

Чаш-оол Монгуш Сандакович — «УТКА 25 чылы» совхозтуң улуг хойжуу. Арыг-Узуу өкруг.

Бойбу Силиимаа Түлүшевна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң саанчызы. Арыскан өкруг.

Каткев Юрий Сергеевич — Тыва республ-сбсовхозтуң башгаар черинин даргазы. Хайыракан өкруг.

Долчаңмаа Бай-Кара Шөмүльбеевна— Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы. Баян-Кол өкруг.

Буянды Сыянбиль Куңгаевич — СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары. Чаа-Хөл өкруг.

Очур Байлак Матвеевна — «Найырал» совхозтуң саанчызы. Үрбүн өкруг.

Норбу Ховалыг Дарын-оолович — «Найырал» совхозтуң хойжуу. Булун-Терек өкруг.

Кужугет Елизавета Сереевна — Ак-Туруг сес чыл школазының башкызы. Ак-Туруг өкруг.

ЭРЗИН РАЙОН

Доптак Доп Шарапович — «Чаа оруң» колхозтуң Хойжуу. Эрзин өкруг.

Танова Өнермаа Шоюновна— Мөрен сес чыл школазының өөредилге эргелекчизи. Мөрен өкруг.

Бичө Оюржан Бокпай-оолович — СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары. Нарын өкруг.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведиигө соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулга комиссиязы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги чыыжының 1967 чылдың март 12-де болган соңгулдазының түңнелдериниң дугайында

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Төп соңгулда комиссиязының дыңнадыы

Далай-оол Родион Онуйолович— республиканың Хогжум-шин театрының директору. Топография өкруг.

Сат Анна Иосифовна — хлеб заводунуң хлеб быжырар цехиниң эзлчег бригадири. Ажылчын өкруг.

Киселев Петр Тимофеевич — СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бирги секретары. Завод өкруг.

Доруи-оол Василий Дамбаевич— СЭКП Тыва обкомунуң административ болгаш садыг-сан органнар киллизиниң эргелекчизи. Заозерный өкруг.

Долгополов Григорий Николаевич —СЭКП Тыва обкомунуң үлетшүр болгаш транспорт киллизиниң эргелекчизи. Үлетшүр өкруг.

Семов Валентин Иванович — автосентелге заводунуң мастери. Тракт өкруг.

Сердобов Николай Алексеевич— Дыл, литература болгаш тоогунуң эртем-шинчилел институдунуң директору. Оң талакы эрик өкруг.

Еремин Иван Игнатьевич—«Кызыл хавак» шахтаның ажылчыны Элегес-Аксы өкруг.

Мендуме Михаил Клаевич — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы. Шынаа өкруг.

Командирина Евстелия Михайловна — Черби школа-интернаттың директору. Кара-Хаак өкруг.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Бичө-оол Доңган Мазыкы — «Малчын» колхозтуң хойжуу. Каргы өкруг.

Кудуруккай Хертек Чудекеевич— «Мурнакчы» колхозтуң даргазы. Шуй өкруг.

Кызыл-оол Монгуш Седиваевич— СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары. Бай-Тал өкруг.

Анчыма Хертек Амырбитовна — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлавчызы. Кызыл-Даг өкруг.

Иргит Сенденмаа Намчыловна — «Кара-Хөл» колхозтуң хойжуу. Кара-Хөл өкруг.

Моңге-Байыр Чылбак Күжүгетовна — Тээли ортумак школаның эге класстар башкызы. Тээли өкруг.

Домгуран Федор Монгеевич — «Тээли» совхозтуң механиги. Эр-Хавак өкруг.

Арлаңмай Андрей Монгеевич — Тыва АССР-ниң Күрпланының даргазы. Моген-Бүрен өкруг.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Кудажи Кызыл-Зник Кыргысович —«Шын» солуниуң редактору. Кызыл-Мажалык Барыын талакы өкруг.

Куулар Татьяна Федоровна — Кызыл-Мажалык ортумак школаның өөредилге эргелекчизи. Кызыл-Мажалык Чөөн талакы өкруг.

Мирошкова Зинаида Николаевна— «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң нарын ажылдар бригадазының бригадир-мастери. Ак-Довурак Сонгу талакы өкруг.

Оңдар Чимит-Дорну Байырович— «Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору. Ак-Довурак Төп өкруг.

Норбу Тамара Чашооловна — Профэвилеглериниң Тыва область чөвүлелиниң даргазы. Ак-Довурак Мурнуу талакы өкруг.

Аваа Дорму Сөлчаевич — Рудниктиң забойщиктер бригадири. Ак-Довурак Чөөн талакы өкруг.

Стал-оол Тюлюш Араптанович— СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары. Дон-Терезин өкруг.

Идам-Сюрюн Саяа Сазевна — «Барлык» совхозтуң саанчызы. Барлык совхоз өкруг.

Конгар Николай Монзуевович — СЭКП Тыва обкомунуң кодаа ажыл-агый киллизиниң эргелекчизи. Алтын-Булак өкруг.

Шаалы Валентина Бадыргеевна— «Большевик» колхозтуң уруглар садының эргелекчизи. Эрги-Барлык өкруг.

Достак-оол Монгуш Бүкүлдүрешович — Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри. Бичө-Тей өкруг.

Тавази-оол Саяа Быдаашаарович— «Шекпээр» совхозтуң сүт-бараан фермазының бригадири. Аянгазы өкруг.

Оңгай-оол Хомушку Дарымаевич —«Барлык» совхозтуң трактор-хөвө бригадазының бригадири. Хөнделең өкруг.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Филиппов Владимир Николаевич— СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары. Чадаана Чөөн талакы өкруг.

Чыргал-оол Алексей Боктаевич— республиканың улусчу чогаадылга бажыңының уран чүүл улуутукчузу. Чадаана Барыын талакы өкруг.

Филимонов Василий Николаевич— Чадаана автоажыл-агыйының чолаачызы. Чадаана Транспорт өкруг.

Пичем-оол Тимофей Кузегеевич— СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң директору. Хайыракан өкруг.

Сат Севен-Дорму Кодур-оолович— «Искра» колхозтуң тракторист-комбайнери. Бажын-Алаак өкруг.

Шыырап Монгуш Какыйлаевич — Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң даргазы. Хөндергей өкруг.

Куулар Шулуу Даваевич — СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары. Шеми өкруг.

Даваа Александр Бюрбюевич — Тыва АССР-ниң социал хандырылга министри. Чыргакы өкруг.

Балдур-оол Борис Хөнчүкпенович — Тыва АССР-ниң чырыышкын министри. Хорум-Даг өкруг.

Оңдар Серенмаа Доңаковна — Ленин аттыг колхозтуң саанчызы Нйме өкруг.

Оңдар Оюн-оол Шуржеңеевич — Ишкин эмнелгезининң эмчизи. Кызыл-Тайга өкруг.

Бады-Назын Доляна Кара-Хунаевна— «Сут-Хөл» совхозтуң хойжуу. Киров өкруг.

Оюржак Шортан Мусҥуевна — «Сут-Хөл» совхозтуң саанчызы. Бора-Тайга өкруг.

Шойгу Күжүгет Сереевич —СЭКП-ниң Тыва обкомунуң секретары. Сут-Аксы өкруг.

Оюржак Дамы-Намчай Чыртай-оолович — «Сут-Хөл» совхозтуң хойжуу. Алдан-Маадыр өкруг.

Лопсанчап Оюржак Чываашын — Ленин аттыг колхозтуң хойжуу. Баян-Тала өкруг.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Тока Салчак Калбакхөреконович — СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары. Сарыг-Сепгин Барыын өкруг.

Дерофеева Галина Мифонтьевна — Сарыг-Сепгин № 1 ортумак школазының эге класстар башкызы. Сарыг-Сепгин Чөөн өкруг.

Очур-оол Клименгий Сайын-оолович — Каа-Хем райкүүскомнуң даргазы. Бүрен-Аксы өкруг.

Моргун Андрей Андреевич — «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы. Бундустуг өкруг.

Яковлев Клим Иванович — «Тинделге» колхозтуң тракторист-комбайнери. Ильинка өкруг.

Мунзукпан Мунзук Чамбур-оолович — чал семиртир «Совет Тыва» совхозтуң хойжуу. Бөк-Тей өкруг.

ӨВҮР РАЙОН

Монгуш Серен Байыровна — «Кызыл тукэ» колхозтуң колхозчузу. Саглы өкруг.

Шулуу Кыргыс Норбуевич —СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары. Дус-Даг өкруг.

Монгуш Калга-оол Санчы-Бидипович — «Коммунизмче орук» колхозтуң хой ажылының бригадири. Хандагайты өкруг.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Наксыл Ариков Сергеевич — Туранның тудуг-монтаж эргелелиниң чазанныкчызы. Туранның Сөңгү өкругу.

Фоминых Ирина Прокопьевна — Туранның район эмнелгезининң педиатр эмчизи. Туранның Төп өкругу.

Курбатский Николай Кузьмич — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң херек эргелекчизи. Туранның Мурнуу өкругу.

Дамчай Михаил Каң-оолович—Бии-Хем райкүүскомнуң даргазы. Билелиг өкруг.

Демнев Петр Артемьевич — «Искра» колхозтуң даргазы. Оок өкруг.

Сметанина Манефа Алексеевна — «Өөк» совхозтуң кол зоотехниги. Тарлаг өкруг.

Даңгаа Анна Юмбуевна—«Халык» колхозтуң саанчызы. Халык өкруг.

ТАҢДЫ РАЙОН

Серяков Владимир Ефимович — Тыва АССР-ниң кодаа ажыл-агый министри. Арыг-Бажы өкруг.

Чуева Ольга Павловна — «Революциянын чалбыжы» колхозтуң агроному. Балгазын өкруг.

ӨВҮР РАЙОН

Монгуш Серен Байыровна — «Кызыл тукэ» колхозтуң колхозчузу. Саглы өкруг.

Шулуу Кыргыс Норбуевич —СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары. Дус-Даг өкруг.

Монгуш Калга-оол Санчы-Бидипович — «Коммунизмче орук» колхозтуң хой ажылының бригадири. Хандагайты өкруг.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Наксыл Ариков Сергеевич — Туранның тудуг-монтаж эргелелиниң чазанныкчызы. Туранның Сөңгү өкругу.

Фоминых Ирина Прокопьевна — Туранның район эмнелгезининң педиатр эмчизи. Туранның Төп өкругу.

Курбатский Николай Кузьмич — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң херек эргелекчизи. Туранның Мурнуу өкругу.

Дамчай Михаил Каң-оолович—Бии-Хем райкүүскомнуң даргазы. Билелиг өкруг.

Демнев Петр Артемьевич — «Искра» колхозтуң даргазы. Оок өкруг.

Сметанина Манефа Алексеевна — «Өөк» совхозтуң кол зоотехниги. Тарлаг өкруг.

Даңгаа Анна Юмбуевна—«Халык» колхозтуң саанчызы. Халык өкруг.

ТАҢДЫ РАЙОН

Серяков Владимир Ефимович — Тыва АССР-ниң кодаа ажыл-агый министри. Арыг-Бажы өкруг.

Чуева Ольга Павловна — «Революциянын чалбыжы» колхозтуң агроному. Балгазын өкруг.

Юртаев Иван Степанович—Кодаа ажыл-агый дуржулга станциязының директору. Дүрген өкруг.

Сухачев Михаил Митрофанович — СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары. Бай-Хаак өкруг.

Сарыг-оол Степан Агбанович — чогаалчы. Межегей өкруг

Санаа Кержек-оол Түлүшевич — «Элегес» совхозтуң хойжуу. Элегес өкруг.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛАРЫ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үнделип эдилгеннген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАРТ 19 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 66 (6703).

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛГАНЫ

НАЙЫРАЛЧЫ АЯН-ЧОРУК-БИЛЕ

Румыниянның Коммунистиг партиязының Төп Комитезиниң Чиңгине секретары эш Николае Чаушеску, РКП ТК-ның Күүсекомунуң болгаш Доктаамал президиумунуң кежигүнү, РСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Ион Георге Маурер, РКП ТК-ның Күүсекомунуң болгаш Доктаамал президиумунуң кежигүнү, РКП ТК-ның секретары эш Паул Никулеску-Мизил СЭКП Төп Комитезиниң болгаш Совет чазактың чалаакын ёзугаар найыралдың аян-чөруун кылып, март 17-де Москвада чедип келгем.

Внуково аэродромга румын аалчыларны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлаакчызы Д. С. Полянский, СЭКП ТК-ның секретары эш Ю. В. Андропов болгаш өскелер-даа утчуп алган.

(СЭТА).

АНЫЯК КОММУНИСТ

— Хомушну Мөге партия кежигүнүнге ийи чыл мурнунда киргем. Ажылга кызымак, негелделиг ол аныяк коммунист «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырын эргеленчилеп, багай ажылдыг турган салбырны өрү көдүрер, ылаңгыя ында партия эге организациязының ажыл-херээнге идепкейлиг киржип дээш чүткүлдүг ажылдап турар — деп, СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомундан бисне дыңнаткан.

Коммунист деп адын төлептиг эдилээринге, бодунуң хуу харыысалгазын бедидеринге эш Мөгеге партия дузалаан, оңк-биле кады оңк ындыг мөзуг-шынары дээрге партияның болгаш чонуң мурнунга бедик медереллиг чөрүттүң, даандырган херек дээш быжыг харыысалганың илерээшкинии-дир. Шак ындыг коммунистер новүдезин дээш партия организация бүрүзү амылдаар ушуруут.

Партияның хүрээлеңинге кирген коммунист бүрүзү, ылаңгыя аныяк эштер, партия организациязының бүгү-ле ажыл-херээнге хандыышылыдыг болгаш бот-идепкейлиг киришпээн, партийжи ажыл-чөрудулгага-даа, бодунуң политиктиг болгаш ажыл-херекчи шынарын бедидип алырынга-даа өөренип ап турарлар. Партия организацияларының кичээнгейиниң бир кол угланылышкыны — аныяк коммунист-биле харылзааны кошкатпазы, харын оңк өзүлдези дээш сагыш салыышкынын нүүтелдирери болуур.

СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому бо талазы-биле эки дуржулганы амыглап турар апарган. Аныяк коммунистериң район хуралдары, бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле оларның үнүражыышкыннары үе-үелеп эртип, партия хуралдарына болгаш бюроларга аныяк коммунистер, ылаңгыя СЭКП кежигүнүнге кандидаттар дугайында ажыктыг болгаш тодаргай чугаалажыышкыннар болуп турар. Хөй-хөй эге организациялар партия кежигүнүнге кандидаттар-биле ажылдаарының планын кылып алган.

Аныяк коммунистер-биле кижизидилгелиг болгаш организас-массалыг ажылдың хевирлерин, ылаңгыя оларның ажыл, амыдыралының дугайын бүгү коммунистериң хуралынга чугаалашкаш, тодаргай шиитпирин хүлээп алырын, тус-тус организацияларда аныяк коммунистериң дуржулга солчуушкунун организастаарын, партия болгаш комсомоя организацияларында соңгулдалыг ажылдап турар ол аныяк эштерге дузалаарын, оларның өөредилгезин организастаарын болгаш өске-даа ажылдарны кылбышаан, партияның Кызыл хооркомунуң тывынгыр, ажылга бот-идепкейлиг дуржулгазы элээн улгадып бар чыдар. Хооркомнуң ажыл планын ёзугаар, чоокну үеде аныяк коммунистерге «Коммунист—бедик моральдың кижизи» деп айтырыглыг хурал, «Партия бодунуң кежигүннериндэи чүнү иелеп турарыл?» деп чугаламчыышкын болур.

Партия организациязының коммунистер-биле ажылының арга-дүрмүлгазы хөй талалыг, кандыг-бир тодаргай соруглаже угланган тудуи-на, аныяк коммунистерже кичээнгей оон чыдып калбас ушуруут. А ажылдың солун хевири дээрге ажылды организастаарынга, оон эки түңнелди чедип алырынга ажыктыг чүүл-дүр, ынчаарга ол хевир чаа чүүл-биле байланышлыр ушуруут. Оон ыңай, аныяк коммунист партия амыдыралының кырын болгаш хөй талалыг чөрудүлгазынче эге базынны кылып турар кижи болганда, оңк-биле ажылга солун арга-дүрмүлга-даа, ажылдың солун хевири-даа дыка ажыктыг.

Партийжи даалга — аныяк коммунистер-биле ажылдың чарылбас кезээ, оңк бир чугула хевири-дир. Ынчалза-даа чамдык партия организациялары коммунизже даалга бээрин эрең-күч, кежигүннериң мергежилии, ажылын болгаш амыдырал-чурттал гага хамаармылгазын өөренип көрбейн тургаш, оларга кылып шыдавазы ажылды даандырып турар. Партийжи даалга бүгү талалыг, тодаргай болгаш хандыышылыдыг, ажыл-херек кылдынган соонда, түңнели үнген, нүүседикчи кижиниң адрезинге чогуур үнелээшкинин бердинген турар ушуруут. Чүгле ындыг таварылгада дазалганың ужур-утказы бедидер болгаш нүүседир дээш херекти эки түңнелге чедирер.

Комсомолга партийжи өзекти бижыглаары — партия амыдыралында бир эң чугула херек дээрзин партия организациялары биибишаан, бо талазы-биле чамдык ажылдарны кылып турар. Партия организациялары бодунуң эң эки аныяк коммунистерин комсомол ажылынга бижыглаан тура, партийжи удуртулганың негелделерин оларга хамаары-биле угаадыр, комсомолдуң хөй талалыг ажыл-чөрудулгазынга оларның бот-идепкейин хайнытырар хүлээлгелиг. Бо дээрге комсомол баштыңы коммунисне дуза чедиреринииң эгези-дир. Ынчаарга, намаан партияның комсомоляче чөрүтиани ол аныяк коммунист чаа ажылды хүлээп алган соонда, партия организациязы оон ажылдап турарын дыктаамал сонуургаарын, партия хуралдарынга ол эштиң илеткелин алырын, а херек апарган таварылгада, аңаа бүгү таланың дузазын иергүзерин уттуп болбас.

Оон ыңай, партия кежигүнүнге киреринге эргежок чугула кандидат стажының негелделерин күүседири — аныяк коммунистиң хүндүлүг хүлээлгези. Ынчаарга партия организациязының соруглазы болза кандидатты организациянның хөй-иниити амыдыралынга идепкейлиг киириштирерии чедип албышаан, оларны партияның херээнге бердинган чорукна, коммунистиг моральга кижизидер, күш-ажылга, бүдүрүлгениң, колхозтуң, совхозтуң, албан черииниң, өөредилге черииниң иниитилеп-политиктиг болгаш ажыл-агый амыдыралынга коммунистериң авангардтыг ролюн бедидер дугайында сагыш салыр, СЭКП Программазында айытқан коммунизм тургузуучузунуң моральдыг дүрүмүнүң дугайын ажылчы чоннарга тайылбырлаар, оон күүседезиин чедип алырын организастаар хүлээлгелиг.

Аныяк коммунистиң чаагай мөзуг-шынары дээрге, оон кандидат стажының үезинде бодун канчаар ап чоруурундан, партияның мурнунга болуунуң берген сөзүн элеп шыдаанындан база улуг хамаармыр. А ным-на аңаа төлеп чок болдур, ол кижи партияның хүрээлеңинге туруп шыдавас дээрзи билдингир. Кандидат стажын эртер үеник дургузунда бодун эки тала-биле көргүспээн дээш, Н. Аногин (Чадаананың хөмүр даш разрезинде), Д. Кунга (Каа-Хем районда) оларны СЭКП кежигүнүнге хүлээп албаан. Ол ышкаш, «Улуг-Хая» совхозтуң партия организациязы Тумат Нара-оолду партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган турда, ол оор херек үүлгеткеш, кезеңче харыысалгазынга киргем.

Партия организациялары аныяк коммуниске бүгү тала-биле дузалавышаан, оон моральдыг мөзуг-шынары, бедик сагылга-чуруму дээш негелделеми күштелдирер, оон идейлиг дадыгыышкынын бедидер хүлээлгелиг.

Коммунизмни калбаа-биле тургузарының үезинде партия кежигүнүнүң ролю болгаш харыысалгазы улам улуу-биле бедип турарын, коммунист нимни болза бүдүрүлгеге, хөй-иниити болгаш хуу амыдыралынга бодунуң бүгү аажы-чаңы-биле үлегерлиг болурун СЭКП-ниң XXIII съездизи онзалап айытқан. Бо улуг соруглаже амыдыралга боттандырар дээш демисежип тура, бис болза улуг Ленининиң: «...ПАРТИЯНЫҢ КЕЖИГҮН БҮРҮЗҮ ПАРТИЯ ДЭЭШ ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ БАЗА ПАРТИЯ—КЕЖИГҮН БҮРҮЗҮ ДЭЭШ ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ» дээн сөстерин ханызы-биле бодап чоруур ушуруут бис.

СЭТА-ныҢ дыннадыы

«Космос-148» ужудуушкунда

Черниң «Космос-148» дээр кылымал спутнигиниң эдилеглиг салып үндүрүшкүнүн 1967 чылдың март 17-де Совет Эвилелиниге боттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаары программага дүүштүр космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээриге херектиг эртем аппаратуразын спутниктиң иштинде тургускан.

Спутникти орбитаже дараазында параметрлерлиг кылдыр үндүргеи: долганырының эге үези—91,3 минута; Черниң кырындан эң ырак эртери (апогеяга) — 436 километр; Черниң кырындан эң чоок эртери (перегеяга) — 275 километр; орбитаның ийленчээ—71 радус.

Спутникте эртем аппаратуразындан ангыда бар түүлдер: орбитаның элементилерин ылаптыг хемчээр радиосистемазы; приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылының дугайында медээлерин Черже дамчыдып бээр радиотелеметриктиг система.

Спутникте тургускан аппаратура ай-тавыда чылдаг чоруур. Тааржыдырыла-санаалга төвү кээр турар информадиялыг ажылдап кылып турар.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНИ

ББП ТК-ның Бирги секретары, Болгарияның Улус Республиказының Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живков биле Болгарияның Улус Республиказының Улустуң хуралының Президиумунуң Даргазы Георгий Трайков улаг СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы В. Н. Подгорныйга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге телеграмма чоруткан. Совет Эвилелиниң болгаш Болгарияның Улус Республиказының аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында кереэге ат салган хүнден бээр 19 чыл болган оон хойаштыр оларга база бүгү аксы-дүнма совет улуска чүректиң эң-не ханызындан байырны дамчыдып, коммунизм тургузуушкунунга, улустар аразынга тайбыңны болгаш найыралды бижыглаар дээш демисежип совет улус чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун сеткилдиң ханызындан күзээн.

«Марксизм-ленинизминиң, пролетаржы интернационализминиң принциптеринге үндезилээш, 19 чыл мурнунда чарган кереэ бистиң аксы-дүнма улустарывыстың аразында хөй чүс чылдагы найыралды чырыткылаңдыр көргүзүп, оларның амыдыралчы эрге-ажыктарынга бүрүн таажып турар—деп, телеграммада чугаалап турар. — Ол кереэ бистиң улустуң хосталгазының болгаш хамаарышпас чоруунуң магадылалы-дыр. Болгарияның Улус Республиказының болгаш Совет Эвилелиниң аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырынга болгаш ханыладырынга, бистиң чурттарывыска социализмни болгаш коммунизмни чедиишкиниг тургузарынга, делегейниң социалистиг системазының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкының бижыглаарынга, Европага болгаш бүгү делегейге тайбынны хандырарынга ол кереэ илиг берип турар.

Болгарияның Улус Республиказының болгаш Совет Эвилелиниң аразында найырал база кады ажылдажылга хогжүдениң чаа, улам бедик үе-чадазынче кирии турарын өөрүшкү-биле демдеглеп турар бис. Бистиң чуртувустуң экономиказы бүдүрүлгени тааржыдыр болгаш специализастаарынга үндезилээш, Совет Эвилелиниң экономиказы-биле чоокшулажып, эртемниң болгаш культураның талазынга ажыктыг солчуушкун калбарып турар» .

Демисежип турар вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырыышкыны

Москваның хөй-иниитизиниң хуралы

Демисежип турар Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязына холбаштыр Москваның хөй-иниити төлээлекчилериниң хуралы март 17-де литера, торларның Төп бажыңынга болган.

ВДР-ниң Совет Эвилелинде алчыны Нгуен Тхо Тяи, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң ССРЭ-де Доктаамал төлээ черииниң баштыңының хүлээлгезиниң күүседикчиин Нгуен Ван Донг, өске-даа вьетнам эштер ол хуралга киришкен.

СЭКП-ниң Москва хооркомунун секретары, совет-вьетнам найырал иниитилелиниң баштаар черииниң даргазының орлаакчызы А. М. Калашников хуралды ажыткан. Азия болгаш Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединиң даргазы, Ленинчи шаннадының лауреады, Социалистиг Күшажылдың Маадыры Мирзо Турсун-Заде эп-сеткил каттыштырылгазының неделязының дугайында илеткел кылган.

* * *

— Аксы-дүнма вьетнам улус-биле бодунуң эп-сеткил каттыштырылгазын таджик улус илергейлеп, америк агрессияга удур оон чөптүг демиселия нанн-биле деткип турар—деп, Азия болгаш Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Таджик комитединиң даргазы М. Миршакар Душанбеге болган хөй кижи киржикчилиг митингиге чугаалаан.

Медицина институдунуң кафедра эргелекчизи З. Касымова, комсомол хооркомунуң секретары М. Сандова, пес-таавы комбинадының мастериниң дузалакчызы М. Васьков америк аг-шеригниң дээрбечи үүлгедилериниң дугайын килеңнээшкин-биле чугаалаан.

(СЭТА).

ЧЫРЫТКЫЛЫГ СОРУЛГАНЫҢ НҮҮРҮНДЕ

В. П. Мжаванадзе-биле соңгукчуларның үжуражыышкыны

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Операның болгаш балеттиң З. Палиашвили аттыг академиктиг театрын март 17-де ажыдыынаар, бажың эзим херээженнер, чогаалыкчы интеллигенциянын төлээлекчилери, Совет Армияның дайынчылары — Грузин ССР-ниң Дээди Совединиге соңгулга талазы-биле Тбилиси хоорайның Завод соңгулга округунуң болгаш Тбилиси хоорай Совединиге соңгулга талазы-биле № 254 соңгулга округунуң ажылчы чоннар төлээлекчилери чыглып келген. Депутатка боттарының кандидады, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Грузиның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Василий Павлович Мжаванадзе-биле олар аңаа үжурушкан.

Бүзүреттирген кижилер — Тбилисиниң электровоз тудуунуң Ленин аттыг заводунуң слесарь-эштекчизи В. Папиашвили биле төөгү эртемнериниң доктору, профессор М. Лордкипанидзе олар республикада соңгулга кампаниязының патриотчу болгаш политиктиг улуг көдүрүүшкүнүнүң байдалында эртип турарының дугайын, Улуг Октябрьның 50 чылынга күш-ажылчы идепкейлиг белеткелдин дугайын чугаалаан. В. П. Мжаванадзениң биографиязын чыгланнарга олар таныштырып, депутатка төлептиг кандидат ээзи бадылаашкынынарын бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Станок тудуунуң Киров аттыг заводунуң партком секретары Г. Бибилешвили, аргыг-трикотаж комбинадының аргыкчызы Н. Варченко, бажың эзим Т. Тоидзе, чогаалчы Г. Абашидзе, генерал-майор Н. Сергеев, аныяк соңгукчу, театр институдунуң студентизи Ш. Бакрадзе олар бүзүреттирген кижилериниң кыйгырыын чаңгыс эп-сеткилдиг деткээн. Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының кайгамчыктыг үре-түңнелдериниң дугайын, Совет күрүнеиниң юбилейин ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээр деп, республиканың ажылчы чонларының белен чоруунуң дугайын олар сеткил ханып чугаалап турганнар.

В. П. Мжаванадзениң чугаазын чыгланнар чылыы-биле уткаан. Улуг бүзүреди болгаш аларны коргускени дээш ханы өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

Африканың айтырыгларын чугаалажып турар

МОСКВА. Африка литтиг экономиктиг болгаш социал хогжүдезиниң айтырыгларын, совет-африка кады ажылдажылганың айтырыгларын иинги интернационалчы эртем конференциязы Москвада чугаалажып турар. Оон ажылынга даштыкы 42 күрүнеиниң оолдар, кыстары киржип турар. Ол аныяк кижилер Совет Эвилелиниң дээди өөредилге черлериниде өөренип турарлар.

Интернационалчы эртем конференциязы 40 чыгам янзы-бүрү илеткелдерни чугаалажып турар.

(СЭТА).

ЧОН ӨӨРҮШКҮ-БИЛЕ УТКУП, ДЕТКИП ТУР

ТӨӨГҮЛҮГ ДОКТААЛ

Ажылчыннарны болгаш албан-хаанчыларны ийи дыштаныр хүнүүт беш ажыл хүнүүт неделяже шилчидер дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы болза, бүгү чүвени кижиге, нимининиң чаагай чоруунга деп партияның Программазында айытқан соруглаганың амыдыралда боттанып турарының тодаргай херечизи болуурдур.

Ажылдаарынга, дыштанырынга болгаш культурлуг чурттаарынга таарымчалыг байдалды бисне чазап тургузуп берип турар. Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң мал кадарчызынга 20 чыл иштинде ажылдап тур мен. Бо төөгүлүг доктаалды амырап хүлээп алганымны илергейлевишаан, борта иүш-ажылчы харыы кылдыр юбилейлиг чылда 100 хойга онааштыр 100 хураганны камгалап ап, хойдан 2 иг дүйту кыргып алырымны хүлээзидим.

Бөгүнге чедир 250 хой төрээн, оон 256 хураганны камгалап алдым, оон иштинде 6 хой 4 хураган төрээн, олар шупту менди доругуп турар. Алган хүлээлге амыдыралга чедиишкиниг нүүседиимер дээрзинге бижыг бүзүреллиг ажылдап турар мен.

С. КУУЛАР,
«Шекпээр» совхозтуң хойжузу.

Кайгамчык чаагай болуушкун

Бүдүрүлгенин, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын ийи дыштаныр хүнүүт беш ажыл хүнүүт неделяже шилчидер дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын номчуп танышкаш, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей улуг өөрүшкү-биле деткип турар мен. Тывага аар үлетшүрүнүң баштайгызы «Тыва даг-дүгү» комбинатка 10 чыл иштинде дарганнаан келдим. Бо аразында комбинат тудуунга 4 дарганны өөредип бердим.

Харым 5 он чыл ажыдып, иезылап кыраан болзумза-даа, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазаамның кижилериниң чаагай амыдыралының дугайында улуг сагыш човаашкынынга улам-на соруг кирип, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуунуң ийиги ээлчээнге бүгү-ле билиг, мергежилимни салып тургаш, күш-ажылчы салышкынымны киирерин илергейлеп тур мен.

А. ХЕРТЕК,
дарган.

МЕХАНИЗАТОР ӨНҮКТЕР

Бо ийи кижи боттарының шилип алган ажылынга шүүт бердинген улус. Олар дээрге бо чурукта көргүзекеи Николай Серен (механизаторларның бригадири) биле Бызавчы Бора-Тараа-дыр (оң талазында). Ийи өнүк Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң бирги салбырында механизаторлар. Оларның кайгыы-даа Кызылдың механизация училишезиниң доозкан.

— Бо ажылывыска ынак бис—дээш, оларны өске ажылдар кылыры-биле саналдаарга ынаавастар. Бир катап Н. Серенни салбыр эргелекчилеп көр деп саналдаан, ол аңаа ынаавааи. Оларның бирээзи Б. Бора-Тараа чаңгыс трактордa ам үш чыл ажылдап турар.

— Сеңээ чаа трактор хүлээдип берээли—деп, бир катап аңаа чугаалаарга, ол ынаавааи.

— Бодумда турар трактор-биле ам-даа наш чыл ажылдаар мен, ону камналгалыг, эки ажыглап турган ааи—деп, ол чугаалаар.

Хүндүе-даа, дүне-даа херек апарган болза, бо ийи өнүктүң трактордары кезээде белен турар, үрелиг болу бээрининг талазы-биле олар ынак серемчилелиг, ынчангаш үрелившкин болдурбас дугайында бүш удур хемчегларни ап турарлар.

Олар техниканы септелгезинге база киржип турар болгаш оларның септээн агрегаттары шынар талазы-биле бижыг болгаш эки болур. Бо чуруктуң механизатор-лар ээлчегиниг ажылынче чоруур деп турда тыртпырган.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Мурнуку одуругда

«Тыва кобальт» тудутнуң ажылчыннар комитеди ай бүрүзүнде социалистиг чарыштың түннелин үндүрүп, оон мурнуку одуруунда чоруп турар бригадаларны демдеглеп, оларга шилчиир кызыл вымпелдерни тыпсып турар.

Чоокта чаа февраль айның түннелдерин үндүрүп чугаалашкаш, орта демдегээни болза айның бүдүрүлге онаалдазын 147 хуу күүсеткеш, эргелелиң бүгү тудуг бригадаларынан шылгарап үнген Михаил Чертыгашевтиң удуртканы тудугжулар бригадазынга шилчиир кызыл вымпелди тывыскан. Ол ышкаш түс-түс участоктарның аразында социалистиг чарыштың бирги черлерин бирги участоктан эш А. Пеньков, № 2 участоктан Г. Котелева, үшкү участоктан А. Мешков оларның бригадалары алганнар.

Д. ЧҮЛЬДҮМ-ООЛ.

Чылгычылар

О. Салык, оон дузалакчызы М. Хунажык-оол Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтуң чылгычылары, ниитиниң малын хүрыш ажырып турар. Белер кулуннадың чылыг кажаанынга ам олар тудуг алыр дег турар. Баштайгы хүннерде чеди бе кулуннаан, оон алдынган кулун 7.

Белерниң кулуннаары үргүлчүлээр болгаш үзүктел чок болур. Малдың чаа төлүн менди өстүрер дээш чылгычыларның орлалажыышкынынг улуг. Чүс беден-не хөй кулун алыр — оларның мурнунда соруглаже ыдыг.

М. МАЖАА.

ФЕРМА АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ,

1967 онза байырлалдыг чылда мындыг соруглаларны чедип алырын чаңгыс минутада-даа утаңар:

САЛГЫНЕК БҮРҮЗҮНДЕН ЧЫЛДА САЛГЫН АЛЫР СҮТ — 1500 кг.

Төрүүр 100 инекке онааштыр алыр бызаа — 80-ден өрү

КҮРҮНЕГЕ САДАР МЫЙЫСТЫГ БОДА МАЛДЫҢ ДИРИГ ДЕҢЗИЗИ — 300 кг

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮРҮНЕГЕ САДАР СҮДҮ — 25000 тонна

Чер ажылдакчыларының дайынчы сорулгалары

Л. ФЛОРЕНТЬЕВ, РСФСР-ниң көдээ ажыл-агый министри

1966 чыл эрткен. Көдээ ажыл-агыйны шинтпирлиг көдүрер талазы-биле экономиктиг хемчеглерниң системазын ажылдап кылган СЭКП ТК-ниң 1965 чылдагы март Пленумунуң шинтпирлерин боттандырар дээш демиселдиң чугула үези болуп ол, чыл төөгүге кирер.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң чүүлүүр деп көргени ол шинтпирлер колхоз-совхоз бүдүрүлгезиниң улам ыңай хөгжүүрүнге болгаш өзеринге ыңын орук болган дээрзи ам бүгүдеге көстүп турар, ол дугайын эрткен чылдың түңнелдери бүзүрелдиг чугаалап турар-дыр. Көдээ ажыл-агыйның кол продуктуларын бүдүрериниң деңнелиниң болгаш оларны белеткээриниң хемчээлиниң талазы-биле 1966 чыл ооң мурнундагы чылдарны ашкап: баштайгы медээлер ёзугаар алырга, РСФСР-ниң колхозтарында болгаш совхозтарында продукциянып нинти бүдүрүшкүнү 1965 чылга деңнээрге 11 хуу өскен.

Эрткен чылын республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының шелдериниң барык бүгүдезинге тараның эки дүжүдүн өстүрген. Мурнакчы колхозтар, совхозтар болгаш районнар гектар бүрүзүнге оналаштыр 30 болгаш оон-даа хөй центнер тарааны алгылаан.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери дүжүт ажаан алышкынын эрткен чылдарга бодаарга улам орнизастыг чоруткан болгаш күрүнеге тараа садарының планын чедиишкиниг күүсеткеннер. Төрээн чуртуң шыгжамырывче 42,3 миллион тонна тарааны урган, ол болза планда көрдүнгенинден дыка хөй болганы ол. Оон-биле кады аъш-чемнин эң-не үнелиг культуразы — кызыл-тас — 31,4 миллион тонна алдынган, ол болза таарымчалыг болган 1964 чылга деңнээрге 10,4 миллион тоннага хөй дур.

Мал ажылының талазы-биле база көскү чедиишкиннер чедип алдынган, республиканың колхозтары болган совхозтары күрүнеге өзүт, сүт болгаш өске-даа продуктуларны садарын көвүдеткен. Бо бүгү болза мал ажылының бүгү продуктуларын садарының чыл планын 1966 чылдың ноябрь 1-ге чедир күүседиптер арганы РСФСР-ге берген. 1967 чылдың январь 1-ге чедир республиканың колхозтары болгаш совхозтары оон мурнунда чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, күрүнеге эттин 521 муң тонна, сүттү — 909 муң тонна, чуурганы — 705 миллион борбак, шын көдээ ажыл-агый организациядан дукту — 3,5 муң тонна хөйнү сагбаннар.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң чыл планнарын республиканың барык бүгү областарының, крайларының болгаш автономнуг республикаларының күүседиптерин демдеглээри өөрүнчүт.

Эрткен чылдың чугула түңнели — колхозтарның, совхозтарның экономиказының улам ыңай быжыкканы болур. 1966 чылды республиканың совхозтары 660 миллион рубль хире орулгалыг доосканнар. Колхозтарның акша орулгазы 1966 чылда 9,5 миллиард рубль болган, ол болза 1963 чылдыңдан 1,7 миллиард рубльге хөй болганы ол.

РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери, бүгү чүрттаазы-биле бир дөмей, 1966 чылда улуг тиилегни чедип алган деп долу үндезин-биле чугаалап болур. Маңаа, ылаңгыя ажаан алышкын үезинде агаар-бойдустуң таарымчалыг байдалы салдарлыг болганы чугаажок. Ындыг болза-даа 1966 чылда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чедип алдынган өзүлдезин чүгле агаар-бойдустуң байдалы-биле тайылбырлап болбас. Маңаа шинтпирлиг чүүл болза партияның ажылдан кылганы экономиктиг болгаш организастыг хемчеглерни чайгылыш чокка боттандырганы болган.

1966 чылдың чедиишкиннери — ол дээрге колхозчуларның, совхозтар ажылчыларының болгаш тускай эртемнитлериниң эрес-маадырлыг күш-ажылының түңнели-дир. Чер болгаш мал ажылының мурнакчылары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедик үлегерин көргүзкен болгаш боттарын өзулуг чаартыкчылар кылдыр илередип, кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алган.

Тараажыларга Россияның ажылчын аңгызы улуг дузаны чедирген, олар болза көдээ ажыл-агый техниказы-биле, минералдыг чемиштчидилгелер-биле, транспорт херекселдери болгаш өске-даа үүлдер-биле колхозтарны болгаш совхозтарны хандырган, ол чокка эрткен чылдың дүжүдүн өстүрүн болгаш ажаан алыр аргажок турганы билдингир.

Ындыг болза-даа, эрткен көдээ ажыл-агый чылының түңнелдеринде чүгле эки түңнелдер көстүп турар чүве эвес. Колхозтарның болгаш совхозтарның ажылынга республиканың колхозтарында болган көдээ ажыл-агый организациядан оларны удуртуруула четпестер болган ышкындырыглар база тургулаан. Оларның кол-колу чүл?

Чамдык черлерде күрүнениң планчагыларын шын билирин хандырбаан чүүл бар. Көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының быжыг планнарын оскертип болбас болгаш оон-биле кады ону күүсетпейн барын база болбас дээрзин СЭКП ТК-ниң март Пленуму айыткан. Ындыг турбуже, ажыл-агыйларның удуртукчулары ол негелдениң бирги кезинин эки билип алгаш, оон ийиги кезинин күүседир талазы-биле четпестерни көргүзүп турган. Ол чүл дээрге, ындыг колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары тарылга шелдериниң тургузуун эде көрбээннер, күрүнениң план-чагыларга дүүштүр тараа бүдүрерин организаставаан болгаш кукуруза, арбай база сула ышкаш ындыг культураларны күрүнеге садарының онаалгаларын күүсетпээн.

1966 чылда картофельди, ногааларны, чигир свёклазын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле план база күүсеттинмейн барган. 1967 чылда культуралар тарырының болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң планнарын республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында ажылдан кылын турар амгы үеде бо дугайын сагындырары онза чугула.

Хөй-хөй колхозтарда болгаш совхозтарда, ылаңгыя кара хөрзүнүүр эвес зонаның болгаш Сибирьниң ажыл-агыйларында чер ажылын чорударының культуразы ам-даа куду деңелде хевээр. Көдээ ажыл-агый продуктуларының бодүнезин ам-даа бедик, ол талазы-биле курлавырлар кончуг четпес ажыглаттынып турар дээрзин демдеглевес аргажок. Механизацияның деңнели ылаңгыя мал ажылында оожум темпилиг өзүп турар. Хөй-хөй колхозтарда болгаш совхозтарда ажыл-агый иштиниң бот-оруга-чарылгалыг болурун ам-даа кошкак нептередип турар.

Көдээ ажыл-агый организациларының, колхозтар, совхозтарның сорулгазы болза 1966 чылдың түңнелдеринде шүтүмүүлелче ёзу-биле экв анализтөөрв болур. Будуруулге фондулары канчаар ажыглаттынып турарын, шелдериниң дүжүдүн болгаш мал ажылының продуктулууң улаң ыңай бедидеринге кандыг аргалар барын, эки чедиишкиннер канчан чедип алдынганын, чүге чамдык колхозтар, совхозтар, бригадалар, салбырлар, фермалар хожудап турганын ажыл-агый бүрүзү ханызы-биле, бүгү талалыг сайгарын көөрү эргежок чугула.

«Юбилейлиг чылда—бедик дүжүттү алыр»—деп, социалистиг чарыштың бо лозунгу колхозтарның, совхозтарның, көдээ ажыл-агый организациларының бүгү практиктиг ажыл-чорудулгазының үндезинниге турар ужурлуг.

Бүгү сорулгалардан эң чугулазы болза, моон мурнундазы ышкаш, бо чылын чер ажылының культуразын бедидеринге үндезилээш, гектар тарылга бүрүзүнге онаалтыр дүжүттү көвүдедир арга-биле тараа бүдүрерин остүрери болур.

1967 чылдың дүжүдүн бедидери дээш демисел эрткен чылын-на эгелээн. Колдуунда чогуур хуусаазында күзүн тарыыр 22 миллион гектар культураларны тараан—ол дээрге 1965 чылдаазынга бодаарга, 500 муң гектар хөй-дүр. Часкы тарылганың бүгү шелдеринде күскү аңдарылга чоруттунган, РСФСР-ниң колхозтары болгаш совхозтары органиктиг болгаш минералдыг чемиштчидилгелерни хөйнү төккен.

Республиканың ажыл-агыйлары чазын чажар үрезиннер-биле долу хандыртынган, олар колдуунда райончуткан үрезиннер. Башкир механизаторларның үлегери-биле республиканың ажыл-агыйлары «Сельхозтехника» будуруулгелериниң дузаламчызы-биле тракторлар, комбайннар, хөрзүн ажылдан кылыр машиналар болгаш өске-даа техника септелгезин эрткен чылдан чедиишкинниг чорудуун туралар.

Тараа будуреринң көвүдедириниң эң чугула негелдези болза, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң часкы тарылгага үлегерлиг белеткенирп, оны бедик шынарлыы-биле, агротехниктиг эң эки хуусаада чорудары болур. Часкы тарылгага үрезин белеткелиниң темпизин улам бедидери эргежок чугула. Бо чазын тараа культураларының тарылгазын бедик кондициялыг, сорттуг, райончуткан үрезиннер-биле чорударын чер болганга чедип алыр херек.

Дуржулганын коргуун турарындан алырга, механизастаттынган звеноолар болгаш отрядтар чүге картофель, лён, ногаалар ажылдан кылырынга эвес, харын тараа культураларынга база күш-ажылды организастаарының эки хевири болуп турар. Күш-ажылды звеноолап организастаар чорук тараанын болгаш өске-даа продукциянып будурери, көдээ ажыл-агый продуктуларын будуреринң чарыгдаадарын эвээжедип, бот-үнезин чингедирп дээш ажылдакчы бүрүзүнүң материалдыг сонуургалын болгаш чарысалгазын бедидеринге идиглан бээр.

Чүртүүң тараа талазы-биле курлавырларын көвүдедирикге колхоз, совхоз, район, область, край болгаш автономнуг республика бүрүзү бодунуң салыпкынын киирер хүлээлгелиг. Бо сорулганы күүседири-биле агрономиктиг, ажыл-агый-техниктиг, организастыг болгаш экономиктиг хемчеглерниң будун комплекезинин ажылдап кылыры болгаш боттандырары эргежок чугула, олар ыйбилейлиг 1967 чылда ажыл-бүрү дүжүттерин болгаш тарааны будуреринң база белеткээрин көвүдедирин магадылаар.

Тарааны болгаш чер ажылының өске-даа продуктуларын будуреринң көвүдедири-биле чергелештир эң чугула сорулга болза мал ажылының продуктуларын будуреринң улам ыңай көвүдедири болур деп, СЭКП ТК-ниң март Пленуму болгаш партияның XXIII съездизин айыткылаан. Күрүнениң план-чагыын ёзугаар 1967 чылда Россия Федерациязынга 5 миллион тонна эттин, 20,8 миллион тонна сүттү, 6,8 миллиард борбак чуургаларны болгаш 174 муң тонна дукту белеткээри көрдүнген.

Бо харысалгалыг сорулгаларны чедиишкинниг-биле күүседир төлээде, колхозтарның болгаш совхозтарның кол күжениишкиннерни малдың продуктулууң бедидеринче, уксаажыдылга ажылын улам экижидеринче болгаш мал ажылының фермаларын тударынче база комплекенлиг механизастаарынче моонээр херек.

Малчыннарның күш-ажылын шын организастаары кончуг чугула, анаа кижилерниң билдилиг-биле таарыштыр тургузар, оларга эргежок чугула культура-амыдыралдың байдалын тургузар. Бо талазы-биле Свердловск, Калуга, Челябинск, Москва, Владимир областарның болган Краснодар крайның колхозтарының болгаш совхозтарының дуржулгазынче кичээлеңге салза чогуур, оларда болза фермаларга ийи залчег-биле ажылдаарывче шилчилгени бодалдыг болгаш планныг боттандырып турар, ол болза малчыннарның күш-ажылының будурүкчүлүүн болгаш культуразын бедидеринге чугула нелелде болур.

Чоокта чаа РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели эткир мал ажылын сайырадыр дугайында доктаалды хүлээп алган. Ол чугула ажылды бо чылын эгелээр. Эткир укаанын мыйыстыг бода малын өстүрериниң 62 совхозту тускайжыдар ужурлуг; оон ангыда 256 совхозка эткир мал өстүрериниң фермаларын болгаш салбырларын организастаар. Мал семиртип турар 100 совхозка база эткир малдарны өстүрүп, семиртир. Бойдус-экономиктиг байдалы эткир укаанын малдарын өстүрүп, семиртириниге тааржыр болуп турар Поволжьениң, Соңгу Кавказтың, Мурнуу Уралдың, Барын болгаш Чөөн Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш өске-даа черлериниң ажыл-агыйларына эткир инектериниң баш санын 1,5—2 миллион чедирген турар ужурлуг. Бо бүгү болза бедик шынарлыг болгаш чиик өртектиг эттти будуреринң дыка көвүдедир арганы боор.

Совхозтарда болгаш колхозтарда күш-ажылдың төлевирин улам экижидер талазы-биле ажылдар бо чылын чоруттунар. Сорулга болза күш-ажыл төлевириниң дугайында ам күштүг болуп турар байдалды совхозтарга шыны-биле ажыглаарында. СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң 1966 чылдың май 16-дагы доктаалы-биле холбаштыр колхозтарга күш-ажылдың төлевирин экижидерине таарымчалыг байдал тургустунуп келген, ол доктаалда совхозтар ажылдакчыларының чогуур категориязынга доктаатташкан нормаларның болгаш расценкаларның деңнелинге колхозчуларның күш-ажылының магадылаттынган төлевиринче колхозтарның шилчиирин көрүп турар болгай.

Колхозчуларның магадылаттынган күш-ажыл төлевириниче шилчээш колхозчуларның күш-ажылчы идепкейин бедидеринге, колхозтарда күш-ажылдың будурүкчүлүүн өстүрериниге чугула идиглан берген. Колхозтарга күш-ажылдың организастаашкынын болгаш төлевирин улам экижидер талазы-биле улуг ажылды көдээ ажыл-агый организациялар чорудар түлээлгелиг, маңаа болза колхозчуларның күш-ажылының төлевирин бедидер чорук ажыл-агый бүрүзүнге колхоз будурулгезиниң өзүлдези-биле болгаш хөгжүлдези-биле, оон экономиказының быжыкканы-биле база көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының орулгазының бедиири-биле магадылаттынган турарын чедип алыры чугула.

Колхозтарның, совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агый организацияның чугула сорулгаларының бирээзи — көдээ ажыл-агыйда экономиктиг ажылды улам экижидери, экономиктиг бүгү-нинти өөредилгеш организастаары, удуртукчу кадрларны болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемнигилерин экономика талазы-биле белеткээри болгаш ол талазы-биле биливи бедидери болур.

Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиктиг көргүзүлеран экижидериниң кол орукторының бирээзи— ажыл-агыл иштинге бот-оруга-чарылгалыг нептередири болур. Бо талазы-биле 1967 чылда чайгылыш чокка болгаш улуу-биле ажылдаар ужурлуг бис.

Совет эрге-чагыргашың 50 чыл ооң төлептиг уткуурун белеткевишаан, колхозтарга болгаш совхозтарга оларның коданнарының үлегерлиг болуру дээш, оларның девискээрлерин вогланчыдыр, чагагайжыдары дээш, көдээ чонуң культура-амыдырал байдалын улам экижидери дээш калбак походту организастаар херек.

СЭКП ТК-ниң март, ыай Пленумнарының болган партияның XXIII съездизиниң кайгамчыктыг шинтпирлеринге даянып алгаш, чер база мал ажылының продуктуларын будуреринң болгаш белеткээрин көвүдедир талазы-биле ыбилейлиг 1967 чылды чаа-чаа чедиишкиннер-биле Россия Федерациязының көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери демдеглээр дээш бүгү чүүлдерни кылыр дээрзин бүзүреллии-биле чугаалап болур. Ол болза совет улустуң ам болур улуг болгаш оорушкүлүг байырлалынга оларның ең дээре белээ болур.

«РОССИЯНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫ» ДЕП ЖУРНАЛГА БИЖЭЭН ЧҮҮЛДЕВ АЛГАН.

Чыл Октябрьның 50 чылынга

АЖЫЛДЫ КОШКАТПАС

РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге болгаш чер-чер Советтеринге соңгудулалар үезинде Тес-Хемниң партия организациялары соңгукчулар ортузунга партияның агитас-массалыг ажылын калбартыр талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылганнар.

Хой санныг агитаторларның, будун-будун агитколлективтерниң чон ортузунга калбартып келген тайылбыр-массалыг ажылы соңгулданың организастыг бедик деңнелге эртерин, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунуң чайыннанчак тиилелгезин хандырган.

Соңгулда үезинде ажылчы чон ортузунга партияның агитация ажылын V. Шынаада, О. Шынаада партия эге организациялары (секретарьлары М. Яндак-оол Ч. Мындыра) эң организастыг чоруткан.

V. Шынаада аш Ховалыг Борбай-оолга удурткан агитколлективте 25 агитаторлар ажылдап турарлар. Ол коллектив бүгү агитаторларны чер-черде быжыглап, таарыштыр тургускан болгаш ыдыктыг малчыннарда быжыглаан агитаторлар малчыннарже үнүшкүннерни каш удаа кылып, элээн хей лекция, беседаларны кылганнар. Чон ортузунга тайылбыр массалыг ажылдарны чорударынга агитаторлар Севээн Чымба, Чооду Байыр-оол, Валентина Монге болгаш оскелер-даа идепкейлиг ажылдап турар.

Агитпунктуда суурнуң болгаш малчыннарның одарларының схемазын чуруп көргүскен. Ында дежурныйларның демдеглиин, салбырның социалистиг хүлээлгелерин чуруп аскан, агитколлективтиң база лекторлар болуунуң шугуму-биле кым, кажан, кандыг лекциялар, илеткелдер болгаш беседалар кылырын планнап алган.

Кыштаглаашкынның амгы байдалындан алырга колхозтуң малчыннары алдарлыг ойга уткуштур алган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседип болур арга бар. Ам чүгле немей төрүттүнген чаш тол бүрүзүн менди камгалап алыры дээш, күжениишкинниг ажылдаары арткан.

Ү. ЯНЧАТ.

Бии-Хем район.

ДӨГЕНИҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

Кызылдан дыка ырак эвесте Доге даавын одарларында Бии-Хемниң «Кызыл тараачын», «Тиилелге», «Искра» колхозтарның малчыннары ажылдап, чурттап турар. Бо ажыл-агыйлардан үүтле «Искраның» безин 30 ажыл кодан шээр малы Дөгеде кыштаглап турар. Ол хой малды ажаап кадагалаан кижилериң амыдырал-чуртталгазы-биле таныжып көрээлиндер.

Чазаглыг оруктан солагай талаже углаан оруктугаш-биле хап оргаш, бичежек тейжигеш кырынга үнүп келириниске, бир хойжу кодан көзүлдү. Чеде бердивис. «Искра» колхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи Монгуш Шаң-оолдуң аалы болду. Мурнунда-ла таныжар болгаш чугааны дораан-на ажыл-херек дугайындан эгелеливис.

— Беш чыладың бирги чылын база багай эвес үдедивис. Ийиги чылды оон-даа бедик түңнелдерлиг доозаар соруглалыг улус бис. Ынчаарга кыштың кончуг соогунда төрүттүнген 290 ажыг хураганны сөолгу хүннерге чедир менди ажаап келдивис. Төрүүр хойлар ам-даа бар. Ынчалза-даа үе чылый бергенде, барыктыг боор оң—деп, эш Шаң-оол чедиишкинге улуг бүзүрел-биле чугаалай-дыр.

Малчынга бүгү-ле эжиин күзээш, ол-ла колхозтуң хоочун малчыны, 64 харлыг коммунист Тюлюш Дандарның аалынче хаптывыс. Кодан. Кокпа оруктар аалдың ол-бо талазынче изелии чоруткан болду. Малчын хойларын чаңгыс ол-ла черже сүрүп кадарбас дээрзи оон-на илдең болган. Үзүн дуртуг мүңгаш кажаа танында чадагай кажаага чеде бээривиске дангаар кара-каре хойларның чамдыктары хураганнарын эмзирген тур. Улуг малчында сакманщиктеп турар Тюлюш Токаш-оол биске мынча дээн:

— Коданда 340 хойнуң 200 ажыг хирези оолдаан. Оон иштинде ийистээн хойлар 24. Барык ийи ай дургузунда үргүлчүлеп келген оолдаашкын соонда алдынган хураганнарның бо хүнге чедир чаңгызы-даа хораваан. Моон соңгаар төрүүр хойларның оолдары база менди камгалап алдынар. Чүге дээрге, үе чылын келген, коданда мал чеми база четчир. Ынчалза-даа кичээнгейни сулараашкы болбас, ыдыктыг чаш маадыры часкы сырынга алыспас дээш улам серемчилеп болуру чугула—деп, сакманщик түңнеди.

Юбилейлиг чылда «Искраның» малчыннары бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Тодаргайлаарга, артель бо чылын төрүүр 100 хойдан-на 90 хураганны, бир баштавна 2,5 кг дукту кыргын алырын планнаан. Бо хүннерде артельде төрүүр 3500 баш хойдан 2990 хураган менди камгалап алдынган. Коданда бүрүзүнде оолдаашкын ам-даа үргүлчүлеп турар. Баштайгы удаада чамдык коданнарда мал кажаалары соок турганындан чаш малга хорамча турган-даа болза, сөолзүредир дыка хой хойлар ийистээниден чадиригниң орну катап тургустунуп турар.

Эрткен чылдың түңнели-биле районда дээре ажыл-агыйларның бирээзи болган «Искра» колхозтуң баштаар чери чугула, орулгалыг адыр — мал ажылынче шыңгыы кичээнгейни угландырыл, малды ажаап, кадагалап турар киижилериң бүдүрүкчүлүт ажылдарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш чамдык хемчеглерни алган. Сөолгу үеде барык малчын бүрүзү чылыг бажың-биле хандырганнар, мал чемнери үзүктелбейн келген болгаш чаш мал кадагалаар тускай клетказар четчир. Аъш-чем хандырылгазының талазы-биле малда киижилер хомудал юлбайын турар. Артель баштаар чери юбилейлиг чылда малчыннарга бирээзинге-леийи аал ишти чурттаар ийи бажыңны, алды чүс баш хой кирер үлегерлиг бир кажааны тудуп бээрин планнаан.

Кыштаглаашкынның амгы байдалындан алырга колхозтуң малчыннары алдарлыг ойга уткуштур алган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседип болур арга бар. Ам чүгле немей төрүттүнген чаш тол бүрүзүн менди камгалап алырын, күженииишкинниг ажылдаары арткан.

Ү. ЯНЧАТ.

Бии-Хем район.

ЧОННУҢ ХҮНДҮТКЕЛИНДЕ

Эртенги хүн чаа-ла хөөреп орда, Матвей Очурнуң өөнге мынчаарда ферманың үчётчиги турган Анна Хуурак далаштыы сүргей маңнап келген.

— Бир саанчывыс аарааш, эмчиде чыдып алды. Байлакайны саанчылатса чүл, акый?

— Чаа-ла он алдылап чоруур уруг-ла болгай, шыдаар ирги бе, але?—деп, Очур бүзүрел чок аңаа харылаан.

— Эй, ачай, кижи шыдавас чүү боор, авам чокта инектерни чайлыг саап ыаар ийик мен чоп—деп, Байлакай дооразындан киржи берген.

— Коллективтиг ажылга ажыл-даарга, аныяк кижиге оон-моон дузалажыр болгай. Мен-даа болза шыдаар шаам-биле дузалажыр күзеалгыр мен—деп, Анна Хуурак бүзүреалгыр чугаалаан.

Аныяк кыс Байлакай Матвеевна Очур фермаже соруктуу сүргей чорупкан. «Уруум шыдаар дээрзинге бүзүрээр мен, бичизинденве ажылга кызымаан көрүп келдим, коллективке өзүп доруксуп, аан чаңып келирге, уруумну улам деткип көрейн адырам» деп Матвей Очур иштинде боданып олурган.

Кижи кижиге эш, өөнүк болгаш аку-дүңма— коммунизм тур. гузукчузу кижиниң принцивиндыг, ынчангаш Байлакайны ферманың саанчылары чылыы-биле хүлээп ап, баштайгы хүндең эгелээш-ле ажылдаарынга ажыктыг сүмелерин берип, чагып турганнар.

— Бистиң сураглыг саанчывыс, район Совединиң депутады Татьяна Наваштай мээң ёзулуг-ла башкым, оон меңээ көргүскен дузазын кайын үттур мен, ам харын фермамның орук айтыкчылырынга өөрүп четтиргенимни иле-редип чоруур кижи мен—деп, Байлакай Очур чоргаарланып чугаалаар.

Оон соңгаар чаңгыс чер чурттугларының идегелии Байлакай Очур алдарлыы-биле күүседип, чылдан чылче бедик көргүзүлерни чедип ап келген. Үрбүнчүлер ам ону сүт саалдазының талазы-биле мастер дижип турары таварылга эвес. Комсомолчу кыстың хорээнде коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы деп демдек чайыннап чоруур, ону ажыл-ишке, амыдырал-чуртталгага төлептиг чоруун бадыткаш, ол чедип алган.

Байлак Матвеевнаның ажылдан турары Үрбүн фермазы—коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп алдарлыг аттың эдилекчизи. Ынчангаш ол атты чедип алган, ам кызымак ажылдап турар. Оон херечизи бо-дур: эрткен 1966 чылда бир инекке оналаштыр 1926 кг сүттү ол саган болза, бо чылын ону 2100 кг чедирерин хүлээнген. Ону аныяк саанчының күүседири чугаажок, оон бадыткалы болза бо чылдың февральда бир инекке оналаштыр сүт саар планып ажыр күүсеткени болур.

Кыштың бир хүнүнде фермага соңгулда мурнупуң хуралы болур деп чарлал тарай берген.

— Чүңү-ле чугаалажыр ирги, але? — деп, комсомолчу саанчы Татьяна Наваштай чанынга турган эжиинден айтырган.

— Депутатка кандидат депшидер чадавас боор бис, сен кымны дээр сен эжим?—деп, эжиудур айтырган.

— Маңаа бүгү талазы-биле төлептиг кижи херек болгай. Ынчаш хуралга көре-ле бээр бис мыйнаан — дишкеш, эжишкилер чорупканнар.

Ол кежээ саанчылар саалданы эрте дооскан. Салбырның ажыдынчилериниң хуралы эгелээн.

Совхозта парткомнуң төлээзи туруп келгеш:

— Силерниң коллективке Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга кандидатты депшидер деп аас-кежик таварышкан-дыр—дээш, оон өске-даа элээн чүвелерни ол чугаалаан.

— Бо талазы-биле кымда санал барыл, эштер? —деп хурал даргазы айтырган.

Хой чоннуң аразындан Татьяна Тюлюшовна Наваштай туруп келгеш, мынча дээн:

— Эштер, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга бистиң фермаңың сураглыг саанчызы Байлакай Матвеевна Очурну депшидер күзелдиг мен. Ол дээрге ажылынга чүрээниң ханызындан бердинген, ажыл дээнде амыр-дыжын-даа бодавас, кызымак кижи болгай. Оон ады чүгле Улуг-Хем районда эвес, харын бүгү Тывада безин билдине берген. Ол бистиң идегеливисти күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрээр мен.

Шынап-ла, үрбүнчүлер Байлакай Матвеевнаны республиканың Дээди Совединиң депутадынга кандидат кылдыр чаңгыс эң-сеткилдиг депшиткеш, бо чылдың марттың 12-де Байлакай Матвеев, наны депутатка соңгуп алганнар. Эрес-маадырлыг күш-ажылы дээш, чоннуң ону үнелээни олдур.

К. ХЕРТЕК.

Чурттагга тудуунче ыяш материалдарын сөөртүп, Коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТК-зында үр үеде ажылдап кел-геп чолаачы И. Л. Прибыткону коллектив хүндүлээр. Бедик мергежили, дааскан херекти харыысалгалыг күүседир чаңчылы-биле ол мурнакчыга санаттыра берген.

ЧУРУКТА И. Л. Прибытко.

И. МИЛОНОВТУҢ фотозу.

Олар 3 хүннүң дургузунда дыка хей сүт-бараан фермаларын болгаш хойжуларны кезээн болгаш хей концерти болгаш лекция, беседаны чон ортузунга чоруткан. Оларның аразынга кижи эмчизи, баш таарар кижи база чораан.

Оон-биле чергелештир соңгудаларга белеткел үезинде партияның тайылбыр массалыг ажылын организастаарының талазы-биле чамдык партия организациялары кошкак ажылдаан. «Тес-Хем» совхозтуң Берт-Даг суурда, «Чодураа» колхозтуң Белдир-Арыг, «Октябрь 50 чыл ою» колхозтуң Ак-Эрик суурларында агитаторлар участоктарынга эвээш барып турган болгаш боттуг тайылбыр ажылы чоруткайн турган. Берт-Даг суурда агитпункт четче шимеп, дериттинмээн турган. Шак ындыг байдал Самагалдайда чамдык партия эге организацияларынга, ылаңгыя райпода, «Сельхозтехника» каттыжышкын салбырында, кодаа ажыл-агыл эргелинде, эмнелгеде партия организацияларының ажылында турган.

Районнуң ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чыл ою-нга төлептиг ужуражыр дээш бедик патриоттуг кодурлуушкунуг ажылдап, байырлалдыг чылда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш эрес шудургу демисежип турар. Соңгулдаларга белеткел үезинде калбартыл чоруткан идей-политиктиг, агитас-массалыг ажылды ам кошкатпайн, харын улам күштелдиргеш, алдарлыг 50 чылга белеткелче бүрүн үгланды-рары бистиң сорулгавыс.

Д. ОДАН-ООЛ.

СЭКП Тес-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

В. И. ЛЕНИННИҢ ШЕРИГ КАРТАЛАРЫ

Владимир Ильич Ленинниң Кремльде кабинеди. Бодуун стол, оон кырында стол лампочказы-биле кады лаалар турар. Хамааты дайынының берге чылдарында пайысмалта отулар чүүл чедишпестеп. Кремльге безин электрүн чырыын шоолуг кыысшайн турган. Электри чырыы эже бээрге, Ильич лаалар кыпсын алыр. Оларның бүдүртүп чырыынга Владимир Ильич аныяк Совет Республиканың эң чүгүла политиктиг, ажылагый болган шериг айтырыгларын шиитширлеп турган.

Совнаркомуун ажылдакчылары Ленинниң Кремльде кабинединде «бүгү дайын чорудулгаларының кол штабы» деп адап турганнар. Анаа Владимир Ильич шериг удуртукчуларын дүлээп ап, кылыр ажылдарның планын оларның-биле сүмележип, дугуржуп, чүрттү удуртуп турган.

Шериг комиссариадының оперативтиг килдизиниң эргелекчизи С. А. Аралов Кремльге эртениң-не кээп, эрткен хоногта фронтуларга болган оскерлиишкиннерниң дугайын Ленинге илеткеп турган. Владимир Ильич фронтуларда байдалды картадан кичээнгейлиг өөренип көрүп турган. С. И. Аралов мынчаар сактып турар: «Владимир Ильич фронтуга болган чамдык аткаарлаашкыннарын, аитырыышкыннарын болган чылдагаанарын тодаргай тайылбырлаарын иегеп, ол байдалдарны эдер талазы-биле кандыг хемчеглер ап турарывыеты, немелде күштер чоруткан бе деп айтырып турган. Ол дораан-на айтыышкыннарны бээр...»

Ильичиниң ажылдаар столунуң солагай талазынга улуг эвес, оон «эптиг, шевергин» деп сеткил ханып чугаалаары, стол турган. Оон кырынга шериг карталар, схемалар овааланы берген чыдар. Ленин фронтуларда байдалды тодарадыра оларны ажыглап турган.

«В. И. Ленинниң Кремльде кабинеди болган чүрттээр бажыңы» деп музейниң ажылдакчызы Людмила Ивановна Кунецкая хамаатты дайынным болган даштыкы интервенциа чылдарының шериг карталарын биске коргустуг. Оларны үзүг Ленин ажыглап турган-на болгай. Кызыл Армияның дайынчы ажыл-чорудулгаларын ол оон көрүп турган.

Ам В. И. Ленинниң кабинединде 50 ажыг шериг карталары, схемалар бар, ол дээрге ол үттүнүрбас чылдарда бо кабинетке бар турган чүүлдерниң эвээш кезии-дир. Бо карталарны болган схемзларны көрүп турган, Кызыл Армия дайзын-биле канчаар тулчуп, Ленин ону тиилелгеже канчаар баштап келгенин каракка көзүлүүр болап болур.

«Эптиг, шевергин» столда ам Совет Чепсектиг Куштериниң тоогузунге үнелиг ийи чугула дайынчы чорулгаларын: Кызыл Армияның кезектеринин 1918 чылдың апрельде болган июньда канчаар халдап турганының дугайында документтер ышаа-эн-не кадыг-берге үезин чурттан эртип турары черле илдең-дир»—деп чугаалаан. Чурттү аш туткан. Чурттун соңгу талазынга ангын болган француз интервентилер. Ыраккы Чөөк-чүкке америк болган япон эжелекчилер дүжүрттүнүп. Самарага эсерлер үймээн кодурген, Омскиге Сибирьнин контрреволюстуг «чазаа» тургустунган... Айзын долганыр бүзээлеп келген. Ол хүнниерде Совет эрге-чагырга эвээш шериг күштүг турганы ол картадан коскү. Олар колдуунда Москваны долганыыр — Орёлга, Тулага, Брянскиге, Ярославльга, Нижний Новгородка тургустунган турган. В. И. Ленинге баштаткан Коммунистиг партия ажылчы чоннарны шериг херээнге өөредип, Кызыл Армияны тургускан.

Дайзынга согуушкун бээр кол угланыышкынны тодарадырына Ленинге шериг картазы дүзээлеп. Кызыл Армияның кол командылакчызы С. С. Каменев оон дугайын мынчаар сактын турар: «Кызыл Армияның кол согуушкынын бирээзинге үнелиг ийи чугула дайынчы чорулгаларын: Кызыл Армияның кезектеринин 1918 чылдың апрельде болган июньда канчаар халдап турганының дугайында документтер чыыр. Ол картаны «1918 чылдың июнь 4-те оперативтиг килдистиң алган медээлерин ёзугаар» тургускан. Ол хүн В. И. Ленин: «Бистиң байдалывыс бергедээн-дир. Совет Республика чок чорук комитединиң ажылдакчылары ажыктыг болган солуун ужуражмышкынарга киришкен.

Хроника-документалдыг болган эртемтайлыгырлыг фильмнерни массаларга пропагандалаарынга эки түүнделерни Кызылдың кинотеатрлары. Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе культура бажыңы. Таңды районнуң кино четкизи чедип алган. Бо ийи районнарта ай санында-ла документалдыг кинону 5000—6000 көрүкчүлер көрүп турар. Хамааты камгалалының талазы-биле фильмнериң сайгарылгазы багай эвес болган.

Тываның өске областар болган крайлар-биле кол харылзаазы автотранспорт болганда, кинопрокаттың ажылдакчылары кудумчу шимчээшкиниинин чурумунга хамаарыштыр тематиктиг көрүлдени организастааны чөптүг. Бо чугула ажылды чорударынга Кызыл хоорайның автоинспекторуу Василий Иванович Бобкин, ол ышкаш чамдык районнарның автоинспекторлары улуг дузаны чедиргенин демдеглээри чугула.

Кодээ ажыл-агый темазынга хамаарышкаң фильмнерни сайгарарынга республиканың кодээ ажыл-агый министерстволуунуң ажылдакчылары эвээш эвес дузаны чедиргенин кичээнгейлиг өөренип көрүп турган. Ол дугайын Ильичиниң Кремльде кабинединде арткан 1918 чылдың декабрьда Кызыл Армияның кезектеринин Мурнуу фронтуже чорудар оруунуң графигин чураан схемазы көргүзүп турар. Ол үеде Мурнуу болгаш Украина фронтуларынга Советтиң база дайзынның шериглериниң дайынчы чорудулгаларының байдалын чураан алган каш схемалар база аңаа хамаарыжыр. Ол үеде бо фронтуларга шиитширлиг тулчуушкынар болуп турган. Мурнуу фронтуда байдалды өөренип көргеш, В. И. Ленин 1918 чылдың декабрь 13-те Революстуг Шериг Чөвүлелиниге мынаар айтыышкынны берген: «...Барыын Фронт ажырбас-тыр, Чөөн Фронтуже эвээш күш бээр, а бүгү күштү (шуптузун-даа болза) мурнуу фронтуже». Владимир Ильич шериг кезектериниң фронтуларже чорун турарын боду хынап турган.

1919 чыл-биле Чөөн, Мурнуу, Барыын фронтуларның карталары, схемалары демдеглеттинген. Ол чылдың чазынынга хамаарыжыр карталар, схемалар Ильичиниң кабинединде онза хой. Чөөн фронтуга байдал шинчаарда дыка баксыраан турган. Ленин чурттун бүгү күжүн олче мооннеп турган. «Ол чылдың март 29-ка чедир Чөөн Фронтуның байдалы» деп эгелиг улуг карта. Кызыл Армияның кезектеринин болгаш дайзынның шериглериниң тургустунган байдалын, боо-чепсээнин самын ында айтып каан. Колчак-биле демисеяда Ленин бүгү республиканың херээ кылдыр көрүп турган. «Бүгү чүвени бут кырынга тургузуп, бүгү күштү Чөөн Фронтуга дузалаарынче Питерниң ажылчыннарын угландырарын дилеп тур бис» — деп, кыйгырыгны Ленин салган. Баштыңчының кыйгырыын питержилер илми-биле деткээн. Өскедаа үлетпүр хоорайларының ажылчыннары оларның үлегерин эдергенер. Чөөн фронтуже он-он муң коммунистерни, комсомолчуларны, провизилел кежигүннери чоруткан. Фрунзениң командылааны шериг кезектериниң болгаш алдаржаан Чапаев дивизизының дидим халдаашкынарын Владимир Ильич ол карталардан көрүп турган.

Владимир Ильичиниң кабинединге фронтуның Петроград участогунуң 1919 чылдың май 11—17 хүннеринде байдалының картазының бар турганы база билдингир болгай. Чөөн фронтуга дайылдажып турган бистиң шериг кезектеривисти алдаактырар сөөлгү будун чартык чылдың дургузунда атеизм темазынга хамаарышкан фильмнерни үндүрериң эвээжеткени канчап-даа таарышпас. Кинопрокаттың фондузунда атеистиг темага хамаарышкан уран-чечен кинолар безин бар, оларны чонга лекпия, беседалар чоруткан үеде халас көргүзериң чөптээрээн турда, чөп ажыглаайн турарын улуг частырыг деп санаа болур.

Чамдык киномеханиктер план күүседеяинче идепкейин улгаттырган, документалдыг фильмнерни үндүрериң чугулаалаайн турары шын эвес. Ындыг таварылгаларны «Енисей», «Каа-Хем» кинотеатрларга, Эрзин районнуң киночеткизинге болдурган. Районнарның киночеткилериниң директизлары чер-черинге будурукчу күштериниге хамаарышкан документалдыг фильмнерни көргүкчүлериң негелде, сонуургалын барымдаалап, чонга баравлгадыр ужурлуг.

Кино—партийжи пропаганданың кайгамчык күштүг идеялыг чепсэк, оон дузазы-биле коммунизм тургузукчуларын кижилдерни, депшилгелиг аргаларны нептередир—фильмнерни массаларга нептередир ажылды чорудуп турар кижилериниң дорт хүлээлгези.

Совет-болгар керээниң 19 чылы

СОФИЯ. СЭТА-ның корреспонгентизи Д. Бочаровтуң дамчыдыш турары болза:

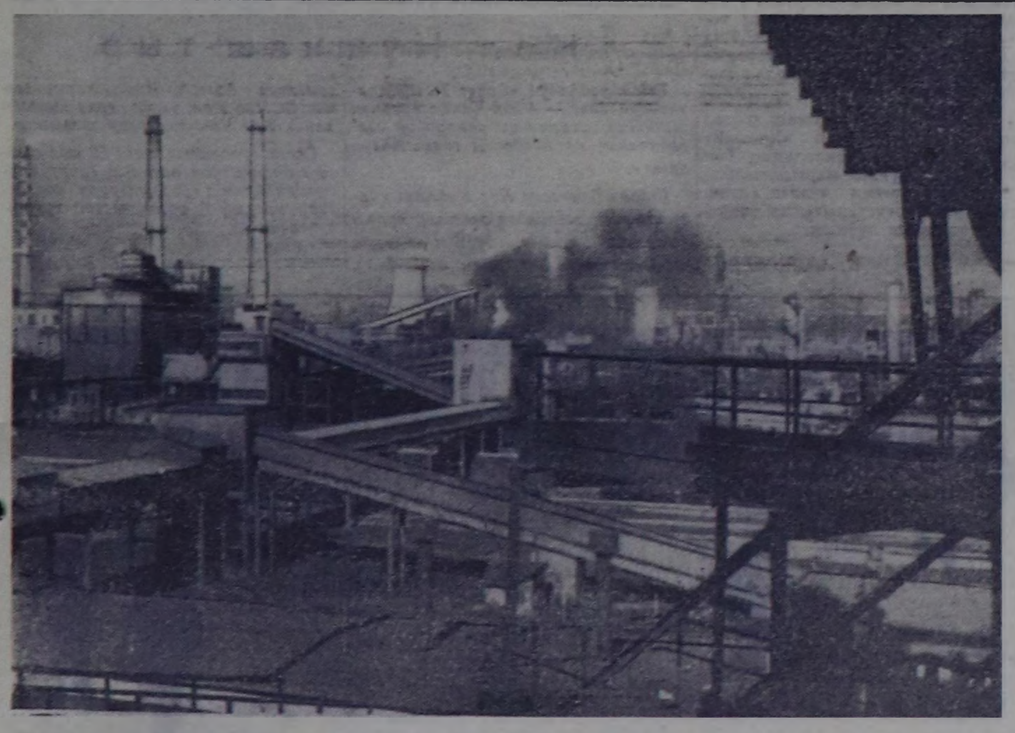
Болгар улус найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында совет-болгар керээниң 19 чыл болган кайгамчык хүнүн демдеглеп эртиргеп. Ол керээ ийи чүрттарның аразында акыдүнма харылзааларның хөгжүп база быжыглырга чугула үе-чада болуп, социалистиг Болгарияның тургузуушкунунга аажок улуг ролдуу оймаан болгаш ойнаарын үргүлчүлеп-дээ турар.

Совет Эвилелиниң дузаламчызынга болгаш деткимчезинге дайынмышаан, болгар улус экономика талазы-биле чүс-чүс чылдардагы хожуданган чорууп ол үеде ажып эртип, амгы үениң индустриязын, болбаазырангай кодээ ажыл-агыйны тургускан болгаш культура тургузуушкунуга чедиишкиннерни чедип алган.

Совет Эвилелиниң дузазы-биле тукан 90 ажыг улуг үлетпүр будурулгелер чүрттә ажылдап турар. 70 хире будурулгелериниң түдүү чоруп турар. Акы-дүнма кады ажылдажылганың түңнелинде Болгарияга адаччүрттүң машина тудуушкуну, химия үлетпүрү болгаш үлетпүрүнүң өскеда адырлары тургустунган.

Болгар-совет садыг кады ажылдажылгазы чыл келген түдүм-на хөгжүп турар. Болгария делегейниң 100 чүрттары-биле садыг харылзаалыг. Ынчалза-даа оон ниити бараан садырылгазының чартык кезии Совет Эвилелиниң үлүүнге онаажып турар. Совет Эвилели Болгарияның машиналар, дериг болгаш чиг-эт талазы-биле хереглелиниң кол кезиин хандырып турар. Болгария бодунуң ээлчээнде ССРЭ-ни электротокарь, электромоторлар, аккумуляторлар, кодээ ажыл-агый машиналары болгаш кодээ ажыл-агыйның хөй санныг продукциязы-биле хандырып турар.

Ийи акы-дүнма чүрттарның кады ажылдажылгазы бүгү адыларны хаара туткан. Ол кады ажылдажылга чүтле экономикага авес, харын база артем, культура, уран чүүлде илереттинип, байлак үреттүнелдерни берип турар. Ийи чүрттарның коммунистиг партияларының болгаш чазаактары боттарының дашткы политиказынга, быжыг тайбың дээш демиселге, социалистиг лагерьниң күчүзүн быжыглаар дээш демиселге, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын быжыглаар дээш демиселге чаңгыс аай болуп турар.

Болгарияның эң улуг будурулгези болур Кремиковтуң металлургия комбинадын Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле Софияның чоогунда тудуп турар. Дыка хей чугула объектилер ажыглалда шагда кирген. Хой эвес үе эрткен соонда индустриянның ол маганыг улуг будурулгези чылда-ла бир миллион тонна, а элээн соолгүреди үш миллион тонна чедир кааны будурер апаар.

ЧУРУКТА: будурулгениң ниити хевир-шинчизи.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Найыралдың керээзи

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак Социалистиг Республиканың болгаш Герман Демократтыг Республиканың партия-күрүне төлээлериниң аразынга болган чугаалажыышкыннар доозулган. Ийи чүрттарның аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-бодунга дузалажыр дугайында керээге ат салыышкыны Прага Кремлинге болган.

ЧКП ТК-ның бирги секретары, ЧССР-ниң президентизи Антонин Новотный, ГЧСП ТК-ның бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң даргазы Вальтер Ульбрихт, ЧССР-ниң чазаның даргазы Йозеф Ленарт болгаш ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Вилли Штоф олар керээге ат салган.

ЛОНДОН. (СЭТА). «Морниңг стар» солуунуң даштыкы кылдызының редактору Расселге харыы берип турган, Францияның Компартиязының чиңгине секретары В. Роше Францияның келир үези чөөн үзелдиг күштерге хамааржыр деп медеглээн. Францияга соңгулдалар тушпелдерине холбаалыг дыка хей айтырыгларга ол харыы берген.

Амгы чазакка улуг согуушкун таварышкан деп В. Роше демдеглээн. Коммунистиг партия эвес болза, чөөн үзелдиг күштериниң мындыг улуг чедишкинни болдунар арга чок турган ийик деп чүве бүгүдеге билдингир апарган деп, ол айтыкан. Чөөн үзелдиг кандидаттарга соңгукчуларның бүзүрелиниң өскенинин уламындан чазактың төлээлекчилери дээш берген бадылаашкыннарының саны эвээжээн. Ам национал хуралда депутат коммунистер 105 кижи болуп турар.

Идеологтуг айтырыгларының, ылаңгыя Францияга социализмче тайбың шилчиишкининиң арга-хемчегелеринің талазы-биле ниити бодалды тып алырын орадаяыр деп коммунистер болгаш социалистиг партиялар шиитширлээнин В. Роше онзалап демдеглээн.

Төөгүүг чылдагаанналрының үжурунда Францияга социализмче тайбың арга-биле шилчиишкин болдунар арталыг, ынчангаш оон эң чугула негелделериниң бирээзи болза чүгле ышты үеге эвес, харын келирдээ үеге хамаарыштыр Францияның Коммунистиг партиязының болгаш Францияның Социалистиг партиязының аразында дугуржулга болур дээрзин коммунистер санап турар бис деп, В. Роше чугаалаан.

Вальдек Рошениң медеглели

Найыралдың тураскаалы

КАИР. (СЭТА). Асуанның бедик плотина тудуунуң хереглериниң талазы-биле министерство совет-араб найырал тураскаалын тургузарының делегей конкурузун чарлаан. Асуан плотиназындан чөөн талаже район-нуң эң бедик черинге ол тураскаалды тургузар.

Ук тураскаал совет-араб найыралды, египет улуска совет улустуң чаагай дузаламчызын көргүскен турар ужурлуг.

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Чүрттә политиктиг болгаш экономиктиг амыдыралды херек кырында шериг командылап турар деп чүвени Кыдаттың боттуг чүүлдериниң улам хөй фактылары бадыткап турар. Шеригниң төлээлекчилерн эргечагырганың чаа органнарының чүгле кол киржикчилери болуп турар эвес, харын база үлетпүр будурулгелерге болгаш кодээде будурулге бригадаларынга шагдаалар болуп турарлар. Шериг «чаа революстуг корум-чурум» дээр чүвениң кол шаажылал органы болу берген.

Шериг округтарының, гарнизоннарның командылал черлерин үлетпүр будурулгелерге, кодээ ажылагый будурулге коллективтеринге, а ол ышкаш шериг албаныгларны өөреникчилер кылдыр ажыглап турар школаларга дужаалдарны берип турар. Шериг бодунуң удуртугазын хөй-ниитининиң аймыл чок чоруунуң органнарынга, парлалгага, радиога, почтага болгаш телеграфка, транспортка болгаш садыгга тургузуп турар. Кыдат парлалганың айтып турары-биле алырга, ындыг хөделиишкиннерни КУР-ның Күрүне чөвүлелиниң болгаш ККП ТК-ның шериг комитединиң дужаалдарын ёзугаар чорудуп турар.

«Синь гуйчжоу бао» солуунуң дыңнадыын ёзугаар алырга, сөөлгү хүннерде алды муң хире кижилиг 400 ажыг шериг «пропагандисчи оргидтарны» Гуйчжоу можуунуң көдээ районнарыпче чоруткан. «Синьцзян жибао» солуунуң болгаш Синьцзян радиону эжелеп алган соон дарый, синьцзян шериг округтуунуң командылалы Урумчи хоорайның болгаш Синьцзян-Уйгур автономнуг районнуң хөй-ниитининиң аймыл чок чоруунуң органнарынга, транспортунга болгаш харылзаазынга бодунуң контролюн тургускан. Ол хоорайда болгаш районда шериг-контроль комитеттери база тургустунган.

Иштики Моолдуң шериг округтуунуң партия комитединиң шиитширин ёзугаар «Мао Цзэ-дунниң идеяларын пропагандылаар отрядтарны» командирлерден болгаш дайынчылардан тургузуп турар дээрзин «Нэймэнгу жибао» солун дыңнаткан. Ол отрядтарны үлетпүр болгаш даг-руда будурулгелерниче чорудуп турар. Олар «эрге-чагырганы эжелеп алыр дээш демиселди идепкейлиг калбартыр» ужурлуг.

Хубэй можуунуң амыдыралының бүгү талаларынга шеригниң холгаарлаашкынының дугайын ол можуунуң шериг округтуунуң командылалының үндүрген документилерни хереглеп турар. Шериг округтуунуң командылалының «Хубэй жибао» солуунга парлап үндүрген айтыышкыны «эрге-чагырганы ам-даа эжелеп албаан» черлерге «революцияны чорудар болгаш будурулгеге идиг бээр талазы-биле комитеттер» дээр эргелелдиң түр органнарын тургузар деп бүгү үлетпүр будурулгелерге хүлээдип турар.

Амгы кыдат удуртулга бодунуң политиктиг удурланыкчыларынга удур кара туразында аажылаашкынын үргүлчүлеп турар дээрзин бадыткаар барымдааларны сөөлгү хүнерде Кыдаттан келген дыңнадыглар берип турар. «Ышкыдырган эрге-чагырганы эжелеп алырынче чүткүлдүг» кижилериниң «чаа удур шаан халдаашкынының» дугайында шуутаазының кодурүп үндүрген хунвэйбиннериниң болгаш цзаофаньчыларның хуудустары ону бадыткап турар. Хунвэйбинчи «Бэйдин гунши» солуунга бижээни-биле алырга, Мао Цзэ-дунниң удурланыкчылары «Мао дартаның революстуг идеязынга удур калчаалыг шаан халдаашкынны чорудуп турар». Ол солуунуң сөзү-биле алырга, «сөөлгү үеде ындыг байдал кодээ ажыл-агыйның болгаш ышаң ажыл-агыйның, санның болгаш садыгның, үлетпүрүүң болгаш транспорттуң төп албан черлеринде тургустунган».

Моон-биле холбаштыр ук солуун ККП ТК-ның Полибюрозуунуң кежигүнү, КУР-ның Күрчөвүлелиниң премьериниң оралакчызы Тань Чжэнь-линьни шүүлдеп, анаа удур халдаашкынны ыылап турар. Тань Чжэнь-линьге удур угландырган чыскаал чоокта чаа Пекинге болган. «Кодээ ажыл-агыйга, экономикага буржуаз реаксылыг шугумну чоруткаңы дээш, «кодээге культура революциязын баскары» дээш, «Мао Цзэ-дунниң идеяларынга удур хөделгени» дээш Тань Чжэнь-линьни буруудадып турар.

ККП-ниң Пекин хооркомуунуң бирги секретарыының албаныга олурган Пын Чжэньни дужүрген соонда, оон орнуага томуйлаан Ли Сюэ-фэнге удур демисежир деп кыйгырыглыг дозуннар Пекинниң бажыңнарының таналарында болгаш херимнеринде ам-даа турбушаан. Пекин хооркомуун бирги секретарының албаныдан Ли Сюэфэнни дужүрген соонда оон орнуга олуртукан Лю Цзянь-сюньга удур дозуннар база мынчаарда костүп келгилеп турган. «Культура революциязынга», Мао Цзэ-дунга удур ходелген дээш, сөөлгү үеде Пекинге болгаш Хэбэй можута болган «хинның үскүлежиишкиннерин» организастаан дээш Лю Цзянь-сюньну буруудадып турар.

Кыдат экономикага сандараашкынны таварыштырган «культура революциязы» ажылды чоннарның байдалынга аар-берге салдарны чедиргеп. Ынчалза-даа кыдат ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар боттарының байдалын экижидер дугайында негелделерни соксатпайн турар. Ол дугайын кыдат парлалгага кодурүп үндүрген «цеховщинага удур демисел» хереглеп турар. Чижээ, «Вэньхуэй бао» болгаш Цзефан жибао» дээр кыдат солуннар мурнукку чүүлдерни бижип, «ажыл төлевириниң болгаш материалдыг чаагай амыдыралдың дугайында негелделерни» буруу шапкан. Ындыг негелделер «эрге-чагырга дээш пролетариаттың демисселиниге шаптыктап» база «культура революциязынга» удур хөрөнгү чедирип турар» деп, ол солуннар медеглээн.

(СЭТА, март 17).

КИНОХРОНИКАНЫ МАССАЖЕ

Документалдыг кино — киноискусствоның генийиниң тургускан бүгү-ле чаа, мурнакчы чүүлдериниң ёзулут пропагандист-нептередикчизи апар чыдары билдингир болгай.

Сөөлгү чылдарда ол киноленталарны республиканың кино туруштарынче, кинотеатрларынче, көжер киноларже тарадып, сайгарар талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Кинохроника фестивальдарын, тематиктиг көргүзүглерни организастаан. Чижээ, түгле 1966 чылда безин ленининиана тематиканың, шериг-патриоттуг фильмнериниң фестивалын, «Хулиганнарга болгаш арагачыларга согуг», «Бойдуска ынакшыл, ону камгала», «Бир эвес кадык болуксаазынга», а көдээ ажыл-агый ажылдакчыларынга «Часкы тарылга кампаниязын чогуур хуусаазында эрттирээл» деп тематиктиг көргүзүглерни организастаан.

Бо ажылдарны чорудуп турар үеде лекция, беседаларны база эрттирип турган. Оон-биле кадыг будурулгениң мурнакчы-чок чорук комитединиң ажылдакчылары ажыктыг болгаш солуун ужуражмышкынарга киришкен.

Хроника-документалдыг болгаш эртемтайлыгырлыг фильмнерни массаларга пропагандалаарынга эки түүнделерни Кызылдың кинотеатрлары. Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе культура бажыңы. Таңды районнуң кино четкизи чедип алган. Бо ийи районнарта ай санында-ла документалдыг кинону 5000—6000 көрүкчүлер көрүп турар. Хамааты камгалалының талазы-биле фильмнериниң сайгарылгазы багай эвес болган.

Тываның өске областар болган крайлар-биле кол харылзаазы автотранспорт болганда, кинопрокаттың ажылдакчылары кудумчу шимчээшкининиң чурумунга хамаарыштыр тематиктиг көрүлдени организастааны чөптүг. Бо чугула ажылды чорударынга Кызыл хоорайның автоинспекторуу Василий Иванович Бобкин, ол ышкаш чамдык районнарның автоинспекторлары улуг дузаны чедиргенин демдеглээри чугула.

Кодээ ажыл-агый темазынга хамаарышкаң фильмнерни сайгарарынга республиканың кодээ ажыл-агый министерстволуунуң ажылдакчылары эвээш эвес дузаны чедиргенин кичээнгейлиг өөренип көрүп турган. Ол дугайын Ильичиниң Кремльде кабинединде арткан 1918 чылдың декабрьда Кызыл Армияның кезектеринин Мурнуу фронтуже чорудар оруунуң графигин чураан схемазы көргүзүп турар. Ол үеде Мурнуу болгаш Украина фронтуларынга Советтиң база дайзынның шериглериниң дайынчы чорудулгаларының байдалын чураан алган каш схемалар база аңаа хамааржыр. Ол үеде бо фронтуларга шиитширлиг тулчуушкынар болуп турган. Мурнуу фронтуда байдалды өөренип көргеш, В. И. Ленин 1918 чылдың декабрь 13-те Революстуг Шериг Чөвүлелиниге мынаар айтыышкынны берген: «...Барыын Фронт ажырбас-тыр, Чөөн Фронтуже эвээш күш бээр, а бүгү күштү (шуптузун-даа болза) мурнуу фронтуже». Владимир Ильич шериг кезектериниң фронтуларже чорун турарын боду хынап турган.

1919 чыл-биле Чөөн, Мурнуу, Барыын фронтуларның карталары, схемалары демдеглеттинген. Ол чылдың чазынынга хамааржыр карталар, схемалар Ильичиниң кабинединде онза хой. Чөөн фронтуга байдал шинчаарда дыка баксыраан турган. Ленин чурттун бүгү күжүн олче мооннеп турган. «Ол чылдың март 29-ка чедир Чөөн Фронтуның байдалы» деп эгелиг улуг карта. Кызыл Армияның кезектеринин болгаш дайзынның шериглериниң тургустунган байдалын, боо-чепсээнин самын ында айтып каан. Колчак-биле демисеяда Ленин бүгү республиканың херээ кылдыр көрүп турган. «Бүгү чүвени бут кырынга тургузуп, бүгү күштү Чөөн Фронтуга дузалаарынче Питерниң ажылчыннарын угландырарын дилеп тур бис» — деп, кыйгырыгны Ленин салган. Баштыңчының кыйгырыын питержилер илми-биле деткээн. Өскедаа үлетпүр хоорайларының ажылчыннары оларның үлегерин эдергенер. Чөөн фронтуже он-он муң коммунистерни, комсомолчуларны, провизилел кежигүннери чоруткан. Фрунзениң командылааны шериг кезектериниң болгаш алдаржаан Чапаев дивизизының дидим халдаашкынарын Владимир Ильич ол карталардан көрүп турган.

Владимир Ильичиниң кабинединге фронтуның Петроград участогунуң 1919 чылдың май 11—17 хүннеринде байдалының картазының бар турганы база билдингир болгай. Чөөн фронтуга дайылдажып турган бистиң шериг кезектеривисти алдаактырар

Ленинниң тураскаалы

АЛДЫ АРГА-БИЛЕ...

(ШООДУГЛУГ РАССКАЗ)

В. ГОГОЛЮК.

Найысылал Массивада болгаш эске-даа улуг хөөрайларда, областтарда, республикаларда, крайларда база даштыында чурттап, амыдап турар кижилер Тывага ажы-чөрүү кылып, аалдап келирги эки чаңчыл апарган. Бо удазада бисте, дайынның хөөчүн киржинчилериниң Совет комитединиң партизан секциязының президиумунуң кежигүнү, Брянскиниң арга-арыгларының партизан отрядтарының наттыпылгазының штабының кол начальниги турган Виктор Кондратович ГОГОЛЮК аалчы болуп чөрүп турар. Төрээн чурттуң эрес дайынчызы болур ол кижи Совет Эвилелиниң он беш орденнери болгаш медальдары-биле база Венгр Улус Республиканың дээди дайынчы орденни-биле шаңнаткан.

Виктор Кондратович республиканың районнарында чөрүп, аныяктар-биле уштуражылганы кылып, Совет чурттуң хөөчүн салгалының кижилериниң дайынчы эртнен оруктарын, оларның эрес-маадырыг чоруктарының дугайын чугаалап чөрүп турар.

В. К. Гоголюк — ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүнү, чугаал ажыглып кылып турар. Ада-чурттуң улуг дайынының үезинде совет кижилериниң маадырлыг чоруктарының дугайын бодунуң чогаатканы «Даг эзирни», «Кезээде-ле мурнуку одуругда», «Совет партизаннар» деп номнарында көргүзүлген. В. К. Гоголюк ам дузаашкыныңыг болгаш шеодуглуг рассказтарым, шүлүктерин, басняларын моон кылдыр белеткеп турар.

Бисте чөрүп турар хүндүлүг аалчы Виктор Кондратович Гоголюктуң рассказын моон аразында парлап, номчуучулар силерге бараалгаттывыс.

Сергей Сергеевич Пигалицаны эки кижи деп санаары берге. Ол дээрге дөгдегер хөректиг болгаш кыстынчак эгиннерлиг, шаг чөөк хевир-биле көрүп көөр шаңгыр көк карактарлыг, ырбыска магабөттүг кижи-ле болгай. Пигалица бодунуң ынак профессиязындан эске чүү-даа чүвени херекке албас.

Бодунуң ажылдаар черинге Сергей Сергеевич улус-биле-даа чугаа-соот чок, кончуг-ла шүгүл. Чырык артемчейге ол ыыт-шимээнни, хөлөөшкинни черле көөр хөнүү чок. Бир авес бүт-бомбүү ойнап турар черден репортёрнуң хөлөөзүнниг үнү бичии-даа дыңналып көөр болза, Сергей Сергеевич караның шилдерин бодунче чоокшулаарлыг стол кырынга үштүп салгаш:

— Чүү деп чүвел бо... Мен силерни кайы хире хүндүлөөр-дир мен, а силер мени ынчаар хөме таварыыр-дыр силер?!—дээн хевир-биле ажылдакчыларының арбынче ширнин болгаш мунгаргай эргилдир көргүлээр.

Сергей Сергеевичиниң ажылдаар столу сонгадан озалаш азыгга салдынган. Оон өөргазындан от салган печка чылыдыр дагап турар, ынчаарга оон буттарының аразында сөспүргей ыт кежи чыдар. Оон олурар сандайында хөрүг сыртыкты дөжеп каан, күжүр Пигалица дээрге ол сандайының бир ийинде көге-бүга дег ходуя берген орар. Оон бар-ла шаа-биле аткаар хөндүлүпкеш, холдарын стол кырынга чада салып алган органын бир-ле дугаар көрген кижи бо-даа: «Өрт болду!» деп медээни секунда бүрүзүнде манап орар кижи-дир деп бодай бээр.

Бир кезек када Сергей Сергеевич улуска бир янзы көстүп апарган. Ол-да бүгү бистиң киидистиң үржүүндан оон харыылап турганы бүдүрүлгелер бараан саарылгазының болгаш хандырылгазының планын күүсетпейн барган дүвүрээзиниң хүннерден эгелээн чүве. Ол үеде киидистиң удурткучузу Пигалица дүвүреп, сагыш-сыран турган. Безек-кезек болган-ла ол олурган сандайындан тура халыгылап, бажын ийи ходу-биле сегирип алыр апаргыдаан.

Дүвүрээзиниңг бир-де хүн бистиң столдарывыс кырын доктаалсаавыр саазыннары шыва ап, телефон конгазы биске амыр-чай бербейн турда, бистиң даргавыс читкен — куруг санлайы хөлүүп артып калган.

— Улут даргавыс канчап барган ирги?—деп, бис пат-ла кайгаан турдувус.

— Ажыл шагы төнер чоокшулап турда:

— Мени манаваңар—деп, Пигалицаның тыйылаан үнү телефон дамчыштыр дыңналып келди. —«Динамо» стадионунда «Спартак» биле «Португалияның атлетика» командаларының бүт-бомбүкчүдериниң үжүражылгазын көрүп тур мен.

Ону дыңнаан, кайгап-ла хамаан бис. Ол биске Пигалицаның цирк артистериниң аразында чиге хевирлиг кырлап турганы-биле дөмей кылдыр хөкүүг сагындырган.

Даартазында чаа бүт-бомбүүнүң «аарыкчызын» көргеш, элдепсине-ле берген бис. Оон карактарының шөө от-көс-биле дөмей кыптыгып, аныяк-чалыы ооллар дег ынай-баар күштадырыпла туру, кижи бодап көөрге, дүүнгү маргылдаа үезинде ол бразильдың хаалгазынче бөмбүкүү бир-ле дугаар кирер тепкен кижи дег.

Сергей Сергеевич улуг өөрүшкү-биле чугаалады:

— Ынчаарга ам, бир ноль мээнги болду!.. Түүйбу айтырыы биске ам черле бергедээшкинни таварыштырбас!

Ынчап чөрүй Сергей Сергеевич бодунуң аажы-чанын шүүт өскертken — күскү терек-биле дөмей апарган. Бажының дүгүн «бокстай» таартып каапкан.

Кудумчуга бөмбүк тен сывырташкан ооллардың бодунуң дайзының дег көөр чаңчылын Сергей Сергеевич шүүт калган. Стадионнан дамчыткан репортажты ол кайтамчык сонуургаар апарган. Спортчу маршты дыннап каапп, он талакы хавааның кирбии өрү көдүрүлүп, эрги түвүрүүнүн карманыңдан чүс-чүс акшаларны тып алган дег, өөрүшкүзүү хайныгып-ла үнер.

Сергей Сергеевич чүгле оюнуң турум-дүрүмүн эвес, харын-даа ат-сураа үнген бүт-бомбүкчүдериниң бүгү-ле артип келген оруун бөш салаа дег билир апарган, ынчангаш улус оон арга-сүмени бөла айтырып келгилээр апарган.

— Мен бодап көөрүмге «Спартак» бо сезонда тиилевчи боор үнери чайлаш чок-тур. Оон командазы чалыы-даа, эрес-соруктуг-даа, оскар тиилээриңге бүдүрелдиг...

Чамдык кижилер Пигалицаны бүт-бомбүүнүң талазы-биле мергежээн үгленнир, ол талазы-биле ханы биилиглиг кижи деп санап турган. Ынчаарга Сергей Сергеевич бодун ынчаар санавайн турган. Ынчангаш ол бүт-бомбүүнге канчап хандыкшып, ону сонуургап эгелей бергенин улуска чугаалап турган.

Бир-де катап чаа болган оюнун чаңсар үезинде стадион шөлүнче көрүп оргаш, Сергей Сергеевич чугаалады:

— Силер мени көрүп оргаш, сегел салы агарып кырый бергенинге чөгенимес моңу-даа деп бодаар боор силер. Оожургап-ла көрүнер, күжүрлерим, бөмбүктүү мен сүрүп маннаваземза-даа, бөмбүк ам мени сүрүп көөр-дир! Бодап көрүнер даан, ийи-ле шак ыштынде сеткил-сагыш хаңылыннан өөрүп, каттырып, чүге «аарып» болбазыл чаа! Стадионга үргүлүү «аарып» турар болзунза, бажыңынга кажан-даа аарывас сен. Мен ам сөспегер ыдым кежин безин үнүүр октапкан болгай мен. Хоочун кырган сал башкарыкчызы дег, сөөк сырынга үзүр үлүг индирнин кырында хөрек чанагаш олурар-дыр мен. Ол кайы хире магалыг-дыр. Оон-даа чүгүлә ба-

за бир чүве бар. Улут даргаларның ажылдаар кабинединче кирип, оларның-биле чугаалажыры база-ла амыр эвес айтырыг. Ынчаарга ам маңаа амыр-ла болгай — деөш, ол айтыр салазын хөдүнатты.— Кандыг-бир улуг дарганың чанын орта аңаа олурупкаш, оон-биле чугаа сөлчү каап, оюн кидин-түлүк изиш орда, ойнай-сыңдай ол кожанның дөмээн-даа шугшкай сен...

— Маңаа дээрге опера дыңнап органы ышкаш эвес, чүвар бажыңга чүве-биле дөмей-ле болгай.. Чамында даргаңның талазында улус бөмбүкүү удурланыкчызының хаалгазынче кирер тептерге, демги даргаң сээн өөргаңны часкай тутқулап, сенче дээрге дайындан алазы чедип келгенибиле бир дөмей өөрүшкүлүг көрнүп каар.

Шак ынчан-на олче удам-на чыпшынып чорүй:

— Андрей Васильевич.. Түүйбу-биле бистиң хандыра каапта силер бе?..—дээр сен.

— Бажынар мени дуглай берзи, дорт олуруп көрүнер — деп, артында кижи хинирени бээрге, демги дарган:

— Че, ындыг-дыр. Эртен менче долгай каапта сен — дей тыртып каар.

Бүгү-ле үүвенин чайгаар бүткени оң ышкажыл! Дарганың секретарь безин өөп артканын олдур.

..Шак ынчаар «беш меге, алды арга-биле» бирги чергенин айтырыгларын шиитпирлеп аптардыр мен. Бир авес мен хөөрү даш талазы-биле хей чарыгалдыг болзумза, «Шахтёр» командазының үлүп алыр оюнунга шагда-ла чеде берген орар мен... Бензин айтырыы-биле бакспрай берзимзе, «Нефтяникти» ойнадырын кедээр мен. Чаңгыс сөс-биле бүт бөмбүү —мээң ёзулуг дузалакчым апарган.

.. Чаа, мен-даа чорупту— деп, ол хүдүмзүрүп чугаалады.—Бүгүн «Торпедо» ойнап турар болгай, аңаа кандыг айтырыг салырын боданыр херек.

Ынчангаш ол олудундан сергек шовалаан түрда халаап, калбак мрамор чаланы ерү базыпты.

Механизаторлар курузу

Хөөу аңылынга ноя кижи механизатор болгай. Ындыг болганда колхоз, совхоз бүрүзү механизатор кадрларже кичээнгейни салып, оларны өөредир, билиин бедидерин чугулаарга көрүп турар. Чөөн-Хөөчүн районнуң «Октябрь 50 чылы» колхозунуң баштаар чери механизаторларның курузун организастаан, онда 9—10 классгарны доозаан 30 аныяктар хаара туттунган өөренип турарлар.

Курс өөрэн-сава-биле, өөредилге херекселдери-биле болгаш башкы-биле хандыртынган. Колхозчу механизаторларның өөредилгезин организастаарынга районнуң кодээ аңыл-агый бүдүрүлге эргелеэн улуг дузаны көргүзүп турарын демдеглээри чугула. Эргелеэдэн чөрүткен башкы О. Кин-оол ниитилелерин организастыг бедик деңнелге эрттирип, «ДГ-75» деп маркалыг чаа трактерун башкарарынга курсантыларны өөредип турар. Класс кичээли маттта доостуруу биле, курсантылар практиктиг өөредилгеже кирер. К. Чечен, М. Алдын-кыс, М. Оттала, С. Алдын-оол, М. Танов ышкаш эң зии өөренип турар курсантылар хөй.

Механизаторлар курузунда өөренип турар колхозчу аныяктар өөредилге-биле чергелештир часкы хөөу аңылынга белетнел аңылынга идепкейлиг кирижип, трактерларны болгаш комууданың чепсен-херекселдерин септеп, тарылга шөлдеринче одекти соортуүүп турарлар. Курсантылар чаа эгезинден бээр он төнна аңыыр демирин чыып дужаган.

Чаа механизаторлар белеткээри-биле кады эрги механизаторларның биилиин бедидер талазы-биле аңыя колхозта база организастаттынган. Курсантылар өөредилгезин доозупнаш, шылгалааны гудуп, чогуур документтини аптарга, колхоз механизатор кадрлар-биле хандыртынар болгаш хөөу аңылын ийи эзлчег-биле чорудар аргалыг болуур.

О. ОЧУР-ООЛ.

Чаңгыс-даа чидириг чок

Барылын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң хойжу бригадаларының малчыннары киитиниң малын ыыштың улуг соогундан онча-менди аңырган, чаа төрүттүнген чаш төлдөү чидириг чөөкө камгалаап ап турар. Кадарчыларның коданнарында хей өөлдөлшинны үргүлүүлөвүшкээн.

Бижиктиг-Хаяның хойжу бригадазында төрүүр 12 шуң хей бар, ам 10200 хой өөлдапкан, хураганнары бүрүн алдынган. Бүгү төрүүр хойнуң хураганнарын хорамча чөөкө өстүрүп алыр дээш кадарчылар, санитацинтер, мал эмчилери күжениишкинниг аңылдап турарлар. Бригадада мал чеминиң курлавыры бар, төрүүр болгаш төрээн хойларны моданнарга үзүп алгаш, сиген болгаш өске-даа чемнерни берип турар. Өөлдээн хойлар хураганнарын тоттуруп туруо болгаш өттүк киргеп хураганнарга нөгаан сигенни, будук-бүрүнү болгаш чарбаны берип турар. Кадарчы бүрүзүнүң моданнарында чаш төлдө чидириг чөгүн демдеглээри чугула.

Кара кыш болгаш малдың суггадынга, кадарчыларның аңылдаарынга таарыпча чем байдалдаар тургустунуп келээ-даа, организастыг хемчегларни ап келгени-биле бергедээшкиннер чайлаттынып, мал бакспрээвэн. Кодаңнарже суг, өвөш соортуп аңылды ам-даа үргүлүүлөвүшкээн. Хүн бүрү кыштагларже 10-10 төнна мал чемнин база өктөп турар. Хөйжу бригадаларны суг-биле, мал чемги-биле хандырар аңыяга механизаторлар Деспиевтин, Оттан-оолдуң, Хапаның болгаш өскелерниң-даа идепкейлиг киргизин турарын демдеглээри өөрүмчүт.

Совет эрге-чагырганың чөртик чүс чыл иөнгө күш-ажылчы белекторлиг ушуражыры-биле социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин амыдырала беттандырар дээш, совхозтуң малчыннары амыр-дыш дивейн ажылдап турарлар.

М. ДЫЛАЙ.

спорт

Кол Кушкаш-тыр

Тоолу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң төөү — Адыр-Кежиг суурнуң шыдыраа талазы-биле чемпионук илередиринин маргылдаазы солуң болуп эрткен.

Школа башкызы Кол Кушкаш маргылдаанын эгезинден эгелээш, чараш пөштерни кылып, суурнуң шыырак шыдыраачызы деп адын оскунмайн, тиилекчи болган. Ийиги черни ховшк Виктор Кол, үшкү черни киномеханик Кол Чаш-оол олар эзлээннер.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл иөнгө алдарлыктан өске-даа спорт маргылдааларын куш-культура коллективи үргүлүү организастап турары кузенчиг.

Ч. БУЗУРАШ

Частын байырлалы

Тандыжылар тиилээн

Республиканың школачыларының Совет эрге-чагырганың 50 чыл иөнгө турасказаткан кышкы спартакиадазы эстафета-биле доозулган. Уругларның — 3×4, оолларның—5×4, бичии болуктун уругларының—2×3, оолларның —3×3 км эстафета маргылдаалары болган.

Эстафета— хаак спортунуң эң-не солун болгаш массалыг хевири. Ынчангаш көрүкчүлер моңу онза сонуургап көргеннер. Эстафета бүрүү түс-түс хемчээлдерлиг, аңгы-аңгы негелдерлиг болур.

Баштай бичии спортчу оолдар, уруглар түс-түс дистанциязынче маннажып үнүттеринге белен. Эстафетаны ажыларын уруглар командазынга судыя чарлаттарга, тос команда бир угда халып үнүпкен. Танды районнуң Бай-Хаак ортумак школазының өөреникчизи Надя Евграфова дораан-на мурнунга барган, ол кады үнген өөрүүден чоорту-ла ырап, ажыт кире берди. Ол аразында өске дистанцияларда хаак оруу база ажелеттине берген.

Часкы хүнүзү шылбырап эрээн хаак оруунга суук үс тааржыр дээри чап. Танды районнуң командазының удурткучузу, Дүрген сее чыл школазының күш-культура башкызы, спорт мастеринге кандидат И. Ергашев өөреникчилериниң хаактарын ол үс-биле үзеп берген. Хаак экиде—халып орда хала чок-ла.

Ол хүн аныяк тандыжылар эрестиин көргүскен. Баштайгы этаптың соонда өскерилелер болбаан. Эстафетаның бүгү хемчээлдерин хамыкты мурнай тандыжылар дооскан.

Киржикчи бүрүзүнүң маннаан көргүзүлгелери база бедик. 3×4 км эстафетага Надя Евграфова, Галя Агеева, Маша Прокаева, Тамара Буклина олар катыштыр 12 километрни 55 минута 34 секунда дургузунда эрткеш, республиканың школачыларының чаа рекордун тургускан. Ийиги черни алган Бии-Хемнин командазы Тандының уругларындан беш минутадан ажыг чыдып калганнар. Кызылдың чыынды командазы болгаш улут-хемчилер биле бии-Хемчилер эстафетага база багай эвес маннаанар.

Барылын-Хемчиктиң школачыларының төөгүлүг байырлалга тураскаатkан бо спартакиадага эки дериг-херекселдиг хаактарбиле хандыртынмаанындан болгаш белеткел чогундан соолгу черни эзлээннер. Моон районнуң улус өөредилгезиниң киидизи, школаларда күш-культура башкылары түннелди үнүүрери чугула.

Спартакиазаның ийи хүн үргүлүүлээн чидиг демиселинин түннелинде тандыжылар бирги черни чаалап алганнар. Бо районнуң школачылары моон-биле 9 чыл улай спартакиаланың тиилекчилери болуп турар. Ол дээрге беден эвес чедиишкин болур. Кызылдың чыынды командазы— ийиги, бии-хемчилер—үшкү черни алган.

Тиилекчилерге мактал бижиктерни болгаш өртектиг шаналларны тывыскан. А Тандының командазынга шилчип чоруур күбокту хевээр арттырган.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Юбилейлиг чылдың чемпиону

«Урожай» спорт эки-тура ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң чоокта чаа Иркутскиге эрттиргени хостуг хүрештиң Сибирь зоназының мартылдаазын Совет эрге-чагырганың 50 чыл иөнгө холбаштырган. Аңаа бистиң республиканың «Урожай» ниитилелиниң могелери киришкен.

Россия Федерациязының Сибирь зоназының талазы-биле кодээ спортчуларның бо улут хемчээлдиг маргылдаазынга Тываның могелери чөлиишкиннинг хүрешкен. Тыва АССРниң каш дапкыр чемпиону, Ак-Довуракты электриги Федор Ондар биле Барылын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң техниктиг хайгаарокчызы Ооржак Марталай олар кайтамчыктыг тиилелгени чедип ап, РСФСР-ниң Сибирь зоназының хостуг хүреш талазы-биле юбилейлиг чылдың баштайгы чемпионнары болган. А Улуг-Хемден Николай Хайдап-оол дөртүү черни эзлээн.

Зонаның бо мартылдаазынга 7 команда киришкен, аңаа бистиң командавыс бешки черни эзлээн. Бир авес түс-түс деңгелге долу составтыг киришкен болза түүнел оон-даа эки болур турган.

Ооржак Марталай болгаш Федор Ондар олар РСФСР-ниң «Урожай» Спорт эки-тура ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң түүнел маргылдаазынга киржир эргени чаалап алган. Чаңгыс чер-чуртуглавыска спортчу чедиишкинни күзээли.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Дыштанып хүннерде Кызылдың чурттакчылары арыг агаарга сеягүүстөп, хаактарынга чаңчыкканнар. Хербис даанда хаак базазынга воскресенье бүрүзүндө уруг-дарыын эдертken кызылчыларны үргүлүү-ле көрүп болур. Бо воскресеньеде аңаа сонуургалдыглар кыштың сеолгу хүнүн эрттирип бөлүрүнүң аргалары бар. Бөгүн бо базазага массалыг хаактаашкын база болур.

ЧУРУКТА: воскресеньеде массалыг хаактаашкын үезинде.

А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

МАРТ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: Чаа киночылында 10, 12. «Хамыдыр көргүзер көрүнчүтериниң хаан чери» 2, «Оны зии билир турган мен» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночылында 9.15, «Константин Засломов» 10.30, 12.30, «Төрээн чуртундан ыракта» 2.30, 6.30, «Ростовщиктиң алгыны» 4.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Кырган черепахаңың» капитаны» 11.15, 1.15, 3.15, «Кырында аззар» 5.10, 7.10, 9.10 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночылында 10, «Шугуманачан рейс» 11.20, 3, «Угбазы» 1.15, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

МАРТ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Он муң оолдар» 10, «Даайының дүшүү» 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гусар балладазы» 2.30, «Оны зии билир турган мен» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Колдеги» 1.20, 3.10, «Ростовщиктиң алгыны» 11.30, 5.10, 7.10, 9.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кырында аззар» 3, 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

Согуна болгаш чеснок

Согуналы болгаш чесноктуң чүгле чем амдан киирер кылдыр, эвээш хемчээлдиг ажылаан турар. Ынчангаш оларның составында бар белоктар, углеводтар болгаш минералдыг дустар чеменилгеге улуг роль ойнавайн турар.

Согуналың болгаш чесноктуң сывында организмге улуг ужурдузалыг С витамин кончуг элбек. Согуналың борбак бажында С витамин кончуг ховар, а чеснокта ол мырыкай чок. Ынчангаш согуналың болгаш чесноктуң амданныг шымарларын харааш, чемге ажылаан турар. Олар чемни амдан киирер болгаш кижиниң чем хаймадырар бестерининг ажылдаарынга идиг бээрлер.

Аарыг кижилерге, иланган баларга болгаш бүүректери аарыг, ижин-шойунгдуларинде оюлганнарлыг кижилерге согуналы болгаш чеснокту чемге ажылаарын кылыгаарлаары чугула.

Шаг-шаандан тура-ла согуналы болгаш чесноктуң улустар эң кылдыр база ажылаан келгеи. Оларны чемге хөөн чок апарган үеде ажылаан, тооллагдыр шымарын кыжык аарыглар үезинде база ижин-шойунгду кыжалаанда куттар олүрер шымарын кижилер ажылаан турган. Согуналың болгаш чесноктуң эң болур шымарлары оларның составында фитонцид деп бүдүмелдиң бары-биле тайызырлаттынар. Ол бүдүмел микробтарны өлүрер талазы-биле эң күштүг хорап болур. Авс иштинде чоргулаар хей санныг микробтарны өлүрериниң согуналың ийи-үш минута иштинде хайнаарга-ла четчир. Чесноктуң бар фитонцид ижин аарыгларының өскүдүкчүлерин болгаш принцелдирер бактерияларны узуткаар шымарлыг.

Медицина үлетпүрү чесноктан үскай сативаи деп эдин кылган, ону эмчиниң сүмелээнин ёзулаар ажылаар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫНЫ.

ТУРИСЧИ МАРШРУТ

1967 чылдың октябрь 4-тен 17-ге чедир хуусаанның иштинде республиканың мурнакчыларының Совет эрге-чагырганың 50 чыл иөнгө аалдар болдуртан, келир-баар оруу-биле катай Кызыл—Шушенское—Абакан—Москва—Ленинград маршрутуттуг Найыралдың демир оруу-биле туристиг экскурсиязы чорударын Тываның турист талазы-биле область чөвүлели организастап турар. Путёвканың өртээ 165 рубль. Оон иштинде үүдэ үш катап чемненирги, ынай-баар чоруурунуң орук шүүдели, культура-массалыг болгаш экскурсиялыг ажылдарының чарыгдалдары кирип турар.

Республиканың албан, бүдүрүлге черлериндеп болгаш колхоз, совхозтардан чагыгларны, коллективтиг керээлерни хүлээп алыр.

Адаанда адрестеп тайылбыр алыр: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчуу, 1-ги бажың № 30, телефон 35—92.

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чураан чуруу.

редакцияның адреси:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчуу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлактыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийже аныяктар киличининиң 23-54, агитация болгаш пропаганда киличининиң 37-13, колзо аңыл-агый киличининиң 21-47, үлетпүр киличининиң 22-64, чагаа, аңыычыл болгаш корр спондентер база совет тургузуг болгаш аныяктар киличиктеринде 21-27, иштики информация киличининиң 20—60, бухгалтериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчуу, 1).

ТС—01048.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙДЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылдан үндезилеттингеш

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАРТ 21 ВТОРНИК № 67 (6704).

Өртээ 2 көп.

РСФСР-ниң Дээди Соведин чыылдырар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Конституциязының 39 чүүлүнге үндезилээш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ДОКТААДЫРЫ БОЛЗА:

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң чедиргі чыыжының бирги сессиязын 1967 чылдың апрель 11-де Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. ОРЛОВ.

Москва, 1967-чылдың март 18.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДА ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛ

Улуг Октябрьның 50 чыл ою̈нга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы үнген соолунде, бистиң республиканың бүгү̈ ажылчы чонказы оны хамызы-биле танышкан болгаш коллектив бүрүзү̈ байырлалга белеткелдиң тодаргай планын кылып, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Партия, совет, профсоюзтар, комсомол болгаш өске-даа хөй-нимтиг организацияларының политиктиг болгаш организастыг ажылы ам үеде алдынган хүлээлгелерни күүседиринче, бүзүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазын сайзыраңгаймыдарынче, ажылчы чонналрның политиктиг болгаш нүш-ажылчы идепкейин бедидеринче угланган.

Будуруулге, колхоз, совхоз болгаш коллектив бүрүзү̈ байырлалга белеткелдиң тодаргай планын кылган турар үшүрлүг дээрзин СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглээн. Ажыл-агый соруглаарын шимитпирээри-биле чергелештир, ол планнарга чон ортузунга чорудар масса-политиктиг ажылдарның планын партия организациязы бүрүзү̈ тодаргай кылган турар үшүрлүг. Аңаа Октябрь идеяларын лекцияларның, илеткелдерниң, теоретиктиг конференцияларның, беседаларның аргазы-биле пропагандалаары, Совет эрге-чагырга дээш демиселдиң кирминчилери-биле, хамааты болгаш Ада-чурт дайынының кирминчилери-биле, будуруулгенің мурнакчылары-биле, ушуражылгалар, оларны алдаржыткан кемнээлер, тематиктиг кемнээлер, номчулга конференциялары, диспуттар дээш партийжи-политиктиг ажылдың өске-даа хевирлерин калбаа-биле ажыглаары көрдүнген турарды чугула.

Юбилейлиг чылда политмассалыг ажылды калбартыр талазы-биле чугула болгаш улуг ажылдарны чорудуп турар партия организацияларыг бисте эвээш эвес. Чижээ, Улуг-Хем районнуң «Куш-ажылдың хостуу» колхозунда партия организациязы колхозчу чонга таарышкан лекцияларны номчуурун организастап, массалыг хемчегерни, тематиктиг кемнээлерни эрттирип турар. Ол чижектиг ажылдарны Тандыда «Коммунизминиң херээжи» колхозта, дүржүлге станцизында, район төвүнде партия организацияларының удаа-дараа чорудуп турар.

Чоокта болуп эртнен соңгулдаларга белеткел үезинде агитас-пропаганда ажылы элээн идепкейиззин, агитпунктулар, культура одаглары дерип, шиметтингиззин, соңгуңчуларга лекторийлер, агитквартира дээш чергелиг чаа хевирлер тывылгылаан. Агитаторларның хуваалдалары эге кордүнүп, четчелеттинген болгаш шылырак билиглиг, арга-дүржүлгелиг кижилер-биле агитколлективтер, лекторлар, илеткелчилер бөлүктери четчелеттинип кемешкен. Бо бүгү̈ байырлалга белеткел үезинде политиктиг болгаш агитация ажыының калбартырынга улуг идиг болган. Чедип алган дениелди бичии-даа ношкатпайн, ону улам быжыглап, биледилиг ажыглаары чугула.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ою̈нга белеткел үезинде партийжи-политиктиг ажылды намангызындаза бедик деңнелге тургузуп болдурунун бүгү̈ аргалары болгаш четчир күштер бисте бар. Ынаыг түрбүже, масса-политиктиг агитация болгаш пропаганданы СЭКП ТК-ның доктаалының негеп турар деңнелинге чедиp организаставайн турар чоруктар хаая эвес. Чамдык парторганизациялар ажыл-агый айтырыгларынче, социалистиг хүлээлгелерни, хемчегерни ажылдап кылырынче ынчээнгейни салып тургаш, чон ортузунга политиктиг ажылды оларкы хевеегезинге арттырып, харын-даа тодаргай план безин кылып албайн турар. Массалыг пропагандада болгаш агитас-массалыг ажылда система чок, боттуг үүүн эвээш, ёзу барымдаалап турар таварылгалар хаая эвес. Маңаа чижек кылдыр «Тес-Хем» совхозта парторганизациязы кижирип болур. Ында совхоз төвүнге, бригадаларга лекция, кемнээлер ховар болуп, чамдык агитаторлар участокторугнга барбайн турар.

Октябрьның идеяларын пропагандалаарын дараалашкан системалыг кылдыр лекцияларның, илеткелдерниң, беседаларның, кемнээлерниң тематиказын чамдык черлерде тодаратпаан, а массалыг хемчегер бө чугула темага эвээш болуп, харын ийиги чергениң айтырыгларынга хөй эртип турар. Бо херекке культура албан черлериниң, хөй-нимтиг чогаадыкчы организацияларның, эртемденнериниң, чогаалчыларның, удуртукчу ажылданчыларның калбак кижилгезин чедип албайн турар бис.

Юбилейлиг чылга турасиааткан косну агитация чер-черде чогуур деңнелде тургустунмаан. Бо талазы-биле чамдык колхозтарда, совхозтарда партия организациялары аажок шүүлпең чоруун коргузуп турар. Кижилерни сорук кижирип, чаа-чаа чедишкиннерге кыйгырып турар чидиг сөстүг, косну болгаш чараш кылдынган лозунгнар, планаттар, стендилер хөрээлерде-даа, суурларда-даа дыка эвээш. Культура албан черлерин байырлалдың косну агитациязы-биле шимеп дерилери амга чедир четчелеттинмээн.

Алдарлыг байырлалдың чылында политиктиг агитацияны болгаш пропагандаңы бедик деңнелге тургузуп, ажылчы чонналрны чаа бипиглер биле чепсеглеп, ажыл-херекче сорук кижирер төлээде, черче-черде партия организациялары ам-даа нүүленишкинниг ажылдаар, хөйну кылыр үшүрлүг. Ноя чүүл болза, СЭКП ТК-ның доктаалында айтыкнаны ышнаш. Октябрь революциязының бистиң чуртувусна болгаш бүгү̈ делегейге төвүлүг улуг умур-дузазын аас болгаш косну агитацияның, пропаганданың бүгү̈ хевирлерин билединиг ажыглап тургаш, делгереңгей пропагандалаары, совет улустуң революсчу болгаш күш-ажылчы чанчылдарын, социалистиг патриотизмни болгаш пролетарлы интернационализмни калбаа-биле пропагандалаары, ажылчы чонналрны бедик моральдыг мозуге, коммунистиг идеалдарга, Төрээн чуртунга бердинген чорукка, хамаатыны хүлээлгени ханы үгаап биличиринге нүжүзидерн болур.

Политмассалыг ажылдың алыс утка-шынары алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче, төлевилеттингеп хемчегерни бөттандырарынче, кижилерни идея талазы-биле улам ханы чепсеглээминче угланган турары билдингир болгай. Оны чедип алыр төлээде, агитас-пропаганда, культура-массалыг хемчегер талазы-биле тода нылган планныг болуру, оон ноя айтырыгларын ылап тодарадырыг болгаш кажан, кым чүнү күүседиринге чедир оон бүгү̈ иезентерин ылавылап көөру чугула. Хөй-нимтиг организацияларының, активтериниң болгаш коллектив кежигүннериниң калбак кижилгези-биле тургустунган ындыг хемчегерни амыдыралга бүрүн боттандырарын чедип алыр дээш, партия организациялары организастыг ажылды нүштелдирери чугула. Ажылчы чон ортузунга политиктиг болгаш культура-массалыг ажылдарны калбартыр хевеекке партия организациялары бүгү-ле идеологтуг нүштерге, хөй-нимтиг организацияларынга даянып болгаш оларның хөй талалыг ажыл-чорудулгазын башкарар, дүүштүрер үшүрлүг.

Алдарлыг 50 чылга совет кижи бүрүзү̈ ажыл-агый болгаш үгаанбадал-даа талазы-биле чаа үүлдүг, улуг чедишкинниг үшүражылын хамдырап төлээде, Улуг Октябрьның 50 чылы-биле холбаштыр организастыг болгаш политиктиг ажылды калбартып чорударын СЭКП ТК бүгү̈ партия организацияларынга заасхан болгай. Ынчангаш партия организациязы бүрүзү̈ Төп Комитеттиң ол чегелдезин боттуг ажыл-херээ-биле карыылап, юбилейлиг чылда партийжи-политиктиг ажылды эң бедик деңнелге тургузарын ылап-ла чедип алган турар үшүрлүг.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ЧАСКЫ ХҮНҮ

Депутаттың аалында

Соолчер — колхозтуң малчыннарының чайын-даа, кыжын-даа чурттаар чери. Кыжын аалдар даглыг, ыжык черлерже көжүп чоргулай баар, а чайын олар делгем чайлагларынга барып хонгулаптар. Ол черге колдуунда тыва уксаалыг хойну болгаш өшкүнү өстүрери кончуг таарымчалыг, чүге дээрге, ол даг одары чер болуп турар. Мурнунда ээртел оларларны кайы хамаан чок ажыглап, малдың кандыг-даа уксаазын түс черинің байдалынга таарыштырбайн турда, маңаа, Соолчерге нарын дүктүг хойлар безин тургулаан. Бодавыже, даглыг чер оларга таарышпайн турган. Колхозтуң түскай артемингилери ол шын эвес чорукту ам эртиен. Тарлашкын чергелиг даглыг черлер ам тыва уксаанның хойларын малдаарының чери болган.

— Хову аалдарынга баар турган болзуңнараа, машинага олурупкаш, сииледип чеде бээр турган ийик силер. Ынчаарга силер Соолчер чоктаар ышкажыңар чү̈? Ында бистиң тыва уксаанның хойларын кадарып турар аалдар бар.

Даг одарында малчыннарның аалынга аътты чедери ан-не тазарымчалыг ийин — деп, колхозка чедип кээримге улус сүмелээн.

Соолчерни ору чоктап орарга белеп-не тонмес. Барбалыг деп черге келгенимде, кожа-кожа ыяклеп каан майгыннар ышкаш даштар коступ келгилээн. Ынчап чоруй ог болгаш кажаа база...

Мында ёрес малчын чурттап турары коданга кирип орда-ла илдең. Бичии-даа бутка илдигер түвө чок, коданның девискээрининг арыг-силиң келдергей, харын-даа байырлал будуүзүнде суурларның кудумчуларын аштап каанны сагышка кирер.

Аъдымнан дүшкеш, колунун кошкаткаш, багланы, өгге кирип келгеш, малчын-биле, оон аалының ээзи-биле мендилештим. Олар хураган амзирер, түлар ажылын чаа-ла доозкан, өөнде шайлаан орлар.

Улустуң тоолдунда ышкаш, чигир-боованы тавыскалаан, чин шарыг шайны куттулар. Көрүп орарымга бир пашта сүттү хайындырып каан тур. Чугаа үндүрер аайы-биле малчындан айтырдым:

— Инектериңер бызаалапканыр аа?

Район Совединиң депутадынга мырынай чап чаа соңгуткан малчын Балдан Соян Намзырай хүндүмзүрүй азрак чугаалады:

— Пашта турар сүт дээрге, хураганнар «сартыы»-дыр ийин, дарга.

— Хойну саап турар-дыр силер аа?

— Ыңдыг ийин.

— Хураганнар тодуп турар ышкажы?

— Тодар хамаан чок, харын «сартыктап» турлар!

Хураганнар «сартыктаар» деп түүлген халбактаның алгаш, ону элээн ханы тодаралыг киритпим. Ол мынаг түве-дир. Малчынның коданында сиген болгаш мал чеми тараа чедер. Суттатты эки организастаан. Хойларның күжү эки, улустуң чугаалажыры-биле алырга, кыдыынган түткеш, өзеэе-даа семис. Ынчангаш хойларның сүдү хөй, хураганнар аажок төтпес, ой чокка амзирер болаа.

«Көк-Тей» совхозтуң күш фермазының дагаа ажаамчызы Анна Гончар эрткен чылын 100 дагаага онаштыр 125 дагаа чуургазы алыр хүлээлгезин 130 кылдыр, а 4 муң дагаазындан 5 муң дагаа чуургазы ап, беш чылдың баштайгы чылында алган хүлээлгезинге ажыр күүседкен.

Анна Гончар Совет эрге-чагырганың 50 чыл ою̈нга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш, 100 дагаага онаштыр 140 чуурганы алыр деп бедиткен хүлээлгени алган.

ЧУРУКТА: Анна Гончар (оң талазында) күш фермазының зоотехниги Г. Молчанова-биле болдуунуң ажаал турар дагааларының арааныда чугаалажып турары.

А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

оларның ишти үрелип, ажарып бөлүр. А хойларның эминде судуң олчаан арттырып саалтар болза, амыт үрелгени-ле од. Ынчангаш малчын хойларны саап турар. Бажан хураганнар улгадып келгенде, хөй сүт оларга туразында эмеринге чедер.

Маңаа удурланышкак бир байлады дораан сактып келдим. Чоокта чаа районда Ленин аттыг колхозтуң Төре-Хөл кавызында хойжу аалдарының коданнарынга чораан мен. Ол черде хойлар хураганнарын тоттурбас турган, а мында хойларны саап турар. Ужуру чүл?

Төре-Хөл кавызында чамдык хойжулар малды тоттур чемгербес-даа, суггарбас-даа, ажаалда база багай, каждаларның коржени бедээш, хана ортузунда барган. хураганнарны өглерде болгаш багай бодейлерде ажаап турар. Ынчангаш хойлар арган, оолдарын тоттурбас.

Соян Балданның коданында хойларны төрүүр мурнунда-ла тургузур азыраптар, хураган кажаазының ишти чылыг болгаш курган, мында от салып турар, кажаанның корженин бичии-даа кылынматпас, удур-ла хөөрүп кааптар.

— Бистиң бө коданда 350 ажыг төрүүр хой бар. Ам кидиптүлүк оолдай берген, амдыызында чаңгыс-даа хураган ышкынмадывыс, бө чылын чидиригиг ажылдаарга кайын тааржыр, барып-барып кончуг улуг байыр-наадым чылынна, оон ынай мени база улуг албан черинче айбычызы кыдыр чон чоруткан. Бо бүгүнү бодап кээрге, кошкак ажылдаар деп бодадым дүрген-не баштан үндүр октаксары кээр-дир! — деп, малчын медеглеп орар.

Балдан Соян Намзырайны чон район Совединче бодунуң төлээдекчизин кылдыр чоруткаңы таварылга эвес. Малчын чыдыын-на эки түнелдерни чедип ап турар. Эрээнде эң улуг ажылагый болур «Чаа орук» колхозтуң № 3 хойжу бригадазының малчыннары Соолчерге чурттап, ажылдап турарлар. Ол бригаданың коданнарында мал хүр болгаш чаш төл менди алдынып турар. Бодан бүрүзүнге бааргы, хураганнарның алгызы ана шиилээр чүве.

Б. САМ, кодээ бижикчи.

Ада-чурттуң чечектелишкини дээш

Эвилелдешкен алды республикаларның — Грузиниң, Азербайджанның, Литваның, Киргизиниң, Арменияның болгаш Эстониның хоорай, суурларынга март 19-та соңгуудалларның өөрүшкүлүг болгаш байырлалдыг хүнү болган.

Чер болгашта соңгуудалдар эртеңгиниң алды шактан эгелээш кежээкинниң оң шакка чедир үргүлүүлээн.

Республикаларның чер болгашта бадылаашкын соңгуңчуларның бедик идепкейинин, найыралдыг болгаш организастыг чоруунун байдалында эртеем, ынчангаш соңгуңчуларның хөй нүрүүзү̈ хүнүң башкайы чартыында-ла боттарының хамаату хүлээлгелерни күүседикпен.

Бүгү-эвилеп көрүлдези

Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар кылдыр хереглекчилер кооперациязының үүрмелеп садыглаар баазалар болгаш ниитилиг чемненилге черлериниң бүдүрүлгелериниң Бүгү-эвилеп көрүлдезин эртиреринге Роспотребсоюзтуң болгаш күрүне садыының база хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профсоюзтелиниң Төп Комитединиң шиитпирлээн. Көрүлденің 1967 чылдың сентябрь биргe чедир үргүлүүлээр хүннеринде кооператорлар нодаа чонның негелде-хереглелериниң улам долдур хандырарын үлээгеп.

Садыгның болгаш ниитилиг чемненилге черлериниң бүдүрүлгелерин тудар болгаш чаартыр талазы-биле онаалгаларны чедишкинниг күүседип, садып алыкчыларны хандырарының дептилгелиг аргаларын калбаа-биле иештередип турар кооператив организацияларын көрүлденің тиилекчилери деп саналар. Ажылдың эки түнелдерни чедип алган организацияларны шаңнаарынга акша шаңнаарының тургусекан.

Тиилекчи болур төлээде эки ажылдаар херек

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга алдар кылдыр Россияның чиик үлетпүр бүдүрүлгелеринде социалистиг чарышты калбак иештереткен. Беш чылдың бирги чылының бүдүрүшкүн планын колхозчулар чедишкининг күүседткен болгаш 82 миллион рубльдың калбак херегзел бараанналрын онаалгадан ажыр ажылдап үндүрген. Россия Федерациязының чиик үлетпүр министерствозу болгаш пос-таавы база чиик үлетпүр ажылчыннарының профсоюзтелиниң Төп Комитеди юбилейлиг 1967 чылда социалистиг чарыштың чаа негелделерин каттыскан хураанга бадылаан.

Байырлалдыг чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилеринге шилчир кызыл туктарны тыскыр болгаш мурнанчы бүдүрүлгечилерни шаңнаан турар.

Тараачыннарның орулгазы

Эстон тараачыннарның ажыл төлевирги ажылчыннарның ажыл төлевириниге деңнежи берген. Соолгу ийи чылдың дургузунда республиканың колхозтары болгаш совхозтары 150 ажыг миллион рубль арыг орулганы алган. Ажылдарны калбаа-биле механизастаанының болгаш автоматчытканының ачызында ында кээр ажыл-иштиг бүрүлү 25 чыл мурнунда турганынга бодаарга, орутумаа-биле дөрт катап хөй продукцияны бүдүрүп турар.

Орулгаларның хөй нүрүүзүн тараачыннарга шаңнаалар, магадылалдыг ажыл төлевириниге киириштирай саныында немелде шаңнал кылдыр тыпсып турар.

Латвия маркалыг

Чурттуң хоорай кавызының хоогунга чоруур электропоездилериниң шимчээр составының дең кезиндеги хөйүн Латвия бүдүрүп турар. Ында-гыы автомат машинестиг поездиниң ацаа чогаадып кылган. Аяккумуляторлуг батареялардан темгертинер болгаш аңаа оруктап чорун шыдаар электропоездилер ажыглалга эки шынарлыын көргүзкен. Ам Рижаның конструкторлары Москваның болгаш Ленинградтың арааныга шакта 200 километр дүргеи чорун болгур экспресстиң моделин тогаадып турар.

ТАРЫЛГА ЭГЕЛЭЭН

Карачаев-Черкессиниң даг шылааларында тракторларның моторлары дагжан эгелээн. Автовомнуг областың ажыл-агыйлары часкы хоюу ажылдарынче киришкен. «Кубанский совхозтуң гаражтары тарылга агрегаттарын шалгап бир-ле дугаарында үндүрген болгаш чазын чажын гырмыр, орте быжыр культурларны тарып эгелээн.

(СЭТА).

ФОТОРЕПОРТАЖ

АК-ДОВУРАК — АБАЗА

Ак-Довурак—Абаза оруунуң тудугжулары Совет эрге-чагырганың бежең чылынга хөлбаштыр бедиткен хүлээгелерни алганнар. Бөттарының арга-курлавырларын самап көргеш, 1967 чылдың октябрь айда чазаглыг оруктуң Ак-Довуракtан 120 километрге чедир кезиин күрүне комиссиязынга дужаарын олар шийтирлээнивер. А август айның 15-ке чедир 120 километрден ынай 10 километр чер-ни кара шывыг кылырынга белеткээри база көрүптеген.

Бистиң машинавыс Ак-Довуракtан Саяиче утпаидыр шейлүп үнген чазаглыг оруктап каранидыр халдып-ла олур. Чазаглыг оруктуң кара шывы дугуйлар аланче агып эртип тургазыг-зза. Дүзүн чоокшулап орда Саян сынын алка бердивис. Тайганың бедии далай деңнелиндеп 2250 метр (Солагай талазында чуруктуң үстүнде). Агзарның экизи магалыг. Шоолуг эвес кудургайлап чоруп орук тулуувуп ажылчыннарынга ужуражы бердивис. Тудутжулар-биле амыр менди солчуп, чугаалажып эгелединис. Оларның бирээзи Дмитрий Ключиков (солагай талазында чуруктуң аланда), баштактаны аарак:

— Хакасияның девискээринде келгенивер дээш силер бүгүдеге, тудутжуларның байырын чедирдивис—диди.

Оон чугаазында хөорем чок, 124-ку километр бистиң кожавыстың девискээри болур. Мында ыыт-шимээп ажыл шагы төнгенде оожуминаар. Хүндүс күштүг техниканың даажы ол чоок кавыга чаңгыланып хүнзээр. Эш Ключиков чер үттээр станоктуң дүржулгалыг мастери. Чер чаза тепсикчилериниге ажылдың фронтузуп ол чогуур үезинде белеткеп берип турар. Моон мурнунда чылдарда кайы ажылдап тургапың мурнакчы ажылчыдан сонуургап айтырдывыс.

— Москва облазынга ажылдап тургаш, чер үттээрииниң нарын мергежилин чедип алган мен. Ак-Довурак—Абаза оруунуң тудуу эгелээри биле маңаа ажылдап эгелединим. Хүнде 60—70 хире онгарларны үттеп, чер тепсикчилерин саадаткайын турар мен—деп, ол чугаалады.

Бистиң чоогувуста ийи экскаватор калбак-калбак хаяларлыг доң довуракты автомашиналарда сөксээл чок чудуртеп, оларның ускуштарының аланче чеди тоннаның «МАЗ-503»-тери шуужуп-ла турлар. Компрессорларның шиилээп үнү, механиктиг маскаларның, бульдозерлериниң болгаш экскаваторларның даап-шимээни—хаймыышкының күш-ажылдың судалын аваа тургаи кижилерге тодаргай херечилей бээр.

Ак-Довурак— Абаза оруунуң сөөлгү километрлериниң базын бүрүзү тудугжуларның улуг күжүн иеген турар. Чалым хаяларлыг, кезээде эривес доң черни казып, чазаглыг оруктуң үнүлүрери бергеда болза ада-чурттуң күчүлүг техниказы, 50 чыдыңа кыйгырыглары-биле чалгынналган бодуун ажылчыннар улуг түлеии бүдүрүп, улам бурунгаарлап бар чыдарлар.

Ол ажылчыннарның база бирээзи Н. Жидких (оң талазында чуруктуң үстүнде) хүннүң ажыл-нормазын үргүлүү ажыр күүседип, бүдүрүлгениң мурнакчызынга савадып турар. Эдлчегле 368 кубометр довуракты автомашиналарга чүдүрер тургаш, 400—450 кубометрни чүдүрүп турар. Оон кады ажылдап турар сөөр Михаил Воронин, Николай Гудин олар база-ла эки ажылдап турарлар.

Адаанда чуруктa көргүскени ышкаш үш экскаватор, шуушкан автомашиналарны саат чокка чүдүрүп, оларның даап-шимээни эвээ чыткан тайга, сында чаа амыдыралдың белгенин кайы ырактан-на дыңналып турарлар.

А. АНАНИН.

„ПРАВДАНЫҢ“ ЖУРНАЛДАРЫ

«СОВЕТСКИЙ СОЮЗ»

«Советский Союз» («Совет Эвиледи»), «Крокодил», «Наука и жизнь» («Эртем болгаш амыдырал») деп журналдарга чүнүң дугайын бижип турарым, моон сөңгаар кандыг чүүлдерни парлаарын номчукчулар сонуургап турар. Ылаңгыя үш журналдарны бижидип ап четтиксээн номчукчуларга оон дугайын биилеп алыры солуп.

«Советский Союз» деп журнал бүгү-делегей амыдыралының сөөлгү болуушкуунарын ыңнадып, тайылбырлавышаан, эртемниң эң солун ажыдыышкынарының дугайын бижип, совет кижилерниң амыдыралының дугайында очерктерни парлап турар, ол ышкаш культура талазы-биле чугула улуг болуушкуннар-биле орус болгаш совет чурукчуларның чуруктарын номер бүрүзүнге үндүрер. Уругларга туресказытган тускай арыннар база үнүп турар.

Юбилейлиг чылда чаа, солун материалдарны журналга парлаар. Бистиң чуртувусха эң чугула айтырыгларны канчаар шиитпирлеп келгенивиниң дугайында будун номерларын үндүрерии редакция планнаан.

«КРОКОДИЛ»

Ол политиктиг сатираның журналы. 1922 чылдан бээр үнүп турар. Номчукчуларының саны хөй. Эң баштай чүгле 40 муң кезек турган болза, ам 4 миллион кезек четкен. «Крокодилдиң» номчукчуларының саны моон сөңгаар-даа өзери чугаамок.

«Крокодилдиң» чепсэ чидиг. Тывчегленчилерии, хөлөс чурттаарын күзээдлерии, мегечи бузурукчуларны, карак чаврларны, хулиганнарны, арагачыларны «Крокодил» кам-хайыра чокка сойгалап келген. Фельетоннарны, шүлүктерии, карикатураларны журнал үндүүп турар.

Делегейде болуп турар болуушкуннар «Крокодилди» база сонуургадып турар. Империалистерге, колонизаторларга удур дорт шыгаап, от ажыттышаан, бурмуваз культураны ун журнал сойгалап турар.

Совет күрүнеиниң бешен чыл болган төөгүзүнүң дугайында «Крокодил» бодунуң номчукчуларынга баразлагдыр.

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның база аңы-дукма социалистиг чурттарның сатириктиг журналдары-биле, ол ышкаш капиталистиг чурттарның демшиглиг чогаалчылары, журналистери болгаш карикатуристер-биле «Крокодил» шагда бээр бижээр харылзаалыг.

Аңгы-аңгы темаларга шөөдугларны журналдан номчуп болур силер. Экономика, бүдүрүлге, амыдырал, школа, кижизидилге, мораль, совет кижиниң аажы-чаң, мөзү-шынар темазынга материалдар журналдың арынналарынга парлаттынар.

36 үндүрүлгеден болгаш 7 альбомдан тургустунган карикатура библиотекажыгны чыл бүрү журналга үнүп турар.

«НАУКА И ЖИЗНЬ»

Чаа чүүлдерни сөксээл чокка дилеп тывары болгаш чаңчылдарны хүндүлеп көөрүн «Наука и жизнь» журнал боттандырып чорудар. Журналды чагыдып алган от-булеиниң бүгү неижүннеринге оон солун болурунче редакция кичээнгейии салган. Эртеминң болгаш техниканың чедимишкиннериниң дугайында, философия болгаш экономика темазынга хамаарышкан чүүлдер, төөгү болгаш археологияга хамаарышкан совет болгаш даштыңы улуг эртемденнериниң чүүлдерин журналдан номчуп болур.

Чаа эртем-тайылбырлыг номнар, эмнер болгаш чөнүң хереглеп баразинарының дугайында ыңнадыгларны журналдан исмчуур силер.

Москвaның дээди өөредилге чөрүүниң профессорлары болгаш башкылары конкурс экзаменнеринге (математика, физика, химия) белеткеп курстарын журналда чорудуп турар. Хөстүг үе-шактың чөп амыглазары, уруглар кижизидилгези дээш өске-даа айтырыгларже кичээнгейии угландырган. Янзы-бүрү солун, тывызык оюнмарны база парлаар. Эртем-фантастиктиг тоожуларны, ол ышкаш рассказтарны «Наука и жизнь» журналга парлаар.

«Кинозал» деп чаа бөлүктеи кино уран чүүлүнүң шылгарақгай чедимишкиннериниң дугайында номчукчулар танышкар. Шыдыраанның болгаш кинога ынактарның булуңнарын үндүрери чаңчыл болган. Журналга парлаттынар бүгү-ле чүүлдерни дөгерезин санаары берге. Чаа-чаа темаларны амыдырал боду-ла тып турар болгай. Бо журналдарга бижидилгени харылзаанның болгаш «Союзпечатьтың» салбырлары база хөй-нимти тарадыкчылар чорудуп турлар.

И. КРАВЧЕНКО.

УРЕЙ КЫЛЫРЛАРНЫ — ХАРЫЫСАЛГАЖЕ

Тыва АССР-ниң өңнүт металлургизының баштайгызы «Тыва кобальт» комбинаттың баштайгы ээлчээн 1968 чылда ажыглалга киирерии улус ажыл-агыйының планында көрген болгай. Чүгле 6о чылын безин 18 объектини ажыглалга киирер ужурлуг.

Бо хире улуг сорулгалар турup турда, «Тыва кобальт» тудуг эргелеп (начальныгы А. Черкас) тудугмонтаж ажылдарының планын үргүлүү күүсетпейн келген. Акша болгаи өске-даа курлавырларны ажылагыйжы эвес чарыгдар, техниканы чөп ажыглавас, ажылды үрей кылыр чоруктар кайы хөй болуп турар. Күш-ажылдың дешшилгелиг аргаларын четпес неитредип турар. Ажылчыннарның мергежии чавыс болуп турарындан тудугга үрей кылыр чоруктарны хөй болдурган, оларны эдектыырыга чүгээ 1965 чылда безин 15.8 муң рубльдың чарыгдаан. Тудуг эргелеп тудугнуң шынарын экижидер талазы-биле комплексилиг ажылдарны боттандырбайн турар.

Сөөлгү чылдарда бетонnуң, демирбетон кылыгларның шынарын экижидер, цементниң артыкка чарыгдарын эвижедир талазы-биле ажылдарны чоруттаан. Тудугну чорудуп турар организациялар төлевилелди, тудуг нормаларын болгаш чурумнарын хажыдып турар. Гидрометаллургия цехиниң хаиазын чер шинээшкиниге удур быжыг турушкут демир-бетон блоктардан кылыр турда, ону сай-бетонзан кылган блоктар-биле туткан.

Гидрометаллургия цехиниң дээврин шыпкан плиталар ГОСТ ёзугаар вегелделерге дүүшпейн турар. Тудугжулар оларның чамдыкызын сөлаан, а чамдыктары бүстүп, ойлуп үрелген хевээр. Ындыг турбуже-де дээврииниң чылыг эртгирбес каъдын шып эгелээн.

Үүрмектеп-хоюглаар салбырның бажыдының конструкциязын шинчилеп көөрү-биле элээн каш комиссияны тургускан. Эртken чылдың төнчүзүнде тургускан комиссия ук бажыдың озек төмөөлөнден хажыды тутканын, демир-бетон элементилерии төлевилелде көргенинден ыыка өскерилгелиг күүсеткенин илереткеп.

Дузаалал бүдүрүлге участкузу (начальныгы эш Баланчук) бетон хоюглаарын кылырының нормазын хажыдып келген болгаш ам-даа хажыды артпышаан. Антисейсмиктиг куржагларны багай шынарлыг кылган, оларны 150 марканың дыгыш бетону-биле кылыр тургаш, дыгыш эвес 50—75 марканың бетону-биле кылгызаан. Мындыг четнестерниң үржүүнда ам уеде үлетпур тудуг болгаш төлевилел эртем-шинчилел институдунуң Красноярскиде филиалы ук бажыдының ханазын эге кылыр, азы быжыглаар арганы дилеп тывары-биле шинчилел, лаборатория болгаш дүржүлге ажылдарын чорударын планнап турар. Тудугну үрей кылыр чоруктарның чижектерии моон-даа хойнуу коргузуп болур. Дериг-херекселдер тургузуп, эптээр фунтаментилерии тудугжулар үргүлүү иде кылыры кынга-даа чажыт эвес. Ындыг болганда ажылды үрей кылып турары дээш харылсаланы кым хүлээр үүрлүгүү? — деп айтырыг тургустунуп келири илден-дир.

«Тыва кобальт» тудуг эргелининде партком (секретары В. Чыдилии) тудуг ажылдарының шынарын экижидер дугайында айтырыгны чаңгыс удаа эвес көлүрүп келген. Ынчалзадаа практиктиг түнелдер чок болуп келген. Ажылды үрей кылыргага шыңгыы харыысалганы партком хүлээдип шыдавазы ол бе? Тудугнуң шынарын контрольдаар талазы-биле парткомнуң тургузган комиссиязы ажыл чорутпайн турар. Оон составында бедик мергежилдии ажылчын тудугжулар бөлүк (даргазы Н. Зверков) кичээнгейии база эвээш угландырып турар. Моон үүрүнде ажылды үрей кылган чаңгыс-даа кижиге амга чедир харыысалга хүлээтпээн.

Ажылды үрей кылырлар-биле эптеш чок демиселди чорудуп, оларга шыңгыы харыысалганы хүлээдир үе келген. Бүгү-эвилел үүрүр-дүзелиг улуг тудугну төлевилел, тудуг нормаларын болгаш чурумнарын барымдаалап чорудар ужурлуг. Комбинаттың капитал тудуг кылдыя тудугжулардан негелдеии шыңгыыратпас болза доозугган тудуглар ажыглалга болур чогууру-биле кирбейн турдаза, «эминээр» таварылгалар ам-даа уламчылаар дээрзи биилингир-дир. Ажылды соора кылып, көрдүнген чарыгдалды улгаттырып турар чорук — күрүне мурнунга кеминг херек дээрзин «Тыва кобальт» тудуг эргелеп, ында партком болгаш өске-даа хөй-нимти организациялары угаап көөр хүлээлгелиг.

Б. ВОЛЬФЦУН.

Келир өөредилге чылынга

Школаларга өдөлга ыяшы белетиззр чугула ажыл-херекке мурнуку чылдарда ышкаш, бо чылын чөнүүң, ада-иениң база бөтидепшейлиг киржилгезии үнелеп демдеглээри оорумчуг. Партия, совет, улус өөредилге органнарының эки удурткалы-биле чамдык школалар келир өөредилге чылынга оттулар ыяшын бүгү-нимтинiң шүүү-биле белеткеп алган. Школаларже токпак соөртүлгезин чамдык районнар график ёзугаар чорудуп турар.

ЧАДААНА. Районо эргелекчизи эш Дадар-оолдуң дыңнатканын ёзугаар алырга, Чөөн-Хемчик районнуң школаларында оттулар ыяш белетиели, оөң соөртүлгезии организастыг чоруп турар. Чадаанамың № 2 школазы өдөлга материалының курлавырын чыл бүрү хынаичалыг белеткеп ап турар. Келир өөредилге чылынга ам ол школаның чанында 300 кубометр ыяш, 25 тонна хөмүр даш дүшүртүнген. Ол ышкаш Хөрүм-Даг сес чыл школазының чанында 200 кубометр токпак, 30 тонна хөмүр даш белеп.

Районнуң школалары оттулар ыяшты белетиззрии организастыг чоруткан, чамдык школалар барып дөзүп турар. Ол болза чөнүүң, ада-иениң идепшейлиг киржилгезии илередип турар. Аиры кол сөрулга — белетиззн токпакты чүгле тайга сынга тургузуп каарында эвес, ону кышкы өрүк-биле бүрүн соөртүп эккеп алырында. Чөөн-Хемчик ышкаш чамдык районнарның үлегерии калбартыр. өдөлга ыяшы соөртүрүнүң графигин чер болганга тургузары амыттыг.

Школаларга оттулар ыяш белетиззр айтырыг чер бөлганда организастыг чоруп турары өөрүнчүг. Аиры кол сөрулга — токпакты чүгле тайга сынга тургузуп каарында эвес, ону кышкы өрүк-биле бүрүн соөртүп эккеп алырында. Чөөн-Хемчик ышкаш чамдык районнарның үлегерии калбартыр. өдөлга ыяшы соөртүрүнүң графигин чер болганга тургузары амыттыг.

Улуп Октябрьның 50 чылыңа уткуштур

ХОСТАЛГАЛЫГ ДЕМИСЕЛДЕ ЭРГИЛДЕЛИГ ҮЕ

Октябрьның социалистиг революциязының кодургени, калбак улусчу шинчээшкиннериниң күчүлүг шуурганы бүгү делегейниң кырынга неитерешкиннаан, чер бомбуразының эң ырак районнарында безин четкен. Колониалларның дарлаткан улустары база хосталгалыг демиселче көөрүлгеп болган империализминиң колониалдыг системазының бүүрап бадышкынының үези эгелээн.

Ам, Улуг Октябрьның бежең чылының бүдүүзүнде, бүгү делегейниң национал-хосталгалыг демиселиниң түңнелин үндүрбүшаан, чүс-чүс чылдарда тургустунуп келген болгаи үр үеии дургузунда империализминиң негелдиг тыылы база монополияларның байын алышкынының калбак үнер доңу болуп келген колониалдыг система эчизинге чедир бүүрап дүшкеи деп, долу барымаалыг чугаалаи болур. Национал-хосталгалыг шинчээшкиниии хөгжүдезинге эргилделиг үе болган Октябрь революциязындан бээр 70 чурттарның улустары колониалдыг дарлалды ап октапкан. Колониализминиң дарлалының адаанда ам бистиң планетавыстың девискээриниң чүгле 5 хуузу арткан; ында оон чөнүүн бир четпес хуузу чурттап турар.

Колониалдыг кулдалымышкын системазының бүүрап дүшкеи — XX чүс чылдың улуг болуушкуну-дур. Делегейниң социалистиг системазының тургустунганының соөнда бо дээрге болуунуң төөгүлүг ужур-дузалының талазы-биле ийнги болуушкун болган дээрзин коммунистиг болган ажылчын партияларның 1960 чылда болган Москва човудел хуралының Мелегелехиниде чөптүү-биле адаан.

• • •

Колонияларның болгаи чартык колониялларның политика талазы-биле хамаарышпас чоруктуг чаалап алганының соөнда тыптып келген аныяк күрүнелер экономиктиг, социал болгаи культура хөгжүдезиниң янзы-бүрү деңнелиниде турар. Ынчаарга кол болгаи эң-не чайгылыш чок революсчу күш болур ажылчын ангы ол бүгү күрүнелерде эвээш санныг азы барык-ла чок болуп турар. А национал-хосталгалыг шинчээшкиниии эң-не массалыг баазазы болуп турар тараачыннар национал болгаи социал хостalга дээш демиселде идепшейлиг киржии турааскок, демиселдиң сорулгалын, будуш-шынарын болгаи нарының ам-даа бүүрү мелереп билбейн турар.

Аамымың болгаи Африканың хостalган чурттарының хөй нуруузунда национал-хосталгалыг революциялларны нургулайында-ла биче буржуазтыг от-булелерден үнген интеллигенция удуртуп турар. Ол чурттарның удуртукчулары иинти национал сорулгалар-биле чергелештир революциянын чорудулгазында хүн айтырыы болуу берген демократтыг хөгжүдениң айтырыгларын база шиитпирлеп турар.

Ам аныяк күрүнелерниң шиитпирлээр аиаары кол айтырыг чүл дээрге, экономика талазы-биле хамаарышпас чоруктуг чедип алыры ол болур. Ол болза кедизинде (аргаш, херек кырында национал хостalганың чергезиниң тодаргайлакчы чүүлү болур.

КАР, Алжир, Мали, Гвинея, Конго (Браззавиль), Сирия, Бирма дээш ышкаш база өске-даа чамдык чурттарда империалистиг монополияларның тергинделивден хостalырынче угланган чугула төнчегелерии боттандырып, планнуктың төнчессияларны чок сылын, феодалдарның чергелерин хавырып, капиталистиг бүдүрүлгелерии национализастап турар. Ол чурттарның экономиказында күрүне сектору хөгжүп, оларда индустриализастаашкынының идепшейн боттандырып, ажылчы чонпарның эргеажыктарынга таарыштыр социал реформаларны чорудуп турар.

Ийнги-бүрү чурттарда шак ындыг дешшилгелиг чаартылгалар ийнги-бүрү болуп турар болгаи аиги-аиги деңнелди чедип алган. Чижээлээрге, КАР-га Суэц каналын национализастаанының соөн дарый чүгле планнуктың кижилерге эвес, харын иштики улуг капиталистерге болгаи феодалдарга хамаарышпас турган банкыларны, үлетпур бүдүрүлгелерии болгаи чергелерии национализастаан. Улеттирүүн 90 чыгаи хуузу, бүгү чээлибанк системазы, транспорту, даштыкы садыгга контроль күрүнениң холунга шилчээн. Ажылчы чонпарның демократтыг эргелерии калбартыр болгаи политиктиг амыдыралга оларның ролюн күштезиирер сорулга-биле элээн хөй реформаларны чоруткан. Элээн хөй чурттарда ындыг янылыг чаартылгаларны чүгле боттандырып эгелээн.

Аныяк күрүнелерниң экономика талазы-биле хамаарышпас чоруктуг дээш, дешшилгелиг социал-экономиктыг чаартылгалар дээш демисели хөй санныг бергедээшкиннерге таваржып турар, ынчаигаш ол демисел улуг күжениишкиннерии иеген, улуг чорудулгаларии болдурup, ындыг болганда, политика талазы-биле хамаарышпас чоруктуг чаалап алырының үезинде болуп тургулаанындан-да берге чарыглаашкыиларны хайныктырып турар. Ынчаарга амыдыралын болу хостalган чурттарга эвээшкиниг чаңыздырып иегээр Үнелеш социал чаартылгаларны чорудар, боттарының чурттарының улам ынайгы хөгжүдезиниң оруктарының дугайында айтырыгны тургузуп кээп турар калбак улус массалар политиктиг аренаже үнүп турар апарган.

Элээн хөй аныяк күрүнелерниң эрге-чагыргазында турар революсчу демократтар амгы шагиын байдалында капиталистиг система ажылагайны хөгжүдериниң бедик темпилерин хандыраар шинек чок дээрзиилерге бүүреп турар. Капитализминиң сайзырангай чурттарында үлетпур бүдүрүлгезиниң амгы деңнелин чедип алырда, бир эвес аныяк күрүнелер капиталистиг системаны шилип алыр чүве болза, оларга 80—100 чыл иеретпиер деп чүвени экономистер санаан көрген. Биргээр чугаалаарга, олар база-ла хилиичекке таваржып, хожуланган чурттар болуп арттар болгаи империалистиг күрүнелерден дыка улуг хамаарылгалыг болу бээр.

Өске талазында, аныяк күрүнелерниң удуртукчуларындан чүвени эңне кедилиг көөр кижилер бүдүрүлгениң социалистиг аргазының байдалында капитализминиң сайзырангай чурттарын чаңгыс салгалдың амыдыралының дургузунда чедип ап болур кылдыр көрүп турар. Национал айтырыгны шиитпирлээрiнге, социал хостalганы хандырарынга, ажылчы чонпарның амыдыралының материалдыг болгаи культурлуг деңнелин үргүлүү көдүрериие социализм ажаок улуг чедимишкиннерии чырыкызындыр коргускенин олар база билип турар.

Хостalган чурттарның улустары болгаи оларның удуртукчулары ону хамыктың мурнунда совет улустуң арткеи чартын чүс чыл революсчу оруктуң үлегер-чижээнден бүүреп, күүдүп турар. Делегейде баштайгы ажылчын-тараачын мүүненнин амыдыралдың бүгү талазарынга чедип алган кайгамчык улуг түңнелдери социализм дээрге иинтилел бүдүрүлгезиниң план ёзугаар болгаи дүрген хөгжүдезин, чонпуң чаагай байдалының болгаи культуразының өзүлдезин, ажылчы чонпарга ёзулуг демократияны хандырып турар шак ындыг иинтилел тургузуу-дур деп чүвени херек кырынга бүзүреткен.

Ынчангаш элээн хөй аныяк күрүнелер улам ынайгы хөгжүдезиниң угланышкынын тодаралып алырда социализмни тургузарын боттарының сорулгазы кылдыр чарлаан аныяк күрүнелериниң практиказы ол чурттарда социалистиг иинтилелди тургузарын эртем ёзугу-биле көрүп турар кылдыр ам-даа бадыткап болбас дээрзин көргүзүп турар. Ынчалзажок феодалдыг болгаи капиталистиг харылзаалардан социалистиг харылзааларже шилчиишкин үези болур хөгжүдениң капиталистиг эвес өрүү-биле олар бар чыдар деп черле чугаалап болур. Аныяк күрүнелерни экономиктиг болгаи социал депшилгениң өрүү-биле бүрүнгаарлаашкынының чергезиидеи хамаарышпас оларга үлетпур хөгжүүр. ындыг болганда, иинтилелдиң политиктиг амыдыралынга улам-на чугула гуруппаны чоорту эзлеп ап шыдаар ажылчын ангы-даа тургустунар апаар. А ол күрүнелерде социал-экономиктиг депшилге В. И. Ленининиң ону өттүр көргени ышкаш, амдыызында үлет-пүр талазы-биле сайзырангай чурттарга даянып турар.

• • •

Хөгжүп турар элээн хөй күрүнелерни хаара туткан социал чаарты тургузулга — Октябрьның салдарыбиле Азия болгаи Африка чурттарында калбарган хосталгалыг революцияларның чаа үе-чадазы-дыр. Империалистериниң болгаи оларның идеологтарының бодалы-биле алырга, революцияның ол үе-чадазы дээрге бодуның үезии чурттап эрттирип турар капиталистиг тургузулга эң-не айыылдыг болуп турар. Чаа хөстүг келген хамаарышпас күрүнелериин найысалдарынга метрополиялардың туктарын дужуруп турганы оскелериин эрге-чагыргазының бойнан дүшкеииин демдээ болуп турбуже, империализминиң хартаачылары ол дүүнүг колонияларга капиталиям база дагын тергиндеп үнер, мөлчүкчуг ёзу-чуруи оларга камгалаттынып арттар, ындыг болганда, мурнундагы колонияларын монополияларның аптараларынга ажык-кончаалар агып кириишкиии ара доктаавас боор деп идегел салып турган.

Капиталистиг эвес орукту улустарның шилип алганы монополистерниң планнарын будуздурган. Ынчаза-даа монополистер кара-сагыштыг бодалдарындан ойталаваан, харын хосталгалыг шинчээшкиниге улуг демиселдии эң-не дерзин аргаларын ажыглай берген.

Неоколонизаторлар боттарының салдарын, а ол ышкаш национал куштерни чарыктырар дээш хөгжүп турар турттарда экономиктыг болгаи политиктиг бергелерии сажар ажыглап турар. Колонияларны үптевишаан ажаок хөй байлактарны моолгер алгаш олар национал-хосталгалыг шинчээшкиниге улуг бүгү-ле болдунуу дег халдаашкыиларны организастаарынга чүнү-даа харавнаиайн турар. Дүрүм ёзугаар чазактарга удур чажыт сулчээлерден эгелээш шуут чепсектиг агрессиялга чедир, эң-не янзы-бүрү аргаларны ажыглап турар апарган.

Вьетнам улуска удур америк империализминиң чорудуп турары чүдек-бүжар дайны болза национал-хосталгалыг шинчээшкиннерии базар дээр империалистиг политиканың кайы хире аразатаныын улустарның мурнунга тодаргай коргускеи.

Вьетнам улустуң чөптүг демиселиниң түңнелдиг үе болган Октябрь революциязының кодургени, калбак улусчу шинчээшкиннерии күчүлүг шуурганы бүгү делегейниң кырынга неитерешкиннаан, чер бомбуразының эң ырак районнарында безин четкен. Колониалларның дарлаткан улустары база хосталгалыг демиселче көөрүлгеп болган империализминиң колониалдыг системазының бүүрап бадышкынының үези эгелээн.

Ам, Улуг Октябрьның бежең чылының бүдүүзүнде, бүгү делегейниң национал-хосталгалыг демиселиниң түңнелин үндүрбүшаан, чүс-чүс чылдарда тургустунуп келген болгаи үр үеии дургузунда империализминиң негелдиг тыылы база монополияларның байын алышкынының калбак үнер доңу болуп келген колониалдыг система эчизинге чедир бүүрап дүшкеи деп, долу барымаалыг чугаалаи болур. Национал-хосталгалыг шинчээшкиниии хөгжүдезинге эргилделиг үе болган Октябрь революциязындан бээр 70 чурттарның улустары колониалдыг дарлалды ап октапкан. Колониализминиң дарлалының адаанда ам бистиң планетавыстың девискээриниң чүгле 5 хуузу арткан; ында оон чөнүүн бир четпес хуузу чурттап турар.

Колониалдыг кулдалымышкын системазының бүүрап дүшкеи — XX чүс чылдың улуг болуушкуну-дур. Делегейниң социалистиг системазының тургустунганының соөнда бо дээрге болуунуң төөгүлүг ужур-дузалының талазы-биле ийнги болуушкун болган дээрзин коммунистиг болган ажылчын партияларның 1960 чылда болган Москва човудел хуралының Мелегелехиниде чөптүү-биле адаан.

• • •

Колонияларның болгаи чартык

Шудургу чолаачы

Бодээ ажыл-агый артелиниң чолаачызы Чалзырмаа Белек кыжын малчыннарже сигенин, савааның, суланы, дүстү дээш чүүнү чедирбээн дээр. Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал» колхозтуң чамдык кадарчыларынга ол түдүг материалын дажыглап сөөртken.

Аныяк чолаачы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, хүнде үш рейсти кылып турар. Элээн хей кыбар, чаар материалларны камнап алган болгаш ийи ай дургузунда 170 тонна мал чемин болгаш янзы-бүрү чүктерни кыштагларже ол сөөртken. Улуг Октябрьның бежен чылынга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш ол кончуг кызымак ажылдап турар.

М. МЕНДОТ.

Харылзааның түңнели

Хөруи-Даг сес чыл школазының коллективи, школада ада-иелер комитеди багай демдектиг өөреникчилер турбазын дээш, ада-иелер-биле доктаамал харылзазын тургузуп, бөстүг хемчеглерни ап келген. Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хөруи-Даг салбырының кудумчуларын, кварталдарын башкылар хуваажып алган, ада-иелер-биле ажылды үргүлчүлеп турар. Февраль, март айларда 152 ада-не кичээлдерге олуруушкан. Школачыларның өөредилгези, чуруму сөөлгү үеде экижээн.

Төс книжи составтыг ада-иелер комитеди неделяда чоруткан ажылын понедельник санында түңнеп турар. Февральда 198 ада-не янзы-бүрү хөй-нинтичи ажылдарга киришкен. Шеф-биле 178 кубометр ыяшты белетээн, школа херимниң иштинде чыны моөнизин. Ада-иелер комитеди ам-даа шеф ажылын организастаар. М. Баавела, М. Алдын-Хавак, Долума Согаан-Даажы түе бүрү 5—6 кубометр ыяшты хап берген.

Ада-не комитединиң кежигүннери болгаш оон даргазы Ховалыг Дыыкы школада, интернатта арыг-шевер кайы хире тургустуганын, оргулар идик-хептi канчаар кедип чоруурун болгаш оларга аъш-чемни кылып берип турарының байдалын үргүлчү хынап, четпестерни чайладырының хемчеглерин ап турар.

С. МОНГУШ.

Улуг клубту тудар

Шеми кодээ клубтуң бот-тывыытыр уран чүүл коллективи Чөөн-Хемчик районнуң уран чүүл көрүлдезинге алды чыл улаштыр бирги черни эдлеп келген. Бо коллективтиң ажылын суларатпас сорулга салдынган.

Ылыг-даа болза Шеми клубунуң оран-сууру чоннуң өзүп турар культура амыдырал негелдезин чөгүурубиле хандырып шыдавайн турар. Чүге дизе: амгы клуб чүгле 150 олуттуг, чавыс, танцылаар тускай өрээл чок.

Клубтуң мындыг байдалын өөренип көргеш, Шеми кодээ Советтиң күүскому, колхоз башкаар чери, партбюро чаа клубту Шеми суурга тудар дугайында февральда каттыжкан хуралынга шиитпирни үндүрген. Оон тудуу улусчу арга-биле чоруттунган турар. Клуб тудуун чорударының шалыпчы айын чарлаан. Аная херелээр тудуг ыяжының белеткели бо хүннерде барык доозулган. Шемижилер юбилейлиг чылдың үзүг байырлалын 210 олуттуг чаа клубка эрттирерлер.

Н. ХАЙЯРТАҢ.

ДЕМИСЕЛГЕ ДАДЫККАН...

Аныяк Совет республиканың бүгү-де дайынарынга удур, халаатты дайынының чылдарында Сибирьге чаа тургустунган Совет эрге-чагырганы Колчактың аспаандан ушпуп алыры дээш демиселге боттарын эрес-маадырдыг кылдыр көргүскен кижилериниң аразында Кравченко биле Щетинкиниң аттары мөңге бижиы-биле кирген. Боттарының организачы, дайынчы мергежилиг-биле ады-сураа чонга пептерээн ол кижилер чонунуң, партизан черлериниң деткимчезин ап, оларның бүзүрелдин шынжыктырып шы, даанчар.

Бо түүлге А. Д. Кравченконуң кыска намдарын болгаш оон удуртkан партизан отрядының тургустуганының база эрес-маадырлыг демиселиниң дугайын кысказа-биле бижип көрейн.

Александр Деомидович Кравченко 1880 чылда Воронеж губерниниң Острагожское уездизиниң Гончарово деп кодээ суурунга төрүттүнген. Острагожское уездиге, Саратов губерниягa чер ажылының талазы-биле ортумак өөредилге черинге өөренип турган, тараачымнар оргузунга революсчу сургаал ажчынын чоруткан дээш ийи чыл хүүсевага хоругдаткан. 1904 чылда 6 классека шылгалда түүкеп, чер ажылының учишшезин доскаанының дугайында шиитпирни ап үнген. 1905 чылда Казново деп черге кодээ ажыл-агый продуктузарының белеткелдер талазы-биле эргелекчизиниң дузалакчызынга ажылдап кирген. 1906 чылда Тамбовка шерии албанын эрттирген соонда аңаа прапорщик атты тывыскан. 1907 чылда Енисей губерниягa кожуп чедип келген, ынчо белеткелдерниң черинге. Маныың ыяш ажылының хайгааракчызының хүзээлгезин күүседип турган. Оон сөөлүнде 1911 чылда аңаа чер ажылының улуг инспекторунга ажылдап кирген. Инспекторлап тургаш, чер ажылының хоралакчылары-биле демиселдя чорудар дугайында помчугашты Кравченко бижээн. Оон адын «Аспаннар, шартылаалар болгаш хемнирикчи-хидыкчылар-биле демисеел» деп адаан. Чонунуң хемдикчилери чогум кымчарыл дээр дугайында политиктиг медерел чыгаарда-ла оон сагыш бодалынга төрүттүнүп турган. Германиягa удур дайынче чоруурунга дээр-де Минусинскиге, оон соонда Ачинскиге болгаш Томскиниң демир орук станциязынга шеригниң аъш-чем продуктузунуң эргелекчизиниге болгаш комендант хүзээлгезин күүседип эрттирген. Ачинскиге ол 1917 чылга чедир ажылдаан. Ол-ла чылын Кравченко Ачинск Советтериниң организакчыларының бирээзин апаргаш, Сибирьге Совет эрге-чагырганы дүжүргенинiң соонда ак гвардейжилериниң холунга кирбес дээш чаштыр ужурга таварышкан. Июль эргизедезиниң соонда Омскиге шерии албаны эрттирип турган, оон ойлаштың. Канскиге чедип келген. Кравченконуң дөрт удуртулгазы-биле 1918 чылдың октябрьда Красноярскиниң мурнуу чүтүвге база Канскиге тараачымнарның тура халымышкыны эгелээн.

Кравченконуң отрядтары эң-не баштай Красноярскиниң мурнуучөөн чүтүвге Енисей хемниң бир адырыы болур Ман хемге, азы Хову-Баджей девискээри деп адаан тургаш черге организастаттыгган.

1918 чылдың июльда Сибирьни контрреволюсчи эжелеп аскан турган. Хову-Баджей девискээриниге организастаттынган отрядтар элээн организастыг-даа, шыдалдыг-даа апарган. Чажыт большевик организациялар бо суурларга партизан отрядтарын организастап тургузарынга улуг роль-ду ойнаан. Партизан отрядтарын организастаар талазы-биле ол организакчыларының түе-түе төптерлиг апаргылаан. Бо төптериниң эң-не шымыраа база-ла Хову-Баджей суур болзу берген.

1918 чылдың августа чажыт хуралга хову-баджейжилер эсерлерниң эрге-чагырганынга удур демисежирни шиитпирлээн. Ол үеде Баджейниң чонунуң барык хөй кезии өскө черлерден кожуп, дешпи келген революсчу ажылчыннар болгаш тараачымнар болуп турган. Ынчаарда баджейжилер боттарының күүстерин шеңеп көрүп, ок-чемнээн сайап, кылын чорудар ажылын бот-боттарының аразынга үлежип-хуваажып, сургаал ажылын пептередиринге белеткеп берген. Совет эрге-чагырганы катап тургузары дээш демисеелге олар чаштыг дем-биле кодурадуп үнген. Үениң байдалы берге, кулактар туре халымышкынга чай-шөлээн бербезин орадажып, моонда ужураштырыы туруп берген. Баджейниң чапынга турган Перовское суурунуң революсчу сагыш-сеткилдиг чону прапорщик Бажеповка удуртkан шаажылакчы отрядтың Баджейже халдашкынын коткары суурларының чонунуң демнеп күжү-биле чылча шашкан. Бо медээ чоокпаны бүгү суурларының чонун революсиянын херээнче кодуруп үндүргеш.

Баджей биле Перовское суурларның партизан отрядтары катты-шкаш, волчкаларга удур демисежирни эгелээн. Баштайгы тулчуушкун Барзанчка деп хемниң чанынга эгелээн. Маңаа Баджейжилер болгаш перовчулар тинээн. Тулчуушкун соолунде кол командылаа Кравченконуң эргелиниче шилчий бергеш. Партизан отрядтарының дайынчы ажыл-чорудузугазы оскеп тудуп-на, оларның организастыг чоруу улам өзүп-быжыглып, елгизига-чуруму дыңзып, волчкаларга удур ворогунчуг күш болу берген.

Партизан шериглер 1919 чылдың март 19-та үш гана ыыдыр чарыгган. Баштай тургустунган черлериниң ады-биле оларны как, ман, тал полктары деп адай берген. Ол-ла чылдың марта Щетинкин бодунуң партизан отрядыбиле дайынга дар сөгүүшкүнүү тавары-штырбышаан, волчак генералдарының «какпалындан» ыдырлып үнүп ыыдаан.

(Төнчүзү 4-ну арныда).

Аныяктар айтырыын чугаалашкан

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияның Коммунистер эвилелиниң Төп Комитединиң Күүскомунуң хуралынга аныяктар айтырым чугаалажыл көргеш. Аныяктарның эң чугула айтырыгларының талазы-биле калбак чугаалажылганы ЮКЭ-ниң организацияларынга эгелээр дугайында шиитпирни хүлээп алган. Бо чугаалажылганы ЮКЭ ТК-ның пленумунга белеткелдиң чурумун ёзугаар чорудар деп турар. Ол пленумга аныяктарның айтырыгларын чугаалажыр.

Патриоттар халдап турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Хосталга армиязының дайынчылары март 2-деп 5-ке чедир үенинг иштинде Куангнгай можута болган тулчуушкуннар чоруп турда дайзынның 500 хире солдаттарын болгаш офицерларын чыскаадган үндүргеш дээрзин Вьетнам информасе агентилел Хосталга агентилелдиң дыңладыын барымдаалаш, дамчыдып турар.

Мурнуу Вьетнамның Тхыатхиен можуда дайындажын чоруп турар патриоттары март 5-те дайзынның 230 солдаттарын болгаш офицерларын чыскаадган үндүргеш, 5 бронетранспортёрну үрегдээн болгаш бертиндиргеш.

ГДР-ниң чедишкиннери

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чонунары 1967 чылдың бүдүрүлгечи ажылын эки эгелээн болгаш үргүлчүлеп турар. Эрткен айда үлетпүр бүдүрүлгенiң хемчээли 1966 чылдың февральдыы-биле деңнээрге, барык 8 хуу өскеп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5 хуу ажыг бедээн. 1966 чылдың январь-февраль айларында бодаарга бо чылдың баштайгы ийи айларында кодээ ажыл-агый продукциязын хөйүү белеткээн, үүрьектеп садар бараан саарылгазының хемчээли барык 5 хуу өскеп.

Аден. Араб судноиуң экипажы кораблиниге англи солдаттарының автоматтарының адаанда олуруп турар. А ол дүшта корабльде чиндиишкинни ыыдып турар. Далайжыларның Аден ортээлинге чедире берген туруп болуру боо-черүүлерге үлетшүр бүдүрүлгелерин түдүп азы оларны ажыглалга киирип турарының үезинде социалистиг чүрттарның специалистери оларга 100 шуң ажыг техниктиг ажылдакчыларны болгаш мергежилиг ажылчыннарны ол черлерниң чонунуң аразындан белеткеп бергенин чугаалаарга-ла четчир.

Социалистиг чүрттарның экономиктиг дузалажылгазы-биле холбаалыг база бир элээн чугула байдалды барымдаалап көрээ чогуур: ол чүл дээрге хөгжүп турар чүрттарда боттарынга тааржышпас чазактарга, ёзучурумнарга удур империалистерниң организастап турары экономиктиг блокадаларны ол дузалажылгазын сулаадып турар дээни ол-дур. Чижээлээрге, Кубага удур, а ол ышкаш КАР-га, Гвинеяга база Африканың болгаш Азияның өске-даа чамдык чүрттарынга удур империалистерниң экономиктиг блокадазы күзээн сорулгазын чедип албаанны билдингир.

Колониалдыг дарлалдан хосталган чүрттарның эрге-ажыктарын быжыг болгаш чайгылыш чок камгалаары, оларның-биле политиктиг болгаш экономиктиг харылзаалаарны үргүлчү быжыглаары — социалистиг дем каттыштырылгалының чүрттарының дашткы политиказының эң чугула принциптериниң бирээзин-дир. Ынчангаш ол политиказа марксизм-ленининизм-биле дүгжүр чүү-даа чок.

Хөгжүп турар чүрттарга удур өнчүк-чөнгээлерни болгаш коргудушкуннарны организастаарынга пекинчи чагырыкчыларның «өнза туружун» империалистер ажыглап, антиимпериалистиг быжыг шугумундан аныяк күрүнелерниң ойталаан турарын чедип алырын оралдажып, африка-азия эң-сеткил каттыштырылгазын баксыдырын күзеп турар. Маонзэдунчу болуктуң анти-ленинчи, антисоветтиг, чарылдыкчы политиказы социалистиг дем каттыштырылгазынга, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниве каржа чедирип, антиимпериалистиг күштерниң фронтузун кошкадып, улустарның национал-хосталгалыг демиселиве согуушкун тавары-штырып турар-ыр.

Тайбынның, демократтыгның, национал хамаарышпас чоруктуң болгаш социализмниң херээ бистиң үевистиң эң чугула революсчу күштеринiң чаңгыс аай хөделиишкиннеринден ыыка хамзаржыр дээрзин

Телеграф медээлеп, дамчыдып тур

СОФИЯ. Болгариниң Улус Республиказының Дашткы деректер министерствозуңуң төлээлекчизиниң медегзээни: Болгар улус америк агрессияның чаа айыылдыг калбарышкынга эң шиитпирлиг-биле буруу шаап турар. ВДР-ге удур бомбалаашкынны болгаш өске-даа шериг үүлгедиглерни кандыг-даа негелдеер чокка кезээде соксадырын Болгария негеп турар.

ДАМАСК. Вьетнамның улузу-биле эң-сеткил каттыштырылгазының неделязы-биле холбаштыр харылзаа ажылчыннарының профсоюзилериниң бүгү-нинти федерациязы америк империалистерге удур вьетнам улустуң чөптүг демиселди детпээн медегзеледи парлап үндүргеш. Америк агрессорларның араатанзыг кеминг үүлгедиглеринге килецээшкиннинг демиселди детпээн турарын медегзеледе илергейзээн.

МЕХИКО. Америк агрессияга удур, вьетнам улус-биле эң-сеткил каттыштырылгазының митингизи мексика найысылалга болган. Ол митингиге национал университеттиң болгаш политехниктиг институттуң студентилери киришкен.

ЛОНДОН. Англи чазак бодунуң дашткы политиказын өскертир болудурланыышкынны медегзеледе илергейзээн.

Улустарның негелдези: „Агрессияны соксадыр“

БЕРЛИН. Вьетнам-биле эң-сеткил каттыштырылгазының неделязының хүннеринде ГДР-ниң хоорайларынга болгаш көдээ черлеринге хөй санныг митингилер болган, хуралдар болуп эртken. Ол митингилерниң болгаш хуралдарың киржикчилери америк империализмниң агрессиязынга удур вьетнам улустуң чөптүг үзүткакчы шынарыыт болуп бар чоруур. Вьетнамда барык михинон кижи өлген азы инвалид болганын документилер бадыткаан.

ДАМАСК. Вьетнамның улузу-биле эң-сеткил каттыштырылгазының неделязы-биле холбаштыр харылзаа ажылчыннарының профсоюзилериниң бүгү-нинти федерациязы америк империалистерге удур вьетнам улустуң чөптүг демиселди детпээн медегзеледи парлап үндүргеш. Америк агрессорларның араатанзыг кеминг үүлгедиглерниге килецээшкиннинг АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын детпээринден ойталаар ужурлуг — Шотландиниың автотранспорт ажылдакчыларының конференциязының делегаттары ындыг негелдеп кодуруп үндүргеш. ВДР-ниң девискээрин америк ужар түүлүдүң бомбалаарын соксадырын негеп турар онза резолюциязы конференциязының чүүлдүүлүнгеш.

КАРАЧИ. Азия болгаш Африка чүрттарының улустары-биле эң-сеткил каттыштырылгазының чөөн-Пакистан комитеди АКШ-тың Даккада миселди калбаа-биле детпээн турар. (СЭТА).

Демократтыг чырыдыышкын дээш

ТОКИО. (СЭТА). Бүгү корей школаларга контрольду тургузар болгаш төрээн дылынга өөренир арганы казыыр дээш япон чазактың планнарынга боттарының удурланышкынын медегзээри-биле үш муң ажыг корей хамаатылар Токионуң кудумчуларынче үнгеш.

Хиби парка болган митингиге оон киржикчилери резолюциязы хүлээп ап, корей школаларга школа чырыдыышкынының «раса системазын» тургузар планнарындан ойталаарын япон чазактан негеп турар. Төрээн дылының кырынга демократтыг өөренир арганы корей хамаатыларының үүлгедиглерге тыпсырын ол резолюция база негеп турар.

Япон чазак Японияда корей школаларга өөредилге системазынга бүрүн контрольду тургузар сорулга-биле даштыкы кижилерге хамаарыштыр хөөйлу төлевилелии белеткээн.

Корей хамаатыларының школаларын боттарының көргени-биле кайыдаа үеде хаар эргеин ол хөөйлу төлевилели япон эрге-чагырганы берип турар.

Бо болза даштыкы школаларга школа чырыдыышкын дугайында хөөйлу төлевилелии парламентинге киирер дээр япон чазактың шиитирлиг удаа орылдажыышкынны болур. Бир чыл мурнунда демократтыг күштериниң массалыг кодурлуушкуннуң түңнелиинде япон чазак ол хөөйлу

ВДР-НИН АГААРЫНГА АҢДАРА АТКАН

ХАНОЙ. (СЭТА). Март 17-де ВДР-ниң агаар делгемнинче шуургуп киргеп америк самолёттуң Вьетнам улус армиязының агаардан халдашкынга удур камгалал кезектери Куанбинь можунуң агаарынга аңдара аткан дээрзин ВИА агентилел дыңнаткан. Америк шериг-агаар күштериниң оон өске самолёдун март 15-те Виньлинь районга аңдара аткан.

Мынчангаш ВДР-ниң агаарынга аңдара аткан америк самолёттарының нштти саны 1.727 четкен.

Совет литератураны хораан

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индонезий эрге-чагыргалар 30 хонуктуң иштинде хавырып алыр болгаш өртедир ужурлуг литератураның улуг ат даңзыын парлап үндүргеш. Ол даңзыда В. И. Ленининиң ажыктары, Совет Эвилелиниң дүтаймында номнарны болгаш брошюраларны киирген. Өртедир номнарның даңзызынга А. П. Чеховтуң чыында рассказтары безин бар болган. «Советская женщина», «Культура и жизнь», «Советский Союз» болгаш өске-даа совет

монтаж ажылдарының планын үргүлчү күүсетпейн келген. Акша болгаш өске-даа курлавырларны ажылагыйжы эвес чарыгдаар, техниканы чоп ажыглавас, ажылды үрей кылыр чоруктар кайы хөй болуп турар. Күш-ажылдың депшилгелиг аргалары четпес нептередип турар. Ажылчыннарның мергежили чавыс болуп турарындан тудугга үрей кылыр чо-

турар организациялар төлевилелди, тудуг нормаларын болгаш чүрүмнерын хажыдып турар. Гидрометаллургия цегининг ханазын чер шимчээшкинниге удур бижыг туруштуг демир-бетон блоктардан кылыр турда, ону сай-бетондан кылган блоктар-биле туткан.

Гидрометаллургия цегининг дээвирин шыпкан плиталар ГОСТ ёзугаар

ажылдың өзөк хемчээлинден хажыды тутканын, демир-бетон элементилерни төлевилелде көргенинден дыка өскерилгелиг күүсеткенин илереткен.

Дүзалал бүдүүлге участогу (нәчальнигги эш Баланчук) бетон холутларын кылырының нормазын хажыдып келген болгаш ам-даа хажыдып артпышаан. Антисейсмиктиг куржагларны багай шынарлыг кыл-

дарын планнап турар. Тудугну үрей кылыр чоруктарның чижектерин моон-даа хөйну көргүзүп болур. Дериг-хереккелдер тургузуп, эптээр фунтаментилерни тудугжулар үргүлчү эде кылыры кымга-даа чажыт эвес. Ынчаарга болганда ажылды үрей кылып турары дээш харыысалганы ким хүлээр ужурлугул?—деп айтырыг тургустунуп келири илден-дир.

Улуг Октябрьның 50 чылынга уткуштур

ХОСТАЛГАЛЫГ ДЕМИС

Октябрьның социалистиг революцилзының кодургени, калбак улусчу шимчээшкиннерниң күчүдүг шуурганы бүгү делегейниң кырынга нептеревишаан, чер бөмбүрзээниң эң ырак районнарында безин четкен. Колонияларның дарлаткан улустары база хосталгалыг демиселче көдүрүлген болгаш империализмниң колониалдыг системазының буурап бадыышкынының үези эгелээн.

Ам, Улуг Октябрьның бежен чылының бүдүүзүнде, бүгү делегейниң национал-хосталгалыг демиселиниң түңнелин үндурбүшаан, чүс-чүс чылдарда тургустунуп келген болгаш үр үениң дургузунда империализмниң идегелдиг тыылы база монополияларның байып алышкынының калбак үнер дөзү болуп келген колониалдыг системаны эчизинге чедир буурап дүшкен деп, долу барымдаалыг чугаалап болур. Национал-хосталгалыг шимчээшкиннин хөгжүдезинге эргилделиг үе болган Октябрь революциязындан бээр 70 чурттарның улустары колониалдыг дарлады ап октапкан. Колониализмниң дарлалының адаанда ам бистиң планетавыстың девискээринин чүгле 5 хуузу арткан, ында оон чонунуң бир четпес хуузу чурттап турар.

Колониалдыг кудалаышкын системазының буурап дүшкени — XX чүс чылдың улуг болуушкуну-дур. Делегейниң социалистиг системазының тургустунганының соонда бо дээрге бодунуң төөгүлүг ужур-дузазының талазы-биле ийиги болуушкун болган дээрзин коммунистиг болгаш ажылчын партияларның 1960 чылда болган Москва чөвүлел хуралының Медеглелинде чөптүү-биле адаан.

* * *

Колонияларның болгаш чартык чок кылып, феодалдарның черлерин

колонияларның политика талазы-биле хамаарышпас чоруктү чаалап алганының соонда тыптып келген аныяк күрүнелер экономиктиг, социал болгаш культура хөгжүдезиниң янзы-бүрү деңнелинде турар. Ынчаарга кол болгаш эң-не чайгылыш чок революсчу күш болур ажылчын аңгы ол бүгү күрүнелерде эвээш санныг азы барык-ла чок болуп турар. А национал-хосталгалыг шимчээшкинниң эң-не массалыг базазы болуп турар тараачыннар национал болгаш социал хосталга дээш демиселде идепкейлиг киржип турзажок, демиселдиң соруглазын, бүдүш-шынарын болгаш нарының ам-даа бүрүн медереп билбейн турар.

Азияның болгаш Африканың хосталган чурттарының хөй нуруузунда национал-хосталгалыг революцияларны нургулайында-ла биче буржуазтыг ог-буледерден үнген интеллигенция удуртуп турар. Ол чурттарның удуртукчулары нияти национал соруглалар-биле чергелештир революцияның чорудузагзында хүн айтырыы болу берген демократтыг хөгжүлденің айтырыгларын база шиитпирлеп турар.

Ам аныяк күрүнелерниң шиитпирлээр аналары кол айтырыг чүл дээрге, экономика талазы-биле хамаарышпас чоруктү дээш, депшилгелиг социал-экономиктиг чаартылгалар дээш демисели хөй санныг бергедээшкиннерге таваржып турар, ынчангаш ол демисел улуг күжениишкиннерни иеген, улуг чорудулээлерни болдуруп, ында болганда, политика талазы-биле хамаарышпас чоруктү чаалап алырының үезинде болуп тургулаанындан-даа берге нарыылаашкыннарны хайныктырып турар. Ынчаарга ямыыралдың болу хосталган чурттарга революцияны чаныладырын негээр Үнезин социал чаартылгаларны чорудар, боттарының чурттарының улам ыңайгы хөгжүдезиниң оруктарының дугайында айтырыгны тургузуп кээп турар калбак улус массалар политиктиг аренаже үнүп турар апарган.

Элээн хөй аныяк күрүнелериң эрге-чагыргазында турар революсчу демократтар амгы шагның байдалдарында капиталистиг система ажылагыйны хөгжүдериниң бедик темпилерин хандырар шинек чок дээрзинге бүзүреп турар. Капитализмниң сайыранган чурттарында үлетпүр будурулгезиниң амгы деңнелин чедип алырда, бир эвес аныяк күрүнелер капиталистиг системаны шилип алыр чүве болза, оларга 80—100 чыл нептеттинер деп чүвени экономистер санап көрген. Биргээр чугаалаарга, олар база-ла хилинчекке таварышып, хожудангай чурттар болуп арттар болгаш империалистиг күрүнелерден дыка улуг хамаарылгалыг болу бээр.

Өске талазында, аныяк күрүнелерниң удуртукчуларындан чүвени эң-не кедилиг көөр кижилер будурулгениң социалистиг арганының байдалында капитализмниң сайыранган чурттарын чаңгыс салгалдың амыдыралының дургузунда чедип ап болур кылдыр көрүп турар. Национал айтырыгны шиитпирлээринге, социал хосталганы хандырарынга, ажылчы чоннарның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин үргүлчү көдүрериңге социализм аажок улуг чедиишкиннерин чырыткыландыр көргүскенин олар база билип турар.

Хосталган чурттарның улустары болгаш оларның удуртукчулары ону хамыктың мурнунда совет улустуң эрткени чартык чүс чыл революсчу оруктуң үлегер-чижээнден бүзүреп,

— Бодумнуң эрге-хүлээлгемни Часка хүлээдип берип тур мен... Совет эрге-чагыргазының 50 чыл оюн улуг-улуг чедиишкиннерлиг үткүп алырынче кыйгырбышаан, силерниң алдар-кадыңнар дээш йөрээл салып тур мен!—деп. Кыш чугаалаан. Тыва тов, бөрттүг, холунда чечек тутказ, омак-хөлүг кыс—Час бодур. Ол Кызылдың ажылчы чонунга база байыр чедирип. Кыштан хүлээп алганы эстафетазын чедиишкиннииг үргүлчүлей бээрин, чаа-чаа ажыл-херектер дээш ажылдаарын чугаалап турган (№ 2 чурук). Хөөрайның үлетпүр будурулгелериниң мурнакчыларынга Час орус улустуң чанчылын бүзүгаар аъш-чемниң дээжизин тудускан.

Хоорайның будурулгелериниң коллективтериниң мурнудан типографияның ажылчыны Валентина Гнездюкова түңе чугаалаан. Ол болза коммунистиг суш-ажылдың коллективин деп чаагай атты чедип алган, юбилейлиг чылды чедиишкиннииг үткүп алыр дээш чүткүл-

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

МАРТ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гусар балладазы» 10, «Даайының дүнү» (калбак экраннуг) 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кадагаат херээжен» 2.30, «Мен ону эки билир чорадум» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ойнаар-ыыстар каттырып тур» 9, «Ростовщиктиң алгени» 11.30, 1.20, 3.10, 5.10, 7.10, 9.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң күзелим» 3, 6.40, «Нисса» 4.50, 8.30 шактарда.

НАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, хабарлаарының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, кезээ ажыл-агый кылдызының корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амылыраг кылдыстериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче полгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

а типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Бравченко кудумчузу, 1).

ТС—00296.

ДЕМИСЕЛГЕ ДАДЫККАН...

(Төнчүзүү. Эгээи 3-кү арында).

Щетинкиниің партизан отрядын тудуп алгаш, сувуралыи чок кызыр соругаиы дайзынпар салып алган турган. Ынчаарда ачинчилер багай чепсеглеигеи 500 кижилиг, ооң дайынчылары тулчуушкуннарга база-ла эки дадыкпаан, а колчак генералдар 3000 солдаттарлыг турган. Бо мынды берге үеде ол отряд Кравченко-биле каттышкан. Ооң эгелээн, Кравченконуң шылгарангай дузалакчызы Щетинкин болу берген. Боттарының ханының сөөлүү дамдызынга чедир, бүгү күжүн, энергиязын, боттарының дайынчы мергежилдерии болгаш билиин революциянын хереэиге бээрии баштайгы ужуражышкынга-ла дангыраглашкап. Артык күштүг дайзынпар-биле 70 ажыт тулчуушкуннарны чорудуп, партизан отрядтары чоорту-ла дадыгып-быжыгып олурган. Тиилелгелер, түр аштырышкынпар-даа турган.

Дайзынпарга катап аар согуушкуннарны тавариштырарда күштү немеп, четчир санныг ак-чепсекти тыптынып алыры херек апарган. Ол үеде колчак эжелекчилер Тывага эң-не бак үүлгедиишкиниерии өөскүдүп турган. Тываны даштыкының, иштикиниң дайзыннарындан, колчактың контрреволюстуг отрядтарының холундан адырып алырын шиитиргээн. Ынчангаш чаа күштүг, ак-чепсекти немеп алгаш, артык күштүг дайзынпарга удур тулчуушкуннарны катап эгелээри-биле хову-баджейжилер Саяиче углаап чорупкан.

Бо дутайын Кравченконуң бижээни болза: «Минусинск үездиге бистиң көстүп келгенивис бүгү-ле колчак чагырыкчыларга, оларга чедирип экелеген туттурган тывааларның фото-чуруу».

Адмирал Колчакка баштаткан Омск чагыргазы бүгү-ле эжелеп алган деиискээрлеринге хая төгүүшкүнүүт демиселдэ өөскүдүп, бүдүп-бүдүп суурларны өртедип, чүс-чүс, муң-муң ием-буруу чок кижилерни адып-боолап, этпеп, кымчылап, күчүлеп турган.

Щетинкиниің бижээни-биле алырга: «Минусинскиже хемниң агымы-биле бадып чыткан туттурганнарны актар дедир чедирип эккээрии меңээ аазааннар. Бир эвес бис оларны дедир иеген апкан болзувусса, Тываже бистиң шимчээшкинивис шуут хандыртынган турар. Ынчангаш таарымчалыг байдалды чедип шыдапкан турар ийик бис деп санап турган мен. Кравченконуң кол күжүгие каттыжар дээш Каптыреводан Субботиноже аттыг 30 кижилиг эскадронум-биле үнүшкеп, батальонумну дорттазы-биле чорудупкан мен. Хем-Белдиринге аттарга туттурташ, сал-биле бадып чыткан кижилерни хостадып алырын күзээш, Покровское сууржугашка отрядтың чамдыкы-биле чедип келдим. Канчаар-даа аргажок болган, сал Покровскоеге мөөң чедип келбиримнең мурнуу чарыында, каш шактар бурунгаар эрте берген болган».

Сибирьниң партизан шериә Хову-Баджейиң каггаш, орук-чирик чок муцгаш тайгалап, оңгул-чиңгил черлеп, малгаш-тулгалап чорун олурган. Аъш-чем төне бээрге, хыдба дайнап каап, ооң-моон шуужүп алгаш, интервентилерииң саттыкчыларынга удурында-хаая диииреди боолап каап, Салп сыныың эдектериие чорун олурган. Ол аразында өжүрер аргажок өртту оттур аъттар аскын тыртырбайн келгеш, ужуп, туруп-даа турган.

Партизан отряды хөй-хөй суурларны, Хем-Белдирии хостаан, Хем-Белдирии хостаанының сөөлүнде, партизаннар сентябрь 13-те Минусинскиия хостапкан. 1919 чылдың сентябрь-декабрь айларда Кравченкого болгаш Щетинкиигe командылаткан партизан шерии колчактарга удур деминселче эгелеп кирип турган Кызыл Шериггe дузалажып киришкеи. Дайзынпарга удур эрес-маадырлыг тулчуушкуннарны чорутупшаап. 1920 чылдың январь эгезииде Кызыл Шериггe каттышкап, Колчак чылча шаптырган болгаш Сибирьге Совет эрге-чагырга доктаап тургустурган.

1920 чылда Александр Деомидович Кравченко бодувүн партизаннары-биле Польша фронтуаунга тулчуп турган. Апыландан тура-ла Кравченко окпе аарыыидан аарып чораан. Үргүлчү-ле поход, дайынчы амыдырал аарыны удам кадаиадып келген. Дайын төнген сөөлүнде ол Соңгу Кавказка чер ажылының эрге-лелиин даргаан турган. Кравченко 1924 чылдың ноябрь 21-де Пятигорскиге мөчээн.

Ооң бээр элээи-ле үе эрткеи. Демиселге дадыккан, дидим, чүреккир командириің, организаторуның, ораторуүн дутайында чырык тураскаал чонда арткан.

М. ДЕЛЕГ,
Тываның Алдан-Маадыр аттыг музейиниң директору.

Сөлүн чүүлдер, Болгушкуннар, фактылар

ЧУГУЛА РЕКОРД

Сасенберг (ГФР) чурттуг Мария Ландерс 1965 чылда-ла чаалап алган делегей чемпиону деп адын база катап камгалап ап шыдаан... Аргыт тевенели-биле хеп аргыларының рекордуи ол тургускан.

Дюссельдорф хоорайда турар Бүгү-делегейниң дүк талазы-биле секретариалының дыцнатканы болза, 1966 чылда 141 кг дүктү ажыглаан, 223 сентнри, 7 планты, 12 уруглар платъезии, хераижен кижи кедер 2 тонну, 4 платъени, шарфтарны, хол каптарын дээш чаа өглеигеннер келер платъени безин аргаан Ландерс бир минутада 70—90 кизиг аргыны кылып шыдаар. Ол дүнүнде 12 шак дургузунда аргып турган.

Мария Ландерс — үш уругның иези дээрии айтыры чугула.

БҮЗҮРЗЗРИ БЕРГЕ, ЫНЧАЛЗАДАА БОЛГАН ХЕРЕК

Кайы-даа чурттаазы ышкаш, Франциягa хүи бүрү чүс-чүс бичии уруглар төрүттүнүп, ада-иелерии өөртүп турар. Ооң дугайында бүдүн солуи арыиарыи тураскадырын мынчага дээр кымдаа сагынмаан. Ынчалза-даа бо үш бичиилериің дугайы...

Бүзүреп көрүиер, мынды таварылга кончуг ховар болгулаар. Арнантьер деп франциз хоорайга үш утбашкы чурттап турган: 37 харлыг Одиль Дело, 27 харлыг Мари-Клер Деврон база 22 харлыг Эммануэль Лекэи. Бо үш утбашкы чаигыс ол-ла шакта үжелээ деиге божупкан.

«Черле эң-найыралдыг чурттап, ол-бо черлерже кады чоруур бис—деп утбашкыларның үлүү ооң интервью ап турган корреспондентиге чугаалаан.—Бо таварылгада бистиң аравыска баш бурунгаар кандыг-даа дугуржуушкуи турбаан». «Ол дээрге согур дүш болган таварылга-лыр» деп хеймер дүүмазы немеп каан.— Таварылганың уламыидан бистер шуптувус үш лакпыр аас-кежиктиг болдувус».

ЧАА АТ

Гавай ортулуктарының чурттакчызы Билии Ли бодунуң бичии уруун оизагай ат-биле адап алган; ол ат чүс дөрт үжүктеи тургустувган «Даг, ныиналарның сеглегер чараш чечээ Гавай ортулуктарыи кырынга тааланчыг чыдың тараттың» деп үк атты ынчаар очулдуруп болур. Үзүи аттарга ынак. Гавай ортулуктарының чурттакчыларынга безии бо ат кончуг ховар деп санаткан.

ИЙИ ЧААН ООЛДАРЫ

Мурнуу Африканың эртемден зоологтары чааннар ийистевес деп шуут санап келген. Мурнуу Африкага чаан ийистээнии көрген натуралист Янг дээрзи оларның бадыткаашкынын ойтур шапкан. Ол боду караа-биле көргении чурукка тырттырып каан. Ында чаан ооддарын авазы эмзирип турар кыдыр көргүскеи. Ол аразында аныяк ие чаанның эжи база бир кыс чаан ол чоок кавы ыяштарның будуктарын долуур олургулаан, чем чиксээн күштарны хаайы-биле хойзуи турар болган.

КЫШТЫ ҮДЭЭНИ

ФОТОРЕПОРТАЖ

Чанчыл болган байырлал бо. Кыш бодунуң эргезии алгаш, тергиидеи туруп-туруп, чанар үези келирге, часка улуг ажыл-херээн хүлээдип бээр. А час дээрге шаг-үеиии ол эстафетазын алгаш, чайже, күсче, ооң катап-ла демги үдеттарген кышче базымны кылып эгелей бээр...

Частың хүиү — каап болгаш чылыг хүи турган. Кышты үдеп, часты уткуп алырының чанчыл болган бо байырлалынга киржир дээш, кызылчылар культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының чанында сеотяи дожунга чыглып кээп турганнар. Кайда-даа аъш-чем. Колдуунда-ла изиг чем. Туралааның садып ап, дыштанылганы омак-хөгүүт эрттиреринге таарымчалыг кылдыр белеткеп каапы ол-дур.

Кышты үдээн, часты уткаан баймралды хооркүүскомиуң даргазының оралакчызы М. Попова ажыткан. Ол чыыгаииарга байыр чедирип, хоорайның ажылчы тоннарының күш-ажылчы чедиишкиииериин дугайын чугаалаап, юбилейлиг чылды төлептиг уткуп алырын кыйгырган.

Хүндүскүүиүң 11 шак үеэи. Вертолет ужуп келгеш, саазын чечектерии болгаш кыйгырыгларны чыыганнарының кырынче октап турган. Ооң улустуң четтикпейн маиап турганы — Кыш биле Часты вертолёт сеп кырынга дошка кээп дүжүргеи. Оларны кожуглуг үш аътка олуртканы, индирге чедирип келгеи (№ 1 чурукту көрүңер).

Кыш бо. Ооң сөзү чаңгыланып үнгеи.

Чоруктуг ажылдан турар коллективтиң кежигүнү-дүр. (№ 3 чурук).

Кыш биле Час шанаанга олурупкаш хая чорупкан.

Дош кырынга янзы-бүрү оюннар эгелээн. Шоодай кеткеш база чаңгыс буттап чаржыры, курагат хүреш, бедик чагы бажынче үнери, хендир тырттары, тевек тевери болгаш өске-даа оюннарга хөй-хөй кижилер киржип ойнаан. (№ 4 чурукта — чагыже үнүп чыдары). Хендир тырттарынга киришкеи он сес командадан пассажир АТА-ның командазы бирги черни алган. Олар артыкеи чылын бо оюнга база-ла тергиидээннер. Ийиги черде — № 2 чүк АТА-ның командазы.

Сеите белеткээн дош оруунга Минусинскиниң Кызылдың болгаш Сарыг-Сепгиң мотоциклчилериниң маргылдаазы болган. Оота Минусинскиниң командазы бирги черни алган. Кызылчылар — ийиги черде.

Кежээ-ииин чеди шакта ииэы-бүрү өңнүг ракеталар дээрге аттыгып үнүп тургулаан. Кышты үдэээнии, часты уткаанының байырлалдыг одаа хып үнгеи.

Омак-хөгүүт байырлал орайга чедир үргүлчүлээн.

А. СЫЫН-ООЛ,
А. КУМАЯК.

П. Милоновтуң, В. Рачковскийниң болгаш А. Алексеевтиң фотолары.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЫРЫ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАРТ 22 СРЕДА № 68 (6705).

Өртээ 2 көп.

ДҮЖҮТТҮ БЕДИДЕРИНГЕ ЧУГУЛА КУРЛАВЫР

Республиканың чер ажылдакчылары бо юбилейлиг чылда чер ажылының культуразын бедидер дээш, бүгү кодээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттерин өстүрүп алыр дээш чарышты калбартып, тодаргай хүлээлгелерни алган. Ылаңгыя тараа культураларының гектар бүрүзүнден 10, оон иштинде суггарылгалыг черлерниң гектарындан 14, картофельдиң — 80, ногаалардың — 100 центнерден эвээш эвес дүжүдүн өстүрүп алыр. Социалистиг чарышка киргем бригадалар, салбырлар, ажылагыйлар бедик дүжүттерни өстүрүп алырынче угланган практиктиг хемчегларни ажылдап кылып, ам чоокшулап келген часкы хөвү ажылдарының белетнелин чорудуп турарлар.

Туруштуг бедик дүжүттерни өстүрүп алырын хандырар шиитпирлиг чүүлдерниң бирээзи шөлдерни органиитиг болгаш минерялдыг чемишчидилгелер-биле чемишчидерни болур. Колхозтарның, совхозтарның ажылышчылери 1967 чылдың тарылгаларынга 200 муң тоннадан эвээш эвес органиитиг, 3,4 муң тонна минералдыг чемишчидилгелерни теп ажыглаар дээш социалистиг хүлээлгелеринде айтып алганнар. Бо чылдың тарылгазынга 1966 чылда 90 ажыг муң тонна ирик өдектi, а бо чылдың эгезинден бээр 6000 тонна хирени шөлдерге сөөртүп төнген. Ынчангаш айыткан планның чүгле дең кезии күүседттинген-дир.

Улуг-Хемде «УТКА 25 чылы», Барлын-Хемчиктe «Шевлээр» совхозтарның кайызы-даа чыл эгезинден бээр муң тонна хире өдектi сөөртүп төнген турда, «Найырал» совхоз чүгле чүс ажыг тоннаны, «Сут-Хөл» — 140 хире тоннаны төнгөн. Улуг-Хем районнуң колхозтары болгаш есме-даа районнарның ажыл-агыйлары бо чылын өдек сөөртүлгезин барып чорутлайн турар. Республикада кол чер ажылдыг районнар болур Таңды биле Каа-Хемниң ажыл-агыйларында өдек сөөртүлгези база коичуг ооржуи чоруп турар.

Колхозтарда, совхозтарда болгаш районнарда органиитиг чемишчидилгенiң кудлавыры хөй. Бир эвес ону ажыглаарын сезоннуг ажыл кылдыр корбейн, чыл дургузунда болүп белетиээр, сөөртүп төгер болза, чүгле негаа, картофель, сиилос культураларыныг шөлдерин эвес, харын тараа культураларының шөлдериниң дыка хөйүн чемишчидип алыр арга бар. Четпес чүве чүл дизе, дүжүттү бедидериниң бо чугула курлавырын шын ажыглаарынче чогуур кичээнгей салдынмайн турары болур.

Бо чылын республиканың ажыл-агыйларынга күүнеден хөй минералдыг чемишчидилгелерни берип турар: 7 муң тоннаның чагыын киирген болза, 9 муң тонна чедир бээр дээн. Ынчалза-даа күүнiниң берип турар бо улуг дузаламчызын чоп ажыглавас, минералдыг чемишчидилгелерни казагалаар оран-сава белетиевес, ажыын черлерге теп кааш, үреп баксырадыр, ол-шыкка эзилдирип каапгар таварылгалар эртнен чылдарның практиказынга нөстүп тургулаан.

Дүжүттү бедидериниң эң чугула курлавырларының бирээзин ажыглаарында мындыг янзылыг байдал болза, күүнеге болгаш ажыл-агыйга улуг ногаралды чедирип болур. «Сельхозтехника» организацияларынга болгаш ажыл-агыйларга минералдыг чемишчидилгелерни түр-даа, дараазында чылдың тарылгазынга чедир-даа кадагалаар силдтарны белетиээр херек. Партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары, кодээ ажыл-агыйның түскай эртеминиглери бо ажылды боттарының контролюнга алза чогуур.

Партия, профзивилел, комсомол организацияларының хүлээлгези — чер ажылының культуразын бедидер, тарылгага белетнелди дүргеи доозар дээш, дүжүт дээш демисселге бүгү курлавырларны, оон иштинде органиитиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни чедишкинниг ажыглаары дээш, чер ажылының дүжүдүн бедидип тургаш, кодээ ажыл-агый продуктуларын будуреринi ковудедири дээш социалистиг чарышты улам калбартыры болур.

Л. И. Брежневтиң хүлээп алыышкынынга чораан

Австрияның Совет Эвилелинде алган ушуруунда чөрүп турар федералдыг канцлери доктор Иозеф Клаусту СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев март 20-де хүлээп алган болгаш оон-биле беседа кылган.

Австрияның даштыкы херектериниң федералдыг министри доктор Й. Тончич-Зоринь доктор И. Клаусту үдеп чораан.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко ол беседага киришкен.

(СЭТА).

Совет-австри чугаалажыышкыннар

Совет-австри чугаалажыышкыннар март 20-де Кремльге үргүлчүлээн. Совет-австри харылзааларга хамаарышкан айтырыгларның, а ол ышкаш өске-даа айтырыгларның талазы-биле санал-оналларны аңаа салдушкан.

Найыралчы байдалга өртөкен чугаалажыышкыннарга: Совет талаадан—ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш оон-даа өскелер;

Австри талаадан — Австри Республиканың федералдыг канцлери доктор Иозеф Клаус, даштыкы херектерниң федералдыг министри доктор Л. Тончич-Зоринь болгаш албанның өске-даа кижилери киришкен.

(СЭТА).

Бүгү-россия чөвүлел хурал

Россия Федерациязында 109 муң столовайлар, ресторанныр, кафелер болгаш чем кылыр фабрикалар ажылдап турар. Ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының март 20-де Москвада ажыттынган Бүгүроссия чөвүлел хуралынга РСФСРниң садыг министри Д. В. Павловтуң кылган илеткелинде ол саннарны коргузуп турар. Ниитиниң ол чемненилге черлерин хүн бүрү 35 миллион чыгам кижини чемгерип турар. «Ниитиниң чемненилге черлериниң улам ынай хөгжүдер болгаш экижилер талазы-биле хемчегler дугайында» СЭБП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалын амыдыралга канчаар эки болгаш дүрген боттандырарының дугайында айтырыгны ол хуралдың киржикчилери чугаалажып турар.

Чөвүлел хуралдың ажылынга Г. И. Воронов, А. Н. Шелепин, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү А. И. Микоян киржип турар.

Чөвүлел хурал дүүн болуунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

БҮГҮ КИЖИЛЕР СЭЭН-БИЛЕ, ВЬЕТНАМ!

Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы доозулган

Демисежин турар вьетнам удуспиле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязы Совет Эвилелинде доозулган. Африка-Азияның эпсеткил каттыштырылгазының организациязының чөвүлелиниң сесски никозиня сессиязының шиитпирлерин ёзугаар ол неделяны бо чылдың март 13-тен 19-ка чедир артырген. Америк агрессорларның Вьетнамда чаа-чаа олурукчу кемниң үүлгедиглерни каргап, киленнеп турар миллион-миллион совет кижилериниң киленнiг үнү ол хүннерде база даган бүгү күш-биле чаңгыланган.

Хосталгазы болгаш национал ханаарышпас чоруу дээш, Вьетнамның хөй катап кораклаан черинден америк шеригнерни доп-дораан үндүрер дээш, боттарының төрээн чуртунуң салым-хуузун боттары шиитпирлээр эргеи дээш Вьетнамның патриоттарының демисели-биле бүзүлбээ эп-сеткил каттыштырылгазын неделяның үезинде совет улус база дагын коргускен деп, Азиядың болгаш Африканың чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединиң харылсалгалыг секретары Д. Ю. Долидзе СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Эвилелдешкен республикаларның бүгү-ле найысылалдарына — Бакуга, Минскиге, Кишиневка, Таллинге, Тбилисиге, Ереванга болгаш өске-даа хоорайларга, үлетпүрүнү болгаш культураның улуг төптери — Ленинградка, Харьковка, Новосибирскиге—акыдунма вьетнам улустуң деткиринiң ниити хоорай митингилери болгулаан.

Митингилерниң киржикчилери бүгү совет кижилерниң тура-соруун илереткиннээн. АБШ-ның Мурнуу Вьетнамда кем-бүрүүлүг агрессиязын соксадырын. Вьетнамның Демократтыг Республиказының тайбын хоорай, суурларын бомбалап турар чоруктарны болгаш тайбынга ынакшылыг улуска удур өске-даа агрессчи үүлгедиглерни соксадырын негээн.

Азия болгаш Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединиң президиумунуң хуралы болган. Нийозия сессиязының шиитпирлерин президиум чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүнүнген болгаш ол шиитпирлерни эң чоокку үеде болдунуп практиктиг ажыл-чорудулгазының үнезинi болдурган.

Демисежин турар Вьетнамны деткиирiнiң Совет комитединиң бирги хуралын бистиң чуртувустуң хөй-ниитизининң калбак болуктеринiң негелдезин ёзугаар артыргени чүгула хемчег болган. Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү үлүсчу кампаниязын улам ынай калбартып, хөгжүдүрiнче угланган хемчегlерни ол хуралга ажыллап кылган.

Москваның ажылчы чоннар төлээлекчилериниң хуралы бирги чергенiң ужур-дузалыг болуушкун болган. Вьетнам акы-дүнмаларга бүгү талалыг болгаш ханштиг дузаламчыны моон соңгаарда коргузер деп совет үлустуң шиитпирлиг чоруунуң чырыткыланчак коргузүү ол болган. Америк агрессияга үлүр Вьетнамның демселиниге дуза коргузериниң талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың политиказын хуралдың киржикчилери чүүл-биле чүүлүг деп коргеп. Калчаалыг агрессорнуң чылча шаптырган турарынга быжыг бүзүредиглг бүгү совет кижилерге вьетнам үлустуң чөптүг хераа чоок болгаш эргим үнелиг деп москвачыларның хүлээп алган резолюциязында онзалап демдеглээн.

Бүгү делегейниң депшилгелиг күштериниң демисежин турар Вьетнамны улам-на деткип турарының дугайын, бистиң планетавыстың бүгү-ле ак сеткилдиг кижилериниң соң-биле акы-дүнма эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын эрткен неделя хереченлеп турар-лыр деп, Л. Ю. Долидзе түнелиниве чугаалаан.

(СЭТА).

Октябрьның 50 чыл ойунга

Школага белек

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ниитиң билигниң ортумак школаларының ажылын улам ынай экижидер хемчегler дугайында» докгаалында школаның болгаш будуруглелериниң бир демниг ажылдаарын онзалап айтканы билдиңгир болгай. Партийжи докгаалды амыдыралга боттандырып эгелээниниң база бир чижээн Хову-Аксынган коруп болур.

Хову-Аксының 8 чыл школазы-биле мында АТА-ның күш-ажылчы коллективиниң аразында быжыг харылзаа тургустунгандан бээр элээн ур апарган. Транспортчулар—школаның шофчилери будуруглелиниң артыкшылыдыг үүлдерин өөренип коргеш, материалдыг дузаны школага бээр арганы тыпкан.

Автожыл-агый черинден школачыларга белек кылдыр мындыг үүлдерни берген: баян, чурук улгаттырар херексел, концертке кедер торгу костюмнер, танцычылар хевин болгаш стол кырынга ойнаар хереңселдерни бергеннер. Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны боттандырарынга ыыт бо бедүүн белеп база-ла чугула рольдуг болгай.

АТА-ның партия эге организация секретары эш Иван Степанович Шадрин мынча дээн:

— Школаның оттуглар ыяжын болгаш хөмүр дамчын үргүлүчү сөөртүп келген бис. Бо чылын база-ла бүрүнү-биле сөөртүп бээр бис.

Шынап-ла АТА-ның бергени машиналар-биле школаның чаа өөредилге чылында одаар ыяжын сөөртүп алган. Школаның башкылары одалга-биле бүрүн хандыртырган.

Транспортчуларның школага дузазы дээш сеткилдиг хамызындан өөрүп четтиришкинни илереди чугула.

О. КОРОДА.

Хуучулар хуралынга

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ишти-Хем салбырының хуучу кежигүнiнiң хуралы болуп эрткен. Анда 1966 чылда Арыг-Үзүү рабкооповунуң кызыл чоруткан ажылынның дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле илеткелдiн рабкооп баштаар черинiң даргазы эш Иргит кылган. Эрткен чылын рабкооп баштаар черн чоннуң бараан-биле хандырылгазын мурнукуунда экижиткен. 1965 чыл-биле деңнээрге эрткен чылда бараан саарылгазының планын 14 хуу ажыр күүсеткеи. Чурттакчы чоннуң ажегжок чугула хереглелдiң аъш-чем болгаш үлетпүр, культура барааннары-биле хандырыш келген. Рабкооп баштаар черн кадрларны ажылга шын шилип ап, оларның ортузунга кижизидилге ажылын чорудуп келген. Садыл алмыкларның негелдезинге дыңналгыр, ажылынга ак сеткилдиг болгаш харылсалгалыг чорууп көргүзүп турар мурнакчы садыгжылар бедз бар. Чижээлээрге, суурда үлетпүр бараанныр магазинiнiң эрteлекчизи Т. Шульгина өрткен чылдың бараан саарылгазының планын 112 хуу күүсеткеп. Ол ышкаш автолавканың чолаачы-садыгжызы А. Мага бараан саарылгазының чыл планын 142 хуу күүсеткен. Олар рабкооптуң мурнакчыларынга санадын турарлар. Хереглелчилерниң негелдезинге дыңналгыр болуп оларның чагыгзарын ёй-шаанда күүседир чорук бараан саарылгазынга улуг идиглиг.

Ынчалза-даа рабкооптуң ажылында чамдык өөрүнүг чедишкиннер бар-даа болза ам-даа четпес талалар үргүлчүлеп турар. Рабкооптуң удурутулгазында 16 садыг четкилери ажылдап турар. Оларның иштинде эрткен чылын Арыскында магазин үш ай, Ак-Тургуда магазин бир ай дургузунда хаалыг турган. Ол дээрге бараан саарылгазынга 76 муң рубльдiң каражазын болдурганы ол. Эрткен чылын рабкооптуң садыг четкилерinге ниитизи-биле 17 муң рубльдiң өре-самчыгдалы болган. Рабкооп баштаар черн самчыгдал кылган садыгжылар-биле эптеш чок демисежин, оларга чогуур хемчегни онаап келген. Оон түнелиниве 8 муң рубльдiң олардан дедир эгиттирип алган. Хөй өре-самчыгдал кылган З. Сапронова, Т. Балдан, болгош Чушпа оларны ажылынзан үнүргеп, хөөйлу организарынче шилчиткен.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Бистерге-ле эки-дир

Чөвүта чаа СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алганы «Ниитиниң чемненилге черлерин улам ынай экижидер болгаш экижидер талазы-биле хемчегler дугайында» докгаалы болза, башыңга аъш-чем белетиээр хөй чыныыттыг ажылдардан хереженжилерни хостаарынга болгаш оларны хөй-ниитиниң ажылзарынга киириштиреринге хостуг үени берип белуурун тода айыткан. Бистиң хереженжи чоннуң хостуг шак үезии ивевдеп, кинолаар, ном номчуур, уруглар киижизидилгезинге идепкейлиг киржир аргалыг апарган. Чазактың болгаш партияның чаа сагыш салыышкынынга өөрүп четтиргенимни илереди өлүр мен.

Хову-Аксының ажылчын суурга элээн үр чурттап келдим. Аъш-чемниң хандырылгазы эки-ле-дир. Мында 50 тонна ишкир сөөдүкчү бар, эът-чаг-биле бүдүн чылда хандырып келири магалыг-дыр. Ынчалза-даа эттен кыланган чартын фабрикаттарны бистe сатпайн турар, ону организастап белурунуң аргазы бар болгай.

Соолгу чылдарда кат-чимис аймаан садыглаары эниижээн. Хову-аксымылар яблоктарны, мандариннерни, апельсиннерни үзүктеп чокка садып ап келген.

Ажылчын суурнуң хлеб заводу чонну эки хандырып турар. Ынчалзада кулинар кылыглары хөвар үнер-дир. Далган болгаш кондитер кылыгларының хандырылгазы чоннуң негелдезинге ам-даа четпейн турар.

Кызыл хоорайнын столоваяларында белетнеп турар национал чемнер аймаан Хову-Аксынга белетнеп, тудугжуларга, чонга сатнан болза дыка эки болур ийин.

А. СОДУНАМ.

Хову-Аксы суурда ажылчын.

ДЫҢНАДЫГ

Кызыл хоорай Совединиң бирги организастыг сессиязы 1967 чылдың март 22-де хүндүскүүнүн 2 шакта СЭКП хооркомунуң куралдаар залынга болур. Чугаалажыр айтырыглары:

1. Организастыг айтырыглар.
2. Совет арге-чагырганың 50 чыл ойунга алдар кылдыр хоорайны чаагайжыдар болгаш ногаанчылар талазы-биле хемчегlерниң база хүлээлгелерниң күүселдезинiң чорун турарының дугайы.

ХӨЙ СҮТ ДЭЭШ

Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу, кодээ ажыл-агый болгаш белеткел ажылчыныларының база албан-хаакчыларының профсивилел обкому, кодээ ажыл-агыйның эртем-техниктиг иштилели Улуг Октябрьның 50 чыл ою-биле холбаштыр сүт саалдазының талазы-биле 1967 чылда конкурс чарлаан.

1966 чылга деңнээрге 1967 чылда ортумаа-биле бир инекке оналштыр эң-ие хөй сүт саап алырын хандырган саанчыларны, кадарчыларны, бригадирлерни, фермаларны, зоовет түскай эртеминиглерни болгаш ажыл-агыйларны конкурстуң тиилекчизинге санаар. Конкурстуң негелделерин ёзугаар алырга, 1966 чылда бир инекке оналштыр сүт саалдазы ортумаа-биле 2500 кг турган болза сүт саалдазын 7-дең эвээш эвес хуу көвүдедирге, база ол-ла саалда 2000—2500 кг турган болза—15 хуу, саалда 1500—2000 кг турда—20 хуу болгаш саалда 1500 тургында—25 хуудан эвээш эвес кылдыр саалданы көвүдеткен болза, ам конкурстуң тиилекчизин кылдыр санаар.

Ындыг негелделерни күүседирiнге бүгү-ле арганар бистиң республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында бар, түгле малдың чемгерилгезин, ажаалгаашы эки организастаарынче улуг кичээнгейни салыр херек. Чижээлээрге, «Барлык» совхозка саар бир инекке оналштыр саалда эрткен чылын 38,1 хуу. Барлын-Хемчик районда «Большевик» колхозка—32,1 хуу. Бии-Хемниң «Искра» колхозка—20,6 хуу өөрүделiг болган, оон-даа өске чижектерни көргүзүп болур.

Бистиң республиканың малчыннары 1967 чылда инектериниң сүт продукциязын көвүдедип турган, күүнеге 25 муң тонна сүттү садар хүлээлгени алган. Ынчангаш бо хүннерге чедир бо чуттаалап турарывыс конкурста 570 саанчылар, 111 кадарчылар, 76 ферма эргелекчилери болгаш бригадирлер, 55 зоотехниктер киржип эгелээн.

Сүт-бараан фермаларының хөй-хөй коллективтери, саанчылар болгаш кадарчылар бо чылдың баштайгы ийи айында сүт саалдазын эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга алээп бедиткен. Тандыда «Россия» совхозтуң теп сүт-бараан фермазының коллективи (бригадири эш Е. Боровиков) сүт саалдазын эрткен чылдан көвүдеткен. Ында инек бүрүзүнден 278 кг сүт саптап—ол болза эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге бир инекке оналштыр 97 кг хөй болуп турары ол-дур. Ол ажыл-агыйның мурнакчы саанчылары Н. Н. Клепикова, Г. Шарыпов, К. Хуна, С. Куку болгаш өскелер-даа эрестиг ажылдааннар. Бии-Хем районда «Искра» колхозтуң Могайда сүт-бараан фермазының коллективи база эки ажылдаан, конкурстуң ийи ай чоруп турарының дургузунда сүт саалдазын 41,3 хуу көвүдеткеннер. Мындыг чижектерни өске-даа ажыл-агыйлардан көргүзүп болур. Республиканы ниитизи-биле алырга, конкурстуң баштайты ийи айында сүт саалдазы эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 10,4 хуу көвүдээн.

Ындыг болзажок, инектериниң сүдүн көвүдедир талазы-биле кошкак ажылдап, малдың чемгерилгезин, ажаалдазын экижидер талазы-биле эргежок чүгула хемчегlерни албайн турар ажылагыйларның база барын айтып керек. Маңаа хамыктың мурнуунда Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхоз хамааржыр. Ында сүт саалдазы эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 14,4 хуу эвээжээн. Оон ыңай «Найырал» совхозта ол 6,1, «Тес-Хем» совхозта—36,4 болгаш «Улуг-Хая» совхозта—35,2 хуу эвээжээн. Мынчангаш сүт саалдазының талазы-биле хожудаашкынны эдип алыры-биле далаштыг хемчегlерни ол ажыл-агыйларның удуртукчулары алыр ужурлуг.

Маңаа хамыктың мурнуунда малдың чемгерилгезинче онза кичээнгейни салыр болгаш саанчыларның, кадарчыларның идепкейин бедидер апаар.

Соолгу хүннерге чедир республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында 4,7 муң ажыг инек бызаалаан, ол база март, апрель, майда массалыы-биле уламчылаар. Ынчангаш бо үе болза малдың баш санының көвүдээринге-даа, хөй сүттү алырынга-даа эң-не харыысалгалыг ёй болур дээрзин утпас херек, харын-на бо ёйдө бир инекке оналштыр эң-не хөй сүттү саап алырын хандырар ужурлуг бис.

Конкурс чоруп тур

Боттарының физиологтуг онза үүлдериниң ачызында инектер төрээн соонда 2—3 ай дургузунда эң-не хөй сүттү бээр дээрзин практика бадыткаан, ынчангаш инек төрээн соонда 3 ай дургузунда чылда бээр сүдүнүн 50—60 хуузун бериптери ховар эвес болгулаар. Саанчы, кадарчы, зоотехник бүрүзү ол ёйну эң-не долузу-биле ажыглап турган, эң хөй сүттү алырын хандырар ужурлуг.

База катап айтып каалы — ону бирги ээлчегде малдың чемгерилгезин шын организастап турган чедип алыр. Малга сигенин, силосту, саванны кыыгаар чокка бээр херек, а чайгы үеде — оларны база долу ажыглаар. Концентраттарны долу хемчээлдин-биле малга бээр, сүт саалдазының ол кидин үезинде инектерге концентратты аңаа нормазындан 2—3 чемгерилге единицазынга хөйну бээр, ол болза малдың хөй сүттү бээрiнге бистиң берип турар авансымыс ол болур.

Бо мындыг немелдени инек төрээн соонда 12—15 хонганда берип эгелээр, мынчангаш инектиң хөй сүттү берип турар бүгү үезиниң дургузунда ынчаар чемгерер. Чеминiң хемчээлин чемгерилге единицазынга дүжүрүп турган, чогуур рационну хандырарын зоотехниктер билир болгай.

Хөй сүттү алырынга саалдаашың техниказы улуг ужур-дузалыг, ол чүл дээрге инектериниң эмгиглерин зоовет чурум ёзугаар ажаары-дыр. Чижээлээрге, саарының мурнуунда инектиң эмгиглерин чылыг сүт-биле чуурыр, аржыыл-биле чодарлы, массаж кылыры, өске-даа чүүлдер болур.

Инектеп хөй сүттү алырының эргежок чугула бир негелдези болза оны чогуур өёнүнде бооладыры болур. Инектериниң хөй нуруузу бызаалаан соонда бирги аазы ийиги айында бооладыр болур. Мынчангаш бо талазын үргүлчүнүн хайгааралынга тургузар. Инектериң саарда, оларның түс-түзүнде ажыы-чанын база барымдаалап көөр, ылаңгыя нерва системазының хамаарыштыр ону ап көөр. Каржыланмайын, чымчак болгаш маажым саары чугула, ынчаар саарга инектиң сүт бээри хөй болур, каржыланыр, инекке элчок байдал тургузар болза хоржок.

Хүнде үш катап суттарып, хүс-биле эки хандырып, үш катап саап тургаш сүттү алырын көвүдедир хемчегlерни база алыр. Фермаларга малды саарынын, чемгерерiниң шыгыны чүрүмүн тургузар. Шуут тургузу азырап турар инектерге хамаарыштыр оларның агаарлаар өйүн база шыгыышыы-биле сагыыр.

Малдың кышкы чеминиң шынарлыг болуруига оларны белеткээри база улуг ужур-дузалыг. Чижээлээрге, саванны хээндектеп, буска ылыбрадып бээр, өске-даа чемнер талазы-биле баштайгы белеткелди эки организастаар.

Бо бүгү хемчегler инектериниң сүткүрүн көвүдедириңге улуг идиглиг бээр, мынчангаш бо хемчегlерни шынгыыы-биле сагыш тургаш. Төрээн чуртка улам-на хөй сүттү бээри — юбилейлиг чылда бистиң саанчыларывыстың, кадарчыларывыстың, зоотехниктеривистиң хүндүлүг хүлээлгээ.

П. УШАКОВ.

Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң улуг зоотехниги.

Улуг Октябрьның 50 чылынга

ЧЕДИИШКИННЕР

РСФСР-ниң күрүне садыының будуруга черлериниң болгаш организацияларының коллективтериниң 1966 чылдың IV кварталында алган социалистиг чарышының түңнелдерин үнген.

РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң коллегиязы болгаш күрүне садыының база хереглавичилер инвитиелиниң ажылдавчыларының профзвилел ТК-зы биттарының кады үндүрген дөвталаында Россия Федерациязының чедип алган чедиишкиннерин өнзалап демдеглээн.

Ооң иштинде Тыва АССР-ниң «Ресторгодеңда» садыг баазазы (директору С. П. Бессмертных, партия организациязының секретары Г. Н. Баланина). 200 рубль шаңналдыг үшүү черни эзлээн коллективтериниң аразында болган. Коллектив бараан саарылгазының планын 125,7 хуу күүсеткен болгаш плавдан дашкаар 10,2 муң акшаның орулгазын чедип алган.

Садыг организацияларының чагыгларын ассортимент талазы-биле долу хандырып, республиканың ыяак районнарынче бараанарның үзүктелишкин чон чедирилгезин чүдүрарынга эки түңнелдерни чедип алган.

Кызылторгтуң садыг четкилериниң ажылдавчылары квартал планын күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Март айның баштайгы чартыында Кызылторгтуң бүгү 8 бөт-оруглга-чарылгалыг садыг болуутери беттарының планнарын ажыр күүсеткилээн. Ниитизи-биле Кызылторг 15 хонуутуң бараан саарылгазының планын 53,9 хуу күүсеткен ийикпе, азы 125 муң акшаның бараанын чонга плавдан ажыр саарган. Ооң иштинде дугаары 6 бөт-оруглга-чарылгалыг садыг болуу (директору Л. М. Махагарова) плавдан дашкаар 26,2 муң, дугаары 2 бөт-оруглга-чарылгалыг садыг болуу (директору К. М. Князева) 18,8 муң акшаның бараанын саарган.

Кызылдың садыг баазазының коллективи бо чылдың марттың баштайгы чартыының планын 68,9 хуу күүсеткен болгаш 205,8 муң акшаның бараанын садыг организацияларынче плавдан дашкаар ажыр чорудуп шыдаан.

С. ДОРЖУ.

ПОЧТАЧЫ

Оны Чаа-Суурда танывас кижи-даа чок. Өг-бүле бүрүзүнүң хүндүүг болгаш күзенчиг-аалчызы. Чүге дээрге Түлуш Хередович чагыткан солуун, сеткүүдүг, чагаавы ай-шаанда экжеп берип турар. А бир эвес ыракта доргул-төрелиниче чагаа чорудуп, акша шилчидер, телеграмма чорудар дээш болзунза, эш Бавуу сээн бажыңында-ла ол бүгүнү боду хүлээп алыр. Ооң ажылынга ак сеткилдиин, улуг-биче кижилериин күзел-саналынга дыннангырын суурнун чурттакчылары мактап чугаалажырлар.

Бистиң суурда парзалга чагыдыгазы чок өреге чок. Ол хереқте почтачының иленкейи, агитас-пропагандазы улуг. Назы-харын улгадып, ужукбижиктиң кошкак билир-даа чурттакчылар «Шынны», «Тываның аныяктарын» чагыдып алган, солуннарда бижээн материалдарны почтачыга номчудуп, тайылбырлаадып ап турарлар.

Ажылгыр, чаагай сеткилдиг Түлуш Хередович Бавуу чонунга төлептиг бараалгап, Совет эрге-чагырганың юбилейинң күш-ажылчы чедиишкининг уткуур дээш кызымак ажылдап турар.

Т. ДОРЖУ.

Өвүр район.

АЖЫГЛАЛГА КИРЕР

Ак-Довуракта профессионал-техниктиг училищениң түдүүн дооскаш, ажыглалга киирер дээш «Тыва дагдүгү» түдүг эргелелиниң түдүгжулары шалыпкын ажылдап турар.

Ам училищениң кол түдүү доозулган болгаш чүгле шеверлел ажылдары арткан. Онда Сарыглар Карашпайга, Нина Перенага, Лидия Воронзикинага үдүртқан шеверлекчилер бригадалары шалыпкын ажылдап, оларның кылган ажылының мынары эки болуп турар.

Ук шеверлээшкин ажылынга училищениң 4—5 бөлүктериниң курсантылары идепкейлиг дузалажып турарлар.

ШКОЛА БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ

БҮДҮРҮЛГЕ КОЛЛЕКТИВТЕРИ, ШКОЛАЛАР

Республика типографиязының линотип цегининң делгем өрээлдерине болук өөреникчилерниң чедип келген турарын кым-даа эскерип каар. Солуннуң бүгү-ле материалдарының үжүктерин линотипистиң аваңгыр ходары металлдан канчаар белеткеп турарын уруглар сонуургап көрген турар. Ангы-аңгы одуруглардан өгелээп, тус-тус чүүлдерни, бүдүн солуну линотип цегинге белеткеп каап соонда, парлаар пехке кээп, солуп парлаттының үнер. Уруглар бо бүгүнү дыка-ла сонуургаар. Хөгүүт, башгак ажылчыннар-биле чугаалажып, цехтерин катап-катап кезиксээр келир. Ынчалза-даа школага барып кичээлдээри албан болгай.

— Ындыг-дыр, уруглар, бистиң ажылывыс-биле таныштыңар, ам силерге бие аалдап чеде бээр бис, канчаар өөренип турарыңарны сонуургап көөр бис—деп, типография директору Виктор Иванович Чемков өөреникчилер-биле байырлажып тура сагындырган.

Кызылдың № 7 школазының болгаш республика типографиязының коллективтери чедиг чыл дургузунда аразында харылзаалыг ажылдап, өөренип келген. Ажылчыннарның болгаш өөреникчилериниң найырадының дугайын республика найысылалынга боон эрткен улус өөредилгезиниң талазы-биле хоорайның партия-ажыл-агый активинге Виктор Иванович чугаалаан. «Ниити билигниң ортумак школазының ажылын улам экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ГК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталы Кызылда канчаар күүсеттиниң турарын активке чугаалашкан. Өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар-биле чергелештир, школа коллективтериниң дузалакчылары — шефчилер айтырыынче улуг кичээнгей салдынган. Ук айтырыгны ынчаар тургускаңы кончуг чөптүг: школаның негелде, хереглелдери чүгле улус өөредилгезиниң ажылдакчыларын эвес, харын ада-иелер болган партия, совет, профзвилел, комсомол организацияларын, хой санның шефчилерин—бүгү хөй-ниитиниң дүвүрелин турар.

— № 7 школаны шефке алганывыстың баштайгы чылдарында школага колдуунда материалдыг дуза чедирип турган бис—деп, эш Чемков чугаалаан. Чүге соортуурунге машина берип, акша дузазы чедирип, чайгы үеде лагерьлер организастаарынга киржип турдувус. Мындыг дуза база чугула болбайн зан, ынчалза-даа уругларның кижизидилгезинче сагыш салыры кончуг чугула деп билдивис. Ам бистиң бүдүрүлгенин бригадалары тус-тус класстар-биле чарыштыг. Ажылчыннарның канчаар ажылдап турарын уруглар бистиинге кээп көрүп турарлар. Ол ышкаш бистиң толаалеривис школага хаая эвес барып, уругларның өөредилгезин сонуургаарлар. Бүдүрүлге черииниң социалистиг чарыжының түңнелин үндүрүп тура, бригада бүрүзүнүң школа-биле харылзазын база барымдаалап турар бис.

Респотребсоюз коллективи Кызылдың № 1 школазын шефке алгандан бээр алаэн каш чыл эрткен. Школа коллективинге ийи дараныр машинаны, чүүк машиназын, электропроигрывательди олар бергеннер. Уруглар кижизидилгезинче сагыш салбас чамдык ада-иелерни кел деп алгаш, чугаалажып турар. Уругларның чайгы дыштанывыгазын организастаарынга дузалаар бис дээрзин респотребсоюзтуң төлээзи М. И. Маркин активке илеткээн.

№14 школаны шефке алган коллектив — комплексилиг экспедиция коллективи. Геологтар уругларга докталамал келир аалчылар болу берген. Минералдар коллекциязын белекке берген болгаш геология болгумун организастаап, кичээлдерни эрттирип турар.

Школаны шефке ап, дузалажыры дээрге школа биле хой-ниитиниң аразында харылзаанын чүгле бир талазы-дыр. Бүдүрүлгелерде болгаш албан организацияга чергелеринде школага болгаш өг-бүлеге дузалаарының чөвүлелдери коскуу черни ээлеп турар апаргаш. Бистиң республикада ылаңгыя Туранның харылзаа белдиринде тургустунган ындыг чөвүлелдиң ажылы эки. Ынчалза-даа республика найысылалы Кызылда школага болгаш өг-бүлеге дузалаарының чөвүлелдерине кичээнгей салбайн турары канчап-даа шын эвес. Чамдык бүдүрүлгелериниң партия, профзвилел организацияларының уруглар кижизидилгезинин айтырыын хураалдарга чугаалажып, харылсалга чок ада-иелерни сагындырып тура-даа, план ёзугаар, докталамал чоруп турган ажыл чок. Школага дузалаарының дугайында чугаа хөй-даа болза, ада-иелер-биле кол-ла ажылды башкылар чорудуп турар деп чугаалап болур. Чижээлээрге, автосептелге заводу школа-биле кандыг-даа харылзаа чок. Мында башкыларга дузалап, деткиириниң орнунга, чамдык кижилер олар-биле чугаалажыр безин хөнну чок бооп турар.

Хураага чугаалашкан чүгүлә айтырыгларның бираазы — школалар үдүүнүң шынары болгаш хемчээли болган. Муң хире олуттуг улуг школалар түдүп турар апарган. Херек кырында чурттакчы чон таранып чурттап турар. Кызылдың № 14 школазы ышкы ындыг байдалга таварышкан. Мында өөренип турар чамдык уруглар 3 километр хире черден барып өөренип турда, оларны школага соортуп чедирерин, ылаңгыя кышкы үеде организаставаны тааржымча чок.

— 400—500 олуттуг школалар тудар болза, тааржымчалыгдыр. Бистиң школавыс ышкаш улуг школалар түлары чамдык тавырылгада тааржымча чок дээрзин амыдырал бадыткап турар-дыр—деп, № 14 школаның директору А. В. Безъязыков саналдаан.

Ол ышкаш түдүгүнүң шынарынче кичээнгей салыры чугула. Түдүгжулар кылып каапкаш чоруй баар, чедир кылдыммаан чүүлдер херек кырында эмгежок болгулаар. № 14 школаны дужаган соонда, ындыг байдал база турган. Кызылдың чамдык ортумак школаларында безин күш-культура залдары чок, кабинеттериин дерилгези ядыы бооп турар. № 7 школада өөредилге мастерскалазы чок.

Таңдының улуг өөредилге ажылдакчыларының кыйгырыын хуралдың киржикчилери чугаалажып көргеш, Октябрьның 50 чылынга хамаарыштыр кылып чорудар чүүлдерни планнап алган. Эң эки класс дээш социалистиг чарыш школа коллективиниң бүрүзүнде калбарган. Эң даэре школа дээш чарышты хоорай школаларының аразында чорудуп турар.

АЙТЫРЫГЛАРГА ХАРЫЫ

Бистиң консультациявыс

«Шын» солуннуң номчукчулары С. Кара-Сал (Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхоз), Т. Хайдын (Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхоз), Б. Кенден (Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхоз), Ч. Сат (Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхоз) олар колхозчуларга болгаш совхозтар ажылчыннарынга пенсия тыпсырының чурумунуң талазы-биле чамдык айтырыгларга харыылап бээрни дилээнивер. Тыва АССР-ниң социал-хандырылга министерствозунуң улуг инспектору эш А. С. Ооржактың ол айтырыгларга харыыларын мооң адаанда парладывыс.

Колхозчу пенсионерлерге ажыл стажы дээш немелде төлевир тыпсыр бе?

Колхозчуларга пенсия болгаш пособие тыпсыр дугайында хоойлу ёзугаар колхозчу пенсионерлерге нивти болгаш үзүктел чок ажыл стажы дээш база оларның азыралында турарларга кандыг-даа немелде төлевир көрдүнмээн.

МЧАЭ-деп эгелээш колхозка чедир ажылдап келгеш, назылап кыраан колхозчуга кандыг документилерни ёзугаар пенсия тыпсырыы?

МЧАЭ кежигүннери чораанарның стажының дугайында кандыг-даа документилер архив органнарында шыгжалгада дужаттынмаан. Ынчангаш МЧАЭ-ге ажылдап чораанарның ажылының стажын ийиден эвээш эвес хереч шынаыдыны ёзугаар колхозтарда социал-хандырылга чөвүлелдерин тургузуп турарлар. Ол чөвүлелдериниң шиитпирлерин колхоз баштаар чери бадылаан соонда күштүг болур. Колхоз кежигүнериниң ажыл стажын колхозчуларга пенсия болгаш пособие тыпсыр дугайында хоойлунуң 51 дугаар чүүлүн ёзугаар күш-ажыл дептери болгаш колхоз баштаар чергелериниң бергеин шынаылгалар бүзүредир ужурлуг.

Совхоз ажылчынынга докталаттынган ажыл шагыдан ажыр ажылдаан ажылы дээш төлевир тыпсыр бе?

РСФСР-ниң күш-ажыл хоойлузунуң 60 дугаар чүүлүн ёзугаар докталаттынган ажыл шагыдан ажыр ажылдаар үени совхозтуң профзвилел организациязының ийикпе азы администрациязының чөпшээрелин ёзугаар чорудар ужурлуг. Бо тавырылгада ажыр ажылдаан шактарны ылавыла төлээр апаар. Бир эвес ажыл шагыдан ажыр ажылдаан үени профзвилел болгаш администрацияның чөпшээрели чокка чоруткан болза, ынчан төлевирни кылбас.

Колхоз азы МЧАЭ тургустуларының мурнунда совет органнарга (арбан даргалап) база школа тудуунга ажылдап чораан чылдарны ажыл стажыга кирер санадып болур бе?

Тыва Арат Республика үезинде 1921 чылдан 1930 чылга чедир арбан даргалап чораанарның стажын күрүне-албан черлериниг ажыл стажынга кирер санап болур. Ол ышкаш школа тудуунга ажылдап чораанарның ол үезин күрүне пенсиязы тыпсыр ажыл стажынга кириштир саналар. Күш-ажыл дептеринде кирбижиттинмээн үелерни хереченилериниң шынаыдыны ёзугаар тодарадып тургузар.

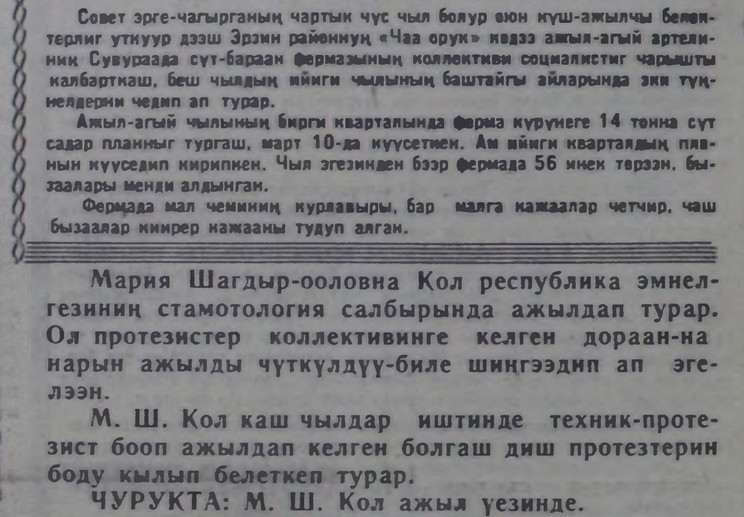

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болур өөн күш-ажылчы белеңтерлиг үткүүр дээш Эрзин районнуң «Чаа орук» недээ ажыл-агый артелиниг Сувураада сүт-бараан фермазының коллективи социалистиг чарышты калбарткаш, беш чылдың ийиги чылының баштайгы айларында эки түңнелдерни чедип ап турар.

Ажыл-агый чылының бирги кварталында ферма күрүнеге 14 төнна сүт садар планныг тургаш, март 10-да күүсетмен. Ам ийиги кварталдың планын күүседип кирипкен. Чыя эгезинден бээр фермада 56 инек төрээн, бызаалары менди алдынган.

Фермада мал чемининг нурлавыры, бар малга хамаалар четчир, чаш бызаалар кииирер хамааны тудуп алган.

Мария Шагдыр-ооловна Кол республика эмнелгезининг стамотология салбырында ажылдап турар. Ол протезистер коллективинге келген дорааи-на нарын ажылды чүткүлдүү-биле шингээдип ап эгелээн.

М. Ш. Кол каш чылдар иштинде техник-протезист бооп ажылдап келген болгаш диш протезтерин боду кылып белеткеп турар.

ЧУРУКТА: М. Ш. Кол ажыл үезинде.

И. МИЛОНОВТУҢ фотолары.

КӨДЭЭ САДЫГ

ХЕРЕГЛЕЛ-ДААА УЛУГ

Торгалыг суур чурттакчы чонунуң болгаш ооң хемчээлиниң талазы-биле Өвүрүңү төвү Хандагайтының адаанда туруп турар. Ында аъш-чемниң болгаш улетпүр бараанарының ийи магазини бар.

Магазинии ажыдарынга чедир элээн каш минуталар арткан турда, аңаа чеде бердивис. Садыг алыкчылар ооң-моон бир, ийи, үш болуп алган, кээп турза-турза, магазин ажыннге чоп-даа арбын болуп чыглы берди.

Шак-даа четкен. Магазин ажыттыңды. Ооң иштн чылыг, чырык, арыг-шевер-даа. Эргелекчизи аныяк оол Бурбу Серен ында элээн каш чылдарда улаштыр ажылдап, садыг алыкчыларның хереглелин, олардың негелдерин хандырар дээш күжүн, билиг-мергежилин харам чонна үндүрүп, чонунга бараан болуп турар. Ооң дузалакчызы Сосарбаа Серен Өвүр районунда мурнакчы садыгжыларның биржээн.

Магазинде улус-даа арбын. Олардың каратары шупту-ла делгинирде бараанларда, чаа чүү көстүп келчик ирги дээш сеткил-биле ынаар-мынаар ажжок көрүүнүп, хайдынган. Чамдык кижилерни көөрге, «садыг алыр чоор бе, канчаар чоор» дээш ышкаш, дитип чадап турганзыг-даа.

— Чаа бараан келген дээр, ындыг кончуг овваа чүве-даа чок-тур—дигеп үе улус аразындан дыңналды.

— Бистиң чагыгывыс ам-на келген боор аа?—деп, бир аныяк оол айтыра-дыр.

— Арай боорда бүткени олдур, харын. Складтан шуут-ла хуналр чыгыы экжелдим—деп, садыгжы Бүрбү эптиг-ээлдээ-биле чугаалай-дыр.

Чаа өгленген оол, урут ол чугааны дыңнаваш, сеткил хангыдаа ажжок. Аъш-чем шкавының өртээн дораан-на төлей шаап кагды. Ол чаа эт аныяк өг-бүлезиниң бажыңының иштин каастаар.

— Ындыг шкафтар ам келир ирги бе?—деп, ында турганнарның бирээзи дөстүнмейн айтырды.

— Шкафтар, диваннар дээш чеже чыгыглар киирбээн дээр. Келбестеп турул берген мындыг-дыр-ла бо. Райповустуң удуртукчуларының эки негелде кылбайн, шимченнп шыдаавайн турары азы бүдүрүл кылыр черниң хөйүү кылып четтиклейн турары ол чүве ийик бе. Ам та, кажан-чежен шкафтар келирин билдинмес-тир-ле, акыл.

Чозадан болгаш Кызыл-Хөөдең келген хойжулар чайны кедер шыва тоннар даараар пестер дээш өске-даа аар-саар хереглелин садып ап тура, булгаар кажан келирил, азы оны бүдүрерин соксан каан бе?—деп-даа айтыргылаар болду.

— Бо урутта тааржыр платье бар бе, дүүмам?—деп, бир кадай айтырды.

Садыгжы оз ургүже көрүп туруп-туруп:

— Шупту-ла улуг размерлиг платьелер бар.

— Бирээзин эккеп көрем, дүүмам.

Садыгжының ап берген платьезин уруунга хемчээл тударга, дыка узун, хөлбегер-ле чүве.

— Ажырбас хире чүвел чоп, уруум.

— Мындыг узун платьени канчап сөөртүп чоруур боор.

— Хүн бүру-ле улгадып, өөүп олурар болгай сен. Бо болза, улуг өртектиг хеп-тир, чаңгыс бо чылын бээр эвес, келир чылын бээр кеткей-ле сен. Ынчан сеңээ ёзугаар ей болур, уруум.

— Силерниң уруунарга тааржыр платье бар бе, дүүмам?—деп, бир кадай айтырды.

Садыгжы оз ургүже көрүп туруп-туруп:

— Шупту-ла улуг размерлиг платьелер бар.

— Бирээзин эккеп көрем, дүүмам.

Садыгжының ап берген платьезин уруунга хемчээл тударга, дыка узун, хөлбегер-ле чүве.

— Ажырбас хире чүвел чоп, уруум.

— Мындыг узун платьени канчап сөөртүп чоруур боор.

— Хүн бүру-ле улгадып, өөүп олурар болгай сен. Бо болза, улуг өртектиг хеп-тир, чаңгыс бо чылын бээр эвес, келир чылын бээр кеткей-ле сен. Ынчан сеңээ ёзугаар ей болур, уруум.

— Силерниң уруунарга тааржыр платье бар бе, дүүмам?—деп, бир кадай айтырды.

—Сураг-дыр-ла. Кажан келирин база-ла билдинмес.

Клеенка айтырып сураглаан, ооң келирин маңаан кижилер Торгалыгда эңдерик. Чутуза хереглелдиң бо бараанны ол магазинге келбээнден бээр дыка-ла үр болу берген.

Аныяк урут Уйнукай чазын кедер тонну хемчээп кеде берди.

— Хая көрөүвүдем, Уйнук—деп, ажы чугаалай-дыр.—Тон эвес шоодай ышкажыл мооңар. Каяа чаштынып чыткан эрги моданы чорудупкан улус боор.

Элээн каш тоннарны алдырып алгаш көрген. Ооң күзээнинге, сагыжынга четпээн, тон садып алыр дээн күзели бүтпейн барган, ол аныяк урут ааажок хомудаан янзылыг базып үне берди. Чүгле хоорай кыстары эвес, көдээниң түрен-кызы арын-шырайлыг кыстары база-ла мода деп чүл, кандыг хепти кедерип деп чүвени эки билир апарганнар. Ынчангаш олар чаа мода ёзугаар даарап кылган, чараш өңнүг, дурт-сынныг, хевир байдалын улам чараш кылыптар хептерни кедиксээрлер.

Келген кижи-ле кандыг-бир бараан айтыр. садыгжылар аңаа харыы кылдыр чүгле баштарын чайгап каар. Бир эвес Өвүр райпозунуң удуртукчулары көдээ чонунуң хереглелин хандырар дээш сагыш човангыр хөделип, чонунуң чөптүт негелдезин республиканың хереглекчилер эвилелиниң баштаар черинге кулан амыратпайн тургузуп, садыг даргазы болгаш товароведтер Кызылче үргүлчү чоруп, эки бараанларны шилип эккеп турар чүве болза, садыгжылар баштарын чайгавас, бараан сарылгазының планы эки күүсеттинер, садып алыкчылар хереглээн бараанын тудупкан, магазинден күзел калган модаңың хептерин сыгап түргаш берип каар таварылгалар база-ла болгулай бээр.

Чараш шокар пестер келирп ховар таварылга. Ол ышкаш ер улустуң костюмнери, ишпиктер хеп аймаа, чазын, күзүн кедер иштн дүктүг идиктер, плащтар, ой тоннар Торгалыг магазининге ындаваа келир. Хевистер, шала кырының чадыглары, мотоциклдер, хеп болгаш аъш-чем шкафтары, диваннар, чаа хевириң столдары, сандайлары болгаш өске-даа бараанларга торгалыгжылар дыка улуг негелделиг. Чамдык кижилер бо бараанларны Кызылдан садып ап турар апарган. «Кызыл кирип, бараанаар-дыр» дигеп чугааларны хаая эвес дыннап болур. Сүт болгаш даараныр машиналар талазы-биле чонунуң негелдезин дендин улгаткан.

«Кызылда хеп чуур машиналар кандыгыл?» дигеп айтырыгны чамдык кижилер меңээ салгылады. Хеп чуур машинаның ажыкдузазын ырак-узак суурларда кижилер биле берген, ол дээш негелде база-ла ажжок. Көдээ суурларда хеп чуур черлер, амыдырал хандырылга албан черлери тургустунмаан деп чүве бис-ке билдингир. Ынчангаш хереэжеп кижилериниң өг-бүлезинге кылыр күш-ажылын чиигедир төлээде, хеп чуур машиналарны көдээ садыгларже хөйү-биле чорудары дыка-ла күзенчиг-дир. Электри күзү чок дээр кандыг-даа чылдагаан чок, ямир дүжери билек-ле Өвүрүңү бүгү суурларга электростанцияларының моторларының даажы дынмиреп үвүп, бажыңнар бүрүзүнге чырык кыва бээр.

Мотоцикл садып алыр дээш адын бижиткен кижилер Торгалыг суурда база-ла арбын болду. Чоокта чаа Өвүрүңү райпозунга «Урал-2» деп маркалыг бир мотоцикл «Торгалыг» совхозунуң агроному Чамбал-оолдуң чагыын ёзугаар келген. Чамдык кижилер ову райпо хераминиң иштинче безин кирбейн, «тудун мунуптар» деп барган. Ынчан баар орта, чагыткан ээзиниг ынаа-ла чедирер дугайында айтышкынны райкүүском даргазы садыг хандызынын эргелекчизинге берип каан. Райпонуң товароведи эш Досхаар ону дынналп каап: «Акшазын мурнап сунупкан кижи алыр-ла ыйнаан» диген. Хандагайты суурга чугаалаан ол чугаа, чер алды-биле өдүп чоруй бергеи ышкаш. Торгалыг суурга барып дыннаалы берген. Мотоциклди алыр ужурлуг агроном Кыпылга тур курска өөренип турган. Досхаар товароведтиң ол чугаазын дыннап алган кижилер акшазын кармактапкаш, мотоциклдиң келирин маңаап турупкан.

«Урал-2» маркалыг, ногаан мотоцикл чүдүрүп алган райпо машиназы Торгалыг суурга чоокшулап орган. «Акшазын мурнап сунупкан кижи алыр-ла ыйнаан» деп турган товаровед кыс чолаачының чанында олурган. «Торгалыг» совхозтуң чолаачызы К. Донгак райпонуң ол машиназын кымны-даа мурнай көрүп каапп, суурга кирип орда-ла бажын дозупкаш, мотоциклдиң өртээн суна казыкаштың, бажыныың ажинге дүжүрүп апкан. Садыгда корум-чурум, шиңгыы сагыыр ужурлуг доктаттынган ээлчег бар болгай. Райпонуң товароведи урут ону чүге сагывааның деп айтырыг маңаа тургустунуп келир-дир.

Культура хереглелиниң бараанарының талазы-биле Торгалыг магазини дыка ядыы. Радиоприёмниктер кончуг ховар келгилээр. Радиодинамик чогундан дыка хөй бажыңнарның чурттакчылары дамчыдылга дынналвайн турар, пластинкалар болгаш фотоаппараттар, аңаа хамаарылгалыг херекседдер, плёнкалар, саазыннар, химикаттар ол магазинге келбестээн.

Бо хүнгү көдээниң кижилериниң негелде-хереглелиң шуут-ла чазазы-биле өскерилген. Олар бажыңнарының иштин чаа хевириниң мебели-биле дерип, нейлон, цигейка тоннарны, чараш кофточкаларны, джемперлерни, чаа мода ёзугаар даараан кышкы, ой тоннарны, костюмнерни, үзүн хончулуг хереэжеп сапык индиктерни, дозуланчак майыктаалтарны кедиксээрлер. Ада-ие бүрүзү бичии уругларынга чараш хептерни кедиргексээр. Ынчалзадаа көдээ чонуң ол негелделерин, күзелдерин хандырары бистө ыяакта четпее шинтпирлеттинип турар. Садыг алыкчы кижи кандыг-ла бир хереглээн бараанын айтырарга садыгжының аңаа чок дээ харылап каарын дыңнаш, көдээ магазинниң делгинриниде болгаш ооң складтарында аар чүүк болу берген чыдып турар, улус садып албас бараанарны: арги моданың тоннарын, көрүштүг эвес кылдыр быжип, хаараан, каш чыл улаштыр улус албаан платьелерни, костюмнерни, довурак-доозун синнинге берген дүктүүр шепкен пестерни көргеш, чаа, чугула бараанарының көдээ магазинниерге ында-хаая келгилээринин дугайында хомудаалдарны дыңнаваш, хоорай биле көдээниң чонун бараан-биле хандырары бир дескн эвес, аразында улуг ылгалдыг-дыр деп чүвени бодап кээр-дир. Ынчангаш көдээниң ажыл-ишчилери хоорай кирип, барааннаап чоруп турары-даа ооң илдең.

Көдээ чонну бараан-биле хандырарын экижидер дээш партия болгаш чаазак доктаамал кичээнгейни салып, бо талазы-биле чугула хемчегларни ап, партия, совет органнарының база садыг албан черлериниң, ооң ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулгаларны салганы билдингир болгай. Ылаңгыя ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң директиваларында чонунуң садыг хандырылгазын экижидерни, көдээ чонуң орулгаларының өзүлдезинге дүүштүр көдээ черлерге садыгны ап дүрген хөгжүдүрүнүң сорулгаларын тодаргай айыткан.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

«Шынның» тускай корреспондентизи.

Уттундурган кадарчылар

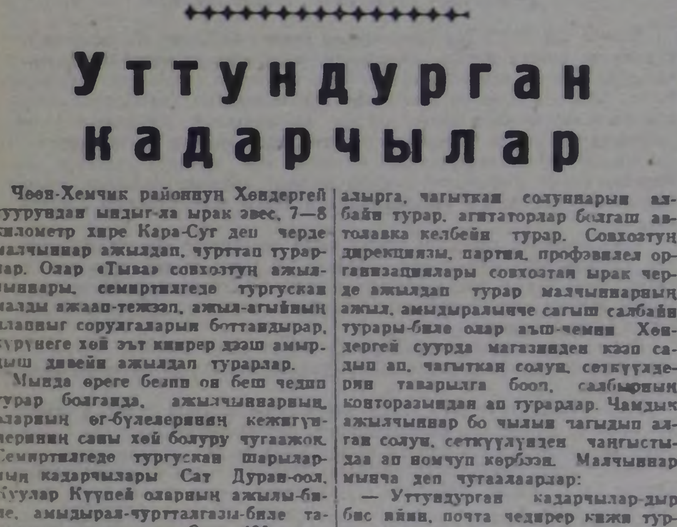
Чөөн-Хемчик районнуң Хөндергей суурундан ындыг-ла ырак эвес, 7—8 километр хире Кара-Суг деп черде малчыннар ажылдап, чурттап турарлар. Олар «Тыва» совхозтуң ажылчыннары, семиртилгеде тургускан малды ажаан-тежээп, ажыл-агыйның планныг сорулгаларын боттандырар, күрүнеге хөй зът киирер дээш амырдыш дивейн ажылдап турарлар.

Мында өреге белип он беш чедип турар болганда, ажылчыннарның, олардың өг-бүлелериниң кежигүнериниң саны хөй болуру чугаажок. Семиртилгеде тургускан шарыларның кадарчылары Сат Дуран-оол, Куулар Күүпей оларның ажылы-биле, амыдырал-чуртталгазы-биле таныжып көрген мен. Олар 100 ажыг шарыны ажаап, азырап семиртип турарлар, малдың күжү дыка эки, хонукта немелде деңзинии хөйү-биле ап турар.

Бо малчыннарның чугаазынган алырга, чагыткан солуннарын аздайн турар, агитаторлар болгаш автолавка келбейн турар. Совхозтуң дирекциязы, партия, профзвилел организациязының совхозтан ырак черде ажылдап турар малчыннарның ажыл, амыдыралынче сагыш салбайн турары-биле олар аъш-чемнин Хөндергей суурда магазинден кээп садып ап, чагыткан солуп, сеткүүдерин тавырылга бооп, салбырының конторазындан ап турарлар. Чамдык ажылчыннар бо чылын чагыдып алган солуп, сеткүүлүүнден чаңгыстыдаа ап номчуп көрбээн. Малчыннар мынча деп чугаалаарлар:

— Уттундурган кадарчылар-дыр бис ийин, почта чедирер кижи тургузарын директордан дилеп келдивис, «салбырдан бодунар ап турар силер дээр, автолавка ай-айы-биле келбейн баар, агитаторну черле көрбес улус бис—дижирлер.

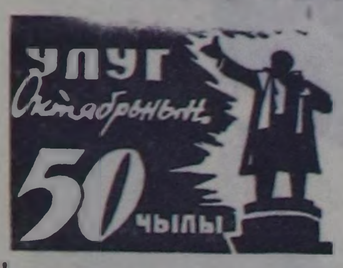
Ш. ДҮВЕҢДЕЙ.

Респотребсоюзтуң Кызылда дилги фермазының ажылчыннары юбилейлиг чылдың планын ажыр күүсеттир дээн хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткеннер. Ферма бо чылын 108,7 муң рубльдин өлүүн күрүнеге дужаар тургаш, 183 муң рубльдин өлүүн дужааган.

Чурукта: ферманың мурнакчы ажылчыннарының бирээзи Е. Бардина.

КОЛХОЗ ОРУУ—ЧАА АМЫДЫРАЛДЫҢ ОРУУ

САН-ТҮҢНЕР

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИ — эң-не улуг чер ажылдыг социалистиг ажыл-агыйларның чуртү. 1966 чылдың январь 1-де ССРЭ-ге 36,3 муң колхозтар (балык ажылының колхозтарындан аңгыда) санаттының турган, олардың бирээзинге ортумаа-биле 421 ореге каттыжып турган, совхозтар — 11.681.

• • •

Кодээ ажыл-агый ажылдакчызының электри-биле чепсегледттингени Совет арге-чагырганың чылдарында он беш катап улгаткан. Йир эвес мурнунда кодээге энергетиктиг күүдлериниң 99 ажыг хуузу ажылчын малга онаажып турган болза, ол ам — барык-ла ийи хуу хире: «оскези— механиктиг ходелдирикчилерге хамаарыжыр.

• • •

Революция мурнунда кодээге 7,8 миллион өзүк аймаа, 2,2 миллион ыяш андазын, 4,2 миллион демир андазын болгаш 17,7 миллион ыяш илиир санаттының турган.

• • •

1966 чылдың январь 1-де колхозтарның болгаш совхозтарның машина парыгынга турганы: 1,6 миллион трактор (азы 15 ат күштүг машинага шилчидерге—3 миллион); тараа ажаар 520 муң комбайннар, 982 муң автомобильдер болгаш оске-даа. • • •

1967 мобилейлиг чылда колхозтар болгаш совхозтар 287 муң трактораны, 150 муң чүк автомобильдерин, тараа ажаап алыр 96,5 муң комбайннарны болгаш оске-даа хой санныг техниканы, а ол ышкаш 32,1 миллион тонна минералдыг чемишчидилгени алыр ужурлуг.

• • •

Дүжүттүг болган 1964 чыл-биле деңнээрге 1966 чылда тараа культураларының тарылга шолу 8,2 миллион гектар эвээш болган, а тарааны 19 миллион тонна хөйүг ажаап алган. Ол чул дээрге кодээ ажыл-агыйны улам ынай хогжүдер талазы-биле СЭКП ТК-ның март Пленумунуң ол улуг хемчегериниң түңнелинде чедип алдынган.

• • •

Колхозчуларның пенсия ханды-рылгазының дугайында Хоойлу ёзугаар пенсия ап турарлар 1966 чылдың эгезинде 8 миллион хире кижи санаттының турган.

• • •

Колхозчуларның күш-ажылының төлевири 1966 чылда оон мурнундагы чыл-биле деңнээрге чуртка ниитизи-биле барык-ла 28 хуу өскен.

• • •

1965 чылда кодээ чон шактарның бүгү хевирлерин 7 миллион 390 муңну. бир миллион 756 муң радиоприёмниктерни болгаш радиолаларны. 804 муң телевизорларны. 210 муң соодукчуларны. 336 муң мотоциклдерни болгаш мотороллерларны. ийи миллион ажыг чалаг-тергелерни болгаш мопедтерни база 702 муң тараныр машиналарны садып алган.

Үндезин айтырыг

Колхоз шимчээшкиннинге планныг чорукту киирбишаан, чазак оон дугайында онза үнелеп турар. Тараачыларны колхозка киирерин албадал-биле кылып болбас. Ынчалза-даа Совет чазак колхозтарның хогжүдезинге бүгү-ле экономиктиг хемчегер-биле дузалаар апаар. Колхоз шимчээшкиннинге ниитилел базаазы болган массаларның калбак бот-идепкейжи чоруу база херек. Колхозтар түгле ажыл-агыйжы эвес, а культура талазы-биле бедик ажыл-агыйлар болур ужурлуг. Колхозтар айтырыы дээрге делегейниң бүгү тараачыларының айтырыы-дыр...

— Кодээ ажыл-агый бодунуң хогжүдезиниң талазы-биле үлетпүрдеи чыдып калбас ужурлуг.

(Колхозтарның Бүгү-эвилел съездизинге М. И. Калининниң плеткелиндеи).

Партияның XV съездизи кодээге ажыл дугайында

«Амгы үеде хуу ажылдыг үүрмек тараачын ажыл-агыйларны улуг коллективтерже каттыштырарының болгаш чаартып тургузарының сорулгазы болза партияның кодээге кол сорулгазы кылдыр салдынар ужурлуг. Ол шилчиишкин ажылчы чон тараачыннарның талазындан чүгле чөпшээрежилгези турда чоруттунуп болур дээрзин шуут айытпышаан, улуг ниитилештирген кодээ ажыл-агыйже чоорту шилчиири болгаш кодээде коллективтиг улуг ажыл-агыйның практика кырында бар турар болгаш көскүзү-биле өзүп турар элементилерин бүгү хемчег-биле мактап деткиири тараачыга чугулазының база ажыктыының пропагандазын калбартырын партия соңгаарладыышкын чокка санап тур».

(ВКП(б)-ниң XV съездизиниң 1927 чылдың декабрь 19-та «Кодээге ажыл дугайында» резолюциязындан).

«СИЛЕРНИҢ ЭШТЕЛГЕНЕРГЕ КИИРИП АП КӨРҮНЕР»

Буян суурнуң коллективиниң баштаар черинге ол-ла суурнуң чурттанчызы Кола Лексович Пацхавадзеден.

БИЛДИРИИШКИН

Мени. Кола Пацхавадзени силерниң эштелгенерге хүлээп ап көрүнер. Устав-биле таныш мен. Ынчангаш артельдиң бүгү чүүлдеринге база чурумнарынга чагыртырынга ынаныштыг мен. Силерниң эштелгенерге болумнуң киирер чүүлдерим мынчалза-даа Совет чазак колхозтарның хогжүдезинге бүгү-ле экономиктиг хемчегер-биле дузалаар апаар. Колхоз шимчээшкиннинге ниитилел базаазы болган массаларның калбак бот-идепкейжи чоруу база херек. Колхозтар түгле ажыл-агыйжы эвес, а культура талазы-биле бедик ажыл-агыйлар болур ужурлуг. Колхозтар айтырыы дээрге делегейниң бүгү тараачыннарының айтырыы-дыр...

— Кодээ ажыл-агый бодунуң хогжүдезиниң талазы-биле үлетпүрдеи чыдып калбас ужурлуг.

(Колхозтарның Бүгү-эвилел съездизинге М. И. Калининниң плеткелиндеи).

Найыралдыг интернационалчы өг-бүле

• • •

Интернационалчы коммуналың болгаш коммунарларның оон сеондагы салым-чолунуң дугайын тамбов корреспондент В. Паителеев чугаалап турар:

— Мурнундагы нью-йорк кодээ ажыл-агый коммуназы, а амгы үеде Ленин аттыг колхоз — областа мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи. Коммуналың, кодээ ажыл-агый ертелин тургускан хой-хой кижилер ам-даа чурттап чоруурлар.

...Коммуналың организаторларының бирээзи Федор Митрофанович Баскаковтуң бажының бүгү көгере берген. Ынчалза-даа хөөчүн коммунист, мурнундагыы шыкаш, ажыл-давышаан. Австралияның Коммунистиг партиязының кежигүнү чораан, а 1921 чылдан бээр — большевиктер партиязының кежигүнү ол кижи колхоз секретары болуп ажылдавышаан турар. Оон оглу Гарибальди тээли суурнуң башкылаан ажылдаар деэш белетеннип турар.

Никита Ковалюк алдарлыг ажыралды чурттап эрткен. Коммуналың тургускан хүнден бээр ол бригадирлеп ажылдап келген. Чүткүдүг ажылы дээш, Никита Семенович чазактың алдын каш шапкалдары-биле шаңнаткан. Ол ам пенсияда. Адазының херээн оглу Арсений үргүлчүлеп турар. Институт дооскаш, ол төрээн колхозунуң агроном-садоводу болуп ажылдап турар.

Марта Кригер база-ла улуг макталдыг кижи. Ол — үжен чылдарда Ленин ордени-биле шаңнаткан, быжаа ажаакчыны болуп баштай ажылдап киргеннериң бирээзи. Ынчангаш ам Марта Степановна колхозтуң фермаларынга үргүлчү барып турар. Оон сүмезин дуржулгалыг малчыннар бөлүн эдерип турарлар. А оон өөренчизи Матрена Григорьевна Можарова бо чылын Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры апарган.

Ленин аттыг колхоз найыралдыг интернационалчы өг-бүлеже чурттап турар. Ынчангаш, мурнундагыы шыкаш, бирги одурутта кымнарыл? Коммунарлар, кодээ ажыл-агый бүдүргелериниң хөөчүннары — кырывас сагыш-сеткилдиң кижилери.

Чырык амыдыралче

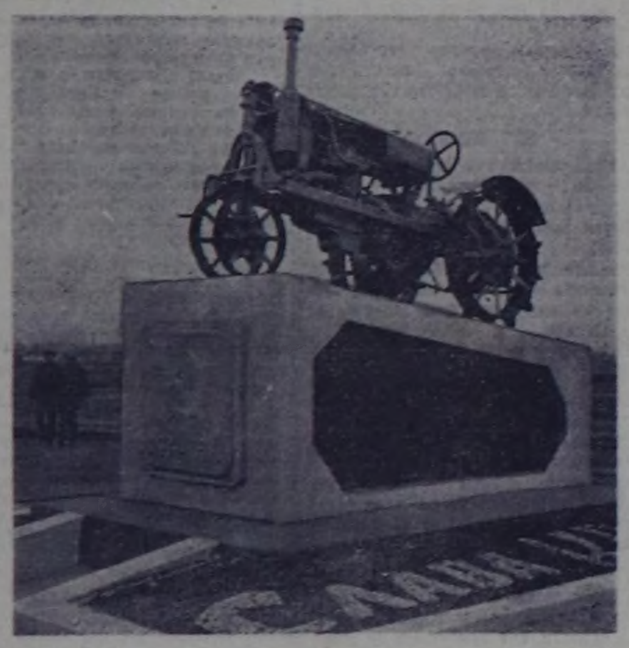
Биске баштайгы коллективтиг ажыл-агый 1929 чылда организастаттынган. Эң-не ядыы үжен өг-бүле ынчаарда каттышкан. Черни чарарын болгаш тарыырын кады кылыр деп шиитпирээн. Аът-даа, оске чүү-даа чок турда, чангыс кижи чер албасла болгай. Бистиң суурга партийжи, большевик бир эш бар болган. Оны Лаврентий Александрович деп адап турган, фамилиязы Потапов. Ол кижи шуптувуска мынча дээн: «А, эрлер, артелливисти «Социализмче орук» деп адап алыылыңарам». Ынчаарда бис турган, туренги чорукту дүрген үзүткаар, чырык амыдыралче дүрген кирер дээш, каттыжып алган бис...

Оон сөзү бүтүдевисти өөрткен. Шак-ла ынчаар биске «Социализмче орук» деп артель тургустуунган.

Мен хуумда артельге 1932 чылда кирер бижиткен мен. Ынчаарда суурда шуптү кижи кирер бижиткен-не болгай.

М. КУДРЯВЦЕВА.

Свердловск областың Улуг Пульниково суурунуң чедеи беш харлыг чурттакчызы (СЭТА-ның корреспондентизи дыннап бижээн).

«Универсал» маркалыг трактор 1934 чылда Сталинградтың трактор заводунуң конвейериндеи үнген болгаш Херсон областың «Нове життя» («Чаа амыдырал») колхозка чедип келген. Колхозтуң механизи Иван Высоченко оны хүлээп алган. Бирги тракторист комсомолчу Николай Довбуш апарган. Тракторну аът мышкаш «Резвый» деп адап алганнар. «Резвый»-биле чер чарып, тарыл, хар моондактаашкыным чорудуп турган. Николай Довбуштуң ажылдап кылган ховуларынга обласка эң эки дүжүт — гектардан-на ийи чүс он алды пуд кызыл-тас ажаап алдынган.

Трактор дайын үезинде колхозу-биле кады чөөн чүкче аткаарлап чорупкан. Ону Татьяна Шара башкарган. Оруктарга ол пушкаларны сөөртүп, кежиг чөрлериң тырлыышкыным өскээр сөөртүп, бомбалаашкынга-даа таваржы бээр турган. Немецтер орукту үзе кирип-

кем, дедир чамар ужурга тавырышкан. «Резвыйны» арга куржаа черге хөөп каан. 1944 чылда Татьяна Шара башкарган ол трактор база катап-ла шөлге үнүпкен.

• • •

«Резвый» 1966 чылын Скадовск хоорайның төөнге тураскаал таваанга турупкан. Шойдан кылган самбырага—кадыыр болгаш маска база: «1934—1966 чылдар» деп бижээн.

Олег БУЗУЛУК.
(СЭТА).

ЧУРУКТА: Брянск областың Комарич районнуң Аркино суурунуң тараачыны бодунуң кодээ ажыл-агый хереклелин колхозка дужаап берип турары. 1931 чыл.

Ильичининң сүмези-биле

...Октябрьның социалистиг революциязы тараачыннарны чаа амыдыралче хайыктырган. Ынчаарга биске В. И. Ленининң «Кооперация дугайында» чүүлү дыка-ла дузалаан айнын. Бистиң хайыктырып турган айтырыгларны ында харыылаан болган. Билдингир апарган: бир эвес бис тараачыннарны социалистиг орукче шилчилерин күзээр болзувусса, ол шилчиишкиннер оларга ажыктыг болуруу билип алыры чугаза.

Ынчангаш бис 1923 чылда Чекоты суурга кодээ ажыл-агый болгунуң организастаан бис, а 1924 чылда ону бүдүрүлге эштелгени кылдыр эде тургускаш, аңаа «Кызыл Октябрь» деп атты берген бис.

Эштелге 1926 чылга чедир туруп турган. Октябрь революциязының 9 чыл оюнуң байырлалының хүнүнде кодээ ажыл-агый артелиниче ол эде организастаттынган.

Артельдиң ларгазынга мени сонгаан. Эгезинде колхоз чүгле он сес ореген каттыштырган. Бистө 210 гектар тарыга шолу, мыйыстыг бода мал 18, дөрт хаван, 38 хой болгаш 14 аът бар турган. 1927 чылда бис бодувустуң электростанциязысты түзүп, трактор болгаш кодээ ажыл-агый машиналарын хөйнү тыпкылап алган бис.

П. А. ПРОЗОРОВ.
«Совет кодээниң дүүнгузу болгаш бөгүнгүзү» деп номдан.

• • •

...Мурнакчы ажыл-агый ам кодээ ажыл-агый культураларының хүжүдүл Киров областа эң-не бедик кылдыр чедип алган: тараа аймаа—гектардан 25—30 центнер, картофель—300 центнер ажыг. Ыланғыя ногаа болгаш мал ажылы улуг орулганы берип турар. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге чедишкиннери дээш 18 эң эки колхозчулар Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты ийи чедип алганнар. Артельдиң солунга чок ларгазы эң Прозоров, ол атты катап чедип алган. Оон ынай, чүс ажыг колхозчулар Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнатканнар.

Тараа сөөрткен бирги кызыл кош

Боруновск волостиниң Ишеево кодээ суурунда «Восток» колхозтан Стерлитамакск тараа кооперациязының складтарынга баштайгы кызыл кош-биле арбайны сөөртүп келген. Кошта 13 терге, 50 центнер хире тараа бар болган.

Артыкшылыг тараа болган үрежинге арбай садар талазы-биле бо колхоз мурнап турар. «Идель» колхоз база чыдып калбаан: арбайының артыкшылын ол бодунуң ажыыларынга уруп алган болгаш тараа кооперациязынга камгаладыры-биле ат салдыргаш дужааган, чүге дээрге Стерлитамакск тараа сөөртүүр берге болган. тыртар күш болза арбай ажаап ажыыкшынында турар-дыр.

Өске арткан колхозтар «Востокка» болгаш «Идельге» деңнежири черле чугула-дыр.

Дараазында колхоз кайызы?»

(«Кызыл Башкирия» сазун 1929 чылдың август 11-де).

Артельдиң хөреңгизи-биле—школага

... Ажык ховуда. Аткар уездиниң шыпшын черинде. Шелкан хеминиң эриинде Первомайский деп улуг эвес суур чаптылып чоруткан. Ол суур «Чаа орук» деп артельдиң девискээринде туруп турар.

1924 чылда туе черниң үндезин чурттакчылары — ядыы өг-бүлелерден тургустунган ол артель амгы үеде 58 кижилиг. Ажылчын малы: алды аът, алды шары. ажылчын эвес малынган алды инек болгаш 29 хой бар.

Артельдиң черинин шолу 160 десятинге деп.

Артельдиң оске кежигүннери-биле бир домей ажылдал турар даргазының айтымышкынынга чагыртпышаан, артель найыралдыг болгаш чуруунуг чурттап турар.

...Суурда номчулга бажыны организастаттынган, ол «Беднота» болгаш «Безбожника» деп солуннарның өлээн каш дугаарларын чагыдып ап турар. Оон ынай, хуу хөреңгизи-биле салып алганы улуг эвес библиотека бар, ол амгы үеде шефтеп турарларның белектери-биле долдунган.

Артельдиң хөреңгизи-биле школа тудуп эгелеп турар. Суурда школа чок. ынчалза-даа артель сагыш салып турар: 25 чылдың төөнчүзүнде школдуг болур.

(АЖЫЛЧЫН БОЛГАШ КЫЗЫЛ ШЕРИГ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ САРАТОВ ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ «ИЗВЕСТИЯЗЫ», 1925 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 26).

ОЛ ЭВИЛЕЛДИ ЧАРЫП ШЫДАВАС

Бистер Золотухинск районнуң Слободиенск кодээ Советиниң 4-ку шиитилелиниң хамаатылары составында 336 ореге январь 23-те «Хөсталга» деп чаңгыс күүдүлүг колхозка каттыштыныс. Колхозтуң нежигүннериниң организастыг ниити хуралы силерге бистиң чалбыыштыг байырывысты чедирип база бистиң колхозтуң ажыл-агыйның быжыглаарын болгаш хогжүдерин база беш чылды дөрт чылда күүседир төлээде, бистиң улустуң кодээ ажыл-агыйны индустриализаставарынга бүгү-ле күжүүзе-биле дузаларын даңгыраглан тур бис.

Совет Эвилелиниң тараачыннары болгаш ажылчын аңгызы күчүлүг чаңгыс болгаш сырый эвиделче кирген база ол эвилелдя кым-даа чарып шыдавас дээрзин делегейниң капиталистиг акулалары билзиннер. Бистер, Совет Эвилелиниң ажылчыннары болгаш тараачыннары бодувустуң тайбыңывыстың доора моондактары чудурук-байларны база оларның чоокшула-кыкчыларын дазылындан турэ тыртар бис дээрзин ол майгыстар билзиннер.

Бистиң чуртувуска социализмни тургузуп турар бистиң удурткучувуз Бүгү-эвилелдиң Коммунистиг партиязы делегерзин.

Ажылчын аңгының болгаш тараачыннарның ядыы-ортумак массалары-биле харылзаа хөгжүүн!

(Золотухинск районнуң «Хөсталга» колхозунуң бүгү немигүннериниң организастыг хуралындан ВКП(б)-ниң Курск округ комитединге 1930 чылдың январь 24-те чорутнаан телеграммазындан).

Кезээ мөңгеде

ХОДЖЕНТ. (Бистиң корр). Черни кезээ мөңгеде эдилээри-биле актыны хөвең ажылдыг колхоз «Большевикке» бергени улуг байырлалче шилчий берген. Колхозтуң мурнакчызы Бинозакат Салыкова митингиге мынча деп чугаалаан:

— Эмир үезинде ыыпдыг дүрүм турүп турган: бир эвес өг-бүлениң баштыңы азы оон төрелдери өлүп калган болза, черни салгал ёзугаар үлеп бээр турган. ынчаарга херээжен кижээ черниң оп сестиң бирээ онаажыр. Ачам өлген соонда, кескинди чер алган мен, оны ийи базым-биле хемчээп болуп турар. Тараачыннын аас-кежии — оон ажылдап турары черинде. Бажыным чанында эки участок чер бар болганы-биле мен бөгүн аас-кежиктиг эвес, а мөңгеде ажыллаары-биле колхозка күрүненин бергени улуг черни бүгү колхозчулар-биле кады ажыглап турарымбиле аас-кежиктиг мен.

(1935 чылдың ноябрь 7-де «Таджикистан коммунисти» солуундан).

АҢГЫНЫҢ ӨЖЭЭНИ

ТЕТЕРИНО кодээ суурга (Люинск район) кулак-бай Иван Зорин болза активчи ядыы Кузнецовка аажок кыжанып турган (Михаил Дмитриевич Кузнецов «Кызыл фронт» колхозтуң баштайгы даргазы турган. Төрээн чуртун камгалаар дээш ол 1941 чылда Фронтуже эки-тура-биле чораан. Маадырларның өлүмү-биле өлген). Кузнецов Зорининн сойгалап илереткен, ынчангаш Зорин сонгуур эргезин казыткан болгаш тускай хуу үндүрүгге онаткан.

— Мана, хуусаадан бер — деп. кулак чугаалаан — болуңнуң активчи чорупкан дээш ортээн алыр эвес сен бе!

Ынчангаш чажыы-биле план белеткеп эгелээн. Үжен чылдың төөнчүзүнде Зорин Кузнецовту бодунуң оглу Дмитрийге баарын кажарлапкан. Кузнецов-биле кады Бороушкин кулактың бажыңынга таварылга болуп кире берген. «Төлептиг ача» Дмитрий болгаш бичө оглу Александр-биле баш бурунгаар сумелешкеш. Кузнецовту чок кылыр деп шиитпирээннер. Зорин бажынга Кузнецовче шурай берген.

— Сен сойлуктуң уъжун хилинчектенип чор мен! — дээн.

Кузнецов биле Бороушкин херек багай деп билгеш, үнерин орадашкан. Ол аразында Александр Зорин оларже халый бергеш.

— Тур! Дириге домей-ле үндурбес бис.

Ынчангаш ийилдирзинин боостазындан сегирип алган.

Шиитпирлиг күжениишкиннерниң соонда, олар үшта чүткээш. таштыкы хаалгаже наннажы бергеннер. Дмитрий оларже боолапкан. Чандыр дергеп. Оларның соонче Александр Зорин алгырып хөректенмишаан маңнапкан, оон ачазынга көгүттүргеп ядыы Скобелев база. Ынчалза-даа Кузнецов биле Бороушкинге четпээннер.

Иван Зорининн округ суду беш чыл хосталгазын казып шиитпеп болгаш ийи мун рубль түүге хөреңгизин хавырар деп шиитпеп. Александр болгаш Дмитрий Зорининер кайызы-даа үш чылда хосталгазын казыдын шиитпиргеннер. Скобелев чаңгыс чылда хосталгазын казыдын шиитпиргеп, ынчалза-даа оон ядыы болгаш хой уруг-дарыглыг болганын барымдаалаш, шиитпеди ийи чылда ленелле хуусаа-биле кызыгаарлаан.

(1930 чылдың апрель 16-да Ярославльдың «Сонгу чүк ажылчыны» солуундан).

ДЕМИСЕЛЧИ

Ессентуки районнуң күүсекчи комитединиң Президиумунуң 1930 чылдың ноябрь 19-та болган хуралының № 84 протоколундан.

Дыыпсаны: «Боргустан станицаның бригадирининг дузалакчызы колхозчу Архип Дмитриевич Морозовтуң өлүрткенинин дугайында».

30 чылдың февраль 14-тен 15-че дүвезинде Боргустан станицага колхозтуң бригадирининг дузалакчызы Архип Дмитриевич Морозов өлүрткен. Социализм дээш идепкейлиг демиселичилерининг бирээзи ынчаар өлүрткен-дир.

Ажыл-агый-политиктиг бүгү кампанияларның киржикчизи ол кижи болза ядыы-ортумак массаларны колхозче эвилелдевишаан, чудурук-байлар-биле демиселичи хүн бүрү чорудуп турганы дээш аңгы дайзынары оны көөр хөөн чок турган.

Бодунуң бот-идепкейи-биле хөй-ниитичи Морозов бижик билбес чорукту улуткаарының белгүмүн бодунуң участогунга чорудуп турган.

Суурга хөй-ниитининг чурумун сагыырының хүүлээлгезин ол чугула деп санап келген болгаш хулиган-кулак-байларны хай дээринче ол соолгу кежээзинде кыйгырган.

Районнуң күүсекчи комитединиң доктаатканы болза:

...Кулак-байларны үндүр шөлүүр болгаш судка киирерин бадылаар.

Өлүрүкчүлерни буруудадырының дутайында херекти өчүк бээр чурумбиле дыыпсаар, бо херек талазы-биле истелгени истелге органнары дүрген кылып чорудар. Өлүрүкчү чорук болган чер талазы-биле херекти көөрүн дүргедиринге крайсухтак хилээр.

Өлүрткен Морозовтуң өг-бүлезинге чудурук-байның бажыңын станицаның төвүнге турар кылдыр бээр.

Станицаның төвүнче, байларның бажыңнарынче кыдыгларда кызыл партизаннарның, хөлечиктеринің болгаш ядыларының өг-бүлелерин көжүрер. Ылаңгыя станицаның кыдыгларынга кызыл булуңнарының четкизин калбартыр болгаш аңаа ажылды күштелдирер.

Кулактарның террорундан качыдаан өг-бүлелерге дуза көргүзериниге тускайлаан акша-хөреңгиден өлүрткен кижиниң өг-бүлезиниге харыуданың 200 рубль дузаламчызын көргүзеер.

Эш Морозов аттыг районга кызыл коштуу организастаар

(СТАВРОПОЛЬ КРАЙНЫҢ КҮРҮНЕ АРХИВИНДЕН).

Ажыл, амыдырал

Хөндергейниң Айлыг-Ойдан эгелээш Теректиг-Чарыкка чедир Чөөн-Хемчик районнуң «Тыва» совхозунуң малчыннары чурттап, ниитиниң малын онча-менди чыл ажырып, совхозунуң мурнунда салдынган сорулгаларны өй-шаанда боттандырар дээш амыр-дыш дивейн ажылдап турарын оларга барган кижи бүрүзү көрүп болур.

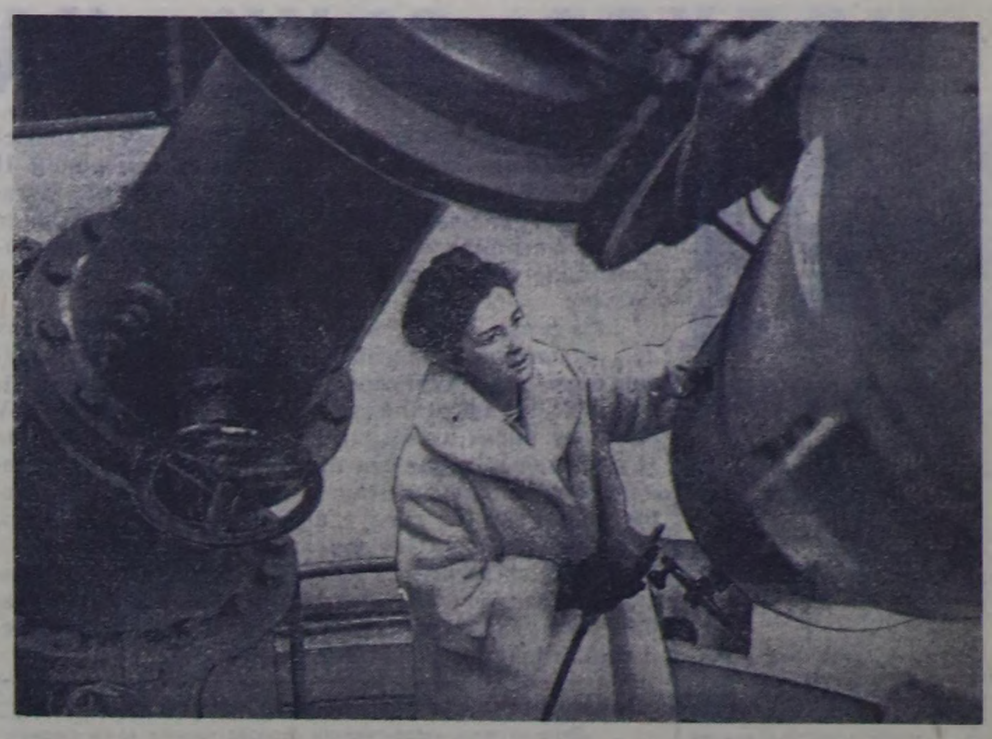
Кодан бүрүзүнде таарымчалыг кажаалар, чем курлавыры бар, малдың ниити байдалы эки, кадарчылар немелде деңзини ап турарлар. Малчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымча чок четпестер барын чер-чер Советтеринге чоокта чаа болуп эрткен сонгулда үезинде кыштагларга чоруп тургаш көрген мен.

Малчыннарның садыг хандырылгазында четпестерни совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел организациялары эки билир болза-даа, хемчег албайн келгенин кадарчылар хомудал-биле чугаалап олурарлар. Автолавка бо чылын чангыс катап келген. Малчыннар аъш-чемни, шай, таакпыны чорук кылып, Чадаана хоорайның магазиннеринден садып алыр. Кадарчылар чагыдып алган солуннарын, сеткүүлдерин албайн турарлар. Малчыннарның почтазын сут сөөртүп турар чолаачылар чедирип турарын директор дагзып каан, олар эккелбейн турарлар.

Чамдык малчыннарның коданнарында мал чемгерер чадагай кажаалар чок, мал чемин чер болганга төп каарга мал чаза базып, артыкка чарыгдап турар. Мал чемгерер чадагай кажаа туттуруп бээрин дирекциядан дилээн, каш катап аазаашкын болза-даа, амдыгаа чедир бүтпээн. Теректиг-Хемде кыштагларже суг сөөртүр тускай машина тургускан, ооң чолаачызы Сарыг-оол сугну малга болгаш малчыннарның ижеринге четчир кылдыр сөөртпейн келген. Бир эвес сут сөөртүлгезин эки организаставас, олче кичээнгей салбас болза, моон соңгаар кыштагларда мал суггат-биле бергедээр апаар.

Теректиг-Чарыкта малчыннар совхозтуң Теве-Хая салбырының ажылчыннары болганда салбырның удуртукчулары малчыннарже кичээнгейни салып, оларның чурттаарынга, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны дарый тургузарын күзеп каары чугула.

Б. САТ.

Астроном Ольга Борисовна Длужневскаяны бодунуң чаңчыл болган здилели апарган телескоп чаңынга Нуруненин П. К. Штернберг аттыг астрономия институдунга чурукка тырттырган.

Чөөнну үеде Ольга Борисовна бүгү делегейниң делегези болур Монреальче чоруптар. ССРЭ-ниң павильонуң космос салбырынга ол консультант болур. Ай болгаш Венера кырының макет-панорамаларын совет эртемденнер олче чорудар.

Л. ПОРТЕРНИҢ белгээн П. НОСОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧЫЛЫ БҮРҮ ДИПТЕРДЕН

ХНФ-нин медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). Гуам ортулукта чөвүлөл хурал — ол дээрге, америк шериг кем-херектеннериң болгаш оларның эвилелчилериниң чыышчыгамы-дыр. Вьетнамда агрессчи дайынны улам ыңай күштелдирер болгаш калбартырының планнарын чугаалажып көөрү-биле ол чөвүлөл хуралды чыылдырган деп, Мурнуу Вьетнамның Хосталгазының национал фронтузунуң ТК-ның төлээлекчизиниң медеглелинде айтып турар.

ВИА агентилелдиң дамчытканы ол медеглеиге Хосталганың национал фронтузу «Вьетнамга дайынны калбартырының кандыг-даа бодалдары болгаш үүлгедиглери америк империалистерни болгаш оларның эвилелчилерин аштырыышкындан камгалап ап шыдавас деп чүвени оларга шиитпирлиг сагындырып турар».

Санал алыышкынының түннелдери

ПАРИЖ. (СЭТА). Франпуз Сомалиниң келир үеде тургузуунуң дутайында айтырыгның талазы-биле март 19-та санал алыышкынының шуут түннелдерин Джибутиге парлап үндүрген. Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Джибутиден дыңнатканы-биле алырга, бадылаашкынга кирижкен бүгү кижилериң иштинден 23.014 кижи Франция-биле харылзааларны хевээр арттырар дээш санаалдаан. Аңаа удур база француз Сомалиге хамаарышпас чорукту тыпсыр дээш 14.719 кижи бадылаан.

Губернатор Джибутиге комендант шакты тургускан. Хоорайга корум-чурум чок чорук болган соонда дорээн-на ыңдыг шиитпирни хүлээп алган. Ол корум-чурум чок чорук болуп турда полиция санал алыышкынының түннелдерине чөпшээрешпейн турар чыскаалчыларга удур бооладаан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Джибутиниң каш-каш чүс чурттакчылары француз Сомалиниң девискээринге март 19-та болган санал алыышкынының түннелдерине чөпшээрешпейн турарын илергейлевишаан, март 20-де болган чыскаалга кирижкен.

Агентилелдериниң Джибутиден чоруткан сөөлгү дыңнадыгларын ёзугаар алырга, чыскаалчылар хоорайның африка кварталынга баррикадаларны тургускан. Француз даштыкы легионунуң солдаттары-биле чыскаалчыларның аразынга болган таварлажыышкын чоруп турда ийи африка кижи өлүрткен. Джибутиде дүшкүүрлүг байдал хевээр артпышаан.

Гаррисон: „Харыыны негеп турар айтырыглар ам-даа хөй“

НОВЫЙ ОРЛЕАН. (СЭТА-ның түскай корреспондентизи). Клей Шоунуң херээн баштай дыңнаарының мурнунда Новый Орлеанның округ прокурору Джим Гаррисон СЭТА-ның корреспондентизи С. Лосевке болгаш Парлалга-медээлер агентилелиниң корреспондентизи Г. Боровикке интервью берген. Корреспондентилериниң айтырыгларын болгаш Гаррисонун харыыларын моон алаанда парлаан.

Айтырыг: Президент Кеннединиң өлүрер сорулгалыг сүлчээнин турган дутайында айтырыг шиитпирлеттинген деп ийи неделянын мурнунда чугаалаан болгай силер, мистер Гаррисон. Ол үениң иштинде силерниң бүзүреливер чайгылган бе?

Харыы: Бистиң бүзүреливис ангыы-ла ышкаш, ыңдыг улуг болуп шылавас. Бис истелге талазы-биле дыка хей ажылдаан бис. Херек шуут доозулган дээр дутайында маңа медеглелиниң солуннарга үргүлчү бижип турарлар. Ол ыңдыг авес. Солуннарның ыңдыг медеглели чаа хереченнерниң истелгезиндеп чүгле чарыктырып турар болур-дур. Март 16-да улуг жюри адвокат турган Эндрюсту меге өчүк берген ләэш буруудаткан. Бистиң чугаалажып турарывыс ёзугаар алырга, орукче даштыг октааны ышкаш, шаптыктарын ол орадажып турган. Кажан херек кижини, бо таварылгада чурттуң президентизин өлүргенинге хамаажып турар болганза-ла меге өчүк берген кижилерни кеземчеге киирбейн арттырып каар эргевис чок. Херектиң шынын илередир талазы-биле биске шаптык кадар арганы кижилерге берип шылавас бис. Бис чүгле шынныг чүвени чедип алырын орадаажып турар бис. Ынчангаш ол шынныг чүвени хереченнерден негеп турар бис.

Айтырыг: Сүлчээге чаңгыс-даа даштыкы чазак хамаарылга чок болган дээрзин ийи неделянын мурнунда чугаалаан болгай силер. Ол бодалынарны ам-даа барымдаалап турар силер бе?

Харыы: Чигзиниг чок. Чаңгыс-даа даштыкы чазак президент Кеннедиге удур сүлчээге бичии-даа хамаарылгазы чок болган.

Новый Орлеанга болур үези келген сүлчээ баштай АКШ-тың президентизиниге удур угландырбаан болган. Оон дараазында ол сүлчээ бодунуң угланыышкынын ышкынган болгаш мырыңай өске карага деттен ракетага таварышкан чүве ышкаш, база ынчаар болган.

Айтырыг: 1963 чылдың ноябрь 22-де Далласка Освальд кымны-даа болза өлүрер турганын санаарының барымдаалары бисте чок деп, бир-ле катап журналистерге чугаалаан болгай силер. Ол бодалыларны ам-даа барымдаалап турар силер бе?

Харыы: Ол удааза корреспондентилер маңа сөстеримни ышкаш эвес тайылбырлап турганнар. Далласка тонакты чаза түткан кижи Освальд эвес деп чугаалаан мен, ынчалза-даа винтовка-биле аңаа-ла боолапканын ынча деп бодаан мен. Далласка болган чүвениң дугайын чугаалаары ам-даа эрте. Сүлчээни болгаш өлүрүкчү чорукту аажок үгаалыладыг организастаан болгаш дыка кажар арга-биле чажырып чаап каан-дыр.

Айтырыг: Чаа тудуп хоруглаашкынны чорударын бодап турар силер бе?

Харыы: Тудуп хоруглаашкын амдаа хей болур, ынчалза-даа ол тудуп хоруглаашкын чоокку хүннерде болбас. Бисте, округ прокуратуразында кижилер ыңдыг-ла хей эвес, ынчангаш оларга дыштанып, үдүүр арганы бээр херек. Оон ангыда бисте боттарывыста түс чернин айтырыглары, хүн бүрүде кем-херек түзлегдир чоруктар хей болуп турар. Округ прокурорунуң албан-дужаалынга маңа олургаң үеминиң иштинде өлүрүкчү чорук-биле холбашкан чаңгыс-даа кеминг үүлгедиг илереттинмейн артпаанын билир боор силер. Кеминг илегеттер президентиниң өлүргеп ыңдыг-ла истелгени чорудуп, ажылдап турар чоруувусту ажыглаарын күзевейн турар бис.

Түннелинде округ прокурору Джим Гаррисонның чугаалааны болза, истелгенин элээн сөөлгү чаңазының үезинде өске штаттарда истелге органнарындан болгаш федералдыг эрге-чагыргалардан дузаламчы дилээр деп турар мен. Ынчалза-даа ам дээрезинде бистиң истелгевисти кымбир кижиге идегээрин күзевейн турар бис дээрзин прокурор чугаалаан. Бисте бар медээлерни бүгү кижилерге чугаалап бээринге белен мен.

ТӨӨГҮНҮҢ АРЫННАРЫ

1967 чыл—Октябрь революциязының 50-ги чылы-биле кады совет спортчун төөгүзүнүң беженги арның ажыткан. Эрткен үениң дургузунда оон кайгамчык чедишкиннерни бүгүдеге билдингир. Амгы хүннерде он-он миллион совет хамаатылар күш-культура болгаш спортта доктаамал хаара туттунган. Оларның ажыглалында чаа хевирниң муң-муң стадионнары, сут станциялары, бассейннер, хаак баазалары, катоктар бар. Бедик мергежилдиг күш-культура башкыларының, тренерлерниң, спорт удуртукчуларының саны хүн бүрүде өзүп турар. Калыкшылдың, омакшылдың, күштүг-шыырак болурунуң чепээ—спорт болгаш күш-культура бистиң чуртувуста ынчаар хөгжүй берген.

А ам-хаанныг Россия үезинде баштайгы улуг хемчээлдиг маргылдааларны сактып көрээли. Ынчан спорт чүгле бай, эт-хөреңгилиг кижилерниң эргезинге турган.

ЧАДАГ-ТЕРГЕ

Чеден алды чыл бурунгаар—1891 чылда чадаг-тергежилер Россияның ийиги маргылдаазынга (конькиге маңнаарларның соонда) киришкен. Ол Москвага болган. Россияның баштайгы чемпионун атты чедип алыр дээш Москваның, Петербургтуң, Одессаның, Киевтиң болгаш Варшаваның чадаг-тергеге хандыкшылдыг эң шыырак кижилери чыылган. Чемпионат чүгле чаңгыс 7,5 верста хемчээлге чарыш-биле доозулган. Аңаа москвачы Г. Девис тиилээш, 15 мин. 31 сек. көргүзүглүг болган. Ынчан чадаг-тергедерниң сонгу дугую бичe, а мурнукузу улуг болган ооң-биле башкарар (амгы бичии үүлгүг ойнаар чадаг-терге ышкаш) турган.

БУТ БӨМБҮҮ

1911 чылда бут бөмбүүнүң талазы-биле чурттар аразының солун ужуражылгазы Петербургка эрткен. Ынчан Великобританиянын «Инглиш Уондерес» азы «Англияның бөрүлери» дээр команда аалдап келген. Шынында ол он бир англи клубтарның чыынды командазы деп сөөлүнде илерээн.

Англичаннар Неваның эриннге үш ужуражылганы чоруткан. «Бөрүлер» баштай Петербург биле Москваның клубтарының чыынды командазын 7:0 санга, оон соонда Питерниң чыынды орус бут бөмбүкчүлериниң командазын 10:0 санга тиилээн. «Англияның бөрүлери» өске англи команда-биле ойнаан, боттарының чаңгыс чер чурттугларын база хайыра чокка 14:0 санга үткан.

1945 чылда Москваның «Динамо» командазы Англияга аалдап баргаш, ол чурттуң бут бөмбүүнүң эң шыырак беш командазын шүүтүүрүн тиилээш, аштырыышкын чокка ээп келген.

ЧИИК АТЛЕТИКА

Чиик атлетиканың баштайгы чемпионады 1903 чылда болган. Аңаа чүгле Петербург биле Риганың бежен хире спортчулары киришкен. 1908—1916 чылдарда—сес чыл дургузунда чиик атлетикага Россияның тос маргылдаазы эрткен. Оон иштинде ийи олимпий оюннары база болган—1913 чылда—Киевке, 1914 чылга—Ригага. Ынчалза-даа спортчулар саны ковүлевейн турган. 1916 чылда үш хүн үргүлчүлээн маргылдаага чүгле Петербурттуң, Москваның, Ревельдиң үжен спортчулары киришкен.

1911 чылда Бүгү-россияның чиик атлетикага хандыкшылдыгларының организациязы тургустунган. 1916 чылга чедир Россияга чаңгыс-даа спорт залы, стадион, бассейн чок турган.

Совет эрге-чагырганың тургустуунганыңын баштайгы хүннеринден эгелеп күш-культура болгаш спорт шапкын хөгжүп, спорт базалары тутунуп эгелээн.

ЯПОН-МООЛ ХАРЫЛЗААЛАРНЫ ХӨГЖҮДЕР ДЭЭШ

ТОКИО. (СЭТА). Японияның эң улуг профвилел каттыжышкыны —Профэвилеларның кол ковүлели Моол Арат Республиканы доп-дораан хүлээп көөрүнүң эрге-ажыктарын барымдаалаат, базымнарны кылырын: МАР-биле дипломаттыг харылзааларны доп-дораан тургузарын, кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдерин Япон чазакка санаалдаан.

ГУАМДА ЧӨВҮЛЕЛ АЖЫТТЫНГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вьетнамда дайын дутайында айтырыгның талазы-биле Мурнуу Вьетнамда америк шериг командылалының болгаш элчин черинин төлээлекчилери-биле АКШ-тың президентизи Джонсонун ковүлел хуралы март 20-де Гуам ортулукта (Оожум океанда) ажыттынган. Мурнуу-вьетнам ёзуруумунун төлээлекчилери база ол ковүлел хуралда олуржуп турар.

АП агентилелдиң корреспондентизиниң Гуамдан дамчытканын ёзугаар алырга, Мурнуу Вьетнамның чалча премьери Нгуен Као Ки Вьетнамда дайынны улам ыңай калбартырынче ковүлел хуралдың мырыңай эгезинде-ле кыйгырыг салып эгелээн болуп турар.

СПОРТ

БАЛЫКТААРЫНЫҢ ДҮРҮМҮН ШЫҢГЫЫ САГЫЫР

Спортчу балыктаашкын сөөлгү чылдарда бистиң республиканың ажылчы чоннарының сонуургалын калбаа-биле хаара түдүп турар. Балык тударын чүгле спортчу сонуургал эвес, харын дыштанылганың ёзулуг-ла чугула кезээ болуп, кадыкшылдың кадынакчызы болур. Ооң-биле кады балыкчы спортчулар болгаш аңаа ынакшылдыглар балык курлавырын камгалаар, ону хайгаарап көөр дээрзи чугаажок.

Кандыг херексел-биле кайы үеде кайын балыктаарын деп чүвени чамдык балыкчылар чедир билбейн турарлар. Ооң удамындан балыктаарының чурумун үреп, балык курлавырынга когаралды чедирип турар. Төтчеглекчи чоруктарны болдурбазын-биле балыкчылар чогуур дүрүмну билирин чугула.

Балык салган азы хоруглуг черлерден өске Улуг-Хемниң унунга болгаш Тыва АССР-ниң өске-даа балыктуг хемнеринге болгаш сугларлыга сыырткыышкыттыг база сиинниг-биле холас балыктаары чылдың бүгү дургузунда чөпшээрелдиг. Хоруглуг черлерге Тожунун Азас хөл хамааржыр, аңаа спортчу балыктаашкынны шагның кайы-даа үезинде, кандыг-даа херексел-биле тударын хоруглуг. Балыктарның чаа хевирлерин салып киирген сугларлыг черлерни күзүглуг ажыл-агый черлери деп санап турар. Аңаа балык тударынын чурумун ол ажыл-агый черлери харылаар.

Оон аңгыда түскай айтып берген черлерге доктаатгынган хуусаанын иштинде 20 миллиметрлиг 25 метр дурттуг чаңгыс каът четкилер-биле халас балыктаары чөпшээрелдиг. 3 каът шүүрээр четкилер-биле балыктаары шуут хоруглуг. Маңаа хамаарыштыр болганчок-ла чурум үрей бээр мындыг түүлдер бар. Чамдык аныыр коллективтериниң даргалары кежигүн өстүрер сорулга-биле чаңгыс кижиниң өг-бүлезиниң саны-биле 4—5 балетти бижип берип турарындан ол хире хей четки-биле бичии хемнерни кежир салып, төтчеглекчи чоруктар кылыр таварылгалар тургулаан. Бир кежигүн кижиге-ле үүле чаңгыс четкиниң чөпшээрээр. Кежигүн дадывырын төлевээн билеттиг-даа кижи болза, ону балыктаң чорда төтчеглекчи деп санаар.

Балык курлавырын өстүрериниң сорулгазы-биле четкилиг балыктаарын тус-тус участоктарга үскенин балыкчылар билир ужурлуг. Тожунун балыкчылары Бий-Хемни куду Моон биле Сыстыг-Хемниңнин белдирлери болгаш Сеяның ортузунга чедир, а Кызылдың база өске-даа районнарның балыктаарынга сонуургалдыгдары Каа-Хемниң Бүрен аксындан куду Каа-Хем биле Бий-Хемниң белдиринге чедир, оон Бий-Хемни өрү Хүтке чедер болгаш Кызылдан Улуг-Хемни куду Красноярск крайның кызыгаарынга чедир участоктар чардынган. Үстүнде участоктардан өске хемнерге, хөлдерге четки салыры хоруглуг.

Апрельдиң 10-дан июньның 10-га чедир балыктарның үүргенелеп турар үезинде четки салыры база шуут хоруглуг. Ол ышкаш переметтиң сыырткыыштарының санын 25-тен эртирип болбас. Серээни, частыр үүлдерни болгаш сугну бокталдырып хоранаң турган балыктаары шыңгыы хоруглуг. Четки бүрүзү оон эдилекчизиниң фамилиязын айыткан хемнинг, мотоциклдиң, автомашинаның дугаарын бижээн номерлиг болур ужуралуг.

Балыктаарының дүрүмүнге чаа киирилделерин киирерин республиканың хей-ниитизин чоокта чаа чугаалажып көргеш, переметтиң сыырткыыштарының санын 15-тен эртирбезин база үүнде 5 килограммадан эртир балык тутпазын көргеп. Хемнерде ак балыктарны сентябрь 5-тен 25-ке чедир балыктаары хоруглуг. Бир эвес 5 килограммадан аар денгилиг удуг балык туттунар болза оон-биле ол хүн балыктаарын сокпадыр.

Сөөлгү ийи чылдарның дургузунда республиканың хемнеринде, хөлдеринде дүргеп өзүүчел үнелиг балыктарны салып турар апарган. Моңгүннелчек казырыктарлыг карп деп балык Тываның Хадын, Доруг-Хөл, Чагытан хөлдеринде болгаш Кызылдың парк чанында севинде түс чернин суунун байдалынга чанчыгып, эки өзүп турардар. Эрткен чылын майда Чагытан хөлге дүргеп өзер амданныг, семис 2 миллион бичии балыктарны салган. Ону самолёт-биле Ленинградтан эккелген. Оон мурнунда чылдарда Новосибирск областтың Убинск хөлден эккелген лещ деп балыкты база Чагытайга салган. Ол лещ биле карп деп балыктар чаа салгылаан черлеринде үүргенелеп төрүп эгелээн.

Чаа салгылаан ол балыктарны чылдың кайы-даа үезинде кандыг-даа херексел-биле балыктаары хоруглуг. Кандыг-бир таварылга болуп ол балыктар тутунуп келзе ону дүрген-ле сугже салып киирери чугула, чүге диже ону аккаарынге дыка хей чарыдал үнген деп чүвени балыкчылар утпас ужурлуглар.

О. ГАВРИЛОВ,
балык камгаланының Тыва инспекциязының Кызылда дөртку участогунуң инспектору.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

1966 чылдың июнь 29-та Чанчып Эрес-оолович Шактарның адынга тывыскан, 440030 дугаарлыг. Кызылдың башкы училищезин доозкан дугайында дипломну күш чок деп санаарын чарладым.

Тыва АССР-ниң Балык камгалал министерствозу, Республиканың туберкулёзка удур диспансери үр авес үеде аар ажаанының соонда, 1967 чылдың март 20-де туберкулёзка удур диспансерниң хоочун ажылдакчызы

Зоя Санчаевна КӨКТҮҢ

мөчээнин кажыдал-биле дыңнадып, мөчээн кижиниң өг-бүлезиниге болгаш төрелериниге кажыдалын илергейлеп тур.

КИНО

МАРТ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Алдын майыктааштың төөгүзү» 10, «Кто придумал колесо» 12, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хап иштинде кижи» 2.30, «Дээлиниң дүмү» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Солдаттың адазы» 9.30, 3.10, «Оны эки билир турган мен» 1.20, 5.10, 7.10, 9.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ростовщиктиң өлгени» 3, 6.40, «Төрээн чуртуңдан мрактa» 4.50, 8.30 шактарда.

Хостуг-биле аргалаш турар чээшкиннериниң талазы-биле ойнаашкынчарның ийи тиражтары 1967 чылдың март 30-де болуруун билир бис.

1947 чылда үндүрген Күрүченин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкиниинин бир разрядынга 465020 рубль ниити түңнүг 8500 ойнаашкыннар таваржыр.

1966 чылда үндүрген Күрүченин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкиниинин бир разрядынга 512560 рубль ниити түңнүг 9400 ойнаашкыннар таваржыр, оон иштинде:

Ойнаашкыннарның хемчээли	1947 чылда үндүрген Күрүченин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкиниинин бир разрядынга ойнаашкыннарның саны	1966 чылда үндүрген Күрүченин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкиниинин бир разрядынга ойнаашкыннарның саны
5.000 рубль	2	2
2.500 рубль	5	5
1.000 рубль	25	20
500 рубль	90	109
100 рубль	700	750
40 рубль	7688	8514
Каттыжыыт	8500	9400

Хамаатылар! Облигацияны садыг алгаш, 40-тен 5.000 чедир рубльдың ойнаар ао болуургаарны утпанар.

Хостуг аргалаш турар чээшкиннериниң облигацияларын садып алыңар!

Ойнаашкыннарның тиражтарынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Пассажирлерге сагындырыг

ССРЭ-де агаар транспортун эң ямзы-бүрү назылыг кижилер ажыглап турар.

Эптиг болгаш каас-шинии кабиналарда таарымчалыг чоруктун ачызында умудуушкун үезинде кижиниң организминге ойтавында физиологтуг байдалдар хандыртынып турар.

Поршнялыг болгаш реактивтиг самолёттарның умударының дургани болгаш бедии пассажирлерге барын эскертинмес. Ынчалза-даа умудуушкун үезинде чамдык пассажирлерниң ниити байдалы баксыраксаар чоруптар таваржып турар.

Кижиниң организминге умудуушкуннуң таарымча чок салдарын чайладырынга дузалап турар эмчи сүмелерин сагындырып тур бис.

Умударының мурнунда пассажир бүрүзү болур чогууру-биле дыштаныры болгаш удуруру эргежон чугула. Умударынга чедир 1,5—2 шак бурунгаар чемненир болгаш дораан хайылбас, чаглыг, үстүт чемни чивес херек. Умудуушкун үезинде хей чем чивес ужурлуг.

Умударының мурнунда болгаш умудуушкун үезинде (ылаңгыя кузарының мурнунда) арага ишпес болза чогуур.

Самолёт умудуп үнер база хомары-биле мудулап бадар үезинде болгулаар таарымча чок байдалдар тургустунуп келгенде, куланна үлдүргей хевеңни суп алыр болгаш конфетаны сорап херек.

Аэродромнарга самолёттар девтааган үезинде самолёттан үнер болгаш арыг агаарга селгүүстээри эргежон чугула.

Умудуушкун үезинде бажы дескинер, хөңну буланнар, кузар кижилер умударынга чедир чартын шак бурунгаар азрен, валидол даар кургаг эмни ижер болза чогуур. Ындыг кижилер самолётка олурган үезинде үргүлчү хөделбес, солуннарны, журналдарны номчуруу чугула. Пассажирлерниң бажы дескинер, кузар, хөңну буланнар чоруктары дыка хаая болгулаар болгаш дораам аңаа апаар, кижиниң организминге кандыг-даа хораны чедирбес деп чүвени билип алыр ужурлуг.

Кызыл аэропорттуң кадымшылга пунктузу.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР- ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ

редакцияның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторун 24-63, редакторун орадакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажылыра киржиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киржиниң 37-13, көзээ ажыл-агый киржиниң 21-47, үлетүүр киржиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көзээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш ажылыра киржистериниң 21-27, иштики информация киржиниң 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00298.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чыл.
тээвилеттинген

ШЫН

1967 ч.
МАРТ
23
ЧЕТВЕРГ
№ 69 (6706).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

УАУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 чылынга

НАЙЫРАЛЧЫ АЯН ЧОРУК-БИЛЕ

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Вальтер Ульбрихт баштадыр Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң төлээлери СЭКП Төп Комитединиң чалааның ёзугаар найыралдың аян-чоруун кылып, март 21-де Москвада келген.

Төлээлерниң составында ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Вилли Штоф, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары эш Эрих Хонеккер, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары эш Гюнтер Миттаг болгаш оон-даа өскелер кирип турар.

(СЭТА).

Область солуну „Орловская правданың" Куш-ажылчы Кызыл Тук ордени-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Орёл областың ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгезинге, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң соруулгаларын күүседиринче оларны мөөнүзеринге ачы-хевээлээ дээш база бирги дугаары үнген үүнден бээр 50 чыл болганы-биле ходбаштыр область солуну «Орловская правданың Куш-ажылчы Кызыл Тук ордени-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1967 чылдың март 21.

СОВЕТ-АВСТРИ ДЫҢНАДЫГ

Совет чазактың чалааның ёзугаар Австри Республиканың Федералдыг канцлери доктор Иозеф Клаус албанның аян-чоруун кылып, 1967 чылдың март 14-тен 21-ге чедир Совет Эвилелиниге чоруп турган.

Москвага чоруп турганы база Ленинградка, Липецкиге, Тбилисиге болгаш Киевке чорааның киирштирбишаан, чуртка кылган аян-чоруу совет улустуң амыдыралы-биле база оон экономика, социал болгаш культура адырларының талазы-биле чедишкиннери-биле танышжар арганы федералдыг канцлер доктор И. Клауска болгаш ону үдеп чоруур кижилерге берген. Австри төлээлер австри түскай эртемниглериниң киржилгези-биле Липецкиде туткан металлургия заводун база көөр аргалыг болган.

СЭКП ТК-ның Чигизиве секретары Л. И. Брежнев федералдыг канцлер доктор И. Клаусту хүлээп алган.

Австрияның чазаанның баштыкы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйга барып чораан болгаш оон-биле найыралчы бесседаны кылган.

Совет-австри харылзааларны улам ынай хөгжүдериниң, европа болгаш еске-даа делегей айтырыгларының талазы-биле чугаалажымышкыннар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин биле Австри Республиканың Федералдыг канцлери доктор И. Клаустуң аразынга болган.

Санал-оналдарның ажыт-чажыт чок болгаш боттуг солчуларга Совет Эвилели биле Австрияның аразында харылзааларда туруп турар бот-бодун билчир чорукту быжыглаан болгаш калбарткан. Ийи күрүнелериниң аразында харылзааллар найыралга болгаш кады ажылдажыгага үндезилээш чаичыл ёзугаар тургустуунуп турарынга күзел ханышкының талаалар илергейлээн. Европага тайбиңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының херээнге Совет Эвилелиниң болгаш Австрияның эргеажыктарының дүгжүп турары, а ол ышкаш ийи чазактарның өскерилге чокка деткип турары күрүне-даа база еске-даа шугумнар талазы-биле бот-боттарының аразында харылзааларның налбарышкыны ацаа дузалап турар.

Бүгү адырлар талазы-биле ийи талалыг кады ажылдажыгаңы улам ынай хөгжүдерине бүгү хемчег-биле дузалажырынга чүткүлдүн талаалар илергейлээн. Оны барымдаалаш, чугаалажымышкыннарның киржикчилери Совет Эвилели биле Австрияның аразында бүзүрежир чорукка болгаш кады ажылдажылгага үндезилеттинген харылзааларны экижидер соруулга-биле күрүнелериниң, ийи чурттарның политиктиг болгаш хөлзөктө ажылдакчыларының аразында харылзааларны улам ынай калбартыр дээш саналдаашнар. Ийи талалыг харылзааларның айтырыгларында база ол ышкаш делегейниң чугула айтырыгларын-даа чугаалажып көрүп турары-биле совет болгаш австри күрүне ажылдакчыларының ужуражымышкыннарын үе-үеде чорудуп турар дугайында шугурлуушкун чедип алдынган, ынчыл ужуражымышкыннар ийи чурттарның аразында найыралды быжыглаарынга болгаш бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарынга дузалаар апаар.

Соолгу чылдарда ийи чурттарның аразында садыг ыледе таварымчалыг хөгжүп келгенин ийи талалыг экономиктиг харылзааларны чугаалажып турар үезинде күзел ханышкыны-биле демдеглээн.

Чугаалажымышкыннарның киржикчилери Австрия биле Совет Эвилелиниң аразында культура талазы-биле чаңчыл болган эки харылзааларны улам ынай калбартып база халыадырының эргежок чугулашының дугайында чаңгыс аай бодалдыын демдеглээн.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының Европага айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш тайбың кады ажылдажыганы хөгжүдериниң арганарын оон дараазында болуур-чогууру-биле чугаалажып көрген. Европага бот-бодунга бүзүрежир болгаш билчир чорукту тайбаалын тургузары бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының болгаш камгалаарының орунга чугула базым болур ийик дээрзин ийи талалар барымдаалап турар.

Ындыг байдалды тургузар төлээде, түс-түс ниитилел тургузуглуг европа күрүнелериниң аразында өй-тавыңда харылзааларны кандыг-даа ылгай көөр чорук чокка тургузарынга база ийи талага-даа база ниити европа үндезинге-даа экономика, культура болгаш эртем-техниктиг адырлар талазы-биле солчулгаларны калбартырынга дузалаары эргежок чугула дээрзин талалар демдеглээн. Ол харылзаалар национал түскай догуннаашкынны, чурт-девискээр талазы-биле бүрүн бүдүн турар чорукту, деп эргени болгаш күрүнелериниң ниитиги херектеринге холгаарлашпас чорукту сагыырынга үндезилээш хөгжүүр ужурлуг.

Хамаарышпас болгаш демократтыг Австрияны катап тургузар дугайында Күрүне керээни, а ол ышкаш ийи чазактарның өскерилге чокка деткип турары күрүне-даа база еске-даа шугумнар талазы-биле бот-боттарының аразында харылзааларның налбарышкыны ацаа дузалап турар.

Хамаарышпас болгаш демократтыг Австрияны катап тургузар дугайында Күрүне керээни, а ол ышкаш доктаамал нейтралитет дугайында австри парламентиниң эки-тура-биле хүлээп алган шиитпири Европага тайбыңны хандырарының болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының херээнге үнелиг салымшкын болганын демдеглээн.

Соолгу үеде дыка хөй европа күрүнелериниң күженишкиннериниң түңнелиинде байдалдың эжижиринің болгаш тайбың кады ажылдажыганы быжыглаарының демдектериниң ыледе тургустуунуп турарын чугаалажымышкыннарның киржикчилери күзел ханышкыны-биле демдеглээн. Совет Эвилелиниң болгаш Австрияның чазактары ол чүткүлдерни кандыг-даа янзы-биле деткип база быжыглаары эргежок чугула деп санап турар.

Делегейниң ийиги дайынының чедирген когаралдарының дугайын сагынмышаан, ийи талалар болза, Европаның улустарынга ол хире хөй качыгдалдарны таварыштырган национал-социалист идеологиянын кандыг-даа хевир-биле катап төрүттүнеринге, тайбыңны деткиринің эргежыктарын барымдаалаш, бүгү хемчег-биле удур туржурунуң эргежок чугулазынга чөпшээрешкен.

Европага айыыл чок чорукту хандырарының болгаш ниити-европа кады ажылдажылганы эмгелеп тургузарының айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле ниити-европа чөвүлел хуралды чымылдырарының идеязын боттарының чөпсүнүп көрүп турарын талалар бадыткаан.

Делегейниң дүшкүүрлүг чорууп чавырылдырарынга элээн улуг моондак болуп турар. Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың улам шыңгыы болуп бар чорууру-биле холбаштыр боттарының сагышсыраашкының ийи талалар илергейлээн. Бодунуң херектерин 1954 чылдың Женева дугуржулгаларынга үндезилээш, боду шиитпирээр арганы вьетнам улуска тыпсыры дээш олар туржуп турар.

Ядролуг чепсектиң улам ынай тараарын болдурбаашының улуг ужурдузазын боттарының үнелеп көрүп турарын чугаалажымышкыннарның киржикчилери медеглээн.

Айыы болгаш еске-даа октаргайны киириштирбишаан, космос делгемин шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле күрүнелериниң ажыл-чорудулгазының принциптериниң дугайында Кереэни чарганың чугаалажымышкыннарның киржикчилери ыледе чөпсүнүүшкүн-биле үнелеп көрген, ол кереэге Совет Эвилели-даа база Австрия-даа ат салган.

Австри Республиканың Федералдыг канцлери И. Клаустуң ССРЭ-ге кылган аян-чоруу, ийи талаларының чаңгыс аай бодалы-биле алырга, совет-австри найыралчы харылзааларны улам ынай хөгжүдерине болгаш быжыглаарынга бараан болур.

Австрияның федералдыг чазаанын өмүлээзинден И. Клаус албанның аян-чоруун кылып, Австри Республикага келгени деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң чалаан. Ол чалалга күзел ханышкыны-биле хүлээп алдынган. Аян-чоруктуң үезин немей дугуржур болган. Чугаалажымышкыннар чорун турда ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Совет Эвилелиниге келгени деп саналды Австрияның даштыкы херектериниң федералдыг министри доктор Л. Тончич-Зоринъге киирген. Бо талалга өөрүп четтиришкин-биле хүлээп алдынган, мынчаныш ол аян-чорук бо чылдың төнчүзүнде болур.

Австрияның федералдыг канцлери Москвадан чорупкан

Австрияның федералдыг канцлери доктор Иозеф Клаус болгаш еске-даа күрүне ажылдакчылары, канцлерни үдеп чоруур кижилер март 21-де Москвадан чорупкан. Совет чазактың чалааның ёзугаар ол хүндүлүг аалчы албанның аян-чоруун кылып, Совет Эвилелиниге чораан. Төрээн чуртунче орук аайы-биле ол Киевке чораан.

Внуково аэродромга Австри чазактың баштыкыны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң Күрүне комитеттериниң харгалары болгаш албанның еске-даа кижилери үдээн.

Доктор Иозеф Клаустуң чоруп турганынга холбаштыр хүндүлел таныылын чыскааган болгаш ийи чурттуң күрүне гимнилерин күүседткен.

(СЭТА).

„Космос-149" ужудуушкунда

СЭТА-ның дыңнадыы

Черниң «Космос-149» дээр кылымал спутнигиниң эзлчеглиг салып үндүрүүшкүнүн 1967 чылдың март 21-де Совет Эвилелиниге боттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаан программазынга дүүштүр космос делгемин шинчилээр чорукту үргүлчүлээр соруулгалыг эртем аппаратуразын ол спутникте тургускан.

Спутникте тургускан аппаратура ий-тавыңда амыдап чоруур.

Тааржыштырылга-саналга төөү кээп турар информацияны тааржыштыр амылдап, сайгарып турар.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ИЙИГИ ЧАЗЫ

Тожудан медээлер

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл юбилейинге үүкүштүр Тоджу районнуң ажыл-ишчилери күженишкиннииг ажылдавышаан, биргий кварталда элээн чедишкиннерлиг болуп турар.

Күрүнеге эът садар планын район февраль айда-за 13 катап ажыр күүседткен. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, колхозтар сүт бүдүрелин 2,5 катап көвүдеткен, районнуң ачылары өлүк тыныжынын квартал планын 173 хуу күүседткен ийикпе азы 17 мүң рубльдин өлүүн киирген.

• • •

Ырбаннын ыяш ажыл-агый үүастогу январьда болгаш февральда ыяш белеткээринин болгаш ундуд сөөртүрүнүң планнарын чедишкиннииг күүседткен. Пландан ажыр 15 мүң рубльдин продукциязын бергеннер. Февральда эш Сафоновтуң бригадазы планын 142 хуу күүседип, 759 кубометр ыяш белеткээр тургаш, 1100 кубометр кылдыр күүседткен. Эш Павловтуң бригадазы 622 кубометр ыяш белеткээр планын 933 кубометрге чедирген. Тожунуң анныыр-тывыш ажыл-агый черинин Чазылар салбырының ачылары бо анныыр сезонунда 153 киштиг, 472 диннин, 1160 ондатраны, 28 ас, күзенни болгаш еске-даа чамдык түрмек ан өлүктериң кештерин дүжаараан. Салбыр бирги кварталда 2000 рубльдин өлүүн киирер тургаш, 5810 рубльдин киирип планын 290 мүң кылдыр күүседткен, 2000 кг ан ээлин күрүнеге дүжаар тургаш, 2363 кг эътти дүжаараан.

А. КОЛ.

Үш муң

Юбилейлиг чылда малдың чаш төлүн бүрүн мангалап алгаш, ниитиниң мялының баш санын өстүрер планын амыдыралга боттандырар дээш Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң хөйму бригадаларының надарчылары, сакманщиктери шудургу ажылдап турарлар. Бригадаларның иеданнарында оолдаашкын амгы үеде түлүктей берген.

Тыва АССР-ниң алдарлыг хөймузу, коммунист Саячак Дугаржап удуртканы № 2 хөйму бригадада ам оолдаан 2783 хөйдән 2834 азы 61 хураган артыкка алдынган. Хөймүлер Х. Баадаң, С. Хирлиг-оол, Х. Кара-оол, С. Дамбаштай, С. Шамбуң олар төрээн 1101 хөйнүң 1134 хураганын бүрүн мангалап алганнар. Бригаданың ешүүлери база анайлап турар. Ам 320 ешкү төрээн, 332 анай алдынган эки доруруп турар. Кадарчылар К. Кара-оол биле И. Дашпай төрээн 101 ешкүден 105 анайны меңги остуруп алганнар. Бригадада ниитизи-биле ам 3166 чаш төл мангалап алдынган, тодуг-догаа доруруп турар.

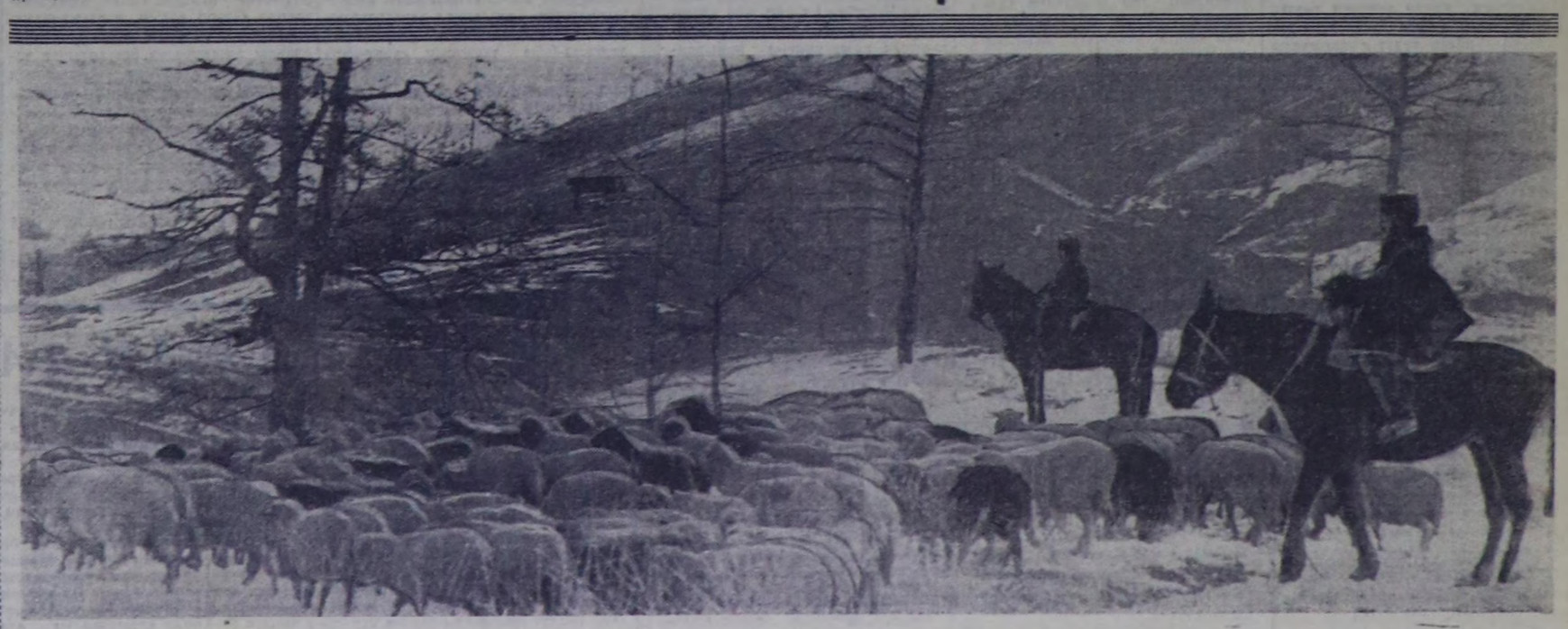
Колхозтуң хөйму бригадаларының иеден бүрүзүнде малдың чаш төлүн остурүп доруктурар чылыг кажаалар четчири-биле бар, мал чемининг курлавыры тургустунган, мал кыштыг эки эртеен.

С. ДАМДЫН-ООЛ.

Тракторлар септелгези

(1967 чылдың март 20-ге чедир, хуу-биле).

Районнар.	Колхозтар	Совхозтар	Шүүлтүзү
Бай-Тайга	75,0	94,3	90,7
Барыын-Хемчик	69,2	82,1	80,2
Өвүр	71,4		71,4
Чөөн-Хемчик	71,6	110,1	95,3
Улуг-Хем	101,9	90,4	92,6
Таңды	116,1	109,9	111,5
Бии-Хем	78,5	105,9	87,3
Тожу	110,0		110,0
Каа-Хем	95,2	95,9	95,3
Тес-Хем	100,0	111,1	104,8
Эрзин	88,9		88,9
Кызыл хоорай Соведи	40,0	107,0	101,6
Республикада ниитизи-биле	90,7	101,1	96,8
Эрткен чылдың март 20-де турганы	87,1	88,9	88,2

«Элегес» совхозтуң хоочун хойжузу Оюн Тас-оолдуң коланында 700 ажыг төрүүр хой бар. Эрткен чылдарга бодаарга бо кыштың байдалы соок, берге-даа болган болза, Оюн Тас-оол бодунуң пузалакчы хойжузу Түлүш Канчыырович Байыр-оол-биле кады хойларын хүр ажаап, кадагалаан.

Ам үеде оон коланында 300 хой төрээн. чаш төлү менди. Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгыларының бирээзи «Тыва кобальт» комбинаттың мырынай чоогунда дагларда мээстерния хары әрип, карара берген. Часкы чылыг хүннериниң бирээзинде ол мээстерге малчынның хойлары чаттыла берген оттап чораан. Бо удаада хойларны Түлүш Байыр-оол кадарып чораан болду. Кадарчының чүктеп алган ынчаегинде чаа төрээн хойнуң хураганын сүп каан. Оюн иези хойжузун бичии-ле ыраап, каш оътту чулган соонда, хойжунуң чанынга маннап кээп, эъпип чорүй база-ла оттай бээр...

Комбинаттың ажылчыннары күш-ажылды хүнүү дооскаш, чанып турда кадарчы хойларын база-ла кыштаанче киирип эгелээн. Тоттур оттаан хойларны пузалакчы кадарчы Т. Байыр-оол болгаш оон «эки-тура-чызы» Доржу-оол олар таваар сүрүн чорда бо чурукту тыртыргган.

А. АИРНИҢ фотозу.

Нииттиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының чөвүлел хуралы

Нииттиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларының Бүгүроссия чөвүлел хуралы март 21-де Москвага болдунуң ажылын доозган. Нииттиниң чемненилге черлериниң миллион ажыт ажылдакчыларының мурнунда турар эң чугула айтырыгларына оон киржикчилери ийи хүн дургузунда чугаалажып. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладын эң дээре болгаш дүрген боттандырып күүседиринин арга-хемчегларын сүмелешкен. Чөвүлел хуралдың киржикчилери чонну хандырарының мурнакчы аргаларынче улуг кичээнгейни салган.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. Н. Шелепин ол чөвүлел хуралга чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. И. Воронов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү А. И. Микоян чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

(СЭТА).

СОВЕТТЕРНИҢ ЧАА СОҢГУТТУРГАН ДЕПУТАТТАРЫ

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге база чер-чер Советтеринге болуп эртнен сөңгүлдээларның түңнелиниң дугайында сөңгүлда комиссияларының дыңнадыын Тываның ажылчы чону бүгү совет кижилер-биле бир демей увуг өөрүшкү болгаш чоргаарал-биле утпуп алган. Сөңгүлдээлер бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы недурлуушкүнүг байдалга эрткен. Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң база бир чайынналчан тиилелгезин, социалистиг демократияның бүрүн бадыткалын, совет кижилерниң коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкынын база оларның чаңгыс эп-сеткилдиин болуп эрткен сөңгүлдээларның түңнели көргүскен. Сөңгүкчулар чоннуң кандидаттары дээш бадыяаашкынын берип тура, коммунистиг тургузугнуң чаа-чаа чедишкиннерин дээш, төрээн Чурттуң күчү-күмүүн улам ыңай быжыглаар дээш база бадылааннар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сөңгүлдээларынга сөңгүкчуларның ниити санының 99,85 хуузу кирипкен. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге депутаттарның кандидаттары дээш бадыяаашкынга киришкен бүгү сөңгүкчуларның 99,67 хуузу бадыяаашкынын берген. Төп сөңгүлда комиссиязы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги чыылышынга 110 округ аайы-биле сөңгүттурган депутаттарны бүрүткизин.

Республиканың чер-чер Советтеринге болуп эртнен сөңгүлдээларның түңнели база-ла өөрүнчүт. Район Советтеринге депутаттарның кандидаттарын сөңгүурумга даңзыда ады кирген бүгү сөңгүкчуларның 99,89 хуузу, хоорай Советтеринге — 99,80, кодээ Советтерге — 99,87, суур Советтеринге — 100 хуузу кирипкен. Сөңгүлда бюллетеньнеринде ады кирген депутаттарның кандидаттары дээш бадыяаашкынга киришкен бүгү сөңгүкчуларның 99,56 хуузу район Советтеринге, 99,56 хуузу хоорай Советтеринге, 99,52 хуузу кодээ Советтерге, 99,78 хуузу суур Советтеринге бадыяаашкынын берген. Моон алгаш көөрге сөңгүлдээларга сөңгүкчуларның барын хөй кезии киришкен болгаш коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогу дээш боттарының бадыяаашкынын бергеннер.

Күрүненің болгаш ниитилелдиң херээн эргелеп башкарарынга налбак массаларны киириштирери — совет демократияның ыңай соруулгаларының бирээзи. Оон тодаргай чижээн чүгле бистиң республикадан көөрге-ле илдең. Тыва АССР-ниң Дээди Совединге 110 депутаттар сөңгүттурган. Оларның иштинде амыйчыннар 27, ыңаховчулар 18, херээженнер 30. Район Советтеринге 265 херээженнер, 170 амыйчыннар болгаш 182 ыңаховчулар база сөңгүттурган. А ол ышнаш хоорай, кодээ болгаш суур Советтеринге сөңгүттурган депутаттарның составында амыйчыннар, ыңаховчулар, херээженнер болгаш совет интеллигенциянның төлээлери база киржип турар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединге — 71, район Советтеринге — 412, хоорай Советтеринге — 241, кодээ Советтерге — 1052 болгаш суур Советтеринге — 64 чижи депутатка бир-ле дугаарында сөңгүттурганнар. Советтеринге сөңгүттурган депутаттарның составында амыйчыннар, ыңаховчулар, херээженнер болгаш совет интеллигенциянның төлээлери база киржип турар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединге — 71, район Советтеринге — 412, хоорай Советтеринге — 241, кодээ Советтерге — 1052 болгаш суур Советтеринге — 64 чижи депутатка бир-ле дугаарында сөңгүттурганнар. Советтеринге — чөнчүүн эрге-чагыргазының эң-не хөй төлээлекчилерлиг органнары болганда күрүненің бүгү-ле херектерин, амыл-агыйның, культура тургузуушкунуң нарын айтырыгларын шиитпирээринге улуг рольду ойнаар.

Чөөнкө чаа болуп эрткен сөңгүлданың онзагай умур-утказы болза делегейде бирги социалистиг күрүненің 50 чыл оюнга чедишкинниг ужуражыр дээш бүгү совет улустуң демисээнииң байдалынга эртикени болуур. Улуг байырлалга белетнээ чурттуң бүгү политиктиг амыдыралының утказын улам байыткан болгаш амыйчы чоннарның патриоттуг соруун киришкинин хайныктырган.

Партияның, чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын, коммунистиг тургузугнуң программазын күүседир дээш чорудуп турар бүгү-ле хемчегларын совет кижилерниң чүүлдүзүнүп көрүп турары депутаттарга кандидаттар-биле сөңгүкчуларның ужуражышкын хураңдарындан илереп турган.

Ынчалза-даа совет кижилерге сөңгүлдээлер дээрге чүгле республикада, хоорайларда, районнарда база суурларда чедип алдынган чүүлдерни түңнээри болгаш аңаа үнелеп баары ол эвес. Ол дээрге бурунгаар көрүүшкүн, келир үеде чорудар хемчегларни амыдап ылыры-дыр. Сөңгүкчулар боттарының чагыгларын эң-не чугула айтырыгларны шиитпирээринче угландырган.

Болуп эрткен сөңгүлдээлер моон сөңгаар Советтериң ролюн бедидер база амыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирээринге боттарының эрге-хүлээлгелерин долузу-биле амыглаар арганы берген.

Советтериң амыл-чорудулгазын сайзырангайжыдары — күрүне тургузуунуң чугула соруулгаларының бирээзи. «Кодээ болгаш суур Советтериниң амылын эжижидер дугайында» СЭКП ТК-ның чөөнкө чаа үндүрген доклады ол соруулганы херек ыңырында боттандыраарынче угландырган.

Наш-па хонгаш район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниң баштайгы сессиялары болуп эртер. Аңаа организас-массалыг айтырыгларны чугаалажыр. Ол сессиялар бедик идей-политиктиг байдалга эртер ужуруг. Советтериниң удуртур органнарынга идепкейлиг, амылгыр кижилерни сөңгүур херек.

Депутат бүрүзү амыл-чорудулгазының баштайгы хүнүнден эгелээш массаның организачызы болбушаан, сөңгүкчуларның чагыгларын күүседиринге бүгү-ле аргаларны амыглап, Төрээн чурттуң болгаш чоннуң хөрээ дээш күмүн харамнанмайн амылдаар хүлээлгелиг.

СӨГЛЭЭН СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР

Бистин районуң кодээ ажылагыйының ажыл-ишчилери чаа беш чылдың баштайгы чылын чамдык көргүзүглерге чедимче чок дооскан. Колхозтар ниитиниң малының баш санын өстүрериниң планын чүгле 91,4 хуу күүсеткен. Районга малдың өлүр, ара салыр чоруу хой болган. Малдың эдержилгезин организастаарыныче ажыл-агыйлар удуртукчулары, районуң кодээ ажыл-агый эргелели чогуур кичээнгей салбаннар. Бүдүрүкчү малдарны четчелеп албаан турган. Мал чеми чедиштээн, аарыгбиле кошкак демисешкен. Үлегерлиг кажаалар эвээш. Ынчангаш кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар планы безин сүттен оскезин күүсеттинмээн.

Районуң партия, сөөт, ажылагый организацииларының өл бүгү четпестерден шыгыры түңнел үндүрбүшаан, беш чылдың ийиги чылында эки ажыддаар. Совет эрге-чагырганың 50 чылын төлептиг үткүүр деп соруглганы салгаш, бо чылдың эгезинден-ле чамдык хемчегелерни ап чоруткан. Эрткен ажыл-агый чылының түңнелин болгаш ооң анализин СЭКП райкомуунуң бюрозунга чугаалашкаш, ажыл-агыйны организастаарынга харыысалга чок болган удуртукчу коммунистерни шыгыры хемчег алган. Ам бюроның шиитпирин ёзугаар малдың баш санын өстүрериниң, мал ажылының продуктулуун улам бедиреринин, күрүне мурнуга хүлээлгелерни ыявыла күүседириниң талазы-биле социалистиг чарышты калбарткаш, хүлээлгелериниң күүседезин дээш ажылдарны чорудуп турар. Социалистиг чарышты түс-түс кижилер, бригадалар, ажыл-агыйлар аразында калбарткан. Район боду Тес-Хем район-биле чарыштыг.

Беш чылдың ийиги чылын эгелээнивис багай эвес. Чылдың баштайгы ийи айы эки түңнелдерии коргүзүп турар. Март 1-де байдал-биле алырга, ниитиниң малының баш саны эрткен чылдың ол-ла үезиниде турганыдан 5039 баш өзүлделиг болган, азы 1968 чылдың январь 1-де турза чогуурундан 1398 баш мал хой болуп турар. Бүгү төрүттүнген хураганнарның 99,5 хуузу камгалап алдынган. Шээр малдың төрүүру үргүлчүлевишаан. «Кызыл тук» колхозтуң төрүүе чогуур хонуның 85 хуузу төрүпкен. Малчынарның аразында «Торгалыг» совхозтуң хойжулары Донгак Анайоол, Бүүлар Санчай-оол, Тюлюш Седен-оол, «Коммунизмче орук» колхозта—Ондар Буга, Тюлюш Кенден, Март-оол, «Кызыл тук» колхозта Ооржак Баян, Ооржак Чамбыдай, Сат Оолак олар бүгү төрээн хойларының хураганнарын менди камгалап алгыладан.

Малдың өлүп хораар чоруу эрткен чылдаазындан дыка кызырыган. Ол дээрге малчынарның кызымак ажылының түңнели болган. Ажыл-агый бүрүзү мал чеми белеткээриниң планын ажыр күүсеткеш, концентраттыг чемни хойну садып алган. Ынчангаш малды хүр чыл ажырарынга чем чедишкен болгаш сиген, силос база концентрат ам-даа бар.

Колхозтар болгаш совхоз бирги кварталда күрүне мурнуга хүлээлгезин багай эвес күүседип турар: эът садарын март 10-га чедир 179,7 хуу, сүттү—118,6 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо-ла үезинде турганыдан 264 центнер хой сүттү, 683 центнер хой эътти сатkан.

Районуң ажылчы чоннары школаларның, культура албан черлериниң уруглар садтарының болгаш ясли-ниң, эмнелге черлериниң келир кызын оттуглар ыяжын база малчынарга тудуп бээр чуртталга бажыңнарының ыяжын бедеткээр шалыпчы айны чарлаш, марттың 12-ге чедир кадса чогуур 8026 кубометр оттуглар ыяштың 7500 кубометрин хап белеткээн. «Кызыл тук», «Коммунизмче орук» колхозтар бүгү оттуглар ыяжын белеткеп апкааннар. Шупту ажыл-агыйлар тудуг ыяжының 90 чыгыы хуузун белеткеп алган болгаш ажыл ам-даа үргүлчүлевишаан. Хандагайты суурда Александр Ойдупүүн удуртканы тудуг бригадазы ийиийи аал иштин чурттаар беш бажыңның 2-зин тудуп дооскаш, марттың 7-де күрүне комиссиязынга дужаган. Ам арткан үш бажыңны сентябрь 1-ге чедир тудуп доозарын хүлээнген. Суур чаагайжыдылгазының талазы-биле ажылдар чоруттунар. Ам 200 метр хире черде херимчигештерни кылган.

Районуң орук септелге участогунуң тудугжулары ийи ковругт тудар ужурлуг. Оларның бирээзин Улаатай хемни кежилдир тудуп дооскан.

Юбилейлиг байырлалга тудуп сунар күш-ажылчы белектер дугайында социалистиг хүлээлгелерин өвүржүдер алган. Күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының чыл планын октябрь 25-ке чедир күүседир болгаш чыл төнчүзүнге чедир планнан ажыр 210 центнер эътти, 500 центнер сүттү садар. Мал ажылының продуктулуун бедидеринге кол түүл болур мал чемнерииниң белеткелии эрткен чылдагы байдалдан-даа эки чорудар.

Малдың кызыраар чоруун болдурбас соруглга-биле 15 муң баш шээр малды тарып боозадыр. Ынчангаш алды тарылга пунктуларын дерип кылыр, мал тарып боозадыр 12 техниктерни өөредип белеткээр. Үрелиг 27 буганы, 60 кошкарны, 20 анкор хунаны садып алыр. 2230 баш ынектиң, 16 муң шээр малдың суга эдержилгезин чорудар. Бо чылын немей туруса чогуур мал кажаларының тудуун баш эрги кажааларның сентелгелерии октябрь 1-ге чедир доозар. Мал суттарар 6 кудукту, сугат чок чазагларга, күзеглерге мал суттарар кошпаларны кылып алыр.

Районуң партия, совет, ажылагый организацииялары кижи дугайында сагыш салыышкынын күштелдирип турар. Бо байырлалдыг чылда малчынарга 27 чаа бажыңнарны туттуруп бээр. Оон ыңай эрги бажыңнарны крышалаар, шалалаар, будуур, штукатуралаар болгаш кладовкаларын кылыр ажылдарны тускай планнаан. Сүт-бараан фермаларынга ийи кызыл будуцну тудар. Эрги чунар бажыңнарны болгаш кызыл булуннарны септээр. Малчынарның өглерии дерип, каастаар. «Кызыл-тук» колхозтуң Чараш-Дыт сүт-бараан фермазын электрижидерии, «Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал, Ак-Чыраа, Сарыг-Хөл бригадаларын радиожударын сентябрьда доозар. Суурлар чаагайжыдылгазының тускай планы кылдынган. Район төвүнүң стадионуң, чайгы театрын септээр. Колхозтар болгаш совхоз төвүнге стадионнарны хой-ниитининг күжү-биле кылыр. Бүгү-ле коллективтер Октябрьның юбилейлиг байырлалынга чедир кылыр өске-даа чүүдерии планнап алган.

Чоннуң инициативазы болгаш идепкейии хүн бүрүде-ле өзүп турар. Социалистиг хүлээлгелерниң күүседези дээш ажыл-ишти районуң партия, совет, ажыл-агый болгаш хөй-ниитии организацииялары организастап турар. Өвүрүүлер улуг байырлалга үткүштүр алган созүнге ээ болуп шыдаар дээримге долузуу-биле бүзүреп болур.

К. ШУЛУУ,
СЭКП Өвүр райкомуунуң секретары.

Улуг Октябрьның 50 чылынга

ЛЕНИНГРАД. «Россиянық бүгү хамаатыларынга» деп манифест, «Петроград Советиниң известиязы», ныйгырыглар бовгаш революстуг 1917 чылдың төвгүлүг өске-даа документилери Киров проспектилеп эрткен ленинградчыларның ниичзигейин хандыдып турар. Хөөрэйның 50 чыл мурнунда турган чурумалын Петроград таланың төп иудумчузунда катап тургускан.

Революстуг Петроградтың алзан каш шинчилери амгы Ленинградтың хевир-шинчизинге удавас иоступ келир.

Үстүнде чурукта: «Петроградскай» станцияның чанында 1917 чылдың документилериниг чарлал тумбазы.

СЭТА-ның фотохроникази.

Карель мойналыктың ханызында зим штинде айгадакда, оруктуң хамыызында, бир каът улуг эвес бедүүн башкычыгаш бар. Бо болза кажан-бир шагда Ялкала кодээ суурнуң тудугларының бирээзи-дир. Бо төвгүлүг бажың. 1917 чылдың августа В. И. Ленин аңаа чурттап, ажылдап турган. Ол хүннерниң дугайын тураскаазы-биле суурну Ильичево деп чаартыг адаан, а бажыңда В. И. Ленининиң тураскаал музейин тургускан.

СЭТА-ның фотохроникази.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга

КУЛЬТУРЛУГ БОЛУУЛУ

Чөөрби ажыг чыл иштинде чүгле сөөртүр автомашина чолаачылап келдим. Сөөлгү сес чылда Кызылдың № 2 автоажыл-агыйында ажылдап турар мен. Таныш-көрүштеримден-даа, таныбазым-даа кижилерден чолаачылар дугайында: «Чеже-даа чыл ажылдаза, эрге-дужаалы ол-ла хевээр артар мергежил-дир дээш мээң профессиямга шоолуг-ла улуг үнелелди бербейн баарын дыңнаан мен... Ынчалза-даа ол бодал-биле бодум хүүда эптежип шыдавас-тыр мен. Чүге дээрге бодуңнуң ажылымга ынак, мында романтика барын билир мен. Чок, чүгле мен-даа эвес, а мээң-биле кады ажылдап турар хөй-хөй чолаачылар ындыглар.

Чолаачы автобуска-даа, таксиге-даа, чүүк сөөртүр автомобильге-даа ажылдап турза, үргүлчү хөй-хөй кижилер-биле таныжып харылзажыр болгай. Ындыг-даа болза ол бодуңуң коллективиниң кежигүннери-биле ажылыныц аймыдан үргүлчү кады турбас. Ынчангаш ооң чуруму, аажы-чаңы колдуунда-ла ооң дуза көргүзүп турар кижилеринге постур, илереттинер. Харын-даа гаражтан машинаазы-биле үнген чолаачыга харыысалгадыг ажылче шынзылганы бергеизиг. Биеке ол бедик хүлээлгеин, бүзүрелди шынзыдары алдар-аттыц херээ-дир. Бис чүгле автомашинавысты техника талазы-биле биздиниг башкарар эвес, а бодувусту чон аразынга төлептиг ап, культурлуг болур ужурлуг бис. Ажылга культурлуг болуру дээрге чоннуң хандырылгазының шугумунда ажылдап турар кижилериц кол соруглазының бирээзи болур. Бо талазы-биле санал-онаалдан солуужуп, культура дээш улам шудургу демисележир ужурлуг бис.

Бодуң хуумда бо чугааны чолаачы кижиниң хевин кедип чоруурувудан эгелээр бодаадыг мен. Чолаачы хевин эңне-сескелиг кедип, арыг-шевер чоруур ужурлуг. Оон башка идик-хевин хирлиг-үстүг, салын чүүлээп, хирлиг холдуг чолаачыны көргенде, чамдык кижилер «ынчанмайн канчаар, ол чолаачы кижи мышкажыл» дей тыртып каар. Чок, автомашина башкарымкчызы арыг-шевер болур ужурлуг: ажылга-даа, хоетуг шагында-даа. Мен чамдыкта бодумнуң кады ажылдап турар өөрүмнүү театрга көргеш, шуут кайгай бээр мен. Дурт-сынын хөндүрлүп, арыг-силиг апарган, чугаа санында эки-бак сестер эдерп шуут уттундурган болур. Шынап, культура чок сестер адып, улуска эълдек-эвилең эвее чоруун көргүзер чүүдер чолаачыларның талазындан бо-ла болгулаар.

Азы чолаачыларның шалыңы эвээш, ынчангаш арыг-силиг хеп кедип шыдавас деп бе? Чок, ажыл төлевири биеге чавыс эвес. Харын-даа тускай хенти таарымчалыг кедип турган (ойлаанда чугдуруп) машинага арыг-силиг ажылдап болур.

Чолаачының даштыкы хевиринче автоажыл-агыйының удуртулгазы, хөй-ниитии организацииялары база ынчангей салбайн турар. Чижээ, автосамосвалда ажылдап турар чолаачылар хөңүр даш сөөрткеш келирге, чүгле «дижи агарар» болгулаар. А автоажыл-агыйда рейстеи келгеш чунар душтар безин чок. Моңу эдерипге профэвилел организацииязы дээштиг рольду ойнаар ужурлуг.

Совет эрге-чагырганың, чаа ammдыралдың чартык чүе чылын байырлаарынга белеткенип турар бистиң чолаачыларывыс культурлуг хамаатылар болур ужурлуг.

П. СЫСОЕВ,
чолаачы.

РЕПОРТАЖ

КҮНГАА БОЛГАШ ООҢ БРИГАДАЗЫ

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директиваларында «Тыва кобальт» комбинаттың улуг тудуун онзалап айтыкаш, бо беш чылда ажытталга киирерин тодаргайлаан болгай. Партийкин удуртулганы комбинаттың тудугжулары—«Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелели биле комбинаттың эвлери чагыкчылар—«Тыва кобальт» руда эргелели чадгыс деминг ажылдаарынче угландырып, хамыктың мурнунда коммунистерниң болгаш тудугжуларның хүүда харыысалгазын бедидип, беш чылдың баштайгызында 19 улуг объектини дужаап, Кара-Хаяның үлетпүрлүг шөлдеринге кайгамчык чеднишкиннер чедип алыптанын сеткилдиң улуг оорушкүзү-биле чугаалаар, чоңга дыңналыр ужурлуг бис.

Капитал тудугларны хой муң ажылчыннарлыг каш-каш тудуг болгаш монтаж организацииялары орудуп, хөй ажылны кылтаннар. Тудугнуң ниити темпизи совлгу чеде көскүзүү-биле дүргедээп деп биске ийиги тудуг участогунуң начальниги Мам-оол Сандаңчай чугаалап турган. Тулугнуң девискээрииге чоруп, мастерлер болгаш ажылчыннар-биле чугаалажып чораанывыс соонда мастер-биле чөпшээрежир апардывыс. Шынап-ла улуг үүле бүттүнген болду.

Кобальт комбинадының тудугжуларының хүү-салыны хову-аксыжыларның күүдүүт холунда хижир болгай. Эң-не баштай эдлчет мастери эш Сергей Тумен-Хөөнүң чер орумнээр станогу турган черде. Амгы хүннерде гидрометаллургияның кол корпузу дээрже бедип тие берген. Корпустуң ортаа кезии 12 каът бажың-биле дең. Бистиң Тывада оң хире бедик тудугжулар амдыызында чок бөөр. Бо үзеттүр төвүнүң чер аянында фундаментизинден эгелээп дээрже үнген бедиинге чедир Валерий Чалзамбаевич Күнгаа ажылдап келген.

Дооскарының кырында келген «Тыва кобальт» комбинаттың тудугжулары Валерий Күнгаа болгаш ооң бригадазының солуу намдары аныяк республиканың ажылчынарының намдары-дыр. Бригадада 18 күдер ажылчыннар бар. Ооң иштинде бригадир боду болгаш орден-хавыралыг Иргит Шожуут, Тыва АССР-ниң алларлыг тудугжулары Оюн Бугажык биле Петр Чебокчиков—республиканың Дээди Советиниң Хүндүлүг бижиктеря-биле шаңнаткан. Бригаданың хеймери Аракчаа Кызыл-оол алдар-аттыг тудугжуларга эрес-кежээ деп база мактаадып турар.

Советтерге соңгудалдар өртеен соонда эгелээш В. Ч. Бунгаанын бригадазы чаа объектини тудуп эгелээри. Улуг Октябрьның 50 чыл ойнга үткүштүр ажытталга киирер чүтай өртемдер пехтии чүгай-даш үүрмектеп чуурар салбырының тудуун эгелээн, ажыл дээрге изиг-түлүктеп турар. Бригаданың ажылдап турган, кандыг-даа онзагай чүүл болбаан күш-ажылчы хүнде аңаа чеде бердивис. Тудугжулар бичe кала дыштанып, таакпылай бээринии аразында, олар-биле чугаалаштывыс.

— Бо объектиге чаа келдивис—деп, Валерий Чалзамбаевич тайылбырлады.—Чугай-даш үүрмектээр машиналар ажылдаар чер болганда, быжыглап тудар, алаан марын тудуг болур. Чаңгыс хүнүнүн иштинде узуну 15 метр, бедии 2 метр ханалы бичe блоктарбиле ийи каттап салган бис—диди.

Ооң-биле чергелештир белеткел ажылдарын база чоруткан. Автомашина кире бээр бедик хаалганың опалубказын белеткеп, чинге демирлер-биле арматуралап шаралан. Хүн нормазын бүдүн чартыктан кудулаттааннар.

Ажыл катап эгелээн. Иргит Шожуут-биле Оюн Бугажык ханаңы салып эгелединер. Ооржак Сувак бетон азылдиригнии демир хүүрек-биле ускаш, салыр блоктуң орнунга кудуп берди. Солуң-оол, Кызыл-оол чанында бичe блоктарны ажыглап, хана салганнарга чедирип турду. Бригадир ханаиын дескизин шыгаап, хынапкаш оскелер-биле деңге ажылдап кирипкен. Хана-даа каракка көзүлдүр бедип үнген. Тудугжуларның тургузукчу инжин магадап көруп турдувус.

Горький хоорайдан келген тудугжулар Иван Попов биле Анатолий Чепурин ам ийи чыл улаштыр эки ажылдап келгеннер. Бригаданың кежигүннери найыралдыг, бот-боттарынга дузалажыр, хоочуннары— аныяктарын ажылга өөредип турарлар. Ынчангаш Кызыл-оол — аныяк тудугжу — ийи-ле чылдың иүүрүнде бызанчы, бетонщик мергежилди чедип ап шыдаан.

Төлептиглерниң бирээзи Балдан Кара-оолдуң чоокта чаа Совет Эпиделиниң Коммунистиг партилызының кежигүнүнге кирип алган. Ынчангаш улуг идегел дээш Балдан Кара-оол кызымак, чүткүлүг ажылдап турар.

Төөгүлүг бежен чылдың юбилейин төлептиг үткүүр дээш, бригаданың кежигүннери бир хемниг ажылдап турар.

О. КОРОДА.

КИЖИЗИДИКЧИ

«Тыва» совхозтуң Хөндергей саңбырында ясли-садта бичии чаштарның өзүлдезинге, кижизидилгезинге таарымчалыг байдал тургустунган. Ясли-садтың иштн арыг-силиг. Уругларның чемненир, удуур, ойнаар өрээлдери аңгы-аңгы. Ол ышкаш оларны хүлээп алыр тускай өрээл база бар.

Кижизидикчи М. Долчуң мында 6 чыл улаштыр ажылдап турар. Бо үениң иштинде бичии чаштарны кижизидиргнне ооң мергежилги бөдээн. Ол уругларга янзы-бүрү ырларны, шүлүктерни өөредип турар. Ооң кижизидип турар чаштарының арызында шүлүккe, ырыга, танцыга, чурукка ынакшылдыглар хөй. Бо чылын ясли-садтың бичии чаштары клубка ийи, шиөлага болгаш адаиелерге база ийи удаа концертти көргүскеннер. «В. И. Ленин», «Октябрь» деп шүлүктерни Н. Армашка, Х. Маадыр, «Дамыран», «Бора-хөкпеш», «Арыкчыгаш» деп ырларны Д. Уля, С. Салбак, О. Римма олардың чаптанчыг күүсетккнин көрүкчүлер сонуургаан.

Бичии уругларның кижизидилгезинге сагыш човангыр чоруун көргүзүп турар кижизидикчилерге ада-иелер өөрүп четтиргенин илередип турарлар. Ада-иелер Долгар-Сүүрүң башкы А. Энчек-Кулан, С. Сапый болгаш өскелер-даа хуралдарга оларның эки ажылын демдеглеп турар.

С. БАДЫ.

Чонунга макталдыг

Хендерге—«Улуг-Хая» совхозтуң мал ажылдыг салбыры. Ынчангаш ында малчынар хөй. Оларда медицина дузалакчызы эки тургустунган. Эмнелге салбырының эргелекчизи Лидия Колмакова чонуң негелдезинге дыңнангыр, чалаалгага кажан-даа чажам дивес, кызыкак ажылдап турарын чон мактап турар.

Малчынарның коданнарынга ол бо-ла чеде бээр. Аарааннарны шинчивишаан, эжиртп эмнеп-даа турар. Кайнаар-даа ооң чаладын чоруп каары черле үзүктел чок.

Чалдыкта эмнер төне бээрее, чоок чер—Хөөү-Аксы суурдан янзы-бүрү эмнерии ол садын экпеп турар. Ажылнаары төне берзе-даа, аарыг кижилерни Лидия Васильевна хүлээп ап турар. Шак төнзе-даа эмчи дузазын күүзүннер эмнелгеде дола берген турары — эмчиниң эки ажылының база бир фактызы-дыр. Ол чааскаан ажылга четтиктес болуру чөптүг, чүгле дииге, дузалакчы эмчи декреттээн. Ындыг-даа болза, чоокчан бээр дузалакчы чаа эмчи келгени өөрүнүүг. Ынчангаш Лидия Васильевнаның ажылынга ол дөгүм дузалыг болган.

К. ХОВАЛЫГ.

Идеген турар бис

Тарлаг суур — Бии-Хем районда хөй чурттакчылыг суурларның бирээзи. Мында школа, эмнедге, магазин, культураның болгаш уругларның албан черлери ажылдап турар. «Өөк» совхозтуң улуг ажыл-агыйлыг бо салбырының ажылчыннары совхозтуң планныг онаалгаларын күүседиринге боттарының үлүг-хуузун кирип турардар.

Совхозтан, район болгаш республика төптеринден улуг албан ужурунда Тарлаг суурга үргүлчү кээп, салбырның ажыл-агыйы-биле, ажылчыннарның амыдырал-чуртталгазы-биле, албан черлериниң ажыл-чорудулгазы-биле таныжып, санал-онаалын берип турардар. Ажыл-агый болгаш амы-хуунуң айтырыгларын шиитпирлээр дээш ыракта малчынар салбырның төвүнге үргүлчү келгилээр.

Суурга келген кижилер албан-херээн дораан-на бүдүрүп аптар эвес, оларга-даа, чурттакчыларга-даа, эң ылангый ажыдың кампания үелериндe салбырның ажылдакчыларынга-даа бир таарымча чок чүве бар. Чүл дээрге Тарлаг суурда мынчага чедир столовая организастаттынмаан. Ниитиниң чемненилге черин тургузар дугайында айтырыгны совхозтуң дирекциязынга. Аржаанның ажылчын кооперациязының баштаар черинге салбырның ажылчыннары, суурнуң чурттакчылары тургузуп келзе-даа, түңнел чок болуп келгени хомудаичыг.

Ниитиниң чемненилге черлериниң четкизин калбартыр дугайында Коммунистиг партия, Совет чазак доктаамал сагыш салып, доктаал-шиитпирлерни үндүрүп келген болгай, оларны амыдыралга боттандырар талазы-биле райпонуң, Аржаанның ажылчын кооперациязының баштаар черлериниң, «Өөк» совхозтуң дирекциязының кичээнгейге албайн келгени хараалаичыг. Ниитиниң чемненилге черлериниң ажылын улам ыңай хөгжүдер болгаш экижидер дугайында Коммунистиг партиниың болгаш Совет чазактың чоокта чаа хүлээп алган доктаалында совхозтарның төптеринге база салбырларынга столовайларны организастаарын айытkан, ол ёзугаар Тарлаг суурга ниитиниң чемненилге черин организастап турган. Өөрүжүлер улуг байырлалга үткүштүр алган созүнге ээ болуп шыдаар дээримге долузуу-биле бүзүреп болур.

М. МААЖЫК.

Биче-тейжилерде

Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей салбырының хойжулары мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирип турар. Маңаа магадылал болган чүве болза эрткен чылдың күзүнде четчир хемчээлдиг мал чеминиң кураавырларын кодан бурузунге чедиргени, кажаларны чогуур ойунде септээни болгаш курган одекти болуп белеткээнинде болган.

Амгы үеде совхозтуң хой коданнарында мал хүр болгаш улуг-даа, биче-даа малдарга мал чеми бар. Ынчангаш байырлалдыг чылда биче-тейжилер төруур чүс хойга онаалтыр 95 хураганны камгалап алыр дээш туржуп турарлар. Ону ынчаар күүседип болуруи мурнакчы малчынарның чижээ көргүзүп турар. Ылаңгыя М. Көк-кыстың коданында 313 хой төрээн, оортан 315 хураган бүрүн алдынган. Өске-даа хойжуларда байдал база ындыг.

Малдың чаш төлдерии камгалап алыр дээш хойжулар, сакмашиктер тергиин кызымаа-биле ажылдап турарын айтыр херек. Бо чылын кыш кара болган-даа бол, мал-маганны сүт-биле хандырап айтырыг бистe аки шиитпирлеттинген.

М. ЧҮЛЬДҮМ.

ДУЗА КАЖАН-ДАА ЧУГУЛА

АДА-ИЕЛЕРГЕ СУМЕ

Ажы-төлүүң эки өөренирии, корум-чурумнуг болуруи ада-не бүрүзү нүвеп турары билдингир. Отлу азы уруу эки өөрензии дээш ада-иелер чүү кылыр ужуралгуга? Чүвү-даа кылбайн, апаа-ла курут күзээшкиннер-биле кызыгаарланырга кандыг-даа түңнелге чедирбее-де болгай.

Кайы-даа класста өөренип турар болза, школачының өөредилгезин солуургап көрүп, ооң-биле чугаалажып, пом, кыдыраштарын, хүн демдеглелин ада-иези, төрелдери хынап көөр апаар. Ылаңгыя эге классчарда өөренип турар уругларга онза кичээнгейлиг болуру чугула. Эге школаның өөреникчизи ус-шаатты камнап билбее болур. Бажынга онаалга күүседир шагын безин эртир ойнап туруп бергилээр. Кажан чемненирип, кичээл катаптаарын, ойнаарын, агаарлаарын эге классчыларның хөй кезии онзага хандыкшаап, болган чок-ла эскербейн баары хаая эвес. Ынчангаш бот-кичээлдя ой-шаанда күүсеттирерп, ойнаар шакта ойнадыры, хүн чурумун сагыдары ада-иеден хамаарыкыр.

Чамдык ада-иелер өөреникчизин онаалгазын канчаар күүседип турарын, иитиизи-биле канчаар өөренип турарын хынаарынга бергедей бээр болгаш ону чедип алыры болдуимас деп билип турар.

Назы-хары узгады берген ада-иелер өөреникчизиниң канчаар өөренип турарын үстүкү класста өөренип турар алаяды уругларын дамчыштыр хынап болур. Ол ышкаш школага үргүлчү кээп, башкылар-биле харылзажыры чугула. Школа-биле харылзаалыг ада-иелерниң уругларының өөредилгези, кижизидилгези эки болуруи Кара-Хөл сее чыл школазындан база көрүп болур.

Хүнүү бадыр шаан төптүр ойнап каапкаш, кежээ удуур орбунче доңгуп үнгеп үнүп чыдар уруглар тургулаар болгай. Бо дээрге ада-иениң хайгаарал, контроль чогундан тыптып кээр чорук-тур. Уругларын хүн чурумун сагыыр кылдыр өөредип, чаңчыктырып алыры чүгле ада-иелерден хамаарыкыр.

Бир эвес силерниң уругларынар чогуур үезинде чемненмес, ойнаар шагы доктаамал эвес болза, оон чүгле өөредилгеэн бакпыраар эвес, харын кадыкшыл байдалы бакпырап чадавас. Хүнүү бадыр тургузуу ойнаанындан школага кичээл үезинде шагыраар болгаш башкыныи тайылбырын шиитээдип ап шыдавас апаар. Багай өөредилгении тыптып келир база бир чыдагаанны мында дээрзин бистиң ада-иелер утпас ужуралуг.

Х. КАШПЫК-ООЛ.

Бай-Тайга район.

САНЧЫ, ТИИЛЕКЧЫ, ДЕПУТАТ

1963 чылдың чайынында чүве. Солунга чайлаглардан материалдар тывар дээш, албанның шинээлыга бижиин кармактаан, шагымче коорүмге, мээн чоруур уунче баар автобустар шагла-ла арылган мынды болду. Ам канчаар, чорумал машиналарга халбактанырдан дээре чүве чок апарган. Ынчангаш чурук тыртар аппарадымны туктээш, плажымны колдуктаан, Самагалдай суурнун столовалынын чанынга машина маңнап «бадылап» турупкан мен. Ангала-ла узук чок карандадып турар машиналар оштуг чүве дег, мээн баар үүлдан кээп турар боордан башка, ынаар баары чок.

Ынчап турумда, бир чиик машина суурнун кудумчузун ору карандадып олур. Машина мени эрте манналп, коожумнап чоруй турупту.

— Кай баарың ол? — дизе-ле, ынчаарда партия райкомунуң бирги секретары турган, ам Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары, Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинин депутаты Монгуш Седиваевич Кызыл-оол машиназының эжиин ажып алган, алгырып олур.

— Шуурмак ажар дээш, — деп, чугуруп ора-ла алгырдым.

— Оруувус уу чангыс-тыр. Олурувут!

Орук дургаар чугаалажып чоруп орарывыска, секретарьның Кызыл кирип бар чоруурун билдинген. Мен база-ла болумнуң ажыгынның төлээзи-биле аравыска мынмыг чугаа болган.

— Бо черниң улузун кайы хире таный бээдиңер?

— Шоолуг-ла эвес. Ынчалза-даа хүн эрткен түдүм-на, таныыр улузум немежип бар чоруур ийин.

— «Тес-Хем» совхозтуң саанчызы Сыратты танып алдыңар бе?

— Чок.

— Ынчаарга-ла улус таныырыңар хиреліг-дир. Саанчы Сырат дээрге, «солун» саанчы болдур ийин — дээш, караан уткалыг баскаш, «солун» деп сөстүң онзагай чугаалаан. Секретарь оон менче кезе көргеш, чугаазын уламчылаан: — Силерни Сырат саанчы-биле таныштырып кагзымза чүл?

— Байыр чедирер-дир мен.

Шуурмакка ажып келгенивисте, машина он талаже ээй соккаш, хемнин суун кешкеш, арыг иштиниң шаптараазынныг оруу-биле чоруп каан. Элээп болганда, мурнувуста делгем ажык алаак болгаш ында бажыңнар база өглер коступ келди.

— Бо черни Шокар-Оймак дээр. Демги «солун» саанчы мында ажыңдап, чуртгап турар. Фермаңың удуртукчузу Шыырап Сундуй деп кижи. Ферма эргелекчизи силерни саанчызы-биле таныштырар апаар. Менда маңаа душпес мен, чоруум далаш. Чеңнигиннинге болуктарымны күзедим. Байырлыг!

Секретарь хапкыл.

Бир бичежек бажыңның чанында мотор ажылдап тур, а суг үзү ыглаар машинаның бир дески «дин-рр, дин-рр» кылдыр ажылдаары бажында ыңналган. Мен ынаар базыпкан мен...

Ферманың эргелекчизи Сундуй-биле амыр-менди-висти айтыржып, аяк-шайны ишкенивис соонда, ол уруунче көргеш, чугаалады:

— Ниира, сен Берей-оол саанчызыны бээр чоруудуңам, уруум, бо журналист хереглеп турар-дыр.

«Берей-оол дээр, алдеп оол аттыг саанчы-дыр эвеспе он. Бисте оол деп фамилиялыг хереекеп кижилер-ле хой болгай» деп бодап каан мен. Ур-даа болбаанда, чолдаксымаар боттуг, долу кызыл арынныг оол кирип келгеш, мээң-биле мендилежип. Боорүмге, чылар-чылбас, томаанныг, улустуң чыткан хой-даа тургуспас дээри ышкаш, оожум оол болду, а мен демги «солун» саанчызыны манаар мен. Мээң хереглээн кижиниң билбээнимни эскерип каапы-ла ол чоор, Сундуй чугаалай-дыр:

— Хереглээн саанчыңар бо-ла болгай.

Демин, баштайында эртгирипкен болзувусса-даа, ат-сывывысты алажып, хол тудуштувус.

— Мени Берей-оол Ажылчынович Сырат дээр.

Секретарьның сүмелээни «солун» саанчы-биле таныжып алганым ынчат болган.

Берей-оол Ажылчынович 1961 чылда-ла саанчылаан эгелээн кижиидир. Ол чүгле саанчы эвес, харыында-даа мурнакчы саанчы. Бистиң республиканың ажыл-агыйларында эр азы оол саанчылар чок эвес. Ынчалза-даа оларның үр чылдарда, бедик көргүзүглүг, доктаамал ажылдап чоруулары ховар.

Беш чылдың баштайгы чылы — 1966 чыл Берей-оол Ажылчыновичиге чедиишкиннериниң чылы болган. Ажыл-агый чылы үнүп турда-ла, совхозтуң бүгү саанчылары бот-боттарын социалистиг чарышка кыйгырышканнар. Чарыштың ол чалгы чүгле совхозка эвес, харын бүгү районга калбарган. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты үр үеде бадыткап келген «Чодураа» колхозтуң саанчылары база чарышка калбаа-биле киргеннер.

— Тиилекчи кым-на болур ирги?

Бо айтырыг хой-ле кижилерниң мурнунга тургустунгал. Бүрүнгү чылын бүгү Тес-Хемниң саанчыларының чарыжынга тиилекчи болган Чедей Баҗарчы, Анна Сундуй, Дандаш-кара Дажы болар дээрге чылдынга бедик көргүзүглерин чедип ап келген, районнуң шыырак саанчылары. Ынчангаш 1947, 1966 чылдарда үндүрген күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чаа чээшкинин эрткен чылдың июль 1-ден бээр саарылгала облигацияларны ажаалга кассалары хостуу-биле садып-даа, садып ап-даа турар. 1966 чылда база ол ышкаш 1947 чылда үндүрген күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкиниң облигацияларының ортээ 20, 10 рубль болгаш чээшкининиң бүгү хуусаазында ортумаа-биле чылда үш хуу хемчээлдиг орулганы аңаа төлеп бээр. Бо чээшкин хостуубиле саарлып турар, азы ону кижилер кайы-даа ажаалга кассазындан акшазы-биле туда садып ап-даа, а бир эвес акша хереглеп берзе, облигацияны кайы-даа ажаалга кассазынга садыптып болур.

1966 чылдагы күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининиң талазы-биле ойнаашкыннарының 8 тиражы 1967 чылдың февраль 15, март 30, май 15, июнь 30, август — 15, сентябрь 30, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де болур. Бола хуусааларда дараазында чылдарның ойнаашкыннарының тиражтары чоруттунган турар. 1947 чылда үндүрген 3 хуулуг ойнаашкынныг чээшкининиң талазы-биле 1967 чылда алды кол болгаш бир немелде тираж ойнаашкыны болур.

1947 чылда үндүрген чээшкининиң талазы-биле ойнаашкыннарның 120 тиражының соолунде, 1967 чылдың ноябрь 30-де тираж болурга, бо чээшкининиң облигацияларын ойнап албаан кижилер 1966 чылдагы 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининиң облигацияларынга бодунуң күзели-биле солуп алыр ийикпе, азы облигациянын иштики ортээн ажаалга кассазындан ап болур. 1967 чылдың декабрь 1-ден эгелээш, 1968 чылдың июнь 1-ге чедир ажаалга кассалары бир чээшкининиң облигацияларын оске чээшкининиң облигацияларынга солуушкунун чингелдезиг байдалга чорудары болур.

1967 чылда үндүрген күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининиң негелдемелерин ёзугаар, ойнаашкынга таварышкан облигацияларның ортээн төлеп бээрин, а ол ышкаш садар дээш облигацияларны садып сайгарарын 1970 чылдың январь 1-ге чедир боттандырар. Айыттынган хуусаа эрткенде, облигацияларның ортээн төлеп бербес. ССРЭ-ниң Сан Министерстводунуң доктаатка хуусааларында Совет Эвилелиниң янзы-бүрү хоорайларында күртеинин 3 хуулуг чээшкининиң талазы-биле ойнаашкыннарның тиражтарын чоруткан турар.

Чер-черниң совет органнарының болгаш хой-ниити организацияларының төлээлекчилери киришкен, составтыг тираж чорудар комиссия тургустунмар. Тираж ойнаашкынынга киреп хостуг. 1947 чылда үндүрген 3 хуулуг чээшкининиң талазы-биле ойнаашкыннарның түңү — 40 рубльден 10.000 рубль, а 1966 чылда үндүргенин 40-ден 5.000 рубль чедир болур.

1966 чылдагы 3 хуулуг чээшкининиң чээрби рубль өртектиг облигацияның тираж болган соолунде, бирги 15 хүннерде 20 рубль 10 көпеекке; ийигизинде — 20 рубль 30 көпеекке; үшкү 15 хүннерниинде — 20 рубль 50 көпеекке саткан турар. Тираж чоокшулаан түдүм-на облигацияның ортээ аар болур. Облигацияның бодунда айыткан ниити ортээн ёзугаар, 3 хуулуг чээшкининиң облигацияларын ажаалга кассалары садып алыр. 1966 чылда Кызыл хоорайның ажаалга кассалары 3 хуулуг чээшкининиң облигацияларын 100.000 ажыг рубльге саткан болгаш ойнаашкыннарның бүгү тиражтарынга 14.280 рубльди төлеп берген. Хамаатыдар, хостуу-биле саарлып, сайгарлып турар чээшкининиң облигацияларын садып алынар!

А. БЕЛОЗЕРОВА,
Төп ажаалга кассазының инспектору.

Дыштанар хүн солун эрткен

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга тураскаатkан, Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң төп суурунуң кварталдар аразында концерти партком, школа, совхозтуң профсоюзтар организацияларының удуртулгазы-биле март 4-те болуп эрткен. Чон орта кайгамчык идепкейлиг киришкен. Ол концертке бичии чаштар, аныяктар, улуг назылыг кырганнар дээш, кызынар чок дээр. 4-түң хүнүнде дүштекинниң 3 шак. Көрүкчүлер залы шыгырт долу, ынчалза-даа улуг немежип-ле тур.

Совхозтуң партком секретары эш Куулар Комбуккай еденага үүн келгеш, Совет эрге-чагырганың 50 чылынга тураскаатkан кварталдар аразында конперт эгелээр деп чугаалады.—Эң эки номерлерни ортектиг шаңналдарга киирерин дыңнадып, чоннуң дыштанар хүннү эки эрттирерин күзеди.

Кожегете ажыттына берди. «Тайбың күжү» деп ниити ыр-биле суурнуң бирги кварталының чурттакчыларының концерти эгеледи. Концертте кайдыг түүлдер чок дээр! Тыванның шаандагы амыдыралы, эрги ырлар, кожаңнар, шүлүктер. Ыланғыы 2-ги кварталдан Чозар биле Белекейниң ойнаары «Тараа тарыыр» деп көргүзүү шаанда араттарның ыяш аңдазын-биле тараа тарып чораанын тодазы-биле көргүскеннер. Монгуш Чымбым хоочун аңчы, ол бодунуң номеринде аңчыларның ча, ая-биле канчаар аңнап чораанын көргүскеш, көрүкчүлерниң сонуургалын чедип алган.

Концертке ажыл-ишчилерниң боттарының чогаатkан шүлүктери, монтажтары база бар болгулаан. Ыланғыы Монгуш Чаш-оолдуң «Баймырлады утпуп аар мен» деп шүлүү сонуургачыг болган. Көрүкчүлер диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле катап-катап чалбаннар. Куулар Дыртый-оолдуң «Калчан-Орук малчыннарында» деп шүлүү солун болган.

Келир үениң өзүп орар бичии чаштары улуг талаптылыын көргүзеннер. Ульяна Хапын-оол акробатиканы мырыңай артистер-биле демей кылган. Оон хары ам 5 болур. Мындыг бичиизиңден эгелеп, уран түүлге мергежилдиг болургa, өзүп келгеш, сурагжаан кижи турары магат чок. «Ремка тоол», «Парикмахерлер» деп үш чок еденаны Монгуш Санчаа, Монгуш Адар-оол, Монгуш Дагаажык, Монгуш Соктай-оол коичуг эки күүсеткеннер.

Ыланғыы «Ремкада» аныкты Монгуш Санчаа, кадайы М. Хувакай уругну, штты, моортайны, күскени ол-ла дүрзү хевээр көргүскеннер.

Ол концертке аныяк өг-бүлелерден Куулар Январь биле Оюн-оол оларның, Татьяна Монгуш биле Монгуш Адар-оол оларның ырлары эки болган.

Ниитизи-биле кварталдар концертке эки белеткелдиг болганнар. Дыштанар хүннү ыяшаар эрттирерге кайгамчык эки болур чүве чорду. Чаңсар үеликде ында-мында болуктер хөөрешкен, сонуургаан түүлдерин айтырышкан, кайы квартал бирги черге баарын бот-боттары чугаалажып, «көрдүң бе, сенин аштыг-ла, эки кызың көр!», «Ол-даа шыырак улус баарды» деп чижектиг чугаалар бо-ла дыңналып көөр болду. 11-ги кварталдың чурттакчыларының конперти (даргазы Татьяна Дыргыевна Монгуш) бирги черни ап, тиилекчи болган. Октябрьның 50 чылынга кижи бүрүү белектиг ужуражыксаар. Совхозтуң ажыл-ишчилериниң күзели база ындыг. Бригадалар аразында социалистиг чарышты салгап, кварталдар бот-боттарының аразында чаржыны турараар.

С. МОНГУШ.

Сат Доспаңович Маа-Севээн ам мугур-ла 70 хардыг. Ам-даа ажылдавышаан. Кадыкшылы эки. Ол бо хире назылаан кырыза-даа, ээ чымыштыг ишти — малчыннаң ажылдап турар.

— Бистер билир бис, 1951 чылдан бээр хой кадарып келген кижи. Чыл бүрү бедик көргүзүглерни чедип ап, бодунуң арга-дуржулгазын оске эштерге дамчыдып турар, мал ажылының талазы-биле чүгле Хайыракканның эвес, «Улуг-Хая» совхозтуң хоочуннарының бирээзи. Эрткен чылын 460 баш эр хураганнар кадарып ыыштаан, чаңгыс-даа баш хораттайн, күүнү оларны бирээзи-ле 51 килограммидан куду эвес деңнелиг кылдыр күрүнеге эът планынга киирди. Ам хойжу Сергей Шактар-оолда дузалакчылай бергени ол — деп, кырганның чангыс чер чурттугларының биске чугаалаан.

Даңгыжыкын тутканып, ынчеен чүктээш, эртенги одар соонче чоруур деп турда, Сат Доспаңовичиниң тыртыргаң.

В.МОЛЬБИНИҢ фотозу.

ДАШТЫКЫДА

МЕДЭЭЛЕР, ФАКТЫЛАР, БОЛУУШКУННАР

Чагаалар солчуушкуну

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Джонсон биле ВДР-ниң президентизи Хо Ши Мин олар бо чылдың февральда чагаалар солушкан, ол чагааларны ВДР-ниң даштыкы херектер министерстводу март 21-де парлап чарыаан. ВДР-ниң дежискээрин араатаныыр ёзу-биле Америкаңың Каттышкан Штаттарының дагыны бомбалап эгелээнининң дараазындагы хүн, тодаргайларга, февраль 15-те президент Хо Ши Мининг чоруткан чагаазында чугаалап турары болза:

«АКШ-тың чазаа агрессчи дайынны Вьетнамга доңнаштырган. АКШ-тың чазаа бодунуң агрессиязын соксадыр үжурлуг. Ол дээрге тайбыңны катап тургузарынче угланган кара чаңгыс орук-тур. АКШ-тың чазаа болза Вьетнамның Демократыг Республиказынга удур бомбалаашкыннарын болгаш оске-даа дайын чорудулгаларын чугаа чокка, шуут-ла соксадып, АКШ-тың болгаш чалча чурттарның бүгү шеригзерин Мурнуу Вьетнамдан үндүрүп, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузун түүлдүгүнүң көөр болгаш бодунуң иштики херектерин боду шинтирлээрининг аргазын вьетнам улуска бээр үжурлуг. Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева дугуржулгаларының ээ чугула принциптери болгаш түүлдерни сиңниккен дөрт түүлдерде ВДР-ниң чазааның туруш-бодалының кол утказы ыыдыг болуп турар».

АКШ-тың президентизи Джонсонга Хо Ши Мининң оон ынай бижээни болза: ВДР-ниң болгаш АКШ-тың аразында шуут чугаалажыышкыннарны чагаанарда саналдап турар-дыр силер. Бир эвес АКШ-тың чазаа ол чугаалажыышкыннарны херек кырында күзеп турар түве болза, ол чазаак хамыктың мурнунда ВДР-ге удур бомбалаашкыннарын болгаш оске-даа дайын чорудулгаларын чугаа чокка соксадыр үжурлуг. ВДР-ге удур бомбалаашкыннарын болгаш оске-даа дайын чорудулгаларын АКШ чугаа чокка соксаткаанының соонда, харын ВДР-ниң болгаш АКШ-тың аразында чугаалажыышкыннарны эгелеп, ийи талаларга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып болур.

Вьетнам улус күшке кажан-даа чагыртпас, бомбаларга болгаш ожчемзектерге кыжандырып алгаш, чугаалажыышкыннарга кажан-даа барбас. Бистиң херээвис шынныг. АКШ-тың чазаа угаан-сарыылдыг болур чоруктун хоойлуларынга дүүштүр хөделир боор деп идегелинисти илергейлеп турар бис».

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Кеш-сөөктүлигай көөр чорукту чок кылыр дээш демиселдиң делегей хүнүң КНО-нуң Кол Ассамблеязының шинтирнин ёзугаар делегейниң хөй-ниитизин демдеглеп турар. Кижиниң аргелериниң талазы-биле КНО-нуң комиссиязының ол хүнге холбаштырган байырлыг хуралы Женевада нациялар ордузунга болган.

Комиссияның кежигүннери 32 чурттарның төлээлери Ассамблеяның залынга орган. КНО-нуң Женевада салбырының чиңгине директору П. Спинелли, делегейниң Женевада турар организацияларының удуртукчулары, хоорайның эргечагыргаларының болгаш Женева кантонунуң төлээлекчилери база аңаа барган. Швейцар хөй-ниитиниң төлээлекчилери ол байырлыг хуралга киришкен.

Кижиниң эргелериниң талазы-биле КНО-нуң комиссиязының амгы сессиязының даргазы, Украин ССР-ниң төлээлериниң баштыңы П. Е. Недбайло байырлыг хуралды ажыткан.

Кеш-сөөктүлигай көөр чорук амгы делегейде кижиниң эргелерин ең-не дерээн ёзу-биле үрээнин болуп турар деп, П. Е. Недбайло медеглээн. Мурнуу-Африка Республикада апартеидтиң кем-бурулуг политиказын чок кылыр, Родезияда кеш-сөөк ылгаар ёзу-чурумну узуткаар, португал болгаш өске-даа колонияларда девискээрлерде он-он миллион кижилерни колониалдыг кара-бажыңдан хостаар деп, делегейниң улустары быжыг шинтирлиг. Кеш-сөөк ылгаар чорукка удур демисел — бүгү кижилериниң, бүгү улустарының, бүгү кижи төрелгетениин ниити херээ дээрээн оратор онзалап демдеглээн.

Кеш-сөөктүлигай көөр чорукту чок кылыр дээш демиселдиң делегей хүнүң расписаниин дазылындан чок кылыр талазы-биле хөй-ниитизин моөнноэрине болгаш оон күжениишкиннерни идепкейжидеринге идиг берип, бүгү кижилериниң болгаш бүгү улустарының деп эргезининң принциптерин хөгжүдеринге база бадыткап боттандырарынга чугула үе-чада болур деп бүзүрелиин Украин ССР-ниң төлээлериниң баштыңы чугаазының түңнелинде илергейлээн.

Кыдат комсомолдуң хуу-салымы

Кыдаттың Коммунистиг аныяктар эвилелиниң хуу-салымы мынчага чедир билдинмес. «Культура революциязы» чоруп турда комсомолдуң удуртулгазын «Мао Цзэ-дуннуң идеяларынга» дүүшнес дээш тарадыр сывыыш турган. Кыдаттан келген дыңнадыгдардан билдингени-биле алырга, арткен чылда-ла Кыдаттың Коммунистиг аныяктар эвилелиниң ТК-зын дүжүрген болгаш оон органы «Чжунго шинниянь бао» солуннуң үнери сөөлээн. Бо чылдың январьда «Синь бэйда» дээр хунвэйбинчи солуп «революстуг цзаофаньчыларның корпузу» дээр чүвениң медегленин парлап үндүрген. Кыдаттың комсомолунуң ТК-ның түр секретариадын база дүжүрген дугайын болгаш оон «бүгү эргелерини» «цзаофаньчыларның корпузуна» шилчиткен дугайын ол медегленде дыңнаткан.

Цзаофаньчыларның төлөөлекчилерин-биле ужуражыышкынга ККП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү болгаш КУР-нуң Күрчөвүлелиниң премьериниң оралакчызы Ли Фу-чуньнуң чугаазын «Хунвэйбин цилунь» солун чоокта чаа парлап үндүрген. «Комсомолдуң кедээниинг дугайында шинтирнин ККП ТК амдаа хүлээп албаан чүве» деп, ол чугаалаан. «Комсомолду хунвэйбинчер организациязы-биле солуурунуң төлевилелдери болгаш хунвэйбинчерниң отрядтарын комсомол-биле каттыштырарының төлевилелдерин бар» деп, Ли Фу-чунь тургузулеп чугаалаан. Келир үеде аныяктар организациязы кандыг-даа болз, ол «Мао Цзэ-дуннуң идеяларының улуг школазы» болган турар үжурлуг дээрзин ол демдеглээн. «Ху Я-бан баштаан комсомол ТК-ның мурнунда турган секретариадының Мао даргага удур утказындырган алдагдалдыг чугааларын болгаш хөделиишкиннерин туюлугга чедир сойгалаар» деп, Ли Фу-чунь кыйгырган.

(СЭТА, март 21).

Венгрияга соңгулдаалар түңнелдери

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Март 19-та Венгрияның Күрүне хуралынга белгаш чер-чер Советтерниге белгаш соңгулдаалардың түңнелдериниң дугайында дыңнадытны Төп соңгулда президиумуу чарлап парлаан. Бадылаашкынга 7.131.151 кижи, тодаргайларга, соңгулда эргезин аныглап турар бүгү хамаатыларның 98, 8 хуузу киришкен. Ада-чурттуң улусчу фронтузуның кандидаттары дээш 7.086.596, тодаргайзарга, күүтүт деп саналар бүгү бадылаашкынныарның 99, 7 хуузу бердинген. Чурттуң дээди хөөйлушүдүлгә ораныңга 349 депутат соңгуттурган.

Венгрияның чер-чер Советтериниге 84.508 депутатты соңгаан.

37 недээ, бир район болгаш ийи хоорай соңгулда округтарынга депшиттирген кандидаттар соңгуттурган турарынга эргенгеи чугула бадылаашкыннарны ап шыдаваан, ынчангаш ол округтарга номелде соңгулдаларны чоруудар.

Дайынзырак чөвүлел хурал

Президент Джонсонуңун шериг болгаш политиктиг чөвүлекчилерибиле база сайгон чалчалар-биле ужуражыышкыны, хөй-ниитизиниң бодан турганы ышкаш «шериг чөвүлел хурал» шынарлыг болган. АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын калбартырының чаа үе-чадазы Гуамга белеткеттинген, ол чорук Мурнуу-Чөөн Азияга байдалды бүгү айыылдыг уржуктары-биле улам ыңай чидиглендирериниг чедирер апаар. Чөвүлел хуралдың кол түңнели ындыг.

Бүгү түүлдерден ап көөрге, бо айтыыгның төлээзи-биле принципиалдыг чугула шинтирнин баш бурулгаар Вашингтонга хүлээп алган турган. Ол дугайын илыңгыя «в-52» дээр америк аар бомбалакчы самолёттарыны Гуамдан Таиландыже чорудар дугайында шинтирнер хереченлеп турар. Каттышкан Штаттар Таиландының бодунуң агрессиязынга. Мурнуу-Чөөн Азиядa америк империализминиң жандарм хүлээлгелерин күүседиринге үргүлчү ажыглап турар.

Президент Джонсон болгаш оон хөй санныг чөвүлекчилери база удалакчылары сайгон чалчаларның бодалдарын болгаш саналдарын Гуамга тодарадып алыры-биле 7.500 миль ырак орукту эртер ужурга таварышкан дээрээнге бүзүрээр кижилер эвээш боор. Чөвүлел хурал алаан каш сорулгаларны база салган ышкаш-тыр. Бирээде, дайынны калбартыр дугайында Пентагонуңун анықладып ыыган болгаш Ак бажыңның түүлдүгүнүгеи планнарын күүтүг болдурар, ийиде, Мурнуу-Чөөн Азияда чорудуп турар перспектива чок угланыышкын-биле холбаштыр АКШ-тың иштинде хайыккан дувүрээшинниң дуй шавар орааддажыышкынны кылыр. Соңгулда мурнуунуң демиселиниң калбарыны турарының хире-чергези-биле ол шүүгүмчүлел АКШ-тың иштики политиктиг амыдыралынга улам шыңгыы болуп бар чоруурун уттуп болбас. Гуамга чөвүлел чазакгың чаа шериг хемчеглерин деткиирә-биле чоокшу хүннерде чугаа чок калбарар ужурлуг пропагандисчи кампаниязы чаа чепсек-биле хандырар ужурлуг турган. Үштe, Гуамга сайгон ёзу-чурумнуң удуртукчулары-биле чугаалажыышкыннар мырыңай тодаргай сорулгазы салып турар. Чөвүлел хуралдың эгезинде Нгуен Ван Тхиеуну-даа, генерал Кинь-даа чалап келдирерин бодавайн турганы билдингир болгай. Ынчалза-даа Вашингтон бодунуң чалчаларын, оларның коданында сокавайн турар шоп-содаазын барымдаалаашн, сагыш-сеткилин база катап сергедирин бодаан боор. Моон-биле кады америк пропагандада сайгон чалчаларны «кара сагыштыг дээрбечилеринин» ролюнга киирерин, а АКШ-тың чазаапың түружун «хүнүлелдиг тайбыңны» дилеп тывар дугайында база Сайгонга «конституциялыг эргелеп башкарылганы» хандырар дээр чүткүл дугайындa хоозун чулчуруушкуннар-биле чамыдын чаап турар.

«Нью-Йорк таймс» солуунуң бадыткап турары-биле алырга, «Мурнуу Вьетнамның төлээлери «ажаа улуг политиктиг тиилелгени чедип алганына бүзүрээш, барык сула салдыныл, Гуамда чөвүлел хуралдан аъттанып чоруткан болганда», мындыг түүлелди кылгаш, кым-даа ажадагдал кылбас. Вашингтонуңун планнары сайгон чалчаларга бүрүн таварышкан. Бо чорук хамыктың мурнунда агрессияның хемчээлин калбартырынче угландыр айыткан шериг хемчеглериниг хамаарыкшы турар. Оңу бинген сайгон удуртукчулар «боттарының девискээрииге дайынны калбартырындан ону Сонгу талаже калбартырынга, Лаоска болгаш Камбоджага чаа фронтуларга ап совуургалдыг» деп. «Нью-Йорк таймс» солуунга Том Уикер бадыткаан.

Кеминг агрессияны күштелдиринче угланыышкынны үргүлчүлеп турза-даа, америк империалистер боттарының сорулгаларын чедип ап шыдаваас. Найырлачы чурттарның болгаш улустарның, бүгү делегейге хөй миллион ак сеткилдиг кижилериниң дузалаамчызынга болгаш деткимчезинге даянган маадырлыг вьетнам улус америк империалистерниң планнарын мурнуудагызы мышкаш, ам база-да үзе шаап шыдаар.

И. ОРЛОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Күрүненің 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээлизи

Бистиң чуртувустуң экономиказының өзүлдезинге үндезилээш совет кижилерниң материалдыг чаагай байдалы соксаал чок бедип турар. Ол дугайын акша шыгжамырының дүрген өзүлдези хереченлеп турар. Ол ышкаш күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкин облигациязының талазы-биле чоннуң киирген шыгжамыры чыл келген түдүм-на көвүдээн. Облигация алган кижилер чүгле боттарының шыгжамырын аптинг, бүзүрелдиг хевир-биле кадагалалып турар эвес, харын ойнаашкын талазы-биле элээн хой өрулганы ап турар. Чүгле 1966 чылда республикага күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининиң талазыбиле облигация алганнарга төлээн ойнаашкыннарның түңү 30.000 рубль ажып турар.

1947 чылда үндүрген күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининиң хуусаазы 1967 чылдың төнчүзүнде төнүп каарын өөренип көргеш, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чөпшээрели-биле ССРЭниң Сан Министерстводу 1966 чылда күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чаа чээшкининиң ол-ла чылдың июль 1-ден эгелээш үндүрген. Ынчангаш 1947, 1966 чылдарда үндүрген күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг ийи чээшкини эрткен чылдың июль 1-ден бээр саарылгала облигацияларны ажаалга кассалары хостуу-биле садып-даа, садып ап-даа турар. 1966 чылда база ол ышкаш 1947 чылда үндүрген күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкин облигацияларының ортээ 20, 10 рубль болгаш чээшкининиң бүгү хуусаазында ортумаа-биле чылда үш хуу хемчээлдиг орулганы аңаа төлеп бээр. Бо чээшкин хостуубиле саарлып турар, азы ону кижилер кайы-даа ажаалга кассазындан акшазы-биле туда садып ап-даа, а бир эвес акша хереглеп берзе, облигацияны кайы-даа ажаалга кассазынга садыптып болур.

1966 чылдагы күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининиң талазы-биле ойнаашкыннарның 8 тиражы 1967 чылдың февраль 15, март 30, май 15, июнь 30, август — 15, сентябрь 30, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де болур. Бола хуусааларда дараазында чылдарның ойнаашкыннарының тиражтары чоруттунган турар. 1947 чылда үндүрген 3 хуулуг ойнаашкынныг чээшкининиң талазы-биле 1967 чылда алды кол болгаш бир немелде тираж ойнаашкыны болур.

1947 чылда үндүрген чээшкининиң талазы-биле ойнаашкыннарның 120 тиражының соолунде, 1967 чылдың ноябрь 30-де тираж болурга, бо чээшкининиң облигацияларын ойнап албаан кижилер 1966 чылдагы 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининиң облигацияларынга бодунуң күзели-биле солуп алыр ийикпе, азы облигациянын ниити ортээн ажаалга кассазындан ап болур. 1967 чылдың декабрь 1-ден эгелээш, 1968 чылдың июнь 1-ге чедир ажаалга кассалары бир чээшкининиң облигацияларын оске чээшкининиң облигацияларынга солуушкунун чингелдезиг байдалга чорудары болур.

1967 чылда үндүрген күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининиң негелдемелерин ёзугаар, ойнаашкынга таварышкан облигацияларның ортээн төлеп бээрин, а ол ышкаш садар дээш облигацияларны садып сайгарарын 1970 чылдың январь 1-ге чедир боттандырар. Айыттынган хуусаа эрткенде, облигацияларның ортээн төлеп бербес. ССРЭниң Сан Министерстводунуң доктаатkан хуусааларында Совет Эвилелиниң янзы-бүрү хоорайларында күртеинин 3 хуулуг чээшкининиң талазы-биле ойнаашкыннарның тиражтарын чоруткан турар.

Чер-черниң совет органнарының болгаш хой-ниити организацияларының төлээлекчилери киришкен, составтыг тираж чорудар комиссия тургустунмар. Тираж ойнаашкынынга киреп хостуг. 1947 чылда үндүрген 3 хуулуг чээшкининиң талазы-биле ойнаашкыннарның түңү — 40 рубльден 10.000 рубль, а 1966 чылда үндүргенин 40-ден 5.000 рубль чедир болур.

1966 чылдагы 3 хуулуг чээшкининиң чээрби рубль өртектиг облигациязының тираж болган соолунде, бирги 15 хүннерде 20 рубль 10 көпеекке; ийигизинде — 20 рубль 30 көпеекке; үшкү 15 хүннерниинде — 20 рубль 50 көпеекке саткан турар. Тираж чоокшулаан түдүм-на облигацияның ортээ аар болур. Облигацияның бодунда айыткан ниити ортээн ёзугаар, 3 хуулуг чээшкининиң облигацияларын ажаалга кассалары садып алыр. 1966 чылда Кызыл хоорайның ажаалга кассалары 3 хуулуг чээшкининиң облигацияларын 100.000 ажыг рубльге саткан болгаш ойнаашкыннарның бүгү тиражтарынга 14.280 рубльди төлеп берген. Хамаатыдар, хостуу-биле саарлып, сайгарлып турар чээшкининиң облигацияларын садып алынар!

А. БЕЛОЗЕРОВА,
Төп ажаалга кассазының инспектору.

Аныяк чогаалчы Алдын-оол Даржаа «Эрниң эрези» деп романны чогаадып доозаан. Оон ийиги болгаш үшкү кезектеринде коммунист Печёнкиниң, комсомолчулар Мялювидова, Шүлүк, Бора сугларның ажыл-херектерин, бирги кезектеги билдингир Дандарның, Чорбаның, Сайлыктың амыдыралын көргүзеңер.

Улуг Октябрьның алдарлыг юбилейниже бараалгаткан романны соңгу, түңнел эгелерин номчукчуга соңуургаттывыс.

АЛДАН ЧЕДИГИ ЭГЕ

Обком секретары, карак шилдит, калбак арынныг кижи, дезек болгашла машинаны доктаадып ашкаар үнгеш, харны сүзүп, черинии хевир байдалын шинчилеп көргүлеп каап чораан. Артында сандайларда олургулаан Бегзи биле Печёнкин база-ла оон үлегерин эдерип, чылыг машинага чораан кидис идиктериниге харны чышындырып. Буттарын тепкен хевисти чиидиңээш дег оттуруп каапнар. Обком секретары чинге баштыг кара майыкталыпгыг, чинге хончулуг чүвүр кеткен, улгады берген хирезинде чииги сүргей кылаштаар.

— Аттыг-ла чүве-дир!—деп, обком секретары каттырымзаан. — Доо-ла дээрниң халазынган бээр көрүнерден, житер чартык шак иштинде дөрт трактор барааны көрдүм. Бистиң кан аъттарывыс-даа кежээ-ле-дир, чыраасала — «Волгалар», «Москвичилер», аар чүүк соөртүүр — тракторлар, чүүк машиналары, кандыызын канныг дээрил! Чаа үениң хөлгеэн ол-дур, чаа кижиниң эрези, омаа ол-дур.

Печёнкиниң сагыжынга Чорбаа ашак кирип келген. Обком секретары-даа, ол-даа чажыт, бир үениң улузу. Ынчалза-даа Чорбаа кижиниң эрезин эки аътта, эвер-чоналта деп коор, а обком секретары сайзырангай техниканы деп коор.

— Мен бичемде бо черниң оолдарын молдурга мунар, богба-чаваа өөредир чүве ийин—деп. Михаил Петрович сактып чугаалап, обком секретарының алын, алазының алын хүндүткеп адап чораан. — Ам ындыг эвес болга-ан! «Пионерская правданың» амгы номчукчулары чадаг-терге мунар, моторнкл өөренир апаргандыр!

— Уваа! Силерниң харынар чеже апарганыл, кырган?— деп баштактаны аарак айтыргаш, обком секретары ындынныг чазык каткызын каттырып, чүглү-ла берген. Оон соонда оожургап алгаш, Печёнкиниче кемзиниң көрбүшаан, тавзар, топтуг бадыткаан: — Силерниң оонар чөп. Кончуг-ла шын эскерип-тир силер. Чүгле чугаалаарынар алнын дынаарымга, бети дизе, түс хар харлаан кижи ышкаш болду.

— Мен ашактар-биле чугаалажып, дыл-домак өөренип чорүүр амытан боор мен—деп. Михаил Петрович тайылбырлаан. — Ынчангаш мээң домаам ындыг болган иргин.

Бегзи эпчоксүнүп. Михаил Петровичиниң шенээн бүдүү тыртышкан. Обком секретары Печёнкинче хая көрнүп келгеш, кезе көргеш, демгизи дег каттыра-ла берген:

— Ха-ха-ха! Мен баштактаның каарымга, оон аайын эдертирин ол бе? Азы ылап-ла ындыг чүве бе?

Ылап-ла ындыг кижи деп Бегзи бүзүретпеен.

— Бир эвес мен кижи аайы эдерип чорүүр болзумза, Бегзи, Дандар суглар-биле каш хөйжүларны мактап, бригада тургустунган деп бадыткаар ийик мен—деп. Печёнкин харыылаан.— Силер ам барып көре бээр силер ..

Обком секретары каттырымзаан:

— Көөр бис, көөр бис. Силер баштай көргүскеш, оон соонда чугаалаан болзуңарза, шүүт бүзүреңчиг болур ийик. Ынчалза-даа кадыкчыларның орнүн солуурга-даа, кадылганның түүн өскерилбес: баштай тайылбырлаңар, оон соонда көөр бис.

Чоокку аалга чедир обком секретары ийи-даа улаа доктаагаан. Ажылдакчыларга бүзүрээр, эки чүвени детким билир, ынчалза-даа чүвени болу караа-биле коруп чанчыккан дарга чүве-дир. Ол шеңне чечээниң чаагай чыдынга ынакшынкан чалыларданнаа артык таалап билир, оюн-тогласага хар-назының үттүптар, чүве биликээнде үйгүзүн улувас, кыналаан кызыл кижи чүве иргин.

— Эки бенер, дунналарым, акин!—деп, обком секретары ол чер улгузунун азыны-биле хөйжүларны мендилээн. — Хой сүрүг хүр туруиргн бе? Хомчар кайы одарлал?

Шактар обком секретарын шагаан тура-ла хүндүлээр, оон ачазы сүттга ол дарганың чүрүү бар турган. Шактар ону Кызылга база көрген. Дарганың суиган холун туптушаан, аймак-хөлээш, оон мендилии безин орта харылаваан. Хейде-ле хөлеп, кадайын көрүжү-биле далаштырып, одун-даа кывысканда чок, ыяжын эндере чарткылап олурган

— Хөлевейн көрүнер, дунналарым—деп, обком секретары эскери кончуг чугаалаан. — Бис чаа-ла чемненген улус бис. Соок шай бар болза, харын чартык-чартык аяктан четтиритпээл.

— Аалга киргенде аяк ызырбаска кайны боор, дарга—дээш, Бүске шөөлалан хүлүмзүрээш, ашаанын чарыткызын алгаш, отту кыпсыпкан.— Шай дорааң-ва хайны бээр.

Шактар ол аразында ашкаар үнгеш, бир-ле улуг таз шити эът, доңурган хан экеп, кадайының артынга салып каан.

— Кончуг-ла эки черде кыштагдыр бо—деп, обком секретары тааржынган.

Бегзи үжүр эдерип деткип каан. Обком секретары олче чиктии кончуг көрген. Бегзи бир-ле чүвени соглээр дээш, тап бергеш, соксап каан. Райком секретарының апчоксүнүп олурарын билгеш. Шактар мынча деп тайылбырлаан

—Бо мээң кырган ачамның кыштаа-дыр. Хүү чорааш, ачам сүт база маңаа кыштап чораан. Ам чүгле кажаалары өскерилген. Хой хой кирер кылып каан. Эки кыштаг бо.

— Ховунун чывары кончуг-дур!— деп, обком секретары уламчылаан.— Бир эвес аътты чорүүр болза, аалдың оңаанге киргелек чорда, чылышла дээр боор ийин. Мында дыка чыныг-дыр.

Бүске хажыызындан шынзыткан:

— Шынап-ла ындыг чер. Дыка ыжык. Бир кыжын мен маңаа «Беларусьтуң» сиген соөртүп кыштаан мен. Ховуга халдып олурарга, дыка соок, кабин ийиниден үүп олурар. Аал адаанза мыя бо довуңгүкке кижи изиргепип келир болгай.

Обком секретарының өскелин Печёнкиин кайтап олурган

— Одары-даа эки чер ыйнаан бе?—деп, обком секретары сонуургаан.

Шактар ам-на арны частып, согелекүеп олурупкан, сула-сула салып эгелээн.

—Одары дедгем-не чер. Маңаа беш чүс хой канчаар-даа оттаап кыштаар. Шаанда эвээш малдыг турда, аал артында чоогалаан сүт үнүп чыткан, чайын безин үш-дөрт ог чайлаар дижир чүве. Оон соонда колхотташкан, турум сууржаап,улус бээр көшпестээн. Таптай баазар мал чокка ол сүт бажын сиген дүй үнген, ол-ла хевээр бүткен, ам аваа-ла чоога, бүдүн чер апарган-дыр.

— Аныяк улуска, силерге ол өөредиглиг боош болур-дур—деп, обком секретары чугаанын үжүндан ызырты шаап алган. — Силерниң угаанынар аныяк, сагыыгыр, чаа-чаа чүүлдерни тып болур. А бир эвес чаа аргалар бодавас, чогаадыкчы болбас болза, ол аныяк угаанның ужукыдыынган чартталып, шаар дег, сүтта-даа эзилбес-хайылбас, дөгейленчек черлер тыптып, бүдүп, дугланып болур.

— Силер хойжу бригада дугайын айтыраынар ол бе?— деп. Бүске удур айтырган. — Бисти чемелээринер ол бе?

— Чаа, ындыг-даа хижик.

—Бис бүрүүлүг эвес бис. Кандыгаа херектиг ат чалап ыглып болбас. Бригада деп аттыг болур, а херек кырында биеэги-ле он шаа хойжу, ол-ла түс-түс кыштагларында. ол-ла тараның хевээр, алы-ла чангыс бригада болур. Ынчаар карак чагган херээ чү боор,

— А силер канчаар бодап турар силер?— Обком секретары хүлүмзүрээн. — Силерге маңаа хойжу бригада тургузар дээш. Москвадан техника экээр, радио, телевизор тургузуп бээр, газ база кыпсыптар, машина-техниканы делген бээр, кажаа-хорааны түдүп бээр, а силер бригада боюн чүүттаар мындыг ышкажыл?

Бүске чырыын чырган кыптаг:

— Бис ындыг негедге кылбаан бис, дарга... Харын Александр Ламаевич маңаа хонуп чыдырда, хойжу бригадалар дугайын чугаалап, биске чүге ындыг турүп болбазыл деп айтырыгны салган бис. Дарга оон сураан ыңнай салы-ла, чүвенин үжүрүп безин эки биилип албайн, райончө хораан-на медээ салган чораан... Бис мында бүдүү дыка белеткенип турар улус бис. Бригадага каттыжар хөнү чок хойжулар база бар. Оон ажыын бидбес-тир ийин. Кожа-хелбээ турар ийи-бир аал безин аразында дыка харылзаалыг, бот-болунга дузалыг болгай. А бригада... Ол дугайын улус дораан-на билип каар. Хой ажылын демнит, организастыг, әртем бүзүү-биле чорударынга эптиг, чангызы дээш харыысалгалыг болур...

— Охалай!

— Машина-техниканы ажыттаарды безин ажыктыг апаар. Анчы-анчы малчыннарның колхозу чангыс-даа болза, ажылы түс-түс боор-дур. Сарыг-оол суурлан дузалакчы кежүрүп алган болза, оон машиназы курут бады баар. А даартазында ол машина куруг үнүп келгеш. Бады сүтаан дүк балырар болгай. Ынчаарга бригада тургузуп алыр болза, ажыл-агыйы чангыс. бригадирге билдингир. ол кижи машинаны курут балырбас-даа. Моон соңгаарны байдалын бодаар болза, кедилиг херек бо. Бугун техника чедиишпес-тир, а соң-даарта хойжу бригадаларга трактороны безин түскайлап бээр апаар. Ынчан «Чорбаа-Доругуу аа», «Балчан-Шилгинин муң» ливес, а чеди дугаар «Беларусьтуң» алырын азы тос дугаар ДТ-ны бээрин чугаалажыр апаар болгай.

Аалчыларны Бүске баштай шайлаткан. Оон соонда ханын эскеш, эътеткеш, дагыы база сүскүн ханнып шайлаткан.

— Мен силерни бичии сургаар дээн кижи мен, аштар—деп, обком секретары билинген. — Ынчалза-даа силер холун часпайн турар-дыр силер. Хойжу бригаланы тургузары черле албан, оон чүрүмүн билип, мурнакчылардан өөренип алыры базала албан.

Обком секретары кандыг-даа болалды «чанагашка» салбас. Аңаа ол хой чижектерни чугаалап, мурнакчыларның дуржулгазын тайылбырлап, үениң сорулгазын, бүгү улустуң чүткүлүн, коддулуушкунун допчузу-биле тайылбырлап берген. Дарганың чугаазынга хөй-ле аттар, саннар, фактылар киргеп. ынчалза-даа олар скурганга чижектер эвес, харын чангыс аай тода болалды бадыткаан кыйгырыг дег кыска, допчу, тодаргай утка киргеп.

Бүске ол чугаанын үезинде амыдыралды, ажыл-агыйны бир янзы билгеп. Сактырга — «Беларусьтуң» кырынга олурупкаш, кончуг улуг делгем хөнүже үнүп алгаш, карак четпес талыгырга чедир кара довуракты аңдарып чораанзыг. Обком секретарының сөстери ол хире дээштиг болуп, угаан-бодалдың аз хире кончуг «күр делгемнерин» ажыдып, хойжуларның мурнунга ол хире өндүр-чаагай сорулганы айтып берген...

Обком секретары шайлаан, аяан кедээр салгаш, турүп келген. Узун эвес сынныг, тырын мага-боттуг, эрес-шоваалан кижи карааның шилин эткеш, чайлыңналыр баспышаан. өгдеп үнүпкеп. Оон чугаазын магадаан. амыдыралының хайнынга сеткили хайныккан кижилер оон соонда ыяш чокка эдерген. Амыдыралдың өндүр-улуг ужур-утказы болгаш эскет чок бөдүүн хевири ынчаар илерээн...

(Уланчылыг).

Спорт

МЕРГЕЖИЛДИГ СПОРТЧУ

Шеригиин Н кезээнің бирги черидээш бокс маргылдаазы болур деп чарлаа дыңналы бергеп. Тыва чурттуг оолдар көрүкчүлер залынын мурнуку олуттарын өске солдат өөрүлеп мурнай эдепкеп.

— Эжиниз канчаар ирги?—деп бодаа оларны хөлеедип турган.

Гранит Сонам-Байыр шеригже кыйыртка-ла чүгле үш ай болган. Келекке келгеш, бокс секциязынга фамилиязын баштай бижиткеп. Эдээн үе дургузунда белеткенгеш, ам маргылдаага киржирп ол.

Тыва чурттуг оол шериг албанныче келдиргеже, бокс секциязынга болгаш маргылдаазынга киржир хамаанчок, бокстуң хол хевеш бээнин кедип көрбээн. Сүрээделчиниң, девидеичиниң, харын мырыңай сезинчиин чүү дээр оны? Эдлчаан кажан-на келир ирги деп бодай бээрге, Граниттиң чүрээнин согары чанында кижилерге дыңналып турган ыяшаш болган.

— Чок, дүвүреп болбас, дүжүп бербейн тутчур херек—деп. Гранит бодун оожуктур чугаалаанын турда, оон адын адаптаан.

Граниттиң удурланыкчызы ийиги разрядтың боксёру болган. Гранит бокс секциязынга камгаланырынын болгаш халдаарының чамдык арга-дарын ыяк кылдыр өөренип алган.

Ужуражылганың баштайгы чартыы доозулган. Гранит сан талазы-биле оранчок аштырган. Кыска часпарда Гранит тулчуушкунуну уламчылаарын шинтипрлеп апкан — төрек талазының камгалалы ээзээш кижи чорду. Таарымчалыг үени манап турган, күштүг халдаашкынны кылгаш, арыг тиилээр херек— деп бодал ону хөлеедип келген.

Быжыг тура-соруктуг, аныяк спортчу солдаттың планы хөй барбаан. Ужуражылганың соөлгү минутазында тиилелгеш чедип алган.

Баштайгы тиилелгези дээш Гранит Сонам-Байырга чангыс чөр-чүрттүүт аш-өөрү болгаш оон көөнинің командирі байыр чедиргеп.

Маргылдаа үш хүн үргүлчүлээн. Баштайгы чедишкинге хей-аът киргеп оол кыпта-даа аштырбайн, бирги черни эзээн. Оон эгелээн Гранит Н шериг көөнинге биилингир спортчу апарган.

1964 чылдың эгезинде Гранит Сонам-Байыр полктуң бокс маргылдаазынга киришкеш, ол чиик денизинге өөрүшкүүт тиилелгеш чедип алган. Ол — полк чемпионду апарган. Ынчан Г. Сонам-Байырга бирги спортчу разрядты база тывыскан.

Полк мартылдаазынга тиилекчи болган соонда Граниттиң шериг көзектериниң спортчуларының чыныжыче чорудунгаа. Аңаа келирге дуржулгалыг тренерлер аар атлетикага белеткенирин сүмелээн. Шериг чанчылга дадыкпан, спортка улуг хандыкшылыг оол пташта көдүрүп эгелээн. Оны спорт мастери Е. Елин тренерлеп турган. Гранит үр болбаанда мергежилдиг пташтыг болуп бергеп.

1965 чылда ол баштай Ыраккы Чөөн чүктүң шериг округунга, оон соонда Чепсектиг Куштериин Рига хоорайга болган аар атлетика маргылдаазынга үшкү черлерни эзээн.

1966 чылда Гранит шериг албанындан халажырының будуүүзүнде аар атлетикага Примор крайның чемпионы болган.

Гранит Сонам-Байыр шеригден келирде ийи спорт хевириниге бирги разрядтыг чанып келген. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында радио болгаш телевидение комитединиң студиязынга операторлап ажылдай бергеп.

Декабрь 4. ВЛКСМ хооркомунуң шаңналы дээш хостуг хүреш маргылдаазы эгелээр деп турган. Гранит судыя коллегиязынга чеде бергеп чугаалаан.

— Мен хүрежин көрейн бе?

— Разрядың бар бе?—деп, кол судыя удур айтырган.

— Чок. Кажан-даа хүрешпээн мен. Аар атлетика биле бокска бирги разрядты кижи мен.

Хостуг хүрештиң арга-техниказын шингээдип албаан-даа болза, алыс күш талазы-биле сайзырангай, аныяк спортчу онаглары чиик ажыттурган. Ынчалза-даа ийиги черни эзээн. Ынчан Граниттиң хүрежирин хөй көрүкчүлер үнелээн.

Бо чылдың февраль айның эгезинде Тыва АССР-ниң бирги черидээш хостуг хүреш маргылдаазы аныяк хоорай Ак-Довуракка болган. Аңаа Гранит Сонам-Байыр республика чемпионду деп хүндүлүг атты чедип алган.

Гранит чүткүдүг, кызымак спортчу. Ол спорттуң хөй хевирлеринге хандыкшылдыг. Ынчангаш бедик мергежилдиг, спортчу чемпионнын кыска хуусаа дүргузунда чедип ап турар.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.
ЧУРУКТА: Г. Сонам-Байыр.

„Тыванын аныяктарынын“ шаңналы дээш

Бо солуунун шаңналы дээш бир чыл болгаш-ла ужуражып турар чанчыл болган шыдыраа маргылдаазы ам-даа үргүлчүлеиишаан турар. Бирги черни чогум кым алырыл дээрзин ам-даа шүүт чугаалаары берге.

Марттың 20-де, понедельникте, маргылдаанын оң үш дүтаар сазыы болган. Шыдыраа таблицазынга он ийи салыпта чедир чүгле чаңгыс санны кижир бижиткеп Май-оол Аракчаа, А. Кинаев биле ойнаан. Оюннуң орту үезинге чедир кайы-даа тала бот-боттарындан үлүг ылгал чок чорүп органнар. Ынчалза-даа ак тала бо удаала база-ла дүжүп берипкеп. М. Дамдынчап—Г. Коцев, В. Байкара—С. Монгуш, М. Өпей-оол—К. Ондар оларның салыглары көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара түдүп турган. Чүге ындыг болганыл? Бо шыдыраачылар үр, шыламчыг кылдыр кичээнгеш, боданып олурүп бербейн, удаадараа, улай-улай солуу көштерни кылгылап турганында деп кысказы-биле тайылбырлап болур. Шынавыла, үстүнде адаанывыс алды шыдыраачы салыглары ийи шак четпээнде-ле доозупкаанар. Түнелеп чүү болганыл? Коцев—Дамдынчапка, Монгуш—Байкарага. Ондар—Өпей-оолга дүжүп бээр ужурга таварышканнар.

Ам чүгле ийи шыдыраа хөлү артпан. Кымнарныл оң? Б. Карашпай—С. Хертек, Н. Чыргал-оол—М. Кенин-Лопсан оларның салыглары-дыр. Хүрешке-даа хоочун шогелерниң хүрежин көрүкчүлер аажок сонуургаар боор чүве болгай. Ынчангаш хамык көрүкчүлер хоочун шыдыраачылар Кенин-Лопсан биле Чыргал-оолдуң салынче чайгаар-ла чоокшулаан, сөөлзүредир мырыңай-ла долгандыр бүзээлей бердилер.

Салыг сөөлзүрей бергиже чедир-ле кайы-даа таланың күжү деп чорүп орган. Ынчалзажок Б. Карашпай чедир бодавайн баргап, улуг чазыг кылгаш, удурланыкчызынга дүжүп берипкеп.

Көрүкчүлерниң четтикпейн мапап турганы ийи хоочуунуң салыы доосту берген. Бо салыгда Кенин-Лопсан удуп алырының бүгү-ле аргалары бар турда-ла артык кештер кылып, аъзын чазыглар кылыпканындан. Чыргал-оолга дүжүп берген.

Оң үшкү салыгның сөөлүнде маргылдаа таблицазынга аң хөй саннарны бижиткеннер бо: Н. Чыргал-оол, В. Байкара олар 9.5—9.5. Кенин-Лопсан—8.5. К. Тугаржик—8 саннарлыг.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ.

ЛЕНИНГРАД. Ленинградта уруглар садының бичии чурукчулары бо чылын Римге болур уруглар чуруунун конкурузунга киржир. 60 чуруктар күүсеттинген.

ЧУРУКТА: Уруглар садының кижизидикчизи Лена Вишнякованың (он талазында) «Вьетнам тиилээр» деп чуруунун чанында.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Эмчиниң сүмези ИЕ БОЛУРУН КҮЗЕЗИҢЗЕ...

Уруг дүжүрүүшкүнү деп чүл, кижиниң калыкшылынга ол кандыг хоралыгыл, кандыг аарыглар үезинде уруг дүжүрүүшкүнүн (абортту) чорүүп болдурул дээн ышкаш база аңаа хамаарышкан өске-даа айтырыгларны дыка хөй кижилер билип алыксап чорүүр. Үк айтырыглар талалы-биле эң-не кол болгаш кыска тайылбырны бээрин орадаштым.

1956 чылдың октябрьда ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң үндүрген Чарлыында хереэжен кижи не болуруи болу шинтирээрин айыткан. Кажан хереэжен кижи саатганы бергеш, кандыг-бир чылдагаан-биле божуурун күзевейн барган таварылгада, эмчиге абортту кылдыртып болур. Бандыг-даа эмчи хереэжен кижиниң аборт кылдыртырын албадаар эргези чок.

Аборт дээрге саатганган соонда чеди айлынга чедир эмчиниң сүмезинбиле (иенин калынга онза айлылыг кандыг-бир аарыгның чылдагаганы-биле) азы не кижиниң күзелинбиле үш айлынга чедир эмнелге чериинге уруг дүжүртүрүн ынча дээр. Аборт үш янзы хевирлиг. Бирээде, кылымал аборт. Саатганганының соонда үш айлынга чедир не кижиниң күзелин бузугаар эмнелге чериинге арыг-шеверниин чүрүмнарын сагыш тургаш. эмчиниң киржилгези-биле уруг дүжүртүрүн кылымал аборт дээр. Кылымал аборт соонда уруг савазынга дегдирип аарыыр чорук болганчок-ла таваржыр. Уруг савазынга дегдириишкин, ылангыя бир дугаарында саатганган. уруг дүжүрткен аныяк иенин калынга кончуг хоралыг. Мынаыг таварылга чамдыкта ие болур аас-кежиннен кезээде чарлыр. бүгү назынында уруг бөжувайн баар чорукка чедирип болур. Баштай саатганган уруг дүжүртөкеш, бөжувайн барган. ынчалза-даа соөлүнде барып не болурун күзеп чорүүр хереэженнер. ылангыя бистиң консультациядга дуза алырыбиле үргулчу келир. Оларның күзелин боттандырып, эргежок чүгүлә дузаны чедирери эмчи-гинекологтарның ажылының база бир берге адыры. Чүгүлә хемчегларни ап. чогуур эмнелгени чорутса-даа, иенин чидирген аас-кежиниң эгидерн тергиин берге болгулаар.

Чамдык таварылгада ие кижи саатганы бергенде, эмчилер уруг дүжүртүрүн сүмелээр. Ол чүге ындыгыл? Чамдык нинти аарыглар: өкпе аарыы (туберкулёз). оон ангы-аңгы хевирлери. чүрек кеми (порок сердца), хан базылыкшыны, оон соөлгү чадазы. менингит дээн ышкаш аарыглар саатты чорүүр ейде иенин организминге багай салдарны чедирер болгаш божуур уеде иенин амытынына улуг айылыды чедирип болур. Ынчангаш айылдан чайлаар төлээде, ие кижиге аборт кылдыртырын эмчи сүмелээр.

Ийизе. чажыт (криминалдыг) аборт. Саатганганының соонда чеди айлынга чедир эмнелгеден ашкаар (бажынга) эмчи эвес кижилерниң дузазы-биле арыг-шеверниин чүрүмүн сагывайн уруг дүжүртүрүн криминалдыг аборт дээр. Ол. кижиниң калынга онза айылдыг. Чаңгыс чижектен көрээл. Ийи чыл мурнунза Кызылдың божуур бажыныиың гинекология салбырынга саатты хереэжен С-ти эккелген. Ол саатганган беш ай болганда. эмчи эвес кижиге уруг дүжүртүрүп орадашкан. Чажыт аборту кылып турар ийде хан токтуушкүнү эгелей берген. Иенин амы-тынынга өлүм ыяжаныл келген. С-ти ол-ла дораан гинекология салбырынга эккелгени ол. Салбырның ажылакчылары донорнуң ханын күтүшаан, бар-ла аргаларны шалыпкыны-биле ажыглаан. хан токтуушкүнүн соксадып. иенин амытының бир үзээ ынчаар камгалап азганнар.

Дараазында хүннерде хамааты С арыг-шеверниң чүрүмнерин барымдаалавайн. уруг дүжүртүрүн база катап орадашкан. Чажыт аборт үезинде микробтар уруг савазынче кирген. ону ыжылын эгелээн. Оон кожазында органнары (сыңый. дорт шөйүнүг болгаш өске-даа) база-ла дегдириишкинге таварышкан. Ол-ла микробтар хан дамырларынче кирген. сепсис (хан хораннаныышкыны) деп айылдыг аарыгны тывылдырган. Сепсис үезинде чүрек. өкпе. баар. бүүректер улуг өскерилгеге таваржыр. Оларның ажыл-чорудулгазы баксыраар. Оон түнелинде организминиң камгаланыр күштери сударап, аарыгга удурланыр аргазы чидип эгелээр. С-ти калыы хүнүнү-не баксырап орган. Бо удаала эмчилер болдунар-ла бүгү аргаларны хереглээн. Ынчалза-даа аныяк иенин амы-тынын камгалап шыдаваан.

Чажыт аборту кылып турар кижилер база оларның дузалакчыларын кем-херек үүлгедип. кижилерниң амы-тынынга хора чедирип турар. Ынчангаш оларга кеземче харыысалгазын онаап турар.

Үште. болу кылдынган аборт не кижиниң саатганганынын соонда. 7 айлынга чедир эмчиниң киржилгези чокка уругнуң болу дүже бээрин ынча дээн. Уругнуң болу дүже бээринин кол чылдагааннары болза, хереэжен кижиниң хөй удаа аборт кылдыртып чораанындан. чамдыкта аар ажыл кылганындан. брученллёзтан (мал аарыы). токсоплазмастан (ыттар. моортайлардан халдаар аарыг) аарып чораанындан болгаш чамдык иинти аарыглардан (чүрек кеминиин чамдык хевирлериниен) зараанындан болгулаар. Тывылган уруг болганчок-ла болу дүже бээр таварылгада уруг күзеп чорүүр хереэжен кижилер саатганганы эскерип каап. дораан-на хереэженнер эмчилеринге барып. чогуур шинчилгени эрте дээре эртер. Божуур талазы-биле арга-сүмени ап. уруг дүшпезя-биле профилактиктиг эмнелгени чорулары чугула.

Бир эвес түр үеде божувас деп болаар болза хереэжен кижи бүрүзү саатганмазы-биле эмчиниң сүмезин ей-шаанда ап. түскай аргаларны ажыглап болур. Ол талазы-биле хереэженнер эмчилери ажыктыг сүмени безиринге кажан-даа белеп.

Н. КЫЗЫЛ-ООЛ.
акушер-гинеколог.

1967 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 4-ТЕН 17-ГЕ ЧЕДИР хуусаанын иштинде республиканың мурнакчыларының Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга аңдар болдурган, келир-баар оруу-биле катай КЫЗЫЛ—ШУШЕНСКОЕ—АБАКАН—МОСКВА—ЛЕНИНГРАД маршруттуг Найыралдың демир оруу-биле турисчи ЭКСКУРСИЯНЫ ЧОРУДАРЫН ТЫВАНЫҢ ТУРИСТ ТАЛАЗЫБИЛЕ ОБЛАСТЬ ЧӨВҮЛЕЛИ ОРГАНИЗАСТАП ТУРАР. Путёвканың ортаа 165 рубль. Оон иштинде хүнде үш катап чемненнири. ынай-бээр чорууруңун орук шүүдели. культура-массалыг болгаш экскурсиялыг ажылдарының чарыгдаллары кирип турар.

Республиканың албан, будүрүлге черлериниден болгаш колхоз, совхозтардан ЧАГЫГЛАРНЫ. КОЛЛЕКТИВТИГ КЕРЭЭЛЕРНИ ХҮЛЭЭП АЛЫР.

Адаанда адрестен тайылбыр алыр: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың № 30, телефон 35-92.

ЧУУНДУ ТӨГЕР ОҢГАРЛАРНЫ БОЛГАШ БОКТУГ ӨСКЕ-ДАА ЧЕРЛЕРНИ ЧОГУУР ӨЙҮНДЕ АШТААР

Бокта, одекте, хирде халдавырлыг янзы-бүрү аарыгларнын: ижин тифинин, ижин аарыынын, паратифтин, ол ышкаш кыжаның болгаш өске-даа аарыгларның микробтары бар турар.

Хир довуракка сиңиикеш, кудуктарда болгаш хөөлбектерде сугларны хирлендирер. Довурак-биле хирленген суг массалыг аарыгны үндүрүп болур.

Арыгланыр бажыңнарның шалаазын хирлендирбенер. Идиктин дузаламчызы-биле халдавырлыг хир, чурттагга бажыңнга келгенде бажың иштин кургатта ширбиирге ол хир довурак-биле кады аъш-чемге, аяк-савага чыпшынар база кижиниң думчук үттерин, ластыг дамчыштыр кижиниң организминче кирип болур. Ол ышкаш бичии уруглар шала кырынга соөп, үнген чораан бодунуң аксынче халдавырны киирип болур.

Арыгланыр бажыңнарын шалаазын хирлендирбенер. Идиктин дузаламчызы-биле халдавырлыг хир, чурттагга бажыңнга келгенде бажың иштин кургатта ширбиирге ол хир довурак-биле кады аъш-чемге, аяк-савага чыпшынар база кижиниң думчук үттерин, ластыг дамчыштыр кижиниң организминче кирип болур. Ол ышкаш бичии уруглар шала кырынга соөп, үнген чораан бодунуң аксынче халдавырны киирип болур.

Арыгланыр бажыңнарның чаны болгаш кудумчу арыг-силиг болган түдүм-на халдавырлыг аарыглар эвээш болур.

Арыгланыр бажыңнарның шалаазын хирлендирбенер. Идиктин дузаламчызы-биле халдавырлыг хир, чурттагга бажыңнга келгенде бажың иштин кургатта ширбиирге ол хир довурак-биле кады аъш-чемге, аяк-савага чыпшынар база кижиниң думчук үттерин, ластыг дамчыштыр кижиниң организминче кирип болур. Ол ышкаш бичии уруглар шала кырынга соөп, үнген чораан бодунуң аксынче халдавырны киирип болур.

Арыгланыр бажыңнарның чаны болгаш кудумчу арыг-силиг болган түдүм-на халдавырлыг аарыглар эвээш болур.

Арыглаага болгаш корум-чурум дээш демисеңиннер!

Арыг-шевер—кадык чорүктүң үндезини.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

МАРТ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10. «Экии. Уруглар!» 2, «Кто придумал колесо» 12. 4. 6. 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Австралийжиниң кадайланыышкыны» 2.30. 4.30 «Стамбул казначейининң салгалы» 6.30. 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Биилиннес солдат чок» 11.30. «Оюу экн билир турган мен» 1.20. 5.10. 7.10. 9.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Баштайгы болчагаар» 3. 6.40. «Кара думаалай-биле шыптыныл алгаш» 4.50. 8.30 шактарда.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

редакциянын адрези:

Кызыл. Шетинкин—Кравченко кудумчузу. бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63. редакторнуң орлакчыларының 35-24. 25-38. хаарысалгалыг секретарының 23-35. партийжи аныырал килизининиң 23-54. агитацияга болгаш пропаганда килизининиң 37-13. колээ ажыл-агый килизининиң 21-47. үлетүүр килизининиң 22-64. чагаа. ажылчын болгаш колээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш аныырал килистериниң 21-27. ишгинги информация килизининиң 20—60. бухгалтерияның 31-75. корректорларның 27-41. Солуг келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниг Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга өргелелиниң типографиязы (Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу. 1).

ТС—00302.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чыхха үнелеэлеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1967 ч. МАРТ 24 ПЯТНИЦА № 70 (6707).

Өртээ 2 көп.

Чарыш кыптыккан

Бистиң улуг байырлалывыс — Совет эрге-чагырганың 50 чыл ою ук эрткен тудум-на улам чоокшулап ерар. Тываның амылчы чону уе байырлалга нуш-амылчы чедиишкинниг умуранып азаш, бүгү кушуун мөөнет, социалистиг чарыштың одуп улам ыыпсын турарлар.

«Ком-Тей» совхозтуң амыл-ишчилери он чарыштың мурнуку одуруун эдээш база-na кушеннишкинниг амыдап турар. Совхозтуң малчынары чылдың эрткен үезинде эки ажылдаан. Ынчангаш ком-тейжилер бо чылдың бирги кварталында 2 тонна ъътти нурунеге дужаар планныг турзажок, оны 30 тонна ныдыр ыракта ажыр күүседип. Думаатты-нган ъътти 10 тонназы нуш ъъди. Совхозтуң саанчыларының кызыыан амыдының түнелинде сүт планы база күүседиттинген.

РЕСПУБЛИКА

ТИПОГРАФИЯЗЫНДА

Шилчиир выпелди алган

Коммунистиг куш-ажыдың будуруглеги деп атты бир дугаарында алган республика типографиязының коллективи Совет эрге-чагырганың чартык чус чыл байырлалынга үткүштур цехтер, бригадалар аразынга социалистиг чарыштың калбартып, ай сайында оон түнелиш үмдуруп, мурнакчыларны тодарадып турар.

Юбилейлиг чылдың баштайгы ийи айының түнелинде линотип цехи кежиг чедиишкинниг болган. Бистиң ажылчыннары январь, февраль айларның будуруглеге планның 113—115 хуу күүседиттеккер.

Мария Савгаринің удуртқан бригадазы эрткен айда планның 116 хуу күүседиттеп, бригадалар аразында социалистиг чарыштың бирги одурун ээлээш, шилчиир выпелди чедип алган. Ол бригада ол март айның будуруглеге планның ажыр күүседир дээш кызыыан ажылдап турар.

• • •

Парлакчыларда

Республика типографиязының парлаар цеги будуруглеге онаалдазын бедик шынарлыг күүседир дээш цехтиң аңгы-аңгы бригадаларының аразынга социалистиг чарышты калбартнан. Шудургу ажылдазының түнелинде цех февральдың амыл улуун эки түнелдиг күүседиттен.

Бригадалар аразынга калбарган чарышна чаа болуп эрткен сөңгулдага бадылаттнан Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутадызы М. Михалеванның удуртканы бригада эки ээзее түнелди чедип алган, тимекчи болган.

Бригаданың парлакчыларындан бригадир М. Михалева ажыл планын—126 хуу, парлакчы А. Пономарева—115 хуу күүседиттеккер.

Бригада бо хүннерде мартның будуруглеге плазның болгаш чылдың баштайгы кварталының программазын бедик коргузуглуг күүседир дээш кызыыан ажылдап турар.

С. ОЮН.

Ажыглалда киргён

«Тыва даг-дүгү» тудуг аргелелиниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары юбилейлиг чылдың күүрүе планында көрдүгеп тудугларның база бир улуг объектизин болуп автогаражтың тудуун доосказ, ажыглалда киргеп. Гаражты транспорт цехиниң контора ажылдакчыларының болгаш механизаторларның ажылдазарынга бүгү талазы-биле таарымчалыг кылдыр тутқан.

Гаражтың бир талазында транспорт цехиниң контора ажылдакчыларының кабинеттерин, кызыл булуңну болгаш буфет турар ээлдин кылган. Ийиги каъдында эр, херээжен ажылчыннар чунар, доктаамал ажылдаар дүштар бар.

Гаражка хары үезе 30 ажыт автомашина киред. Гаражты чүгле автомашиналар тургузарынга эвес, а янзы-бүрү маркалыг машина-техниканың сеңгелгезин чорударынга таарыштыр кылган.

Мынчангаш гараж бо үениң ставокгары болган дериглери-бе ле хандыртынган. Адаа сеңгелге электри-биле дүнзаалаар, мотор сеңгээр болгаш механика цехтери ажылдаар. Арыглаар фабриканың планныг онаалдазының күүселдези бирги ээлчегде транспорт цехинден хамаажыр болганда, ажыглалда киргеп чаа гаражтың коллективи Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга алдар болдурган социалистиг чарышка киржип, үүлээлгезин күүседир дээш ажылдакчылар уламна соруктуг ажылдап киришкеннер.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Ажыглалга кирер

Ак-Довурак хөөрайның эрги электростанциязын улгаттырар ажыл ам чоруп турар. Электростанцияның эрги бажының алгыткан, адаа дөрт дизельди тургузар. Тудуг ажылы ам колдуунда доозулган.

№ 4 тудуг участогунуң Юрий Семановка удуртқан комплексилиг тудуг бригадазы электростанцияның бажының тудуп доосказ, иштин арыглап, шеверлел ажылын кызып турар. Дөрт чаа дизельди ында тургузуп эгелзен. Электростанцин май айда ажыглалга кирер.

ЧАСКЫ ХӨВҮ АЖЫЛДАРЫНГА УТКУШТУР

В. Н. ФИЛИППОВ, СЭКП обкомунуң ийиги секретары

Бистиң коъзаның ажыл-ишчилериниң Совет күрүненин 50 чыл ооңга алдар болдурган социалистиг чарыжы чангыс улуг күзел-биле—бүгү улустуң байырлалы чаа-чаа челиишкиннерни үүкүүр. Төрээн чуртка улам-на хөй продукгуларны бээр деп болгал-биле сиңиишкен. Үүлээлгелерни күүселир дээш ленинизге чүгүлеп уе—часкы тарыга болур.

Тыва АССР-ниң хөй-хөй колхозчулары, совхозтар ажылчынары, түскай эртемниглери болгаш ажыл-агыйлар удуртукчулары дүжүттүп быжыг суурун тургузар дээш ам-на кызымак ажылдап турарлар. Бии-Хем районунуң «Кызыл тараачын». Тандының «Революциянын чалбыжы» болгаш Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозунуң ажыл-агый артельдериниң колхозчулары үрезин арыглаарынга үлегерин көргүзүп турар. Ол ажыл-агыйларга үрезиннер 100 хуу кондициялыг, оларны I болгаш II классгарга чедирген.

«Межегей», «Тинделге», «Ком-Тей» совхозтарда, түрүлгә станциязында болгаш чамдык өске-даа ажыл-агыйларда бо талазы-биле байдал база эки. Оон-биле кады бо хүннерге чедир Таңды, Бии-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарның совхозтары болгаш колхозтары трактолар сеңгелгезин доосказ, Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары колдуунда ловзуп турар.

Чөөн-Хемчиктин Ленин аттыг, Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозтары болгаш «Чыраа-Бажы», «Барлык» совхозтар часкы суггарылганы чорудар талазы-биле амдан эгелеп улуг сагышты сала бергенин айтыр херек.

Ындыг болзажок, нинтээ-биле алырга, республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында часкы хөвү ажылдарынга белеткелде четпестер ам-даа хөй. Чамдык ажыл-агыйларда тараа культураларының үрезини челиишпес. Чижээ, «Тээли», «Шекпээр», «Найырал» болгаш «Улуг-Хая» совхозтарның үрезиниинии 80-ден 90 чедир хуузу бар, оон-биле кады үрезин фондузун четчелештирип алыр талазы-биле бар аргаларын олар кошкак ажыглап турар.

Бай-Тайга, Өвүр, Улуг-Хем, Каа-Хем болгаш Эрзин районнарның хөй-хөй колхозтар, совхозтарында үрезиннер арыглашкынын, боттарының үрезиннерин кондициязынга чедирерин багай организастаан. Бо талазы-биле хожуузар чорук болза, эрткен чылын чамдык ажыл-агыйларга болганы шыкаан, кондиция чок үрезиннер чажарынга чедирип болур. Ылангыя 1965 чылда үрезинниң 27 хуузун, а эрткен чылын—30 хуузун кондиция чокка чашкан турган болгай.

Тараа үүлээп алыр пунктулардан үрезин солуп алыр ажыл коңчуг ооҗум чоруп турар. Марттың 20-де алынган мөлөө ёзугаар алырга, солуурунга ылгаан 1730 тонна үрезинниң чүгле 445 тонназын амга чедир арыглаан. Ынчаарга Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары үрезин солуп алырынче шуут киргээн. Бо талазынга байдалды эң чоокку уе иштинде эдип алыры эргежок чүгүлеп.

Часкы тарылганы агротехниктиг доктуг хуусаалында, эки шынарлыг кылдыр чорудары техниканы кайы хире ыыдылдыг белеткээнинден, ону кайы хире бүгүдүүнчүлүг ажыглаарындан хамаарыжыр. Оон-биле чергелештир техника сеңгелгези дээрге үлүг харыысалгалыг болгаш үлүг күш үнер ажыл дээрнин утпас херек. Ол болза колхозтарның болгаш совхозтарның механизаторларыныи, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының ажыллакчыларының бүгү күштерни мобилизастаарын негээр.

Ындыг турбуже, март 20-де байзал-биле алырга, республиканың чүс хире трактор ам-даа сеңгелгеммээн. Барыын-Хемчик районда трактолрының 20 хуузу, Улуг-Хемде—8 болгаш Каа-Хемде—4 хуузу сеңгелгеммээн. Чамдык районнарда көдөө ажыл-агый машиналарының сеңгелгези улам дора. Элээн хөй колхозтарда болгаш совхозтарда хөй санныг ангазыннар, селяколар, культиваторлар ажылдазарынга белеп эвес тургулаар.

Мынчангаш апрельнин 1-ге чедир көдөө ажыл-агый техниказынга хамаарышкан бүгү чүүлдерни бүрүнү-биле сеңгеп доосказ турар кылдыр, ажыл-агыйларның удуртукчулары, түскай эртемнигдер болгаш механизаторлар ынчаар ажылдаар ужурлуг. Сеңгеттинген турган трактолрларны чамдык кезиин ажыл-агыйларның иштики херегледелеринге база ажыглап турган болгай дээрнин база болдаар, ынчангаш оларда бо аразынга элээн азы үредиг берген чүүлдер база турган болур, ындыг болганда, оларны база катап хынап, чогуур техниктиг ажаалаларны чорудар болза эки

Черни изий демектээр маркёрлер дугайында сагыш салза чогуур, чүге дээрге, чылдың-на барык колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге ёзугаар маркёрларның чогу-биле чажыышкын үезинде тарылга агрегаттары оргалар артырып каар таварылгалар хөй, ынчангаш хөй черлерге үрезин чаштынмайн барып, оорган тараа культураларының дүжүүт күүлүзаар. Моон ужурунда тарылгага агрегат бүрүзү түскай маркёр-биле хандыртынган турар ужурлуг, оларны ажыл-агыйзарның-даа «Сельхозтехниканың»-даа мастерскаяларынга белеткеп болур. Техниканың часкы хөвү ажылдарынга кайы хире белеткеттингенин көөр болгаш хүүлээп алырының комиссиялары маркёрлериин бар-чогунче кичээнгейни салыр ужурлуг.

Тараа будуперин ковудедиргиге чугула курлавыр—органиктиг болгаш минералдыг чемиштиидилерни шын ажыглаары болур. 1967 чылдың дүжүүнге хамаарыштыр шөлдерже 98,5 мун тонна органиктиг чемиштиидилге төкүүнген, ол болза чазын чажар тарылганың бир гектарынга 3 центнер онаажыр-дыр—ынчангаш бо ковчуг эвээш. Херек кырында ону бис кызыгаар чокка төп болур бис, ынчалза-даа чамдык удуртукчулар, харын-даа түскай эртемнигдер безин бо херектн чедир үнелевейн турар чүүл бар, чүгле бо чылдагаан-биле шөлдерге ириилдер төгер ажылды организастаавайн турарлыр. Бо талазы-биле «Тээли», «Барлык» болгаш «Шекпээр» совхозтарда онза багай, оларда шөлдерге ириилдер төгериниң планы чүгле 18 хуу күүсеттингеп. Өске-даа ажыл-агыйларда бо хемчегге онаалтыр байдал дээрге эвес болуп турар.

Часкы хөвү ажылдары эгелээринге чедир ээзээ ге арткан, моон ужурунда органиктиг чемиштиидилерни шөлге төгерин доп-дораан шапкынчылар херек, ылап-да ириилдин төгерин организастаар, чүге дээрге, ону бо чылдың дүжүүнге-ле ажыглап болур болгай.

Суггаттыг чер ажылының ужур-дузалы бистиң республикага улуг. Алдынган социалистиг үүлээлгелерни ёзугаар алырга, бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс тарылга мурнунуң болгаш вегетативтиг суггарылганы 35 мун гектарга чорудар ужурлуг. Ынчангаш суггаттыг бүгү чергерге гектардан-на 14 центнер тарааны алыр. Суггаттыг чер ажылын эки чорудар болза, бо сорулга-чугаажок күүсеттинер. Колхозтар болгаш совхозтар амдан-на суггарыкчыларны шилиир, оларны эргежок чугула дериглелер-биле хандырар ажаар. Суггарылганы культурлуг, мурнакчы арга-биле чорудар, ол чүгүдээрге ону дилиидектер болгаш амазын ядынин азйы-биле чорудары болур, маңаа техника болгаш өске-даа материалдыг курлавырлар талазы-биле хергелеэзин баш бүргүнгаар санаар алыр.

Шын суггарылгалыг чер ажылын чорударынга суггарылга системазының талазы-биле эргежелиин Мелиорация болгаш сүт ажыл-агый министерствозу улуг рольду ойнаар. Ынчаарга ажылдың кол чүүлдери ажаа онаажы бээр болгай, ол чүгүдээрге: бүгаларны ажыглаары болгаш эдерп, сугнун таарымчалыг агарын хандырары, суггарылга ажылын мергежилиг удуртуру-дур. Маңаа механизаторларның дүржүлгалыг кадрларын чөп шилиирп, трактор бүрүзү ийи эдлегге ажыларын чедип алыры чугула.

Хөвү турлагларын баш бүргүнгаар дериири—часкы хөвү ажылдарының чедиишкинниг болуруп хандырар бир чугула хемчет. Бо талазы-биле хамыктың мурнунда ниити чүрттелга чергерин эки сеңгээр, механизаторларны четчер санныг орун-дажек-биле хандырар, оларның чеменилгезин үлетериг организзастаар херек.

Тарылгага белеткелин бүгү ажылдарын бирги ээлчегде көдөө ажыл-агыйның түскай эртемнигдери, көдөө ажыл-агыйның районнарда будуруглег эргелелдерни үглап шиглээр, бо талазы-биле чогуур хыналзаларны чорудар апаар дээрэи билдингир. Маңаа холбаштыр технологтуг карталар чогаалыгаазын база катап эдс көргүзээр, чүге дээрге аңаа үндезилээш, көдөө ажыл-агый культураларын ажылдап кылырының мурнакчы аргаларын хандырар болгай.

Эки сумележин алыр, часкы тарылганы чорударының болгаш чайты ажаалганын талазы-биле чижек сумелерни ажылдап кылыш алыры-биле доналар аймының чөвүлел хураларын чорудары чугула хевирлиг, аңаа ажыл-агыйлар удуртукчуларын, түскай эртемнигдерни, дүржүлгалыг механизаторларны болгаш чер ажылдакчыларын келдирер.

Бо хүннерде көдөө коммунистерниң мурнуна сагыш салыр чүүлдер хөй. Олар болза бедик дүжүт дээш демисеглин мурнуку одурунга турарлар болгай. Партия райкомнары, колхозтарда болгаш совхозтарда партконтор часкы хөвү ажылдарының үезинде масса-политиктиг ажылды бедик деңнелге тургузар апаар, ынчангаш ажылга күш-ажылдың сагылга-чурумунун бедик болурун хандырар. Ажыл-агый бүргүзү бедик дүжүтү алган турарын хандырар, гектар бүрүзүнге онаалтыр эң-не дөй дүжүтү алыр дээш демисел — партия организацияларының бо хүннерде зайынчы соруазын 66-тур.

Бо айытынган хемчегларни амыдырапга боттандырып тургаш, юбилейлиг бо чылга бедик дүжүтү алырын бистиң республиканың ажыл-ишчилери хандырып шыдаар.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ЧАЗЫ

СЭКП ТК-ның, ССРЗ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «Будуруглегелерниң, албан черлериниң болгаш организациялариың ажылчыкнарын болгаш албан-хаанчыларын ийи дыштанып хүнүүт, беш ажыл хүнүүт неделяже шилчидир дугайында» докгаалын Тураның амыдыралхандырылга комбинадының коллективи улуг ооруушу-биле утнуп, ханызы-биле танышкан.

Коллективти ийи дыштанып хүнүүт, беш ажыл хүнүүт неделяже шилчидип болурунуң аргалары болгаш курлавырлары бар. Ону боттандырарынга белеткел ажылдарын ында чорудуп эгелээн.

Бо чуруукту комбинаттың даараныпга мастерскаязының даараныкчылары докгаал-биле танышып, боттарының моон сөңгээр манчаар ажылдаар талазы-биле күзел, бодалдарын илередип турар уеде бистиң фотокорреспондентивис С. Феоктистов тырттырган.

ХАДЫНЫҢ ШОЛБАННАРЫНДА

Одарладыышкынны шын чорудары, суггадын дудатпазы, корженин чогуур уеде хооруп нургаглазоры, аарыгдан камгалаары, кышкы уеде чем курлавырларын үзүктелдирбези дээш кадарчы нижиге кандыт бергедээшкиннер турбас дээр. Кел-ла чүвө бо бүгү негелдемерниң чаңгызын-даа нагбайн, малды кадагалаарга чедиишкинге көөп болур дээрэн хөйге биледингир.

Бии-Хемниң «Хадың» пряхозунуң мал ажылдакчыларындан ынаыгларны хөйну адап болур.

«Теп сүт-бараан фермазында чаш бызааларның иштн аарып өтпеттээр, чаш мал хөрамчага таваржып турар чүвө бар болганда, моон сөңгээр төрүүр инектерни Орзан деп черге түскай үзүп кадарга кандыг чүвөл» деп саналды теп сүт-бараан фермазының коллективиниң хураалынга киргеш, коммунист эш Дамдың-оол үскен инектерни бөлү кадарар бөөп хүүлээп алган. Инек өөлдээшкыны шээр малдыы-биле бир домей болганда, инектер дүннүң караңгызында, черниң черинге-даа төрүптүп болур. Борта кадарчы кижи чүү хире серемчилеп болдур, түңнел база ол хире болур. Коммунист Дамдың-оол төрээн 12 инээнин бызааларын бүрүн камгалап алган. Дүржүлгалыг кадарчы көл кичээнгейин инектериң күшү суларай бербейинче угландырып, одарладыышкынны, тургузу азыралды таарыштыр чорудуп турар. Ам ооң недакында инек өөлдээшкыны үргүлчүлевишаан.

Каъы-Хөл деп черде аныяк инектер кадарып турар И. Биче-оол Дамдың-оолдан калбайн турар. Ооң недакындан база 12 инек төрээн, бызаалары менди. Бо кадарчының ажылында бир эзээгай чүвө болза, ол кыштаг одарларын эзлечештир ажыглап тургаш, казыраларының күжүн суларатпаан. Чоокта чаа болган деңзилээшкинде ооң төрүвес чамдык аныяк казыралары хонукта 300 грамм чедир немелде деңзинни алган болганнар.

Даанган ажылынга бедик харыысалгалыг, инитининг хөрээ дээш сагыжы доспес. Бо бодүүн кижилер чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап ап, малчынныәрның түңнел хуралдарынга көрүнүп чылыг сөстерин дыңнавышаан, боттарының арга-дүржүлгазының дүгайын асказерге иүзелдин-биле чугаалап берип турар. Мунакчыларга юбилейлиг чылды улам бедик коргузуглерниг доозарын нүзел казары көрүнчүт.

С. СЕДИЙ-ООЛ.

Чаңгыс хүнде

Шемиде Шеңнелиг-Арыгның иштн эрткен-дыштанып хүнде дика хөлээзиниг болган. Хирээ, балдының даазы, оларны түткан кижилерниң ыыт-шимээни кайы мраква чаңгылаакын турган. Ол болза Чөөн-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң кежигүннериниң организастаан улуг шеви-дир. Шеви белеткээринде ол шевимге 214 кижи киришкен.

Шеми школазынга келир көредилге чылында 450 кибометр мяш хереглеттинип турар. Шефке киришкен кижилерниң чаңгыс хүн иштинде белеткээн мяжы 555 кубометр болган. Шефчилерниң иштинден колхозтуң № 1 комплексилиг бригадазының ишчилери 170 кубометр оттуларын мяшты хап тургузар хүлээлгеш алгаш, ону 221 кубометрге чедирген. Белеткеттингеп мяштың 132 кубометри школа девискээринде дүжүрттүнген.

Хадың-Аксының, Даштыг-Тейниң сүт-бараан фермаларының база көдөө Советтиң коллективтери эки ажылдааннар. Чадаанаанын мяш ажыл-агый черинин ажылчыннары Ооржак Көгел биле Григорий Пирогов колхозчуларга дузалажып чеде бергаш, 500 бөс мяшты моторлуг хирээ-биле ужурганнар.

СҮТНҮ — КЫШТАГЛАРЖЕ

Чаз ам, чер болганда ышкаш. Барыын-Хемчик районнуң девискээринде база-ла эгелээн. Колхозтарның болгаш совхозтарның кыштагларында хар чүге болганындан малдың суггадынче киргээгейни үглалырбас аргажок апарган. Ылангыя ам малдың ыыс-ыыт болдаанынын түлүктеп, бештай төрүттүнген хураганнар, бызаалар чемге кире бергеде, оларның чемгерилгезин, суггарылганын ой-шаалда шын организастаары чугула айтырыг.

Ынчангаш ажыл-агыйлар малчынарның ноданнарынга сүт чедирер ажылды организастаар турар. Колхоз, совхозтарда 15 машина сүтнү кыштагларже чедирип турер.

„Космос-150“ ужудуушкунда

Черниң «Космос—150» хаар кылымал спутнигиниң эдлегелиг салып ундурүүшкүнүн 1967 чылдың март 22-де Совет Эвилелинге боттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТАның чарлаан программазынга дүүшүүр космос делгемин шинчилээр чоруктарны үргүлчүлээр сорулгалыг эртем аппаратуразын ол спутникте тургускан.

Эртем аппаратуразындан аңгыда, ол спутникте: мезгериштин 19,995 частотазынга ажыллаар радио-замчылыкчы, орбитанын элементилерин ылап хемчээр радио-система, приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылының дугайында сан-мелээлерни Черже замчылып баар радио-телеметриктиг система бар.

Спутникте тургускан аппаратура ой-тавында ажылдап чоруур.

Таарыштырылга-саналга төөв баап турар информацияны сайгарып, таарыштыр ажылдап турар.

ВЛКСМ ТК-га ужуражыышкыннар

Ленинчи комсомолдуң онаалгаларын күүсеттиниинин дугайында тиилелгенин ийи рапорту март 22-де ВЛКСМ Төп Комитединге чангыланып турган. Москванын Бауман аттыг техниктиг дээди училищезинин кижизиткенчери — эң-не ажаалгыр, шыдамык беш хаакчылар Москванын болгаш Скандинав курунелериниң найысылалдарының аразынга маршруттуу боттарының дүрген эрткенинин дугайын илеткеп. Комсомолчу спортчулар Скандинавиянын аныяктары-биле сеткил өөрүнүүр ужуражыышкыннарының дугайын, Тамперде болгаш Стокгольмда ленинчи черлерге чоранының дугайын чугаалаан.

Кайгамчык ыракшыл чарыштыг маадырларына байыр чедирбишаан, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары С. Павлов хаакчыларның эрткен 2200 километр орук үүлге эрес-маадырлыг чоруктуң оруу эвес, харын Совет Эвилелиниң, Финляндияның, Швецияның болгаш Норвегияның улустарының найыралының оруу апарган деп демдеглээн. Хаактан ол ырак эртпишкинин Улуг Октябрьның 50 чылынга турасхаткаан.

• • •

Макат-Маатышлак аразының хемир оруунуң мурнакчы 50 тудугжулары оъ-ла хүн ВЛКСМ ТК-га келген. Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудугжуң демгез-биле, эң-не нарын байзалдыг черлерде туттуп-тургап 750 ажыт километр ол орукту «Амыдыралдың оруу» деп адаан. Ол орук Маатышлак чартык ортулукчүүл нефть-байлактарынга чедире бээр. ВЛКСМ ТК-ның секретары А. Везиров аныяк тудугжуларга ВЛКСМ ТК-ның Хүндүлел бижиктерин тывыскан. Партияның, чонунун комсомолдуң чаа-чаа даалгаларын күүседиринге белеиин чаа тудугнун гвардейжилери дөңгүргаглаан.

(СЭТА).

СЭТА-ның дыңнадыы

„Космос-150“ ужудуушкунда

Черниң «Космос—150» хаар кылымал спутнигиниң эдлегелиг салып ундурүүшкүнүн 1967 чылдың март 22-де Совет Эвилелинге боттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТАның чарлаан программазынга дүүшүүр космос делгемин шинчилээр чоруктарны үргүлчүлээр сорулгалыг эртем аппаратуразын ол спутникте тургускан.

Эртем аппаратуразындан аңгыда, ол спутникте: мезгериштин 19,995 частотазынга ажыллаар радио-замчылыкчы, орбитанын элементилерин ылап хемчээр радио-система, приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылының дугайында сан-мелээлерни Черже замчылып баар радио-телеметриктиг система бар.

Спутникте тургускан аппаратура ой-тавында ажылдап чоруур.

Таарыштырылга-саналга төөв баап турар информацияны сайгарып, таарыштыр ажылдап турар.

АЖЫЛ-ИШЧИ БЕШ ХҮН

(„Правданын“ мурнуку чүүлү)

Ийи дыштаныр хүннүг беш ажыл хүннүг неделяже бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организациялардың ажылчыннарын база албан-хаанчыларын шилчидер дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң докпаалы, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ол айтырыг галазы-биле Чарлыы чоокта чаа «Правдада» парлаттынган болгай. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга чедир чурттуң бүгү-ле күрүне, кооператив болгаш ниитилел бүдүрүлгелерин, албан черлерин болгаш организацияларны ажылдаарының чаа чурумунче бир десни колдуунда шилчиткен турар.

Бо чугула хемчегни партияның XXIII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр чорудуп турар болгаш бистиң ниитилелливиске кайгамчык улуг социал ужур-дузалыг. Ийи дыштаныр хүннүг беш ажыл хүннүг неделяны нүштүг болдуруп чорудары — чонның чаагай чоруунуң дугайында партияның докпаамаа сагыш салыышкынының база бир херечизи-дир. Ажылдаарының ындыг чурумү ажылчы чоннарның дыштанылгазын эки организастаар, совет кижилерниң мергежилин болгаш культурлуг деңнелин улам ыңай өстүрериниң аргаларын улам калбартыр арганы бээр.

Ажыл неделязының үргүлчүлелин шуут кызырбайн, чаа графикче шилчиишкин ажыл шагындан дашкаар үениң амгы фондузунуң социал талазы-биле ажыктыг болур чоруун дыка улгаттырар. Саналгаларның болгаш практиктиг дүрмүлгеның мөргүзүп турарын ёзугаар алырга, бүдүрүлге-биле холбаалыг үе-шактыг беш хүн ажылдаары дыка кызырар: алды ажыл хүнүнүң орнунга беш ажыл хүнү ажылдап турар кижи бүрүзүнге онааштыр алырга ортумаа-биле хүн бүрү бир-ийи шакты намнап алыр арганы бээр, мурнунда ол шактар ажылдап баарынга база дедир чанарда орукка, эзлчегни хүлээп алырынга болгаш дужаарынга база оон-даа өскеларге үнүп турган болгай. Чыл дургузунда ол дээрге ажылчын кижиниң хостуг үе-шагын 70—80 шак улгаттырыптар, азы ол болза 8—10 немелде дыштаныр хүннерни тургусканыңга дең болур ышнажыл.

Ажыл неделязының чурумун эде тургузары оон-биле кады күш-ажылды эки организастаарынга, бүдүрүлгениң кол фондуларын эки ажыглаарынга, одаар чүүл болгаш электроэнергия чарыгдаалын кызырарынга таарымчалыг эргаларны ажыдып турар. Ол чүл дээрге бүдүрүлгениң ажыктыг болур чоруун бедидерингге, беш чылдың онаалгаларын чедиишкинниг күүседиринге, чонның амыдыралын улам ыңай экижидерингге улам-на таарышкан байдалдарны тургузар дээнн ол-дур.

Ажылдаарының чаа чурумун күштүг болдуруп чорударының мурнунда ону практикага ыяк хынап көрген. Ол хыналда каш чылдар мурнунда эгелээн болгаш чоорту калбарып келген. Беш ажыл хүннүг неделяже ам безин барык ийи миллион ажылчы чонкар шилчээн. Оон маргыш чок артык күштерлиин практика бүзүредир бадыткаан.

Беш ажыл хүннүг неделяже шилчиишкин үндезилеядиг белеткелди негээри билдингир. Ол белеткел чогум чүү болурул ынчаш? Чижээлээрге, Москвамың «Борец» заводунга эске заводтарның дүрмүлгазын көренириңден эгелээш, бодунга анкеталыг санал алыышкынын чоруткан, ол чорук хүннүң эки чурумун шилип алырынга, столоваяның, уруглар садтарының болгаш яслилериниң ажылдаар таарымчалыг шактарын доктаадын алырынга дузалаан. Оон соонда бүдүрүлгени сайзырангаймыдар талазы-биле бир деминг хөй хемчегларни боттандырып, бедик бүдүрүмчүлүг ажылдаарынга таарышкан байдалдарны ажылчыннарга тургузуп берген. Ол бүгү болза чаа графикти онза бергедээшкиннер чонка чорудар арганы берген. Ам беш хүннүг ажыл неделязының дургузунда «Борец» завод мурнунда алды хүннүг ажыл неделязының үезинде турганындан хөй продукцияны бүдүрүп турар. Бүгү экономиктиг көргүзүглер экижээн. Январь-февраль дургузунда күш-ажылдың бүдүрүмчүлүү эртекен чылдың ол үезинде турганыңга деңнээргө 11 хуу өскен. Бо завод планнаашкының чаа системазын ёзугаар ажылдап турар, ынчангаш ол ийи хемчегларга — реформа-даа, беш хүн-даа — бот-бодун немей долдурбушаан, бүдүрүлгениң экономиказын быыглаарынга идиг берип турар.

Ажылчын-тараачының эрге-чагыргазын чаалап алыр болгаш бызыдар, бүдүрүлгениң чепсектеринге ниитиниң өнчүзүн чоннуң чаагай амыдыралын болгаш культурлуг деңнелии ёзулуг бедидерииң эргежыктарынга тургузар база көвүдедир дээн ышкаш Октябрьның ээ чүгула идеяларын ССРЭ-де, делегейниң социалистиг системазының өске-даа чурттарында амыдыралда боттандырган. Социалистиг бүдүрүлге харылзааларынга үндезилээш, ам үеде социализмниң ыңай-бүрү чурттарында оларның национал орулгазы 77-деп 100 хуу чедир тургустунуп турар.

Совет Эвилели коммунизм тургузуушкунуң калбартып чорударын боттандырып турар, а элээн каш өске ақы-дуңма чурттарда социализмниң экономика үндезиннерин тургускан болгаш олар хөгжүлделиг социалистиг ниитилелди тургузарының үезинде кирген дээрзин делегейниң социалистиг системазының амгы үедеги хөгжүлдези айтып турар. Оон-биле кады бо чурттарның чамдыктарында ниитилелдиң ангылыг тургууунда ам-даа ылгалдар артып каап турарын, ыяңгыя ажылчын аңгы биле күш-ажылчы тараачыннарның арагында сан талазы-биле, а ол ышкаш массаларның чедип алган социалистиг медерелиниң байдалында ылгалдарны уттуп болбас. Бо бүгү болза делегейниң социалистиг системазынга идеологтуг чөрүлдээлериниң тыпты бээрииңг боттуг үндезини ам-даа бүрүп чайлаттынмаан дээрзин хереченлеп турар. Бүдүрүмчү күштерни улам ыңай хөгжүдери, социалистиг бүдүрүлге харылзааларын сайзырангайжыдары, ақы-дуңма партияларның болгаш чурттарның марксизм-ленинизмге үндезилээн, чаңгыс ап дээш демисели ол чөрүлдээлерни ажып эртерин болгаш шиитпирлээрин хандырар.

Өске талазында, делегей социализминиң хөгжүлдезін аңаа удурланышкак империалистиг лагерь-биле чидиг демиселге чорун турар дээрзин чаңгыс минутада-даа уттуп болбас. Мынчангаш үгле социалистиг кады ажылдажылганың каттышкан күштери оон чурт бүрүзүн империалистиг реакцияның кыжаныышкынындан идегелдиг камгалаар, үгле социалистиг күрүнелерниң сырый каттыжыышкыны, оларның быжыгып турар чаңгыс эви болгаш соксаал чок өзүп турар күчүзү бүгү системаның хемчээлинге социализминиң долу тиилелгезин хандырар деп ақы-дуңма партияларның кады кылган принциви онза чугула ужур-дузалыг болуп турар.

* * *

Ниитилелдиң ийи системаларының экономиктиг чарыжынга капитализмни тиилээрин чедип ап болурун арткан чартык чүс чылда социализм бүзүрелдиг көргүскен. Ол дугайын үлетпүр бүдүрүлгезин көвүдединиң темпизин чижекке ап болур. Социализм чурттарып катай алырга, оларда үлетпүр бүдүрүлгезинин хемчээлин көвүдедир 1966 чылда дайын мурнундагы (1937 ч.) деңнелди 9,5 ажыг катап ашкан турда, капиталистиг чурттар ону үгле 3,4 катап көвүдеткен.

Амгы беш чылда (1966—1970 чылдар) социализм чурттарынга улуг ажыл-агыйын хөгжүдерииңг бедик темпилерни чедип алыр деп турар. Чижээ, үлетпүр бүдүрүлгезинин немей өзүлдези Польшага ол үениң 43,6 хуу, Румынияга—73, МАР-га—70—80 хуу болур. Оон-биле кады улустуң чаагай чоруунуң өзүлдезиниң темпизи мурнукуундан дыка бедик болур, ол дээрге социализмниң бүдүрүкчү күштериниң шапкын хөгжүлдезиниң ачызында чедип алдынар.

Социалистиг чурт бүрүзүнүң ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң темпизи чаңгыс аай эвес: бир чурттуң темпизи бедик, өскезиниң элээн чавыс, ол дээрге оларның кайызының-даа төөгүлүг болгаш экономиктиг онза байдалдарындан хамаарлыр. Оон-биле кады мындыг кол чүүлдү демдеглезе чогуур: делегей социализминиң ниити ажыл-агыйының дүрген өзүлдези, ақы-дуңма чурттарның экономиказының деңнели бир аай апар чыдары капиталистиг системабиле чарышка чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырын хандырып турар.

Делегейниң социалистиг системазының эрткен болгаш амгы үеде хөгжүлдезин көрүп тургаш, түс-түс ақы-дуңма чурттарның экономиктиг көргүзүглериниң бөлүүн сан-чураайлары-биле кызыгаарланып каар болза, шын эвес болур ийик. Чаа социал системаны хевирлеп тургузары — ээн нарын төөгүлүг чорудуга болур. Делегейниң ниитилел формациязы болур социализминиң бодунун хөгжүлдези. Октябрьның идеязының амыдыралга боттаныышкыны болза, иштики национал азы иштики күрүне харылзааларындан ылгалыг интернационалдыг харылзаа байдалдар болур бодунун экономиктиг, политиктиг, идеологтуг, культурлуг онза харылзааларын тургузар. Бо дээрге социалистиг хөгжүлде чаңгыс күрүнениң девискээринден үнгеш, чаа делегейниң улустарының боттарының чаалап алыышкыннарын кады камгалаар, аңгы чок ниитилелди тургузарының ээн чүгула делегей байдалдарын чедип алыр, ажылчы чоннарның экономиказын, культуразын, чаагай байдалын дүрген көдүрер соруга-биле интернационалчы кады ажылдажылга амыдыралга чайгаар-ла эргежок чугула апарганын айтып турар.

Ақы-дуңма партияларның болгаш чурттарның чаңгыс аввинің база сырый каттыжыышкынының лозунгу дээрге хоорулчак билиишкин эвес, а ийи талалыг-даа, коллективтиг-даа (хөй талалыг) эгелерге партиялар аразының болгаш күрүнелер аразының кады ажылдажылгазынга олардың тодаргай хөй талалыг болгаш үре-түннелдиг ажыл-чорудулгазы, идепкейлиг киржилгези болурун делегей социализминиң хевирлеттинип тургустунарының база быжыгарының чорудулгазы бүзүрелдиг көргүскен. Социалистиг күрүнелерниң кады ажылдажылгазы болза чаа тургузугун күжүнүн болгаш амыдыралчы аргазының өгээртинмес үнер дөзү болур, социалистиг интернационализминиң ёзулуг, ан-боттуг школазы болу берген.

Ақы-дуңма ёзунун кады ажылдажылгазының эргежок чугулазын херексевес, делегейниң социалистиг системазының артык күштерин болгаш болдунар аргаларын ажыглаарындан ойталаар чорукту ылангыя Мао Цзэ-дунунун бөлүүнүн политиказы, ажыл-чорудулгазы хереченлеп, социалистиг интернационализмден, марксизм-ленинизмден хоорулгаш,

ХАРЫЛЗАА ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

ЧОНУНГА БАРААЛГАЛ

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң Чодураа суурунга харылзаа салбыры ажылдап эгелээнден бээр бир чыл чаа-ла ашкан. А суурнуң чурттакчылары амыдыралды чаагайжыдарының бир хевири — харылзааның ажык-дузазын көрүп, салбырга негелдеэн улгаткан.

...Шилдеп каан барьер артында аныяк оол ажылдап олур. Соңгажыктан кижилер-даа үзүктелбейн тур. Маркалар, чагаа хаптары садып алган, ынай-бээр чагаа-бижик чоруткан кижилер-дир ийин. Бо дээрге харылзаа салбырының аңаа-ла күш-ажылчы хүнү-дүр.

Соңга дужунга ийи өренииктчи уруглар көстүп келди. Салбырның эргелекчизи Бин-оол Базыр-Сады оларның-биле чугаалашкан соонда бир посылканы оларга ап берди. Уруглар кайын посылка алганын айтырарымга, Базыр-Сады:

— Оларга эвес, а суурнуң бир чурттакчызынга келген посылкадыр. Ону ээзиниң бажыңынга чедирер дээш келген мээң дузалакчыларым-дыр ийин — деп харылады.

Почта ажылдакчыларының курузун дооскан соонда Чодураага ажылдаар дээш келгеш, ээш Базыр-Сады чонну харылзааның дузазын ажыглаарынга чаңчыктырып, хөй хемчегларни чоруткан. Почта чедирилгезинге школачылар дузалажып турар апарган. Демги ийи пионер уруглар база хөй-ниити почтачылар-дыр. Оларны Бин-оол Доржуевич эвилелдеп, бо чаагай херекке хандыкшыдып шыдаан.

Колхозчулар боттарының шыкамырын ажаалга кассазынга шыгжадып, акша-бараан лотереязын болгаш облигацияны хөйүбиле садып ап турар апарган. Суурда үш чүс өреге сес чүс ажыг кезек солун, сеткүүлдү чагыдып алган.

Харылзаа салбыры үстүнде адаанывыс ажылдардан аңгыда суурда, фермаларда телефон, радио аппараттары тургузуп, дамчыдылганың шугумнарын ам-даа уздып турар.

Бо буяның үүлеин бүдүреринге кижилерге сагыш човангыр специалист Бин-оол Базыр-Сады хөй күжүн үндүрүп турар.

Колхозтуң телефон харылзаазының, радиожудулгазының шынары монтёрнуң ажылдаанындан хамаарлыр. Суурнуң чурттакчылары телефон-биле чугаалажырынга бергедээшкинге барык таваарышпайн турар. Чүге дээрге ол участокту харылзааның хоочун ажылдакчызы, бедик мергежилдиг монтёр Максим Дунгар-оол харыылап турар. Суурда автоматтыг телефон станциязында нарын, даштыкы марканың аппаратуразын тургускан. Оон эки, үзүктелиишкин чок ажылдаарын эш Дунгар-оол хандырып турар. Эки ажылы дээш ол каш-даа удаа хүндүлел бижик-биле шаңнадып келген.

А. СОКУРОВ.

Чурунта: 1. Б. Базыр-Сады школачылар Ханды Уран биле Рая Натпит-оолга посылканы ээзинге чедирери-биле берип тур. 2. Монтёр М. Дунгар-оол аппаратураны хынап тур.

Авторнуң фотолары.

СҮТ САЛДАЗЫН КӨВҮДЕДИР

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң Кызыл-Даг салбырында сүт-бараан фермазында сүт саалдазының талазы-биле байдал кандыг болуп турарын? Моок мурнунда сүт саалдазын көвүдедир дээш саанчылар бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, чедиишкиннерни чедип ап-даа турганнар. Ылаңгыя саанчы эштер Өлчей, Балчый болгаш өскелер-даа үлегерлиг ажылдап турганнар.

А совлгу үеде фермада ажылдың байдалында арай сандарап турар чүүлдер бар. Саанчыларның аразында ферманың чаңгыс аай хүн чурумунга чагыртпас, ону үрээр фактылар туруп келген. Чижээлээрге, саанчылар Дукур-оол Дугурмаа, Орустаар Омдарый, коммунист С. Анчымаа болгаш өскелер-даа инвентерни саарының ниити чурумун эдербес, боттарының туралаан шактарында саай бээр чүүлдер бар. Арагалап алгаш, янен сагбайн баргылаар таварылгаар база көстүп турган. А ферманың эргелекчизи эш В. Тергиин мындыг чүүлдерге хамаарыштыр хөмчег албайн турар.

Ферманы коммунистиг күш-ажылдың коллективи джжип турар, ынчалза-даа мында ниити чурумну ап көврге, ону ынчаар адаарының барымдаазы чок. Саанчылар, кадарчылар аразынга будүрүлге хуралдары болбайн турар, алдынган социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезиниң дугайында хыналда чок. Амгы үеде сүт саалдазын көвүдедир дээш бистиң республикада конкурс чоруп турар болгай, оон негелделерин хамада делгей азып алгандаа болза, оон канчаар чоруп турарының дугайында ажыл чок, аңаа-ла ыыт чок байдал-биле ону эрттирип турар.

Ферма 1966 чылда сүттүң ниити саалдазының-даа, күрүнеге садарының-даа планын долдур күүседип шыдаваан. Бо чылдың январь, февраль айларның сүт саар планы база күүсеттинмээн. Фермага февральда ниитизи-биле 710 кг сүттү саап алган турган болза, мартта ол үгле 670 кг болган. Бо болза сүттүң эң-не көвүдээр үези болгай, ындыг турбуже, фермада байдалдың мындыг болуп турарынче ынчазигейни мөөнүзээр ай келген. Колла четпес чүве — малдың чемтерилгезин четпес организастап, малдың ажаалгазынче четче сагыш салбайн турарында. Ынчаарга мал чемин четчири-биле бар деп сөглеп болур.

Мындыг четпестерниң болуп турар база бир кол чылдагааны — фермада күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кошкаанда. Ферма эргелекчизи боду безин ферманы эзн каапташ чоруп бээр таварылга бар турда, ында чурум багай болбайн канчаарыл?

Мынчангаш «Найырал» совхозтуң дирекция чери, ында партия организациязы бо ферманың ажылын экижидериниң дугайында шиитпирлиг хемчегларни дарый алыр ужурлуг. Сүт саалдазының көвүдээрин чедип алыр херек.

С. СЕДИП.

Улуг Октябрьның 50 чылынга

СОЦИАЛИСТИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Бистиң чуртувуска чаа ниитилел тургузуунуң — социализминиң эгезин салгаш, Октябрьның социалистиг Улуг революциязы оон-биле төөгүге ниитилелдиң чаа делегей системазын — социалистиг системаны ажыктан. Октябрьның идеязы чаңгыс күрүнениң хемчээлинге доктаай бербээн. Эрткен бежен чылдарның дургузунда социализм делегейниң социал-экономиктиг картазын боттуу-биле өскерткен. Бир эвес 1917—1919 чылдарда социализм делегейге чер-девискээрниң 16 хуузун, чоннуң 8 хире хуузун болгаш үлетпүрүнүң 3-тен эвээш хуузун эзлээн турган болза, ам бо саннар ол-ла ёзугаар 26, 35 болгаш 38 хууларга четкен.

Бистиң планетавыстың социалдыг арны чаңгыс эвес удаа өскерлип турар. Социализминиң оруунче кирген чурт бүрүзүнүң чону чаа амыдыралды тургузарынга бодунуң хөй янзы салыышкыннарын киирип турар. Ынчаарга революстуг чаартылгаларның янзы-бүрү хевирлери турза-даа, Октябрь идеялары орук айтыкчы рольду бүгү черлерде күүседип турар.

«Европаның болгаш Азияның хөй чурттарында база америк дипте — Кубада социалистиг революцияның тиилелгези, социализминиң делегей системазының тургустунганы — ол дээрге эгезин Октябрьның салганы делегейниң революстуг чаартылгазының үдамчылаашкыны-дыр» деп, СЭКП ТК-ның 1967 чылдың январьда үндүрген доктаалында айыткан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөөлекчилери 1957 чылда Москва Чөвүлел туралынга боттарының кайгамчыктыг Декларациязынга янзы-бүрү чурттарга социализм тургузуушкунунуң дүрүм ёзугаар болур ниити чүүлдерин бир дугаарында ап долузу-биле айыткан. Ынчаарда социализминиң оруун шилип алган улуг болук күрүнелерниң дүрмүлгазын Декларацияның түннелдери айыткан-даа болза, ССРЭ-ге социалистиг революцияның кол шугумнары ол дүрүм ёзугаар болур ниити чүүлдерде дорт бадыткаттынган деп чүвени бүгү кижилер билген болгай.

Чаа ниитилел тургузуунуң дүрүм ёзугаар болур ниити чүүлдерин тодарадып база калбартып тургаш, ол чурттарның оон ыңайгы хөгжүлдези, капиталистиг эвес болгаш социалистиг орукче шилчилгези болза, Октябрьның айыткаңы төөгүлүг күрстүң шынының база катап бадыткаан. Өске талазында, ниити марксисчиленичи принциптерден болгаш идеологияга база политикага дүрүм ёзугаар болур чүүлдерден Кылаттың коммунистиг партиязының маоцзэдунчу удуртулгазының чайлааны делегей социализминиң херээнге кыдат чарылдырыкчыларның ол шугумунуң кайы хире хоралының бүзүрелдиг көргүскен. «Ындыг политика, ындыг хөделиишкин социализминиң, делегейниң ажылчын болгаш хосталгалыг шимчээшкининиң эрге-ажыынга, кыдат улустуң бодунуң социалистиг чаалап алыышкынынга хора чедирип, империализмге боттуг дузаны көргүзүп турар» деп, СЭКП ТК-ның декабрь (1966 чыл) Пленуму демделээн.

Ажылчын-тараачының эрге-чагыргазын чаалап алыр болгаш бызыдар, бүдүрүлгениң чепсектеринге ниитиниң өнчүзүн чоннуң чаагай амыдыралын болгаш культурлуг деңнелии ёзулуг бедидерииң эргежыктарынга тургузар база көвүдедир дээн ышкаш Октябрьның ээ чүгула идеяларын ССРЭ-де, делегейниң социалистиг системазының өске-даа чурттарында амыдыралда боттандырган. Социалистиг бүдүрүлге харылзааларынга үндезилээш, ам үеде социализминиң ыңай-бүрү чурттарында оларның национал орулгазы 77-деп 100 хуу чедир тургустунуп турар.

Совет Эвилели коммунизм тургузуушкунуң калбартып чорударын боттандырып турар, а элээн каш өске ақы-дуңма чурттарда социализминиң экономика үндезиннерин тургускан болгаш олар хөгжүлделиг социалистиг ниитилелди тургузарының үезинде кирген дээрзин делегейниң социалистиг системазының амгы үедеги хөгжүлдези айтып турар. Оон-биле кады бо чурттарның чамдыктарында ниитилелдиң ангылыг тургууунда ам-даа ылгалдар артып каап турарын, ыяңгыя ажылчын аңгы биле күш-ажылчы тараачыннарның аразында сан талазы-биле, а ол ышкаш массаларның чедип алган социалистиг медерелиниң байдалында ылгалдарны уттуп болбас. Бо бүгү болза делегейниң социалистиг системазынга идеологтуг чөрүлдээлериниң тыпты бээрииңг боттуг үндезини ам-даа бүрүп чайлаттынмаан дээрзин хереченлеп турар. Бүдүрүмчү күштерни улам ыңай хөгжүдери, социалистиг бүдүрүлге харылзааларын сайзырангайжыдары, ақы-дуңма партияларның болгаш чурттарның марксизм-ленинизмге үндезилээн, чаңгыс ап дээш демисели ол чөрүлдээлерни ажып эртерин болгаш шиитпирлээрин хандырар.

Өске талазында, делегей социализминиң хөгжүлдезін аңаа удурланышкак империалистиг лагерь-биле чидиг демиселге чорун турар дээрзин чаңгыс минутада-даа уттуп болбас. Мынчангаш үгле социалистиг кады ажылдажылганың каттышкан күштери оон чурт бүрүзүн империалистиг реакцияның кыжаныышкынындан идегелдиг камгалаар, үгле социалистиг күрүнелерниң сырый каттыжыышкыны, оларның быжыгып турар чаңгыс эви болгаш соксаал чок өзүп турар күчүзү бүгү системаның хемчээлинге социализминиң долу тиилелгезин хандырар деп ақы-дуңма партияларның кады кылган принциви онза чугула ужур-дузалыг болуп турар.

* * *

Ниитилелдиң ийи системаларының экономиктиг чарыжынга капитализмни тиилээрин чедип ап болурун арткан чартык чүс чылда социализм бүзүрелдиг көргүскен. Ол дугайын үлетпүр бүдүрүлгезин көвүдединиң темпизин чижекке ап болур. Социализм чурттарып катай алырга, оларда үлетпүр бүдүрүлгезинин хемчээлин көвүдедир 1966 чылда дайын мурнундагы (1937 ч.) деңнелди 9,5 ажыг катап ашкан турда, капиталистиг чурттар ону үгле 3,4 катап көвүдеткен.

Амгы беш чылда (1966—1970 чылдар) социализм чурттарынга улуг ажыл-агыйын хөгжүдерииңг бедик темпилерни чедип алыр деп турар. Чижээ, үлетпүр бүдүрүлгезинин немей өзүлдези Польшага ол үениң 43,6 хуу, Румынияга—73, МАР-га—70—80 хуу болур. Оон-биле кады улустуң чаагай чоруунуң өзүлдезиниң темпизи мурнукуундан дыка бедик болур, ол дээрге социализмниң бүдүрүкчү күштериниң шапкын хөгжүлдезиниң ачызында чедип алдынар.

Социалистиг чурт бүрүзүнүң ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң темпизи чаңгыс аай эвес: бир чурттуң темпизи бедик, өскезиниң элээн чавыс, ол дээрге оларның кайызының-даа төөгүлүг болгаш экономиктиг онза байдалдарындан хамаарлыр. Оон-биле кады мындыг кол чүүлдү демдеглезе чогуур: делегей социализминиң ниити ажыл-агыйының дүрген өзүлдези, ақы-дуңма чурттарның экономиказының деңнели бир аай апар чыдары капиталистиг системабиле чарышка чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырын хандырып турар.

Делегейниң социалистиг системазының эрткен болгаш амгы үеде хөгжүлдезин көрүп тургаш, түс-түс ақы-дуңма чурттарның экономиктиг көргүзүглериниң бөлүүн сан-чураайлары-биле кызыгаарланып каар болза, шын эвес болур ийик. Чаа социал системаны хевирлеп тургузары — ээн нарын төөгүлүг чорудуга болур. Делегейниң ниитилел формациязы болур социализминиң бодунун хөгжүлдези. Октябрьның идеязының амыдыралга боттаныышкыны болза, иштики национал азы иштики күрүне харылзааларындан ылгалыг интернационалдыг харылзаа байдалдар болур бодунун экономиктиг, политиктиг, идеологтуг, культурлуг онза харылзааларын тургузар. Бо дээрге социалистиг хөгжүлде чаңгыс күрүнениң девискээринден үнгеш, чаа делегейниң улустарының боттарының чаалап алыышкыннарын кады камгалаар, аңгы чок ниитилелди тургузарының ээн чүгула делегей байдалдарын чедип алыр, ажылчы чоннарның экономиказын, культуразын, чаагай байдалын дүрген көдүрер соруга-биле интернационалчы кады ажылдажылга амыдыралга чайгаар-ла эргежок чугула апарганын айтып турар.

Ақы-дуңма партияларның болгаш чурттарның чаңгыс аввинің база сырый каттыжыышкынының лозунгу дээрге хоорулчак билиишкин эвес, а ийи талалыг-даа, коллективтиг-даа (хөй талалыг) эгелерге партиялар аразының болгаш күрүнелер аразының кады ажылдажылгазынга олардың тодаргай хөй талалыг болгаш үре-түннелдиг ажыл-чорудулгазы, идепкейлиг киржилгези болурун делегей социализминиң хевирлеттинип тургустунарының база быжыгарының чорудулгазы бүзүрелдиг көргүскен. Социалистиг күрүнелерниң кады ажылдажылгазы болза чаа тургузугун күжүнүн болгаш амыдыралчы аргазының өгээртинмес үнер дөзү болур, социалистиг интернационализминиң ёзулуг, ан-боттуг школазы болу берген.

Ақы-дуңма ёзунун кады ажылдажылгазының эргежок чугулазын херексевес, делегейниң социалистиг системазының артык күштерин болгаш болдунар аргаларын ажыглаарындан ойталаар чорукту ылангыя Мао Цзэ-дунунун бөлүүнүн политиказы, ажыл-чорудулгазы хереченлеп, социалистиг интернационализмден, марксизм-ленинизмден хоорулгаш,

Биске парлаттынган соонда

«Дора-Аскырже көрүнзүн»

Мындыг эгелиг материал «Шынның» чоокта бир номеринге парлаттынган. Бии-Хемниң амыдырал хандырылга комбинадының тудуг материалы белетиизэр ол участогунда умен ажыг кижи ажылдап турар. Дора-Аскырже кичээнгей салырын, ыяңгыя почта чедирилгезин эжиидерин, кино көргүзүлгезин, лекция, беседа, чомчулга организастаарын автор чугулаяап айытнан.

Ажылчы чоннар депутаттарының Бии-Хем район Совединиң күүсекомунуң даргазы эш М. Дамчайның редакциягга дыңнатнаны болза: бижиччиниң илереткен четпестерин хыналда бадытнаан: райкүүсекомнуң шиитпирин ёзугаар Дора-Аскырга клуб эргелекчизин (штаттыг) тургузары көрдүнген; почта тарадылгазын, кино үндүрүлгезин эжиитиен. Ол ышнаш шахмат, шашки, биллиярд. эсие-даа оюн чүүлдерин хандырган.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫН КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕДИНИН БИРГИ ОРГАНИЗАСТЫГ СЕССИЯЗЫ

Хоорайны ногаан сад болдурар дээш

Ажылчы чоннар депутаттарынын Кызыл хоорай Соведининн бирги организастыг сессиязы бо тыдын март 22-де болуп өрткен. Хоорайны чаагайжыдып, ногаанчыдар талазы-биле Совет эрге-чагырганын 50 чылынга алдаржыткан ажылдарның күүселеп-зиининг дугайында айтырыгны анаа чугаалашкан. Оон-биле чергелештир организастыг айтырыгларны база көрген. Баштайгы айтырыг талазы-биле илеткелди хоорайның күүсекчи комитединиң даргазының бирги оралакчызы Ю. М. Успенскиий кылган.

Республиканың пайысыллалы болур Кызыл хоорайны ногаанчыдып, чаагайжыдар талазы-биле элээн ажылдар 1966 чылдың дургузунда кылдынганын илеткелчи демдеглээн. Чоннуң кылбак киржиттери-биле 2452 дес улуг болгаш 19,5 мун чадан ыяштар, 250 мун чечек тарыттынган. 45600 дөрбелчин метр орукту асфальтылаан. Хоорайны ногаанчыдарының база чаагайжыларының ажылдарынга орт командазының, даараныпга комбинадының, хоорайның харылзаа белдирииниң, курбанк конторазының, автосептелге заводунуң, «Найырал» кинотеатрның коллективтери болгаш өске-даа черлер эң идепкейлиг киришкеннер. Эштер Захарова, Умных, Суханова, Плюснина дээш өске-даа хей-хей чечек азыракчылары хоорайны янзы-бүрү өнүг чечек-биле каастаарынга боттарының төлептиг салышкыны киргенин илеткелчи айтыкан.

Ынчалзажок туберкуллёзка уруг диспансериниң, 48 дугаар тудуг эргелелиниң, аптека эргелелиниң, № 3 автоажыл-агыйның база өске-даа коллективтериниң хоорайны ногаанчыдып, чаагайжыдарынче эвээш кичээнгей салып, ол чугула херекке идепкей чок киржип келгени сессияга илерээн. Чамдык бүдүрүлгелер болгаш организациялар боттарының девискээрлерин, чоок кавының черлерин бекталдырып турар. Ындыгларга нефть базазы, сүт заводу, тараа сайгарар база хамаржыр, «Кызыл тудуг» тудуг эргелели, № 3 тудуг-монтаж эргелели, респотребсоюзун тудуг-септелге эргелели дээш ышкаш тудуг организациялары ногаанчыдылгага, чаагайжыдылгага үлүүн киирер байтыгай, чер казар ажылдарның үезинде, кудумчуларга улуг ыяштарны, чалаң ыяштарны сый бастырып, тура тырттырып, ыяш, чечек олуртур черлерин үреп турарлар. Чер казар ажылларны чогуур үезинде база доспайн келгеннер. Оң тудуг организациялары өрткен чылдың дургузунда Ленин, Кочетов, Титов, Гагарин, Чехов кудумчуларында хей санныг ыяштыг ушта казып үрээннер.

Чаагайжыдылга конторазының болгаш чамдык будурулге черлериниң, организациялардың ногаан үнүштерин четпес ажаганындан хей ыяштар суг чогундан кадып, хатка ужур кактырып үрелген. Чамдык кудумчуларда хуу бажыңнарның дашты бөктүг, санитар чурумун сагывайн турар.

Хоорайны ногаанчыдып, чаагайжылар талазы-биле кандыг чүүлдерни кылып, канчаар ажылдаза чогуурул дээрзин депутаттар айтып, бөктүг саналын киргеннер. 26 дугаар квартална арыг-шевер талазы-биле байдал куду деннелде турарын № 7 үүлдар садының эргелекчизи эш Филиппова чугаалаан. Ыяш олуртулгазы ында база-да четпес чорун турар. Ыяштарны тарып олуртурунуң шынарыпче кичээнгей салырын ол айыткан. Хоорайның санапитстанциязының үлүг эмчизи эш Меткина сессияга сос алган. 19, 24, 26 дугаар кварталдарның чурттакчылары арыг-шеверниң чурумун чедир сагывайн турарын айыткан. Ол ышкаш Өвүн Күрседи кудумчузунуң девискээри болгаш черле ынчаш хоорайның мурнуу талазы кандыг-даа үеде бөктүг чыдарын ол чугаалаан. Чамдык организациялар бөктү чогуур доктаттынган черинге чедирип токпейн турар.

Туттунган болгаш туттунуп турар квартал дарга, чурттага бажыңнарының чанынга база хоорайның чон чыглыр черлериңе спорт шөлдерин дерип тургузарын чугулаган көөрүпче, спорт дериглелерин көвүдедиринче, стадионнарны септээринче кичээнгейин үглэндырарын республиканың спорт чөвүделиниң даргазы депутат эш Бегзи санаадаан. Кызыл хоорайны чаагайжыдып, ногаанчыдар талазы-биле кылдынып турар ажылдарының, моон сонгаар кыска чогуур түүлдериниң дугайын чаагайжыдылга конторазының начальниги депутат эш Самофалов чугаалаан. Үстүнде айтырыгның талазы-биле дедгерецгей саналдарны СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары П. Т. Киселев биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң даргазы М. К. Мендуше олар бергеннер.

Хоорай Соведининн бирги организастыг сессиязынга ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Соведининн 10 доктаамал комиссиязының тургускан, оларның даргаларынга ажылхеректи эки билир, дружулгалыг болгаш инициативчи эштерни сессия бир үн-биле бадылаан.

Бо организастыг сессиянга 22 депутат болүүн болгаш 3 депутат постуларын тургускан.

Хоорайның күүсекчи комитединиң даргазында составтыг кылдыр сонгаан: Кызыл хоорай Соведининг күүсекчи комитединиң даргазынга С. Х. Красныйны, даргазының бирги оралакчызынга Ю. М. Успенскиийни, даргазының оралакчызынга М. М. Поповазы, секретарынга А. П. Кошмендейни. Ынчангаш хооркүүсекомунуң кежигүннеринге шупту 11 депутат сонгуткан. Күүсекчи комитеттиң даргазының штаттан дашкаар оралакчызынга «Тыва тудуг» трезининң эргелекчизининң оралакчызы М. Ш. Машпаадай сонгуткан. Штаттан дашкаар оргинструктор киллизининң эргелекчизинге В. Б. Чучуңну сонгаан.

Хоорайның үлүсчу контроль комитединиң даргазынга И. А. Ильинни бадылаан. В. П. Барабанов—сан киллизининг, Ю. З. Ковенский—кадык камгалалдың, З. Ф. Борисова—үлүс өөредилгезининг, В. А. Кулипанов — культураның, К. Т. Соинов—шагдаа киллизининг, З. Б. Сагаачы—социал-хандырылганың, Е. С. Петенев — коммунал ажыл-агыйның, Ш. Ч. Оюржан—садыгның, А. Ф. Ильина —ниити киллистиң эргелекчилери кылдыр бадылатканнар.

Назы четпээн үүлдарның херээжиң талазы-биле комиссияның даргазынга М. М. Попованы, административшиг комиссияның даргазынга В. П. Барабановту, хайгаралга комиссиязының даргазынга Н. В. Сизыхты бадылаан.

М. СҮГЕ-МААДЫР.

Белеткел доозулган

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» кодзо ажыл-агый артелиниң тараажылары юбилейлиг чылда социалистиг чарышты нилбарткаш, ам часкы хову ажылдарынга техника септелгезин доосканнар.

«ДТ-51», «ДТ-75» деп 21 тракторны, 9 белаурусту, 21 сеялканы, 148 илиирни, 24 андазынны болгаш өске-даа чепсек-херекселдерни бүрүн септээш, часкы тарылгаже үмүптеринге белен кылдыр тургускан. Кол культура кызыл-тасты 3000 гага тарыыр. Ам 540 тонна кызыл-тас үрезинин чогуур чамар шынарынга чедир арыглааш, силадта урган болгаш 54 тонна арбай, 50 тонна суяа, 8 тонна чиңге-тараа, 7 тонна кумуруза үрезиннери база 20 тонна картофель үрезини белен.

Колхозтуң ийи хову бригадалары часкы хову ажылдарынга белеткелди эки чорутиан. Кара-Талда № 1 бригаданың төвүн арыглап аштаааш, ында чурттага бажыңнарын чугайлап дооскан. Ында чунар бажың база белен. Ниити чурттага бажыңында механизаторларның удуур орун-дөмээн белеткээн.

«КРОКОДИЛ» ҮНҮП КЕЛГЕН

«Х Улуг хурал» колхозтуң партия, комсомол эге организациязының органы, шоодулуг хана солуп—«Крокодилдиң» эзлчеглиг номери чоокта чаа үнген. Солуннуң чанында сонуургаан кижилер элмезок чыглган. Оон номеринде колхозта чурум үрекчилерин, арагачыларны онза шноодун бижээн.

Чоокта чаа хей кадарып киргеш, 20, 28 чедир хей чудадып өдүрген кадарчылар Бай-Кара Норбуну, Б. Төтпес-ооллу хураганнарының эъдибиле дилелер чемгерип турар кыздыр ында чүүрүп көргүскен. Аныяк өг-бүле Дыдыраш Баймр-оол, Доспай-оол олардың үргүлүү арагалап, хей-ниити черинге эш-өөрүн бак сөглеп, ылнчыг чугаалар кылып турарын база көргүскен. Оттүк-Даш сүт-бараан фермазының аныяк ажылчыны Юрий Маны-Хая эзиртир арагалап алгаш, бир кижиниң чүп каап хей доң хевин чүктепкеш түттүрген. Ол ышкаш арагачыларны, прогулчуларны чидириби-ле, эки шынарлыг чүүүп көргүскен. Баян-Колдуң кижилери боттарының шоодулуг солунун сонуургал, ону боттарының үнү, сонал-оналы деп көрүп турарлар. «Крокодилди» чүүүп калстап кылырынга эш Опаа Тас-оол идепкейлиг киржил, хүлээлгезим ак сеткилдиг күүседип турар.

М. МЕНДОТ.

Улуг-Хем район.

★ ФОТОРЕПОРТАЖ ★

ЧАА ОБЩЕЖИТИЕДЕ

Кызылдың кодзо ажыл-агый техникумунуң общежитиезинге эң эки өрээл дээш чарыштың түүнделин үндүрери-биле өрээл даргаларының болгаш арыг-шевер хайгааракчыларының чөвүлели чыылган.

Маңаа бирги каътта уруглардың № 2 өрээли бирги черни, ийиги каътта уруглардың № 16 өрээли ийиги черни, солдардың № 41 өрээли үшкү черни чурумчыскаалдыының, арыг-шеверииниң талазы-биле онза шылгарааш, тустуста эзлээннер.

Боттуг кылдынган болгаш аас чоруп турар культура-массалыг ажылдардан аңгыда сургуулдарның интернатта амыдырал-чуртталгазы база солун. Каът бүрүзүнде кызыл буюңнарлыг. Сургуулдар аңаа хостуг шактарында болүк-болүк болуп алган бөт ничээл кылып, удур-дедир айтыржып, дараазының ничээлдеринге ле ушуракылганы эрттирер болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүмүнге турасиаатткан стендини, лекцияны планнап турар. Улуг Октябрьның төөгүлүг 50 чыл юбилейиниң чылга алдаржыткан чурулга маргылдаазынга кирмир дээш сургуулдар ортузунга боттары аъш-чемин хайындырып ап туралар—дээш, Нина Евгеньевна Зырянова кухняның эжиин ажыдып көргүстү. Аңаа чем белеткеп турган бухгалтер салбырының 2-ги курузунда Тамара Оюржан (селагай талазында) биле Валя Бегзиге ушуражы бергеш, оларны чурумна тырттырып алдым. (2-ГИ ЧУРУКТА).

Сургуулдар хостуг шагын чеп ажыглап турары өөрүнчүт. Боттывынгыр чурукчу Баир Хеймерсол юбилейлиг чылга алдаржыткан чурулга маргылдаазынга кирмир дээш сургуулдар ортузунга белеткенип ап турар. (1-ГИ ЧУРУКТА).

— Бисте каът бүрүзү чем кылыр ыхнялыг, аңаа сургуулдар чарлаттынган маргылдаага элээн хей ажылдарны ыяглам. (3-КҮ ЧУРУКТА).

Дыштанныга өрээли каман-даа бо общежитие хоорайның бирги черин алган.

А. СОДУНАМ.

Фотолар авторнуу.

Онча-менди ап турар

Улуг-Хемде «Найырал» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Моңгуш Шараннге удуртказ хойжу бригадазының кежигүннери ниитиниң малын менди кыш ажырып, оон чаш төлүн онча-менди камгалап ап турарлар.

Бригаданың коданнарында хойнуң массалыг солдаашкыны бо хүннерде үргүлүүлевишаан. Хойжулар 2400 хойдан 2408 хураганны камгалап алганнар. Бригадир боду баштай төрээн 260 хойундан 264 хураганны алган база менди дорукгуруп турар.

Квартал планын күүсеткен

Совет эрге-чагырганың 50 чыл юбилейинге толептиг ужуражыр дээш Баа-Хем районнуң колхоз, совхозтары беш чылдың ийиги чылының бирги кварталының планныг онаалгаларын күүседир дээш социалистиг чарышты улам-на калбартканының түнелинде күрүнеге эът садар хүлээлгезин 173 хуу, сүттүүн—130 хуу күүсеткен.

Күрүнеге эът, сүт садарының талазы-биле «Коммунизмче орук», «Тинелиг» колхозтар районнуң өске ажыл-агыйларындан мурнакчы болуп турарлар.

Ам районнуң ажыл-агыйлары ийиги кварталдың планныг онаалгаларын күүседип киришкен.

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

А. С. Новиков-Прибой

(ТӨРУТТУНГЕНДЕН БЭЭР 90 ХАРЛААНЫНГА).

Алексей Силыч Новиков-Прибой хоочун совет чогаалчыларының сеилгелынга хамаарыжыр. Бодуун чондан үнген оол Алёша Новиков бүгүдеге сураглыг чогаалчы апарган дугайын бижинр болза, каш-каш иезектиг роман болзур ийик. Айыыл-халап болган солуун таварылгалар, ырак черлерже аян-чорук болган аңгы-аңгы кижилер-биле ужуражылгалар, төрээн чуртумдан дезип үнүүшкүн болган өөрүшкүлүг эөп келишкин дээш чогаалчының көрбээни чок.

А. С. Новиков-Прибой 1877 чылдың март 24-те Тамбов губерниязының Спасск уездининг Матвеевское суурга тараачын кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Оолдуң адазы ону бижикке өөреткен. Бодуунуң билиин бедидерине ол кезээде чүткүлдүг чораан. 1899—1906 чылдарда Балтий далайга болган Ыраккы Чөөн чүкке флотка албан хүлээдгезин эрттирип турган. Балтий флодунга тура, боду өөренип, билиин бедидерин чедип алган. Бичии чылдарындан тура-ла, далайжы болуурун ол күзеп чораан. Хаанның флодунга шериг албанын эрттирип турган, кадыг-бергени көрүп чораан. Чогаалчы болур салым-чаланы флотка турда-ла илереп келген. Оон-даа мурнунда, 12 харлыг турган, бижээн рассказы чогаалчының архивинден тывылган.

«Далай рассказтары» деп башгайгы ному 1914 чылда үнер ужурлуг турган. Хаанның эргечагырганың дугайын эң-не тодаргай сойгалап көргүскен ук номну үндүрерин хоруп каапкан. Чажыт литература тарадып, революсчу балыктерге киришкенин дээш Новиков-Прибойну тудуп хоргудаан. Буруудадыр оңза чылдагаан чок боорга, бир ай болган соонда, ону хоргудалдан хостаан.

Ынчан орус-япон дайыны чоруп турган. Япон флотка удур дайылдажыр ужурлуг корабльче Новиковту шилчидикпен. Цусима өдүүнге болган сураглыг болуушкунларга оон киришкенин чогаалчының амыдыралынга улуг ужур-дузалыг болган. Ыраккы Чөөн чүкке походка кирижип-биле чоруткан. Оожум океан флодунуң ийиги эскадразынга турган үезинде-ле, Новиков-Прибой паризмге удур демиселчи апарган.

Цусима өдүүнге болган тулчуушкунга он киришкен. Ол тулчуушкунга болган аштыгышкынга сеткилиниң ханыжындан таварыжымайн, хаанның үзу-чурумунуң кемниг үлгедиглерин көрүп, билген. Далайжылар эрестидим тулчуп, амы-тыным хараныжайн турганын ол база билир. Дириг арткан далайжылар-биле кады Новиков-Прибой туттургаш, Японияга барып, лагерьге турган. Цусима катастрофазының дугайын бижиирин шиитпирлеп алган. Цусимага болган болуушкунну көрген кижилер-биле чугаалажып, олардың чугаазын бижип ап эгелээн. Ынчангаш ол болуушкунуның байдалын бүрүү-биле коргузер деп шиитпирлээн. Оон төөгүге кайы хире ужур-дузалыг Новиков-Прибой билип турган.

1905 чылдың революциязының бүдүүзүнде чогаалчы төрээн черинге эөп келген болгаш Цусима тулчуушкунунуң дугайында очерктер бижип эгелээн. 1907 чылда оон ийи бичии ному «А. Затертый (матрос чоргаан)» деп псевдоним-биле үнген. Үк номларының каймыын-даа дораан-на хорун каапкан. Новиков-Прибойну каторгаже чорудар дей берген. Тудуп хоргудаашкынындан дескеш, ооң чурттарже үнүп чоруур үезүрге ол таварышкан: баштай Финляндияга, оон соонда Англияга турган. Кажаан Лондонга турган үезинде Новиков-Прибой анаа доктаап турган оруе далайжылар ортузунга пропаганда ажылын чорудуп турган. Даштыкыга чораап, чыып алган материалдарынга үндезилээш, 1926—1928 чылдарда «Соленая купель» деп романын бижээн.

1911 чылда А. С. Новиков-Прибой эмигрант оруе революционнер дугайында баштайгы рассказын А. М. Горькийже чорудупкан. М. Горький оон рассказын чүүлдүргүнүп, деткээн. Ынчангаш 1912 чылда «Современник» деп журналга парлаан. Горькийниң чалааның ёзугаар ол Капри ортулукка база чурттап турган. Эгелеп чоруур чогаалчының башгайгы башкызы А. М. Горький болган.

1914 чылдың майда бижээн бир рассказынга сураглыг чогаалчы «Прибой» деп псевдонимни немеп алган. Оон бээр-де Новиков-Прибой деп фамилия бүгү делегейге билдингир апарган.

Чогаалчының кескү үзүсчү талантыжы Октябрьның Улуг революциязы тиилээн соонда онзагай илереп үнген. Ынчангаш ол бодун Октябрьдан төрүттүнген чогаалчы кылдыр санап турарынын чылдагааны ында. Бодуунуң амыдыралының улуг кезиин болгаш оң дээре чогаалдарын Новиков-Прибой далайга, флотка, далайжыларга бараалгаткан. Оруе классиктиг «далай литературазының» үндезинин салгакшаан, чидиг аңгы демиселии база чон массаның револючу көдүрүүшкүнүнүң өзүлдезин чогаалчы көргүзүп турар. Оон чогаалдарының маадырлары шын дээш туржуп, үлүстүң салым-чаланың чон боду шиитпирлээри дээш демисежип турар. «Цусима» деп эпопея совет литературазының алдын фондузунче киргеп. 1932 чылда номну эң баштай үндүргеп, мычалза-даа автор бодунуң ажылын үргүлчүлеишаан турган. «Цусиманың» соолгу эгелери 1940—41 чылдарда бижиттингеп. Үк романны чүүле Совет Эвилелинде эвес, харын дашты-кыда эки билир. «Цусима» дээш авторга күрүне шаңналын база тывыскан. Эрткен үеэш тодаргай чуруп көргүскени база оруе-япон дайынының болуушкуннарын хаы анализтээри-биле, тодаргай билдингир-биле номчукчуну роман бодунче хаара тудуп турар. Романның материалын оон бодунуң чугаалап турары-биле 30 чыл дургузунда чыып келген боол турар. Чыып алган бүгү материалы бир катап читкеш, 1928 чылда тывылган. Алс-кежик болган таварылганың ачызында сураглыг роман чырыкче үнген. Чогаалчының акызы шаргыыг материалды чидир шыжаап, тыппаан. Удаваанда ол өлүп калган болгаш Цусима дугайында материалды олчаан читкен деп санаан. 1928 чылда Новиков-Прибойнуң төрели болзур кижи шаргыыг материалды чүнар бажың чанында садтан душ боол тып алган.

«Цусиманы» бижип тура, чогаалчы бүгү эрткен үезин катап чурттаан дег болган. Чамдыкта ол дужүнде белин чугааланы бээр апарган тургулаан. Цусима тулчуушкунунуң дугайында сактып албаан фактыларны ол дужүнге көрүп турганын боду сактып бижээн.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет дайынчыларның эрес-маадырлыг чоруунуң дугайында балык очерктерни чогаалчы бижээн. «Бирге чергенниң капитаны» деп романын совет флотка тураскаатkан. Ынчалзада романның ийиги номун төндүр бижиивейн тура, 1944 чылда чогаалчы мөчээн.

Бүгү-эвилелдиң ном палатазының 1966 чылдың июль 1-деги медээзин ёзугаар алырга, А. С. Новиков-Прибойнуң чогаалдарын биистиң чуртувуска 332 катап, ССРЭ-ниң улустарының 33 дылдарынга үндүрген. Оон иштинде «Цусима» деп роман 90 катап үнген болгаш ССРЭ-ниң болгаш даштыкы чурттарның улустарының 17 дылдарынга парлаттынган.

Далай болгаш революция деп ийи темага Новиков-Прибой болуунуң чогаал ажыл-чорудулгазын бараан болдурган. Амыдыралының соолгу түннеринге чедир ол аңаа шынчы болган.

Республиканың «Урожай» спорт эки-тура инитилелинин хөкүй талазы-биле түүрел мөргүлдээзи чөөкта чаа болуп эрткен. Баштай Барлыг-Хемчик районнуң командазы-биле Кызылдың кодза ажыл-агый техникумунуң хөкүйжилери таварышкан. Маңаа кодза спортчулар бодунуң удурлажылыышкынын чиик уткан.

Бирги-ийиги чер дээш барыышхемчикчилер биле чөөн-хемчикчилерниң аюнун көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көрген. Кайы-даа таланың ойнакчыларының бүгү аюнның дургузунда изиг демиселге ойнап эрттүргеп. Чөөн-хемчикчилер аюнның соолгу минутазында бир санкы артыкка киргеш, бодунуң удурлажылыышкынын 4:3 санга тиилээн. Тиилеичиверге шилчип чоруур күбенту база 1 черге-ниң дипломун тывыскан.

ЧУРУКТА: «Урожайның» чемпиону болган Чөөн-Хемчиктиң хөкүйжилери.

И. МИЛОНОВТУҢ фотозу.

ДАШТЫКЫДА

ВДР-ниң агаарынга андара аткан

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери март 21-де Тханьхоа можунуң агаарынга бир америк самолёттуг андара аткан.

Вьетнам информас агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, Вьетнамның Демократтыг Республиказының девискээриниң агаарынга аңдара аттырган америк самолёттарның нииги саны 1.729 болган.

Гарольд Вильсоннуң медеглели

ЛОНДОН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң Англияга кылган алыышчоруунуң соонда Англия Совет Эвилели-биле садыг харылзаалар-ын калбартырыыне чүтүүп турар. Ол дугайын общинолар палатазынга премьер-министр Гарольд Вильсон айтырыглар-ның болгаш харылзаалар-ның парламент шагының үезинде медеглээн. Англия садыг харылзаалар-ын бүгү угланыышкынынарга чорудуп турар дээрзин Г. Вильсон айыткан. Ынчалза-даа Совет Эвилели-биле бодунуң садыг харылзаалар-ын улам калбартырын бодап турар.

Лейборист Калин Дивисонуң айтырыгга харыылавышаан, премьер-министрниң демдеглээни: Англиянь чазаа Европаның социалистиг күрүнелери-биле харылзаалар-ны хөгжүдеринииң улуг ужур-дузазын үнелеп көрүп турар, ол чурттар-биле Англияның аразында тургустунган харылзаалар аңаа херечи болур.

Джибутиде байдал

ПАРИЖ. (СЭТА). Джибутиден келген дыңнадыгларны ёзугаар алырга, француз шериглер болгаш полиция француз Сомалиниң административтиг төвүнде африка кварталды «үжээр» талазы-биле хемчеглерни катап эгелээн. Ол кварталда 40 мун хире кижи чурттап турар. Француз Сомалиде француз шериглерниң командылакчызы генерал Ватинель кварталдың чартык кезинин «үжээн» дээрзин медеглээн. Кварталдың 2 мун хире чурттакчыларын, оон иштинде чеди чүс хире хереженнерни, уругларны, «чогум кымыл дээрзин катап хынаары-биле» түскай лагерьже сүрүп апарган. Туттурганнарның хөй нуруузун француз Сомалиниң девискээриниден ташкаар шөлүп чорудар деп турар.

Сьерра Леонеде

МОНРОВИЯ. (СЭТА). Сьерра Леонениң чөпсектиг күштериниң командылакчызы Дэвид Ламсана чуртта эрге-чагырга шеригниң холунга кирген дугайын чарлаан болгаш майгысталга дораан чыглып, иээк-биле харылзаларны тургуссун деп, парламент депутаттарын Фритаунның радиозун дамчыштыр кыйгырган.

Депутаттарга чоруткан бодунуң кыйгырыгында Ламсана чуртту конституциялыга чоруштур хөделбес бодалдыг мен дээрзин дедеглээн.

Фритаундан келген медээлерни ёзугаар алырга, премьер-министр Сиакк Стивенсаны тудуп хоргудаан соонда, март 21-ниң кежээзинде, чөп-биле шеригниң аразында сегирижин алышкын үезинде дөрт кижи өлүрткен.

Кыдатта болуушкуннар

Партия болгаш күрүне органнарын тарадыр сынырар база «эрги күрүне машиназын» сый шавар дээр оралдажышкынынарның үезинде хунзайбиннериниң болгаш пзаофаньчыларның болдурганы сандаргай чорук Кыдаттың экономиказынга аажок хөй когаралды чедирген. Үлетпүр болгаш транспорт ажылы ұлуг хиречергези-биле саидараан, көдээ ажылагийда дүвүрээшкинниг байдал тургустунуп турар дугайында түүнелдя кыдат парлалганың дыңнадыгларындан кылып болур. «Улуг шураашкын» болгаш улусчу коммуналар даар үевенин үезинде болган ыяштыг янзылыг чаа халаптың айыылынга чурт херек кырында таварышкан.

Пекин удуртукчулар бакка сураган «культура революциязының» лозунгнарындан ойталаавайн турар болгаш чуртка корум-чурумну авазын биче-даа бол эмгелеп турган-ары-биле далаштыг хемчеглерни ап турар. «Культура революциязынга» чарыгдаан аажок хөй материал болгаш акша хереглелерниң «төтчеглелин» кызырар. бүдүрүлгени эмгедээр дээр кыйгырыглар удаа-дараа көстүп келгиледп турар апарган. Моон-биле кады ККП ТК Кыдаттың тараачыннарынга, оон дараазында ажылчыннарынга чагаалар чорудуп, «экономизмден болгаш боттарының кара сагыштыг чорудунан», ылавылаарга боттарының материалдыг байдалын экижилериниден ойталаар, «куш-ажылчы сагыжга-чурумну быжыглаар» деп оларны кыйгырып турар. Ажылчыннарга чоруткан чагаазында «будурулге ажыл-албанынын хара тураазы-биле үнер» чорукту хораан дугайын тугаалап турар.

Информас агентилелдиң дыңнаткаы-биле алырга, күрүне хереңгилии камгалаар дугайында ККП ТК-ның, КУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң болгаш ККП ТК-ның шериг комитединиң март 16-да айтыышкынарын Пекинге тараткан. Кыдаттың «чамдык» районнарында заводтарның, фабрикаларның болгаш шахталарның деригленин ажыглаадан үндүрген, күрүне албан черлериниде болгаш школаларда эт-хөреңгини үрегдээн деп, ол документиде чугаалап турар. Айтыышкынның авторлары «экономикти тургузуушкунну болгаш культура революциязын тура тевискен» дээш бурууну Мао Цзе-дунуң «партия эрге-чагырганында олурар» улурланыкчыларынга ошаап турарлар. Мурнунда хыыртынган транспорт хереселдерин болгаш өске-даа хереңгини, а ол ышкаш акшаны оон эөлерн албан черлериңге эгидип бээрин хунзайбиннерге болгаш пзаофаньчыларга айтыышкын хүлээдип турар. Митингилерни болгаш хуралларны аргалыг-да болза ажоожедирип янзы-бүрү организацияларга болгаш албан черлериңге даасхан.

«Революцияны камгалалгыг чорудар» дугайында, камналганы сагыыр дугайында хой түүлдерни можу парлалгазы бижип турар. Чижээ, март 17-де Соңгу-Чөөн Шаилың можунуң чөвүнга ол можунуң «кызыл пзаофаньчыларының революстуг комитединиң «материалдыг хереңгилериниң камналгазы дээш массалыг шимээштикиниң доп-дораан жалбартыр» деп далаштыг кыйгырыгны чоруткан. Хөмүр даш, электроэнергия, металл, сазынның камназарыңге онза кичээнгейни көрүндүрериңге кыйгырып турар.

Канчаарга-даа шериг чуртуун административтиг албан черлериңге болгаш үлетпүр будурүлгелериңге контролдун тургузарын үргүлчүлеишаан.

(СЭТА, март 22).

(Төнчүзү дараазында үнер).

(Уланчызы. Эгези № 69 «Шында»).

АЛДАН СЕСКИ ЭГЕ

Машина даажы хаяларлан ыңналган. Бегзи ол кара-кыра хаяларже көрген. Обком секретары, хойжулар, Печёнкин безин шынааже көрүп турар боорга. Бегзи оларның аайын өдерип турза-даа, хаялар талазынче кулак салган.

«Мээн чолаачым бээр канчап уне халдып орар кижи боор!—деп. Бегзи иштинде шүгүлдап бодаңган.— Суурга мана диведим бе. Обком секретары өске районче чоруптар чадавас, мен чалаг калыр-ла болгай мен».

Машина аалдың адазынан үнүп келген. Мүн-не өске машина! Дандар кел чызары илдеп.

«Бакчаяның чоор, ой!—деп. Бегзи хоралап боданган. — Дандар ам хойжуларын аттынып, бригазам бар деп мактанып, хамык бужарын көргүсту-ле! Обком секретарын моон дүрген чорупчас болза хоржак-тыр».

Бегзи обком секретарын хүндүткеп адааш:

— Бажаалыры, хойларны барып көрүптер бис бе? Өске хойжулардан дээре үлүс бо. Ажылы солуун.

— А-дыр, бо аалчыларны база манап алыр-дыр—дээш, обком секретары баштактанган: — Хой карак көскү, хөй кижи эскет, хойжунуң ажылы-биле далаш чокка таныжардыр.

Машина «Волгазан» алаан ыракка доктаай түшкен. Оон Дандар биле Андрей Чорбаа үнүп келген. Оларны Бегзи обком секретары-биле таныштырган.

— Силерниң хойжу бригазанар-биле таныжар дээш—деп. обком секретары Дандарга чугаалаан.

— Харын ындыг чүве-дир ийин. Ынча дээш, Дандар аайын тыппайн, бирде хойжуларже, бирде Бегзиже көрүп турган. — Бо оол бригала туруп шыдавас дээр, мен черле аайын тыппас-тыр мен. Улусту кижи дыннаар апаар.

— Чү оолул бо, дарга?

— Мээң зоотехнигим-дир ийин.

— Силерниң колхозтуң зоотехниги бе?— деп. обком секретары чаай соглээн. Дандарга сагындырары ол, кижилерни дорту-биле кончувас, оларның эгенчек азы бот-тогунар хундүзээр, болган чок-ла ындыг хевир-биле сагындыргылаар дарга иргин.— Че, эш зоотехник, силерниң колхозтуң хойжулары-биле таныжып көрээлинерем.

Обком секретары кажаже үгландыр базыпкан. Андрей анаа тайылбырлап чораан. Чугаазга Бүске биле Михаил Петрович бо-ла киржи бээр, а демги ийи дарга көңгүс-ле ыыт чок.

Шактар бо кажаны боду тудуп алган. Тудуг ыяжын бурунгу чылын Касыта зоотехник дужуртуп берген. Шактар маңаа ийи тудугжу-биле кады чартык ай чыгам чыткан. Кажаның дөру чавыс, хойлын бичe-ле бедик. Кыры ийленчек, чоорту бедип үне берген. мурнунда улуг эвес серилиг. Сери баарын хой сигеннедиринге таарыштырып кылган. Кажаның кырын чашпан-биле базырган, өдек төккеш, чогум кыжын хар-биле дуглап алыр. Чазын харны андара эшкеш, кавыскыда өдекти кылынмадып аар, а чогум чылый бээрге, шуут-ла кырын таварты чазып каар. Шоолут чаашкын чагбас алды айда кажаның кыры ажык, иштн арыг турар. Чаашкыннаар мурнуу талазында кажаның кырын көк чашпан-биле базырган, хоюг өдек төп, иштн хөлдевее кылып каар.

— Мындыг кажаны туларының үнези чиик-тир —деп. обком секретары демдеглээн. — Чамдык тыва улус шагган бээр ынчаар кылыпдаа чораан. Ынчалза-даа чүтле бурунгуже сонгаар хараап олурар болзувусса хоржок. Хойжу бригаданы тургузуп, малдың үксазын экижилип тургаш, амгы үениң делгем кажааларын тударын база бодаар херек. Тыва улустуң чүс-чүс чылдар дургузунда мал малдап келген дуржулгазын таптыг өөренип, оон эң экизин шилип ап, әртем-биле хынап, әртем ёзугузунга дүүштүр ажыглаар херек.

Хураган кажаалары үш кезек, бичии-бичии, ынаар кижи чүтле үзүп кирер. Тыва арга-биле өстүрген хураганнар амыр-ла болгай: былгыыптарга, боттары-ла иелериңден чарлып, үстүп, кажаазынче книр маннажы бээр. Хойжуллр чазын үш-дөрт чүс хураганны шупгузуп үтпас, иелерин салчаштырбас, шат-ла танывыр.

— Хайнак хураганнар конгуг-ла эки чүве-дир бо, дарга—деп, Шактар чугаалаан. — Чажында-ла эки ажаап алырга, оон соонда аарбас, ыка шыдамык боор-дуг. Тыва хой олар даллаар боор чүве болгай, сиген бажы кагар, а хайнак хой-даа амырдыр: чашпан-даа болза үнүп аар, чемге конгуг болгаш—боду-даа семис, толу-даа шырак болур-дур.

Обком секретары каттырган:

— Чаа малды эрги арга-биле өстүрүп турар шыкажыл, ха-ха-ха!

— Зоотехник бистиң хорвусту арыглап үзүп каан—деп. Бүске хөөрээн. — Мурнунда чылдарда ара безерек эр хураганнар турарга багай чүве чораан. Кырган-ачам шаанда мынча деп олурар чүве: «Инек биле сарлык хайнаан бүга кылдыр салып болбас, конгуг чүдек мал үнер, бүжар» деп. Бо чылга чедир бистиң аалдарывыска тыва-даа эвес, меринос-даа эвес, чү адам чүвелер хөй турду. Ам-на арыглап эгелээн бис.

— Ындыг харын—деп. обком секретары чөпшээрешкен. —Тыва улус малдың шынарын дыка сагыыр чораан. Шаанда орус тараачыннар база багай мал тургуспас чүве. Чоннуң ол мерген дуржулгазы амгы үениң мал ажылынга аң-не күштүү-биле илереэн. Ол дээш демисежип турар болгай бис. Силерниң зоотехниинер ындыг турушту дыка шүүлеп эөдеп алган-дыр. Аңаяк кижи ындыг боор бе. А мында мээң бир таныжым. Чорбаа ашак бар. МЧАЭ үезинде оон аалынга хонган мен. Хонгга хөвенек, безерек чүвелер тургуспас, казыра дег улуг кошкарлыг, үлегерлиг малчын чораан чүве.

— Ол кижи ам-даа бар болгай—деп. Александр Ламаевич далажып дыннаткан.

— Бар боор харын, менден улгатпас эр чүве. Шаанда өөренир дээш. Улуг-Хемни куду салдап бадарда, кады чораан бис. орук ара аалының дужунга дургуннай берген кулутур. Ынчалза-даа суму, МЧАЭ даргалап. чаа амыралды тургузарынга идепкейлиг киржип, шору-ла чораан кижи. Ынчан мен чорук аайы-биле оон аалынга хонган мен. Чайын чүве болгай. Сүт-саан албек. Ол эртен дарганы тыппаан улус бис. Кежээ ужуражып келгеш айтырарывыска, кожуун чораан болган, а ол хирезинде бистиң келгенивис дугайын, дыңнаваан мындыг. Өскээр чораан деп андеведивис. МЧАЭ даргазы аалынга хой болган, хойтпак тиккен. Элээн хөөрежи бердивис. Оон-на чугаалажып келдривиске, даргавыс кожуун чорбаан, а дагдан кодеп чүлүп турган болду.

— Бис база кодеп чүлүп алган бис—деп. Шактар мактанган. — Хелегеге кадырып каан кок сиген, хоолузу-даа кедергей, чазын хураган дораан-на эт түттуна бээр. Бо кыштагга сигенни шынаадан сөөртүр, мурнуку чылдарда чедишпес турган. Эрткен чайын база сиген орта үнмээн, улут бугалар кадыптарга, шынаанын бичии кара суглары чедишпейн, кадып калган, дазырлар көвүдээн. Ынчалза-даа мал чемин акыле белеткеп алган бис.

Хойжуну далаш чокка дыннап доскаш, обком секретары боданып, бирле чүвени сактып тура, бүзүрелдиг чоон үнү-биле уламчылаан:

— Кодеңни шаанда чүлүп турганыл билир мен. Улуг ыяш көңгүлдерге суун дергилээш, көгээрлерге хойтпаан, божалың хоюдуп куткаш, курраг дагда кыштагларга чеде бээр чүве. Ол сигенни хол кадыры-биле чулар. Шаанда тараанны канчаар чүлүп чораан ийик, ынчаар кудуйуп олурун алгаш, бир холу-биле кодеңни бөле тутказ, кадыырлыг холу-биле кезер турган. Ол сигенниң үнедин кончуг: хадывырлап турар сериин, хүн караа дегбес хөлегеге кадырар, хлеб-даа быжырган кижиден артык хынамчалаар болдур эвеспе.

— Ол шагның улузу кончуг-ла чымыштыг чораан— деп. Александр Ламаевич хөөрээн. — Кодең чулар, тараа тарыыр, аңнаар-диннөөр, дустаар дээш чүнү кылбайн чораанын! Ам дустуг чара тевистирип аар-дыр, ынчан тарбаган үнүгүү дег үттеп үнгеп киргеш, дус хазаын дом-дум кылдыр хап, чалбарып алыр турган. Ыя анаа безин ынча хөй кужун үндүрүп чораан-ыр. Ам дээрге бистиң малчыннарывыс шуут-ла ыыштыг, харын сигеннн безин өске улус аккеп берзин дээр, азыралыкчы хөөннүг болу дерген.

Обком секретары олче топтап кергеп. Александр Ламаевичиниң арны кызып калган. Бегзиже көрүнгеп, а оозу чүнү-даа соглээр аайын тыппайн, будунун адаанда харны казырадыр шимчеп каан.

— Силер канчаар болаар силер, эш зоотехник?—деп. обком секретары Чорбааже көрүнгеп.

Андрей аймай берген. ынчалза-даа харылаан:

— Амгы малдыңның ажылының хемчээли улуг. Бирээде, оон малының баш-саны хөй. Шаанда кижи бүрүзүнге-ле дөрт чүс, беш чүс хой турбааны тодаргай. Ийиде, амгы колхозчу малдың чүтле баш-санын ончалап олурбас, оон толгуруг дээш, продуктулуг дээш чогаалыкчы ёзу-биле ажылдап турар.

— Силер технихумну кажан доскан силер?

— Бо чылын.

— Бешкыларымар ынчаар өөредип турган бе?

— Чок... Чогум ынчаар чугаалап турганын дыннавазн мен. өөредип келгенинин утказы ындыг чадавас, чү-кандыг-даа болза мен бегүн ынчаар бодап тур мен.

— Ынчаарга силер үүге ынчаар кылбайн турар силер?

— Андрей Дулушевич ынчаар кылып турар—деп. Михаил Петрович бүзүреткен. — Ол ам безин алаан чаа үүлдерни кылган.

— А силер? Колхозта партия организациязы?

— Бис база-ла хажыызында олурбайн турар бис.

Шактарның чүлүп алган кодеңнин ыяжаан черге келгеннер. Кодең хөй эвес, чартык тонналан ашпас. Ынчалза-даа белеп хораазас, арбыны кончуг.

— Чүс килограмм кодең тонна хире сигеннн солуп болур—деп. Бүске мактаан. — Хоолузун ап көөрге, харын-даа чарба, сула-биле деннеп болур.

— Мен-не билбес мен—деп, обком секретары чигзинген. — Бо айтырыгны түскай артемнигларнин мурнунга тургусса деп бодап-даа чораан мен. А чай чок, хол четпес-тир... Обком секретарының арны бодамыргай, дыка ширинн кынын келген. — Тыванын кодээ ажыл-агыйын кодурер дээш, дыка-ла хөй, нарын. берге айтырыгларны шиитпирлээн бис. Ам бо хүннерге чедир. Тываның кодээ ажыл-агыйы Россия Федерациязынга шаңнал-мактал чаалып ап турар апаргыже, кандыг оруктү эртиедивис дээр! Үе дээрге балык-биле демей-де, таналанан албас болза — үшта кулбуруй бээр, кожудан чыдып каар. Айтырыглар дээрге бүүрелчинн тейлерде орук-да, төне хона бергеп ышкаш болур, а чоокшулап кээрге— база бир бүүрелчинни ажа халаап, бир бедикче кый деп чыдар. Ажылагый бүрүзүн түскай артемнигларбиле хандырар дээш кыпын келдивис, баштай курс досканнар. оон соонда ортумак түскай билиглиглер, а ам мырынай дээш артемнигларлер дээш тутчуп тур бис. А шиитпирлээр айтырыглар удам-на хөй. Бир эвес силер коденни шынап-ла үнелээр болзуңарза, чонгуң бурунгу аргазы ажыглалдыг боол болур деп бүзүрээр болзуңарза, кол ажылды — мал ажылының продуктуларын хөйнү ёзугаин үтпайн тургаш, ол чеминн хоолулуг шынарларын артем ёзугузу-биле шинчилеп, ажылап болур силер. Ынчалза-даа сагындырып каайн: бир эвес конгуг эки сигенни, ары чигиры дег амданныг, чыттыг мал чемин тып алгаш, оон-биле чергелештир малдың продуктулуун кудуладып, күрүне мурнунга хүлээдгелер күүсетпейн баар болзуңарза, ынчан ындыг шинчилелинер дээш чон мурнунга харылаар апаар силер! Ол таварылгада силерни мээң ат-алдарым, дужаал-сөзүм-даа камгалап албас...

Обком секретары кажаадан ырап алгаш, хөвүже, одарже кылаштап каан. Улус оон чыпын калбаан. Кижи бүрүзү-ле дарганын сөзүн бодунуубиле билген. «Чогаалыкчы ёзу-биле ажылдаар, мал ажылын сөс кырынга эвес, а херек кырынга хагыдер дээрн ол-дур» деп. Андрей биле Печёнкин барык-ла бир зай боданып чораан. «Чок, кандыг-даа чаартылга турбас, чүтле эътти дуктү, сүтту бээр — деп. Бегзи биле Дандар базала боданганнар. — Хенертен-не улус ажыкты бериптер чаартылга чок, ындыг болганда эрги хевээр ажылдаар. Ол дээш ким-даа чемелевес».

Редактор И. К. КУДАЖИ.

КИНО

МАРТ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даймычы чеңээ чок маадыр» 9.30. «Ёзулуг кижи дугайында тоожу» 11.15, 2.15. «Үш чоон кижи» 4.05, 5.55, 7.50, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Төнчү чок айтырыгларны кым бодап тыпканыл?» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уруглarга дириг-чуруктар 9.30. «Кижи дүжүп бербес» 11, 1.10. «Инесса» 3.20, 5.20, 7.10, 9.10 шактарда.

«ВОСТОК»: Уруглarга дириг-чуруктар 10. «Бичe чораанымның сактыышкыны» 11.15, 1.30. «Ногаан оттар» 3, 6.40. «Чүрек ершээвес» 4.50, 8.30 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймыраа киличиниин 23-54, агитация болгаш пропаганза киличиниин 37-13, кодээ ажыл-агый киличиниин 21-47, үлетүр киличиниин 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кодээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш аймыраа киличистериниң 21-27, иштиги информация киличиниин 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ІС—00306.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чыхта үнелеп таттынган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
МАРТ
25
СУББОТА
№ 71 (6708).

Өртээ 2 көп.

Улус хереглелиниң шынарын экижиткен чаа бараанарының делгелгезин партияның болгаш чазактың удуртукчуларының көргени

Бо чылдың март 23-те эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, Д. Ф. Устинов, Ф. Д. Кулаков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары эштер Н. К. Байбаков, М. Т. Ефремов, В. А. Кириллин, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, Л. В. Смирнов, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы эш А. М. Школьников улус хереглелиниң шынарын экижиткен бараанарының делгелгезин көрген. Ол бараанларны заводтар болгаш фабрикалар коллективтери бо юбилейлиг чылда бүдүрүп үндүрер деп турар.

Делгелгеде пос. хеп, идик аймааның, аъш-чем бараанарының, культура-амыдырал кылыгларының болгаш ажыл-агый херекселиниң алды муң хире чаа хевирлерин делгээн. Ол бараанларны ССРЭ-ниң 28 министерстволарының болгаш төп албан чергелериниң бүдүрүлгелери белеткээн. ССРЭ-ниң министрлери, заводтарның болгаш фабрикаларның удуртукчулары база конструкторлары тайылбырны берген.

Делгелгени көрүп турган үезинде партияның болгаш чазактың удуртукчулары чаа кылыгларны дүрген шингээдип алырының, оларны бүдүрериниң, улус хереглелиниң бүгү бараанарының шынарын болгаш ассортиментизин улам ынай экижидериниң аргежок чугулазынче министерстволарның болгаш бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының кичээнгейин корундурген.

Газ индустриязының ажылдакчылар активиниң хуралы

МОСКВА (СЭТА). Март 23-те Москвага Газ улетпурунуң ажылдакчылар активиниң хуралы ажыттынган. Хуралдың киржикчилери эрткен чылдың түнелдеринде, 1967 чылдың планын болгаш Улуг Октябрьның бежен чыл оюнга алдар болдурган социалистиг хүлээлгезин чугаалажып турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрленгенин даргазы эш Н. К. Байбаков активтиң киржикчилериниң журнунга чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның секретары М. С. Соломенцев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. Т. Ефремов чөвүлел хуралдың ажылында киржип турар.

КАПИТАЛ САЛЫЫШКЫНЫҢ ДОЛУ ШИҢГЭЭДИР

Чаа чиитилеп тургузуунуң бешен чылгы юбилейин байырлаар чылыыстың бирги кварталы дооступ турар. Аныя-ишчи совет чонунуң алдарлыг байырлалга тураскаатканы социалистиг чарыжының баштайгы түңнелдеринең, чедип алган чедишкиннериниң дугайында өөрүнчүг медээлер чер болганындан нээп турар. Бодунуң улуг революциязының ою-биле хөлбаштыр шиитпирлеттинмээн соруглаларны боттандырарынче кичээнгейни угландырып аныядаары — байырлалды демдеглээриниң эң дээре аргазы болур деп, В. И. Ленин чугаалап чөрээн. Ынчангаш бүгү совет улустук, ооң иштинде бистиң республиканың аныя-ишчилериниң мурнунда СЭКП-ниң XXIII съездизиниң айытхан планнарын улам чедишкинниг күүседир соруглуга туруп турар. Бо талазы-биле чедимчелиг аныядар бар болзажок, бисте ам-даа чамдык айтырыглар багай шиитпирлеттинип турарын айтыр херек. Капитал тудугларның чоруп турарының, ооскээр сөөлээрге капитал салыышкыннарны Тывада шингээдип ап турарының дугайын мында хамаарыштыр чугаалаза чогуур. Республикада үлетпүр будүрүлгезиниң, чуртталга, мелиорация болгаш өске-даа тудугларның, оруктар чаартылгазының хемчээли чыл келген тудум улгадып олурар. Ооң-биле чергелештир чаа тудугларны тургузуп, ниүлелерни шингээдиринге, мурнунда аныядап турган будүрүлгелерни алгыдып чаартырынга күүрүне бюджеди хөй хөрекгини үндүрүп, бо талазы-биле капитал салыышкынны чылдың-на новүледип келген. Ынчангаш бистиң тудуг болгаш монтаж организацияларывыстан эки аныядаары, тудугну кысна хуусаада, бедик шынарлыг чорудары негеттинер. Ынчалза-даа капитал тудугнуң планы эртken чылын-даа, бо чылдың баштайгы ийи айында-даа чедир күүсеттинмээн. Тудуг баннызының шугуму-биле аңшаландырылга ап келген тудуг организациязы — «Тыва тудуг» трези капитал салыышкынны эртken чылын түгле 74 хуу шингээдип, чонга чуртталга бажыңнарын (ол тудугнуң планын түгле 33,9 хуу чедирген), эмнелгелерни, школаларны болгаш өске-даа уруглар айбан черлерни ыяакта чедир бербээн. Юбилейлиг чылдың баштайгы айларында тудуг-монтаж аныядарының күүселдээн база хомудаңгай чоруп, дээре дээн көргүзүг 85 хуудан аңшайн турар. Мындыг байдал тудугнуң материалдар болгаш техника, аныылчыннар-биле хандырылгазын график ёзугаар технологтуг дес-дараалаашкынны барымдаалап организастаар болгай. Ынчаарда аныяга үзүмтелимишкиннер турбас.

Капитал салыышкыннарын эң эки аныглаарынга шаптын надып турар бир чүүл болза төлевилел-смета документилериниң багай шыкаяыы болур. Чижээ, Ак-Довуракта даг-дүгү болбаазырадып-сайзырадыр комбинаттың ийиги эзлчээниң тудуун чорудуп эгелей бергенде, кажан чер аныядары элээн шуудаан турда, чер шимчээшкининге удур быжыглаашкынны кошкан өөренген, шыйгыларны солуп, натап чаартылгаларны кылган. Хөй чарыгдалдар халас барганы моон илдең-дир. Маңаа чагыычы организацияларның талазындан байдал-биле эптемир, тудугчуларга бүгү таланың дузазын көргүзер дээш чөгүүр нүүненимишкин үндүрбейн турарын айтыр херек. Кедээде тудугчуларның чугула документилер-биле ой-шаанда хандыртынмайн турарын демдеглеп, кедээ аныл-агый министерствозунуң капитал тудуг эргелелиндеп кежүп чорууп мехиолонналаога боттуг дуза чедирери негеттинир турар.

СЭКП Төп Комитеди Совет Эвилелиниң ажылчын аңгызын Улуг Октябрьның юбилейин социалистиг үлетпүрүнү, тудугну болгаш транспортту улам ыңай хөгжүдеринге чаа-чаа чедишкиннер-биле утчуурунче кыйгырган. Аңаа сорун киргең бистиң тудугчуларывыс бүгү нүмүн план күүселдезинче мөөңнээр үнүрлүг.

Найыралдың аян чоруу

ГСЧП ТК-ның Бирги секретары болгаш Герман Демократтыг Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы эш Вальтер Ульбрихт баштаан Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң төлээлери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чалаанын ёзугаар найыралдың аян чоруун кылып, март 21—23 хүннерде Москвага чоруп турган. Төлээлерниң составы: ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Вилли Штоф, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары эш Эрих Хонекер, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары эш Гюнтер Миттаг, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат болгаш секретары эш Герман Аксен, ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГДР-ниң Күрүне план комиссиязының даргазы эш Герхард Шюрер, ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГДР-ниң ламштыкы херектер министри эш Отто Винцер.

Москвага чоруп турган үезинде эш В. Ульбрихт болгаш төлээ кежигүннери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның секретары эш Ю. В. Андропов, СЭКП ТК-ның секретары эш М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрленгенин даргазы эш Н. К. Байбаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш М. А. Лесечко болгаш СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ламштыкы херектер министри эш А. А. Громыко олар-биле ужурашкан болгаш бесе-далар кылган.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ГДР-де элчини эш И. А. Абрасимов, ГДР-ниң ССРЭ-де элчини эш Хорест Бинтнер беселарга база киришкен.

Чүректиг ханызындан, аку-дуңмалышкы найыралдың болгаш бүрүн чаңгыс аай чоруктуң байдалынга эртken беселарга чоруп турда Совет Эвилелинге коммунизмни, Герман Демократтыг Республиканга социализмни тургузарының чугула айтырыгларын болгаш СЭКП биле ГСЧП-ниң аразында. Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырының перспективаларын чугаалажып көрген. Ур үеде ийи чурттарның аразында экономика, эртем болгаш техника талазы-биле харылзааларны улам ыңай хөгжүдүп база ханыладырының айтырыгларына улуг кичээнгейни моон-биле кады көрүндүрген. Улус ажыл-агыйының эртем-техниктиг депшилгени тодарадып турар адырларын хөгжүдеринге күжениишкиннерни кады киирериниң болгаш хеделиишкиннерин таарыштыр каттыштырарының эргежок чугулазын ийи талалар онзалап демдеглээн.

Европага аймыя чок чоруктуу хандырарының айтырыгларының талазы-биле санал-оналарының делгереиглей солчулгазы болган. Тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң эрге-ажыктарынга европа айтырыгларын Бухарест декларациязының принциптеринге болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралынга ажылдап кылган шугумга дүүштүр шиитпирлеер дээш чаңгыс аай күзел-соруктуун ужуражышкынкынның киржикчилери бадыткаан.

Ийи чурттарның аразында аку-дуңма найыралдың болгаш сырый кадыы ажылдажылганың Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың аразында найырал, бот-бодунга дузалажыр болгаш кадыы ажылдажылга дугайында Керээ-биле бүрүн дүүштүр чедишкиннинг хөгжүп турарын СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң удуртукчулары күзел ханышкыны-биле демдеглээн. Ол керээ бистиң улустарның сырый каттыжарынга, Европага тайбыңны болгаш аймыя чок чоруктуу хандырарынга чугула рольду ойнап турар болгай.

Амгы үениң ең чугула бүгү айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының үзел-бодалдарының бүрүн чаңгыс аай болуп турарын ужуражышкынның киржикчилери демдеглээн. Америк империалистерниң агрессиязынга удур вьетнам улустуң чөптүг деминелиңге идепкейлиг деткимчени болгаш дузаламчыны моон соңгаар-даа көргүзеринге, делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын бүгү хемчег-биле быжыглаарынга түүжүдүүн олар чаңгыс эп-сеткил-биле илергейлээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштадыр СЭКП ТК-ның төлээлерин Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ам болур VII съездизинче чоруктар дугайында ГСЧП ТК-ның чалаатаан эш В. Ульбрихт СЭКП ТК-га дамчыдып берген. СЭКП ТК ол чалаатаны өөрүп четтириишкин-биле хүлээп алган.

* * *

ГСЧП ТК-ның Бирги секретары болгаш ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы эш Вальтер Ульбрихт баштаан Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң төлээлери найыралдың аян-чоруун кылып, Москвага чоруп турган соөлүүде март 23-те тодаан чуртунче чанышкан.

Внуково аэродромга төлээлерни СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный болгаш өске-лер-даа үдээн.

(СЭТА)

ТАРААЖЫ, ЧАС КЕЛДИ-ЛЕ!

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунда тарылтага белеткелдиң кандыг чоруп турарын күрүне комиссиязы хынап көргеш, түңнелин совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш салбырларның удуртукчуларының хуралынга чугаалажып көрген.

Юбилейлиг чылдың часкы хову ажылдарынга киирер 100 тракторнуң 70-иниң септеп белеткээн, 30 трактор септелгеде. Кожулда херекселдерден 68 сеялкавың дөртен бири, 57 трактор андазының 40-ни септеттинген, 615 илиринің чангызы-даа белең эвес. Ажыл-агыйда кукуруза олуртур 19 комбайниның септелгези чаа эгелээн.

Арыг-Бажы салбырның № 1 хову-трактор бригадазы тарылгага белеткел ажылын эки чорутканын комиссия айыткан. Бригада хову ажылынга киирер бүгү техниканы септеп белеткээн, ооң иштинде 16 трактор, 12 сеялка тарылгаже киреринге белең. Бо бригаданың бригадири эш Н. Серептиң машина-техника септелгезинче механизаторларны үлегерлиг организастаап, бригадалар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болганын демдеглээри чугула. Ол ышкаш № 3 салбырның № 1 хову-трактор бригадазы (бригадири эш В. Сүге-Маадыр) хову ажылынга киирер техниканы ой-шаанда белеткээн.

Эрткен чылын дүмүт ажеалдазы доостуруу билек, салбырларның, трактор-хову бригадазының инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш салбырларның удуртукчуларының хуралынга чугаалажып көрген.

Юбилейлиг чылдың часкы хову ажылдарынга киирер 100 тракторнуң 70-иниң септеп белеткээн, 30 трактор септелгеде. Кожулда херекселдерден 68 сеялкавың дөртен бири, 57 трактор андазының 40-ни септеттинген, 615 илиринің чангызы-даа белең эвес. Ажыл-агыйда кукуруза олуртур 19 комбайниның септелгези чаа эгелээн.

Арыг-Бажы салбырның № 1 хову-трактор бригадазы тарылгага белеткел ажылын эки чорутканын комиссия айыткан. Бригада хову ажылынга киирер бүгү техниканы септеп белеткээн, ооң иштинде 16 трактор, 12 сеялка тарылгаже киреринге белең. Бо бригаданың бригадири эш Н. Серептиң машина-техника септелгезинче механизаторларны үлегерлиг организастаап, бригадалар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болганын демдеглээри чугула. Ол ышкаш № 3 салбырның № 1 хову-трактор бригадазы (бригадири эш В. Сүге-Маадыр) хову ажылынга белеткелин соңгаар тыртып турарын күрүне комиссиязы онзалап айыткан.

Белеткел кандыгыл?

дың ийиги чылының часкы хову ажылынга киирер техниканы чогуур өйүнде белеткээр талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин багай боттандырып келгенин айтыр херек. Көк-Чыраа салбырның эш Б. Маадыр-оол бригадирлээн № 3 трактор-хову бригадазының механизаторлары 30 тракторнуң 19-ун, 19 сеялканың 12-зин, 14 трактор андазының 10-нун септеп белеткээн, илиирлер болгаш өске-даа кожулда херекселдериң септелгези мынчага чедир өгелевээн. Эш Маадыр-оолдуң бригадазы совхозтуң төп мастерскаязында ажылдап турар хирезинде, техника септелгезин өске бригадалардан озалдаткаш, совхозтуң хову ажылынга белеткелин соңгаар тыртып турарын күрүне комиссиязы онзалап айыткан.

Машина-техника септелгезинде ажылдап турар механизаторлардан эштер С. Дас-оол, Х. Анай-оол, О. Кыдыл-оол, П. Кабанов олар өске-лерге үлегерлиг ажылдап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар. Кедээ ажыл-агый машиналарының септелгезиниң саадап келгениниң чылдагаанды, ажыл төлевирии шак барымдаалаар системаже киргенинде дээрии совхозтуң кол инженери эш Махмутов ам кээп миннип олурар апаргаң.

Совхоз бо чылын 12525 гектарга тарылга чорудар, ооң иштинде тараа культуралары 9500 гектар. Ол муң гектар черии өртken чылын белеткээн, 2525 гектарны удур аңдарып, тарылга чорудар. Ажыл-агыйдэ үреэнии четчири-биле бар болгаш арытлаашкынны чоруткан. Ынчалзадаа чамдык үреэнииер чажар шынарына чедир арыглаттынмаан, шынары кудуруп комиссия айыткан.

Тарылга шөлдериңе өдекти план ёзугаар сөөртken болгаш минералдыг чемиш чидиглелер бар. Тарылга шөлдериң бедик агротехниктиг ажылдап кылырынче, организастыг болгаш минералдыг чемиш чидиглелеринең шын ажыттаарынче совхозтуң кол агроному эш Кундановтуң, участоктар агрономнарының кичээнгейии күрүне комиссиязы база угландырган.

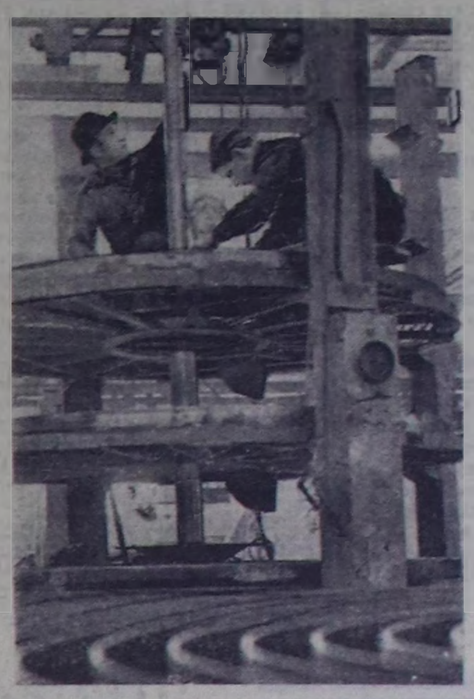
Механизаторларны белеткээр болгаш четчелээр талазы-биле совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары, дирекция, партия, профэвилел комитеттери чогуур кичээнгейии салганын комиссия демдеглээн. Совхозка 150 тракторист херек, ам 130 тракторист бар, он дөрт кижиниң белеткеп турар. Механизаторларның өөредилгелиг семинарларын бригадалар, салбырлар аайы-биле эрттиргилээн.

Хову ажылында ажылчыннарның амыдырал чуртталгазынче кичээнгей салдынган. Хову турлагларында ниити чуртталга бажыңнарының септелгезин кылган болгаш ам-даа чорудуп турар, чамдык ниити чуртталга бажыңнарында бус-биле ээндер одалгаларны дерип кылган, орун, дөжек четчири-биле бар. Хову турлагларының бүрүзүнге бо чылын столоваалар болгаш кызыл булунчар ажылдаар, оларның дериг-херекселдери четчелеттинген. Маңаа ажылдаар кижилерни ам четчелеп, белеткеп турар.

Часкы хову ажылдарын чорударының графигин, политмассалыг болгаш культура-массалыг ажылдарның планнарын база социалистиг чарыштың негелделерин совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел, комсомол комитеттери ажылдап кылгаш, салбырлар, бригадалар аайы-биле ажылчыннарның хуралдарынга чугаалажып көрген. Партия организациязы агитаторларын, лекторларын бригадаларда магадылап быжытлаан.

О. ТАВАА,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

ОКТЯБРЬНЫҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ

КАРАКАЛПАК АССР. Аму-Дарьяның адакы агымнарында Тахиаташ ГРЭС-тиң үшкү эзлчээнии тудуу калбарган. Улуг Октябрьның байырлалынга ооң бирги блогу ажылдап эгелээр. Бүгү агрегаттарны ажыглалга киириптерге, ГРЭС автономнуг республиканың улуг энергетиктиг төвү болу бээр. Оон тогун Туркменияның болгаш Хорезм областың соңгу районнарының үлетпүр будүрүлгелери база алыр.

ЧУРУКТА: ГРЭС-тиң тудуунда.

МОСКВА. Нефть продуктуларның шынарын тодарадыр ажылга кайгамчык илаптыг гравиметрлер, анализаторлар, нефтиниң контроль-хемчег приборларының заводунуң бүдүрүп үндүрүп турары үлетпүр хроматографтары калбаа-биле ажыглаттынып турар. Үлетпүрүнүң чаа автоматтыг база бир прибору чоокта чаа күрүне шылгалазын чедишкиниг эртken.

ЧУРУКТА: (оң талазында) Николай Братиков гравиметрлер белеткеп тур.

В. Мусазльянның фотозу.
СЭТА-ның фотомедээзи.

ОКТЯБРЬДАН ТӨРУТТҮНГЕН ПОЛИТИКА

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы — империализмге удур, улустар аразынга тайбың, аймыя чок чорук болгаш найыралдың аян-чоруун кылып, март 21—23 хүннерде Москвага чоруп турган. Төлээлерниң составы: ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Вилли Штоф, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары эш Эрих Хонекер, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары эш Гюнтер Миттаг, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат болгаш секретары эш Герман Аксен, ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГДР-ниң Күрүне план комиссиязының даргазы эш Герхард Шюрер, ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГДР-ниң ламштыкы херектер министри эш Отто Винцер.

Москвага чоруп турган үезинде эш В. Ульбрихт болгаш төлээ кежигүннери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның секретары эш Ю. В. Андропов, СЭКП ТК-ның секретары эш М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрленгенин даргазы эш Н. К. Байбаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш М. А. Лесечко болгаш СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ламштыкы херектер министри эш А. А. Громыко олар-биле ужурашкан болгаш бесе-далар кылган.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ГДР-де элчини эш И. А. Абрасимов, ГДР-ниң ССРЭ-де элчини эш Хорест Бинтнер беселарга база киришкен.

Чүректиг ханызындан, аку-дуңмалышкы найыралдың болгаш бүрүн чаңгыс аай чоруктуң байдалынга эртken беселарга чоруп турда Совет Эвилелинге коммунизмни, Герман Демократтыг Республиканга социализмни тургузарының чугула айтырыгларын болгаш СЭКП биле ГСЧП-ниң аразында. Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырының перспективаларын чугаалажып көрген. Ур үеде ийи чурттарның аразында экономика, эртем болгаш техника талазы-биле харылзааларны улам ыңай хөгжүдүп база ханыладырының айтырыгларына улуг кичээнгейни моон-биле кады көрүндүрген. Улус ажыл-агыйының эртем-техниктиг депшилгени тодарадып турар адырларын хөгжүдеринге күжениишкиннерни кады киирериниң болгаш хеделиишкиннерин таарыштыр каттыштырарының эргежок чугулазын ийи талалар онзалап демдеглээн.

Европага аймыя чок чоруктуу хандырарының айтырыгларының талазы-биле санал-оналарының делгереиглей солчулгазы болган. Тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң эрге-ажыктарынга европа айтырыгларын Бухарест декларациязының принциптеринге болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралынга ажылдап кылган шугумга дүүштүр шиитпирлеер дээш чаңгыс аай күзел-соруктуун ужуражышкынкынның киржикчилери бадыткаан.

Ийи чурттарның аразында аку-дуңма найыралдың болгаш сырый кадыы ажылдажылганың Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың аразында найырал, бот-бодунга дузалажыр болгаш кадыы ажылдажылга дугайында Керээ-биле бүрүн дүүштүр чедишкиннинг хөгжүп турарын СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң удуртукчулары күзел ханышкыны-биле демдеглээн. Ол керээ бистиң улустарның сырый каттыжарынга, Европага тайбыңны болгаш аймыя чок чоруктуу хандырарынга чугула рольду ойнап турар болгай.

Амгы үениң ең чугула бүгү айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының үзел-бодалдарының бүрүн чаңгыс аай болуп турарын ужуражышкынның киржикчилери демдеглээн. Америк империалистерниң агрессиязынга удур вьетнам улустуң чөптүг деминелиңге идепкейлиг деткимчени болгаш дузаламчыны моон соңгаар-даа көргүзеринге, делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын бүгү хемчег-биле быжыглаарынга түүжүдүүн олар чаңгыс эп-сеткил-биле илергейлээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштадыр СЭКП ТК-ның төлээлерин Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ам болур VII съездизинче чоруктар дугайында ГСЧП ТК-ның чалаатаан эш В. Ульбрихт СЭКП ТК-га дамчыдып берген. СЭКП ТК ол чалаатаны өөрүп четтириишкин-биле хүлээп алган.

* * *

ГСЧП ТК-ның Бирги секретары болгаш ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы эш Вальтер Ульбрихт баштаан Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң төлээлери найыралдың аян-чоруун кылып, Москвага чоруп турган соөлүүде март 23-те тодаан чуртунче чанышкан.

Внуково аэродромга төлээлерни СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный болгаш өске-лер-даа үдээн.

(СЭТА)

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы — империализмге удур, улустар аразынга тайбың, аймыя чок чорук болгаш найыралдың аян-чоруун кылып, март 21—23 хүннерде Москвага чоруп турган. Төлээлерниң составы: ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Вилли Штоф, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары эш Эрих Хонекер, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары эш Гюнтер Миттаг, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат болгаш секретары эш Герман Аксен, ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГДР-ниң Күрүне план комиссиязының даргазы эш Герхард Шюрер, ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГДР-ниң ламштыкы херектер министри эш Отто Винцер.

Москвага чоруп турган үезинде эш В. Ульбрихт болгаш төлээ кежигүннери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның секретары эш Ю. В. Андропов, СЭКП ТК-ның секретары эш М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрленгенин даргазы эш Н. К. Байбаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш М. А. Лесечко болгаш СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ламштыкы херектер министри эш А. А. Громыко олар-биле ужурашкан болгаш бесе-далар кылган.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ГДР-де элчини эш И. А. Абрасимов, ГДР-ниң ССРЭ-де элчини эш Хорест Бинтнер беселарга база киришкен.

Чүректиг ханызындан, аку-дуңмалышкы найыралдың болгаш бүрүн чаңгыс аай чоруктуң байдалынга эртken беселарга чоруп турда Совет Эвилелинге коммунизмни, Герман Демократтыг Республиканга социализмни тургузарының чугула айтырыгларын болгаш СЭКП биле ГСЧП-ниң аразында. Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың аразында бүгү талалыг кады ажылдажылганы калбартырының перспективаларын чугаалажып көрген. Ур үеде ийи чурттарның аразында экономика, эртем болгаш техника талазы-биле харылзааларны улам ыңай хөгжүдүп база ханыладырының айтырыгларына улуг кичээнгейни моон-биле кады көрүндүрген. Улус ажыл-агыйының эртем-техниктиг депшилгени тодарадып турар адырларын хөгжүдеринге күжениишкиннерни кады киирериниң болгаш хеделиишкиннерин таарыштыр каттыштырарының эргежок чугулазын ийи талалар онзалап демдеглээн.

Европага аймыя чок чоруктуу хандырарының айтырыгларының талазы-биле санал-оналарының делгереиглей солчулгазы болган. Тайбыңның, демократияның болгаш социализмниң эрге-ажыктарынга европа айтырыгларын Бухарест декларациязының принциптеринге болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралынга ажылдап кылган шугумга дүүштүр шиитпирлеер дээш чаңгыс аай күзел-соруктуун ужуражышкынкынның киржикчилери бадыткаан.

Ийи чурттарның аразында аку-дуңма найыралдың болгаш сырый кадыы ажылдажылганың Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың аразында найырал, бот-бодунга дузалажыр болгаш кадыы ажылдажылга дугайында Керээ-биле бүрүн дүүштүр чедишкиннинг хөгжүп турарын СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң удуртукчулары күзел ханышкыны-биле демдеглээн. Ол керээ бистиң улустарның сырый каттыжарынга, Европага тайбыңны болгаш аймыя чок чоруктуу хандырарынга чугула рольду ойнап турар болгай.

Амгы үениң ең чугула бүгү айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының үзел-бодалдарының бүрүн чаңгыс аай болуп турарын ужуражышкынның киржикчилери демдеглээн. Америк империалистерниң агрессиязынга удур вьетнам улустуң чөптүг деминелиңге идепкейлиг деткимчени болгаш дузаламчыны моон соңгаар-даа көргүзеринге, делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын бүгү хемчег-биле быжыглаарынга түүжүдүүн олар чаңгыс эп-сеткил-биле илергейлээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштадыр СЭКП ТК-ның төлээлерин Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ам болур VII съездизинче чоруктар дугайында ГСЧП ТК-ның чалаатаан эш В. Ульбрихт СЭКП ТК-га дамчыдып берген. СЭКП ТК ол чалаатаны өөрүп четтириишкин-биле хүлээп алган.

* * *

ГСЧП ТК-ның Бирги секретары болгаш ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы эш Вальтер Ульбрихт баштаан Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң төлээлери найыралдың аян-чоруун кылып, Москвага чоруп турган соөлүүде март 23-те тодаан чуртунче чанышкан.

Внуково аэродромга төлээлерни СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный болгаш өске-лер-даа үдээн.

(СЭТА)

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы — империализмге удур, улустар аразынга тайбың, аймыя чок чорук болгаш найыралдың аян-чоруун кылып, март 21—23 хүннерде Москвага чоруп турган. Төлээлерниң составы: ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Вилли Штоф, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары эш Эрих Хонекер, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаш секретары эш Гюнтер Миттаг, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат болгаш секретары эш Герман Аксен, ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГДР-ниң Күрүне план комиссиязының даргазы эш Герхард Шюрер, ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГДР-ниң ламштыкы херектер министри эш Отто Винцер.

Москвага чоруп турган үезинде эш В. Ульбрихт болгаш төлээ кежигүннери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның секретары эш Ю. В. Андропов, СЭКП ТК-ның секретары эш М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ни

ЧАДААНАНЫҢ АМЫДЫРАЛ

Чоокка чедир-ле үлетпүр комбинады деп алдын турган бүдүүлге чери ам амыдырал-хандырылга комбинады болу берген. Чаа ат-биле холбаштыр оон сорулгазынга болган ажылында чаа чүүлдер бары биле-дингир. Бир эвес үлетпүр комбинаты колдуунда-ла бүдүүлге черлери-биле харылзаалыг турган болган болунуп бүдүүлге продукциязын садыг четкилерни хамчаштыр сайгарып турган болза, амыдырал хандырылга комбинады шуут чурттакчы чон-биле дорт харылзаалыг—чоннуң хереглелин хандырар, чагыын күүседир, бодунуң кылган продукциязын болу садыглап сайгарар апарган. Мында чүгле хеп даарап, стол, сандай, буфет, шифоньер, этажерка кылып турар эвес. Шак сентээринден эгелээш, амыдыралдың янзы-бүрү электроприборларын сентээр, чурук тырттырар, идик сентээр, эрги хеп аддара даараар. Баш тааржып, ыдыыртыр болгаш дыргактар будуур, ат-херекселдер хөлезинге бээр дээш оон-даа ынай янзы-бүрү цехтер мында ажылдап турар. Хөөржүүлгеге хереглээр чечектерни база кылып турар. Бажың ишти, даштыы аштаар ширбиишкилерни болгаш бажың чугайлаар бийирлерни база оон айтырып болур. Ёзулуг-ла чоннуң амыдырал хереглелдерин хандыраарынга бараан болур кылдыр тургускан бүдүүлге черн.

Бо бүдүүлге чери болунуп сорулга-бодалгазынга дүүшүүр бо чылдың эгезинден бээр эрткен кыска үеним дургузунда 47 тырыкы столларны, 43 буфеттерни, 245 табуреткаларны, 50 чартык-чымчак стуларны, 116 бичии уруглар стулдарын, 5 хараачаны, оон ынай 5 эргин-хаалганы, 1 ог ыяжын (ынаа, хана, эргин-хаалга, хараача) бүрүн комплектизи-биле, 400 ажыг даараан хеп аймаан кодээ чонга чедирип садыглаан. Бажың шалазы кылыр манзылар эптештир хаарылдаар станокту тургузуп, ажыглалда киргеп. 70 ажыг кубометр шала манзылары белеп. Өг кылырының бүдүүлге аргазын шинчээдип алган, 30 ог ыяжы (ынаа, ханазы, эргин-хаалгазы, хараачазы) белеп.

Амыдырал хандырылга бүдүүлгезининг кадрларын белеткээр талазы-биле чамдык хемчеглер база алдынган. Ийменин, Шеминин, Чадаананың чонунуң чагыглар хүлээп алыр пунктуларының эргелекчилерн кыска хуусаалыг курстарга өөренген. Шак мастерскаязында 1 кижи, чазанып цехте 2 кижи, даараныр цехте 2 кижи, чурук тырттырар черде 1 кижи өөренирчилеп турар. Зина Затеева трикотаж аргын сентээринин аргазынга өөренири-биле Ленинск-Кузнецкиже чорупкан. Николай Гладков амыдыралдың нарын техниказының механиги болуру-биле Куйбышевте өөренип турар. Москваның химчистка болгаш бүдүүшкүн институдунда Куулар Александра өөренип турар.

Ыяш дилер цехте пилорамчы Ховалыг Очур-оол, Ховалыг Халбыы-оол, чазанылга цегинде Монгуш Сарыг-оол, Новиков Леонид, Монгуш Биченек, Зинаида Лебедева, даараныр цехте Ирина Тушетей, Галя Баимова, весовоз чоланчызы Леонов Михаил ышкаш мурнанчы кижилер комбинатта эвээш эвес.

Бир эвес эрегейн-биле алыр болза, «багай эвес эгелеп турар-дыр силер, аштер! Ынчаар-ла уламчылаңар»—дээш точка салып каап болур-ла...

Эрегейлээр чорук эки чүвеге чедирбес чүве болганда, комбинаттың ажылын элээн ханызы-биле корүп, шүгүмчүлелдің болгаш бот-шүгүмчүлелдің ажыглап көрзели. «Аарыгны хоочуратпас төлээде, эгезинде эки эмнээр херек» дижирн чевле шынна болгай.

ЗТ-ХЕРЕКСЕЛ пунктузунуң дуглайында чаа бир танырым-биле ол пунктунуң чанында ужуражы бердим. Менги солушка-ла ол хомудан чугаалай-лыр:

— Хеп чуур машина хөлезилеп алыр дээш ам ийи катап кээп турмен. Хаалгазындан «ээрбес кара ыт» ыравастаан чер-дир.

Ол-ла пунктунуң дугайын чугаалажып турувуста, бистин чанывыска танныр эштеривис чыыла-чыыла, бир эвес протокол бижирр болза, кудумчу чурттакчыларының хураглы деп адап болур кире арбылай бердивис. Элээн солун саналдар болган.

— Кызында чиик машиналарны хөлезээ берип турар болгай. Маңаа оола мотоциклдерден, мопедтерден хөлезээ бээр пункт чаа чыядан бээр болзас деп?

— Харын де даан. Атомнуг век үезинде чадаг-терге мунупкаш Шемиже далбыртып ажары берте-дир.

— Кандыг-даа бачым чорук таварыжыр-ла болгай. Ылавыла автобус маңаар.

— Чаа өгленгеннерге бажың херекселдерин, аяк-савапы чүге хөлезилеп болбазыл?

— Уруглар колясказы чүге эвээжил?

Бо чугаанын дугайын комбинат директору эш Мухага хамчыдып бердим. Оон ынаныг чүүлдер илереди. Бир чүүлүнде, эриелдер хөлезээ бээр пункт чаа чыядан бээр КЫСКА

МЕДЭЭЛЕР,

ДЫҢНАДЫГЛАР

Бүдүштүг ишчи

Чадаананың амыдырал хандырылгазының комбинадының Булуң-Лужерде ыяш белеткээр участогунда тракторист Ондар Өлзей-оол дуржулгалыг мастер. Кышкы үеде бистин ыяш белеткекчилеривис тудуг болган одаар ыяшты хөйнү кескен. Ужурган ыяшты болгаш каккан токпакты арыг иштинден эстакадаже үндүр сөөртүр хүлээлге трактористе онаажыр. Кадыр-берт тайганың берге оруунга сырый шырыш аргазы-биле чудукту сөөртүп бадырары белеп эвес ажыл. А Ондар Өлзей-оол ажылдың эвин тыпкан, бергеге торулбайн, ай санында бүдүүлге нормазын 130—140 хуу күүседип турар.

Ажылга үзүктелиишкин чок хүнүнүң киржир дизе, тракторист кижи машиназын үргүлчү хынап, түрмек сентелгени, профилактиктиг көрүлдени доктаамал чорудар ужурлуг. Ондар Мыйгажановичиниң трактору ам ийи чыл дургузунда капитал сентелгеже кирбээн, эки ажылдап турар. Мында оон адилекчизинин бодамчалыг ажылы киргени илдеп.

Бистиң ыяш белеткекчилеривис Совет эрге-чагырганың бежен чылынга күн-ажылчы белээлиги сонгаар даапп бедиткен хүлээлгелерин ап, шүдүрүг ажылдап турар. Олардың бирээзи, бирги кварталда социалистиг чарыштың мурнуку одургуи эдлеп турар тракторист Ондар Өлзей-ооллуң дугайын чугааладым.

М. ХЕВЕК-ООЛ,
участок начальнигы.

94 тоннаны хөйнү бүдүрген

Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгезин Кызылдың эът комбинадының ажылчыларны чыл эгезинден бээр идепкейлиг күүседип келгеннер. Коллектив январь болгаш февральдың бүдүүлге планын ажыр күүсетпилээн. А марттың планы база-ла чедиишкинниг күүсетпинип турар. Март 20-де квартал өнаалгазындан ажыр 600 муң рубльдиң нимти продукциязын бүдүрген.

Бүдүүлгенниң кол продукциязы эът болур, а коллектив бирги кварталда планда көрдүнгенинден 94 тонналы хөйнү бүдүрүп үндүрген.

Бот-боттарындан өөренир

Өөредилгениң шынарын бедидип, башкы кадрларның педагогиктиг бижигаерин улам сайзырадып, мергежидерниге методиктиг каттыжылга улуг рольдуг. Байда-ла, кым деп башкы кандыг чаа арганы бодунуң хүн бүрүгеги ажылынга ажыглап эгелээн болдур, ону ол-ла дораан нептередиринге методиктиг каттыжылга дузалаар. Бо арганы бисте хереглеп турары өөрүнчүг. Бистиң Ак-Даш школазынга Бора-Тайга школазының аныяк башкылары үшкү удурлуда ааладап чорааннар. Олар эгелээ, үстүкү-даа класстарга болган кичээлдерге олуржуп, боттарының өртектиг сүмелерни эштеринге бергидээнвер.

Бистиң школаның аныяк башкыларының методиктиг каттыжышкынының хуралынга башкылаашкын талазы-биле арга-дүрүмге солчулгалы болган. Чижээ, - сескн класстың удуртукчузу, орус дыл болгаш литература башкызы эш Шыырапыл, чедиги класстың удуртукчузу, биология башкызы Хертек Анчымаанын солун илеткелдери болгулаан. Аңаа башкы бисте өөреникчинин хамаарыжгазының дугайында дидактиктиг айтырыгларны база сайгарганнар. Башкының авторитединиң дугайында үнелиг саналдарны, сүмелерни дүржүлгелиг башкылар Сарыглар Карыма, Ондар Маңнай-оол, Ондар Хеймер-оол болгаш өскелер-даа бергидээн.

Школада башкыларның методиктиг каттыжышкынны аныяк башкыларның ажылынга улуг дузаны чедирер болгаш оон-биле өөредилгенин шынарын бедидерниге дузалаары чугаажок.

С. САНДЮ.
Чөөн-Хемчик район.

Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозта ишкин механизаторлар Монгуш Очур-оол болгаш Донгак Кара-оол ажылынга кызыкаа нимниверге хамаарыжыр. Олар үш чыл бурунгаар трактордар хүлээп алган, машиналарынга камныг болгаш оларны кезээде эки ажаан кадагалаар, оон хараазында олар тракторнуң бир-ле чери үрели берген деп чүвеге таварыжып көрбээн.

Үрезин, кывар-чаар материалдар, мал чеми сөөртүр, малчынарны көжүрер, черни андырар сут-сут дээш, чандыг даалганы оларга берген болдур, ону олар үлегерлиг күүседирлер.

— Бистиң шолбаннарывыс ол-ла болгай—деп, оларның дугайында чамдык кижилерниң чугаалагылап чоруурун кижи бе-ла дыңнап болур.

Юбилейлиг чылдың часкы хову ажылдарынга бо механизаторлар шагда белеткенген болгаш ону чедиишкининг чорударынга бүрүн шижтпирлиглер.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талададн оң талаже): механизаторлар Монгуш Очур-оол биле Донгак Кара-оол.

К. ЭКЕР-ООЛДУҢ фотолары.

Сүт саалдазының талазы-биле республика конкурузу

Баштайгы түңнелдер

Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу, кодээ ажыл-агый болгаш белеткел ажылчыннарының база албан-хаакчыларының профэвилел обкому болгаш республиканың кодээ ажыл-агыйының эртем-техникатыг никтелели Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга алдар кылдыр сүт саалдазының талазы-биле 1967 чылда конкурсту чарлаан болгай.

1966 чылга деңнээрге 1967 чылда ортумаа-биле бир инекке онаалтыр эң-не хөй сүт саап алырын хандырган, чарыштың мындыг киржикчилерин конкурстуң тиилекчилеринге саналр.

Бо конкурста 570 саанчылар, 111 кадарчылар, 76 бригадирлер болгаш ферма эргелекчилери, 55 зоовет тускай эртемнигнер амгы үеде киржип турар.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары болза эртекен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, бо чылдың эртекен ийи айларында сүт саалдазын 3098 центнерге азы 10 хуу көвүдеткенвер. Тиңды-районнуң ажыл-агыйларында ол продукцияны бүдүрери 55,4 хуу, Бии-Хем районда—24,9, Бай-Тайгада—35,7 хуу өскен. Бо өзүлде «Кок-Тей» совхозта—29,8, «Чыраа-Бажында»—19 болгаш «Шекпээрде»—16,8 хуу өскен.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ак-Даш фермазының мурнакчы саанчызы Ондар Шортак эртекен чылын бодунга быжыглаан 18 инектиң бирээзиндеи-не ортумаа-биле 2381 кг сүттү саап алган турган болза, ам 2740 кг сүттү алырын хүлээгеп. Прина Ондар бир инекке онаалтыр ортумаа саап алышкынын 1926-дан 2310 кг чедирерин шинтпирлээн, мичаарга Ховалыг Шортак—2545 кг чедирер дээн, Донгак Опчил—2188 кг чедирер. «Сүт-Хөл» совхозта сүт саалдазының талазы-биле конкурсте 22 саанчылар, совхозтар: «Россияда»—18, «Межегейде»—45, «Элегесте»—34, «Улуг-Хандада»—22 саанчылар киржип турар, а «Күш-ажылдың хостуу» колхозта 38 болгаш Жданов аттыг колхозта—24 саанчылар киржип турарлар.

Эртекен ийи айлар дургузунда дараазында саанчылар болгаш сүт-бараан фермаларының коллективтери дээре түңнелдерлиг болган:

СААНЧЫЛАР

Ажыл-агыйлар		Ийи айлар иштинде бир инектен-не саалганы		
		1966 (кг-биле)	1967	1966 чылга хуулуу
Светлана Кукуу	«Россия» совхоз	139	290	208
Екатерина Хуна	«Россия» совхоз	158	312	199
Огород Монгуш	«Тинлелге» совхоз	91	175	193
Маадырбаа Оюн	«Тинлелге» совхоз	117	219	188
Сумба Бады-Хөө	«Тинлелге» совхоз	122	219	180
Рима Камаа	«Россия» совхоз	170	298	175,3
Анна Стебланская	«Россия» совхоз	191	312	163,4
Вера Иванова	«Россия» совхоз	169	270	160
Александра Салчак	«Тинлелге» совхоз	97	151	156
Н. Н. Клепикова	«Россия» совхоз	259	391	152,7
Геннадий Шарыпов	«Россия» совхоз	259	392	152,7
Евдокия Макарова	«Россия» совхоз	191	288	150,7
Галина Яковлева	«Россия» совхоз	178	266	149,4
С. К. Капакай	«Искра» колхоз, Бии-Хем район	134	196	146,2
О. М. Чамзы	«Тинлелге» колхоз, Бии-Хем район	151	217	143,7
Х. С. Сат	«Тинлелге» колхоз, Бии-Хем район	241	346	143,7
Роза Ховалыг	«Искра» колхоз, Бии-Хем район	253	361	142,6
Б. М. Анзаг-оол	«Тинлелге» колхоз, Бии-Хем район	166	235	141,5
Ирина Попова	«Россия» совхоз	187	263	140,6
Н. М. Севен	«Тинлелге» колхоз, Бии-Хем район	173	241	139,4
Мария Агапова	«Россия» совхоз	185	249	134,5
Нина Акулова	«Искра» колхоз, Бии-Хем район	272	361	131,7
А. М. Настай	«Тинлелге» колхоз, Бии-Хем район	232	302	130,4
Көкүжей Кызыл-Уруг	«Искра» колхоз, Бии-Хем район	260	336	129,2
Ичин Ооржак	«Тинлелге» колхоз, Бии-Хем район	148	188	127,1
П. М. Глушкова	«Тинлелге» колхоз, Бии-Хем район	202	249	123,2
З. Т. Арактан	«Тинлелге» колхоз, Бии-Хем район	164	201	122,5
Н. М. Моңге	«Тинлелге» колхоз, Бии-Хем район	159	191	120,1
Дүктүшпен Манчаннаа	«Тинлелге» совхоз	150	178	119
А. Г. Окпал	«Искра» колхоз, Бии-Хем район	216	257	118,9
Монгуш Этек	«Тинлелге» совхоз	187	215	115
Мария Серенмаа	«Искра» колхоз, Бии-Хем район	297	339	114,1
В. М. Раздугина	«Кок-Тей» совхоз	215	293	113,6
М. А. Дамба	«Тинлелге» колхоз, Бии-Хем район	171	192	112,5
Кок-Уруг Оюн	«Кок-Тей» совхоз	355	400	111,2
Бичии-Уруг Ондар	«Кок-Тей» совхоз	342	378	110,0
Галина Дударева	«Искра» колхоз, Бии-Хем район	394	402	102,0

Фермалар коллективтери

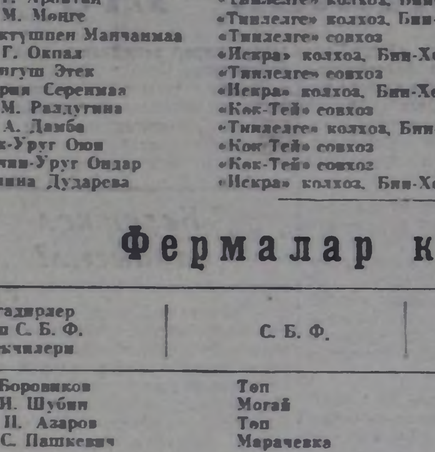
Бригадирлер болгаш С. Б. Ф. эргелекчилери	С. Б. Ф.	Ажыл-агыйлар	Бир инектен ортумак саалда		
			1966	1967 (кг-биле)	1966 чылга хуулуу
Е. Боровиков	Төп	«Россия» совхоз	181	278	153,5
В. И. Шубин	Могай	«Искра» колхоз	237	334	141,3
В. П. Азаров	Төп	«Тинлелге» колхоз	159	216	135,8
Н. С. Пашкевич	Марачевка	«Революциянын чалбыжы» колхоз	230	305	128,2
Агапов	Краснояровск	—»—	193	243	120,9
И. Я. Тараканов	Сайгара	«Искра» колхоз	205	246	120,0
Хажиктан Ондар	Шамбалыг	«Тинлелге» совхоз	141	166	117,7
М. Д. Скрыль	Өөк	«Искра» колхоз	282	326	115,6
И. П. Морозов	№ 2 Төп	«Тинлелге» совхоз	128	141	110,1
А. Г. Логачева	Төп	«Кок-Тей» совхоз	253	275	108,7
И. П. Дурвов	Адвак	«Межегей» совхоз	325	350	107,6
Назын-оол Ондар	№ 1 Төп	«Тинлелге» совхоз	163	175	107,3
Н. В. Кудрин	Успенка	«Межегей» совхоз	408	428	104,8
С. Т. Максимов	Хадын	«Межегей» совхоз	338	339	100,3

Амгы үеде бүгү колхозтарда болгаш совхозтарда инектер массалыг-биле ооладап турар. Инектер төрээп соонда баштайгы 2—3 айлар дургузунда инек бүрүзүндеи эң-не хөй сүттү алыры эргежок чугула.

Инектерни март, апрель, май айларда хөй чембиле чемгерер, хүнде үш катап суттарар, дрожжилээн концентрат-биле малдың чем рационун байлакшыдар, хзэктеп, буека ыыбырадып каап савадны бээр херек.

Моон-биле кады малдың ажаалгазын улам экижидер, оон эмиглерин эки ажаар ужуруг. Инек бүрүзүндеи хөй-ле сүттү алыр төлээде, инектериин эмиглерин ынап-ла массажтавар. Бо бүгү хемчегленн катай алыр чорук сүт саалдазын улуу-биле көвүдедир ярганы бээр.

Чоокку үезин иштинде сүт саалдазын көвүдедир талазы-биле конкурсче бүгү саанчыларны, кадарчыларны, зоовет тускай эртемнигнерни хөөра тудар, сүт бүдүрерин көвүдедир дээш болдупар бүгү хемчегленн алыр чорук чугула.

Туранның амыдырал хандырылга комбинадының коллективи ажылчы чонунуң хереглелинге чугула чүүлдерни бүдүрүп үндүрүп турар. Бүдүрүлгеде мурнакчыларның саны көвүдеп турары-биле продукцияның ассортиментизи кялбарып, шынары бедип турарын демдеглээри артык эвес.

Көрген Найдынович Маадыр комбинатка он беш ажыг чыл иштинде ажылдап келген. Ол бо аразында ыяш белеткелинге ажылдап, улуг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип келген. Ам Дора-Аксырда ыяш белеткелинде ажылдап, моторлуг хирээ-биле ыяш ужуруп, ыяштарның будуктарын аштап, машинага чүдүреринге белеткеп турар. Беш чылдың ийиги чылының январь, февраль айларында ыяш кезип белеткээр планын Көрген Найдынович 110—120 хуу күүсеткен.

Семен БЮРБЮНҮҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

СУДТАР — КИЖИЗИДИКЧИ ОРГАННАР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуу бодунуң хуралынга Тыва АССР-ниң Дээди судуйуң ажылының дугайында отчёттуу дыңнап чугаалашкан. Дээди судка болгаш чамдык улус судтарынга чоруткан хыналдалардан илереэни болза, республиканың суд органнары партия биле чазактың айтышкынарын күүсетпишаан, социалистиг хөйлүшүдулганы камгалаар болгаш хөй-нимтинің норум-чуруумун быжыглаар талазы-биле чамдык косну ажылдарны чорутпаан болгаш чорудуп турар.

Суд органнарынга кирген кемниг болгаш хамаатты херектериниң хөй нуруузу чогуур өйүнде болгаш шын шинтпирлеттинкип, бо херектериниң талазы-биле суд практиказын судтар мөөнкеп турар. Дээди судтуң талазындан улус судтарының ажылын хынап, оларга практиктиг дузаны база көргүзүп турар, ажылчы чоннуң ортузунга лекция номчулгазы, соңгукчуларның мурнунга улус шинтпкенчилериниң отчёттар кылыры элээп эжиззэн, хөйлүү-дүрүм хажыдыышкынынарын болдурбас хемчеглерни баш бурунгаар ап чорудар талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган.

Оөң-биле чергелештир Дээди судтуң болгаш чамдык улус судтарының ажылы ам-даа багай болуп артпышаан болгаш кем-херек үүлгедишкинниери-биле база хөйлүү-дүрүм хажыдыышкынары-биле демнеэлди нүштелдирер талазы-биле партия болгаш чазактың саалып турар сорулгаларынга эки дүүшпейн турарын Дээди Советтиң Президиумуу шыңгыы демдеглээн. Дээди судтуң ажылын РСФСР-ниң Дээди судунаан ийи удаа хынаш, түңнелдерин Федерациянын Дээди судунуң Президиумунуң хуралдарынга чугаалажып, чогуур доктаалдарны үндүрген турбуже, республиканың Дээди судунуң удуртулгазы болгаш улус судтары чогуур түңнелдерни боттарынга кылбайн, бар четпестерни чайладыр талазы-биле дээштиг хемчеглерни албаннар. Ол чорук республиканың суд органнарының ажылын сулаладырынга чедирип келген.

Ынчангаш республикада кем-херек үүлгедишкинни болгаш шинттирер чоруктуң хөй болуп турары суд органнарының ажылын сөңгаарладыгга чекка шыңгыы эккилдерин, Дээди судтуң талазындан улус судтарының ажылын удуртурунуң стилин үндезини-биле өскертип, оөң деңнелин дыка бедидерин көгеп турар деп, Президиум айыткан.

Суд органнарының ажылының кол четпестериниң база бирээзи болза, судтарга херектерни коруп шинтпирлээрнинг шынары дыка куду болуп турарында. 1966 чылда дыка хөй кижилерни шинткен доктаалдарның 23,1 хуузун күш чок болдурган. Кемниг херектер дугайында баштайгы чаданың үндүрген шинткел доктаалдарынан 16 доктаалды Дээди суд чөрлери күш чок болдуруп сөңгаткан.

Дээди судтан эгелээш, улус судтарынга чедир херектерни коруп шинтпирлээрнин савадыр чорук ам-даа чайлаттынмаан. Ылаңгыя Кызыл хөөрай, Таңды, Улуг-Хем, Бии-Хем район судтары хамаатты херектерни коруп шинтпирлээрнин демдии савадып турарлар. Ол чорук хамаатыларның болгаш албан организация черлериниң чөптүг хомудалдарын болдуруп турар. Суд күүсекчилериниң ажылында улуг четпестер ам-даа үргүлчүлевишаан. Күүсекчилер ылаңгыя негарал чедиргенинин болгаш уруг азыралының төлөглегелериниң акшаларын эгиверин өнзэ багай организастап турарлар. Олар 1965 чылда төлеп болур деп шинткен негаралдың нимти ам-ша түңнериниң 9,8 хуузун хавырган болза, 1966 чылда шинткен ол-ла түңнериниң чүгле 6,4 хуузум хавырган. Ол ышкаш, төлекчиниң ажылдап турар черинин айны-биле шалыңындан тыртып төлээр төлөглегелерни нанчвар күүседип турарын суд күүсекчилери кончуг хевээр хынап, багай күүседип турарлар. Ол чорук негекчилерниң чөптүг хомудалдарын база-ла удаа-дараа болдуруп турар.

Хамаатыларның чагааларын, хомудал, билдиримшкиннерин корүп шинтпирлээрнин Дээди судта болгаш улус судтарында бюократсыг ёзу-биле корүп, саадарын шинтпирлеп турарын Дээди Советтиң Президиуму шыңгыы буруу шаап демдеглээн. Ажылчы чоннуң хомудал, билдиримшкиннерин улус судтарында-дээ, Дээди-даа судта корүп шинтпирлеп турарының практиказын Дээди суд чакгыс-даа катап өөренип, мөөнкеп көрбээн. Оөң-биле бо чугула айтырыгның дугайында партияның ТК-ның бүгүдеге билдингир доктаалын Дээди суд өнза багай күүседип турар.

Бо бүгү четпестер болза Дээди судтуң талазындан улус судтарын багай удуртуп, хөйлүшүдулганың айтырыгларын, үстүнде турар суд органнарының айтышкынарын болгаш суд практиказын дыка хөй суд ажылдакчыларының багай билири-биле, оларның юридиктиг белеткелининг четпези-биле тайылбыяттының турар. Ол хирезинде-ле бар кадрларның практиктиг билиин бедидер, үнезиин чамдан юридиктиг кадрларны өөредип белеткээр ажылды Дээди суд чорутпайн турар. Суд ажылдакчыларының юридиктиг биилиин бедидериниң өөредиглегелерин чорударын Дээди суд квартал саныида планнап турза-даа, ол планнар амаа-ла саазын кырында артып, боттанжайн турар.

Дээди суд бодунуң ажылын планнап турза-даа, ол планнарны Дээди судтуң президиумунга бадылавайн турар. 1966 чылда элээн хөй улус судтарының ажылын хынаан болза-даа, ол хынаалдалар дыка хөй таварылгаларда эрелгей боор, улус судтарының ажылынга дээштиг саадарны чедирбээн.

Дээди судтуң кемнигүннери, улус шинтпкенчилери хөйлүү-дүрүм темаларынга лекцияларны, судтарның ажылының дугайында илеткелдерни чоннуң ортузунга кончуг хевар чорудуп турар. Эш-хуузунуң судтарынга практиктиг дуза көргүзери соолгу үеде шуут кошкаан.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери улус судтарының ажыяынга практиктиг дузаны көргүспейн турар деп, Дээди Советтиң Президиуму онзалап демдеглээн. Ол дугайын 1966 чылдың дургузунда чаңгыс-даа совет суд ажылы-биле хөлбашкан айтырыгларны чугаалашпааны тодаргай хереченлеп турар. Чөөн-Хемчик, Эрзин болгаш өске-даа чамдык районнарда улус судтарының турар черн ажылдазарынга таарышпас, бичии башкыларда туруп турда, ол райүүсвомнар кандыг-даа хемчет албайн, эрттирип турары канчап-даа таарышпас дээрзин Президиум хуралынга саная берген эштер демдеглээнвер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга РСФСР-ниң Дээди судунуң кемнигүнү эш В. М. Нездоймов болгаш улуг консультантызы эш А. Т. Колот база олурушуп, республиканың Дээди судунуң ажылының дугайында түңнел саналды база кылган. Дээди Советтиң Президиуму бо айтырыгның талазы-биле делгереңгей доктаалды хүлээп алган.

ХАНДЫРЫЛГА КОМБИНАДЫНДА

шууг ажыттынмаан. Пункт оргелекчизи эш Базаров аарып турар. Ол калык турган үезинде-даа орта ажылдавайн турган — амыдырал хандырылга цегининг мастери эш Базарова бодунун ашаанга дыынмайн турар. Ийи чүүлүнде, хөлеэзэ бээр хой эдилелдер база чок. Санда кирип турар 18 чадаг-тергенин 13-жү үрелик. Хеп чуур машиналар, патефоннар, баяннар, пластинкалар (патефоннуң), пылесостар эргижирээн. Беш майгын, үш резин хеме чеже кижинин хереглелин хандырыптарыл? Аржаанналр, балыктаар кижилер хой болгай. Хөлеэзэ бээр бажың ажытынын херекселдери, аяк-сава шууг чок.

ИДИК ЦЕГИН кандыг дээр! Фондулаттынган материалдар-биле хандыртынмаан. Чоннуң хереглевейн турары хой санныг идик хептерии эккелдирген (колоткалар). Янзы-бүрү өнүүг идик кылыр хоомнар чок. Идик даараар хендирлер чок, мында, капрон хендирлер мынчага чедир кестүп көрбээн.

ДААРАНЫЛГА ЦЕГИ база-ла магаданчыг эвес. Ол дугайында кымда сагыш човавайн турар. Тон азы костюм даарааргa, пос бар боорга ол-ла деп болаар болза чазыг болуур. Пос ону-биле өөнеш хендирлер, сөктер, өөлет-мөөндүрүүн турум, кадыг кылырынга пос, хыл, капрон дээш өске-даа шаалдалар херек. Ол-ла чүвелер-биле даараныла цеги хандыртынмастаан.

ЧАЗАНЫЛГА ЦЕГИНДЕ ам бээш чазап дооскан эт-херекселдер эмгежок. 60 буфеттер, 20 шифоньерлер чүгле шынчүктер чогундан ийи ай ажыг үеле саартынмайн туруп келген. Мебель фарнитуразы чогундан өске-даа чазанылга кылыглары чедир кыядынмаан кылыглар болуп чыткылаар. Берип турар шүүгайлары тергиин багай шынарлыг будуктарлыг, карталчак-карталчак болгулаар. Мебель будуурунга тааржыр өнүүг, эки будуктар база чок. Сонга, хаалга будуур будуктар-биле мебель будуурга он-хевир-даа кирбес.

САЛОН — белеп продукция делгеп садыглаар дугайын ыяштавайн барып болбас. Комбинаттың кылып будуруп турар продукциязы арбын болгаш янзы-бүрү. Ынча продукцияны чүгле складка шыгжаары, машинага чүдүрүп алгаш садыглаары саарыглага идиглиг болбас. Белеп продукцияны чон карааңга делгеп садыглаары чүүлүл турбуже, мында ынчаар организастаавайн турары аздептиг. Стол-даа садып алыр дээн кижи эртирилге бижидер, комбинаттың девискээрининге кирер. Ширбиш-даа, чугай-даа садып алыр дээн кижи эртирилге бижидер, комбинаттың девискээрининге кирер. Шанка каражалыын, бүжурганчыын чүү дээр.

Комбинаттың бо чылгы будуруглге программазы ыяыг-ла биче эвес. 1.2 млн. түүйбү, 250 тонна чугай, 3300 кубометр дилиг материалы, 9000 кубометр одаар ыяш, 6000 кубометр түдүт материалы, 35 муң рубльдиң даарзан кылыгларын, 23 муң рубльдин чазаан кылыгларын будурер. Ол программаны күүседириинин техниктиг баазазы четпес. 1952 чылдан бээр далдырадыл келген ийи пилорама сандан үнген. Түүйбү будуруглгезинде ийи прессти бирээзин ажылладыр электростанция бербес болза, түүйбү будурер планның чамдызы күүсеттинмейн баар. Ол-ла будуруглгеге самосвалдар база херек. Чоонуң чагынын эргип чораап хүлээп алыр чиик машина, күүсеттинген чагыларны чедирип бээр күзөөу дуглагыыт чүүк машиназы база херек.

Комбинаттың материал-техниктиг хандырылгазының айтырыы Амыдырал хандырылга министерствозунуң эргезинге хамаарыыр дээрзи билдингир. Ынчаарга будуруглгени шын органнизастаары, күш-ажылдың будурукчүдүүн бедидери, продукцияның шынарын экижидери комбинаттың директизазының, ыяа партия, комсомол, профсвилел организацияларының хүлээлгези-дир. Чер-черге чагыглар хүлээп алыр, тараныр пунктулар организастаар турганы, бөгүнге чедир чүгле чаңгыс Иймеде тургузуун алганы кандыг чеижишкин дээрил? Амыдырал хандырылга комбиназы чонга чүнүн-биле канчаар бараан бооп болуруу? Чагыларны каяа, кымга кылырыл? Чагыг киирериниң, ону хүлээп алырының чуруму кандыгы? Бо айтырыглар талазы-биле директия черн чон оруузунга тайылбыр ажылын кошкак чорудуп келген. Чижээ, хооржүүлгеге хереглээр чечектерни ыяа кылып турар дээрзин чон билбейн турарындан кыдыынган чечектер хереглекчилерге четпейн турар.

Комбинаттың от ыяжы кылып турар апарганы тыва малчыннарга өөрүнүүт херек-тир. Ындыг-даа болза ол от ыяжы амыырадлың хереглелин чоп хандырып шыдаар бе, шыдавас бе хээрзиниң айтырыы ам-даа шиитпирдеттинмээн. От ыяжы кылыр хоочун шеверлерден чалап алгаш, комбинаттың кылган өөнүн ыяжында чогуур үнелелди болгаш от ыяжын канчаар кылырының дугайында саналдарны алыр болза экен. Чижээ, эртин-хаалга дугайында маргылдаа турбас-ла. Ону черле чыычак ыяштан кылыр чүве-ле болгай. Шивиден кылган ыяалар-даа барык-ла ажырбас. Хараачены хадының алдын дугалын эптеп хырбалап кылып турар-дыр, ол кандыгыл? Хананы чиңгеледи дилки кээп хадыг-биле кылып турар-дыр. Ол кандыгыл? Чамдык инжилер: «дилип кээп чүве болганда, хадыг-даа болза быжыг эвес» дижир-дир. Хананың коштун садыгның сарыг хөмү-биле кылып турар-дыр, ол кандыгыл? Бо дугайын чугаалажып көөру черле артык эвес. Кылынган 30 от ыяжындан чүгле 5 эртин-хаалга, 5 харааче, кара-ла чаңгыс бүрүн от ыяжы саттынган чоруктуң ужуру чүү деп.

Амыдырал хандырылга комбинадының ажылында четпестерни чайладып, ону чоннуң амыдырал хереглелдериниң ёзулуг хандырыкчызы болдурары чугула.

С. ПАВУ,
«Шынның» корреспондентизи.

„Правданың“ экономиктиг үндүрүлгелери

Кайда-даа ажылдап турар кижи — заводта азы ховуда-даа, эртем лабораториязында азы тудугда-даа бол, экономика айтырыынга болгаш чокла таваржыр. Силерге таварыышкан экономиктиг айтырыгны шын шиитпирлээринге «Экономическая газета» солун кезээде дузалаар. Оон бүгү 48 арны СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин, чаа беш чыл планын амыдыралга боттандырар дээш совет улус канчаар демисежин турарын чырыдарынга бараалгаттынган.

СЭКП ТК-ның органы, неделя санында үнер «Экономическая газета» В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле 1918 чылда тургустунган. «Экономическая жизнь» солуннуң эки чаңчылдарын уламчылап турар. Оон арыннарынга бистиң чуртувуска коммунизмни тургузарының экономиктиг чугула айтырыглары чырыттынып турар.

Ажыл-агый реформазының, планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң, күш-ажылды болгаш будуруглгени эртемге үндезилеп организастаарының, будуруглелерге, тудутларга, транспортка, колхозтарга болгаш совхозтарга экономиктиг ажылдың дүржүлгазының дугайында материалдар, чүүлдер болгаш корреспонденциялар солуннуң арыннарынга хой парлаттынар.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга турасказткан «Экономиктиг демдеглелдерден» социализмни тургузар талазы-биле партияның чиигине шугумунуң канчаар боттанганының, коммунизминиң материал-техниктиг баазазы бистиң чуртувуста канчаар тургустунуп турарының дугайын номчуп болур. Ай, квартал, чартык чыл санында ТСЭ-ниң медээлери болгаш оон тайылбырлары аңаа парлаттынып турар.

Делгеренгей тайылбырлар, деннеттирилгелиг диаграммалар, таблицалар болгаш схемалар, консультациялар болгаш методиктиг ажылдагалар будуруглгенин ажыл-агый чорудулгазын анализтээринге дузалаар. Солунда янзы-бүрү хевирлиг болгаш жанрлыг материалдардан ажыл-агыйга амгы үеде партийжи удуртулганың, социалистиг чарыышты калбартырының арга-методтары-биле таныжып ап болур.

Көдээ ажыл-агый экономиказының кол айтырыгларын: колхозтарның болгаш совхозтарның будуруглге базаларын быжыглаарын, будуруглгелерни специализастаарын болгаш кооперастаарын, планнаашкын дугайын, көдээ суурларның капитал тудуун болгаш чаагайжыдылгазын, материалдыг идиг бериишкинин, бот-оруула-чарыланы көдээ ажыл-ишчилерниң калбак массазынга хүүштүр чырыдар.

Марксизм-ленинчи экономиктиг теорияны өөренип турарларга тематиктиг үндүрүлгелерни, теоретиктиг болгаш методиктиг материалдарны, бесседаларны солуп берип турар. Ол материалдарны белеткээринге коскуу совет эртемденнер, ажыл-агыйларның түскай эртеминиглери киржип турар. Эртеминиң, техниканың болгаш технологтуг чорудулгаларның амгы үеде чаа түүдүлериниң дугайында янзы-бүрү информациялар парлаттынар. «Экономическая газетаның» организастап турар эртем конференциялаарынга болгаш човүлелдеринге улус ажыл-агыйының улуг айтырыгларын эртемденнерниң, партия, ажыл-агый активтериниң киржилгези-биле чугаалажышкыннарны чорудуп турар.

Олардан аңгыда, солуннуң арынарынга түүлдерни, шүгүмчүлелдерни, фельетоннарны үргүлүү парлап, үлеттүрде, тудутта, садыгда, хандырылгада, көдээ ажыл-агый бүдүруглгелериниде четпестерни шынгыы шүгүмчүлелге таварыштырып турар.

«Мировая экономика и Международные отношения» деп журналдың тургустунганындан бээр он чылы 1967 чылда болур. Бо аразында журнал делегей айтырыгларын өөренип турар бистиң кадрларывыстың, партия чыдыышкынында өөренип турарларның, лекторларның, пропагандистерниң, башкыларның доктаамал дузалакчызы апарган.

Журналга 1967 чылда Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылының алдарлыг оюнга бараалгаткан дараалашкак түүлдерни болгаш материалдарны парлаар. Экономиканың болгаш делегей политиказының, делегейниң социалистиг системазының хөгжүлдезинин чугула айтырыгларын парлаар, капитал чурттарында ажылчы чоннарның байдалының, чаа хөгжүп турар чурттарның политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чорук дээш демиселиниң дугайын үргүлчү чырыдар.

Совет болгаш даштыкы экономист-эртемденнер, делегей айтырыынга мергежилдиглер журналга шинчиледдиг, дискуссиялыг, эртем-тайылбырлыг түүлдерни бижир, даштыкы болгаш совет эртем-техниканың, номнарның дугайында информациялар үнер. Номерлерге «Экономистиң болгаш делегей айтырыынга мергежилдигниң индири», «Номчукчуларга харыылар болгаш консультациялар», «Даштыкыда политиктиг организациялар болгаш партиялар», «Политэкономиктиг атлас» деп чергелиг түскай бөлүктер кирер. Өй-өйде делегей политиказының хүн бүрүде айтырыларының допчуулалдары, «Капиталистиг болгаш чаа хөгжүп турар чурттарның экономиктиг байдалы» деп допчулал журналга кипсырылга ном бооп, чылда бир үнер.

И. КРАВЧЕНКО.

Бии-Хемниң район библиотеказының коллективи Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга турасказган республиканың библиотекалар көрүлдезинге эки түңнелдерлиг ужуражыры-биле улуг белеткел ажылдарын чорудуп турар.

Бо хүннерде библиотеканың ажылдакчылары ном фондуларын эмгелеп, Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга, Владимир Ильич Ленинниң төрүттүкгенинден бээр 97 чыл болурунга болгаш өске-даа темаларга турасказган стендилерни, делгелерни кылып турар. Библиотекарьлар Ольга Карпова, Любовь Матина, Раиса Гущина болгаш эргелекчи Мария Степанова олар көдээ библиотекаларның ажылынга методиктиг дузаны чедирип турарлар.

ЧУРУКТА: библиотека коллективи (солагай талазындан) Ольга Карпова, Мария Степанова, Любовь Матина, Раиса Гущина олар неделяда чорудар ажылдың планын чугаалажып орлар.

А. АЙРНИН фотозу.

(Уланчызы. Эгези № 69, 70 «Шында»).

Улут дыка кылын эвес харны обком секретары алаан каш черге казып көрген. Даг оъдун тура соккан, дөзүнде ириндизин, барык-ла довурак болуп хуулар чыгаан черинден бээр көрген. Оон соонда аныяктарже эргилип келген:

— Кым шырга изин көргенил?

Аныяктар чүве ыяттаваан. Ынчан обком секретары даргаларже көрүнген. Бегзи бир тап бергеш, хара берген чүве дег, боскун кыядырт кыягаш, соксап каан.

— Калган ачамны орнукшудуп чоразын билир мен—деп, Дандар эгелээш, ол эрги ёзулалды бирден бирээ чокка чугаалаваш, ынча деп дооскан:— Ол хөөрнүн чаны-биле бо-ла эртер мен. Кызын-кызын оюн чоргүже, черле хоржок, чоокшулап келген болуу чүве. Шыргазының изи безин кестүп чыдар.

Обком секретары оон кударгай сактыышкынын чаңгыс сөс-биле-даа үзе кирбээн. Шырга изин чугаалаптарга, ол ис кандыг болганыл деп, ам-на ыяавылаан: ис черни шыя азы берген чыткан бе? Ол довуракты хат чүге дескилеп кагбаанил? Азы сигенни үүй базып каггаи болган бе? Ынчаарга чаа сиген канчап үнүп келбээнил?

Александр Ламзевич ону харыылап шыдаваан.

— Ынчаарга шырга маан канчап көрүп чораан силер?

—Пат-ла карак эригип калган ажыыралын кижи кайын эскерер—деп, Михаил Петрович чугаага киришкен.— Хажыызындан мен билип кагдым.

— Ынчаарга силер чугаалап көрүнерем.

—Шырга изинин сигени бедик турган, чүге дээрге шырга черниң довураан үлүдертип каан.

— Ындыг-ындыг!— деп, обком секретары чөпшээрешкен. — Бо одарның оъду борбак-тыр. Эрги сиген ирип четтикпээн, энир чылгызы оон кырынга үнген, а бо чылгызы база немешкен. Мынчап кээрде, одарны моон соңгаар дески ажыглаары чугула-дыр. Мал таптай базып, сигенни чип каанкан черниң оъду эки үнер, ону силер эки билир болгай силер. Одарны экижидер дизе, ону илиртээр, харын-даа бир чыл болгаш-ла сигенин кезип турар болза экен. Чаңдык черлерде ынчаар кылып-даа турар. Ынчалза-даа чер одарынче көрген олуруптар болза шын эвес. Чамдыкта мал хораннаны бээр сигеннер бар болгай. Ол чүл дизе, черлик сигеннерни шинчилээр, өөренир, оларның ажыктыын болган хоолуунун тывар, культуржудар дугайын чайгаар-ла сагындырып келир.

— Силер кандыг-даа хоочун кырганнан эки билир-дир силер, дарга — деп, Күске магадаан.— Бо дугайын чүге «Шын» солунга бижип үндүрүптес силер? Силерниң бижээнидерни черле парлаар-ла ыйнаан, хой улус таныжар болза, дыка-ла солун-дур.

— Хамык ужур парлап чыдыын каарында эвес-ле болгай, дунмай—деп, обком секретары аныяк-кенеп хойжуну чаптап, чылыг-чымчак тайылбырлаан. — Бол-ла чүве — мал ажылының продукцуларын ам, бөгүн, бо дораан күрүнеге бээри ол-дур. Кырганнарже эвес, эртемче, черниң черлик сигеннеринче эвес, тарымал үнүштеривисче көрнүр, эртемге, шинчилелге даянып ужурлуг бис. Ындыг-даа болза бойдустуң күр байлактарынче халаавр, улуг одарларны, кадар оътгарны коммунизмге бараан болгурунче албадап кээр хүнүвүс бар. Ындыг шинчилелдерни хамыкты мурнай ажыл-агыйларның түскай эртеминиглери эгелээр дээрзи чигинниг чок.

Обком секретары ол колхозка ур болбаан. Шактар сүгдан үнгеш, Сарыг-оол, Сандуу, Маспык сугларның аалдарынга чораан. Печёнкин, Чорбаа, Дандар оон угаанын, чораан-на черинге эскедин, кижи бүрүзү-биле ижин-кара чокка чугаалажып биларин пат-ла магадаан. Бүгү Тываның ажыл-агыйын башкарып олурар кижилериниң бирээзи, ынчалза-даа чагырып-дужаавас, бодап-ла чораан бодалын кызыл арнынга ажыы-биле сөглээр, бодүүн, чазык чаңныг, эвилдек дарга болган.

«Бо кижи ындыг улут дарга апаар чүве болза, берге-ле боор аа?—деп, Дандар боданып чораан. — Мен-не ындыг дарга апарган болзумза, улус-биле ийи метр ыяктан чугаалажыр турган боор мен... Чок, эш Дандар! Сен болуңуң амыдыралыны база дагын боданыр сен, аажы-чаныдыны өскертир сен. Обком секретары үр чыдарда чүге халаг чокка ажылдап келгенил? Чүге дээрге, ол чоннуң чоон оруунган үнмейн чораан, ол оруктү башпап чораан. Колхозту база бичии ажыл-агый деп өкпелээн хереэ чок, мында база кижиниң экизи ажылдар, эрнин экери ажыл-агыйны ёзулуг шын башкарар. Ол дээрге улуг херек-тир».

— Мен өгленир дей бердим, Александр Ламаевич — деп, Михаил Петрович чугаалаан. — Улут эвес шайлалга кыыр бис. Силерни болуп хүүдээн чалап тур мен.

Дандарның тыныкы бачымнан келген...

— Чаа, Михаил Петрович — деп, ол куженип харыылаан. — Бааp мен... Ыяап-ла баар мен...

— Бо кежээ чеди шакта. Озалдадынар халак. Сайлыктың бажыңына чедип келир силер. Сайлык Ирина Сатпинаны база чалаар болган кижи чүве. Чорбаалар — кырганнар-даа, аныяктар-даа — албан келир.

Михаил Петровичиниң сестери кайы ыракган дыңналып келген чүве ыяпкан болган. Александр Ламаевич үр-ле ыят чок олуруп келген. Печёнкининиң сестери оон сагыжындан ыравайн, доңгуула хайнып турар шайның шаары дег эрлип, эзеремде аштып турар балыктар дег, бирде бир, бирде өске талазы кылынайнын кестүп турган ыяпкан сагындырган... Сайлык, Печёнкин.... Чорбаалар — аныяктар... Ол дээрге Андрей биле Либа, оон уруу, Люба Дандар-ыр... Ам аныяк Чорбаалариың бирээзи апарган... Сайлык, Печёнкин.... Моон соңгаар Сайлык база турбас, ол ам Печёнкина апаар, ону ынчаар адай бээр. Амыдырал өскерлип-ле турар, чаартының-ла турар. Кижилериниң салым-хуузу база сайгарлып турар. А чаңгыс-ла Александр Ламаевич өскерилбес бе? Даргалап-ла турар, чоорту албан-дужаалы кудулап-ла олурар, а биеэги-ле туу чок Дандар хевээр артып калыр бе?

Александр Ламаевич аар бодалын бодап чораан. Ол — берге бодал. Дээрниң боранган куу туманы-даа ындыг сырый, ындыг каранғы эвес. Теректиг-Хемниң сарыг булуу-даа ындыг аар, ындыг муңгаш эвес...

АЛДАН ТОСКУ ЗГЕ

Сонга караанга дан халазы безин дегбээн. Дашкаар үнер болза, шаң, бус дойлуп, хээрде сыдыс чүгле ында-мында чивенейнип турар. Даштың дүне олчаан. А суур шагда-ла отпуп келген, мал-маганны дем-не сагбастаан, инектиң чүгле башкылыглары быжаалап турар. Хүн үнүп, чылып келирге, төрүүрү ам-даа алек инектерни, быжа-молдурганы одарже үндүрер.

Сайлык чоорганындан кузбуруп үне берген. Михаил Петрович оон холунган сегирип алган.

(Төнчүзү 4-ну арында).

Болгарияның Компартиязының ТК-зының пленуму

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму болуп, чурттуң хөгжүлдезинин чамдык нол айтырыгларының талазы-биле партияның Төп Комитединиң ажылының планын чугаалашкан. Күш-ажылчы кооперативнө-чер ажылдыг ажыл-агыйларның съездизинге белетнел дугайында база СЭКП-ниң болгаш Совет чазантың удуртукчулары-биле Тодор Живковтуң, Живко Живковтуң, Тано Цоловтиң Москвага болган беседаларының дугайында информацияларны пленумга дыңнаан.

Чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле пленум чогуур довтаалдарны хүлээп алган.

ПАТРИОТТАР АТАКАЛАП ТУРАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның хосталга армиязының хайынчылары америк агрессорларга болгаш чалча шериглерге согуушкуннарны таварыштырып үргүлчүдеп турар.

Тайнинь болгаш Тхуазмот можуларда зайылдажып чорун турар патриоттар март 16-га чедир 23 хүн дургузунда 5.216 америк шериг албанныгларны, мурнуу-корей чалча шеригнин 62 солдатын, хой хайынчы техниканы чок кылган.

Социализм чурттарының чаагай чоруу дээш

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-нин, Чехословакияның болгаш Польшаның аразында найырал, кады ажылдажылга база дузалажылга дугайында керээлернин ол чурттарның улам ынай хөгжүлдезинге болгаш Европага тайбыыны база айыыл чок чорукту быжыглаарынга улут ужур-дузалыын Германияның демократтыг тараачыл партиязының президиумуу болунун хүралынга онзалап демдеглээн. Ол керээлер дайынзырак чорукка, милитаризмге болгаш неонацизмге удур угланган деп президиумнуң дыкнадыында чугаалап турав.

ГДР-нин, Польшаның болгаш Чехословакияның аразында чардынган керээлер делегейниң ийиги дайынының соонда Төп Европада тургустунган боттуг байдалды быжыглап турар деп. ГДР-нин даштыкы херектер министриниң оралакчызы О. Фишернің «Нойес Дойчланд» солунга бижээн чүүлүнде чугаалап турар. Барынын-герман империализмнин эжелеп алыр дээр политикаже шилчип турары-биле холбаштыр Европада болгаш бүгү делегейде тайбыңга айылдың өскенининг уламынан ол керээлерни чарары эргежок чугула апарган деп, чүүлдүн автору айыткан.

18-ТИҢ КОМИТЕДИНДЕ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чепеегленишкинни дүжүрер талазы-биле 18 күрүнелериниң комитеди май 9-ка чедир бодунуң ажылын чапсараваан. Ядролуг чепеектиң нептерелин болдурбас дугайында беш неделя үргүлчүлээн чугаалажышкыннарның соонда комитет ындыг шиитпирни хүлээп алган.

Совет төлээлекчи А. А. Рощин ол хуралга санал бергеш, Совет Эвилели ядролуг чепеектиң нептерелин болдурбас дугайында керээни эң дүрген чарар дээш туржуп турарын онзалап демдеглээн.

Ханойнуң ажылчыннарының шиитпирлиг чоруу

ХАНОЙ. (СЭТА). «АКШ-тың президентизи Джонсонга президент Хо Ши Минниң харыы чагаазы бистиң чазаавыстың эң-не шын туруш-бодалының болгаш вьетнам улустуң эң-не шынчы күзел-чүткүлдериниң төөгүчеттинген илереи болуп турар... Вьетнам улус когараларлардан болгаш бергелерден кортпас. Вьетнам улус долу тиилелгеге чедир тулчур апаар» деп, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединге болгаш ВДР-ниң президентизи Хо Ши Минге Ханойнуң механика заводунуң ажылчыннарының чагаазында чугаалап турар.

Ниити завод митингизиниң киржикчилери ол чагааны чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүзүнүп көрген.

Вьетнамда америк агрессиямың үргүлчүлел турарынга удурланган ажылчыннарның массалыг митингилери Ханойнуң электри дериглеринин заводунга, канцеляр херекселдериниң фабриказынга, найысылал типографиязынга болгаш өске-даа будуруглгелерге база болган.

Доминикан республикада байдал

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Романцовтуң дамчыдыл турары болза:

Доминикан Республикада дүшкүүрлүг байдалдың дугайын ол чурттан келген дыңнадыглар хереченлеп турар. Полицция «хорааларлың материалдарыны» дилеп тывары-биле истеп сүрүүшкүнүү чорудуп турар. Мока хоорайга полицция боо-чепсекти дилеп тывар дээр чылдак-биле Доминиканның Революстуг партиязының удуртукчузу Леонель Лопестиң бажыңын үзээн. Ынчалза-даа ында боо-чепсек чок болган.

1965 чылда америкаларак эргечагырганың баштыны турган генерал Антонио Имберт Барреростың амы-тынынга халдаан байдалдарының дугайында истелгези эрге-чагырлаар дооскалак турда-ла, оон амы-тынынга чаа халдаашкын дугайында медээни информация агентиледдери дыңнаткан.

Эрге-чагырлар-биле ажылчы чоннарның аразында үскүлежиишкин үргүлчүзеп турар. Чоокта чаа Санто-Доминогога ийи муң ажыг күрүне албан-хаакчыларын «камналганы барымдаалаар бодал-биле» ажылдан үндүрген. Удурланымышкынның ажыы чарлаан элээп каш албан-хаакчыларның чилчин үстүп, харыксыраанын барымдаалаан, эмнелгеге чедирген.

АГРЕССИЯГА БУРУУ ШАВЫЫШКЫН

ГАВАНА. Кубаның даштыкы херектер министерствозу АКШ-тың Вьетнамда агрессиязын шиитпирлиг буруу шаап турар. Мурнуу Вьетнамны хостаарының Пашовал фронтузунуң турушбодалын, тиилелгелиг төнчүге чедир демисежир деп оон шиитпирлиг чорун Кубаның даштыкы херектер министерствозу деткин турар деп, Препса Латина агентиледдиң тараткан медетлелинде чугаалап турар.

• • •

НЬЮ-ЙОРК. Салдарлыг америк сенатор У. Фулбрайт АКШтың чазаанын Вьетнамда политиказын база дагын шүгүмчүлээн болгаш ВДР-же халдаашкынарны соксадыр деп негээн.

КНО-нуң чингине секретары У Тап-биле ийи шак үргүлчүлээн бесседазының соонда болган парлалга конференциязынга чүве чугаалап тургаш, Вьетнамга тааарыштыр шиитпирлөшкинниң чедип алырын болгаш аңаа Каттышкап Штаттарның шериг тиилелгезин чедип алыр дээр орайдажмышкынарынга ол удурланын чугаалаан.

Каттышкап Штаттар болза 1954 чылдың Женева дугуржулгаларында спиниккен принциптерге үндезилээп, чугаалажмышкынарның дузазы-биле дайынны соксадырын чедип алыр үжүрлүг деп, сенатор Фулбрайт медеглээн.

• • •

ВАШИНГТОН. 5 муң ажыг америк эмчилер, сестралар, социал хандырыганың болгаш кадык камгалалының өске-даа ажылдакчылары вьетнам улуска удур дайынны буруу шаап турар чаагага соолгу ийи неделя дургузунда ат салгаш, президент Джонсонга чорудуп берген. Ол чагааны Ак бажыңче чоруткан. Америк медицина ажылдакчылары Мурнуу Вьетнамның хамааты чонунуң аразында аажок улут чидиргиже президентиниң кичээнгейин уландырган. Оларның саналынарнын-биле алырга, тайбың чурттакчыларымның хорамчазы шериг кижилериниң хорашкынындан 10 катап хой болуп турар.

• • •

ДАР—ЭС—САЛАМ. «Вьетнамда дайынга Замбия удурланып турар. Дайын чорудулгаларын калбартып турар чорук ол халаптын доостурунга идегелди бойладып турарэ деп. Замбияның орадакчы президентизи Р. Каманга медеглээн. Мурнуу-Чоон Азиига дайын чорудулгаларының дузазы-биле тайбыңны тургузуп болбас. Бодунуң салым-хуузун боду шиитпирдээр арганы Вьетнамның удузунга берген турар ужуруут деп, ол демдеглээн.

• • •

СТОКГОЛЬМ. «Л. М. Эрикссон» дээр будуруглгелериниң профсвилел организациязы АКШ-тың Швецияда элчин черинче удуралымышкын бижин чоруткаш, Вьетнамда дайынны калбартып турар чорук бүгү делегейде тайбыңга кыжанымышкын болуп турар деп бижээп. Вьетнамда дайын кижиниң эргелериниге удур кемнинг үүлгедиг-дир деп, ол бижикте медеглээн.

(СЭТА).

УРАН ЧҮҮЛ,

СУББОТАДА НОМЧУНАР

ЧЕЧЕН ЧОГААЛ

Тиилекчи чырык күзел

Кандыг-ла бир шинии, кинону аза концертти көргеш, мөөң чогум утказы чүдел, чүнү өөренип алдым, аалга олурда артырген шагым инити билимнии бедидеримге чүү берди деп болганчок-ла айтыртыка бээр бис. Ындыг болбастың-даа аргазы чок. Бо дээрге уран чүүлге бистиң неделевистиң хүн бүрү өөүп турарының хереченидир.

Республиканың хөгжүм-шии театрының сценазында үнүп турар шии бүрүзүн кичээнгейлиг көрүп, бистиң богунгу амыдыралывыска, оон тургузуп турар айтырыгларывыга чогум кандыг харыны берип турарыл деп айтырыгны акыа салып, харыларын хилеп турар бис.

Чоокта чаа хөгжүм-шии театрының тыва бөлүүнүң артистери биске бааа бир чаа солуу ажылын бараалгаткан. Ол бооза Мустай Каримниң «Ай туттурган дүне» деп шиниэ. Шии доозулган соонда Кылыдың ыржым кудумчузу-биле кылаштаа чаныт ора. Островскийниң «Чаныкө, тыва драматург Көк-оолдуң «Хаймраан бот» деп шиилери, инда Катерина биле Кабанов караамга көстүп, оларның салым-чолу-биле Мустай Каримниң инда маадырларының салым-чолу дыка-ла домей-дир деп бодап чораан мен. Кезек студентилер, чаа чаа көрген шиилериниң дугайын чугаалажып, мурнумга базып орган. Оларның бирээзинин: «Шии-даа дыка-ла созуп болду. Башкирларның амыдыралы, ажыл-чагы, ыаажын-чүдүлгези-даа тывааларывы-биле домей улуе-тур. Шаанда башкир херээжен кижилерни база-ла биске ишкаш аажоктаа чораан чүве-дир ийин он»... деэн чугаазы дыннаан.

Ук шиидө революция мурнуунда херээжен башкир кижиниң байдалын, эрге-шалзө чок чораанын көргүскен деп чугаалаар болза долу эвес. Философчу утка оон эгезинден тура-ла көргүзүг бүргүзүп үзеп, көрүкчүүң бодандырын чөрүй баар. Инда башкирларның амыдыралын, ажыл-чагын, ыаажын-чүдүлгезин, бот-боттарывыга хамаарылгазын үзеп чүнү көргүскээн дээр. Бо бүгүнү көргүзөрде, чүректериниң ханывыдан ылаы-биле доңнажы берген ийи аныяк кижилер Акыегет биле Зубаржат оларның арааныа харылаажын, ынакшылын дамчыштыр көргүзүп, чаңгыс черге чыыл келгеш «доңнап» ыаан.

Шииниң ойнаттынганыыл дугайын чугаалакырының мурнунда оон кол утказын какпы-даа бол, чугаалажыры артык эвес. Инда Танкабике дээр бай, дулгуун херээжен кижиниң, оон уругларының амыдыралын көргүзүп турар. Улуг оглу Юлмураны даймче ол үдеп каап, чаныл келирин четтикпейн маныаар. Бир-ле хүн оон өлүп калганывыңа дугайында кударачыг медээ аалга келир. Таптыг-ла ол өйде черинө чеежө, суглуун сускаа Дервиш деп незимел кижи бай дулгуктың аалынга келгеш, уа тутказ кушкаш ышкаш, ыраастаап турупкар. Тоолачы ашактың бодалы чаңгыс: зоп келбээн Юлмураның кадайы аныяк херээжен Шафакты «дузинтан» алыры. Дервиштиң бодунуң бужар бодалын боттандырарынга ажыглаар кара чаңгыс аргазы бар. Дулгуук кадайның аныяк тораан чылдарында частырыыдаан бир чүве биляп алган: Танкабике аныяк шаанда, ашаа дайзын-биле тулчуп турда, оске бир кайгал-биле доңнажкаш, сурас оол божаан. Оол хаваанда улуг меңнии болуп төрүттүүген. Кожа-хелбээзинде кижилер хаваанда кара меңнии Дивананы Танкабикениң оглу деп билбее, кандыг-ла бир черге калган оол деп бодаар. Бо төөгүнү кара таңгыс билир кижи самдар тоолачы Дервиш ол. Бир эвес Танкабике өлүп калган оглунуң кадайы, ненин уруг Шафакты тоолачыга кадай кылдыр бербее болза, төвекеннээр оол Дивананың дугайын Дервиш чоога чарлаптар деп кыжанып. А бай херээжен оон корткаш, кенин бериптер боор деп тоолачының бодалы мындыр.

Ынчалза-даа Танкабикениң шиитпири оске: чүс-чүе чылдарда доктаатының тургустунган чаңчыл ёзугаар өлген акызының кадайын дүнмазы алыр ужурлуг. Ынчангаш Акыегет биле чаа дүштүүн Зубаржаттың кудазын соксаткаш, Акыегетти Шафак-биле оглузөрү шиитпирлеттинер. А Зубаржатты колдунда-ла садыл аткан чүве болганда, ам канчаар,—он ийи харлыг бичии оглу Ишмурза-биле өглеп каар бо-ла. Дыыктарының салым-чолу мындыг болур ужурлуг-тур деп мындыгуруун улуг назылыг ак салдыг кижилерни база шиитпир үндүрер.

Ынчалза-даа чүректерге дужаатпар чүве кайда боор. Акыегет биле Зубаржатты чарар күш думбей-каранғы ол үеде безин чок болур. Оларны чарып чадаап, аргамчы-биле кожуп алташ, аал-оранда, чер-чурттан үндүр сывырар ужурга таваржырлар.

Аас-кежиин хоглга алыр дээш демиежиин чоруур аныяк кижилер Акыегет биле Зубаржат, шажын-чүдүлгеге, үениң думбейинге аныскан Танкабике, ак салдыг ашактар—ийи үениң, ийи салгалдың көрүлдээнин тода көргүзүп турар. Эртенги хүнүң херели дег арыг мнакшыдыр, деп шиилгеш кандыг-даа күш доктаадын шыдаваа деп түүнелди шии болу көргүзүп кээр.

Чаа шииниң Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, режиссёр Оюн Син-оол тургускан. Ук шиини театрның репертуарынга шын шиилп алган болгаш чедишкинниг тургускан деп демдеглевес арга чок. Биргн көрүлде үезинде көрүкчүлерниң үнелели-даа бо бодал-биле каттышкан.

Бай дулгуун кадай Танкабикениң ролюн РСФСР-ниң алдарлыг артизи Хүргүлек Контар ойнап турар. Бо ролду күүседиринден оске ролдарны ойнаары дорт хамаарылгалыг турганы көрүнчүге ыаа. Ынчангаш артист Хүргүлек Контар бодунуң мурнунга тургустунган сорулгазын бедик шергежидит шиитпирлеп шыдаан деп шуут бадытказа частырыг болбас. «Хүргүлек-даа чергини ойнап тур. Ол хире нарын-берге ролдуу шымырак-за ойнаан бааруы» деп чыылганнарының чугаазын турганы аңаа эвес.

Мен бодаарымга, бо шиини чежишкинниг ойнаанарының аразынга аныяк артист Ранса Сундуй (Зубаржат) биле сураглиг бир чыдар артистерниң бирээзи Чылбак-оол Мартай-оол (Акыегет) оларның аттары база турар ужурлуг. Олар чүректиң ханывыдан бот-боттарывыга ышкыланып, аразынче суг өттпес ийи аныяк кижиниң бүзүреничиг кылдыр ойнап көргүскен. Ол ышкаш Шафактың ролюн күүседип турар аныяк артист Самбукай Мартай-оол оске ёөрү-биле үн-аччы, бүзүреничиг оюур-хевирни тургускан.

Театрның база бир талантылыг артистериниң бирээзи Ооржак Чолбеней тоолачы ашак Дервиштиң ролюн ойнап турар. Чолбенейниң ролю белеп деп кым-даа маргымнас, чүге дээрге ол баштай тоолачы ашакты, а оон соонда чүгле тоолачы эвес, ынакшыл бергеи ашакты көргүзер ужурлуг турган. Таптыг бодап орарга, ынакшаан ашак биле ынакшывааи ашактың аразында малгалы тода көзүлбес. Ынакшаан соонда дүүрээзи, ынай-бээр самдарааннаары ковудөөр, а чогум-на сагыш сетпилиниң ханывыдан ынакшаан ашак Чолбенейниң ойнаанывыдан үнмейн барган. Орта хөй белетпел, бодал херек тургалы малгат чок. Чолбенейниң база бир четпээн болза быдырады чугаалаары, хөй артык сөстер ажыглаары болур.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Владимир Монгалбин белеп эвес артистериниң бирээзи. Ол ылангыя бичии оолдар ролюн ойнай бээрге, магадал-биле көөр болгай бис. Моон чижээ ындыг-ла ур эвестө көргеннивис. «Революцияның ады-биле» деп шиидө өскүс оол Яшка ол. Ону артист Монгалбин тас-ла ойнаан. «Ай туттурган дүнеге» Владимир Монгалбиниң үдүүнге хаваанда меңнит, чөгенчит салым-чолдуг Дивананың (Танкабикениң сүрес оглу) ролю тамырышкан. Ынчалза-даа бо оолдуң ролюн чаа ёзу-биле шиитпирлээр ээш артист кызып ажыдаваан деп чугаалапсыыга хомудаазывыл. Яшка биле Дивананың аразында ылгалыр чүвеэш ковар. Артист бо шиидө база-ла холуп өрү көдүрүпмеп, бар шаа-биле маңнаан, алгырган турар. Чамдык черлерге чүгле хевин солупса Яшка апарып болур. Яшка биле Дивананың аразында ылгал черле бар. А ол ылгал тоогум чүдел дээрнин артист тыпкаш, биеве чедирер, билиндирер ужурлуг турган.

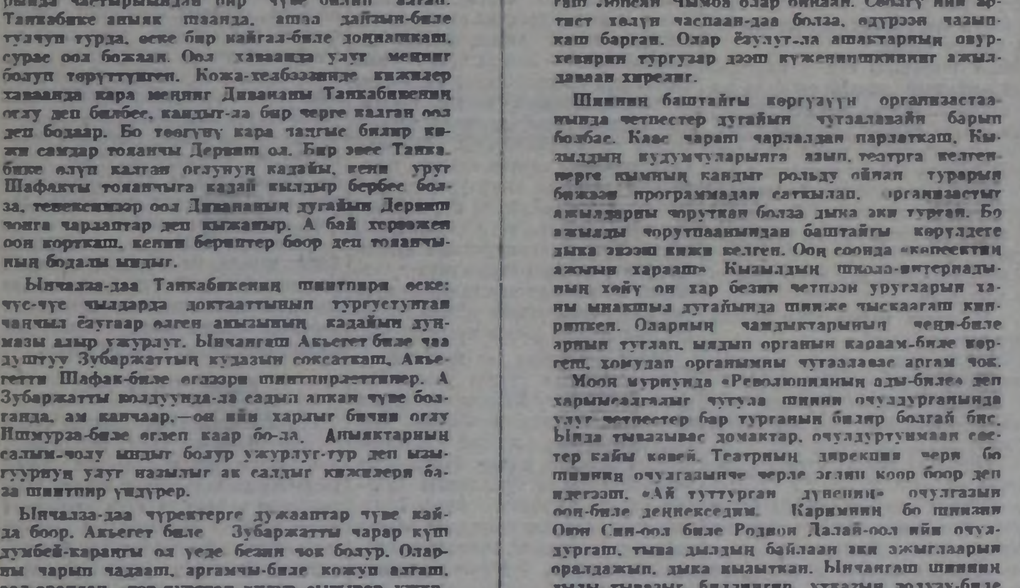
Кандыг-даа айтырыгны шиитпирлээрде оюн болбас, ак салдыг үш кыргаи шииниң хевинүн киирип, шулуудадып турар. Оларның рольдарын Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Александр Тавакайдан ангыда, артистер Степан Адыг болгаш Лопсан Чымба олар ойнаан. Сөөлгү ийи артист хөлүн часпаан-даа болза, өдүрээн чазыпкаш барган. Олар ёзулуг-ла ашактарывыл овурхевирни тургузар дээш күженнишкинниг ажыл-дааваи хирелиг.

Шииниң баштайгы көргүзүүн организастаанында четпестер дугайын чугаалавайн барып болбас. Кавс чарат чарлалдан парлаткаш, Кызылдың кудумчуларынга азып, театрга келгеннерге кымның кандыг рольду ойнаан турарын биижээн программадан сагыпкаш, организастыг ажылдарны чоруткан болза дыка эки турган. Бо ажылды чорутпаанывыдан баштайгы көрүлдете дыка эвээш кижи келген. Оон соонда «көпеектин ажылын харааш» Кызылдың школа-интернадының хөйү он хар безин четпээн уругларын ханы ынакшыл дугайында шииже чыскаарааи киирипкеп. Оларның чамдыктарының чеңи-биле арнын тутпап, ындыг органын караам-биле көргеш, хомудап органывынга чүгээлээзе аргам чок.

Моон мурнунда «Революцияның ады-биле» деп харымсаалгалыг чугула шиини очуулургаывында улуг четпестер бар турганын биляп болгай бис. Инда тывазывае домактар, очулдуртунмаан сөстер кайы көвей. Театрның директини черн бо шиининң очулгазынче черле эглип коор боор деп идегээп, «Ай туттурган дүнениң» очулгазын оон-биле деннекседим. Каримниң бо шиилп Оюн Син-оол биле Родион Далай-оол ийи очулдургаш, тыва дылдың байлаан эки ажыглаарын оралдажып, дыка кыызынан. Ынчангаш шииниң дылы тывазыг, билдингир, утказын долуулу-биле хамчыдып турар. Аныяк чуруктуу Эрее Мунзук бо шиини каастаап, нарын болгаш берге шиилерни безин тургузуларынга киржип болур аргалывының дугайында дидим чагыгны киирген. Ол шынап-ла эрее хөй болган.

Ниитилап-биле шиидө киржип турар артистер мурнуунда салдынган сорулганы шиитпирлеп шыдаан, юбилейлиг чылдың репертуарында бир шиини чогуур үезинде чоока бараалгаткан, ол суй-белекти чоп өөрүп хүлээп алган деп түүнеп кагза экп. Бир эвес ук белек ырай тавры турган болза «Солуп-дур. Экп-дир» дээн сөстер шии соонда дыннаабас ийик.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Кызылдың аныяк көрүкчүлер театры кадысылалдың школачыларынга болгаш школа назыны четпээн бичии уругларга Шварцтың «Хар кадыпчыгаш» деп тоолун ёзугаар тургускан шииниң часкы дыштанылганын хүлеп-ринде көрүп эгелээн.

ЧУРУКТА: шииниң бир көрүзүү.

Л. КОТОВТУН фотозу.

(Төнчүзү. Эгези 3-ну арыында).

— Орталап — деп. Сайлык чаңсыы-биле удурланган. — Өглер оттуп келген, түгле бис ораиган тур бис.

Михаил оон холун дыызыды түдүп каан. Сайлык хевин кеттингеш, азыгга стол лампазын кывыскаш, үне бээр аразында, Михаил кончуг шалыпкын тургаш, суугуну олап, шай хайындырар сактыынны салгаш, картошканы карттай берген.

— Сен дээрге хары угза ашак-даа, кадай-даа боор болур кижи эвес сен бе—деп. Сайлык баштактанган, бажын бир талазынче тыртыйты салгаш, чассыы-биле хулумзурээн.

Печёнкиин картошказын, бижээн сандай кырынга салгаш, холун песке чоткаш, казайынын ештүнден чымчак түткаш, хирт кылдыр ошкап каан. Сайлыктың дыраваан бажынын үүгү шорбажы берген, чаагын кулу баткаш, эктинге ажылып. Терекчүг-Хемниң кудургай саарыы ышкаш апарган. Аас-кежиинге пиккен хереэжен чымчак, хоюг үнү-биле эргелиг сыырыны аарак айтыргаи.

— Миша! Баштак карам, сен мээн оюнумнуң утказын билдиң бе?

— Мээн чүрээм эндевес, сен эки баштак баштактаңныл, сарыым — дээш, Михаил Петрович картошказын карттай берген.

— Оо, сен бистиң тыва улустуң домаа-биле чассыда алап билир-зиң сен але, каяа өөренип алганыл ол, Миша ? —деп. Сайлык уламчылаан.—Ынчалза-даа билбээн чүвеэнни билир мен дээринге хоржак эвеспе. Мен баштактанмадым, харын сени чемелелим.

— Чү деп?

— Шайны өглүн хереэжен ээзи хайындырар, картошканы база ол карттаар чүве болгай — деп. Сайлык ойнай-сыыдай тайылбырлаан. — Өглүн ар ээзи ыяш-лажын кылыр. От салыпканың ыын-лыр, ам баштың доң мыштан киирип келзинзе эки. Картошка карттажып болур сен, ынчалза-даа баштың соок аннаарган ээт, чаг, тайга согунаазы аккел...

—Ынчаар ажыы-биле сөглээр-ле болгай, ойзу-кыйзы сөглээрге, мээң өөренимээн утказым чүзүн билир — дээш, Михаил азыгар балдыны, аскыда хулуурүн алган, тонун кеткеш, дашкаар унуптен.

Чаа өгленген улус артенги чемин кылгаш, столга кожа олурушкаш, ботболун хайгаараажып, каттыржып, хүлүмзүржүп олуруп чемненген. Оон соонда Сайлык чоруткан, фермаже далажыры ол хире. Михаил Петрович чаа журнал номчуй берген. Канчаш-даа дыннаарга, Сайлыктың хеймер оглу акызын коргуп оттуруп чыткан:

— Эй-ай, дыннап көрем, чү чүве шиилеп турары ол?

Азыгга бир-ле чүве шиилээн: алезинде соястаан чылан-даа ышкаш, өглүзи-биле үнгээн бүүра-даа ышкаш, коргунчуу, чиирпимни кончуг дыннаган.

— Чү боор ол?—деэш, улуг оол сөөскен кынчы алгаш, шимээн үнген азыгже шыгаап-шыгаап салган.

Бүске болза — шагда-ла хоя бээр, а ол шимээн улам улгалып, барыкла шаагын, удур халдап турган чүве дет болгаи.

— Авай, авай—деэш, оолларның бичээн ыглай бергеи.

Улуу база чоорганын бажынга дүй тыртынгаш чыдыпхан.

Михаил Петрович аймай бергеи. Чү ындыг алдеп чүвел? Ам-на топтап көөрге, чинге-тараалыг шоолайның аксы чештине берген, шала кырынче төктүп-төктүп, овааланып, соксай берген боол-тур. Михаил Петрович тура халаан.

—Эр улус ындыг болур боор бе, аргим оолдар, өнүктерим, сарыг баштыг Саша биле Слава!—деп, ол-эрестиг чугаалаан. — Бистиң хоорул, соктап чиир тараавыс төктүп турары ол ышкажы! Барып көрүнерзин. Төктү берген тарааны бөлгеш, оске шоолайга уруп алыр-зыр, оон арыглаап, хоорул, соктап чиир бис.

Оолдар Михаил Петровичиже көрнүп келгеннер: бүлүүлүг деянии чырынга безин оларның карактарының өөрүшкүлүг чайыннаныл турары, бичии оолдарның кайгаиы болгаш магадаиы илдең болган. Михаил Петрович сандай кырында дуктуг-пес чуурул, хөйлеңни алгаш, холу-биле чыыктыр түштүшаап. Славаны хепкерип эгелээн.

А Сайлык амдыызында фермаже барааан. Ол Людмила Степановна-биле чугаалажып турган. Чанзынмаа балалыг доргул-төрелиниден азырлып алган ам эң-өөрүүн аразынче хагыл киирген-дир, ову ажылга киирер дугайын хажыктың мурнай аныяктаның башчызы бодаар ужурлуг. Ынчаарга Людмила Степановна чүгө оны ындыг-ла ээлдек эвес дыннап турарыл? Комсомол секретары, колхозтуң агроному кижи-биле бөгүнге чедир адын безин билир-ле кижи билир турлуун аразынга кандыг чарлаар турупкар болгуул?

— Бистиң бир аныяк аажинис шын оруукка кирген, ол болза улуг өөрүшкү-дүр, улуг байырлал-дыр! — деп, Мара Ибатуловна изин-биле летээн. — Аиаа ыыап-ла дузалаар бис. Амдыызында калыы кошкак-тыр. Ынчалза-даа клубка ажы библиотекага чүге ажылдап болбазыл? Ындыг айтырыгны суну Сосединге, колхозтуң удурткучуларынга чүге тургузуп болбазыл?

Адак соолуңде Людмила Степановна ол уругга дузалаар боон сөзүн берген. Хову турлаанга таныш алганы Аракчаа оон сагыжынга бо-ла кирип кээр, ергелиг-чассыг күзелдерин күзеп кээрге, Людмила Степановнаже черле чоокшулаваа, көрүнчүк кырынга дүшкен кызыл-тас үреэнии дег, өскээр тапташ-ла турар. Ам канчаар боор, ол «үреэнииң» өзер-сагырлыр хөрзүнү өске турган-дыр ийин...

Сайлык фермаже ол чугаа соолуңде чоруткан.

— Сени көөрүмге, биеэги-ле хевээр-дир сен, ажым — деп, Бора аиаа чугаалаан. — Сени мен черле магаыыктыр мен. Сээң амыдыралыңны школачы үемден бээр көрүп келдим. Кандыг бергелерге таварышкаңы даап — шыдажың үнүүн, харын-даа шил дег, арыг үнүп келдиң. Ам аажежиктиг-дир сен, а ол хирөзе карааи безин чылчырыктавас, артык күзелге-даа алыспас-тыр сен. Бир эвес сени деннээр дизе, чер кырынга кандыг чечек барыл? Өдекке-даа домей үнер, ховуга-даа, тайга тазыга-даа домей үнер, ынчалза-даа өктүүүн, чыткырыы салбас кандыг ыяпы чечек барыл?

— Кижиниң сеткилин чечек-биле-даа, чеээш-биле-даа, өске кандыг-даа хаа-биле деннеп болбас, ол даарге байлактаи байлак, акыдеп акы, бүүү-де чаагай чүүлдериниң ядажызын чыып, хандылап ап чоруур чүве-дир ол — деп. Сайлык чугаалаан. Ынча дээш, арны кыза бергеи, чүге дизе амыдыралывыда чангыс-ла катап мактанывыкааны ол.

Ажылын доозган соонда Сайлык Чанзынмаага ужуражыр болдаи. Оон сагыш-сеткилин көтүрер, комсомол организациязының секретарынга бардеп сүмелээр, эң-өөрүүн аразынга бирээги дег ажы болуруи бүзүредир. Сайлык шуралыктай аарак, будинын күзел-бодалывыга түгледип, чиик-чиик баспн чораан. Ол чиге бүүгүлээр карып алган: Дандар сугнуң кыралаа крышалыг улуг бажыңы чок-даа чүве дег. Чербааларның бичежек бажыңын. оон ындывда ынай казанакты, инектии, хейнүн хажаалары, сараат сигедии, овааланып каан савазынды көрүп чораан.

Чербаа ашактың аал-коланы магалыг-ла: бо херим-кажда, кызыл дыттың чартындан кылган тудуглар хейкей чыдларны чайлыг шыдаар! Чоокка чеңир-ле бо бүгү байлакты Чербаа. Долаана ирей-кандай ийиккээн эдилеп чораан. Ынчан оларның коланывыга малдан оске базар чүве хоюар терен сиген дүй үнүп турган. Ам келир чылын ындыг болбас: малдың үнер-кирер чериң оске талада кылып каан болза-даа, херим иштиниң сигенин таптай базып, шоолуг үнүүрбейн баар чыгы хей кижи мында чылган: Андрей, Люба, Аракчаа, Чанзынмаа, а оларның соон дарый та кымнар келир...

Эрнин эрези... Ындыг кынын ол? Ол дээрге кижи эвес-тир. Эрнин эрези ар-даа турул болур, ареспин эрези кыс-даа турул болур. Өндүр-үлүг ажыл-херектерже семээн кижилерниң чүректеринде эрнин эрези, оолдуң орлан сеткили чүрттан чоруур.

1962 ч. март — 1967 ч. март.

Чаа-Хөл уну—Кызыл хоорай.

Эрнин эрези

Романдан эгелер

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ ТЕМАЗЫНГА

ЧҮГЕ СУЛАРАП ТУРАРЫЛ?

Спорт болгаш күш-культураны массалыг болдурарының талазыбиле Совет Эвилелинин Коммунистиг партизазының Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалының күүседиринин талазы-биле ажыл өөрү районнуң «Торгалыг» совхозунда сөөлгү үеде арай сулергей байдалдыг апарган. Ол совхозтуң күш-культуржулары чүгле районда эвес, а республикада безин көскү черни эзлеп, арткеи чылгы спартакиадага тускай команда кылдыр киришкеп, 5-ки черни алзаны таварылга эвес. Оларның шак мындыг чедишкинниги чедип алганы оон чөвүлелиниң даргазы турган Майыңды Дангаавың ажылды шын болгаш эки удуртуп турганының хереченви. Маргылдаалаларны эрттирерде баш бурунгаар белеткелди чорудар, спортчуларны хостуг үелериже белеткээр, оларны чамдык үеде колхоз баштаар черинден, хамаарышкан организациялариидан шалээ-чепшээрелди айтырып, сумележип белеткендирер. Ол ышкаш мурнуку чылдарда районнуң болгаш колхозтуң спортчулары-биле бирле ортумак школаның өөренижилериниң болгаш башкыларының аразынга маргылдаалар докгаамал эртип турган.

1967 чылдың январьдан эгелээш бөгүнге чедир ажыл сулараан. Чүге дээрге хостаткан спорт даргазы турар дээш Майындының орнуна эш Данзолду киирген. Удаваанда эш Данзолду база-ла оске ажылче киире шаапкаш, оон орнуна чаа черигдеп халажып келген эш Орус-оолду сөөгүп каан. Эштер Данзолду-биле Орус-оол-даа. Орус-оол-даа спорт ажылын удуртуруп кошкак билир болганывыңа уламындан, бөгүнге чедир чаңгыс-даа маргылдаа (кышкы спортка) организаставааннар. Оон тодаргай чижээ: февраль айның эгезинде аразында социалистиг чарыштыг большевикчилер (Барыын-Хемчиктиң) аалдан келгеи. Ол орта торгалыгжылар белеткел чок болганнар. Баш бурунгаар дыннадып каан турда-ла, спорт даргазы спортчуларынга дыннаттаан болгаш олаар баш бурунгаар белеткен албаанындан тамарышкан-на кижилерни киирип турганнар. Дошка хоккей ойнуунга большевикчилер шымрак белеткелдиин көргүзүп, торгалыгжыларны 7:1 санга тиилээнер.

Шыдыраа маргылдаазынга торгалыгжылар чартык сав мурнаан тиилеп алганнар. Стол теннизин багай белеткээн. Теннис столун белеткеэзэн ужурундан, класс столдарынга ойнаар ужурга таварышкан. Ол удаада торгалыгжылар тиилелгелиг болзада-даа, белеткели куду болган. Ам март айда «Большевикке» аалдап чедер боол аазааннар. Бо хүннерге чедир, кандыг хевирге маргыжарыл, кымнар баарыл деп чүве билдинмес, кандыг-даа белеткел чок боол турар. Спорт даргазы эш Орус-оол чүнү бодап турарыл? Спорттуң гышкы хевиринге совхозтуң спортчуларының аразынга хаак-даа, конькида маргылдаалары эртээн.

Ишт күүш-не спортчу секциялар ажылдаар деп шиитпирлеп алган, ажылдап турар секция чок. Хөй спортчу разрядчылар белеткээр планныг, мынчаар ажылдап турар болза ол күүселиктинер бе?

Спорттуң национал хевиринин белеткели база чорувайн турар. Чүгле ча-соғуп секциязы планны кылып алган, ам чаа эгелеп турар. Хүреш секциязының ажылдаар чери бар, а удурткучуу чок. Чоннуң болгаш аныяктарың оргузунда спорт ажылын мынчаар кудулаткаиындан чамдык аныяк спортчуларның талаыыдан турум үрээшкиннери болгулап турар.

Оз мнкаш спорттуң культурязын чөрө сагыйын турарын маңаа айтыры чүгүл. Байырлалдар хүннеринде, дыштанып-даа хүннерде спортчу маргылдаалардың эртип турар шынары куду. Аът чарыжы-биле моге хүрежирин көрзе ол-ла. Өске кандыг-даа маргылдаалар солуу эвес. Маңаа бир байырлал үнүп киирикпедим. Байырлалдың комиссиязы бадылап каан. Эртирер планны база кылган. Бүгү маргылдааларны планнаан, шагындан бээр айтып каан чүве. Эртенгинин 9 шактан маргылдаалар-даа эгелээн. Хол бембүүүн маргылдаалары киидин түлүк чорун турда, байырлал комиссиязының даргазы эш Монгуш келгеи, ойнакчыларны соксаткан. Хүреш эгелээр чүве, чоп чыгаш келгеи-дир, силерниң моонарны соонда артказ улус көрүтер чүве-дир-деп мынды. План ёзугаар хүрештин эгелээри 3 шакта, а ам чүгле 12 шак турган. Дарга-даа ынзыл күш-биле оюнну соксаткан, моге хүрежин эгелээн. Могелеридээ тывылбас. Каш-ла содак, шүүдакпыг могелер бар. Хоочун могелер Шагдыр-оол, Архимед, Эренгей олар онаглары чиик октап турлар. Ынчалза-даа бир могенин, оиаа тывылбаан, моге салыкчызы ынаар чоп аразындан бир кижи экелеп. Хевин ужулгаш, содак, шүүдак кедип ал дээрге ыыаваан. Ковчуг чаа кара костюмнуг аныяк моге Даваа-дыр. Демги моге оон будундан алгаш, октаар дээш ажин кээртээн боор, салыпкаш барып олуруп алды. Демги костюмнуг ор каттырып кылаштаи бар чотинер бе?

Спорттуң национал хевиринин белеткели база чорувайн турар. Чүгле ча-соғуп секциязы планны кылып алган, ам чаа эгелеп турар. Хүре

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛДЫГЫ

ШЫН

1925 чылда үнелеттингеп

1967 ч.
МАРТ
26
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 72 (6709).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Бөгүнгү номерде—Бии-Хем

ЧАРЫШТЫ ШАЛЫПКЫН УДУРТУР

М. ХАРЧЕНКО,
СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары

Бии-Хем районунуң ажылчы чоннары бистиң республиканың болгаш бүгү чурттуң ажылчы чоннары-биле бир дөмей, юбилейлиг чылче күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрлүүшкүн-биле киргеш, өн-не улуг байырлалды — Октябрьның 50 чылын төлептиг уткуур дээш кызымак ажылдап турар. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бешки чылдың бирги чылында алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чамдык чедишкиннерлиг болган.

Марттың 12-де болган сонгулдалар хүнүнге чедир районуңуң колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге эът садарының квартал планын 231 хуу, сүттү—109,6 хуу күүсеткен. Мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле эң дээре түпнелдерни «Кызыл тараачын», «Искра» колхозтар чедип алгылаан. Саанчылар Дамбаа Минчимаа («Тиилелге»), Галина Хандывай, Анна Дамбаа, («Кызыл тараачын»), Анна Дангаа, Галина Кара-кыс («Хадын»), хойжулар Оюн Сундуй («Кызыл тараачын»), Ховалыг Пиче-оол («Тиилелге») олар болгаш тудуг эргелелиниң тудугжузу Салчак Базын, амыдырал хандырылга комбинадының дарганы эш Кошевой олар чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар. Часкы тарылгага үрезиннерни бүрүн уруп белеткээн, ам ону чажар шынарынга чедир арыглаары дооступ турар. Амыдырал хандырылга комбинады ийи айның бүдүрүлге планын ажыр күүсеткен. № 213 орук-ажыглал участогу, № 1467 бүдүрүлге-орук участогу, райпо, «Сельхозтехника», харылзаа коллективтери база-ла багай эвес ажылдааннар.

Ол бүгү чедишкиннер алачайгаар болу бербээн. Партия организациялары социалистиг чарышты удуртуруунга улуг кичээнгейни салып турар апарган. Бригадаларга, фермаларга болгаш цехтерге чарыштың түпнелдерин он хонук, ай, квартал санында үндүрүп турар. Мурнакчыларны хүндүлел самбыраларынга киирип, хана солуннарга бижип турар. Чарышка бирги черни ээлээн коллективтерге алдар кылдыр күш-ажылчы алдарның тугу көдүрлүп үнер.

Юбилейлиг байырлалга алдар болдурган социалистиг чарышка бүгү ажыл-агыйлар, бүдүрүлге тудуг коллективтери киржип турар. «Улуг Октябрьның социалистиг революциязының 50 чыл оюнга белеткелдер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын районнуң бүгү ажылчы чоннары улуг сорук кириишкин-биле уткаан. Юбилейлиг чылда чорудар хемчеглер болгаш социалистиг хүлээлгелер ажылдап кылдыган. Район хемчээли-биле инек бүрүзүнге онааштыр саап алыр сүттү 1650 кг чедирер. Хой бүрүзүнден 2,8 кг дүктү колхозтар, 3,1 кг дүктү совхозтар кыргып алыр. Күрүнеге 4086 тонна сүттү. 1659 тонна эътти, 156 тонна дүктү, азы пландан ажыр 286 тонна сүттү, 45 тонна эътти, 8 тонна дүктү садар деп бии-хемчилер хүлээнген. 26 муң гектар тарылга шөлүнүң га бүрүзүнге 11,5 центнер дужуттуг өстүрер болгаш Октябрь байырлалынга чедир 5600 тонна тарааны, азы пландан ажыр 2800 тоннаны күрүнеге садар деп тараажылар сөзүн берген. Бүдүрүлге черлери декабрьның 25-ке чедир пландан ажыр 8 муң рубльдиң продукциязын бээр. Бо чергелиг социалистиг хүлээлгелерни тудугжулар, харылзаа, садыг болгаш хөй-нинтининиң чемненилге черлериниң ажылдакчылары алгылаан.

Социалистиг хүлээлгелерниң күүселдези дээш демиселди партия организациялары, партбөлүктер болгаш коммунистер башкарып турар. Чижээ, «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазының партия бөлүүнүң организакчызы эш Шыырап коллективтиң сүт бүдүрерин көвүдедир дээш демиселин билдиг организастаан келген. Ынчангаш ол коллектив бодунуң мурнунда тургустунган сорулганы чедишкинниг шиитпирлеп турар.

«Тиилелге» колхозтуң төп сүт-бараан фермазында партия бөлүү (организакчызы эш Жулева) ферма ажылдакчыларының ортузунга беседаларны үргүлчү чорудуп, саанчыларның өөредилгезин организастап, социалистиг чарышты удуртуп турар. Эки ажылдың түннели бүдүрүлгеде көстүп келген. Ферма бирги кварталда сүттү бүдүрерининг-даа, күрүнеге садарының-даа планын ажыр күүсеткен.

СЭКП райкому, парткомнар болгаш партия эге организациялары ажылчы чоннар ортузунга кижизидилге ажылының янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Партия организациялары лекция пропагандазын, беседаларны чорудуп, культура-массалыг ажылдарны күштелдирип, малчыннарның болгаш механизаторларның чөвүлел хуралдарын эрттирип турары-биле кады, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының слёдун, күш-ажылдың хоочун кижилеринге болгаш хар харлааннарга алдаржыткан кежээлерни эрттирип турар. Күш-ажылчы болгаш революсчу чанчылдарга аныяктарны кижизидер талазы-биле ажыл кажангызындан-даа экижий берген. Малчыннар ортузунга кижизидилге ажылын экижидер сорулга-биле ай санында тускай агиткультбригадаларны үндүрүп турар.

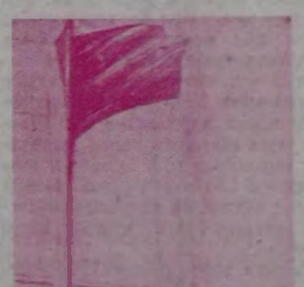
Солуннарның болгаш журналдарның чагыкчыларга чогуур үезинде чедирилгезин экижиткен. Кижилерниң угаан-бодал хереглелиин хандырарынга радио чугула болгай. Ынчангаш ырак черлерде малчыннар радиоприёмниктиг болган турар хемчеглерни ап турар бис. Ам үүс өрегелер радиоприёмниктиг. Ол болза кол малчыннарның барык-ла 80 хуузу болуп турар. Ынчангаш чуртта, республикада болгаш делегейде болуушкуннар дугайын малчыннар хүн бүрү билип ап турар. «Кызыл тараачын» колхозтуң Эърбекте үшкү хойжу бригадазында телевизор тургустунган. Малчыннар дугайында сагыш салыышкынны моон соңгаар-даа күштелдирер бис.

Ынчалза-даа бистиң ажылывыс бүрүнү-биле экижий берген дээни ол эвес. Ажыл-агый, культура тургузуушкунунга удуртулгавыс практиказында четпестер ам-даа бар. Районнуң ажыл-агыйлары ийи ай иштинде сүт саалдазын инек бүрүзүнден-не 19 килограммга кудуваткан. Оон ужурунда күрүнеге сүт садары эрткен чылдың бо-ла үезинден 72 тоннага кызырылган. «Өөк» совхозка сүт саалдазы эң-не хөйү-биле кудулаан. Ынчангаш күрүнеге садар сүттүң квартал планын чүгле 50 хуу күүсеткен болгаш эрткен чылдың бо-ла үезинден 89 тонна эвээжеткен. Малдың баш санынга база улуг чидириг болган. Совхозтуң партия комитеди (секретары эш Смирнов) коммунист бүрүзүнүң, бүгү коллективтиң күжүн тургустунган сорулганы күүседиринче эвилелдеп шыдавайн турары ол деп санаар апаар.

Чамдык ажыл-агыйлар тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгелерини оожум чорудуп турар. «Шивилиг» соңхоз мал семиртилгезиниң планын күүсетпейн турар.

Районнуң партия, совет, ажыл-агый организацияларының мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Часкы хову ажылдарының хүннери чоокшулап орар. Аңаа белеткелдерни эки организастаар бис. Мал кыштагладыышкыны болгаш малдың чаш төлүнүң хүлээп алыышкыны ам-даа үргүлчүлевишаан. Ол харыысалгалыг ажылды чедишкиннии-биле доозар ужурлуг бис. Хоорай болгаш суурлар чаагайжыдылгазының талазы-биле ажылдарны калбартыр. Чурттакчы чоннуң хереглелдерин хандырар талазы-биле садыгның болгаш хөй-нинтининиң чемненилгезиниң ажылдакчылары улуг ажылдарны чорудар.

Улуг Октябрьның херелинде чурттап турар бии-хемчилер Совет эрге-чагырганын юбилейлиг байырлалын ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле ам-даа чаачаа чедишкиннерлиг уткуурлар.

Көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларынга тараскадыр районнуң күш-ажыл алдарының тугу.

Төөгүден фактылар

Тыва бижиктиң он чыл болган оюн таварыштыр, 1940 чылдың VII айның 4-те ТАР Биче Хурал Президиумунуң үндүрген доктаалы-биле чон ортузунга бижик нептередириниң талазы-биле эки көргүзүглерлиг болганы дээш Бии-Хем Республика ордени-биле шаннаткан.

• • •

Бии-Хем району 1955-56-57-58 чылдарда Бүгү-эвилелдиң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезиниң киржикчизи болуп, делгелгениң медальдары-биле шаннадып келген. Көдээ ажыл-агый талазы-биле эки көргүзүглери дээш 1958 чылда районну делгелгеден автомашина-биле шаннаан.

СЭТА-НЫҢ ДЫННАДЫЫ

„Космос-151“ ужудуушкунда

Черниң «Космос-151» дээр кылымал спутнигиниң ээлчеглиг салып үндүрүүшкүнүн 1967 чылдың март 24-те Совет Эвилелинге боттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программага дүүштүр космос делгемин шинчилээриниң үргүлчүлээриниге херектиг эртем аппаратуразын спутниктиң иштинде тургускан.

Эртем аппаратуразындан аңгыда спутникте бар үүлдер: орбитаның элементилерин ылаптыг хемчээр радио системазы; приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылының дугайында медээлерни Черже дамчыдып бээр радиотелеметриктиг система.

Спутникте тургускан эртем аппаратуразы өй-тавында ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төвү кээп турар информацияны ажылдап кылырын чорудуп турар.

Тиилекчилерге—Кызыл туктар

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы, көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының профэвилел ТК-ның президиумуу 1966 чылда көдээ ажыл-агыйга бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түпнелдерин чугаалажып көргеш, ол чарыштың тиилекчилерин тодаратқан.

Эвилелдешкен республикаларның (область хураалдазы чок) зоналар чарыжынга тиилекчилерге санаттырганнар болза: Грузин ССР, Литва ССР, Молдав ССР болгаш Туркмен ССР. Оларга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын, 25—25 муң рубль акша шаннадарын тыпсыр.

Крайларның, областарның болгаш автономнуг республикаларның чарыжынга тиилекчилер деп санаанны:

РСФСР-ден — Алтай, Краснодар, Красноярск крайларны, Воронеж, Ленинград, Москва, Оренбург, Ростов, Челябинск областарны болгаш Башкир АССР-ни;

Украин ССР-ден—Днепропетровск, Крым, Черкасск, Чернигов областарны;

Белорусь ССР-ден — Минск областы;

Узбек ССР-ден—Андижан областы;

Казах ССР-ден—Кустанай болгаш Семгу-Казахстан областарны.

Тиилекчилерге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын база 25—25 муң рубль акша шаннадарын тыпсыр.

Районнарның чарыжынга тиилекчилер база тодаратқынган. Оларга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын, бирги акша шаннадарын 126 колхозтарга болгаш республикага чагыртқын 56 күрүне хөө ажыл-агый бүдүрүлгелериниге тыпсыр.

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы, көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының профэвилел ТК-ның президиумуу чарышка тиилекчилерниң чедишкиннерин болгаш ажылының арга-методтарын калбаа-биле нептередирин эргежок чугула деп санаан.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар болгаш Улуг Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш, көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрер дээш социалистиг чарышты улам калбартыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыры эргежок чугула.

(Көдээ ажыл-агыйда социалистиг чарыштың түпнелдерининиң дүтайын бо чылдың март 24-те үнген «Сельская жизнь» солуннуң номеринде тодаргай парлаан).

(СЭТА).

ЧЕЧЕН-ИНГУШТУҢ «ГРОЗНЕНСКИЙ РАБОЧИЙ» РЕСПУБЛИКА СОЛУНУН КҮШ-АЖЫЛЧЫ КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕН-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чечен-Ингуш АССР-ниң ажылчы чоннарының коммунистиг кижизидилгезинге, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын күүседириве оларны мобилизастаарынга ачы-хавыязы дээш база бирги номеринин үнген хүнүнден бээр 50 чыл болганы-биле хөлбаштыр «Грозненский рабочий» республика солуун КҮШ-АЖЫЛЧЫ КЫЗЫЛ ТУК орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1967 чылдың март 24.

Школачыларга—эки өөредилге номнарын

МОСКВА. (СЭТА). Бистиң чурттувуста парлап үндүрүп турар дөртүү ном бүрүзү—школаның өөредилге ному болур. Ийи муң бир чүс аттарлыг, барык 300 миллион экземплиар тыраажыг өөредилге номнарын чыл бүрүнүн эртем школаларынга үндүрүп берип турар. Оларны Совет Эвилелиниң улустарының 60 ажыг дылдарында парлап турар. Школаларның өөредилге номнарын белеткээриниң болгаш парлап үндүрериниң айтырыгларының дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга талазы-биле комитеттиң эрттирген чөвүлел хуралынга ол чурагайларны адаан турган.

«Ортумак эртем школазының ажылын улам мөлий экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы — СЭКП-ниң XXIII съездизиниң школа дугайында директиваларын боттандырарының тодаргай программазы» деп шеткелди ССРЭ-ниң чырдышкын министри М. А. Прокофьев ол хуралга кылган.

Эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедишкиннерин барымдаалап турган, амгы үениң школа өөредилге номунга чаа негелделер дугайында, бистиң чурттувуста оларны парлап үндүрүп турарының байдалының дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга талазы-биле комитеттиң даргазы Н. А. Михайлов, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының ораалакчы президентиниң А. П. Маркушевич, академик И. К. Кикоин болгаш оон-даа өскелер санаа берген.

Чедишкин

Кызылдың алгы заводунуң кидис идик кылыр цеги бо чылдың баштайгы ийи айының бүдүрүлге планын чедишкинниг күүседир дээш коллективтиң цехтер аразынга маябарган социалистиг чарыжынга киржип, заводтуң мурнакчы коллективинге санаалы берген.

Кидис идик кылыр цехте коммунистиг күш-ажылдың Б. Казанцевага удуртқан бригада февральдың ажыл планын 110 хуу күүсеткеш, бодунуң бедик ады-биле төлептиг болган. Бригаданың кидис идик кылыр-чыларындан боттарының ажыл үүүн бедик көргүзүглүг күүсеткиннер хөй. Аңаа С. Сержи, Н. Ломникова, Х. Увак оларны адап белүр. Олар программазын 120 хуу чедиргеннер. Оң ышкаш кидис идик хептекчилери эштер Михаил Казанцев, Николай Моргунов олар ай санында даалгазын долгаамал ажыр күүседип, коллективтиң чоргаарзыны болу бергеннер.

Кидис идик цеги бүдүрүлгениң кварталда цехтер аразынга шилчиир Кызыл тугун эртнен чылдың IV кварталында бүдүрүлге талазы-биле бедик көргүзүглүг болганы-биле чаалап аяган.

Олар тугун салбас дээш юбилейлиг чылдың баштайгы кварталының бүдүрүлге планын сан өөлүгээ ажыр күүседип, бригадалардан тус-тус кижилерге чедир улуг күменинишкинниг ажылдап турар.

С. ОЮН.

ЭЭР-ХАВАК

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң механизаторлары болгаш тараажылары часкы хову ажылынга белеткелди хайнышкынныг чорудуп турар. Техника септелгези, үрезин арыглаашкыны үргүлчүлевишаан. Оон-биле чергелештир хову тургылгаларын септеп дериир, кывар, чаар материалдар сөөртүр ажыл база калбарган.

Совхозтуң Ээр-Хавакта төп хову тургылгада белеткел ажылы ам кидим түлүк. Столоваяны, кызыл булуңнуг, үш иштии чурттарга бажыңнык, чунаа бажыңны, дарганнаар черни септеп, чугайлаан, чурттарга бажыңнарында орун, дөжек салдыгын. Столоваяның болгаш кызыл-булуңнуң дериг-хегерселдери чедери-биле бар.

Төп шанда муң ажыг тонна тараа культураларының үрезини чажар шынарынга чедир белеткеттинген. Оон иштинде кызыл-тас 500 тонна, арбай 300 тонна. Кывар, чаар материалдарның сөөртүлгези үргүлчүлеп турар. Ээр-Хавакта ам 192 тонна кывар, чаар материал четкен. Ынчалза-даа 50 тонна кывар, чаар материалдарга чүдар сава ам-даа четпес.

Часкы хову ажылынга иштизи-биле 53 трактор, 59 автомашина ажыглаар, олар ам тарылгаже кириптеринге белеп, механизаторлар четкиri-биле бар. Механизаторлар, тараажылар кыдымнан ажылдарны кетап-катап хынал, чедир кыдыннаан чүүлдерни дораан-на эдип ап турар. Часкы хову ажылынга белеткелдерни чорударынга Оюур, Лопсан, Шомукай, Оюгай-оол, Сарыг-оол оларның организакчы, эки ажылдаанын демдеглээри чугула.

М. ДЫЛАП.

Хойжуларга

Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң Курсуг деп черде хойжулар бо кыжын малды когарал ченика ыыш ажырып, чаш хураганнарны бүрүнү-биле камгалап ап турар. Хойжу Ч. Мартын-оолдуң ноданынан амга чедир 450 хой төрээн, оортан 460 хураган менди алдынган. Сакманщиктер З. Шандан болгаш В. Базыр-оол түс-түзүмда 45 хураганнарны чогуур хуузаазынга чедир бүрүн менди ажаагаш, дужаап бергилээн.

Ынчаар кызыман амыдыран турарларның культура негелделерин хандырып, таарымчалыг байдалды тургускам. Хостуг шантарда ойнаар шыдыраа, музыка херекселдери бар. Библиотекадан сонуургаан номнарын олар ап номчуп турар. Кино көрүүбиле малчыннарны эзлегледип чорудуп турарын организастаам.

С. ХОРЛУГ-ООЛ.

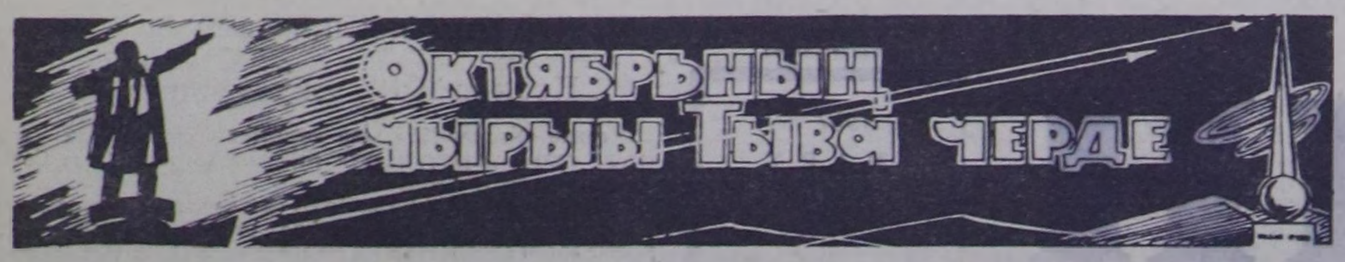
Тыва АССР-нин Дээди Совединиң депутаттарынга дыннадыг

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Төлээлекчилер совединиң хуралы 1967 чылдың март 30-де эртенгиниң 9 шак 30 минута турда хөгжүм-шиин театрынга болур.

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң сессиязы 1967 чылдың март 30-де эртенгиниң 10 шакта хөгжүм-шиин театрынга ажыттынар.

ТУРАН—БӨГҮН

СПЕЦИАЛИЗАСТААШКЫН—КОЛ ЧҮҮЛ

Н. И. БАКУЛИН,
районнуң кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальнигы.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хогжүдериниң беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директиваларында черии, капитал салымшкыларны, техниканы, а ол ышкаш күш-ажыл курлавырларын чоп ажыглаарда, ажыл-агый адырларын шын дүүштүрерии чедип албышаан, колхозтарны болгаш совхозтарны специализастаары эң чүүл деп айыткан.

Специализастаттынган чамдык улуг ажыл-агыйларның практиказындан алырга, олар продукцииии бүдүрерии болгаш күрүнеге дужаарын өскелерден шалыпкын азбекшидип, кодээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн остүрбүшаан, мал ажылының продуктулуун, күш-ажылдың бүдүрүкчулүүн база коз угланышкынның продукциязының бот-үнезинии чигелдезии чедип ап болур. Ынчангаш мал ажылынче угландырган. Колхозтуң баштаар черн болгаш тускай эртемниглери барааның болгаш нинти продукция бүдүрериде кол черии ралеп турар хойну база мыйыстыг бода малды остүрериие үнер чарыгдалдарны барымдаалап, мал ажылының кол угланышкынныг адырын тодаратkан. Колхозтуң иштики аргаларын болгаш агаар-бойдустуң байдалын өскеиин коргеш, бүгү малды түс-түе фермаларга үзүп тургускан. Колхозтуң бүгү шөөр малы Эрбекте турар. Ол участоктуң сүт-бараан фермаларының малын механизастаттынган, чем баазалары эки Туран, Билелиг фермаларынче шилчиткен.

Колхозта иштики специализастаашкын талазы-биле ажыл малдарны бир черден өске черже көжүрери-биле кыызгаардаттынмаан. Кол кичээнгей малды фермалар болгаи бригадалар топтеринге шын хүваал түмүзарынче угланган. Колхозта 4 хойжу бригада бар. Төрүүр хойларны ажаарынга тааримчалыг бүгү байдалдар бар черлерде, бригада топтеринии чоогунда тургускан. Ынчангаш мал оолдаашкыны колдуунда бригадалар топтеринде болуп турар. Кодан бүрүзүнге тепляктар, мал төрүдер черлер, өске-даа тудуглар кылыры ажык чок деп кордүнгеи. Колхозтуң сүт-бараан фермазы база специализастаттынын турар. Билелиг фермазын бараанның сүт бүдүрер, а Туран фермазым — 6 ай назыга чедир аныяк мал остүрер ферма болдурган. Билелиттге төрүттүнген чаш бызаалар алды ай назыга чедир Туран фермазынга турар. Кудук болгаи Кудуруун фермалары база специализастаттынган. Кудукта—төрүүр аныяк инектер, а Будуруида—күрүнеге эът планының күрүнеге эът

Районнуң мурнакчылары

Слесарь
П. Андрющенив.

Сааңчы
Ш. Түлүш.

Дарган
Н. Доржу.

хирург
З. Белдырев.

Сааңчы
Г. Байнара
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

БИСТИҢ СОВЕТТЕ

«Кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын улам ынай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң чоокта чаа үндүрген докталы ажыл-агый болгаш культура тургузуушкун айтырыгларын шинитпирлээриниң база СЭКП-ниң XXIII съездиниң салган сорулгаларын күүседиринге, Октябрьның 50 чылын төлептиг үүлүрүнге Советтериниң ролин улам бедидеринче угланган.

Бии-Хемниң Аржаан кодээ Соединнин күүскому ол докталды чүүлдүгүнүн корген. Кодээ Совет эрткен ийи чылдың иштинде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуун талазы-биле элээн ажылдарны кылып чоруткан. Кодээ Советтиң девискээринде 4 муң ажыг чурттакчылар, алды суур, хойжу бригада болгаш суг-баазап фермалары бар. «Хадын» колхозтуң, «Өөк» совхозтуң экономиказы чылдын-на быжыглап олурар. Чурттакчылыг суурларда чаа чурттарга бажыңнары немешкен.

1965 чылда чер-чер Советтеринге болуп эрткен соңгулдаларга кодээ Советке 39 депутат соңгуттурган. 7 кижи составтыг күүском тургустунган. Кодээ Советтиң депутаттары, ооң күүскому колхоз, совхозтуң экономиказын кодурерине, ажылчы чонарның чагыгларын күүседиринге чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Депутаттарның барык-даа хой кезии соңгукчулар мурнунга отчёттарын берген. Соңгукчуларның киирген чагыгларының колдуу күүсеттинген. Чижээлээрге, Тарлаг суурда чаа клуб ажылдарда киирген. Байский, Чаңгаш фермаларында чунар бажыңнар тутунган, телефон харылзаалыг тургускан. Туран биле Аржаан аразының орууның тудуу доозулган. Малиновка фермазында ясли, медпункт база ажыттынган.

Мынчалза-даа чамдык черлерде тудуг ажылы кончуг оожум чорун турарын айтыр херек. Аржаанды он чыл школазының тудуу доозулбастаан турупкан. «Өөк» совхозтуң ажыл-агыйның (В. Головин) талазы-биле докталмал комиссиялар ай санында чорудар ажылын планнап алгаш, ол ёзугаар ботгандырып турар болгаш күүскомпуң үндүрген шинитпирлерин күүседиринге улуг дузаны чедирип келген. Депутаттар Л. Т. Тонкошкуров, И. П. Ахмова, П. К. Аймын, К. А. Санчай олар онаашкан округтарынга докталмал барып, соңгукчуларның ажыл-амыдыралы-биле үргүлүг тамыжын турарлар. Онаашкан ажылынга ак сеткилдиг чоруу-биле оскелерге үлегер-чижек болуп келген депутаттар база бар. Назыны улаган депутат М. Б. Сундуй партия, совет ажылдарынга хей чылда ажылдан чораан болгаш соолгу чылдарда «Өөк» совхозтуң хөөн кадарып келген. Эртекен чылын ол төрүүр 100 хойдан 105 хураганны, бир хойдан 3 кг 200 грамм дүктү кыргып алган. Ол Кызыл-оол олар база хамаарыжыр.

Советтиң ажылынга чамдык чедиишкиннер бар-даа болза, организас-массалыг ажылы куду деннежде үүргүстүпганын айтыр херек. Кодээ Совет даргаларының үргүлүг селчүр чоруу үк ажылдың сулараамынга салдарыг болбаан черлериниң ажылының дугайында айтырыгларны сессиларга, күүском хуралдарынга чугаалажып корген. Суурлар чагайжыдылгазының айтырыгларын база чугаалашкан. Аржаан, Чкаловка суурларның кудумчуларында ыяштарны тарып олуртаан. Тарлагга эмнелге пунктузу, Чкаловкада кудуктар сеттеттинген.

Кодээ Совет хамаатыларны хүлээп алырын чурумчуткан. Эртекен чылын чоңдан чыгза чогуур үндүүр халывыр шүүтү чыгдынган.

Чоокта чаа болуп эрткен соңгулдаларда кодээ Советке база 39 депутат соңгуттурган. Советтиң чаа составы хей-иинти организацияларынга ханыың тургаш, совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга чедиишкинниг ужураңыр дээш организас-массалыг ажылды чогуур деннелге чедир кодурүп, колхоз, совхозтуң экономиказын быжыглаарынга ботгуг дузаны чедирер сорулганы салгаш, чаа күүшбиле ажылдарны күзенчиг.

М. БИЧЕ-УРУГ,
кодээ Совет күүскомунуң даргазы.

ДАЙЫНЧЫ ДААЛГА

«Революцияның бодүүн дайынчызы, кызыл партизан Владимир Даниякиниң эрес-маадырлыг коруунүү, партизан отрядының командылал черинің дайынчы даалгазын күүседип чораан, Туранга антар-биле эрес-дидим демисешкенииниң дугайында очерки Г. Некрасов бижээн. Ол очерктен үзүндүнү моон-адаанда парладывыс.

Даниякин даңны өтеш шошуудуп келген. Дайын, революция, өг-бүлезиниң дугайын үр-ле бодап чораан. Ол чоруп орда, дагда бир-ле чүве этпеен дыңналган. Аъды кулактарын кызыпкаш, тура дүшкеп. Ол, хол-боозун дораан-на сегирип алган. Дыңнаалап турарга, түү-даа билдиртпес болган. База-ла улаштыр чорупкан. Даң эгарып, долгандыр турар даглар, тейлер, хову ылдең апарган. Оруктуң ол-бо талазында кызыл-тастың чаагайы аажок, эртенги салгынга шинчайдыр чалгып тургулаан.

Туран көстүп келген. Тараа кажаазының кыдында аъттыг кижилерни хенертен көрүп каан. «Мээң ужуражырым, медээ чедирер, алыр дээнин Канск полугуунуң кижилери бо эвес чыгаан?» диген бодал ооң бажыңга кирип келген.

— Тур!—дээн үн дыңналган.

Аъдын доктаадыпкан.

— Кайы полктуң кижилери силер, аштер?—деп, ол мыгыыр айтырган.

Шуптузу-ла бооларлыг болгулаан. Оларның погоннарын Даниякин амна эскерип каан.

— Аъдыңдан дүш!

«Дайынчар-дыр. Кайын келгенинерил?.. Холуңуң боозун бөлүк тургулаан дайынчарже шыгаагаш, каш улаштыр чаза тудупкан. Бирээзи мында-ла кээп дүшкен, өскелери ол-бо тарадыр маңнажыпкан. Аъдын тепсей каапкаш, карацнадыр ыңайла болган. Боо даажы соонда дазырткайын, октар ол-бо талаларыче дыңыйайын, ыры-биле сыылап эртип турган. Аъды хенертен күдүре аарак-ла ужуп батка. Даниякин эзердеп аңгылангаш, ырадыр чаштай бергеп. Холуңуң боозун мүнге салбаан. Тура халаап, оруктуң хажыымында, тараа аразынче маңнап ыңай болган. Күдүүп алгаш, элээн халып бар чораап, дайынчарның келир үүнүн, тараа кыдында арык-бута унүнүн чыда дүшкен. Адыышкын, алгы, солдат сапыктарның черни диртиледир тепсей маңнааны дыңналган. Ланчыыжын, селемезин чанынга белеп ыңдыр салгаш, партизаннарның командылал черинден бергеп. Канск болгаш Минск полктарынга чедирер чажыт бижикти аскынга суп алган. Чадаг дайынчар ооң чыткын үүнче, тараазе шигледи күдүүшкен маңнажып олурган. «Болар ам мени чер алысшаазы ол-дур» диген, аскында чажыт бижинин үүрмектей үзе сокулаап, чиң эгелээн. Ону харылдырла чиң чыткан. Чажыт бижиктиң мынчаар узуткавас болза, дайынчарның холуңга кирер. Кравченковуң болгаш Щетинкинниң партизан отрядтарының чажыт планы ол дерзиилерге билдинер.

Каш саннаг чадаг кижилер мырыңай он ажыг метр хире чоокшулап келген. Даниякин-даа ланчыызы-биле оларның мурнунда чораалга хараалга киирип алгаш, доңгайтыр адыкпан. Ок бүргүзү-ле халас барбайн, ак казактар черже улаштырулаштыр кээп дүшкүлеп турган.

— Баштайгы адыышкынчарның газаты. Туран хоорайга чиңнеттир, атаман Бологовту оттурупкан.

Ол, бажыңдан үүе маңнап келгеш:

— Чүү мыйдыг адыышкын апарды бо?—деп айтырган.

— Кызылдарның бирээзин, хайгымлчы ийжи адып турар-дыр, дүрги атаман—деп, таңнымал харылаан. Ону дыңнап каапп, Бологовтуң карааз үзер бугнаны дег апарган.

— Хайгымлчы ышкажы! Ону диргг бодуп тудуп алыр!—деп, алгырыпкан.

Казактар орукче маңнажыпкан. Чамдыктары аъттарны эзертей берген.

Даниякин баштайгы бөлүк кижилерни узуткан каапкан, чаштының ыңай боор дээрге, артында ак хову чаптыла бергенин көргеш, тараа кыдында арык иштинге чыткан.

Боо база катап даагайны бергеп соонда, атаманның дужаалы-биле оруктап маңнажып бар чораан актар база-ла кээп дүжүп эгелээн.

— Чаңгыс кижи тудуп алыр дээш, мынаар хөй улус барган херек чок. Бирээңер ооң чанынга үнгеп чеде бергеш, дүжүп бер деп чугаалазын. Чүгле өлүрүп болбас, диригге тудуп алгаш, байысаарыыска большевиктерниң дугайын өчүп бериптер оң—диген, Боголов тараа чалгаан шөлче холу-биле айыткаш, дураннан көре бергеп.

Атаманның дужаалын ёлугаар бир казак күдүүп алгаш, тараа кажаазының ыдыы-биле маңнап чоруп-ла каан. Ол, шөлде кызыл-тас аразынче кирип алыр дээш, ажык шөлге үне халып кээр орта, Даниякиниң боозу даре-ла дээн, казак калбаш барып дүшкеп. Бологов ызыртына каапкан. Большевикти диригге тудуп алыры ооң кол-ла соруглазы.

— Ланчыыны эккелиңер!

Тутсу каапкан. Шыгаагаш, үш улаштыр адыпкан. Чүгле арык кыдыында довурак бурт дээн. Оон ол база катап дураннан көре бергеп.

— Костров! Большевик ак тужуган октапты. Дүжүп бээр дээни олдур. Бээр сөөртүп экскелиңер!—деп, атаман дужаагап.

Үш казак аъттангаш, Даниякиниң чыткан үүнче хап ыңай болган. Боо эткен соонда, Костров аъдыңдан кээп дүшкеп, Артюшпаны дедир-ле ээпкеп. Оларның бирээзи база-ла черже чайлып кээп дүшкеп.

— Дээскиндир бүгээлептиңер! — деп, Боголов чарлык болган.

Элээн хөй казактар аъттангаш, суурнуң адаанче үстүүче хап чорупкан. Удаваапда аъттыг, чадаг кижилер Даниякиниң чүк-чүгүнден бүгээлепкеп. «Дүжүп бер, сойлук!» диген алгылар ооң-моон дыңналыпла турган.

Партизаннар отрядында эң-ле часпас адар адыгжы деп санаткан Даниякин ок бүргүзүн халас ытпайн, актарны салбайтыр дүжүр адып-ла чыткан. Баштайгы адыышкынындан эгелээш, та чежени узуткаан чүве.

Ам ооң япон ланчыыжының огу төнүп калган. Чамыкты үшта соккаш, тараа аразынче ышкадап киирипкеш, ам холунуң боозу-биле адып эгелээн. Бодунуң эрткен амыдырал-чуртталгазыя-даа бодаар харык чок боолап чыткан. Ол, чырык черге чүгле чээрби үш чыл чурттаан. Большевиктер партизыыга киреринин рекомендациязын командир боду аңаа берген. Ооң аал-оранында кадайы биле бичии уруу бар.

Даниякиниң ходуңуң боозунуң сөөлгү огу арткан. Ооң огу төнгендир деп чүвени дайзыпар база-ла билип каан. «Болэр мени дириите тудуп алыр дээн-дир. Боларның холунга черле кирбес мен» деп эрес-маадыр, часпас адар партизан ёр бодаңгаш, сөөлгү огун арттырып алганы-даа ол.

«Дүжүп бер, ыт оглу! Большевик сойлук!» деп, дайзыннар алгырыпкан. Олар мыдыңай ооң чанынга чоокшулап келген.

Даниякин тура халып келгеш:

— Революция делгерезин!— деп, алгырыпкан. Оон ол, сөөлгү арткан октуг холунуң боозунуң аскын кузаанын үстүү чарымга дегэн түдупкан... Чырык ортемчей карантылаш дээн.

Г. НЕКРАСОВ.

Тоожу болган чугаа

Районнуң орус, тыва чонунуң шагдан бээр быжыглып келген бузулбас найыралын херечилээн солун чугааларны болгаш болушкунгаарны хөйүбиле дыңнап, көрүп болур. Ындыг болбас аргазы-даа чок. Көшкүн аяттар-биле ядыы тараачыннар шагдан дээр демнежип алгаш ажылдап, ботботтарынга аңы-дуңма болуп, дузалажып чорааннар. Колхозтар болгаш совхозтар тургустунарынга чедир (30 чылдарның сөөлү) хуу ажылдыг чораап, оларның канчаар демнежип ажылдап чораанын кырганнар гактып чугаалажып турарлар.

Кады ажылдажылганың бир хевири мындыг турган. Час кээрге-ле Туранның тараажылары саап ижер икээнден, аъдындан өске бүгү малын чайлагладыр дээш тыва таныштарынга апларып каар, а күзүн, чазын тараа, сиген ажылдарының үезинде аяттар машина чепсек-херекселдиг орус таныштары-биле бөлүүнежип алгаш тараа, сигенин ажаап алыр турган. Ынчангаш «таныш» деп сөс чүден артык үнелиг турган.

Орус-тыва каймралды херечилээн база бир чижек, мону «Кызыл тараачының» хоочун колхозчузу эш Тырышкак чугаалады:

«Актар биле кызылдарның хөделиш турган үези чүве. Туранда чурттап орар Носков-биле Тарлагның байы Савелий Иванович хөлечиктеп чорудувус. Носков эжим кулактың уруу-биле өглөнир деп турган. Уругнуң адазы ону билип каш, эжимни өлүрер дей бергеннер. Носков дескеш, бистиң өөвуске келген. Мээң өөм эзэзи ону чыышкын аразынга базырып каан. Удатпаанда хайыраатывыс оолдары-биле шаап келгеш, айтырарга «Дагже үне берди дидивис».

Чеди хонук чажырын келгеш, ол биле уругну Уска аппарып каан бис. Ол-даа чаа чурттаачылыг черлерден ядыы тараачынар чыгыып алгаш, С. К. Кечетовтуң каттышнан партизан отрядынга бир взвод болуп кирген. Оон командирининге Өөнке чурттап турган, бирги империалистиг дайынның киржикчизи Т. Власов томуйлатнан. Партизаннар ак дээрбечилерге удур эрес-дидим демисешменнер.

Тыва Арат Республиканы үндезилеп тургусканының соонда тыва араттарның политиктиг удуртукчузу болур революстуг намны организовастаары негеттине берген. Тыва улустуң мурнакчы кижилери Оюн Күрседиге баштадып алгаш, намны үндезилээр угудар яамыны тургусканнар. 1921 чылдың октябрь 29-та Өөнтүң Дыттыг-Арыг (амгы Малиновка) деп черге революсчу болуптериниң бирги чөвүлел хуралы болуп эрткен. Ол чөвүлел хуралга Тыванық араттың революстуг намын тургузар организастыг бюрону сөңгаан. Ол үеде Туран суур бүгү-ле политиктиг амыл-чорудулганың төвү болуп, аңаа совет албан черлери, тыва чазак турган. РСФСР-ниң Дашпыны херек хамызының төлээзи, шериг иезекгериниң командылалы база-ла аңаа турган.*

Оргбюро намның ийиги чөвүлел хуралын 1922 чылдың февраль 28—март 1-де Туранга чыылдырган, ол херек кырында төөгүге ТАРН-ның бирги съездизи болуп артнан болгай.

Мынчангаш Туран дээрге ТАР-ның баштайгы чыдарында политиктиг амылдың төвү болуп, аңаа Тыванық орус чурттакчы чонунуң хуралдары болуп эртип, совет төлээ черлери база аңаа турган. 1923 чылдың чазынында намның Төп Комитеди, Тыва чазак, Совет албан черлери Кызыл хоорайга көчүп келген.

В. ОЧУР,
төөгү эртемнериниң кандидады.

* Суртаал ажылы чоруктар дээн утказыг биликишкин-биле тургускан организацияны мынаар адаан.

ТӨӨГҮДЕН АРЫННАР

Бии-Хем район девискээр-даа, чурттакчы чон-даа, амыл-агый-даа талазы-биле Тыванық улуг районнарының бирээзинге санаттырып келген. Район боду 1932 чылда Каа-Хем кожуунудан Таңды биле Бии-Хем кожуунарны аңгылаан соонда тургустунган.

Бии-Хем районнуң хөгжүлдезинде бир онзагай чүве ооң тыва чонунуң орус тараачыннар-биле шаандан тура дөрт болгаш ханы харылзаазында. Тыванық девискээринче көчүп кирип келген баштайгы орус тараачыннар болгаш садыгчылар бир-ле дугаарында амгы Бии-Хем районнуң девискээринге доктаап, аңаа баштайгы суурларны үндезилеп, чер ажылын малбартып эгелээн. 1885 чылда Туран, ооң дараазында Өөн суурлар тывылган.

Тыванық амылчы чоннарының революстуг демиселиинің төөгүзүнде Бии-Хемниң чонунуң ролю база-ла улуг. 1918 чылдың чазы. Тывага Совет эрге-чагырга дээш демиселдиң имдин түлүк үези. Туран болгаш Өөн суурларның ядыылары бай кулактарның турза-даа, кодээ Советтерни организастап, баштайгы базымнарны кылган. 1918 чылдың апрель айның төнчүзүнде бай кулактар (Горчаков, Миняшин дээш өскелер-даа) чамдык ортумак тараачыннарны бөттарының талазынче күтүүп алгаш, Совет эрге-чагыргага удур чепсектиг үймээн үндүрүп, Туранга, Өөнке турган кодээ Советтерни тарадыр сывырып, совет активчилерни өлүрүп турганнар. Ол үймээнни базып турган коммунистер С. К. Беспалов биле Н. Г. Крюков өлүрткен. Оларны Өөнте хөөрмүтнеп.

Хамааты дайынның чылдарында Туран, Өөн болгаш өске-даа чурттанчылыг черлерден ядыы тараачынар чыгыып алгаш, С. К. Кечетовтуң каттышнан партизан отрядынга бир взвод болуп кирген. Оон командирининге Өөнке чурттап турган, бирги империалистиг дайынның киржикчизи Т. Власов томуйлатнан. Партизаннар ак дээрбечилерге удур эрес-дидим демисешменнер.

Тыва Арат Республиканы үндезилеп тургусканының соонда тыва араттарның политиктиг удуртукчузу болур революстуг намны организастаары негеттине берген. Тыва улустуң мурнакчы кижилери Оюн Күрседиге баштадып алгаш, намны үндезилээр угудар яамыны* тургусканнар. 1921 чылдың октябрь 29-та Өөнтүң Дыттыг-Арыг (амгы Малиновка) деп черге революсчу болуптериниң бирги чөвүлел хуралы болуп эрткен. Ол чөвүлел хуралга Тыванық араттың революстуг намын тургузар организастыг бюрону сөңгаан. Ол үеде Туран суур бүгү-ле политиктиг амыл-чорудулганың төвү болуп, аңаа совет албан черлери, тыва чазак турган. РСФСР-ниң Дашпыны херек хамызының төлээзи, шериг иезекгериниң командылалы база-ла аңаа турган.

Оргбюро намның ийиги чөвүлел хуралын 1922 чылдың февраль 28—март 1-де Туранга чыылдырган, ол херек кырында төөгүге ТАРН-ның бирги съездизи болуп артнан болгай.

Мынчангаш Туран дээрге ТАР-ның баштайгы чыдарында политиктиг амылдың төвү болуп, аңаа Тыванық орус чурттакчы чонунуң хуралдары болуп эртип, совет төлээ черлери база аңаа турган. 1923 чылдың чазынында намның Төп Комитеди, Тыва чазак, Совет албан черлери Кызыл хоорайга көчүп келген.

В. ОЧУР,
төөгү эртемнериниң кандидады.

«Өөк» совхозтуң трактористи Михаил Иванович Белоногов бодунуң ынакшыл берген мергежилиинге 11 чыл иштинде ак сеткилдиг ажылдан келген.

Беш чылдың баштайгы чылында ол сезон дургузунда 1300 гектар чымчак черни ажылдап кыягаш, социалистиг чарыштың тиилекчилериниң одуруунга кирген.

Хөй чылдарның иштинде бедик дүжүт дээш демиселге үлегерлиг чоруу дээш Михаил Иванович совхозтуң директзиязының болгаш ында парткомунуң Хүндүлел бижиктери база өртектиг шаңналдар-биле каш удаа шаңнаткан. Ам ооң трактору ховуже үнүтеринге белеп.

ЧУРУКТА: М. Белоногов.

УЛЕГЕРНИ ЭДЕРДИВИС

Эътке дужаар бода малды тургузу семирти азыраар талазы-биле «Кызыл тараачының» колхозтуң малчыннарыңың дуржулгазы кончуг ажыктыг дээрзин бистер аңмыдыралга биле бердивис.

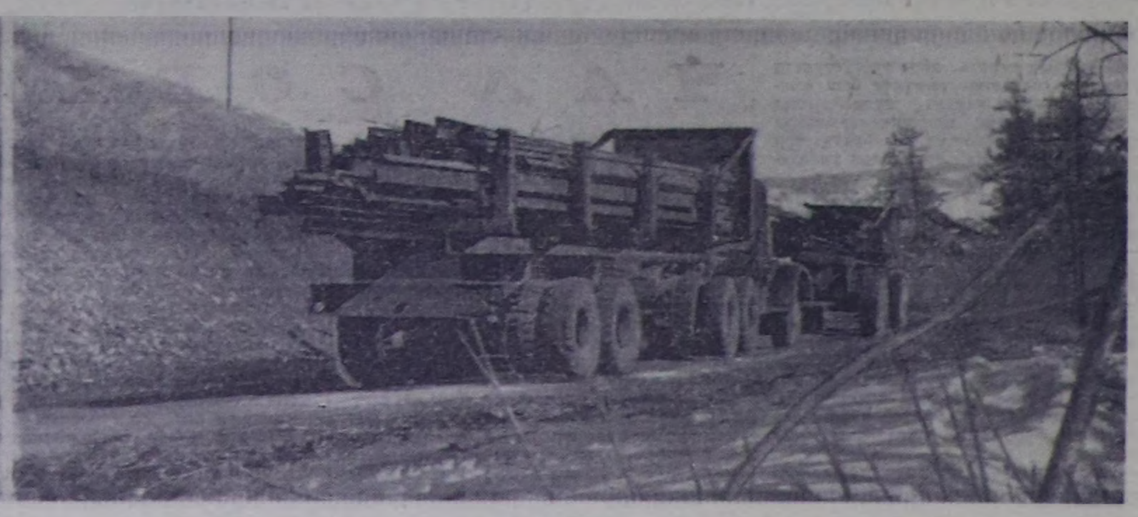
Каш чыл бурунгаар бистиң «Хадың» колхозувустуң баштаар чери кышкы үеде эът дужаарының квартал планын күүседирде элээн бергедээшкиннерге таварыжып тургам. Ол, бо коданнардан эки деңгээлдиг шарыжыктар дилээр, а эът планынга дужаар дээш үскен малын одарга кадарып турганындан ооң күжү сула кошкак болур турган. План күүседир дээш-ле чиик деңгээлиг, деңгеи куду малдарны дужаап турганы ажыл-агыйга кереглегалыг турган дээрзи билдингир.

1965 чылдан бээр мал семиртилгезинге чаа арганы ажылдап эгелээн бис. Бистиң тускай эртемнигилеривис «Кызыл тараачыны» колхозка каш удаа барып, бода малды семиртир азыраарының дуржулгазын көрекип көргеш, биске оны эгелээн. 40 хире шарыжыктыг кежеш, семиртирии-биле менээ тускайлаан черлерге коданнарга малдар чылдың кайы-даа үезинде үзүктел чок турар.

Эжим Сенчат-оол-биле 45—46 баш шарыжыкты 20—20 быжаалырны ийи тус азырап турар бис. Бирги квартала бир шарыктың хонукта немелде деңзизи 750—800 грамм болган.

Н. НОРБУ-ХӨӨ,
кадарчы.

Усинский оруу 1917 чылда, (солагай талазында) болгаш бо хүннерде.

ОКТЯБРЬНЫҢ ЧЫРЫЫ

ТЫВА черде

ТУДУГЖУЛАР ҮЛҮҮН КИИРЕР

Туранның тудуг-монтаж участогунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары беш чылдың ийиги чылын багай эвес чедишкиннер-биле эгелээн. Участоктуң кижилери февраль айда ниитизи-биле 29,1 муң рубльдиң ажылдарын кылган, чуртталга бажыңнарын ажыглалта киирер планны 102 хуу кылдыр, азы квартал планын март 1-де күүседкен. Февраль айда бир ажылчынга онаалтыр ажылдан кылымышкынны 104 хуу күүседкен. Эш Гладов бригадирлээн, чуртталга бажыңнарының тудуунда ажылдап турар комплексилиг бригада черле эки ажылдан турар. Олар хүн бүрүнүң эдилер нормазын 145 хуу чедир күүседип турар.

Мен чазаныкчылар бригадазыг удуртуп турар мен. Даапган ажылын доктаамал ажыр күүседип, күш-ажылчы үлегер-чижекти көргүзүп турар кижилер бригадада бар. Чазаныкчылар Владимир Раев, Федор Шухтин, Нина Краева олар хүн бүрүнүң онаалтазын ажыр күүседиргинге чаңчыкан.

Онзагай чыл—Октябрьның 50 чыл ооңга белектеп ужуражыры-биле бригаданың кежигүннери коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алырыбиле март айдан эгелеп демисежин эгеэзэн. Бистиң мурнуузуста салдынган соруглалар улуг: чыл дургузунда 2000 дербелчин метр эжиктерни болгаш соңга рамаларны; 9000 погон-метр плинтус-опалелаларны болгаш еске-даа ажылдарны бүдүрер апаар. Оң шыкаш ог-бүле ажылынга, өөредилгеге, дыштанылгага үлегерлиг болуру база бистен негеттинер болгай.

Бол-ла соруглга—юбилейиг чылдың бүдүрүлге онаалгазын улуг байырлалдың хүнү — ноябрь 7-ге чедир доозары. Моңу чедишкинниг күүседип болурунуң барымдазы бар, сөөлүүске ээ болуп шыдаар бис. Бо кысна түүлдүң эгезинде тудуг-монтаж участогунуң сөөлгү айда ажылынның түнелиниге доктаапган болганымда, участоктуң ниити коллективи база эки ажылдап, бүдүрүлге онаалгаларын чедишкиннинг күүседип шыдаар дээрзин бүзүреткиннеп тур мен.

Совет кижилериниң амыдырал-чуртталгазын эжиндиринче утпаанган партия болган чазаатың ап чорудуп турар хемчеглерин бистиң улам сорук киирип турар. «Бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организациялариның ажылчыннарын болгаш албан-хаалчыларын ийи дыштанып хүнүүр, беш ажыл хүнүүр неделяже шилчидер дугаймында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң хүлээп алган доктаалын коллектив кежигүннери сагыш-сеткилдиң өөрүшкүзүн илередип, улуг четтиришкин-биле утпаан болгаш тамыжып турар. Бо хемчеглерни бистиң участоктуң чамдык адырларынга иептередип болур.

А. НАКСЫЛ,
бригадир, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

ТЕАТР БОЛГАШ УРАН ЧҮҮЛ

ЧУРУКТА: «Өөк» совхозтуң Малиновка сайбырында инек кадарчызы Михаил Хөрлуг-оол, «Кызыл тараачын» колхозтуң саанчызы Кыргыс Хууран болгаш «Хадың» колхозта киномеханиги Сергей Куңгаа олар республиканың уран чүүл коруудезинге сыгыртып орлар.

А. АИРИҢ фотозу.

ДЕМИСЕЛГЕ КАҢНАЛГАН НАЙЫРАЛ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тыва улустуң аар-бергe дарылдан хостап алганы болгаш чонуң хосталгазы дээш орус, тыва кижилериниң канчаар демисежин турганын бистиң районнуң хоочун чурттакчылары бо-ла сактып чугаалажы берген турарлар. Революция болган партизан шимчээшкиниинiң талазы-биле Бии-Хем район Тываның еске районнары ышкаш база-ла онзагай черни эзелеп турар. Чүге дээрге Октябрь революциязы диңмирепп үнген Россия-биле Тываның аразында Саян сыныы ажыдыр харылзаа тудуп аргыжар коп орук бо районну таварты эрткен.

Оон аңгыда, эрткен чүс чылда Тывага көжүп келген орус тараачынар (олар Бии-Хем районга доктаганнар) ядыы араттарга улуг салдарны чедирген дээрзин төөгүден билир бис.

Бо бүгү Бии-Хемниң чурттакчыларының революсчу шимчээшкининге улуг рольду ойнаан. Ынчангаш районнуң шериг комиссариады чонуң, ылаңгыя аныяктарның ортузуна шериг-кижизидилгелиг ажылды чорударда, районнуң революсчу чаңчылдарынче оноа кичээнгейни салып турар. Комиссариаттың кызыл булуңунда Төрээн чуртунга бараан болуп келген болгаш бараан болуп турар үш салгалдың кижилериниң амыдыралын көргүскен фото-монтажтарны тургускан.

Бистиң районувуста Совет эргечагырга дээш демисежин чораан оң ажыг орус, тыва партизаннар бар. Амгы үеде персоналдыг пенсионерлер эштер Петр, Иннокентий болгаш Павел Барков алышкылар, Кирилл Гилев, Оюн Чамзы, Семен Коровин болгаш оон-даа өскелер Тывага Совет эрге-чагырганы тургузар дээш амы-тынын харамаанмайн демисежин турганнар. Оларның кижи бүрүзүнүң эрткен амыдыралыдан бүдүн тоожуну-даа бижип болур.

Ынчалзажок оларның чамдыктарының сактышкыннарындан үзүндүлерин номчукчуларга совуургадыксап тур мен. «Кызыл тараачын» колхозтуң хойжуу, Тыванып революстуг шериг чораан Оюн Чамзы: «Сумунактың үйнээнин базарынга кирештиннис. Ынчан мен Туран чурттуг орус партизан ажыл-биле (оон фамилиязы Оников ышкаш) үргүлчү хайгылга чоруп турдум.

Хөндергей бажыңга кезек хайгыылчылар үнүп келдиннис. Арт ындыга каш кижи көзүлгеш, чаштына берди.

— Болар мында-дыр, боолай-дыр деп, Шаптык болбазы-биле ченнеринг сывыртынып ал—деп орус эжим сүмеледи.

Тыва тонумнуң үштүктарын эштей сывыртынып турумда, боо даажы-даа чыжыртайны берди. Аътар хораан турупкан. Арай деп ажыттаның чораан, өөрүүске кээп дыңнаттывыс. Ол боолаашкынга бир кижи чиик балыгларды, ээжээнден ок өде берген болган. А мээң ченнимни бээ өттүр боолашкан болду.

Даартазында Чадаананың алдыы талазынга хонуп чыдырывыста. Сумунактың шериг дүне хайдан эгеледи. Хондур үргүлчүлээп аткылажыышкын дүшке чедир үргүлчүлээп. Изиг тулчуушкун үезинде балыгларды: оңгу артындан боолаар дээш өндейип келиримге, дайзынның огу дээпкеш, аар балыглады.

Балыгларын шериглерин кызыл партизаннарының эмчилери сегидар эмнээннер. Хемчикке болган тулчуушкунга өлген эштеривисти Кызылга ачы-дүүмә хөөрүнге эккеп орнукшуттуг. Хөөрге болган митингиге бистерни, балыгларын шериглерни эмчиден тергелерге сөөртүп алган чедирдi. Ачы-дүүмә найырал деп үүнни ол хүннер кезээ-мөңгеде уттундурбас кылдыр бадыткаан».

Хамааты болгаш Ада-чурт дайынарының киржикчиин Петр Петрович Барковтуң эрткен дайынчы оруунга өөрүшкүнүң-даа, качыгдалдың-даа хүннери турган. Оларның бирээзи бо-дур.

1918 чылдың чазы—май. Өөк, Туранга болган контрреволюстуг үймээнин базары-биле эш А. И. Филипповка командылаткан Кызыл гвардия отрядының дайынчылары-биле Усинск Советиниң шериг киадизиниң эргелекчиин эш Барков Тывага чедип келген. Өөк суурга Тываның кызыл гвардейжилери-биле ужурашканнар.

Саян сыныың арты, мурнуу талазындан келген партизаннар улуг митингиниң кылгап, кулак идегеттериң холундан өлген эштерив, коммунистер С. К. Беспалов биле Н. Г. Крюковту орнукшуттаннар.

— Аныяк коммунист эштеривистиң элекпен мөчээнн чүгле партизаннар биетерге эвес, суурнуң чурттакчыларынга кончуг-ла хомудаачыг болганы митингиге илдең турган. Бодүүн кижилерниң бистиң талавыста болгаш бисти деткип турарын аңаа тоорге-даа хөйнү көргүүп болур. Улуг салгалдың кижилериниң дайынга-даа, тайбың күш-ажылга-даа көргүүп турар маадырлыг чоруун бистиң аныяктарывыс эдерер ужурлуг. Аныяктарның патриоттуг кижиандилгезинге болгаш оларның утаан-медерелиниң коммунистиг өзу-биле хевирлеттиннеринге революстуг шимчээшкининиң болгаш Ада-чурт дайынының киржикчилерин улуг рольду ойнаан турарын даразында бижиктен көрүп болур.

Ада-чурттуң Улуг салгаан, амгы үеде шериг албанын эрттирип турар бии-хемчилериниң дугайында мындыг янзылыг бижиктер бисте үргүлчү кээп турар.

Шеригниң II кезээнин командылалы силерниң шериг комиссариадыңар Совет Армиянның хүрээлеңинче Тарлаг суурдан чоруткаңнар, аңаа дайынчы Баадыкадыр Монгушевич Эртине бистиң кезектиг дээре дайынчызы болуп турар.

Совет Армияга шериг албан хүлээлгезин эрттирип келген үеэнниң дургузунда ол кезектиң командирлеринiң, дайынчыларының мнакшылын болгаш хүндүткелин чаалап алган.

Ол аңаа дааскан бүгү даалгаларны ак сеткилдиг күүседип, солдаттарның, сержанттыларның аразынга күш-ажылга, өөредилгеге болгаш чуруи-сагылгазының талазы-биле үлегер-чижек болган.

Эш шериг комиссары! Силер болгаш силерниң районнарынга аныяктары бодунарының чаңгыс чер чурттуунар, бистиң Төрээн чурттувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң шынчы камгалакчызы Эртинеге чоргаарланып болур силер.

Кезектиң дайынчыларының, партия, комсомол организациларының мурнуудан бо чагаанны солуурга парзал, дайынчының үгбазы Анай Монгушевна Эртинеге дуңмазы эки кижиларткени дээш өөрүн четтиргенинисти илерединнис.

Армейжи баймр болгаш хүндүткел-биле, шериниң II кезээнин командири.

Бистиң районувустан шериг албанынга барган А. Плюснин, К. Дорбак, Г. Зотов, Т. Сонам болгаш оондаа өскелерни мактаан бижиктер шериг комиссариадынга келген. Совет Армиянын хүрээлеңинде албан эртирип турар оолдарының дайынчы болгаш политиктиг өөредилгезиниң чедишкиннеринге адалар чоргаарланып болурлар.

Д. УГЛЕВ,
районнуң шериг комиссары.

ЧУРУКТА: үш салгалдың дайынчылары (солагай талазындан) кызыл партизан Петр Барков, ревшериг Оюн Чамзы, Ада-чурттуң дайынының киржикчилери Иван Мужичков, Павел Байыр, Совет Армиянның бөгүнгү кончуг эки дайынчызы Валерий Горбунов.

Республиканың мурнундан

Улустуң ыры

Өөк-ле, Туран черинейге
Өөскүп үнген хувиссаалды.
Өөкүс, ядыы араттарны
Өрү тырткан хувиссаалды.
Кара-Ыяштың черинейге
Хайнып үнген хувиссаалды.
Хамык ядыы араттарны
Хаара тырткан хувиссаалды.

Чүүлдүг дээн

Аар-бакты дүмүр силгип,
Аралашкан эрес эштер
Арат намын тургузар деп
Адап-сурап чыыпган Бии-Хем.
Орук-чиримк аайы-дыр дээш
Ону шилип албаан хире.
Орус эштер деткип иэзрин
Олар эки билип турган.
Арат хими бадылгазын
Ада Ленин көрбезе-даа.
Антыг шынче чонум оруун
Алгап-йөрээл, чүүлдүг дээн.

М. ХОРЛУГ-ООЛ.

Туран хоорай

Шарлан, хадың дөргүнерлиг
Шаңдыр буурул хаглар эдээ —
Маңган баштыг Саян ажыр
Баштай эртер эргин аксы —
Эрткен чонум утпуп, үдээр
«Эрниг баарлыг» Туран хоорай.
Хостал дилээн араттарга
Холуп сунуп, болчуп келген —
Эргим төрел орус улус
Эртип, дүшкен изи чыраан —
Акы-дүүмә найыралдың
Адын сыкпас Туран хоорай.
Ада-чурттуң күчүзүнге
Ажыл-биле судалданган —
Улуг-биче хоорай, суурга
Улай түгүүп четтиннишкен —
Аъштыг-чеминг—тарза, малдыг
Айдың чырык Туран хоорай

Алексей АРАПЧОР.

Улустуң ыры

Өөк-ле, Туран черинейге
Өөскүп үнген хувиссаалды.
Өөкүс, ядыы араттарны
Өрү тырткан хувиссаалды.
Кара-Ыяштың черинейге
Хайнып үнген хувиссаалды.
Хамык ядыы араттарны
Хаара тырткан хувиссаалды.

Чүүлдүг дээн

Аар-бакты дүмүр силгип,
Аралашкан эрес эштер
Арат намын тургузар деп
Адап-сурап чыыпган Бии-Хем.
Орук-чиримк аайы-дыр дээш
Ону шилип албаан хире.
Орус эштер деткип иэзрин
Олар эки билип турган.
Арат хими бадылгазын
Ада Ленин көрбезе-даа.
Антыг шынче чонум оруун
Алгап-йөрээл, чүүлдүг дээн.

М. ХОРЛУГ-ООЛ.

Туран хоорай

Шарлан, хадың дөргүнерлиг
Шаңдыр буурул хаглар эдээ —
Маңган баштыг Саян ажыр
Баштай эртер эргин аксы —
Эрткен чонум утпуп, үдээр
«Эрниг баарлыг» Туран хоорай.
Хостал дилээн араттарга
Холуп сунуп, болчуп келген —
Эргим төрел орус улус
Эртип, дүшкен изи чыраан —
Акы-дүүмә найыралдың
Адын сыкпас Туран хоорай.
Ада-чурттуң күчүзүнге
Ажыл-биле судалданган —
Улуг-биче хоорай, суурга
Улай түгүүп четтиннишкен —
Аъштыг-чеминг—тарза, малдыг
Айдың чырык Туран хоорай

Алексей АРАПЧОР.

Туран хоорайның шин коллективи эрткен чылын организастаттынган. Декорация, костюм, техниктиг аппараттар болгаш еске-даа түүлер чокдаа болза шин коллективи А. Зактың болгаш И. Кузнецовтуң «Ийи өң» деп шинизин белеткеп эгелээн.

Чаа шинии хоорайның чурттакчыларынга ийи катап көргүскенивис сөөлүн бистиң ажылывыс түр соксаан: чамдык эштер тарыла кампаниязынга хаара туттунган, чамдыктары еске черлерже кежэ берген, өөредилге черлеринче, шериг албанынче чораан кижилер база бар. Чаа актёрларны чыгаан, ажылды катап эгелээн бис. Күш-ажылчы хүн дооскурга-ла, репетициларны чорудуп турар. Улусчу театрның ажылында киржип турар кижилериң хөй нуруузу аныяктар, бистe ан улуг назылыг кижинин хары 28.

Шинии катап белеткээш, Туранга, «Өөк» совхозка, «Кызыл тараачын» колхозка болгаш Тарлаг суурнуң чурттакчыларынга көргүскен. Бо чыдың февраль 17-де бистиң шинивисти Кызылдың чурттакчылары көрген болгаш эки үнелелди берген. Уран чүүл көрүдезинiң талазы-биле республика оргкомитеди Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңга турасказаан Бүгү-россиялыг театр уран чүүлүнүң девискээр аайы-биле Красноярскиге болур конкурузунга баар эргени биске берген.

Чоон Сибирьниң чонунуң кичээнгейин хаара туткан бо көрүдезе баарының мурнунда биске улуг хүзаны республиканың культура министриниң орадакчызы П. Самороков, Тываның хогжум-шин театрының коя режиссеру И. Забродин болгаш еске-даа эштер чедиргенин маңаа демдеглексеп тур мен. А чамдык эштер, чижээ Туранның амыдырал-хандырыла комбинадының директору эш Костенков, райкүүском даргазының орадакчызы эш Усманов олар шинiнiң киржиктилерин ажылдан хоставайн, бистиң белеткелиниске харын-даа шаптыктап турганын маңаа бүрүү шавар херек. Эш Костенков шиниге киржип чораан, келген кижилерниң ажыы төлевирин амга чедир төлевейн үүлдүү ийиги черни эзэлээш, ийиги чергениң диплому-биле шаңнаткан бис. Красноярскиниң чурттакчылары бисти чылы-биле утпаан. «Ийи өң» деп шинии Улан-Удэ хоорайның улусчу театры база көргүскен, ынчалза-даа олардың белеткели бистиниңден кошкак болганындан бедик үнелелге четпээн.

Бо көрүдезе Тываның алдарын багай эвес камгалавышка өөрүп турар бис. Моон соңгаар-даа эки түнелдерни чедип алыры-биле чогаалыкчы сорук киришкиниг ажылдарын коллективтиң кежигүннери орландажырлар. Улусчу театрның ойнакчылары көрүлдеге киржип чораан үеде бүдүрүлгеге азы албаавап даап оларның ажыы төлевирин ам-даа төлевейн турарынга дыка-ла комудап турар бис. Келир үениң коммунистиг инитилелиниң кежигүннерининг утаан-бодал талазы-биле хогжүлдезинге партия болгаш чалык улут кичээнгейни салып турар болганда, бистиң аңаа ойнап чөрбаавышвыс илдең ышкажыл. Туранның чамдык удуртукчулары шин көргүзүп чораан дээш мындыг чугааны үндүрген: «Чаңгыс «артист» азы спортчу орнунга үш арагачыны ажылга тургузар болза эки-дир».

Совет эрге-чагырганың 50 чыл ооңчоокшулан орар. Ынчангаш улусчу театрның коллективи аңаа төлептиг ужуражыры-биле «Куда аян-чорууң» деп шинии белеткээр. Ол ышкаш «Ийи өң» деп шинии районнуң чурттакчылыг суурларынга көргүзер бис.

Е. ПИСАРЕВ,
улусчу театрның режиссеру.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Хостуу-биле оргилип турар чээшкиннерниң талазы-биле ойнаашкыннарның ийи тиражтары 1967 чылдың март 30-да болуруи билир бис.

1947 чылда үндүртеп Күрүшевин 3 хуулуг иштики ойнаашкыныңның чээшкиннериң бир разрядыга 465020 рубль ниити түнүүр 8500 ойнаашкыннар таварлыр.

1966 чылда үндүртеп Күрүшевин 3 хуулуг иштики ойнаашкыныңның чээшкиннериң бир разрядыга 512560 рубль ниити түнүүр 9400 ойнаашкыннар таварлыр, оон иштинде:

Ойнаашкыннарның хемчээли	1947 чылда үндүртеп Күрүшевин 3 хуулуг иштики ойнаашкыннарның бир разрядыга бир разрядыга тоолуп ойнаашкыннарның саны	1966 чылда үндүртеп Күрүшевин 3 хуулуг иштики ойнаашкыннарның бир разрядыга бир разрядыга тоолуп ойнаашкыннарның саны
5.000 рубль	2	2
2.500 рубль	5	5
1.000 рубль	25	20
500 рубль	80	100
100 рубль	700	750
40 рубль	7688	8514
Каттышкан	8500	9400

Хамаатылар! Облигациниы садыр алгаш, 40-тен 5.000 чедир рубльдиң ойнап ап болуруларны утпаңар.

Хостуг эргилип турар чээшкиннерниң облигациялары садыр алыңар!

Ойнаашкыннарның тиражтарынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНО

МАРТ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Үш чоон кижи» 11, 1, «Хасан арбакеш» 3.30, 5.20, 7.10, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Буратиноның ужуралы» 10.30, «Пушкин Прагане бар чор» 12.30, «Илереттингеи болчаг» 2.30, 4.30, «Кымчыкгырбас барымдаалар» 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Кара чайка» 11.10, 1.10, «Даайының дүжү» 3.15, 5.15, «От-бүленiң чажыды» 7.15, 9.15 шактарда.

ВОСТОК»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Ёдулуг кижи дугаймында тоожу» 11.15, 1.30, «Оюу эки билир турган мен» 3.15, 5. 7, 9 шактарда.

МАРТ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Үш чоон кижи» 9.30, 11.30, 1.30, «Ыдыктыг Ноанны ажып эрткенi» 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дерсу-Узала» 10.30, 12.30, «Хасан-арбакеш» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мандат» 9.30, 11.20, 1.30, «Төнчү чок айтырыгларны кым бодап тыпканы?» 3.20, 5.20, 7.10, 9.10 шактарда.

«ВОСТОК»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Шарда уруг» 11.15, 1.30, «Даайының дүжү» 3.15, 6.50, «Тарзанның өлгени» 5, 8.40 шактарда.

ЧАА СОВХОЗТА ИНТЕРВЬЮ

1966 чылдың апрель айда тургустунган «Шивилиг» совхозтуң төөгүлүг беш чылдың бирги чылын кандыг түнелдерниг эртиргенин бистиң номчукчуларывыска совуургадырын совхозтуң коя бухгалтери Анастасия Андреевна Лапинадан дилединис.

Совхозтуң кылыр ажылының коя утланышкынны кандыг болурул, Анастасия Андреевна?

— Бистиң совхозувустуң мурнунда салдынган коя соруглга болза, күрүнеге дужаар малды семиртир азыраары болур. Колхозтардан болгаш совхозтардан келген малдарны одарладып, тургузу азыраң семиртиринден аңгыда аныяк малдарны улгаттыр азыраары база көрдүнген. Мал ажылындан аңгыда, тараа ажылын база чорудар апаар. Чүге дээрге мал чеминиң быжыг базазын тургуспас болза, кандыг-даа семиртилге дугайын чугаалааны ажыык чок.

Эрткен чылын 424 гектар черге зелёнка болгаш силос кылыры-биле арбай, кызылтасты тараан бис. Тараанын чамдыкызын чиг турда кескеш, арткавындан дужут ажаап алган бис. Дужудувус-даа эки болган. Бир гектар чердеи-не 19,6 центнер тарааны алган бис. Совхозтуң ажыл-агыйы мындыг утланышкынныг хөгжүүр.

Совхозта ам кап баш мал барыл, бо чылдың бирги кварталында кандыг көргүүлелиг болдунар?

— Кышкы үеде ниитизи-биле биске 1176 баш мал тургав, оларның чамдыкызын колхозчулардан болгаш совхоз ажылчыннарындан садып алган бис. Бирги кварталда эът дужаар план ажыр күүсеттингеп. Совхозтуң тускай эртемнитлериниң планнап турары-биле алырга, кварталдар планын үргүлчү ажыр күүседип болур бүгү арталар бар. Ниитизи-биле чугаалаарга, бистиң совхозувус чаа тургустунган болзада, эрткен чылын орулгалыг ажылдаан. Совхозтуң ажылчыннары болгаш тускай эртемнитлерин Совет эрге-чагырганың 50 чылынга холбаштыр районнуң бүгү ажылчы чоннары-биле бир дөмей боттарынга бедиткен хүлээлгелерин ап, бо чылдың планын үш ай бурунгаар күүседирин хүлээгеннивер. Совхозта 120 хире ажылчын бар, оларның дыка хөйү онаашкан ажылдарын ак сеткилдиг күүседип, бистиң мурнакчыларывыс болуп турарлар. Чижээлээрге, мал азыракчылары эштер Мочек Севильбаа, Сат Тас-оол, Александр Лама болгаш оон-даа өскелер бистиң мурнакчыларывыска санадып турарлар.

Бүдүрүп турар продукциларның ботүнези кандыг ирги?

— Эрткен чылын «Шивилиг» совхоз оруулгалыг ажылдаан деп чугаалаан болгай мен. Оруулганың тургустунуп келириниң бир көргүүлү бот-үнениң чийгелдези болур. Маңаа холбаштыр бир чижектен көргүзейн: бир центнер инек эъдиниң ботүнези трестиниден барык үш рубль чиик.

Совхозуңар төөү кала тургустунар ирги, Анастасия Андреевна?

— Бистиң совхозувустуң төөгү Шивилиг Кара-Сутта тургузар деп шинитпирээн. Ол чер шагда эрги кыягаар турган чер. Абакандан келген чазаглыг оруктуң аксы. Ынчангаш Тывага келген кижилер бир-де дугаарында бистиң совхозувустуң төөгү таварып эртер апаар. Ам ында кудуктар казып, бо чылын кылыр тудугларның дежээн салып эгелээн. Чыл төнчүзүнге чедир аңаа ов чеди чуртталга бажыңнарын тудар.

С. МААДЫ.

редакциянның адрези:

Кызыл, Шетинкиа—Кравченко кудумчузу, бажыр № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орадакчыларының 35-24, 25-38, таварысалгалыг секретарының 23-35, партийнө аныыдал киличиниң 23-54, агитацияа болгаш пропаганда киличиниң 37-13, колээ ажыл-агый киличиниң 21-47, үлетүүр киличиниң 22-64, чагаа ажыычыл болгаш колээ корреспонденттилер база совет тургузуг болгаш аныыдал киличистериниң 21-27, ниитизи информацияа киличиниң 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуп кезбейн барганза 32-75 телефоннө болгаар.

Солуп неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкиа — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00313

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үзелеттингеш

1967 ч.
МАРТ
28
ВТОРНИК
№ 73 (6710).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

СЭТА-ның дыңнадыы

«КОСМОС–152» УЖУДУУШКУНДА

Черниң «Космос-152» дээр кылымал спутнигиниң эдилеглиг салып үндүрүүшкүнүн 1967 чылдың март 25-те Совет Эвилелиниге боттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаан программазынга дүүштүр космос делгемин шинчилээр чорукту үргүлчүлээр сорулгалыг эртем аппаратуразын ол спутникте тургускан.

Эртем аппаратуразындан ангыда, ол спутникте: орбитаның элементилерин ылап хемчээр радио-система, приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылдап чоруурунуң дугайында медээлерни Черже дамчыдып бээр радио-телеметриктиг система бар.

Спутникте тургускан аппаратура ой-тавында ажылдап чоруур.

Тааръштырылга-санаага төвү келген информацияны сайгарып, тааръштыр ажылдап турар.

ХАНА ПАРЛАЛГАЗЫ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдарлыг 50 чылынга төлептиг умуражыр дээш чарыш, бүгү чурттаазы-биле бир демей, бистиң республиканың ажылчы чонунарының ортузунда улам калбарган. Кызылдың эът комбинадының, республиканың типографиязының, алгы заводунуң болгаш эске-даа бүдүрүлгелериниң коллективтери 1967 чылдың бирги кварталында ниити продукция бүдүрер планнарын хуусаа бетинде күүсеткилээн. А Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң сааичылары баштайгы чартык чылда сүттү бүдүрер база күрүнеге садар планын апрельде бүрүн күүседир дээш амгы үеде сорун киришкинниг ажылдап турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга бүгү талалыг белеткелге, аңаа алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш демисселге, ажылчы чоннар ортузунга политикимизидилгелиг ажылды калбартырынга чер-черниң хана парлалгазы боттуг рольду ойнап, чүгле коллективтиг пропагандист, агитатор эвес, харын-даа коллективтиг организаторлар хүлээлгезин дайынчы ёзу-биле боттандырар умуруглуг. Маңаа чижек кылдыр республиканың АТА-зында партия, профэвилел организацияларының «Чолаачы» деп хана солуунунуң ажыяының дурмуулгазын айтып болур.

Бо коллективте хана солуунну чогуур үезинде доктаамал үндүрүп, ону көрүштүг ыялдыр хевирлеп, аңаа АТА-ның амыдыралын, 1967 чылда планныг сорулгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни канчаар күүседип турарын тодаргай чырыдып келген. Бо чылдың бирги кварталының планын чолаачыларның чедишкинниг күүсетпенинге хана парлалгазы чугула рольду ойнаан. Чолаачыларның, септекчилерниң ортузунга нуша-ажылдың социалистиг сагыяга-чурумун улам-на быжыглаарынче, мурнакчы дурмуулганы нептерелгеринче хана солуунуң редколлегиязы улуг ниче-зөгийгейни угламдырып турар.

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта, Каа-Хемниң «Коммунизмче орук», Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозтарда, Бии-Хем районнуң «Өвө» совхозта, Кызылдың алгы заводунда хана солуннар ында партия болгаш комсомол организацияларының дайынчы дузалаачылары болбушаан. Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерни чедишкинниг күүседиринче ажыл-ишчилерни эвилелдеп турар. Чижээ, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозта хана парлалгазынга чүгле он ажыл-агый черинниң эвес, харын-даа республиканың, районнуң социалистиг хүлээлгелериниң кол-кол көргүзүглерин чырыдып бижээн. Бо чылдың бирги кварталында күрүнеге сүт болгаш эът садар планын март 1-ге чедир ол колхоз ажыр күүсеткен.

Хана парлалгазынга чүгле хана солуннар эвес, харын-даа «Крокодил», «Агитхуудустар», «Чаңнык», «Дүвүрээзин», «Комсомолчу прожектор», «Дружинник» дээш ышкаш чеди, он, он беш хонуң санында үндүрер плакат хевирлиг дайынчы солуннар база хамаарыжыр. Чижээ, хана солунга болгаарга, оперативтиг парлалга болуп «Агитхуудустарны» Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң сүт-бараан фермаларынга чеди хонуң санында-ла үндүрүп, саанчылларның социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин, мурнакчыларның дурмуулгазын чырыдып, бар четпестерни чидимбиле илередип турар.

Чер-черде хана парлалгазының чугула сорулгаларының бирээзи — ажылда бар четпестерни чогуур үезинде принципиалдыг ёзу-биле шүгүмчүлеп илередири, ук четпестерни шинтпирлиг чайладырын чедип алыры, арагачыларны, амыдырал-чуртталгага төлептиг эвестерни, нуша-ажылдың социалистиг сагыяга-чурумун болгаш хей-нинтининиң корум-чурумун үрээлерни эптеш чок ёзу-биле сойгалаары болур. «Найырал» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга хей-нинтининиң корум-чурумун үрээр фантылар моок мурнунда удаа-дараа болуп турган. Салбырда партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары «Крокодилге», «Комсомолчу прожекторга», «Чаңнык» деп хуудуска арагачыларны, хулиганнарны сойгалап, шинтпирлиг демиселди чоруткан совида ында байдал ам эвээн.

Хана парлалгазының чугула ушур-дузазын чедир үнелеп көрбес фантыларның чамдык черлерде ам-даа барын демдеглеевейн барып болбас. Ак-Довуракта көвүрүглер септээр № 5 участокка хана солун үр үениң дургузунда үнмейн турда, партком чогуур үезинде хемчээн албаан. Ол ышкаш «Кызыл тудуг» трезинниң чамдык участокторында хана сазуннар, «Агитхуудустар» чогуур үезинде үнмейн турар.

Хана парлалгазынга үнген шүгүмчүлелдиг материалдарның дээштиг болурунче кичээнгей салбайн турар партия организациялары республикада ам-даа бар. Чижээ, Эрзинниң «Мөрен», Бай-Тайганың «Меген-Бүрен», колхозтарында, «Совет Тыва» совхозта партия организациялары хана солуннарга үнген шүгүмчүлелдиг чамдык чугула материалдарны боттарының бюро хуралдарынга чугаалажып көрбейн турган.

Юбилейлиг 1967 чылдың часкы тарылгазы ам чоокшулап келген. Часкы хөвү ажылдарының үезинде хана парлалгазын бедик даңнелге тургузары — кедээниң партия организацияларының масса-политиктиг бүгү ажылының чугула иезээ болган түрүп ужурлуг. Хана парлалгазының типографияга тускай белеткеттинмеген планат хевирлиг материалдары-биле партия организацияларын чогуур үезинде хандырары СЭКП райкомнарының пропаганда болгаш агитация килдистериниден негеттинип турар.

Улуг Октябрьның 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш Тываның кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бо чылын күрүнеге 20560 тонна эътти, 25000 тонна сүттү, 2140 тонна дүктү, 80000 тонна тараанны садарын, үлептүрүнүң ажылчыннары — планнан ажыр 600 муң рубльдиң продукциязын бүдүрерин, тудугчулар — тудуг-монтаж ажылдарының чыя планын декабрь 28-ке чедир күүседирин, транспортчулар — планнан ажыр 1,2 муң тонна хемчээлдиг чүктү совортүрүн хүлээнген болгай. Хана парлалгазының ажылы хамыктың мурнунда үстүнде хүлээлгелерни чедишкинниг күүседирин хандырарынче үгленген турар ужурлуг.

ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫНГА АЛДАР КЫЛДЫР

Чарыштың баштайгы түңнелдери

Улуг Октябрьның 50 чыл болур ою-биле холбаштыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле Өвүр районнуң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги кварталында эки ажылдаавнар. Күрүнеге эът садарының квартал планы 179 хуу, сүттүү — 123 хуу күүсеттинген.

Районда мал ажылы кол черни эзлеп, эрткен чылын колхозтар орулгаларының 90 хуузун бергеп. Малчыннар малдың баш савын өстүрер дээш кызымак ажылдап, кышкы үеде малдың ажаалгазын улам экижидериниң хемчегерин алган. Ылаңгыя бо хүннерге чедир төрүүр хойларның 76 хуузу оолдаан, 20518 хойдан 20415 хураган камгалап алдынган.

«Торгалыг» совхозтуң Ирбитейде хойжу бригадазының (бригадири Доржу Казакпинин) коданнарында бүгү төрүүр хойларның 80 хуузу оолдапкан, ында хойжу Чүлдүм-оол 230 төрээн хойларындан 260 хураганы алган. Кара-Талдың хойжу бригадазында байдал база эки.

Малчыннарның ажылдап турарында кол шынар чүл дээрге, алган хүлээлгелерин долузу-биле күүседир дээш бүгү чүүлдерни кылып турары болур-дур.

Районда өшкүлериниң болгаш инектериниң төрүттүнген чаш төлдери бүрүнү-биле меңги камгалап алдынган. Эрткен чылдың бо-ла үеанинге чедир районуң колхозтарынга малдың 770 ажыг чаш төлдери янзы-бүрү чылдагааннар-биле өлүп хораан турган болгай, а бо чылын малды кышкы үеде четчир санныг чемнер-биле хандырып, кыштагларашкыны чедишкинниг организастааны-биле байдалдың эрткен чылдан ыракта эки болуп турары ам илдең.

Алдынган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинин талазы-биле баштайгы өөрүшкүлүг медээлер мынды-дыр. Ынчалаажок, чазын база малга бергелер туруп келир дээрзин малчыннар медереп билип турар болгаш дедип алдынган чедишкиннерни быжыглаашаан, бүгү чылга хамаарыштыр алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш, районда ажыл улам күштүүбиле калбарып турар.

М. ЧАМБАЛ-ООЛ.
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Улам калбарып турар

Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюнга утказыттыр социалистиг чарыш Чөөн-Хемчик районунуң ажыл-агыйларында улам-на калбарып турар. Беш чылдың ийиги чылында район сүт садарының квартал даалгазын 108,6 хуузга күүсеткен, азы 387 тонналың орнунга 421 тонналы хүлээп алыр пунктуже чоруткан. Соолгу он хонукта 65 тонна сүттү саткан. Эртиен чылдың ол үезинбиле деңнээргe, бо продукцияны он бир хуузга хайыр дужаагаш. Эът садарының даалгазы база чедишкинниг күүсеттингеш.

Эът, сүт бүдүрүш садар талазы-биле квартал даалгаларын күүседир херекке СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхоз, «Искра» колхоз болгаш «Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтар боттарының органнашкыларында эң дааре күш-ажылчы салыышкыннарын киирбегинер.

Районуң колхозтар, совхозтарының малчыннары баштай төрээн бүгү 40779 хойдан 315 хураганы артыкка ажаап алганы өөрүшкүг.

Районуң хөнүр даш разрези, амыдырал-хандырылга комбинады болгаш транспорт, түдүг организациялары база-ла эки ажылдап турар.

Чазыларның тывыжчылары

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бежен чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш Тожунуң ыраккы Чазыларда тывыжчыларының ортузунда калбарган.

Чылдың баштайгы ийи айында Чазыларның аңчылары 153 кижи, 472 дишңи, 1160 ондатраны, 28 асты болгаш күзенни база өске-даа аң-өлүктүг хүлээп алыр пунктуга дужаагаш. Чазыларның тывыжчылары бирги кварталда 2000 рубльдиң өлүүк дужаар турган, 5819 рубль кылдыр күүсеткен. 2000 ка аң эдиниң орнунга 2363 килограммны дужаагаш.

ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ ШАҢНАЛ

Албан-ажыл хүлээлгезинге үевергелиг күүсеттишаан, Кыдатка ажылдаарының нарын байдалдарында эрес-маадырлыг болгаш шыдамыккай чоруктуң көргүзүлгени дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу Кыдат Улус Республикада совет элчин черинниң болгаш эске-даа совет албан черлериниң белүк ажылдакчыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан.

—⊙—

Россия федерациязы квартал планын күүсеткен

Россия Федерациязының кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери эът, сүт болгаш чуурга садарының квартал планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Күрүнеге 3522 муң тонна сүттү азы эртиен чылдың чогуур үезинден 531 муң тонна хөйү, 1782 миллион, шылавылаарга, эрткен чылда ол-ла үеден 158 миллион бөрбак хөй чуурганы саткан.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садары үргүлчүлеп турар.

1966 ЧЫЛДА КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерстводунуң коллегиязының база көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарының, албан-хаакчыларының профэвилелиниң ТК-зының президиумунуң доктаалындан

1966 чылда кедээ ажыл-агыйга Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелдерин көргеш, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерстводунуң коллегиязы база көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының профэвилелиниң ТК-зы дыка хөй районнарны РСФСР талазы-биле тиилекчилер кылдыр саналан болгаш оларга 10 муң рубль хемчээлдиг акша шаңналдары-биле кады ССРЭ-ниң Министерлер Чөвүлелиниң болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл туг-биле болгаш 10 муң рубль хемчээлдиг акша шаңналы-биле шаңнаттырган.

Часкы тарылгага белеткел

„ХАРААЛДА“— ХӨВҮ ТУРЛАГЛАРЫ

Часкы хөвү ажылдарының эгези—шык базырыышкынче бүгүн, даарта кирииптер үе келген. Черниң доңу 10 см ажыр эрий бергеш. Ындыг болганда бүгү-ле чүве: машина-тракторлар, кыварчаар материалдар, хөвү турлаглары белеп турар ужурлуг. Чамдык ажыл-агыйларда байдал ындыг эвес.

«Октябрь 50 чылы» колхозтуң Ак-Шатта хөвү турлаанта чеде бердинис. Бир эвес эки дериң, сегидиң алыр болза, Чөөн-Хемчик районда чем дээн чаагайжыттыган хей ореолдериниг делгем бажыңның иниги байдалы самдар өгдеп дорайтаан. Эртиен күзүн катташ чораан олчаан чүзүп-даа кылбаан, печкалары үреликтер. Чем кылыр ореолдиң печказының плиталарының от ханнинге эңмейип калган шөйлары ол-ла олчаан, эңмегер арткан. Будүнерин «чандыр көрбестер» алгаш барганы-ла ол бээр он, оларның чүгле орунжары өңгейип туруп калган. Чугайлаттынган ореол чок. Одаар ыяш база чок. Колхозтуң механигги Монгуш Доржуга ужуражып чугаалаштывыс:

— Хамык тараажыларның аштаның, чемненир, удуп дыштанып чеп чоп белеп эвеспе, азы бо чылын борта тараа тарывас дээш бе?—деп, ыяшгыны айтырдывыс.

— Тарывас боор бе, харын колхозта кол черлеривис бо-ла болгай. Хөвү турлаа септедир дугайында баштаар черге шагда-ла чугаалажып, улустуг-даа, тележкалыг тракторларны-даа тускайлаан улус бис, мен турлаага электростанцияга тургузар дээш, бөгүн чаа келгенин-не бо—деп, механик база-ла киленип илередип.

Септелге талазы-биле чүгле сөөгө шилдеңгээшиниң ажылдап турганының демдээ болгу дег, бир ореолде ыяш кестинчилерни чыдыр. Оон-биле кады печник кижи ыяавыла ажылдаан турар ужурлуг. Бригадир Оңдар Бады ол дугаймда чүү бодап турарыл? Даштыгаа, соокка, довураа аразынга ажылдаан кижилер ыштыг, соок ореолдерге дыштанып ужурлуг бе?

Ленин аттыг колхозтуң Сесегеде хөвү турлаанга бардывыс. Ында байдал мырыңай чөгенчиг. Чем кылыр ореолден эгелээш, бүгү-ле шооча чок ореолдерге тодуүнге кирдинис. Бо чылын чаагайжыды септээри-биле кижи холу деткен чаңгыс-даа не чок. Хамык печкалары дөгере үреликтер, чаңгыс-даа ореол чугайлаттынмаан, хаалгаларының эвээ багай, аразагар-оразагар.

Черле ынчаш, хөвү турлагларына хамаарыштыр бистиң чамдык удуртукчуларывыстың кичээнгейи кошкак. Хөвү турлаа деп чүл, ол кандыг байлалдыг болур ужурлугун деп айтырыгларны чамдык эштериң хандырар бодавайн турары илдең. Хөвү турлаглары дээрге, узун, кыска часпарлар үезинде тараажының дыш, чаа күш кирип алыр черидир. Ол хамыктың мурнунда чыдыг, чырык, арыг-силиг турар ужурлуг. Ном, солуун база ойнаар херекселдер дугайын чугаалекээ бедик, районда дыка хөй хөвү турлагларында чуртталга бажыңнарының шалалары дозуланттынмаан.

Ол-ла хөвү турлагларының дөгерезинге чораанывыс даартазында «Октябрь 50 чылы» колхозтуң парторгу эш Комбужап, районнуң радиодамчыдылга черинин бо талазы-биле айтырыгларынга «Бистиң турлагларывыс чүге хуу белен» деп медеглээн. Бо ышкаш эпчок факт Ленин аттыг колхозта база болган. Чамдык ажыл-агыйларда партия организацияларының удуртукчулары безин хөвү турлагларын экижидеринче чугула кичээнгей салбайн турары ол-дур. Бо даарге дүвүрээзинниг байдал-дыр. Оны болдурбас херек.

С. ПАВУ.
(«Шынның» корр.).

Будүрүлгенин мурнакчызы Иван Егорьевич Ананьин механизация эргелелинге 1961 чылдан бээр доктаамал ажылдап келген. Оон кылган продукциязының шынары өскелерден эки. Октябрь байырлалынга холбаштыр алган хүлээлгезин эш Ананьин чедишкинниг боттандырыл, хүннүң ажыл нормазын 110 хуудан кудулатпайн турар.

ЧУРУКТА: И. Ананьинниң ажылдап турары.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга дыңнадыг

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1967 чылдың март 30-де эртенгиниң 9 шак 30 минута турда, хөгжүм-шии театрынга болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязы 1967 чылдың март 30-де эртенгиниң 10 шакта хөгжүм-шии театрынга ажыттынар.

КӨДЭЭ КОММУНИСТЕРНИҢ ШАЛЫПЧЫ ХҮННЕРИ

Час келген. Чурттуң мурнуу чүгүнүң колхозтары болгаш совхозтары чазын чажар культураларның тарылгазын чоруда берген. Бүгү районнарга часкы хөвү ажылдарының массалыг иштиг-түүлүк үези чоокшулап келген. Ынчангаш амгы үеде кедээ партия организацияларының кичээнгейги часкы тарылгага белеткелдиг болгаш ону чорударының тодаргай сорулгаларынче мөөнүттүнип турар.

Ажыл-агыйларда будүрүлгe планы эки бодамчалыг кылдынган бе база продукцияның ниити хемчээли азы кандыг бир хевирлиниң талазы-биле күрүнеинің чагыын күүседирин хандырып шыдаар бе? Ылавылаттынган план-чагыгдан ажыр тараанны болгаш эске-даа продуктуларны садарын көвүдедиринге, хөвуларның дүжүттүүн бедидеринге курлавырлар тывылган бе база бо талазы-биле кандыг хемчегler көрүнгеинил? Машиналарны бүгү черлерде эки септээн бе, үредин ормыттынган бе, чеминчидилгениң курлавыры тургустуунган бе? Кижилерни канчаар таарыштыр тургусканыл, нуша-ажылдың мурнакчы аргаларынга оларны өөредир дизе, ам чүү кылып четтингип болуруул? Бо бүгү айтырыглар кедээ коммунистерниң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Киев чоогунуң Свирек районунуң коммунистери төлептиг чижээн көргүзүп турар. Оларның инициативазы-биле колхозтарда болгаш совхозтарда хөвү ажылынга белеткелдиң хынаалазыны, көрүүдезин ботботтарны чорудуп турар. Бо ажылга чүгле тускай эртемнигler болгаш актив эвес, харын кедээниң бүгү ажыл-ишчилери шүүлгe киржип турар. Чер ажылдыглар четпестерни илередип, ону чайладыр талазы-биле бот-боттарынга дузалажып, дуржулгаын солчуп, курлавырларны диилеп тып турар.

Районнуң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган чарышка киришпишаан, планнан ажыр күрүнеге 14 муң тонна тараанны, 7 муң тонна сүттү, 1,5 муң тонна эътти, миллион хире дагаа чуургазын садарын аазап турар. Бригада база звено бүрүзүнде кижилер хөвуларның дүжүттүүн бедидеринге болгаш продукцияның бот-үнезин чинегдиринге кандыг хемчегlерни алаа эккил, тарылгага оларның хүлээлгезин чүл дээрзин эки билген турарун дээш, партия организациялары доктаамал сагыш салып турар. Часкы хөвү ажылдарының технологиязын болгаш ону организастаарын бүгү черлерде бодамчалыг кылган, сорулгаларга моральдыг болгаш материалдыг идиг берииштининиң системазын ажылдап кылган.

Кедээниң бүгү партия организацияларының агрономнарга, механизаторларга болгаш эске-даа тускай эртемнигlерге даянган, бо хүннерде ажыл-агый бүрүзүнүң часкы тарылгага белеткелин ылаптыг сайгарары, юбилейлиг чылдың бедик дүжүдү дээш чарыштыг баштаары эргежок чугула.

Бир эвес бодунуң ажылдап турар бригадазында техника багай септеттингеш, үредин арыглаттынмаан, чеминчидилге эвээш белеткеттинген болза, ону коммунист салып амыр эрттирин болбас. Коммуниске күрүнеинің болгаш колхозтуң эрге-ажыы чүүден-даа артык бедик болур, чаагай дүжүттүг тараа чайгаар үнүп кээрин ол анаа-да манап олурбайн, чүрттүү тараа курлавырларын көвүдедири дээш бодунуң албан-хүлээлгеанинге эрес-шудургу демиссежир ужурлуг. Ынчангаш бодунуң төрээн коллективин тарылганы үлегерлиг чоруткан турарун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыры—кедээ коммунистиң бирги хүлээлгези болур.

Ажыл-агый чорудулгазынга контрольду күштелдирери, часкы ажылдарга белеткелди чогуур үезинде доозарының болгаш чер ажылының культуразын бедидериниң талазы-биле хемчегlериниң комплексизиниң дугайында сагыш салыышкын — ажылдың чүгле бир талазы-дыр. Партия организациялары чер ажылдыгларның ортузунга тодаргай сорулгалыг кижизидилге ажылын чорудар, ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле кижилерге бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар хүлээлгелиглер. Кедээ партия организациялары организакчы болгаш масса-политиктиг ажылын дүжүттүүн салым-чолун шинтпирлеп турар хөвуларже шилчиткен турар ужурлуг.

Трактор болгаш хөвү бригадаларынче водунуң эң эки күштерин чорудуп, тарылганың эң-не харыысалгалыг участокторынга коммунистерниң болгаш комсомолчуларының күжүн таарыштыр тургузуп турар партия комитеттериниң ажылын таарымчалыг деп саналар. Ажыл-херекти боттарының ак сеткилдиг көөрү, сагыягачурумнуу база инициативазы-биле, партийжи хайыгымышкынныг сөөү-биле коммунистер талыпчы күш-ажылче кижилерни сорук киирип, чарыштың эгелекчилери болуп турар.

Сөөлгу чылдарда кедээ партия организациялары чер ажылдыгларның ортузунга масса-политиктиг ажылды чорудар талазы-биле дыка улуг дуржулгалыг апарган. Дон, Ставрополь, Пенза болгаш эске-даа областарның чамдык районнарында трактор агрегаттарының болгаш звеноларының коллективтеринде түр тургускаашаан партия бөлүктери болгаш чер-чер Советтеринин депутаттарының бөлүктери чедишкинниг ажылдап турар. Олар хөвү ажылдарынга улуг салдарны чедирип турар. Украинаның, Повольженің, Сибирьниң хей-хей районнарының хөвү дуржулгаларында тараажылар чаа солуннарны болгаш журналдарны номчуп, радио дамчыдылганы дыңнап, киноларны көрүп болур тускай ореолдерни дерип кылган. Массага идейлиг салдарны чедирер талазы-биле коммунистерниң эргезинде бүгү чүүлдер бар болгаш ону чорударының хевирлери база янзы-бүрү болуп турар.

Чер ажылдыгларның амыдырал-чуртталга болгаш культурлуг хандырылгазының дугайында чогуур үезинде сагыш салыр, бригадаларның турлаан белеткээр, дыштаныр ореолдерин, кыпыл булуңнарны, столовайларны дерип кылыр, культура-массалыг ажылды организастаарын, садыг болгаш эмнелге хандырылгазын таарыштыр тургузарын бодап кылыр херек. Бүгү чүүлдер ажыл-агыйларның, чер-чер Советтериниң удуртукчуларының, садыг болгаш кооператив организацияларының, кадык камгалал, культура-чымдыкшыл албан черлериниң организаринын инициативазындан болгаш ап чоруткан хемчегlеринден улуу-биле хамаарыжыр апаар. Ынчалаажок чамдык черлерде хөвуларга ажылдаар кижилерниң амыдырал-хандырылгазынга холбашкан белеткелди оожумадып турар. Чижээ, Саратов областтың Краснокутск районунуң ажыл-агыйларында бригадаларның дуржагларын белеткеезин. Алтайда, Башкирияда база эске-даа черлерде бо талазы-биле ажылдарны ыракта-ла чедир кылбайн турар.

Кедээге партияның хажык чокка боттандырып турар экономиктиг хемчегlерни кедээ ажыл-агый будүрүлгезин көгжүдериниге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Часкы хөвү ажылдарын чедишкинниг чорударынга бүгү-ле эргежок чугула чүүлдер: техника, үредин, дуржулга, ажылдың магадылаттынган төлевири чер ажылдакчыларында бар. Ынчангаш гектар бүрүзүнден хөй продукцияны алыр дээш тарылганы үлегерлиг чорудуп, ол бүгү аргаларны мергежилдиг ажылдаар херек.

«Юбилейлиг чылда чаагай дүжүт дээш!» деп лозун-биле Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш кедээде улам калбарып турар. Кедээ ажыл-агыйның бүгү адырларынга чаа чедишкиннер кедээниң ажыл-ишчилериниң Төрээн чуртка эң эки белээ болур.

(«Правданың» мурнуку чүгүдү).

Мээң чажыдым үе

Бо юбилейлиг чыл мээң амыдыралымга онза өөрүнүг үе болур. Совет эрге-чагырганың чартык чүс чылының байырлалын бодумнуң 50 харлааным-биле деңге баймрлап эрттиер мен. Төрүттүнген үем—1917 чылдан эгелеп, бо хүннерге чедир Тываның черинге, ыяңгыя тыва херээженнериң амыдыралынга кандыг чаа-чаа өскерилгелер болганын төдү сактып чугаалаары берге. Ынчалзажок бодумнуң амыдыралымга болган эргимделиг үелерден чамдык чижектерни номчукчуларга сонуургадыйн.

«МЧАЭ» дээр эштежилгеден «Бай-Тал» колхозу тургустунуп, оон «Тээлиг» совхозтуң салбыры апаргыже чедир аразындан, колдуунда-ла мал ажылында чоруурүүс бо. Коллективтиг ажыл-агыйның быжыглышкыны дээш улуг-хуүүсту киирип келгенивис түңнелинде бергелер аштынган, ажылдың чажыдым тып, дуржулгалыг кижилер апаргын бис.

Мурнунда, «хөй ажы-төлдүг улус суурдан ырады көжүп, мал малдап кайын шыдажыр бис» деп бодалдарга бо-ла алзы бээр чүве. Ам ажырбас болган. Малчыннарның ургларын күүмениң долу хандырылгазынга тургузуп өөредир болу бергеш бистиң ажылывыска улуг идигни берген. Төрүүр хөйлар кадарын эгелээнивистиң баштайгы чылы—1961 чылда чүске онааштыр 142 хураганы алгаш, артельдиң (ынчан колхоз турган) малчыннарының чарыскынга бирги черни эдледивис. Улуг оглувус ам «Тээлиг» Бай-Тал салбырның амыр малчыны. Оон бичези ажылдавышаам, келир чылын Кызылдың башкы институдунче киреринге белеткенип турар. Оон биче кызывыс Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунда өөренип турар. Ургларывыны эртем-билигге өөредип, кижизидип алырыкга Совет чазак, Коммунистиг партия дузалаан.

Совет эрге-чагырганың 60 кайгамчык үезинде бичии чаштан, ушпа кырганга чедир күүмениң дузалаачызы, хайгаралын көрбейн орар кижи ам чок. Кажам 50 харлап тура, бодумнуң арга-мергежилимни өскелерге дамчыдып бижиирин бодумнуң хамаатыг херээн деп көөр мен.

Үүгле хой кадарын, 17 чыл ажылдап келдивис. Бистиң республиканың байдалынга хой ооллаашкының кыжын эгелээр кылдыр чорудуп турары-биле мал ажылында эң берге, харыысалгалыг үе—кыш болуру ол. Чылдың өске үелеринде малдың эки денгилгезин чедип алгаш, чогум кыжын ону суларатказы чаш-даа, улугдаа малды хорамчага таварыштырбазының ажыктыг аргазы ол. Кыштың мени хүр ажарын өске бүгү белеткелдерден база хамааржыр. Мал чемин үзүктелдирбейн, одарны эзелчетир ажылгаары, мал кажааларын чогуур үеде септеп чылгыларын дээш чижектиг хемчеглер доктаамал кичээнгейге алдынган турар үжурлуг. Ооллаашкының эгезинде, түүүнде чүнү канчаарыл?

Кажаа иштинге эзелчеглиг дүнеки дежурныйлаашкынны организастаар. Ыяңгыя дүне төрүттүнген чаш хураганнарны иезинден астыктырбайн, тускай кажаага тургузуп ажаар. Дүнгүжүн төрүүр хөйлар хураганын хозар чоруктар хаая эвес тургулаар. Ону болдурбаста хураганны иези-биле кады элээн үр үеде тургузар херек. Ийис хураганнарны өске хөйларга чагыытарын азырааргa дүрген мандыышкал, боткүр болур. Ийистерни чаңгыс ол-ла үезинде глюкозалыг суг, сүттүг шай, сула долганы холуксаалыг суг-биле эмивиктеп азыраары оларның аарышкал эвезин хандырар. Чаш хураганнар өске чемге кире бээрге, сигенни, саваңны чымчады ылбырадыл азы хээп бээры ажыктыг.

Ооллаашкының түүк үези — февраль, март айларда кодаңда бар кижилер хүйүүн ажылын хувааксыл күүседири чугула. Ол өйде хураганнарны назыныңың аайы-биле бөлүктеп үзүп ажаарга артык шүүделдер болбас, эртенги, кежээки эмзирилгелер дүрген, организастаар эртер. Бо бүгү негелделерниң сагыышкыны ылап-ла эки түңнелдерни бээр.

Бистер чылдан чылче алган социалистиг хүлээлгелеривисти чедишкинниг күүседип, багай эвес түңнелдерни чедип ап келдивис. Чедишкин бүрүзү улуг күжениишкиннерни негээр. Ынчангаш борта практиктиг дуржулга, мергежил, хөйүүн херээ дээш ёзулуг сагыш човаашкын херек.

Беш чылдың бирги чылы 1966 чылда 100-ке онааштыр 103 хураганны, бир хойдан-на 2,5 кг дукту кыргып алганывыс совхоттуң бүдүргүлге планында көрдүнгенинден ажа берген. Ол база бистиң чедишкинивис болган. Мал ажылынга үр чылдарда халаг чок ажылдап келгенивиле үнелеп көргеш, Совет чазак эрткен чылын мени Ленин ордени-биле шаңнаан. Бо чорук мээң малчын амыдыралымга онза эргимдена болдуруп, улам бедик соргулаларже хей-аът киирген. Юбилейлиг чылда 100 хойдан 105 хураган, бирээден-не 2,6 кг дүк алырын хүлээнген бис. Чыл төнүүзүнде бо хүлээлгелер ыяап-ла күүсеттинген турар дээрзин быжыг бүзүрел-биле айыткаар мен. Үүге дээрге, бо хүннерде төрээн 253 хойдан 255 хураган менди кайгалал алдынган. Бистиң амгы амыдырал-байдалывыс алган хүлээлгени чедишкинниг күүседиранге таарымчалыг боон турар.

Ам үеде малчын өреге бүрүзүкүң амыдырал-чуртталгазы экижип, алыр ажыы өскен. Бо бүгү Улуг Октябрьның ачызында, Совет эрге-чагырганың үезинде чедип алдынын турар. Ажыл дедик бүдүрүкчүүзү болган түүдүм, амыдырал солун, хөлүг, чаагай болуп бар чыдар.

Ч. СЕНДАЖЫ,

хөй ургларлыг ие, хойжу.

Беш чылдың тудуу—«Тыва кобальт» комбинат бо хүннерде.
А. АЙРНИҢ фотозу.

ЛЕНИНГРАДТАН ЧАГАА

Ленинградтың театр, музыка болгаш кинематография институдунда тыва оолдар, кыстар өөренге-ле дөрт чыл чоок-шулай бердивис: Улуг Ленинниң чурттап, ажылдап турганы, «Аврораның» даштаашкыны дыммиреп үнген, Октябрь революциязының тинзелгезинниң эң-не баштай чайынналып, оон күштүг чалбыжыы оранныарже чырыткылаанып тараан чер болур Ленинград хоорайга өөренип, чурттаары биеке улут аас-кежик болган.

Бо эрткен кыска үениң дургузунда, бис үүгле боттарывыстың тускай эртемнивис-биле кызыгаарлаттым м а й п. Ленинградтың улуг-улуг заводтарының ажылчынары-биле ужуражып, оларга боттарывыстың тыва мырларывысты ырлажып берип келдивис. Ленинградтың Ломоносов аттыг шаажан кылыр заводунга, сураггжаан Киров аттыг заводка, Пулково обсерваториязынга чоранывыс бистерге кижан-даа уттундурбас болуп артып калган. Ленинградчылар ыяңгыя ээлдек-чымчаа, оларның бедик культуразы бистерниң кижи бүрүзүнге өөредир болаш чижек болуп чоруур.

Келир үениң аныяк артистериң өөредип кижиндеринге аажок мергежилдиг, театрга хөй чыл ажылдап келген удуртукчу башкывыс, РСФСР-ниң улустуң артизи, профессор Л. Ф. Макарьевтиң бүгү күжүн, билиг-мергежилин үндүрүп, тыва кадрлар дээш улуг кичээнгейни салып ажылдап турары дыка-ла өөрүнүүг. 1963 чылда тыва студентилерни хүлээп ап тура: «Харын 75 чедип, кырый бердим. Тывалар, силер мээң өөредир сөөлүг курузум силер. Силерни доостуруп каашаш, дыштанып мен. Бүгү-ле күжүмнү, билимнии харыманнайн силерни өөредир мен» деп, чугаалаанын кажан-даа утпас бис. Биетиң институтка өөренип турган, баштайгы тыва доозукчуларыы мергежилдиг артистер кылдыр өөредир дээш хүндүлүг башкывыс Л. Ф. Макарьев улуг күжениишкинни үндүрген.

Сөөлгү күрстуң бирги чартыынын экзаменнерин шуптувус чүгле 4,5 демдектерге дужаадывыс. Л. Солун-оол эжишти мактавас арга чок. Ол бир дугаар курстан эгелээш, бо хүннерге чедир бүгү экзаменнерни чүгле 5 демдектерге дужаап турар. Солун-оол эки өөредилгези дамчыдып ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Москвин аттыг бедиткен стипендияны ап турар.

Чоокта чаа Ленинградтың чурттакчылары Л. Солун-оолдуң болгаш С. Кадр-оолдуң тыва ырларны ырлаанын радиодан дыңнаннывыс. А. Чыргал-оолдуң, Р. Кепденбильдин, С. Бюрбенең болгаш өске-даа тыва композиторларның ырларын тыва студиязының студентилериниң күүселдези-биле Ленинград радиозунга дамчыткан. Эртеки чылдың декабрь айда бистиң институттуң башкылары, студентилери чогаалчы С. Сарыг-оолдуң проза чогаалдарындан база «Саны-Моге» деп шулуглелиниң үзүндүзүн, М. Кенин-Лопсаның «Оттуг» деп шулуглелиниң үзүндүзүн, С. Бюрбенең «Чыргалбай» деп балладазын болгаш өске-даа тыва чогаалчыларның кыска проза чогаалдарын, шулуктерин орус дылга утпазын илередип очулдуруп каашаш, тыва дыл кырынга чугаалаарга, кижи бүрүзүнүң күүселдезин орус улуска биладингир болуп, улуг мактанылы чедип алган. Спена чугаазынга күрүве экзамени ынчаар дужааттынган.

Ү[illegible] юбилейлиг 1967 чыл тыва студиязга кончуг харыысалгалыг болгаш өөрүнүүг болуп турар. Кижи бүрүзү дөрт чыл өөредилгезинин түңнелин тыва көрүкчүлерниң мурнунга бараалгадып чедирер болгаш театрга артистер болуп ажылдап кирер чылынче болур. Аңгы үеде В. Көк-оолдуң «Алдын чечек» деп шинзиин орус болгаш тыва дылдар кырында белеткеп турар бис. Делегейде бөга бир улуг комедиограффиктиң бирээзи Жан-Патист Мольериң шүдүктеп бижээнин «Мартюр» деп комедиязын бо чайын тыва спенага көргүвер бис.

Октябрь революциязының чалбыжыы Петроградтан (амгы Ленинградтан) херелединиң үнгеш, Тыва черни оттуруп, ону чырыдыпкан. Октябрьның ачызында хой-хей тывалар Ленинградка эртем-билиг, бедик культура чедип алыр аргалыг болган. Улуг Ленин башкының хоорайы тыва кадрларны дарганнап белеткээр чер болу бергенин бистиң студентилер эки билир.

Ш. ХЕРТЕК,
Ленинградтың театр, музыка болгаш кинематография институдунуң студентизи.

Делгем, ак оруктап

«Школа»... «Институт»... «аспирантура»... Шаандагы эрги чыдып калган Тывага бистиң ала-бөгелериве ол кайгамчык сестерниң утказын билир хамаан чок, оларның сураң-даа дыннап чорбааннар.

Төрээн школазы кымга эргим болган чоок эвес боор. Сураглыг эртемденнер-даа, алдарлыг артистер-даа, инженерлер-даа, чогаалчылар-даа бистиң маадырлыг космонавтарывыс-даа өөренип чораан школазын, эргим хүндүлүг башкыларын кезээде-ле чыдыы-биле сактып чоруурлар.

Бызында Ленин кудумчузунуң парк аксында таласынче үш каът чараш, даш бажың бар. Ол—Бызыдың № 2 школазы-дыр. Ол школаны дооскан кижи оон чаны-биле өөрүшкүнүн чылыг минуталарын сагынмайн эртип шыдавас. Чүге дээрге, төрээн школавыс-биле бистиң эң чалыы чылдарывыстың моон соңгаар өөренир, ажылдаар диген күзелдеривистиң сактышкынынары-биле холбашкан...

Бо школаны чедишкинниг дооскаш, элээн каш эштерим-биле бистиң кайгамчыктыг Төрээн чуртувустуң делгемнерин кезип, моңгун баштыг Саян дагларын ажып, карак четпес Сибирьнин хөвуларын эртип, алдарлыг улуг хоорайлар Москва, Ленинград кайы сең дээш, өөредилгевисти уламчылап хап чоруттувус.

Эртем, культураның, революциянын бо төөгүлүг хоорайларында хөглүг, шинтиирлиг 5—6 чылдар билдиртпейн эрте берген. Биетер Москвага, Ленинградка дээди эртемнин дипломнарын чедип алыр аас-кежиктиг болдувус. Олар ам кымнар болганыы? Таня Балдырчы, Суван Шактаржык—эмчилер, С. Тавак-оол, С. Дандар-оол—инженерлер. С. Кызыл-оол Тыва АССР-ниң аъш-чем улеттурүүнүң кол инженери. Э. Күжүгет, Ф. Самдынчап—кодаа ажыл-агыйның дээди эртемниг специалистери. Кимаа Юмбуу— судья. Серот Салчак пединституттуң математика башкызы. Балгажык Шактаржык Москвага аспирантура доозуп, география эртемнериниң кандидады, эртем ажылдакчызы Калин-оол Бүжүгет Ленинградта аспирантура доозуп, геология эртемнериниң кандидады болур деп турар. Рая Серин пединституттуң химия башкызы. Светлана Даргат биология факультединиң деканы. Оюн Син-оол Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи. Школаның тулган спортсмени, кончуг эки өөренижчизи турган, кезээде хоглуг, шинчеңгир Дамдынчап ам ол школаның директору. Ол ышкаш № 2 школаны дооскаштын, ооларның аарышкал эвезин хандырар. Чаш хураганнар өске чемге кире бээрге, сигенни, саваңны чымчады ылбырадыл азы хээп бээры ажыктыг.

Ооллаашкының түүк үези — февраль, март айларда кодаңда бар кижилер хүйүүн ажылын хувааксыл күүседири чугула. Ол өйде хураганнарны назыныңың аайы-биле бөлүктеп үзүп ажаарга артык шүүделдер болбас, эртенги, кежээки эмзирилгелер дүрген, организастаар эртер. Бо бүгү негелделерниң сагыышкыны ылап-ла эки түңнелдерни бээр.

Бистер чылдан чылче алган социалистиг хүлээлгелеривисти чедишкинниг күүседип, багай эвес түңнелдерни чедип ап келдивис. Чедишкин бүрүзү улуг күжениишкиннерни негээр. Ынчангаш борта практиктиг дуржулга, мергежил, хөйүүн херээ дээш ёзулуг сагыш човаашкын херек.

Беш чылдың бирги чылы 1966 чылда 100-ке онааштыр 103 хураганны, бир хойдан-на 2,5 кг дукту кыргып алганывыс совхоттуң бүдүргүлге планында көрдүнгенинден ажа берген. Ол база бистиң чедишкинивис болган. Мал ажылынга үр чылдарда халаг чок ажылдап келгенивиле үнелеп көргеш, Совет чазак эрткен чылын мени Ленин ордени-биле шаңнаан. Бо чорук мээң малчын амыдыралымга онза эргимдена болдуруп, улам бедик соргулаларже хей-аът киирген. Юбилейлиг чылда 100 хойдан 105 хураган, бирээден-не 2,6 кг дүк алырын хүлээнген бис. Чыл төнүүзүнде бо хүлээлгелер ыяап-ла күүсеттинген турар дээрзин быжыг бүзүрел-биле айыткаар мен. Үүге дээрге, бо хүннерде төрээн 253 хойдан 255 хураган менди кайгалал алдынган. Бистиң амгы амыдырал-байдалывыс алган хүлээлгени чедишкинниг күүседиранге таарымчалыг боон турар.

Ам үеде малчын өреге бүрүзүкүң амыдырал-чуртталгазы экижип, алыр ажыы өскен. Бо бүгү Улуг Октябрьның ачызында, Совет эрге-чагырганың үезинде чедип алдынын турар. Ажыл дедик бүдүрүкчүүзү болган түүдүм, амыдырал солун, хөлүг, чаагай болуп бар чыдар.

Ч. СЕНДАЖЫ,
хөй ургларлыг ие, хойжу.

Араттың чугаазы

Сүт-Хөл шаанда эзизиргей чер турду. Оон ховуларын, ойлактарын куу хола хараганнар, сарыг чашпаннар шыва алган, аалдарның көшкен чуртундан чижектеп берүүлериң изи көстүр, оларның ында-ында ұлушкан үнү дыннаар чораан.

Ол үеш ал бодап олурарга, харын коргунчуг чүве дег-дир ийин. Чөлүн араттарны феодалдарның, сүмүүттериң канчаар эриидеп, шагайтал чораанын-даа көрүп келдим. Шаажылаттыр-ганнарның үё-човуурун, ыы-сыызы, халак-тилээ дүжүүттер аалдарының кодаңындан үнү бүрү-ле үзүктелбес турган. Ишкин-Аксыңга ондларның Балчый-Бижээчи орус тараачын Узун-Бажылаймы, Шелиңиң чагырыкчызы чораан Көк-Мээрекниң оглу Сундуй чаңгы бодунуң хөлечиги Монгуш Санчаймы өлүр эриидеп каанын караам-биле көрген мен. Ол дерзии аажылалда ядыы чон бистер көргеш, өжээн киленивис хайныл, базындырган конга болчуп келир улуг куш, күчүтеннер кайда чүве ирги деп, бот-боттарывыстан айтыржып чораан бис. Ынчалза-даа «Шаг шаа-биле турбас, чавылдак көгү-биле турбас» деп үлегер чугаа Сар болгай, кажан бир шагда шаажылакчыларның доңгай кээп дүжер хүнү келир-ле боор оң дээрзин чон чугаалажып турган.

Орус чуртунда хаанныг чазакты дужүрген. Октябрьның хувискаалы өөскүп үнген, дарлатхан чонну хостап, ядыыларга аас-кежикти берип турар кончуг күчүкүштүг хувискаал өөскээн, оон херели Тываже чоокшулап орар, маңаа база-ла хувискаал өөскүп үнер чүве-дир диген чугаалар бистиң Сүт-Хөлге дыннаны бергеп. Шынап-ла феодалдарның, дүжүүттериң бүдүү дүвүреп, хөлзеп турары-даа аажок алырган.

Орус чуртундан өөскүп үнген хувискаалның чырыы Тывага черге дээш, арат чонның дайзынналырга удур дешпес күштүг чаңның ышкаы чыжыртпайлыр, хат казырга дег эгелээн...

1929 чылда кап кежигүнүнге кирдим. Үжен чылдың эгезинде суму даргалап, чонумнуң мекээ көргускен идегелин күүседир дээш, ол ажылга элээн каш чылдарны улаштыр ажылдадым-даа. Аныяк республиканың ажыл-агыйын, культуразын сайзырадыр херекке, хөй-ниитиниң ажылынга бодумнуң эвээш-биче-даа бол үлүгхуумну киирер аас-кежиктиг болган мен.

Бо хүнгү алыдыралдың кайы хире чыраткылыг магалыын, байышыраан чүү дээр боор! Сүт-Хөлдүң шаанда хола хараганнар, сарыг чашпаннар шыва алган ховуларынга чазым боорга болбаазым машина-чепсек, күчүлүг тракторлар долуп — улуг үүлени будуре бээр, чазым тараан тараа чаймын шинчир ногаан алаар, күскээр чейдан эгелээш, алдын башты чаагай тараалар шөлдер сыңмишпас кылдыр чалгый бээр. Күзүн комбайннар, машиналар база катап дыңмиреп, чаагай дужуттуг ажаай бээр. Чимзенген бөрүлеркиң изи көстүр шаандагы хонаштарда суурлар турупкан, өөрүшкүлүг каткы чугаалар, ыр-шоор дыңмиттелген. Дагда малчыннарның-даа амыдыралы бай-шырак, оларның акша-шалыңы хөй болуп, малчын ошак-кадай бүрүзү-ле скшаны айда чүс-чүзү-биле ап турар. Бола бүгү Улуг Октябрьның ачызындыр. Октябрьның хүнү оон херели Тыва черни ынчаар чырыдып чартылкан.

Мээң харын ам 75. Улуг Ленинниң партиязының, Октябрьның ачызында пенсияны ап, аас-кежиктиг амыдыралды көрүп, магадап чурттап чор мен.

М КЕЖЕГЕЛИГ.
«Сүт-Хөл» совхоз.

Өөрүшкүнүң аялгалары

Баш чылдар бурунгаар, коллэ черлерге баян, фортепьяно, скрипка, пианино деп сөстер чамдан чок, хөгжүм школазы деп сөс безин дыңналбайн чораан.

Устунде адаанывыс музыка херекселдерин ам колхозниң улуг, бичезиңи эки билир, бо музыка херекселдериниге эки ойнап билирлер хой, чамдыктары харын-даа аялгаларны чогаадып турар апарган.

Тывада ам уруглариың 10 хөгжүм школазары ажылдап, колхозчу араттарның, совхоз ажылчыннарының, коллэде албан-хаакчыларның ажытолу хөгжүмүге өөренип, ол талазы-биле билигин чедип ап, орус болгаш совет база даштыкы сураглыг композиторларның дугайын өөренип, концерттерни көргүзүп, боттарының талантызы-биле чонну сонуургадып турар.

Эрткен чылын Самагалдайга уруглардың хөгжүм школазы ажыттынган. Амдызында ийи салбыр бар: баян болгаш фортепьяно. Баян класында 33, фортепьяно класында 22 уруглар бар. Школаның башкылары база-ла аныяктар. Школа директору, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, бот-тывынгыр композитор Баң-оол Балай-ооловнч Баазан-оол уруглаарга музыка талазы-биле билигни бээр ээш бүгү күжүн салып ажылдап турар. Башкылар Симчит Авый-оол, Анна Оюн, Лакта Даш-уруг олар Кызылдың хөгжүм училищезин дооскан.

Улуг Октябрьның дугайында өөрушкүнүн ырлары, аялгалары Самагалдайда уруглариың хөгжүм школазындан чаңгыланып үнгеш, ырак делгемнерже ужугуп чоруп турар.

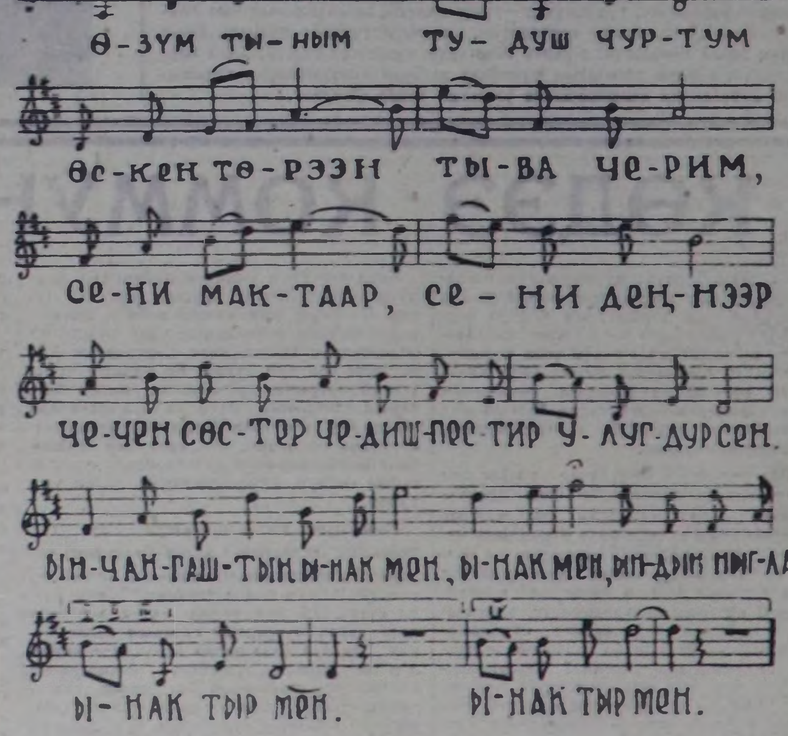
Бо чурукта олурып турар, өөрушкүнүң хулумзуруу арында чуруттунган бичии уругну Зина Нурзат кээр. Ол, эки өөредилгелиглериниң бирээзи.

Октябрь, аас-кежик дугайында ырларыны Зина балига эки ойнап билир.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

В. Тартактың фотозу.

Даваш чокка, таваар.

Очаландан кедилээрин

(ТЫВА УЛУСТУҢ ЫРЫ).

Очаландан кедилээрин
Орус арат айтып берген,
Октябрьның хувискаалын
Ол-ла черден делгереткен.

Чеди чаның хувискаалы
ССРЭ-ден өөскээн-не ийин.
Черлик чораан арат-ла чон
Черле-черде хувискаады.

Ам-на бо-ла сорулганы
Азий дилге делгереткеш,
Арат-хөйүң каттыштыргаш,
Амыр чыргал эдилээн бис.

• • •

Хажыызындан харап кээрее,
Хана хээлиг Тыва чурту.
Каш-ла сөөктү каттыштырган
Карл Маркс, Ленинниң.

Ужумайдан харап көөрге
Угулзалыг Тыва чурту.
Улус чонну каттыштырган
Улуг башкы Ленинниң.

Ленинниң айткан оруун
Эндег чокка эдерээли.
Революстуң алыс херээн
Эчизинге чедирээли.

Бо ырны ын баштай орус дылга 1932 чылда «Вперед» солунга А. Пальмбахтың «Вектер болгаш чылдар» деп очеригинге, тыва дылга «Бистиң ажыл» деп номга (1934 ч.) парлаан. «Бистиң ажылга» ону парлаашт, «бо ырны Чадаана чурттуг кадарчыдан дыңнап бижээн» деп таймылбыр берген. Бо ырны 1930—31 чылдар үезинде ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязының Национал-колониал айтырыглар шинчилээр эртем ассоциациязының экспедициязының киржикчилери дыңнап бижээн дугайын кылган профессор А. А. Пальмбах Кызылдың интеллигентилериниң 1961 чылда болган ужуражылгазынга чугаалаан.

Төрээн черим

Сөзү С. Сүүт-оолдуу.

Аянгазы Ю. Сундуйнуу.

Өзүм-тыным тудуш чуртум —
Өскен, төрээн тыва черим,
Сени мактаар, сени деңнээр
Чечен сөстер чедышпес -тир —
улуг-дур сен.

Кожумда:

Ынчангаштың ынак мен, ынак мен,
Ындыныг-да ынам-тыр мен.
Кадыр тайгам, хамык арганг
Чечек-биле шиметтингеп,
Калбак хонуң, көвей хемиң
Чеваан өңде чайынналган —
чараш-тыр сен.

Кожумаа:

Арбын малдыг, кежик-чолдуг
Ажылчы чоң омак-хоглуг,
Алдың, моңгун, ыяңыг-мелиит
Арга-сымнар аржаан суглуг —
байлак-тыр сен.

Кожумаа:

Өзүм-тыным тудуш чуртум —
Өскен, төрээн тыва черим,
Чарлыы болбас эргимни дет
Чассыы чоруур аваам ышкаш—
эргелиг сен.

Кожумаа:

Ынчангаштың ынак мен, ынак мен,
Ындыныг-да ынак-тыр мен.

АЖЫЛДАҢАР-ЛА, АНЫЯКТАР!

Комсомол амыдыралы

Комсомолчу Эмма Ондар бир чыл бурунгаар он бирги классты дооскан. совхоз будурулгезинге ажылдаар дугайында күзелин илереткен. Оон ол күзелин «Сүт-Хөл» совхозтуң директизы хандырган. Эмма Алдан-Маадыр салбырың комсомолчулары ону эрткен чылдың күзүнүнде комсомол организациязының секретарыңга соңгуп алганнар.

Ол организацияның хүрээлеңинде сезен ажыг оолдар, кыстар санаттыныш турар. Оларның өредилгезиниң болгаш кижизидилгезиниң дугайында айтырыгларны комсомол организациязының бюрозу салбырда партия организациязының практиктиг дузаламчызы-биле шиитпирлеп турар. Комсомол организациязы үргүлчү планныг ажылдап, комсомолчу аныяктарның политиктиг болгаш күш-ажылчы кижизидилгезинге, культура-массалыг ажылдарга хамаарышкан айтырыгларны комсомолчуларның ниити хуралларынга-даа, комитет хуралынга-даа чугаалажып, шиитпирлеринге дугайында комсомол организациязының бюрозу салбырда партия организациязының практиктиг дузаламчызы-биле шиитпирлеп турар. Оларның өредилгезиниң болгаш кижизидилгезиниң дугайында айтырыгларны комсомол организациязының бюрозу салбырда партия организациязының практиктиг дузаламчызы-биле шиитпирлеп турар. Комсомол организациязы үргүлчү планныг ажылдап, комсомолчу аныяктарның политиктиг болгаш күш-ажылчы кижизидилгезинге, культура-массалыг ажылдарга хамаарышкан айтырыгларны комсомолчуларның ниити хуралларынга-даа, комитет хуралынга-даа чугаалажып, шиитпирлеринге дугайында комсомол организациязының бюрозу салбырда партия организациязының практиктиг дузаламчызы-биле шиитпирлеп турар. Комсомол организациязы үргүлчү планныг ажылдап, комсомолчу аныяктарның политиктиг болгаш күш-ажылчы кижизидилгезинге, культура-массалыг ажылдарга хамаарышкан айтырыгларны комсомолчуларның ниити хуралларынга-даа, комитет хуралынга-даа чугаалажып, шиитпирлеринге дугайында комсомол организациязының бюрозу салбырда партия организациязының практиктиг дузаламчызы-биле шиитпирлеп турар. Комсомол организациязы үргүлчү планныг ажылдап, комсомолчу аныяктарның политиктиг болгаш күш-ажылчы кижизидилгезинге, культура-массалыг ажылдарга хамаарышкан айтырыгларны комсомолчуларның ниити хуралларынга-даа, комитет хуралынга-даа чугаалажып, шиитпирлеринге дугайында

Бүгү комсомолчуларны салбырда бүдүрүлге участоктарында тааныштыр үргүскен. Оларның митинден 24 кижи мал ажылында. Мал оолдашкынының үезинде 15 комсомолчу малчыннарга дузалажып, сакманциктеп ажылдап турарлар. Оларның аразында Дартаа 90 доймуң 90 хураганын менди доруктурган. Эрткен ажылдагый чылының түпелинде саанчылар О. Карбы биле О. Элчин инек бүрүзүнден 1400—1800 кг сүттү саап. мурнакчыларның одуругуна кирген-нер.

Ажылчын аныяктарың өредилгеже чүгүлү улам-на күштеген. Ам 60 ажыг комсомолчулар болган аныяктар кежээки школада болган «кружозор» деп болгуже өөренип турар. Эрткен чылын кежээки школаның түс-түс класстарын 25 кижи дооскан. Олар бо чылын өредилгезин түскай өредилге черлериниге болгаш кежээки школаның параллынга класстарында уламчылап турар.

Аныяктарның хөй-ниити амыдыралынга киржилгези идепкейжээн. Херээженнер човуланының ажылында 20 комсомолчу киржип турар. Соолгу үеде спортчу ажылдар күштели бергеп. Комсомолчу-аныяктар боттарының күжү-биле чаа стадион шөлүн тудуп алган. Ону «Найырал» деп адаан. Чайын ону улам-на сайзырадып дериир, аңаа ыяштарны болгаш чечектерни тарыыр. Спортчу маргылдаалар эки түнелдерни берген. «Чыраа-Бажы» совхозтуң спортчулары-биле хоккей маргылдаазынга Алдан-Маадыр салбырының оолдары бирги черни эзээн.

Салбырда библиотеканың номчукчуларының кол массазы комсомолчулар болгаш аныяктар. Номчукчу бүрүзү чечен чогаал номнарын номчуурунга чанчыга берген болгаш чаа номнарны эттирбейн номчуп турарлар. Тыва чогаалчыларның чамдык номнарынга номчулга конференцияларын эрттирген. «Культурлуг кижи деп кымы?» деп темага солун кежээ болуп эрткен. Ам «Ада-өгбелериниң оруу-биле» деп кежээге белеткенип турар.

Көдээ клубтуң эдилери база-ла аныяктар. Бот-тывыгыр уран чүүл болгумунуң киржикчилериниң саны 30 ажа берген. Хереженнериниң Совет Армия хүнүге турасказывган концертин чөп магадан көрген. Ам Совет эрге-чагырганың юбилейлиг 50 чыл оюнга белеткел ажылдары калбарып турар. Уран чүүл болгумунуң солун концерттерни чер-черге аялдап барып тургаш көргүзерин планнаан.

Чоокта чаа салбырның коммунистеринниң ниити хуралы болуп эрткен. Анаа бо комсомол организациязының ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан, эки ажылды демдеглеп, четпестерни илередип,комсомолчулар болгаш аныяктар Улуг Октябрьның 50 чылынга утказытыр түүн ыяш чогуурган толарадыл, организациязының ажылынга ыны угланывышкынны бергеп.

Ол хуралга хөөчүн коммунист О. Самбыл-Нөрбу мынча деп чугаалаан:

— Комсомолчулар, ам-даа эки ажылдаар! Салбырның мал ажылында аныяктар эвээш-тир. Кырый бергеп малчыннарны аныяктар солуур апаар.

Коммунистерниң саналын ёзугаар улам эки ажылдарын комсомолчулар хүлээнип турар. Кашпее деп черде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы тургустунган. Оон бригадирниге аныяк коммунист М. Сеңдер-оолгу томуйлаан.

С. МОНГУШ.

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КИЖИЗИДИЛГЕ

Өңнүктер-биле кады

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлеринде чугула айтырыгларның бирээзин болза чергелешкек класстарлыг школага өредилге-кижизидилгелиг ажылдарны ийи дылдарның кырынга чорудары улуг политиктиг-кижизидилгелиг, ханы утка-шынарлыг деп бижээн.

Хову-Аксының школалары орус, тыва ийи дылдарга ажылдап, өредилге-кижизидилгелиг ажылдарга чамдык артык чедишкинниг болуп келген. Хову-Аксының 8 чыл школазында он ажыг националдарның ажы-төлүү өөренип, хөй нуруузунда орус дылга чугаалажып турарлар. Холушкак өөренирлиг школага класстан дашпаар чорудар ажылдар, хана парлалгазы, школаның иштинги каасталгазы шупту-ла орус дылга чоруттунар, орус дылды болгаш интернационалчы найыралды ажыглаарынга канчаар-даа аажок улуг рольдуг апарган.

Тыва уругнар орус дылды ханы болгаш бижыг шиңгээдип албышаан, төрээн дылынга база-ла билиглиг болурун чедип ап турао бис. Оон аңгыда националдаонуң аразында найыралды улам быжыглап, адаларның революстуг чаңчылдарынга шынчы болурун чедип алыр чүткүлдүг бис.

Чаңчыл болган байырлыг кежээлерге аңгы-аңгы националдыг уруглар боттарының хевиниң дээрезин кеткеш, ойнап турда көөрге. Элегестиң эриин каастаан эрээн-шонар чечектер-ле. магаданчыын кончаар оны! Татар Зиляя Демидьярова, хакас Люба Толмачева, тыва Сара Седен, орус Люба Матвеева таңды теп турда, коруучулар магадаар, өңнүктер кадыда коругшулуг эки-ле-дир дивес аргажок.

Национал хезирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культурага киижизидип, өредилгени тыва, орус ийи дылга чорудары эки түңнелди бээрин бистиң школаның дуржулгазы бадыткап турар.

Чечен Сөдунам.

Таңды район.

Эрик кавыларының япон-совет садыының хөгжүлдези

ТОКИО. (СЭТА). Совет Эвилелиниң Ыраккы Чоон чүк районнарының болгаш Японияның Япон далай эрик кавыында турар префектуларының аразында бараан саарылгазының ниити түңү чүгле эрткен чылдың дургузунда безин 12 миллион чыган доллар болган. Ол районнарның аразында дөрт садыг харылзааларын тургускандан бээр үш чыл ажыг уе эрткен. 1965 чылда бараан саарылгазы 7 миллион доллар болган. Ол садыгны калбартырынга эртиген чылын Хабаровскиге эрттиргеп япон делегеге, а ол ышкаш оон мурнунда Совет Ыраккы Чоон чүк бараанналарының делегелгезин Японияга эрттиргеп улуг рольдуг болган. Совет Приморье-биле болгаш Чоон Сибирь районнары-биле бараан саарылгазын калбартырын япон садыг-үлетүүр бөлүктери улуу-биле сонуургап турар. чүге дээрге ында садыг улуг аргаларлыг болгаш бо чылын 15 миллион доллар чедер деп, «Асахи» солун бижээн.

Эрик кавыларының аразында садыглажылышкының япон федерациязы Совет Ыраккы Чоон чүк районнары-биле болгаш Сибирь-биле экономиктиг харылзааларын калбартырын кедилиг кылдыр көрүп турар. ССРЭ-ниң эрик кавызының районнары-биле садыглажылышкының ниити түңү бо чылын дыка өзериниң барыдаазы бисте бар деп, федерацияның чиңгине секретары Онсио Кумаэиро СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга медеглээн.

Садыглажылышкының чүгле немей өзүлдези безин бо чылын 20—30 хуу болур, ынчарга бистиң чурттарывыстың эрик кавыларының районнарының садыглажып турар бараанларының даңзызын калбартырын совет тала база саналдаан деп, ол чугаалаан.

Халдакчыларга күчүлүг согуушкун

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың Даманга эң улуг шериг-агаар баазазынче февраль 27-де мурнуу-аветкан патриоттарның артиллерия-биле эрешшудургу халдаашкынының дугайында тодаргай чүүлдерни «Хосталга» сээр агентилел дамчыткан.

Информация албанының төвүнче, радио станциязынче, реактивтиг самолеттарның турар черлеринче, самолеттар хонар черлерже, америк офицерлерниң болгаш механиктерниң клубунче база баазынналынче улуг хемчээлдиг октар барап дүшкүлээн. Артиллерия адыышкынының соонда каш минуталар эрткенде америк баазаның районун ерт шыва алы берген. Аэродромну долгандыр камгалал черлери шуут-ла уш-баш чок болуп берген. Харыы согуушкун кылыр дээш чаңгыс-даа самолёт агаарже көдүрүлүп шыдавоан.

94 самолёт, 200 ажыг шериг машиналар сандан үнген, муң ажыг америк солдаттар болгаш офицерлер өлүрткен болгаш балыглаттырган. Күчүлүг согуушкуннуң түңнелинде Даманга америк шериг аэродрому март 6-га чедир ажылдаваан.

Азия, Африка чогаалчыларының конференциязы

БЕЙРУТ. (СЭТА). Азия болгаш Африка чурттарының чогаалчыларының үшкү конференциязы байырлалдыг байдал-биле инда ажыттынган.

Ливанның премьер-министри Рашид Караме конференциянның киржикчилеринге байыр чедирген.

Конференциянның даргазы Ливанның коску хөй-ниити болгаш күрүне ажылдакчызы, парламент депутады Камаль Джумбзат допчу түве чугаалаан.

Азия болгаш Африка чурттарының улустарының эп-сеткил каттыштырылга организациязының докгаамал секретариадының чиңгине секретары Юсеф эс-Сибаи Азия болгаш Африка чурттарының чогаалчыларының шимчээшкинниң дугайында отчёт илеткелди кылган.

«Азия болгаш Африка чурттарының чогаалчылары боттарының улустарының авангардызына чорун, сонгарның аразында эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарының эргежок чугулазын медерел биляр кыадыр суртаалдаар ужурлуг» деп, Юсеф эс-Сибаи бодунуң илеткелинге медеглээн. Кижини кижизидер херекке, чаа амыдыралдың тургузуушкунунга, чөптүг чоруктуң, чаагай сеткилдин принциптерин бадыткан тургузарынга чогаалчыларның улуг ролюн ол демдеглээн.

Илеткелчи Азия болгаш Африка чурттарының улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкинниң киржикчилерни сорук киришкин-биле байыр чедирген. Хаанның Россияның колониалдыг Кыдатка холбаштырган тамчыктыг эргелерин Совет чазактың күш чок болдурганы ол шимчээшкинге улуг револючу ужур-дузалыг болган. «Бис чүгле бистиң ажылчын аңгывыска эвес, харын база кыдат улуска дузалажыны көргүзүп турар бис, ынчангаш Октябрьның Улуг революциязының үезинден бээр кыдат улуска чугаалаан чүүлдериниң дугайын база катап сагындырып, турар бис» деп, 1919 чылдың августа Кыдат улуска Совет чазактың чоруткан бижиинде

ЧКП ТК-ның доктаалы

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-ның пленуму март 23—24 хүннеринде болуп эрткен. Пленум көдээ ажыл-агыйның адырларын удурткан, оонну аъш-чем-биле хандырар дугайында доктаалды хүлээп алган. Доктаалда демдеглээнзе болза социалистиг көдээ ажыл-агый будурулгезин хөгжүдериниң айтырыын принциптиг шиитпирлээринче болгаш оонну чем продуктулар-биле хандырарынче удурткаңы угландырган.

Көдээ ажыл-агыйны продуктуларын ажылдап кылыр үлетпүр будурулгелер-биле көдээ ажыл-агый будурулгелериниң аразында кооперацияның болгаш интеграцияның янзы-бүрү хевирлерин хөгжүдерин доктаалда көрүп турар. Ол чорук көдээ ажыл-агый будурулгезин рационализастаарынга болгаш оонну чем продуктулар-биле хандырарынга таарымчалыг боттандырар болза шын болур дээрзин ЧКП ТК санап турар деп, доктаалда айтыкан. Ол орган көдээ ажыл-агыйны удурткунда демократтыг элементилерни быжыглаарынга таарымчалыг байдалдарны хандырып бээр.

Көдээ ажыл-агыйны болгаш аъш-чем үлетпүрүн удурткун чаңгыс аай төп орган—көдээ ажыл-агый болгаш аъш-чем министерстводу боттандырар деп, доктаалда чугаалап турар. Моонбиле холбаштыр көдээ ажыл-агый министерстводун, аъш-чем үлетпүрүнүң министерстводун болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын садыл алырының төп эргелелин дүжүрер.

Көдээ ажыл-агыйның адырларын удурткур болгаш оонну чем продуктулар-биле хандырар талазы-биле боттандырар ужурлуг элээп хөй хемчегерни доктаалда айтыкан.

Кыдатта болуушкуннар

«Культура революциязының» удуртукчулары эрге-чагырганың улам чаа-чаа органнарын тургузарының шенелдезин үргүлчүлеп турар.

Март 22-де Пекинге хоорайның «револючу ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының төлээлекчилериниң конференциязы» болуп эрткен. Аңаа КУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң премьери Чжоу Энь-лайның медеглээни-биле алырга, ук конференция Пекинге эрге-чагырганың чаа органын — «революстуг комитет» дээр үвезин тургузарынга белеткел болган. Ук «революстуг комитет» хоорайның эрге-чагыргазының амгы органы —улусчу комитетти солуур ужурлуг. Найысылалдың дээдү өредилге черлериниң хүнзөйбиннериниң болгаш Пекин чоогунда тараачыннарның мурнунда эрткилээн конференциялары ышкаш, бо конференцияның дугайын кыдат пардалга улуг шуугазын-биле бижип, «чедишкинниг эрткенин» демдеглеп турар.

Конференция резолюциязы болгаш Мао Цзэ-дунга чагааны хүлээп алган. Резолюцияда демдеглеп турары-биле алырга, ук конференция «бүгү хоорайның револючу ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының түр дээди органы» болур. Хүн бүрүнүң ажылын удуртуру-биле конференциянның «доктаамал комитедин» тургускан. «Доктаамал комитет» пекин ажылчыннарның амгы организациязын— профэвилелдериниң хоорай федерациязын солуур ужурлуг деп бодап турар.

Конференцияга бодунуң чугаазынга Чжоу Энь-лай чурттуң үлетпүр бүдүрүлгелериниче болгаш транспортунче шериг албанныгларын чорудуп турар чорук «кончуг чугула хемчег» деп айтыкан. Чжоу Энь-лай «сагылга-чурумну» сагыырынче ажылчыннарны кыйгырып, «бүдүрүлгеде корум-чурумну хандырарыбиле» шериглерни бүдүрүлгелерже чоруткан дээрзин тайылбырлаан.

«Культура революциязының» үезинде үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш албан чергелериниң тарадыр сывыртканы администрацияларын солуур ужурлуг «бүдүрүлге командылал черлерин» тургузар болгаш «кадыкшыдар» деп кыйгырыгны конференцияның хүлээп алган резолюциязында бижээн.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның материал-амыдырал байдалдарының ажыл төлевириниң болгаш күш-ажылының байдалдарының дугайында амгы күштүг турар дүрүмнерни «өскертирин» резолюция мооң-биле каты хоруп турар. «Культура революциязының» чорудуушкунунда кыдат ажылчы чоннар амыдырал байдалдарын бедидерин шыңгыы негеп турар деп чүве билдингир болгай.

Часкы тарылга үезинде ажылдаар кылдыр медицина ажылдакчыларының отрядтарын хоорайлардан көдээже чоруткан дугайын кыдат солуннар сөөлгү үеде дыңнадып турар апарган. Бо хемчеглер-биле холбаштыр «Хунци чжаньбао» солун 1965 чылда медицина ажылдакчылары-биле Мао Цзэ-дунның беседазындан үзүндүлерни парлап үндүрген. Ол үзүндүлер болза медицина талазы-биле «Мао дарганың мынчага чедир билдинмейн келген чаа чүгула айтыышкынпары» болуп турар. Мао Цзэ-дунның сөзү-биле алырга, медицина өредилге черлеринге «ортумак болгаш долу ортумак школаларның доозукчуларын хүлээп алыры албан эвес». «Долу эге школаларның доозукчуларынга үш чыл четчир: билиглерни бедидери колдуунда практикага чоруттунар ужурлуг» деп ол чугаалаан. Солуннуң сөзү-биле алырга, ол үүлдүн утказын тайылбырлавышаан, Мао Цзэ-дунның медеглээни: «номнарны хөй номчаан тудум-на улам мелегейлени бээр сен».

КУР-нуң удуртукчуларының делегей ареназынче «Мао дарганың идеяларынга» орукту ажыдып бээрин барла шаа-биле шырмайып турарлар. Чижээ, Токиода үнүп турар «Тодзэй бозкин» («Чоон биле Барыын таланың садыы») биллетенинин бижип турары болза, мартның эгезинде Кыдатка болган япон фирмалар-биле кыдат төлээлекчилериниң садыг чугаалажышкыннары Мао Цзэ-дунның цитаталарын шээжилээри-биле эгелээн. Кажан япон төлээлериниң кежигүннери Ханчжоуга чедип келген үезинде олар-биле ужуражышкынга кыдат төлээлериниң удуртукчузунуң медеглээни: «эрги чаңчылды ёзугаар төлээлер келген хүнүнде оларны чемче чалаар турган. Ынчалза-даа ам улуг пролетаржы культура революциязының үезинде ол эрги чаңчылды ырадыр ап октаткан бис. Оон оралуга улуг пролетаржы культура революциязының төөгүлүг ужур-дузалының, оон чайлаш чок болур характериниң болган чорудуушкунунуң дугайын чугаалап бээри-биле силерге байыр чедирер апаар-дыр бис.» Оон дараазында бир шактың дургузунда оратор Мао Цзэ-дунның чугаалаан чүүлдерин япон төлээлериң кежигүннеринге таныштырган.

Польша Улуе Республиканың ажылчы чоннары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылын совет улуе-биле кады деңдеглээриниге белеткенип турар. «Варшава» металлургия заводунуң ажылчыннары бедиткен хүлээлгелерни алырын шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: «Варшава» заводунуң коллективиниң хуралында резолюция хүлээп ап тур.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга

ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ БОЛГАШ УЛУСТАРНЫҢ НАЦИОНАЛ-ХОСТАЛГАЛЫГ ШИМЧЭЭШКИНИ

I.

Үр эвес үе эрткен ёвонда бүгү дешпилгелиг кижи төрелгетен улустарның хосталгазы болгаш аас-кежии дээш кадыг-дошкун аңгы демиселиниң одунга төрүттүнген Совет күрүнениң бежен чылын — бүгү делегейге эң төөгүлүг хүнүң байырладыы-биле демдеглеп эрттирер. Маркстың революцияны «төөгүнүң локомотивиже» деп чугаалаанын ышкаш, Октябрьның социалистиг революциязының үлүг-хүүзүнга таварышканы дег, ындыг улуг ажылды будурген кандыг-даа үе турбаан.

Октябрьның ёёлүндегги үеде төөгүнүң хөгжүлдезин «тургузар» үе хөйү-биле эрткен түдүм-на орус революция-биле делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниин, бүгү улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкинниин түдүм харылзаалыы улам тодаргайы-биле илереп турар. Ол революция аңгы чагның бүгү чорудулгазынга аажок улуг салдарны чедирген.

Октябрьның ажыткаңы эрткен 50 чылдарының эң чугула түңнелдериниң бирээзи болза империализминиң колониалдыг системазының бүүрап дүшкени болуру чугаажок.

Чээрби чүс чылның эгезин сактып көрээлинер: ынчан империалистиг күрүнелер делегейни хуваажып доозупкан турган. Чер бомбурээзиниң чонунуң үштен хөй кезии, бүдүн диптерниң улустары, Азияның, Латин Американың болгаш барык-ла бүгү Африканың аажок хөй кезии кадыг-дошкун колониалдыг дарадалдың аразынче киргеп. Од улустарның хосталгалыг демисели хагдынчак хевирлиг болгаш чедишкин чокка дооступ турган. Колониализм чечектелип, дарлаткан улустарга кара кинчи болу берген. Ынчалза-даа Октябрьның социалистиг Улуг революциязы өөскүп үнгеп. Ол революция колониалдыг системага баштайгы соңгуушкунну таварыштырган. Россияның ажылчы чоннарының тиилелгези, хаанның ёзу-чурумнуң буржуазнопомещиктиг тургузуун узуткааны — метрополияларга, оон кавызынга империализминиң туружун кошкадыр силгипкен.

Дарлаткан улустарны хоставайн, пролетариат болуп хостап ап шыдавас. Өске улустарны дарлап турар улус хостуг боон шыдавас. Марксисчи ол принципти боттандырбышаан, пролетар революциязы болза шаанда «улустарның кара бажыңы» кылдыр санап турган Россия империязының аажок улуг девискээринге колониализминиң илчирбезин буза шапкан.

Коммунистиг партияның Манифестизинде «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп алдарлыг лозунга Октябрь революциязы «Бүгү чурттарның пролетарийлери болгаш зарлаттырган улустары, каттыжыңар!» деп немелдеми киирген. Мында Россияның ажылчын аңгызының болгаш хаанныг Россияның кызыг-кызыгаар черлериниле национал идеялар күлдандырган улустарже сиңнигип кирген болгаш оон салдары-биле калбарган. Россияда революцияның дугайында ынаңадыгны Индияның янзы-бүрү үзел-бодалдыг бөлүктериниң мурнакчы төлээлекчилери дараалдың болгаш кара туразында ажылаар чоруктуң күштерин ашкан ондур улуг тиилелге кылдыр ужурашкан. 1918 чылда Совет республиканың Даштыкы хереглериниң Улус комиссариадының алганы. Индияның ажылчы чоннарының байырлыг чагаазында: «Бүгү делегейниң демократиязының эрге-ажыынга сиңнигип чедип алган улуг тиилелгелерге Индия байыр чедирип тур» деп, бижээн.

Октябрь революциязынга Кыдат национал-хосталгалыг шимчээшкинниң киржикчилери сорук киришкин-биле байыр чедирген. Хаанныг Россияның колониалдыг Кыдатка холбаштырган тамчыктыг эргелерин Совет чазактың күш чок болдурганы ол шимчээшкинге улуг револючу ужур-дузалыг болган. «Бис чүгле бистиң ажылчын аңгывыска эвес, харын база кыдат улуска дузалажыны көргүзүп турар бис, ынчангаш Октябрьның Улуг революциязының үезинден бээр кыдат улуска чугаалаан чүүлдериниң дугайын база катап сагындырып, турар бис» деп, 1919 чылдың августа Кыдат улуска Совет чазактың чоруткан бижиинде

II.

Октябрьның социалистиг революциязы национал-хосталгалыг шимчээшкинниң хөгжүлдезинге чаа үе болуп эгелээн. Шаандагы колониалдыг күчүлүг империалистиг делегейниң чурт чуруунган аңылганы, дарлаттырып чораан улустарның делегей ареназында политиктиг амыдыралга идепкейлиг болгаш түскайган күш болуп киргени, ёзулуг национал хамаарышпас чоруктуң чедип алыр дээш оларның демисели—бо бүгү болза оруктуң улуг революциязы-биле, социализминиң күштерин быжыглаары, ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкинниң чедишкини-биле, делегейниң улустарының аңгы талазы-биле болгаш империализмге улуг демисели-биле, сыныы харылзаалыг боон турар.

Үр үениң дургузунда империализминиң кара-туразында аажылалыының болгаш кадыг-дошкун колониалдыг молчулгезинниң черлери болуп турган үш диптериниң аажок улуг девискээринге эртken чартык чүс чылда үилезин өскерилгелер болгулаан. Амгы үеде ол девискээрлериниң 95 хире хуузу база оларның чонунуң 97 хуузу хостаттырган аныяк күрүнелер болу бергеп.

Азияның, Африканың база Латин Американың хөй-хөй чурттарының улустары амгы үеде оларның национал-хосталгалыг революциязын үзам ыңай хамыладырының, бодунуң күрүнезинниң тускай догуннаашкынын быжыглаарының, колониализминиң чаа хевирлеринге удур болгаш колониализминиң экономиктиг уржуктарын узуткаары дээш база бодунуң хамаарышпас экономиказын тургузары дээш демиселдиң сорулгаларын шиитпирлеп турар.

Шаандагы колонна болгаш чартык колония чорган улустарның мурнунга политиктиг хамаарышпас чоруктуң чаалаа алган соонда олар-

(Төнчүзү 4-нү арында).

ШЫН

1967 ч. март 28

Дөртүү арын

ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ БОЛГАШ УЛУСТАРНЫҢ НАЦИОНАЛ-ХОСТАЛГАЛЫГ ШИМЧЭЭШКИНИ

(Төнчүзү. Эгези 3-ну арынга).

ның моон соңгааргы хөгжүлдезиниң оруктарының дугайында айтырыг кол черге тургустунуп келир дээрэин коммунистиг болгаш ажылчын партияларның 1960 чылда болган Чөвүлел хуралының Медеглелинде демдеглээн. Национал күрүнелерниң политиказын тодарадыры, хөгжүлдезиниң утланышкынын шилип алыры, империализмниң болгаш колониализмниң күштеринге удур болгаш реакцияга база империалистерни деткээн бюрократчы национал-буржуаз хөреңгитен бөлүктерге удур демиселдин байдалынга чоруттунуп турар.

Хөгжүдениң капиталистиг эвес оруун шилип алган национал аныяк күрүнелер, ылангыя БАР. Алжир. Мали. Сирия болгаш өске-даа күрүнелер ам бизиң дыка хөй чугула социал-экономиктиг депшилгелиг чаартыгаларны кылган, чыл келген түдүм-на олар социалистиг системаның чүүрлары-биле кады ажылдажылганы быжыглап, оларның чаагай дузаламчызынга даянмышаан, бодунуң экономиказын чедиишкинниг хөгжүдүп турар.

Ынчалзажок улустарның империализмге удур революциязының хөгжүлдезин моондактаар дээш, делегей империализми бүгү-ле хемчегдерин, оон иштинде шериг күжүн, ажыглап турар дээрзин уттуп болбас херек. Америк дайынырактарның Вьетнамда чорудуп турар агрессиязы, Санто-Доминготе интервенциязы болгаш өске-даа чижектер империализмниң болгаш реакцияның күштеринниң идепкейжээниниң дугайын, боттарының чидирген туруштарын катап тургузарының оруктарын тывар дээш, олар харамдыгыышкын-биле чимзинип турарының дугайын бүзүреликтер-биле херечилеп турар-дыр.

Сөөлгү чылдарда империалистер Африкада национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур шаап халдаашкының калбартып турар. Форстерниң база Смиттиң сөөк-язы ылгаар чалчыттары тергиндээн Мурнуу Африка республикада болгаш Родезияда карыы-дерлии олурукчу чорук дендеп база Англоланың, Мозамбиктиң улустарын кыргып-хыйып турар. Англияның, АКШ-тың, ГФР-ниң болгаш өске-даа империалистиг чүрттарның монополистиг капиталы Мурнуу Африкада сөөк-язы ылгаар колониалыг корум-чурумну быжыглаарын бүгү тала-биле орадаажыр, хосталган аныяк күрүнелерже экономиктиг болгаш политиктиг ыйнышкыны кылып турар.

Амгы үеде Африканың чүгле он чүрттарын тускай хамаарышпас деп долу утка-биле чугаалап болур дээрзин Африка диптин коммунистиг болгаш революсчу демократтыг партияларының үлүртүр ажылдакчылары киришкен, 1966 чылда болган семинарынга демдеглээн. А Чаан сөөгүнүң Эрий. Сенегал. Малагаш республика ышкаш күрүнелерде харын мырыңай капиталистиг хөгжүлдеже чүткүл күштелип турар.

Бо байдалда хамаарышпас чорук, социал депшилге дээш чоннуң демиселиниң шылгаттынган чепсэ болза империализмге болгаш реакцияга удур демиселдин чаңгыс аай фронтузунга депшилгелиг күштерниң сырый каттыжылышкыны болур дээрзин делегейниң революсчу улустары тодаргайы-биле билип эгелеп турар. Ниити революстуг демиселден канчыг-бир чүртту ангылап, тускайлаар дээр янзы-бүрү оралдашышкыннар улустарның күжүн кошкадыры, оларның оруктарынга бергелерни түргузары чайлап чок болгаш империализмниң туружун быжыглаарынга доктум болур.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининден база социалистиг системазындан национал хосталгалыг шимчээшкинни аңгылаар болгаш националисчи базо улуг күрүнезирек идеяны аңаа дөгээр дээр Мао Цзэ-дуниүң болгаш оон болүүнүң чүткүлү, адактың сөөлүнде Октябрьның Улуг революциязының болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының эң үнелиг дуржулгазын баксыралыр дээн ол бөлүктүң оралдажышкыны—демисежип турар улустарның эрге-ажыктарынга чүгле таарышпас эвес, харын улуг хораны чедирип турар. Амгы кыдат удуртукчуларның ревизионисчи, антимарксисчи база антиленинчи үүлгедиглерни төөгү кажан-даа өршээвес.

III.

Улуг Октябрьның идеяларынга, бодунуң олум чок баштыңчызы болгаш башкызы В. И. Лениннин чагыларынга шынчы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш марксисчи-ленинчи өске-даа партиялар болза колониалдыг дарлалдан, оон бүгү хевирлериниң болгаш илерээшкиннеринден адырлып, бодунуң национал хосталгазы дээш демисежип турар улустарга бүгү талалыг дээштиг дузаны көргүзерин боттарының интернационалчы хүлээлгези кылдыр көрүп турар.

Делегейниң ийиги дайынының соолунде хосталгалыг шимчээшкинниң улуг тиилелгелери чүгле делегейниң социалистиг системазының туруп турарының болгаш оон хөгжүлдезиниң байдалында чедип алдынар арганыг болган дээрзин кым-даа херексевейин барып шыдавас.

Совет Эвилели делегейниң улустарының мурнунга бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге кезээде чайгылыш чекка, төлептиг күүседип келген болгаш күүседирин уламчылап турар дээрзин империализмге удур революсчу демиселдиң 50 чылдар дургузунда бүгү төөгүлү бүзүреликтиг-биле көргүзүп турар. Амгы үеде ССРЭ социалистиг өске-даа чүрттар-биле кады ақы-дуңма Вьетнамга удур америк агрессияны ойтур шавар дээш экономиктиг болгаш шериг талазы-биле канчаар-даа аажок улуг дузаны көргүзүп турар. Совет Эвилелиниң дузалаамчызы-биле Африканың болгаш Азияның чүрттарында үлетпүрүүн 700 ажыг бүдүүлелерин дерип кылган болгаш дерип турар. Маадырлыг куба улус бодунуң экономиказын хөгжүдерде база-да ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чүрттарның дузазынга даянып турар.

Социалистиг лагерьнин чүрттары —колониалдыг болгаш хосталган чүрттарның улустарының бүзүреликтиг база ак сеткилдиг өңнүктери болуп турар. Оларның түгүнда: Хосталга, Дең эрге. Ақы-дуңма ёзу деп сөстер сиилип бижиттинген.

Эртеминг коммунизминиң үндезилекчилери Карл Маркс биле Фридрих Энгельстин чарлап айтканы өндүр чаагай ол принциптерниң хажык чогу Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дуржулгазынга болгаш төөгүзүнге, делегейниң революсчу чорудулгазының оон дараазындагы бүгү хөгжүдезинге дөй удаа хынаттынып бадытканынган.

Николай ИВАНОВ,
төөгү эртеминиң кандидады.

ТӨРЭЭН ХООРАЙЫВЫСТЫҢ АДЫН СЫКПААЛЫ

Чадаана хоорайның херээженнериниң чөөкта чаа болган хуралы «Коммунизминиң материал-техникиг база-зазын тургузар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн доктаамал бедидер дээш кызымак ажылдаар!» деп темага эртикеи.

Совет улустуң материалдыг чаагай чоруу хүн келген үдүм-на улам өзүп турар. Чижээлээрге, хеп чуур машиналар, соодукчулар Чадаана хоорайның чүрттакчыларынга ам хөвар чүве эвес апарган. Мотоциклдер безин калбак хереглелдиң болуп бар чыдар.

Бистиң Тыва аратгар ыңдыг-ла үр эвесте ынгыржактыг шары-биле ынай бээр дажыгланып, бичии тараа тарып чип чораан болза, ам кандыг техника чок дээр. Хөвү, шынаада мотор даажы долган. Буга-сумун-даа калын бадырарын, чер андарып, тараа тарыырын-даа, сигенин кезип, сараатгарын-даа, тарааны чулуп, бастырарын-даа шуптузуп машина-биле кылыр. Тайгадан, түлүг ыяжы кезип, сөөртүрүнге-даа мотор-ла, машина-ла хөделир апарган, магалыгла! Ооргуларда, шынааларда чаа-чаа суурлар чайнап турар. Бедик тайга, сынналдан дүне каза дээринче-даа көөрге сылдыстар-ла, шынаазынче-даа көөрге сылдыстар-ла чайнаар апарган. «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттары Тываның үлетпүрүнүн шолбаннары ол. Республиканың мал болгаш чер ажылы аажок сайзырап турар. Ол бүгүде херээжен чоннуң күш-ажылчы улуг-хуузу улуг. Чүе-чүе чылдарның күчүлел-дарлалындан хосталган тыва херээженнер ам конституция ёзугаар ар улус-биле бир домей ажылдаар, өөренир, дыштанып эргелерни бүрүнү-биле адилеп турарлар.

Районда күш-ажылдың мурнакчылары, культураның нептередикчилери шолбаннарның аразында херээженнер хөй. Ленин орденинниң адилекчилери Хомушку Кувиксаал, Бара-Сал Таан («Чыраа-Бажы» совхоз), ол ышкаш «Хүндүледдиң демдээ» орденниң адилекчилери Анна Ондар («Большевик» колхоз), Хөвалыг Шөндайты оларның аттары бүгүдеге билдингир. Хөвалыг Шөндайты ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады. Чадаана хоорайның бөжуур-бажыңының акушери Саяна Бара-Сал. № 1 школаның башкызы Пауу Салчак, райпо столовазының повары Мая Куулар, ажаалга кассазының ажылдакчызы Полина Чешумна, уруглар садының кижизидикчизи Светлана Морозова, № 2 школаның башкызы Александра Гостевская болгаш оон-даа өске хөй-хөй херээженнер боттарының кызымак күш-ажылы-биле, хөй-ниитичи чоруу-биле чоннуң хүндүткелин төлептин-биле адилеп чоруурлар. Хөй-ниитининң корум-чурумну дээш демиселге херээженнерниң киржилгези улуг. Чадаана хоорайның үлүсчу дружиназында 136 херээженнер киржип турар.

Хоорай херээженнериниң дугайында өске-даа эки чүүлдерни хөйну чугаалап болур. Ынчалзажок ам хөвар чүве эвес апарган. Мотоциклдер безин калбак хереглелдиң болуп бар чыдар.

Бистиң Тыва аратгар ыңдыг-ла үр эвесте ынгыржактыг шары-биле ынай бээр дажыгланып, бичии тараа тарып чип чораан болза, ам кандыг техника чок дээр. Хөвү, шынаада мотор даажы долган. Буга-сумун-даа калын бадырарын, чер андарып, тараа тарыырын-даа, сигенин кезип, сараатгарын-даа, тарааны чулуп, бастырарын-даа шуптузуп машина-биле кылыр. Тайгадан, түлүг ыяжы кезип, сөөртүрүнге-даа мотор-ла, машина-ла хөделир апарган, магалыгла! Ооргуларда, шынааларда чаа-чаа суурлар чайнап турар. Бедик тайга, сынналдан дүне каза дээринче-даа көөрге сылдыстар-ла, шынаазынче-даа көөрге сылдыстар-ла чайнаар апарган. «Тыва да

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылдан үнелеп эдилгеннер

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
МАРТ
29
СРЕДА
№ 74 (6711)

Өртээ 2 көп.

1967 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ КВАРТАЛЫНДА МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛАРЫН САДЫП АЛЫРЫНЫҢ ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕТКЕНИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыннадыы

Бирги квартала мал ажылының продуктуларын садып алырының планы хуусаа бетинде күүсеттинген.

Март 20-ге чедир 6099 муң тонна азы эртиен чылдың хамаарышнан үезинге дениззерге 710 муң тонна хөй суттуг, эртиен чылдың бо үезинде турганыңга бодаарга 426 муң тонна хөй — 2634 муң тонна малды садып алган. 2879 миллион, азы эртиен чылдың хамаарышкан үезинге дениззерге 141 миллион хөй чуурганы күрүне садып алган.

Мал ажылының продуктуларын пландан ажыр садып алыры үргүлчүлеп турар.

ХОВУ ТУРЛАГЛАРЫ

Беш чылдың ийиги чылының күш-ажылчы чазы келген. Ховуларның хары эрээш, хөөрбектелген суг шөлдерни шыва ап, ажыл-агыйларның тараазыларын часкы хову ажылдарынче далаштырып турар апарган. Ынчангаш республиканың колхоздары, совхоздары юбилейлиг чылдың часкы кампаниязына белеткелди хүн келген тудум шаклынчыдып турар. Совет эрге-чагырганың чартык чүс чыл болурунуң байырлалынга күш-ажылчы чедишкин-биле ужуражыр дээш организастаан социалистиг чарыш ам бистиң республиканың чер бүрүзүнде калбарган.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын, ылаңгыя көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хевирүдеп чоннуң чаагай байдалын хандырар. Бо сөөлгени бүрүн чедип алырынга хамыктың мурнунда тараа бүдүрери өнза ушур-дузалыг дээрзин СЭКП-ниң XXIII съездизиниң Директиваларында өнзалап айыткан. Ынчангаш тарааның дүмүтүрүн көдүрери дээш демиселди бо чугула кампанияга белеткелден эгелээри чугула. Часкы тарылганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнеиге эрттирер дээш дүн-хүн чок ажылдаар, күчүлүг техниканы башкарар кижилерниң ажыдырал хандырылгазынче шыңгыы ынчээшкейни салыры — бирги чергенниң айтырыы.

Часкы тарылга — шалыпчы фронт. Ооң дайынчы штавы — хову турлаа болур. Тараажылар, механизаторлар часкы ажылдар үезинде орта чурттап, ажылдаар. Ындыг болганда чогум-на ам хову турлагларын тараажының, механизаторнуң ийиги аалы болдурарынче чугула ынчээшкейни салыр херек. Кижилерниң бедик бүдүрүмчүлүг ажылдап, чурттаарынга таарыштыр белетиээн турлаг бүрүзү чедишкинни хандырар.

Дүнеки, хүндүскү эзлчегде ажылдап турарлар янзы-бүрү дээмилиг амданныг чемнер-биле хандыртынзын дээш, трактор-хову бригадаларының төптеринге бүрүн дериглевиг столоваяларны тургузары кел айтырыгның бирээзи болур. Оюн херекселдери-биле бүрүн дериттинген чылыг, чырык кызыл булуңга солун түүлдерни делгеп, хөстуг үелерде янзы-бүрү ооннарны орта организастаары чугула. Механизатор аңда келгеш, сонуургаан номун номчуп, улуг делгем Төрээн чуртунуң ол-бо булуңнарында юбилейлиг чылдың часкы хову ажылдары канчаар чоруп турарын солуп, сеткүүлдерден номчуп танышар. Бригада бүрүзүнге радиоприёмник база херек. Көдээ механизаторнуң ажылдаарынга таарымчалыг бүтүү түүлдерни хову турлагларынга тургузарын ажыл-агыйның удуртучу бүрүзү ыдыктыг хүлээлгези кылдыр санаар ужуралыг. Ажылды херек кырында кылып, бүдүрүп турар кижилер дугайында сагыш салган тудум, ажыл-иштиң шынары зиилиг, темпизи улаш шапкынчыыр.

Чамдык ажыл-агыйлар часкы хову ажылдарының эгези — шык базырыышкынынче кирипкен. Ынчаарга хову турлагларының белеткели бистиң республикада кандыгыл? Тарылганың бүгү байдалы эки белеткелден хамаарыжыр дээрзин чугулаган көргеш, техника септелгези-биле чергелештир хову турлагларын белетиээринче күштү мөөнеп, бо ажылды мурнукузундан дээре бодурган ажыл-агыйлар база бар. Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозу хову турлаанда механизаторлар чурттаар башкының шалазын будаап, иштин чугайлап каан. Демир оруннарны чыскаай салган. Чунар бажыңны бо чылын алгыды кылаан. Кызыл булуң өрээлиг база белеп. Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң Бичө-Тей салбырында хову турлагларының белеткели база ындыг мактанчыг. Ында турлаглар септээринге тускайлаан звенолар ук ажылды бо айның эгезинде-ле доознан. Бо ышкаш чөлекти Чөөн-Хемчиктиң «Исира» колхозтан, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтан көруп болур.

Хову турлагларының белеткелиниң талазы-биле чамдык ажыл-агыйларда элээн ажылдар кыдыынган-даа болза, бо чугула херек нургуларында кичээнгейден дашкаарлап турар. Турлаглар белеткелин мырыңай бөгүн, даарта тарып, чажып кириптер белгүше чедир узамдыктырар багай практиканы чер-черде бо чылын, барып-барып юбилейлиг чылда, натаптап турарын демдеглевейн барып болбас. Ховуда кижилерниң будүүчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бербээнинден бүгү хову ажылдарының оожум темпилиг, багай шынарлыг боол турарының чылдагааны ында. Турлаг бүрүзүн механизатор кижиниң эки дыштанып алыр чери болдурарынан часкы кампанияның чедишкинни хамаармыр.

Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» колхозтуң Ак-Шатта хову турлаа амдыгаа чедир-ле бүрүн белеткеттинмээн. Механизаторлар чурттаар башкың чугайлаттынмаан, печкаларынга от салыр арга чок. Ол-ла районда Ленин аттыг колхозтуң Сесегеде хову турлаа база белеп эвес. Печкалары үреник, столоваязының, улус чурттаар өрээлдерниң эжиктериниң эви баксыраш, хагдынмас апаргылаан. Дозуладыттынмаан, шалазы тыртыттынмаан.

Чамдык хову туряагларында чурттаалга башкынары туттунмаан. Моон чыдагааны-биле механизаторлар кежээ аалдарынче чангаш, эртен ажылынга озалдап кээр таварылгалар эртиен чылдарда турганы чажыт эвес. Чиишек кыдыр «Улуг-Хая» совхозтуң Шанчыгда хову турлаан ап көрээл. Ында механизаторлар чурттаар башкың бичии, тар, чемненир чер-биле улус удуур өрээл нимти. «Найырал» совхозтуң Аймыырлыгда хову туряаанда улус дыштаныр өрээлдиң ниидээлары десни эвес.

Бар четкестер болза кижилер-биле ажылдың чогуур деңнелинде тургустунмаанын, удуртуяганың, ажыл-ишчи кижилер дугайында сагыш салышшынының кошкаан херечилеп турар-дыр. Ынчангаш көдээ ишчилерниң эки уре-түннелдиг ажылдаарынга эргежок чугула бүгү-ле түүлдерни бүрүн ажыглаар херек. Бригадалар төптеринең белеткелин колхозтар даргалары, совхозтар директорлары, партия организацияларының секретарьлары быжыг хонга, шыңгыы контрольга алыр үшүрлүг.

Бистиң республиканың хову ажылдакчыларының мурнунда юбилейлиг чылда тараа культураларының гектар бүрүзүнден 10 центнер, суггатгыг черлерден 14 центнер, силос культураларындан 150, картофельден 80, ногаалдардан 100 центнер дүмүттү алыр бедик сорулга салдынган. Бо чаагай үүлени боттуг ажыл-херекке чедип алырда ховуга ажылдаар кижилерне, турлагларның белеткелиниң чогуур уеде, чедишкинниг доостурунче кол ынчээшкейни угландырары эргежок чугула.

Эки белек

Беш чылдың ийиги чылының бирги кварталы ам каш хонуктан төнер. Юбилейлиг чылдың бирги кварталында эът, сүт садар талазы-биле күрүне оналгаларын республиканың районнары, ооң ажыл-агыйлары эки күүседип, чамдык ажыл-агыйлар ук продукцияларны бүдүргеш, садарын шагда-ла күүсеткен, ам планнан дашкаар хужаалганы үргүлчүлеп турар.

Каа-Хемниң колхозтары Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка кириишкеш, бирги кварталда сүт садар оналгазын 145 хуу ажыр күүсеткен. Ылаңгыя бүгү колхозтар эът, сүт планын күүседирин чедип алганы байырлалга эң дээре белек ол болур. Чижээлээрге, «Коммунизмче орук» колхоз кварталда 58 центнер эът садар тургаш, 222 центнерге, 356 центнер сүттүң орнунга 985 центнерни сатkан. «Кызыл тук» колхоз эът садарының оналгазын 240 хуута күүсеткен. «Ленинчи орук» көдээ ажыл-агый артели 304 центнер сүттүң орнунга 536 центнерни сатkан.

Таңдының мал ажылдакчылары бирги кварталда база эки ажылдап турарлар. Бо чылдың квартал планындан ажыр районнуң ажыл-агыйлары 300 тонна сүттү, 314 тонна эътти күрүнеге сатkан.

Ажыл-агыйларның хөй шуруузу эът, сүт садарының квартал оналгаларын ажыр күүсеткеш, планнан ажыр дужаалганы үргүлчүлеп турар. «Элегээ», «Межегей» совхозтар болгаш «Революцшиның чалбыжы» колхоз бо үстүнде продукцияларны бүдүрер, садар талазы-биле эң дээре көргүүлерлиг ажылдааннар.

УЛАМ СОРУК КИИРГЕН

Туран. (Телефон-биле). Төөгүүт беш чылдың бирги чылында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң талазы-биле эки көргүүтлерлиг болганы дээш бистиң республикавыстың Бии-Хем районун ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле болгаш 10 муң рубль хемчээлдиг акша шанналы-биле шаннаан дугайында өөрүнүүг медээни солуннар болгаш радио ийи хонук бурунгаар дыңнаткан.

Дүүн бистиң корреспондентивис телефон дамчыштыр Туран-биле харылашкаш, юбилейлиг чылда алган хүлээлгелерин дээш районнуң ажыл-ишчилериниң бо хүнүерде канчаар ажылдап турарының дугайын бистиң номчукчуларывыска чугаалап бээрин СЭКП райкомунуң бирги секретары эш М. С. Харченмоон дилээн.

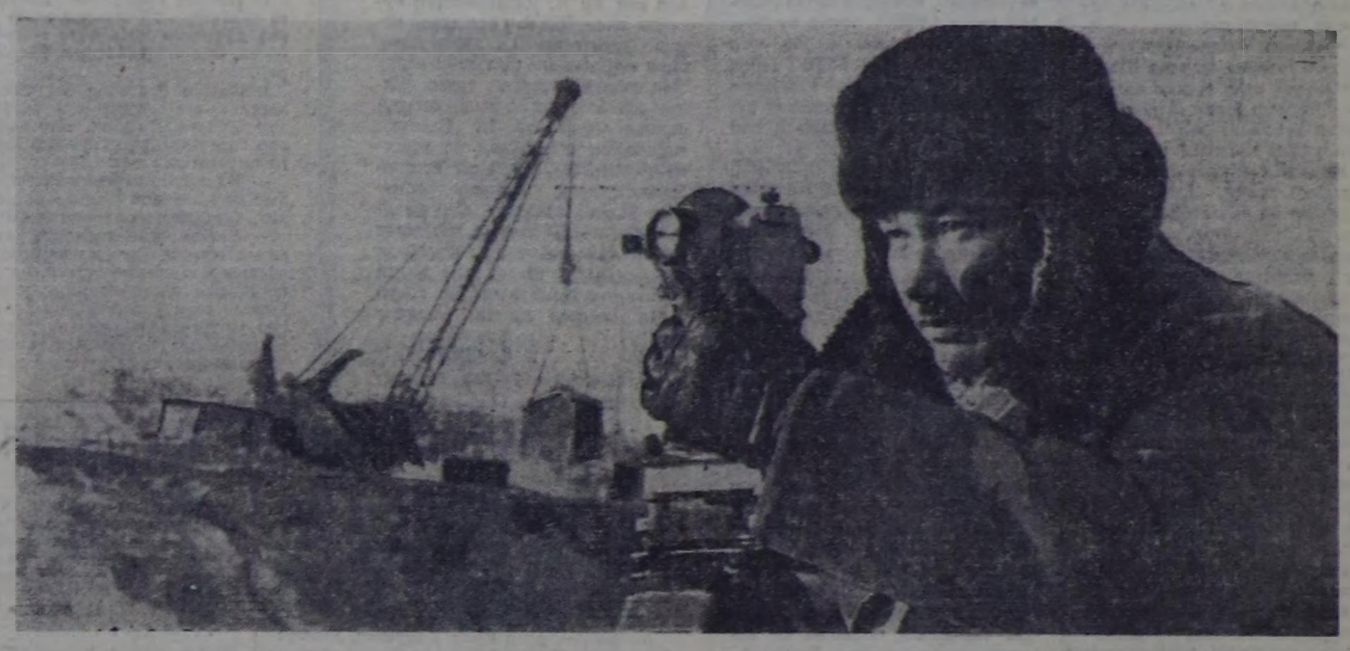
Ооң биске дыңнатканы болза, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле районну шаннаан дугайында медээ районнуң бүгү будүнларында кончуг дүрген тараан болгаш районнуң бүгү ажыл-ишчилерин күш-ажылчы чаа-чаа челиишкиннерже сорук киирген. Чаа медээлер районга дүрген тараар, чүге дээрге район бүрүнү-биле радиожуттунган. Ыракы кыштагларда турар 120 хире кол хойжуларның 80 ажыг хүүзү радиоприёмниктерлиг, а Эрбек участөгү телевизорларлыг болгай.

Беш чылдың ийиги чылында алдынган хүлээлгелер эки күүсеттинип турар. Бирги кварталда мал продуктулары дужаарының хүлээлгелерин район күүседипкен. Бо хүнүерде часкы тарылгага белеткел ажылдары хайнышкынның чоруп турар. Часкы тарылгага ниитизи-биле 6232 тонна үрезин хереглеттинер, ооң барык шүүлүүг чажыр кондициязынга чедир белеткеттинген, хораннаашкыны хооступ турар.

Малдың чаш төлү онча-меди алдынган, районнуң мурнакчы хойжулары О. Содүй-оол, С. Ламбаа, С. Хөлүүбей, М. Бырлза болгаш ооңдаа өскелер боттарынга алган хүлээлгелерин ажыр күүседипкеннер.

Ындыг болза-даа районнуң ажыл-ишчилери, ылаңгыя коммунистер бистиң ажылывыста бар четкестерни чайладырынче кол кичээнгейни салыр үүрлүглүг. Чижээлээрге «Хадын» колхозта быжаадар хорамчалыг болуп, а «Өөк» совхозта сүт саалдазы күдүлап турар. Ниитизи-биле районда сүт будүрүлгези карыгалыг.

Эртеминиң чедишкиннерин болгаш мурнакчы дүржүлгени ажыглап тургаш, көдээ ажыл-агый будүрүлгезин өрүгелиг болдурары хүннүң айтырыы апарган.

Ак-Довуракты будүрүлгезинде ажылдап турар инженер-техниктиг ажылдакчыларның хөй кезин аныяктар. Оларның бирээзи маркшейдер Александр Бурунчал бодунга онаашкан ажылын эки күүседип турар.

ЧУРУКТА: маркшейдер А. Бурунчалдың ажылдап турары.

В. Ананиниң фотозу.

Мурнуку одуругда

Улуг Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышты түгүн Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери белик үдүүл түрээлер. Ооң түңнелинде алган хүлээлге болгаш будүрүлге планы күүсеттинип келген.

Бо чылдың бирги кварталында ол район күрүнеге 460 центнер эътти дужаар тургаш, ону 1223 центнер кылдыр боттандырган. Ооң-биле чергелештир 1743 центнер сүт база дужаттынган. Сүт талазы-биле квартал планының база күүсеттингени ол.

Районнуң ишчилери планнан ажыр 56 тонна сүттү, 16 тонна эътти дужаарлар. Мал продуктуларын күрүнеге дужаар талазы-биле мурнуку одуругну «Большевик» колхоз биле «Шекпээр» совхоз эдээп турар.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ТАРЫЛГАЗЫ

Час далаштырып тур

КИРИПТЕРИНГЕ БЕЛЕН

Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң Бичө-Тей салбырының № 1 трактор-хову бригадазының ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чылынга төлептиг ужуражыры дээш республиканың бүгү механизаторларының ортузунда калбарган социалистиг чарышта төлептиг черни эдээп турар. Юбилейлиг чылдың чазында техниканы белеткелиниң март 12-де доозарын боттарының ниитти хуралынга дугурушпушаан, бо талазы-биле ожазы «Барлык» совхозтуң механизаторларын чарышка кыйгырганнар.

«Соглээн сеске эң херек, баглаан баттa дең херек» деп үлегер чугаанны даймычы ловуп болгаш, бригаданың механизаторлары салган сорулгазын чедип алган. 23 трактор, 12 анаадыын, 270 илинир, 15 сеялка тарып, чажып кириптерине белеп. График-планның чогуур уеде, индыг шалыпкын күүседиргенин коллективтиң механизаторларының быжыг сагыша-чурумнуу, ниитти херек дээш демнин хандырган.

. . .

Салбырда чемненирдиг ажылды чугула кичээнгейде алдынган. Бо ажылдың кол нургулайын база-ла механизаторлар күүседип келген. Шуутту 2050 тонна өдек, хүл күкуруза, картофель тарыыр шөлдерде төктүүген. Салбыр бо чылын тараа культураларының шөлүн эрги турганындан 2500 гектар чедир калбартырын көргеп.

Бүгү хову ажылдарының чедишкинин ол үеге хову турлагларының чүү хире белеңнеринден база хамаарыжыр. Ынчангаш салбырның баштаар чери үе чылып, даштыгаа ажылдап болур хире апаары биле, турлаглар септээр звеноларны организастаан. Септекчи звеноолар ам үеде турлагларга белеткелиниң ажылдарын бүрүн дооскан. Чамдык ажыл-агыйларда часкы кампаниянга белеткелдер чаңгыс талалай бөөр чоруктар бар. Бичө-Тей салбырда ыдыг эвес, бүгү белеткелдер чаңгыс аай, планның чорун турар. Үрезинга арыглаашкыны база-ла хуусаа бетинде довузулган. Тараа культураларының үрезинерге ийиги арыглаашкынны эртиен, чажар шынары лабораторияларга ынаттыгтаан.

Юбилейлиг чылдың часкы хову ажылдарын бо ажыл-агыйның тараажылары бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер хөөрэн чигзинниг чок.

М. ЧҮЛЬДҮМ.

Шык базырыышкыны эгелээн

ЧАДААНА. (ТЕЛЕФОН-БИЛЕ). «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг колхозтар, «Сүт-Хөл» совхоз часкы хову ажылдарынче эгелеп киргеннер.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Өлең ховузунда үш агрегат шык базырып ажылдап турар. Узун кыш дургузунда шимээн чыткан делгем ховуну оттурган тракторларның дирилээн даажы хүндүскүнүң 11 шактан эгелээш, кежээ орайга чедир соксавайн үргүлчүлеп турар.

Беш чылдың ийиги чылының часкы хову ажылдарының эгезинче кирген механизаторлар Монгуш Даргы-Сарыг, Монгуш Чылбак-оол аңдарган черни илииртээринең хүнде нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүседип турарлар. Үш хүн иштинде олар 280 га чернин шыгын базырганнар. Хүнде-ле 30 га черниң шыгын базырар нормазын ол эштер 40 гектар чедирип келген. Культиватор сөөртүп турар механизатор Ооржак Кылаң-оол хүнде-ле 36—46 га черни ажылдап кылып турар.

Тараажылар часка

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының часкы тарылгага канчаар белеткеңгениниң хыналдазын чоруткан комиссия техника септелгезиниң, үрезин арыглаарының база хову турлагларын часка белеткеп дериринiң талазы-биле «Искра» колхозтуң тараажылары эки ажылдаанын демдеглээн. «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның тараажылары база часкы хову ажылдарынга бүгай эвес белеткенген.

БИСТИҢ КОРР.

Идеологтуг ажылдакчыларның чөвүлел хуралы

Март 27-де СЭКП обкомунга идеологтуг ажылдакчыларның чөвүлел хуралы болган. СЭКП райкомнарының, Кызыл хооркомунуң секретарьлары, пропаганда болгаш агитация килдистериниң эргелекчилери, партия обкомунуң чамдык килдистериниң эргелекчилери, республиканың идеологтуг албан черлериниң удуртукчулары, солуннар редакторлары ол хуралга кирипкеп.

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел» дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле бистиң республиканың идеологтуг организацияларының сорулгаларының дугайында клеткелди партия обкомунуң секретары К. С. Шойгу кылган.

Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку, РСФСР-ниң Чуруктулар эвилелиниң Тыва салбырының даргазы С. К. Ланзы, республиканың Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинiң даргазы О. К. Саган-оол, СЭКП обкомунуң школа килдизиниң эргелекчизи Г. С. Сабиранов, «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарның редакторлары К. К. Кудажи биле Н. М. Растрепин болгаш өскелер-даа чөвүлел хуралга дыңнадыглар кылып, үүве чугаалаан.

Чер-черде идеологтуг ажылдарның, келир уеде планнарының дугайында, республиканың организацияларынга болгаш албан черлеринге боттарының негелделериниң дугайын чөвүлел хуралга СЭКП райкомнарының секретарьлары болгаш килдистер эргелекчилери чугаалап тургулаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутаттарынга дыңнадыг

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1967 чылдың март 30-де эртенгиниң 9 шакта хөгжүм-шин театрынга болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң сессиязы 1967 чылдың март 30-де эртенгиниң 10 шакта хөгжүм-шин театрынга ажыттынар.

Өскелерге үлегерлиг

Кыргыс Дадар-оолду кады тракторлар септеп ажылдап турар өөрү хүндүлээр. Комсомолчу Дадар-оол Улуг-Хемниң Жданов аттыг колхозунга ам тапшыт-ла 8 чыл трактористеп ажылдап келген.

«Сельхозтехниканың» район салбырында часкы тарылгага техника белетиелинде ажылдап турарлардан ол аңаа баштай келгенiнiң бирээзи. Дүржүлгалыг механизаторга соңгу өзекти болгаш дамчыдыла коробказы септээрин даандырган. Хүлээлген ажылын ак сеткилдиг күүседипшаан, септелгенiң шынары, темпизи дээш ол туржуп турар.

Септеп киришкенiниң эгезинден бо хүнүерге чедир комсомолчу оол бежен ажыг кезектерни септеп үндүргеп. Аныяк механизатор техника септелгезинде хүн, шак үспейн ажылдавышаан, чолаачыларның келээни курузунда өөренип турар. Ында база кичээл үспес, эки өөредилгелиглерниң бирээзи. Техника септелгезинде ажылдап турар механизаторлар ажының үлегерни эдерип, бедик шынар, ажылдың темпизин дээш көдүрүүшкүнүүт ажылдап турарлар.

МЕЛИОРАЦИЯ АЖЫЛДАРЫ ЭГЕЛЭЭН

Бистиң республиканың Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының ногаар-бойдузу чайы кургаг, кыжы чугга харлыг болуп турары-биле төөн талакы районнарындан бээнн алаан ылгалдыг. Чазын чаашкын чагбас, апрельдиң төнүүзүнде, майның эгезинде күштүг, кургаг хаттар хадыыр. Май, июнь база кургаг. Часкы тарылга мурнунда агаарның температуразы хонукта 16 градус чедир иишир. Бо бүгү хөрээнүү кургаарынга чедирип турар. Сөөлгү чылдарда бо районнарның девиспээринге хар кончуг чугга дүжүп, чаашкыннар түгле июль айның дургузунда ында-хаая чаш турары-биле, чылда дүжер чаашкыннарның ортумак хемчээли 20 миллиметрден аспайн келген. Ындыг байдал районнарның ажыл-агыйларынга тараа, ногаа болгаш мал чеми культураларның шөлдерин сугтатчыдарын, бо ажылды бүгү тала-биле калбартырын шыңгыы кичээнгейге алырын негеп турар. Сугтатчыдылга ажылын эдээп чедимчелиг чоруткаш, Барыын-Хемчик район нииттии-биле эрткен чылын га чер бүрүүзүнден кызыл-тастың 15,3, арбайның 12,4, суланың 12,4, ногаа культураларының 70,8 центнер дүжүдүн ажаан алган.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниге га чер бүрүүзүн шын болгаш утаазылалдыг ажылдаары чугула. Бо чугула айтырыгны СЭКП ТК-ның Май (1966 чыл) пленумунга чугаалажып көргеш, бо талазы-биле чорудар хемчеглер көрдүнген шинтирлерни хүлээп алган. Бо ажылды бүгү тала-биле калбартырыгны шөлдерин сугг

Юбилейге көскү агитация

Чугаалап, көргүзүп тур

Бирги АТХ-ныӊ улуг хавлгазынче углай бар чоруурга, хөлүн бедик иодүрүп алган, ажылчын фартуктуг кижи, бир холу-биле эртип чыткан кижиниве айтып алган турар. Бо дириг кижи эвес-ле. Ынчалзажок, кижини ылапла доктаадыптар. Тура дүшкеш, момчуй бээрге: «Совет эрге-чагырганыӊ 50 чыл ооӊга алдар кылдыр чүнү кыйган сен?» деп ооӊ адаанда бижээн.

Бедии ийи метр, хаябаа бир метр хире рамалыг пөсте чураап, бажыӊ ханазында азып каан ол чурук-плакат, ону кылганы бодүүн-даа боя, аяныы-биле, сөзүнүӊ чигези-биле кижилерниӊ ынчээнгейин хаара туда бээр болгаш дораан-на бодандырар. Ол хире тода айтырыгны момчаап, дыӊналдыр эвес-даа болза, кижи бүрүзү-ле бодалында харыылаары, бир эвес сагыжыӊга чедир кылбаан, азы ажыл-херээнде четпестерлиг болза, ханызы-биле бодандырары чугаажок.

Төптеп көрүп, хандыр бодап турарга, хамаагы дайынының чыпдарында: «Сен эки-турачыга бижидип алган сен бе?», а Ада-чурттуӊ Улуг дайынының чыдарында: «Фронтуга дузалыг чүнү кылган сен?» деп сураган плакаттар дораан сагышка кирер ол плакатче АТХ-ныӊ девискээринде үнген, кирген кижилер, машиналыг эрткен чолаачылар кабинка оттур ынаавыла көөр болду. Кижи бүрүзү оюче көрген санында-ла. 50 чылга белеткел дугайын, бодуӊуӊ үлүүлгезиниӊ дугайын бодаар дээрэ чигжинге чок. Ёзуулуг дээштиг, ажыл-херек-биле холбаалыг көскү агитацияныӊ бир хевири ол деп дөрт чугаалап болур.

Автоажыл-агыйда партия, профзвилел, комсомол организацияларыӊ, администрация юбилейлиг чылдыӊ көскү агитациязынче бо чылын шыкап-ла партийниӊ ёзуубиле кичээнгей салып турары иидең. АТХ-да партия организациязының секретары Иван Яковлевич Коваленко биле кады ажылагыйныӊ делгем девискээрин, септелге мастерскаязын, гаражтарын, профилакторияны, клубун, кызыл булуӊун болгаш конторазын элээн үр кезип кылаштанып келдивис. Тудугларныӊ иштики болгаш дашкы каналарында, улуг шиттерде, стендилерде, бажыӊнар крышаларында азып делгээн янзы-бүрү, хөй санныг лозуӊнарны, кыйгырыгларны, плакаттарны хынамчалыг көрүп, санап-оналывыс чугаалажып чордувус.

Амдыызында бүрүн четчелеттиимээн-даа болза, бо коллективтиӊ көскү агитация талазы-биле кылып алган үүлдериниве эки үүлдер хөй болгаш олар ооневерге үлегер-чижек боэп болур. Кыйгырыгларныӊ, плакаттарныӊ, стендилерниӊ көл утка-шынары Октябрьныӊ бежен чыл ооюче уланган. Конторакыӊ крышазын дургаар «Октябрьныӊ социалистиг Улуг революциязыныӊ 50 чыл ооӊга төлептиг ужураашыыл!» деп кыйгырыгны чуга демирден кезип тургаш кылып, сеткиде аскан. Ол кайы ыракта-на илдең. Профилакторияныӊ мурнунда юбилейге алдар болдурган хүлээлгени күүседиринче кижилерни кыйгырып турар база улуг лозуӊ. Улуг болгаш көскү кыйгырыглар талазыбиле ол делгем девискээрлиг черге бо ийи черле четчир. Ындыг кыйгырыгларны бичe хемчээлдиг кылгылааш, конторааныӊ, мастерскаяныӊ, гаражтыӊ, клубтуӊ иштинде аскылаам.

АТХ девискээринче кирер улуг эжин аскында ийи стенди бар. Оларныӊ бирээзин «Транспорт беш чылда» деп адаан. Ында чурттуӊ, бистиӊ республиканыӊ болгаш автоажыл-агыйныӊ чаа беш чылда хөгжүлдезин чуруктаргыг диаграмма-чурагайлар-биле көргүскен. Ийигизи ооӊ-даа солун. В. И. Ленининиӊ символдуг портредин эгезинде чураап, ооӊ адаанда коммунизм тиилелгезининиӊ дугайында ооӊ цитатазын киирген. «Ленининиӊ айыткан оруу-биле бүзүреалдыг базым» деп улуг эгенииӊ адаанда коммунистиг нүш-ажылдыӊ 11 бригадаларыныӊ составын, хүлээлгелерин киирген. Бедик атты чедип алгаш, ындыг хүндүтиелдиг черге, иосиу агитацияга делгетиген турары бригада болгаш ооӊ неижгүнү бүрүзүнге өөрүнчүг болгаш чоргаарынчыг-даа, ол дээш бедик харыысапганы знаап турары-даа чугаа чок. Харын моок ужурунда коммунистиг нүш-ажылдыӊ деп ат дээш, юбилейлиг чылда база 11 бригада чаршып киргени таварылга эвес.

Коллектив болгаш коломналар, бригадалар, цехтер аразында чарыштыӊ көргүзүглерин хамаарыпыр черлериниве тус-тус аскылаан. Социалистиг чарыштыӊ түӊнелин үндүргеш, көргүзүглерни ииити коллективтиӊ-даа, колоналар, бригадаларныӊ-даа дайы-биле көргүзүп турар самбыраларны кылган. Чарыштыӊ түӊнелин ай санында үндүрүп турар. Тиилекчилерни болгаш мурнакчы кижилерни аддаржыдып мактап турар хүндүлел самбыразы девискээрде болгаш клубта тургустунган. Ооӊбиле иежа АТА-да ажылдап турар транспорттуӊ хөөчүн кижилериниӊ фото-чуруктары.

Көскү агитацияныӊ янзы-бүрү үүрмек хевирлери ыында база эки ажыглаттыкпып турар. Биче хемчээлдиг щиттерде болгаш дөрбелчиннерде СЭКП-ниӊ XXIII съезиниӊ шиитпирлериндеи ушта бижилгелер, цитаталар, чечен сөстерден тургустунган кыйгырыглар, нүш-ажылдыӊ сагыжга-чурумуныӊ, камналганыӊ, кижиниӊ моральдыг төзүү-шынарыныӊ дугайында сагындырыглар бижиттингилээш, аскылаан. Оя кыйгырыглар коллективтиӊ ажыл-ишчилериниӊ бүгү кезектеринге—чолаачыларга, септенчилерге, инженер-техниктиг ажыл-амчыларга, коммунистерге, комсомолчуларга — шуптузунга хамаарыкпып, оларныӊ дорт адрестеринге биижиттингилээн. Көскү агитацияныӊ ол хевириниӊ бир эки чүүлү болза, оларныӊ чамдыктарын улустуӊ мерген угаанныг, чидиг сөстүг үлегер домактарын ажыглап тургаш кыланында. «Ажыяга угаан, чүрээӊ бер, артык минута бүрүзүн үнеле!», «Оруӊка менди-чаагай чөр!», «Соруктуг иш Төрээн чуртка үнелиг» дээш чергелиг кыйгырыглар нижилерниӊ сагыш-сеткилин хайныктырбайн барып чыдавас.

Бо организацияда хана парлалгазы, уран чечен делгелге база багай эвес. «Водитель» хана солун доктаамал үнүп, ажыл-агый болгаш кижизидилге талазы-биле партия организациязының шынчы дузалакчызы болуп турар. Ооӊ дуӊмалары — шоодуглуг хана парлалгалары—«Крокодил», «Бужарлар самбыразы» шүгүмчүлелдиӊ чидиг одун өөрүбейн турар. Клубта болгаш кыдыл булуӊда фото-монтажтар кылдыныган. Коллективтиӊ бодуӊуӊ спортчуларыныӊ витриназы, бүдүрүлге чоруудулгазындан фото-делгелге дээш өске-даа чүүлдер элбек.

Юбилейниӊ көскү агитациязын дериприн моон ыңай шөөр үе чөк. Ол амдан эгелеп пропагандага кирипир ужуруут, ынчалзажок бисте бо талазы-биле четпестер бар деп эш И. Ковалениовуӊ чугаазы шын. Чамдык стендилер чедир дериттинмээн, эргижирээн, оӊун калгылаан щиттерни чаартып салууру саадап турар. Ындыг-даа болза, АТА-ныӊ бот-тывыкгыр чурукчузу Н. Олиниииӊ идепкейлиг ажылыныӊ, бо херекке профзвилел, комсомол организацияларыныӊ, администрациияныӊ бедик идепкей сонуургалдыныӊ ачызы-биле ол четпестер дарый чайлаттынгаш, юбилейлиг чылдыӊ көскү агитациязы ниити политиктиг ажылга чогуур орнун эзлеп шыдаар дээрэи чигжиниг чок.

С. ЧИГЖИТ,
«Шынның» түскай корр.

Төптүг болурга таарымчалыг

Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуӊ Булуӊ-Терек салбырыныӊ № 1 хойжу бригадазыныӊ хойжулары Шаӊчы деп черииӊ даглар эдектеринде кыштаглап турар. Бригаданыӊ 15 коданында 6400 ажыт хой бар. Амгы үеде хойларныӊ хөй нуруузу төрөөн болгаш чаш хураганнарны бүрүн камгалап алыр дээш демисел ында калбырган.

— Бистиӊ бригадавыс ниитиин-биле түс хойга онаалтыр 98 хураган алыр хүлээлгелиг түве, ону күүседир дээш бүгү хемчеглерни алыр бис —деп, бригадир Монгуш Шаравии чугаалап турар.

Ынчаарга бригадир бодунда быжыглаан хойларга хамаарыштыр түс төрүүр хойдан-на 105 хураганны алыр дээн, түге дээрге ийистээн хойлар база бар. А дүктуг—бир хойга онаалтыр 3,5 килограммны алыр.

— Бо сорулгаларны шиитпирлээр төлөөде, кандыг хемчеглерни алыр бодап турар силер?— деп, бригадирден айтырган бис.

— Кол-ла түве—чаш-даа, улуг-даа малдарныӊ ажаалгазында—деп, ол харыылады.—Хойларныӊ одарын чөп органзастаар, ол дугайында күзүӊне кылып алган планныг улус болгай бис, бо кыжын соок улгаткаш, ол планны биичии өскертир ужурга таварышкан бис, ынчалзажок ол биске ам-даа ажылдыӊ уг-шинин айтып турар. Чижөөлээрге, соок улгадып келирге, ыжык черге одарладыш турдувус. А чаш хураганнарныӊ турар черлерн чылыг болзун дээш бүгү хемчеглерни алган бис.

Моон-биле холбаштыр Тыва АССР-ниӊ Дээди Советиниӊ депутады Ховалыг Норбуиуӊ кодазының чаш хураганнар турар черинде чыыды оттулар печка барын бригадир чижек кылдыр чугаалап турар. Ынчаарга бригадада мурнакчы хойжуларны айтырарга, айытканывыс депутаттан адыгда, Ховалыг Эниктн база чоргаарал-биле ол адаар.

Моон соӊгаар кылыр ажыыга холбаштыр айтыргылаарывыска, бригадир Ховалыг Шаравии бир солун бодал илереттн. Ол чүл дээрге, бо чазын кыштаглардан көжүп чоруурувуста, оларда кылып болгу дег септелгелерни бүрүӊ-биле кыягылаап чоруур кылдыр малчыннар чугаалашкан бис дидир. Ооӊ-биле кады ылаӊгыя чаш хураганнарны өстүрер талазы-биле бодувуӊ сеткиянн аартып чоруур чүвезин база бригадир чугаалап олурду.

— Ол дээрге хураганнарны сакманныг аргабиле ажаарыига таарымчалыг байдалдыӊ бисте чогу-дур ийин—деп ол чугаалаар.

Маӊаа тодарадып келириивиске, сөөлгү үеде Канмыыдыг деп черде баааа түдүп эгелээн болду. Ону тудуптарга, аӊаа хары утда 1000 баш хураганны сакман аргазы-биле ажаап болур. Ынчангаш, коданнар эзлчег-биле, төрүүр хойларын кыжын аӊаа сүрүп чедиргилей бээр, хураганнар доруккуже чедир аӊаа өскен соонда, оларны коданнарже дедир алгаш баар.

Амгы үеде хойжу бригаданыӊ товү чок, аиаала коданнар аайы-биле кыштагларда тургулаар, бригадир боду безин бир кыштагда олурар, ынчангаш малчынарны кезиниринге бергелерни таварыштырып турар. Ам тудуп турар баааа хойжу бригаданыӊ товү болур дээрэн бригадир өөрүшкү-биле чугаалап олурар.

— Бистиӊ хойжу бүрүзү Улуг Октябрьныӊ 50 чыл ооӊга холбаштыр бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган, ону алдарныы-биле күүседири ол улуг байырлалга бистиӊ төлептиг белээвис ол болур—деп, түӊнелиниде бригадир чугаалады.

Хойжу бригаданыӊ бригадири Монгуш Калзановнч Шаравии болгаш ооӊ кады чурттаи чоруур эжи сакманныг Ховалыг Делгерооловна Дүнгар оларны боттарыныӊ хойларын ажаап турда А. Пономарев бо чурукту тырттырган.

С. САЛГАК.

Ажыл-херээ-биле бадыткаан

Совет эрге-чагырганыӊ 50 чыл ооӊга күш-ажылчы белектиг ужураашыр дээш кедүрген социалистиг чарыш Кызылдыӊ үлетпүр бүдүрүлгелериниве, транспорт болгаш түдуг организациязарында бо хүнгерде улам калбарган. Күш-ажыыл фронтузунга көскү чедишкин хүн бүрү чедип алдыкып, нурнакчыларныӊ саны улам көвүдеп орар. Ол бүгү болза Төрээн чуртка берген сөзүн чызылчылар боттарыныӊ көскү ажыл-херээ-биле бадыткап турарын көргүзүп турар.

Бо чылдыӊ бирги кварталыныӊ планын хүүсаа бетинде күүседир ээзээ чарыштыӊ мурнуку одурүүн алгы заводунуӊ коллективи эзелп турар. Көфталда ниити продукция будүрерикиӊ планын олар март 20-де-ле күүседипкеннер. Ынчаарга плаидан ажыр будүрген хөө идик ам безин 1.5 муӊ четкен. Ооӊ-биле чергелештир кидис идик кылырынӊ кварталдыӊ планы база-ла чоокку үеде күүсеттинери чугаажок.

Бодуӊуӊ херээн эки биляр хөйхөй мурнакчы кижилер алгы заводунда ажылдап турар. Олар механизмни болгаш деригелерни ыын ажыглап келгеннер. Ооӊ түӊнелинде көргүзүг-даа эки, күш-ажылдыӊ будүрүкчүлүү-даа бедик болганы ол. Будүрүлгениӊ чугула айтырыгларын болгаш үндүрүп турар продукциияныӊ шыларыныӊ дүгайында коллективтиӊ ниита база партия хуралдарында чугаалажып турар.

Организастап чорудуп турар бүгү хемчеглерге будүрүлгениӊ хоочун кижилери мастер-контролёр К. Хүрекпен, кидис идик цегииӊ мастери О. Сундуй, бригадир В. Ивактеев база өскелер-даа идепкейлиг кирэкал турарлар. Алгы заводу ам экономиизи чаа арга-биле ажылдап турар фабрикаларныӊ ажылы-биле танызып, семинарларга олурушкаш келген. Ол будүрүлге ам улуг Октябрьныӊ 50 чылынга үткүштүр алган хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседири чигжиниг чок.

Н. ВАНЬКОВ.

Мурнуку одуругда

Кызылдыӊ бир дугаар чүзк автоажыл-агыйында чолаачыларныӊ 24 бригадазы ажылдап турар. Оларныӊ оң ийизи коммунистиг күш-ажылдыӊ бригадалары деп атты алган.

Коллектив февраль айда чүзк сөөртүрүнүӊ онаалгазын ажыр күүсеткен. Улуг Октябрьныӊ бежен чыл ооӊга алдар болдургап социалистиг чарыштыӊ бирги черии эзтер Кравцов, Шустов, Мякишев оларга удурткан, бензин сөөртүп турар чолаачылар бригадалары ээлээнгер.

Менди камгалаттынган

Тес-Хемниӊ «Чодураа» колхозунуӊ Хараал-Тей сүт-бараан фермазыныӊ коллективи юбилейлиг чылдыӊ бирги кварталында сүт будүрүп, садар онаалгазын ажыр күүсеткен.

Фермада инектер массалыг оолдап турар. Ам төрээн дөртен ажыг инектериӊ бызаалары менди камгалатынган.

„Шынның“ чагааларының изи-биле

«Адыышта өпейлеткен»

Сүт-Хөл эмнелгезинде бичии уруглар болгаш ниити аарыглар эмнээр салбырныӊ дежурный сестразы Раиса Горбатеннонуӊ ажылында четпестерни, ооӊ ажыы-чаӊында төвеп чок, келген нижилерге маржы-халалыг байдалды кедээ бижикчи тодаргай фактыларга көргүскен. Ол дугайын хемчег албайн, ону Сүт-Хөл эмнелгезиниӊ удуртукчулары «адыжында өпейлеп» турарын автер редакцияга хомудап бижээн.

Ун материалды хынап хемчег алырынга Чөөн-Хемчик райсовет күүсконмунче редакция шилчитнем турган. Райкүүсномунуӊ даргазы эш Б. Чюдюктуӊ редакцияга дыӊнатканы болза:

— Раиса Горбатеннонуӊ четпестериниӊ дугайында бижикчиниӊ илереткен фактыларын хынаида бүрүн бадыткаан. Ол айтырыгны администрацияныӊ, коллективте профкомуӊ хуралдарынга чугаалашкан. Бо талазы-биле Раиса Горбатеннону шыӊгыы доӊгутпушаан, ону куду ажыяче шилчитнген.

«Кажан • күүседир силер»

«Шынның» мурнуку бир номериигe мындыг эгелиг материал парлаттынган. Кызылдыӊ Кунгуртугда харыызаа салбырыныӊ начальныги Галина Пахорукова албан-ажылын, 1966 чылдыӊ августан эгелээш, бодуиуӊ чурттаар бажыӊында таарымчалыг эвес байдалда кылып турарын кедээ бижикчи илереткен. Бо дугайын тодаргайлап, илерээн четпестерни чайладыр хемчегни алыры-биле авторнуӊ чагаазын Кызыл хөорай Советиниӊ күүсеикчи комитединче редакция шилчиткен турган.

Ажылчы чоннар депутаттарыныӊ хөорай Советиниӊ күүсномунуӊ секретары эш А. Көшкендейниӊ редакцияга харыылаанын ёзуугаар алырга, бижикчиниӊ илереткен четпестерин хынапда бүрүн бадыткаан. «Тере-Хөл» колхозтуӊ удуртукчулары ында харыызаа конторазын септедирии хүлээнгеш, ону барык чартык чыл соӊгаарладып келген. Ам септелге кылдыныган, бо чылдыӊ февральдан эгелеп контора ажылдаарынга таарымчалыг апарган.

УЛУГ НОМНАЛДАР

СЭКП ТК-ныӊ чанында марксизм-ленининзм институду... Бо эртем албан черииӊ коллективи хүүгээ болгаш үндүлүг сорулгаларны шиитпирлеп турар. Институт эртеииг коммунизмниӊ үндезилекчилериниӊ ажылдарын, СЭКП-ниӊ хөй томунут төөгүзүн чыып, үндүрүнге белеткеп, революстуг теориянын чугула айтырыгларын шинчилеп турар. Чыриткылыг амыдыралче оруктуг, социализминиӊ болган коммунизмниӊ тиилелгезинче оруктуг бүгү чурттарныӊ ажылчы чоннарынга чырыдып бээр номнарны институт үндүрүп турар.

Ам Совет күрүнеиин чартык түс чылдыг юбилейиниӊ бүдүүзүнде институттуӊ ажылдакчыларыныӊ кызыр ажыл-херектери эдилежок.

МАРКСИЗМ ҮНДЕЗИЛЕКЧИЛЕРИНИИ ЧОГААЛДАРЫ

— Эң чугула кандыг чогаалдар Улуг Октябрьныӊ 50 чыл ооӊга үнериа? СЭКП ТК-ныӊ чанында Марксизм-ленининзм институдунуӊ эртем ажылакчызы М. В. Искровтуӊ бо айтырыга харыылааны болза:

— Ам безин кылдыиган түүлерни хамыктын мурнуида айтып каар керек. К. Марксты болган Ф. Энгельстиӊ философия, политиктиг экономия болган эртеминг коммунизм айтырыгларыныӊ талазы-биле эң чугула ажылдарын кииргеи шилиидек чогаалдарыныӊ үш томнарын парлап үндүрерии чоокта чаа дооскан.

«К. Маркс, Ф. Энгельс болгаш революстуг Россия» деп документилериниӊ чыындызын парлап үндүрээн-биле белеткээри доозуп хунар. Пролетариаттыӊ улуг башкыларыныӊ болгаи баштынчыларыныӊ орус революстуг шимчээшкинге бүгү талалыг сонуургалын илергейлээп чогаалдарындан алган түүлдерни, орус революсчулар болгаи демократтыг ажылдакчылар-биле Марксты болгаи Энгельстии чагаа, бижиктерни ол номда киирген.

«К. Маркстыӊ болгаи Ф. Энгельстиӊ литература номналы» деп монографиияны парлаарына белеткеп турар. Ниити эртемнин башкылары, партия оорединге системазының пропагандистери болгаи ыыиадыкчылары ол монографияны сонуургал-биле номчуп, танызары чигжиниг чок. Марксиииӊ үндезилекчилериниӊ литература номналыныӊ салым-чолун, оларныӊ чогаалдарын 50 чылдар хүргүзүнда Совет Эвилелиигe парлап, өөренип, пропагандалап база таралып келгенин ол монографияда төөгүп турар.

В. И. ЛЕНИНГЕ ТУРАСКААТКАН

В. И. Ленининиӊ чогаалдарыныӊ бүрүн чыылазынга үндезилээш белеткээн оон үш томнуг шилиидек чогаалдары чоокта чаа парлатгынып үнген.

Совет эрге-чагырганын бежен чыл ооӊга В. И. Ленининиӊ «Октябрьныӊ социалистиг Улуг революциязы» деп чогаалдарыныӊ чыындызы парлаттынып үнген. Владимир Ильичиниӊ Октябрьныӊ социалистиг Улуг революциязыныӊ характерии, шимчедикчи күштерии болгаи бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын чыриткан чогаалдары ол номда кирген. Бо номну номчукчуларныӊ ам калбак болуктеринге таарыштыр үндүрген болгаи Монреалга ажыттынар бүгү-делегей делегелгезинге делгээр деп турар.

Делегейиин бүгү черлеринде кижилер В. И. Ленинге айтырыг, дилегии кылыр турган. Ол чагаалларга хереченлеп турар. Ол чагаалларны тускай ном кылдыр эң-не баштай парлап үндүрген. Ол номда эң сонуургалдыг ийи түс документилер — чагаалар, телеграммалар, записказар кирген.

В. И. Ленининиӊ допчу биографиязын катап үндүрери-биле белеткеп турар. Оон тиражы 1.200.000 экземпляр болур. Оон ангыда ол номиуӊ белек болгаи уран чүүл үндүрүүшкүнүн база үндүрер.

«В. И. Ленин. Биографтыг хроника (1917 чылдын октябрь 26—1918 чылдың июль)» деп ном парлалгадан удавас үнер. Совет эрге-чагырганын баштайгы айларында Ленининиӊ амыдыралыныӊ болгаи ажыл-чорудулгазыныӊ дугайында хүн бүрүде болгудаан фактыларны ол номда дес дараалаштыр киирген. В. И. Ленининиӊ Чогаалдарыныӊ бүрүн чыылдазынын чогуур томнарында киирген хүннер-биле деннээрге, биографтыг хроникада үшеерт катап хөй фактыларны киирген. Коммунистиг партиянын удуртукчузу болгаш Совет чазактын баштыиы В. И. Ленининиӊ Улуг Октябрьныӊ тиилелгезининиӊ соолундеги баштайгы үеде ажылчорудулгазының долу шинчизин иомчукчулар ол номдан билип алырлар.

«Ленин 1917 чылда» деп В. И. Ленин дугайында сактышкынналарныӊ чыылдазын парлап үндүрери-биле база белеткеп турар.

СЭКП-НИӉ МАЙДЫРЛЫГ ТӨӨГҮЗҮНҮӉ АРЫННАРЫ

Совет эрге-чагырганыӊ 50 чыл ооӊга Марксизм-ленининзм институдунуӊ кол үндүрер номнарыныӊ бирээзи болза, СЭКП-ниӊ хөй томнуг төөгүзүнүӊ үшкү томунуӊ Октябрьныӊ социалистиг Улуг революциязынга турасказал болдурган ийи номнары болуп турар.

Петроград шериг-революстуг комитединиӊ сөөлгү үе-чадада ажыл-чорудулгазыныӊ дугайын чугаалап турар ооӊ документилериниӊ сөөлгү үшкү томун номчукчулар юбилейлиг чылда алырлар.

«Чер-черниӊ партия организациялары-биле РКП(б) ТК-ныӊ секретариадының чагаалары (1918 чылдың март—июль)» деп ийиги чыындыны үндүрерииге белеткел ажылы дооступ турар. Бо болза, 1957 чылда парлаттынып үнген «Чер-черниӊ партия организациялары-биле РСДАП(б) ТК-ныӊ секретариадының чагаалары (1917 чылдың март—1918 чылдың февраль)» деп чыындыныӊ уланчызы болуп турар. Бо чылды ном үш болуктен тургустунган: Бирги болүүнде РКП(б) ТК-ныӊ чагааларын, ийиги болүүнде чер-черниӊ партия организацияларыныӊ, ажылчыннарныӊ болгаи тараачыннарныӊ партияныӊ ТК-га чоруткан чагааларын, үшкү болүүнде шериг кезектериниӊ партия организацияларыныӊ болгаи солдаттарныӊ ТК-га чоруткан чагааларын киирген.

РОССИЯНЫӉ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ-БИЛЕ ХОЛХОЛУНДАН ТУТТУНЧУП АЛГАШ

Россияныӊ хөй миллион ажылчыннары болгаи тараачыннары-биле кады еске күрүнелериниӊ ажылчы чоннары революцияга болгаи ооӊ чаалап алышкынналарын кампгаларынга эрес-маалырлыбиле киржип турган. Даштыкы чурттарныӊ ол ажылчы чоннары янзы-бүрү чылдагааннар-биле бистиӊ чуртувустуӊ девискээрииге чурттап турганнар. Олар бүгү делегейге чаартылгаларныӊ үлегер-чижээн көргүскен орус революциязынга чүрээнин хамызындан ээн-сеткил каттыштырылгазын дораан илергейлээннер. Бүгү чурттарныӊ пролетариадының хосталырының хагадылалы ол революция болган.

Улуг Октябрьныӊ даштыкы киржикчилериниӊ болгаи хереченлериниӊ сактышкынналарының парлалгага белеткээн чыындызын «Октябрь революциязының дугайы» деп адаан. Дыка хөйүн бир-ле дугаарында парлап турар бо материалдар Россияныӊ болгаи даштыкы чурттарныӊ ажылчы чоннары революция дээш тулчуушкуннарже кайы хире чаагай сеткил-биле чөрүп турганын, революциияның кайгамчык арыннарын хандыр билип алыр арганы номчукчуларга берип турар.

Бо ном бодуиуӊ утка-шынар талазы-биле алырга, Октябрь революциязынга болгаи ССРЭ-ге хамаагы дайынга венгр интернационалчыларынын киржилгезининиӊ дугайында (1917—1922 чылдарда) документилериниӊ чыындызы-биле шуут холбаалыг. Бо номну Венгр Улус Республикаларының организациязы-биле кады Совет төөгүчүлер белеткээн.

ДЕЛГЕЛГЕЛЕР, КОНФЕРЕНЦИЯЛАР

Марксизм-ленининзминиӊ институду чугле юбилейлиг номнарны үндүрери-биле ажылдап турар эвес. «Октябрьныӊ социалистиг Улуг революциязы болгаи делегейиин ажылчын шимчээшкинии» деп улуг документалдыг делгелгени К. Марксты болгаи Ф. Энгельстиӊ музейиинге ажыдары-биле белеткеп турар. Партия, эртем-шинчилел албан черлериниӊ болгаи чурттуӊ дээди ооредилге черлериниӊ ииити эртеммер кафедраларының бүгүзивилел конференциязы удавас болур. Конференциияныӊ темазы: «Улуг Октябрь—социалистиг революциия дугайында ленинчи теориянын тиилелгези».

Институттуӊ эртем ажылдакчылары Совет күрүнеиин 50 чыл ооюиуӊ дугайында материалдарны парлалгага үргүлчү чыридып келген болгаш чырыдар-даа база чурттуӊ янзы-бүрү хоорайларында организастаан эртем конференцияларынга болгаи сессияларынга Октябрь революциязының дугайында илеткелдерии-кылыр апарар деп. М. В. Искров түнелиниле чугаалаан.

(СЭТА-НЫӉ КОРРЕСПОНДЕНТИЗИИ).

„Тес-Хем“ совхозта

ТАРААЖЫЛАРДА

Тараажылар болгаш механизаторлар беш чылдың баштайгы чылында үре-түмнелдиг ажылдааннар. Часкы тарылганы ей-шаанда чорутмаш, дүшүттү чидириг чокка ажаал алганы чер ажылын орулгалыг болдурган. Мурнунда чылдарда чер ажылы каражалыг турганын тараажылар болгаш механизаторлар шиитпирлии-биле ескертиеннер. Тараанын саарганындан 34,4 муң рубльдиң база картофельден барык 2 муң рубльдиң орулгазы алдынган.

Байырлалдыг чылдың часкы тарылгазын организастыг эрттиреринге кодээниң ажыл-ишчилери белеткенип турарлар. Кызыл-тастың, чиңге-тараанын, кукурузаның үрезини шагда белен.

Часкы тарылгага иккер техниканы белеткээрин апрель бирээде доозар дээш механизаторлар ажылдап турарлар. Ам херек кырында 33 тракторларны, 29 андазыннарны, 220 илиирлерни септээн. Шалык Догду-оолдуң удуртуп турары комсомолчу-аныяктарның септелге бригадазы ажылының темпизин күштелдирген. Оон ыңай механизаторлар Серендоо Дамбыл-оол, Оюн Сүге-Маадыр олар техника септелгезинде эки ажылдап турар.

Механик С. Т. Чооду септекчилерниң ажылын башкарар талазы-биле улуг чүткүлдүүн көргүзүп, ажылдың хуваалдазын шын тургускан.

ХОЙЖУЛАРДА

Хойжулар эрткен ажыл-агый чылында хой эъди бүдүрер талазы-биле багай эвес ажылдааннар. Хой эъдин сатианындан 223 муң рубльдиң арыг орулгазы киргеи. Мурнакчы хойжулар А. Карма, А. Монгалбии, М. Коштай-оол, Н. Седен болгаш өскелериң-даа үлегерлиг ажылы улуг идигни берген.

Хойжулар хураган алырын баштайгы, дүн кыргылдазын ийиги «дүжүт» деп санаарлар. Ам баштайгы «дүжүт» алыышкыны чорун турар. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Александр Карма төрээн 350 хөюндан 358 хураганны аяган, а оон кожазы Александр Монгалбии 435 төрээн хөюнүң хураганын бүрүн доруктуруп турар.

Совхозтуң хойжулары байырлалдыг чылда улам чедимишкинниг бөлүр дээш кызыыган ажылдап турар.

С. ТАМБА.

ИНТЕРВЬЮ

ЧЕМНЕНИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ УЛАМ КАЛБАРАР

«Ниитиниң чемненилге черлерин улам ыңай хөгжүдер болгаш экижидер талазы-биле хемчеглер дутайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалыш республиканың садыг организацияларының болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчылары канчаар көрүп турарын Тыва АССР-ниң садыг министриниң оралакчызы Екатерина Егоровна Науменко биле бистиң корреспондентивис интервью кылгаш, дараазында айтырыгларны салган.

1966 чылда болгаш беш чылдың ийиги чылының баштайгы айларында садыг организацияларының база ниитиниң чемненилге черлери планын канчаар күүсеткилээнил?

Эрткен чылын республикага бараан саарылгазы 10,3 хуу азы 665 муң рубль түңге көвүдээн. Ниитиниң чемненилге черлериниң боттарының бүдүрүп үндүрүп турар продукциязы 152 муң рубльге ийикпо азы 3,6 хуута өскен. А 1965 чылга деңнээргe, 1966 чылда столоваялар 1 миллион 747 муң блюданы бүдүрүп кылган. Ол дээрге 10,7 хуута немешкеи болур. Ынчалза-даа столоваялардан бажыңнарже чемни үндүрүп садары авээжээн. Ийи дыштанар хүнүүт беш ажыл хүнүүт неделяже бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларының ажылчыннарын база албан-хаакчыларын шилчидер дутайында докгаалга хамаарыштыр бо талазы-биле чамдык ажылдар чоруттуруп эгелээн. Кызылда ниитиниң чемненилге черлери бо чылдың январь, февральдың планнарын ажыр күүсеткилээн.

Докгаалда айтыкаанын ёзугаар ниитиниң чемненилге черлериниң ажылын экижидер болгаш ону хөгжүдериниң талазы-биле канчаар бодап турар силер?

Чүрттакчы хоюнуң транспорт талазы-биле кол харылзаазының төвү болур Кызылдың пассажирлер АТА-ының чанында эрик кыдында 50 кижи чемненир столоваяны ийи ийикпе үшкү кварталда ажыглалга киирер болгаш Ак-Довуракка 100 кижи чемненир чаа столоваяның тудуун эгелээр. А Кызылда № 2 столоваяның турган черин чүгле манчы столоваязы кылдыр тургузар. Үк столоваяның бажыңын хоорайның харылзаа конторазы хостап бээри билек оон деривлегеин кылып эгелээш, дораан-на ажыглалга киирер.

Кызыл хоорайның төвүнге 75—75 кижи чемненир «Чудесница» деп, шупту боду шилден кылган кафени чайны ажыглалга киирип тургузар. № 1 чүүк АТА-ының удуртукчулары, партия организациязы болгаш профсоюзтел комитединиң ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының ажылдаарыпка таарымчалыг байдалды тургузуп, бо чылдың эгезинде 20—25 кижи чемненир столоваяны ажыткан. Оон уламындан ол коллективтиң кежигүннери дүшше болгаш кежээ изиг аъш-чем аймаа-биле бүрүн хандыртмыш турар апарган. Бо ышкаш улуг бүдүрүлгелерге, тудуглarга база ажыл-агый черлеринге моон соңгаар ниитиниң чемненилгезин организастаарын бодап турар бис. Бир эвес ол черлериниң удуртукчуларын столовая кылыр тускай өрээлдерин, залдарны бээр болза, аңаа ниитиниң чемненилге черлерин тургузуп болурунуң аргалары бистe бар. Ам улуг бүдүрүлге черлеринде болгаш школдарда, оргумак, дээди өөредилге черлеринде чүгле буфеттер бар болуп турар.

Ылаңгыя Кызылдың № 11, 14 школдарында 100—100 ажыг кижи чемненир столоваялар ажылдап турар. Ол чорук школачыларга эртенги болгаш дүштеки чемнерни эки шынарлыг белеткеп кылыр арганы берип турар. Моны өске-даа школдарга боттандырып чорударын оралдажып турар.

Ниитиниң чемненилге черлериниң ассортиментилерин экижидер талазы-биле кандыг бодалдар барыл?

Бистиң ниитиниң чемненилге черлериниде аъш-чемниң продуктулары четчиги-биле бар. Чүгле ону янзы-бүрү амданныг блюдалардан белеткеп кылыры столовая ажылдакчыларының хүлээлгези деп көрүп турарыл-биле кады моны моон соңгаар эки шынарлыг белеткээрипче кол кичээнгейни утландырып турар. Столоваяларга янзы-бүрү чартык фабрикаттарны, кулинария болгаш кондитер кылыгларын бүдүрерни болгаш калбаза-биле садыглаарын организастаарын бодап турар бис. Бир эвес ол черлерниң удуртукчуларын столовая кылыр тускай өрээлдерни, залдарны бээр болза, аңаа ниитиниң чемненилге черлерин тургузуп болурунуң аргалары бистe бар. Ам улуг бүдүрүлге черлеринде болгаш школдарда, оргумак, дээди өөредилге черлеринде чүгле буфеттер бар болуп турар.

Ылаңгыя Кызылдың № 11, 14 школдарында 100—100 ажыг кижи чемненир столоваялар ажылдап турар. Ол чорук школачыларга эртенги болгаш дүштеки чемнерни эки шынарлыг белеткеп кылыр арганы берип турар. Моны өске-даа школдарга боттандырып чорударын оралдажып турар.

Ниитиниң чемненилге черлериниң ассортиментилерин экижидер талазы-биле кандыг бодалдар барыл?

Бистиң ниитиниң чемненилге черлериниде аъш-чемниң продуктулары четчиги-биле бар. Чүгле ону янзы-бүрү амданныг блюдалардан белеткеп кылыры столовая ажылдакчыларының хүлээлгези деп көрүп турарыл-биле кады моны моон соңгаар эки шынарлыг белеткээрипче кол кичээнгейни утландырып турар. Столоваяларга янзы-бүрү чартык фабрикаттарны, кулинария болгаш кондитер кылыгларын бүдүрерни болгаш калбаза-биле садыглаарын организастаарын бодап турар бис. Бир эвес ол черлери

ШЫН

1967 ч. март 29

Дөртку арын

АРХИВ ДОКУМЕНТИЛЕРИ

Архив документилери кижи төрелтетенниң билиглериниң болгаш дуржулгаларының мөөнеттиниттең артпазын болтур.

Ындыг-даа болза чамдык кижилер архив дээрге хераа чок апарган түүдерин кадагалавр чер шыкаш кылдыр билип турар. Оң мырыңай шын эвес бодал. Ынчаарга кижилер эрткен үеде болган кандыг-бир чүгүла түүлдүң чижээ, кандыг албан азы бүдүрүлге черинге, кажан, кандыг ажыл кылып турганын шын, аыдар дээрде архивке илыгаттынып чыдар материалдарны барымдаа кылып турорлар.

Делегейде бирги социалистиг күрүнеин тургускан совет улуска политика, эртем, культура, төөгү болган ажыл-херек талазы-биле улуг ужур-дузалыг, эрткен үениң культурлуг тураскаалы болур архив материалдарын камгалап кадагалаарынче Совет эрге-чагырга, бодунуң тургустунуп келгенинең баштайгы хүннеринден эгелээш, улуг кичээнгей салып келген. Кижи төрелтетенниң мөөнеттен элгэн билиглерин ажытлавайн, даа амыдыралды тургузуп болбас деп, В. И. Ленин чугаалаан.

Коммунистиг партия, Совет чазак революция мурнундагы үениң документалдыг материалдарын камгалаарының дугайында сагыш салбышаан, совет үениң документизин чыып, оларны эки кадагалап, ажыглаар талазы-биле ажылды эжижидерин улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар.

Совет күрүнеиниң документалдыг материалдарының дугайында сагыш салышкыны Совет чазактың архив тургузуушкунуун дугайында бирги хоойлуудунда тодаргай илереттингеи. «РСФСР-ге архив херээн эде организастаар болгаш төпчүдер дугайында» Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң декредин 1918 чылдың июнь 1-де В. И. Ленининиң адын салганы-биле үндүрген. Ол төөгүлүг хүнүң 50 чыл оюн совет архивчилер бүгү чурт-биле кады 1968 чылда демдеглеп эртпирдер. Ол декретте чугаалаары болза: «Кандыг-даа бижик-херектиң, бижиглежилишкиниериниң азы янзы-бүрү сазыныпарны чазак албан черлери Архив херээниң кол эргелелиниң бижимел чөпшээреди чокка узуткаар эрге чок. Ону үрээнерни суд харыы-салгазынга киирер».

Эрткен үениң үнелиг документтерин шуут узуткап чок кылыр чорук бистиң республикада чок. Ынчалза-даа архив документилери үрелип, чок болуруга чедип турар фактылар бар. Чамдык албан организация, үлетпүр бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары боттарының албан черлериниң эрхивтерин подвалдарже, ажык складтарже, сарайларже, бажың сервизиниң хостарынче кижи октагылап каапп, өлүшкка таварыштырып, довурандоозунга бастырып турар. Чижээ, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарның архив материалдарын кадагалап турар чер—Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң чанында районнар аразының архиви мурнунда ол райкүүскомунуң даргазы турган эш Дилгижектиң айтышкыны-биле архив документилерин соок складче октапкан турарын түү деп санаарыл? Ында күрүнеиниң өнчүзү, үнелиг муңмун документилер үрелип чыдар.

Кызылдың школа-интернадының (директору эш Грудинина) кол бухгалтери эш Тупицын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында архив килдизиниң артелекчизи-биле чугаалажып орган, мынча дээн:

— Саргарып калган, эзе-херек чок саазыннар дугайында түге хей-ле ынай-бээр түгүрүп турар сен? Олар чем дилевейн турардар, тыткайлар-даа...

Күрүнеиниң өнчүзү болур архивти үстүнде айтылган эштер ышкаш көөр удуртукчулар бистиң республикада эвээш эвес.

С. В. Черноусов республиканың архив килдизинге бо-ла чедип келген, күрбаңкының Тыва конторазының бижик-херээн канчаар эмгелеп-сескелеп кылза энил деп сүмелешкен чоруур. Ынчангаш ол албан черинде архивти үлегерлиг кылдыр тургускан. Кызылдың педагогика институдунда эш М. Б. Лузина ол черниң архивин база эки тургускан. Районнарда күрүне архивтериниң эргелекчилериниң иштинде Бии-Хем, Каа-Хем районнарда архив килдистериниң эргелекчилери эштер М. Дьякова, А. Поминова олар эки ажылдап турарлар. Олар районда албан организация черинің архивтерин үйтка алгаш, документалдыг материалдарны эмгелеп турарлар.

Чамдык будүрүлге, албан черлериниң удуртукчулары боттарының архив материалдарын эмгеп-сескелеп алырывыс ол дээш, архив документизин кадагалап болбас черлерге оваалап каапп, оон-биле соксап каап турар. Чижээ, «Тыва тудуг» трезвиниң Дуаалаар будүрүлгелер комбинады (дир. ктору эш М. Емельянцев) ынчангаш. Ында архив дугайында харыысалгалыг кижи чок. Ол ышкаш байдал Кызылдың даараныпта комбинадында (директору эш С. Ведерникова), республика эмнелгезинде (эргелекчизи эш Н. Сизых), садыг-кооператив училищезинде (директору эш В. Сагаачы) бар боол турар. Бо албан черлериниң удуртукчулары ажылчын, албан-хаакчыларын болгаш өөреникчилериниң күш-ажыл стажының, өөредилгезиниң дугайында дилегсеринге архив шынжылгаларын бээрииден ойталаш, оларны ындыг документилер кирбээн дээш, күүгне архивинге чорудуп турарлар.

Албан организация черлериниң архивин харыылап турар чамдык кижилер боттарының архивтерин ажык чок, анаа-да узуткан каапты болур аар-саар материалдар-биле бөктадырып алган турарлар. Ындыг чорукту республиканың харыысаа эргелелиңде (начальниги эш К. Лавринович), Бай-Хаактың районнар аразында архиви (эргелекчизи эш Маадыр-оол) болгаш өскелердаа болдуруп турар. Кадык камгалал министерствоунуң, Коммунал ажыл-агый министерствоунуң, «Тыва тудуг» трезвиниң архивтери таарымча чок черлерде кадагалаттынып чыдар болгаш ол албан черлери ажылчы чоннарга архивтен шыналыга бээр ажылды багай организастап турар.

Республиканың албан организация, будүрүлге черлериңде, колхозтарында, совхозтарында документалдыг материалдарны эмгелеп чурумчудар талазы-биле ажылды дүргедедир соруулга-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профэвилелдериниң область чөвүлелиниң президиумуу бо чылдың февраль 6-да «Республиканың күрүне болгаш албан черлериниң архивтериниң ажылын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» каттышкан доктаалды хүлээп эп, бо чылдың май 1-ден август 30-га чедир архивтериниң хей-ниити көрүлдезин чорудар талазы-биле төп комиссияны тургускан. Бо көрүлдени чедиишкиниг чорудары хамыктың мурнунда аңаа чер-черниң партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш өске-дээ хей-ниити организацияларының калбак киржилгезинден хамаарыжыр.

Архивтериниң хей-ниити көрүлдезин чорудары— нарын болгаш харымсалгалыг ажыл. Моңу чедиишкиниг чорудары дээш улуг-даа, биче-дээ организацияларның удуртукчулары, оларда хей-ниити организацияларының боттарынга көрүлде комиссияларын тургузуп, документалдыг материалдарны эмгелеп чурумчудар, даңзылап, даараар ажылдарга ажылчын, албан-хаакчыларның аразындан активчилерин калбаа-биле киргиштирер ужурлуг.

Эрткен үениң төөгүзүн хереченлеп турар болгаш амгы үениң ажыл-херээн демдеглеп турар кол шыгжавыр болур архив документилерин камнаг кадагалаары — бистиң боттарывыска болгаш келир үеде бистиң салгакчыларывыска улуг ужур-дузалыг херек.

О. ШИРАП,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында архив килдизиниң артелекчиги.

ДОШТА ЧАРЫШ.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозтюду.

ЫРБАН

Дөрт чыл бурунгаар Ырбанны көргөн кижи ам баар болза, ол мырыңай таныттынмас кылдыр өскерилгенин эскерип каар. Ында ам сес чыл школазы, эмнелге, клуб, библиотека, аалчылар бажыңы, үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының үш магазини, харыяаза салбыры, столовая, гараж, электростанция, септелге мастерскаязы болгаш черле чүүү чөн дээр. А чурттаалга башкынарының саны мээң баштайгы чаразынымдан бээр он ажыг катап көвүдээн.

Ырбанда ам ортумак болгаш дээди эртемниг эмчилер, башкылар, инженерлер, техниктер шупту маттыштыр бежен ажып турар. Чөөнкө чедир-ле эзэмиргей чыткан тайга ортузунда совет интеллигентилериң улуг болүүү турлагынып чурттай берген. Оларның аразында «чалгаа тудуп чиген ээн», «хайыраан бүлүңү» дээн ышкаш анчыг сестер чугаалап, химиренип турар чаңгыс-даа кижи чок.

Библиотеканың номчукчуларын СЭКП-ниң Программазындан эгелээш, «Шерлок Холмстуң демдеглелдеринге» чедир сонуургаан номнарының барык шупту үзүн ээн тып ап турарлар. Клубта баян, радиола болгаш өске-даа хөгжүүн херекселдери бар. Аңаа кежээ баарга вальстар, фокстроттардан эгелээш, бо үениң чаа танцыларын танцывап турар. Мен эмнелге башкыңга база чердум. Ында анаа-ла бумба салырындан эгелээш, нарын кезиишкиниерни-даа кылып турар болду.

Ырбан — ам республикада ыяш белетиелиниң төвү апарган. Оон километр чазагыыг өруктар тайгаже кыяйтып үнген. Оолап күүгүүр «Зиядер» үзүк-сөөсаал чок каржып-солчуп, маңнажып турар. А чогум тайгада амыл-иш диңмиттиг хайныкан. Моторлуг хирээлериниң хырылаажы, ушкан ыяштарның чизиээри, трактерларның каргыразы—Ырбан тайгазының хөгжүүмү ол.

Суурнуң ишкээр талазындан Улуг-Хемниң бир адыры—Бии-Хемниң үстүү агымнары. Оон эримнеде дагландыр өөаалап каан чудүк «тейлер» хүн бүрүде уламна бедип бар чыдар. Ында амыглыш база амыр-дыш чок үргүлчүүлеп турар.

Ырбанның хөөчүн чурттакчызы Бараан ирей-биле бичии нада көөреширинге мындыг түүлдерни чугаалады: «Шаанда шаңга баштай тайгага ыяштыг ушургаш, будуун ашташ, сүге-биле чөвүрээзин кыяйтыр марттаар, оок сөөлүнде шанак-биле хем кыдыынче сөөртүп бадырар турган чүве. Ынчаар амылдаарга шүүдү дыка улуг болгаш чылыш чогу мырыңай деңнии, чаңгыс үгда бадыкар салды безин пат бөөрда четчелеп зар турдувус. А ынчан эң-не дидим болгаш дуржулгалыг лоцман беш нөшүгдан эртир сал бадырып шыдавас турган. Ол дээрге эки-не дизе чүс кубометр хире ыяштыр ийик. Ам бистиң ыында хүннүү-не муң кубометр ажыг ыяштыг белеткеп турар-ла болгай.

Ында ам ыяшты ушурары, ам черже үндүр сөөртүүр, хем кыдыынче бадырары, аңаа өөаалай чыдыры—бүрүн механизастаттынган.

Моторлуг хирээ тутказ кижи ыяш дээүнге ылаштап келген сөөнда үш минута безин четпес, чирс-ке дээр, дыт черде кээп дүшкен чыдар. Дараазында ыяш база-ла ыңдыг. Оон аңаа трактор чедип келгеш, чиңге сывырындаатардан өрүп каан демир аргамчыбиле ушкан ыяштарның баштындан сыдыынаазы төрепчилептер. Кашпа минута болганда демги ыяштар машина өруунүң кыдыында, чүдүрер черде чыдарлар. Олар аңаа бээ үр болбас. Моторлуг хирээ каш хырыяаан сөөнда чаа сөөртүп

Ырбанның хөөчүн чурттакчызы Бараан ирей-биле бичии нада көөреширинге мындыг түүлдерни чугаалады: «Шаанда шаңга баштай тайгага ыяштыг ушургаш, будуун ашташ, сүге-биле чөвүрээзин кыяйтыр марттаар, оок сөөлүнде шанак-биле хем кыдыынче сөөртүп бадырар турган чүве. Ынчаар амылдаарга шүүдү дыка улуг болгаш чылыш чогу мырыңай деңнии, чаңгыс үгда бадыкар салды безин пат бөөрда четчелеп зар турдувус. А ынчан эң-не дидим болгаш дуржулгалыг лоцман беш нөшүгдан эртир сал бадырып шыдавас турган. Ол дээрге эки-не дизе чүс кубометр хире ыяштыр ийик. Ам бистиң ыында хүннүү-не муң кубометр ажыг ыяштыг белеткеп турар-ла болгай.

Ында ам ыяшты ушурары, ам черже үндүр сөөртүүр, хем кыдыынче бадырары, аңаа өөаалай чыдыры—бүрүн механизастаттынган.

Моторлуг хирээ тутказ кижи ыяш дээүнге ылаштап келген сөөнда үш минута безин четпес, чирс-ке дээр, дыт черде кээп дүшкен чыдар. Дараазында ыяш база-ла ыңдыг. Оон аңаа трактор чедип келгеш, чиңге сывырындаатардан өрүп каан демир аргамчыбиле ушкан ыяштарның баштындан сыдыынаазы төрепчилептер. Кашпа минута болганда демги ыяштар машина өруунүң кыдыында, чүдүрер черде чыдарлар. Олар аңаа бээ үр болбас. Моторлуг хирээ каш хырыяаан сөөнда чаа сөөртүп

дизе чүс кубометр хире ыяштыр ийик. Ам бистиң ыында хүннүү-не муң кубометр ажыг ыяштыг белеткеп турар-ла болгай.

Ында ам ыяшты ушурары, ам черже үндүр сөөртүүр, хем кыдыынче бадырары, аңаа өөаалай чыдыры—бүрүн механизастаттынган.

Моторлуг хирээ тутказ кижи ыяш дээүнге ылаштап келген сөөнда үш минута безин четпес, чирс-ке дээр, дыт черде кээп дүшкен чыдар. Дараазында ыяш база-ла ыңдыг. Оон аңаа трактор чедип келгеш, чиңге сывырындаатардан өрүп каан демир аргамчыбиле ушкан ыяштарның баштындан сыдыынаазы төрепчилептер. Кашпа минута болганда демги ыяштар машина өруунүң кыдыында, чүдүрер черде чыдарлар. Олар аңаа бээ үр болбас. Моторлуг хирээ каш хырыяаан сөөнда чаа сөөртүп

келген чүдүктарның узун-ыыснавы бир дескн апаар. Оя ам салдадырынга бевен түдүт ыяшты-дыр. Оок сөөнда апарыы түскай белеткеп каан эстакада ыырынче чүүптаара боттары-ла машинага чүдүрүү бээр. Ырбан тайгазында ыяш белеткелиниң технологизазы ыыснавы-биле ыңдыг. Бараан ирейниң чугаазы-биле мону деңнээш, ылгалдың үйүүн кижи найгаар. Ынчан механизастаттынган ажыл чок турган, а ам хөл-биле кылыр ажыл эвээмээн. Ыяш белеткелиниң хемчээли база дыка өскерилген. Бо чылдың түгле марттың чээрби хонуунда 880 кубометр ыяштыг үндүр сөөрткен. Оя планнаттынганындан 2200 кубометр ашкан-дыр. А шаанда будүн чыл дургузунда Ырбандан 1500 кубометр хире ыяшты салдадып, бадырып турган. Бөдүүн совет кижилерниң күш-ажылчы хөлдарының, болбаазырақгай техниканың күүүшүлдалының ачызында уйгузундан өдүнган тайгада чогүп-бүттүүнүп турар улуг ажыл-үүлеңиң хемчээлдери, темпилерн ындыг.

Д. САРЫКАЙ

СУМКАЛЫГ, АЪТТЫГ КИЖИ

Андрей Оруйгуевич Бавын-оол хөөчүн коммунист, пенсионер. Назыны улгады берген-даа болза, хөй-ниитиниң азнылыгга идепкейлиг киржип, чонуң хүндүткелин эдилеп чоруур.

Таңды районнуң «Элегес» совхозунуң малчыннарының чагыдылгазын, чагаа-бижиктерин чедирип, почтачылап ажылдап турар. Малчыннар оок адын адаастар, «совлгу медээлериңни чедирикчизиз» дижирлер. Чээрби ажыг коданнарда кадарчыларның толуннарын, журналдарын, чагаа-бижиктерин чедирип, оларның чорудар почтазын хүлээп ап, совхозта харылзаа салбырынга дужаап бээр.

Почта чедирип чорааш, совхозта чүү болуп турарын, ажыл-агыйда кандыг-кандыг чедишкиннер болганын малчыннарга чугаалап берип, оларның самал-оналдарын дирекцияга, парткомга, профэвилел комитединге дыңнадып турар. Совхозтуң төөгүзүн, ажыл-агыйының сайзырал, хөгжүп келгенин малчыннарга, совхозтуң ажылчыннарынга чугаалап берип чоруур.

Элегестиң харылзаа салбырынга эртежик чедип келген кижилер Андрей Оруйгуевич-биле башпайлаа мендилежип ужурлажып, ол демин-не чедип келген, малчыннарже баар почтазы эңнелеп алкан, кара сумказын долдур иштеткен, аяттарынга бе-

леп болдур. Кадарчыларже совхозтуң машиналары, автолавка үргүлчү чоруп турар, а почтачы черле машинага олурбас, сумказын бергилеткен, кодиннарны кезээш, почтазы тараткан чоруур.

Чамдыкта машинага олурупкаш, малчыннарның почтазын чедирип турарын, совхозтуң дирекцизэ, партком сумелээрге, эш Бавын-оол ыынча дээр:

— Машина шупту коданнарны кезип чоруур эвес, баар дээш черимге четкеш, дедир ээптер болгай, аъдым-биле почта чедирип турар коданнарыны эргип, малчыннарга сеткүүлдерни, солунналарны, чагаа-бижиктерни саадатпайн чедирип бээрин бодаар кижи мен. Бо онза чыл болгай. Улуг Октябрьның чартык чүс чыл ою, парлалга бүгү-ле чүвени коммукчуларга, чагыкчыларга чедирип турар, ыңдыг болганда чоннуң почтазын саададып болбас.

Өөште, Кызыл-Хаяда, Соякта, Аржаанда малчыннарны эргип, оларның чагыдылгазын эш Бавын-оол саадал чокка чедирип берип, оларның чорудар почтазын хүлээп алгаш, Элегесте харылзаа салбырынга дужаал турар. Малчыннар: счетчирдивис, Андрей Оруйгуевич дижирлер.

О. ДАВАА.

Школаның спортчулары

Ырда киргеи Хемчик хемден школавыс ырак эвес. Башкылар болгаш өөреникчилер олче шагның дөрт эргилдезинде аян чорук кылып, агаарлап, эштиш, конькилеп, балыктаары хей эвес.

Бистиң школаның өөреникчилери спортчу хеглээшкинге онза сонуургалдыглар. Эң ылаңгыя кышкы үеде конькилиг селгүүстээшкинге, маргылдааларга дыка ынактар.

Дыштанар хүннерде ынак Хемчинге уругларбаа, оолдар-даа конькилээринге шупту ынактар. Конькилеп билбестер ховар. Школада 30 ажыг, а суур өөреникчилеринде 20 ажыг конькн бар. 4—8 класстарның өөреникчилери хостуг шактарда күш-культура башкызы комсомолчу Монгуш Дандар-оолдуң удуртуагазы-биле үргүлчү-ле маргылдааларны эрттирип, спорттуң янзы-бүрү хевиринге нарын мергенчилерни чедип ап турарлар.

6 «а» болгаш 6 «б» класстарның аразынга болуп эрткилээн маргылдаалар хоккей талазы-биле элээн солун эрткен. Аваангыр, кашпагай талазы-биле 6 «а» класстың өөреникчилери школаның чемпионы болганнар. Оларның фото-чуруун тыртыргаш, школада «Спорт» деп стендиде аскан. 7—8 класстарның аразынга эрткилээн сөөлгү дош кырының маргылдаалары солун болгаш ынчаарга чедип турар.

Кышкы спорт сезонун хаан турда болган школаның шилиндек командазы-биле суурнуң аныяктарының командазының аразынга хоккей маргылдаазы онза солун эрткен. Аңаа К. Борис, Б. Данил, М. Красс, Д. Маадыр сугларны көрүкчүдер мактаан. Ол маргылдаага школа командазы тиилээн.

Школачыларның спортка хандыкшылдыын аныяк башкылар Сат Чечек, Сарыглар Санчыт, Клара Ооржак болгаш Павел, Таисья Түлүштер база школаның күш-культура башкызы Монгуш Дандар-оол олар чедип алганын демдеглээри өөрүчүг.

Күш-культураны болгаш спортту экижидер хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш эрлээп ажылдарны кылып чоруткулаан. Школада өөреникчилер класс-классе аайы-биле спорттуң янзы-бүрү хевиринде массалыг киржип турар апарган. Бо чылын школада техниктиг секциязын база организастаан, ында уруглар, оолдар күзелдин-биле киржип турарлар. Школада спорт талазы-биле чоргаарланыр шолбаннарывыс бо: 4 чыл улай чемпионнаан могевис Ооржак Конгар-оол, шыдыраачылар В. Чимит-оол, О. Данзы, чадаг чарыштың тиилекчилери О. Төмүр-оол, Лида Соржу, М. Иван, В. Аңызы, Зоя Чоксум, Марина Папың, Б. Катя болгаш өскелер-даа хол, бут бөмбүүлге, стол теннизинге тергиннеер.

Ам соруулга болза школага таарымчалыг спорт шолун, оок керекселин сагышка киир дериң тургузары болур. Ол дээрге Барыын-Хемчик районун Дөң-Терезин 8 чыл школазының бичии спортчуларының Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга уткуштур алган хүлээгелери мындыг.

А. ДОПЧАА.

Маадыр дириг

Орус хоорай Курскинин чанында, 1943 чылдың чаймында гитлерюк ажеленчилер-биле кадыг-дошкун тулчуушкуннар болган черлерде, Ольховатка станциязының чоогунда аку-дүмүн хөөрүнүң кырында туреекаалды тургускан. Ол хөөрде өске-даа маадырларның алдын үжүкбиле бижээн аттарының аразында Сибирь чурттуг даймичы лейтенант Виктор Бурчактың ады база бар.

Ынчалза-даа Виктор Иванович Бурчак дириг болгаш кадык, бөгүн Новосибирскинниң Сибсельмаш заводунда цех-плап диспетчер бюроузунуң начальниги болуп ажыктан турар.

1943 чылдың июльда Орёл-Курск тулчуушкунуна Бурчак батареяның командылап турган. Тулчуушкунга ол боду «Тигр» дээр үш танкыны чуура аткан. Аары-биле балыглаттырган. Дириг арткан хей эвес батарейжизер Бурчак өлүрткен дээрзин командылазга илеткээн. Ынчалза-даа балыглаттырган соонда бүдүн чартык шак болганда Бурчак миннин келген. Бурчак болгаш экн дириг артканы хуулгазының мыкаан чүве болган, батареяның туружуун үр эвес үеде эжелээн гитлержилер бүгү балыглаттырганнарны боолап өлүрген. Бурчакты база-ла боолап турганнар. Ынчалза-даа дайзынның октары ооң үүлге бергүнге дегилеп турган. Артиллеристер дүн дүшкүжеге чедир маңнап чыткан, дүне кирээ совет шеригнериң турар черинге чедир үнген четкен.

Госпитальга эмгирер аразы соонда Бурчакты өске кезекке чоруткан. Викториум кады даймылдажып турган эштери оны өлүртнен деп санаан. Оок ужурунда арте-бурунгу Курскинин чоогунда аку-дүмүн хөөрүнде турусканда турасканда оок адын база бижээн ол. Бо таварыгланы «Вечерний Новосибирск» солун бижээн.

(СЭТА).

Суурларның келир үези

Новое Атлашево, Ам дээрезинде Чувашиниың чуруунда чок ол суурну мичээр адап турар. Бо болза келир үеде «Большевик» совхозтуң административтиг төвү-дүр. «Чувашгражданпроект» төлевилеп институдунуң архитекторлары ол суурну саазынарда чогаткан. Новое Атлашево суур космонавт Андриян Николаевтиң төрээн суурундан 2—3 километр ырак Цивиль хемниң чурумалдыг арнинге тургустунар.

Ынчаарга Новое Атлашево кандыг болуруга?

«Чувашгражданпроект» институтуң кол инженери Аполлон Кузьминиң ПМА-ның корреспондентизинге чугаалааны болза:

— Совхозтуң үш муң көдээ ажылагый ажылчыннары суурга чурттаар апаар. Аңаа ажылчыннар чурттаар бирээзи-ле 16 квартиралыг ийи кават 47 бажыңнарны тудуп турар. Бажың бүргүүдүе бир өрээлдиг ийи, ийи өрээлдиг 8, үш өрээлдиг 6 квартираларны тудары көрүлгеи. Квартираларда — газ, суг дамчыдылгазы, канализация, төп одалга бар.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга чедир 300 кижи олурар олуттуг клубту, номчулга залдыг библиотеканы тудуп, ажыглалга киирер.

Клуб-биле кожа—480 өөреникчилер өөренир школа. Аңаа магазиннерлиг болгаш столовалыг садыг төвү, амыдырал хандырылганың мастерскаялары, фельдшер-акушерка пунктузу, аптека турар. Администрацииның ийи кават бажыңынга агрохимлабораториа, харылзаа салбыры болгаш ажаалга кассазы турар.

Чурттаалга бажыңнарының дужунда шөлге машина-трактор парыгы, орт депозу болгаш гараж, тараа, картофель болгаш ногаа шыгжаар складтар тургустунар. Суурнуң бүгү бажыңнарын төп одалга чылыдар, а төп одалганың чанынга чылыг-парнын ажыл-агыйын тургузары көрдүнген. Кижын ол ажыл-агыйдан ногааларны хоорайның садыг магазиннеринче чорудар.

Новое Атлашево суурнуң төлевилели ам безин боттанып эгелээн. Ында бирээзи-ле он алды квартираныг 8 бажыңнарны тутkан.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга чедир республиканың совхоз болгаш колхоз бүргүү төп суурларынга чаартты тургузарының төлевилелин алыр. Чоокку чылдарда Чувашиниың дөрт суурунуң бирээзи-ле хөөрай хевирлиг болур.

(ПМА).

Шуптузу — Белоруссия дугайында

Белоруссиниың национал энциклопедиязын үнүрелер-биле Минскиде белеткеп турар. Оон хемчээли бирээзи-ле 75 парлаан ама 8 том.

«Белорусь Совет Энциклопедиязының» кол редактору Белоруссиниың улустуң шүлүкчүзү Петрусь Бровканың медеглээни болза:

— Баштайгы белорусь энциклопедияга бистиң улузувустуң хөй үе чылдыг төөгүзүн, экономиказын, эртемин болгаш культураны хөгжүдер талазы-биле республиканың чедиишкиниериин. Совет Эвилелиниң аңы-дүүма улустары-биле оок харылзаазын, делегей ареназынга оон ролюн болгаш турар черин илередип көргүзер.

Белорусь Совет энциклопедиязының бирги тому Октябрьның 50 чыл оюнда парлаттынып үнер.

(ПМА).

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Кино

МАРТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Агаар бамбүүнде уруг» 9.30, 11, 12.30, 2. «Нилең-иззшиии» 3.45, 5.30, 7.15, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үш чоон кижи» 10.30, 12.30, 2.30, «Ындыктыг Иоанны ажып тиилээни» 4.30, 6.30, «Үш чоон кижи» 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уруглара дириг-чуруктар 9.30, «Кырган черепахаңың» капитаны» 11.20, 1.30, «Хасас-Арбанеш» 3.20, 5.20, 7.10 9.10 шактарда.

«ВОСТОК»: Уруглара дириг-чуруктар 10, «Чеиззш» 11.15, 1.30, 3.15, 5, 8.50 шактарда.

Туберкулёз дугайында айтырыгга харыы

1. Өкпе аарыы мызыгуур салган дамчыттынар бе?

Өкпе аарыы мызыгуур салган дамчыттынмас. Уруг ижинге чорда аарыг иеден аңаа өкпе аарыы халдаар таварылга кончүт хаая болгулаар; ынчан өкпе аарыының бактериалары уругнуң организминче үре савазын дамчыштыр халдап кирер. Ындыг болганда чаш уруг төрүттүүнеи үезинде-ле өкпе аарыындан аарый берген туруп болур. Төрүмелинден өкпе аарыглыг уруглар черле назынының баштайгы айларындан калыр.

2. Өкпе аарыг кижи өгленип-баштанып болур бе?

Аарыг кижиниң бодунуң хуузунда ааскежиктиг болуру төп медерел системазынга чаагай салдарлыг болгаш оок ачызында аарыг экирипчел артер, ынчангаш ол кижиниң ынити байдалы эки турда өгленип-баштанып алырга аңаа дузалыг болган туруп болур. Ындыг болза-даа аарыг кедереп, кижиниң боду арып-доруп, кошкап, хөректен хан үнүп турар болза, өглениң-баштанырын аарыы намдагыже чедир соңгаарладып каапп, харын ылап эмнедир болза чогуур. Иштиг чоруурун, божуурун болгаш чаш уруг эмзирип азыраары организмниң улуг күженнишкиннинг болуруп негээр апаар, ону барымдаалаап, өкпе аарыг херээжен кижи өглениң-баштанырының дугайын ылап, шын дүүштүр бодаар ужурга таваржыр. Эмнедип турар эмчизи-биле сүмелешпейн, ындыг чугула айтырыгны аарыг кижилер шинтпирдевес ужурлуг деп чүве билдингир болгай.

3. Иштиг чоруурга өкпе аарыының кедереэринге ындыг салдарлыг болуруу?

Өкпе аарыының иштиг чоруурунуң салдарлыг болуруу аарыг херээжен кижиниң кадыының ынити байдалындан, ол ышкаш өкпе аарыының хевириниден база хамааржыр. Аарыг кижиниң боду күдер шыырак, ынчаарга оок аарыы эмнеттиниң, сорбуландыр экирип бар чыдар шинчилиг болза, аарыг кижи өглениң-баштанып ап болур, оок эки божуп алыр болгаш уруун кадык кылдыр өстүрүп болур үндезинниер бар.

Аарыг кижи арып-доруп, халмыдаар ийикпе, хөрээнден хан үндүр чөдүртүүп турар. Өкпезинде улуг чыргалыг апарган болза, иштенгенинең башпайы үш айында аборт кылдыртыр. Ындыг айтырыгны ол кижиниң эмнедип турар эмчизи кажав-даа болза шинтпирлеп болур.

4. Кырганнар өкпе аарыындан аарып болур бе?

Улгады берген ийикпе кырый берген назылыг кижиге өкпе аарыы болганчок-ла таварышкылаар. Улгады берген назылыг кижилерге өкпе аарыы айыылдыг эвес болгаш чөдүрүп чоруур кырганнар—чүгле хоочураан бронхит аарыг кижилер-ле болгай кылдыр чоннуң чамдык кезии шын эвес бодап чоруур болгай. Чөдүл, дүкүүлүт, арган, хөрээнде аарыглыг чыргалыг ийикпе, өкпе аарыы кылдыр саглындырар өске-даа сезинчиг демдектерниг, улгады берген назылыг кижилериниң эмчилерден барып дуза дилээри өкпе аарының чогуур ой-шаанда илередип алырыгга эргежок чугула болур. Чөдүлдүт улгады берген назылыг кижилер чаш уруг-дарыг ажаал турар болганда ол онза-ла чугула.

5. Өкпе аарыг кижи балык үзү ижерге аажыктыг бе!

Треска балыктың баарындан белеткеп кылыр балык үзү хөй витаминнерниг, ында шөйүндүлерге шингээттингир үстер база бар. Ынчангаш бодуңуң семизи аарыг кижиге халалыг болган турда, балык үзү аңаа ажыктыг.

6. Өкпе аарыг кижи таңпылап болур бе?

Өкпе аарыг кижиге тамчыктыг турар кыядыр эмчи айтышкыны бээр хире оок аарыы кедереваэи болза, аарыг кижи таңпылап болур. Өкпе аарыглыг кижилер «харымсырадыр», шаан төндүр таңпылап чөрле болбас; күш ийикпе, утаан талазы-биле кандыг-даа шагыраашкыны аарыг кижиге үгле хора халдадыр. Таңпылаарыңга тааржыр байдал база онза ужур-дузалыг. Таңпылаар аал ишти ышкамнанчыг болгаш ыштадыр таажыылап каапкан турар болза, ындыг черге өкпе аарыг кижи туррга таарышпас—ындыг кижи арыг чаагай агаар тынар ужурлуг. Агаар-бойдус эки турда, арыг агаарга ийикпе, эки салгынадып каан орын-сава иштинге таныы организастаарга хамыктан дээре таарымчалыг болур.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, баңын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, хаамыскалгалыг секретарының 23-35, партийжи аимылрал килдизинин 23-54, агитация болгаш пропагапда килдизинин 37-13, көзөө ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетөүр килдизинин 22-64, чагаа, ажыычын болгаш көзөө корреспонденттер база совет тургузуут болгаш аимылрал килдистериниң 21-27, шитпкн информация килдизинин 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00318.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда тиргизилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
МАРТ
30
ЧЕТВЕРГ
№ 75 (6712).

Өртээ 2 көп.

Улуг Октябрьның бүгү делегейге ужур-дузазы

«Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бүгү делегейге ужур-дузазы» деп эртем конференциязы март 28-те Москвага ажыттынган. Эртем конференциязын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязын СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институту, СЭКП ТК-ның чанында Нинтилел эртемнериниң академиязы, Делегейниң ажылчын шимчээшкининиң институту чылдырган.

Конференцияны ажыдып тура ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президиумунуң академик П. Н. Федосеевтиң дыңнатканы: Европаның, Американың, Азиянның болгаш Африканың хөй чурттарындан кежиу эртемденнер — марксистер болгаш хей-ниити ажыддакчылары конференцияның ажылында киржип турар. Даштыкы адаччыларның арасында — Испаниянның Коммунистиг партиязының дараазы Долорес Ибаррури. Уругвайның Коммунистиг партиязының ТК-ның бирги секретары Родней Арисменди. Венесуэланың Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Хесус Фариас бар. СЭКП-ниң хоочун кежигүннери Ф. П. Петров биле Л. А. Фотиева конференцияда олуржуп турар.

Академик П. Н. Федосеев Октябрьның төөгүлүг дуржулгазының интернационалчы ужур-дузазының дугайында илеткелди ыллган.

Конференция дөрт хүн үргүлчүлээр.

(СЭТА).

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Рязань, Липецк, Өрөл болгаш Калининград областарның кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери сүт, эт, чуурга садарымның квартал планын күүсеткен.

Рязань областың малчыннары күрүнеге эрткен чылдың тоогуур үезинден 3,6 муң тонна сүттү болгаш 1,5 миллион борбак чуурганы, Липецк область — 6 муң тонна сүттү, Өрөл область — 4,7 муң тонна сүттү, Калининград область — 4,6 миллион борбак чуурганы хөйүү саткан.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садары үргүлчүлеп турар.

ЛУИДЖИ ЛОНГО МОСКВАДА

Италиянның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары эш Луиджи Лонго СЭКП Төп Комитединиң чалаанын ёзугаар Москвада келген.

(СЭТА).

СЭКП хооркомунуң пленуму

Партиянның Кызыл хоорай комитединиң ээлчеглиг пленуму болуп эрткен. Анда оргилдис эргелекчиг А. И. Пахомова профэвилел организацияларынга партия организацияларының удуртулгалының дугайында илеткелди кылган.

Хоорайда алаан хей партия организациялары профэвилел организацияларының ажылынга хүн бүрүнүң дузазын чедирип база ажылчын, албан-хаакчыларның ажылга харыысалгалыг болурунга олардың идепкейлиг чоруун норуп, хей-ээт киирип турар. Ындыг партия организацияларынга типографияда, аэропортта, хлеб заводунда, алгы заводунга партия организациялары хамааржыр. Бо коллективтерде профэвилел организацияларының ролю бедип, коллектив кежигүннери чарыынга шуулу хаара туттунган. Бүдүрүлгенниң ажыл-херээн, ажылчыннарның амыдырал-чуртталгазының айтырыглаарын эки организастыг тургускан.

СУ «Кызыл тудугла», тудуг монтаж эргелелиниң «Коммунтудугда», «Сукпак» совхозунда партия организацияларының профэвилел организацияларының ажылынга багай дузалап, ооң ажылын сонуургавайн, ындыг массалыг организацияга дайынмайн турар.

Идепкел талазы-биле пленумга Мераляков, Старадубцев, Сагаачы, Хертек, Попова болгаш оон-даа өскелер сөпаал бергеннер.

Пленум чугаалаткан айтырыг талазы-биле профэвилел организацияларына партия организацияларының удуртулгазын эки чидиреринге утпаанган доктаалды үлөөп алган.

Бөгүн Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязы ажыттынар

Юбилейлиг чылдың хүлээлгелери

Коммунизминиң тургузукчузу бүгү совет улус, ооң иштинде бистиң аныяк республикавыстың ажылчы чоннары, кайгамчыгыыр Төрээн чуртунуң 50 чылдыг юбилейинче утпуштур Коммунистиг партиязын, Совет чазаан долгандыр улам сырый каттыжыышкын-биле бүзүрелдиг базып олурар. Чурттуң төөгүзүнде ол шылгаракгай болуушкунга белеткел-биле холбашкан бүгү улусчу демисел ам көстүп көрбээн — дээди хемчээлде четкен. Ол дээрге, улам көвей болбаазын машиналарны, станоктарны, приборларны кылып үндүрери; чонга четчир санныг, тергиин чергениң үлетпүр барааннарын, чаагайыттынган чурттаалга бажыңнарын бээри; чүс-чүс муң, миллион-миллион тонна немелде тараапы, ээтти, сүттү, дүктү бүдүрери; хоорай, суурларны наастап чаагайжыдары; амгы болгаш келир салгалдарга өске-даа материалдыг байлактарны, угаан-бодал өзүлдезиниң эртинезин тургузары дээш демисел-дир.

Советтер чуртун чүмү-биле шыва алган мындыг политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг кодурлүүшкүнүүң бо хайныышкыныңыг үезинде улустуң айбычылары болуп сөңгүттүрген зң төлептиг кижилер бөгүн республиканың Дээди Совединиң ийиги чыылдазының бирги сессиязында чыылган. Республикада эрге-чагырганың дээди органының бо сессиязы организастыг айтырыгларны шиитпирлээри-биле чергелештир. Совет күрүнеминиң чөөнүшулап олурар алдарлыг юбилейинге белеткелдиң дугайын чугаалажып. Төрээн чурттуң мурнунга республиканың алган социалистиг хүлээлгелериниң баштайгы түңнелдерин үндүрер сорулгаларны тодарадыр. Шынап-ла түңнээр чедиишкиннер — бисте ам безин эвээш эвес.

Октябрьның чартык чүс чыл байырлалынга алдар болдурган социалистиг чарышка хаара туттунмушаан, бистиң хоорай, кодээвистиң ажыл-ишчилери баштайгы кварталды биче эвес чедиишкиннер-биле доозуп турар. Бо-дур, чамдык өөрүнчүг недээлер: республиканың үлетпүр ниити продукция бүдүрериниң планныг онаалгазын эрткен үш айда — элээн ажыр күүседип шыдаан. Ылаңгыя Кызылдың хлеб заводу, бус-турбиналыг электростанция, республика типографиязы, пассажирлер АТА-зы, Чадаананың хөмүр даш разрези байырлалдыг чылдың баштайгы кварталының бүдүрүлге программазын хуусаа бетинде чедиишкинниг күүсеткеш, ниити планның боттанылгазынга төлептиг салыышкынны киирген.

Ол ышкаш республиканың кодээ ажыл-агыйы күрүнеге эът садарының квартал онаалгазын март 20-де ийи катап, сүттүүн — 117,3 хуу күүсеткени бистиң өөрүшкүүстүү хайныктырган. Кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге ылаңгыя Танды, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Тожу, Өөрү районнар улуг үлүг-хуулу киирген онзалап демдеглээр херек.

Республиканың Дээди Совединиң амгы сессиязы ажыттынарының бүдүүзүнде бистиң Бии-Хем районувус 1966 чылдагы Бүгү-эвилелдиг социалистиг чарыынга тиилекчилериниң бирээзи кылдыр санатпышаан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң шиитчир Кызыл тугун 10 муң рубль түңнүг акша шаңналы-биле кады чаалап алганы — түгле бии-хемчилериң эвес, харын бүгү Тываның амыйчы чонунуң өөрүшкүзүн хайныктырып, чаа-чаа тиилелгелерже сорук киирген.

Совет Тываның улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының хөгжүлдезинде, культура тургузуушкунунда, чонның амыдырал деңнелинде бар чедиишкиннерни демдеглевишаан, сессия четпестерни чайладырының аргаларын айтып, байырлалдыг чылдың ээлчеглиг сорулгаларын үяам тодарадыр апаары билдингир. Совет күрүнеминиң амыдыралында бо онзагай чыл шынап-ла эң улуг күжениишкиннерни үндүрерии, ажыл-херекти угаазыялалдыг башкарарын, четпестерден чогуур түңнел үндүрүп, байдалды дүрген эдерин негеп турар. Ындыг турда бистиң республиканың чамдык үлетпүр, транспорт, тудуг черлериниң, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң ажылында четпестер ам-даа хөй. Кызылдың болгаш Хову-Аксының тудуг эргелелдери, республиканың Амыдырал хандырылга министерствозунуң чамдык бүдүрүлгелери дээш өскелер-даа белдунар аргаларыг тургаш-ла, чылдың баштайгы кварталының бүдүрүлге планнарын чедир күүсетпейн барганын, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның элээн чамдык ажыл-агыйларында база «Элегес», «Өөн», «Тес-Хем» совхозтарда сүт саалдазы энир чылгызындан дыка нудулаанын, ынчангаш бирги кварталда күрүнеге сүт садарының деталаттынган планнарын чедир күүсетпээнин канчап тааржымчалыг деп болуруп?

Октябрьның 50 чылынга утпуштур ажыл-агыйжы болгаш организастыг белеткелде четпестерни эдип болурунуң үе-шагы ам-даа бар. Хамык улуур чамдык ажыл-агыйлар удуртукчуларының база партия, совет ажылдакчыларының талазында ажыл-херекти боттуг удуртпас, түгле ниити кыйгылар салып, хоозун шуугаазын үндүрери-биле кызыгаарланыр чөөнчиг практиканы соксаткаш, ажылчы чонның күжүн, чогаадыкчы аргалыын байырлалга чедир 20560 ТОННА ЗЪТТИ, 2500 ТОННА СҮТТҮ, 2140 ТОННА ДҮКТҮ, 80000 ТОННА ТАРААНЫ КҮРҮНЕГЕ САДАРЫН, ПЛАНДАН АЖЫР 600 МУҢ РУБЛЬДИҢ ҮЛЕТПҮР ПРОДУКЦИЯЗЫН БҮДҮРЕРИН, ТУДУГ-МОНТАЖ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ЧЫЛ ПРОГРАММАЗЫН САН-ДАА, ШЫНАР-ДАА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ДОЛДУР КҮҮСЕДИРИН, ПЛАННЫГ ОНААЛГАЛАРГА НЕМЕШТИР 1,2 МУҢ ТОННАДАН ЗВЗЗШ ЗВЕС ЧҮЖТҮ СӨӨРТҮРҮН долгандыр мобилизастаарында дээрзин үптас херек.

Кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээр талазы-биле алдынган хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүседиринге үндезинии салыр чүгула үүле — тарылга кампаниязы болгаш малдың часкы база чайгы ажаалда семиртилгези ам бистиң мурнувуста турар. Бо ажылагыйжы чугула хемчеглерге белеткелди бо хүннерде дүрген доозуп, организастыг бедик деңнелге, эки шынарга боттандырары — кодээ парторганизацияларның, бүгү совет болгаш ажыл-агый органнарының амгы соңгаарлаттынмас сорулгазы. Ол харыысалгалыг сорулганы шиитпирлээринге Дээди Совединиң болгаш район, кодээ база суур Соведтериниң депутаттары, ажылчы чонналрның бот-ажылгыр массалыг организацияларының хей санныг активтери парторганизацияларның идепкейлиг дузалакчылары болуп шыдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

Үлетпүрүүң, тудугнуң, транспорттуң бүдүрүлгелери ай, квартал санында дең-дескн ажылдаан, бедик түңнелдерни чедип алган турарын хандырары-биле чергелештир, садыг, коммуналл ажыл-агый, ниитиниң чемненилге черлери ажылчы чонга эки бараан болган турарынче, школалар, клубтар, библиотекалар, кинооустановкалар, медицина болгаш уруглар албан черлери таарымчалыг байдалга ажылдаан турарынча, хоорай, суурларны чаагайжыдып могаанчыдарынче онза ничээнгейни угландырарын юбилейлиг чылдың негелдеерии бисне база хүлээзидирип турар.

Совет Тываның амыйчы чоннары бүгү совет улус ышнаш. Октябрьның алдарлыг байырлалын шылгаракгай чедиишкиннер-биле уткуп шыдаар дээрзинге кыпаа чигзинмес.

Чурукта: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бөлүк депутаттары. Солагай талазындан оң талазынче — Өөрү районнуң «Коммунизмче оруқ» колхозунуң хойжулар бригадазының бригадири Монгуш Калга-оол Санчы-Бидиповнч, Бай-Тайга районнуң Тээли ортумак школазының башкызы Мөңге-Байыр Чылбак Күжүгетовна, СЭКП Өөрү райкомунуң бирги секретары Шулуу Кыргыс Норбуевич.

С. Феоктистовтуң фотозу.

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

Ак-Довурак хоорайның арыглал фабриказының ажылчыннарының араазында Улуг Октябрьның бежен чыл оюнга алдаржыктан социалистиг чарыштың оду улам-на калбарып турар. Даг-дүгү арыглаар фабриканың бүгү ээлчеглерге коммунистиг күш-ажыл дээш демиселде хаара туттунган. Олар юбилейлиг чыда боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алганнар. Кышкы айларда сорттуг даг-дүгү бүдүрер талазы-биле болдурган хожудашкындан үштүнар дээш машинистер, таарыштырыкчылар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар март айда шынгыы ажылдаанар. Сорттуг даг-дүгүн бүдүрериниң мартта планын үк айның 24-те ажыр күүсеткен.

Эки ажылдааннар

Социалистиг чарыштың бирги черин бо удаада эш Писаревскийге удурткан ээлчег ээлеп турар. Айда 216700 кг сорттуг даг-дүгү бөөр даалгазын март 24-те-ле 257 600 кг кылдыр күүсеткен. Ынчангаш планнан дашкаар 2000 рубльдиң продукциязын берген.

Ол ышкаш, Виктор Родин, Виктор Федоров, Юрий Шагдыр оларның ээлчеглери база эки ажылдаан.

Тиилекчи

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың руднигинге кадарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруун шилиттингеи руда чыыр Ооржак Дүгүй-оолуң бригадазы ээлеп турар. Марттың 23-теги түңнел-биле алырга, бригада ай планындан ажыр 1111 кг руданы арыглаар фабрикаже немей чоруткан. Забойщиктер бо хүннерде ажылдың темпиин ооржумнатпайн даг-дүгүн чыып турарлар. Саая Белек, Ховалыг Демир-оол, Монгуш Демир-оол олар ээлчегге 1,5 норманы күүседип, мурнакчыларның санынга киргеннер.

Бүрүн доозкан

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районнуң колхоз, совхозтары нинтизи-биле 250 тракторну, 191 андазыынны, 220 сеялканы бүрүн септеп доозкаш, часкы тарылгага белеткеп тургускан.

Работа кодээ ажыл-агыйның техника чепсек-херекселиниң септелгезин «УТКА 25 чылы» совхоз, «Х Улус хурал» колхоз бүрүн доозкан, «УТКА 25 чылы» совхозтуң механизаторлары Хомушку Буян, Федор Родов, Хомушку Доржукай олар септелге үезинде кызымакай ажылдааннар.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ТАРЫЛГАЗЫНГА

Каа-хемчилерде

Үрезин арыглаашкының чогуур кондициязында чедирерии апрель 5-ке чедир бүрүн доозар дээш ажыл районнуң чер болганында хайныкан. Үрезиниериниң 12 муң центнер хирези бирги болгаш ийиги классты болуп турар, ооң арткаы — үшкү классты.

Часкы тарылганы агротехника талазы-биле ең эки хуусаада бедик шынарлыг чорударыпың талазы-биле план-графиктер районнуң бүгү ажыл-агыйларында бар. Ам кол соруга — тарылгага бүгү белеткелди дооскаш, ону айыттынган графиктерни ёзугаар чорудары болур. Күзүн тараанын дужүдүн бир гектарга онааштыр 11,5 центнерни алыр төлээде, агротехниктиг бүгү негелделерни шынгыы сагыш ажылдаары тараажыларның бо хүннерде хүлээлгези ол-дур.

Кодээ ажыл-агый техниказының септелгези амдыызында бүрүн доозулбаан, ынчалзажок тараа чажылгазы эгелааже чедир ооң бүрүнүбиле кылдынган турары чигинии чок. Ынчаарга «Ленинчи оруқ», Ленин аттыг колхозтар техниказын хову турлагларынче үндүрүп эгелээн болгаш чамдык бичe септелгелерни ада кылгылаарын шиитпирлээн, а «Тиилелге» колхозта септелге бүрүн доозулган.

— Хову турлагларын септээр талазы-биле арай хожудап турарывысты миннин турар бис — деп, агроном ооң ыңай чугаалап турар.

Ындыг болза-даа турлагларда септелге талазы-биле капитал эвес, оонак ажылдар кылыр, ынчангаш бо талазынга бергелер таварышпас. Мында кол четпес түве — чугай чогуу. Райпотребсоюз болгаш районда амыдырал хандырылга комбинады — чугай-биле хандырар черлер бо болгай, олар амдызында шимчевейн турарлар.

Механизатор кадрлар, шынарлыг трактористер чамдык ажыл-агыйларда четпес болуп турар. Ынчалза-даа ооң уштунуп алырының аргаларын дилеп тып турар. Тодаргайлаарга, мал ажылында туруп турар, мурнунда трактористер черааннарны часкы ажылдар үезинде тур алгылаар дээн. Ооң ыңай, Балгазының болгаш Кызылдың механизация училищелеринде районнуң ажыл-агыйларының өөредип чоруткулаан кижилери бар, оларның чамдыызы доозар, өскелери районга практикалап чеде бээр. Шак ыңыдыг аргалар-биле механизаторларның чедишпейн турарын четчелеп алыры көрдүнген.

— «Часкы хүн — чылды чемтерер» деп чоннуң үлегер чугаазын утпайн, үргүлчү бодап тургаш, ажылдаарывыс каа-хемчилер белеп — деп, түңелиинде эш В. Ф. Лобаченко чугаалады.

«Шыпшың» корр.

Хойжуларда

Бай-Тайга районнуң хову-шөлдеринде хар эрээн. Ооң-биле кады хемнер унмарындан, шыналлар сугларындан ырак кышкы одарларда малчыннарга суггат кызамдап турар апарган.

Районнуң кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң кол зоотехниги эш Сарыглар Сарыг-оолдуң биске телефон дамчыштыр дыңнатканы болза:

— Районнуң хойжулары бо чылын эрткен чыл-биле деңнээрге, мал кыштагладыышкынын организастыг, хүр кыш ажырган. Бо үеге чедир районда шиитпир-биле 43148 хой, 2876 өшкү ооллаан, оларның 43197 хураганы, 2916 анайы менди алдынган. «Тээли» совхозтуң, «Мурнакчы», «Малчын», «Кара-Хөл» колхозтарның шээр мал кадарчылары төрүүр чүе ажыг баш малга онаалтыр чүе ажыг баш чаш төлду менди ап, коданнарын хүр кыш ажыргаанар. Ылаңгыя бо талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады эш М. Маадыр-оол («Тээли» совхоз), эш Дугаржэп («Мурнакчы» колхоз) оларга удуртказ хойжу бригадаларның коллективтерин онза шылгараанннар.

Сүттү эвээжетпес дээш

Республиканың бүгү колхозтарының сүт-бараан фермалары ышкаш, Тожунуң «Совет Тыва» колхозунуң Талым сүт-бараан фермазының саанчылары, кадрчылары Совет эрге-чагырганың бежен чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка киришпишаан, беш чылдың ийиги чылының бирги кварталының сүт садар онаалгазын хуусаазының бетинде ажыр күүсеткен.

Саар инектерниң сүдүн кудулатпас дээш хемчеглерни ферма ажылдакчылары ап чорудуп турарлар. Сиген, силос четчир. Немелде чемгерилгени организастаанындан сүт саалдазы февральда турганындан бедээн. Бир эвес февральда бүгү саар инектерден хүнде 60—70 литрни доңгүп-ле саап ап турган болза, ам үш катап көвдээн. Ам бо хүннерде инектер төрүп турар. Январь айдан эгелээш, төрээн 34 инектия бызаалары шупту менди.

Талымчылар кыштаглаашкынны чедиишкинниг дооспушаан, ырак Толбулда чурттап, ажылдап турар малчыннарга боттарының шеф дузалын база чедирип турарлар. Ында ажылдап турар хойжулардың кадааларының алаанда көрженин хооржуп, хой төрүлгезинге дузалажып турарлар. Шак ыңыдыг шефтээшкинни үк колхозтуң хоочун хойжузу Кол Шиитпир турлаанга кылганнар.

Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн болуур бо чылын ниитизи-биле 36 муң гектар тараа болгаш мал чеми культураларны чажып тарыыр. Ооң иштинде кол тараа культуразы — кызыл-тасты 30 муң, арбайны — 1800, сулзаны — 2700, кукурузаны — 3800 гектар черге тарыыр.

Районда кодээ ажыл-агыйның будүрүлге эргелелиниң агроному В. Ф. Лобаченконуң бистиң корреспондентивиске чугаалаанындан алырга, амга чедир үрезиниериниң 72 хуузун чогуур кондициязында чедирер белеткеп алган, ол чүл дээрге тараа-даа, мал чеми-даа культуралар талазы-биле шупту 70 муң центнер үрезиниин 55 муң центнери чогуур кондициялыг болганы ол-дур.

ВЦСПС-тиң пленуму

Совет кижилериниң амыдырал деңнелин бедидериниң айтырыгларынга доктаагаш, илеткелчиниң демдеглээни: бистиң чуртувуска социализм ажыл чокталыр чоруктан-ажылчы чоннарны шагда адырып алган болгаш ажылдаар, дыштаныр эргенни совет кижилерге хандырып берген. Ажылчы чонналр бүрүн ажылдыг, ээ кыска ажыл хүнү, ажылчы чонналрның ажыл төлевири болгаш боттуг орулгалары соксаал чокка озуп турар ындыг үеде ийи дыштаныр хүннүг беш ажыл хүннүг неделяны ам бисте чорудуп турар. Беш ажыл хүннүг неделя ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның күш-ажылынга, оларның дыштанылгазынга, мергежилиң бедидеринге, өөредилгезинге, культурлуг өзүлдезинге, үрүтларын кижилеринге улам эки таарымчалыг байдалдарны тургузар.

Неделяда ажыл шагының мурнунда доктааттынган үргүлчүлээшкинни күш-ажылдың болгаш дыштанылганың чаа чурумунуң байдалдарында хевээр артар. Ынчалза-даа ажыл хүнүнүң санын кызырар чорук ажылчы чонналрга ажыктыг түвени берип турар. Ол ажыктыг түвениң кол түүлү болза, неделяның ажыл шагын беш хүнге хуваганының ачызында ажылдавас база бир хүнүң хосталырында болур. Моон-биле кады ажылдаар хүннериниң санының кызырлыры ажылче чоруур болгаш чанарылың шаг-үезин эвээжедир, ээлчегии хүлээп алыр база дужаарынга үнүр шаг-үениң чарыгдалын кызырар. Ол чорук неделяда 1—2 хире шакты камнал алыр арганы бээр. Чылда саналга-биле алырга, ол чорук ажылдавас сес-ала немелде хүнүг тургусканы ышкаш, ол хире санныг шаг-үени бээр. Ажылдың чаа чурумунче шилчиир-биле чылда 100 ажыг хүн ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга дыштанып хүн болган турар.

Беш ажыл хүннүг неделяже шилчиир социалистиг будүрүлгенин өзүлдезиниң эрге-ажыктарынга база дугжүп турар. Ажылдың чаа чурумуу күш-ажылдың организациязын акжидер, будүрүлге фондуларын ажыглаарының ажыктыын болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер аргаы берип турар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы школаларга, дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге, профтехниктиг өөредилгениң училищелеринге хамаарышпас. Оларга беш ажыл хүннүг неделяны чорудар болза, хүнде кичээлдериниң шагын көвүдедиринге, өөреникчилерге болгаш башкыларга артык түргелиг болурунга чедирер ийик.

Моон мурнунда беш ажыл хүннүг неделяже шилчиткен будүрүлгелериниң болгаш тудугларының ажылының дуржулгазын илеткелчи тодаргай чугаалаан. Бо үеде үлетпүрүүң яваа-бүрү адырларында болгаш тудугларда беш ажыл хүннүг неделяже шилчиткен будүрүлгелериниң болгаш организациялэрның саны 1500 чыгаа болуп турар. Оларда ийи миллион чедир ажылчы чонналр ажылдап турар. Беш ажыл хүннүг неделяның маргыш чок артык түүлдериниң болгаш ону массалыг-биле чорударының ажыктыынын дутаайн ол коллективтериниң ажылынын дуржулгазы хереглелеп турар. Ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар күш-ажылдың болгаш дыштанылганың байдалдарын экижидеринге немелде аргаларны тургузуп, кижилериниң кадыкшылын быжыглаарынга дузалап турар чаа чурумну үүлдүгүнүүшкүн-биле көрүп турар.

Беш ажыл хүннүг неделяже ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны шилчидер чорук будүрүлгелериниң, пехтериниң, участоктарының бүгү талалыг белеткелин, амыдырал хандырылга албан черлерин эде тургузарын негеп турар деп чүвени дуржулга көргүскен. Ол база-ла билдингир, чүге дээрге ажылдың түрүп турар чаңчылган чурумун чүгле үрээр эвес, харын база хей миллион кижилериниң күш-ажылын амыдырал болгаш культурлуг хандырылгазын организастырынга улуг өскерилгелерни киирерин негеп турар. Чогум-на харын чаа чурумнуң үезинде ажылдың чедишкинни будүрүлгелериниң белеткелининң хире-чергезинден, ажыл-агый болгаш профэвилел организацияларны эргежок чугула белеткел хемчеглерни кайы хире тогумчалдыг чорукталындан хамааржыр турар.

(Төнчүү 2-ги арыында).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

ПЛЕНУМ СООНДА...

Партия эге организацияларының ролюн улам бедик кодурер дугайында айтырыгны СЭКП обкомунун III пленумунга чугаалашкан соонда Тожу районда «Совет Тыва» колхозтун партия комитеди бодунун ажылын эде тургузар хемчегларни алган. Оон мурнунда партия эге организацияларының болгаш партболуктериниң ажылынга хамаарышкан айтырыгларны чугле партия хуралынга ында-хаая чугаалажып казырынга кызыгаарлаттынып турган. Ам болза эге организацияларга шуут чеде бергеш, ажыл-херек-биле ылаптыг танышкаш, четпестерни чайлаар талазы-биле партерганизациялар секретарьларынга практиктиг дуза чедирерин күштелдирип, эки дуржулганы өөренип, ону солуштурарын практикалап эгелээн.

Сөөлгү үеде Талым сут-бараан фермазында партия эге организациязы (секретары Кол Биче-оол) дээре ажылдап турар апарган. Колхоз будурулгезинде бодунун онаашкан ажылы база партийжи даалга дээш коммунист бурузунун харыысалгазы бедээн. Фермаиың будурулгеге айтырыын, кижизидилгелиг, культура-массалыг ажылдар дугайын эге организация хуралынга үргүлүү чугаалажып, шиитпирлериниң күүселдезин организастап турар. Коллективке ажыл дугайында партийжи даалгаларны коммунист бурузуне бергеш. Оон күүселдезин парторганизация секретары эш Биче-оол доктаамал контролдап, активке даянып ажылдап турар. Ук партерганизациянын эки ажылы будурулгеге козугген. Ферма эрткен чылын мал ажылыныя продукциязын будурериниң болгаш курунеге садарының планын ажыр күүсеткен.

Коммунистериниң мурнакчы ролюн оларның колхоз будурулгезинге киржилгезинден көрүп болур. Саанчы Александра Ооржак, инек кадарчылары Кол Севек, Кол Биче-оол. Кол Сандыыжап олар колхоз будурулгезиниң мурнакчылары болбушаан, малчыннар ортузунга агитатор хүлээлгезин күүседи, колхозчу ажыл-ишчилерни Октябрьның юбилейлиг 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка киришкирип турарлар. Ылаңгыя Кол Сандыыжап бодунун инек кадарар ажылының дуржулгазын аныяк малчыннарга нептередип турар. Эш Сандыыжап оон-биле кады мурнакчы ачы-ларның бирээзи.

Талым сут-бараан фермазының ажылдакчылары «Май 1» колхозтун Куштуг-Кежиг фермазының коллективин социалистиг чарышка кыйырган, хүлээлгелериниң күүселдезин хынажып, бот-боттарынга авалажып, дуржулгазын солчуп турар. Чоокта чаа Талының төлээлери Куштуг-Кежигге аалдап баргаш, ол фермаиың ажылы-биле танышып, чарышты канчаар организастааның өөренип көргеп. Далчылар ажылдың чугле эки талазын көөрүнге кызыгаарлатпынмайн, ферма ажылында четпестерни база илереткен болгаш ук четпестерни чайладыр дугайында ажыл-ишчи сумезин онзыктеринге берген. Оларның солун концертин Куштуг-Кежигниң чурттакчы чону көрген.

Колхозтун ажыл-агыйының бир кол адыры иви ажылы болуп турар. Партия комитеди ажыл-агыйын ол участогунга коммунистерниң күжүн быжыглаан болгаш Өдүтенде иви фермазынга партия эге организациязын тургускан. Оон секретарынга Бараан Балбыр соңгуткан. Ырак черде ивижилерниң амыдырал-чуртталгазының, өөредилгезиниң болгаш культурлуг депшилгезиниң дугайында сагыш салышкының багай эвес болуп келген. Ивижилерде В. И. Ленининиң намдарын өөренир болгун ажылдап турар. Оон пропагандистери Ак Эзирикпей, Кол Чашпалк олар ол партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседил, кичээлдерни бедик идейлиг деннелге арттирип келгилээн. СЭКП райкомунун ажылдакчылары ивижилерге база барып, кижизидилгелиг ажылдарны чорудуп турар.

Бо ферманың ажылдакчылары юбилейлиг байырлалга—Улуг Октябрьның 50 чылынга күш-ажылчы чедишкиннеринге ужуражырын хүлээнип, бүтүн-ниитиниң чарышка каттышканнар. Бо чылын бир муң хире иви ооллардын өстүрер, күрүнеге ортумактан ары күштүг 450 ивини садар. Ферма эрткен чылын багай эвес ажылдап, иви өстүрериниң планын 107 хуу күүсеткен.

Колхозтун партия комитеди ажыл-агыйны холгаарлай бээр турган чорудунан чайлаан, артель баштаар черинниң ажылын контролдулар эргезин ажыдлап, организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны чорудуп турар. Хамыктың мурнунда коммунистер-биле ажылды күштелдиргеш, оларны дамчыштыр чон ортузунга кижизидилге ажылдарын алаан экижиткеи. Коммунистериниң хей кезии партия чыындышкынының бөлгумнеринде өөренип турар. Ажыл-агый, амыдырал болгаш кижизидилге айтырыгларын партия хуралдарынга чугаалажып, ук хуралдарның кижизидикчи ролюн бедиткен. Шүүмүүлел болгаш бот-шүгүмчүлел четпестерни илерезиринің болгаш чайладырының кол чепсээ апарган. Эш-хуузунун шынчы болгаш чөптүг шүгүмүлелин ажыл-чорудулгага шын угланыышкын бээринің, ажинге ажыктыг дуза чедирериниң аргазы кылдыр медерел биляр чанчыл парторганизацияда тургустурган.

Парткомнук болгаш партия эге организацияларының организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарының түнелги ажыл-агыйда кестүп турар. Колхоз күрүнеге эът садарының чартык чыл планын ыракта ажыр күүсеткен апкан. Бирги кварталда күрүнеге сүт садарын 160 хуу күүсеткен.

— Партия организациязының ажыл-чорудулгазы СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедишкинниг боттандырарынче угланган. Бистиң ажылывыска четпестер ам-даа бар. Ол четпестерни бодувус чогуур ойшаанда илередип ап, ажылды улам экижидериниң болур-чогуур хемчегларин ап турар бис—деп, партком секретары Бараан Самбуевич Чигжит чугаалап турар.

А. КОЛ.

АМЫДЫРАЛ БОЛГАШ ҮЕ-ШАГ БАДЫТКАП ТУРАР

«XXIII съезд кандыг-даа мактанышкынар чокка, мырнай эгезинден ужунга үндүр ханы уткалыг ажыл-ишчи байдалга эрткен. Допчулай чугаалааргa, 1964 чылдың октябрьда Төп Комитеттиң Пленуму болганындан бээр СЭКП-ниң болгаш оон удуртулгазының бүгү ажыл-чорудулгазы кандыг болуп келгени ышкаш, ажылының алыс уг-шиин шак-ааныдыг съезд болган»—деп, XXIII съездиге олурушкан бистиң француз эштеривис съездиниң угаан-бодалын боттарының дайынчы органы—«Юманите» солунга ынчалдыр чечен, мерген тодаргайлап көргүскен.

Төп Комитеттиң кайгамчыктыг октябрь Пленумунга үндезиленип салдынган түүлдерни XXIII съезд төлептиг үнелеп көрген болгаш улам ынай калбартып хөгжүткен. Партияны болгаш күрүнени удуртурунуң стилинге турган алдагалдарны ханы илереткенниниң болгаш өткенинин, субъективизмни болгаш ленинизмниң өзүзунга канчап-даа таарышпас бүгү-де түүлдерни, партия организацияларының инициативазын болгаш бот-ажыл-чорудулгазын бөөй тудуп турган түүлдерни, бистиң бурунгаар шимчээшкинивисти мооңдактап турган түүлдерни чайлатканының дугайында чугаа чоруп турары оң.

Бистиң экономикавысты удуртуруп чаа, ёзулуг эртемчи болгаш боттуг арга-биле көөрүнүң хевирип ажылдап, амгы үе-чадада партияның экономиктиг политиказының принциптерни тодаргайлаан Төп Комитеттиң март болгаш сентябрь (1965 чыл) Пленумнарының шиитпирлерин октябрь Пленуму амыдыралче хайныктырып киирген. Ол принциптер чүл дээрге экономиктиг методтарның болгаш идиг бернишкиннериниң ролюн улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарынга кодурери, күрүне планнаашкының боттуг экижидери, будурулгелериниң, колхозтарның база совхозтарның ажыл-агыйжы бот-тускайлаң болур чоруун болгаш инициативазын калбартыры, оларның коллективтериниң харыысалгазын болгаш боттарының ажыл-чорудулгазының түнелдеринге материалдыг сонуургалын бедидери ол болур.

Съездиге эштер Л. И. Брежневтиң болгаш А. Н. Косыгинниң илеткелдеринге, делегаттарның чугааларынга болгаш съездиниң шиитпирлеринге ол бүгү түүлдер улам ынай хөгжүттүнген. Чаа беш чыл планының талазы-биле съездиниң Директиваларынга ол түүлдер алызындан чырыткыландыр сингнигин боттанган.

Бистерге, совет кижилерге, эрткен чыл болза партияның болгаш Совет күрүнениң иштики база даштыкы политиказының кол угланышкынарын тодаргайлаан XXIII съездиниң шиитпирлерин болгаш идеяларын амыдыралга боттандырар дээш демиселдиң демдээ-биле эрткен. Ынчангаш ол шиитпирлерниң кайы хире мергенин, делегейниң болгаш иштикиниң байдалын съездиниң кайы хире ханы болгаш шын тодаргайлаанын үе-шаг маргыш чок көргүскен.

Чижээлээрге, социалистиг экономиканың кайгамчык улуг чедишкиннери турзажок, биске сөөлгү чылдарда ниитилел будурулгезиниң болгаш күш-ажылдың будурукчулуунуң өзүлдезиниң темпилери элээн ооҗумнаалы билдингир болгай. Көдээ ажылагый дыка хожудап турган чүүл бар. Бүгү таймылбыр ажылын будурулге планнарын чедишкиннинг күүседиривче, будурулгениң курлавырларын плеридир болгаш ажыглаарывче ажылчы чоннарны мобилизастаарының лозунунуң адаа-биле чорудар ужурлуг. Ажылдың чаа чурумунче шилчиир кыдыр будурулгелерни белеткээринге калбак активти киришкирери — профсөвилел организацияларының хүлээлгези.

Оон даразында илеткелчи үзүктелдиг база үзүктелишкин чок ажылдаар будурулгелерге, үлетпүрүүң, транспорттуң болгаш көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларына, чонну хандырып турар будурулгелерге болгаш организацияларга, медицина, уруглар болгаш культура-чырыдышкын албан черлеринге ажылдың чаа чурумун нептередириниң тодаргай айтырыгларына доктааган. Ажылчы чоннарның дыштанылгазын болгаш культуре-амыдырал хандырылгазын организастаарынга улуг кичээнгейни ол көрүндүргеи.

СЭКП-ниң XXIII съездизи ажыттынгандан бээр бир чыл болганынга

ол чорук чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге таарымча чок салдарын чедирген. Боттуг чылдагааннар-биле (1963 болгаш 1965 чылдарның дүжүт чөп болганы-биле; делегей байдалының чидигленип, камгалалга немедге хөреңгилерни чардыктырарын негеп келгени-биле) чергелештир, темпилериниң ооҗумнаашкыны экономиканың чамдык айтырыгларын шиитпирлээр чорукту тоомча чок көөрүнүң, планнаашкынга алдагдалдарның, удуртулганың, ажыл-агыйжы саналганың экономиктиг аргаларын чедир үнелеп көрбээнинин, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерин доддур ажылдавааның уламыдан база болдунган.

Чаа беш чылдың бирги чылында партияның XXIII съездизиниң шиитпирлери күш-ажылдың будурукчулуунуң болгаш национал орулганың өзүлдезиниң темпилеринге чөгүур эргелдени боттандырар арганы совет удуска берген.

Чүрттүң национал орулгазы 7,5 хуу бедээн. Ындыг немей өзүлде мурнундагы беш чылдың чангыс-даа чылында болбаан. Ол чорук күш-ажылдың будурукчулуунге база чогуур чергези-биле хамааржып турар, чүл дээрге 1966 чылда үлетпүрге күш-ажылдың будурукчулуу 5 хуу бедээн болгай. Ынчаарга мурнундагы беш чылда чылда-ла ортумак немей өзүлде 4,6 хуу болган-на болгай.

Партияның XXIII съездиниң бистиң экономикавыска хамаарышкан шиитпирлери чүрттүң экономиктиг хөгжүлдезиниң темпилерин болгаш улус ажыл-агыйының күш-ажылдың будурукчулуунуң өзүлдезин дүргедиринге бүгү-ле эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны ажыдып турар.

Ол дугайын, чижээлээрге, ажыл-агыйны чорударының чаа системазынче эрткен чылын шилчиткен будурулгелериниң ажыл-чорудулгазы хереченнер турар. Продукция будурүп үндүрерин үлетпүр ниитизи-биле 8,6 хуу бедиткен болза, аңаа сайгарган продукцияның хемчээли 10 хуу улгаткан, а күш-ажылдың будурукчулуу—8 хуу бедээн.

Эрткен чылын көдээ ажыл-агыйга чедип алдынган чедишкиннер бистерни өөртүп турар. Чүрт болза тараның, ховеннин, чигир свёклазының, тарымал тооруктуң тергинин эки дүжүттерин ажаап алган. Чер болгаш мал ажылының ниити продукциязы 1965 чылдынга деңнээрге 10 хуу бедээн.

Колхозтарның болгаш совхозтарның чедишкиннери хамыктың мурнунда партияның Төп Комитединиң март Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып келгенинин түнелди-дир, ол шиитпирлерни XXIII съезд бадыткаан болгаш улам ынай калбартып хөгжүткен.

Партияның XXIII съездизиниң шиитпирлери улам улуг, оларның ажыкының хевирлери улам ээлгир апарган, политиктиг бедик медерелдиң болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң угаан-бодалынга чаа кижини кижизидериниң талазы-биле оларның идеологтуг ажылы улам-на дээштиг апарган.

Делегей байдалынга хамаарыштыр партияның XXIII съездизиниң кылган анализин үе-шаг, амыдырал бүрүн бадыткаан. Амгы үе-чадада төөгүлүг хөгжүлдениң кол угланышкының делегейниң социалистиг системазы, империализмге удур, ниитиледдиң социалистиг чаартылганы дээш демисежип турар күштер тодарадып турар деп чүвени эрткен чылдың болуушкуннары дагын-дагын көргүскен.

Оон-биле кады съездиниң айтып турганы ышкаш, империализм болза бодунуң таварышканы ниити кризистен үштүнүп алырының аргазын дайындырак өнчүк-чөңгээлерден, суд-чээлерден болгаш шуут интервенциялардан дилеп тыварын ам-даа орадажып турар. Бодунуң далай, чадаг шерии-биле болгаш ужар-чүүлү-биле төөгүнүң хөгжүлдезин дедир эргилдиерин орадажып турар америк империализм ону онза дерзии болгаш чүдек-бүжар ёзу-биле көргүзүп, ындыг чүдек-бүжар чоруктарны кылырын маадырлыг Вьетнамда чедишкин чок орадажып турар.

СЭКП ТК-ның 1966 чылдың декабрь Пленуму «бистиң ленинчи даштыкы политиказыстың чайгылыш чок шынныын, империалистерниң агрессчи чүткүлдеринге бистиң ойтур шавышкынывыстың быжыын, оон-биле кады делегейниң коммунистиг шимчээшкинин сырый каттыштырар дээш бистиң партиявыстың даштыкы политиктиг тактиказының ээлгирин, демиселиниң могаг чогун база дагын көргүскен» деп, сөөлгүчүлер мурнунга бодунуң чоокта чаагы чүгаазынга эш Брежнев чугаалаан.

Социализм чурттарының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжышкыны акыдыма партияларның төлээлекчилериниң XXIII съездиниң индиринден чугаалаарынга онза тодаргайы-биле илергейлеттинип көзүлген. Мао Цзэдуннуң ленинизмден чарылган чагырыкчы болуунуң чарылдырыкчы политиказы түрзажок, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чангыс эви быжытып турар. Оон-биле кады бүгү-ле акы-дунма партиялар өлүм чок Ленининиң партиязының делегейниң коммунистиг шимчээшкининге кайгамчык улуг ролюн онзалап демдеглеп турар, чүге дээрге бистиң партиявыс бодунуң интернационалчы хүлээлгезин ыдыктыы-биле күүседириниң үлегер-чижээн көргүзүп турар болгай.

Ленининиң партиязының XXIII съездизиниң идеялары тиилеп турар. Ону амыдыралдың боду, үе-шаг боду хереченнеп турар.

И. ПАВЛОВ,
СЭТА-ның хайгааракчызы.

Ак-Довурак — Абаза оруунуң тудуун шудургу, ажылга түткүлдүг кижилер чорудуп турар. Оларның бирээзи— бульдозер башкарыкчызы А. Зайцев. Чазаглыг делгем орук эртер черге хамыкты мурнай оон трактору барып, дескилеп аштаар. Тудугжулар оон ажылынга бедик үнелелди берип турарлар.

ЧУРУКТА: бульдозерист А. Зайцев.

В. АНАНИННИҢ фотозу.

ЧАА НЕГЕЛДЕ ЁЗУГААР

Партияның XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар болгаш Совет эрге-чагырганың бежен чылынга чедишкиннерниг ужуражыр дээш ажылагыйның болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын улам экижидерияге Советтериниң ролюн бедидер хемчегларе алынган. «Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның чоокта чаа үндүрген докгаалында көдээ болгаш суур Советтериниң ат-алдарын бедидип, шыырак билигиг кадрлар-биле быжыглаарын онзалап көргени партияның сагыш салышкынының херечизи-дир.

Тожунуң район-даа, көдээ-даа Советтери ол доктаалга болгаш чоокта болуп эрткен сонгулдаларга хамаарыштыр ажылын экижидип чорудар. Болуп эрткен сонгулдаларда район Совединге сонгуттурган депутаттарның 62 хуузу, көдээ Советтерге сонгуттурган депутаттарның 54 хуузу чаарттынган. Район болгаш көдээ Советтериниң депутаттарынга эртем-билиглиг, ажылынга ак сеткилдиг, чонунга хүндүткелдиг, төлептиг ооллар, кыстар сонгуттурган. Оларның аразында «Совет Тыва» колхозтун анчызы, Социалистиг Бүш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестол, «Май 1» колхозтун хоочун анчызы Ленин орденниг Ак Мырлаа, кооперацияның ажыр ажыл-агый черииің балыкчызы Лидия Селегеева, эмчи Михаил Алишевский, башкы Чрина Агбаан, культура ажылдакчызы Надежда Гаврилова болгаш өскелер-даа бар.

Районнуң көдээ Советтериниң бирги организастыг сессиялары болуп эрткилээн. Аңаа Советтериниң күүскомнарын, доктаамал комиссияларын сонгуп тургускан. Ол сессияларга көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын түскай чугаалашкан. Ук доктаалды түүлдүгзүнүп көргеш, сеткил ханышкын, улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган болгаш түскай шиитпирни үндүргеи.

Сонгувчуларның депутаттарга киирген чагыгларының талазы-биле айтырыгны база чугаалашкан.

Район болгаш көдээ Советтериниң организас-массалыг ажылын бедик деннелге кодурери, доктаамал комиссияларның ажыл-чорудулгазын шын удуртуру, чон-биле харылзаанны быжыглаары эргежок чугула. Советтерниң ажылын чаа негелдеге дүүштүр чорудары район болгаш көдээ Советтериниң чаа тургустунган составының кол сорулгаларының бирээзи болур.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга үткүштүр алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге районнуң партия организациялары совет органнарга чогуур дузаны база чедирер ужурлуг. Алдынган хүлээлгелерни юбилейлиг чылда күүседир дээш партия, совет органнарның ажылдакчылары, районнуң бүгү чурттакчылары кызымак ажылдаар хүлээлгелиг.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
Тожу райнүүсиомнуң даргазы.

Солун семинар

Чечен чогаал болгаш уран чүүлдү пропагандалаарының айтырыгларының талазы-биле лекторларның үш хонуктуг республика семинары Кызыл хоорайга дүүн ажылын доосхан. Аңаа республиканың чечен чогаалының, чуруулга, хөгжүм болгаш театр уран чүүлүнүң амылдакчылары солун лекцияларны номчаан.

«Билиг» ниитилелиниң республика организациязының чылдырганы ол семинарга Кызылдың үш библиотеказы В. И. Ленининиң, Октябрь революциязының болгаш школачыларның шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң дугайында чогаалдар допчулалын кылып, ном делгелгезин организастаан.

Идеологтуг амылдың амгы үеде сорулгаларының дугайында лекторларның мурнуига СЭКП обкомунуң агитация болгаш пропаганда килдизиниң эргелекчизи, төөгү эртемнериниң кандидады эш Ю. Л. Аранчин чүве чугаалаан.

Хүн айтырыы—беш ажыл хүннүг неделя

(Төнчүгү. Эгези 1-ги арыида).

1965—1966 чылдарда беш ажыл хүннүг неделяже шилчиткен будурулгелерни багай белеткелдиң чылдаагыныида, күш-ажылдың болгаш будурулгениң организациязында четпестерниң чылдагаанында ажылдың мурнундагы чурумунче катап эгидер ужурга таварышканының кыдыг фактылары база бар дээрзин илеткелчи мооң-биле кады демдеглээн.

Ажылдың чаа чурумунче шилчиирин-биле холбаштыр профсөвилел организацияларының сорулгаларының дугайын илеткелчи тодаргай чугаалаан. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалының ужур-уткавыя совет кижилерниң чаагай амыдыралының дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салышкынының чаа илередиткини болур деп чүвени профсөвилел организациялары ажылчы чоннарга калбаа-биле таныштырар ужурлуг. Бүгү таймылбыр ажылын будурулге планнарын чедишкиннинг күүседириивче, будурулгениң курлавырларын плеридир болгаш ажыглаарывче ажылчы чоннарны мобилизастаарының лозунунуң адаа-биле чорудар ужурлуг. Ажылдың чаа чурумунче шилчиир кыдыр будурулгелерни белеткээринге калбак активти киришкирери — профсөвилел организацияларының хүлээлгези.

Оон даразында илеткелчи үзүктелдиг база үзүктелишкин чок ажылдаар будурулгелерге, үлетпүрүнүң, транспорттуң болгаш көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларына, чонну хандырып турар будурулгелерге болгаш организацияларга, медицина, уруглар болгаш культура-чырыдышкын албан черлеринге ажылдың чаа чурумун нептередириниң тодаргай айтырыгларына доктааган. Ажылчы чоннарның дыштанылгазын болгаш культуре-амыдырал хандырылгазын организастаарынга улуг кичээнгейни ол көрүндүргеи.

ВЦСПС-тиң пленуму

Ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны беш ажыл хүннүг неделяже шилчидер дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалын бистиң улузувус ханы чүүлдүгүнүүшкүн-биле хүлээп алган дээрзин илеткелчи түнелиниде чугаалаан. Ажылчы чоннарның күш-ажылчы идепкейиниң болгаш чогаадыкчы инициативазының чаа кедүрлүүшкүнүн ол докгаал хайныктырып үндүргеи. Партияның болгаш чазактың сагыш салышкынынга ажылчы чоннар будурулге онзаадаларын күүседиринге чаа-чаа чедишкиннер-биле харылаап турар.

Иваново областың «Солидарность» фабриказының мастери Ю. М. Вечерова бистиң областың 51 пос-таавы будурулгелериниң 48-зи чаа графиктиг ёзугаар ажылдап турар деп, бодунуң саналынга чугаалаан. Ажылдың чаа чурумунуң үезинде будурулгениң болгаш ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын чедишкиниинг дүүштүрүп турарын ол будурулгелериниң дуржулгазы көргүскен. Күш-ажылдың организациязы, деңилгеи болгаш ажыл шагын ажылгары экижээн. Продукцияны будурүп үндүрери элээн көвүдээн.

Беш ажыл хүннүг неделя тудугжуларга аажок таарымчалыг болган. Ол дугайын тудуг болгаш тудуг материалдар үлетпүрүнүң ажылчыннарының профсөвилел ТК-ның докгаалынга онза тодаргайы-биле илергейлеттинип көзүлген. Мао Цзэдуннуң ленинизмден чарылган чагырыкчы болуунуң чарылдырыкчы политиказы түрзажок, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чангыс эви быжытып турар. Оон-биле кады бүгү-ле акы-дунма партиялар өлүм чок Ленининиң партиязының делегейниң коммунистиг шимчээшкининге кайгамчык улуг ролюн онзалап демдеглеп турар, чүге дээрге бистиң партиявыс бодунуң интернационалчы хүлээлгезин ыдыктыы-биле күүседириниң үлегер-чижээн көргүзүп турар болгай.

Профсөвилелдериниң Украин республика чөвүлелиниң даргазы В. К. Клименко солун чижектерни көргүскен. Днепродзержинскиниң химия комбинады ийи дыштаныр хүннүг неделяже шилчээш, ниити продукцияны будурүп үндүрерин 15,4 хуу көвүдедирин чедип алган. Киевтиң «Красный экскаватор» заводу 1966 чылда 11 миллион рубльдин арыг орулгазын алган. Завьяловск рудниктиң коллективи күш-ажылдың будурукчулуун 23 хуу бедиткен. Беш ажыл хүннүг неделяның будурулгеге берип турар улуг аргаларының дугайын бо фактылар хереченнеп турар-дыр.

Чаа байдалдарда ажылчы чоннарның дыштанылгазын болгаш амыдырал хандырылгазын билдиниг организастап турарының чижектерин ораторлар база көргүзүп турган. Чер-черге культура-кижизидилгелиг болгаш күш-культура ажылдың экижээн дугайын санал бергеннер чугаалап турган.

Профсөвилелдериниң Пермь областың чөвүлелиниң даргазы А. П. Денисов, ССРЭ-ниң чиик үлетпүр министри Н. Н. Тарасов, орук харылаалар министри Б. П. Бещев, ССРЭ-ниң хөмүр дээш үлетпүр министри Е. Ф. Братченко болгаш өскелер-даа база санал берген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы Н. К. Байбаков пленумга чүве чугаалаан.

Будурулгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын ийи дыштаныр хүннүг беш ажыл хүннүг неделяже шилчидериивге белеткел талазы-биле профсөвилел организацияларының тодаргай сорулгаларын айыткан доктаалды ВЦСПС-тиң пленуму хүлээп алган.

Ажылчы чоннарның чаагай амыдыралының дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салышкынынга харыы кылдыр Улуг Октябрьның 50 чыл оюн толептиг уткуур даэш социалистиг чарышты улам калбартыр, беш чылдың онаалдаларын чедишкиннинг күүседир дээш шудургу демисежир, чаа ниитилел тургузуутуун тиилелгезиниң кол үүлү болур күш-ажылдың бедик будурукчулуун чедип алыр деп профсөвилел организацияларын, бүгү ажылчыннарны, инженерлерни, техниктерни болгаш албан-хаакчыларын пленум кыйгырган.

Пленумнуң ажылынга А. П. Кириленко, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, М. С. Соломенцев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы Н. К. Байбаков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң материал-техниктиг хандырыгга талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы В. Э. Дымшиц, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. Т. Ефремов киришкен.

Март 29-та пленум бодувуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

Сөөлгү белеткелдер

Бүгү-россияның бот-тывынгыр уран чүүлүнүң зона аайы-биле Новосибирскиге болуп көрүндезинге шупту 11 республикаларның, крайларның, областарның бот-тывынгыр улусчу талантылары киржип, тиленчилериниң одуруунга үнер, Москвага болуп көрүлдеге киржир эрге дээш маргымаарлар.

Бистиң республикабыстың бот-тывынгыр уран чүүл ыяларынтивиниң көргүзүү Новосибирскиге апрельдиң баштайгы хүнүнүң бирээзинде болуп. Аңаа барып киржир. Тываның бот-тывынгыр уран чүүлүнүң ат-алдарын барып намгалаар 150 ажыг эң шилиндеп талантылыгларның белеткели республика майысылалында элээн наш хүннерниң дургузунда хайнылышкынныг чоруп турар. Белеткел ам колдуунда-ла сөөлүреп келген. Олар боттарының баштайгы концертин март 30-ниң кежээзинде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязының киршинчилерминге көргүзер.

Ойнакчыларның кедер идик-хевин Кызылдың дааракчылары комбинадының дааракчылары кылган. Сцена чурунтарын чурукчу Сергей Ланзы күүсеткен.

А. ДОПЧАА.

Чаа өөредилге чылынга

Кайы-даа ажыл участогунда киижи бүрүзү (оон түүү кылып турары ылгал чок) шупту чаңгыс ап-сеткилдиг ажыдып. Октябрьның байырлалынга алдаржыткан социалистиг чарыштың идепкейлиг киржиктиши болуп турар. Чаагайжыдылганың херээжине баразылгаткан чоннуң организастыг күш-ажылы школаларга өдалга ыяжы белеткелинде база илереп, бо чугула ажылга шеп чер болганда үре-түннедиг калбарып турар.

ӨВҮРНҮҢ школалары чаа өөредилге чылында оттуглар ыяш белеткелин журнуку чылдардан дээре, организастыг чорудуп турар. Районо эргелекчизи аш Дангай-оолдуң редакцияга дыннатканын ёзугаар алырга: токпак кагар ажыл шупту школаларда план ёзугаар доозулган, амгы кол киржээгейни сөөртүлгеже угландырып турар.

САГЛЫ сес чыл школазы хереглээр 1500 кубометр ыяжын бүрүн белеткээн, оон дең кезиинден хөйүн школа чанында экжеп алган. Бо ажылга «Кызыл тук» колхозтуң колхозчуларының, ылангыя ында ала-иениң ботиденкейлиг киржип турарын демдеглээри өөрүнчүт.

ТОРГАЛЫГ ортумак школаның чанында (чаа өөредилге чылынга) 800 кубометр токпакты экжеп чыпкан. План ёзугаар черде бүрүн белеткээн ыяштан ам-даа 700 кубометр бар, ону чоокку үеде сөөртүп алыр дээш, ажыды организастыг чорудуп турар.

СОЛЧУР сес чыл школазы келир чылын оттуглар 1800 кубометр ыяжын база чогуур ёйүнде белеткээн. Токпак сөөртүлгези ам кидин түлүк, школа чанында 300 ажыг кубометрни экжеп чыпкан.

«Коммунизмче орук» колхозтуң Бора-Шай салбырында эге школаның 500 кубометр оттуглар ыяжын белеткээринге ында малынар, ада-ие идепкейлиг киришкенин демдеглээри өөрүнчүт. Азас сес чыл школазының болган ыраку малчынарының уругларының өөренип турар Чазынар эге школазының 1967—68 өөредилге чылынга оттуглар ыяжы база бүрүн белеткеттинген.

Ажыл-херектиң амгы байдалын түс бүрү школалар аайы-биле төлергайлаарга мынлыг: Тоора-Хем ортумак школаның чанында 800 кубометрни экжеп чыпкан, кубометрлер хүн бүрү улажып турар. Кадыкшылыгга школазы белеткээн 1200 кубометр ыяжының хезинизеп хөйүн сөөртүп алган. Ийиниң сес чыл школазыгга хереглээр 1500 кубометр оттуглар ыяштыг белеткээринге «Май бири» колхозтуң колхозчулары, ында ада-ие идепкейлиг киришкенин демдеглээри өөрүнчүт. Азас сес чыл школазының болган ыраку малчынарының уругларының өөренип турар Чазынар эге школазының 1967—68 өөредилге чылынга оттуглар ыяжы база бүрүн белеткеттинген.

Веш чылдың күш-ажылчы ээлчээнде

Ак-Довурак хоорайда профессионал-техниктиг училищениң тудуунуң иштики шеверлел ажылдарын кылып турар бригадаларның аразында калбарган чарышка Н. Перинага удуртканбригада тиилекчи болган. Перинаның бригадазында 14 аныяктар бар, а ол боду дөртку курста өөренмишаан ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Ол бригаданың мурнакчылары Лидия Ворожейкина, Ооржак Мандараа, Нина Перина, Гаврик Окан-оол, Өлчеймаа биле Хүрештей Сарыгларлар.

Д. АНАЙ-ООЛДУН фотозу.

ЮБИЛЕЙГЕ

Улуг-Хем районунуң «УТКА 25 чылы» совхозунуң хөйүү бөргадаларының, сүт-бараан фермаларының малчынары юбилейлиг чылда ниитиниң малының баш санын өстүрер болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдеир, күрүнеге эът, сүт, дүк дужаар планнарны боттандырар сорулга салып алган ажылдап турарлар. Кодан, ферма бүрүзүнүң малы кыштан онча-менди хүр ашкан, малдың чаш төлү менди алдының, сүт саалдазы бедип турар.

Совхозтуң Ак-Туруг салбырының Чаш-Тал сүт-бараан фермазы мурнакчы фермаларның бирээзи. Эрткен чылын сүттүң ниити чыылдазының, бир инекке онаалтыр сүт саарының болгаш күрүнеге садарының планнарын ажыр күүседкеш, салбырының сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Ферманың коллективи коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алыр дээш, үш чыл иштинде демисежип келген. Совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш профсоюзтуң комитеди чоокта чаа коммунистиг күш-ажылдың фермазы деп хүндүлүг атты Чаш-Тал фермазынга тывыскан.

Юбилейлиг чылда сүт саалдазын көвүдедип турган, сүттүң ниити чыылдазының, бир инекке онаалтыр саар сүттүң болгаш күрүнеге садарының планнарын ажыр күүседир сорулга-биле коммунистиг күш-ажылдың фермазының коллективи бедик хүлээлгелерни алган. Бо чылын саар инектен-не 1500 кг сүт сагдынган турар, күрүнеге 230 тонна саттынар.

Кыштың улуг соогунда саар инектериниң ажаалда-тежээлдезин эки организастаап, беш чылдың ийиги чылының баштайгы айларында ферманың көргүзүү эки болуп турар. Март чээрбиге чедир фермага ниитизи-биле 38.7 тонна сүт сагдынган болгаш күрүнеге 23.6 тоннаны саткан. Түс-түс саанчыларның көргүзүү база бедик. Ферманың саанчылары бир саар инекке онаалтыр ортумаа-биле чылда 1600—2200 кг сүт саарын хүлээнгеннер. Саанчыларның социалистиг хүлээлгезининг күүсеттинерин ийи чартык айның түңнели көргүскен.

Бистиң коллектививис улуг эвес, он сес кижиден тургустунган, оларның иштинде он саанчы бар. Коллектив найыралдыг ажылдап, чурттап турар. Кадарчылар, бызаа ажаакчылары төрүүр үүс инекке онаалтыр 90 бызаа алыр сорулганы салган. Чыл эгезинден бээр төрээн инектерниң бызаалары четче алдынган, эки доругуп турар.

А. ДАГБА.

КОММУНИСТЕР — УЛУГ КҮШ

«Хадың» колхоз мурнунда наш чылдарда экономика талазы-биле чыдып калган амыл-агыйларның бирээзи турган. Колхозтуң амыл-агыйын көдүрериниң элээн хемчегларын алганының түңнелинде, колхоз эртнем чылын 599784 рубльдиң өрүлгазын алган. Оон иштинде мал ажылындан алганы чер ажылынга бичe-ле четпес. Моон алгаш көөрге, тараа болгаш ногаа тарылгазын улам көвүдедир талазы-биле перспективтиг сорулга бистиң мурнувуста салдынган. Ол ышкаш, 1966 чылда күрүнеге эът, дүк, сүт болгаш тараа садарының планнары база чедишкинниг күүсеттинген.

Бо чылдың бирги кварталының эът, сүт думаарының планын колхоз март 1-де эттти 282 хууга, сүттү 105 хууга ажыр күүсетнен.

Бистиң ажыл-агыйжы чедишкинниеривис—бо эки көргүзүглер болза түңүү-даа мурнунда коммунистерниң чүткүлдүг ажылындан нол хамаарыжыр. Чижээ, Хадың сүт-бараан фермазында коммунист саанчылар Галина Кара-кыс, Маады Өпежик, аныяк коммунистер саанчы Өпежик Барыңмаа, бызаа ажаачызы Вера Кара-кыс—бистиң мурнакчыларывыс. Орзакта аныяк мал кадарчызы Александр Дамдын-оол база кызымак ажылдап турар. Коммунист Анатолий Трубачевтуң удурткаңы тудуг бригадазы планын үргүлчү ажыр күүседип келген. Коммунист Михаил Мынын-оолга удурткан трактористерниң эки ажылын база демдеглээр херек.

Колхозтуң экономиказын көдүрер төлээде, моон соңгаар улам күүженимишиниг ажылдаар үүрлуг бис. Ынчалза-даа ылаңгыя коммунистерниң ажылга харыысалгазын бедидер талазы-биле хемчегларни партбюро көшкен ап келген. Оон үжүрунда чамдык коммунистер ажылынга ээ-харыысалга чоктаныл, партияның болгаш күрүненiң сагыйга-чүрүмүн үреп турарлар. Хадың сүт-бараан фермазының эргеленчизи турган коммунист Степан Дангаа ферманың ажылында улуг четпестер туруп турда, ажылын ноапкаш, 2—3 хонук арагалап турган. Дангааның бо четпес чоруун барымдаалаш, ону ажылындан үндүрген, партия талазы-биле шыңгыы хемчегни хүлээткен.

Коммунистиң хуу харыысалгазын, сээн авангардтыг ролюн бедидери бистиң парткомнуң ажылында бир кол чүүл болур. Ынчангаш коммунист бүрүзү-биле улам-на чоок, улам-на тодаргай чугаалажышкын эргежок чугула. Ол ышкаш, коммунистерниң ажыл, амыдыралының дугайын партия хуралдарында калбаа-биле чугаалажырын чедип алыр үжүрлүг бис.

Колхоз бо чылын күрүнеге сүттү 414 тоннаны, пландан ажыр 36 тоннаны, эът—139 тоннаны, дүкту—9,3 тоннаны, планнан ажыр 700 килограммны, тарааны—350 тоннаны, планнан ажыр 350 тоннаны садар дең хүлээлгени алган. Бо дээрге юбилейлиг чылга—Улуг Октябрьга бистиң колхозчуларывыстың күш-ажылчы улуг белээ болур. Ол хүлээлгени күүседир дээш бүгү колхозчуларның амыл-ишчи идепкейин көдүрер, оларны организастаар күш—коммунистер болур үжүрлүг.

А. ДҮТҮРЖАП,

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунда партком секретары.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРӨ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң өөрүүзүнден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш киижиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Иргит Дары-Сюрюн Норбуевна — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Сее уругларны төрээн болгаш киижиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Очур Севилбаа Докпаковна—райпотребсоюзтуң ажылчыны.

Саны-Шири Лиис Хертековна — райпотребсоюзтуң ажылчыны.

Сержин Хомушку Дамбаевна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чамырык Чыпсын Чамырыковна —«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругларны төрээн болгаш киижиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Очур-оол Чимит Конгаровна — Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Салчак Дензимаа Хайындолаевна —Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Соспук Дойтан Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Байыртын Канчыровна— Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болгаш киижиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Балчын Долгат Иргитовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Байыр-оол Бичинкей Хомушкуевна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Иргит Бичии-Уруг Сотпаевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Иргит Хирлиг Намбаровна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Иргит Чылбак Сотпаевна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Норбу Сандан Салчаковна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Сандап Караш Күжүгетовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш киижиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Авыр-оол Сырбыкчы Күжүгетовна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Анчимаа Түлүш Иргитовна—Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Донгак Сенеммаа Дары-Хоевна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Салчак Дензимаа Хайындолаевна —Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Соспук Дойтан Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Байыртын Канчыровна— Тээли суурда өг-бүле ээзи.

Кызыл-оол Чимис Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Маңдымаа Хертек Норбуевна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Сүрүмаа Чылбай-ооловна—«Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Очур Будаа Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Очур-оол Дузак-Саар Салчаковна— «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Бичии-Уруг Лама-Саановна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Серен Эгейзана — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Сегбе Александра Хертековна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Серемаа Иргит Сундуйовна—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Дамчытмаа Кармаевна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Очун Сүрүн-ооловна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Чечекей Даваевна—«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Шагдыр Шурумаа Бюрбюевна — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Сее уругларны төрээн болгаш киижиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күжүгет Көк-Кыс Тамбаевна — районнуң эмнелге ажылчыны.

Ооржак Часкал Деспижековна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Сат Матпа Күдерековна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болгаш киижиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Доржу Дотпа Делгеровна—райкүүском ажылдакчызы.

Сарыглар Мартаа Хереловна — Ак суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болгаш киижиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күжүгет Татьяна Дүктүгбейовна —Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Лама Долгар Иргитовна—Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Кунду Севээн-ооловна—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Саая Болгуш Дакмаевна—Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Саая Шура Содунамовна—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Хомушку Долума Акаважыковна—«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш киижиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Донгак Мынчаа Хуртайовна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Күжүгет Александра Номчутовна —«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Белек Дондуковна—Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Кара-Кыс Дүгүр-Сюрюновна—«Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Сүрүмаа Көк-Хунаевна——районнуң «Сельхозтехника» салбырының ажылчыны.

Саая Севил Тактановна—«Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Сарыглар Билчитпаа Шактыяровна—«Барлык» совхозтуң ажылчыны

Сарыглар Шепчитмаа Сүр-ооловна—Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Траас Бичен Күжүгетовна—Кара-Суг суурда өг-бүле ээзи.

Хомушку Калдар Көкейовна—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Хомушку Көк Успановна—Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Хомушку Маңзыр Садыяевна—«Тыва даг-дүгү» тудугунуң ажылчыны.

Хомушку Чачитмаа Монгушовна —Барлыктың 8 чыл школазының башкызы.

Эвидзонек Чудур Ооржаковна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Шаңнак Сержи-Белек Даржаевна—Барлык суурда өг-бүле ээзи.

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Алды уругларны төрээн болгаш киижиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Долгар Маады Чончуковна — Хадың суурда өг-бүле ээзи.

Тюлюш Екатерина Копулаевна—«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш киижиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Гаврилова Мария Павловна—Хадың суурда өг-бүле ээзи.

Денисова Елена Михайловна—«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Макмыр-оол Бичии-Кыс Сандановна—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

Мөчек Сенильба Мижит-ооловна—«Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Отукай Тамара Ивановна—«Искра» колхозтуң колхозчузу.

ТАҢДЫ РАЙОН

Сее уругларны төрээн болгаш киижиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мираншк Мария Фоковеевна —«Совет Россиязы» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Солумаа Сенднеевна —«Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Чыргалан Сара Аракчаевна—Балгазын суурда өг-бүле ээзи.

(Үзанчызы).

Социализмниң чурттарында

ЛЕНИННИҢ ЧОГААЛДАРЫ ПОЛЬШАДА

Польша ном үндүрер чер В. И. Ленинниң чогаалдарының долу чыыдазын 10 миллион экземпляр ниити тираждыг кылдыр парлап үндүрериң дооскан.

Ленинниң ажылдары-биле польша ажылчы чоннар XX түс чылдың эгезинде бир-ле дутаарында танышкан. Владимир Ильичиниң чогаалдарының дыка хөй кезиин польша дылче Октябрь революциязының тиилээнинин соонда очулдурган. 1918 чылдан эгелээш 1938 чылга чедир В. И. Ленинниң 90 чүүлдерни болгаш номнарын Польшага парлап үндүргеи.

БОЛГАР КООПЕРАТОРЛАРНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

Болгарияның Улус Республиказының күш-ажылчы чер ажылдыг ажыл-агыйларының бирги съездизи Софияда ажылдап эгелээн. Делегейниң дыка хөй чурттарындан, оларның аразында Совет Эвилелиниден аалчылар оон ажылында киржип турар. Болгарияның Компартиязының Төп Комитединиң бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Тодор Живков илеткел кылган.

ЧЕХОСЛОВАКИЯДА БАШКЫНЫҢ ХҮНҮ

Чехословакияның хөй-ниитизи Башкының хүнүн демдеглээн. Ол байырлалды улуг чех педагог Ян Амос Коменскийниң төрүттүнген хүнүнде чыл бүрү демдеглеп турар. Европага педагогика эртемининг хөгжүлдезинге Коменскийниң ажыл-чорудулгазы ханы салдарлыг болган. Кайгамчыктыг хүнүү холбаштыр Чехословакияның 181 чырыдышкын ажылдакчыларынга «Алдарлыг башкы», «Школаның алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг аттарны тывыскан.

ИЛИ УЛУСТАРНЫҢ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАЗЫ

Даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культурлуг харылзаалларының совет ниитилелдериниң эвилели, совет-вьетнам найырал ниитилели болгаш вьетнам-совет найыралдың ниитилели 1967 чылда кады ажылдажылганың планының дугайында дугуржулгага Ханой хоорайга ат салган. Ийи чурттарның ниитилелдериниң аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдерин, төлээлерин аргыштырарын, кинофильмнерин, чечен чогаалдарны солужарын дугуржулгада көрүп турар. Совет эрге-чагырганың 50 чылы-биле холбаштыр совет улус-биле найыралдың айнын ВДР-ге эрттирерин вьетнам-совет найырал ниитилели шиитпирлээн.

Империалистиг агрессияга удур вьетнам улустуң маадырлыг демисеи-биле эң-сеткил каттыштырылгазының айын Совет Эвилелиниге организастаар.

ДӨРТ МИЛЛИОН ТОННА ЧИГИР

Кубаның ажылчы чоннары күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Чурттуң чигир заводтары дөрт миллион тонна чигирни бүдүргеи. Ортулуктуң удузу ол чедишкинни эрткен чылдазындан 32 хонук мурнады чедип алган. Амгы үеде Кубага чигир үнүжүн ажаап алыры үргүлчүлеп турар. (СЭТА).

Совет чогаалчылар-биле ужуражыышкыннар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Азия болгаш Африка чурттарының чогаалчыларының маңаа болган конференциязының ажылынга киришкен совет чогаалчылар болгаш шүлүкчүлер совет культура төвүнге Бейруттуң хөй-ниитизиниң калбак бөлүктериниң төлээлекчилери-биле ужурашкан.

Совет төлээлериниң удуртукчузу С. Азимов чыылганнарга найыралдың байырын чедиргеи. Совет чогаалчылар, шүлүкчүлер—Айтматовту, Гамзатовту, Евтушенкону, Турауп-Задени, Софроновту болгаш оон-даа өскөлерни чыылганнарга ол таныштырган. Чыылган кижилер совет аалчыларга диңмиттиг, үргүлчүлеңдиг адыш часкап, байыр чедирип турган. Расул Гамзатов, Евгений Евтушенко, Анатолий Софронов боттарының шүлүктерини номчаан. Ливанның хөй-ниитизи совет чогаалчыларны чүректиң ханызындан хүлээп алган.

Вьетнамда болуушкуннарга хамаарыштыр

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның соңгу талакы районнарының партизаннары америк экспедиция шериглериниң кезектеринге согуушкуннарны таварыштырып турар. Чүгле Куангнам можута безин дайынның 209 солдаттары, оларның аразында 26 американнар өлүрткен. Интервентилер шериг техниказының талазы-биле база улуг чидиргитге таварыжып турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чедизи америк солдаттар ап чораан 8 америк вертолёттарны мурнуу-вьетнам патриоттар Меконг хемиин аксының районунга болган тулчуушкуннар үезинде андара аткан.

НЬЮ-ЙОРК. Чаа Зеландияның чазаа мурнуу-вьетнам эрге-чагырганарының диплөнге харыы кылдыр шериглерин немей чорудуп бээр болган. Ынчангаш олче чадаг шериг ротазы болгаш оске-даа кезектер бааp деп турар.

ХАНОЙ. Мурнуу Вьетнамның хосталга армиязының дайынчылары январь, февральда шаажылакчыларга удур 150 ажыг тулчуушкуннарны чорудуп, дайзының 3.117 солдадын сандээн үндүргеи, оларның аразында 2.400 американнар бар. Ол үеним дургузунда патриоттар дайзының 414 танкыларын, бронетранспортёрларын чок кылып, 42 самолёдуун аңдара аткан.

И. ГАНДИНИҢ ЧУГААЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Национал эргежыктарны хандырарын, делегейге тайбыңны болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарын Индияның даштыкы политиказы бодунуң сорулгазы кылдыр тургузуп турар деп Индияның премьер-министри Индира Ганди медеглээн. Пакистан-биле найыралды тудар болгаш кады ажылдажылганы таарыштырар деп Индияның күзелин Ганди бадыткаан.

Чайгаар болуушкуннарның түңнелинде Индия берге байдалда таварыжып турар деп, чурттуң иштики айтырыгларынга хамаарыштыр премьер-министр айыткан. Экономика болгаш аъш-чем талазы-биле бергелерни шиитпирлээр талазы-биле политиканы ажылдап кылырынга чазак-биле кады ажылдажырынче оппозистиг партияларны ол кыйгырган.

Чазактың экономиктиг политиказының кол айтырыгларын апрельдиң эгезинде штаттарның кол министрлериниң чөвүлел хуралынга чугаалажыр апаарын Ганди дыңнаткан. Чурттуң экономиктиг хөгжүдезининг чаа планын, национал план комиссиязын калбак-биле эде организастаарын болгаш административтиг реформаларны ол айтырыгларга Ганди хамаарыштырган.

МАЙ БИРГЕ УТКУШТУР

ТОКИО. (СЭТА). АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга удур, бүгү делегейге тайбың дээш демисеп япон профсоюзулдерниң чингине чөвүлелиниң чүүлдүгүнүп көргеи кол лозунгары болуп турар. Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының делегейге эң-сеткил каттыштырыгазының хүнү—Май 1-ни күш-ажылчы Япония ол лозун-биле демдеглээр.

Профсоюзулдерниң чингине чөвүлелиниң удуртулгазының бежингүнери Май бирниң митингилериниң болгаш чыскаалдарының үезинде ажылчы чоннарның амыдыралчы эргелерин камгалаар, ажыл төлевирин бедидер дээш демиселди көдүрер.

ОНЗА БАЙДАЛ

НЬЮ-ЙОРК. Боливияның президентизи Рене Баррьентос чурттуң мурнуу-чоон талазында онза байдалды күштүг болдуруп чоруткан. Чурттуң ол талазында партизан шимчээшкининиң тыптып келгенинең уламыдан мыдыг шиитпир кылдынган деп президент демдеглээн. Найкауасуунуң районунга партизаннарның кылган бүзээлээшкининиң түңнелинде чазак шериглериниң талазындан өлгеннер болгаш балыгаттырганнар бар болган деп Ассошэйтед пресс агентилелдиң корреспондентизи Лапастан дыңнаткан. Бүзээлел болган районче шериг кезектерин чоруткан.

РЕПОРТАЖ

Сакман аргазы-биле

Шагаан-Арыг хоорайдан барыын талаже хаптарга, удавайн-даа созлагай талада даг адзозде бажыңнар, хой кажаалары көстүп келир. Ында «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжу бригадазы туруп турар.

Аңаа чеде бээрге, чаңгыс аай төлевилел ёзугаар тутқан үш хой кажаазы, малчыннарның чурттазга бажыңнары бо. Чаш хураганнар чиләэн, хойлар эткиләэн, хөлээнниң ажоок.

Кажаларның бирээзинге кире бердивис. Чылзы дегээт. Хураганнарны улуг, бичезинниң аайы-биле клеткаларда киргизеп каан. Баштай-ла ужурашканывыс хойжу Сады Кара-Кыс:

— Бо бүгү кажаларда хураганнарны сакман аргазы-биле азырап турар улус бис, бирги сакманда мен мен—дидир.

Чугаалажып келгивиске, мырынай-ла чаа төрүттүүген хураганнар ооң ажаалгазында турар болду. Малдың чаш төлдерин сакманныг аргазынге доруктарынга холбашкан айтырыглар салырывыска, ол мынча дидир:

— Хой төрүпкеш, хураганының параазын ол дораан чылгай бээр. Ол аразында хойның эминиң дүгүн, хураган эмерде эттиг, арыг болзун дээш, кыргыш каапгар. Ооң хураганың курғаарын кезек маңаап, ону шезинге алыскаш, пйнги клеткаже шилчидер, хураганнар орта бир хонар, ооң дараазында үшкү клеткаже чорудар болгаш аңаа оларны беш хонукта тудар. Өдекги хүнүүне черинге чедир казып, клетка иштин арыглап, саваң чадар. Хураган бүрүзү мойнунда дугаарлыг.

Өйү чедип келирге, демги хураганнарны пйнги сакманче шилчидер, чемгерип эгелзәр. Чеми чүл? Аскылап каан кок сиген, будук-бүрү, сөөк далганы, балык үзү болгаш өскее-даа. Шишкидинги суг оңгачада үргулап каан, белен чыткылаар. Эмирерни норма ёзугаар уламчылаар. Пйнги сакманда Валя Чооду ажыдап турар.

— Бо клеткага төрүттүнге-ле 7—10 хонган хураганнарны азырээр бис—деп, ол чугаалай-дыр. Чемни демги-ле янзы-бүрүү-биле улам немелделиг кылдыр хураганнарга бээр. Клетка чанында улуг печкада от салып каан тур. Демир хуунда суглаа чылыдып каан. Чылгаар дустар база белен.

— Чаш хураганнарны когарал чокка бүрүн алыр дээш, мынчаар ажылдап турар улус бис, көрүп турарыңар бо-дур—деп, Валя сергээ ковчуг чугаалады. Ынча дээш, бир кошкакеймаар хураганның чемненирине барып дузалай берди.

Ам сакманщик Монгуш Дүнзең-маага ужуражы берливис.

—.Пйнгеш төрүттүнген хураганнар ажаан турар кижи мен—деп ол чугаалаарга, бие аажок сонуургап, аңга чедир чеже мындыг хураган барын айтырарывыска, дөртен ажып турар дидир. Хураганнарны улгады берген пйнгеш, ооң бичезери, ээ бичезери кылдыр клеткаларда үскүлеп каан. Кылыр ажыл немежип турар, чүге дээрге чамдык хойлар пйн хураганны тоттура албас таварыгга турар, ынчангаш тотпаанарны сүткүр хойга чагыштырар, эминиттээр.

Сакман аргазы-биле хураганнарны азыраарының сөөлгү чадазы — олар төпелер болу бээрге база бир кижиге дужаар. Ындыг хураганнарны Маады Алдай-оол азырап тур. Бо кижиниң холугга турда, хураганнар төрүттүнгеп хүнүнден бээр дөртен беш хонук болу бээрге, оларны кадарчыларга дужаап бээр.

Хой кажаларынга чоруп, хойжулар-биле чугаалажып тургаш, хураганнарын хоскан хойларга оларны алдып турарын биске база тайылбырлап турдулар. Хоскан хойларны хураганнары-биле кады түе-түе клеткаларга киргизилеп каар, ынчангаш үргүлүү каректаар турар. Бир хойжу хураганның хойнуң эминиден тудуп алган, хураганын экжелгеш, эмиге чедиргеш, тоотпалагылаар-даа. Бо херекке хойжулар чедишкинин чедип ап турар болдулар. Хойларны суггарарының чемгереринең чуруму бо болукте шынгыы, чиләэлзәрге, хойларны чемгерер, суггарарда, оларны хураганнарындан аңгылай чарып алыр. Тоткан-тотпаанын шынгыы хайгаарлар. Аарыг-аржыын доктаамал каректаар. Кажаның чылыг, соогум, чеминиң байдалын эки таарыштырар.

— Ол бүгү ээответринарлыг негелделер чурум ёзугаар эки сагыттынар болза, малга хораар деп чүве кана турар боор—деп, хойжулар чугаалаарлар. Харын ооң ужурунда малга сугну чылыгга бээр, чамдыкта суггга марганцовканы, модту-даа холуп берип турары таварылга эвес.

Малдың чаш төлдерин бүрүнү-биле камгалап алыр дээш, хойжулар, сакманщиктер чүнү кылбас дээрил оңу. Чамдыкта уйгу удувас-даа болгулаар. Чемненир чай алынмайн-даа баргылаар. Чүге дээрге, дүне-хүндүге дежурныйлаашкыннар турар болгай.

— Хураганнарны сакман аргазы-биле ажаарының кол ажыы чүве чүвеи?—деп айтырыгны салырга, олар ол дугаймн черле билдилиг чугаалаарлар:

— Сакман аргазы-биле оларны шын ажаарга, когарал барык чок болур, чүге дээрге малдың чаш төлдериниң өзериңге тварымчалыг бүгү байдалды мынчаарда тургускан турар.

Моңу мынчаар чугаалаары-ла чөп. Сакман аргазын калбаа-биле ажыглай берген черлерде чаш хураганнарның тозандан орү хуузун камгалап ап турары—маңаа хереч олдур.

Фермага ооң эргелекчизи-даа, улуг хойжуу-даа албан ужуру-биле чоруй барган өйде хораан бис. Бо бүгү чүүлдерни сакманщиктер биске таймылбырлаанар. Бистиң-биле кады хораан фотокорреспондент: «Ферма эргелекчизи-даа, улуг хойжу-даа чок болганда, сакманщиктер биске четчири-биле чугаалап берип шыдаар ирги бе кылдыр карадап турган кижи мен, ажылын аттыг биләр кижилер чүве-дир азе» деп чугаалай-дыр.

Бо чугааны баштактаны аарак сакманщиктерге дамчыдып бээривиске, олар хүлүмзүргүлээп соонда, бирээзи тургаш:

— Зоовет болгүмнерге өөренип турар улус болгай бис, арткен чылын ооң программазын доозкан кижилер бисте эңмежок, ооң ынай, зоотехник, мал эмчизи база эки дузалап турар улус, ынчангаш сакман аргазы-биле малдың чаш төлдерин азыраар талазы-биле бисти чүгле холун часпас эвес, харын «өдүрээн-даа часпас улус» дээр болза ажырбас боор ийнп—деп, черле уран аялгалыг чугаалады.

Хойжулар бистиң-биле мендилешкеп, ажылынче шымнын киришкеннер, бие оларга юбилейлиг чылда улуг чедишкиннерлиг болуруп күзээп бис.

С. САМБА-ЮНДУП,
«Шынның» корр.

Экилерниң бирээзи

Салчак Сүрээ чеди чыл дургузунда «Элегес» совхозтуң хөөн кадарган. Күрүне малын эки ажаганы дээш директция ону чылдын-на өртектиг чүүлдер-биле шаңнап келген. Хүндүлел бижиктер-биле база-ла ол таныатказ. Юбилейлиг дылга күшажылчы чедишкиннер-биле ужуражыр дээш ол хөөн хүр ыыш ажырган. Салчак бо чылын чүс хойга онзалаштыр тозан беш хураганны, бир хойдан-на 3 кг дүктү алыр деп хүлээлгелиг.

Ооң ажаалдазында алды чүс төрүүр хой бар. Хой оолдаашкыны кидин, ам төрээни ийи чүс, алдынган хураган—260. Чаш малдың ажаалдазы, доруктурулгазы эки. Салчактың кадайы Самбуу Тас чаш хураганнары канчаар ажаап өстүрер дугаймында сакманщиктерге сүмезин берип, практиктиг дузазын көргүзүп турар.

О. ТАРТЫГ-ООЛ.

АЯН-ЧОРУКЧЕ ЧАЛАП ТУР

ТЫВАДАН ЛЕНИНГРАД ЧЕДИР

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Совет чазак чоннуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралын улам экижидип, күш-культураны болгаш туризмни хөгжүдеринче улуг сагыш салыышкынны салган. Мораль талазы-биле быжыг, кадык-шыырак, эртем-билигли чаа кижини кижизидеринге күш-культураның болгаш туризмниң ужур-дузазы аажок улуг дээрзи СЭКП-ниң Программазында болгаш партияның XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринде база айтыгнган. Чурттакчы чоннуң амыдыралынга туризмни калбаа-биле неитерип, ону ниити билиг школаларынга, дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге өстүрүп хөгжүдеринче онза кичээнгейни салып, ылаңгыя көдээ чоннуң оргузунга туризмни сайзырадыр сорулга салдынып турар.

Чоннуң кадыын камгалаан база бир чүүл—туризм болур. Ынчангаш аңаа чоннуң сонуургалы улуг. Тыва чоннуң төөгүзүнде аъттыг, шарылыг аян-чорук кылыры шагдан тура-ла чонга билдингир боол келген. Совет Эвилелиниң девискээринге база таштыкы демократтыг чурттарже аян-чорук кылыры бистиң республиканың ажылчы чоннарынга чанчыл болу берген. 1966 чылда аңы-дуңма кайыралдың аян-чоруун 145 кижи кыйган, а Совет Эвилелинде коммунизм тургузуушкунунуң чаа чедишкиннерин чүгле туристчи путёвка-биле бээлин 230 кижи көргеп.

Боттарының күзели-биле аян-чорук кылып, дыштанып турарларның саны чылдың-на массалыы-биле өзүп турар. Республиканың девискээринде боттарының хостуг шактарын, дыштанылгазын шын организастап эртиргип, ооң магалап ханмас каас чараш бойдузун, байлаан, дириг амытанын сонуургап турарлар бистиң республиканың хоорайларында, суурларында болгаш колхоз, совхозтарында кайы көвей.

Тывага чораан туристер ооң бойдус байлаан, каас-чаражын магадап, чонунуң хүндүлээчелиин боттарының сактыышкыннарында бижээн. Чижээ: Томскиден келген туристерниң бижээни болза: «...бо черлерниң каас-чаражын бис канчаар-даа аажок магададывыс. Чараш аърга-зоом кайгамчык даглар-биле болгаш хой-хой хемнер-биле солчуп турар-дыр. Кадыр хаяның аразында дакпыш чиңге чер-биле он хире метр бедиктен саарлып баткаш, бустап-мөөреп, халыпшыраан ужарның суун магадап ханмас сонуургал-биле көрдүвүс. Балыктың албаан чүү дээр! Бежээлерде ооң сут хайның турган ышкаш сагындырар-дыр. Хемниң чалгыы ужарларга девиржип, кыдыын дургаар катчыныс болгаш моогу ажеэлэн каапнал хаяларлыг тайгаларга үлеттиргеш, хостуг чаагай бадып чыткан ышкаш...»

Эрткен чылдың чайынында бистиң республиканга 500 ажыг кижи киржикчилиг 57 туристчи болуктер келген. Москва, Ленинград, Днепропетровск, Омск, Томск, Свердловск, Донецк, Вильнюс, Куйбышев, Киев, Красноярск болгаш өске-даа хоорайларлан аян-чорукчулар келген. Оларның кол-кол маршруттары: Кызыл—Хамсыра, Тоора-Хем—Кызыл, Кызыл—Үш-Белдир, Кызыл—Бүнгүртүг, Балыктыг-Хем—Кызыл.

Чоннуң чыл келген тудум-на улам өзүп орар сонуургалы—ооң материалдыг байдалы экижээнин тодазы-биле хереченип турар. Бо чылын чүгле туристчи путёвка-биле бээлин ССРЭ-ниң янзы-бүрү булуңнарынче 314 кижи дыштанып чоруур.

Совет эрге-чагыганың 50 чыл ионга болган В. И. Ленинниң төрүттүүге-ле 100 чыл болурунга үткүштүр туризм төвүлели республиканың мурнакчыларынга найыралдың аян-чоруунуң башгайгы демир оруун 1967 чылдың октябрь 4-тен 17-ге чедир Тывадан Шушенское болгаш Абакан тавартыр Москва база Ленинградче чорудар деп шиитпирээн. Чоруур туристерниң ниити саны 470 кижи. Туристер Ленинчи черлеп чорбушаан Москвага баргаш көөр чүүлдери: Москвада ленинчи черлер, Москва—ССРЭ-ниң найысыалы, Москваның Кремли, В. И. Ленинниң музейи, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедишкинининиң делгелгези, Октябрь палатазы, Бородино панорамазы.

Ленинградка көөр чүүлдери: Ленинградтың тураскаадлыг черлери, Ленинградта ленинчи черлер, Күрүне Эрмитажы болгаш өске-даа черлер. В. И. Ленинниң шөлүүге үезинде чурттап турганы Шушенское суурга база баар. Путёвканың өртээ 165 рубль. (Аңаа Кызылдан Ленинград чедир база ооң дедир орук шүүлери, экскурсия, культура-массалыг ойынларга чарыгдал болгаш чем өртээ киирер).

Орукка чоруп турганывың үезинде бот-тывынгыр уран чүүлүн көргүзүглери, танцылар болгаш ядыбүрү ойыннар демир-орукчуң рестораннарынга организастаттынар. Путёвканы туризминиң область төвүделиниден акша-биле удур-даа, банк дамчыштыр-даа шилчидип садып ап болур. Бистиң адреывис: Кызыл, Кочетов кудумчузу, бажың № 30, телефон 35—92, күрбанкыда санажыыга счёду № 70020.

Туризминиң область төвүделиниң чагыгларны хүлээп албышаан, республиканың колхозтар, совхозтары-биле, албан, будүрүүге черлери-биле коллективтиг керээлерин чарып турар.

Найыралдың демир оруунга олуруп, аян-чоруукче аъттанывыр!

Х. СИИРИН,
туризминиң тыва область төвүделиниң даргазы.

Кызылда ада-нелерге

Кызылда күрүненин башкы институдунуң кинолекторийи. Ол хүн аңаа студентилер эвес, ада-нелер чыглып келгилээн. «Олар ынчаар өске кижилер ашарган». «Авам азы ачам». «Уруглар бисче көрүп турар» деп документалдыг солун киноларны көрдүвүс. Өг-бүлеге бичии уругларны канчаар кижизидериниң чижектерин ында көргускен.

Кино соонда институттуң башкылары аңаа хамаарышкан кыска тайылбырны кылып, боттарының санал-оналын ада-нелерге чугаалап берген. Ада-нелер алаэн хөй айтырыгларны салгылап, уругларын канчаар кижизидип турарын чугаалагылаан.

Уруглар кижизидилгезинге хамаарышкан ындыг кежээлерни моон соңгаар ай санында организастап турар деп шиитпирлээе. Ажы-төлүү кижизидеринге ол улуг ужур-дузалыг.

В. САГАН-ООЛ.

Ойнаашкыннарга төлевир

1967 чылдың ийиги үндүргени акша-бараан лотерея билеттеринге таварышкан ойнаашкыннарны төлеп эгелээн. Башгайгы беш хүнгерде безин уа муң ажыг рубльди лотерея ээлеринге үндүрүп берген. Ооң шитинден өөрүшчүг билеттерге таварышкан чамдык эштерни база айтып болур.

«Спартак» киитилелиниң ажылдакчызын Л. И. Селезнева 84 рубльдиң хевизин, эпидемиолог эмчи А. С. Кудрявцева 32 рубльдиң алдын корпустуг (херээжен) хол шагын ойнап алган. С. П. Монгуштуң билеттериниң ийизи ойнаттынган, ооң бирээзи 128 рубльдиң баянынга таварышкан.

Акша-бараан лотерезымның ийиги үндүрүлгезинге таварышкан ойнаашкыннарның төлеп бериишкини үргүлчүлеп турар.

А. ГОРЛУШКИНА.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 3 школазының бирги классчылары «Петушок» деп тоол-шүлүүлезиг спеңажыктаа үзүндүзүн көргүзүп тур.
Фото Г. СИРОТИННИН.

Өөредилге корпузунуң тудуу

«Тыва даг-дүтү» комбинаттың тудугжулары ында профтехучилищенниң өөредилге корпузун ийиги квартада ажыглалга киирер дээш ажылдап турарлар. Ында ажылдап турар тудугжу үш бригададан ажыда корпустуң иштики дерилге-шеверлээшкинин кыыр штукатурщулар болгаш малярлыглар бригадазары база ажылдап турар.

Корпустуң иштики дерилге-шеверлээл ажылында колдуунда аныяк штукатурщулар, малярлыглар хаара туттуунган. Күш-ажылга Нина Перина, Лидия Ворожихина, Сарыглар Карашпай, Лидия Соломатова, Вичеймаа Ооржак оларның бригадалары үлегерни көргүспүшаан, хүлээнген ажылын шынарлыг кылгаш дужаап турарлар.

Ооң ыңай корпустуң иштики шеверлээр ажылынга училищенниң дөртку, бешки балыктеринің сургуулдары ийи айның практиказын эрттирбишаан, дуза чедирип, ажылдап турарлар.

Бистиң консультациявыс

СЕПТЕЛГЕ БОЛГАШ БАЖЫҢ ХӨЛЕЗИНИ

Чурттакчы бажыңнарының септелгезинге, ооң хөлезиннинге хамаарышкан айтырыгларны чөп билип алыксап, амыдырал болгаш коммунал хандырылгазының министерстволарынче, солуннар редакцияларынче тайылбырлап бээрин дилеп, чагаа бижип турарлар. «Известия» солунга парлаттынган РСФСР-ниң чурттакчы чоннуң Амыдырал хандырылгазының министерствозунуң чурттакчы бажыңын болгаш эт-херексел септээринің Кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы С. Десятчиковтуң болгаш РСФСР-ниң Коммунал ажыл-агый министерствозунуң чурттакчы ажыл-агыйының Кол эргелелиниң ажыглал киздизиниң эргелекчизи Ф. Березиниң харыызын «Шынның» номчукчуларынга бараалгаттывыс.

— Үүрмек болгаш капитал септелге деп чүл? Ону кым, кандыг хуусавда чорудар ужурлугул?

Септелге-тудут организациязы үш хүн иштинде чагыкчының квартирязынче техник кижини чорудар. Ол келгеш, кызаа чогуур ажылдың хемчээлин болгаш өртек-үнезин тодарадыр. Техник келгени дээш, чагыкчы кижи акша төлевес.

Ажылдың өртек-үнезин автономнуг республикаларның Министрлер Төвүлелиниң, ажыкчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүсекчи комитеттериниң доктаадың бадылаан Прейскурантызын ёзугаар төлээр.

Ажылды септелге участоктарының күүжү болгаш херекселдери-биле кылыр. А материал септекчи организациязының-даа, чагыкчының бодунуудаа боол болур. Септелгениң ниити өртээ он рубльден ашпас болза, ону керээ чарып тура-ла чурттакчы төлеп болур. А бир эвес ооң хөй болза ол баштай ниити ажылдың чартык өртээн авансылап төлээр. Септелге бүрүнү-биле доостурга үзе саважыр.

Септелге ажылын чорудар хуусаазы чагыкчы биле септекчи организациянын аразында дугурушкынын ёзугаар доктаадыр. Бир эвес септелгенің хуусаазын узадыр болза, хүн санында ажылдың ниити өртээнің 0,1 хуузунга дедиежир хөөнү тырттар. Чагыны күүседир хуусаазындан неделя ажып, септелге доозулбаза керээ чаргаи организация чагыкчыга ажылдың өртээнің 2 хуузунга дедиежир шииткел төлевирни бээр ужурлуг.

Чурттакчы бажыңының дашты, ооң дериг-херекселдериниң чаартылгазынга болгаш капитал септелгеге хамаарышкан ажылдарны бажың эргеледелриниң күсели-биле чорудар. Бажыңдарның септелгезиниң хуусаазы ССРЭ-ниң Күрүтүүлүүнүң бадылаан доктаалын барымдаалаар тургузаар. Капитал септелгени чорударының ортумак хуусаазы алды чыл.

— Квартира хөлезиин канчаар чарыгдаттынып турарыл?

— Чурттап олурарывыс квартирабыстың хөлезиннинге берген акшавыс күрүненің чурттакчы фондузуйнче кирип турар. Ол хөреңгинің администрация-эргелел (удуртукчулар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар), хандырылга (кудумчу аштакчызы, аштакчылар, лиф—хөй кат бажыңнарның каттарының үндүрер чүүлдүң ажылдакчылары) ажылдакчыларга шалың бээрингге, бажыңнарның үүрмек септелгезинге, бажың ажыл-агыйының (чадаларны болгаш лифтерни аштап-арыглаарынга, чырыдарынга) үндүрүп турар. РСФСР-ниң чер-чер Советтериниң күүскомнарынга ук хөреңгинің чамдык кезиин чон ортузунга культура-массалыг ажылдар организастаарынга чарыгдап болуруы чөпшээрээн.

Бистиң чурттувуста чурттакчы шелүүнүң хөлезиин чаңыс болгай. Чөвдан алган ол хөреңги бижың ажыглагыйының үндүрүп турар бүгү чарыгдалдарының чүгле 30 хуузу болуп турар. Чарыгдалдың хөй кезиин күрүне бюджеди дуглап турар.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

ДӨШ КЫРЫНДА БАЛЫКТАР

Эрткен субботада республиканың анчылар болгаш балыкчылар эвилелиниң конторазынга хөй кижилер чыглып келген, омак-хөглүү аажок турган. Ниитилелиң Чагытай хөлде баазазынга дош алаанган балык тударының маргылдаазынга киржир дээш чедип келген балыкчылар ол. Ындыг маргылдааны ниитилел бир-ле дугаар организастаан. Кышкы балыктаашкынга ынактар хоорайда хөй. Тускай чагыг-биле келдирген улуг автобус контора чанынга көөп турупкан. Хамык балыкчылар олурупкан соонда, автобус Бай-Хаак кайы сен дээш, каранналы хапкан.

Хүн шагга-ла Таңды сынының артынче ашкан. Чагытай хөл чанында балыктаашкын баазазының оттары коступ келди. Баазада балыкчылар-ла хөй.

Кежээки чемненилге соолунде, кол судыя балыкчыларга чугаалазы:

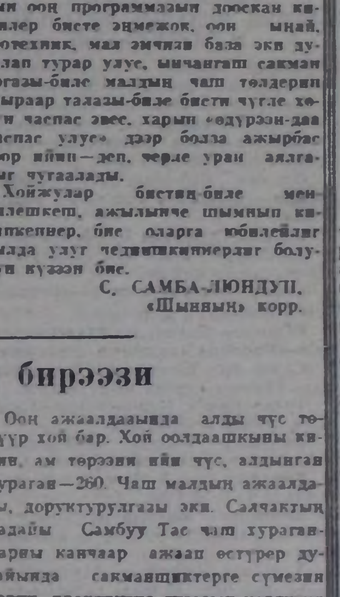
— Бүгү командаларның составы бүрүн бар бе, эштер?

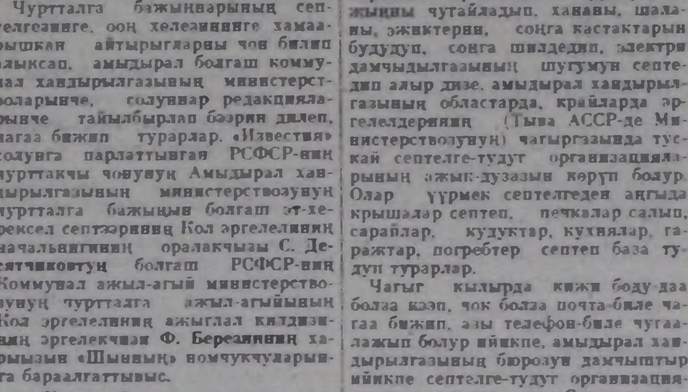
— Шупту бүрүн-дүр!—деэн эдээн каш үнер харын үзүн ынналды.

Даартазында эртенгинин 7 шакка бичии-ле четпейн турда, төөрбй ажыт команда дош кырынга чыскаалыпкан. Маргылдааны доозары—хүнүскүнүн 12 шак.

Кол судыя ракетаны өрү алыптаргга, хамык балыкчылар маргылдааже кирипкен. Маргылдаа эгелээн соонда, бир шак болганда безин чаңгыс-даа кижи балык тутпаан. Удаваанда аажок улуг ак балык Шмидтиң чанында дош кырында дырланайныл, аңдарлып каап чыдыр. Хамыкты мурнай балык тутқан эрнин оорушкузу арын-шырайында илдең.

Чемнээшкин эгелээн. Судыя коллегиязы балыкчыларны эргип чорупкан. Кижи бүрүзүнүң чанында-ла 2—3 ак-балыктар бар апаргылаан. Хоочун балыкчы Иван Михайлович Бонин бо. Ооң чанында 10 ажыг ак-балыктар чыдыр. Эдээн болгаш-ла, ол дуржулгалыг балыкчы үшта соп октап олур.

ЧУРУКТАРДА: бирги, чер алган команда. Ооң талазында чуруктун ол талазында команданың капитаны М. И. Бонин. Солагай талазында чурукта: судыя коллегиязы балыктарны денилеп тур.
А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

Ол солун маргылдаа дош кырынга 5 шак үргулчүлеп келген. Часкы чылыг хүн Чагытай хөлүн кырынга бедип келген. Дош кыры карак чылчырыктадыр чайнап турар. Агаарның арыы, хүн херелиниң чылыы-даа аажок. Дош кырында үшта тырткан балыктар удам-на немежип турар.

Арыг ак-кок дээрге ракета олу дүндүүштелип үне берген. Маргылдааның шагы доозулганын чарлапканы ол. Дош кырынга стол турғускаш, тиилекчилерге тыпсыр шаңналдарны делгей садыпкан. Тус-тус командалар тутқан балыктарын судыя коллегиязынга деңзиледип эгелээн. Автобус иштинге кыска хуралчыгаш соонда, маргылдааның судыязы Юрий Успенский түннелди чарлады.

— Бирги черде — СМУ-48-тин командазы. Капитаны Михаил Иванович Бонин. Тутқан балыгының ниити саны 200 ажыг. Бонин «Спартактың» маргылдаазынга эрткен чылын база бирги черни алган. Арга-мергежилин көргүзүп, шүглүп үнгени дээш, ооң командазынга бирги шаңналды тывыскан.

Септелге заводунуң командазы ийиги шаңналды алган. Үшкү черде—МООП-түн командазы кирген. Ооң соонда эң улуг балык тутқаны дээш, шаңналды тывыскан. Ооң эдилекчизи «Тувинская правда» солунунуң ажылдакчызы С. Бонин болган.

Республиканың анчылар болгаш балыкчылардың дыштанылгазын ол хүн эки организастап, дош алаандан балыктаарының солун маргылдаазын ынчаар эрттирген. Шак ындыг массалыг хемчеглерни организастап турарын ниитилелге күзеп каалынар.

Н. АРАНЧАА.

Эжикти, соңганы канчаар чуурул?

Ус-биле холуп каан ак, саргыл ийикпе өске-даа өңгүр будуитар-биле дозулап каан эмиктерни болгаш соңга рамаларын чүгле нашатырлыг спирт хөлээн суг-биле саваң чөнкө чуур. Сода биле саваң будуиту бүлүртүңнелдириптер. Нашатырлыг суг хир-чамны мырынай арылдырыптар болгаш дозуну оң нимрер. Чугган соонда соңгазын ийикпе эмиин кургадыр чодуп алыр херек. Оон башка аичыг кылдыр көстүр саргыл борандылардыг алаар.

Соңга шилдерни сугга ооң өннүң бирн кезии болур кылдыр нашатырлыг спирт ийикпе водка холуп алгаш чуп болур. Ооң соонда пос-биле ийикпе чымчадыр уштап каан саазын-биле кургадыр чодуп алыр, ону солун саазыны-биле чодарга хамыктың дээре болур.

Хоюдур сөктап каан ак чугай эзилдирии-биле соңганы база чаап ап болур. Чугайы кургай бээрге, ону чымчак саазын-биле чодуп каапгар, ооң соонда шия кылая-ла бээр.

Хемдир үзү-биле пос оттурун алгаш, соңга шилин ооң-биле ыяк чодуп каап болур, оон шилдерге хемзиг-даа үс изи артпас кылдыр оларны дүктем бүтнен арыг пос-биле ийикпе бүзүн кургадыр базар саазын-биле арылдыр чодуп каапгар.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

МАРТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Киленээшкин» 2.45, 4.30, 6.15, 8, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ногаан хадылыг арыгның чажыды» 10.30, 12.30. «Арыг дээр» 2.30, 4.30. «Кара думаалай-биле дугланып алгаш» 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дайынчы чепсээ чок маадыр» 9.30, 11.20, 1.30. «Хасан-Арбакеш» 3.20, 5.20, 7.10, 9.10 шактарда.

«ВОСТОК»: Уругларга дириг-чуруктар 10. «Тарас Шевченко» 11.15, 1.30. «Төрээн чуртундан ыракта» 3.15, 6, «Оожум Дон» (2-ги, 3-кү серилары) 8 шактарда.

редакцияның адреви:

Кызыл, Шетинкин—Бравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, таварысалгалыг секретарының 23-35, партийже амыдырал кылдыгының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдыгының 37-13, көзээ ажыл-агый кылдыгының 21-47, үзетөтүр кылдыгының 22-64, чагаа, ажыкчын болгаш көзээ корреспонденттер база совет тургузут болгаш амыдырал кылдыстеринин 21-27, иштики информация кылдыгының 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Бравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ІС—00322.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1225 чылда үнезилеттингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. МАРТ 31 ПЯТНИЦА № 76 (6713).

Өртээ 2 көп.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ИЙИГИ ЧЫЫЖЫНЫҢ БИРГИ СЕССИЯЗЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң ийиги чыыжының бирги сессиязы дүүн Кызылга республиканың хөгжүм-шинн театрынга болуп өрткен.

Бирги сессияны ажыдарын Сарыг-Септиң Барыын талакы сонгулда округунда сонгуттурган, ан улуг назылыг депутаттарның бирээзи, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары аш **Салчак Налбакторекович Токага** дагаар деп саналды депутаттар төлээлекчилериниң даасканын ёзугаар депутат **С. К. Буянды** киирген.

— Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң ийиги чыыжының бирги сессиязы кайгамчыктыг уеде чыылган-дыр —деп, аш Тока чугаалаан.—Совет улус Коммунистиг партияның болгаш оон ленинчи Төп Комитединиң удуртулгазы-биле бистиң чуртувуска коммунистиг тургузуушкунуңуң программазын амыдырапга боттандырар ёзаш улуг күжениишкинниг ажылдап турар.

Эш Тока республикада социалистиг тургузуушкунуңуң чедиишкиннерин чугаалап, ленинчи национал политиканың тиилелгезинин хереченип кылдыр Тываның экономиказының болгаш культуразының улуг көдүлүүшкүнүнүң чыриткыланчак фактыларын болгаш чурагайларын көргускен.

Эштер депутаттар! Республиканың арте-чагыргазының ёзади органынга сонгуп, Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бистерге улуг бүзүреливи көргускен-дир. Чоннуң ол identerги бистерге хөй чүүлдерни хүлээдип турар. Депутат бүргүзүнүң хүлээлгезин чүл дээрге бодунуң бүгү күжүн, биһиниң болгаш дуржулгазың чонга. СЭКП-ниң Программазында айыттынган коммунистиг тургузуушкунуңуң улуг чаагай планнарын боттандырар ёзаш демиселге бараан болдурары ол болур.

Чеховтуң сонгулда округунда депутат **С. Х. Красныйга** сөс берген. Депутаттар төлээлекчилериниң даасканын ёзугаар Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Даргазынга Суг-Аксының сонгулда округунда депутат **Күмүтет Сереевич Шойгуну** сонгуур дугайында саналды ол киирген. Ол санал чаңгыс үн-биле хүлээп алынган.

К. С. Шойгунуң даргалаашкынын-биле хурал үргүлчүлээн. Депутаттар төлээлекчилериниң мурнундан депутат **Г. Ч. Ширшинниң** саналын ёзугаар Дээди Советтиң Даргазының оралакчыларынга Дон-Терезин сонгулда округунда депутат **Тюлюш Араптанович Стал-оолду** болгаш Ленин сонгулда округунда депутат **Мария Максимовна Михалеваны** чаңгыс үн-биле сонгаан.

Депутат **Ю. Л. Аранчынның** саналын ёзугаар Дээди Совет дараазындагы хүн айтырыгларын хүлээп алган:

1. Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Мандат комиссиязын сонгуур.

2. Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутаттарының бүрүн эргелерин хынап көргенинин дугайында Мандат комиссиязының илеткели.

3. Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумун сонгуур.

4. Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң доктаамал комиссияларын сонгуур.

5. Тыва АССР-ниң чазаан—Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Министрлер Чөвүлелин тургузар.

6. Тыва АССР-ниң Дээди Судун сонгуур.

7. Совет арге-чагырганың 50 чылынга уткуштур Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинин чорүп турарының дугайы.

Депутаттарның бүрүн эргелерин хынаары-биле Мандат комиссиязын 7 кижи составтыг кылдыр сонгаан: комиссияның даргазы—**Г. В. Иванов** (Торгалыг сонгулда округундан депутат), комиссияның кежигүннери: **С. Т. Бойбу** (Арыскан сонгулда округундан депутат), **П. А. Дежнев** (Өөк сонгулда округундан депутат), **Ч. К. Мөнге-Байыр** (Тээлининг сонгулда округундан депутат), **В. И. Сомов** (Трактовый сонгулда округундан депутат), **В. Б. Шаалы** (Эрги-Барлык сонгулда округундан депутат), **М. Ч. Мунзоңпан** (Көк-Тей сонгулда округундан депутат).

Чапсар соонда депутаттар Мандат комиссиязының илеткелин дыннаан, ол илеткелди комиссияның даргазы депутат **Г. В. Иванов** кылган. Республиканың Дээди Совединге бадылаашкыннарның аажок хөй нуруузуубиле сонгуттурган бүгү 110 депутаттың бүрүн эргелерин Мандат комиссиязы шын деп санаанын илеткелчи дыннаткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге сонгулда талазы-биле бүгү 110 сонгулда округтарынган сонгуттурган болгаш Төп сонгулда комиссиязынга бүрүткеттирген депутаттарның бүрүн эргелерин чүүлдүг деп көөрүн депутат **С. М. Баир-оолдуң** саналын ёзугаар Дээди Совет доктааткан.

Дараазының айтырыы — Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумун сонгуур. Сарыг-Септиң Барыын талакы сонгулда округундан депутат аш **С. К. Токага** сөс берген: СЭКП-ниң область комитединиң болгаш депутаттар төлээлекчилериниң даасканын ёзугаар Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумун: Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы, Дарганың ийи оралакчылары, Президиумунуң Секретары болгаш Дээди Советтиң Президиумунуң 7 кежигүнү составтыг кылдыр сонгуур дугайында саналды ол киирген.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң составы:

Президиумунуң Даргазы — **Долчаңмаа** Бай-Кара Шожульбеевна — Улуг-Хем районнуң Баян-Кол сонгулда округундан депутат.

Президиумунуң Даргазының оралакчылары —

Сердобов Николай Алексеевич—Кызыл хоорайның Он талакы эрик сонгулда округундан депутат.

Красный Сергей Хочекович—Кызыл хоорайның Чехов сонгулда округундан депутат.

Президиумунуң Секретары—**Диига** Кыргыс Надыловна—Улуг-Хем районнуң Чааты сонгулда округундан депутат.

Президиумунуң кежигүннери —

Тока Салчак Калбакторекович—Каа-Хем районнуң Сарыг-Септиң Барыын талакы сонгулда округундан депутат.

Кудажи Кызыл-Эник Кыргысович—Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык Барыын талакы сонгулда округундан депутат.

Баир-оол Серенмаа Манзырыкчиевна — Тес-Хем районнуң Самагалдай сонгулда округундан депутат.

Чуева Ольга Павловна—Таңды районнуң Балгазын сонгулда округундан депутат.

Еремин Иван Игнатьевич—Кызыл хоорайның Элегес-Аксы сонгулда округундан депутат.

Ширшин Григорий Чоодуевич—Кызыл хоорайның Хемнин Чөөн талакы сонгулда округундан депутат.

Алдын-сол Хомушку Саинотович—Кызыл хоорайның Совхоз сонгулда округундан депутат.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң доктаамал комиссияларын тургузар дугайында айтырыгны сессия көргеп.

Хоойлу дурум саналдаар комиссияны дараазында составтыг кылдыр сонгаан: даргазы—**В. Д. Дорун-оол** Заозерный сонгулда округундан депутат, комиссияның кежигүннери — **Яковлев К. И.**—Ильинка сонгулда округундан депутат, **Пичен-оол Т. К.** — Хайыракан сонгулда округундан депутат, **Иргит С. Н.**—Кара-Хөл сонгулда округундан депутат, **Идам-Сюрюн С. С.** — Барлыктың совхоз сонгулда округундан депутат, **Наксыл А. С.**—Тураның Сөнгү талакы сонгулда округундан депутат, **Монгуш О. Д.**—Транспорт сонгулда округундан депутат, **Киселев П. Т.**—Завод сонгулда округундан депутат, **Чакар С. С.**—Шагаан-Арыгның Чөөн талакы сонгулда округундан депутат.

План-бюджет комиссиязын дараазында составтыг кылдыр сонгаан: даргазы — **Шыырап М. К.**—Хөндергей сонгулда округундан депутат, комиссияның кежигүннери—**Курбатский Н. К.**—Тураның Мурнуу талакы сонгулда округундан депутат, **Кызыл-оол М. С.**—Бай-Талдың сонгулда округундан депутат, **Дамчай М. К.**—Билелигниң сонгулда округундан депутат, **Лопсанчап О. Ч.**—Баян-Таланың сонгулда округундан депутат, **Сапелкин В. С.**—Чедерниң сонгулда округундан депутат, **Монгуш К. С-Б.**—Хандагайтының сонгулда округундан депутат, **Авыда Д. С.**—Ак-Довуракпың Чөөн талакы сонгулда округундан депутат, **Буянды С. К.**—Чаа-Хөлдүң сонгулда округундан депутат, **Долгополов Г. Н.**—Улетпур сонгулда округундан депутат, **Ооржак Д-Н. Ч.**—Алдан-Маадыр сонгулда округундан депутат, **Чашоол М. С.**—Арыг-Узуунуң сонгулда округундан депутат.

Улус өөредилгезиниң болгаш культураның талазы-биле комиссияны дараазында составтыг кылдыр сонгаан: даргазы—**Далай-оол Р. А.**—Топографияның сонгулда округундан депутат, комиссияның кежигүннери—**Кууләр Т. Ф.** — Кызыл-Мажалыктың Чөөн талакы сонгулда округундан депутат, **Командрина Е. М.**—Кара-Хаак сонгулда округундан депутат, **Аранчын Ю. Л.**—Чүлдүмнүң сонгулда округундан депутат, **Сарыг-оол С. А.**—Межегей сонгулда округундан депутат, **Танова О. Ш.**—Мөрен сонгулда округундан депутат, **Күжүгет Е. С.**—Ак-Тургунуң сонгулда округундан депутат, **Чыргал-оол А. Б.**—Чадаананың Барыын талакы сонгулда округундан депутат, **Тамдын-оол В. С.**—Ырбан сонгулда округундан депутат, **Оскал-оол В. Б.**—Енисейниң сонгулда округундан депутат, **Радыгина З. Е.**—Каа-Хем сонгулда округундан депутат, **Хомушку Ч. Д.**—Берт-Даг сонгулда округундан депутат.

Кадык камгалалының болгаш социал хандырылганың талазы-биле комиссияны дараазында составтыг кылдыр сонгаан: даргазы—**Канунников А. И.**—Октябрь сонгулда округундан депутат, комиссияның кежигүннери—**Ондар С. Д.**—Ийме сонгулда округундан депутат, **Ондар О. Ш.**—Кызыл-Тайганың сонгулда округундан депутат, **Фоминых И. П.**—Туранның Төп сонгулда округундан депутат, **Монгуш С. Б.**—Саглының сонгулда округундан депутат, **Санаа К. Т.**—Элегестиң сонгулда округундан депутат, **Хуурак-оол К. Д.**—Ийиниң сонгулда округундан депутат, **Даваа А. Б.**—Чыргакының сонгулда округундан депутат, **Норбу Т. Ч.**—Ак-Довуракпың Мурнуу талакы сонгулда округундан депутат.

Көдээ ажыл-агый талазы-биле комиссияны дараазында составтыг кылдыр сонгаан: даргазы — **Сухачев М. М.**—Бай-Хаакпың сонгулда округундан депутат, комиссияның кежигүннери—**Юртаев И. С.**—Тургеннин сонгулда округундан депутат, **Доптаң Д. Ш.**—Эрзиниң сонгулда округундан депутат, **Норбу Х. Д.**—Булуң-Теректиң сонгулда округундан депутат, **Дармаа Э. Д.**—Тоора-Хемниң сонгулда округундан депутат, **Очур-оол К. С.**—Бүрен-Аксының сонгулда округундан депутат, **Онгай-оол Х. Д.**—Хөнделең сонгулда округундан депутат, **Биче-оол Д. М.**—Каргының сонгулда округундан депутат, **Конгар Н. М.**—Алдын-Булактың сонгулда округундан депутат, **Кудурупай Х. Ч.**—Шүйнүң сонгулда округундан депутат, **Сметанина М. А.**—Тарлагның сонгулда округундан депутат, **Достак-оол М. Б.**—Биче-Тейниң сонгулда округундан депутат.

Улетпур, тудуг, транспорт болгаш харылзаа талазы-биле комиссияны дараазында составтыг кылдыр сонгаан: даргазы—**Ондар Ч-Д. Б.**—Ак-Довуракпың Төп сонгулда округундан депутат, комиссияның кежигүннери—**Ситяев И. А.**—Мурнуу-Чөөн талакы сонгулда округундан депутат, **Биче О. Б.**—Нарынның сонгулда округундан депутат, **Катков Ю. С.**—Хайыракапның сонгулда округундан депутат, **Токмина В. И.**—Шагаан-Арыгның Төп сонгулда округундан депутат, **Долдуг-Зник К. Б-Т.**—Арыг-Бажының сонгулда округундан депутат, **Туменхо С. М.**—Хову-Аксының Барыын талакы сонгулда округундан депутат, **Шулуу К. Н.**—Дус-Дагның сонгулда округундан депутат, **Дорофеева Г. М.**—Сарыг-Септиң Чөөн талакы сонгулда округундан депутат, **Ооржак Ш. М.**—Бора-Тайганың сонгулда округундан депутат, **Донгуран Ф. М.**—Зөр-Хавактың сонгулда округундан депутат, **Филимонов В. Н.** — Чадаананың Чөөн талакы сонгулда округундан депутат.

Садыгның, ниитиниң чемненилге черлериниң, коммунал ажыл-агый болгаш амыдырал хандырылгазының талазы-биле комиссияны дараазында составтыг кылдыр сонгаан: даргазы—**Кууләр Ш. Д.**—Шеминиң сонгулда округундан депутат, комиссияның кежигүннери—**Антышев В. Н.**—Шагаан-Арыгның Барыын талакы сонгулда округундан депутат, **Очур Б. М.**—Үрбүннүң сонгулда округундан депутат, **Сандан С. Б.**—Сөнгү-Чөөн талакы сонгулда округундан депутат, **Каплунов А. И.**—Октябрь сонгулда округундан депутат, **Сат А. И.**—Ажылчын сонгулда округундан депутат, **Мирушкова З. Н.**—Ак-Довуракпың Сөнгү талакы сонгулда округундан депутат, **Дамгаа А. Ю.**—Халын сонгулда округундан депутат, **Таваң-оол С. Б.**—Аянгатының сонгулда округундан депутат, **Бады-Назын Д. К-Х.**—Бировтуң сонгулда округундан депутат. **Суванди М. Д.**—Тестиң сонгулда округундан депутат.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынга депутат **Михаил Клаевич Мендумени** сонгуур дугайында даргалакчының саналын депутаттар чаңгыс үн-биле бадылаан.

Республиканың чазааның составының дугайынга санал кииреринде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат **М. К. Мендумеге** сөс берген.

Тыва АССР-ниң чазааның составын Дээди Совет чаңгыс эп-сеткилдиг бадылаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң составы:

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы—**Мендуме Михаил Клаевич.**

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы — **Коссов Николай Николаевич.**

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы—**Анчима Хертек Амырбитовна.**

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы — **Куценко Николай Ивайович.**

Тыва АССР-ниң министрлери:

Ниитиниң корум-чурум камгалалының—**Чамар** Соян Сотпаевич.

Бадык камгалалының—**Любимов** Александр Ефимович.

Коммунал ажыл-агыйының—**Еремеев** Виктор Михайлович.

Культураның — **Хомушку** Матпа Сумбуевич.

Чырыдыышкынның—**Болдур-оол** Борис Хольчукпенович.

Көдээ ажыл-агыйның — **Серяков** Владимир Ефимович.

Социал хандырылганың — **Даваа** Александр Бюрбюевич.

Садыгның—**Сат** Владимир Шогжапаевич.

Саанның — **Каплунов** Андрей Иванович.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының — **Даржаа** Хертек Лопсанович.

Мелиорацияның болгаш суг ажыл-агыйының — **Достак-оол** Монгуш Букулдурешович.

Тыва АССР-ниң Күрүненин план комиссиязының даргазы — **Арланмай** Андрей Монгеевич.

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң даргазы — **Шыырап** Монгуш Бакыйлаевич.

Күрүненин Айыл чок чорук комитединиң даргазы—**Ситяев** Иван Александрович.

Тыва АССР-ниң эргелелдериниң начальниктери:

Тулуг болгаш архитектура хереглериниң талазы-биле — **Ровнов** Владимир Ильич.

Автомобиль оруктарының тулуунуң болгаш септелгезинин—**Степанов** Игорь Семенович.

Хандырылганың болгаш сайгарылганың — **Цевменко** Иван Игнатьевич.

Аъш-чем үлетпүрүнүң — **Петонева** Юдефа Казимировна.

Одаар чүүл үлетпүрүнүң—**Малышев** Николай Степанович.

Тулуг материалдарының үлетпүрүнүң— **Лушников** Анатолий Федорович.

* * *

Дараазының айтырыы — Тыва АССР-ниң Дээди судун сонгуур. Депутаттар төлээлекчилериниң мурнундан санал берген депутат **Б. Ш. Долчаңмааның** саналын ёзугаар РСФСР-ниң суд тургузуунуң дугайында Хоойлугга база «Тыва АССР-нин суд болгаш прокурор органнарын организастаарының дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 2 чүүлүнге дүүштүр Республиканың Дээди Судун сонгаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң составы:

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң даргазы—**Баян-оол** Николай Сандынович.

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң даргазының бирги оралакчызы—**Шуст** Евгений Петрович.

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң даргазының оралакчызы — **Бюрбю** Борис Ширапович.

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кежигүннери:

Маршанский Николай Иванович;

Охемчин Оюн Темчи.

Шалчима Салчак Сазанмаевич.

Юмбуу Кима Байкараевна.

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң улус төлээлекчилерин 146 кижи составтыг кылдыр сонгаан.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң сессиязы Совет арге-чагырганың 50 чылынга уткуштур Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинин чорүп турарының дугайынга илеткелди чугаалажырынче шилчээн.

Илеткел кылыры-биле СЭКП обкомунуң секретары депутат **В. Н. Филипповка** сөс берген.

Илеткел соонга депутаттар санал берген.

Сессия бо айтырыгның талазы-биле доктаал хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң ийиги чыыжының бирги сессиязы оон-биле бодунуң ажылын доозкан.

Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң сессиязының хуралдаар залында.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СЭКП ТК-га беседа

Март 28-те СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Италияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луиджи Лонго-биле беседа кылган.

Беседага СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев киришкен.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининде байдалга хамаарышкан делгерең-гей айтырыгларның болгаш оон хүрээлеңин сырый каттыштырарының хемчегле-рининң талазы-биле, ол ышкаш амгы делегей байдалының эң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарның солчулгазы беседа үезинде болган.

АКШ-тың Вьетнамда кеминг дайынының үргүлчүлеп турар калбарыышкыны болза Мурнуу-Чөөн Азияга тайбың таарыштыр шимитпирээринче америк башкарыкчы бөлүктер чүтүүлдүг дээш дугайында олардың хоозун медеглелдерин сойгалап база бүгү-ниитн тайбынга айылыды тургузуп турар дээрзин беседа чоруп турда демдеглээн. Бодунуң төрээн чуртунуң хоөталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш чөптүг демисеяди чорудуп турар маадырлыг вьетнам улусту бүгү хемчег-биле деткиирин СЭКП болгаш ИКП боттарының интернационалчы хүлээлгезин кылдыр көрүп турар.

Барыын-герман милитаризминиң болгаш адаанзырак чоруктуң өзүп турар айылынга үзүп, Европага тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар дээш, ГФР-ниң кандыг-даа хевир-биле атомнуг чепсегленнишкининге удуп демисеяди күштелдиөөри эргежок чугула деп ийи партиялар санап турар. СЭКП болгаш ИКП европа айыыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле Европаның экы-дүкпа партияларының ам болур конференциязының улуг ужур-дузазын үнелеп көрүп, оон ажылынга Европаның бүгү коммунистиг партияларының киржири ол диптиң улустарының үндезин эрге-ажыктарынга дүүшкен турар ийик деп бодаавы илерегейлеп турар.

Тайбыңны камгалаар, национал-хосталгалыг демисеяди деткимр, амарин империалистиг бөлүктериниң агрессечи чимзеннишкиннеринге үлем идепкейлиг ойтур шавыышкынны организастаары-биле эргежок чугула хемчеглерни алырын негеп турар деп демдеглээн.

Ийи партияларның бодаалы-биле алырга, амгы үениң байдалдарында делегейниң демократтыг болгаш амылчын шимчээшкининиң янзы-бүрү отрядтарының хөделимшкиннериниң чаңгыс эвин, ылаңгыя делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжылышкынын хандыраранын айтырыы онза чугула ужур-дузалыг болу берген. Аны-дүкпа партияларның делегей чаңгыс эвин партия бүргүзүнүң түскайлаң чоруун хүндүлеп көөрүнге, пролетарлы интернационализминиң, оон эргениң болгаш аны-дүкпалышны эп-сеткил каттыштырылгазының принциптеринге үндезилээш быжыглаарынче оларның өскен чүткүлүн СЭКП болгаш ИКП нүүделиниң хамыышкыны-биле демдеглеп турар.

Коммунистиг хүрээлеңнерниң сырый каттыжылышкынын быжыглаар айтырыгларның талазы-биле аны-дүкпа партияларның бот-боттарының аразында сүмележилгениң ужур-дузазын СЭКП болгаш ИКП үнелеп көрүп турар. Компартияларның ийи талалыг болгаш хөй талалыг харылзааларын болгаш умурамышкынналарын, делегей чөвүлел хүралдарга санал-оналдарны болгаш дуржулганы солужарының, коллективтиг күжениишкиннер-биле марксисчи-ленинчи теорияны түңнеп байыдарының болгаш коммунистерниң ниити эчис сорулгалары дээш демиселге чаңгыс аай турушгарны ажылдап кылырының амыктыг хевири болур кылдыр ийи партиялар кезээде бедии-биле үнелеп келген.

Чаа чөвүлел хүралды чылдырары болза, ол чөвүлел хүралды чедиишкининг чорударынга болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарының чорудуушкунунга эң дээрге таарымчалыг байдалдарны тургузарын барымдаалаш, чөвүлел хүралды чылдырары-биле холбашкан айтырыгларны шимитпирээри-биле аны-дүкпа партияларның талазындан политиктиг болгаш организаччы улуг белетиел ажылын негеп турар дээрзин СЭКП болгаш ИКП санап турар.

Совет-италия күүрүне аразының харылзааларының, экономиктиг болгаш культурлуг харылзаалардың таарымчалыг хөгжүп турарын ийи партиялар нүүделиниң хамыышкыны-биле демдеглээн.

Чаңгыс аай бодаалдың болгаш аны-дүкпалышны найырадың ёзузунга эртиен беседа СЭКП биле ИКП-ниң аразында улам сырый нады ажылдажылганың чаа херечизи болган.

Италияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары эш Луиджи Лонго СЭКП ТК-ның чалаанын ёзугаар чөрүп тургаш, март 29-та Москвадан үнүпкен.

Коммунизм тургузукчуларының кадыының дугайында сагыш салыышкын

Үлетпүр, тудуг болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң ажылчы чоннарының медицина дузалаамчызын болгаш кадыының камгалалын экижидер талазы-биле профавилел организацияларының сорулгаларын ВЦСПС-тиң XII пленумунга март 29-та чугаалашкан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, ВЦСПС-тиң даргазы **В. В. Гришин** пленумну даргалаан.

Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле илеткелди СССР-ниң кадык камгалалының министри **Б. В. Петровский** кылган.

Ажылчы чоннарның кадыын камгалаар дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың докмаамал сагыш салыышкынының дугайын хереченип турар тодаргай чижектерни илеткелчи көргускен.

Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле пленум доктаал хүлээп алган. Үлетпүр, тудуг болгаш транспорт бүдүрүлгелериниде ажылчы чоннарның медицина хандырылгазын улам ыңай экижидериниң, оларның күш-ажылының, чурттал-газының болгаш дыштанылгазының кижинин кадыынга таарышкан байдалдарны хандырарының талазында СЭКП-ниң XXIII съездиниң салган сорулгаларын амыырапга боттандырар талазы-биле күжениишкиннерни улгаттырарынче медицина ажылдакчыларын, профавилел болгаш ажыл-агый организацияларын пленум кыйгырган.

* * *

СССР-ниң профавилелдериниң ёзалчеглиг XIV съездизин 1967 чылдың декабрь 11-де чыылдырар дугайында доктаалды пленум хүлээп алган.

ВЦСПС-тиң март 29-та доозулган пленумунуң ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **А. П. Кириленко**, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары **Д. Ф. Устинов**, СЭКП ТК-ның секретарылары **И. В. Капитонов, М. С. Соломенцев**, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, СССР-ниң Күрпланының даргазы **Н. К. Байбаков**, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле күрүне комитединиң даргазы **В. Э. Дымшиц**, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы **М. Т. Ефремов** олар киришкен.

(СЭТА).

ЧААГАЙ ДҮЖҮТҮҮ ӨСТҮРЕР ДЭЭШ

ШӨЛЧЕ ҮНЕРИНГЕ БЕЛЕН

«Часкы хүн чылды чемгерер» деп бо мерген сестериң утказын Таңдының тарважылары аки билирлер. Аңаа белеткелден юбилейлиг чылдың эйбек дүжүдүнүң салым-чолу хамаарыжыр.

Таңдының делгем ховуларынга 541 трактор ажылдаан турар ужурлуг. Оларның шуптузуун сентээри планда көрдүнген. Үш тракторларның 458-зи белеткээн техника турар шөлде тургустунган. Артыан техниканы апрель 5-ке чедир септеп доозар дээш бүгү күштү моөнналаан. Сөөлгү он хонуктуң дургузунда септелге ажылының темпизи бедик болган. Ол үеде 23 трактор ажыл-агыйларның мастерскайларындан үнген. Ажыл-агый бүргүзүнде механизатор кадрларны четчелеп турар.

БИР КОЛХОЗТА

Улуг-Хемде Жданов аттыг недөө ажыл-агый артели бо чылын 648 гектар черни суггаргаш, тарыыр болгаш тарылга сөөлүнде аңаа чайгы суггарылганы чорудар. Оон иштинде 200 гектар кызыл-тас шөлү бар. Тараажылар суггаттыг черниң гектар бүргүзүнден ортумаа-биле 10 центнерден өрү дүжүттү өстүрер деп шиитпирлээн. Өрткен чылын гектар бүргүзүнден алган дүжүт сес центнер болган.

Ам болза суггарыкчы бригаданың составын дүргеп четчелээри негеттинип турар. Аңаа 75 кижи херек. Суггарымзага ийи эзлчег-биле ажылдаар, бирги эзлчегде ажылдаары үжен алды кижи болур. Амдыгаашаан эгелеп тарылга шөлүн суггарары-биле ол ажылга кижилерни мобилизастаары чугула.

* * *

Улуг-Шаң деп черге тос чыл дургузунда колхозчулар ногаа тарып турган. Ам бо чылын аңаа ногаа олуртпас деп шиитпирлээн. Бо чылдан эгелээш ногаажылар Чодураа суурнуң адаанда Оваа деп черге ногаа олуртур. Олар капустаның 6 гектарга олуртур рассадаларын өстүрүп эгелээн. Сезен дорт метр узун дурттуг парниктерни колхозчулар кылып дооскан. Аңаа 110 рама херек, оон 90-ны белен. Парниктерге хереглээр 260 тонна одек бар. Оон аңгыда 25 тонна ириндн өдектн ногаажылар база белеткеп алган.

Сезен чедн тонна картофель үреллнин тарып олуртурунга белен кылдыр арыглап белеткээн. Баштаар чер одек сөөртүлгезинде «ДТ-54» деп тракторну быжыглаан. Оон-биле кады 6 кижи ажылдап турар. Трактторист Доңдушпан Дыртык-оол одек сөөртүлгезинин нормазын хүнүүн-не бүдүн чартык катап күүседип турар. Бригадир Аракчаа Бүрбү Улуг Октябрьның бежен чыл юбилейиниң ужурамыр даэш ногаажылар-биле ажылды күштелдирип турар.

С. НАМЧАН.

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН СЕССИЯЗЫ

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДА ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШ

Республиканың ажылчы-чоннарының Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайында депутат В. Н. ФИЛИППОВТУҢ илеткелинден

Делегейниң депшилгелиг кижи төрелгетени база бистиң бүгү чуртувус чеди ай болган алдарлыг хүн—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылын демдеглээр дээрзин эш Филиппов илеткелиниң эгезинде чугаалаан, оон ынай мынчаар уламчылаан:

— Чурттуң экономиказын кодуруп, оон күүш-шыдалын болган бүгү делегейге алдар-хүндүзүн быжыглаарынче бодунуң чалгай чүткүлүм илередиишпээн. Тываның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир домей, юбилейлиг чылда продукциязы албекшидип, улус ажыл-агыйының алырларында бүгү курлавырларны бүрүн ажыглаар дээш, социалистиг чарышка киржип турар.

Колхоз ажыл-агыйының үлегерлиг ажылакчылары, тудугчуун, транспорттуң болган харылзааның база оске-даа албан организацияларының ажылдакчылары Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган хүлээлгелерин хоорайның, районнарның ажылчы чоннарының хураларындан хүлээп алган. Оон аңгыда СЭКП обкомунуң IV пленуму «Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалдың күүседир талазы-биле хемчегдерни чугаалашкан болган республиканың ниити социалистиг хүлээлгезин түүлдүг деп көрген. Республиканың 1967 чылда хүлээлгези түскай дептержигеш кылдыр үнген болган республика солуннарынга база «Советская Россия» солунга парлаттынган.

Оон-биле кады илеткелчи Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң база чер-чер Советтериниң депутаттарынга болган республиканың бүгү ажылчы чоннарынга юбилейлиг чылдың соруглаларын болган планнарын күүседириндеи артык чугула, хүндүлүг соругга турбас дээрзин айыткан, юбилейге үткүштүр чедип алыр соруглаларга доктааган.

Кодээнин ажыл-ишчилери кодээ ажыл-агый продуктуларының белеткел планын ноябрь 7-де күүседирин хүлээнген. 1967 чылда 20560 тонна эът тн, 25000 тонна сүттү, 2140 тонна түктү болган 80.000 тонна тараазы күүнеге садар.

Үлетпүрүнүң ажылдакчылары ниити продукцияны болган чамдык продуктуларны бүдүрериниң чыл планын декабрь 26-да, хүүсаа бетинде күүседирин төлевилээн. Чүс мун рубльге немелде кылыгларны бүдүрүп үндүрер. Транспорттуң ажылдакчылары Октябрьның 50 чылынга үткүштүр планнаан ажыр 20 мун тонна чүктү соортүрүп, планга деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2 хүүга бедилерин хүлээнген.

Ынчангаш бедиткен хүлээлгелерни садыгның болган ниитиниң чеменилгезинииң, коммунал, амыдырал хандырылганың, чырыдышкынның, культураның болган кадык камгалалының ажылдакчылары база алган.

Чылдың бирги кварталы дооступ турар чүве төлээде, алган социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүсеттиниң эгелеп туварын илеткелчи аналиэтеп чугаалаан.

Республиканың колхоздары болган совхоздары бо кодээ ажыл-агый чылын багай эвес эгелээн. Ажыл-агыйлар күүнеге эът садарының квартал планын март 20-де ийи катап, сүттүүн—117,8 хүү күүсеткен. Марттың 15-те медээ-биле алырга, бо чылын 228 мун хураган алдынган ийик-

КОММУНИСТИГ КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ШКОЛАЗЫ

Демниг күш-биле

Амгы үениң аныяк салгалының кижизидилгезиниң болгаш улус өредилгезиниң дугайында партияның болгаш чазактың ада сагыш салыышкынының база бир тодаргай херечизи «Никти билигниң оруумак школазының ажылын улам экижидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы болур.

Совет школа никти билигниң, күш-ажылчы, политехниктиг школа кылдыр моон соңгаар-даа хөгжүүр дээрэни доктаалда чугаалап түвар болгай. Өөренижилерни быжыг билиглер-биле чепсегээри, оларны коммунистиг бедик медерелдиг чорукка кижизидери, амыдыралга белеткел болгаш түскай мергежилди шын шилип алырынга дузалаары— бо бүгү айтырыглар бистиң мурнувуста турар. Бодунуң составында 36 башкылары, кижизидикчилерни каттыштырып турар Кызылдың № 2 школазының башкылар коллективи үстүнде соруулгаларга дүүштүр ажылдап турар бис.

Бистиң школа республика пайысылалында турар национал школа болгаш онзагай байдалдыг. Колхозчуларның болгаш совхоз ажылчыннарының база хоорайның албан-хаакчыларының ажы-төлүн эртем-билигге өредип кижизидеринің айтырыын ынчангаш онзагай көрүп турар бис.

Башкылар, ада-иелер болгаш школаны шефке алган коллективтиң ниити демниг күжү-биле өредилге-кижизидилгениг ажылдарның талазы-биле бисте чамдык чедишкиннер бар. Түе-түе эртемнерни башкылаарының деннели бедээн, класстан, школадан дашкаар чорудуп турар ажылдарның утка-шыкары экижээн: оларны эрттиреринге пионерлер, комсомолчулар эң идепкейлиг киржип туралар. Коммунист башкылар А. М. Вдовкина, Н. Е. Мистрикова, Т. А. Намчылак, Г. Н. Самоукова, З. М. Сташевская дээш өскелер-даа чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, өөренижилерни быжыг билиглер-биле чепсегээп турарлар.

Уруглар кижизидилгезинге ада-иелериниң харыысалгалыг чоруу бедээн. Школаның ада-иелер комитеди (даргазы, улус өредилгезиниң хоочун ажылдакчызы Танов Седип-оол) школаның хөй-ниити амыдыралынга чедишкиниг киржип. Данзы-Белек, Даткара, Ооржак ышкаш харыысалга чок ада-иелер-биле шыңгыы чугаалажып турар.

Янзы-бүрү кежээлер эрттирери, класталга-шимелде дээш школаның өске-даа ажыл-агый айтырыгларынга комсомолчулар, пионерлер эң идепкейлиг киржип, харыысалгалыг чоруун көргүзүп турарлар. Суббота бүрүзүнде болур кежээлерни, спортчу маргылдаларны комсомолчулар чорудар.

Пассажирлер АТА-зы бистиң школа-биле элээн каш чылдарны харылзаалыг, солуун хемчегларни кады эрттирип чанчыга бергенвер. Школа-биле шефке алган организацияның аразында тургуетунган чанчылды автоажыл-агыйның чаа начальныгы эш Шмидт моон соңгаар-даа улам быжыглаар дээрзинге бүзүрөөр апаар.

Школаның өредилге-кижизидилгениг ажылында четпестерни чок деп болбас. Мурнакчы дүржулганы тарадып непередири ам-даа четпес, өредилгезин кошкак, катап олуруп турар өөренижилер ам-даа бар. Ол ышкаш боттарының билиг-мергежилин долу күш-биле ажыглап шыдавайн турар башкылар база бар.

Бүгү-ниити өредилгезиниң дугайында Хөйлуну күүседип турарлар. Коммунист башкылар А. М. Вдовкина, Н. Е. Мистрикова, Т. А. Намчылак, Г. Н. Самоукова, З. М. Сташевская дээш өскелер-даа чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, өөренижилерни быжыг билиглер-биле чепсегээп турарлар.

Уруглар кижизидилгезинге ада-иелериниң харыысалгалыг чоруу бедээн. Школаның ада-иелер комитеди (даргазы, улус өредилгезиниң хоочун ажылдакчызы Танов Седип-оол) школаның хөй-ниити амыдыралынга чедишкиниг киржип. Данзы-Белек, Даткара, Ооржак ышкаш харыысалгалыг

„Социалистиг Якутия“ беженнээн

1917 чылдың март 31-де (эрги сан-биле март 18-те) РСДРП-ниң Якут комитединиң органы—«Социал-демократ» солуннуң бирги номери үнген.

Хаанныг Россия үезинде политиктиг шөлүлгениң бир кол чери турган кадыг-дошкун агаар-бойдустуг Якутияга революсчулар эвээш эвес барып турган. Оларның киржилгези болгаш салдары-биле анаа РСДРП-ниң организациязы тургустунуп база ажылдап турган. Моон ужурунда Россияның кыныг-кызыгаар, бичии нацияларының бирээзи турган ол черге большевик партиязының ыңдыг эрте тыптып келгени таварылга эвес.

«Социал-демократ» солуну, ол үеде Якутияга шөлүлгеге турган шылгарангай публицист, ленинчи-революсчу Е. М. Ярославский үнелеп тургускан. Якутияга баштайгы большевик солуну үндурериңге ол үеде анаа база-ла шөлүлгеге турган хоочун большевиктер, соолгүредиктиң партиявыстың коску ажылдакчылары апаргылаан Г. И. Петровский биле С. Б. Орджоникидзе олар идепкейлиг киржип турган. Якутияга бирги большевик солуннуң үнгенин «Правда» демдеглээш. 1917 чылдың июнь 9-та «Социал-демократка» тускай байыр чедириишкинин парлаан.

Баштайгы номериндеп эгелээш-зе, «Социал-демократ» революциялың кол айтырыгларының талазы-биле турушту эдилеп, партия амыдыралын, ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының баштайгы Советтериниң, профессионал эвилелериниң ажылчорудулгазын, массаларның революсионнаг тукту долгандыр сырый катыжарынче, контрреволюцияга удур чидиг демиселче кыйгырып турган болгаш контрреволюсчуларның, буржуаз националистериниң улуска удур политиказын сойгаап турган. Солун РКП(б)-ниң губерния бюрозун болгаш комитединдолгандыр ажылчы чоннарны идея талазы-биле сырый катыштырарынга, ак гвардейжилерниң база контрреволюсчу деэрбечилериниң отрядтарын чылча шаварынга улуг рольду ойнаан.

Хамааты дайынның соолгуне «Социалистическая Якутия» дайынга үредген ажыл-агыйны катап тургузар, бирги беш чылдарның онаалдаларын күүседир дээш демиселге ажылчы чоннарның организакчызы, сүмелекчизи болуп келген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ук солун партияның болгаш улустуң керээ дээш, тиилелге дээш хөй ажылдарны кылып келген. Фронтунуң тыылын быжыглаар талазы-биле Якутияга болгаш еске-даа черлерге чоруп турган улуг ажылдар, оон маадырлары «Социалистическая Якутияның» арыннарындан дүшпейн турган. Фронтуларда дайын чорудулгазы, Совет Армияның маадырлыг демисели солуннуң кол черлерин эзелеп, чонну тиилелге дээш чаңгыс аай күзел-сорукче кыйгырып турган.

Дайын соолгуне чыдарда хоочун большевик солун бодунуң эки чанчылдарын уламылаан. Ажыл-агыйны катап тургузары, улус ажылагыйын хөгжүдериниң планнарын күүседири дээш демиселче Якутияның ажылчы чоннарын мобилизастаарынга идепкейлиг киржип келген.

Хамаатты дайынның кадыг-дошкун чылдарында солун большевик партияның политиказын массага тайылбырлап, күш-ажылчы якут чонну лозунг кодурлуушкунун чырыдып турган. Солун марксизм-ленинизмни пропагандалавышаан, Якутияның ажылчы чоннарын социалистиг революция дээш демиселче кыйгырып, оларның интернационалчы сырый каттыжылгазынга дузалап турган. «Социал-демократ» чон ортузунга делгерейгей ат-сураглыг болгаш оон номчукчулары чүзе Якутск хоорайга эвес, харын округтарга болгаш ырак-узакта бичии улустарга база хөй турган.

1918—1919 чылдарда, Якутияга контрреволюстуг эрге-чагырганың үезинде, большевик солуннуң үнери түр соксаан турган. Бир кезек үзүктелгенинден соонда, ол партийжи солун «Якутская Правда» (Якутияның «Шыны»), «Красный Север» («Кызыл Соңгу чүк»), «Ленинский Коммунар» («Ленинчи Коммунар»), «Автономная Якутия» («Автономнуг Якутия») деп аңгы-аңгы аттар-биле үнүп турган. А 1932 чылдың июль 6-дан эгелеп—«Социалистическая Якутия» деп ат-биле үнүп турар.

Бодунуң туруп келген бүгү үезинниң иштинде «Социалистиг Якутия» солун партияның область организациязының шынчы дузалакчызы болуп, марксисчи-ленинчи теорияны пропагандалаарынга, агитас-массалыг ажылды калбартырынга, ажылагый болгаш политиктиг сорулгаларны боттандырарынче Якутияның ажылчы чоннарын мобилизастаарынга идепкейлиг киржип келген.

Хамаатты дайынның кадыг-дошкун чылдарында солун большевик партияның политиказын массага тайылбырлап, күш-ажылчы якут чонну лозунг үдээлеп, ленинчи тукту долгандыр сырый катыжарынче, контрреволюцияга удур чидиг демиселче кыйгырып турган болгаш контрреволюсчуларның, буржуаз националистериниң улуска удур политиказын сойгаап турган. Солун РКП(б)-ниң губерния бюрозун болгаш комитединдолгандыр ажылчы чоннарны идея талазы-биле сырый катыштырарынга, ак гвардейжилерниң база контрреволюсчу деэрбечилериниң отрядтарын чылча шаварынга улуг рольду ойнаан.

Хамаатты дайынның соолгуне «Социалистическая Якутия» дайынга үредген ажыл-агыйны катап тургузар, бирги беш чылдарның онаалдаларын күүседир дээш демиселге ажылчы чоннарның организакчызы, сүмелекчизи болуп келген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ук солун партияның болгаш улустуң керээ дээш, тиилелге дээш хөй ажылдарны кылып келген. Фронтунуң тыылын быжыглаар талазы-биле Якутияга болгаш еске-даа черлерге чоруп турган улуг ажылдар, оон маадырлары «Социалистическая Якутияның» арыннарындан дүшпейн турган. Фронтуларда дайын чорудулгазы, Совет Армияның маадырлыг демисели солуннуң кол черлерин эзелеп, чонну тиилелге дээш чаңгыс аай күзел-сорукче кыйгырып турган.

Дайын соолгуне чыдарда хоочун большевик солун бодунуң эки чанчылдарын уламылаан. Ажыл-агыйны катап тургузары, улус ажылагыйын хөгжүдериниң планнарын күүседири дээш демиселче Якутияның ажылчы чоннарын мобилизастаар херекке областың партия организациязының дайынчы дузалакчызы болуп келген.

«Социалистическая Якутия» ам үеде СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирлерин, чаа беш чыл планын амыдыралга боттандырар дээш Якут Автономнуг республиканың ажылчы чоннарының чүткүлдүг ажыл-херээнге хүн бүрү дузалап турар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ойнга белеткедиң айтырыглары солуннуң хүн бүрүде киржээнгейинде. Оон арынарынга социалистиг чарыштың чорун турары, байырлалга белеткел, алмаатың чаа байлак черлерин шиңгээдип ап турары. Мирный хоорайның тургустунуп турары, Вилюйның ГЭС-зиниң тудуушкуну, кодаа ажыл-агыйны көдүрер дээш колхозчуларның, совхоз ажылчыннарының, ачызарның карак кызыл күш-ажылы үргүлүү чыртыкшып турар.

Соолгу чылдарда солун партийжи-организастыг, политиктиг ажылче улуг киржээнгей салып турар. Номчукчулар-биле доктаамал ажылдап, оларның санаа-оналын барымдаалап турар. Моон ужурунда «Социалистиг Якутия» бистиң чуртта хөй номчукчулуг, киржилерге үнелиг улуг болгаш хөөчүн солуннарның бирээзи апарган. Бөгүн оон 50 харлаазы-биле холбаштыр, «Шынның» ажылдакчылары болгаш номчукчулары «Социалистиг Якутияга» сеткилиниң ханызындан байыр чедирип, аңаа ажылга улуг чедиишкиннерни, бедик идейлиг чорукту, эң өткүт состу болгаш чидиг үүлүгү күзеп турар.

Болгарияның Бойчиновци болгаш Румыниянның Крайова аралында 220 киловольт электри дамчыдылгазының чаа шугуму бо чылын ажыглалга киред. Ынчангаш социалистиг чуттар — Болгарияның, ГДР-ниң, Венгрияның, Польшаның, Румыниянның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның бүгү энергосистемаларының катгыштырары дээштүр.

Электри дамчыдылгаларының бедик вольтулуг шугумуун болгар черде тудары дээштүр четпес.

ЧУРУКТА: Бойчиновцида дузалал станциязы. Электри тогу оортан улусчу Болгарияның хоорайларынга болгаш суурларынга бээр.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

(Төнчүзү. Эгези № 75 «Шында»).

ТАҢДЫ РАЙОН

Чеди ургларыны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Донгак Серен Доктаевна—Күр чер суурда өг-бүле ээзи.

Ондар Серен Назыновна—Күр чер суурда өг-бүле ээзи.

Ткачева Мария Глебовна—«Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Тоних Мария Ефимовна—«Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургларыны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичe-оол Көк-кыс Дамдыновна—Хову-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Доржу Чалбаяк Шыраповна—Күр чер суур школазының ажылчыны.

Монгуш Огород Успуновна—«Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Чажит Девековна—«Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургларыны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Донгак Саарбай Токталовна—Күр чер суурда өг-бүле ээзи.

Мальковец Валентина Васильевна—«Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Ондар Доос Динн-Караевна—«Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Александра Даваевна—Тываның дуржулга станциязының ажылчыны.

Ооржак Көк-урут Калчан-ооловна—«Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Хурал Лопсановна—Күр чер суурда өг-бүле ээзи.

Оюн Догербей Серен-ооловна—Тываның дуржулга станциязының ажылчыны.

Оюн Седип-кыс Момбаевна—Элегес суурда өг-бүле ээзи.

Ступина Любовь Петровна—Хову-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Ховалмг Уйнук-кыс Донгаковна—«Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Хирлигбей Анай Ховалыговна—«Элегес» совхозтуң ажылчыны.

ЧАРЛЫЫ

Чит Сайга Башкаровна—Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тос ургларыны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кыыл-оол Бичекей Монгушовна—Ждановаттыг колхозтуң колхозчузу.

Өдегей Тюлюш Чамбаловна—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Сес ургларыны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бюрбю Бичe-урут Узуноолovна—«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Комбу Дүлүш Сереновна—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургларыны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даржы Дүлүш Седип-Ламаевна—Хайыракан 8 чыл школазының ажылчыны.

Нурсат Сайын Донгаковна—Көк-Чыраа суурда өг-бүле ээзи.

Седип Ханаа Донгаковна—«Улут-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Тажывай Кара-кыс Кыргысовна—Хайыракан суурда өг-бүле ээзи.

Тюлюш Допбажап Ыйма-Хуураковна—«Улут-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургларыны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Даңдар Чудаш Тановна—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Дукарбай Долуңчук Даколановна—«Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Куулар Анастасия Назыновна—«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Кыргыс Эремаа Алексеевна—«Улут-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Лопсан-Лама Шооп-Доржуевна—Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Сагыр-оол Татьяна Ховалыговна—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Санзояп Шогуп Санзояповна—Ждановаттыг колхозтуң колхозчузу.

Тожап-оол Елизавета Ивановна—«УТКА 25 чылы» совхозтуң кассири.

Улуп-оол Даадыйбан Донгаковна—Ждановаттыг колхозтуң колхозчузу.

Шактар Доспан Ондаровна—«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургларыны төрээн болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Билекпен Мария Туматовна—«Улут-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Дадар-оол Феня Сайлаповна—«Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Дажыкпан Байман Ондаровна—Ждановаттыг колхозтуң колхозчузу.

Данзыма Хураган-оол Монгушовна—Ак-Туруг суурда өг-бүле ээзи.

Кандан Александра Тулушовна—«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Кендеп Дадар Монгушовна—«Куш-ажылдың хостуу» колхозтуң колхозчузу.

Лама Александра Кыргысовна—«Куш-ажылдың хостуу» колхозтуң колхозчузу.

Намчак-оол Ховалыг Чалбаевна—Арыг-Бажы 8 чыл школазының ажылчыны.

Сипирин Курамаа Чалбыловна—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Сүүр-оол Александра Холуйовна—Бүлүң-Терек суурда өг-бүле ээзи.

Новик Мария Алексеевна—Шагаан-Арыг хоорайда № 2 уруглар садының кижизидикчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. ДИИГА.

Кызыл, 1967 чылдың март 22.

ИЛЬИЧИНИҢ БЕЛЭЭ

1954 чылдың дүвү-шуургаанныг февральда Алтайның күр черинге эки-тураачыларның эшелоннары бөлүк-бөлүү-биле кээп турган. Ынчаарга москвачы Владимир Федоровтуң отряды Кулундаже ханылап чорупкан. Ол чаа келген кижилерни ол черниң хоочун чурттакчылары коммунистер Иван Деркач биле Тихон Потапкин баштап чораан. Адаа шалбааланчак тулаа дожүүнүң кыры-биле колонна кежип эгелээн. Баштайгы трактор аңаа кеже берген, ынчаарга оон соонда чораан трактор үлдүрбей дошту ол базып, дүлдуне берген. Дош ойбаандан ону чүгле трактор-биле үштә тырттырар арганыг болган. Ынчангаш Деркач хөректээш тонун ужулташ, балгаттыг суг иштинде өзекке кожуг тросуң баглаар деп баарга, ону комсомолчу Владимир Федоров мурнапкан—доштуг соок сугже идик-хевя-биле шурай бергеш:

— Тросту дүргеп сунунар!—деп, өөрүн кыйырган. Оон эки Павел Кравченко тросту холуга албышаан, Владимирже халыпкан.

Оон соонда олар негей тоннар-биле ораатыныпкаш, шанакка чыдыпканнар. Таварышкан кадыг-бергени ажып арткан ол оолдарга бүгү-ле чүве өөрүнүүр боон көзүлеп.

Үр-ле чоруп келгенинде соонда отряд кадарчыларның эрги турлаг черинге чедип келгенде, дың чоорту ханалап чыдып орган. Хат ооруүгаан. Соок чыварлыг туман өттүр дээрде сылдыстар ында-хаяа чивеңнедир көстүгүлеп-даа көөр. Ынаарла шөйлүп чоруткан шаттар ыңгылдарындан бөрүлериниң дүвүрээзининг улугулааны безин дыңналып келгилээр.

Үр-даа болбаанда, бичии демир суугужуташка салган от дыыраадыр хып үнген. Потапкин чагны отка эргискеш, хлебти өөрүнге үлей салгылаан. Изиг шайны аартап, магалыг-даа эки чемненгеннер.

— Кайган-даа хакпас-тыр мен—деп, Кравченко чугаалап үнген.—Мындыг ээн-куруг ховуга шаанда кижилер канчап чурттап чораан ирги. Кыржаң соок, хат-шуурган бүргеп көөр-дир, аштаңгы кокаа-рактар база бар...

— Далаш болба, оглум, чоорту биле бээр сен—деп, Потапкин ашак таакпылавышаан, чугаазын уламчылаан:

— Силерниң сагыш-сеткилиңерни хомудадыр хөңнүм чогулу, ынчаза-даа делгем ховуңуң бо крайынга бир-ле дугаар келген кижилер силер эвес болдур силер ийин. Силерниң адаларыңарның болгаш кырган адаларыңарның ханы ховуңуң хөрээүү-биле холушкан кадыг-дошкун тулчуушкуннар, Совет эрге-чагырга дээш тулчуушкуннар маңаа хөй удаа болгулаан. Маңаа күр черни силерниң ораанчок мурнуңарда-ла шиңгээдип эгелээн.

Потапкин сууганың одуп көзей итиишаан, оолдарны эргилдир көрүп, чугаазын уламчылаан:

— Силерниң келир үеде тургустунар совхозуңарның чоогунда бир чер бар. Ону чон Ильичиниң ховузу деп адап алган. Ону дыңнаваан силер бе? Ол Родниск районда Покровка суурның чанында. Үөэрби чылда кыжын аңаа бир дугаар коммуналы тургускавысты сактып ор мең. Ону ынчан «Хосталга» деп адап алдывыс. Ол атты Яков Жестовский бодап тыпкан. Ынчан бистиң даргавыс ол турган чүве. Колчак дерзилеринден үнүп көөрге, ол партизаннап чорупкаш, кызыл командир апартан.

Бичии бодангаш хевирлиг болгаш, ол мынча дээн:

— Күр черни ынчан бис база-ла трактор-биле аңдарып эгелединивис. Бистиң ажыглалывыска келген кара чаңгыс трактор ол чүве болгай.

— Баштактаның олур боор силер, ол үеде силерге кайын трактор тыптып келгенин?—деп, оолдарның бирээзин айтырган.

— Кайын келгенил деп түңерил? Ону биске Владимир Ильич Ленин белекке берген чүве—деп. Потапкин чоргаарал-биле чугаалаан.—Ам көрүнер даан, чон силерге улуг идегелди көргүскен-дир. Хоочун салгалдың эстафетазын силер холуңарга ап турар-дыр силер.

Ажыл-иш аныяктарны сорук киргеп. Олар күр черлерни аңдарып, тараа болгаш садты тарып өстүрүп, фабрикаларны, клубтарны тудуп, «Первомайский», «Березовский», «Романовский» деп соонда өске улуг-улуг тараалаң совхозтарны тудуп тургускавы—оларның бөгүнгү маадыр херээнин хереглиан ол. Шаг-үе чоорту эртип-даа турза, аныяктар Потапкинниң сактышкынналарын утпааннар. Олар баштайгы коммунарлар-биле ужуражылганы органнаастааннар.

Дөртен чыл бурунгаар коммуна тургузуп, күжүл мөөнештиргеп тараачыннарның тарын олурткан терекгери кайы ыяктан-на ногаарып көстүп турар. Ында баштайгы коммунаның ады-биле адаан «Хосталга» сууру бар.

Ынчан Жестовскийниң оралакчызы чораан Дмитрий Пономаренко далаш чокка эрткен амыдыралды бо хүнгү амыдырал-биле деңнеп, солуун сактышкынын чугаалаан.

...Баштай чүгле ядыларның он бир өрегелери каттышкан. Оон бир кезек үе эрткенде, аңаа үжен дөрт өрегелер каттышкан. Украинадан, Курскиден келген ядыларның дөртен беш өрегелери колхозтиг амыдыралдың оруун эгелээн.

Ол орукка кандыг шаптараазынар, бергелер турбады дээр. Коммунарларны көөр хөңнү чок кулактар хөлзээзинин үндүрүп турган. Олар өлүүрини, өртедирин кыжаныл турганнар.

Ядыл тараачыннарның тарылгага кирген артан, чудаан аттары чүткүп шыдавайн, донгай дүжүп турган. Ол бүгүнү көрүп туре, Яков Жестовский болгаш нам үүрүнүң секретары Николай Полошков олар коммунарларны чыып алгаш сүмелешкеннер.

— Чүнү кылыр бис?—деп, коммуна даргазы айтырган.

— Эң эки шарылар чыып алыр, демир андазыннар тып алыр болза эки-дир—деп, Виктор Шевченко күзээн сеткилин ажыткан.

— Күжүр эрин, сени аар... Сен черле трактор дүжээн боор сен—дээш, тараачыннар каттырышканнар.

Шоолуг чүве ыыттавас Даниил Ховрич улустуң каткызын үзе киргеп.

— Трактор диндир силер?.. Бистиң коммунавыска оода чаңгыс трактордан баарын Ильичидең дилеп көргүвүссе канчан баарыл?

— Шын-дыр, Ховрич. Ленинче кижиден көрүдар-дыр.

Олар боттарының ниити хуралыйга ян-не идегелдиг кижилерин—Яков Жестовский биле Николай Полошковту чорударын шиитпирлээн, тараачыннарның сүмелекизи турган, бижип алган чагаазының утмазы мындыг: «Хүндүлүг бистиң баштыңчывыс, бүгү делегейниң пролетариадының болгаш ядыы тараачыннарывыың башкызы, бистиң Владимир Ильичивис! Силерден «Хосталга» коммунаазынга бир трактордан баарын улуу-биле дилеп тур бис, бистиң коммунавыс дээрге, ядыларның деминг эвилелиңден тургустунган болгаш бодун долгандыр муң-муң верстаны чайынналдыр чырыдып турар коммунистиг чырыкты болгай. Бистиң нара чаңгыс чедиимес чүвевис болза, күр черни аңдартыр, ажылчын аңгыны болгаш бодувусту хандырар коммунистиг дүжүттүг өстүрериңге ажырлаар күш тыпшаавыыс-тыр. Биске трактордан берип көрүнер, бис мында кулактарга болгаш делегей бүржуазиязынга хостуг болгаш коммунистиг күш-ажыл деп чогум чүл ол деп чүвени көргүзүп көрээлп!»

Яков Васильевич Жестовскийниң Ленинге чораанывын дугайында чугаазын хоочун коммунарларның шупчузу шээжи-биле дөмей билир.

...Олар Ленинче орай күүнү чорупканнар. Ол берге үеде Сибирьден Москвага чедери дыка-ла берге турган. Демир оруктар ындаҳаяа чоруп турган болгаш тиф аарыы кежээлээн турган. Уралдың Кунгур станциязында Жестовский аараап артып калган. Найысылалга ол чүгле бир ай болгаш келген. Полошковту ол тыпшаан. Оон билдиниң келгени чүл дээрге, Полошков тифтен Вяткага аарый берген болган. Москваның партия комитединден эштер Полошковту Кремльдиң эмчизинге эккелгеннер. Жестовский ажынып чанында үш неделя болган, ынчаарга Николайның амы-тыны камгалаттының шыдаттынмайн барган.

Бир-ле аяс каан хүн Жестовский Кремльге чедип келген. Улуг чурттуң ужу-кыдыынган Ленинге келген кижилериниң хөйүн чүү дээр...

...Таптыг-ла 12 шак турда, кабинет эжин ажыттынган соонда, оон Ленинге киргеш, ийи-ле минуттаваан соонда, Ленинниң ыыттавышаан, Жестовскийни кабинетиниң ишкизинге киргеп.

Ленин ажыл-ижинге чедир ойлаанда чип, дыка үстүт, чаглыг болгаш, дириг амытаннар үзүнге быжырган чемни бичелеп чип чорууру чугула. Хой эъдиниң болгаш балык эъдиниң кара муңу, дагаа чуурганының сарыг чери болгаш еске-даа чамдык аъш-чем продуктулары баарга чаг тывылдырар болгаш өт оруктарынга даш тывылдырарынга идиг бээр чүве болганда, оларга дыка хандыкшаан ажыы чок. Ол ышкаш арага база-ла ол аарыгның өөскүүрүнге улуг идиглиг.

Хенертен баарже шашкылап аарый берген таварылгада канчалза экиз?

Эмчи келгиже чедир чылыг чүве-биле чиңнээр. А аарыг чидирер ямзы-бүрү эмнерни ишкенинең ажыы чок. Бир эвес оон мурнунда мичаар каш катап аарый турган болгаш эмчиниң сүмезинде чылыг чүве-биле чиңнээрге ол аарыы эгелээрэ билек-ле чиңнеңип эгелээни дээре. Оон хоржок болза ам-на эмчин чалаар херек.

Черле мичаар эмчиниң чалаары эргежок чугула, чүге дээрге ук аарыгны чүгле эмчи кижи шын тодарадып, еске аарыгдардан ылгап билир болгай. Ук аарыг пандавас болза эмчиге чыттырып эмнедир апаар.

Кажан өт оруктарынга даш тывылганда ону кезин кааптар чорук чүгле аарыг кижиниң күзелинден хамаарбыр эвес, эмчиниң эргежок чугулалап көргенинден база болур. Кезин эмнээри эргежок чугула болган таварылгада оон ойталаар чорук кижиниң амы-тынынга аймылдыг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Колхозтуң ишчилери

Тожу районнуң «Май 1» колхозунуң хереэженнери колхоз бүдүүлгезинге ак сеткилдиг киржир, хөй-ниитиниң ажылынга бодунуң бот-идепкейин көдүрер дээш соолгу үеде элээн чедишкиннииг ажылдап турарлар.

Ол мурнакчы хереэженнер—бистиң активчилеривис кымнарыл? Колхозтуң төп сүт-бараан фермазының саанчызы Ак Фиңек аңаа үр чылдарда ажылдап, планныг онаалгаларын чыл бүрү ажыр күүседип келген. Ол ам фермада хереэженнерни ажыл-ишче эвилелдеп, идепкейлиг болгаш сонуургалдыг ажылдап турар. Медпункт эргелекчизи Клавдия Донгаковна Хуурак-оол—Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Колхозчу чоннуң кадыкшылы дээш, ылаңгыя суурга, фермаларга арыг-силиг чурттарга дээш колхозчу хереэженнер ортузунга ол улуг ажылды чорудуп келген. Чеди ургларының иези Кол Деңнеңмаа, колхозтуң ургулар ясливинга ажакчылары комсомолчулар Торина Деспээрей, Өртейбен Чечекмаа, улгады берген назылыг колхозчу Ак Даржап. Ий сес чыл школазының башкылары Донгак Балаштай, Елизавета Балы, Клара Дүгар-оол болгаш оон-даа ажыг-идепкейлиг хөй-ниитиниң ажылынга мурнакчы киришпишаан, бот-идепкейин көдүрүп ажылдап турар.

Колхозта хереэженнер чөвүдеги (даргазы Маалы Өлаай) хереэженнериниң колхоз бүдүүлгезинге киржилгезин ажыглер дугайында сагыш салза-даа, ургларының өөредилгези, кижизидилгези, сагылга-чуруму дээш ажылды кошкак чорудуп турар. Бо айтырыгларны хуралдарга чугаалашпайн турары четпес.

С. САЯНА.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Баар аарыының бир хевири

45 хире харлыг хереэжеп кижи дүштө тоттур чемненип алган. бир-ле канчаңгаш шимчеппитер дээрге, хенертен оң талазы биктынче—зогилер адаанче ташкылап парып эгелээн болгаш ол аарыы ижининиң оң талазын, оң талазы эгиннерин хөме албышаан, эъди ишпи, кустуруп эгелээн. Эдеп чүве, та кайчап барганы ол кижи ийик?

Ол аарыг кижини эмчи шинчип көргеш, баарының хөй янзы аарыгларының бирээзи—баарже шашкылап аарыыр аарыг дээрзиниң дугайын тодаргайлаан.

Шак мичаар шашкылап аарыыр аарыглар чүгле баарга эвес, ижии-шөйүндүге болгаш еске-даа органнарга тургулаар. Ол дээрге ижии-шөйүнду болгаш еске-даа иштики органнарының ажылын башкарып турар нерви удаамнарының төнчүлеринге кандыг-ла бир эпчок болуушкуннарның түнелиндө тыптып келир.

Ынчаарга баарже шашкылап аарыыр аарыгның тыптып келирининң кол чылдагааны чүдеп?

Ук аарыг болза, өт оруктары биле өттүүн агымы үрелип келгенде ийикпе от оруктары кавыннап аарып келген таварылгаларда болгаш ук өт оруктарынга даш дүй чыдыкшан таварылгаларда тыптыр боор-дур. Чамдыкта өт хавынның үзагды, бичеледи тыртылып турар шынары кудуласаш, аңаа өт доктаап, түрүгүп келген таварылгаларда база ол аарыг тыптып келир.

Өт хавынын кавыннап аарый баар чоруу, диэнтерииндан болгаш ижии тиилиндеп аарып чораан кижилериниң хөй кезиниге таваржыр. Ол аарыгны эмчилер холепистит деп адаар. А ол ышкаш өт хавынга болгаш өт оруктарынга даш тыптыгылаш көзүни орустап жёлчне-каменная болезнь дээр. Тырыктаар янзы-бүрү чүүлдерге хораналар чорук, кодупук, шөйүндүүн катар дээр аарыглары база-ла өт хавынын болгаш ооң оруктарының кавыннап аарыырын болдурар. Ол аарыглар организминиң аъш-чем болгаш бүгү-ле чемнитиг чүүлдериниң солуушкуну үрелгенинден база тыптып болур.

Аның-чемни чиир ой-шаанда чип, дыка үстүт, чаглыг болгаш, дириг амытаннар үзүнге быжырган чемни бичелеп чип чорууру чугула. Хой эъдиниң болгаш балык эъдиниң кара муңу, дагаа чуурганының сарыг чери болгаш еске-даа чамдык аъш-чем продуктулары баарга чаг тывылдырар болгаш өт оруктарынга даш тывылдырарынга идиг бээр чүве болганда, оларга дыка хандыкшаан ажыы чок. Ол ышкаш арага база-ла ол аарыгның өөскүүрүнге улуг идиглиг.

Хенертен баарже шашкылап аарый берген таварылгада канчалза экиз?

Эмчи келгиже чедир чылыг чүве-биле чиңнээр. А аарыг чидирер ямзы-бүрү эмнерни ишкенинең ажыы чок. Бир эвес оон мурнунда мичаар каш катап аарый турган болгаш эмчиниң сүмезинде чылыг чүве-биле чиңнээрге ол аарыы эгелээрэ билек-ле чиңнеңип эгелээни дээре. Оон хоржок болза ам-на эмчин чалаар херек.

Черле мичаар эмчиниң чалаары эргежок чугула, чүге дээрге ук аарыгны чүгле эмчи кижи шын тодарадып, еске аарыгдардан ылгап билир болгай. Ук аарыг пандавас болза эмчиге чыттырып эмнедир апаар.

Кажан өт оруктарынга даш тывылганда ону кезин кааптар чорук чүгле аарыг кижиниң күзелинден хамаарбыр эвес, эмчиниң эргежок чугулалап көргенинден база болур. Кезин эмнээри эргежок чугула болган таварылгада оон ойталаар чорук кижиниң амы-тынынга аймылдыг.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кино

МАРТ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Киленнээшкин» 2.45, 4.30, 6.15, 8, 9.45 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: Киночыынды 9.30, «Агаар бомбүүнде уруг» 11, 12.45, «Дагларда өмээн негенчилери» (1-ги, 2-ги серилары) 2.30, 5.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Үш чөөн киши» 9.30, 11.20, 7.10, 9.10. «Ыдыктыг Иванны ажып эртикени» 3.20, 5.20 шактарда.

«ВОСТОК»: Уругларга дириг-чуруктар 10. «Кырган черепаханың капитаны» 11.15, «Хасан-Арбакаш» 3.15, 5, 6.50, 8.40 шактарда.

редакцияның адреси:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киржизиниң 23-54, агитацияга болгаш пропагандага киржизиниң 37-13, көзээ ажыл-агый киржизиниң 21-47, үлетүүр киржизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көзээ корреспонденттер база совет тургузуг болгаш амыдырал киржистериниң 21-27, иштики информация киржизиниң 20—60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң чанында Парлаага вогелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00324.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч. АПРЕЛЬ 1 СУББОТА № 77 (6714).

Өртээ 2 көп.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының секретары эш В. Коуцкийни эш Л. И. Брежневтиң хүлээп алганы

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чаагай өзүгаар Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң секретары эш В. Коуцкий март 28-тен эгелээш Москвага найыралдың аян-чорууун кылып чоргаан.

СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң аразында найыралчы харылзаалары хөгжүдүмниң айтыгларының талазы-биле эш В. Коуцкий аян-чорууның үезинде СЭКП ТК-га беседа кылган.

СЭКП ТК-ның Чиигүне секретары эш Л. И. Брежнев март 29-та эш В. Коуцкийни хүлээп алган болгаш өзүк-биле чылыг, найыралчы байдалга беседа кылган. Ол беседага СЭКП ТК-ның секретары эш Ю. В. Андропов киришкен.

ЧКП ТК-ның секретары эш В. Коуцкий март 30-да Прагаже чоруптаан.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ийиги чыыжының бирги сессиязы

ЧАРЫШТЫ ТОДАРГАЙ УДУРТУР

Тываның ажылчы хонжарының Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга алдаржыткан социалистиг хүлээлгелериниң күүседилгези дугайында СЭКП обкомунуң ийиги секретары депутат В. Н. Филлипповтуң илеткелиниң талазы-биле сессиязга калбак санал-оналдар солчулгазы болган. Санал бергеи депутаттар болгаш ескерзе-даа эштер бөстарының районнарында болгаш ажыл-агыйларында, бүдүрүлгелериниң база аалбан организациялларында юбилейге үткүшүүр алган социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүседиттинип турарын, ону организастап турарында четпестерни тодаргай илередип, сеглээн сеске ээ болуп, алган хүлээлгеени чедишкинниг күүседирде чүүл кылза ажил дээрзинин дугайын хайыккан сагыш сеткил-биле чугаалап турган.

Бир дугаарында Хөвү-Аксының барын талазы соңгуда өкругундан депутат эш Төмен-Хөө сес алган. Таңды сынының электеринде тургустунуп турар «Тыва кобальт» комбинат келир үеде бистиң республиканың база бир улуг үлетпүрүг черн болу бээр. Партияның XXIII съездиниг хүлээп алдынган беш чыл планының Директиваларында үк комбинат ажыглалга киргеи турар дугайын тодаргайлап айытkан. Ынчангаш бо хүннерде ол тудугже улуг кичээнгей салдынып, эвээш эвес капитал салыышкынын шингээдип алыры негеттинип турар. Комбинатның коллективи Улуг Октябрьның 50 чыл юбилейиниң үзүрашкыр парын болгаш ону эжикиерин депутат санальнга киирген.

Тываның эң ыраккы будуңу—Тожуңуң чурттакчылары беш чылдың ийиги чылын белик кадрулуушкынчыг эгелээнин район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы депутат эш Тамдым-оол (Ырбаннын сонгулда округу) демдеглеп чугаалаан. Районнуң ажыл-ишчилери салдынган соруглаларны күүседиринче бүгү күжүүн моогинээн. Ооң түңнелинде чамдык ажыл-агый черлери эвээш эвес чедишкиннерни чаалап алган. Чижээ, Ырбаннын ыяш белеткээр пунктузу бо чылдың ийи айларында пландан ажыр 2 муң кубометр тудуг материалдарын белеткээн. Ол-ла черниң тудугжулары 160 үргүлаар өөренир школаның тудуун база дүрген темнилиг чорудун турар.

Тожуңдар өлүк тыварының талазы-биле республикада мурнакчыларның бирээзи дээрзин депутат санальнга чугаалаан, бо чылын ажыл-агый черн бирги кварталда күрүнеге өлүк дужаар планның 173 хуу күүсеткенин илеткээн. Бо чылын кыштаглаашкын организастыг арткенинден мал ажылынын продукциязы—сүт болгаш эттиң күрүнеге садарынын кварталда планын хүүсеа бетинде күүсеткен.

Колхоздуң төвүүде чаа клубтуң тудуу доозтур четкен, май айда ол ажылдыга кирер. Тудуг ажылынче колхоз доктаалал кичээнгейни салып, 200 инек кирер кажал болгаш ол хире быжа кирер кажалны тудары планнаттынган. Октябрьның 50 чылынга турасхаатkан чарыш калбарганын, кедүрүлүшкүн хайнынаның, пландан ажыр бедиткен хүлээлгелериниң алдынганын депутат медеглээн.

(Уланчызы 2-ги арыңда).

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязының киржикчилери. Солагай таладан оң талаже Улуг-Хемден келген депутаттар М. С. Чаш-оол, К. Б. Толдуг-Зним, Б. М. Очур, Х. Д. Норбу, С. Т. Бойду.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДА КИНО КӨРГҮЗҮҮ

Кино четкизи бистиң республиканы калбак-биле хөгжээн. Чонга кино көргүүүү эжиижээн болгаш ону көөр талазы-биле сонуургал, негелде улгатkан. Чурттанчылардыг сүүр бүрүзүү-ле киноустановкалыг апарган. Делгем экраннар моог мурнунда чүгле Кызылга турган болза, ам олар районнар төптеринде болгаш көдээ суурларда көвүдээн. Чүгле бо чылдың эгезинден тура Тожуңуң Тоора-Хем болгаш Адыр-Кежиг суурларының чурттанчылары кинону делгем экранга көрүп эгелээн. Чыл тоңчүзүнге чедир Каа-Хемниң Кок-Хаянка, Копту-Аксының, Тожуңуң Ийге база Бай-Тайганың Тээлиге, Барыын-Хемчиктиң Аянгатыга дээш шупту 15 көдээ суурларда киноустановкаларга делгем экранны тургузар.

Юбилейлиг бо чылдың баштайғы айларындан тура-ла Таңды, Каа-Хем районнарның киномеханиктери боттарынга салдынган планныг онаалдаларны чедишкинниг күүседип турар. Чадаанаңның кинотеатры республикада кинотеатрларның тиилекчизи болуп шылгаран үнген. Үстүнде адаанывыс районнарның Балгазын, Владимировка, Бүрен-Бай-Хаак, Ильинка, Чөөн-Хемчиктиң Шеми суурларында киноустановкаларының ажылдакчылары боттарының кызымаан ажылы-биле көрүкчүлериң зик үнелелинп, хүндүтkелин чаалап алган.

Боттарының ажылының ёзулуг мастерлери болу берген киномеханиктер республиканың хей. Оларның дугайын, зии ажыл-ижин соңуунарга, радиога мактап келгенин номчукчулар зии билир болгай.

Тываның киночетkилериниң ажылдакчылары Улуг Октябрьның 50 чыл болур оюнга бүгү улус-биле бир демей, чаа-чаа чедишкиннерляг ужурашыр, бо юбилейлиг чылда чонга кино көргүзүүн кажыгызындан артын эжиижериниң улуг соруглаларын, негелделерин иүүседир дээш ажылдап турар.

Хөсрайларда болгаш районнар төптеринде, ажылчын суурларда база колхоздар, совхоздар төптеринде чонга кино көргүзүү мооң мурнунда чылдарда турганындан үндезинин-биле өскерлип, эжиижээн болза-даа, ажыл-агыйларның салбыларында чонга, эрес-маадырлыг ажылдап турар малчыннарга кино көргүзерин эжиижериниң айтырыы четпес шиитпирелттинип турар. Ылаңгыя киногa малчыннарның негелдези хандырынмайн келген. Эң хей малдыг, хей малчыннардыг Тес-Хем, Өөүр, Эрзин, Бай-Тайга районнарның малчыннары кинону ай-айы-биле көрбейн бээры хаая эвес. «Найырал» совхоздуң Улуг-Хем ол чарыында, «Улуг-Хая» совхоздуң Демир-Сугда, Эжимде, Сүт-Хөлдүң эң ыраң одарларында малчыннарның чылчылы-биле кино көрбейн турарын мооң мурнунда чаңгыс эвес удаа чугаалажыл, бо дугайында шүгүмчүлелдер болуп турза-даа, байдал эрги хевээр артпышаан.

Районнар бүрүзүнде көчүл чоруур автокино машиналары бар. Сүт-бараан фермаларын, хойжу бригадаларны дээш бүгү-ле малчыннарны кино-биле хандырар дөрт харыысалгалыг хүлээлгезин ол автокино машиналары дыка четпес күүседип турар. Оларның ажылын хынап хайгаараарын, холга ап удуртурун партия, совет, профэвилел органнарны болгаш эске-даа удуртур органнаар четпес боттанарыыл, олаарже киноэнергей салырын моштактаан.

Кинону чонга көргүзеринин эки шыырын база ооң киижизидиичи ужур-дузалыын бодаваин, чүгле көрүкчүлериң санын болгаш акша чыылдазын көвүдедириниң планын күүседирин бодаар чорунтар бар. Чөөн-Хемчиктиң киномеханиктери чонга кино көргүзериниң планныг онаалдаларын үргүлүү ажыр күүседип, мурнанчы деп санадыл турза-даа, ол районнуң чамдык суурларының чонунга кинону бағай шынарлыг көргүзүп турар. Чижээ, Хөндергей суурда киноустановка фильмнерни бағай шынарлыг үндүрүп, көргүзүү үезинде үрелиишкиннер болу бээринген бир сеанс чамдыкта 4 шак чедир үргүлүчлээрининң дугайында номчукчуларның чагаалары редакцияга келген.

Яңзы-бүрү темаларга хамаарышкан документалдыг фильмнерни, кинохроникаларны чонга, ылаңгыя көдээнниң ажыл-ишчилериниң көргүзери чедип алдынмаан. Ынчангаш олче улуг кичээнгейни салырын амыдыралга, шаг-үе бодуна негеп келген.

Делегейде бир дугаарында-ла тургустунган Совет социалистиг күрүнениң амыдыралынга болган үттүндүрбас болуушкуннарны көргүскен эң зии совет кинофильмнерниң фестивальдарын, неделяларын чорудары бистиң Тарзэн чүртүвүстүң бүгү-ла республикаларында, крайларында, областарында, национал округтарында хайныкан.

Шөриг-патриоттуг фильмнерниң «Тиилекчилер» деп темалыг көргүзүү бо чылдың февралда Кызылдың «Найырал» кинотеатрынга зии, солун эртken. Совет күрүнениң болгаш Коммунистиг партияның тургузуучузу, баштыңчызы В. И. Ленинге турасхаатkан кинофильмнер көргүзүү бо чылдың апрелъже «Дириглерден дириг» деп темага эртөө. Октябрь революциязының белеткелиниң үелерин болгаш ооң чайынналчан тиилелгезин көргүскен кинофильмнерниң көргүзүү сентябрь-ноябрь айларда «Делегейни силгилеткен хүннер дугайында» деп ат-биле болуур. Оларның чүрттаргазы—эрес чорук» деп темалыг көргүзүгге (июнь-август айларда) Совет күрүнениң болгаш партияның алдар-сураглыг кайгамчык ажылдакчыларына турасхаатkан кинофильмнерни көргүзөр. Июнь-август айларда болуур «Чаа делегейниң кижизин алдаржыттым» деп темага коммунизмни тургузуур турар совет улусча турасхаатkан кинофильмнерни көргүзөр. Ол ышкаш оон-даа өске фестивальдар, кино неделялар болуур. Бо темаларга мооң мурнунда үнгүлээн база эң үнер уран чечен болгаш документалдыг фильмнерни, кинохроникаларны көргүзөр.

Үстүнде адаттынган тематиктиг көргүзүүлерни зии шынарлыг, солун ыылдыр эрттирип, олче улам-на хөй көрүкчүлерни хаара тудары республиканың кинофикаторларындан хамаарыжыр. Ынчангаш улуг организациялар ажылдарны, шынгыы белеткиерни чорудары оларның мурнунда чугула соруглаар ыылдыр саадынган.

Совет эрге-чагыргының 50 чылынын юбилейинге чедишкинниг ужуражыр, чонга кино көргүзүүн бүгү талазы-биле эжиижидер, ылаңгыя малчыннарның негелдезинн хандырар дээш, социалистиг чарышты киномеханиктериң, бригадаларның аразында күштелдирер. Октябрьның 50 чылынга турасхаатkан тематиктиг көргүзүүлер үезинде бо үстүнде темаларга хамаарышкан уран чечен болгай документалдыг фильмнерни пропагандылаарынче, ооң чарлалдарын көрүкчү бүргүзүнге чедиргеринче онза кичээнгейни салырын организациялар ажылдың көзин ыылдыр көөр херек.

Часкы ажылдарның бүдүүзүнде

Таңды районнуң калбак-делгем хөвүлары ам-даа хар-биле шугланмышаан, чинчалажок бо тараалап черинин ажыл-агыйларны часкы хөвү ажылдарынга шыңгыы белеткелдиң чорудуп турар. Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш районнуң көдээ ажыл-агый эргеделинин үскай каттышкан комиссиязы колхоздар, совхоздарның часкы хөвү ажылынга белениин хынаан. Беш чылдың ийиги чылының бо үүнүлга камгалалыңга ажыл-агыйларның хей кезии, ылаңгыя «Революциянын чалбыыжы» колхоз, «Россия», «Меженгей» совхозтар эки белеткенген.

Оон-даа чергелештир чамдык ажыл-агыйлар, чижээлээрге, «Коммунизмниң херели» колхоз трактолар септелгезин ам-даа дооспаан. Оң ажыг трактор ажылга үнеринге белен эвес. Хөвү түрлагларын септеп кирбээн. Үрезинни чажар шыңарынга чедир ярыглаан.

Комиссиянын илеткен четпестерин чоокку кап хонуктарда чайлаткан турарын, механизаторларнын Бай-Хаакка болур чөвүлел хүралынга чедир бүгү белеткедин бүрүн доозарын ажыл-агыйларга хүлээндиргеи.

ХУУСААЗЫНДАН ЭРТЕ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудниигинда ажылдап турар даг-дүгү холукээалыг руда тывар бригадалар Улуг Октябрьның бешеи чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка киришкеш, руда тывараның даалгазын ажыр күүседип келгеннер.

Ылаңгыя эш Оюмак Дүдүң-оолга удуртkан забөщиктер бригадазы март айда 25640 кг даг-дүгү холукээалыг руда тывар даалгазын 26751 кг ыылдыр хуусаазының бетинде күүсеткен. Бригада кемнигүннәри эштер Саая Бөлек, Хөвалыг Демир-оол, Монгуш Демир-оол олар күш-ажылга тергиидеп, хүн нормазын бүдүн чартын катап ажыр күүседип турарлар.

Көк-тежилерде

Бо совхозтуң ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чылынга телептиг ужуражыр дээш ай, квартал саныың планныг соруглаларын чедишкинниг күүседип турар. Ажыл-агыйның мал ажылдакчылары юбилейлиг чылдың баштайғы кварталында күрүнеге эът, сүт садарының планын февраль айда-ла, хүүсеа бетинде күүсеткен. Ам бо продуктуларны ийиги кварталдың үлүгүнге киирери үргүлүчүлеп турар. Мал ажылдакчыларындан дора эвес көргүзүглерни юбилейлиг чылда чедип алырын тараажылар, механизаторлар соруглаан.

Совхозтуң көл агроному Аверьян Иванович Глазыриниин бистиң корреспондентивиске дыннаткыныдан алырга, «Саратовская 29» деп кызыл-тастың 500 тонна үрезинни чажар шыңарынга чедир арыглаттынган, хорааттынган. Ам үезе чингетараа үрезининиң арыглаашкыны база дооспаан турар.

— Часкы тарылганы эң кыска агротехниктиг хүүсааларда, шыңарлыг чорударынын бир көл аргазы болза, орта киржир бүгү техниканы баш бүрүнгаар белеп болдурары болганы кымның каныыр трактороға ажылдаарын тодаралып турган. механизатор кадрларны четчелеп алыры болдур,— деп, агроном чугаалаан.

Бөгүн, даарта хөвүлараже үнүптеринге 28 трактор, 15 сеялка белеп. Олар түс-түс агрегаттарда үстүнген. Ажыл-агыйда хөвү түрлагларының белеткели база организастыг эгелээп болгаш бо ажыл колдуунда дооспаан турар. Бригадир эш Ралминге баштатkан механизаторлар № 1 трактор-хөвү бригадазының тураанда чүрттаалга бажыңнарын чугайлаап, дозулап каан. Белеп техниканың хей кезии онаашкан бригадалар төптеринде четиритинген. Ажыл ам-даа организастыг үргүлчүлеп турар.

Улуг Октябрьга алдар кылдыр

Сөзү ажыл-херек-биле карышпаан

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың эштер А. Широв, А. Сафронов оларга удуртkан бызаңчылар болгаш бетоңщиктер бригадалары юбилейлиг чылда автомастерскаяны, ярыглал дериглелерин, беш дугаар насос станциязын болгаш жургаг руда складын зае дериир, аныгталгга кииирер деп хүүсаалгелерин алганнар. Тудугжуларның сөзү ажыл-херек-биле карышпайн турар. Автомастерскаяның көрпүзүн январьда тудуп доосkан, а жургаг руда складын зае дериирин апрель 15-ке чедир доосkан турар. Бо хүннерде ында бүгү ныыза чогуур тудуг ажылдарын доозуп турар. Александр Шировтуң бригадазы 720 дербелчин метр хананы аглоцемент плиталарбиле шыпкан. Ол ышкаш ун ханаларны шпагат-биле чыыглаан. Коллективтиң кемнигүннәри 24 дербелчин метр ийленчек хананы штукатуралаарын, 64 дербелчин метр соңгаларны шилдээрин доосканнар. Ол ышкаш, демир конструкцияларны, соңга, хаалгаларны будуурун база доосkан.

Александр Сафроновтуң бригадазы база эки ажылдап турар. Ылаңгыя ажылчыннар Иван Савченко, Саая Даваа, Михаил Дудов, Виктор Шевелев олар күш-ажылга шыларап, үлегерни көргүзүп турарлар.

Шынарын экижиткен

Кызылдың хлеб заводу ниити продукция будуруп үндүреринин, квартал планның хүүсаазының бетинде күүсеткен. Чарыштың мурнуку одурүүнде булочка болгаш кондитер кылыларны белеткээр цехтер чоруп турар. Кызылдың кондитержилери коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты ам үш чыл улаштыр эдилээн. А булочка кылыр цехтиң ажылчыннары ол бедик ат дээш деиселди чорудуп турар.

Кондитер цеги чыл келген тудум-на продукцияның шынарын бедидип, ооң ассортиментизин уламаттырып турар. Бир эвес кондитер цеги 1962 чылда он тос аттыг янзы-бүрү кылыларлыг будуруп үндүрүп турган болза, ам үжен тос аттыг кылыларны үндүрүп турар апаргаи.

Хлеб заводунуң бүгү бригадалары ай даалгазын үргүлүү ажыр күүседирине чаңчыккан. Күш-ажылдың шалыпчыларынга будуруглеринң хоочун кижилери эштер Зимнина, Золотухина, Блинова, Голышева, Сантьева олар хамаржырлар.

Юбилейге тураскаатkан

Аас-кежиктиң, тайбыңның, хостуг эргенин, кайгамчык эки үениң тугу болган Улуг Октябрьның 50 чыл оюнуң байырлалы хүн келген тудумна чоокшулап орар. Совет кижи бурузу кандыг-даа ажылды кылып турганаш, бодунуң күш-ажылчы чагага чедишкиннерин ол байырлалга тураскаадыр.

Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилери ол алдарлыг юбилейге боттарының белээн база сөңээр. «Нара-Хал» колхоздуң мал ажылдакчылары бирги кварталда күрүнеге эът садарының планын 100,2 хуу күүсеткен.

Саван сөөртүлгези

Бөө-Хем районнуң «Кызыл тараачыы» колхозунуң кадарчылары болгаш саанчылары малдың продуктулуг чоруун кудулаттыас даап кызымаккай ажылдап турарлар. Оларның ажылынга бистер, саван сөөртүкчүдери боттарывыстың үүлүвүстү киирипгирип турар бис.

Эрткен чылын зии болган дүжүттүң саванын кыштадыр бода мал фермаларынче сөөртүп келген бис. Фермаларга саван үзүктелдирбес даап хат-шүүрганныгза хүннерге ажыдывысты үргүлчүлеп келдивис. Сиген түүрер түскай трактордуң башкарыкчызы Григорий Астафьевтин шалыпкын ажылын чүдүрүкчүлер мактап үргүлаажып турарлар. Хүннүң ажыл нормазын үргүлчү 110—120 хуу ажыр күүсеп турар бис.

Часкы хөвү ажылдарыы чоокшулааны-биле чергелештир тараа шөлдериндө арткан саванны шупшуузун фермалардже сөөртүүн артель баштаар чери биске даасkан. Ону күүседир даап кызыл ажылдаар бис. Чүге дээрге тараа шөлүнде арткан саван часкы тырыла ажылдарынга саат ужураштырар болгай.

И. ШЕГОЛЕВ, чүдүрүкчү.

УЛУГ ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

Күш-ажылчы рапорттар

Үлетпүр будуруглериниң ийиги жилээлгининң болгаш продукциянын эң чүгүлге дыка хөй хевирлерин будуруп үндүрериниң талазы-биле бирги кварталдың планын Россия Федерациязының үлетпүрүнүң ажылдакчылары хүүсеа бетинде күүсеткен.

Эрткен чылдың бирги кварталынга дединээргe РСФСР-ниң үлетпүү ниити продукциязын барын 10 хуу ковудеткен.

* * *

Улуг Октябрьның 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш чарыштың калбартып турганы, Москванын үлетпүр будуруглериниң коллективтери бирги кварталдың планын хүүсеа бетинде, март 30-де күүсединнгеи. Дыка хөй продукциязының квартал планындан ажыр будурген. Күш-ажылдың будурүкчүлүүн остүрериниң тезилелериниң талазы-биле планныг онаалдалар болгаш социалистиг хүлээлгелер Москва үлетпүрүнүң ажыр күүсеттингеи.

* * *

Ленинградтың болгаш Ленинград областың ажылчы чонунарыг үлетпүр будуруглеэвинин ниити кемчөлгинин болгаш эң чүгүлге дыка хөй хевирлерин будуруп үндүрериниң планын Россия Федерациязының үлетпүрүнүң ажылдакчылары хүүсеа бетинде күүсеткен.

Карель болгаш Татар автономнуг республикаларда, Хабаровск крайда, Архангель, Вологда, Иваново, Киров, Кострома, Курган, Новгород, Новосибирск, Оренбург, Пермь, Свердловск областарда ыяш белеткээр будуруглер тудуг ыяжын сөөртүрүнүң квартал планын күүсеткен.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарыш бүдүрүглерде улам калбарып турар.

САНЧЫЛАРНЫҢ ШЫЛГАЛДАРЫ

Эстониянын Тартус болгаш Кохтла-Ярвее районнарында саанчылар мергежил бедидер курстарны доосkан, экзаменнерни дүжаап турар. Оң экзаменнерге саанчыларның бүдүрүлге разрядын доктаалдыр. Күш-ажылдың төлевири оортан хамаарыжыр.

Үш разрядты доктаатkан, Бирги разрядтың саанчыларының күш-ажылының төлевири разряд чок саанчыларга дээрге 25 хуу, ийиги разрядтың — 15 хуу, үшкү разрядтың — 5 хуу белек болуруу көрдүнген Дээди категориянын теоретиктиг эки билигдерлиг болгаш ол билигдерни практикага балдырыг ажыглап турары дээш тыпсырмыдан аңгыда ажыл стажын база барымдаалар: саанчы ук ажыл-агыйга үш чылдан эвээш эвес хуусаада ажылдаар ужурлуг.

СЭТА-ның корреспондентиниң Эстониянын Көдээ ажыл-агый министерствозунуң дыннатканындыле алырга, республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының 10 муң чыгам саанчылары шылгалдага белеткелдиң эртken.